BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
38 M
10

Digitized by Google

Digitized by Google

COMMENTARIVS
R. P. CORNELII CORNELII
A LAPIDE
SOCIETATIS IESV
IN
ESDRAM, NEHEMIAM, TOBIAM, IVDITH, ESTHER, ET MACHABÆOS.

Digitized by Google

COMMENTARIVS
IN
ESDRAM, NEHEMIAM, TOBIAM, IVDITH, ESTHER,
ET
MACHABÆOS,
AVCTORE
R. P. CORNELIO CORNELII A LAPIDE
E SOCIETATE IESV,

Sacræ Scripturæ olim Louanij, poſtea Romæ Profeſſore.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Cum triplici Indice.

ANTVERPIÆ.
Apud IACOBVM MEVRSIVM,
ANNO M. DC. LXIX.

Digitized by Google

TYPOGRAPHVS LECTORI.

P*Oſtremus hic* R. P. Cornelii a Lapide *fœtus fuit, poſt ipſius mortem Auctoris, è Parentis mei* Ioannis Mevrsii *typographio, anno* MDCXLV, *emiſſus in lucem. Ita nimirùm arcano quodam Diuinæ Prouidentiæ nutu eueniſſe videtur*; vt cuius ſtudio prima *eruditiſſimi pijſsimiq; illius Interpretis* in S. Pauli epiſtolas lucubratio prodierat, eius quoque typis proſtrema hæc & poſthuma lucem aſpiceret, *vt ipſemet ſcripſit in nuncupatoriâ tomi huius epiſtolâ ad Præpoſitum Prouincialem ceteroſq; Societatis* Iesv *in prouinciâ Flandro-belgica Patres. Nam* ſolebat *libenter ac verè* commemorare, (*vt ibidem expreſſit, & ego de eo audire me frequenter commemini*) ampliſſimæ laudis, quæ à Cornelii operibus *in Societatem* Iesv redundauit, atque vberrimi fructus, qui ad reliquos eſt mortales deriuatus, aliquam à ſe partem fluxiſſe. Retulerat *quippe ipſi* olim Antonius Ferreyra v. cl. qui in hanc vrbem, negotiorum ſuorum cauſſâ, Louanio aduenerat, eſſe illic è Societate Iesv ſacrarum litterarum publicum Interpretem, virum profundæ eruditionis, modeſtiæ ſingularis, piæ & efficacis in dicendo facundiæ, qui commentarios præclaros in S. Pauli Epiſtolas elaboraſſet, & pararet in reliquas Scripturæ partes; at quo vti ſtatuiſſet, nequaquàm tanto operi parem videri typographum, propterea quòd licet ſatis idoneis typis inſtructus, nec nullâ præditus induſtriâ, facultatibus tamen, & diuendendorum eiuſmodi operum opportunitate careret. Intereſſe verò haud parùm, quâ celeritate ac fortunâ primæ Scriptorum lucubrationes diſtrahantur, ad ipſoſmet animandos Auctores, Lectores verò inuitandos. Hæc cùm ex Ferreyra *Parens meus* didiciſſet, iteratò Louanium excurrit, primumque illud fœcundiſſimi Auctoris opus excudendum ſuſcepit ſuo, Martinique Nutij, ſororij ſui, hæredum nomine ac ſumptu: nam cùm hi per ætatem moderari typographion parentis iam vitâ functi atque officinam non poſſent, erat ipſe, tutorum voluntate, in ſocietatem operæ negotiationiſque adſcitus. Cum iiſdem Commentarios *eiuſdem Cornelij à Lapide* in Pentateuchum Moyſis biennio pòſt excudit. Vbi verò Martinus Nutius fratrum natu maximus adoleuit, vt rem ipſe regere librariam ſuo iudicio poſſet, reſcidit *Parens meus* (quod vtriſque opportunum erat) coalitam plures per annos ſocietatem, & cetera illi Cornelii, quæ deinceps prodirent, opera reliquit, cùm alia nequaquàm ipſi, quæ cuderet, deeſſent. At poſtquàm illum mors præmatura & rei litterariæ intempeſtiua ra-

puit, cùm liberi eius partim nollent rem typographicam proſequi, ſanctiora agitantes conſilia, partim per ætatem necdum poſſent, *ad ipſum Parentem meum* Cornelii opera *rediêre: quorum poſtremum hoc fuit, quod ipſe tunc primùm, ego nunc denuò recudo.*

Optauerant ſanè plerique eruditi (*quemadmodum ibidem Parens meus refert*) vt eâdem commentandi ratione omnes diuinæ Scripturæ libros Cornelivs illuſtraret: ſperabatque ipſe id ſe breui perfecturum. *Cum enim didiciſſet in noſtra officina Acta Sanctorum, dudum expetita, cudi,* vehementer cupere ſe ſcripſit, vt breui ea publici iuris fierent, quò decerpere ex iis noua virtutum exempla & documenta poſſet, quibus quæ ſibi elucubranda ſupereſſent opera locupletaret. Sed vires cùm tam diuturno ſtudiorum labore, tamque acri pietatis & pœnitentiarum exercitatione fractæ, ipſaque defecit vita, aut potiùs illum Deus ad coràm contuenda, quæ ita ſtudiosè mortalibus explanârat, cæleſtia myſteria & oracula euocauit.

Sperauerat autem tunc idem Pater meus, è religioſiſſimis doctiſſimiſq; huius prouinciæ Flandro-belgicæ Patribus, quorum multi erant magiſterio Cornelii a Lapide *ſacrarum litterarum ſcientiam aſſecuti, futurum tandem aliquem, qui, quæ ille imperfecta reliquerat in librum Iobi, ac Dauidis Pſalmos Commentaria perpoliret & abſolueret. Quæ me quoque ſpes alebat tunc, cùm idem Parens meus, negotiatione librariâ dimiſſâ, ac in me typographij ſui cura reiecta, auctoritate Regis publicoq; iudicio Senator eſt huius Vrbis conſtitutus. Sed quod ſpe non dubia ambo expectauimus, adhuc factum non eſt. Nempe vt antiqui neſcio cuius artificis tabulæ aut ſigno, quod ille moriens affectum reliquerat, neminem extitiſſe narrant, qui extremam adhibere manum auderet, ita eruditiſſimos hoſce Patres arbitror, noluiſſe hactenùs quæ ab illo inchoata tantùm eſſent, pertexenda ſuſcipere opera, ſiue metuentes ne non æquarent piam illam ac ſuauem commentandi rationem; ſeu ſola ſancti viri reuerentiâ adductos, ne ſe illi quoquo modo vicarios, quaſiq; collegas ſubrogaſſe viderentur. Ergo his ſaltem, quæ Auctor perfecit, fruere Lector, & vale.*

FA-

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS PER FLANDRO-BELGIVM.

EGo infraſcriptus Societatis IESV per Flandro-belgium Præpoſitus Prouincialis, poteſtate ad hoc mihi factâ ab Admodùm R. P. noſtro Mutio Vitelleſco Societatis eiuſdem Præpoſito Generali, do facultatem Iacobo Meurſio Typographo Antuerpienſi typis mandandi Commentarium *R. P. Cornelij à Lapide* eiuſdem Societatis Sacerdotis, in Eſdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Eſther, & Machabæos. In quorum fidem has manu meâ ſubſcriptas, & ſigillo officij mei munitas dedi Louanij 10 Ianuarij 1645.

ANDREAS IVDOCI.

APPROBATIO CENSORIS ORDINARII.

T*Omus ſecundus Hiſtorialium ſacræ Scripturæ Commentariis illuſtratorum à* R.P. Cornelio à Lapide *è Societate* IESV, *eiuſdem ſacræ Scripturæ Profeſſore, in quibus fideles omnis ætatis, conditionis, & ſtatus, quomodo in proſperis & aduerſis ſe gerere, & ad Deum confugere debeant, præclaris exemplis inſtruuntur: dignus eſt, vt, ſicut reliqua eiuſdem Auctoris opera, ad bonum Reipublicæ Chriſtianæ, ac Concionatorum & ſacræ Scripturæ ſtudioſorum commodum euulgetur. Ita cenſeo*

P. COENS S. T. Licent.
Cant. & Lib. Cenſ. Ant.

COPIA PRIVILEGII SOCIETATIS IESV

PRO SACRO ROMANO IMPERIO.

CVm ex mandato Sacræ Cæſareæ Maieſtatis omnibus & ſingulis Typographis, Bibliopolis, atque aliis quibuſcumque librariam negotiationem exercentibus ſeriò ſtrictéq; inhibeatur, ne quis libros vllos à Societatis noſtræ Patribus hactenus editos, aut edendos in poſterum, intra Sacri Rom. Imperij regnorumq; & dominiorum Sacræ Cæſareæ Maieſtatis hereditariorum fines, ſimili aliove charactere aut formâ, ſiue in toto, ſiue in parte excudere, vel recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impreſſos inuehere, vendere aut diſtrahere clàm, ſeu palàm citra ſupradictorum Patrum conſenſum ac teſtimonium audeat vel præſumat, ego Andreas Iudoci *Societatis* IESV, *per Prouinciam Flandro-belgicam Præpoſitus Prouincialis, concedo* Iacobo Meurſio *Typographo Antuerpienſi facultatem excudendi* R. P. Cornelij Cornelij à Lapide *Societatis noſtræ Theologi Commentarium in Eſdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Eſther, & Machabæos, ab eiuſdem Societatis Theologis examinatum & approbatum. In cuius rei fidem litteras manu mea ſubſcriptas, & ſigillo officij mei munitas dedi Louanij* 10 *Ianuarij* 1645.

ANDREAS IVDOCI.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS *Dei gratia Hiſpaniarum, Indiarumq; &c. Rex Catholicus, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimus Belgarum Princeps, diplomate ſuo ſanxit, ne quis Commentaria in Eſdram, Nehemiam, Tobiam, Iudith, Eſther, & Machabæos, Auctore* R.P. Cornelio Cornelij à Lapide, *Societatis* IESV, *in Collegio Romano Sacrarum litterarum Profeſſore, præter* Iacobi Meurſij *Typographi Antuerpienſis voluntatem, vllo modo in Belgio intra decem annos proximos imprimat, aut alibi terrarum impreſſa in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaliáve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum, & pro ſingulis exemplaribus peregrinis huc illatis triginta florenorum penſione mulctabitur: vt latiùs patet in litteris datis Bruxellæ anno* M. DC. LXI. *die* XVIII. *Octobris.*

Signat

LOYENS.

PROOEMIVM
IN SECVNDVM
HISTORIALIVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ TOMVM.

Poſt libros Ioſue, Iudicum, Ruth, Regum, & Paralipomenon priore opere expoſitos, Pergo ad alterum Hiſtorialium Sacræ Scripturæ Codicum Tomum, qui complectitur libros Eſdræ, Nehemiæ, Tobiæ, Iudith, Eſther & Machabæorum.

ESDRAS ſacerdos, Propheta, ſcriba & doctor, totiuſq; Scripturæ ſacræ vel deperdita in vaſtitate Babylonica ex memoria dictator & reſtaurator, vt multi ſentiunt; vel vt veriùs alij, vitiatæ corrector, & elegantiori charactere Hebræo, quo nunc vtimur, deſcriptor, tum Nehemiâ ſacerdote, Helciæ filio, & Artaxerxis Perſarum regis pincerna, reducem è captiuitate populum numerans, & templi & murorum reſtaurationem conſignans & perficiens; Omniſque illa turba populi redeuntis in patriam (*ait S. Hieron.*) & deſcriptio ſacerdotum, Leuitarum Iſraëlis, Proſelytorum aliud in cortice proferunt, aliud in medullâ retinent. *ſcilicet Alleg. ſignificant inſtitutionem Eccleſiæ nouæ, veteri Synagoga abolita. Tropol. myſtica Eccleſiæ, & templi in animâ per peccatum violati & diſiecti, per gratiam, pœnitentiam, omniſq; virtutis officia, reparationem. Anagog. conſtructionem nouæ illius & cæleſtis Ieruſalem, quam viuis coloribus depingit S. Ioannes Apoc. 15.*

Tobias vitæ coniugalis ſpeculum, maritum, coniugem, filium, ſui quemque muneris admonet & erudit. Ad hæc quomodo in exilio & aduerſis retinenda ſit pietas & charitas, quæ Angelorum natura, quæ ſpecies, quæ partes, quæ vita & ſollicita cuſtodia edocet.

Iudith viduarum typus, viduis caſtitatis poculum propinat, quæ ſapientiſſimâ fortitudine pudicitiæ gratiam, & ab hoſtibus victoriam velut abſtinentiæ præmium tulit: quæ, vt ait Ambr. de viduis, nec cibo maculata, nec adulterio, non minùs ſeruata continentia ex hoſtibus reuexit trophæum, quàm patria liberata: & ex ſobrietate caſta, manu quidem ſolùm Holophernem vicit, ſed conſilio omnium aliorum ebriorum eius ſtrauit exercitum. Tanti dux femina facti.

Eſther vxoris caſtæ, modeſtæ, religioſæ & ſapientis erga infidelem maritũ & regem; piæ verò & induſtriæ in ſuos ciues omnes numeros explet, & in Eccleſiæ typo (verbis vtor S. Hier.) populũ liberat de periculo, &

 inter-

interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij, & diem celebrem mittit in poſteros.

Machabæi fortitudine bellicâ, æquè ac pietate & zelo excellunt, atque pauci numero ardenti prece Deum inuocantes, ingentes hoſtium profligant exercitus, & diuinæ victoriæ trophæa figunt æternitati.

Hæc ſingulorum argumenta in principio obiter quaſi in Synopſi collecta, ô lector, accipe, quæ fuſiùs ſuis quibuſq́ locis explicabo.

Porrò ex hiſce libris protocanonici ſunt Eſdras & Nehemias, vtpote qui ſemper tam ab Hebræis quàm à Chriſtianis habiti ſint Canonici: Tobias verò, Iudith, Eſther & Machabæorum libri duo ſunt Deutero-canonici, ſiue ſecundi ordinis & gradus, vtpote de quorum auctoritate olim à nonnullis fuit dubitatum, poſteà tamen ab Eccleſiâ in Canonem librorum S. Scrip. ſunt relati.

PROLOGVS ET ARGVMENTVM IN ESDRAM ET NEHEMIAM.

E*Sdras & Nehemias*, ait S.Hieron.Epiſt.ad Paulinum, quæ Bibliis præfigitur, *adiutor videlicet & conſolator à Domino in vnũ volumen coarctatur; inſtaurant templum, muros extruunt ciuitatis: omniſq́; illa turba populi redeuntis in patriam, & deſcriptio ſacerdotũ, Leuitarum Iſraëlis, Proſelytorũ, ac per ſingulas familias murorum ac turriũ opera diuiſa aliud in cortice præferunt; aliud retinent in medullâ.*

VBs notá: duplex fuit captiuitas Hebræorum. Prior Iſraëlis ſiue decem tribuum, quę à Salmanaſar abductæ ſunt in Aſſyriam, fuitq́; perpetua, de quâ 4.Reg.17. & Tobiæ 1.v.1. Altera, quæ priore fuit poſterior annis 134. quâ reliquæ duæ tribus Iuda & Beniamin, à Nabucbodonoſor ductæ ſunt in Babylonem, 4.Reg. vlt. de huius ſecundæ ex Babylone poſt 70. captiuitatis annos in Ieruſalem reductione hîc agitur, vt ita pertexatur continuo quaſi filo hiſtoria gentis Iudaicæ æquè ac Synagogę, ſiue Eccleſiæ Dei.

Primus & ſecundus Eſdræ ſunt Scriptura Canonica, nec de eorum fide dubitauit quiſquam. Extant enim Hebraicè, ſuntque in canone Hebræorum: tertius verò & quartus ſunt apocryphi, vt ſuo loco dicam.

Auctor libri primi eſt Eſdras, ſecundi Nehemias, vt patet ex vtriuſque titulo æquè ac narrationis decurſu. Dicitur tamen Liber Nehemiæ, Eſdræ ſecundus, partim quòd contineat ea, quæ ſimul ab Eſdrâ & Nehemiâ geſta ſunt; partim quód olim apud Hebræos & Græcos Nehemias & Eſdras vnus tantùm erant liber. ita Sixtus Senenſis & Bellarm. de Script. Eccleſ. in Nehemiâ, & S.Hier. Ep. citata, Lyran. Dion. & alij; licet S. Athanaſ. in Synopſi, & Iſidor. l.6. Etymol. c.2. tam ſecundum, quàm primum librum cenſeant ſcriptum ab Eſdrâ.

Quæres primò, quis fuit Eſdras? Reſp. fuiſſe filium Saraiæ ſummi Pontificis, qui in excidio Ieruſalem cum alijs primoribus occiſus eſt à Nabuchodonoſor, anno vndecimo Sedeciæ, 4.Reg.25. 18.& 21. Id ita eſſe patet ex c.7.v.1. vbi Eſdras ſuam Genealogiam recenſens ait: *Eſdras filius Saraiæ, filij Azariæ* (qui fuit Pontifex ſub Ozia rege Iuda; vt patet 2.Paral.26.20.) *filij Helciæ, filij Sellum, filij Sadoc* &c. Qui omnes recenſentur in catalogo Pontificum 2.Paral.6.v.12.& 14. vbi & additur: *Saraias genuit Ioſedec. Porrò Ioſedec egreſſus eſt, quando tranſtulit Dominus Iudam & Ieruſalem per manus Nabuchodonoſor.* Vnde ſequitur Eſdram, ex eodem patre Saraia genitum fuiſſe fratrem Ioſedec, qui fuit Pontifex in captiuitate, cui ſucceſſit filius Ieſus Pontifex pariter; qui cum Zorobabel Duce Iudæos è Babylone reduxit in Ieruſalem. Imò Hebræi apud S.Hier. in Tradit. in lib. Paralip. & Sixtus l.1. Biblioth. in Eſdra, putant Eſdram eundem eſſe cum Ioſedec (habuiſſe enim duo nomina) ideoque fuiſſe Pontificem. Vnde & l.3. Eſdræ c.vlt. pleno & abſoluto iure Pontificio in dirimẽdis matrimonijs Iſraelitarum, etiam Sacerdotum, cum vxoribus alienigenis vti videtur. Verùm hoc dici nequit; nam ſi Eſdras fuit Ioſedec Pontifex, ergo Ieſus filius Ioſedec in Babylone non fuit Pontifex: viuebat enim tum Eſdras. Dicendum ergo Ioſedec fuiſſe fratrem ſeniorem Eſdræ, ideoque Pontificem, cui in Babylone mortuo ſucceſſit filius Ieſus, qui proinde quaſi Pontifex cum Zorobabel populum è Babylone reduxit. Hoc enim non feciſſet Ieſus, ſed Eſdras, ſi ipſe fuiſſet Ioſedec Pontifex.

Cornel. in Eſdram & Nehem.

Rupertus & alij opinantur Eſdram fuiſſe Malachiam Prophetam, quorum rationes fusè recenſui & confutaui procemio in Malachiam. Vixit tamen Eſdras cum Malachiâ, & idem penè cum eo argumentum tractat; quæ fuit occaſio ſuſpicandi fuiſſe vnum eundemque. *Eſdras non fuit Malachias.*

Quæres ſecundò, An Eſdras fuerit propheta? Videtur negare S.Aug. l.18. de ciuit. c.36. dicens: *Eſdras magis rerum geſtarum ſcriptor eſt habitus, quàm Propheta.*

Verùm dico Eſdram non tantùm fuiſſe Hiſtoriographum, æquè ac ſcribam ſiue legis Doctoré, ſed & Prophetam. Patet, quia inſtinctu diuino ſcripſit hunc librum quaſi canonicam ſcripturam, ac, vt multi volunt, libros Paralipomenon, & caput 36. Geneſeos, ac caput vltimum Deuterono- *Fuit Propheta.*

Digitized by Google

mij; hoc enim continet mortem Moſis, quam ipſe Moſes, vtpote iam mortuus, ſcribere non potuit, imò S. Aug. l. 18. de Ciuit. c. 36. &c. S. Iſidor. l. 6. Etym. c. 2. cenſent Eſdram quoque auctorem eſſe libri Eſther. Porrò non minus, imò maius Prophetiæ donum eſt, libros ſacros ex Deo conſcribere, quàm futura prædicere. Denique Eſdras toto hoc libro narrat Iudæos iuſſu Cyri è Babylone in Ieruſalem redeuntes, cœpiſſe reſtaurare vrbem cum templo, ſed aduerſariorum calumnijs impeditos, coactos deſiſtere. A

An Eſdras S. Script. reſtaurarit? Aſſerunt multi.

Quæres tertiò, an Eſdras reſtaurârit S. Scripturam? Multi cenſent libros omnes veteris Teſtamenti à Chaldæis cum templo fuiſſe exuſtos, ac ab Eſdrâ ex memoriâ potius diuinâ, quàm humanâ reſtauratos. Id enim fusè narrari videtur l. 4. Eſdræ c. 14. qui liber à S. Aug. Cypriano, Athanaſio, Clemente Alexand. & alijs ſubinde citatur quaſi canonicus. B Vnde ex libro hoc hanc ſententiam hauſere Tertul. l. de habitu muliebri c. 8. *Ieroſolymis*, inquit, *Babylonicâ expugnatione deletis, omne inſtrumentum Iudaicæ litteraturæ per Eſdram conſtat reſtauratum.* D. Iren. l. 3. c. 25. vbi de miraculoſo conſenſu Sept. interpretum: *Non eſt mirabile*, inquit, *Deum hoc in eis operatum, quando in eâ captiuitate populi, quæ facta eſt à Nabuchodonoſor, corruptis ſcripturis, & poſt 70. annos Iudæis deſcendentibus in regionem ſuã, deinde temporibus Artaxerxis regis Perſarum inſpirauit Eſdræ ſacerdoti tribus Leui præteritorum Prophetarum omnes rememorare ſermones, & reſtituere populo eam legem, quæ data eſſet per Moyſem.* Idem iiſdem verbis aſſerit Euſeb. l. 5. Hiſtor. c. 8. S. Hier. contra Heluidium: *Siue*, inquit, *Moyſem dicere volueris auctorem Pentateuchi, ſiue Eſdram eiuſdem inſtauratorem operis, non recuſo.* C Clemens Alex. l. 1. Strom. *Zorobabel*, ait, *cùm aduerſarios vicisset ſapientiâ, emit à Dario renouationem Ieruſalem, & cum Eſdra rediit in patriam, per quem facta eſt populi redemptio, & diuinitùs inſpiratorum eloquiorum recenſio & renouatio.*

S. Baſil. Ep. ad Chilonem: *Eſdras*, ait, *omnes diuinos libros ex mandato Dei eructauit.* Idem habet Theodor. præfat. in Pſalmos, Iſidor. l. 6. Etymol. c. 3. Rabanus l. de inſtit. Cleric. c. 54. Leontius, qui clariùs id narrat l. contra ſectas Actione 2. in fine (extat tom. 4. Biblioth. SS. Patrum.) *Hunc reditum*, inquit, *deſcripſit Eſdras, qui cùm Ieroſolymam veniſſet, omneſq; libros id temporis, quo in captiuitatem abducti fuerant, reperiſſet exuſtos: ex memoriâ depromptos illos 22. libros, quos ſuprà recenſuimus, in litteras retuliſſe perhibetur.*

Idem probat Leo Caſtrius præfat. in Iſaiam c. 4. D ſcilicet Eſdram libros legis ex memoriâ reſtauraſſe. Nec hoc mirum. Mirabilius eſt quod de S. Antonio Patauino legimus, eum totam S. Scripturam calluiſſe, adeò vt à Pontifice *Arca Teſtamenti* ſit cognominatus: *Ita enim vtriuſq; inſtrumenti paginas memoria planè affixas habebat, vt inſtar Eſdræ potuerit, ſi ſic res poſtulaſſet, omnes integras diuinas litteras in integrum de ſuâ memoriâ, etiam codicibus omnibus prorſus abolitis, reſtituere*, ait Auctor vitæ eius.

Negant plures.

Verùm etſi hæc ſententia ob tantam Patrum auctoritatem videatur probabilis, longè tamen probabilior, & ex ratione certa eſt ſententia contraria, ſcilicet nec libros omnes ſacros à Chaldæis exuſtos, nec ab Eſdrâ ex memoriâ reſtitutos.

Prob. 1.

Probatur primò, quia Chaldæos exuſſiſſe hos libros nuſquam legimus: & eſto exuſſiſſent omnes, qui erant Ieroſolymæ (quod eſt incredibile) A tamen exurere non potuerunt eos, qui per totam Iudæam, imò per totum orbem manibus Iudæorum, præſertim ſcribarum & Rabbinorum, aſſiduè terebantur, ac in Synagogis legebantur.

Secundò, quia Daniel c. 9. ait ſe anno primo 2.
Darij intellexiſſe numerum ſeptuaginta annorũ, de quibus ſcripſerat Ieremias Propheta. Habebat ergo Prophetiam Ieremiæ ac cæterorum Prophetarum, eamque lectitabat.

Tertiò, quia Prophetiam Iſaiæ c. 45. de Cyro, 3.
ipſi Cyro oſtenſam fuiſſe à Iudæis, ideoque illum ſibi beneuolum reddidiſſe, teſtis eſt Ioſephus l. 11. c. 1. *Hoc*, inquit, *Cyrus cognouit ex lectione libri, qui Iſaiæ Prophetias continet, ducentis & decem annis ante ipſius ætatem conſcriptas.*

Ad librum 4. Eſdræ reſpondeo illum eſſe apocryphum. Adde, quòd illo libro nihil dicitur de B ſacris libris Moyſis aut Prophetarum reſtauratis, ſed tantùm per 40. dies à quinque viris ducentos & quatuor libros fuiſſe deſcriptos, quorum ſeptuaginta ſeruandi eſſent & tradendi ſapientibus, reliqui autem palàm proponendi, vt à dignis & indignis legerentur; quæ cum libris de quibus agimus nihil habent commune. Plura vide apud Bellarm. to. 1. l. 2. c. 1. & Pererium Præfat. in Geneſim. c. 7.

Eſdras digeſſit & correxit S. Script.

Ad Patres reſpondeo, pleroſque non aliud voluiſſe, quàm Eſdram libros ſacros indigeſtos in rectum ordinem digeſſiſſe, & in lectiones (quas Hebr. פרשיות *Peraſioth* vocant, & ſucceſſiuè in Synagogis legunt) diuiſiſſe: Ad hæc, errata quæ vitio deſcriptorum multa irrepſerant, correxiſſe, libroſque priſtinæ puritati & nitori reſtituiſſe, idque ſcientiâ non tam acquiſitâ, quàm cælitùs in- C fuſâ. Vnde Eſdræ 8. 8. Septuag. aiunt Eſdram legiſſe ea, quæ in illis libris ſcripta erant, *in ſcientiâ Domini*, id eſt, per ſcientiam à Deo infuſam.

Denique Eſdras, quæ in libris ſingulis deerant, ſuppleuit. Vnde multi cenſent eum aſſiſtente Spiritu S. Moſi addidiſſe caput 34. Deut. eoq; Moſis mortem, & ſepulturam deſcripſiſſe. Idem feciſſe Ioſue c. vltim. ac Ieremiæ c. vlt. vbi regnum Euilmerodach & exaltatio Iechoniæ narratur: hanc enim ſcribere nequiuit Ieremias, vtpote iam mortuus. Simili modo videtur suppleuiſſe finem Tobiæ & Iudith: liber enim Iudith ſcriptus putatur à Ioacim Pont. qui ante Iudith vitâ functus eſt. Sic Eſdras addidiſſe videtur, *Tò vſque in præſentem diem*, vbicumque id dicitur, quod toties inſeritur & iteratur, ita Salianus anno mundi 3921. n. 10. D & Beda l. 2. Alleg. in Eſdram.

Addunt S. Hieron. in Prologo Galeato, & Euſeb. in Chron. anno mundi 4740. Eſdram inueniſſe nouas litteras Hebraicas, quibus etiamnum vtimur, & priſcas reliquiſſe Samaritanis, vt Iudæi nullum cum eis, ne litterarum quidem, haberent commercium.

Addunt alij puncta (quæ Hebræis ſunt loco vocalium) ab Eſdra fuiſſe inuenta, ſed errant: hæc enim non fuere tempore Septuag. interpretum, qui Eſdrâ ducentis annis fuere poſteriores, nec tempore S. Hier. qui nongentis; ſed paullò poſt eum à Rabbinis adinuenta ſunt in Tiberiade vrbe Galilææ, poſt Chriſtum natum anno 476. vt ex Eliâ in Maſſareth docet Genebrar. ſub annum mundi 4573.

Quæres quartò, quo tempore hiſtoria Eſdræ & Nehemiæ contigerit? Reſp. eo tempore, quo finitis

nitis 70. annis captiuitatis, Iudæi è Babylone per Cyrum liberati fuêre. Liber Eſdræ ergo continet ea, quæ circa hanc liberationem contigere ab anno primo monarchiæ Cyri vſque ad annum ſeptimum Artaxerxis regis, quo Eſdras è Babylone cum alijs Sacerdotibus & Leuitis redijt in Ieruſalem, vt patet c. 7. quod eſt ſpatium 73. annorum. Liber verò Nehemiæ reædificationem vrbis Ieroſolymę ab anno 7. vſque ad annum 32. eiuſdem Artaxerxis, vt patet c. 13. 6. quod eſt ſpatium 25. annorum. Hinc duo hi libri ſcripti ſunt Hebraicè, ſed immixtis multis vocibus Chaldaicis. Hebræi enim in Babylone linguam Hebraicam corruperunt, & cum Chaldæâ commiſcuerunt. Epiſtolas quoq; Regum Babylonis eâdē linguâ, quâ ab eis ſcriptæ fuere, ſcilicet Chaldæâ, recenſet c. 4. 5. 6. 7. quâ de causâ Daniel quoq; ſuum librum partim Hebraicè, partim Chaldaicè conſcripſit.

Hinc liquet Eſdram valdè longænum fuiſſe, & vitam prorogaſſe ad 132. annos. Vixit enim vſq; ad annum ſeptimum Artaxerxis, vt patet c. 7. 8. Nam cùm pater eius Saraias occiſus ſit anno vndecimo Sedeciæ, neceſſe eſt vt ipſe eodem ſaltem anno iam fuerit natus, vel poſthumus. Porrò ab vndecimo Sedeciæ ad primum Cyri, fluxêre 60. anni. His adde tres annos Cyri, ſex Cambyſis, 36. Darij Hyſtaſpis, 27. Artaxerxis, habebis annos 132. quot neceſſe eſt vixiſſe Eſdram, ac fortè pluribus vixit. Neſcimus enim quouſque poſteà vitam prorogarit, neſcimus etiam quoto anno ante mortem patris ſit natus.

A Eſdræ & Nehemiæ Synchroni & coæui fuere è Prophetis Ieremias, Baruch, Daniel, Aggæus, Zacharias, Malachias; è ſtirpe regiâ, Iechonias, Salatiel, & Zorobabel; è Pontificibus Saraias pater Eſdræ, Ioſedec eiuſdem frater, & Ieſus nepos. Hoc tempore collecta fuit Synagoga ſiue Synodus magna, in quâ editus fuit Canon librorum ſacræ Scripturæ, cui præſederunt Eſdras, Nehemias, Daniel, Mardochæus, Zorobabel & Ieſus filius Ioſedec, in quâ pariter actum eſt de libris ſacræ Scripturæ emendandis, ac in ſuas ſectiones & capita diuidendis, cuius rei cura data fuit Eſdræ. ita tradunt Hebræi.

Tempore Eſdræ floruit monarchia Chaldæorum ſub Nabuchodonoſor, Euilmerodach, Baltaſſar: in Mediâ regnarunt Cyriaxares & Aſtyages; in Perſide Cyrus, Cambyſes, Darius, Xerxes

B & Artaxerxes, Romæ expulſis regibus ſurrogati ſunt primi conſules, Iunius Brutus & Lucius Collatinus. In Græciâ floruere Hiſtorici, Poëtæ & Philoſophi Herodotus, Pindarus, Simonides, Anacreon, Ariſtoxenes, Archilocus, Alcæus, Sappho, Arion, Sophocles, Euripides, Parmenides, Empedocles, Socrates, atque è Sybillis Cumana, & Helleſpontica. ita Euſeb. Torniel. Geneb. Salianus & alij.

Porrò quia crebra in hiſce libris, æquè ac in li. Iudith & Eſther, mentio facienda eſt regum Perſarum, ad quos monarchia à Cyro, captâ Babylone, tranſlata fuit; hinc eorum ſeriē & annos hic ſubiungam, magnam enim lucem libris his affert.

Series priſcorum Regum Perſarum.

PRimus fuit Cyrus, Aſtyagis regis Medorum ex filiâ Mandane nepos, ac filius Cambyſis regis Perſarum, ait Xenophon: qui triginta annos regnauit, ſed tribus vltimis tantùm fuit Monarcha, quibus Iudęos Babylone liberauit, vt monarcha ergo regnauit 3. annis.

Secundus Cambyſes Cyri filius, qui patre Cyro contra Scythas (vbi & perijt) proficiſcente, in Perſide imperauit per biennium, mortuo verò patre regnauit 6. annis.

Hunc Eſdras c. 4. vocat Aſſuerum, ac v. 7. & 8. Artaxerxem. Hic fabricam templi à Cyro permiſſam impediuit, c. 4. 23.

Tertius, Smerdes magus regnauit 7. menſibus.

Quartus, Darius filius Hyſtaſpis, hinnitu equi creatus rex regnauit 36. annis.

Hic dedit Iudæis facultatem perficiendi templi Eſdræ 6. v. 7. Nonnulli putant Darium hunc fuiſſe maritum Eſther; quare hiſtoriam Mardochæi & Aman ſuſpenſi ſub eo contigiſſe; ſed in procœmio Eſther idipſum examinabo.

Quintus fuit Xerxes, filius Darij, qui regnauit 20. annis.

Sub hoc multi putant contigiſſe hiſtoriam Iudith, de quo ibidem agam.

Sextus fuit Artaxerxes manu vnâ longiore cognominatus longimanus, filius Xerxis, qui anno ſeptimo regni Eſdram, & anno 20. Nehemiam remiſit ad reſtaurandam Ieruſalem, vnde ab eo incipiunt 70. hebdomades Danielis c. 9. quæ finiuntur in Chriſto. hic regnauit 40. annis.

C Septimus fuit Darius filius Nothus Artaxerxis iam dicti. Hic regnauit 19. annis.

Octauus, Xerxes ſecundus, qui regnauit 2. menſibus.

Nonus, Logdianus, qui regnauit 8. menſibus.

Decimus, Artaxerxes, cognomento Mnemon, id eſt memor, à memoriæ præſtantiâ. Fuit hic Darij Nothi filius, & regnauit 43. annis.

Vndecimus, Artaxerxes Ochus 23. annis.

Duodecimus, Arſes vel Arſames Ochi filius 3. annis.

Decimustertius, Darius Arſis filius, cognomento Codomannus. 6. annis.

Septimo enim anno regno & vitâ ſpoliatus fuit ab Alexandro Magno, qui monarchiam à Perſis ad Græcos tranſtulit.

Regnarunt ergo hi reges in Perſide per 227.

D annos, ſed à Monarchiâ Cyri ducentos duntaxat. Cyrus enim factus eſt monarcha anno 27. regni ſui.

Allegor. in hâc Iudæorum liberatione per Cyrum, ſignificata fuit liberatio humani generis è captiuitate diaboli facta per Chriſtum. Tropologicè liberatio Chriſtianorum ab Ethnicis oppreſſorum facta à Conſtantino, Theodoſio, Carolo Magno, &c. item liberatio animæ fidelis & pœnitentis, quæ indies fit, à viris Apoſtolicis. Vide Bedam tomo tertio, qui allegoriam tam in Eſdram quàm in Nehemiam conſcripſit.

Accipe nunc Seriem Pontificum Iudæorum, qui regibus iam dictis fuere coæui & Synchroni.

Digitized by Google

Series Pontificum Iudæorum à captiuitate Babylonica ad Alexandrum Magnum & Ptolomæum Philadelphum.

1. SAraias, vel vt Ioſephus, Sareas filius Azariæ Pontificis. Hunc captâ Ieroſolymâ Nabuchodonoſor occidit cum 70. Primoribus. 4. Reg. vlt. 18.
2. Ioſedec Saraiæ filius tranſlatus in Babylonem illic Pontificem egit toto tempore captiuitatis vſque ad Cyrum. 1. Paral. 6. 15.
3. Ioſue vel Ieſus filius Ioſedec. Hic cum Zorobabele Iudæos è Babylone in Ieruſalem ſub Cyro reduxit, & templum reædificauit. Eſdræ 3. 2.
4. Ioacim filius Ioſue Pontificatum geſſit ſub Dario Hyſtaſpis & Xerxe, Nehem. 12. 10.
5. Eliaſib filius Ioacim Pontifex fuit ſub Artaxerxe Longimano, Nehem. 3. 1. & c. vlt. v. 4. & 6.
6. Ioiada filius Eliaſib Pontifex ſub Dario Notho Longimani filio, Nehem. 12. 10.
7. Ionathan filius Ioadę Pontifex ſub Artaxerxe A Mnemone Darij Nothi filio, Nehem. 12. 11.
8. Ieddoa vel Iaddo filius Ionathan, Nehem. 12. 11. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Iudæis offenſum reconciliauit, teſte Ioſepho l. 11. Antiq. in fine. Iaddi frater fuit Manaſſes, primus Pontifex Samaritanorum in monte Garizim. Vide Ioſephum l. 11. Antiq. c. 7.
9. Onias primus, filius Iaddi, Pontifex ſub Ptolomæo Lagi, primo poſt Alexandrũ Rege Ægypti, teſte Ioſepho, Euſeb. & alijs.
10. Simon Oniæ filius, cognomento iuſtus, cuius elogia deſcribit Eccleſiaſt. c. 50.
11. Eleazarus Simonis frater & Oniæ filius. Hic miſit 70. Interpretes ad Ptolomæum Philadelphum ſecundum Ægypti regem, qui ſacram Scripturam ex Hebræo in Græcum conuerterunt, teſte Ioſepho, Ariſtæa, Euſebio & alijs.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

CYrus Deum Iſraëlis agnoſcit, ideoq́ Iudæis è Babylone in Iudæam remigrandi dat facultatem, ac Præfectis mandat, vt eos in reædificandâ vrbe & templo, ſuâ ope & opibus adiuuent; ſacra vaſa è templo à Chaldæis ablata reſtituit. Quare Iudæi læti cum Leuitis in patriam redeunt.

1. IN anno primo Cyri Regis Perſarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremiæ, ſuſcitauit Dominus ſpiritum Cyri Regis Perſarum: & traduxit vocem in omni regno ſuo, etiam per ſcripturam, dicens: 2. Hæc dicit Cyrus rex Perſarum: Omnia regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi vt ædificarem ei domum in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæâ. 3. Quis eſt in vobis de vniuerſo populo eius? Sit Deus illius cum ipſo. Aſcendat in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæâ, & ædificet domum Domini Dei Iſrael, ipſe eſt Deus, qui eſt in Ieruſalem. 4. Et omnes reliqui in cunctis locis vbicumque habitant, adiuuent eum viri de loco ſuo, argento & auro, & ſubſtantiâ, & pecoribus, excepto quod voluntariè offerunt templo Dei, quod eſt in Hieruſalem. 5. Et ſurrexerunt principes patrum de Iudâ & Beniamin, & Sacerdotes, & Leuitæ, & omnis cuius Deus ſuſcitauit ſpiritum, vt aſcenderent ad ædificandum templum Domini, quod erat in Ieruſalem. 6. Vniuerſiq; qui erant in circuitu, adiuuerunt manus eorum in vaſis argenteis & aureis, in ſubſtantiâ et iumentis, in ſupellectili; exceptis his, quæ ſponte obtulerant. 7. Rex quoque Cyrus protulit vaſa templi Domini, quæ tulerat Nabuchodonoſor de Ieruſalem, et poſuerat ea in templo Dei ſui. 8. Protulit autem ea Cyrus Rex Perſarum per manum Mithridatis filij Gazabat, et annumerauit ea Saſſabaſar principi Iuda. 9. Et hic eſt numerus eorum: Phialæ aureæ triginta, phialæ argenteæ mille, cultri viginti nouem, ſcyphi aurei triginta. 10. Scyphi argentei ſecundi quadringenti decem: vaſa alia mille. 11. Omnia vaſa aurea et argentea, quinque millia quadringenta: vniuerſa tulit Saſſabaſar, cum his qui aſcendebant de tranſmigratione Babylonis in Ieruſalem.

VERS. 1. IN ANNO PRIMO CYRI REGIS PERSARVM] quo ſcilicet Cyrus monarchiam à Chaldæis ad Perſas tranſtulit. Fuit ergo hic Cyri annus primus non regni Perſici, ſiue quo ipſe primò creatus rex cœpit regnare in Perſide, indeque triginta totos annos regnauit, vti volunt Euſeb. & Africanus in Chronico, S. Hieron. in c. 1. Zachar. Pererius in Daniel. c. 5. & alij; ſed fuit annus hic Cyri primus Monarchiæ & regni Babylonici, quo ſcilicet ipſe ſuperato Baltaſare, & captâ euerſaque Babylone, B Monarchiam à Chaldæis ad ſe & Perſas tranſtulit. Non potuit enim Iudæos eripere è Babylone & Chaldæorum manibus, niſi ijs ſuperatis & victis. Patet id clarè ex verbis Cyri v. 2 dicentis: *Omnia regna terræ dedit mihi Dominus.* Vnde l. 3. Eſdræ c. 6. v. 17. dicitur: *In primo anno regnante Cyro rege Babyloniæ, ſcripſit Cyrus rex; domũ hanc ædificare &c.* licet enim Darius Medus Cyri auunculus dicatur capta Babylone ſucceſſiſſe in eius regnum, Daniel. 5. v. vlt. tamen Darius, vtpote ſenex totum

regimen

regimen conceſſit nepoti ſuo Cyro, iuueni animoſo, ac eodem anno vitâ functus eidem totum ceſſit imperium. Quare Cyrus eodem anno primo Monarchiæ ſuæ, qui fuit ſeptuageſimus & vltimus captiuitatis Iudæorum in Babylone, inde eoſdem liberauit.

Nota ex Herodoto, Iuſtino, Euſebio, Ioſepho, & alijs, Cyrum cœpiſſe regnare in Perſide ſola, Olympiade 55. & inde vniuerſi regni eius anni numerantur triginta. Senſim verò vltra Perſidem propagaſſe imperium, tandemq; Babylonem expugnaſſe, & Chaldæorum Monarchiam euertiſſe, ſeque feciſſe Monarcham; ac tum ſoluit captiuitatem Iudæorum in Babylone, cùm iam expleti eſſent 70. anni captiuitatis, de quibus vaticinatus erat Ierem. c. 25. & 29. fecit hoc autem Cyrus anno 27. Perſici ſui regni, adeoque veriſimiliùs eſt, eum deinceps tres dumtaxat annos captâ Babylone Monarcham regnaſſe, id enim docet Seder-Olem, ſiue Chronicon Hebræorum, ac paſſim Hebræi ac Lyran. in Daniel. Vatab. in cap. 1. Daniel. & alijs; quin & Ioſephus l. 11. Antiq. c. 2. Vnde Daniel ſummatim annos Cyri per eius geſta pertexens, vltra tertium non progreditur.

Nec obſtat Xenophon l. 8. Cyropædiæ, vbi ſeptem annos tribuit principatui Cyri. Vnde Bellarm. Torniellus, Salianus & Ribera in Zach. 1. n. 33. putant Cyrum ſeptem annos regnaſſe vt monarchā, quia illi libri à Xenophonte ſcripti ſunt, non tam ad fidem hiſtoriæ, quàm ad efformandam in Cyro veri principis effigiem. Rurſum ille principatus Cyri ſeptennis accipi poſſet à ſubiugata per eum non Babylone, ſed Aſia. Deniq; magis credendum eſt l. 3. Eſdræ 5. v. vlt. quàm Xenophonti. Ibi enim ſat expreſſè dicitur Cyrum per biennium tantùm regnaſſe à cœptâ rędificatione templi, quæ, vt patet hoc capite, facta eſt ſtatim à ſolutâ captiuitate, ſcilicet anno ſecundo monarchiæ Cyri; hoc enim ſecundo anno cœpiſſe Iudæos reædificare templū, diſertè docet Eſdras hîc c. 3. v. 8. Ac c. 4. v. 6. narrat templi fabricam illicò à Cuthęis fuiſſe impeditā omnibus diebus Cyri. Idē clariùs docet Ioſephus l. 11. c. 2. vbi ait Cuthæos eam impediuiſſe, Cyro neſciente, vtpote in alijs negotijs occupato, ac præſertim bello Maſſagetico, in quo & interijt. Vnde & c. 3. narrat Eſdras templi fabricam à Cyro primo ſuæ monarchiæ anno conceſſam, per nouem annos fuiſſe ſuſpenſam, ſcilicet per duos annos reliquos Cyri, & per ſex quibus regnauit Cambyſes eius filius, cui ſucceſſit Darius Hyſtaſpis, qui anno ſecundo regni ſui eandem redintegrauit. Non ergo ſeptem annis ſuperuixit Cyrus, vti opinantur nonnulli. Quomodo enim Cyrus Iudæis ita beneuolus, per ſeptem annos Cuthæorum obiecta in templi fabrica impedimenta neſciſſet, aut tuliſſet? Quomodo Iudæi, ac præſertim Daniel, Cyrum per ſe aut per legatos de totâ re non informaſſent? Denique Herodotus, Iuſtinus, Beroſus, & alij ſcribunt Cyrum poſt captam Babylonem poſtremum bellum contra Lydos, qui rebellauerant, geſſiſſe, ac demum Maſſagetico prælio occubuiſſe. Quæ omnia triennio feciſſe Cyrum credibile eſt: erat enim ipſe bellicoſiſſimus, & quietis impatiens.

Cyri etyma. Quæres, vnde nomen ſuum accepit Cyrus, quidque ſignificet? 1. Primò, Strabo l. 15. Cyrum nomen accepiſſe putat à flumine *Cyro*. 2. Secundò, Vilalpando par. 1. Apparat. l. 3. c. 2. pag. 137. cenſet A Cyrum dictum à *Cyno*, id eſt cane, qui eum fingitur nutriuiſſe, vt Cyrus ſit quaſi *κύνιος* id eſt *caninus*. Nam vt narrat Herod. in Clio, Aſtyages Cyri auus Cyrum infantem tradidit Harpago, vt eum exponeret & perderet, eò quòd ex oraculo audijſſet ab eo ſibi auferendū regnum. Harpagus tradidit eum Mithridati bubulco Aſtyagis, cuius vxor vocabatur Græcâ linguâ *Cyno* (*κύων*) id eſt canis, Medicâ, *Spaco*. Nam canem Medi ſpaca appellant. Vnde Cyrus creſcens commemorabat ſe ab vxore bubulci fuiſſe educatum, ſemper eā laudibus proſequens, ita vt in omni eius ſermone eſſet Cyno. Quod nomen accipientes eius parentes, vt diuinitus videretur Perſis filius fuiſſe ſeruatus, diuulgarunt, à cane Cyrum, cùm eſſet expoſitus, fuiſſe educatum. Vnde hæc fabula emanauit. Hæc Herodot. Hinc & Trogus Cyrum à cane educatū tradit. Verùm non ait Herod. à *Cyno* dictum eſſe B Cyrum? Et *Cyrus* Perſicum videtur nomen, non Græcum. Vnde Iuſtin. l. 1. *Nutrici*, inquit, *Sparcos poſteà nomen fuit, quia canem Perſæ ſic vocant:* (eò quòd in ſyluis Cyrum à cane lactatum alendum ſibi aſſumpſiſſet.) *Puer deinde cùm eſſet, inter Paſtores Cyri nomen accepit*: vbi nullam Cyno, quaſi inde dictus ſit Cyrus, mentionem facit. 3. Tertiò, Suidas in voce *Cyrus*: *Cyrus*, ait, *Græcè eſt κῦρος, id eſt Princeps, Rex, quòd per luſum inter adoleſcentes regni auctoritatē (quod Græcis eſt κῦρος) adeptus eſt. Darium Perſæ vocarunt cauponem, ob tributa impoſita; Cambyſen, dominum; Cyrum, patrem. Nam ille quidem vendebat omnia: Cambyſes ſæuus erat & temerarius; Cyrus clemens & populi commodorum ſtudioſus.* Hæc Suidas, ſed rursùs ipſe Græcum Cyro dat Etymon, non Perſicum. Quartò ergo & veriùs Plutar. in vitâ Artaxerxis Mnemonis: *Cyrus*, inquit, *Perſicè idem eſt quod ſol*: hunc enim vt numen colebant Perſæ, æquè ac Cyrum monarcham ſuum: vnde Ieremias Cyrum C vocat liberatorem quaſi ſolem Iudæorum.

Cur Cyrus ſiue rex comparetur ſoli, appoſitè per octodecim analogias, oſtendi Iſaiæ 41. v. 2. Hinc ferunt Cyrum in ſomnis vidiſſe ſolem apud pedes ſuos aſtantem, cumque eum Cyrus vellet apprehendere, ſolem aufugiſſe, idque tertiò rogari diuini, quidnam hoc portenderet? Reſponderunt, portendi Cyrum per triginta annos regnaturum. Cyrus ergo inter reges gentium interque Perſas effulſit quaſi ſol, tum ſapientia, tum iuſtitia, tum temperantia, tum magnanimitate, tum liberalitate, adeoque *omnium regiarum virtutum fuit exemplum*, inquit Xenophon. Audi Ciceronem l. 1. de Diuinat. ex Dionyſio Perſico: *Cum dormienti ei* (Cyro) *ſol ad pedes viſus eſſet, ter eum ſcribit fruſtrà appetiuiſſe manibus, cùm ſe conuoluens ſol elaberetur & abiret, ei magos dixiſſe (quod genus ſapientum & docto-* D *rum habebatur in Perſis) ex triplici appetitione ſolis, triginta annos Cyrum regnaturum eſſe, portendi; quod ita contigit, nam ad ſeptuageſimum peruenit, cùm quadraginta natus annos regnare cœpiſſet.*

Hebr. Porrò Cyrus Hebraicè idem eſt quod *tanquam hæres* regnorum & opum Babylonis & mundi, à rad. ירש *iarus*, id eſt *hæreditauit*. *Caph* enim initiale eſt nota ſimilitudinis, ſignificans, *ſicut, tanquam*. Aut *Cyrus* idē eſt, quod, *quaſi pauper*, à rad. רש *ras*, id eſt *pauper*, quia ex ſe erat pauper, ſed à Deo factus eſt diues. Rurſum in morte occiſus à Tomyri, factus eſt pauper. Tunc enim Cyrus factus eſt Irus, imò Iro pauperior. ita Pagnin. in nomin. Hebr.

Græcum.

Græcè verò *Cyrus* idem eſt quod *auctoritate* A *pollens, Dominus imperans, legiſlator*: κῦρος enim eſt *auctoritas, principatus, poteſtas, arbitrium, dominium* : & κυρόω eſt *authentico, ratum facio, firmo, confirmo, obtineo, vim & pondus addo, conſtituo, decerno.*

Denique, Cyrus ducentis annis prior fuit Alexandro Magno, Socrate, Platone, Ariſtotele: Nam *ſub Cyro floruit Thales præceptor Anaximandri, hic Anaximenis, hic Anaxagoræ, hic Periclis. Anaxagoræ verò temporibus Xenophanes & Pythagoras fuerunt*, ait Euſeb. l. 10. de Præpar. in fine.

4.
Genuinum.

Genuinum ergo Cyri Etymon eſt Perſicum, ſignificans ſolem, ait Briſſonus l. 1. de regno Perſarum, quem alij ſequuntur.

Idem aſſerit Cteſias; ſcribens enim de vxore Darij Nothi: *peperit*, inquit, *ei alterum filium regina, & impoſitum eſt ei nomen à ſole Cyrus.* Refellit hoc B Scaliger l. 6. de Emend. temp. quia, ait, *Cyrus*, Heb. ſcribitur *Cores*: ac ſol Perſicè vocatur *Coreſed*. *Cores* verò Perſicè ſignificat cibum & alimoniam. Verùm magis credendum eſt priſcis Plutarcho & Cteſiæ, qui à primis Perſis id acceperunt, quàm vni moderno Scaligero, præſertim quia *Cores* Perſicum videtur acceptum ab Hebræo *Cheres*, id eſt, *ſol*. Adde, *Cores* idem eſt quod *Coreſed*, demptâ vltimâ litterâ D. Adde quoque quod κῦρος idem eſt quod princeps, caput; *ros*, enim Hebr. & Chald. eſt *caput*, *ku* Perſicè eſt *princeps*, vnde vocatur κυαξάρης *Cyaxares*, q. d. *princeps Ares*. ita Scaliger. li. 6. ſic *Mithri* (vnde *Mithridates*) dicitur à *Mither*, comparatiuo gradu, hoc eſt μείζων, ſiue *maior* (Hebr. enim יתר *iatar* ſignificat ſupereſſe, excellere, *eſſe maiorem*) & ſumitur pro Dynaſtâ ſiue Domino. Hinc ſolem vocarunt *Mithra*, id eſt, *Dominum, prin-* C *cipem*. ita Scaliger ibidem.

Alleg.

Allegoricè Cyrus fuit typus Chriſti, qui eſt ſol iuſtitiæ. Tropologicè Cyrus eſt rex, Antiſtes, doctor, & quilibet ſapiens & ſanctus, qui quaſi ſol ſapientiæ & virtutis toto orbe reſplendet.

SVSCITAVIT DOMINVS SPIRITVM (id eſt cor, mentem, voluntatem) CYRI REGIS, ET TRADVXIT (Cyrus) VOCEM (præconis) IN OMNI REGNO SVO ETIAM PER SCRIPTVRAM] puta per Epiſtolas ſcriptas quaquauerſum miſſas; q. d. excitauit Deus affectum & voluntatem Cyri ad Iudæorũ liberationem, ac Ieruſalem & templi reſtaurationem, obijciendo eius menti regna & beneficia ſibi à Deo Hebræorum collata, oracula de eo pronunciata, aliaque diuinitatis ſigna, è quibus Cyrus agnouit verum Deum Hebræorum, ac immittendo eius voluntati pias affectiones ad opus hoc fabricæ moraliter bonum & pium reipſa exequẽ- D dum, vt hâc ratione per eum vera Dei Eccleſia in Iſraele conſeruaretur, & iuxta morem priſtinũ publico Dei in templo eius cultu coaleſceret. Hæc Deus operatus eſt interiùs in mente Cyri, ſed exteriùs valdè eum excitauit per oraculum ab Iſaiâ de Cyro editum c. 44. vlt. & c. 45. 1. vbi & Cyri nomen enuntiat, & eum vocat ſuum Chriſtum, eidemque promittit ſe ſubiugaturum gentes, ac diuitem potentemque effecturum. Audi Iſaiam: *Qui dico Cyro: Paſtor meus es, & voluntatem meã complebis. Qui dico Ieruſalem: Ædificaberis, & templo fundaberis.* Et rurſum cap. 45. 1. *Hæc dicit Dominus Chriſto meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt ſubijciam ante faciem eius gentes, & dorſa regum vertam. Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo. Et dabo theſauros tibi abſconditos &c. vt ſcias, quia ego Dominus, qui voco nomen tuum, Deus Iſrael, propter ſeruum meum Iacob, & Iſrael electum meum*, vt ſcilicet tu ô Cyre Iudæis & Iſraelitis poſteris Iacobi meis fidelibus benefacias, & templum ædifices. Hanc prophetiam Iudæi, præſertim Daniel Propheta, qui familiaris, imò conuiua fuit tam Cyro, quàm Dario Medo, oſtendit Cyro; itaque eundem ad Deum Iſraelis agnoſcendum venerandumque, ac ad Iſraeli benefaciendũ allexit, vti docet Ioſephus l. 11. c. 1. & Theodor. in c. 1. Danielis, præſertim quia Iſaias hæc de Cyro prædixerat ducentis annis ante Cyri ortum. Id ipſum eſſe patet ex Epiſtolâ Cyri, quam ſubdit hîc Eſdras.

Iſaia de Cyro oraculum.

Daniel Cyri conuiua.

Cyrus Deum verũ agnouit.

OMNIA REGNA TERRÆ DEDIT MIHI DOMINVS] Cyrus hac Epiſtola confitetur ſe agnoſcere Deum verum Iſraelis, eique omnia ſua regna accepta refert. Ad hæc aſſerit eundem Deum ſibi mandaſſe, vt templum Ieroſolymæ reædificet: quare id reædificari præcipit, cunctoſq; tam Iſraelitas quàm alios ſibi ſubditos, ad eius fabricam promouendam exhortatur & impellit. Vide hîc in Cyro impleri illud Prou. 21. 1. *Cor regis in manu Domini, quocumque voluerit, inclinabit illud.* VERS. 2.

OMNIA REGNA] intellige accommodè, *omnia*, id eſt pleraque omnia, plurima; aut *omnia*, ſcilicet quæ ſubiecta fuere Monarchiæ Chaldæorum. q. d. Deus me fecit Monarcham, ideoque omnia regna ſubiecta Chaldæis cum Monarchiâ ad me tranſtulit. Sic Lucæ 2. 1. dicitur: *Exijt edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis*, nimirum Auguſto & Romano imperio ſubiectus. Nã Indi multique alij non ſubiecti, non fuere deſcripti. Porrò Xenophon l. 1. ait Cyrum ſubiugaſſe Syros, Aſſyrios, Arabes, Cappadoces, Phryges, Lydos, Cares, Phœnices, Babylonios, Bactrianos, Cilices, Indos, Paphlagones, Sacos, Mariandynos, Cyprios, Ægyptios, & alias plurimas gentes, quas formidine nominis ſui & terrore concutiebat, & ſimul beneuolentia ſapientiaque alliciebat, vt ab eo gubernari optarent. Audi Cyrum ducibus & militibus præcipientem apud Xenophontem l. 1: *Dux, ait, nunquàm ceſſet aut prodeſſe ſibi, aut nocere hoſtibus: difficile eſt enim vel vnum hominem alere otioſum, difficilius totam domum, ſed omnium difficillimum vniuerſum exercitum otioſum alere: itaque exercitum ceſſare nunquàm decet. Imperator ſedulus & non ceſſator efficiet, vt & milites commeatu abundent, & eorum corpora valetudine ſint firmiſſima.* Hinc & Cyrus cibum non ſumebat, niſi priùs corpus exercuiſſet & ſudaſſet. Aiebat enim tum cibum ſuauiſſimè ſapere ac corpus exercitio roborari, & ad labores quoſuis aſſueſieri. ita Xenophon.

Cyrus laborẽ ſuadet.

IPSE PRÆCEPIT MIHI VT ÆDIFICAREM EI DOMVM (templum) IN IERVSALEM] *Præcepit*, id eſt præordinauit, decreuit, & hoc ipſo tacitè *præcepit* per Iſaiam cap. 44. vlt. cuius verba paulò antè recitaui. Inde enim Cyrus intellexit voluntatem Dei eſſe, vt ipſe reſtauraret templum à Chaldæis combuſtum, quam voluntatem ipſe hîc vocat præceptum.

QVIS EST IN VOBIS DE VNIVERSO POPVLO VERS. 3.
EIVS? (qui ſcilicet cupit è Babylone redire in Ieruſalem) SIT DEVS ILLIVS CVM IPSO. ASCENDAT IN IERVSALEM, ET ÆDIFICET DOMVM DOMINI DEI] q. d. quicumque Iudæi vel Iſraelitæ ſunt in regno meo, qui cupiunt remigrare in ſuam Iudæam, age, congregentur in vnum, vt ſimul è captiuitate in patriam redeant: ego enim

eis

A eis plenam do facultatem redeundi, vrbemque & templum reædificandi: imò eis apprecor Dei ſui fauorem & opem ad id perficiendum. Nam IPSE EST DEVS, QVI EST IN IERVSALEM, Vatab. *qui eſt verus ille abſolus Deus.* q. d. non eſt alius Deus verus, quàm Deus, quem Iſraelitæ coluerunt & colunt in Ieruſalem. Cyrus ergo hîc profitetur ſe agnoſcere Deum Iudæorum eſſe verum Deum, cæteros Gentium Deos non eſſe veros, vel certè eſſe minoris dignitatis & poteſtatis, ac Deo Hebrçorum ſubiectos, quos Plato & Philoſophi vocabant ſemideos. Vnde Xenophon l. 8. Cyrip. aſſerit Cyrum quoque Deos genium enluiſſe, ac iam moriturum habuiſſe ſomnium, quo inuitabatur, vt ad Deos aſcenderet: quare eum adoraſſe inuocaſſéque Iouem & Solem, ac multa de animi immortalitate, quòd poſt mortem ad Deos eſſet tranſiturus, locutum expiraſſe.

Cyri ſomnium.

B

VERS. 4. ET OMNES RELIQVI IN CVNCTIS LOCIS VBICVNQVE HABITANT, ADIVVENT EVM VIRI DE LOCO SVO, ARGENTO ET AVRO] q. d. reliqui Iudæorum, qui in Babylone alijsue locis ſedes fixerunt, vxores duxerunt, liberos procrearunt, agros coëmerunt, vt non poſſint vel nolint illis dimiſsis redire in Ieruſalem, hi adiuuent eos, qui redire cupiunt argento & auro, tum ad viaticum tam longi itineris, tum ad vrbis templique reſtaurationem.

VIRI DE LOCO SVO] id eſt quiſque in loco & de loco ſuo, puta de agris & domibus ſuis ſuppeditet id quod habet. Cyrus ergo hîc Iudæos in Babylone remanentes, redeuntibus in Ieruſalem quaſi vectigales conſtituit. Ruſum, *omnes reliqui* non ſolùm Iudæi, ſed & cæteri populi meæ ditioni ſubiecti ſimiliter adiuuent redeuntes in Ieruſalem, præſertim præfecti Prouinciarum, quos Ioſephus *amicos regios* vocat. Vnde hi ex hoc Cyri edicto iuuerunt Iudæos regredientes, vt patet v. 6. & c. 3. v. 7.

C

EXCEPTO QVOD VOLVNTARIE OFFERVNT TEMPLO DEI.] *To excepto*, vox eſt augentis & confirmantis q. d. Scio multos iam mente deſignaſſe, & animo deſtinaſſe certa dona, quæ ipſi cupiunt offerre templo: illa ergo non veto, ſed laudo & confirmo, cupioque offerri; ſed præter hoc volo vt quiſque inſuper alia adiungat, quæ redeuntibus ſeruiant pro viatico, & vrbis domorúmque reædificatione, atque ad alias multiplices neceſſitates & vſus. Vnde nonnulli cenſent Cyrum taxaſſe pretium, quod quiſq; ad eos conferre deberet, ſicut poſteà fecere Darius & Artaxerxes Cyri ſucceſſores; imò Cyrum decreuiſſe, vt templum ex regio ærario ſuóq; ſumptu ædificaretur, patet c. 6. 4. Vnde pro, *excepto quod voluntariè offerunt*, Heb. eſt *cum munere ſpontaneo.* q. d. cum oblatione quam ſponte offerunt templo, dabunt etiam alia pro viatico &c. ita Vatab. Pagnin. & alij.

D

VERS. 5. ET SVRREXERVNT PRINCIPES PATRVM DE IVDA ET BENIAMIN] *Principes patrum* ſunt principes familiarum, quæque enim familia ſuum habebat caput & patrem: ſed diuerſæ familiæ ab vno capite deſcendentes, ſuum habebant principem, & quaſi Patriarcham.

VERS. 7. REX QVOQVE CYRVS PROTVLIT VASA TEMPLI DOMINI, QVÆ TVLERAT NABVCHODONOSOR] Fuere ea numero 5400. vt dicitur v. 11. quæ omnia à Chaldæis ſacrilegè ablata, & dicata ſuo idolo Belo, Cyrus reſtituit Deo & templo.

VERS. 8. PER MANVM MITHRIDATIS FILII GAZABAR] *Tò filij*, non eſt in Hebræo nec in Græco. Vnde Vatab. Pagnin. Marinus, Caiet. & alij vertunt: *Per manum Mithridatis theſauri.* Ioſeph. *Per Mithridatem ærarij regij præfectum.* *A gaza* enim dicitur *gaſabar*, id eſt *theſaurarius*, vt patet c. 7. 21. vbi noſter vertit *arcæ cuſtodibus.* Niſi dicas Noſtrum ſubaudiſſe בן *ben*, id eſt *filij*, & *Tò Gazabar* fuiſſe nomen commune, ſed officio propriũ, ſicut vulgò eum, qui gazæ principis præeſt, vocamus theſaurarium, quaſi hoc nomen ſit ei non ex baptiſmo, ſed ex officio proprium, in quo ſæpè filij parentibus ſuccedunt. Porrò *Mithridates* componitur ex *Mithri*, id eſt *maior*, dynaſta, princeps, & דת *dat*, id eſt *legis*, q. d. dynaſta legem ferens, & ius dictans.

Gaſabar eſt theſaurarius.

ET ANNVMERAVIT EA SASSABAR PRINCIPI IVDA.] Hoc eſt Zorobabeli, nepoti Iechoniæ Regis ex patre Salathiel. Ita Ioſephus, Lyran. Dion. Vatab. Mariana, Torniellus, Salianus, & alij. Quare tam pater Salathiel, quàm auus Iechonias hoc anno primo Cyri videntur vitâ fuiſſe functi: nam deinceps eorum nulla fit mentio, ſed ſemper Zorobabelis, quaſi Ducis Iuda. Porrò Salathiel filio naſcenti indidit nomen *Zorobabel*, id eſt *peregrinus in Babylone*, eò quòd in Babylonica captiuitate eum genuerit; ſed cùm Euilmerodach è carcere eduxit auum eius Iechoniam, eumq; menſæ ſuæ regiæ conuiuam effecit, Zorobabeli mutatum eſt nomen, vt vocaretur, *Saſſabaſar*, id eſt *gaudens in tribulatione*: ita Euſeb. l. 11. de Præpar. c. 3. & 4. *ſes* enim eſt *gaudens*, *ba* ſignificat *in*, *ſhar* ſignificat *tribulatione*. Rurſùm Pagnin. in Nomin. Hebr. *Seſſabaſar*, interpretatur *ſex in tribulatione*, *ſes* enim ſignificat *ſex*, vel *byſſum*. Hebrçi enim tradunt eum ſic appellatum, quòd in ſex tribulationibus ſteterit fortis & conſtans, vt in eo impletum ſit illud Iob. 5. 19. *In ſex tribulationibus liberabit te, & in ſeptima non tanget te malum.*

Saſſabar eſt Zorobabel. Cur?

Vbi nota, olim Hebrçis, Chaldæis, Perſis, Phçnicibus alijſque gentibus Orientalibus familiare fuiſſe peregrinis mutare nomina, illiſque dare patria & propria gentis ſuæ cui inſerebantur; patria, inquam, certum quid & perſonæ appoſitum ſignificantia, vti fecit Adam indens rebus nomina naturæ earum appoſita, Gen. 2. 19. vt nomina eſſent quaſi omnia rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præſentem aut futuram ſignificantia. Sic Daniel c. 1. Hebræa nomina Ananias, Azarias, Miſael, in Babylone à Chaldæis commutata ſunt in Chaldæa Sidrach, Miſach, Abdenago. Sic c. 2. 63. Hebræus Nehemias, à Chaldæis Chaldaicè nuncupatus eſt Atherſata. Idem de Græcis docet Plato in Cratylo. Quocirca Euſeb. l. 11. de Præpar. c. 3. & 4. ex hoc argumentum ſumit pro exquiſitâ Hebræorum ſapientia, quod ſcilicet ſacra Scrip. nominum propriorum ſignificatione & vi vtatur.

VERS. 10. SCYPHI ARGENTEI SECVNDI] *Secundi* ſcilicet ordinis & generis, qui nimirum cenſebantur ſecundo loco, tam pretio quàm pulchritudine. Primi enim ordinis erant ſcyphi aurei, ſecundi verò argentei.

CAPVT

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Catalogus redeuntium cum Zorobabel in Ieruſalem, item munerum & donorum ad templi fabricam oblatorum.

1. HI ſunt autem prouinciæ filij, qui aſcenderunt de captiuitate, quam tranſtule-
tat Nabuchodonoſor rex Babylonis in Babylonem,& reuerſi ſunt in Ieruſalē
& Iudam, vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. 2. Qui venerunt cum Zorobabel, Ioſue,
Nehemia, Saraia,& Rahelaia,Mardochai. Belſan, Meſphar, Beguai, Rehum, Baana.
Numerus virorum populi Iſrael. 3. Filij Pharos,duo millia centum ſeptuaginta duo.
4. Filij Sephatia, trecenti ſeptuaginta duo. 5. Filij Area, ſeptingenti ſeptuaginta
quinque. 6. Filij Phahath Moab, filiorum Ioſue : Ioab, duo millia octingenti duo-
decim. 7. Filij Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor. 8. Filij Zethua,non-
genti quadraginta quinque. 9. Filij Zachai, ſeptingenti ſexaginta. 10. Filij B..ni,
ſexcenti quadraginta duo. 11. Filij Bebai ſexcenti viginti tres. 12. Filij Azgad,
mille ducenti viginti duo. 13. Filij Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſex. 14. Filij
Beguai,duo millia quinquaginta ſex, 15. Filij Adin quadringenti quinquaginta qua-
tuor. 16. Filij Ather,qui erant ex Ezechia,nonaginta octo. 17. Filij Beſai, trecen-
ti viginti tres. 18. Filij Iora,centum duodecim. 19. Filij Haſum,ducenti viginti
tres. 20. Filij Gebbar, nonaginta quinque. 21. Filij Bethlehem, centum viginti
tres. 22. Viri Netupha, quinquaginta ſex. 23 Viri Anathoth, centum viginti
octo. 24. Filij Azmaueth, quadraginta duo. 25. Filij Cariathiarim, Cephira,
& Beroth,ſeptingenti quadraginta tres. 26. Filij Rama & Gabaa, ſexcenti viginti
vnus. 27. Viri Machmas, centum viginti duo. 28. Viri Bethel & Hai, ducen-
ti viginti tres. 29. Filij Nebo,quinquaginta duo. 30. Filij Megbis, centum quin-
quaginta ſex. 31. Filij Ælam alterius,mille ducenti quinquaginta quatuor. 32. Fi-
lij Harim, trecenti viginti. 33. Filij Lod Hadid. & Ono,ſeptingenti viginti quin-
que. 34. Filij Iericho, trecenti quadraginta quinque. 35. Filij Senaa, tria millia
ſexcenti triginta. 36. Sacerdotes : Filij Iadaia in domo Ioſue,nongenti ſeptuaginta
tres. 37. Filij Emmer, mille quinquaginta duo. 38. Filij Pheshur,mille ducenti
quadraginta ſeptem. 39. Filij Harim, mille decem & ſeptem. 40 Leuitæ : Filij
Ioſue & Cedmihel filiorum Odouiæ,ſeptuaginta quatuor. 41. Cantores: Filij Aſaph,
centum viginti octo. 42. Filij Ianitorum : filij Sellum, filij Ater, filij Telmon,filij
Accub, filij Hatita, filii Sobai : vniuerſi centum triginta nouem. 43. Nathinæi :
filii Siha, filii Haſupha, filii Tabbaoth. 44. filii Ceros, filii Siaa, filii Phadon. 45.
filii Lebana, filii Hagaba, filii Accub. 46. filii Hagab, filii Semlai, filii Hanan. 47.
filii Gaddel,filii Gahet,filii Raia. 48. filii Raſin,filii Necoda, filii Gazam. 49. filii
Aza, filii Phaſea, filii Beſee. 50. filii Aſena, filii Munim, filii Nephuſim. 51. filii
Bucbuc,filii Hacupha,filii Hathur. 52. filii Beſluth,filii Mahida,filii Harſa. 53.filij
Bercos,filii Siſara,filii Thema. 54. filii Naſia,filii Hatipha. 55. filii ſeruorum Sa-
lomonis,filii Sotai,filii Sopheret,filii Pharuda. 56. filii Iala,filii Dercon,filii Geddel.
57. filij Saphatia,filii Hatil,filii Phochereth, qui erant de Aſebaim,filii Ami. 58.
omnes Nathinæi, & filij ſeruorum Salomonis, trecenti nonaginta duo. 59. Et hi
qui aſcenderunt de Thelma, Thelharſa, Cherub, & Adon, & Emer : & non potue-
runt indicare domum patrum ſuorum & ſemen ſuum, vtrùm ex Iſrael eſſent. 60.
Filii Dalaia,filii Tobia,filii Necoda, ſexcenti quinquaginta duo. 61. Et de filiis Sa-
cerdotum, filii Hobia,filii Accos,filii Berzellai,qui accepit de filiabus Berzellai Ga-
luaditis, vxorem, & vocatus eſt nomine eorum. 62. hi quæſierunt ſcripturam ge-
nealogiæ ſuæ,& non inuenerunt,& eiecti ſunt de ſacerdotio. 63. Et dixit Atherſa-
tha eis, vt non comederent de Sancto ſanctorum , donec ſurgeret ſacerdos doctus
atque perfectus. 64. Omnis multitudo quaſi vnus quadraginta duo millia trecenti
ſexaginta. 65. Exceptis ſeruis eorum,& ancillis, qui erant ſeptem millia trecenti
triginta ſeptem:& in ipſis cantores atq; cantatrices ducenti. 66. Equi eorum ſeptin-
genti triginta ſex,muli eorum, ducenti quadraginta quinque. 67. cameli eorum qua-
dringenti triginta quinque,aſini eorum,ſex millia ſeptingenti viginti. 68. Et de prin-
cipibus patrum,cum ingrederentur templum Domini, quod eſt in Ieruſalem, ſponte
obtulerunt

obtulerunt in domum Dei ad extruendam eam in loco ſuo. 69. Secundum vires
ſuas dederunt impenſas operis; auri ſolidos ſexaginta millia, & mille, argenti mnas
quinque millia, & veſtes ſacerdotales centum. 70. Habitauerunt ergo Sacerdo-
tes, & Leuitæ, & de populo, & cantores & ianitores, & Nathinæi, in vrbibus ſuis,
vniuerſuſque Iſraël in ciuitatibus ſuis.

Vers. 1. HI SVNT AVTEM PROVINCIÆ FILII] q.d. hi ſunt Iudæi, qui in Prouinciâ Babylonis nati vel educati, ex eâ remigrarunt in priſtinam patrum ſedem, puta in Ieruſalem. Filij enim Prouinciæ vocantur, qui in eâ ex aduenis nati vel educati diu habitauere. Hæc enim phraſis ſignificat natiuitatem vel incolatum, ait Vatab. Vnde alij per filios intelligunt incolas. Sic vocantur *filij Sion, filij Orientis, filiæ Ieruſalem* &c. *filij*, id eſt, *incolæ*. Porrò *Prouincia* intelligitur Babylonia tũ potens & dominans, ſicut per Vrbem nunc omnes intelligunt Romam: licet Beda per *Prouinciam* hic intelligat Iudęam: ad hanc enim pertinebant, inquit, Iudæi è Babylone in eã redeuntes, quaſi filij Eccleſiæ.

ET REVERSI SVNT IN IERVSALEM] ita tamen vt manerent Cyro, & Perſis quaſi ſerui dominis ſubditi, & tributarij, vt liquet c.4.13. & 2. Eſdræ 9. 36. Vnde Reges Perſarum eis conſtituebant Principes, vti Zorobabelem hîc v.2. & c.5.14. ac Eſdram, & Nehemiam c.7.14. & l.2.c.5.14.

Vers. 2. QVI VENERVNT CVM ZOROBABEL] Duce & IOSVE Pontifice, qui alio nomine dictus eſt *Ieſus filius Ioſedec*, vt patet Zachar. 3.

MARDOCHÆI.] Multi cenſent hunc eſſe Mardochæum patruum Eſther, qui redierit in Iudæam, vt poſſeſſiones paternas recuperaret, ac deinde reuerſus ſit in Perſidem, vbi ſedem figere deſtinârat.

NVMERVS VIRORVM POPVLI ISRAEL] ſcilicet reuertentis è Babylone in Ieruſalem eſt iſte quẽ ſubijcio. Iſraël hîc ponitur pro Iudâ & Beniamin, ſoli enim Iudæi & Beniaminitæ redeuntes hîc numerantur. Alibi cùm Iſrael opponitur Iudæ, ſignificat decem tribus, quæ à Iudâ & Beniamin ſchiſma facientes, regem ſibi crearunt Ieroboam; illis enim abductis in Aſſyriam, ibique planè diſperſis, & quaſi euerſis, Iſraelis nomen & decus rediit & remanſit in Iudâ; hæc enim duodecim tribuum fuit nobiliſſima, imò regia. Sic dicitur Pſ. 113. 2. *Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius: Iſrael poteſtas eius. Iſrael*, id eſt *Iudæa*; in Pſalmis enim crebrò poſterius hemiſtichium explicat ac cõfirmat prius, vt cùm dicitur; *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me feſtina*. Et Iſaiæ 48. *Audite*, ait, *hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Iſrael, & de aquis Iuda exiſtis*, id eſt, qui de fonte ac ſtirpe Iuda propagati eſtis.

Vers. 6. FILII PHAHATH MOAB] Eſt nomen propriũ viri. Vatab. vertit: *filij Ducis* (Chald. enim פַּחַת *pachat* ſignificat *ducem*) *Moab*. Ita cognõminatus eſt, quòd in Moab victoriam aliquam ſit adeptus, aut quid præclarè geſſerit. FILIORVM IOSVE, IOAB, &c. q. d. hi filij Phahat Moab, deſcendentes & progeniti ex filijs Ioſue & Ioab (hi enim duo erant viri illo æuo celebres & clariſſimi) fuere 2812. Vnde Vatab. vertit: *filiorum Ducis Moab de filijs Ieſua & Ioab* 2812.

Vers. 20. FILII GEBBAR NONAGINTA QVINQVE] ita legendum cum Hebr. Septuag. & Rom. malè ergo nonnulli legunt, *nongenti*.

Vers. 21. FILII BETHLEHEM 123. FILII] id eſt ciues & A incolæ, vt dixi v.1. ſiue ex ciuibus & incolis *Bethlehem* oriundi. Hucuſque enim per patres-familias diſtinxit capita; deinceps verò vſque ad v. 31. per vrbes diſtinguit, fortè quia patres erant ignoti vel obſcuri.

Dices, Iudæi iam per 70. annos fuerant in Babylone, vnde plerique qui ex Bethlehem alijſque vrbibus erant abducti, iam erant mortui. filij verò eorum erant nati in Babylone, &c. Reſp. ita eſſe, ſed tamen ijdem vocantur filij Bethlehem, quia à Bethlehemitis, qui ex Bethlehẽ venerant, erant progeniti. Aut certè Iudæi in Babylone in ſuos vicos & pagos diſtributi, eis nomina Bethlehem aliarumque Iudææ vrbium indiderunt, vt ſe in exilio memoriâ patriæ ſuæ ſolarentur, vt iam Hiſpani in Peru & Mexico vrbibus ſuis indunt
B nomina vrbium Hiſpaniæ, vt vocantur Granata, Corduba, Valliſoletum, &c. Simili modo Helenus Priami filius, Troiâ euerſâ fugiens, vrbem nouam condens, nuncupauit eam Troiam. Audi Virg. 3. Æneid.

Procedo, & paruam Troiam ſimulataq́; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco, Scææq; amplector limina portæ. ita Sanch.

FILII ÆLAM] Alius eſt hic Ælam ab illo v.7. ſed mirum, vtrumque pares numeraſſe filios nepotes, ſcilicet 1254. Vers. 31.

SACERDOTES] Hucuſque laicos è tribu Iuda & Beniamin recenſuit, nunc recenſet Sacerdotes, & v.40. Leuitas, & v.43. Nathinæos templi ſeruos. Ait ergo: SACERDOTES: FILII IADAIA IN DOMO IOSVE] id eſt, qui erant de domo & familia Ioſue, puta filij, & nepotes Ieſu filij Ioſedec
C Pontificis, erant num. 973. *Iadaia* enim fuit ex poſteris Ieſu & Ioſedec, vt patet 1. Paral. 9. 10. Vers. 36.

NATHINÆI] id eſt *donati*, ſcilicet templi miniſterio à Ioſue, erant enim hi Gabaonitæ (ideoq; Chananæi, non Iudæi) qui ob fraudem ſuam ad hoc opus damnati fuere. Vide dicta Ioſue 9. Vers. 43.

OMNES NATHINÆI, ET FILII SERVORVM SALOMONIS] ſicut Ioſue Gabaonitas, ſic Salomon alios bello captos vel proſelytos templo donauit. Hi vocantur *ſerui Salomonis*: vnde ex eis multi ab eo addicti fuere fabricæ templi. 2. Paral. 2. 17. Vers. 58.

HI QVI ASCENDERVNT DE THELMALA, THELHARSA, CHERVB, ET ADON, ET EMER.] Nomina ſunt vrbium Chaldææ, è quibus multi emigrarunt in Iudæam. Hi non potuerunt probare ſe oriundos eſſe ex Iudæis, vt ſequitur. Vers. 59.

FILII BERZELLAI, QVI (Berzellai) ACCEPIT
D DE FILIABVS BERZELLAI GALAADITIS (Sacerdotis) VXOREM, ET VOCATVS EST NOMINE EORVM (ſcilicet Sacerdotum] q. d. hic Berzellai duxit vxorem filiam Berzellai ſacerdotis, & per illam vocatus eſt *Sacerdos*, id eſt ortus ex genere ſacerdotali, ſed cùm id ex publicis Genealogiarum libris probare non poſſet, tam ipſe, quàm filij eius à ſacerdotio reiecti fuere, donec Deus conſuleretur. Vers. 61.

ET DIXIT ATHERSATHA.] Hic eſt Nehemias, inquit Lyran. Caiet. & Vatab. idq; liquet ex Nehem. Vers. 63.

hem. 7. 64. Vbi idem narratur, quod hîc. Vnde videtur hæc hiſtoria contigiſſe poſteriùs ſub Nehemia, & Nehem. 8. 9 vbi dicitur: *Dixit autem Nehemias (ipſe eſt Atherſata)* id eſt *pincerna Regis*, ita à Chaldæis vocatus à verbo Chaldæo *terſa*, id eſt *aluit*, & *ſtata*, id eſt *bibit*, q.d. *alens potu* regem, hoc eſt pincerna regis. loquitur hîc Nehemias de ſe in tertiâ perſonâ, æquè ac c. 12. 26. ſed in libro Nehemię ipſe de ſe loquitur ſemper in primâ perſonâ: Vnde nonnulli putarunt alium eſſe Nehemiam, qui fuit Eſdræ ſocius, à Nehemiâ, qui inducitur lib. 2. Eſdræ eiuſq; eſt Auctor. De Atherſata rurſùm dicam Nehemiæ 8. 9.

A

Vt non comederent de sancto (cibo) sanctorvm] id eſt victimarum Deo ſanctificatarum, id eſt oblatarum & ſacrificatarum, hoc eſt vt non comederent de ſacrificijs pro peccato oblatis, aut armum dextrum è victimis pacificis: hæ enim cedebant ſolis ſacerdotibus; quales ſe eſſe hi probare non poterant.

B

Donec svrgeret sacerdos doctvs atqve perfectvs] Hebr. *Sacerdos cum vrim & Tummim.* q.d. donec ſacerdos aliquis ſummus veſtibus Pontificalibus, in quibus erant Vrim & Tummim, indutus, conſulens Deum, ab eo perfectè doceretur, an hi eſſent ex genere ſacerdotali, an non. Eſt ergo Metonymia.

Nota. *Vrim & Tummim* inſcripta vel intexta erant Rationali Pontificis. *Vrim* Hebr. ſignificat illuminationes, *Tummim* perfectiones: quia ſacerdos ſummus Pontificalibus indutus perfectè illuminabatur à Deo circa ea, de quibus eum cōſulebat, vt patet nu. 27. 21. Allegoricè ſignificabatur Chriſtus Pontifex, per quem lux & veritas facta eſt Ioan. 1. Tropol. per hæc duo admonebatur tum Pontifex, tum populus, ſtudere veritati doctrinæ, & perfectioni vitæ: atque per hæc duo Anagog. aſpirare ad lumen gloriæ, & perfectam Dei fruitionem & amorem.

Omnis mvltitvdo qvasi vnvs 42360.]
Vers. 64. Hæc eſt ſumma eorum, qui cum Ieſu & Zorobabel in Iudæam redierunt, quam tamen non inuenies, ſi ſigillatim numeros ſingularum familiarum hîc aſſignatos per additionē computes: inuenies enim dumtaxat 29818. quare vt ſummam hîc poſitam expleas, addendi ſunt 12542. quem cōflant illi, qui ex decem tribubus cum tribu Iuda & Bēiamin redierunt in Ieruſalem, ſed hîc non recenſentur. Porrò hi ipſi eodem ferè modo demptis pauculis numerantur Nehem. c. 7. v. 6. & ſeq.

Et in ipsis cantores atqve cantatrices dvcenti.] *Cantores* templo adhibebantur ad canendos Pſalmos, *cantatrices* ad laicas cantiones, v.g. ad canendum in funeribus, nuptijs, conuiuijs &c. ſignificatur lætiſſimus fuiſſe Hebræorum è Babylone reditus, vt præ gaudio canerent & iubilarent; iuxta oraculum Iſaiæ c. 66. *Adducent omnes fratres veſtros de cunctis gentibus donum Domino in equis, & in quadrigis, & in lecticis, & in mulis, & in carrucis ad montem ſanctum Ieruſalem.* Et Pſal. 125. *In conuertendo Dominus captiuitatem Sion, facti ſumus ſicut conſolati.* (Hebr. *ſicut ſomniantes*, id eſt ita exultantes, vt videremur ſomniare reditum, non autem verè redire in patriam.) *Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione.* Vers. 65.

Eqvi eorvm 736.] ita Hebr. & Roman. malè ergo aliqui legunt, *ſeptenti.* Vers. 66.

Cvm ingrederentvr templvm Domini.] Templum iam erat à Chaldæis exuſtum. Templum ergo hîc vocatur locus, in quo ſteterat templum, quia is ſacer erat, ac ſacrificijs & diuino cultui à Deo deſtinatus. Vnde Iudæi mox in eo altare erexerunt, in eoque ſacrificarunt, vt patet Ierem. c. 41. 5. & Baruch. 1. 10. Vers. 68.

C

Avri solidos sexaginta millia et mille] hoc eſt, ſexaginta & vnum millia: ita legunt Hebr. & Rom. Alij pro *ſexaginta millia*, legunt: *quadraginta millia*: tot enim numerantur Nehem. 7. 5. de quo ibidē plura. Diuerſitas hæc orta videtur ex tranſpoſitione ciphrarum obuia & facili: nam lx. ſunt 60. xl. verò ſunt 40. vide Franc. Lucam fusè hâc de re diſſerentem in notat. 79. Vers. 69.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEſus Pontifex, & Zorobabel Dux cum populo redeuntes in Jeruſalem extruunt altare, in eo ſacrificant, celebrant feſtum Tabernaculorum, & noui templi fundamenta iaciunt.

1. IAmque venerat menſis ſeptimus, & erant filij Iſraël in ciuitatibus ſuis: congre-
gatus eſt ergo populus quaſi vir vnus in Ieruſalem. 2. Et ſurrexit Ioſue filius Io-
ſedec, & fratres eius ſacerdotes, & Zorobabel filius Salathiel, & fratres eius, & ædi-
ficauerunt altare Dei Iſraël, vt offerrent in eo holocautomata, ſicut ſcriptum eſt in
lege Moyſi viri Dei. 3. Collocauerunt autem altare Dei ſuper baſes ſuas, deterrenti-
bus eos per circuitum populis terrarum, & obtulerunt ſuper illud holocauſtum Do-
mino manè & veſperè. 4. Feceruntque ſolemnitatem tabernaculorum, ſicut ſcriptū
eſt: & holocauſtum diebus ſingulis per ordinem ſecundùm præceptum, opus diei in
die ſuo. 5. Et poſt hæc holocauſtū iuge, tam in Calendis quàm in vniuerſis ſolemnita-
tibus Domini, quæ erant conſecratæ, & in omnibus in quibus vltrò offerebatur mu-
nus Domino. 6. A primo die menſis ſeptimi cœperunt offerre holocauſtum Domi-
no: porrò templum Dei nondum fundatum erat. 7. Dederunt autem pecunias la-
tomis & cæmentarijs: cibum quoque, & potum, & oleum, Sidonijs Tyrijſque, vt de-
ferrent ligna cedrina de Libano ad mare Ioppe, iuxta quod præceperat Cyrus Rex
Perſarum eis. 8. Anno autem ſecundo aduentus eorum ad templum De in Ieruſa-
lem,

lem me nſe ſecundo, cœperunt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſuë filius Ioſedec, & re-
liqui de fratribus eorum Sacerdotes, & Leuitæ, & omnes qui venerant de captiuita-
te in Ieruſalem, & cõſtituerunt Leuitas à viginti annis & ſupra, vt vrgerent opus Do-
mini. 9. Stetitque Ioſue & filij eius, & fratres eius, Cedmiel & filij eius, & filij Iu-
da, quaſi vir vnus, vt inſtarent ſuper eos qui faciebant opus in templo, Dei filij Hena-
dad, & filij eorum, & fratres eorum Leuitæ. 10. Fundato igitur à cæmentatijs templo
Domino, ſteterunt ſacerdotes in ornatu ſuo cum tubis: & Leuitæ filij Aſaph in cym-
balis, vt laudarent Deum per manus Dauid regis Iſraël. 11. Et concinebant in hym-
nis & confeſſione Domino. Quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius
ſuper Iſrael. Omnis quoque populus vociferabatur clamore magno in laudando Do-
minum, eò quòd fundatum eſſet templum Domini, 12. plurimi etiam de Sacerdo-
tibus & Leuitis, & principes patrum, & Seniores, qui viderant templum priùs cum fun-
datum eſſet, & hoc templum in oculis eorum, flebant voce magna & multi vociferan-
tes in lætitia, eleuabant vocem. 13. Nec poterat quiſquam agnoſcere vocem clamoris
lætantium, & vocem fletus populi: commixtim enim populus vociferabatur clamore
magno, & vox audiebatur procul.

Vers. 1. IAMQVE VENERAT MENSIS SEPTIMVS] Hebr. vocatur *Tiſri*, qui noſtro partim Septembri, partim Octobri reſpondet. Hebræi enim vtebantur menſibus lunaribus, quos ſingulæ Lunæ lunationes efficiunt. Hinc videtur quod Iudęi Babylone diſceſſerint initio veris, anno primo Cyri, & poſt quatuor menſes itineris peruenerint in Ieruſalem menſe Iulio, ac mox erexerint altare; ſeque præparauit ad feſtum Tabernaculorum, cæteraque menſe ſeptimo celebranda. Simili modo Eſdras ſeptimo anno Artaxerxis primo die menſis primi diſceſſit Babylone, & primo die menſis quinti peruenit in Ieruſalem, vt audiemus capite 7.1.

Vers. 2. ET SVRREXIT IOSVE (ſiue Ieſus) FILIVS IOSEDEC] qui mortuo patre Ioſedec, ei in Pontificatu ſucceſſerat, eratque Eſdræ ex fratre nepos, Eſdras enim erat frater Ioſedec. ET ZOROBABEL FILIVS SALATHIEL, filij Ieconiæ, qui mortuo auo & patre, ſucceſſit in ducatum populi. Hi duo ergo duces fuere populi reducis in Ieruſalem, Ieſus in Eccleſiaſticis, Zorobabel in Politicis.

Vers. 4. FECERVNTQVE SOLEMNITATEM (id eſt celebrarunt feſtum *Tabernaculorum*, ſiue Scenopegiæ die 15. menſis ſeptimi per ſeptem dies) ET HOLOCAVSTVM DIEBVS SINGVLIS PER ORDINEM SECVNDVM PRÆCEPTVM, OPVS DIEI IN DIE SVO] q.d. obtulerunt tot quotidie per totam feſti octa-

A uam victimas, quot & quales, qualique ritu eas offerri præceperat Deus Numer. 29.

ET POST HÆC HOLOCAVSTVM IVGE] de quo dixi Numer. 28. 3. Vers. 5.

ANNO AVTEM SECVNDO ADVENTVS EORVM AD TEMPLVM, (ad locum in quo ſteterat templum iam à Chaldæis exuſtum) DEI IN IERVSALEM MENSE SECVNDO COEPERVNT reædificare templum. Vers. 8.

FVNDATO IGITVR A CÆMENTARIIS TEMPLO, id eſt iactis iam templi fundamentis, VT LAVDARENT DEVM PER MANVS DAVID] id eſt per opera Dauidis, puta per Pſalmos à Dauide compoſitos, & per muſica inſtrumenta ab eo concinnè inſtituta ad Dei laudes in templo concinendas. Vers. 10.

B EO QVOD FVNDATVM ESSET TEMPLVM] id eſt eò quòd fundamenta templi iam eſſent iacta, ſed necdum parietes erecti, vt patet ex ſequent. Vers. 11.

FLEBANT VOCE MAGNA] quod templi noui fundamenta non reſponderent magnitudini & maieſtati prioris templi, quodque eius ruinas circumquaque conſpicerent: viciſſim tamen gaudebant de noui templi reædificatione, deque ſuo in patriam reditu ac Cyri beneuolentia, ſed præſertim de Deo priùs irato iam ſibi reconciliato, quare fletus hic gaudio miſcebatur, ac voces flentium & exultantium commiſtæ harmoniam efficiebant miſtam planctu & iubilo. Vers. 12.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SAmaritani per præfectos Perſarum impetrato à Cambyſe Cyri ſucceſſore reſcripto, impediunt fabricam vrbis & templi.

1. AVdierunt autem hoſtes Iudæ & Beniamin, quia filij captiuitatis ædificarent
templum Domino Deo Iſrael. 2. & accedentes ad Zorobabel, & ad princi-
pes patrum, dixerunt eis. Ædificemus vobiſcum, quia ita vt vos, quærimus Deum ve-
ſtrum: ecce nos immolauimus victimas à diebus Aſor Haddan regis Aſſur, qui adduxit
nos huc. 3. Et dixit eis Zorobabel, & Ioſue, & reliqui principes patrum Iſrael: Non
eſt vobis & nobis vt ædificemus domum Deo noſtro, ſed noſipſi ſoli ædificabimus do-
mino Deo noſtro, ſicut præcepit nobis Cyrus Rex Perſarum. 4. Factum eſt igitur, vt
populus terræ impediret manus populi Iudæ, & turbaret eos in ædificando. 5. Con-
duxerunt autem aduerſus eos conſiliatores, vt deſtruerent conſilium eorum om-

nibus diebus Cyri regis Perſarum,& vſque ad regnum Darij regis Perſarum. 6. In
regno autem Aſſueri,in principio regni eius, ſcripſerunt accuſationem aduerſus ha-
bitatores Iudæ & Ieruſalem. 7. Et in diebus Artaxerxis ſcripſit Beſelam Mithrida-
tes,& Thabeel, & reliqui, qui erant in conſilio eorum, ad Artaxerxem regem Perſa-
rum: epiſtola autem accuſationis ſcripta erat Syriacè, & legebatur ſermone Syro.
8. Reum Beelteem,& Samſai ſcriba,ſcripſerunt epiſtolam vnam de Ieruſalem Arta-
xerxi regi,huiuſcemodi. 9. Reum Beelteem, & Samſai ſcriba,& reliqui conſiliato-
res eorum, Dinæi,& Apharſathachæi,Terphalæi,Apharſæi, Erchuæi, Babilonij, Suſa-
nechæi,Dieui,& Ælamitæ, 10. & ceteri de Gentibus,quas tranſtulit Aſenaphar ma-
gnus & glorioſus; & habitare eas fecit in ciuitatibus Samariæ, & in reliquis regioni-
bus trans Flumen in pace, (11. Hoc eſt exemplar epiſtolæ, quam miſerunt ad eum)
Artaxerxi regi,ſerui tui,viri,qui ſunt trans Fluuium,ſalutem dicunt. 12. Notum ſit
regi,quia Iudæi, qui aſcenderunt à te ad nos, venerunt in Ieruſalem ciuitatem rebel-
lem & peſſimam, quam ædificant, extruentes muros eius, & parietes componentes,
13 Nunc igitur notum ſit regi,quia ſi ciuitas illa ædificata fuerit,& muri eius inſtau-
rati,tributum & vectigal, & annuos reditus non dabunt, & vſque ad reges hæc noxa
perueniet. 14. Nos autem memores ſalis,quod in palatio comedimus,& quia læſio-
nes regis videre nefas ducimus,idcirco miſimus & nuntiauimus regi, 15. vt recen-
ſeas in libris hiſtoriarum patrum tuorum,& inuenies ſcriptum in commẽtarijs:& ſcies
quoniam vrbs illa,vrbs rebellis eſt, & nocens regibus & prouincijs,& bella concitan-
tur in ea ex diebus antiquis: quam ob rem & ciuitas ipſa deſtructa eſt. 16. Nun-
tiamus nos regi,quoniam ſi ciuitas illa ædificata fuerit,& muri ipſius inſtaurati,poſſeſ-
ſionem trans Fluuium non habebis, 17. Verbum miſit rex ad Reum Beeltem, &
Samſai ſcribam, & ad reliquos qui erant in concilio eorum habitatores Samariæ, &
ceteris trans Fluuium ſalutem dicens & pacem. 18. Accuſatio, quam miſiſtis ad
nos,manifeſtè lecta eſt coram me. 19.& à me præceptum eſt: & recenſerunt, inue-
neruntque, quoniam ciuitas illa à diebus antiquis aduerſum reges rebellat, & ſeditio-
nes, & prælia concitantur in ea: 20. nam & reges fortiſſimi fuerunt in Ieruſalem,
qui & dominati ſunt omni regioni, quæ trans Fluuium eſt: tributum quoque & vecti-
gal,& reditus accipiebant. 21. Nunc ergo audite ſententiam: Prohibeatis viros illos,
vt vrbs illa non ædificetur,donec ſi fortè à me iuſſum fuerit. 22. Videte ne negli-
genter hoc impleatis,& paulatim creſcat malum contra reges. 23. Itaque exem-
plum edicti Artaxerxis regis lectum eſt coram Reum Beelteem, & Samſai ſcriba, &
conſiliarijs eorum: & abierunt feſtini in Ieruſalem ad Iudæos,& prohibuerunt eos in
brachio & robore. 24. Tunc intermiſſum eſt opus domus Domini in Ieruſalem,&
non fiebat vſque ad annum ſecundum regni Darij regis Perſarum.

Vers. 1. HOSTES IVDÆ] ſcilicet Samaritani, ſiue incolæ Samariæ perpetui Iudæorum inimici, vt patet v.2.& 10. De his dixi 4.Reg.17.24.

Vers. 2. FILII CAPTIVITATIS] id eſt Iudæi nuper captiui,& iam ex captiuitate reuerſi.

ASOR HADDAN.] Hic eſt Aſar Haddan filius Sennacherib vltimus rex Aſſyriorum, de quo 4. Reg.10.v.vlt.

Vers. 3. NON EST VOBIS ET NOBIS (ſocietas & communio in hac templi fabrica) VT vobiſcum coniuncti ÆDIFICEMVS DOMVM DEO NOSTRO: quia vos eſtis ſchiſmatici, imò hæretici & idololatræ: nam cum Deo noſtro & vero colitis idola, quæ coluiſtis in Aſſyria, ex qua traducti eſtis in Samariam.

Noluut Iudæi cum Samaritis fabricare.

Noluerunt ergo Iudæi Samaritas habere in fabrica ſocios.
1. Primò,quia ipſi erant hæretici: vnde diſce quam commonionem cum hæreticis fugere debeamus,præſertim in rebus ſacris & Sacramentis.
2. Secundò,quia ipſi erant hoſtes Iudæorum; vnde fraudem in fabrica committere potuiſſent, vt pro templo idolum fabricarent.
3. Tertiò, ne Samaritæ templum quaſi à ſe fabricatum ſibi vindicarent,aut certè eius partem habere vellent,in eoque ſuas ſuperſtitiones & idolorum cultus celebrarent.
4. Quartò,ne malo dolo arenam pro calce, ac terram

A pro lapidibus fabricæ immiſcerent, itaque fabrica templi ruinas ageret,ac tandem rueret.

POPVLVS TERRÆ] Samaritani iam dicti,accolæ & incolæ terræ vicinæ, puta Samariæ. Vers. 4.

CONDVXERVNT (pretio & donis) CONSILIATORES] id eſt conſiliarios, puta Perſarum in Samaria,Syria & Iudæa præfectos ac quæſtores, vt viuente Cyro, quem ſciebant fauere fabricæ vrbis & templi, tardè & parcè ſuppeditarent ſumptus, alijſque dolis & malis artibus opus impedirent. Mortuo autem anno ſequente Cyro, Cambyſem eius filium aggreſſi,ad eum ſcripſerunt literas qui- Vers. 5.
B bus Iudæos vt pacis turbatores, & ſeditioſos accuſabant; itaque ab eo reſcriptum impetrarunt, quo iubebantur Iudæi à fabrica ſuperſedere. vbi nota epiſtolas tam Regum, quàm præfectorum hoc c.& c.ſeq. v.6.& 7.in textu Hebræo, proprio ipſorum idiomate ſcilicet Chaldæo ſcribi,nõ Hebræo. Idem fit in Daniele. Præſertim quia Hebræi nuper in Babylone captiui ibidem linguam Chaldæam didicerant, ac inde redeuntes, in illam declinarunt, atque auitam linguam Hebræam cum Chaldęa commiſcuerunt: ex qua commiſtione orta eſt lingua Syro-Hebręa, vel Chaldęo-Hebræa, quam alij Ieroſolymitanam vocant. Sic lingua la-

tina

tina à Gothis cum Gothica commiſta peperit nobis linguam Hiſpanicam, Italicam, Francicam.

Dices, cur Iudæi non recurrerunt ad Cyrum ſibi fauentem, eique fraudes & dolos Samaritarum & Præfectorum detexerunt? Reſp. quia teſte Ioſepho Cyrus domo abierat, profectus in bellum contra Lydos rebellantes, ac deinde contra Schytas, vbi & anno ſequenti interijt. Cyro ergo abſente, domi regebat Cambyſes; cuius conſiliarios muneribus corruperunt Samaritæ, vt templi ſabricam impedirent: fuit autem hoc per biennium, vt habet liber 3. Eſdræ c. 5. v. vlt. ex quo liquet, octo annos, qui vulgò dantur regno Cambyſis, inchoandos eſſe ab eo tempore, quo patre Cyro apud Lydos & Maſſagetas occupato, ipſe rebus imperij domi præerat. Nam poſt biennium occiſo Cyro, ſolus Cambyſes regnauit ſex annos duntaxat. Vide Ioſephum.

VERS. 6. *Aſſuerus nomen commune regũ.* IN REGNO AVTEM ASSVERI] id eſt Cambyſis. ita Ioſephus, & patet ex præced. hic enim patri Cyro in regno ſucceſſit. Nota, Aſſuerus Chaldaicè, Perſicè Artaxerxes, erat commune nomen regum Perſarum & Babyloniorum, ſicut Ægyptiorũ regum commune nomẽ erat Pharao, & poſteà Ptolomæus, ac Romanorum Cæſar. Id ita eſſe patet ex hoc capite, ac ex Eſther 1. v. 1. collato cum c. 13. 1. & c. 16. 1. Aſſuerus, vel vt Chaldaicè dicitur, Achaſueros deducitur ab *achas*, id eſt *magnus*, & *ros*, id eſt *caput*, hoc eſt *magnum caput*, ſcilicet magnus rex & Princeps. Vnde iiſdem ferè litteris in aliam linguam tranſumptis, mutatis tamen vocalibus Græcè vocatur Ὀξυάρης *Oxyares*, id eſt *acer Mars*, martius, bellicoſus. & Xerxes quæ vox Græcè, ait Herodot. lib. 6. ſignificat bellatorem; *Artaxerxes* autem *magnum bellatorem*. Vnde Scaliger ſect. 6. p. 2. aliique linguarum periti aſſerunt hæc nomina fere idem eſſe, idemque ſignificare, *ſcilicet Oxyares*, *Ochoſuaertes*, *Ochſoaerſes*, *Xerxes*, *Aſſuerus*, *Arxares*, *Artaxerxes*, vel vt Perſæ pronuntiant *Xeſtes*, *Artaxeſtes*, vel, *Artaxata*: ita enim hic eſt in Hebræo v. 3.

VERS 7. IN DIEBVS ARTAXERXIS] Eſt idem Cambyſes, qui Chaldaicè dictus eſt *Aſſuerus*. Perſicè *Artaxerxes* vti iam dixi ex Septuaginta. Vnde *Tò Artaxerxes*, non eſt in Hebræo. Id ita eſſe patet ex Septuag. Quæ enim hic dicuntur ſcripta ad Aſſuerum, ibi leguntur ad Artaxerxem data; imò nonnulli Codices hic v. 6. ſic habent: *In regno autem Aſſueri, ipſe eſt Artaxerxes* (ita Complut. idque patet ex fine capitis vlt.) *vſque ad Darium*, ſolus enim Cambyſes poſt Cyrũ legitimus Rex vſque ad Darium interceſſit. Idem patet ex Ioſepho: Eſdras enim deſcripturus, ait Caiet. modum quo Præfecti ad regem ſcripſerunt, more Hebræo reſumit tempus quo ſcripſerunt, nominando eundem alio nomine, ſcilicet Perſico, quod ipſe epiſtolis ſuis præfigere ſolebat. Videtur enim Eſdras ex publicis chronicis & Diariis Perſarum, epiſtolam Samaritanorum deſcripſiſſe cum ſuo titulo qui erat: *Et in diebus Artaxerxis*, ita vt quem Eſdras vocat *Aſſuerũ*, chronica Perſica vocarent nomine Perſico *Artaxerxem*. Alter Chriſt. à Caſtro in c. 1. Aggæi ſub initium, qui cenſet Aſſuerum eſſe Cambyſem, Artaxerxem verò eſſe Smerdem magum, qui Cambyſi ſucceſſit, & ſe per fraudem in regnum intruſit. Peiùs Scaliger cenſet Aſſuerum eſſe Xerxem; Artaxerxem verò eſſe Longimanum Xerxis filiũ, de quo plura v. 24. Similis reſumptio ſermonis eſt Marci 15. v. 8. & 9 & ſæpè alibi.

A *Cambyſes Iudæorum hoſtis.* Cambyſes fuit Iudæorum hoſtis, vnde ab eis vocabatur ſecundus Nabuchodonoſor, teſte Euſebio in Chronico. erat enim Cambyſes Deorum contemptor, ſacrilegus & parricida: *& parricida.* nam fratrem proprium interfecit, ait Iuſtinus; ſororem verò duxit in vxorem, quam deinde interemit. Vnde iuſtâ numinis vindictâ ſeipſum occidit: inſilienti enim in equum vagina gladij excidit, vnde nudatus gladius in eius femur infixus eſt, ex quo vulnere paullo poſt obiit, ait Hierodotus & Iuſtinus.

Notat Caiet. quòd licet Samaritæ ſub Cyro per conſiliarios impedierint ædificationem templi ex ſumptibus publicis & regiis, non tamen Iudæos à fabrica ceſſaſſe; ſed in illa perrexiſſe ex priuatis propriiſque ſumptibus; vnde hoc quoque impediuerint litteris ad Cambyſem datis.

B BEELTEEM] Eſt nomen officij ſignificans *præfectum rationis*, vel *magiſtrum ſapientiæ*, ait Lyran. Arias verò vult eſſe nomen proprium, & ſignificare *poſſeſſorem ſaporis* vel *guſtus*, vel *rationis* vel *eloquij*: טעם *taam* enim Hebr. & Chald. *teem* eſt *ſapor*, *guſtus*, & metaphoricè *ſapientia*; Hebr. *Baal* & Chald. *beel*, eſt *Dominus*, *præfectus*, *præſes*; igitur *Beelteem*, vel vt Hebræi pronunciant *Baaltaam*, idem eſt quod *præſes rationis & conſilij*, quod agitabatur in Senatu & concilio, hoc eſt *Cancellarius*: huius enim erat ad regem facta omnia referre, eaque ſcripto tabulis publicis conſignare, & ſua manu ſigilloque obſignare. ita Ioſephus. VERS. 8.

ASENAPHAR.] Hic eſt Aſarbaddon, vel Sennacherib, vel quis alius ex eius cognatis, vel agnatis. VERS. 10.

SI MVRI (ciuitatis Ieruſalem, quam Iudæi ædificant) INSTAVRATI FVERINT, TRIBVTVM &c. NON DABVNT] quia confiſi ſuis muris rebellabunt & in libertatem (cuius ſunt auidiſſimi) ſe aſſerent: Hinc patet Iudæos, licet è Babylone liberos, manſiſſe tamen Cyro & Perſis vectigales & tributarios. Rurſum Cyrum Iudæis facultatem dediſſe non tantùm templi, ſed & vrbis reædificandæ. VERS. 13.

NOS AVTEM MEMORES SALIS, QVOD IN PALATIO COMEDIMVS] q. d. nos memores ſumus alimoniæ & *Salarij* (hoc enim à *Sale* eſt dictum) quod nobis in aula dediſti, vt gratum erga te nos alentem animum oſtendamus, monemus te de periculo, quod tibi à fabrica vrbis Ieruſalem imminet, vt eam impedias. Sic Pythagoras hoc Symbolo: *Salem & menſam ne prætereas*, ſuos gratitudinis admonebat q. d. in rebus proſperis ne memoriâ excidat gratitudo debita amicis, qui ſui ſalis & menſæ participem te fecerunt. *Sal notat conuiuium.* Sal enim notat cõuiuium, quia in eo omnia ſale condiuntur, vt ſapiant. Hebr. eſt *Quoniam ſale palatij ſaliti ſumus*. Ita Septuag. id eſt quoniam in palatio tuo educati ſumus. Poteſt quoque verti: *Sale templum ſaliuimus*, id eſt, omnino illud deſtruximus; olim enim cùm locum aliquem deſolare vellent, ſeminabant in eo ſal. VERS. 14

TVNC INTERMISSVM EST OPVS DOMVS DOMINI (fabrica templi) IN IERVSALEM, ET NON FIEBAT VSQVE AD ANNVM SECVNDVM REGNI DARII REGIS PERSARVM. VERS. 24.

Quis hic Darius. Quæres quis fuit hic Darius? Scaliger & Seuerus Sulpit. lib. 2. hiſtor. cenſent eſſe Darium Nothum, qui fuit filius nothus ſiue ſpurius Artaxerxis Longimani, ac poſt eum regnauit 19. annis. *Reſp. Scaliger fuiſſe Nothum.* Contendit enim Scaliger Aſſuerum, cuius mentio facta eſt v. 6. eſſe Xerxem; Artaxerxem verò de

quo v.7. eſſe Longimanum Xerxis filium; Dariũ de quo hoc v. eſſe Nothum; Artaxerxem, qui c.7. miſit Eſdram & Nehemiam in Ieruſalem, eſſe Artaxerxem cognomento Mnemonem Darij Nothi filium & ſucceſſorẽ. Quare ſub Dario Notho ædificatum fuiſſe templum, vrbem verò Ieruſalem ſub Artaxerxe Mnemone, atque ab anno ſecundo Darij Nothi inchoãdas eſſe 70. hebdomades, quæ fluxere vſque ad ortum Chriſti, de quib. Daniel c. 9. ita Scaliger, qui dum vnus ipſe acrem omnium Chronologorum agit Ariſtarchum, omnes viciſſim in ſe acriores prouocat Ariſtarchos. Nam ſub Dario nõ Notho, ſed Hyſtaſpis filio, qui Cambyſi ſucceſſit, ædificatum eſſe templum & vrbem, patet ex communi Chronologorum, Interpretum & Doctorum conſenſu. Secundò, ex Ioſepho, qui id expreſsè docet. Tertiò, ex lib. 3. Eſdræ c. 4. 43. vbi

Refutatur.

B Darius hic vouit ædificare templum, ſi rex fieret, de quo mox plura. Quartò, quia iuxta Scaligerum à Cyro, & à ſoluta captiuitate Babilonica vſque ad inſtaurata mœnia Ieruſalem, fluxiſſent anni 144. tot enim ſunt à Cyro vſque ad Darium Nothum: quod licet admittat Scaliger, repugnat tamen Aggæus c. 2. 4. vbi illi qui primitùs è Ieruſalem in Babylonem captiui abducti fuerant, adhuc ſuperſtites, videntes nouam noui Zorobabelis templi fabricam, eam præ templo priori Salomonis, quaſi parui vel nullius pretij habuerunt. A combuſto autem templo Salomonis per Chaldæos, vſque ad Darium Nothum fluxere anni 176. ait ipſe Scaliger. Quis quæſo illo æuo vitam prorogabat ad annum 176. Rursùm, ſi Eſdras miſſus fuit ab Artaxerxe Mnemone in Ieruſalem: ergo Eſdras vixit

C ducentos fere annos: genitus eſt enim à Saraia Pontifice, qui occiſus eſt à Chaldæis anno primo captiuitatis Babylonicę. Inſuper Zorobabel, & Ieſus filius Ioſedec, qui ſub Cyro præfuerunt reductioni captiuitatis, & poſteà interfuerunt huic reędificationi tẽpli ſub Dario, fuiſſent 130. aut 140. annorum, cùm tamen libro 3. Eſdræ c. 3. v. 4. Zorobabel vocetur *adoleſcẽs vnus è cuſtodibus Darij*. Fuit ergo hic Darius nõ Nothus, ſed Hyſtaſpis. Ita Ioſephus lib. 11. Antiq. c. 4. Euſeb. in Chron. S. Hier. in c. 9. Daniel. Bellarm. Genebr. Torniellus, Salianus, & paſſim Recentiores. Argumenta Scaligeri ſoluam Nehemiæ c. 12. 10. & c. 13. 28. vult enim ipſe Sanaballat, de quo ibi agitur, fuiſſe coæuũ Iaddo Pontifici & Alexandro Magno, ſed falsò. Anno ergo ſecundo Darij Hyſtaſpis reſumpta eſt tẽpli fabrica per annos nouem intermiſſa, ac ſexto eiuſdem anno fuit abſoluta, ſcilicet fabrica ſancti

Fuit Darius Hyſtaſpis.

D & ſancti-ſanctorum; nam atrium ſiue exterior pars templi, & per conſequens totum templum quoad omnia conſummatum fuit anno 6. Darij, vt habet Ioſeph lib. 11. c. 4. 46. Porrò, cauſa quæ Darium mouit ad reædificandum templum, fuit Zoroba-

A bel, qui Dario fuit aulicus gratiſſimus & in delicijs, eique adhuc principi ſuggeſſit, vt votum faceret de ædificando templo ſi crearetur rex: creatus propoſitâ quæſtione, *Quid eſſet omnium fortiſſimũ?* cùm vnus dixiſſet eſſe vinum, alius eſſe mulieres, tertius eſſe regem, Zorobabel dixit eſſe veritatem & eaque re tam ſapienter & eleganter diſſeruit, vt Darius iuſſerit eum petere quicquid vellet: quo audito Zorobabel ita orſus eſt lib. 3. Eſdræ c. 4. 43. *Memor eſto voti tui, quod vouiſti, ædificare Ieruſalem in die qua regnum accepiſti, & omnia vaſa quæ accepta ſunt ex Ieruſalem remittere, quæ ſeparauit Cyrus, quando mactauit Babyloniam, & voluit remittere ea ibi. Et tu vouiſti ædificare templũ quod incenderunt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa à Chaldæis. Et nunc hoc eſt quod poſtulo Domine, & quod peto: hoc eſt, maieſtas, quod à te poſtulo, vt facias votum quod vouiſti regi cæli ex ore tuo. Tunc ſurgens Darius rex oſculatus eſt illum, & ſcripſit epiſtolas ad omnes diſpenſatores & præfectos & purpuratos, vt deducerent eum, & eos qui cum illo erant omnes aſcendentes ædificare Ieruſalem. Et omnibus Præfectis qui erant in Syria, & Phœnice & Libano ſcripſit epiſtolas, vt traherent ligna cedrina à Libano in Ieruſalem, vt ædificarent cum eis Ciuitatem.*

Darius vouit fabricare templum.

Denique *Darius* Perſicè ſignificat φρόνιμον, id eſt *Prudentẽ*, ait Heſychius. Prudẽtia enim & prouidentia eſt prima dos regis ad ritè gubernandum; vnde Herodotus lib. 1. ſub finem hoc de eo Cyri contra Schytas (vbi & perijt) tendentis ſomnium recenſet; *Videbatur Cyrus in ſomnijs cernere maximum natu filiorum Hyſtaſpis habentem in humeris alas, quarũ altera Aſiam, altera Europam inumbraret. Erat ex Hyſtaſpi Achæmenidæ Arſamenis filio, ex liberis natu maximus Darius tunc fermè vigeſimum ætatis annum agens,*

Cyri ſomniũ de Dario.

C *in Perſide relictus, quòd non maturus militiæ eſſet. Experrectus Cyrus viſum ſuum intra ſe retractabat: Quod cùm ei magni momenti videretur, vocato Hyſtaſpi, remotis arbitris, inquit: filius tuus Hyſtaſpes, mihi atque regno meo inſidiari deprehenſus eſt.*

Addidit deinde ſe id reſciuiſſe ex ſomnio iam dicto, quod Hyſtaſpi enarrauit.

Quapropter tu, ait, *celerrimè in Perſidem reuertere, facitoq́, vt cùm ego ſubactis Maſſagetis illuc rediero, filiũ tuum mihi ſiſtas, ad cauſam dicendam.*

Sed occiſus Cyrus ſucceſſorem reliquit Cambyſem, cui ſucceſſit Darius. Hinc *Darius* Græcè idem eſt quod *coërcitor*, ait Herodot. lib. 6. δαρήσεται enim idem eſt quod *vapulabit*, à δέρω, id eſt *cædo, verbero, excorio*. Hebr. verò *Darius* idem eſt quod *inueſtigator* à rad. דרש *daras*, id eſt *quæſiuit, inueſtigauit*: hoc enim eſt opus prudentis, qualis erat *Darius*

Darij etymon.

D qui Perſicè idem eſt quod *Prudens*: Aut *Darius* idem eſt quod *generatio & duratio*. דור enim eſt *generatio & duratio*. Aptè: Darij enim ſtirps durauit in imperio Perſico vſque ad Darium Ochum.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

AGgeus & Zacharias prophetæ hortantur Iudæos, vt fabricam templi reſumant; qua de re Darium regem conſulunt eius præfecti, an id ei placeat.

1. PRophetauerunt autem Aggæus Propheta & Zacharias filius Addo, prophetantes
ad Iudæos, qui erant in Iudæa & Ieruſalem, in nomine Dei Iſrael. 2. Tunc ſur-
rexerunt Zorobabel filius Salathiel, & Ioſue filius Ioſedec, & cœperunt ædificare tem-
plum Dei in Ieruſalem, & cum eis prophetæ Dei adiuuantes eos. 3. In ipſo autem
tempore venit ad eos Thathanai, qui erat dux trans Flumen, & Stharbuzanai, & conſi-
liarij eorum: ſicque dixerunt eis: Quis dedit vobis conſilium vt domum hanc ædifi-
caretis, & muros eius inſtauraretis? 4. Ad quod reſpondimus eis, quæ eſſent nomina
hominum auctorum ædificationis illius. 5. Oculus autem Dei eorum factus eſt ſuper
ſenes Iudæorum, & non potuerunt inhibere eos. Placuitque vt res ad Darium referre-
tur, & tunc ſatisfacerent aduerſus accuſationem illam. 6. Exemplar epiſtolæ, quam
miſit Thathanai dux regionis trans Flumen, & Stharbuzanai, & conſiliatores eius Ar-
phaſachæi, qui erant trans Flumen, ad Darium regem. 7. Sermo, quem miſerant ei,
ſic ſcriptus erat, Dario regi pax omnis. 8. Notum ſit regi, iſſe nos ad Iudæam pro-
uinciam, ad domum Dei magni, quæ ædificatur lapide impolito, & ligna ponuntur in
parietibus: opuſque illud diligenter extruitur, & creſcit in manibus eorum. 9. Inter-
rogauimus ergo ſenes illos, & ita diximus eis: Quis dedit vobis poteſtatem vt domum
hanc ædificaretis, & muros hos inſtauraretis? 10. Sed & nomina eorum quæſiuimus
ab eis, vt nunciaremus tibi: ſcripſimuſque nomina eorum virorum, qui ſunt principes
in eis. 11. Huiuſcemodi autem ſermonem reſponderunt nobis, dicentes: Nos ſu-
mus ſerui Dei cæli & terræ: & ædificamus templum quod erat extructum ante hos an-
nos multos, quodque rex Iſrael magnus ædificauerat, & extruxerat. 12. Poſtquam au-
tem ad iracundiam prouocauerunt patres noſtri Deum cæli, tradidit eos in manus Na-
buchodonoſor regis Babylonis Chaldæi, domum quoque hanc deſtruxit, & populum
eius tranſtulit in Babylonem. 13. Anno autem primo Cyri regis Babylonis, Cyrus
rex propoſuit edictum vt domus Dei hæc ædificaretur. 14. Nam & vaſa templi Dei
aurea & argentea, quæ Nabuchodonoſor tulerat de templo, quod erat in Ieruſalem,
& aſportauerat ea in templum Babylonis, protulit Cyrus rex de templo Babylonis, &
data ſunt Saſſabaſar vocabulo, quem & principem conſtituit. 15. dixitque ei: Hæc
vaſa tolle: & vade, & pone ea in templo, quod eſt in Ieruſalem, & domus Dei ædifice-
tur in loco ſuo. 16. Tunc itaque Saſſabaſar ille venit & poſuit fundamenta templi
Dei in Ieruſalem, & ex eo tempore vſque nunc ædificatur, & necdum completum eſt.
17. Nunc ergo, ſi videtur regi bonum, recenſeat in bibliotheca regis, quæ eſt in Ba-
bylone, vtrumnam à Cyro rege iuſſum fuerit vt ædificaretur domus Dei in Ieruſalem,
& voluntatem regis ſuper hac re mittat ad nos.

Vers. 1. ZACHARIAS FILIVS ADDO] *filius* id eſt nepos, vt patet Zachar. 1. v. 1. Hebræi enim nepotes quoslibet vocāt filios, vt patet Matth. 1. 1. Iudith. 8. 1. & alibi.

Vers. 5. OCVLVS AVTEM DEI] q. d. diuinæ prouidentiæ, gratiæ & fauoris (huius enim ſignum & ſymbolū eſt oculus benignus, quo Deus Iudæos reſpexit) erga Iudæos opus fuit, quod ipſe Thathanai Præfecto hanc mentem iniecerit, vt non impediret tēpli vrbiſque fabricam, licèt necdùm conſuluiſſet Darium, imò vt ſcriberet appoſitè Dario ad vtilitatem Iudæorum, ac Darius lectis eius litteris cōceſſerit templum reſtaurari. Nullus enim hoſtium Iudæis ſe opponebat, ac Darius in Iudæos fuit beneuolus, operâ Zorobabelis, qui erat aulicus Darij, vt dixi. Similis phraſis eſt c. 7. v. 6. & Exodi 12. 36. & Numer. 6. 25.

Nota S. Script. Deo dat oculos, aures, brachia, A pedes, non verè & propriè, vt voluerunt Anthropomorphitæ cenſentes Deū habere corpus (quod etiam ſenſiſſe videtur Tertul. licet eum excuſet Pamelius) teſte S. Epiphan. & S. Aug. in eorum hæreſi, ſed metaphoricè, vt humano captui ſe accommodet, ac per humanas actiones & membra Dei attributa ſignificet, ſcilicet per oculos, quòd omnia videat; per aures, quod omnia audiat: per brachia, quod omnia poſſit: per pedes, quòd ſit summè ſtabilis, conſtans & æternus. ita S. Eucher. de formulis ſpirital. c. 2.

REX ISRAEL MAGNVS] Sapientia, opibus, imperio, fama & gloria, puta Salomoo. Vers. 11.

HÆC VASA TOLLE ET VADE, ET PONE EA IN TEMPLO, QVOD EST IN IERVSALEM, ET DOMVS DEI ÆDIFICETVR. Eſt Hyſteronproteron ſiue ordo præpoſterus: priùs enim erat ædificanda domus Dei ſiue templum, antequàm in ea Vers. 15.

vaſa à Chaldæis ablata reponi poſſent: ita Caiet. aut certè per templum intellige locum, & Gazophylacium vicinum templo iam exuſto: in hoc enim inferebantur & ſeruabantur vaſa & dona templi.

In Bibliotheca regis] Chald. בְּבֵית גִּנְזַיָּא *bebet gniazaia*, id eſt, vt Septuag. *in domo theſaurorum*

A vel gazæ regiæ, vbi erat Bibliotheca non philoſophorum, ſed librorum, & ſcripturarum archiuum, maximè ad opes, expenſas (v.g. quas Cyrus fecerat in templum c.6.8.) cenſus & ad rem nummariam pertinentium. ita Vatab. ita pariter ſeruabantur authentica exemplaria legum & decretorum regiorum.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Darius ſuis ſumptibus iuxta decretum Cyri perficit templum, quod anno ſexto magna populi lætitia, multis victimis conſecratur: mox celebratur Phaſe per ſeptem dies.

1. TVnc Darius rex præcepit: & recenſuerunt in bibliotheca librorum, qui erant
repoſiti in Babylone. 2. & inuentum eſt in Ecbatanis, quod eſt caſtrum in
Medena prouincia, volumen vnum, taliſque ſcriptus erat in eo commentarius: 3. Anno
primo Cyri regis: Cyrus rex decreuit vt domus Dei ædificaretur, quæ eſt in Ieruſalem,
in loco vbi immolent hoſtias, & vt ponant fundamenta ſupportantia altitudinem
cubitorum ſexaginta, & latitudinem cubitorum ſexaginta, 4, ordines de lapidibus
impolitis tres, & ſic ordines de lignis nouis: ſumptus autem de domo regis dabuntur.
5. Sed & vaſa templi Dei aurea & argentea, quæ Nabuchodonoſor tulerat de
templo Ieruſalem, & attulerat ea in Babylonem, reddantur, & referantur in templum
in Ieruſalem in locum ſuum, quæ & poſita ſunt in templo Dei. 6. Nunc ergo Tha-
thanai dux regionis, quæ eſt trans flumen, Stharbuzanai, & conſiliarij veſtri Aphar-
ſachæi, qui eſtis trans Flumen, procul recedite ab illis, 7. & dimitte fieri templum
Dei illud à duce Iudæorum, & à ſenioribus eorum, vt domum Dei illam ædificent in
loco ſuo. 8. Sed & à me præceptum eſt, quid oporteat fieri à presbyteris Iudæorum
illis, vt ædificetur domus Dei, ſcilicet vt de arca regis, id eſt, de tributis, quæ dantur
de regione trans Flumen, ſtudioſè ſumptus dentur viris illis, ne impediatur opus.
9. Quod ſi neceſſe fuerit, & vitulos, & agnos, & hœdos in holocauſtum Deo cæli,
frumentum, ſal, vinum, & oleum, ſecundùm ritum Sacerdotum, qui ſunt in Ieruſalem,
detur eis per ſingulos dies, ne ſit in aliquo querimonia. 10. Et offerant oblationes
Deo cæli, orentque pro vita regis, & filiorum eius. 11. A me ergo poſitum eſt decre-
tum: Vt omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ip-
ſius, & erigatur, & configatur in eo: domus autem eius publicetur. 12. Deus autem,
qui habitare fecit nomen ſuum ibi, diſſipet omnia regna, & populum qui extenderit
manum ſuam, vt repugnet, & diſſipet domum Dei illam, quæ eſt in Ieruſalem. Ego Da-
rius ſtatui decretum, quod ſtudioſè impleri volo. 13. Igitur Thathanai dux regio-
nis trans Flumen, & Stharbuzanai, & conſiliarij eius, ſecundùm quod præceperat Da-
rius rex, ſic diligenter executi ſunt, 14. Seniores autem Iudæorum ædificabant, &
proſperabantur iuxta prophetiam Aggæi prophetæ & Zachariæ filij Addo, & ædifica-
uerunt & conſtruxerunt, iubente Deo Iſrael, & iubente Cyro, & Dario, & Artaxerxe,
regibus Perſarum. 15. & compleuerunt domum Dei iſtam, vſque ad diem tertium
menſis Adar, qui eſt annus ſextus regni Darij regis. 16. Fecerunt autem filij Iſrael,
Sacerdotes & Leuitæ, & reliqui filiorum tranſmigrationis dedicationem domus Dei
in gaudio. 17. Et obtulerunt in dedicationem domus Dei, vitulos centum, arietes
ducentos, agnos quadringentos, hircos caprarum pro peccato totius Iſrael duodecim,
iuxta numerum tribuum Iſrael. 18. Et ſtatuerunt Sacerdotes in ordinibus ſuis, &
Leuitas in vicibus ſuis, ſuper opera Dei in Ieruſalem, ſicut ſcriptum eſt in libro Moy-
ſi. 19. Fecerunt autem filij Iſrael, tranſmigrationis Paſcha, quartadecimâ die men-
ſis primi, 20. Purificati enim fuerant Sacerdotes & Leuitæ quaſi vnus: omnes mun-
di ad immolandum paſcha vniuerſis filijs tranſmigrationis, & fratribus ſuis Sacerdo-
tibus, & ſibi. 21. Et comederunt filij Iſrael, qui reuerſi fuerant de tranſmigratione,
& omnes qui ſe ſeparauerãt à coinquinatione Gentium terræ ad eos, vt quærerent Do-
minum Deum Iſrael. 22. Et fecerunt ſolemnitatem azymorum ſeptem diebus in læ-
titia, quoniam lætificauerat eos Dominus, & conuerterat cor regis Aſſur ad eos, vt ad-
iuuaret manus eorum in opere domus Domini Dei Iſrael.

Digitized by Google

Vers. 2. IN ECBATANIS.] Hebr. *in Achmata.* literæ enim *beth* & *mem* ſunt labiales, ideoque ſæpè commutantur, & vna pro alia ſubſtituitur.

Vers. 3. IN MEDENA.] Hebr. *Madai,* id eſt, *Media* ſiue regno Medorum, quod à Perſis iam erat ſubiugatum, & in Prouinciam redactum.

ALTITVDINEM CVBITORVM SEXAGINTA,] Prius templum Salomonis erat duplo altius: erat enim altum 120. cubitis, ſed noluit Cyrus nouum hoc tam altè extrui, ne Iudæi ex eo arcem facerent, & rebellarent.

ET LATITVDINEM CVBITORVM 60.] Per latitudinem hîc accipit extenſionem, ſiue ea fiat in longum ſiue in latum. ita Chald. vetat enim templum extẽdi quaquauerſum vltra 60. cubitos. Vnde Lyran: *latitudinem* inquit, hoc eſt *longitudinem:* longitudo enim templi, id eſt ſancti & ſancti-ſanctorum, erat cubitorum 60. latitudo verò viginti: ita Ribera lib. primo de templo c. 27.

Vers. 5. POSITA SVNT IN TEMPLO] id eſt ponenda ſunt in templo ædificando. Sept. *vt ponantur.* Meliùs, propriè, *poſita ſunt in templo,* id eſt in gazophylacio templi, vt dixi c. 5. 15. Narrat enim Darius edictum Cyri iam eſſe expletum. Cyrus enim præceperat vaſa reponi in templo: Darius iam narrat eſſe repoſita, iuxta eius præceptum.

Vers. 14. ÆDIFICAVERVNT &c. IVBENTE CYRO ET DARIO ET ARTAXERXE.] Hoc refer non ad ædificationẽ templi in ſe, puta ſancti & ſancti-ſanctorum: hæc enim perfecta eſt anno ſexto Darij, v. 15. ſed ad conſummationem atriorum & ornamentorum templi, & ad proſperitatem oblationum, donorum, & celebritatum templi: hæc enim perfecta eſt ſub Artaxerxe. Rurſum templi fabrica conſummata fuit ſub Dario, vrbis verò Ieruſalem ſub Artaxerxe.

Artaxerxes quis. Quæres, quis fuit hic Artaxerxes, de quo hîc & cap. 7. & ſeq. Nonnulli putant eſſe Xerxem; hic enim fuit Darij Hyſtaſpis filius, eiq; in regno ſucceſſit. Neque enim apparet ratio, cur Eſdras omiſerit Xerxem, & per ſaltum à Dario auo tranſiliat ad nepotem Artaxerxem Longimanum: præſertim cùm celeberrimus fuerit hic Xerxes, vtpote qui vndecies centena millia militum duxit in aciẽ contra Græcos, ac copijs ſuis terras, claſſibus maria ſtrauit, ideoque priùs fuit terror Græciæ, ſed mox ludibrium, cùm victus penè ſolus fugere coactus eſt. Vnde Xerxem ſpeciatim deſcripſit Daniel c. 11. 1. Adde, Xerxes optimè in Iudæos fuit affectus, vt narrat Ioſephus lib. 11. Antiq. c. 5. quare videtur ipſe fabricam templi promouiſſe. Denique Eſdras iam planè grandæuus & ſenex, non videtur poſt tempora Xerxis idoneus fuiſſe tam arduæ legationi in Ieruſalem de quia c. 7. v. 6. Vnde Ioſephus, ait Eſdram ſenem ſub Xerxe vitã functũ non multò poſt reformatam Rempubl. Quocirca in hac reformatione clauditur hic liber geſtorum Eſdræ.

Verùm alij paſſim probabiliùs cenſent Artaxerxem hunc eſſe Longimanum Xerxis filium: primò, quia non Xerxes, ſed Longimanus propriè ab omnibus hiſtoricis vocatur Artaxerxes. Secundò idem liquet ex continuatione huius hiſtoriæ cum hiſtoria Nehemiæ, quæ olim vnus erat liber cum hoc Eſdræ. Nam qui hîc dicitur Artaxerxes, & qui c. 7. anno ſeptimo regni ſui miſit Eſdram in Ieruſalem; idem Nehemiæ c. 2. v. 5. dicitur eodẽ miſiſſe Nehemiam anno regni ſui vigeſimo: ille autem qui miſit Nehemiam, fuit Longimanus, vt ibi patebit. Cauſa cur Eſdras Xerxem omiſerit, eſt quòd ille totus occupatus bello Græco, nõ cogitarit de Iudæis & templo, nec quid opis ad hoc eis contulerit. Porrò Ioſephus confundit Xerxem cum Artaxerxe, nam Xerxi dat 28. annos, cùm cõſtet eum non niſi viginti annos regnaſſe: quare cæteri octo anni dandi ſunt Artaxerxi. De nomine *Artaxerxis* dixi c. 2. 6. quibus adde, quod *Artaxerxes,* Hebr. & Chald. dicitur *Artachſaſta,* quòd Hebr. idem eſt quod *feruor gaudij,* ait Pagnin. à רָתַח *ratath,* id eſt *feruere & bullire,* & שׂוּשׂ *ſus,* quod eſt *gaudere.* Aut idẽ eſt quod *lumen feſtinans ponere,* & ſic deriuatur ab אוֹר *or,* id eſt *lux,* & *chas* id eſt *feſtinare,* & שִׁית *ſith,* id eſt *ponere.* Denique cauſa, cur Artaxerxes tam beneuolus fuerit Iudæis, fuit Eſther, quam multi putant eius fuiſſe vxorem, ideoque ab eo ſuſpenſus fuit Aman, Mardochæus verò exaltatus. Sed hoc examinabo proœmio in Eſther. *Loſ. Longimanus.*

MENSIS ADAR.] Hic eſt menſis duodecimus & vltimus Hebræorum, qui noſtro partim Februario partim Martio reſpondet. Vers. 15.

QVI EST ANNVS SEXTVS DARII REGIS.] Igitur anno ſexto Darij pars interior templi, quæ propriè vocabatur *templum,* in quod ſolis ſacerdotibus ingredi fas erat, perfecta eſt; ſed anno nono Darij omnes templi partes tam interiores, quàm exteriores, puta atria, porticus, aliaque templi ornamenta perfecta fuere: ita Ioſephus, Ribera, Perer, & alij.

QVASI VNVS] ſcilicet vnanimi conſenſu, quaſi omnes fuiſſent vir vnus, vnum idemque habentes cor & animum. Vers. 20.

QVI SE SEPARAVERANT A COINQVINATIONE GENTIVM] qui relicto Gentiliſmo facti proſelyti, per circumciſionem initiati erant Iudaiſmo. Vers. 21.

ET CONVERTERAT COR REGIS ASSVR AD EOS.] Hic eſt Darius rex Perſarum, qui dicitur *rex Aſſur,* quia Aſſyrij olim rerum Domini & monarchæ, æquè ac Babylonij à Cyro ſubacti, iam ſuberant monarchiæ Perſarum ac Dario. Vers. 22.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ARtaxerxes mittit Eſdram in Ieruſalem, vt Iudæos viſitet, inſtruat, dirigat, & regat.

1. POſthæc autem verba, in regno Artaxerxis regis Perſarum, Eſdras filius Saraiæ, filij Azariæ, filij Helciæ, 2. filij Sellum, filij Sadoc, filij Achitob, 3. filij Amariæ, filij Azariæ filij Maraioth, 4. filij Zarahiæ, filij Ozi, filij Bocci, 5. filij Abiſue, filij Phinees, filij Eleazar, filij Aaron ſacerdotis ab initio. 6. Ipſe Eſdras aſcen-

dit de Babylone, & ipſe ſcriba velox in lege Moyſi, quam Dominus Deus dedit Iſrael & dedit ei rex, ſecundùm manum Domini Dei eius ſuper eum, omnem petitionem eius. 7. Et aſceoderunt de filijs Iſrael, & de filijs Sacerdotum, & de filijs Leuitarum, & de cantoribus, & de ianitoribus, & de Nathinæis, in Ieruſalem, anno ſeptimo Artaxerxis regis. 8. Et venerunt in Ieruſalem menſe quinto, ipſe eſt annus ſeptimus regis. 9. Quia in primo die menſis primi cœpit aſcendere de Babylone, & in primo die menſis quinti venit in Ieruſalem, iuxta manum Dei ſui bonam ſuper ſe. 10. Eſdras enim parauit cor ſuum, vt inueſtigaret legem Domini, & faceret & doceret in Iſrael præceptum & iudicium. 11. Hoc eſt autem exemplar epiſtolæ edicti, quod dedit rex Artaxerxes Eſdræ ſacerdoti, ſcribæ erudito in ſermonibus & præceptis Domini & ceremonijs eius in Iſrael. 12. Artaxerxes rex regum Eſdræ, ſacerdoti, ſcribæ legis Dei cæli doctiſſimo ſalutem. 13. A me decretum eſt, vt cuicumq; placuerit in regno meo de populo Iſrael, & de Sacerdoribus eius, & de Leuitis, ire in Ieruſalem, tecum vadat. 14. A facie enim regis, & ſeptem conſiliatorum eius, miſſus es, vt viſites Iudæam & Ieruſalem in lege Dei tui, quæ eſt in manu tua: 15. & vt feras argentum & aurum, quod rex & conſiliatores eius ſponte obtulerunt Deo Iſrael, cuius in Ieruſalem tabernaculum eſt. 16. Et omne argentum & aurum quodcumque inueneris in vniuerſa prouincia Babylonis, & populus offerre voluerit, & de Sacerdotibus quæ ſponte obtulerint domui Dei ſui, quæ eſt in Ieruſalem, 17. liberè accipe, & ſtudioſè eme de hac pecunia vitulos, arietes, agnos, & ſacrificia, & libamina eorum, & offer ea ſuper altare templi Dei veſtri, quod eſt in Ieruſalem. 18. Sed & ſi quid tibi & fratribus tuis placuerit, de reliquo argento & auro vt faciatis iuxta voluntatem Dei veſtri, facite. 19. Vaſa quoque, quæ dantur tibi in miniſterium domus Dei tui, trade in conſpectu Dei in Ieruſalem. 20. Sed & cetera, quibus opus fuerit in domum Dei tui, quantumcumque neceſſe eſt vt expendas, dabitur de theſauro, & de fiſco regis, 21. & à me. Ego Artaxerxes rex, ſtatui atque decreui omnibus cuſtodibus arcæ publicæ, qui ſunt trans Flumen, vt quodcumque petierit à vobis Eſdras ſacerdos, ſcriba legis Dei cæli, abſque mora detis, 22. vſque ad argenti talenta centum, & vſque ad frumeni coros centum, & vſque ad vini batos centum, & vſque ad batos olei centum, ſal vero abſque menſura, 23. Omne, quod ad ritum Dei cæli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cæli: ne fortè iraſcatur contra regnum regis, & filiorum eius. 24. Vobis quoque notum facimus de vniuerſis Sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, Nathinæis, & miniſtris domus Dei huius, vt vectigal, & tributum, & annonas, non habeatis poteſtatem imponendi ſuper eos. 25. Tu autem Eſdra, ſecundùm ſapientiam Dei tui, quæ eſt in manu tua, conſtitue iudices & præſides, vt iudicent omni populo qui eſt trans Flumen, his videlicet qui nouerunt legem Dei tui, ſed & imperitos docere liberè. 26. Et omnis qui non fecerit legem Dei tui, & legem regis diligenter, iudicium erit de eo, ſiue in mortem, ſiue in exilium, ſiue in condemnationem ſubſtantiæ eius, vel certè in carcerem. 27. Benedictus Dominus Deus patrum noſtrorum, qui dedit hoc in corde regis, vt glorificaret domum Domini, quæ eſt in Ieruſalem, 28. & in me inclinauit miſericordiam ſuam coram rege & conſiliatoribus eius, & vniuerſis principibus regis potentibus: & ego confortatus manu Domini Dei mei, quæ erat in me, congregaui de Iſrael principes qui aſcenderent mecum.

Vers. 1. POST HÆC VERBA] poſt hæc acta & geſta.

ESDRAS (ſcriptor huius libri) FILIVS SARAIÆ] Pontificis occiſi à Chaldæis & frater Ioſedec, ac patruus Ieſu Pontificis.

Vers. 6. IPSE SCRIBA VELOX IN LEGE MOYSI] q. d. Eſdras legis Moſaicæ erat peritiſſimus, in eaque docenda & explicanda promptiſſimus. *ſcriba* ergo idem eſt, quod *legis peritus*, vel *legis doctor*. Nota, ſicut Græci olim ſuos ſapientes vocabant Philoſophos, Chaldæi Magos, Galli Druydas, Indi Brachmanes, Gymnoſophiſtas; ita Iudæi ſuos Doctores vocabant סופרים *Sopherim*, quòd Septuag. vertunt γραμματεῖς, Noſter *ſcribas* à ספר *Sepher*, id eſt *littera* vel *ſcriptura*, q. d. *litterati*, aut *ſcribæ*, eò quòd circa S. Litteras deſcribendas, docendas, explicandas verſarentur. Scribarum enim officiũ erat S. Scripturam incorruptam ſeruare, correctæ eius deſcrip- A tioni inuigilare, illam interpretari tum ſcripto, tum viua voce: inde reſponſa conſcribere, tractatus conficere, varijs modis eam enarrare &c. ita S. Epiphan. Hæreſi 15. Vnde *Sepher* id eſt *ſcriba*, deriuari poteſt à ספר *Saphar*, id eſt, *enarrare, recenſere*, vt *ſopher* ſit idem, quod *enarrator legis*; *ſed* Noſter & Septuag. ad etymon *ſepher* reſpexerunt, vt dixi: ſic Grammatici olim nuncupati ſunt qui γραμματεῖς, id eſt litteras verſabant, & obſcuras dubiaſq; poëtarum ſententias explicabant. Omne enim Iudæorum ſtudium erat in ſacris litteris: nam prophanas, & gẽtiles vix norant. ita Ianſen. Toletus, Maldon. & alij, vbi agunt de legiſperitis cum quibus Chriſtus crebrò diſſeruit. Inter hos ſcribas eminuit Eſdras, vt dixi in Procemio. Hinc Elias Germ. in Thisbi: ſcribæ, ait, ſunt ſapientes, qui alio nomine vocantur magiſtri: *ſopher* ergo idem eſt, quod *Rab-*

bi,

bi, Rab, Rabban. Idem innuit S. Hier. Epiſt. 152.

ASCENDIT DE BABYLONE] in Ieruſalem.

ET DEDIT EI REX (Artaxerxes,) SECVNDVM MANVM DOMINI DEI EIVS SVPER EVM, OMNEM PETITIONEM EIVS] *Manus* ſignificat fauorem & operationem, qua Deus faciebat Eſdram gratioſum regi, ait Caiet. vt rex ei cōcederet quicquid peteret. Non dubium autē Eſdram petiiſſe à rege, vt Ieruſalem reſtauraretur, & muris cingeretur, ideoque illud impetraſſe. Vnde ab hoc anno ſeptimo Artaxerxis, & ab hac regis conceſſione, multi inchoant ſeptuaginta hebdomades, vſque ad Chriſtum, vt dixi Daniel. 9.

Vers. 7. ANNO SEPTIMO ARTAXERXIS] A ſexto anno Darij, quo abſolutum & dedicatum fuit templum, vſque ad annum ſeptimum Artaxerxis, qui Darij ex filio Xerxe fuit nepos, fluxere anni 57. Quare Eſdras tunc erat grandæuus & pluſquam centenarius, ſed fortis adhuc & vegetus, Deo eum ſuſtentante ad commodum populi, vt eum in lege Domini erudiret & expoliret. Vnde ſequitur,

Vers. 9. ESDRAS ENIM PRÆPARAVIT COR SVVM, VT INVESTIGARET LEGEM DOMINI] vt ſcilicet eam cognoſceret, & planè perſpectam haberet, ET DEINDE FACERET, id eſt opere adimpleret, ET DENIQUE, DOCERET IN ISRAEL PRÆCEPTVM ET IVDICIVM] quid ſcilicet lex fieri vel non fieri præcipiat, quidque per eam ſit iuſtum, vel iniuſtum (hoc enim diſcernere, eſt *iudicium*) licitum, vel illicitum. Diſce hîc ab Eſdra ordinem docendi eſſe hunc, primò vt plenè diſcas, ſecundò, vt quod didiciſti, prior ipſe facias & opere impleas, tertiò, vt idem alios doceas. Sic Chriſtus *cœpit* primò *facere*, deinde *docere*, Act. 1. 1.

Vers. 13. A FACIE (id eſt iuſſu & auctoritate) REGIS ET SEPTEM CONSILIATORVM EIVS] Perſarum enim reges habebant ſeptem ſummos principes & con-

A ſiliarios. Vnde congruè ad hunc numerum deinceps in Script. ſimiliter nominantur ſeptem Angeli primarij quaſi principes Dei, *Septem viri aulæ cæleſtis.* Nam vt ait Ariſtot (vel quiſquis eſt Auctor libr. de mundo poſt medium) *Maieſtas & gubernatio regum Perſarum fuit imago diuinæ maieſtatis & prouidentiæ.* Vide dicta Apoc. c. 4. ad illa: *& à ſeptem Spiritibus.*

VT VISITES IVDÆAM IN LEGE DEI TVI] Rex ergo hîc conſtituit Eſdram viſitatorem Iudæorum ſibi ſubiectorum, vt videat an ipſi obſeruent legem Dei, & ſicubi ab ea aberrent, eos erudiat, corrigat & caſtiget.

B DABITVR DE THESAVRO REGIS.] Vide hîc pietatem regum Gentilium, ſcilicet Artaxerxis, qui æquè vt Cyrus & Darius, ex ſuo ærario præſtitit ſumptus neceſſarios ad templi miniſteria. Vers. 20.

VT VECTIGAL &c. NON HABEATIS POTESTATEM IMPONENDI SVPER EOS.] Hinc patet Iudæos fuiſſe ſeruos & tributarios Perſarum; ſed rex eorum hîc ab omni tributo ſimiliue onere publico immunes facit ſacerdotes, Leuitas, cæteroſq; templi miniſtros. Quod ootent Principes Chriſtiani. Vers. 24.

C TV AVTEM ESDRA &c. CONSTITVE IVDICES ET PRÆSIDES VT IVDICENT OMNI POPVLO.] Vt lites diſſidentium in popolo iuridicè definiant, & iudicialiter decidant. Vers. 25.

ET OMNIS QVI NON FECERIT LEGEM, &c. IVDICIVM ERIT DE EO SIVE IN MORTEM] Ecce hîc rex dat Eſdræ, & iudicibus ab eo è populo conſtituendis, poteſtatem necis in præuaricatores, quam Iudæis negarunt Romani: illam enim duntaxat Pilato, cæteriſq; ſuis præſidibus conceſſerunt. Vnde Iudæi dicente Pilato, vt ipſi Chriſtum ſecūdùm legem iudicarent, reſponderunt: *Nobis non licet interficere quemquam.* Matth. 27. Vers. 26.

…ECA NAZ. ROMA

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recenſentur per familias Iudæi, qui cum Eſdra è Babylone redierunt in Iudæam. Item vaſa, munera, hoſtiæ quas Deo obtulerunt.

1 HI ſunt ergo principes familiarum, & genealogia eorum, qui aſcenderunt mecum in regno Artaxerxis regis de Babylone. 2. De filijs Phinees, Gerſom. De filijs Ithamar, Daniel. De filijs Dauid, Hattus. 3. De filijs Secheniæ, filiis Pharos, Zacharias: & cum eo numerati ſunt viri centum quinquaginta. 4. De filijs Phahath Moab, Elioënai filius Zarehe; & cum eo ducenti viri. 5. De filijs Secheniæ, filius Ezechiel, & cum eo trecenti viri. 6. De filijs Adan, Abed filius Ionathan, & cum eo quinquaginta viri. 7. De filijs Alam, Iſaias filius Athaliæ, & cum eo ſeptuaginta viri. 8. De filijs Saphatiæ, Zebedia filius Michael, & cum eo octoginta viri. 9. De filijs Ioab, Obedia filius Iahiel, & cum eo ducenti decem & octo viri. 10. De filijs Selomith, filius Ioſphiæ, & cum eo centum ſexaginta viri. 11. De filijs Bebai, Zacharias filius Bebai, & cum eo viginti octo viri. 12. De filiis Azgad, Iohanan filius Eccetan, & cum eo centum & decem viri. 13. De filijs Adonicam, qui erant nouiſſimi: & hæc nomina eorum Elipheleth, & Iehiel, & Samaias; & cum eis ſexaginta viri. 14. De filijs Begui, Vthai & Zachur, & cum eis ſeptuaginta viri. 15. Congregaui autem eos ad fluuium, qui decurrit ad Ahaua, & manſimus ibi tribus diebus, quæſiuique in populo, & in ſacerdotibus de filijs Leui, & non inueni ibi. 16. Itaque miſi Ehezer, & Ariel, & Semeian, & Elnathan, & Iarib, & alterum Elnathā, & Nathan, & Zachariam, & Moſollam principes: & Ioiarib, & Elnathan ſapientes. 17. Et miſi eos ad Eddo, qui eſt primus in Chaſpiæ loco, & poſui in ore eorum verba, quæ loquerentur

querentur ad Eddo, & fratres eius Nathinæos, in loco Chaſphiæ, vt adducerent nobis miniſtros domus Dei noſtri. 18. Et adduxerunt nobis per manum Dei noſtri bonam ſuper nos virum doctiſſimum de filiis Moholi, filiis Leui filij Iſrael, & Sarabiam & filij eius & fratres eius decem & octo. 19. & Haſabiam, & cum eo Iſaiam de filiis Merari, fratreſque eius & filios eius viginti: 20. & de Nathinæis, quos dederat Dauid & principes ad miniſteria Leuitarum, Nathinæos ducentos viginti: omnes hi ſuis nominibus vocabantur. 21. Et prædicaui ibi ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligeremur coram Domino Deo noſtro, & peteremus ab eo viam rectam nobis & filiis noſtris, vniuerſæque ſubſtantiæ noſtræ. 22. Erubui enim petere à rege auxilium & equites, qui defenderent nos ab inimico in via: quia dixeramus regi: Manus Dei noſtri eſt ſuper omnes, qui quærunt eum in bonitate: & imperium eius, & fortitudo eius, & furor ſuper omnes, qui derelinquunt eum. 23. Ieiunauimus autem, & rogauimus Deum noſtrum per hoc: & euenit nobis proſpere. 24. Et ſeparaui de principibus Sacerdotum duodecim, Sarabiam & Haſabiam, & cum eis de fratribus eorum decem. 25. Appendique eis argentum, & aurum, & vaſa conſecrata domus Dei noſtri, quæ obtulerat rex & conſiliatores eius, & principes eius, vniuerſuſque Iſrael eorum qui inuenti fuerant: 26. & appendi in manibus eorum argenti talenta ſexcenta quinquaginta, & vaſa argentea centum, auri centum talenta: 27. & crateres aureos viginti, qui habebant ſolidos millenos, & vaſa æris fulgentis optimi duo, pulchra vt aurum. 28. Et dixi eis: Vos ſancti Domini, & vaſa ſancta, & argentum & aurum quod ſponte oblatum eſt Domino Deo patrum noſtrorum. 29. vigilate & cuſtodite, donec appendatis coram principibus Sacerdotum, & Leuitarum, & ducibus familiarum Iſrael in Ieruſalem, in theſaurum domus Domini. 30. Suſceperunt autem Sacerdotes & Leuitæ pondus argenti, & auri, & vaſorum, vt deferrent Ieruſalem in domum Dei noſtri. 31. Promouimus ergo à flumine Ahaua, duodecimo die menſis primi, vt pergeremus Ieruſalem: & manus Dei noſtri fuit ſuper nos, & liberauit nos de manu inimici, & inſidiatoris in via. 32. Et venimus Ieruſalem, & manſimus ibi tribus diebus. 33. Die autem quarta appenſum eſt argentum, & aurum, & vaſa in domo Dei noſtri, per manum Meremoth filij Vriæ Sacerdotis, & cum eo Eleazar filius Phinees, cumque eis Iozabed filius Ioſue, & Noadaia filius Bennoi Leuitæ, 34. iuxta numerum & pondus omnium: deſcriptumque eſt omne pondus in tẽpore illo. 35. Sed & qui venerant de captiuitate filij transmigrationis, obtulerunt holocautomata Deo Iſrael vitulos duodecim pro omni populo Iſrael, arietes nonaginta ſex, agnos ſeptuaginta ſeptem, hircos pro peccato duodecim: omnia in holocauſtum Domino. 36. Dederunt autem edicta regis ſatrapis, qui erant de conſpectu regis, & ducibus trans Flumen, & eleuarunt populum & domum Dei.

VERS. 1. QVI ASCENDERVNT MECVM.] Hinc patet Eſdram hunc catalogum ſcripſiſſe, ipſumque eſſe huius libri Auctorem.

VERS. 13. QVI ERANT NOVISSIMI] id eſt qui vltimo loco Eſdræ ſe aſſociarunt, vt cum eo redirent in Ieruſalem.

VERS. 17. ET MISIT EOS AD EDDO, QVI EST PRIMVS (princeps) IN CHASPIÆ LOCO] *Chaſpia* erat pagus, vel vicus in Babylone, in quo habitabant Iudæi ſeparati à Chaldæis, cuius pagi vel vici princeps erat *Eddo*.

VERS. 21. ET PRÆDICAVI, id eſt indixi & promulgaui commune IEIVNIVM &c. VT PETEREMVS AB EO VIAM RECTAM] vt ſcilicet Deus via recta nos ſaluos & incolumes per tot hoſtes, pericula & anfractus deduceret in Ieruſalem, omniaque noſtra proſperaret.

VERS. 23. ROGAVIMVS DEVM NOSTRVM PER HOC.] Hebr. & Sept. *Pro hoc*, vel *propter hoc*, vt ſcilicet A propter hoc ieiunium dirigeret & proſperaret iter noſtrum: quod & fecit: nam EVENIT NOBIS PROSPERE] Vide hic quàm apud Deum potens ſit oratio armata ieiunio, vt videatur Deo vim inferre ad concedendum id quod petitur.

VERS. 27. ET CRATERES AVREOS 20. QVI HABEBANT (pondus, id eſt ponderabant.) SOLIDOS MILLENOS] Hebr. & Sept. *drachmas mille*.

VERS. 35. OBTVLERVNT HOLOCAVTOMATA] Holocauſtum proprie erat ſacrificium, quo tota victima in honorem Dei cremabatur, ſed hic latiùs ſumitur pro qualibet hoſtia, etiam pro peccato oblata, vt ſequitur. Vide dicta Leuit. 1. & ſeq.

VERS. 36. ET ELEVAVERVNT POPVLVM] q. d. ſatrapæ & præfecti Perſarum *exaltarunt* Iudæos ſuo patrocinio, fauore, ope & opibus, promouendo fabricã templi, animando, adiuuando, annonam præbendo, munera offerendo, vti eis præceperat Artaxerxes c. præcedenti.

CAPVT

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS:

Eſdras delictum populi (quod Gentilitias duxiſſent vxores) veſtes lacerando, & crines vellendo deplorat: Deumq́, obſecrat, vt iram à populo auertat.

1. POſtquam autem hæc completa ſunt, acceſſerunt ad me principes, dicenres: Non eſt ſeparatus populus Iſrael, Sacerdotes & Leuitæ, à populis terrarum, & abominationibus eorum, Chananæi videlicet, & Hethæi, & Pherezæi, & Iebuzæi, & Ammonitarum, & Moabitarum, & Ægyptiorum, & Amorrhæorum: 2. tulerunt enim de filiabus eorum ſibi & filijs ſuis, & commiſcuerunt ſemen ſaoctum cum populis terrarum: manus etiam principum & magiſtratuum fuit in tranſgreſſione hac prima. 3, Cumque audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum & tunicam, & euelli capillos capitis mei & barbæ, & ſedi mœrens. 4. Conuenerunt autem ad me omnes, qui timebant verbum Dei Iſrael, pro tranſgreſſione eorum qui de capriuitate venerant & ego ſedebam triſtis vſque ad ſacrificium veſpertinum: 5. & in ſacrificio veſpertino ſurrexi de afflictione mea, & ſciſſo pallio & tunicâ, curuaui genua mea, & expandi manus meas ad Dominum Deum meum. 6. & dixi: Deus meus, confundor & erubeſco leuare faciem meam ad te: quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt ſuper caput noſtrum, & delicta noſtra creuerunt vſque ad cælum. 7. à diebus patrum noſtrorum: ſed & nos ipſi peccauimus grauiter vſque ad diem hanc, & in iniquitatibus noſtris traditi ſumus ipſi, & reges noſtri, & Sacerdotes noſtri, in manum regum terrarum, & in gladium, & io captiuitatem, & in rapinam, & in confuſionem vultus ſicut & die hac. 8. Et nunc quaſi parum & ad momentum facta eſt deprecatio noſtra apud Dominum Deum noſtrum, vt dimitterentur oobis reliquiæ, & daretur nobis paxillus in loco ſancto eius, & illuminaret oculos noſtros Deus noſter, & daret nobis vitam modicam in ſeruitute noſtra. 9. quia ſerui ſumus, & in ſeruitute noſtra non dereliquit nos Deus noſter, ſed inclinauit ſuper oos miſericordiam coram rege Perſarum, vt daret nobis vitam &, ſublimaret domum Dei noſtri, & extrueret ſolitudines eius, & daret nobis ſepem in Iuda & Ieruſalem. 10. Et nunc quid dicemus Deus noſter poſt hæc? quia dereliquimus mandata tua. 11. quæ præcepiſti in manu ſeruorum tuorum prophetarum, dicens: Terra, ad quam vos ingredimini vt poſſideatis eam, terra immunda eſt, iuxta immunditiam populorum, ceterarumq́ue terrarum, abominationibus eorum qui repleuerunt eam ab ore vſque ad os in coinquinatione ſua. 12. Nunc ergo filias veſtras ne detis filijs eorum, & filias eorum ne accipiatis filijs veſtris, & non quæratis pacem eorum, & proſperitatem eorum, vſque in æternum: vt conſortemini, & comedatis quæ bona ſunt terræ, & heredes habeatis filios veſtros vſque in ſæculum. 13. Et poſt omoia quæ venerũt ſuper nos in operibus noſtris peſſimis, & in delicto noſtro magno, quia tu Deus noſter liberaſti nos de iniquitate noſtra, & dediſti nobis ſalutẽ ſicut eſt hodie, 14. vt non cõuerteremur, & irrita faceremus mandata tua, neque matrimonia iungeremus cum populis abominationum iſtarum. Numquid iratus es nobis vſque ad conſummationem, ne dimitteres nobis reliquias ad ſalutem? 15 Domine Deus Iſrael iuſtus es tu: quoniam derelicti ſumus, qui ſaluaremur ſicur die hac. Ecce coram te ſumus in delicto noſtro: non enim ſtari poteſt coram te ſuper hoc.

Vers. 2. TVLERVNT ENIM DE FILIABVS EORVM SIBI] vxores. Nota, Deus Exodi 34, & Deuter. 7. 3. præceperat Iudæis ne vxores ducerent Chananæas, quæ incolebant terram ſanctam à Iudæis occupandam, idq́ue ob periculum peruerſionis; ne ſcilicet ab idololatris vxoribus pellicerẽtur ad colendum idola, vt inſinuat Nehemias c. vlt. v. 24. & 26. Idem iudicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis &c. intellige, niſi vxores priùs abiectis idolis ad Deum verum & Iudaiſmum ſe conuerterent: tunc enim licebat eas ducere, vti Salmon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth.

Cauſam peccati Lyran. & Gloſſa aſſignant hanc, quòd Iudæi venientes in Ieruſalem, videntes A vxores ſuas ex labore & ærumnis itineris macilentas, rugoſas & deformes, eas contempſerint, ideoq́ue duxerint è vicinis gentibus iuuenculas, vegetas & ſpecioſas.

MANVS ETIAM PRINCIPVM ET MAGISTRATVM FVIT IN TRANSGRESSIONE HAC PRIMA] q. d. In hoc opere ducendi vxores gentiles, primi fuere principes, qui alios ab hoc ſcelere auertere & compeſcere debuiſſent. Manus enim adhibetur operi vt illud operemur; atque manu iuncta manui ſolet dari fides mutua mariti & vxoris.

SICVT ET DIE HAC] cernimus, experimur & ſentimus plagas iam dictas, quibus Deus dorſa Vers 7.

noſtra

noſtra aſſiduè verberat,& peccata noſtra flagellat.

Vers. 8. Et nvnc qvasi parvm et ad momentvm facta est, (grata & exaudita) deprecatio nostra apvd Dominvm] q.d. paruum quiddam & paruo,vt verendum eſt,tempore duraturum deprecatione noſtra obtinuimus à Deo,vt ſcilicet liceret nobis è Babylone redire in patriam. Vnde Septuag.vertunt: *Et nunc vt parum manſuefactus eſt nobis Dominus.* Timebat enim Eſdras ne ob coniugia hæc cum Gentilibus inita, Deus rurſum iratus reditum in Ieruſalem reuocaret,impediret, & alijs ærumnis inuolueret.

Et daretvr nobis paxillvs in loco sancto eivs] ita lege cum Hebr. Septuaginta, Roman.non, *paxillus*, q.d. *Et daretur nobis paxillus*, id eſt modica firmitas (*paxillis* enim & clauis figebant tabernacula,trabes & ligna,vt firma conſiſterent) habitationis noſtræ in Ieruſalem. Vnde Septuaginta pro *paxillus*, vertunt firmamentum. ita Caietan. Vatab. & alij. Symbolicè,*paxillus* ſignificat Principes & magiſtratus è gente Iudaica: ab his enim pendebat populus,ſicut vas vel trabs pēdet à paxillo,vt dixi Iſaiæ 22. 23. ad illa Dei de Eliacim Pont. *Et figam illum paxillum in loco fideli,& erunt in ſoliū gloriæ domui patris eius.* Eſdras ergo pro magno beneficio computat,quòd Artaxerxes Iudæis dederit è gente ſua principes & magiſtratus, qui eos ſecundùm leges & inſtituta patria regerent,& in vero Dei cultu promouerent: ſi enim Perſas dediſſet, parum illi Dei cultum conſeruare curaſſent. Et hoc beneficio, illvminaret, id eſt recrearet,lætificaret (ſicut enim tenebræ triſtitiæ, ſic lux lætitiæ eſt ſymbolum & cauſa) ocvlos nostros Devs noster: et daret nobis vitam modicam in servitvte nostra] *Vitam*,intellige iucundam,liberam & lætam:nam viuere in mœrore & ſeruitute, mors potiùs eſt quā vita. Adde quod tradit Xenophon lib.7.Cyropædiæ, Cyrum, cùm capta Babylone Perſæ ſæuirent in ciues, præcepiſſe vt parcerent & vitam darent eis, qui loqueretur linguâ Syriacâ, id eſt Iudaicè: hanc enim mentem ei indidit Deus in gratiam Iudæorum.

Vers. 9. Et extrveret solitvdines] ita vocat ruinas & domos deſolatas in Ieruſalem quæ iam reſtaurabantur; Et daret nobis sepem, (ita lege cum Roman. non *ſpem*, vt legunt alij) id eſt munimen,tutelam & ſecuritatem à Samaritis,alijſque hoſtibus,qui nunc ſub Cambyſe fabricam vrbis & templi impediuerunt; idque factum eſt per fauorem Artaxerxis,tam beneuoli tamque potentis monarchæ.

Vers. 11. Qvi replevervnt eam ab ore vsqve ad os in coinqvinatione sva] id. eſt impleuerunt eam ab omni parte, ſicut vas impletur ab ore ad os,id eſt ab vna extremitate vſque ad aliam aceto,alióue liquore. Addit Sanchez, *os*, ait, menſuram denotat, quia menſura omnis maximè liquidorum orificium habet,quod eſt in vaſe ſummum,& vbi magna eſt alicuius liquoris abundantia, ex vno vaſe iam pleno in aliud per canalem transfunditur,& inde rursùs in aliud, donec omnia vaſa ad ſummum expleantur. Quo dicendi modo multæ prouinciæ ſignificantur plenæ abominatione gentilitia.

Vers. 12. Nvnc ergo] ſunt verba Dei prohibentis,ne quis ducat vxorem gentilem,

Et non qværatis pacem eorvm et prosperitatem eorvm] q.d. ne curetis,ametis, quæratis proſperitatem Gentium vicinarum; quæ pace fruentes abundant opibus & deliciis,vt proptereà cupiatis cum eis fœdus & matrimonia inire;ſed potiùs Deo veſtro ſeruite in terra veſtra, ab eoque proſpera omnia petite & expectate. Secundò q.d. non ſitis ſollicitì de Gentium vicinarum pace & proſperitate,vt de ea gaudeatis: & ſi illa eis auferatur,doleatis: nolo enim vos cum eis amicitiam inire, & matrimonia iungere,ſed potiùs cupio vos ab eis eſſe auerſos & inimicos, vt eos conculcetis,euertatis & exſcindatis, vt iuſſit Deus, Exodi 23.32.

Vers. 13. Et post omnia qvæ venervnt svper nos in operibvs (id eſt propter opera: eſt enim כי pretij ſiue meriti) nostris pessimis, et in delicto nostro] magno idololatriæ,quo ſub Salomone,Manaſſe,Iechonia &c.relicto Deo,coluimus idola gentium; qvia tv Devs noster liberasti nos, è captiuitate Babylonica, in quam ob peccata noſtra incideramus, et dedisti nobis salvtem (libertatem,vt ſalui rediremus in Ieruſalem) sicvt est hodie, id eſt ſicut hodie factum cernimus,gaudemus & gratulamur; idque,Domine,feciſti hoc fine, vt tanto beneficio tuo illecti

Vers. 14. Non converteremvr ad priſtina idola & vitia. Nota, τὸ *Ki*, id eſt *quia*,hîc non ſumitur propriè vt ſignificet cauſam, ſed impropriè idque dupliciter, Primò vt ſit particula nil ſignificans,ſed per pleonaſmum redundans, & ornatus causâ dumtaxat addita: Sic enim Hebræi ſæpè vſurpant τὸ כי *Ki*,præſertim cùm rem grauem vel eximiam, vel valdè deſideratam aut gratam ſignificare volunt, vt Ioan. 4. vbi Chriſtus ait Samaritanæ: *Bene dixiſti, quia non habeo virum*, id eſt me non habere virum. Et Oſee c.10.35. *Quia luxit ſuper eū populus.* Et ca.eodem v.3. *Quia nunc dicent,non eſt rex nobis.* Et pſ.17.quater particula כי *Ki* Hebr.ad ornatum ponitur,& *quoniam* latinè, quia illi reſpondet,quæ idem valet quod *quia*,v.31.32.33.35. Quare ſenſus erit: Poſt hæc omnia quæ propter noſtra opera ſcelerata pertulimus, tu Deus noſter liberaſti nos. Ita Sanchez.

Quia aliquando ſumitur vt ſit particula redundans.

Secundò, magis neruosè Vatab.pro *quia* vertit *tamen*. Hebr. enim *Ki*,id eſt *quia*,ſæpe eſt aduerſatiuum & ſumitur pro *ſed, tamen, verumtamen*, vt Iſaiæ 36. *nūquid parturiet terra in vna die? quia parturiuit & peperit Sion*,id eſt nō poterit parere vno die terra;verumtamē poterit Sion. Pſal. 36. cùm dixiſſet Dauid de iuſtis: *Non confundentur in tempore malo*: ſubijcit de impijs,*quia peccatores peribunt*, id eſt, verumtamen peccatores peribunt. Et pſal. 13. cùm dixiſſet de peccatoribus: *Trepidauerunt timore, vbi non erat timor*; de iuſtis ſtatim ſubijcit: *Quoniam Dominus in generatione iuſta eſt*: id eſt verumtamen Deus cum iuſtis erit & ideò non timebunt.

Quia pro tamen.

Sic & hîc: vnde Vatab.vertit: *Poſteaquam verò omnia hæc venerunt ſuper nos propter opera noſtra mala & propter ingentia delicta noſtra: tu tamen,ô Deus noſter, pepercisti,ne nos deprimeres ob iniquitates noſtras.* Admiratur enim Eſdras immenſam Dei in Iudæos clementiam,quod eos ob tanta ſcelera in Babylone non dereliquerit,nec planè diſperdiderit, ſed pepercerit, quin & nouis magniſque donis auxerit,nimirum libertate, redita in patriam, reſtauratione vrbis & templi; adeò vt beneficijs ſuis cum ipſorum ingratitudine & maleficijs certaſſe videatur.

tur Hæc eſt diuina clementia omnem humanam ſuperans, & Deo ſoli propria.

NVMQVID IRATVS ES NOBIS VSQVE AD CONSVMMATIONEM (vt nos planè diſperderes & conſumeres) NE DIMITTERES NOBIS RELIQVIAS AD SALVTEM?] ne ſcilicet ex 101 millibus Iudæorum ſaluares paucos aliquos, quaſi populi reliquias? q.d. minimè gentium: licèt enim tu id optimo iure nobis facere potuiſſes ob noſtra ſcelera, tamen noluiſti. Vicit enim tua clementia tuam iuſtitiam, vt non tantùm paucas reliquias, ſed multa millia Iudæorum tam in Iudæa, quàm in Babylone ſaluaris, & in vita conſeruaris, quæ priſtinum Iſraelis ac Reipublicæ, & Eccleſiæ tuæ decus & ſplendorem quaſi emortuum ſuſcitabunt, & rediuiuum glorioſumque exhibebunt.

Ver. 15. DOMINVS DEVS ISRAEL IVSTVS ES TV: QVONIAM DERELICTI SVMVS QVI SALVAREMVR SICVT DIE HAC apparet, & ab omnibus cernitur q. d. multi quidem è nobis perierunt ob peccata, quia iuſto tuo iudicio eos condemnaſti; non pauci tamen in vita ſuperſtites derelicti ſunt qui ſaluaren-

A tur; qua in re exceſſum quemdam iuſtitiæ feciſti, vt iuſtiſſimus ſis & dicaris eò quòd non omnes perdideris, vti iuſtè poteras, ſed multos ſaluaris, vt iuſtitiam tuam clementiâ magnâ temperares; imò iuſtitia tua ſineret ſe vinci à tua clementia, aut potiùs ipſa ſe conuerteret in clementiam, faceretque vt clementia iuſtitiæ locum occuparet. Hic enim eſt exceſſus iuſtitiæ, cùm iuſtitia locum ſuum cedit clementiæ, imò in eam ſe commutat, & transformat.

ECCE CORAM TE SVMVS IN DELICTO NOSTRO] q.d. Reos nos tibi ſiſtimus, grauiſſimi delicti ſcilicet quod vxores gentilitias duxerimus.

NON ENIM STARI POTEST CORAM TE SVPER HOC] q.d. Non poteſt hoc vlla ratione negari, excuſari, velari, vel defendi; Hebr. *Non enim eſt ſtare coram te ſuper hoc*, quin in iudicio cauſâ cadamus iudicemurque peccatores, ingrati, & rei læſæ diuinæ maieſtatis. Quare præ pudore vultum velamus, imò in terram proiicimus, flagitantes gratiam & miſericordiam tuam. Talis debet eſſe pœnitentium ſenſus & oratio, pudor & contritio.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eſdras mandat dimitti vxores gentilitias; deſignantur præfecti, qui hoc mandatum exequantur: recenſentur ij, qui gentilitias duxerant.

1. Sic ergo orante Eſdra, & implorante eo, & flente, & iacente ante templum Dei, collectus eſt ad eum de Iſrael cœtus grandis nimis virorum, & mulierum, & puerorum, & fleuit populus fletu multo. 2. Et reſpondit Sechenias filius Iehiel de filijs Ælam, & dixit Eſdræ: Nos præuaricati ſumus in Deum noſtrum, & duximus vxores alienigenas de populis terræ; & nunc, ſi eſt pœnitentia in Iſrael ſuper hoc, 3. percutiamus fœdus cum Domino Deo noſtro, vt proiiciamus vniuerſas vxores, & eos qui de his nati ſunt, iuxta voluntatem Domini, & eorum qui timent præceptum Domini Dei noſtri: ſecundùm legem fiat. 4. Surge, tuum eſt decernere, noſque erimus tecum: confortare, & fac. 5. Surrexit ergo Eſdras, & adiurauit principes Sacerdotum & Leuitarum, & omnem Iſrael, vt facerent ſecundùm verbum hoc, & iurauerunt. 6. Et ſurrexit Eſdras ante domum Dei, & abijt ad cubiculum Iohanan filij Eliaſib, & ingreſſus eſt illuc, panem non comedit, & aquam non bibit; lugebat enim tranſgreſſionem eorum, qui venerant de captiuitate: 7. & miſſa eſt vox in Iuda & in Ieruſalem omnibus filiis tranſmigrationis, vt congregarentur in Ieruſalem: 8. & omnis qui non venerit in tribus diebus iuxta conſilium principum & ſeniorum, auferetur vniuerſa ſubſtantia eius, & ipſe abiicietur de cœtu tranſmigrationis. 9. Conuenerunt igitur omnes viri Iuda & Benjamin in Ieruſalem tribus diebus, ipſe eſt menſis nonus, viſegimo die menſis: & ſedit omnis populus in platea domus Dei, trementes pro peccato, & pluuiis. 10. Et ſurrexit Eſdras ſacerdos, & dixit ad eos: Vos tranſgreſſi eſtis, & duxiſtis vxores alienigenas, vt adderetis ſuper delictum Iſrael. 11. Et nunc date confeſſionem Domino Deo patrum veſtrorum & facite placitum eius, & ſeparamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. 12. Et reſpondit vniuerſa multitudo, dixitque voce magna: Iuxta verbum tuum ad nos ſic fiat. 13. Verumtamē quia populus multus eſt, & tempus pluuiæ, & non ſuſtinemus ſtare foris, & opus non eſt diei vnius vel duorum (vehementer quippe peccauimus in ſermone iſto) 14. conſtituantur principes in vniuerſa multitudine: & omnes in ciuitatibus noſtris qui duxerunt vxores alienigenas, veniant in temporibus ſtatutis, & cum his ſeniores per ciuitatē & ciuitatē, & iudices eius, donec auertatur ira Dei noſtri à nobis ſuper peccato hoc. 15. Igitur Ionathan filius Azahel, & Iaaſia filius Thecue, ſteterunt ſuper hoc, & Meſollam, & Sebethai Leuites adiuuerunt eos: 16. Feceruntq; ſic filii trāſmigrationis. Et abierunt Eſdras Sacerdos, & viri principes familiarum, in domos pa-

tium ſuorum, & omnes per nomina ſua, & ſederunt in die primo menſis decimi vt
quærerent rem. 17. Et conſummati ſunt omnes viri, qui duxerant vxores alienige-
nas, vſque ad diem primam menſis primi. 18. Et inuenti ſunt de filiis ſacerdotum
qui duxerant vxores alienigenas. De filiis Ioſue filij Ioſedec, & fratres eius, Maaſia,
& Eliezer, & Iarib, & Godolia. 19. Et dederunt manus ſuas vt eijcerent vxores ſuas,
& pro deiiᵭo ſuo arietem de ouibus offerrent. 20. Et de filiis Emmer, Hanani, &
Zebedia, 21. Et de filiis Harim, Maaſia, & Elia, & Semeia, & Iehiel, & Ozias. 22. Et
de filiis Pheshur, Elioenai, Maaſia, Iſmael, Nathanael, Iozabed, Elaſa. 23. Et de
filiis Leuitarum, Iaſabed, & Semei, & Celaia. ipſe eſt Calita, Phataia, Iuda, & Eliezer.
24. Et de cantoribus, Eliaſib. Et de ianitoribus, Sellum, & Telem, & Vri. 25. Et ex
Iſrael, de filiis Pharos, Remeia, & Iezia, & Melchia, & Miamin, & Eliezer, & Mel-
chia, & Banea. 26. Et de filiis Ælam, Mathania, Zacharias, & Iehiel, & Abdi, & Ie-
rimoth, & Elia. 27. Et de filiis Zethua; Elioenai; Eliaſib. Mathania, & Ierimuth, &
Zabad, & Aziza. 28. Et de filiis Bebai, Iohanan, Hanania, Zabbai, Athalai. 29. Et
de filiis Bani, Moſollam, & Melluch, & Adaia, Iaſub, & Saal, & Ramoth. 30. Et de
filiis Phahath. Moab, Edna, & Chalal, Banaias, & Maaſias, Mathanias, Beſeleel, Ben-
nui, & Manaſſe, 31. Et de filiis Herem, Eliezer, Ioſue, Melchias, Semeias, Simeon,
32. Beniamin, Maloch, Samarias. 33. Et de filiis Haſom, Mathanai, Mathatha, Za-
bad, Elipheler, Iermai, Menaſſe, Semei. 34. De filiis Bani, Maaddi, Amram, & Vel,
35. Baneas, & Badaias, Cheliau. 36. Vania, Marimuth, & Eliaſib, 37. Matha-
nias, Mathanai, & Iaſi, 38. & Bani, & Bennui, Semei, 39. & Salmias, & Nathan,
& Adaias, 40. & Mechnedebai, Siſai, Sarai, 41. Ezrel, & Selemian, Seremia,
42. Sellum, Amaria, Ioſeph. 43. De filiis Nebo, Iehiel, Mathathias, Zabad, Zabi-
na, Ieddu, & Ioel, & Banai. 44. Omnes hi acceperant vxores alienigenas; & fue-
runt ex eis mulieres quæ pepererant filios.

VERS. 1. SIC ERGO ORANTE ESDRA ET IMPLORANTE (Dei miſericordiam) ET FLENTE, ET IACENTE ANTE TEMPLVM] Fecit hoc Eſdras, vt populum ad pœnitentiam inueterati abuſus ducendi alienigenas, ſua oratione & fletu impelleret; ipſe enim confitetur & deflet hic peccatum non ſuum ſed populi, eiuſque perſonam & peccatum in ſe ſuſcipit (æquè ac fecit Chriſtus, cuius Eſdras hic eſt typus) ideoque publicam orationem inſtituit, cum gemitu & lachrymis proſtratus in terram, & iacens ante templum, quaſi indignum ſe exiſtimans qui templum ingrederetur, ibique oraret; vſque ante templum orans & plorans, vt habent Septuag. à toto populo circumfuſo audiretur.

VERS. 2. ET NVNC SI EST POENITENTIA IN ISRAEL SVPER HOC.] Hebr. & Septuag. *Si eſt ſpes*, ſcilicet Deum per pœnitentiam placandi. *Pœnitentia* enim eſt dolor de peccatis cum ſpe veniæ impetrandæ. Qui enim non habet ſpem veniæ, non pœnitet, ſed deſperat inſtar Iudæ. Quare pœnitentia includit ſpem remiſſionis peccati.

VERS. 3. PERCVTIAMVS FOEDVS CVM DOMINO DEO NOSTRO, VT PROIICIAMVS VNIVERSAS VXORES (alienigenas) ET EOS QVI DE HIS NATI (ne natorum intuitus & amor nos ſollicitet ad reuocandas eorum matres alienigenas. Verùm cùm hi ſint filij noſtri, impium & inhumanum foret eos omnino abiicere: quare abiiciamus eos non planè & abſolutè, ſed) IVXTA VOLVNTATEM DOMINI, ET PRÆCEPTVM EORVM QVI TIMENT DOMINVM] vt ſcilicet modum abiiciendi, quem viri ſapientes & timentes Deum nobis præſcripſerint, exequamur.

VERS. 5. ET IVRAVERVNT] ſe vxores alienigenas abſolutè, & omnino dimiſſuros; filios verò ex eis procreatos nõ abſolutè, ſed iuxta conſilium Eſdræ & ſapientum Deum timentium à ſe ablegaturos. Sa-A pientes autem hunc modum præſcripſerunt, vt filios à ſe & domo ſua amandarent ad Collegia & pædagogia ad hoc inſtituta & inſtituenda, vt in iis à viris prudentibus erudirentur in vera Dei fide, timore & cultu, ac in bonis moribus. ita Caiet.

Magna fuit hæc reſolutio Iudæorum, planè ſeria pœnitentia, & iuramentum valdè arduum. Iurant enim ſe vxores ſuas, quibus ardore magno tot annos agglutinati fuerant, quaſque amabant vt viſcera ſua, abiecturos, vt Dei voluntati legique ſatisfaciant. Idem facturos de prolibus quos vt ſua membra, imò vt viuas ſui imagines, ac vt alteros ſe, vtpote in quibus poſt mortem ſuperſtites futuri, & in hominum memoria continuè victuri erant, abiecturos, & ſpem poſteritatis quaſi ſucciſuros; q. d. malumus placere Deo, quàm vxoribus & filiis noſtris; malumus gratiam Dei, quàm vxorum: Deum enim amamus ſupra omne amabi-B le. Quare vt eius amori, religioni & legi obſequamur, illos à Deo nobis dilectos abdicabimus, & quaſi membra noſtra à nobis diſſecabimus. Imitabimur Abraham patrem noſtrum, qui vnicum ſuum Iſaac Deo immolare voluit.

Nota. Nonnulli cum Bellarmino lib. 1. de Matrim. cap. 23. cenſent hæc matrimonia Iudæorum cum alienigenis fuiſſe irrita & nulla, eò quòd lex Exod. 23. & Deut. 7. vetans illa, videatur eadem pariter irritare & annullare. Probabiliùs Caiet. & alij cenſent illa lege fuiſſe dumtaxat vetita, non autem irrita. Lex enim nil tale exprimit, quo ſignificet illa eſſe nulla. Diſſoluit tamen ea Eſdras, quia in lege connubia ſolui poterant per libellum repudij Iudæis permiſſum, ac proinde hoc caſu debebant ſolui, vtpote contra legem inita, & vetita ob periculum idololatriæ.

Matrimonia Iudæorum cum alienigenis irrita.

ET SVRREXIT ESDRAS ANTE DOMVM DEI, ET ABIIT AD CVBICVLVM IOHANNAM FILII ELIASIB.] Hic *Eliaſib* fuit pontifex, ac filius Ioacin, VERS. 6.

Ioacim. Hæc enim fuit ſeries Pōtificum illius æui: Saraia occiſo à Chaldæis ſucceſſit filius Ioſedec, huic Ieſus, huic Ioacim, huic Eliaſib, vt patet Nehem. c. 12, v. 22. videtur ergo Ioacim iam fuiſſe mortuus, vt ei ſucceſſerit Eliaſib, vt aſſerit Ioſephus l. 11. c. 5. & Euſeb. in Chron. Certè anno Artaxerxis vigeſimo Eliaſib fuiſſe Pontificem, liquet Nehem. 3. v. 1.

VERS. 7. ET MISSA EST VOX IN IVDA] q. d. miſſus eſt præco, qui ſuâ voce omnes Iudæos citaret, & cōuocaret in Ieruſalem ſub pœna excommunicationis & confiſcationis bonorum, vt audirent mandatum Eſdræ & principum de dimittendis vxoribus gentilitijs. Porrò ſub Iuda & Beniamin intellige cæteros Iſraelitas, qui ſe tribui Iudæ aggregarant ſub Duce Zorobabele & Ieſu Pontifice.

VERS. 9. IPSE EST MENSIS NONVS, VIGESIMO DIE MENSIS] Nota, Hebræi vtebantur menſibus non ſolaribus vt nos, ſed lunaribus. Vna enim lunatio ſiue vnius lunæ per Zodiacum curſus, vnum conſtituebat menſem. Porrò primus menſis erat is cuius nouiluniū proximius erat æquinoctio verno, quod mudò incidit ſub diem 21. Martij: tunc enim liberati fuerunt Hebræi ex Ægypto per primam celebrationem Paſchæ, & Agni Paſchalis in menſe primo. Primus hic menſis vocabatur *Niſan*, qui reſpondebat noſtro partim Martio, partim Aprili. Vide dicta Exodi 12. Nonus ergo mēſis de quo hic, vocabatur *Caſleu*, qui reſpondebat noſtro partim Nouembri, partim Decembri. Ordo enim menſium Hebræorum eſt hic: Niſan, Iiar, Siuan, Tammuz, Ab, Elul, Tiſri, Marcheſuan, Caſleu, Tebet, Sabat, Adar. ita Geneb. in Calendario Hebræorum.

ET SEDIT OMNIS POPVLVS IN PLATEA DOMVS DEI TREMENTES PRO PECCATO ET PLVVIIS] q. d. tremebant interiùs ex conſcientia ſceleris eos exagitante, quòd ſcilicet vxores gentilitias duxiſſent, contra legem Dei; tremebant pariter exteriùs ob pluuias & frigora: erat enim Nouember.

VERS. 11. ET NVNC DATE CONFESSIONEM DOMINO DEO] Hebr. *date* תודה *todhah*, id eſt *confeſſionem, laudem, gloriam*, q. d. pœniteat vos, ac confitemini Domino reatum peccati veſtri, cum ſerio & efficaci ſatisfactionis & emendationis propoſito, repudiandi ſcilicet vxores alienigenas. Hæc enim confeſſio & pœnitentia veſtra valdè Deum laudabit & glorificabit. Nam primò teſtabitur ipſum eſſe iuſtum, vos verò peccatores. Secundò, ſubdet vos Deo Deique voluntati & legi. Tertiò abdica- A bit à vobis periculum idololatriæ. Quartò, ſeparabit vos quaſi fideles & ſanctos à contactu & contaminatione infidelium & immundorum. Vide dicta Ioſue 7. 19. vbi Ioſue ait ad Achan: *fili da gloriam Deo*.

VERS. 14. CONSTITVANTVR PRINCIPES] qui exequantur edictum iam editum, ac curent, vt ſinguli qui vxores alienigenas duxerunt, eas dimittant. Hinc videtur edictum hoc executioni mandatum fuiſſe, ac ſingulos partim ſponte, partim coactos à principibus dimiſiſſe vxores gentilitias: id enim factum eſſe, expreſsè narrat Ioſephus l. 11. c. 5. ac l. 3. Eſdræ c. 9. 36. Negat tamen hoc Caiet. atque Eſdram non præualuiſſe, vt id poſſet exequi ob multitudinem reſiſtentium, qui vxoribus ſuis agglutinati erant, ſed id perfeciſſe poſt decem annos Nehemiā, c. 13. 23 *In diebus*, inquit, *illis vidi Iudæos* B *ducentes vxores Azotidas, Ammonitidas, Moabitidas: & filij eorum ex media parte loquebantur Azoticè, & neſciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi & populi*.

Verùm hic locus non conuincit. Dici enim poteſt, eſtque valdè probabile, Iudæos poſt tot promiſſiones, iuramenta, lachrymas & gemitus rediiſſe ad vomitum, ac eaſdem vxores alienigenas reuocaſſe, vel alias ſimiles duxiſſe. Nam diſertè totus populus hoc loco conſenſit Eſdræ in alienigenarum repudium, vt patet v. 12. vbi dicitur: *Et reſpondit vniuerſa populi multitudo, dixitque voce magna: iuxta verbum tuum ad nos* (ſicut locutus es & edixiſti nobis) *ſic fiat*.

VERS. 17. ET CONSVMMATI SVNT (planè & plenè numerati, annotati, & in catalogum redacti ſunt) OMNES VIRI, QVI DVXERVNT VXORES ALIENIGE- C NAS] Vnde eorum nomina deinceps fusè recenſentur etiam ſacerdotum: quæ res indicat magnam fuiſſe tunc morum corruptionem, vt ſacerdotes quoque peruaſerit. Porrò, *ſicut populus, ſic ſacerdos*, ait Iſaias c. 24. 2.

VERS. 44. OMNES HI ACCEPERVNT VXORES ALIENIGENAS; ET FVERVNT EX ILLIS MVLIERES QVÆ PEPERERANT FILIOS.] Pro *pepererant*, Hebr. eſt וישימו *iaſimu*, id eſt, *poſuerunt*, quod nonnulli ſic explicant. q. d. mulieres nonnullæ alienigenæ filios ſuos, quos ex Iudæis conceperant, expoſuerunt arbitrio & voluntati iudicum, vt eijcerent eos, aut retinerent. Verùm hæc res non ſpectabat ad mulieres, ſed ad maritos, & ad iudices, qui hic cum viris, non cum vxoribus, rem & cauſam egerunt. Igitur *mulieres ponere filios*, idem eſt quod *parere filios*, vt vertit Noſter, Septuag. Vatab. alij.

LIBER NEHEMIÆ.

ARGVMENTVM.

NEhemias primitùs, vt patet Eſdræ 1. 63. ante Eſdram (qui ſub Artaxerxe rediјt) ſub Cyro cum Zorobabele & populo, Babylone reuerſus fuerat in Ieruſalem, vt eam cum templo reædificaret. Vnde eum ibi inuenit Eſdras, vt patet Eſdræ 1. c. 8. 9. verùm cum Samaritani ſub Cambyſe Cyri filio fabricam vrbis & templi impedirent per nouem annos, Nehemias regreſſus eſt cum Zorobabele Babylonem, fuitq; pincerna Artaxerxis; vnde anno eius vigeſimo facultate ab eo impetratâ reſtaurandæ vrbis, rediјt ſecundò in Ieruſalem, eamque inſtaurauit, & muris vndique cinxit, ſpatio duodecim annorum, ſcilicet ab anno 20. Artaxerxis vſque ad annum 32. eiuſdem, vt patet ca. 13. 6. Quo facto, tertiò rediјt Babylonem, indeque tertiò reuerſus eſt in Ieruſalem, ibique paulo pòſt mortuus. Audi Ioſephum l. 11. c. 5. in fine: *Poſt hæc*, inquit, *& alia multa honeſta & laude digna opera, Nehemias iam ſenex defunctus eſt. Vir ad virtutem & iuſtitiam natus, & in populares ſuos beneficentiſſimus, relicto ſempiterno ſui monumento in Hieroſolymitanis mœnibus.*

Zorobabel autem in Babylone manſit, ibique mortuus eſt, vt tradunt Hebræi in Seder Olam, & l. 3. Eſdræ c. 3. 4. & 6.

Nehemias quis?

Quæres, quis & qualis fuit Nehemias? Seuerus Sulpitius, S. Iſidorus & Sixtus Senenſis in Nehemia cenſent eum fuiſſe de tribu Iuda. Verùm ſacerdotem eum fuiſſe, ideoque oriundum ex tribu Leui, liquet 2. Machab. 2. 21. Porrò fuit ipſe aulicus Artaxerxis, imò pincerna, vnde ab eo obtinuit facultatem vrbem reædificandi, idque fecit magno labore, magnaque fortitudine aſſiduè certãdo cum hoſtibus fabricam impedientibus. Artaxerxes hic fuit Longimanus Xerxis filius, ſub quo Pontifex Iudæorum erat Eliaſib filius Ioacim, nepos Ieſu Nehemiæ familiaris & adiutor. Porrò, Nehemias pater hunc librum ſcripſit alium de rebus quæ Iudæis poſt reditum in Ieruſalem contigerunt, cuius fit mentio 2. Machab. 2. 13. *Inferebantur autem in deſcriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem: & vt conſtruens Bibliothecam congregauit de regionibus libros & Prophetarum, & Dauid, & Epiſtolas Regum, & de donarijs.*

An vnus Nehemias.

Quæres ſecundò an hic Nehemias ſit idem cum Nehemia, cuius meminit Eſdras c. 2. & ſeq. Nonnulli cenſent eſſe diuerſum: probant primò, quia ille Eſdras fuit vnus è ducibus redeuntiũ è captiuitate ſub Cyro: quare tunc erat viginti annorum vt minimùm. A primo autem anno Cyri vſque ad annum 32. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias hic noſter peruenit, vt patebit c. 13. 6. fluxere anni 96. Quare tunc Nehemias erat vt minimùm centum & ſedecim annorum, ac proinde ineptus ad officium pincernæ Artaxerxis, multò ineptior ad laborioſam iſtam legationem, & pro-

A fectionem è Ieruſalem in Perſidem ad Artaxerxem, de qua c. 13. 6. Secundò, quia Nehemias hic paſſim de ſe loquitur in prima perſona: de Nehemia autem Eſdræ ſocio loquitur Script. in tertia perſona, vt patet cap. 7. v. 65. & cap. 8. v. 9. Tertiò, quia Nehemias hic vidit Iaddum qui fuit Pontifex, & occurrit Alexandro Magno, vt innuitur c. 12. 11. debuiſſet ergo Nehemias eſſe ducentoſum annorum (tot enim ſunt ab Eſdra & Cyro vſque ad Alexandrum) & ampliùs.

Reſp. eſſe eundem

Prob. 1.

Verùm plures cenſent vnum eundemque eſſe Nehemiam, non duos, idque videtur verius. Nam Nehemias tam in hoc libro, quàm in libro Eſdræ vocatur Atherſata. Audi l. 1. c. 8. 9. *Dixit autem Nehemias (ipſe eſt Atherſata) & Eſdras ſacerdos.* Secundò, 2.
quia quod de Atherſata, id eſt Nehemia dicitur 1. Eſdræ ca. 2. v. 63. ſcilicet eum præcepiſſe, vt ſacerdotes incerti & dubij non comederent de victimis ſanctificatis, donec oraculo pontificis conſtaret ipſos eſſe veros ſacerdotes, idem prorſus de
B eodem dicitur Nehem. c. 7. v. 65. Tertiò, quia hic 3.
Nehemias cap. 7. 7. dicitur cum Zorobabel & Ioſue, ſiue Ieſu filio Ioſedec, ſub Cyro, veniſſe in Ieruſalem. Quartò, quia c. 8. 9. Nehemias cum Eſ- 4.
dra interpretatus eſt legem populo. Ergo vnus fuit Nehemias idemque Eſdræ ſocius, eo tamen iunior. ita Salianus, Sanchez & alij.

Ad primum reſp. Nehemiam fuiſſe longæuũ, adeoque fortem & vegetum à Deo in multam ſenectam conſeruatum, in commodum populi, vt Ieruſalem reædificaret, & ciuium cauſam apud Artaxerxem ageret. Sic & Eſdras fuit 132. annorum & ampliùs, vt in procemio Eſdræ oſtendi.

Ad ſecundum reſp. Nehemias huius libri eſt auctor, ideoque hic ſubinde loquitur de ſe in prima perſona, & non ſemper, nam in tertia perſona de ſe loquitur c. 7. v. 7. & v. 70. ac c. 8. v. 9.

Ad tertium reſpondebo c. 12. v. 11.

Nehemias Typus Christi.

C Allegor. Nehemias fuit typus Chriſti tam nomine quàm re: Nehemias enim Hebr. idem eſt quod conſolator Dei. quia ipſe à Deo miſſus eſt ad ſolatium populi, vt eum roboraret in reædificanda Ieruſalem. Sic Chriſtus à Patre miſſus eſt in carnem, vt conſolaretur lugentes in Sion, ait Iſaias cap. 62. vtque Eccleſiam veterem labentem reſtauraret, & in nouam ſanctamque transformaret, adeoque vt ſingulorum Chriſtianorum animas faceret vrbes, imò templa Dei: ita Beda, Gloſſa, alij, atque S. Hieron. Epiſt. ad Paulinum, cuius verba recitaui procemio in Eſdram.

Rurſum Nehemias fuit vti genere & ſtirpe, ſic & vitæ ſanctitate magniſque animi dotibus illuſtris, ideoque Artaxerxi percarus, imò pincerna; ſic & Chriſtus ex Dauide, Salomone, cæteriſque regibus Iudæ, oriundus fuit ſanctus ſanctorum & ſapiens ſapientium, imò *plenus gratia & veritatis.* Ioan. 1. Lucæ 2.

Tertiò,

Tertiò, Nehemias ingenti labore & zelo Ieruſalem reædificauit, ac Rempub. fidelium optimis legibus communiuit, atque pro ea contra Samaritanos aſſiduè certauit, nec vllum pro ea periculum defugit, nullam fatigationem recuſauit, adeoque ter Babylonem vel Perſidem adiit, ter in Ieruſalē rediit, licet iam grandæuus & ſenex. Sic Chriſtus diuino zelo accenſus ædificauit Eccleſiam tam militantem, quàm triumphantem, eamque ſanctiſſimis præceptis & conſiliis Euangelicis ornauit & ſtabiliuit, ac pro ea & animarum ſalute nullum laborem aut periculum detrectauit, ſed totam vitam omneſque vires pro eius ſalute impendit, ac tandem infamem & atrocem crucis mortem ſubiit. Idem imitentur Prælati, Principes, Paſtores, Sacerdotes, Religioſi & fideles zeloſi. Simili modo Eſdras pro Iſraelis bono bis Babylonem adiit, bis in Ieruſalem rediit. Carolus Magnus quater,

Carolus Magnus quater adiit Romam.

A ait Eginhardus in eius vita, Romam venit, vt Pontifici & Eccleſiæ Romanæ contra Longobardos alioſque hoſtes auxiliaretur. Vnde Imperator, anno Domini 800. creari, & à Leone III. Pontifice coronari meruit Romæ in baſilica S. Petri ipſo feſto natiuitatis Chriſti, ait Anaſtaſius Biblioth. & ex eo Baronius anno Chriſti 800. S. Ludouicus bis expeditionem in terram ſanctam ſuſcepit; ac licet in priore captus maleque acceptus fuiſſet, ſecundò tamen reuerſus peſte exercitum inuadente vitam in eadem poſuit, ac moriens filiis poſteriſque vltimum hoc dedit monitum, vt pro Dei gloria & Eccleſiæ ſalute ac tutela nullum diſcrimen reformidarent, nullum laborem detrectarent; ſed, ſi opus ſit, ſanguinem vitamque in tam glorioſo opere profunderent, ideoque ſe eis exemplo præiuiſſe, ac lætum alacremque in cauſa tam pia mori. Lege eius Vitam.

S. Ludouicus bis caſtra mouit in terram ſanctam.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias auditis Iudæorum in Iudæa ærumnis, luget, & gemit, ac ieiuniis & precibus Dei opem implorat.

VERS. 1 1 VErba Nehemiæ filij Helchiæ. Et factum eſt in menſe Caſleu, anno vigeſimo,
& ego eram in Suſis caſtro. 2. Et venit Hanani vnus de fratribus meis, ipſe
& viri ex Iuda: & interrogaui eos de Iudæis, qui remanſerant & ſupererant de captiuitate, & Ieruſalem. 3. Et dixerunt mihi: Qui remanſerunt, & relicti ſunt de cap-
tiuitate ibi in prouincia, in afflictione magna ſunt, & in opprobrio: & murus Ieruſa-
lem diſſipatus eſt & portæ eius combuſtæ ſunt igni. 4. Cumque audiſſem verba hu-
iuſcemodi, ſedi, & fleui, & luxi diebus multis: ieiunabam, & orabam ante faciem Dei
cæli. 5. Et dixi: Quæſo Domine Deus cæli fortis, magne atque terribilis: qui cu-
ſtodis pactum & miſericordiam cum his qui te diligunt, & cuſtodiunt mandata tua:
6. fiant aures tuæ auſcultantes, & oculi tui aperti, vt audias orationem ſerui tui, quam
ego oro coram te hodie, nocte & die pro filiis Iſrael ſeruis tuis: & confiteor pro pec-
catis filiorum Iſrael, quibus peccauerunt tibi: ego & domus patris mei peccauimus,
7. vanitate ſeducti ſumus, & non cuſtodiuimus mandatum tuum, & ceremonias &
iudicia, quæ præcepiſti Moyſi famulo tuo. 8. Memento verbi, quod mandaſti Moy-
ſi ſeruo tuo, dicens: Cùm tranſgreſſi fueritis, ego diſpergam vos in populos: 9. & ſi
reuertamini ad me, & cuſtodiatis præcepta mea, & faciatis ea; etiamſi abducti fue-
ritis ad extrema cæli, inde congregabo vos, & reducam in locum, quem elegi vt ha-
bitaret nomen meum ibi. 10. Et ipſi ſerui tui, & populus tuus: quos redemiſti in for-
titudine tua magna, & in manu tua valida. 11. Obſecro Domine, ſit auris tua at-
tendens ad orationem ſerui tui, & ad orationem ſeruorum tuorum, qui volunt time-
re nomen tuum: & dirige ſeruum tuum hodie, & da ei miſericordiam ante virum
hunc, ego enim eram pincerna regis.

VERS. 1. VERBA NEHEMIÆ.] Loquitur enim hic Nehemias, ſuaque facta pro Iudæis enarrat & enarrando conſcribit. Vnde liquet eum huius libri eſſe auctorem. Nota. Nehemias ſub Cyro cū Zorobabele Iudæos è Babylone reduxerat in Ieruſalem: mox cum Cambyſes Cyri filius vrbis templique fabricam impediret, rediit in Babylonem, ac ſua induſtria, ſanctitate & obſequio Artaxerxem regem ſibi & Iudæis deuinxit.

IN MENSE CASLEV (qui noſtro partim Nouembri partim Decēbri reſpondet) ANNO VIGESIMO] Artaxerxis, non Mnemonis, vt vult Scaliger & Perer. ſed Longimani, vt paſſim docent Interpretes.

ET EGO ERAM IN SVSIS CASTRO] Suſa erant

Cornel. in Eſdram & Nehem.

B ſedes & regia Artaxerxis regumque Perſarum, ita dicta à liliis, & liliorum fertilitate. *Suſan* enim eſt lilium. Vide dicta Daniel 8.2. Hæc vrbs erat munitiſſima, ideoque vocatur caſtrum.

ET VENIT HANANI VNVS DE FRATRIBVS MEIS] id eſt contribulibus meis, puta oriundus ex tribu Leui, è qua ego deſcendo. VERS. 2.

ET MVRVS IERVSALEM DISSIPATVS EST, ET PORTÆ EIVS COMBVSTÆ SVNT IGNI] à Chaldæis 4. Reg. vlt. 10. Verùm hoc iam pridem ſciebat, imò viderat Nehemias, cùm ſub Cyro rediit in Ieruſalem. Quare videntur Iudæi ſub Dario Hyſtaſpis ædificantes templum, ſimul vrbem, muros & portas leui opere inſtauraſſe. Vbi enim ha- VERS. 3.

bitaſſent tuta & ſecura tot millia Leuitarum, & ſacerdotum templo ſeruientium, & ciuium è Babylone reducum, niſi in Ieruſalem muris cincta & portis clauſa? Hic apparet, quòd poſt reditum Nehemiæ è Ieruſalem in Babylonem, Samaritæ alijque hoſtes Iudæorum Ieruſalem inuaſerint, muros diſſiparint, & portas combuſſerint, idque Hanani hîc nunciat Nehemiæ, quid id audiens ingemuit, & patriæ ſuæ, cuius erat amantiſſimus, calamitatem deplorauit. Videntur enim multi Iudæorum, qui è Babylone in Ieruſalem redierant, cùm viderent vrbis deſolationem & hoſtium crebros inſultus, rediiſſe in Babylonem, ideoq; hoſtibus facile fuit muros vrbis diſſipare, & portas comburere: templum non item, quia hoc erat inſtar arcis & à paucis Iudæis pro aris & focis pugnantibus ſtrenuè defendebatur.

VERS. 9. EXTREMA CÆLI] Id eſt extremas terræ regiones: quæ enim in horizonte noſtro extremæ ſunt, A videntur contingere cæli curui & rotundi extremitatem, ita iudicat vulgi oculus, cuius ſenſui ſubinde S. Scriptura ſe conformat. Septuaginta vertunt: *In ſummitate fundamenti cæli*, id eſt ab ea parte, vbi videtur cælum fundari, ac quaſi inniti & incumbere extremitati terræ. Sic dicitur Deuter. 30. 4. *Si ad cardines cæli*, id eſt, ad extrema terræ, quæ videntur eſſe quaſi cardines ſuſtinentes cælum, *fueris diſſipatus, inde te retrahet.*

VERS. 10. QVOS REDEMISTI] ex Ægyptia ſeruitute, ac deinceps ſæpè è iugo Philiſthinorum, Ammonitarum, Madianitarum &c. vt patet ex libro Iudicum & Regum.

VERS. 11. ET DA EI (mihi Nehemiæ) MISERICORDIAM ANTE VIRVM HVNC] Artaxerxem regem, cuius ego pincerna ſum, vt ab eo impetrem, quod data occaſione poſtulare deſidero, ſcilicet reſtaurationem Ieroſolymæ.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias ab Artaxerxe impetrat facultatem redeundi in Ieruſalem, eiuſq; muros inſtaurandi: cui rei ſtrenuè inſiſtit, fruſtra hoſtibus eum impedire conantibus.

1. FActum eſt autem in menſe Niſan, anno vigeſimo Artaxerxis regis: & vinum e-
rat ante eum, & leuaui vinum, & dedi regi: & eram quaſi languidus ante faciē
eius. 2. Dixitque mihi rex: Quare vultus tuus triſtis eſt, cùm te ægrotum non vi-
deam? non eſt hoc fruſtra, ſed malum neſcio quod in corde tuo eſt. Et timui valde,
ac nimis: 3. & dixi regi: Rex in æternum viue: quare non mœreat vultus meus, quia
ciuitas domus ſepulchrorum patris mei deſerta eſt, & portæ eius combuſtæ ſunt ig-
ni? 4 Et ait mihi rex: Pro qua re poſtulas? Et oraui Deum cæli. 5. & dixi ad regem: Si
videtur regi bonum, & ſi placet ſeruus tuus ante faciem tuā, vt mittas me in Judeam,
ad ciuitatem ſepulchri patris mei, & ædificabo eam. 6. Dixitque mihi rex, & regina
quæ ſedebat iuxta eum; Vſque ad quod tempus erit iter tuum, & quando reuerteris?
Et placuit ante vultum regis, & miſit me: & conſtitui ei tempus. 7. Et dixi regi: Si
regi videtur bonum, epiſtolas det mihi ad duces regionis trans Flumen, vt traducāt
me, donec veniam in Judæam: 8. & epiſtolam ad Aſaph cuſtodem ſaltus regis, vt det
mihi ligna, vt tegere poſſim portas turris domus, & muros ciuitatis, & domum, quam
ingreſſus fuero. Et dedit mihi rex iuxta manum Dei mei bonam mecum. 9. Et veni
ad duces regionis trans Flumen, dedique eis epiſtolas regis. Miſerat autem rex me-
cum principes militum, & equites. 10. Et audierunt, Sanaballat Horonites, & To-
bias ſeruus Ammanites: & contriſtati ſunt afflictione magna, quòd veniſſet homo,
qui quæreret proſperitatem filiorum Iſrael. 11. Et veni Jeruſalem, & eram ibi tribus
diebus, 12. & ſurrexi nocte ego, & viri pauci mecum, & non indicaui cuiquam quid
Deus dediſſet in corde meo vt facerem in Jeruſalem, & iumentum non erat mecum,
niſi animal, cui ſedebam. 13. Et egreſſus ſum per portam vallis nocte, & ante fontem
draconis, & ad portam ſtercoris, & conſiderabam murum Jeruſalem diſſipatum, &
portas ejus conſumptas igni. 14. Et tranſiui ad portam fontis, & ad aquæductum
regis, & non erat locus iumento, cui ſedebam, vt tranſiret. 15. Et aſcendi per torren-
tem nocte, & conſiderabam murum, & reuerſus veni ad portam vallis, & redij.
16. Magiſtratus autem neſciebant quò abiiſſem, aut quid ego facerem: ſed & judæis
& ſacerdotibus, & optimatibus, & magiſtratibus, & reliquis qui faciebant opus, vſ-
que ad id loci nihil indicaueram. 17. Et dixi eis: Vos noſtis afflictionem in qua ſu-
mus; quia Jeruſalem deſerta eſt, & portæ eius conſumptæ ſunt igni: venite, & ædifi-
cemus muros Jeruſalem, & non ſimus vltrà opprobrium. 18. Et indicaui eis manum
Dei mei quod eſſet bona mecum, & verba regis, quæ locutus eſſet mihi, & aio: Sur-
gamus, & ædificemus. Et confortatæ ſunt manus eorum in bono. 19. Audierunt au-
tem Sanaballat Honorites, & Tobias ſeruus Ammanites, & Goſem Arabs, & ſubſan-
nauerunt

nauerunt nos, & deſpexerunt, dixeruntque: Quæ eſt hæc res quam facitis? numquid contra regem vos rebellatis? 20. Et reddidi eis ſermonem, dixique ad eos: Deus cæli ipſe nos iuuat, & nos ſerui eius ſumus: ſurgamus & ædificemus: vobis autem non eſt pars, & iuſtitia, & memoria in Ieruſalem.

VERS. 1. FACTVM EST AVTEM IN MENSE NISAN ANNO VIGESIMO ARTAXERXIS] Longimani: hic enim (non verò Xerxes pater eius, cui proinde perperam hoc aſcribit Ioſephus) 32. annis & amplius regnauit, vt dicitur c. 13. 6. ita Iulius Africanus, S. Hieron. Aug. Euſeb. Chryſoſt. Theod. Beda, Rupert. & alij quos citat Perer. l. 11. in Daniel, qui proinde paſſim ab hoc anno vigeſimo Artaxerxis, quo ipſe Nehemiæ facultatem dedit Ieroſolymæ reædificandæ, inchoant 70. hebdomades Danielis c. 9. 25. vide ibi dicta. Fusè enim ibidem hunc locũ pertractaui. Quare ea hic non repetam.

ET LEVAVI VINVM (de menſa) ET DEDI REGI] in manus, vt biberet quaſi eius pincerna. Quæres, quomodo Nehemias adeo euectus eſt, vt Artaxerxi monarchæ fuerit familiaris, imò à poculis, quod officium in aula eſt primarium, nec niſi
1. magnis & fideliſſimis committitur? Reſp. prima B
cauſa fuit ſapientia, virtus & gratia Nehemiæ, vt dixi, qua ſe inſinuabat in animos Principum, vt eos ſibi ſuæque genti Iudaicæ conciliaret.

2. Secunda cauſa fuit, quòd multi cenſeant Eſther fuiſſe vxorem huius Artaxerxis, quæ illum ſibi, Nehemiæ & Iudæis aſtrinxit. Sed hoc examinandum in lib. Eſther.

3. Tertia cauſa magis particularis extitit, quòd reges Perſarum biberent vinum Syriacum, ſiue è Syria aduectum; teſte Suida l. 55. & Athenæo; Syriæ autem pars vel appendix eſt Iudæa. Quare Nehemiã Iudæum voluit Artaxerxes eſſe ſuum pincernam, vt is velut vinorum patriæ ſuæ apprimè peritus; meliora vina è Iudæa vel Syria ſibi aduehi curaret, eáque accuratè conſeruaret & regeret eâ arte & modo, quo in Syria conſeruari & regi ſolebant, ne acorem aliúdve vitium contraheret. C

Reges Perſarum bibebant vinum à Syria.

Audi Athenæum l. 1. c. 26. *Perſarum reges*, inquit, *vinum Chalibonium tantùm bibebant. Poſidonius in Damaſco Syriæ gigni tradit, illicq; ſatas à Perſis vites.* Porrò de eorum aqua; quam potabant, ita ſcribit idẽ Athen. l. 2. c. 6. *Herodotus*, ait, *li. 1. ſcribit Regi Perſarũ aquam vehi ex Choaſpe fluuio Suſa præterlabente, ex quo tantùm & alio nullo bibit.* Fuit hæc mira regum ſuperſtitio, vt dignitate regiâ indignum ducerent aliam aquam bibere. Audi Ælianum l. 12. *Cùm alij commeatus magnificentia & oſtentatione pleni ſequebantur Xerxem, tum etiam aqua ex Choaſpe ſimul vehebatur. Cùm verò in loco deſerto ſitirent, neque ſiti remedium vllum inueniretur: proclamatum in exercitu eſt, ſi quis aquam ex Choaſpe haberet, vt regi eam daret bibendam, & inuentus eſt quidam qui pauxillam haberet, idq; putridam. Bibit igitur illam Xerxes, & eum qui dederat in benefactoris loco habuit, quoniam niſi illa fuiſſet inuenta, periſſet.* D

ET ERAM QVASI LANGVIDVS ANTE FACIEM EIVS.] Hebr. *& antea non fueram malus* (hoc eſt triſtis) *coram eo.* Ita Vatabl. & Pag. Verùm noſter pro לא *lo* per א, id eſt *non*, legit לו *lo* per ו, id eſt *ei*. vnde vertit: *& eram quaſi malus*, id eſt triſtis, macilentus, exhauſtus, languidus *coram eo*: nimirum mœror, vigiliæ, ieiunia faciem eius pallentem, macilentam & languidam effecerant. Porrò Sept. pro רע *ra*, id eſt malus, legentes alijs punctis

A רע *rea*, id eſt ſocius vertunt: *& non erat alter* (id eſt ſocius) *coram eo*, q. d. ego ſolus eram cum rege.

DIXITQVE MIHI REX: QVARE VVLTVS TVVS TRISTIS EST CVM TE ÆGROTVM NON VIDEAM? NON EST HOC FRVSTRA, SED MALVM NESCIO QVOD EST IN CORDE TVO.] Suſpicatus eſt rex ex vultu deiecto Nehemiæ, illum habere aliquid quod eum valdè affligeret, aut certè eum facinus aliquod machinari, & fortè inſidias aliquas contra ſe moliri. Vnde cauſam triſtitiæ ab eo exquirit, & ambiguè loquitur, vt Nehemias cauſam ſincerè expromat, aitque: *malum neſcio quod eſt in corde tuo: malum*, id eſt afflictio, dolor, mœror, q. d. mœſtus eſt vultus tuus, ergo mœſtitia aliqua eſt in corde tuo, hæc enim mœſto vultu ſe oſtendit & pandit: aut *malum*, id eſt malitia, maligna machinatio, vt fortè contra me, quid mali mediteris: VERS. 2.
B vnde Septuag. vertunt: *non eſt hoc niſi πονηρία*, id eſt *prauitas cordis*. Hebr. enim רע *ra*, id eſt *malum* tam prauitatem & malitiam, quàm triſtitiam & afflictionem ſignificat, vt Matth. 6. *ſufficit diei malitia*, id eſt afflictio *ſua*; ſicut ex aduerſo *bonum* ſignificat tam bonitatem & honeſtatem virtutis, quàm iucunditatem & felicitatem, iuxta illud: *Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum.* Pſal. 13. 2. videtur metuiſſe rex ne Nehemias ſibi in vino venenum propinaret. Reges enim, qui ſibi ſuoque apici formidant multosque habent æmulos, omnia tuta timent, ac præſertim venena in cibo & potu: nam vt ait Seneca in Thyeſte: *venenum in auro bibitur*; præſertim ſi Nehemias idipſum à rege oblatum ex mœrore bibere noluit, quod non eſt incredibile.

REX IN ÆTERNVM VIVE] q. d. opto vt diutiſſi- VERS. 3.
C mè & in æternum, ſi fieri poteſt, viuas. Dicit hoc vt timorem regi eximat, ſciatque ſe nihil contra eius vitam moliri.

QVIA CIVITAS DOMVS SEPVLCHRORVM PATRIS MEI DESERTA EST] q. d. ego mœſtus ſum, quia Ieruſalem, in qua ſepulti ſunt patres mei, extantque eorum ſepulchra, deſerta eſt. Sepulchra vocat domus, quia domus Hebræis ſignificat quemuis locum, antrum, thecam, loculum, qui aliquod corpus ambit & continet: ſic nidi vocantur domus auium; flumen & mare vocantur domus piſcium.

Porrò magna fuit priſcis cura & religio ſepulchri patrum & auorum, ne oſſa eorum exhumarentur, & abijcerentur, aut prophanarentur, & rebus prophanis vel immundis miſcerentur. Vnde Baruch. c. 2. 24. idipſum à Chaldæis factum luget
D & deplorat dicens: *Statuiſti verba tua quæ locutus es in manibus puerorum tuorum Prophetarum, vt trãsferrentur oſſa regum noſtrorum & oſſa patrum noſtrorum de loco ſuo; & ecce proiecta ſunt in calore ſolis & in gelu noctis* Hoc enim eis comminatus erat Deus per Ieremiam c. 8. 1. *Eijcient*, inquit, *oſſa regum Iuda, & oſſa ſacerdotum, & oſſa prophetarum, & oſſa eorum qui habitauerunt Ieruſalem de ſepulchris ſuis.* Apud omnes gentes enim valdè grauis iniuria & infamia habita fuit violatio ſepulchrorum. Vnde Horatius in Epodo Ode 16. id metuens ita luget:

Barbarus heu cineres inſiſtet victor, & vrbem
Eques ſonante verberauit vngulâ.
Quæq́ carent ventis, & ſolibus oſſa Quirini
(Nefas videre) diſſipabit inſolens.

Quocirca Artaxerxes hanc iuſtam grauemq́; Nehemiæ querelam æquis auribus accepit, memor, quid Scythæ Dario auo ſuo reſpondiſſent. Rem geſtam narrat Valer. Max. lib. 5. c. 4. *Dario*, inquit, *totius regni ſui viribus in eorum regiones ſubinde impetum facienti; paulatim cedentes ad vltimas Aſiæ ſolitudines peruenerãt. Interrogati deinde ab eo per legatos quẽ fugiendi finem, aut quod initiũ pugnandi facturi eſſent? reſponderunt, ſe neque vrbes vllas, neque agros cultos pro quibus dimicarent, habere. Ceterùm vbi ad parentum ſuorum monumenta veniſſet, ſciturum quemadmodum Scythæ præliari ſolerent.*

Sic etiamnum Arabes, licèt feri & barbari, ſepulchra ſuorum ducum & patrum tuentur, pro iiſque quaſi pro aris & focis depugnant, vti mihi Romæ narrarunt eorum vicini Maronitæ.

Vers. 4. Oravi Devm] breui oratione iaculatoria, ſed ardenti, vt ſicut ipſe cœperat regem mihi meiſq; facere beneuolum, ſic & pergeret, vt poſtulationi meæ quam ei propoſiturus eram de reædificanda Ieruſalem, annueret.

Vers. 6. Dixitqve mihi Rex et Regina] ſcilicet Eſther, inquit Torniellus, Gordonus, Serarius, Salianus, Sanchez & Bellarm. to. 1. l. 1. c. 7. de quo plura in proœmio Eſther. Vsqve ad qvod tempvs erit iter tvvm. q. d. quantum temporis in itum & reditum inſumes? optamus enim te quàm ocyſſimè redire, vt in tuo pincernæ officio, quo tam egregiè perfungeris, nobis inſeruire pergas: nolumus enim diu tua tam grata nobis carere præſentia. Quid ad hæc reſponderit Nehemias non narrat; certum tamen eſt ipſum reſpondiſſe & tempus aliquod aſſignaſſe, idque breue, quamuis fortè poſtea dicto & opinione ſua diutius detentus fuerit Ieroſolymæ; illi enim vt dux præfuit per duodecim annos, ſcilicet ab anno 20. Artaxerxis vſque ad 32. vt patet ca. 6. v. 1, & c. 13. 6. Vnde nonnulli putant eum toto hoc tempore abfuiſſe à rege per 12. annos, ſed regis & reginæ deſiderium non videtur tuliſſe tam longam abſentiam; quare veriſimile eſt Nehemiam paulò poſt 52. dies, quibus murorum fabricam perfecit, ad regem rediiſſe, vt patebit c. 6. 14.

Vers. 7. Trans flvmen (Euphraten) vt tradvcant me donec veniam in Ivdæam] Cis Euphraten enim omnes ferè gentes vſque ad Iudæam erant æmulæ & inimicæ Iudæorum, vt nollent Ieruſalem vrbem olim tam potentem & celebrem ſibique formidabilem reſtaurari. Deus enim omnes regiones à Ieruſalem vſque ad Euphratem dederat Iudæis; & Euphratem eis dederat limitem. Vnde & Dauid victricia ſua arma protulit vſque ad Euphratem. Hinc & Ioſephus lib. 11. c. 5 ait has gentes tempore Nehemiæ diu noctuque graſſatas fuiſſe in agros Iudæorum, omnia cædibus, rapinis & cladibus miſcendo. Quare id ſciens Nehemias meritò à rege petiit, vt curaret ſaluum ſe conduci vſque in Ieruſalem: rex verò hoc & amplius ei indulſit; addidit enim ei ad tutelam militum præſidium.

Vers. 8. Et epiſtolam ad Asaph cvſtodem saltvs regis] qui erat in monte Libano, vt inde darentur mihi ligna, ac per mare in Ioppen mitterentur ad fabricam vrbis Ieruſalem: ita Sanchez & Vilalpand. tom. 3. lib. 3.

Vt tegere poſſim portas tvrris domvs] Dei, puta templi, vt habent Complut. licet enim templum iam eſſet extructum, appendices tamen templi needum erant extructæ. ita Vatab. Vnde Hebr. eſt: *Vt tegere poſſim portas palatij* regij, quod erat domui, ſcilicet Dei, id eſt templo annexum.

Vers. 12. Et eram ibi tribvs diebvs] latens & abſconditus, vt noctu luſtrarem ruinas vrbis, videremque quid ſtatim reſarciri oporteret, ne Sanaballat & ſocij conſilia mea reſcirent & impedirẽt.

Et ivmentvm non erat mecvm, niſi animal, cvi sedebam] q. d. ego ſolus ob ſenium & fatigationem vehebar equo vel aſino: ſocij verò mei pedites incedebant, ne ex equorum equitumque numero & ſtrepitu hoſtes noſtri excitarentur ad nos infeſtandum.

Vers. 13. Egreſſvs svm per portam vallis] Porta hæc non erat illa Orientalis, quæ ducebat in vallem Ioſaphat, ſed altera Occidentalis, quæ reſpiciebat valles cadauerum & Caluariæ. ita Septuaginta. Et ante frontem draconis] ex quo ſcilicet aquæ ſaliebant & vomebantur per os ænei vel lapidei draconis: Et portam ſtercoris, per quam ſtercora euehebantur. ita Borchar. Vilalpand. Adrichom. Salianus.

Et conſiderabam mvrvm Iervsalem diſſipatvm. Hebr. הַמְּפְרוּצִים *hem paruſim*, id eſt *ipſi*, ſcilicet muri, *diſſipati*. vbi in *hem* mem finale, quod ſolet eſſe clauſum, eſt apertum, vt indicetur murus vrbis fuiſſe hians & apertus, quia diſiectus & diſſipatus.

Vers. 14. Et tranſivi ad portam fontis (Siloë) et ad aqvædvctvm regis] Ezechiæ: Ezechias enim aquas fontis Siloë per aquæ-ductum, perfoſsâ rupe, deriuauit in puteos vrbis Ieruſalem, vt ciues obſeſſi à Sennacherib haberent aquam ad potum, & Aſſyrij obſidentes, aquarum inopiâ laborantes ſiti conficerentur. Id patet ex libro 2. Paral. c. 32. v. 30. *Ipſe eſt Ezechias, qui obturauit ſuperiorem portam aquarum Gihon, & auertit eas ſubter ab occidente vrbis Dauid.* Et clariùs Eccleſ. c. 48. v. 19. *Ezechias muniuit ciuitatem ſuam, & induxit in medium ipſius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificauit ad aquam puteum.* Vide ibi dicta.

Vers. 15. Et non erat locvs ivmento vt tranſiret] quia hinc erant rupes præruptæ, inde rudera murorum diſiectorum, atque aquæ omnia opplentes, quare iter reflectere coactus ſum.

Et aſcendi per torrentem (Cedron) nocte, et conſiderabam mvrvm] vt viderem quid primò in eo reſtaurandum foret, & cui parti ſtatim manus adhibere deberem. Et reverſvs veni ad portam vallis cadauerum & Caluariæ, de qua v. 12.

Vers. 16. Et reliqvis qvi faciebant opvs] id eſt opificibus & præfectis operum, qui ſcilicet deſtinati erant ad fabricam murorum, ſed ob hoſtium incurſus & vexationes opus intermiſerant, vel tardè & remiſsè illud exercebant.

Vers. 18. Et indicavi eis manvm Dei mei, qvòd eſſet bona mecvm] Manus ſymbolum eſt opis & auxilij, item directionis & protectionis: hanc enim à Deo ſenſerat Nehemias, tum quod regem Artaxerxem tam ſibi beneuolum & liberalem effeciſſet; tum quod ſuum iter per tot hoſtes & difficultates, iis ſuperatis, proſperaſſet. Igitur

tur Nehemias ſignificans Iudæis partim Dei, partim regis erga ſe & ipſos beneuolentiam, animauit eos vt fabricam murorum vrbis ob Samaritarum inſultus omiſſam, vel negligenter curatam, generosè & feruenter inſumerent. A

Ver. 19. Avdiervnt avtem Sanaballat Horonites.] Alius eſt hic à Sanaballat ſocero Manaſſis, primi Pontificis Samaritanorum in monte Garizim. Ille enim Horonites hunc Manaſſis ſocerum anteceſſit 109. annis, ait Salianus, de quo plura inferiùs.

Et Tobias servvs Ammonites] qui ex ſeruo & mancipio euectus, ac Ammonitidis Præfectus à rege Perſarum erat conſtitutus, æquè ac Sanaballat Samariæ, & Goſem Arabiæ. Hi ergo tres Præfecti vicinarum regionum Nehemiæ & Iudæis fuere infenſi & in fabrica aduerſarij.

Vobis avtem non est pars et ivstitia, et memoria in Iervsalem] *Iuſtitia*, id eſt ius, q. d. vos quaſi Samaritani eſtis (olim ab Aſſyrijs traducti ad incolendam Samariam 3. Reg. 17.) Ammonitæ & Arabes, à Perſis ius accepiſtis ad adminiſtrandam Samariam, Ammonitidem, & Arabiam, non autem ad Iudæam & Ieruſalem, nec hactenus in Ieruſalem habitaſtis: nulla enim in ea veſtri eſt memoria. Quare agite res veſtras apud veſtros vobis commiſſos, noſtris autem rebus nolite vos immiſcere: ego enim à Rege Perſarum poteſtatem reædificandæ Ieruſalem pleno iure accepi: quare cauete, ne vos mihi opponatis, alioquin enim regi Perſarum vos opponetis, eumque vindicem experiemini. ita Caiet. Sanch. & alij. Ver. 20.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias recenſet, quam quiſque muri partem, quas turres & portas reædificarit.

1. ET ſurrexit Eliaſib ſacerdos magnus, & fratres eius ſacerdotes & ædificauerũt portam gregis: ipſi ſanctificauerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius, & vſque ad turrim centum cubitorum ſanctificauerunt eam vſque ad turrim Hananeel. 2. Et iuxta eum ædificauerunt viri Iericho: & iuxta eum ædificauit Zachur filius Amri. 3. Portam autem piſcium ædificauerunt filij Aſnaa: ipſi texerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras, & vectes. Et iuxta eos ædificauit Marimuth filius Vriæ, filij Accus. 4. Et iuxta eum ædificauit Moſellam filius Barachiæ, filij Meſezebel: & iuxta eos ædificauit Sadoc filius Baana: 5. Et iuxta eos ædificauerunt Thecueni: optimates autem eorum non ſuppoſuerunt colla ſua in opere Domini ſui. 6. Et portam veterem ædificauerunt, Ioiada filius Phaſea, & Moſollam filius Beſodia: ipſi texerunt eã, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras, & vectes: 7. & iuxta eos ædificauerunt, Meltias Gabaonites; & Iadon Meronathites, viri de Gabaon & Maſpha, pro duce qui erat in regione trans Flumen. 8. Et iuxta eum ædificauit Eziel filius Araia aurifex: & iuxta eum ædificauit Ananias filius pigmentarij: & dimiſerunt Ieruſalem vſque ad murum plateæ latioris. 9. Et iuxta eum ædificauit Raphaia filius Hur, princeps vici Ieruſalem. 10. Et iuxta eum ædificauit Iedaia filius Haromaph contra domum ſuam: & iuxta eum ædificauit Hattus filius Haſeboniæ. 11. Mediam partem vici ædificauit Melchias filius Herem, & Haſub filius Phahath Moab. & turrim furnorum. 12. Et iuxta eum ædificauit Sellum filius Alohes princeps mediæ partis vici Ieruſalem, ipſe & filiæ eius. 13. Et portam vallis ædificauit Hanun, & habitatores Zanoe: ipſi ædificauerunt eam, & ſtatuerunt valuas eius, & ſeras, & vectes, & mille cubitos in muro vſque ad portam ſterquilinij. 14. Et portam ſterquilinij ædificauit Melchias filius Rechab, princeps vici Bethacharam: ipſe ædificauit eam, & ſtatuit valuas eius, & ſeras, & vectes. 15. Et portam fontis ædificauit Sellum filius Cholhoza, princeps pagi Maſpha: ipſe ædificauit eam, & texit, & ſtatuit valuas eius, & ſeras, & vectes, & muros piſcinæ Siloë in hortum regis, & vſque ad gradus, qui deſcendunt in ciuitate Dauid. 16. Poſt eum ædificauit Nehemias filius Azboc, princeps dimidiæ partis vici Bethſut, vſque contra ſepulchrum Dauid, & vſque ad piſcinam, quæ grandi opere conſtructa eſt, & vſque ad domum fortium. 17. Poſt eum ædificauerunt Leuitæ, Rehum filius Benni: poſt eum ædificauit Haſebias princeps dimidiæ partis vici Ceilæ in vico ſuo. 18. Poſt eum ædificauerunt fratres eorum, Bauai, filius Enadad, princeps dimidiæ partis Ceilæ. 19. Et ædificauit iuxta eum Azer filius Ioſue, princeps Maſpha, menſuram ſecundam, contra aſcenſum firmiſſimi anguli. 20. Poſt eum in monte ædificauit Baruch filius Zachai menſuram ſecundam ab angulo vſq; ad portam domus Eliaſib ſacerdotis magni. 21. Poſt eum ædificauit Merimuth filius Uriæ filij Haccus, menſuram ſecundam, à porta domus Eliaſib, donec extenderetur do-

mus

mus Eliaſib. 22. Et poſt eum ædificauerunt ſacerdotes, viri de campeſtribus Iorda-
nis. 23. Poſt eum ædificauit Beniamin & Haſub contra domum ſuam; & poſt eum
ædificauit Azarias filius Maaſiæ filij Ananiæ contra domum ſuam. 24. Poſt eum æ-
dificauit Bennui filius Henadab menſuram ſecundam, à domo Azariæ vſque ad fle-
xuram, & vſque ad angulum. 25. Phalel filius Ozi contra flexuram & turrim, quæ e-
minet de domo regis excelſa, id eſt, in atrio carceris: poſt eum Phadaia filius Pharos.
26. Nathinæi autem habitabant in Ophel vſquè contra portam aquarum ad Orien-
tem, & turrim, quæ prominebat. 27. Poſt eum ædificauerunt Thecueni menſuram
ſecundam è regione, a turre magna & eminente vſque ad murum templi. 28. Sur-
ſum autem à porta equorum ædificauerunt ſacerdotes, vnuſquiſque contra domum
ſuam. 29. Poſt eos ædificauit Sadoc filius Emmer contra domum ſuam. Et poſt
eum ædificauit Semaia filius Secheniæ cuſtos portæ Orientalis. 30. poſt eum ædi-
ficauit Hanania filius Selemiæ, & Hanun filius Seleph ſextus menſuram ſecundam:
poſt eum ædificauit Moſollam filius Barachiæ, contra gazophylacium ſuum. Poſt
eum ædificauit Melchias filius aurificis vſque ad domum Nathinæorum, & ſcruta
vendentium contra portam iudicialem, & vſque ad cœnaculum anguli. 31. Et in-
ter cœnaculum anguli in porta gregis ædificauerunt aurifices & negotiatores.

Vers. 1 ELIASIB SACERDOS MAGNVS] hoc eſt Pontifex. Erat hic filius & ſucceſſor Ioacim, filij Ioſedec. Philo Annianus tradit Ieſum pontificatu & vitâ defunctum anno 20. Darij Hyſtaſpis; eique ſucceſſiſſe Ioacim vſque ad annum 12. Artaxerxis: quo mortuus Ioacim ſucceſſorem reliquit filium Eliaſib, qui pontificatu functus eſt vſque ad annum 33. Artaxerxis. Hæc Philo ille, penes quem ſit fides. A

ÆDIFICAVERVNT PORTAM GREGIS] per quam oues & boues immolandi inducebantur in vrbem vt abluti in probatica piſcina, inferrentur in templum.

IPSI SANCTIFICAVERVNT EAM] hoc eſt mundarunt portam gregis, à ruinis, ruderibus & profanatione incendij, erigendo illam vti fuerat priùs, ac priſtino decori eam reſtituendo, ait Vatablus, B Caiet. & Vilalpandus. Sic Exodi 19. Deus ait Moſi, *Sanctifica populum*, id eſt iube vt ſe purificet & mundet lauando veſtes, & abſtinendo ab vxoribus. Secundò *ſanctificauerunt eam*, id eſt dedicarunt eam Domino, quia hæc erat porta gregis, *Benedictio propria vrbium.* per quam victimæ Deo ſanctificandæ & per immolationem conſecrandæ inducebantur in templum, ideoque portam hanc ipſe pontifex & ſacerdotes ædificarunt & conſecrarunt Deo ac per eam reliquas portas, totamque vrbem. Erat enim & vocabatur Ieruſalem vrbs ſancta, vtpote ſeparata à profano Gentilium ritu, Deique veri cultui dicata; Deique quaſi ſpeculum, maximè per templum à Salomone Deo tam magnificè erectum. Vnde Mariana, Salianus, Emmanuel Sà, & Sanchez cenſent Eliaſib pontificem hanc portam C gregis vrbemque totam ſolemni prece, vel ſacrificio, vel aquâ luſtrali ſimiliue benedictione Deo (cui propria erit) dedicaſſe & conſecraſſe; idque ſatis colligitur ex eo, quod de eis dicunt Samaritæ c. ſeq. v. 2. *Non ſacrificabunt & complebunt in vna die?* Et c. 12. v. 27. vbi dicitur: *In dedicatione autem muri Ieruſalem requiſierunt Leuitas.* Et v. 30. *Et mundati ſunt ſacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum.* Idem imitati ſunt Gentiles. Vnde Seruius in lib. 3. Æneid. tradit eos in fundatione vrbis ſacrificaſſe Libero patri, vt liberæ eſſet ciuitas. Audi Æneam è Troia profugum in Thracia nouam molientem vrbem Æneid. 3. paulò poſt initium.

A *Mœnia prima loco fatis ingreſſus iniquis,*
Æneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri diuiſq; ferebam
Auſpicibus cœptorum operum ſuperoq; nitentem
Cælicolum regni mactabam in littore taurum.

Porrò apud Gentiles portæ & muri ſacri erant, vti docet Alexander ab Alex. l. 6. Genial. c. 14. & ibi Tiraquellus.

VSQVE AD TVRRIM CENTVM CVBITORVM] Hebr. *vſque ad Turrim Meah*, quæ ſcilicet vocabatur *Meah*, id eſt *centum*, eò quod centum eſſet cubitorum.

ET PORTAM VETEREM ÆDIFICAVERVNT IOIADA &c. Nota ex Vilalpando tom. 3. l. 3. cap. 26. præcipuas Ieroſolymæ portas fuiſſe duodecim, quæ ſitæ erant ad tria vrbis latera, tres mundi partes reſpicientia; quodlibet enim latus habebat quatuor portas; nam quartum latus reſpiciens meridiem, in quo præruptæ rupes montis Sion vrbem claudebant exitumque & introitum negabant, nulla erat porta. Orientale latus ergo habebat primò portam *gregis* iam dictam; ſecundò portam *equorum*, per quam equi ducebantur aquatum ad torrentem Cedron; tertiò portam *aquarum*, ita dictam à collectione aquarum fontis Siloë, quam ibidem fecit Ezechias: quartò *fictilem*, eo quòd iuxta eam figuli ſuam figulinam artem exercerent, & fictilia vaſa formarent. Vers. 6. *Ieruſalem 12 habebat portas.* *Ad Orientem 4.*

B

Septemtrionale vrbis latus habebat primò portam *Beniamin*, quia per eam ibatur in ſortem tribus Beniamin; ſecundò portam *piſcium*, per quam piſces in vrbem & forum piſcium inuehebatur, tertiò portam *iudiciariam*, in qua ſedebant iudices, & iudicia tam aduenarum quam ciuium exercebant, quæ erat vicina templo & portæ *gregis*. Eadem hoc v. vocatur *vetus*, eo quòd in ea veteris fabricæ Iebuſæorum & Melchiſedec veſtigia extarent; quartò portam *Ephraim*, per quam ſcilicet ibatur ad tribum Ephraim. Quarta hæc, æquè ac ſequens porta *anguli* hic non nominantur, eo quòd reſtaurationè non indigerent, vt inſinuatur v. 8. *Ad Aquilonem 4.*

Occidentale latus habebat primò portam *anguli*, ita dictam, quòd in angulo vrbis occidentali & aquilonari conſiſteret; ſecundò portam *vallis* cadauerum & Caluariæ; tertiò portam *ſterquilinij*; quartò portam *fontis*; de quibus dixi c. præced. v. 13. *Ad Occid. 4.*

Ad

Ad has duodecim portas Ieruſalem alluſit S. Ioannes Apocal. 21. v. 12. vbi totidem Ieruſalem cæleſtis portas recenſet.

Vers. 8. DIMISERVNT IERVSALEM VSQVE AD MVRVM PLATEÆ LATIORIS,] id eſt intermiſerunt ædificationem muri per ſpatium 400. cubitorum, quod erat inter portam Ephraim & portam anguli iam dictas; eò quòd non ita pridem Azarias rex hoc latus egregiè repararat & munierat, ut à Chaldæis dirui non potuerit.

Vers. 16. VSQVE AD DOMVM FORTIVM,] in qua habitant triginta fortiſſimi heroes Dauidis ac poſtea eorum ſucceſſores. Videtur enim hæc domus fuiſſe quaſi ſeminarium vel collegiũ virorum fortium, qui arma tractarent & bellis præeſſent do- A cerentque milites prœliari. Vide dicta 2. Reg. 23. 8. & ſeq.

POST EVM ÆDIFICAVIT HASEBIAS PRINCEPS DIMIDIÆ PARTIS VICI CEILÆ IN VICO SVO.] Vers. 17 Erat Ieruſalem in ſuos vicos diſtributa, & cuique vico ſuus præerat dux & præfectus, qui hic vocatur princeps. Idem etiamnum fit Romæ. Roma enim ab olim in ſuos vicos ſiue regiones diſtributa fuit, quorum quiſque ſuum habebat præfectum, qui Italicè vocantur *Caporioni*, id eſt capita regionum vrbis, quorum ſede vacante, magna eſt auctoritas; ipſorum enim eſt vrbem tueri, & tumultus compeſcere, ideoque reos plectere.

VSQVE AD DOMVM NATHINÆORVM] Hi erant Vers. 30. Gabaonitæ, de quibus dixi Ioſue 9.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi vna manu fabricant, altera gladium tenent, vt Samaritas incurſantes repellant; quare Nehemia inſtante & orante, fabrica murorum & portarum abſoluitur.

FActum eſt autem, cùm audiſſet Sanaballat quòd ædificaremus murum, iratus eſt valde: & motus nimis ſubſannauit Iudæos. 2. & dixit coram fratribus ſuis, & frequentiâ Samaritanorum: Quid Iudæi faciunt imbecilles? Num dimittent eos gentes? Num ſacrificabunt, & complebunt in vna die? Numquid ædificare poterunt lapides de aceruis pulueris, qui combuſti ſunt? 3. Sed & Tobias Ammanites proximus eius, ait: Ædificent: ſi aſcenderit vulpes, tranſiliet murum eorũ lapideum. 4. Audi Deus noſter, quia facti ſumus deſpectui: conuerte opprobrium ſuper caput eorum & da eos in deſpectionem in terra captiuitatis. 5. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur, quia irriſerunt ædificantes. 6. Itaque ædificauimus murum, & coniunximus totum vſque ad partem dimidiam: & prouocatum eſt cor populi ad operandum. 7. Factum eſt autem, cùm audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Arabes, & Ammonitæ, & Azotij, quòd obducta eſſet cicatrix muri Ieruſalem, & quòd cœpiſſent interrupta concludi, irati ſunt nimis. 8. Et Congregati ſunt omnes pariter, vt venirent, & pugnarent contra Ieruſalem, & molirentur inſidias. 9 Et orauimus Deum noſtrum, & poſuimus cuſtodes ſuper murum die ac nocte contra eos. 10. Dixit autem Iudas: Debilitata eſt fortitudo portantis, & humus nimia eſt, & nos non poterimus ædificare murum. 11. Et dixerunt hoſtes noſtri: Neſciant, & ignorent, donec veniamus in medium eorum, & interficiamus eos, & ceſſare faciamus opus. 12. Factum eſt autem, venientibus Iudæis, qui habitabant iuxta eos, & dicentibus nobis per decem vices, ex omnibus locis quibus venerant ad nos, 13. ſtatui in loco poſt murum per circuitum populum in ordinem cum gladijs ſuis, & lanceis, & arcubus. 14. Et perſpexi atque ſurrexi: & aio ad optimates & magiſtratus, & ad reliquam partem vulgi: Nolite timere à facie eorum: Domini magni & terribilis mementote, & pugnate pro fratribus veſtris, filiis veſtris, & filiabus veſtris, & vxoribus veſtris, & domibus veſtris. 15. Factum eſt autem, cùm audiſſent inimici noſtri nunciatum eſſe nobis, diſſipauit Deus conſilium eorum. Et reuerſi ſumus omnes ad muros, vnuſquiſque ad opus ſuum. 16. Et factum eſt à die illa, media pars iuuenum eorum faciebat opus, & media parata erat ad bellum, & lanceæ, & ſcuta, & arcus, & loricæ, & principes poſt eos in omni domo Iuda. 17. ædificantium in muro, & portantium onera, & imponentium; vna manu ſua faciebat opus, & altera tenebat gladium. 18. ædificantium enim vnuſquisque gladio erat accinctus renes. Et ædificabant, & clangebant buccina iuxta me. 19. Et dixi ad optimates, & ad magiſtratus, & ad reliquam partem vulgi: Opus grande eſt & latum, & nos ſeparati ſumus in muro procul alter ab altero. 20. in loco quocumque audieritis clangorẽ tubæ, illuc concurrite ad nos: Deus noſter pugnabit pro nobis. 21. Et noſipſi faciamus opus: & media pars noſtrum teneat lanceas: ab aſcenſu auroræ donec egrediantur aſtra. 22. In tempore quoque illo dixi populo: Vnuſquiſque cum puero ſuo maneat

in

in medio Ieruſalem,& ſint nobis vices per noctem,& diem, ad operandum. 23. Ego autem & fratres mei,& pueri mei,& cuſtodes,qui erant poſt me,non deponebamus veſtimenta noſtra: vnuſquiſque tantùm nudabatur ad baptiſmum.

Vers. 2. NVM OENITTENT EOS GENTES?] q. d. Num A nos Iudæorum vicini, qoi ſuoius gentes tot & tam validæ,ſinemus, vt Iudæi ſuam Ieruſalem ædificent, ex qua deinde oos inuadant & vexent vti olim fecerunt? q.d. minimè gentium: nullo modo id nos permittere oportet, vt arcem hanc condant & noſtris humeris imponant.

NVM SACRIFICABVNT ET COMPLEBVNT VNA DIE?] q.d. Putantne,ſe vna die,id eſt breuiſſimo tempore poſſe inchoare fabricam tantæ vrbis (qood fiebat ſacrificando & muros dedicando, indeque lætè epulando) & ſimul complere? q. d. neutiquam, nam tempeſtiuè occurremus, eoſque interturbabimus & per vim à fabrica ceſſare cogemus.

NVMQVID ÆOIFICARE POTERVNT LAPIDES B OE ACERVIS PVLVERIS QVI COMBVSTI SVNT?] Hebr. pro *ædificare* eſt *viuificare*, Septuag. *ſanare* q.d. Numquid lateres & lapides à Chaldæis combuſtos,& io cinerem redactos Iudæi poterunt reformare, & io priſtinam lapidum laterumque ſoliditatem robur & vſum reſtituere, vt ex illis muros reædificent? q.d. Iudæi tentant rem perdifficilem,imò fabricam impoſſibilem.

Vers. 3. SI ASCENDERIT VVLPES, TRANSILIET NVRVM EORVM.] Hebr. *Vulpes aſcēdet & dirumpet murum lapideum eorum.* Eſt Sarcaſmus ſiue hoſtilis irriſio, q.d. agant, laborent, ſudent Iudæi quantum volunt, tam fragilis & humilis erit murus quem erigunt, vt à vulpe tranſiliri, imò dirui poſſit: ita Caiet.

Vers. 5. NE OPERIAS INIQVITATEM EORVM] nbliuione & impuoitate. q.d. Recordare Domine harum iniuriarum & ſannarum quibus nos ioiuſtè exagitant hoſtes noſtri eoſque compelce & puni, C Nā Deus cùm parcit,dicitur tegere peccata, cùm non parcit,ſed punit, ea aperire, aſpicere & ante oculos ſuos ſtatuere. Vnde S. Stephanus orās pro Iudæis, *Domine,* ait, *ne ſtatuas illis hoc peccatum.* Act. 7 Igitur Nehemias non ſupplicat vt Deus non ignoſcat culpā pœnitentibus: hoc enim petere eſſet impium & diabolicum, ſed ne pœnam impœnitentibus & in culpa perſiſtentibus condooet.

Vers. 10. DIXIT AVTEM IVDAS] id eſt dixere Iudæi, qui feſſi labore & terriri minis hoſtium cœperunt in opere languere,& obmurmurare Nehemiæ opus fabricamque vrgenti.

DEBILITATA EST FORTITVDO PORTANTIS,] D id eſt operariorum & baiulorum lapides, ligna, aquam, calcemque portantium humeri manuſque tanto, tamque aſſiduo,longoque labore debilitati ſunt,vt ampliùs vix ea portare queant.

ET HVMVS NIMIA EST] q.d. opus eſt nimiâ calce,humo,vel vt Heb. & Græcè eſt,*puluere*, intrita & commiſta. Aut ſimplicius q.d. *humus*,id eſt in effodienda humo ac iaciendis murorum fundamentis, rudera terræ & lapidum nimis multa exhaurienda reſtant,quā vt à paucis operarijs baiuliſque eruderari & exportari queant. Vicit tamen hanc quoque ſuorum querelam Nehemiæ in patiendo lenitas,& in animando eos cooſtantia.

Vers. 12. DICENTIBVS NOBIS PER DECEM VICES,] id eſt pluries dicebant & indicabant nobis hoſtium A inſidias,& inſtantes occultos eorum inſultus: EX OMNIBVS LOCIS] q.d. vndique veniebant indices idem indicantes, ſcilicet hoſtes cogitare per inſidias nos aggredi. Quocirca Nehemias ſuos armaos & in acie collocans hoſtium inſidias præuertit,diſcuſſit auertit.

Vers. 17. ÆDIFICANTIVM &c. (ſubaudi vnuſquiſque) VNA MANV SVA FACIEBAT OPVS ET ALTERA TENEBAT GLADIVM,] vt hoſtes repente ex inſidijs incurrentes repelleret. Nota hìc prudentiam æquè ac conſtantiam & ardorem populi io fabricando. Sic olim Hiſpani aſſiduè cùm Saracenis Hiſpaniam occupantibus confligentes, cùm orarent, aut quid aliud agerent, gladium ad manus habebant, vt eos incurſantes propellerent: vnde mos adhuc viget, vt nunc quoque ruſtici in Hiſpania gladiati incedant,imò non arent niſi gladio accincti. Sic etiamnum Hungari ab aratro proſiliunt ad arma,cùm vicini Turcæ repente eos inuadunt.

Allegoriam & Tropol. vide apud Bedam, qui ait: *Ædificantes namq; gladio accinguntur renes, cùm hi qui bonis inſiſtunt operibus, & commiſſos ſibi regulari curant ratione diſponere,(hoc enim eſt viuos lapides in ædificio Eccleſiæ ordine competenti locare) fluxo in ſe luxuriæ acumine verbi Dei reſtringere ſatagunt.* Igitur dū orationi,operi charitatis, prædicationi,alijſq; pijs virtutum actibus,quibus fabricam ſpiritalem meritorum in anima conſtruimus, inſiſtimus; altera manu teneamus gladiū mortificationis,quo carnis tentationes & diaboli mundiq; ſuggeſtiones vanæ gloriæ, ſuperbiæ, inuidiæ, gulæ,libidinis &c. C fortiter repellamus,imò à nobis amputemus. Hęc ſunt *arma iuſtitiæ*,quibus quemlibet fidelē *à dextris & ſiniſtris* communit Apoſtolus 2. Cor. 6. 7. Et fuſiùs Epheſ. 6. 13. *Induite*, inquit, *armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare.* Deinde Panopliam, qoa militem Chriſti à capite ad talos obarmat, aſſignat, nimirum cingulom veritatis, loricam iuſtitiæ, calceum præparationis Euangelij, ſcutum fidei, galeam ſalutis & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Vide ibi dicta.

Vers. 21. DONEC EGREDIANTVR ASTRA?] ſcilicet vſque ad noctem,quando aſtra videntur quaſi prodire è ſuis antris vel thalamis, in quibus tota die fulgente ſole latuerunt, vt nocturnas agant excubias. Loquitur Scriptura ad ſenſum vulgi,quod cenſet aſtra per diem in ſuis latibulis abſcondi, è D quibus per noctem prodeant, vt ſtationem ſuam quaſi caſtrenſem peragant vſque ad aurorā, cùm ſuas latebras repetunt, & lucifer *ſtatione nouiſſimus exit.* ita Vatab.

Vers. 22. VNVSQVISQVE CVM PVERO (puta cum famulo ſuo) MANEAT (noctu quoque) IN MEOIO IERVSALEM, nec aliò abeat, vt ſi noctu hoſtes nos inuadant, omnes ſimul iuncti eis occurramus & reſiſtamus.

ET SINT NOBIS VICES PER NOCTEM ET DIEM AD OPERANDVM.] Hebr. & Septuag. *& ſit nobis nox cuſtodia & dies opus.* Clarè Vatab. *Quiſque cū puero ſuo pernoctet in medio Ieroſolymæ, vt noctu ſint nobis excubiæ, interdiu autem in opus*, vt ſcilicet noctu cuſtodiant nos, & interdiu operentur in muro. Iubet ergo Nehemias, vt omnes in vrbe pernoctent

noctent cum famulis, atque ex eis aliqui deſignentur, qui noctu per vices excubent, cæteri verò dormiant, ſed ferè veſtiti, vt ſi excubitores ſignum aduentantis hoſtis dederint, illicò armis correptis ijs occurrant: per diem verò ita munia partiantur, vt pars vna operetur, altera cum lanceis armata operantibus ad tutelam aſſiſtat.

VERS. 23. .. EGO AVTEM ET FRATRES MEI, ET PVERI MEI, ET CVSTODES QVI ERANT POST ME NON DEPONEBAMVS VESTIMENTA] vt ego quaſi dux cæteros ciues & milites idem facere docerem, non tam verbo & iuſſu, quàm facto & exemplo, vt ſcilicet veſtes & arma noctu non deponerent, iuxta illud ducis illius apud Liuium li. 7. *Facta non dicta mea vos milites ſequi volo: nec diſciplinam modò, ſed exemplum etiam à me petere.* Quod fecit Cato, de quo Lucanus libro 9.

Ipſe manus ſua pila gerens præcedit anheli
Militis ora pedes: monſtrat tolerare labores,
Non docet.

Simili modò cùm in Belgio degerem, Marchio A Spinola biennio obſidens Oſtendam, per ſeptem integros menſes dormiens veſtes nunquam exuit, atque hac ſua vigilantia tandem vrbem in maris faucibus ſitam, ideoque quaſi inexpugnabilem cepit, magnaque nominis ſui gloria, de eâ triumphauit.

VNVSQVISQVE TANTVM NVDABATVR AD BAPTISMVM] Hebr. *Cuiuſque dimiſſio* vel *depoſitio eius* (τὸ *eius* redundat, more Hebræo) intellige *veſtium* de quibus ſermo præceſſit, *ad aquas*, ſcilicet baptiſmales, id eſt purificatorias, cùm nimirum vellet corpus abluere, ſeque mundare. Iudæi enim tum ob immunditiem legalem, quam contactu rei legaliter immundæ, v. g. ex conuerſatione cum Gentilibus facilè contrahebant; tum ob calorem indeque ſudorem & fœtorem, tum ob ſordes aliunde contractos (vnde Ammianus libro 2. & Martial. libro 4. Epigram. 4. Iudæos appellant fœtentes) crebrò totum corpus abluebant, imò veſtes quoque & lectos. vide dicta Marci. 7. 3.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IN pauperum copiâ & clamore Nehemias opulentos auaros obiurgat, vſuras vetat, ſua in pauperes effundit.

1. ET factus eſt clamor populi & vxorum eius magnus, aduerſus fratres ſuos Iudæos. 2. Et erant qui dicerent: Filij noſtri, & filiæ noſtræ multæ ſunt nimis: accipiamus pro pretio eorum frumentum, & comedamus, & viuamus. 3. Et erant qui dicerent: Agros noſtros, & vineas, & domos noſtras opponamus, & accipiamus frumentum in fame. 4. Et alij dicebant: Mutuò ſumamus pecunias in tributa regis, demuſque agros noſtros & vineas: 5. & nunc ſicut carnes fratrum noſtrorum, ſic carnes noſtræ ſunt: & ſicut filij eorum ita & filij noſtri. Ecce nos ſubiugamos filios noſtros & filias noſtras in ſeruiturem, & de filiabus noſtris ſunt famulæ, nec habemus vnde poſſint redimi. & agros noſtros, & vineas noſtras alij poſſident. 6. Et iratus ſum nimis, cùm audiſſem clamorem eorum ſecundùm verba hæc: 7. Cogitauitque cor meum mecum: & increpaui optimates & magiſtratus, & dixi eis: Vſuraſne ſinguli à fratribus veſtris exigitis? Et congregaui aduerſum eos concionem magnam, 8. & dixi eis: Nos, vt ſcitis, redemimus fratres noſtros Iudæos, qui venditi fuerant gentibus, ſecundùm poſſibilitatem noſtram: & vos igitur vendetis fratres veſtros, & redimemus eos? Et ſiluerunt, nec inuenerunt quid reſponderent. 9. Dixique ad eos: Non eſt bona res, quam facitis: quare non in timore Dei noſtri ambulatis, ne exprobretur nobis à gentibus inimicis noſtris? 10. Et ego & fratres mei, & pueri mei, commodauimus plurimis pecuniam & frumentum: non repetamus in commune iſtud: æs alienum concedamus, quod debetur nobis. 11. Reddite eis hodie agros ſuos, & vineas ſuas, & oliueta ſua, & domos ſuas: quin potiùs & centeſimam pecuniæ, frumenti, vini, & olei, quam exigere ſoletis ab eis, date pro illis. 12. Et dixerunt: Reddemus, & ab eis nihil quæremus: ſicque faciemus vt loqueris. Et vocaui Sacerdotes, & adiuraui eos, vt facerent iuxta quod dixeram. 13. Inſuper excuſſi ſinum meum, & dixi: Sic excutiat Deus omnem virum, qui non compleuerit verbum iſtud, de domo ſuâ, & de laboribus ſuis: ſic excutiatur, & vacuus fiat. Et dixit vniuerſa multitudo: Amen. Et laudauerunt Deum. Fecit ergo populus, ſicut erat dictum. 14. A die autem illa, qua præceperat rex mihi vt eſſem dux in terrâ Iudâ, ab anno vigeſimo vſque ad annum trigeſimum ſecundum Artaxerxis regis, per annos duodecim, ego & fratres mei annonas, quæ ducibus debebantur, non comedimus: 15. Duces autem primi, qui fuerant ante me, grauauerunt populum, & acceperunt ab eis, in pane, & vino, & pecunia, quotidie ſiclos quadraginta: ſed & miniſtri eorum depreſſerunt populum. Ego autem non feci ita

propter timorem Dei: 16. quin potius in opere muri ædificaui, & agrum non emi,
& omnes pueri mei congregati ad opus erant. 17. Iudæi quoque & magiſtratus,
centumquinquaginta viri, & qui veniebant ad nos de gentibus, quæ in circuitu no-
ſtro ſunt, in menſâ meâ erant. 18. Parabatur autem mihi per dies ſingulos bos
vnus, arietes ſex electi, exceptis volatilibus. & inter dies decem vina diuerſa, & alia
multa tribuebam: inſuper & annonas ducatus mei non quæſiui: valde enim atte-
nuatus erat populus. 19. Memento mei Deus meus in bonum, ſecundum omnia,
quæ feci populo huic.

Vers. 3. DOMOS NOSTRAS OPPONAMVS] id eſt oppignoremus fœneratoribus. Recenter enim redierant Babylone, omniaque ſua in viatico & in fabricâ vrbis conſumpſerant. Quare magnâ paupertate laborabant, ad quam leuandam ſua oppignorare, imò filios & filias ſuas vendere v. 2. cogitabant.

Vers. 4. IN TRIBVTA REGIS] vt ſcilicet comparemus id quod loco tributi regi Perſarum quotannis ſoluere debemus.

Vers. 5. ET NVNC (ſubaudi, valdè durè & iniquè à ditioribus exhaurimur) nam SICVT CARNES FRATRVM NOSTRORVM, SIC CARNES NOSTRÆ SVNT, ET SICVT FILII EORVM, ITA ET FILII NOSTRI] q. d. nos & filij noſtri hic duram ſeruimus ſeruitutem ſimilem illi, quam ſeruiunt fratres, id eſt contribules noſtri, qui in Babylone & Perſide remanſerunt, idque ditiorum Iudæorum iniquitate & iniuriâ, qui nos fratres ſuos pauperes vſuris, & filiorum emptione opprimunt, vt ſequitur. Quare peiori loco ſumus quam fratres noſtri in Perſide: illi enim à Perſis exteris & idololatris; nos verò à contribulibus noſtris, qui ſanguine & religione fratres noſtri ſunt, affligimur. Acerbiùs enim eſt ab amico & fratre, quàm ab inimico & extero cruciari. Nam cùm lex Deuter. 23. 19. iubeat vt fratribus mutuum detur gratis, ipſi à nobis pro mutuo magnas vſuras exigunt, quare cogimur filios & filias noſtras vendere vel tradere in ſeruitutem, vt vſuras has ſoluamus: ita Caiet. Vatab. & alij.

Vers. 7. CONGREGAVI ADVERSVM EOS (diuites vſurarios). CONCIONEM MAGNAM] id eſt cœtum magnum totius populi, vt coram eo à me reprehenſi & confuſi vſuras ſuas dimitterent.

Vers. 11. *Centeſima vſura qua l.* CENTESIMAM PECVNIÆ, FRVMENTI, VINI ET OLEI] *Centeſimam*, ſcilicet vſuram, qua nimirum ſingulis menſibus pro vſu mutui ſine vſura exigebant vnum pro centum, hoc eſt annuatim duodecim pro centum. Hinc patet hanc vſuram frequentem fuiſſe apud Iudæos, vti poſteà fuit apud Romanos, eratque grauis, vtpote in quâ ſingulis annis octaua pars ſummæ capitalis mutuò acceptæ ſolueretur; nam duodecim v. g. aurei ſunt octaua pars centum aureorum, quia octies duodecim faciunt 96. quibus adde quatuor, habebis centum. Quare octauo anno, vſura æquabat penè ipſum capitale, ideoque illud duplicabat, vt pro mutuo centum aureorum ſoluendi eſſent penè ducenti aurei, ſcilicet præcisè 196. ac poſt alios octo annos idem triplicabat, & poſt alios octo quadruplicabat. Cùm verò dimidium huius vſuræ, ſcilicet ſex pro centum quotannis ſoluerentur, vocabantur *vſuræ ſemiſſes*, ſiue dimidiatæ: cùm quatuor pro centum penderentur, dicebantur *trientariæ*: cùm vnum dumtaxat, nominabantur *vnciales*, quæ erat vſura minima, ſicut illa duodenariæ erat maxima.

Semiſſes vſura. Trientaria.

DATE PRO ILLIS] id eſt illis condonate, quin & acceptam reddite, & reſtituite, vti præceſſit: vnde hæc non extant in Hebræo, quia ex præcedenti repetenda ſubintelliguntur. Vſura enim cum ſit contra iuſtitiam commutatiuam, non tranſit in dominium vſurarij; vnde ab eo reſtituenda eſt illi, qui eandem pro mutuo dedit.

ET DIXERVNT] partim pudore, partim auctoritate & exemplo Nehemiæ, partim boni publici amore, partim pauperum commiſeratione permoti: REDDEMVS agros, vineas & oliueta, quæ pauperes pro mutuo accepto nobis oppignerarunt, & quaſi pignora tradiderunt, donec mutuum redderent: ET AB EIS (deinceps) NIHIL QVÆREMVS, id eſt, nihil pro vſurâ exigemus. Vers. 12.

ET VOCAVI SACERDOTES (huius vſuræ reos,) ET (ſecretò ob reuerentiam ſacerdotij, ne eos coram populo pudefacerem) ADIVRAVI EOS, vt vſuras remitterent, hacque in re laicis, vſurariiſq; exemplo iuſtitiæ & charitatis præirent.

SIC EXCVTIAT DEVS OMNEM VIRVM, QVI NON COMPLEVERIT VERBVM ISTVD DE DOMO SVA (vt domo ſua ſpoliatus, exul & vagus oberrare cogatur) ET DE LABORIBVS SVIS] vt fructu & mercede laborum ſuorum priuetur, vti ego ſinum meum excuſſi. Qui enim alios per vſuras excutiunt, merentur & ipſi à domibus & opibus ſuis excuti, exulare & depauperari, vti ſæpè iuſto Dei iudicio fit. Vers. 13.

A DIE AVTEM ILLA, QVA PRÆCEPERAT MIHI REX, VT ESSEM DVX IN TERRA IVDA, AB ANNO VIGESIMO VSQVE AD ANNVM 32. ARTAXERXIS; EGO ET FRATRES MEI ANNONAS QVÆ DVCIBVS DEBEBANTVR NON COMEDIMVS.] Solebant duces à ciuibus Ieroſolymæ, quibus præerant, accipere annonas, id eſt, neceſſaria ad victum, verbi gratia, certam menſuram frumenti, vini, olei, pecuniæ, &c. ſed Nehemias noluit ea accipere, tum ne populum pauperem hâc contributione grauaret, tum vt diuitibus daret exemplum remittendi vſuras; idque fecit per duodecim annos, quibus præfuit Ieroſolymæ quaſi dux: vnde multi putant eum continuè per duodecim annos commoratum fuiſſe Ieroſolymæ. Verùm hoc non ſatis reſpondet deſiderio regis & reginæ optantium, vt illicò Nehemias ad ſe rediret, ac tempore modico ab eo conſtituto, vt dictum eſt cap. 2. verſ. 6. Quamobrem videtur Nehemias paullò poſt fabricam murorum abſolutam, puta poſt 52. dies, vt dicitur cap. 6. v. 15. ad regem rediiſſe, ac vicarium loco ſui, ſiue vice-ducem Ieroſolymæ reliquiſſe, qui populo præeſſet. Artaxerxes enim eum Ieroſolymæ ducem conſtituerat per 12. annos, ſiue abſens foret, ſiue præſens. Quare abſens iure ſuo poterat has annonas, quaſi ſtipendia ducatus ſui à populo exigere, præſertim qui abſens erat ob euocationem & obſequium regis; ſed noluit *Annonæ qua l.*

ea

ea accipere ob cauſſas iam dictas: ita Salianus, & Sanchez. Hæc magis parebunt verſ. 17. & c. 13. v. 6. vbi Nehemias anno. 32. Artaxerxis rediens in Ieruſalem correxit multos abuſus, qui per duodecim annos, quibus ipſe abſuerat, in Ieruſalem irrepſerant.

Vers. 15. Dvces avtem primi qvi fverant ante me, (ab Eſdrâ iuſſu regis conſtituti, vt dictum eſt Eſdræ 7. 25.) gravaverunt popvlvm, et acceperunt ab eis in pane et vino (certam menſuram panis & vini) et pecvnia qvotidie siclos 40.] Ex Hebræo liquet, eos præter panem & vinum, in pecuniâ accepiſſe ſiclos 40. ſic enim habet: *Aggrauauerunt populum in pane & vino poſt argenti ſiclos* 40. qui faciunt quadraginta florenos Brabanticos, ſiue 40. Francos Gallicos, quæ immanis erat ſumma & plebi adeò pauperi inſolubilis.

Vers. 16. Qvin potivs in opere mvri ædificavi.] B Cap. 3. nullum audiuimus locum particularem Nehemiæ ad fabricandum aſſignatum, ſed ipſe quaſi dux omnibus in loco ſibi determinato fabricantibus aderat, & præerat omnes dirigendo, incitando, ope & opera per ſe & ſuos adiuuando: et agrvm non emi] q. d. rem meam & prædia non auxi, ſed potiùs me, meaque omnia expendi pro vrbis & ciuium commodis. Fuit hæc mira continentia Nehemiæ æquè ac charitas & liberalitas in ciues ſuos. Multi enim duces & præſides ſubditos expilant, vt ſe ditent: vnde paucis præfecturæ ſuæ annis opibus onuſti, domum redeunt. Non ita fecit Nehemias, cuius proinde memoria in benedictione eſt. Idem fecit Thomas Morus, qui cùm plures annos Cancellarium Angliæ egiſſet, rem tamen ſuam & annuum cenſum non auxit ad aureos ducentos, vti narrat Staplet. in eius Vitâ.

Nehemiæ charitas.

Vers. 17. Ivdæi qvoqve et magistratvs (quos per Iudæam iuſſu regis conſtitueram) 150. viri. et

A qvi veniebant ad nos de gentibvs, (legati gentium vicinarum) qvæ in circvitv nostro svnt, in mensa mea erant] q. d. omnes hos alebam ſumptu meo ſiue ex meis opibus, quas mihi rex donauerat. Hinc liquet Nehemiam non manſiſſe duodecim annos in Ieruſalem. Nam tantos ſumptus quotidie tot conuiuiis per tot annos præſtare non potuiſſet, imò regias opes exhauſiſſet.

Liberalitas.

Inter dies decem vina diversa.] Locus hic obſcurus eſt: vnde primò Pagnin. ſic vertit & explicat, q. d. tantùm vini abſumebant hi conuiuæ vno die, quantùm mihi, meæque familiæ ſuffeciſſet ad decem dies. Secundò Vatab. aptiùs ad Hebr. & Græca vertit: decimo quoque die dabatur omnibus vinum affatim: cæteris verò nouem diebus dabatur certa menſura. Tertiò Sanchez: Porrigebantur, inquit, decem vinorum genera, B ſingula diebus ſingulis, ita vt exacto decem dierum curriculo, decem illa vina iam eſſent propinata, & iterum atque iterum idem vinorum genus & ſeries eodem ordine recurreret. Vers. 18.

Varia verſiones.

Hæc ſententia vulgatæ verſioni conformior eſt, ſi *τὸ decem* non ad vina, (inuſitatum enim eſt & inſolens, in vno conuiuio decem generum vina cōuiuis propinare; quod ne reges quidem ſummique gulones fecerunt) ſed ad dies referas, q. d. ſingulis diebus dabantur varia vina, idque per decem dies, quibus exactis exhauriebantur dolia, ac alia vina pariter diuerſi generis ſuggerere oportebat. Magnus ergo & magnificus dux fuit Nehemias, ac in omnibus ſe eximium oſtendit. Verè Bias: *Magiſtratus*, inquit, *virum oſtendit*. Et Cicero lib. de ſenectute, de magno illo Catone Cenſorio ait: *Bonus eſt ſenator, bonus orator, bonus imperator, bonus agricola*. Idem & plura dicas de Nehemiâ.

Memento mei &c.] q. d. Præſta mihi ô Domine talia, qualia ego præſtiti populo tuo & meo, vt tam ſis liberalis in me, quàm ego fui in eum. Vers. 19.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoſtes Judæorum Nehemiæ tendunt inſidias, mox minantur accuſationem affectati ab eo regni: tertiò pſeudo-prophetas contra eum ſubmittunt: quartò proditores ſubornant, ſed omnia hæc diſſipauit Nehemiæ prudentia & animi magnitudo.

1. Factum eſt autem, cùm audiſſet Sanaballat, & Tobias, & Goſſem Arabs, & cæteri inimici noſtri, quòd ædificaſſem ego murum, & non eſſet in ipſo reſidua interruptio (vſque ad tempus autem illud valuas non poſueram in portis.) 2. Miſerunt Sanaballat & Goſſem ad me, dicentes: Veni, & percutiamus fœdus pariter in viculis in Campo Ono. Ipſi autem cogitabant vt facerent mihi malum. 3. Miſi ergo ad eos nuncios, dicens: Opus grande ego facio, & non poſſum deſcendere: ne fortè negligatur, cùm venero & deſcendero ad vos. 4. Miſerunt autem ad me ſecundùm verbum hoc per quatuor vices: & reſpondi eis iuxta ſermonem priorem. 5. Et miſit ad me Sanaballat iuxta verbum prius quintâ vice puerum ſuum, & epiſtolam habebat in manu ſuâ ſcriptam hoc modo: 6. In gentibvs auditum eſt, & Goſſem dixit quòd tu & Iudæi cogitetis rebellare, & proptereà ædifices murum, & leuare te velis ſuper eos regem: propter quam cauſam, 7. & prophetas poſueris, qui prædicent de te in Ieruſalem, dicentes: Rex in Iudæâ eſt. Auditurus eſt Rex verba hæc: idcircò nunc veni, vt ineamus conſilium pariter. 8. Et miſi ad eos, dicens: Non eſt factum ſecundùm verba hæc, quæ tu loqueris: de corde enim tuo tu componis hæc. 9. Omnes

nes enim hi terrebant nos, cogitantes quod ceſſarent manus noſtræ ab opere, & quieſceremus. Quam ob cauſam magis confortaui manus meas. 10. Et ingreſſus ſum domum Semaiæ filij Delaiæ, filij Metabeel ſecretò. Qui ait: Tractemus nobiſcum in domo Dei in medio templi, & claudamus portas ædis: quia venturi ſunt vt interficiant te, & nocte venturi ſunt ad occidendũ te. 11. Et dixi: Num quiſquam ſimilis mei fugit? Et quis vt ego ingredietur templum, & viuet? Non ingrediar. 12. Et intellexi quòd Deus non miſiſſet eũ, ſed quaſi vaticinans locutus eſſet ad me, et Tobias et Sanaballat conduxiſſent eum. 13. Acceperat enim pretium, vt territus facerem, et peccarem, et haberent malum, quod exprobrarent mihi. 14. Memento mei Domine pro Tobia et Sanaballat, iuxta opera eorum talia; ſed et Noadiæ prophetæ, et cæterorum prophetarum, qui terrebant me. 15. Completus eſt autem murus vigeſimo quinto die menſis Elul, quinquaginta duobus diebus. 16. Factum eſt ergo cùm audiſſent omnes inimici noſtri, vt timerent vniuerſę gentes, quæ erant in circuitu noſtro, & conſiderent intra ſemetipſos, & ſcirent quod à Deo factum eſſet opus hoc. 17. Sed & in diebus illis, multæ optimatum Iudæorum epiſtolæ mittebantur ad Tobiam, & à Tobiâ veniebant ad eos. 18. Multi enim erant in Iudæâ habentes iuramentum eius, quia gener erat Secheniæ filij Area, et Iohanan filius eius acceperat filiam Moſollam filij Barachiæ. 19. Sed et laudabant eum coram me, et verba mea nunciabant ei: & Tobias mittebat epiſtolas vt terreret me.

VERS. 2. PERCVTIAMVS FOEDVS PARITER IN VICVLIS.] Sic & Septuag. & Vatab. Verùm Pagnini retinet nomen Hebræum quaſi proprium, vertitque *in Kephirim*. Vtrumque verum, quia *Kephirim* erat nomen loci ita dicti, à copiâ villarum & viculorum.

IN CAMPO ONO] Campus hic erat iuxta Iordanem in tribu Beniamin, vulgoque dicebatur *Vallis artificum*. ita Adrichom. idque ſat liquet ex c. 11. v. 31. & 35.

VT FACERENT MIHI MALVM] vt me caperent, vel occiderent.

VERS. 6. ET LEVARE TE VELIS SVPER EOS REGEM] ſcilicet quod tu ô Nehemia velis te ſuper eos exaltare & regem conſtituere. Hæc erat eorum accuſatio & calumnia.

VERS. 7. ET PROPHETAS POSVERIS QVI PRÆDICENT DE TE IN IERVSALEM, DICENTES: REX IN IVDÆA EST.] Prophetas propriè accipe. Criminantur enim Nehemiam, quòd is ſe velit regem facere, ideoq; prophetas ſubornet, qui populo vaticinentur idipſum velle Deum, vt ſcilicet Iudææ, quæ tot annis regibus caruit, iam ſuus rex reſtituatur. ita Sanchez. Alij tamen per *prophetas* intelligunt præcones, qui per plateas Nehemiam Regem proclament.

VERS. 10. ET EGRESSVS SVM DOMVM SEMAIÆ FILII DALAIÆ, FILII METABEEL SECRETÒ] Semaia erat Sacerdos de vico Dalaiæ, quæ ordine erat vigeſima tertia, vt liquet 1. Paral. 24: 18. atque domi manebat quaſi ſtudio & orationi deditus. Vnde Sanaballat eum pecuniâ corripuit, vt quaſi vir religioſus, imò propheta, vt patet v. 12. Nehemiam ad ſe euocaret, eique quaſi vaticinans metum hoſtium iniiceret, ideoq; fugam ſuaderet, idque hoc fine vt Nehemiam probro timiditatis afficeret, & populo contemptibilem redderet, imò vt Nehemia timente & fugiente, timeret pariter & fugeret populus. Patet ex ſeqq.

VERS. 11. *Nehemia magnanimitas.* ET DIXI: NVM QVISQVAM SIMILIS MEI (magni animi & dux populi) FVGIT?] q.d. non decet meam magnanimitatem nec dignitatem turpis hæc fuga. Duce enim fugiente, fugiet totus populus.

ET QVIS VT EGO (mei ſimilis, magnanimus & princeps) INGREDIETVR TEMPLVM ET VIVET?]

A Vatab. *ut viuat*? q.d. Ne quidem vitæ ſeruandæ causâ me ad templum fugere decet; ſatius enim eſt generoſè mori quàm turpiter fugere, & inferre crimen gloriæ ſuæ, vt aiebat Iudas Machabæus. Aut *& viuat*, q.d. ſi fugiam ad templum, non viuam, ſed occidar à populo quaſi timidus & fugitiuus, qui eos in hoc periculum hoſtium temerè coniecerim, & quaſi ſceleris alicuius conſcius. ita Sanchez.

ET INTELLEXI] vel Deo reuelante, vel ſolertiâ & ſagacitate ingenij mei ex verbis & geſtibus Semaiæ, ipſum venditare ſe eſſe Prophetam, ac vt talem vaticinare minas hoſtium, cùm reuera eſſet pſeudo-propheta pretio ſubornatus à Sanaballat, vt me terrendo, populo redderet vilè & exoſum. VERS. 12.

VT TERRITVS (oraculo ficto periculi inſtantis) FACEREM quod ipſe ſuadebat, ſcilicet fugerem in templum quaſi timidus; aut quaſi ſceleris alicuius conſcius confugerem ad templũ quaſi ad aſylum: ET PECCAREM, tum in Deum per diffidentiam, tum in me per puſillanimem fugam, tum in populum, eum meâ fugâ percellendo & in fugam agendo. VERS. 13.

B

MEMENTO MEI DOMINE PRO TOBIA ET SANABALLAT IVXTA OPERA EORVM TALIA] vt me ab eis liberes ac illos caſtiges, vt vel ipſi, vel alij ipſorum exemplo & caſtigatione ſapiant, diſcantq; viros probos non vexare, nec eis inſidiari. VERS. 14.

SED ET NOADIÆ PROPHETÆ] Hebr. *prophetiſſæ* (erat enim femina) hoc eſt pſeudo-prophetiſſę pretio corruptæ à Sanaballat, quæ ſimiles minas
C & metus mihi iniiciebat. Repete: *memento Domine*, vt eam pro meritis caſtiges & caſtigando emendes, vel ipſam vel alios ipſius exemplo. Dixit hæc Nehemias ex iuſto dolore & zelo non vindictæ priuatæ, ſed iuſtitiæ publicæ.

COMPLETVS EST AVTEM MVRVS 25. DIE MENSIS ELVL (ſexti, qui noſtro partim Auguſto, partim Septembri reſpondet) 52. DIEBVS.] Nonnulli hos 52. dies inchoant non ab initio fabricæ, ſed à minis & inſidijs hiſce Sanaballat Nehemiæ intentatis: vnde Ioſephus aſſerit murorũ fabricam perfectam fuiſſe duobus annis & tribus menſibus, an. 28. Xerxis, id eſt Artaxerxis. Ioſephũ ſequuntur Hiſtor. Scholaſt. Caiet. Vatab. & Mariana. Veriùs eſt hos 52. dies inchoandos ab initio fabricę, vt cenſent VERS. 15.

cenſent Lyran. Dion. Vilalpandus, & Sanchez. Si enim fabrica murorum per biennium duraſſet, vtique Sanaballat ſolicitando vicinas gentes, conflato exercitu eum impediuiſſet. Inſtabat ergo Nehemias, vrgebatq; opus vt illicò abſolueretur. Idq; fieri potuit 52. diebus; tum quia omnes operi ſtrenuè & ardenter incumbebant, & opus in ſingulos, nemine excepto, ordinatè erat diſtributum: tum quia fundamenta murorum, quę Chaldęi diruere non potuerant, ſupererant, imò multis in locis muri integri. Chaldæi enim muros duntaxat varijs in locis deſtruxerant, hoc eſt, interruperant, vt patet. 4. Regum vlt. 4. & 10. Portæ quoque non erant dirutæ, ſed eorum valuæ combuſtæ, vt patet Eſdræ. 1. 3. valuas ergo tantùm reſtaurari oportuit. Ad hæc fabricabant ex lapide non cæſo & pollito, ſed rudi & impolito, imò ex lapidibus, quos inueniebant in ruinis & ruderibus veterum murorum. Deniq; Deus eos fecundauit, vt ſpatio 52. dierum muros perficerent. Sic Alexander Magnus muros nouæ-Alexandriæ ad Tanaim per longitudinem ſtadiorum ſexaginta erexit ſpatio 17. dierum, vt vult Q. Curtius, vel viginti, vt narrat Arianus. Sic hodie Hollandi vrbes vaſtas obſidentes, eaſdem ſpatio viginti dierum circumquaq; ita vallo cingunt, vt eis ſuccurri nequeat. Nam more Romano milites ſinguli cum armis ligones vel trullas deferunt ad fodiendum vel fabricandum. Tot autem manus iunctæ illicò opus ingens perficiunt.

VERS. 16. VT TIMERENT VNIVERSÆ GENTES] nos, noſtramque fabricam, quam tam citò videbant A eſſe perfectam, vt ipſæ faterentur hoc eſſe opus Dei potius quàm hominum.

MVLTÆ OPTIMATVM IVDÆORVM EPISTOLÆ MITTEBANTVR AD TOBIAM.] Erant hi patriæ proditores, qui contra Nehemiam cum hoſtibus conſpirarant, eiſq; geſta & conſilia Nehemiæ perſcribebant, vt ea diſturbarent. Cauſam ſubdit: VERS. 17.

MVLTI ENIM ERANT IN IVDÆA HABENTES IVRAMENTVM EIVS] q. d. multi Iudæorum iurarant Tobiæ, eique per iuramentum fidem ſuam addixerant, ſe ſcilicet illi fore amicos & fideles & proinde cum eo contra me & patriam ſuam coniurarant.

QVIA (Tobias) GENER ERAT SECHENIÆ] VERS. 18.
q. d. cauſa cur multi Iudæorum fauerent Tobiæ hoſti Iudæorum erat, quod cum eo eiuſq; fœde-
B ratis affinitatem per matrimonia mutua contraxerant. Nam & IOHANAN FILIVS EIVS (Tobiæ) ACCEPERAT FILIAM MOSOLLAM FILII BARACHIÆ, qui erant Iudæi & Iudæorum optimates.

SED ET LAVDABANT EVM (Tobiam) CORAM ME] Hebr. *quin & bonitatem* (vel benefacta ſiue munificentias) *eius prædicabant coram me.* Alludunt ad nomen *Tobiæ*, quod Hebraicè ſignificat *bonitatem Dei*, q. d. Ipſe verè eſt Tobias iuxta nomen ſuum, quia in omnes exiſtit & bonus & beneficus. ita Vatab. Hæc fuit ſumma Iudæorum iniquitas, & ſumma Nehemiæ iniuria & afflictio, ſcilicet ciuium ſuorum proditio, quam tamen ipſe diſſimulando, patientiâ, conſilio & conſtantia ſuperauit. VERS. 19.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IEroſolymæ iam muris cinctæ Nehemias cuſtodes apponit. Inde v. 6. numerantur hi qui cum Zorobabele Babylone redierant, ac v. 70. dona auri & vaſorum in fabricam ſponte à varijs oblata.

1. POſtquam autem ædificatus eſt murus, & poſui valuas, & recenſui ianitores, & cantores, & Leuitas: 2. Præcepi Hanani fratri meo, & Hananiæ principi domus de Ieruſalem (ipſe enim quaſi vir verax & timens Deum plus ceteris videbatur) 3. & dixi eis: Non aperiantur portæ Ieruſalem vſque ad calorem ſolis. Cumq; adhuc aſſiſterent, clauſæ portæ ſunt, & oppilatæ: & poſui cuſtodes de habitatoribus Ieruſalem, ſingulos per vices ſuas, & vnumquemque contra domum ſuam. 4. Ciuitas autem erat lata nimis & grandis, & populus paruus in medio eius, & non erant domus ædificatæ. 5. Deus autem dedit in corde meo, & congregaui optimates, & magiſtratus, & vulgus, vt recenſerem eos, & inueni librum cenſus eorum, qui aſcenderant primùm, & inuentum eſt ſcriptum in eo. 6. Iſti filij prouinciæ, qui aſcenderunt de captiuitate migrantium, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis, & reuerſi ſunt in Ieruſalem, & in Iudæam, vnuſquiſque in ciuitatem ſuam. 7. Qui venerunt cum Zorobabel, Ioſue, Nehemias, Azarias, Raamias, Nahamani, Mardochæus, Belſam, Meſpharath, Begoai, Nohum, Baana. Numerus virorum populi Iſrael: 8. Filij Pharos, duo millia centum ſeptuaginta duo: 9. Filij Sapharia, trecenti ſeptuaginta duo: 10. Filij Area, ſexcenti quinquaginta duo: 11. Filij Phahathmoab filiorum Ioſue & Ioab, duo millia octingenti decem & octo: 12. Filij Ælam, mille ducenti quinquaginta quatuor: 13. Filij Zethua, octingenti quadragintaquinque: 14. Filij Zachai, ſeptingenti ſexaginta: 15. Filij Bannui, ſexcenti quadraginta octo: 16. Filij Bebai, ſexcenti viginti octo: 17. Filij Azgad, duo millia trecenti viginti duo: 18. Filij Adonicam, ſexcenti ſexaginta ſeptem: 19. Filij Beguai, duo millia ſexaginta ſeptem: 20. Filij Adin, ſexcenti quinquagintaquinque: 21.

Filij Ater, filij Hezeciæ, nonagintaocto: 22. Filij Haſem, trecenti vigintiocto. 23. Filij Beſai, trecenti vigintiquatuor: 24. Filij Hareph, centum duodecim. 25. Filij Gabaon, nonagintaquinque: 26. Filij Bethlehem & Netupha, centum octoginta octo. 27. Viri Anathoth, centum vigintiocto 28. Viri Bethazmoth, quadragintaduo. 29. Viri Cariathiarim, Cephira, & Beroth, ſeptingenti quadraginta tres. 30. Viri Rama, & Geba, ſexcenti vigintiunus. 31. Viri Machmas, centum vigintiduo. 32. Viri Bethel, & Hai, centum vigintitres. 33. Viri Nebo alterius, quinquagintaduo. 34. Viri Ælam alterius, mille ducenti quinquagintaquatuor. 35. Filij Harem, trecenti viginti. 36. Filij Jericho, trecenti quadragintaquinque. 37. Filij Lod, Hadid & Ono, ſeptingenti viginti vnus. 38. Filij Senaa, tria millia nongentitriginta. 39. Sacerdotes: Filij Idaia in domo Ioſue, nongenti ſepruagintatres. 40. Filij Emmer, mille quinquaginta duo. 41. Filij Phashur, mille ducenti quadragintaſeptem. 42. Filij Arem, mille decem & ſeptem. Leuitæ: 43. Filij Ioſue & Cedmihel filiorum. 44. Oduiæ, ſepruagintaquatuor, Cantores: 45. Filij Aſaph, centum quadragintaocto. 46. Ianitores: Filij Sellum, filij Ater, filij Telmon, filij Accub, filij Hatira, filij Sobai: centum trigintaocto. 47. Nathinæi: filij Soha, filij Haſupha, filij Thebbaoth. 48. Filij Ceros, filij Siaa, filij Phadon, filij Lebana, filij Hagaba, filij Selmai, 49. filij Hanan, filij Geddel, filij Gaher, 50. filij Raaia, filij Raſin, filij Necoda, 51. filij Gezem, filij Aza, filij Phaſea, 52. filij Beſai, filij Munim, filij Nephuſſim, 53. filij Bacbuc, filij Hacupha, filij Harhur, 54. filij Beſloth, filij Mahida, filij Harſa, 55. filij Bercos, filij Siſara, filij Thema, 56. filij Naſia, filij Hatipha, 57. filij ſeruorum Salomonis, filij Sothai, filij Sophereth, filij Pharida, 58. filij Iahala, filij Darcon, filij Ieddel, 59. filij Saphatia, filij Haril, filij Pochereth, qui erat ortus ex Sabaim, filio Amon. 60. Omnes Nathinæi, & filij ſeruorum Salomonis, trecenti nonagintaduo. 61. Hi ſunt autem, qui aſcenderunt de Thelmelá, Thelharſa, Cherub, Addon, & Emmer: & non potuerunt indicare domum patrum ſuorum, & ſemen ſuum, vtrùm ex Iſraël eſſent. 62. Filij Dalaia, filij Tobia, filij Necoda, ſexcenti quadragintaduo. 63. Et de Sacerdotibus, filij Habaia, filij Accos, filij Berzellai, qui accepit de filiabus Berzellai Galaaditis vxorem: & vocatus eſt nomine eorum. 64. Hi quæſierunt ſcripturam ſuam in cenſu, & non inuenerunt: & eiecti ſunt de ſacerdotio 65. Dixitque Atherſata eis, vt non manducarent de Sanctis ſanctorum, donec ſtaret Sacerdos doctus & eruditus. 66. Omnis multitudo quaſi vir vnus, quadragintaduo millia trecenti ſexaginta, 67. abſque ſeruis & ancillis eorum, qui erant ſeptem millia trecenti trigintaſeptem, & inter eos cantores, & cantatrices, ducenti quadragintaquinque. 68. Equi eorum, ſeptingenti trigintaſex: muli eorum, ducenti quadragintaquinque: 69. cameli eorum quadringenti triginta quinque: aſini, ſex millia ſeptingenti viginti.

Hucuſque refertur quid in commentario ſcriptum fuerit, exin Nehemiæ hiſtoria texitur.

70 Nonnulli autem de principibus familiarum dederunt in opus. Atherſatha dedit in theſaurum auri drachmas mille, phialas quinquaginta, tunicas ſacerdotales quingentas triginta. 71. Et de principibus familiarum dederunt in theſaurum operis, auri drachmas viginti millia, & argenti mnas duo millia ducentas. 72. Et quod dedit reliquus populus, auri drachmás viginti millia, & argenti mnas duo millia, & tunicas ſacerdotales ſexaginta ſeptem. 73. Habitauerunt autem Sacerdotes, & Leuitæ & ianitores, & cantores, & reliquum vulgus, & Nathinæi, & omnis Iſrael, in ciuitatibus ſuis.

Vers. 2. PRÆCEPI HANANI FRATRI (cognato) MEO.] Hic eſt ille Hanani, qui nuntium deſolationis Ieruſalem ad Nehemiam in Perſidem detulit cap. 1. v. 2. ET HANANIÆ PRINCIPI (id eſt præfecto) DOMVS, ſcilicet palatij regij, vt habent Hebr. in monte-Sion. Hos duos, vtpote præ cæteris viros veraces, id eſt ſinceros & integros, ac timentes Deum Nehemias poſuit cuſtodes vrbis Ieruſalem.

Vers. 3. CVMQVE ADHVC ASSISTERENT] q. d. Non niſi his duobus cuſtodibus, ſcilicet Hanani & Hanania præſentibus & aſſiſtentibus, veſpere claudebantur portæ, ne qua fieret fraus ex hoſtium inſidijs. Rurſum manè non aperiebantur *ante calorem* A *ſolis*, id eſt ante clarum diem, cùm omnes vigilant.

Vers. 4. ET POPVLVS PARVVS] qui pauci Babylone redierant, & ex his paucis nonnulli videntes deſolationem vrbis & hoſtium minas, ad alias Iudææ vrbes & vicos ſe contulerant, alij in Babylonem vel Perſidem reuerſi erant, inter quos fuit Dux Zorobabel.

Vers. 5. DEVS AVTEM DEDIT IN CORDE MEO] q. d. Deus mihi ſuggeſſit conſilium, modumq; ſupplendi paucitatem incolarum Ieroſolymæ, nimirum recenſendo catalogum eorum, qui primitùs cum Eſdrâ è Babylone redierant, ac iuxta eum, illos inuitando & euocando ad incolendam Ieruſalem;

quod

quod rę ipſâ per ſortem factum eſſe audiemus c. 11. Vnde mox catalogum continentem cenſum populi, qui redierat, recenſet.

Vers. 6. Isti (ſunt) filii provinciæ, qvi ascenderunt de captivitate migrantivm,] id eſt, qui redierunt è tranſmigratione Babylonis, puta è Babylone in Ieruſalem cum Zorobabel ſub Cyro. Hic eſt catalogus, ſiue cenſus populi, quem recenſuit Eſdras c. 2. ſed alijs ſubinde verbis & numeris ferè diuerſis, præſertim in medio; nam initium & finis vtrobique eſt idem. Ratio eſt, quòd cenſus hic populi, ſiue catalogus ſæpiùs ſit initus & deſcriptus; ſcilicet primò in Babylone, cùm inde egreſſi ſunt Iudæi: ſecundò in Ieruſalem, cùm primùm eò appulerunt. Tertiò cùm templo reædificato, illud ſolenni populi concurſu dedicatũ fuit. Hi autem cenſu inter ſe euariabant, quia alijs morientibus alij naſcebantur, alijs abeuntibus alij aduentabant. Quare ex vno cenſu catalogum ſuum deſcripſit Eſdras, ex alio Nehemias; ideoq; euariant. Vide Franc. Lucam in notat. 79.

Vers. 65. Dixitqve Athersata,] hoc eſt Nehemias, vt patet c. 8. v. 9.

Huc vſque catalogus. Annotatio hæc ſequeſtris non extat in Hebræo, Græco & quibuſdam Latinis. Vnde Græcus Epanorthotes, alijq; eam omittendam cenſent, imò reiiciunt, vt Lyran. & Carth. Sanè diuerſus character ſat arguit, hæc inſerta verba, neque de textu eſſe, neque de fide; ait Sanchez. Habent tamen annotationem hanc Biblia Romæ correcta. Videtur ergo addita ab Interprete, vti multa ſimilia addita ſunt in libro Eſther, vel à paraphraſte, aut commentatore aliquo: ita Franc. Lucas notat. 79.

Nonnvlli avtem de principibvs.] Hic eſt catalogus donariorum ad fabricam oblatorum, eſtque idem cum eo, quem recenſuit Eſdras c. 2. ſed vt dixi, in numeris diuerſus; fortè, quòd Eſdras plurium dona complexus ſit, nempè eorum etiam omnium, qui ex regno Cyri, ſiue Iudæi ſiue Perſæ, hortante Cyro, de opibus ſuis aliquid ad fabricam contulerunt aut poſteà in Ieruſalem ſubmiſerunt: Nehemias autem Iudæorum tantùm è captiuitate redeuntium dona, eaque præcipua dumtaxat; ideoque pauciora quàm Eſdras recenſeat, ait Franc. Lucas loco citato. Vers. 70.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eſdras conuocato omni populo, die primâ menſis ſeptimi, illi legem Dei prælegit explicatq; Idem facit die 15. menſis per octo dies feſti Tabernaculorum, quod ab omnibus magna ſolemnitate celebratur.

1. ET venerat menſis ſeptimus: filij autem Iſraël erant in ciuitatibus ſuis. Congre-
gatuſque eſt omnis populus quaſi vir vnus, ad plateam quæ eſt ante portam
aquarum: & dixerunt Eſdræ ſcribæ vt afferret librum legis Moyſi, quam præceperat
Dominus Iſraeli. 2. Attulit ergo Eſdras ſacerdos legem coram multitudine virorum
& mulierum, cunctiſque qui poterant intelligere, in die primâ menſis ſeptimi. 3. Et
legit in eo apertè in plateâ, quæ erat ante portam aquarum, de mane vſque ad mediam
diem, in conſpectu virorum & mulierum & ſapientium, & aures omnis populi erant
erectæ ad Librum. 4. Stetit autem Eſdras ſcriba ſuper gradum ligneum, quem fe-
cerat ad loquendum: & ſteterunt iuxta eum, Mathathias, & Semeia, & Ania, & Uria,
& Helcia, & Maaſia, ad dexteram eius & ad ſiniſtram, Phadaia, Miſael, & Melchia,
& Haſum, & Hasbadana, Zacharia, & Moſollam. 5. Et aperuit Eſdras librum coram
omni populo: ſuper vniuerſum quippe populũ eminebat: & cùm aperuiſſet eum, ſte-
tit omnis populus. 6. Et benedixit Eſdras Domino Deo magno: & reſpondit omnis
populus: Amen, Amen; eleuans manus ſuas, & incuruati ſunt, & adorauerunt Deum
proni in terram. 7. Porrò Ioſue, & Bani, & Serebia, Iamin, Accub, Septhai, Odia,
Maaſia, Celita, Azarias, Iozabed, Hanan, Phalaia, Leuitæ, ſilentium faciebant in po-
pulo ad audiendam legem: populus autem ſtabat in gradu ſuo. 8. Et legerunt in
Libro legis Dei diſtinctè, & apertè ad intelligendum: & intellexerunt cùm legere-
tur. 9. Dixit autem Nehemias (ipſe eſt Atherſatha) & Eſdras ſacerdos & ſcriba, &
Leuitæ interpretantes vniuerſo populo: Dies ſanctificatus eſt Domino Deo noſtro,
nolite lugere, & nolite flere. Flebat enim omnis populus cùm audiret verba legis.
10. Et dixit eis: Ite, comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite partes his, qui non
præparauerunt ſibi; quia ſanctus dies Domini eſt, & nolite contriſtari: gaudium etenim
Domini eſt fortitudo noſtra. 11. Leuitæ autem ſilentium faciebant in omni populo,
dicentes: Tacete, quia dies ſanctus eſt, & nolite dolere. 12. Abiit itaque omnis po-
pulus, vt comederet & biberet, & mitteret partes, & faceret lætitiam magnam: quia
intellexerant verba, quæ docuerat eos. 13. Et in die ſecundo congregati ſunt prin-
cipes familiarum vniuerſi populi, Sacerdotes & Leuitæ, ad Eſdram ſcribam, vt inter-
pretaretur eis verba Legis. 14. Et inuenerunt ſcriptum in Lege, præcepiſſe Domi-
num in manu Moyſi, vt habitent filij Iſrael in tabernaculis, in die ſolenni menſe ſepti-

mot 15. & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuerſis vrbibus ſuis, & in Ieruſalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, vt fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt. 16. Et egreſſus eſt populus, & attulerunt, feceruntque ſibi tabernacula vnuſquiſque in domate ſuo, & in atrijs ſuis, & in atrijs domus Dei, & in plateâ portæ aquarum, & in plateâ portæ Ephraim. 17. Fecit ergo vniuerſa Eccleſia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant à diebus Ioſue filij Nun taliter filij Iſrael vſque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. 18. Legit autem in Libro legis Dei per dies ſingulos, à die primo vſque ad diem nouiſſimum, & fecerunt ſolennitatem ſeptem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

Vers. 1. ET VENERAT MENSIS SEPTIMVS.] Videntur hæc geſta anno ſeptimo Artaxerxis ſub Eſdrâ, qui ab eo miſſus redijt in Ieruſalem. Vnde ſicut catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem eſt cum catalogo Eſdræ cap. 2. ſic & quæ hoc c. 8. dicuntur, videntur eſſe eadem cum ijs, quæ narrauit Eſdras cap. 3. vt patet vtrumque conferenti. Vtrobique enim nominatur menſis ſeptimus, Eſdras, feſtum Tabernaculorum, &c. Nec dubium eſt Eſdram ſcribam officio & zelo ſuo perfunctũ, mox vt anno ſeptimo Artaxerxis redijt in Ieruſalem, vt populum in captiuitate legis oblitum, legẽ doceret. Ad hoc enim ipſe miſſus erat ab Artaxerxe dicente, *vt liberè doceat imperitos* Eſdræ 7. v. 15. ſicut Zorobabel & Ieſus miſſi ſunt ad reædificandum templum, Nehemias verò ad reſtaurandos muros & vrbem. Adde: non videtur Eſdras vixiſſe vſque ad annum vigeſimum Artaxerxis, quo Nehemias muros inſtaurauit; ſic enim fuiſſet annorũ 147. (quod illo æuo erat inſulens) tot enim fluxere ab anno vltimo Sedeciæ, quo occiſus eſt Saraias pater Eſdræ, vſque ad annũ vigeſimum Artaxerxis. Verùm hęc ratio non eſt ſolida: nam Eſdram anno 20. Artaxerxis vixiſſe patet c. 12. verſ. 33. & 35. vbi dicitur interfuiſſe Eſdras ſcriba dedicationi vrbis factæ à Nehemiâ; licet Caiet. putet ibi alium eſſe Eſdram ab hoc noſtro diuerſum. Quocirca nonnulli cenſent hæc cõtigiſſe ſub Nehemia anno 20. Artaxerxis, vt Eſdras cum eo tertiò redierit in Ieruſalem, fueritque grandæuus, nimirum 147. annorum.

Vers. 4. STETIT ESDRAS SVPER GRADVM LIGNEVM.] Hebr. *ſuper turrim ligneam*, id eſt ſuper ſuggeſtum, quod inſtar turriculæ è terrâ aſſurgebat in altum.

Vers. 5. STETIT OMNIS POPVLVS,] tum vt reuerentiam Dei legi ſtando deferret, tum vt arrectis auribus ſtans faciliùs lectionem Eſdræ perciperet. Hinc & Chriſtiani ad Euangelium aſſurgunt, reuerentiæ cauſa.

Vers. 8. ET LEGERVNT (tum Eſdras; tum eius ſocij, qui Eſdrę ſeni & feſſo in lectione ſuccedebant, ſed vbi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Eſdras) IN LIBRO LEGIS (in Pentateucho, ac præſertim in Deuteronomio, vbi lex tota repetitur & iteratur) DISTINCTE] vt omnes ſingula perfectè audire poſſent. Septuag. vertunt: *Et diſtinxit in ſcientiâ Domini*, id eſt diſtinctè legem legit & explicuit, per ſcientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad reſtaurationem librorum à Chaldęis combuſtorum, quaſi illos Eſdras reſtaurarit ex memoriâ per ſcientiam à Deo infuſam: ET APERTE AD INTELLIGENDVM. Hebr. *ponendo* (id eſt dando) *intellectum*: q. d. Eſdras inter legendum explicabat, vbi opus erat

A Syriacè vel Chaldaicè, quæ Hebraicè ſcripta ex Deuteronomio legebantur; atque inſuper ſententias, quæ occurrebant paraphraſticè interpretabatur, vt dicitur v. 13. populus enim in Babylone linguam ſuam Hebræam corruperat, & cum Chaldæa miſcuerat: quare purè Hebræam non ſatis capiebat. Eſdras ergo Hebraicè dicta interpretabatur linguâ Syriacâ, quæ populo redeunti erat iam propria & natiua.

DIXIT AVTEM NEHEMIAS (IPSE EST ATHERSATA) Nehemias dictus eſt *Atherſata* à rad. ירש *iaras* id eſt hæreditauit, q. d. Atherſata, id eſt אתה ירשת *atta iraſta*, hoc eſt ſecundò à תירוש *hæreditaſti tu*, quia tu ſolus præ omnibus hæreditatem patrum poſſediſti, qui vrbem deſtructam reſtauraſti, muris cinxiſti, tutamque poſteris tuis poſſidendam tradidiſti. ita Vilalpando: vel *tiros*, id eſt muſtum, & Vers. 9. *Atherſata eſt Nehemias. Vnde.*

B שתה *ſcata*, id eſt bibit; q. d. prælibator vini regis; erat enim eius pincerna. ita Marinus in Lexico. Tertiò, *Atherſata* valdè conuenit cum *Arteſcata*, id eſt Artaxerxe. Videtur enim rex ſui nominis poteſtatem Nehemiæ feciſſe, aut certè ipſe, vtpote regi chariſſimus, ipſius regis nomine compellatus fuit ab aulicis. ita Vilalpando par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Porrò fabuloſum videtur quod Lyranus ait, *Atherſata* Hebr. idem eſſe quod *relaxatus*: ſicque Nehemiã vocari, eò quòd per ſapientes Hebręorum relaxatus ſit, cum eoque diſpenſatum, vt biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cuius pincerna erat Atherſata, quia Atherſata non eſt nomen Hebræum, ſed Chaldæum & à Chaldæis inditum.

FLEBAT ENIM OMNIS POPVLVS CVM AVDIRET VERBA LEGIS,] quia videbat legis minas, puta clades omnis generis ſibi accidiſſe ob eius præua-

C ricationem in ijſque adhuc ſe magnâ ex parte perdurare ab initio captiuitatis Babylonicæ vſque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat ſpatium 147. annorum.

ITE COMEDITE PINGVIA. Sic Chriſtiana lex Vers. 10. vetat ieiunium in Dominicâ, ob Feſti lætitiam. ita S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 3.

NOLITE CONTRISTARI] quia licet iure lugeatur, & fleatur, tamen hoc die feſto Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum noua & continua in nos collata, gaudendum eſt, non lugendum.

GAVDIVM ETENIM DOMINI EST FORTITVDO NOSTRA.] Gaudium Domini dupliciter *Gaudium Domini duplex.* accipi poteſt. Primò actiuè, quod eſt gaudium, quo gaudet Dominus, cùm videt nos in aduerſis eſſe forti magnoq; animo, non paruo & abiecto. Hic enim ſtimulus valdè pungit animos pios, vt in

quan-

quantalibet aduerſitate & tribulatione animum non demittant, ſed roborent, vt in eâ gaudeant & exultent, ſi cogitent id Deo gratum eſſe Deumq; gaudere & delectari noſtrâ fortitudine & gaudio in aduerſis. ita Sanchez. Secundò paſſiuè gaudium Domini eſt, quod de Domino vel ex Domini amore, reuerentia, imitatione & obedientia concipitur, q. d. gaudet Deus diebus feſtis, eò quòd illis à fidelibus magis colatur, adoretur, inuocetur: quare ipſe pariter cupit, vt fideles hoc ſuum gaudiū imitentur & induant, gaudeantq; die feſto, at gaudentes illi ſacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cum Deo ipſo quaſi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo mentis & corporis; tum ad legem Dei implendā; tum ad aduerſa (quibus iam opprimimur) quælibet fortiter ferenda; imò per gaudium hoc lenienda & diſcutienda, ac per Deum amouenda. Deus enim ſi nos lætos & gaudentes, indeque fortes & conſtantes viderit in lege feſtorumque ſuorum cultu, amouebit à nobis plagas, quas ob triſtē & puſillanimem eorum neglectum nobis immiſit: ſicut enim triſtitia facit mœſtos, puſillanimes, tardos: ita lætitia ex aduerſo facit hilares, magnanimos & celeres Dei cultores legiſq; cuſtodes, vnde Vatab: vertit: *Gaudium Domini eſt robur veſtrum*, ſeque explicat: diuino gaudio efficiemini fortiores animis & alacriores. Gaudium enim ſpiritus vitales & animales multiplicat, excitat, acuit & per totum corpus diffundit, vt illud vegetent, excitent & ad opus alacres efficiant; triſtitia verò eoſdē attenuat, arctat, grauat, auocat, vt totus homo ſit mœſtus, grauis, contractus & ineptus ad omne bonum. Quocirca Apoſtolus ad hoc gaudium perenne fideles adhortatur, dicens: *Gaudete in Domino ſemper: iterum dico gaudete*. Philip. 4. vide ibi dicta. Adde quod Deus in ſe & de ſe gaudentibus nouam gratiam, nouas vires, nouū robur aſſiduè ſuggerat, quibus ad omnia, licet triſtia & ardua, fiant generoſi, fortes & alacres. Deus enim cùm ſit ſummus & liberaliſſimus lætiſſimusq; Dominus, vult à nobis famulis ſuis ſibi ſeruiri in lætitiā, exultatione & iubilo: iuxta illud: *ſeruite Domino in lætitiā*, Et illud: *lætamini in Domino & exultate iuſti*. Pſal. 31. 11.

Vers. 13. VT INTERPRETARETVR (Eſdras) EIS VERBA LEGIS,] vt ſoluerēt dubia, quæ ex pridianâ legis lectionē eis ſuborta erant, præſertim circa ritos celebrandi inſtans feſtum Scenopegię, ſiue Tabernaculorum, quos lex præſcribit Leuit. 23. vbi de ijs fusè egi.

Vers. 15. DIVVLGENT VOCEM,] id eſt voce præconis vbique promulgent, vt omnes conueniant in Ieruſalem ad feſtum Tabernaculorum imminens, iuxta legem per octo dies celebrandum.

AFFERTE FRONDES LIGNI PVLCHERRIMI.] Hebr. *ligni olei*, id eſt pinguis & oleari, quod Septuag. interpretantur *cypreſſum*, Pagnin. *pinum*. Meliùs alij *cedrum*. Vide dicta Leuit. 23. 36.

Vers. 16. FECERVNTQVE TABERNACVLA IN DOMATE SVO,] id eſt in tecto domus ſuæ. ita Hebr. tecta enim apud Hebræos erant plana, vt in illis ſub dio ambulare, ſtare, ſedere, pernoctare, dormire poſſent. Clima enim Iudææ eſt calidum & ſiccum; vnde eius incolæ noctu in tectis frigidum aërem ſudumque captant.

Vers. 17. A DIEBVS IOSVE, (id eſt ab ingreſſu Hebræorum in Chananæam eis à Deo promiſſam) NON FECERVNT TALITER FILII ISRAEL,] non celebrarant tale feſtum Tabernaculorū tanta lætitia, tantâ deuotione legendo legem publicè, eiuſque explicationem faciendo tanto populi vndique cōfluentis concurſu, vt etiam in tectis Tabernacula conſtruere debuerint: ita Caiet. & alij.

Vers. 18. ET IN DIE OCTAVO COLLECTAM,] id eſt feſtum cœtus populi, quod quale fuerit, explicui Leuit. 23. 40.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi in ieiunio & ſacco confitentur peccata Deo. Leuitæ celebrant priſca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certauit: ac fœdus inter Deum & populum renouant.

1. IN die autem vigeſimoquarto menſis huius, conuenerunt filij Iſraël in ieiunio &
in ſaccis, & humus ſuper eos. 2. Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſraël ab
omni filio alienigena. & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum
ſuorum. 3. Et conſurrexerunt ad ſtandum: & legerunt in volumine legis Domini
Dei ſui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum ſuum.
4. Surrexerunt autem ſuper gradum Leuitarum, Ioſue, & Bani, & Cedmihel, Sa-
bania, Bonni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magnâ ad Dominum
Deum ſuum. 5. Et dixerunt Leuitæ, Ioſue, & Cedmihel, Bonni, Haſebnia, Sere-
bia, Odaia, Sebnia, Pathahia: Surgite, benedicite Domino Deo veſtro ab æterno
vſque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione
& laude. 6. Tu ipſe Domine, ſolus, tu feciſti cælum, et cælum cælorum, et omnem
exercitum eorum: terram, et vniuerſa quæ in eâ ſunt: maria, et omnia, quæ in eis
ſunt: et tu viuificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorat. 7. Tu ipſe, Domine Deus,
qui elegiſti Abram, et eduxiſti eum de igne Chaldæorum, et poſuiſti nomen eius
Abraham. 8. Et inueniſti cor eius fidele coram te; et percuſſiſti cum eo fœdus, vt
dares ei Terram Chananæi, Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Iebuſæi, et Gergeſæi,
vt dares ſemini eius: et impleſti verba tua, quoniā iuſtus es. 9. Et vidiſti afflictionē
patrum noſtrorum in Ægypto: clamoremque eorum audiſti ſuper mare rubrum.
10. Et

10. Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, & in vniuerſis ſeruis eius, & in
omni populo terræ illius: cognouiſti enim quia ſuperbè egerant contra eos: & feciſti
tibi nomen, ſicut & in hâc die. 11. Et mare diuiſiſti ante eos, & tranſierunt per
medium maris in ſicco: perſecutores autem eorum proieciſti in profundum, quaſi
lapidem in aquas validas. 12. Et in columnâ nubis ductor eorum fuiſti per diem,
& in columnâ ignis per noctem, vt appareret eis via, per quam ingrediebantur. 13.
Ad montem quoque Sinai deſcendiſti, & locutus es cum eis de cælo, & dediſti eis
iudicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona. 14. Et Sabbatum
ſanctificatum tuum oſtendiſti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepiſti eis
in manu Moyſi ſerui tui. 15. Panem quoque de cælo dediſti eis in fame eorum,
& aquam de petrâ eduxiſti eis ſitientibus, & dixiſti eis vt ingrederentur & poſſide-
rent terram, ſuper quam leuaſti manum tuam, vt traderes eis. 16. Ipſi verò &
patres noſtri ſuperbè egerunt, & indurauerunt ceruices ſuas, & non audierunt man-
data tua. 17. Et noluerunt audire, & non ſunt recordati mirabilium tuorum, quæ
feceras eis. Et indurauerunt ceruices ſuas, & dederunt caput vt conuerterentur ad
ſeruitutem ſuam, quaſi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens &
miſericors, longanimis & multæ miſerationis, non dereliquiſti eos. 18. Et quidem
cùm feciſſent ſibi vitulum conflatilem, & dixiſſent: Iſte eſt Deus tuus, qui eduxit te
de Ægypto: feceruntque blaſphemias magnas. 19. Tu autem in miſericordijs
tuis multis non dimiſiſti eos in deſerto: columna nubis non receſſit ab eis per diem,
vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt oſtenderet eis iter per quod
ingrederentur. 20. Et ſpiritum tuum bonum dediſti, qui doceret eos, & manna
tuum non prohibuiſti ab ore eorum, & aquam dediſti eis in ſiti. 21. Quadraginta
annis paviſti eos in deſerto, nihilque eis defuit: veſtimenta eorum non inueterauе-
runt, & pedes eorum non ſunt attriti. 22. Et dediſti eis regna, & populos, & partitus
es eis ſortes: & poſſederunt terram Sehon, & terram Regis Heſebon, & terram Og
Regis Baſam. 23. Et multiplicaſti filios eorum ſicut ſtellas cæli, & adduxiſti eos ad
terram, de quâ dixeras patribus eorum vt ingrederentur & poſſiderent. 24 Et ve-
nerunt filij, & poſſederunt terram, & humiliaſti coram eis habitatores terræ Chana-
næos, & dediſti eos in manu eorum, & reges eorum & populos terræ, vt facerent eis
ſicut placebat illis. 25. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, &
poſſederunt domos plenas cunctis bonis: ciſternas ab alijs fabricatas, vineas & oli-
ueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & ſaturati ſunt, & impinguati ſunt &
abundauerunt delicijs in bonitate tua magna. 26. Prouocauerunt autem te ad
iracundiam, et receſſerunt à te, et proiecerunt legem tuam poſt terga ſua: et prophe-
tas tuos occiderunt, qui conteſtabantur eos vt reuerterentur ad te: feceruntque blaſ-
phemias grandes. 27. Et dediſti eos in manu hoſtium ſuorum, et afflixerunt eos.
Et in tempore tribulationis ſuæ clamauerunt ad te, et tu de cælo audiſti, et ſecun-
dum miſerationes tuas multas dediſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu ho-
ſtium ſuorum. 28. Cumque requieuiſſent, reuerſi ſunt vt facerent malum in
conſpectu tuo: et dereliquiſti eos in manu inimicorum ſuorum, et poſſederunt eos.
Conuerſique ſunt, et clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudiſti, et liberaſti eos
in miſericordijs tuis, multis temporibus. 29. Et conteſtatus es eos vt reuerteren-
tur ad Legem tuam. Ipſi verò ſuperbè egerunt, et non audierunt et mandata tua, &
in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, et viuet in eis: et dederunt humerum
recedentem, et ceruicem ſuam indurauerunt, nec audierunt. 30. Et protraxiſti ſu-
per eos annos multos, et conteſtatus es eos in ſpiritu tuo per manum prophetarum
tuorum: et non audierunt, et tradidiſti eos in manu populorum terrarum. 31. In
miſericordijs autem tuis plurimis non feciſti eos in conſumptionem, nec dereli-
quiſti eos: quoniam Deus miſerationum, et clemens es tu. 32. Nunc itaque Deus
noſter magne, fortis, et terribilis, cuſtodiens pactum et miſericordiam, ne auertas à
facie tuâ omnem laborem, qui inuenit nos reges noſtros, et principes noſtros, et ſa-
cerdotes noſtros, et prophetas noſtros, et patres noſtros, et omnem populum tuum,
à diebus regis Aſſur vſque in diem hanc. 33. Et tu iuſtus es in omnibus, quæ ve-
nerunt ſuper nos: quia veritatem feciſti, nos autem impiè egimus. 34. Reges no-
ſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri, non fecerunt legem tuam, &
non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua, quæ teſtificatus es in eis. 35. Et
ipſi in regnis ſuis, & in bonitate tuâ multâ, quam dederas eis, & in terrâ latiſſimâ &
pingui, quam tradideras in conſpectu eorum, non ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt à

ſtudijs

ſtudijs ſuis peſſimis. 36. Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus: & terra, quam dediſti patribus noſtris vt comederent panem eius, & quæ bona ſunt eius, & noſipſi ſerui ſumus in eâ. 37. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos poſuiſti ſuper nos propter peccata noſtra; & corporibus noſtris dominantur, & iumentis ſecundùm voluntatem ſuam, & in tribulatione magnâ ſumus. 38. Super omnibus ergo his noſipſi percutimus fœdus, & ſcribimus, & ſignant Principes noſtri, Leuitæ noſtri, & Sacerdotes noſtri.

Vers. 1. *Pœnitentiæ tria Symbola.* ET HVMVS (id eſt puluis & cinis) SVPER EOS] A Nota hic tria pœnitentiæ officia, æquè ac Symbola. Primũ eſt, caput aſpergere cinere, quaſi confitendo quod viles & cinerei ſumus, vtpote ex cinere formati & in cinerem redituri: iuxta illud Geneſ. 3. 19. *Puluis es & in puluerem reuerteris.* Secundum eſt, publicum & ſolenne ieiunium. Tertium, ſaccus, ſiue cilicium.

Vers. 2. SEPARATVM EST SEMEN FILIORVM ISRAEL AB OMNI FILIO ALIENIGENA.] q. d. ſeparatunt ſe ab vxoribus gentilitijs, ac filios, quos ex eis procrearant, ſepararunt à filijs, quos ex vxoribus Iſraeliticis genueraot eo modo, quem dixi 1. Eſdræ 10. 3.

Vers. 3. ET CONSVRREXERVNT (Leuitæ) AD STANDVM] in loco editiore, è quo à populo videri & audiri poſſent.

ET QVATER CONFITEBANTVR,] q. d. ad ſingulas lectiones canebant Deo pſalmos & hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, ſupplicesq; veniam eorum à Deo poſtulabant. B

Vers. 6. CÆLVM CÆLORVM] id eſt cælum altiſſimum, vaſtiſſimum & præſtantiſſimum, ſcilicet empyreũ; ET OMNEM EXERCITVM EORVM, puta omnes Angelos & omnia aſtra.

Vers. 7. ELEGISTI ABRAHAM, ET EDVXISTI EVM DE IGNE CHALDÆORVM.] Dices, Hebr. & Septuag. habent *de Vr Chaldæorum*, & ſic vertit Noſter Geneſ. 11. 31. & alibi.

Reſp. *Vr* ſiue *Vra*, vt habet Ioſephus, eſt nomen proprium vrbis Chaldæorum, ex quâ Deus eduxit Abraham, quam Eupolemus apud Euſeb. l. 9. Præpar. cap. 4. vocat Camirinem. Dicta videtur à cultu agri (hunc enim Hebr. ſignificat *vr*) quem teſte S. Hier. quæſt. in Geneſim vt Deum coluerunt Chaldæi. ſicut Heliopolis in Ægypto dicta eſt a cultu ſolis: *Heliopolis* enim idem eſt quod, ἡλίου πόλις, id eſt, *ſolis vrbs*; ideoque Noſter vt interpretetur nomen Hebr. *vr*, vertit *ignis*. Vnde & quædam Biblia τὸ *ignis* hoc loco ſcribunt per maiuſculum I, quaſi nomen proprium vrbis; omninò enim hic alluditur ad Geneſ. 11. 31. vbi dicitur: *Eduxi eos de Vr Chaldæorum*: ſic enim & alibi ſæpè Noſter interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod myſterium, aut vis & energia, vt Iudic. 15. 19. Geneſ. 26. 20. & 22. C

Hinc ſecundò τὸ *vr* poteſt accipi quaſi nomen non proprium, ſed appellatiuum, vt ſignificet ignem, id eſt preſſuram & afflictionem: ſicut & Pſ. 16. 3. & Pſal. 65. 12. multas enim afflictiones paſſum eſſe Abraham à Chaldæis, eò quòd nollet adorare ignem quem ipſi æquè ac Perſæ vt Deum colebant, teſtatur Ioſephus lib. 1. Antiq. 8. & S. Auguſt. lib. 16. ciuit. 13. imò Hebræorum traditio eſt, hâc de causâ Abrahamum in ignem fuiſſe cõiectum, ſed à Deo miraculosè liberatum, quam approbat S. Hier. quæſt. in Geneſim. Nec mirum huius rei non meminiſſe Ioſephum, nec Philonẽ, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod obijcit Pererius) quia illi ferè ea tantùm referunt, quæ extant in Script. vt ſæpè de ſe profitetur Ioſephus. Vide dicta Geneſ. 11. 31.

ET DEDISTI SIGNA ATQVE PORTENTA IN PHARAONE] puta decem plagas, quibus Deus percuſſit Pharaonem, vt cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hic Leuitæ magnificentiam & beneficentiam Dei recenſendo omnia, quæ Deus pro Hebræis geſſit in Ægypto & Chanaan; ſcilicet quòd pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quòd dederit eis columnam ignis quaſi ducem viæ, item manna, Legem, aquam de petrâ, terram Chanaan. Vnde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confeſſio & oratio eſt quaſi compendium libr. Pentateuchi, Iudicum & Regum. Vers. 10.

PANEM QVOQVE DE CÆLO DEDISTI EIS] ſcilicet manna, de quo Exodi 16. Vers. 15.

LEVASTI MANVM TVAM,] id eſt iuraſti. Iuramus enim manu eleuata, quaſi Deum inuocantes in teſtem.

ET DEDERVNT CAPVT.] Vatab. *Et elegerunt*, id eſt eligere voluerunt, *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad priſtinam ſeruitutem. Num 14. Secundò ſimplicius, *Dederunt caput vt conuerterentur*, id eſt obfirmata ceruice, vt præceſſit, ac obdurato capite reſolutè voluerunt reuerti in Ægyptũ. Sic v. 29. dicitur: *Dederunt humerum recedentem & ceruicem ſuam indurauerunt.* Vers. 17.

NE AVERTAS A FACIE TVA (ſed aſſiduè aſpice benignis oculis, vt nobis compatiaris & miſerearis) OMNEM LABOREM (omnes ærumnas noſtras) A DIEBVS REGIS ASSVR] qui decem tribus anno ſexto Ezechiæ, captiuas abduxit in Aſſyriam. Vers. 32.

VERITATEM FECISTI] id eſt verè impleſti, verè exhibuiſti præmia quæ promiſeras, & pœnas quas tranſgreſſoribus comminatus fueras. Vers. 33.

FRVGES MVLTIPLICANTVR REGIBVS] q. d. Iudæa multas quidem profert fruges, at non nobis, ſed regibus Perſarum, quibus eas pro tributo ſoluere cogimur. Vers. 37.

SVPER OMNIBVS ERGO HIS] q. d. propter omnia ergo hæc, vt noſtri miſerearis, ecce noua promiſſione & fœdere pollicemur, nos abdicatis idolis & ſceleribus deinceps tibi ſoli fideliter & conſtanter perpetim ſeruituros. Vers. 38.

ET SCRIBIMVS] litteras huius fœderis, quod tecum inimus, illudq; nomine omnium ſubſcribi & obſignari faciemus à Principibus noſtris, quorum nomina ſequenti capite referuntur.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ENumerantur ij qui fœdus populi cum Deo initum ſubſignarunt, qui pollicentur 52. mandata Dei vniuerſa ſeruaturos, ac nominatim Sabbathum, annumque ſeptimum: item decimas; ac primitias à lege ſtatutas perſoluturos, vtpote in quibus huc vſque negligentes & præuaricatores extiterant.

1. SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Athemias, Atherſata filius Hachelai, &
Sedecias. 2. Saraias, Azarias, Ieremias, 3. Pheſhur, Amarias, Melchias,
4. Hartus, Sebenia, Melluch, 5. Harem, Merimuth, Obdias, 6. Daniel, Genthon,
Baruch, 7. Moſollam, Abia, Maimin, 8. Maaſia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes.
9. Porrò Leuitæ, Ioſue filius Azaniæ, Bennui de filijs Henadad, Cedmihel. 10. &
fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Hanan, 11. Micha, Rohob, Haſebia, 12.
Zachur, Serebia, Sabania, 13. Odaia, Bani, Baninu. 14. Capita populi, Pharos, Phahathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 15. Bonni, Azgad, Bebai, 16. Adonia, Bergoai,
Adin, 17. Ater, Hezecia, Azur, 18. Odaia, Haſum, Beſai, 19. Hareph, Anathoth,
Nebai, 20. Megphias, Moſollam, Hazir, 21. Meſizabel, Sadoc, Ieddua, 22. Pheltia, Aanan, Anaia, 23. Oſee, Hanania, Haſub. 24. Alohes, Phalea, Sobec, 25. Rehum, Haſebna, Maaſia, 26. Echaia, Hanan, Anan, 27. Melluch, Haran, Baana:
28. & reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cantores, Nathinæi, & omnes qui ſe ſeparauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filij eorum,
& filiæ eorum, 29. omnes qui poterant ſapere ſpondentes pro fratribus ſuis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum, & iurandum vt ambularent in lege Dei; quam dederat in manu Moyſi ſerui Dei, vt facerent & cuſtodirent vniuerſa mandata Domini Dei noſtri, & iudicia eius, & ceremonias eius, 30. & vt non daremus filias noſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filijs noſtris. 31.
Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad vſum, per diem ſabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in ſabbatho, & in die ſanctificato Et dimittemus annum ſeptimum, & exactionem vniuerſæ manus 32. Et ſtatuemus ſuper nos præcepta vt demus tertiam partem ſicli per annum ad opus domus Dei noſtri. 33. Ad panes propoſitionis, & ad ſacrificium ſempiternum in ſabbathis, in calendis, in ſolemnitatibus, & in ſanctificatis, & pro peccato: vt exoretur pro Iſrael, & in omnem vſum domus Dei noſtri. 34. Sortes ergo miſimus ſuper oblationem lignorum, inter Sacerdotes, & Leuitas, & populum, vt inferrentur in domum Dei noſtri per domos patrum noſtrorum, per tempora, à temporibus anni vſque ad annum: vt arderent ſuper altare Domini Dei noſtri, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi: 35. & vt afferemus primogenita terræ noſtræ, & primitiua vniuerſi fructus omnis ligni, ab anno in annum
in domo Domini. 36. & primitiua filiorum noſtrorum, et pecorum noſtrorum,
ſicut ſcriptum eſt in lege, et primitiua boum noſtrorum, et ouium noſtrarum, vt offerrentur in domo Dei noſtri Sacerdotibus qui miniſtrant in domo Dei noſtri:
37. & primitias ciborum noſtrorum, et libaminum noſtrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferemus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei noſtri, et decimam partem terræ noſtræ Leuitis. Ipſi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum noſtrorum. 38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum
Leuitis in decimis Leuitarum, et Leuitæ offerent decimam partem decimæ ſuæ in
domo Dei noſtri, ad gazophylacium in domum theſauri. 39. Ad gazophylacium
enim deportabant filij Iſrael, et filij Leui, primitias frumenti, vini, et olei: et ibi erunt vaſa ſanctificata, et Sacerdotes, et cantores, et ianitores, et miniſtri, et non dimittemus domum Dei noſtri.

Vers. 1. SIGNATORES (fœderis populi cum Deo initi) FVERVNT NEHEMIAS (quaſi dux) ATHERSATA, FILIVS HACHELAI.] Alius eſt hic à Nehemiâ, qui Atherſata quoque nuncupabatur.

Vers. 28. ET OMNES QVI SE SEPARAVERVNT DE POPVLIS TERRARVM AD LEGEM DEI] qui ſcilicet A à gentiliſmo conuerſi ſunt ad Iudaiſmum, factique proſelyti.

OMNES QVI POTERANT SAPERE.] Refer ad *filij*; q.d. omnes filij proſelytorum, qui non erant infantes, ſed adulti & rationis compotes ſignarunt quoque hoc fœdus. Vers. 29.

Spon-

Spondentes (erant) pro fratribvs svis optimates eorvm] q. d. in tanto numero non poterant omnes hoc fœdus ſignare: quare optimates ſoli iurarunt & obſignarunt pro cæteris contribulibus ſuis.

Et qvi (ſimiles optimatibus erant in populo præcipui) veniebant ad pollicendvm et ivrandvm] Hebr. additur *cum execratione*, dicentes: Deus nos puniat, ſi non ſeruauerimus eius mandata.

Vers. 31. Dimittemvs annvm septimvm] ſiue Sabbathicum q. d. ſinemus terram anno ſeptimo Sabbathiſare, vt agros non colamus, ſed ſponte in eis nata pauperibus relinquamus, iuxta legem Exodi 23. 11.

Et exactionem vniversæ manvs] q. d. dimittemus pariter debitoribus ea, quæ per ſyngrapham manus eorũ nobis ſunt debita, ita ſcilicet vt anno ſeptimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter iubebat, vt cum terra non coleretur anno ſeptimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ ſoluenda non ſoluerentur.

Vers. 33. Et in sanctificatis] id eſt, in hoſtijs pacificis, quæ Deo offeruntur; has enim diſtinguit à victimis pro peccato, de quibus proximè ſequitur.

Vers. 34. A temporibvs anni vsqve ad annvm] id eſt quotannis, ſiue ſingulis annis.

Vers. 37. Decimam partem terræ] id eſt, decimas fructuum terræ. Nec enim Leuitæ terram poſſidere poterant, ſed tantùm ex ea fructuum decimas accipere.

Opervm nostrorvm.] Hinc patet, Iudæos decimas ſoluiſſe non tantùm agrorum, ſed & laborum & operum ſuorum, vt ex lucro indè eis proueniente decimam partem darent Leuitis.

Erit avtem sacerdos filivs Aaron cvm Levitis in decimis Levitarvm.] Id eſt ſacerdotes filij Aaronis habebunt partem decimarum cum Leuitis, nimirùm decimam decimæ. Nam vt ſequitur: Levitæ offerent decimam partem decimæ svæ in domo Dei. Igitur decimam decimarum ſuarum partem Leuitæ dabant ſacerdotibus, ſacerdotes viciſſim decimam decimæ ſuæ dabant pontifici, qui proinde erat diues valdè & opulentus, vt dixi Numer. 18. Vers. 38. *Decimæ laborum ſoluendæ.*

Et ibi ervnt vasa sanctificata, et sacerdotes, et cantores, et ianitores, et ministri] dum tempore vicis ſuæ in templo miniſtrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ & gazophylacia dicebãtur, ibique alebantur: nam ſumptu colonorum & Leuitarum ad hæc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ ſacerdotibus cedebant. Spondent ergo Hebræi ſe omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant. Vers. 39.

Et non dimittemvs domvm Dei] q. d. curabimus omnia quæ ad templi vſus & ſacerdotum ac Leuitarum ſuſtentationem pertinent. Hæc ergo ſe facturos iurant, quia in eis huc vſque negligentiores extiterant.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IErusalem iam muris cincta, è plebe decima pars per ſortem deligitur, quæ eam incolat & ædificet, cæteri vero ad alias Iudææ vrbes & pagos excolendos mittuntur, vnde mox tam Jeruſalem, quàm cæterarum vrbium incolæ nominantur & numerantur.

1. HAbitauerunt autem principes populi in Jeruſalem, reliqua verò plebs miſit
ſortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi eſſent in Jeruſa-
lem ciuitate ſancta, nouem verò partes in ciuitatibus. 2. Benedixit autem populus
omnibus viris qui ſe ſponte obtulerant vt habitarent in Jeruſalem. 3. Hi ſunt ita-
que principes prouinciæ, qui habitauerunt in Jeruſalem, & in ciuitatibus Juda. Ha-
bitauit autem vnusquiſque in poſſeſſione ſua in vrbibus ſuis, Iſrael, Sacerdotes, Le-
uitæ, Nathinæi, & filij ſeruorum Salomonis. 4 Et in Jeruſalem habitauerunt de
filijs Juda, & de filijs Beniamin: de filijs Juda; Athaias filius Aſiam, filii Zachariæ, fi-
lij Amariæ, filii Saphariæ, filii Malaleel: de filijs Phares, 5. Maaſia filius Baruch;
filius Chalhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Joiarib, filius Zachariæ, filius Sino-
nitis: 6. omnes hi filij Phares, qui habitauerunt in Jeruſalem, quadringenti ſexa-
ginta octo viri fortes. 7. Hi ſunt autem filij Beniamin: Sellum filius Moſollam,
filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maſia, filius Etheel filius Iſaia, 8. &
poſt eum Gebbai, Sellai, nongenti vigintiocto. 9. & Ioel filius Zechri præpoſitus
eorum. & Judas filius Senua ſuper ciuitatem ſecundus. 10. Et de ſacerdotibus,
Idaia filius Ioarib, Joachin, 11. Saraia filius Helciæ, filius Moſollam, filius Sadoc,
filius Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei. 12. & fratres eorum facien-
tes opera templi: octingenti vigintiduo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius
Amſi, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ. 13. & fratres eius principes
patrum: ducenti quadragintaduo. Et Amaſſai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mo-
ſollamoth, filius Emmer, 14. & fratres eorum potentes nimis: centum viginti-
octo. & præpoſitus eorum Zabdiel filius potentium. 15. Et de Leuitis Semeia fi-
lius Haſub filius Azaricam, filius Haſabia, filius Boni, 16. & Sabathai, & Ioſabed,
ſuper omnia opera, quæ erant forinſecus in domo Dei, à principibus Leuitarum,

17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Aſaph; princeps ad laudandum
& ad confitendum in oratione, & Becbecia ſecundus de fratribus eius, & Abda fi-
lius Samua, filius Galal, filius Idithum: 18. omnes Leuitæ in ciuitate ſancta du-
centi octogintaquatuor. 19. Et ianitores, Accub, Telmon, & fratres eorum, qui
cuſtodiebant oſtia: centum ſeptuaginta duo. 20. Et reliqui ex Iſrael Sacerdotes
& Leuitæ in vniuerſis ciuitatibus Iuda, vnuſquiſque in poſſeſſione ſua. 21. Et
Nathinæi, qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaſpha de Nathinæis. 22. Et e-
piſcopus Leuitarum in Ieruſalem, Azzi filius Bani, filius Haſabiæ, filius Mathaniæ,
filius Michæ. De filijs Aſaph, cantores in miniſterio domus Dei. 23. Præceptum
quippe regis ſuper eos erat, & ordo in cantoribus per dies ſingulos. 24. & Pha-
thania filius Meſezebel, de filijs Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne verbum
populi, 25. & in domibus per omnes regiones eorum. De filijs Iuda habitauerunt
in Cariatharbe & filiabus eius: & in Dibon, & in filiabus eius: & in Cabſeel, & in
viculis eius, 26. & in Ieſue, & in Molada, & in Bethphaleth, 27. & in Haſer-
ſual, & in Berſabee, & in filiabus eius, 28. & in Siceleg, & in Mochona, & in fi-
liabus eius. 29. & in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth. 30. Zonoa, Odol-
lam, & in villis earum, Lachis, & regionibus eius. & Azeca. & filiabus eius. Et man-
ſerunt in Berſabee vſque ad vallem Ennom. 31. Filij autem Beniamin, à Geba
Mechmas, & Hai. &, Bethel. & filiabus eius: 32. Anathoth, Nob. Anania, 33.
Aſor. Rama, Gethaim, 34. Hadid, Sebo m, & Neballat, Lod. 35. & Ono valle
artificum: 36. Et de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

Vers.1. HABITAVERVNT AVTEM PRINCIPES POPVLI IN IERVSALEM] tamquam in metropoli, ac ciuitate ſancta, & à Deo electa ad templum æquè ac ad regnum, vel regimen.

RELIQVA VERÒ PLEBS MISIT SORTEM, VT TOLLERENT VNAM PARTEM DE DECEM, QVI HABITATVRI ESSENT IN IERVSALEM CIVITATE SANCTA, NOVEM VERÒ PARTES IN CIVITATIBVS] cæteris Iudææ. Erat enim Ieruſalem tam incolis quàm domibus deſtituta: quarè decima pars plèbis ſorte delecta eſt ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum, quod duobus annis incolę ſorte delecti perfecerunt, teſte Beda & Ioſepho 11. Ant. c. 5. ſorte delectis acceſſere ij qui ſpontè ſe obtulerunt ad habitandum in Ieruſalem, vt dicitur v. 2.

Vers.3. ET FILII SERVORVM SALOMONIS.] Quinam fuerint hi dixi 1. Eſdræ 2. 43. & 1. Paral. 9. 2.

Vers.9. ET IVDAS FILIVS SENVA SVPER CIVITATEM SECVNDVS] q. d. primus ciuitatis Ieruſalem præfectus ſiue præpoſitus erat Ioel, qui præceſſit; ſecundus verò erat Iudas.

Vers.11. SARAIA &C. PRINCEPS DOMVS DEI] Princeps, id eſt procurator: nam eum non fuiſſe Pontificem liquet ex c. ſequenti v. 10. vbi inter pontifices non nominatur.

Vers.14. FILIVS POTENTIVM] id eſt vnius è potentibus & primoribus.

Vers.15. SEMEIA FILIVS HASVB, (qui Haſub erat) FILIVS AZARICAM, (qui Azaricam erat) FILIVS HASABIA (qui Haſabia erat) FILIVS BONI.] Vnde Vatab. & alij vertunt, *Semeia filius Haſub, filij Azaricam, filij Haſabia, filij Boni.* Simili modo τὸ *filius* exponendum eſt v. 7. 9. 10. & omnibus ſequentibus ſubaudiendo *qui erat*. Vnde clariùs vbique pro *filius* cum Pagnin. & Vatab. vertas *filij*.

Vers.16. IOZABED SVPER OMNIA OPERA, QVÆ ERANT FORINSECVS IN DOMO DEI A PRINCIPIBVS LEVITARVM] q. d. Iozabed præerat culturæ agrorum, item curæ vaſorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Leuitarum facienda erat.

Vers.17. MATHANIA &C. PRINCIPES AD LAVDANDVM] hoc eſt, præerat cantoribus & inſtrumentis muſicis.

A

Vers.22. ET EPISCOPVS LEVITARVM] id eſt præfectus Leuitarum: Epiſcopus enim Græce idem eſt quod *ſuperintendens*, Vnde Cicero l. 7. Epiſt. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Epiſcopum.

Vers.23. PRÆCEPTVM QVIPPE REGIS SVPER EOS ERAT, ET ORDO IN CANTORIBVS PER SINGVLOS DIES] q. d. Artaxerxes præcepit vt Leuitæ quotidie per vices iuxta ordinem à Dauide & Salomone inſtitutum Deo in templo pſalmos, & hymnos concinerent.

Vers.24. ET PHATHANIA &C. IN MANV REGIS IVXTA OMNE VERBVM POPVLI] Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q. d. Phathahias Iuriſperitus conſtitutus erat ab Artaxerxe, vt nomine eius cum Nehemia Duce omnes populi cauſas, liteſque decideret, ſic etiamnum Prætoribus & Iudicibus adiungi ſolet Aſſeſſor iuris, legumque peritus.

B

Vers.25. ET IN DOMIBVS PER OMNES REGIONES EORVM.] Hebr. *Et in villis*, ſcilicet extra Ieruſalem; q. d. Huc vſque recenſui incolas Ieruſalem, iam recenſebo incolas villarum & vrbium extra Ieruſalem ſitarum, per omnes Iudææ & Iudæorum regiones.

Vers.35. ET ONO VALLE ARTIFICVM] quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2.

Vers.36. ET DE LEVITIS PORTIONES IVDÆ ET BENIAMIN] q. d. Leuitæ nō habitabant ſimul omnes in Ieruſalem, ſed ſparſi erant per omnes vrbes: quare portiones eorum erant diſtributæ per omnes regiones Iudæ & Beniamin vt quæque ex eis ſuum haberent numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem & cultum ſpectabant, doceret. Hoc enim ſanxerat Deus per Moſen. Vnde Vatab. clarè vertit: *Leuitæ verò poſſeſſionem habebant tam in Iuda quàm in Beniamin*; Alij, *in confinio Iuda & Beniamin*. Hebr. eſt *Ex Leuitis diuiſiones vel partitiones erant Iuda & Beniamin*, q. d. Leuitæ diuidebantur per Iuda & Beniamin. Septuag. *Ex Leuitis partes in Iuda & Beniamin.*

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recenſentur ſacerdotes & Leuitæ tempore Nehemiæ. Vnde v. 27. ipſe eoſdem conuocat ad murorum dedicationem. quæ v. 31. facta narratur eorumdem per muros ſolemni proceſsione cum duobus choris canentium. populi plauſu. & immolatione hoſtiarum. Demque v. 43. ſtatuuntur qui præſint gazophylacijs, & templi ſumptibus, ac ſacerdotibus & Leuitis de alimentis proſpiciant.

1. HI ſunt autem Sacerdotes & Leuitæ, qui aſcenderunt cum Zorobabel filio Salathiel, & Ioſue: Saraia, Ieremias, Eſdras, 2. Amaria, Mulluch, Hattus, 3. Sebenias, Rheum, Merimuth, 4. Addo, Genthon, Abia, 5. Miamin, Madia; Belga, 6. Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias. 7. Idaia. Iſti principes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Ioſue. 8. Porrò Leuitæ, Ieſua, Bennui, Cedmihel; Sarebia, Iuda, Mathanias, ſuper hymos ipſi & fratres eorum: 9. & Becbecia atque Hanni, & fratres eorum vnusquiſque in officio ſuo. 10. Ioſue autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada, 11. & Ioiada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa. 12. In diebus autem Ioacim erant Sacerdotes & principes familiarum: Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: 13. Eſdræ, Moſollam, Amariæ, Iohanan: 14. Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Joſeph: 15. Haram, Edna: Maraioth, Helei: 16. Adaiæ, Zacharia: Genton, Moſollam: 17. Abiæ: Zechri: Miamin & Moadiæ, Phelti: 18. Belgæ, Sammua: Semaiæ, Ionathan: 19. Ioiarib, Mathanai: Iodai, Azzi: 20. Sellai, Celai: Amoc, Herber; 21. Helciæ, Haſebia: Idaiæ, Nathanael. 22. Leuitæ in diebus Eliaſib, & Ioiada, & Iohanan, & Ieddoa, ſcripti principes familiarum, & Sacerdotes in regno Darij Perſæ. 23. Filij Leui principes familiarum, ſcripti in Libro verborum dierum, & vſque ad dies Jonatham, filij Eliaſib. 24 Et principes Leuitarum, Haſebia, Serebia, & Ioſue filius Cedmihel: & fratres eorum per vices ſuas, vt laudarent & confiterentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obſeruarent æquè per ordinem. 25. Mathania, & Becbecia, Obedia, Moſollam, Telmon, Accub, cuſtodes portarum & veſtibulorum ante portas. 26. Hi in diebus Joacim filij Joſue, filij Joſedec, & in diebus Nehemiæ ducis, & Eſdræ ſacerdotis ſcribæque, 27. In dedicatione autem muri Jeruſalem, requiſierunt Leuitas de omnibus locis ſuis, vt adducerent eos in Jeruſalem, & facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum, & cantico, & in cymbalis, pſalterijs, & citharis. 28. Congregati ſunt autem filii cantorum de campeſtribus circa Jeruſalem, & de villis Nethuphati. 29. de domo Galgal, & de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt ſibi cantores in circuitu Jeruſalem. 30, Et mundati ſunt Sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt populum, & portas, & murum. 31. Aſcendere autem feci principes Iuda ſuper murum, & ſtatui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram ſuper murum ad portam ſterquilinij. 32. Et iuit poſt eos Oſaias, & media pars principum Juda, 33. & Azarias, Eſdras, & Moſollam, Judas, & Beniamin, & Semeia: & Jeremias. 34. Et de filiis ſacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Semeiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Aſaph. 35. & fratres eius, Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & judas, & Hanani, in vaſis cantici Dauid viri Dei: & Eſdras ſcriba ante eos in porta Fontis. 36. Et contra eos aſcenderunt in gradibus Ciuitatis Dauid, in aſcenſu muri ſuper domum Dauid; & vſque ad portam Aquarum ad Orientem. 37. Et chorus ſecundus gratias referentium ibat ex aduerſo, & ego poſt eum, & media pars populi ſuper murum & ſuper turrim furnorum, & vſque ad murum latiſſimum. 38. & ſuper portam Ephraim. & ſuper portam antiquam, & ſuper portam piſcium, & turrim Hananeel, & turrim Emath, & vſque ad portam gregis: & ſteterunt in porta cuſtodiæ. 39. ſteteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimidia pars magiſtratuum mecum. 40. Et Sacerdotes, Eliachim, Maaſia, Miamin, Michea, Elioenai, Zacharia, Hanania, in tubis. 41. & Maaſia, & Semeia, & Eleazat, & Azzi, & Johanan, & Melchia, & Aelam, & Ezer. Et clarè cecinerunt cantores, &

Iezraia præpoſitus. 42. & immolauerunt in die illa victimas magnas, & læti ſunt; Deus enim lætificauerat eos lætitia magna: ſed & vxores eorum & liberi gauiſi ſunt, & audita eſt lætitia Jeruſalem procul. 43. Recenſuerunt quoque in die illa viros ſuper gazophylacia theſauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes & Leuitas: quia lætificatus eſt Iuda in Sacerdotibus & Leuitis aſtantibus, 44. Et cuſtodierunt obſeruationem Dei ſui, & obſeruationem expiationis, & cantores, & ianitores iuxta præceptum Dauid, & Salomonis filij eius, 45. quia in diebus Dauid & Aſaph ab exordio erant principes conſtituti cantorum, in carmine laudantium, & confitentium Deo. 46. Et omnis Iſrael, in diebus Zorobabel, & in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus & ianitoribus per dies ſingulos, & ſanctificabant Leuitas, & Leuitæ ſanctificabant filios Aaron.

VERS. I. *Eſdras vnus non duo.* ESORAS] Caiet. putat hunc Eſdram eſſe diuerſum ab Eſdra de quo lib. 1. quem ipſe conſcripſit. Probat, quia hic ſimpliciter vocatur Eſdras, ille verò lib. 1. vocatur Sacerdos & ſcriba. Verùm Sanchez & alij cenſent eſſe vnum eundemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Eſdras ſcriba*, diciturque præfuiſſe vni choro cantorum. Quare Eſdras hoc anno 20. Artaxerxis ſuperſtes, iam erat 147. annorum, vt ſuperiùs dixi. Addit Hiſtoria Scholaſt. in Iudith c. 10. *Dedicatis iam mœnibus, defunctus eſt Eſdras & Ieroſolymæ ſepultus.*

VERS. 7. ISTI PRINCIPES SACERDOTVM &c. IN DIEBVS IOSVE] hoc eſt Ieſu filij Ioſedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Iudæos è Babylone reduxit, & templum reædificauit.

VERS. 10. IOSVE AVTEM GENVIT IOACIM. ET IOACIM GENVIT ELIASIB, ET ELIASIB GENVIT IOIADA.

VERS. 11. ET IOIADA GENVIT IONATHAN. ET IONATHAN GENVIT IEDDOA.] Ieddoa eſt Iaddo, qui pontificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, eumque Iudæis offenſum (eo quòd ipſi Dario Codomanno regi Perſarum, cui erant ſubditi, fauiſſent, non ſibi eum inuadenti) placauit. Vnde eum ſupplex veneratus eſt Alexander, teſte Ioſepho l. 11. Antiq. c. 8.

Dices: Nehemias non potuit Iaddum videre pontificem: ſic enim debuiſſet viuere ducentos annos: tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis ſtetit Monarchia Perſarum, quam victo Dario Alexander tranſtulit ad Græcos. vixit enim & geſſit hæc Nehemias ſub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum anteceſſit centum annis & ampliùs: quare non potuit ipſe Iaddum ſub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento conuictus Scaliger de Emendat. Temp. contendit Artaxerxem, qui miſit Nehemiam in Iudæam, non fuiſſe Longimanum; ſed Mnemonem, qui paulò ante Alexandrum regnauit in Perſide. Verùm

An Nehemias viderit Iaddum. Reſp. Reſp. hæc omnia in argumento obiecta vera eſſe, ideoque hunc verſ. 11. æquè ac verſ. 22. non eſſe ſcriptum à Nehemia, ſed poſt eius mortem huic libro hoc loco inſertum à Synagoga Iudæorum, quæ tum regebatur à Spiritu ſancto, vel ab aliquo ſcriptore Hagiographo, ad oſtendendam continuā Pontificum ſucceſſionem toto tempore regni Perſarum vſque ad Alexandrum, à cuius geſtis incipiunt libri Machabæorum, vt continuam Iſraelis, hoc eſt Reipubl. & Eccleſiæ Dei hiſtoriam pertexant per Machabæos Pontifices & Principes vſque ad Chriſtum. Primus enim Ioſue ſiue Ieſus, qui hic nominatur, fuit pontifex ſub Cyro: vltimus verò Ieddoa ſiue Iaddo fuit Pontifex ſub Dario Codomanno & Alexandro: intermedij verò fuere Pontifices ſucceſſiuè ſub Dario, Xerxe, Artaxerxe, aliiſque regibus Perſarum pariter intermedijs, vti oſtendi in catalogo & ſerie horum Pontificum, quam præfixi Eſdræ. Id ita eſſe colligitur ex verſ. 23. & 26. vbi dicitur, tempore Nehemiæ fuiſſe Pontifices Ioacim & Eliaſib, *vſque ad dies Ionathan filij Eliaſib*: Ionathan autem fuit pater Ieddoæ ſiue Iaddi: quare eum Nehemias non vidit pontificem. Simili modo libris Moſis ac Ioſue & aliorū, ab Eſdra addita ſunt vltima capita, quibus eorum mors deſcribitur, vt dixi proœmio in Eſdram.

Reſp. ſecundò, Nehemiam vidiſſe Iaddum puerum, ſed non pontificem. Id liquet ex c. 13. v. 28. vbi dicitur aliquis filiorum Ioiadæ Pontificis dediſſe filiam ſuam vxorem Sanaballat Horonitæ: itaque eum ſibi feciſſe generum, *quem*, inquit Nehemias, *fugaui à me*. Nam hic filius Ioiadæ fuit Ionathan pater Iaddi, vel certè fuit frater, Ionathan. Quare ſi tunc Ionathan vel frater eius habebat filiam nubilem, vtique poterat & filium habere Iaddum: ſicut ergo Eſdras, Deo dante, fuit longæuus, vixitq; 147. annos, ſic & longæuus fuit Nehemias Eſdræ coæuus, æquè ac longæui fuere Ieſus filius Ioſedec, Daniel & ſimiles illo æuo, idque hoc fine, vt Synagogam in captiuitate ex parte prolapſam in fide, lege & cultu veri Dei inſtaurarent, nimirùm, vt ille ait: *ſenium non ſentit charitas*. Quare Iaddo pontifex tempore Alexandri Magni videtur fuiſſe grandæuus; ſcilicet 94. circiter annorum, ita vt natus ſit ſub Artaxerxe vel Dario Notho eius filio, viſuſque à Nehemia puer vel iuuenis exiſtens; nam ab vltimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94. anni. Et hac de cauſa Ieddoa hic non vocatur pontifex, ſed ſimpliciter nominatur duntaxat, diciturque genitus à Ionathan.

IN DIEBVS AVTEM IOACIM ERANT SACERDOTES ET PRINCIPES FAMILIARVM: (ſacerdotalium tùm recentium & præ cæteris florentium) SARAIÆ, MARAIA: IEREMIÆ, HANANIA: ESORÆ, MOSOLLAN &c.] q. d. In familia Saraiæ, quæ tempore Ioſue ſiue Ieſu Pontificis inter ſacerdotales familias erat celebris & prima, vt dictum eſt verſ. 1. iam tempore Ioacim filij Ieſu Pontificis primarius & princeps erat Maraia: in familia verò Ieremiæ primus & princeps erat Hanania: in familia verò Eſdræ caput & princeps erat Moſollan; & ita de cæteris qui ſequuntur. VERS. 12.

LEVITÆ IN DIEBVS ELIASIB ET IOIADA, ET IOHANAN ET IEDDOA, SCRIPTI PRINCI- VERS. 22.

.M. PES

DES FAMILIARVM ET SACERDOTES (ſupple, erant ij quos ſubiungo verſ. 24. hucuſque enim recenſuit principes Leuitarum familiarum ſacerdotalium: nunc ſimili modo recenſet principes familiarum Leuiticarum) IN REGNO (Hebr. *vſque ad regnum*, vt vertunt Pagnin. & Vatab.) DARII PERSÆ] ſcilicet Darij Codomanni vltimi Perſarum regis, quem anno ſeptimo regni vicit Alexander. itaque Monarchiam à Perſis ad Græcos trãſtulit. Hic verſus videtur inſertus Nehemiæ ab aliquo poſteriore, vt dixi v. 11. nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Iaddum ſub eo Pontificem: ſic enim debuiſſet viuere annos ducẽtos. Niſi dicas Darium hîc accipi non Codomãnum, ſed Nothum, qui fuit filius ſpurius Artaxerxis Lõgimani, illique in regno ſucceſſit. Hunc enim videre potuit Nehemias, adeoque ſi Iaddus natus eſt initio regni Darij Nothi, tempore Alexandri magni erat 94. circiter annorum.

VERS. 23. IN LIBRO VERBORVM DIERVM.] Id eſt, in annalibus ſiue diariis & chronicis Pontificũ Iudæorum. Hos enim annales exactè conſcripſiſſe Iudæos, liquet ex libro Paralip. & ex Ioſepho, idque per ſeriem annorum Pontificum, vtpote regibus iam extinctis. Vnde pariter patet annales hos diuerſos eſſe à libro Paralip. nam ab eo citantur.

VERS. 27. IN DEDICATIONE AVTEM MVRI IERVSALEM.] Hinc patet ſolemnem hanc dedicationem fuiſſe muri Ieruſalem: ideoque paulò poſt 52. dies, quibus murus perfectus fuit, eſſe peractam, vt cenſent Salianus, Sanchez & alij: licet nonnulli putẽt hanc dedicationẽ fuiſſe non muri dumtaxat, ſed totius vrbis, poſtquam in illa domus, fora, vici & plateæ fuere ædificatæ & perfectæ per ſpatium biennij, teſte Ioſepho. quare hanc dedicationẽ totius vrbis factam aiunt anno 22. Artaxerxis. Vnde ipſi ab hoc anno 22. quo dedicata eſt vrbs, inchoãt 70. hebdomades Danielis vſque ad Chriſtum.

Porrò ritus huius dedicationis deſcribitur v. 30 & ſequentibus. Hinc cœpit vſus pius dedicandi nouas vrbes & domos, quem proinde etiamnum religioſiores ſtudiosè obſeruant. Idẽ fecere Gentiles, vt dixi ſuperiùs. Hinc Iuſtin. Imper. l. *ſacra loca* 9. 5 *ſanctæ. ff. de rerum diuiſione: Sanctæ quoque res* inquit, *velut muri & portæ ciuitatis quodammodo diuini iuris ſunt, & ideo nullius in bonis ſunt.* ſacros eſſe muros apud Romanos multis docet Seruius ad illud Virgilij lib. 5. Æneid.

Interea Æneas vrbem deſignat aratro.

Vbi certos oſtendit ritus & ſacrificia, quæ in murorum deſignationem & fabricam adhibebantur.

VERS. 30. MVNDAVERVNT POPVLVM, ET PORTAS, ET MVRVM] nimirum aſpergendo ea aquâ luſtrali: item orando & ſacrificando pro eorum incolumitate. Rurſum iiſdem ritibus mundarunt muros & populum ab omni immunditie & irregularitate, quam in illa lege facilè, & multis modis contrahebant.

VERS. 31. ASCENDERE AVTEM FECI PRINCIPES IVDA SVPER MVRVM.] Muri enim exiguam habebant latitudinem, vnde paucos capiebant. Iuſſi ergo fuere ſoli Principes, non omnes, ſed aliqui eos conſcendere, vtpote quorum erat eos contra hoſtes tueri. Porrò hinc inde ad latus principum erant duo chori ſacerdotum & Leuitarum pari cum eis paſſu procedentium, & Dei laudes canentium.

Cornel. in Eſdram & Nehem.

Vni choro præerant Eſdras, vt patet v. 35. alteri Nehemias cum ſuis aſſeclis, qui partim ſacerdotes erant, partim laici, præſertim è principum numero, vt patet v. 37. & 39.

ET IMMOLAVERVNT IN ILLA DIE VICTIMAS MAGNAS] quas Deus ſibi gratas oſtendit, dum aquas quibus perfuſæ erant victimæ, conuertit in ignem qui victimas concremauit, qua de cauſa Hebræi vt tantum miraculum quotannis recolerent, inſtituerunt feſtum dati à Deo ignis, vt patet 2. Machab. 1. 18. VERS. 43.

RECENSVERVNT QVOQVE IN DIE ILLA VIROS SVPER GAZOPHYLACIA THESAVRI AD LIBAMINA, ET AD PRIMITIAS, ET AD DECIMAS, VT INTROFERRENT PER EOS PRINCIPES CIVITATIS IN DECORE GRATIARVM ACTIONIS (in decoram gratiarum actionem, pro eorum meritis) SACERDOTES ET LEVITAS] vt ſcilicet per viros gazophylaciis præfectos inducerent Sacerdotes & Leuitas ad ipſa gazophylacia, vt ex eis acciperent decimas, libamina, & primitias ſibi ex lege debitas; vt ſcilicet ex eis darent partes ſacerdotibus & Leuitis, vt habent Hebr. Septuaginta Sixtini, Vatabl. & alij, idque *in decore gratiarum actionis*, vt ſcilicet per has oblationes decoras agerent gratias Sacerdotibus & Leuitis, quòd in hac dedicatione & proceſſione concinnè canendo, & religiosè ſacrificando egregiè munere ſuo perfuncti forent: hoc eſt enim quod ſubdit: QVIA LÆTIFICATVS EST IVDA IN SACERDOTIBVS, ET LEVITIS ASTANTIBVS] eò quòd officium ſuum in dedicatione murorum tam præclarè obiuiſſent, vt dixi VERS. 44.

SANCTIFICABANT LEVITAS] id eſt *Leuitis*, vt habent Hebr. & Septuag. q. d. rem ſanctam, puta decimas perſonis ſacris, puta Leuitis ex lege debitas deferebat. Et in his decimis LEVITÆ SANCTIFICABANT FILIOS AARON, id eſt deferebant ſacerdotibus ſuam decimam, de qua Num. 18. 8. Sanctificare ergo hîc idem eſt, quòd rem ſanctã, puta decimam, offerre. Ex re ſancta enim videtur quaſi ſanctificari perſona, cui res ſancta lege illi debita offertur: ita Caiet. Vatabl. & alij. Sic vir infidelis dicitur ſanctificari (per denominationem extrinſecam) à muliere fideli, ac viciſſim mulier infidelis per virum fidelem 1. Corinth. 7. 14. VERS. 46. *Sanctificare pro rem ſanctam offerre,*

Rurſum ſanctificare, ait Sanchez, eſt oſtendere aliqua actione religioſa & ſanctâ aliquid eſſe ſanctum. Quomodo dicimur ſanctificare Sabbathum, aut templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid ſanctitatis accipiant: ſed quia, dum illa veneramur & colimus, eorum ſanctitatis hominibus argumenta præbemus. Eſt autem non leuis alicuius ſanctitatis argumentum, ſi publicis aliquem Ordinem ſumptibus alamus, maximè ſi illius obſequij, cùm impenditur, cauſa reddatur, qualis hic à populo redditur liberali & grato. *Vel rẽ ſanctam oſtendere.*

Sic ergo populus ſanctificabat Leuitas; dando enim eis decimas oſtendebat eos ſe eſſe maiores, quaſi Dei miniſtros publicis decimis alendos; viciſſim Leuitæ decimarum ſuarum decimam dando ſacerdotibus, oſtendebant eos eſſe ſe maiores & ſanctiores. Vnde Apoſtolus Hebr. 7. verſ. 4. ex eo quod Abraham dedit decimas Melchiſedecho, probat eum maiorem fuiſſe Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur ſacerdotibus quaſi Dei miniſtris, vt pro ipſis Deo ſeruiant & ſacrificent.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NEhemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ieruſalem corrigit varios abuſus qui ſe abſente & mortuo iam Eſdra irrepſerant, nimirum primò admiſsionem Moabitarum & Ammonitarum in officia Magiſtratus Iſraelis verſ. 1. ſecundo Tobiæ Gazophylacium vſibus templi reſtituit verſ. 4. tertio Leuitas profugos ob ſtipendia negata, iis datis reuocat verſ. 10. quarto profanationem Sabbathi per opera ſeruilia reſecat verſ. 15. quinto coniugia cum alienigenis, indeque filios Azoticè loquentes tollit verſ 23.

1. IN die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi audiente populo: & inuentum
eſt ſcriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in eccle-
ſiam Dei vſque in æternum: 2. eò quod non occurrerint filiis Iſrael cum pane &
aqua: & conduxerint aduerſum eos Balaam, ad maledicendum eis: & conuertit Deus
noſter maledictionem in benedictionem. 3. Factum eſt autem, cùm audiſſent le-
gem, ſeparauerunt omnem alienigenam ab Iſrael. 4. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſa-
cerdos, qui fuerat præpoſitus in gazophylacio domus Dei noſtri, & proximus To-
biæ. 5. Fecit ergo ſibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes
munera: & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & can-
torum, & ianitorum, & primitias ſacerdotales. 6. In omnibus autem his non fui in
Ieruſalem, quia anno trigeſimo ſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem,
& in fine dierum rogaui regem. 7. Et veni in Ieruſalem, & intellexi malum, quod
fecerat Eliaſib Tobiæ, vt faceret ei theſaurum in veſtibulis domus Dei. 8. Et ma-
lum mihi viſum eſt valde. Et proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophylacio:
9. præcepique & emundauerunt gazophylacia: & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacri-
ficium, & thus. 10. Et cognoui quòd partes Leuitarum non fuiſſent datæ: & fu-
giſſet vnuſquiſque in regionem ſuam de Leuitis, & cantoribus, & de his qui mini-
ſtrabant: 11. & egi cauſam aduerſus magiſtratus, & dixi; Quare dereliquimus do-
mum Dei: Et congregaui eos, & feci ſtare in ſtationibus ſuis. 12. Et omnis Iuda
apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea, 13. Et conſtituimus ſuper
horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc ſcribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta
eos Hanan filium Zachur, filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati ſunt, & ip-
ſis creditæ ſunt partes fratrum ſuorum. 14. Memento mei Deus meus pro hoc, &
ne deleas miſerationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremoniis eius. 15. In
diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in ſabbato, portantes aceruos, & oneran-
tes ſuper aſinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ieruſalem
die ſabbathi. Et conteſtatus ſum: vt in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et
Tyrij habitauerunt in ea, inferentes piſces, & omnia venalia: & vendebant in ſab-
batis filiis Iuda in Ieruſalem: 17. & obiurgaui optimates Iuda, & dixi eis: Quæ eſt
hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem Sabbati? 18. Numquid non hæc
fecerunt patres noſtri, & adduxit Deus noſter ſuper nos omne malum hoc, & ſuper
ciuitatem hanc? Et vos additis iracundiam ſuper Iſrael, violando Sabbatum. 19. Fa-
ctum eſt autem, cùm quieuiſſent portæ Ieruſalem in die Sabbati, dixi: & clauſerunt
ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vſque poſt Sabbatum: & de pueris meis conſti-
tui ſuper portas, vt nullus inferret onus in die Sabbati. 20. Et manſerunt negotia-
tores, & vendentes vniuerſa venalia, foris Ieruſalem ſemel & bis. 21. Et conteſtatus
ſum eos, & dixi eis: Quare manetis ex aduerſo muri? ſi ſecundò hoc feceritis, manum
mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque
Leuitis vt mundarentur, & venirent ad cuſtodiendas portas, & ſanctificandam diem
Sabbati: & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi ſecundùm multitu-
dinem miſerationum tuarum. 23. Sed in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores
Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. 24. Et filij eorum ex media parte loque-
bantur Azoticè, & neſciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi &
populi. 25. Et obiurgaui eas, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, &
adiuraui in Deo, vt non darent filias ſuas filiis eorum, & non acciperent de filiabus
eorũ filiis ſuis, & ſibimetipſis, dicens. 26. Numquid non in huiuſcemodi te peccauit

Salomon rex Iſrael? & certè in gentibus multis non erat rex ſimilis ei, & dilectus Deo
ſuo erat, & poſuit eum Deus regem ſuper omnem Iſrael: & ipſum ergo duxerunt ad
peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid & nos inobedientes faciemus om-
ne malum grande hoc, vt præuaricemur in Deo noſtro, et ducamus vxores peregri-
nas? 28. De filiis autem Ioiada filij Eliaſib ſacerdotis magni, gener erat Sanaballat
Horonites, quem fugaui à me. 29. Recordare Domine Deus meus, aduerſum eos
qui polluunt ſacerdotium, iuſque Sacerdotale et Leuiticum. 30. Igitur mundaui
eos ab omnibus alienigenis, et conſtitui ordines Sacerdotum & Leuitarum, vnum-
quemque in miniſterio ſuo: 31. & in oblatione lignorum in temporibus conſtitu-
tis, & in primitiuis: memento mei Deus meus in bonum. Amen.

Vers. 1. SCRIPTVM IN EO, QVÒD NON DEBEANT INTROIRE AMMONITES ET MOABITES IN ECCLESIAM DEI.] Scripta eſt hæc lex Deuter. 23. v. 3. vbi eam explicui docuique, quid per Eccleſiam Dei intelligatur, nimirùm intellige dignitatem, eminentiam & magiſtratum in cœtu populi Iſraelitici: ad hanc enim admitti non poterāt Ammonitæ & Moabitæ; iidem tamen fieri poterant proſelyti; itaque cum Iudæis ingredi templum & ſacris intereſſe, vti Ruth Moabitis fecit nupſitque Booz Iſraelitæ. Sic & apud Hiſpanos Mauri poſſunt fieri Chriſtiani, ſed ad magiſtratus non admittuntur.

Vers. 4. ET SVPER HOC ERAT ELIASIB SACERDOS.] q. d. ſuper cuſtodiam legis iam citatæ v. 1. conſtitutus erat Eliaſib Pontifex, cuius erat curare, ne quis Ammonites ad officia publica in Iſraele admitteretur: ſed ipſe adeo id nō curauit, vt Tobiam Ammonitam ſibi affinem fecerit, ideoque Gazophylacio præpoſuerit. Vnde ſequitur: QVI (Eliaſib) FVERAT PRÆPOSITVS IN GAZOPHYLACIO DOMVS DEI NOSTRI, ET PROXIMVS TOBIÆ, &c.] Tobias hic erat *ſeruus Ammonites*, vt dictum eſt c. 2. v. 10. ideoque infenſus Iudæorum hoſtis, ſed diues & potens, ideoque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliaſib Pontifex: qua de cauſa eum vt ſibi affinem præfecerat Gazophylacio templi, quæ erat magna Tobiæ dignitas æquè ac vtilitas, ſed maior Iſraelis indignitas & noxa, quòd ſcilicet ſeruus Ammonita ad tantam dignitatem in Iſrael eueheretur contra legem Deuter. 23. 3. citatam v. 1. Erat & noxa, quia Tobias Gazophylacium non ad vſus ſacerdotum & templi, ad quod inſtitutū erat, ſed ad ſua commoda auertebat, reponens in eo omnem ſuā ſuppellectilem. Quod indigniſſimum ratus Nehemias eum è Gazophylacio expulit; illudque Iſraeli reſtituit.

Vers. 5. FECIT ERGO SIBI (Hebr. & Septuag. *fecit ei*, ſcilicet Tobiæ, vt patet verſ. 7.) GAZOPHYLACIVM GRANDE, ET ERANT IBI ANTE EVM REPONENTES MVNERA, ET THVS, ET VASA &c.] q. d. Eliaſib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitiis & decimis, cæteriſque, quæ Leuitis & ſacerdotibus afferebantur.

Vers. 7. VT FACERET EI THESAVRVM.] ſcilicet Gazophylacium iam dictum, vt habent Septuag. in quo theſauri templi aſſeruabantur. Patet ex Hebr.

Vers. 8. PROIECI VASA] id eſt ſupellectilem Tobiæ.

Vers. 9. ET RETVLI IBI VASA DOMVS DEI ET SACRIFICIVM] id eſt res ad ſacrificium pertinentes, puta oleum, vinum, ſimilam, ſal &c.

Vers. 11. FECI STARE IN STATIONIBVS SVIS] q. d. ſuis locis & officiis reſtitui Leuitas & cantores.

Vers. 16. CVM QVIEVISSENT PORTÆ IERVSALEM IN

A DIE SABBATHI.] A ſuo officio emittendi & admittendi ingredientes. Hebr. *Cùm obumbratæ eſſent portæ*, id eſt cùm adeſſet veſpera feriæ ſextæ: tunc enim inchoabatur Sabbathum, vti iam dixi. Vnde Septuag. vertunt, *ante diem*, ſcilicet artificialem, *Sabbathi*. Iuſſit ergo Nehemias claudi portas tota die naturali Sabbathi per 24. horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbathum.

VT NVLLVS INFERRET ONVS,] per portas. Hinc porta dicta eſt, quod per eam onera importentur & exportentur, ait Cato, & ex eo Iſidorus lib. 15. Etymol. c. 2. licet Donatus portam dici velit ab aratri portatione, quia inquit, in deſignatione vrbium, ſubiunctis vaccā & tauro, qui vrbem deſignabat in porta, aratrum manu ſuſpendebat, ne ſulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi.

C MANVM MITTAM IN VOS,] id eſt vos comprehendam, & puniam, & onera mercium quas inferetis confiſcabo. Vers. 21.

ET FILII EORVM EX MEDIA PARTE (Hebr. *medietas ſiue media pars filiorum*) LOQVEBANTVR AZOTICE, (lingua autem Azotica olebat religionem exoticam & Azoticam) Alia enim medietas loquebatur Moabiticè, vel Ammoniticè, vel Madianiticè, IVXTA LINGVAM POPVLI, ET POPVLI, id eſt ſingulorum populorum, ex quibus matres erant oriundæ, filij enim à matribus educati, earum linguam cum lacte imbibebant. Vers. 24.

ET MALEDIXI,] id eſt anathematizaui & excommunicaui talium filiorum parentes, imò eos CECIDI (flagellis) ET DECALVAVI (perperam Complut. habent *decalcaui*) id eſt depilaui, & capillos euulſi, quod magnę eſt ignominiæ. Inter quos præcipuus erat filius Ioiadæ Pontificis, de quo v. 28. Vers. 25.

DE FILIIS AVTEM IOIADE FILII ELIASIB SACERDOTIS MAGNI (pontificis) GENER ERAT SANABALLAT HORONITES.] Ita Roman. licet Complut. & priſca Biblia habeant *Horonitis* in genitiuo, itaque legendum videtur; nam ſic habent Hebr. Septuag. Vatabl. Pagnin. & alij, vt ſenſus ſit: vnus è filiis Ioiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideoque erat eius gener. Vers. 28.

B

QVEM FVGAVI A ME] & à cœtu Iſrael, indignū ratus Sanaballat Samaritam & infidelem connubia miſcere cum Iſraele, imò cum Pontifice.

Porrò alius eſt hic Sanaballat à Sanaballat Præfecto Samariæ, qui teſte Ioſepho l. 11. cap. 7. & 8. filiam ſuam dedit vxorem Manaſſi fratri Iaddi pontificis ſub Alexandro Magno, ideoq; Manaſſen pontificem templi ſchiſmatici à ſchiſmaticis conſtructi in Samaria, in monte Garizim de quo templo perpetua fuit lis inter Iudæos & Samaritanos, etiā tempore Chriſti, vt patet Ioan. 4. v. 24. Alium fuiſſe liquet ex eo, quòd hic Sanaballat

dicatur receptus, & Eccleſia illo vtatur in introitu Miſſæ feria tertia Pentecoſtes: *Accipite*, inquit, *iucunditatem gloriæ veſtræ, gratias agentes Deo qui vos ad cæleſtia regna vocauit.* Et: *Modo coronantur & accipiunt palmam*, in Officio de Martyr. quæ habentur hic cap. 2. cumque Eccleſia hactenus illum in ſacris Biblijs excuderit, ac liber ipſe habeat documenta docta, pia, grauia & illuſtria: denique nuſquam non legentibus peccati horrorem, decreſcentis mundi increſcentem vanitatem & malitiam, iudiciorum Dei terrorem & futuri ſæculi memoriam incutiat; nihilque habeat quod non commodè accipi poſſit: hiſce; inquam, de cauſis, ſua etiam illi concedenda videtur auctoritas. Neque mirum hanc hactenus latuiſſe, & etiamnum latere, an ſacra ſit. Id enim Deus permiſit olim in omnibus libris Deuterocanonicis; imò permiſit multos libros prophetarum intercidere, qui citantur in libris Regum. Sanè Eſdras, vel quiſquis eſt libri Auctor, vir fuit doctus & pius, vt patet librum legenti. Vnde noſter Alcazar in cap. 7. Apocalypſ. pag. 489. littera A. Suſpicor, inquit, librum quartum Eſdræ ſcriptum poſt Apocalypſim, eiuſque auctorem alludere voluiſſe ad Apocalypſim, ſed ipſius ſeriem & contextum non probè tenuiſſe. Verùm ex dictis liquet librum hunc ſcriptum ante Apocalypſim, ideoque S. Ioannem in Apoca-

A lypſi ad eum alludere. Audi elegantem piamque Eſdræ viſionem, quam ipſe recenſet hoc libro cap. 2. atque perſimilem illi, quam narrat S. Ioannes Apocal. cap. 7. *Ego Eſdras vidi in monte Sion turbam, quam numerare nō potui, & omnes canticis collaudabant Dominum: Et in medio eorum erat iuuenis ſtaturâ celſus, eminentior omnibus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui Angelum & dixi. Qui ſunt hi, Domine? Qui reſpondens dixit mihi: Hi ſunt qui mortalem tunicam depoſuerunt, & immortalē ſumpſerūt, & confeſſi ſunt nomen Dei: Modò coronantur & accipiunt palmas. Et dixi Angelo: Ille iuuenis quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et reſpondens dixit mihi: Ipſe eſt filius Dei, quem in ſæculo confeſſi ſunt: ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini ſteterunt.*

Denique Auctor huius libri quarti cap. 1. v. 1. ſignificat ſe eundem eſſe cum Eſdra ſcriba & ſacerdote, qui auctor fuit libri primi; nam vocat ſe filium Saraiæ Pontificis, eoſdemque auos & atauos recenſet, quos recenſuit Eſdras lib. 1. cap. 7. ſed Eſdras ibi quindecim dūtaxat auos numerat, hic verò nouemdecim. Vnde liquet aliquos ex eis ab Eſdra omiſſos cap. 7. Auctor ergo huius libri vel fuit Eſdras, vel certè Eſdræ perſonam aſſumit; ſemper enim in Eſdræ perſona loquitur.

COM.

COMMENTARIA IN TOBIAM.

ARGVMENTVM.

Libri auctoritas.

A QVÆRITVR primò, an hic Liber ſit canonicus, vt infallibilis,& diuinæ ſit veritatis? Reſp.olim nonnullos Patres eum non habuiſſe pro canonico, eò quòd non extat in canone Hebræorum. Idem cenſent de libro Iudith, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, & Machabæorum.ita S. Hieron. in Prologo Galiato, S. Athanaſius in Synopſi, Nazian. in carm. de libris Sacris, Lyranus & Abul.

Verùm iam de fide eſt, eum æquè ac cæteros iam nominatos,eſſe canonicum;ita enim definiuit Conc. Carthag.4. can.47.Conc. Florent. & Trident.Seſſ.4.& Gelaſius primus in decreto de diuinis libris, ac talem eum habuere S. Irenæus, S. Chryſ.S. Auguſt.Cypr.Ambr. Baſilius, Clemens Alexand. Rabanus, Caſſiodorus, Iſidorus & alij, quos citat Bellarm.l.1.de verb.Dei cap.11.Serarius hic,& Sixtus Senenſ.l.8. Biblioth. Hæreſi 11.

Materia.

B Quæritur ſecundò,quodnam ſit eius Argumentum? Reſp. deſcribere vitam, geſta, & mores Tobiæ vtriuſque, patris ſcilicet,& filij,qui fuere ſpeculum probitatis,ideoque à coniugibus omnibus imitandi. Liber hic enim totus eſt moralis & pius, ac exemplar vitæ honeſtæ,& ſanctæ exhibet adoleſcentibus,præſertim ſponſis, item viuum exemplum cuſtodiæ Angelorum. Docet inſuper quanta ſit vis, & virtus orationis,quis debeat eſſe vſus, & finis coniugij,ac qualis vita coniugatorum. Tobias ergo œconomicus eſt, ac longè ſuperat œconomicos Ariſtotelis & Xenophontis. Denique quanta ſit Dei erga ſuos fideles prouidentia,quàntamque eorum curam gerat, vt per omnia eos dirigat ad optatum finem.

Eſt hiſtoria, non comœdia.

C Cauendus eſt hic error Pauli Fagij, qui in ſua verſione Latina Tobiæ ex textu Hebræo in præfatione aſſerit, librum hunc non eſſe hiſtoriam, ſed comœdiá comica ratione conſcriptam, vt auctor boni patrisfamilias in eo typum ob oculos poneret, ideoque aptè ei Tobiæ nomen dederit. Tobias enim bonitatem,& probitatem ſignificat: vnde alius Tobias filius patri ſimilis editur, & progignitur. Sic Xenophon ſcripſit Cyripædiam, vt in Cyro daret idæam boni principis,& œconomicum, vt in eo verum patremfamilias deſcriberet. Verùm certum eſt,hanc veram eſſe hiſtoriam, vti omnes orthodoxi cenſent:nam in ea nominantur tempora, perſonæ,anni, & acta, tam Tobiæ vtriuſque, quàm Angeli Raphaelis, Saræ &c. quaſi veræ hiſtoriæ: ſi enim eſſent hæc omnia comica, & ficta,non vera, & facta, liber hic excuſari non poſſet à fuco, ſed nec à mendacio.

Chaldaicè conſcripta.

Quæritur tertiò,qua lingua hic liber ſit conſcriptus? Paulus Fagius natione Germanus,ſecta Lutheranus,ſuum Lutherum ſecutus,putat primitùs Hebraicè conſcriptum,eſſeque illum, quem Cõſtantinopoli ad ſe allatum aſſerit, quemque ipſe ex Hebræo in Latinum traduxit, & typis vulgauit, idque arguere ſtyli ſinceritatem, ſoliditatem, & correſpondentiam cum aliis libris Hebraicis; ex Hebræo deinde tranſlatum eſſe in idioma Græcum,& ex Græco in Chaldæum, ex Chaldæo denique à S. Hieron. traductum in Latinum.

Verùm Hebræus ille primogenius Tobiæ textus, editus è Fagio ſuppoſititius videtur. Mirum enim eſt, eum non fuiſſe à S. Hieron. viſum,qui expreſsè teſtatur hic in præfatione hunc librum non Hebræo,ſed Chaldæo ſermone conſcriptũ. Porrò phraſis textus Hebræi à Fagio editi planè videtur eſſe alicuius mimi Rabbini, qui pueriliter ad verbum ex Græco Tobiam in Hebræum traduxerit. Græco enim ſæpe ad verbum reſpondet; vnde ex eo traductus videtur, reſectis nonnullis, quæ Fagio,vel traductori diſplicebant. Addit nõnulla ridicula, vt quòd Tobias cùm curari non poſſet, iuerit in Alemaniam,ſiue Germaniá,quòd dederit tertias decimas pro reſtauranda domo,ſecundùm legem Domini. Harum enim decimarum nulla in lege eſt mentio.

Fixum ergo ſit ex S.Hieronymo,librum hunc primitùs ſermone non Hebræo, ſed Chaldæo fuiſſe conſcriptum, ex quo deinde, ceu fonte variæ tranſlationes,tam Græcæ; quàm Hebraicæ,& Syriacæ emanarunt, de quibus Serarius hic prolegom.4.

In Aſſyria.

Hinc videtur liber hic in captiuitate Aſſyriaca conſcriptus: ibi enim vſus erat linguæ Chaldaicæ, in Iudæa verò Hebraicæ. Addit Serarius, quòd C præter Hebræam, & Græcam illam, quæ noſtræ huic Latinæ verſioni reſpõdet,alia extat Hebræa, & Græca paulò amplior,& fuſior,in qua Tobias ſemper *[illegible]*, ſeu in prima perſona loquitur; vnde meritò putát aliqui,Tobiam bis eandem hiſtoriá conſcripſiſſe,ſemel ſuccinctè, quam hic habemus; iterumq; fuſiùs, quæ Græcè etiamnũ extat,vt dixi. Hæc poſterior extat apud S.Ambroſium & in Bibliis Compl. Porrò hæ verſiones ſæpe inter ſe diſſentiũt. Nobis ex decreto Cõcilij Trid. Seſſ.4. ſequenda eſt Latina vulgata potiùs, quàm Hebræa, & Græca, cùm ab ea diſſentit.

Auctor Tobias vterque.

Quæritur quartò,quis ſit auctor libri? Reſp. Sixtus Senenſis, & Serarius cenſent, eſſe Tobiam vtrumque: priorem enim partem ſcripſiſſe Tobiam patrem,poſteriorem verò Tobiam filium; narrat enim ea,quæ poſt mortẽ patris contigerunt. Probant ex c.12.v.25.vbi pro *narrate omnia*, Hebræa

&

mor 15. & vt prædicent, & diuulgent vocem in vniuerſis vrbibus ſuis, & in Ieruſalem, dicentes: Egredimini in montem, & afferte frondes oliuæ, & frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, vt fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt. 16. Et egreſſus eſt populus, & attulerunt, feceruntque ſibi tabernacula vnuſquiſque in domate ſuo, & in atrijs ſuis, & in atrijs domus Dei, & in plateâ portæ aquarum, & in plateâ portæ Ephraim. 17. Fecit ergo vniuerſa Eccleſia eorum qui redierant de captiuitate, tabernacula, & habitauerunt in tabernaculis: non enim fecerant à diebus Ioſue filij Nun taliter filij Iſrael vſque ad diem illum. Et fuit lætitia magna nimis. 18. Legit autem in Libro legis Dei per dies ſingulos, à die primo vſque ad diem nouiſſimum, & fecerunt ſolennitatem ſeptem diebus, & in die octauo collectam iuxta ritum.

Vers. 1. ET VENERAT MENSIS SEPTIMVS.] Videntur hæc geſta anno ſeptimo Artaxerxis ſub Eſdrâ, qui ab eo miſſus redijt in Ieruſalem. Vnde ſicut catalogus cap. præcedentis Nehemiæ idem eſt cum catalogo Eſdræ cap. 2. ſic & quæ hoc c. 8. dicuntur, videntur eſſe eadem cum ijs, quæ narrauit Eſdras cap. 3. vt patet vtrumque conferenti. Vtrobique enim nominatur menſis ſeptimus, Eſdras, feſtum Tabernaculorum, &c. Nec dubium eſt Eſdram ſcribam officio & zelo ſuo perfunctũ, mox vt anno ſeptimo Artaxerxis redijt in Ieruſalem, vt populum in captiuitate legis oblitum, legẽ doceret. Ad hoc enim ipſe miſſus erat ab Artaxerxe dicente, *vt liberè doceat imperitos* Eſdræ 7. v. 25. ſicut Zorobabel & Ieſus miſſi ſunt ad reædificandum templum, Nehemias verò ad reſtaurandos muros & vrbem. Adde: non videtur Eſdras vixiſſe vſque ad annum vigeſimum Artaxerxis, quo Nehemias muros inſtaurauit; ſic enim fuiſſet annorũ 147. (quod illo æuo erat inſolens) tot enim fluxere ab anno vltimo Sedeciæ, quo occiſus eſt Saraias pater Eſdræ, vſque ad annũ vigeſimum Artaxerxis. Verùm hęc ratio non eſt ſolida: nam Eſdram anno 20. Artaxerxis vixiſſe patet c. 12. verſ. 33. & 35. vbi dicitur interfuiſſe Eſdras ſcriba dedicationi vrbis factæ à Nehemiâ; licet Caiet. putet ibi alium eſſe Eſdram ab hoc noſtro diuerſum. Quocirca nonnulli cenſent hæc cõtigiſſe ſub Nehemia anno 20. Artaxerxis, vt Eſdras cum eo tertiò redierit in Ieruſalem, fueritque grandæuus, nimirum 147. annorum.

Vers. 4. STETIT ESDRAS SVPER GRADVM LIGNEVM.] Hebr. *ſuper turrim ligneam*, id eſt ſuper ſuggeſtum, quod inſtar turriculæ è terrâ aſſurgebat in altum.

Vers. 5. STETIT OMNIS POPVLVS,] tum vt reuerentiam Dei legi ſtando deferret, tum vt arrectis auribus ſtans faciliùs lectionem Eſdræ perciperet. Hinc & Chriſtiani ad Euangelium aſſurgunt, reuerentiæ cauſa.

Vers. 8. ET LEGERVNT (tum Eſdras; tum eius ſocij, qui Eſdrę ſeni & feſſo in lectione ſuccedebant, ſed vbi quid difficultatis occurrebat, explicabat illud Eſdras) IN LIBRO LEGIS (in Pentateucho, ac præſertim in Deuteronomio, vbi lex tota repetitur & iteratur) DISTINCTE] vt omnes ſingula perfectè audire poſſent. Septuag. vertunt: *Et diſtinxit in ſcientiâ Domini*, id eſt diſtinctè legem legit & explicuit, per ſcientiam à Domino acceptam. Perperam ergo nonnulli hoc torquent ad reſtaurationem librorum à Chaldęis combuſtorum, quaſi illos Eſdras reſtaurarit ex memoriâ per ſcientiam à Deo infuſam: ET APERTE AD INTELLIGENDVM. Hebr. *ponendo* (id eſt dando) *intellectum*: q. d. Eſdras inter legendum explicabat, vbi opus erat Syriacè vel Chaldaicè, quæ Hebraicè ſcripta ex Deuteronomio legebantur; atque inſuper ſententias, quæ occurrebant paraphraſticè interpretabatur, vt dicitur v. 13. populus enim in Babylone linguam ſuam Hebræam corruperat, & cum Chaldæa miſcuerat: quare purè Hebræam non ſatis capiebat. Eſdras ergo Hebraicè dicta interpretabatur linguâ Syriacâ, quæ populo redeunti erat iam propria & natiua.

Vers. 9. *Atherſata eſt Nehemias. Vnde.* DIXIT AVTEM NEHEMIAS (IPSE EST ATHERSATA) Nehemias dictus eſt *Atherſata* à rad. ירש *iaras* id eſt hæreditauit, q. d. Atherſata, id eſt אתה ירשת *atta irraſta*, hoc eſt ſecundò à תירוש *hæreditaſti tu*, quia tu ſolus præ omnibus hæreditatem patrum poſſediſti, qui vrbem deſtructam reſtauraſti, muris cinxiſti, tutamque poſteris tuis poſſidendam tradidiſti. ita Vilalpando: vel *tiros*, id eſt muſtum, & שתה *ſcata*, id eſt bibit; q. d. prælibator vini regis; erat enim eius pincerna. ita Marinus in Lexico. Tertiò, *Atherſata* valdè conuenit cum *Artaſcata*, id eſt Artaxerxe. Videtur enim rex ſui nominis poteſtatem Nehemiæ feciſſe, aut certè ipſe, vtpote regi chariſſimus, ipſius regis nomine compellatus fuit ab aulicis. ita Vilalpando par. 1. de templo lib. 3. cap. 4.

Porrò fabuloſum videtur quod Lyranus ait, *Atherſata* Hebr. idem eſſe quod *relaxatus*: ſicque Nehemiá vocari, eò quòd per ſapientes Hebręorum relaxatus ſit, cum eoque diſpenſatum, vt biberet vinum regis Gentilis, puta Artaxerxis, cuius pincerna erat Atherſata, quia Atherſata non eſt nomen Hebræum, ſed Chaldæum & à Chaldæis inditum.

FLEBAT ENIM OMNIS POPVLVS CVM AVDIRET VERBA LEGIS,] quia videbat legis minas, puta clades omnis generis ſibi accidiſſe ob eius præuaricationem in ijſque adhuc ſe magnâ ex parte perdurare ab initio captiuitatis Babylonicæ vſque ad annum 20. Artaxerxis, quod erat ſpatium 147. annorum.

Vers. 10. ITE COMEDITE PINGVIA. Sic Chriſtiana lex vetat ieiunium in Dominicâ, ob Feſti lætitiam. ita S. Thom. 2. 2. q. 147. ar. 5. ad 3.

NOLITE CONTRISTARI] quia licet iure lugeatur, & fleatur, tamen hoc die feſto Neomeniæ, quo recolimus beneficia Dei tum antiqua, tum noua & continua in nos collata, gaudendum eſt, non lugendum.

Gaudium Domini duplex. GAVDIVM ETENIM DOMINI EST FORTITVDO NOSTRA.] Gaudium Domini dupliciter accipi poteſt. Primò actiuè, quod eſt gaudium, quo gaudet Dominus, cùm videt nos in aduerſis eſſe forti magnoq; animo, non paruo & abiecto. Hic enim ſtimulus valdè pungit animos pios, vt in

quan-

quantalibet aduerſitate & tribulatione animum non demittant, ſed roborent, vt in eâ gaudeant & exultent, ſi cogitent id Deo gratum eſſe Deumq; gaudere & delectari noſtrâ fortitudine & gaudio in aduerſis. ita Sanchez. Secundò paſſiuè gaudium Domini eſt, quod de Domino vel ex Domini amore, reuerentia, imitatione & obedientia concipitur, q. d. gaudet Deus diebus feſtis, eò quòd illis à fidelibus magis colatur, adoretur, inuocetur: quare ipſe pariter cupit, vt fideles hoc ſuum gaudiū imitentur & induant, gaudeantq; die feſto, ac gaudentes illi ſacrificent victimas pacificas ex quibus hilariter comedant, ac cum Deo ipſo quaſi epulentur. Hoc enim gaudio acquiritur fortitudo mentis & corporis; tum ad legem Dei implendā; tum ad aduerſa (quibus iam opprimimur) quælibet fortiter ferenda, imò per gaudium hoc lenienda & diſcutienda, ac per Deum amouenda. Deus enim B ſi nos lætos & gaudentes, indeque fortes & conſtantes viderit in lege feſtorumque ſuorum cultu, amouebit à nobis plagas, quas ob triſtē & puſillanimem eorum neglectum nobis immiſit: ſicut enim triſtitia facit mœſtos, puſillanimes, tardos: ita lætitia ex aduerſo facit hilares, magnanimos & celeres Dei cultores legiſq; cuſtodes, vnde Vatab. vertit: *Gaudium Domini eſt robur veſtrum*, ſeque explicat: diuino gaudio efficiemini fortiores animis & alacriores. Gaudium enim ſpiritus vitales & animales multiplicat, excitat, acuit & per totum corpus diffundit, vt illud vegetent, excitent & ad opus alacres efficiant; triſtitia verò eoſdem attenuat, arctat, grauat, auocat, vt totus homo ſit mœſtus, grauis, contractus & ineptus ad omne bonum. Quocirca Apoſtolus ad hoc gaudium perenne fideles adhortatur, dicens: *Gaudete in Domino ſemper: iterum dico gaudete*. Philip. 4. vide ibi dicta. Adde quod Deus in ſe & de ſe gaudentibus nouam gratiam, nouas vires, nouū robur aſſiduè ſuggerat, quibus

A ad omnia, licet triſtitia & ardua, fiant generoſi, fortes & alacres. Deus enim cùm ſit ſummus & liberaliſſimus lætiſſimusq; Dominus, vult à nobis famulis ſuis ſibi ſeruiri in lætitiâ, exultatione & iubilo: iuxta illud: *ſeruite Domino in lætitiâ*, Et illud: *lætamini in Domino & exultate iuſti*. Pſal. 31. 11.

Vt interpretaretur (Eſdras) eis verba Vers. 13.
regis,] vt ſolueret dubia, quæ ex pridianâ legis lectione eis ſuborta erant, præſertim circa ritus celebrandi inſtāns feſtum Scenopegię, ſiue Tabernaculorum, quos lex præſcribit Leuit. 23. vbi de ijs fusè egi.

Divulgent vocem,] id eſt voce præconis Vers. 15.
vbique promulgent, vt omnes conueniant in Ieruſalem ad feſtum Tabernaculorum imminens, iuxta legem per octo dies celebrandum.

Afferte frondes ligni pulcherrimi.] Hebr. *ligni olei*, id eſt pinguis & oleati, quod Septuag. interpretantur *cypreſſum*, Pagnin. *pinum*. Meliùs alij *cedrum*. Vide dicta Leuit. 23. 36.

Feceruntque tabernacula in domate Vers. 16.
ſuo,] id eſt in tecto domus ſuæ. ita Hebr. tecta enim apud Hebræos erant plana, vt in illis ſub dio ambulare, ſtare, ſedere, pernoctare, dormire poſſent. Clima enim Iudææ eſt calidum & ſiccum: vnde eius incolæ noctu in tectis frigidum aërem ſudumque captant.

A diebus Iosue, (id eſt ab ingreſſu Hebræo- Vers. 17.
rum in Chananæam eis à Deo promiſſam) non fecerunt taliter filii Israel,] non celebrarant tale feſtum Tabernaculorū tanta lætitia, tantâ deuotione legendo legem publicè, eiuſque explicationem faciendo tanto populi vndique cōfluentis concurſu, vt etiam in tectis Tabernacula conſtruere debuerint: ita Caiet. & alij.

Et in die octavo collectam,] id eſt fe- Vers. 18.
ſtum cœtus populi, quod quale fuerit, explicui Leuit. 23. 40.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ivdæi in ieiunio & ſacco confitentur peccata Deo. Leuitæ celebrant priſca beneficia, quibus Deus cum malefactis populi certauit: ac fœdus inter Deum & populum renouant.

1. IN die autem vigeſimoquarto menſis huius, conuenerunt filij Iſraël in ieiunio &
in ſaccis, & humus ſuper eos. 2. Et ſeparatum eſt ſemen filiorum Iſraël ab
omni filio alienigena: & ſteterunt, & confitebantur peccata ſua, & iniquitates patrum
ſuorum. 3. Et conſurrexerunt ad ſtandum: & legerunt in volumine legis Domini
Dei ſui, quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum ſuum.
4. Surrexerunt autem ſuper gradum Leuitarum, Ioſue, & Bani, & Cedmihel, Sa-
bania, Bonni, Sarebias, Bani, & Chanani: & clamauerunt voce magnâ ad Dominum
Deum ſuum. 5. Et dixerunt Leuitæ, Ioſue, & Cedmihel, Bonni, Haſebnia, Sere-
bia, Odaia, Sebnia, Pathahia: Surgite, benedicite Domino Deo veſtro ab æterno
vſque in æternum: & benedicant nomini gloriæ tuæ excelſo in omni benedictione
& laude. 6. Tu ipſe Domine, ſolus, tu feciſti cælum, et cælum cælorum, et omnem
exercitum eorum: terram, et vniuerſa quæ in eâ ſunt: maria, et omnia, quæ in eis
ſunt: et tu viuificas omnia hæc, et exercitus cæli te adorat. 7. Tu ipſe, Domine Deus,
qui elegiſti Abram, et eduxiſti eum de igne Chaldæorum, et poſuiſti nomen eius
Abraham. 8. Et inueniſti cor eius fidele coram te; et percuſſiſti cum eo fœdus, vt
dares ei Terram Chananæi, Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Iebuſæi, et Gergeſæi,
vt dares ſemini eius: et impleſti verba tua, quoniā iuſtus es. 9. Et vidiſti afflictionē
patrum noſtrorum in Ægypto: clamoremque eorum audiſti ſuper mare rubrum.

10. Et dediſti ſigna atque portenta in Pharaone, & in vniuerſis ſeruis eius, & in
omni populo terræ illius: cognouiſti enim quia ſuperbè egerant contra eos: & feciſti
tibi nomen, ſicut & in hâc die. 11. Et mare diuiſiſti ante eos, & tranſierunt per
medium maris in ſicco: perſecutores autem eorum proieciſti in profundum, quaſi
lapidem in aquas validas. 12. Et in columnâ nubis ductor eorum fuiſti per diem,
& in columnâ ignis per noctem, vt appareret eis via, per quam ingrediebantur. 13.
Ad montem quoque Sinai deſcendiſti, & locutus es cum eis de cælo, & dediſti eis
iudicia recta, & legem veritatis, ceremonias, & præcepta bona. 14. Et Sabbatum
ſanctificatum tuum oſtendiſti eis, & mandata, & ceremonias, & legem præcepiſti eis
in manu Moyſi ſerui tui. 15. Panem quoque de cælo dediſti eis in fame eorum,
& aquam de petrâ eduxiſti eis ſitientibus, & dixiſti eis vt ingrederentur & poſſide-
rent terram, ſuper quam leuaſti manum tuam, vt traderes eis. 16. Ipſi verò &
patres noſtri ſuperbè egerunt, & indurauerunt ceruices ſuas, & non audierunt man-
data tua. 17. Et noluerunt audire, & non ſunt recordati mirabilium tuorum, quæ
feceras eis. Et indurauerunt ceruices ſuas, & dederunt caput vt conuerterentur ad
ſeruitutem ſuam, quaſi per contentionem. Tu autem Deus propitius, clemens &
miſericors, longanimis & multæ miſerationis, non dereliquiſti eos. 18. Et quidem
cùm feciſſent ſibi vitulum conflatilem, & dixiſſent: Iſte eſt Deus tuus, qui eduxit te
de Ægypto; feceruntque blaſphemias magnas. 19. Tu autem in miſericordijs
tuis multis non dimiſiſti eos in deſerto: columna nubis non receſſit ab eis per diem,
vt duceret eos in viam: & columna ignis per noctem, vt oſtenderet eis iter per quod
ingrederentur. 20. Et ſpiritum tuum bonum dediſti, qui doceret eos, & manna
tuum non prohibuiſti ab ore eorum, & aquam dediſti eis in ſiti. 21. Quadraginta
annis pauiſti eos in deſerto, nihilque eis defuit: veſtimenta eorum non inueterauе-
runt, & pedes eorum non ſunt attriti. 22. Et dediſti eis regna, & populos, & partitus
es eis ſortes: & poſſederunt terram Sehon, & terram Regis Heſebon, & terram Og
Regis Baſam. 23. Et multiplicaſti filios eorum ſicut ſtellas cæli, & adduxiſti eos ad
terram, de quâ dixeras patribus eorum vt ingrederentur & poſſiderent. 24 Et ve-
nerunt filij, & poſſederunt terram, & humiliaſti coram eis habitatores terræ Chana-
næos, & dediſti eos in manu eorum, & reges eorum & populos terræ, vt facerent eis
ſicut placebat illis. 25. Ceperunt itaque vrbes munitas, & humum pinguem, &
poſſederunt domos plenas cunctis bonis: ciſternas ab alijs fabricatas, vineas & oli-
ueta, & ligna pomifera multa: & comederunt, & ſaturati ſunt, & impinguati ſunt &
abundauerunt delicijs in bonitate tua magna. 26. Prouocauerunt autem te ad
iracundiam, et receſſerunt à te, et proiecerunt legem tuam poſt terga ſua: et prophe-
tas tuos occiderunt, qui conteſtabantur eos vt reuerterentur ad te: feceruntque blaſ-
phemias grandes. 27. Et dediſti eos in manu hoſtium ſuorum, et afflixerunt eos.
Et in tempore tribulationis ſuæ clamauerunt ad te, et tu de cælo audiſti, et ſecun-
dum miſerationes tuas multas dediſti eis ſaluatores, qui ſaluarent eos de manu ho-
ſtium ſuorum. 28. Cumque requieuiſſent, reuerſi ſunt vt facerent malum in
conſpectu tuo: et dereliquiſti eos in manu inimicorum ſuorum, et poſſederunt eos.
Conuerſique ſunt, et clamauerunt ad te: tu autem de cælo exaudiſti, et liberaſti eos
in miſericordijs tuis, multis temporibus. 29. Et conteſtatus es eos vt reuerteren-
tur ad Legem tuam. Ipſi verò ſuperbè egerunt, et non audierunt et mandata tua, &
in iudicijs tuis peccauerunt, quæ faciet homo, et viuet in eis: et dederunt humerum
recedentem, et ceruicem ſuam indurauerunt, nec audierunt. 30. Et protraxiſti ſu-
per eos annos multos, et conteſtatus es eos in ſpiritu tuo per manum prophetarum
tuorum: et non audierunt, et tradidiſti eos in manu populorum terrarum. 31. In
miſericordijs autem tuis plurimis non feciſti eos in conſumptionem, nec dereli-
quiſti eos: quoniam Deus miſerationum, et clemens es tu. 32. Nunc itaque Deus
noſter magne, fortis, et terribilis, cuſtodiens pactum et miſericordiam, ne auertas à
facie tuâ omnem laborem, qui inuenit nos reges noſtros, et principes noſtros, et ſa-
cerdotes noſtros, et prophetas noſtros, et patres noſtros, et omnem populum tuum,
à diebus regis Aſſur vſque in diem hanc. 33. Et tu iuſtus es in omnibus, quæ ve-
nerunt ſuper nos: quia veritatem feciſti, nos autem impiè egimus. 34. Reges no-
ſtri, principes noſtri, ſacerdotes noſtri, & patres noſtri, non fecerunt legem tuam, &
non attenderunt mandata tua, & teſtimonia tua, quæ teſtificatus es in eis. 35. Et
ipſi in regnis ſuis, & in bonitate tuâ multâ, quam dederas eis, & in terrâ latiſſimâ &
pingui, quam tradideras in conſpectu eorum, non ſeruierunt tibi, nec reuerſi ſunt à

ſtudijs

ſtudijs ſuis peſſimis. 36. Ecce noſipſi hodie ſerui ſumus : & terra, quam dediſti
patribus noſtris vt comederent panem eius, & quæ bona ſunt eius, & noſipſi ſerui
ſumus in eâ. 37. Et fruges eius multiplicantur regibus, quos poſuiſti ſuper nos
propter peccata noſtra ; & corporibus noſtris dominantur, & iumentis ſecundùm
voluntatem ſuam, & in tribulatione magnâ ſumus. 38. Super omnibus ergo his
noſipſi percutimus fœdus, & ſcribimus, & ſignant Principes noſtri, Leuitæ noſtri, &
Sacerdotes noſtri.

VERS. 1. *Pœnitentiæ tria Symbola.* ET HVMVS (id eſt puluis & cinis) SVPER EOS] A Nota hic tria pœnitentiæ officia, æquè ac Symbola. Primū eſt, caput aſpergere cinere, quaſi confitendo quod viles & cinerei ſumus, vtpote ex cinere formati & in cinerem redituri : iuxta illud Geneſ. 3. 19. *Puluis es & in puluerem reuerteris.* Secundum eſt, publicum & ſolenne ieiunium. Tertium, ſaccus, ſiue cilicium.

VERS. 2. SEPARATVM EST SEMEN FILIORVM ISRAEL AB OMNI FILIO ALIENIGENA.] q. d. ſepararunt ſe ab vxoribus gentilitijs, ac filios, quos ex eis procrearant, ſepararunt à filijs, quos ex vxoribus Iſraeliticis genuerant eo modo, quem dixi 1. Eſdræ 10. 3.

VERS. 3. ET CONSVRREXERVNT (Leuitæ) AD STANDVM] in loco editiore, è quo à populo videri & audiri poſſent.

ET QVATER CONFITEBANTVR,] q. d. ad ſingulas lectiones canebant Deo pſalmos & hymnos, quibus Dei beneficentiam celebrarent, ac populi ingrati malefacta confitebantur, ſupplicesq; veniam eorum à Deo poſtulabant. B

VERS. 6. CÆLVM CÆLORVM] id eſt cælum altiſſimum, vaſtiſſimum & præſtantiſſimum, ſcilicet empyreū; ET OMNEM EXERCITVM EORVM, puta omnes Angelos & omnia aſtra.

VERS. 7. ELEGISTI ABRAHAM, ET EDVXISTI EVM DE IGNE CHALDÆORVM.] Dices, Hebr. & Septuag. habent *de Vr Chaldæorum*, & ſic vertit Noſter Geneſ. 11. 31. & alibi.

Reſp. *Vr* ſiue *Vra*, vt habet Ioſephus, eſt nomen proprium vrbis Chaldæorum, ex quâ Deus eduxit Abraham, quam Eupolemus apud Euſeb. l. 9. Præpar. cap. 4. vocat Camirinem. Dicta videtur à cultu agri (hunc enim Hebr. ſignificat *vr*) quem teſte S. Hier. quæſt. in Geneſim vt Deum coluerunt Chaldæi. ſicut Heliopolis in Ægypto dicta eſt a cultu ſolis : *Heliopolis* enim idem eſt quod, ἡλίου πόλις, id eſt, *ſolis vrbs*; ideoque Noſter vt interpretetur nomen Hebr. *vr*, vertit *ignis*. Vnde & quædam Biblia τὸ *igni* hoc loco ſcribunt per maiuſculum I, quaſi nomen proprium vrbis ; omninò enim hic alluditur ad Geneſ. 11. 31. vbi dicitur : *Eduxi eos de Vr Chaldæorum* : ſic enim & alibi ſæpè Noſter interpretatur etyma nominum propriorum Hebræorum, quia in eis latet aliquod myſterium, aut vis & energia, vt Iudic. 15. 19. Geneſ. 26. 20. & 22. C

Hinc ſecundò τὸ *vr* poteſt accipi quaſi nomen non proprium, ſed appellatiuum, vt ſignificet ignem, id eſt preſſuram & afflictionem : ſicut & Pſ. 16. 3. & Pſal. 65. 12. multas enim afflictiones paſſum eſſe Abraham à Chaldæis, eò quòd nollet adorare ignem quem ipſi æquè ac Perſæ vt Deum colebant, teſtatur Ioſephus lib. 1. Antiq. 8. & S. Auguſt. lib. 16. ciuit. 13. imò Hebræorum traditio

eſt, hâc de causâ Abrahamum in ignem fuiſſe cōiectum, ſed à Deo miraculosè liberatum, quam approbat S. Hier. quæſt. in Geneſim. Nec mirum huius rei non meminiſſe Ioſephum, nec Philonē, nec S. Paulum Hebr. 11. (quod obijcit Pererius) quia illi ferè ea tantùm referunt, quæ extant in Script. vt ſæpè de ſe profitetur Ioſephus. Vide dicta Geneſ. 11. 31.

ET DEDISTI SIGNA ATQVE PORTENTA IN PHARAONE] puta decem plagas, quibus Deus percuſſit Pharaonem, vt cogeret eum dimittere Hebræos in Chanaan. Celebrant hic Leuitæ magnificentiam & beneficentiam Dei recenſendo omnia, quæ Deus pro Hebræis geſſit in Ægypto & Chanaan ; ſcilicet quòd pro eis afflixerit Ægyptum decem plagis, quòd dederit eis columnam ignis quaſi ducem viæ, item manna, Legem, aquam de petrâ, terram Chanaan. Vnde confitentur pariter ingratitudinem populi Deo inobedientis. Itaque hæc eorum confeſſio & oratio eſt quaſi compendium libr. Pentateuchi, Iudicum & Regum. VERS. 10.

PANEM QVOQVE DE CÆLO DEDISTI EIS] ſcilicet manna, de quo Exodi 16. VERS. 15.

LEVASTI MANVM TVAM,] id eſt iuraſti. Iuramus enim manu eleuata, quaſi Deum inuocantes in teſtem.

ET DEDERVNT CAPVT.] Vatab. *Et elegerunt*, id eſt eligere voluerunt, *ducem*, qui eos reduceret in Ægyptum ad priſtinam ſeruitutem. Num 14. Secundò ſimplicius, *Dederunt caput vt conuerterentur*, id eſt obfirmata ceruice, vt præceſſit, ac obdurato capite reſolutè voluerunt reuerti in Ægyptū. Sic v. 29. dicitur : *Dederunt humerum recedentem & ceruicem ſuam indurauerunt.* VERS. 17.

NE AVERTAS A FACIE TVA (ſed aſſiduè aſpice benignis oculis, vt nobis compatiaris & miſerearis) OMNEM LABOREM (omnes ærumnas noſtras) A DIEBVS REGIS ASSVR] qui decem tribus anno ſexto Ezechiæ, captiuas abduxit in Aſſyriam. VERS. 32.

VERITATEM FECISTI] id eſt verè impleſti, verè exhibuiſti premia quæ promiſeras, & pœnas quas tranſgreſſoribus comminatus fueras. VERS. 33.

FRVGES MVLTIPLICANTVR REGIBVS,] q. d. Iudæa multas quidem profert fruges, at non nobis, ſed regibus Perſarum, quibus eas pro tributo ſoluere cogimur. VERS. 37.

SVPER OMNIBVS ERGO HIS] q. d. propter omnia ergo hæc, vt noſtri miſerearis, ecce noua promiſſione & fœdere pollicemur, nos abdicatis idolis & ſceleribus deinceps tibi ſoli fideliter & conſtanter perpetim ſeruituros. VERS. 38.

ET SCRIBIMVS] litteras huius fœderis, quod tecum inimus, illudq; nomine omnium ſubſcribi & obſignari faciemus à Principibus noſtris, quorum nomina ſequenti capite referuntur.

CAPVT

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ENumerantur ij qui fœdus populi cum Deo initum ſubſignarunt, qui pollicentur 52. mandata Dei vniuerſa ſeruaturos, ac nominatim Sabbathum, annumque ſeptimum: item decimas; ac primitias à lege ſtatutas perſoluturos, vtpote in quibus huc vſque negligentes & præuaricatores extiterant.

1. SIgnatores autem fuerunt, Nehemias, Athemias, Atherſata filius Hachelai, &
Sedecias. 2. Saraias, Azarias, Ieremias, 3. Pheſhur, Amarias, Melchias,
4. Hartus, Sebenia, Melluch, 5. Harem, Merimuth, Obdias, 6. Daniel, Genthon,
Baruch, 7. Moſollam, Abia, Maimin, 8. Maaſia, Belgai, Semeia: hi Sacerdotes.
9. Porrò Leuitæ, Ioſue filius Azaniæ, Bennui de filijs Henadad, Cedmihel. 10. &
fratres eorum, Sebenia, Odaia, Celita, Hanan, 11. Micha, Rohob, Haſebia, 12.
Zachur, Serebia, Sabania, 13. Odaia, Bani, Baninu. 14. Capita populi, Pharos, Phahathmoab, Ælam, Zethu, Bani, 15. Bonni, Azgad, Bebai, 16. Adonia, Bergoai,
Adin, 17. Ater, Hezecia, Azur, 18. Odaia, Haſum. Beſai, 19. Hareph, Anathoth,
Nebai, 20. Megphias, Moſollam, Hazir, 21. Meſizabel, Sadoc, Ieddua, 22. Pheltia, Aanan, Anaia, 23. Oſee, Hanania, Haſub. 24. Alohes, Phalea, Sobec, 25. Rehum, Haſebna, Maaſia, 26. Echaia, Hanan, Anan, 27. Melluch, Haran, Baana:
28. & reliqui de populo, Sacerdotes, Leuitæ, ianitores, & cantores, Nathinæi, & omnes qui ſe ſeparauerunt de populis terrarum ad legem Dei, vxores eorum, filij eorum,
& filiæ eorum, 29. omnes qui poterant ſapere ſpondentes pro fratribus ſuis, optimates eorum, & qui veniebant ad pollicendum, & iurandum vt ambularent in lege Dei; quam dederat in manu Moyſi ſerui Dei, vt facerent & cuſtodirent vniuerſa
mandata Domini Dei noſtri, & iudicia eius, & ceremonias eius, 30. & vt non daremus filias noſtras populo terræ, & filias eorum non acciperemus filijs noſtris. 31.
Populi quoque terræ, qui important venalia, & omnia ad vſum, per diem ſabbathi vt vendant, non accipiemus ab eis in ſabbatho, & in die ſanctificato Et dimittemus annum ſeptimum, & exactionem vniuerſæ manus 32. Et ſtatuemus ſuper nos præcepta
vt demus tertiam partem ſicli per annum ad opus domus Dei noſtri. 33. Ad panes
propoſitionis, & ad ſacrificium ſempiternum in ſabbathis, in calendis, in ſolemnitatibus, & in ſanctificatis, & pro peccato: vt exoretur pro Iſrael, & in omnem vſum domus Dei noſtri. 34. Sortes ergo miſimus ſuper oblationem lignorum, inter Sacerdotes, & Leuitas, & populum, vt inferrentur in domum Dei noſtri per domos patrum noſtrorum, per tempora, à temporibus anni vſque ad annum: vt arderent ſuper
altare Domini Dei noſtri, ſicut ſcriptum eſt in lege Moyſi: 35. & vt afferemus primogenita terræ noſtræ, & primitiua vniuerſi fructus omnis ligni, ab anno in annum
in domo Domini. 36. & primitiua filiorum noſtrorum, et pecorum noſtrorum,
ſicut ſcriptum eſt in lege, et primitiua boum noſtrorum, et ouium noſtrarum, vt offerrentur in domo Dei noſtri Sacerdotibus qui miniſtrant in domo Dei noſtri:
37. & primitias ciborum noſtrorum, et libaminum noſtrorum, et poma omnis ligni, vindemiæ quoque et olei, afferemus Sacerdotibus ad gazophylacium Dei noſtri, et decimam partem terræ noſtræ Leuitis. Ipſi Leuitæ decimas accipient ex omnibus ciuitatibus operum noſtrorum. 38. Erit autem Sacerdos filius Aaron cum
Leuitis in decimis Leuitarum, et Leuitæ offerent decimam partem decimæ ſuæ in
domo Dei noſtri, ad gazophylacium in domum theſauri. 39. Ad gazophylacium
enim deportabant filij Iſrael, et filij Leui, primitias frumenti, vini, et olei: et ibi erunt vaſa ſanctificata, et Sacerdotes, et cantores, et ianitores, et miniſtri, et non dimittemus domum Dei noſtri.

VERS. 1. SIGNATORES (fœderis populi cum Deo initi) FVERVNT NEHEMIAS (quaſi dux) ATHERSATA, FILIVS HACHELAI.] Alius eſt hic à Nehemiâ, qui Atherſata quoque nuncupabatur.

VERS. 28. ET OMNES QVI SE SEPARAVERVNT DE POPVLIS TERRARVM AD LEGEM DEI] qui ſcilicet A à gentiliſmo conuerſi ſunt ad Iudaiſmum, factique proſelyti.

VERS. 29. OMNES QVI POTERANT SAPERE.] Refer ad *filij*; q.d. omnes filij proſelytorum, qui non erant infantes, ſed adulti & rationis compotes ſignarunt quoque hoc fœdus.

Spon-

SPONDENTES (erant) pro FRATRIBVS SVIS OPTIMATES EORVM] q. d. in tanto numero non poterant omnes hoc fœdus ſignare: quare optimates ſoli iurarunt & obſignarunt pro cæteris contribulibus ſuis.

ET QVI (ſimiles optimatibus erant in populo præcipui) VENIEBANT AD POLLICENDVM ET IVRANDVM] Hebr. additur *cum execratione*, dicentes: Deus nos puniat, ſi non ſeruauerimus eius mandata.

Vers. 31. DIMITTEMVS ANNVM SEPTIMVM] ſiue Sabbathicum q. d. ſinemus terram anno ſeptimo Sabbathiſare, vt agros non colamus, ſed ſponte in eis nata pauperibus relinquamus, iuxta legem Exodi 23. 11.

ET EXACTIONEM VNIVERSÆ MANVS] q. d. dimittemus pariter debitoribus ea, quæ per ſyngrapham manus corũ nobis ſunt debita, ita ſcilicet vt anno ſeptimo ea non exigamus. Hoc enim lex pariter iubebat, vt cum terra non coleretur anno ſeptimo, eodem quoque debita ex fructibus terræ ſoluenda non ſoluerentur.

Vers. 33. ET IN SANCTIFICATIS] id eſt, in hoſtijs pacificis, quæ Deo offeruntur; has enim diſtinguit à victimis pro peccato, de quibus proximè ſequitur.

Vers. 34. A TEMPORIBVS ANNI VSQVE AD ANNVM] id eſt quotannis, ſiue ſingulis annis.

Vers. 37. DECIMAM PARTEM TERRÆ] id eſt, decimas fructuum terræ. Nec enim Leuitæ terram poſſidere poterant, ſed tantùm ex ea fructuum deci- A mas accipere.

OPERVM NOSTRORVM.] Hinc patet, Iudæos decimas ſoluiſſe non tantùm agrorum, ſed & laborum & operum ſuorum, vt ex lucro inde eis proueniente decimam partem darent Leuitis.

ERIT AVTEM SACERDOS FILIVS AARON CVM LEVITIS IN DECIMIS LEVITARVM.] Id eſt ſacerdotes filij Aaronis habebunt partem decimarum cum Leuitis, nimirùm decimam decimæ. Nam vt ſequitur: LEVITÆ OFFERENT DECIMAM PARTEM DECIMÆ SVÆ IN DOMO DEI. Igitur decimam decimarum ſuarum partem Leuitæ dabant ſacerdotibus, ſacerdotes viciſſim decimam decimæ ſuæ dabant pontifici, qui proinde erat diues valdè & opulentus, vt dixi Numer. 18. Vers. 38. *Decimæ laborum ſoluendæ.*

ET IBI ERVNT VASA SANCTIFICATA, ET SACERDOTES, ET CANTORES, ET IANITORES, B ET MINISTRI] dum tempore vicis ſuæ in templo miniſtrant. Hi enim habitabant in cubiculis templo annexis, quæ exedræ & gazophylacia dicebãtur, ibique alebantur; nam ſumptu colonorum & Leuitarum ad hęc gazophylacia deferri debebant primitiæ, quæ ſacerdotibus cedebant. Spondent ergo Hebræi ſe omnia hæc diligenter curaturos, quæ antea neglexerant. Vers. 39.

ET NON DIMITTEMVS DOMVM DEI] q. d. curabimus omnia quæ ad templi vſus & ſacerdotum ac Leuitarum ſuſtentationem pertinent. Hęc ergo ſe facturos iurant, quia in eis huc vſque negligentiores extiterant.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IErusalem iam muris cincta, è plebe decima pars per ſortem deligitur, quæ eam incolat & ædificet, cæteri vero ad alias Iudææ vrbes & pagos excolendos mittuntur, vnde mox tam Jeruſalem, quàm cæterarum vrbium incolæ nominantur & numerantur.

1. HAbitauerunt autem principes populi in Jeruſalem, reliqua verò plebs miſit
ſortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi eſſent in Jeruſa-
lem ciuitate ſancta, nouem verò partes in ciuitatibus. 2. Benedixit autem populus
omnibus viris qui ſe ſponte obtulerant vt habitarent in Jeruſalem. 3. Hi ſunt ita-
que principes prouinciæ, qui habitauerunt in Jeruſalem, & in ciuitatibus Juda. Ha-
bitauit autem vnuſquiſque in poſſeſſione ſua in vrbibus ſuis, Iſrael, Sacerdotes, Le-
uitæ, Nathinæi, & filij ſeruorum Salomonis. 4 Et in Jeruſalem habitauerunt de
filijs Juda, & de filijs Beniamin: de filijs Juda; Athaias filius Aſiam, filii Zachariæ, fi-
lij Amariæ, filii Saphariæ, filii Malaleel: de filijs Phares. 5. Maaſia filius Baruch;
filius Chalhoza, filius Hazia, filius Adaia, filius Joiarib, filius Zachariæ, filius Sino-
nitis: 6. omnes hi filij Phares, qui habitauerunt in Jeruſalem, quadringenti ſexa-
ginta octo viri fortes. 7. Hi ſunt autem filij Beniamin: Sellum filius Moſollam,
filius Joed, filius Phadaia, filius Colaia, filius Maſia, filius Etheel filius Iſaia, 8. &
poſt eum Gebbai, Sellai, nongenti vigintiocto. 9. & Ioel filius Zechri præpoſitus
eorum. & Judas filius Senua ſuper ciuitatem ſecundus. 10. Et de ſacerdotibus,
Idaia filius Ioarib, Joachin, 11. Saraia filius Helciæ, filius Moſollam, filius Sadoc,
filius Meraioth, filius Achitob princeps domus Dei. 12. & fratres eorum facien-
tes opera templi: octingenti vigintiduo. Et Adaia filius Ieroham, filius Phelelia, filius
Amſi, filius Zachariæ, filius Pheshur, filius Melchiæ. 13. & fratres eius principes
patrum: ducenti quadragintaduo. Et Amaſſai filius Azreel, filius Ahazi, filius Mo-
ſollamoth, filius Emmer, 14. & fratres eorum potentes nimis: centum viginti-
octo. & præpoſitus eorum Zabdiel filius potentium. 15. Et de Leuitis Semeia fi-
lius Haſub filius Azaricam, filius Haſabia, filius Boni, 16. & Sabathai, & Ioſabed,
ſuper omnia opera, quæ erant forinſecus in domo Dei, à principibus Leuitarum,

17. Et Mathania filius Micha, filius Zebedei, filius Aſaph, princeps ad laudandum
& ad confitendum in oratione, & Becbecia ſecundus de fratribus eius, & Abda fi-
lius Samua, filius Galal, filius Idithum: 18. omnes Leuitæ in ciuitate ſancta du-
centi octogintaquatuor. 19. Et ianitores, Accub, Telmoo, & fratres eorum, qui
cuſtodiebant oſtia: centum ſeptuaginta duo. 20. Et reliqui ex Iſrael Sacerdotes
& Leuitæ in vniuerſis ciuitatibus Iuda, vnuſquiſque in poſſeſſione ſua. 21. Et
Nathinæi, qui habitabant in Ophel, & Siaha, & Gaſpha de Nathinæis. 22. Et e-
piſcopus Leuitarum in Ieruſalem, Azzi filius Bani, filius Haſabiæ, filius Mathaniæ,
filius Michæ. De filijs Aſaph, cantores in miniſterio domus Dei. 23. Præceptum
quippe regis ſuper eos erat, & ordo in cantoribus per dies ſingulos. 24. & Pha-
thania filius Meſezebel, de filijs Zara filij Iuda in manu regis, iuxta omne verbum
populi, 25. & in domibus per omnes regiones eorum. De filijs Iuda habitauerunt
in Cariatharbe & filiabus eius: & in Dibon, & in filiabus eius: & in Cabſeel, & in
viculis eius. 26. & in Ieſue, & in Molada, & in Bethphaleth, 27. & in Haſer-
ſual, & in Berſabee, & in filiabus eius, 28. & in Siceleg, & in Mochona, & in fi-
liabus eius. 29. & in Remmon, & in Saraa, & in Ierimuth, 30. Zonoa, Odol-
lam, & in villis earum, Lachis, & regionibus eius. & Azeca, & filiabus eius. Et man-
ſerunt in Berſabee vſque ad vallem Ennom. 31. Filij autem Beniamin, à Geba
Mechmas, & Hai, & Bethel, & filiabus eius: 32. Anathoth, Nob, Anania, 33.
Aſor, Rama, Gethaim, 34. Hadid, Sebo m, & Neballat, Lod. 35. & Ono valle
artificum: 36. Et de Leuitis portiones Iudæ & Beniamin.

Vers. 1. HABITAVERVNT AVTEM PRINCIPES POPVLI IN IERVSALEM] tamquam in metropoli, ac ciuitate ſancta, & à Deo electa ad templum æquè ac ad regnum, vel regimen.

RELIQVA VERÒ PLEBS MISIT SORTEM, VT TOLLERENT VNAM PARTEM DE DECEM, QVI HABITATVRI ESSENT IN IERVSALEM CIVITATE SANCTA, NOVEM VERÒ PARTES IN CIVITATIBVS] cæteris Iudææ. Erat enim Ieruſalem tam incolis quàm domibus deſtituta: quare decima pars plebis ſorte delecta eſt ad eam incolendam, ac ad domos, fora, plateas in ea ædificandum, quod duobus annis incolæ ſorte delecti perfecerunt, teſte Beda & Ioſepho 11. Ant. c. 5. ſorte delectis acceſſere ij qui ſponte ſe obtulerunt ad habitandum in Ieruſalem, vt dicitur v. 2.

Vers. 3. ET FILII SERVORVM SALOMONIS.] Quinam fuerint hi dixi 1. Eſdræ 2. 43. & 1. Paral. 9. 2.

Vers. 9. ET IVDAS FILIVS SENVA SVPER CIVITATEM SECVNDVS] q. d. primus ciuitatis Ieruſalem præfectus ſiue præpoſitus erat Ioel, qui præceſſit: ſecundus verò erat Iudas.

Vers. 11. SARAIA &c. PRINCEPS DOMVS DEI] Princeps, id eſt procurator: nam eum non fuiſſe Pontificem liquet ex c. ſequenti v. 10. vbi inter pontifices non nominatur.

Vers. 14. FILIVS POTENTIVM] id eſt vnius è potentibus & primoribus.

Vers. 15. SEMEIA FILIVS HASVB, (qui Haſub erat) FILIVS AZARICAM, (qui Azaricam erat) FILIVS HAZABIA (qui Haſabia erat) FILIVS BONI.] Vode Vatab. & alij vertunt, *Semeia filius Haſub, filij Azaricam, filij Haſabiæ, filij Boni.* Simili modo *τὸ filius* exponendum eſt v. 7. 9. 10. & omnibus ſequentibus ſubaudiendo *qui erat.* Vnde clariùs vbique pro *filius* cum Pagnin. & Vatab. vertas *filij.*

Vers. 16. IOZABED SVPER OMNIA OPERA, QVÆ ERANT FORINSECVS IN DOMO DEI A PRINCIPIBVS LEVITARVM] q. d. Iozabed præerat culturæ agrorum, item curæ vaſorum ad templum pertinentium, quorum adaptatio à principibus Leuitarum facienda erat.

Vers. 17. MATHANIA &c. PRINCIPES AD LAVDANDVM] hoc eſt, præerat cantoribus & inſtrumentis muſicis.

ET EPISCOPVS LEVITARVM] id eſt præfectus Leuitarum: Epiſcopus enim Græcè idem eſt quod *ſuperintendens,* Vnde Cicero l. 7. Epiſt. ad Atticum Campaniæ Præfectum vocat Epiſcopum. Vers. 22.

PRÆCEPTVM QVIPPE REGIS SVPER EOS ERAT, ET ORDO IN CANTORIBVS PER SINGVLOS DIES] q. d. Artaxerxes præcepit vt Leuitæ quotidie per vices iuxta ordinem à Dauide & Salomone inſtitutum Deo in templo pſalmos, & hymnos concinerent. Vers. 23.

ET PHATHAHIA &c. IN MANV REGIS IVXTA OMNE VERBVM POPVLI] Hebr. *Phathahia erat ad manum regis ad omne negotium populi*; q. d. Phathahias Iuriſperitus conſtitutus erat ab Artaxerxe, vt nomine eius cum Nehemia Duce omnes populi cauſas, liteſque decideret, ſic etiamnum Prætoribus & Iudicibus adiungi ſolet Aſſeſſor iuris, legumque peritus. Vers. 24.

ET IN DOMIBVS PER OMNES REGIONES EORVM.] Hebr. *Et in villis,* ſcilicet extra Ieruſalem; q. d. Huc vſque recenſui incolas Ieruſalem, iam recenſebo incolas villarum & vrbium extra Ieruſalem ſitarum, per omnes Iudææ & Iudæorum regiones. Vers. 25.

ET ONO VALLE ARTIFICVM] quis fuerit hic locus dixi c. 6. 2. Vers. 35.

ET DE LEVITIS PORTIONES IVDÆ ET BENIAMIN] q. d. Leuitæ nō habitabant ſimul omnes in Ieruſalem, ſed ſparſi erant per omnes vrbes: quare portiones eorum erant diſtributæ per omnes regiones Iudæ & Beniamin vt quæque ex eis ſuum haberent numerum, qui incolas ea quæ ad Dei legem & cultum ſpectabant, doceret. Hoc enim ſanxerat Deus per Moſen. Vnde Vatab. clarè vertit: *Leuitæ verò poſſeſſionem habebant tam in Iuda quàm in Beniamin*; Alij, *in confinio Iuda & Beniamin.* Hebr. eſt *Ex Leuitis diuiſiones vel partitiones erant Iuda & Beniamin*; q. d. Leuitæ diuidebantur per Iuda & Beniamin. Septuag. *Ex Leuitis partes in Iuda & Beniamin.* Vers. 36.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recenſentur ſacerdotes & Leuitæ tempore Nehemiæ. Vnde v. 27. ipſe eoſdem conuocat ad murorum dedicationem. quæ v. 31. facta narratur eorumdem per muros ſolemni proceſſione cum duobus choris canentium, populi plauſu, & immolatione hoſtiarum. Denique v. 43 ſtatuuntur qui præſint gazophylacijs, & templi ſumptibus, ac ſacerdotibus & Leuitis de alimentis proſpiciant.

1. HI ſunt autem Sacerdotes & Leuitæ, qui aſcenderunt cum Zorobabel filio Sa-
lathiel, & Ioſue: Saraia, Ieremias, Eſdras, 2. Amaria, Mulluch, Hattus,
3. Sebenias, Rheum, Merimuth, 4. Addo, Genthon, Abia, 5 Miamin, Madia;
Belga, 6. Semeia, & Ioiarib, Idaia, Sellum, Amoc, Helcias. 7. Idaia. Iſti prin-
cipes Sacerdotum, & fratres eorum, in diebus Ioſue. 8. Porrò Leuitæ, Ieſua, Ben-
nui, Cedmihel, Sarebia, Iuda, Mathanias, ſuper hymos ipſi & fratres eorum: 9.
& Becbecia atque Hanni, & fratres eorum vnusquiſque in officio ſuo. 10. Ioſue
autem genuit Ioacim, & Ioacim genuit Eliaſib, & Eliaſib genuit Ioiada, 11. & Io-
iada genuit Ionathan, & Ionathan genuit Ieddoa. 12. In diebus autem Ioacim e-
rant Sacerdotes & principes familiarum: Saraiæ, Maraia: Ieremiæ, Hanania: 13.
Eſdræ, Moſollam, Amariæ, Iohanan: 14. Milicho, Ionathan: Sebeniæ, Joſeph: 15.
Haram, Edna: Maraioth, Helci: 16. Adaiæ, Zacharia: Genton, Moſollam: 17. A-
biæ: Zechri: Miamin & Moadiæ, Phelti: 18. Belgæ, Sammua: Semaiæ, Ionathan:
19. Ioiarib, Mathanai: Iodai, Azzi: 20. Sellai, Celai: Amoc, Herber; 21.
Helciæ, Haſebia: Idaiæ, Nathanael. 22. Leuitæ in diebus Eliaſib, & Ioiada, &
Iohanan, & Ieddoa, ſcripti principes familiarum, & Sacerdotes in regno Darij Per-
ſæ. 23. Filij Leui principes familiarum, ſcripti in Libro verborum dierum, & vſ-
que ad dies Jonatham, filij Eliaſib. 24 Et principes Leujtarum, Haſebia, Sere-
bia, & Ioſue filius Cedmihel: & fratres eorum per vices ſuas, vt laudarent & confi-
terentur iuxta præceptum Dauid viri Dei, & obſeruarent æquè per ordinem. 25.
Mathania, & Becbecia, Obedia, Moſollam, Telmon, Accub, cuſtodes portarum &
veſtibulorum ante portas. 26. Hi in diebus Joacim filij Joſue, filij Joſedec, & in
diebus Nehemiæ ducis, & Eſdræ ſacerdotis ſcribæque, 27. In dedicatione au-
tem muri Jeruſalem, requiſierunt Leuitas de omnibus locis ſuis, vt adducerent eos
in Jeruſalem, & facerent dedicationem, & lætitiam in actione gratiarum, & cantico,
& in cymbalis, pſalterijs, & citharis. 28. Congregati ſunt autem filii cantorum de
campeſtribus circa Jeruſalem, & de villis Nethuphati. 29. de domo Galgal, &
de regionibus Geba & Azmaueth: quoniam villas ædificauerunt ſibi cantores in
circuitu Jeruſalem. 30, Et mundati ſunt Sacerdotes & Leuitæ, & mundauerunt
populum, & portas, & murum. 31. Aſcendere autem feci principes Iuda ſuper
murum, & ſtatui duos magnos choros laudantium. Et ierunt ad dexteram ſuper
murum ad portam ſterquilinij. 32. Et iuit poſt eos Oſaias, & media pars princi-
pum Juda, 33. & Azarias, Eſdras, & Moſollam, Judas, & Beniamin, & Semeia: &
Jeremias. 34. Et de filiis ſacerdotum in tubis, Zacharias filius Jonathan, filius Se-
meiæ, filius Mathaniæ, filius Michaiæ, filius Zechur, filius Aſaph. 35. & fratres
eius, Semeia, & Azareel, Malalai, Galalai, Maai, Nathanael, & judas, & Hanani, in
vaſis cantici Dauid viri Dei: & Eſdras ſcriba ante eos in porta Fontis. 36. Et
contra eos aſcenderunt in gradibus Ciuitatis Dauid, in aſcenſu muri ſuper domum
Dauid; & vſque ad portam Aquarum ad Orientem. 37. Et chorus ſecundus gra-
tias referentium ibat ex aduerſo, & ego poſt eum, & media pars populi ſuper mu-
rum & ſuper turrim furnorum, & vſque ad murum latiſſimum. 38. & ſuper por-
tam Ephraim, & ſuper portam antiquam, & ſuper portam piſcium, & turrim Hana-
neel, & turrim Emath, & vſque ad portam gregis: & ſteterunt in porta cuſtodiæ.
39. ſteteruntque duo chori laudantium in domo Dei, & ego, & dimidia pars ma-
giſtratuum mecum. 40. Et Sacerdotes, Eliachim, Maaſia, Miamin, Michea,
Elioenai, Zacharia, Hanania, in tubis. 41. & Maaſia, & Semeia, & Eleazar, &
Azzi, & Johanan, & Melchia, & Aelam, & Ezer, Et clarè cecinerunt cantores, &

Iezraia præpoſitus. 42. & immolauerunt in die illa victimas magnas, & læitati ſunt; Deus enim lætificauerat eos lætitia magna: ſed & vxores eorum & liberi gauiſi ſunt, & audita eſt lætitia Jeruſalem procul. 43. Recenſuerunt quoque in die illa viros ſuper gazophylacia theſauri ad libamina, & ad primitias, & ad decimas, vt introferrent per eos principes ciuitatis in decore gratiarum actionis, Sacerdotes & Leuitas: quia lætificatus eſt Iuda in Sacerdotibus & Leuitis aſtantibus, 44. Et cuſtodierunt obſeruationem Dei ſui, & obſeruationem expiationis, & cantores, & ianitores iuxta præceptum Dauid, & Salomonis filij eius, 45. quia in diebus Dauid & Aſaph ab exordio erant principes conſtituti cantorum, in carmine laudantium, & confitentium Deo. 46. Et omnis Iſrael, in diebus Zorobabel, & in diebus Nehemiæ, dabant partes cantoribus & ianitoribus per dies ſingulos, & ſanctificabant Leuitas, & Leuitæ ſanctificabant filios Aaron.

VERS. 1. *Eſdras vnus non duo.* ESORAS] Caiet. putat hunc Eſdram eſſe diuerſum ab Eſdra de quo lib. 1. quem ipſe cōſcripſit. Probat, quia hic ſimpliciter vocatur Eſdras, ille verò lib. 1. vocatur Sacerdos & ſcriba. Verùm Sanchez & alij cenſent eſſe vnum eundemque. Nam hic quoque v. 35. vocatur *Eſdras ſcriba*, diciturque præfuiſſe vni choro cantorum. Quare Eſdras hoc anno 20. Artaxerxis ſuperſtes, iam erat 147. annorum, vt ſuperiùs dixi. Addit Hiſtoria Scholaſt. in Iudith c. 10. *Dedicatis iam mænibus defunctus eſt Eſdras & Ieroſolymæ ſepultus.*

VERS. 7. ISTI PRINCIPES SACERDOTVM &c. IN DIEBVS IOSVE] hoc eſt Ieſu filij Ioſedec Pontificis, qui anno primo Cyri cum Zorobabel Iudæos è Babylone reduxit, & templum reædificauit.

VERS. 10. IOSVE AVTEM GENVIT IOACIM. ET IOACIM GENVIT ELIASIB, ET ELIASIB GENVIT IOIADA.

VERS. 11. ET IOIADA GENVIT IONATHAN. ET IONATHAN GENVIT IEDDOA.] Ieddoa eſt Iaddo, qui pontificalibus indutus occurrit Alexandro Magno, eumque Iudæis offenſum (eo quòd ipſi Dario Codomanno regi Perſarum, cui erant ſubditi, fauiſſent, non ſibi eum inuadenti) placauit. Vnde eum ſupplex veneratus eſt Alexander, teſte Ioſepho l. 11. Antiq. c. 8.

Dices: Nehemias non potuit Iaddum videre pontificem: ſic enim debuiſſet viuere ducētos annos: tot enim fluxere à Cyro ad Alexandrum, totque annis ſtetit Monarchia Perſarum, quam victo Dario Alexander tranſtulit ad Græcos. vixit enim & geſſit hæc Nehemias ſub Artaxerxe Longimano, qui Alexandrum anteceſſit centum annis & ampliùs: quare non potuit ipſe Iaddum ſub Alexandro videre pontificem. Hoc argumento cōuictus Scaliger de Emendat. Temp. contendit Artaxerxem, qui miſit Nehemiam in Iudæam, non fuiſſe Longimanum; ſed Mnemonem, qui paulò ante Alexandrum regnauit in Perſide. Verùm

An Nehemias viderit Iaddum. Reſp. Reſp. hæc omnia in argumento obiecta vera eſſe, ideoque hunc verſ. 11. æquè ac verſ. 22. non eſſe ſcriptum à Nehemia, ſed poſt eius mortem huic libro hoc loco inſertum à Synagoga Iudæorum, quæ tum regebatur à Spiritu ſancto, vel ab aliquo ſcriptore Hagiographo, ad oſtendendam continuā Pontificum ſucceſſionem toto tempore regni Perſarum vſque ad Alexandrum, à cuius geſtis incipiunt libri Machabæorum, vt continuam Iſraelis, hoc eſt Reipubl. & Eccleſiæ Dei hiſtoriam pertexant per Machabæos Pontifices & Principes vſque ad Chriſtum. Primus enim Ioſue ſiue Ieſus, qui hic nominatur, fuit pontifex ſub Cyro: vltimus verò Ieddoa ſiue Iaddo fuit Pontifex ſub Dario Codomanno & Alexandro: intermedij verò fuere Pontifices ſucceſſiuè ſub Dario, Xerxe, Artaxerxe, alijſque regibus Perſarum pariter intermedijs, vti oſtendi in catalogo & ſerie horum Pontificum, quam præfixi Eſdræ. Id ita eſſe colligitur ex verſ. 23. & 26. vbi dicitur, tempore Nehemiæ fuiſſe Pontifices Ioacim & Eliaſib, *vſque ad dies Ionathan filij Eliaſib*: Ionathan autem fuit pater Ieddoæ ſiue Iaddi: quare eum Nehemias non vidit pontificem. Simili modo libris Moſis ac Ioſue & aliorū, ab Eſdra addita ſunt vltima capita, quibus eorum mors deſcribitur, vt dixi proœmio in Eſdram.

Reſp. ſecundò, Nehemiam vidiſſe Iaddum puerum, ſed non pontificem. Id liquet ex c. 13. v. 28. vbi dicitur aliquis filiorum Ioiadæ Pontificis dediſſe filiam ſuam vxorem Sanaballat Horonitæ: itaque eum ſibi feciſſe generum, *quem*, inquit Nehemias, *fugaui à me*. Nam hic filius Ioiadæ fuit Ionathan pater Iaddi, vel certè fuit frater, Ionathan. Quare ſi tunc Ionathan vel frater eius habebat filiam nubilem, vtique poterat & filium habere Iaddum: ſicut ergo Eſdras, Deo dante, fuit longæuus, vixitq; 147. annos, ſic & longæuus fuit Nehemias Eſdræ coæuus, æquè ac longæui fuere Ieſus filius Ioſedec, Daniel & ſimiles illo æuo, idque hoc fine, vt Synagogam in captiuitate ex parte prolapſam in fide, lege & cultu veri Dei inſtaurarent, nimirùm, vt ille ait: *ſenium non ſentit charitas*. Quare Iaddo pontifex tempore Alexandri Magni videtur fuiſſe grandæuus; ſcilicet 94. circiter annorum, ita vt natus ſit ſub Artaxerxe vel Dario Notho eius filio, viſuſque à Nehemia puer vel iuuenis exiſtens; nam ab vltimo anno Artaxerxis ad Alexandrum fluxere 94. anni. Et hac de cauſa Ieddoa hic non vocatur pontifex, ſed ſimpliciter nominatur dumtaxat, diciturque genitus à Ionathan.

VERS. 12. IN DIEBVS AVTEM IOACIM ERANT SACERDOTES ET PRINCIPES FAMILIARVM: (ſacerdotalium tùm recentium & præ cæteris florentium) SARAIÆ, MARAIA: IEREMIÆ, HANANIA: ESORÆ, MOSOLLAN &c.] q. d. In familia Saraiæ, quæ tempore Ioſue ſiue Ieſu Pontificis inter ſacerdotales familias erat celebris & prima, vt dictum eſt verſ. 1. iam tempore Ioacim filij Ieſu Pontificis primarius & princeps erat Maraia: in familia verò Ieremiæ primus & princeps erat Hanania: in familia verò Eſdræ caput & princeps erat Moſollan; & ita de cæteris qui ſequuntur.

VERS. 22. LEVITÆ IN DIEBVS ELIASIB ET IOIADA, ET IOHANAN ET IEDDOA, SCRIPTI PRINCIPES.

DES FAMILIARVM ET SACERDOTES (ſupple, erant ij quos ſubiungo verſ. 24. hucuſque enim recenſuit principes Leuitarum familiarum ſacerdotalium: nunc ſimili modo recenſet principes familiarum Leuiticarum) IN REGNO (Hebr. *vſque ad regnum*, vt vertunt Pagnin. & Vatab.) DARII PERSÆ] ſcilicet Darij Codomanni vltimi Perſarum regis, quem anno ſeptimo regni vicit Alexander, itaque Monarchiam à Perſis ad Græcos tráſtulit. Hic verſus videtur inſertus Nehemiæ ab aliquo poſteriore, vt dixi v. 11. nam Nehemias non vidit Darium Codomannum, nec Iaddum ſub eo Pontificem: ſic enim debuiſſet viuere annos ducétos. Niſi dicas Darium hic accipi non Codomãnum, ſed Nothum, qui fuit filius ſpurius Artaxerxis Lõgimani, illique in regno ſucceſſit. Hunc enim videre potuit Nehemias, adeoque ſi Iaddus natus B eſt initio regni Darij Nothi, tempore Alexandri magni erat 94. circiter annorum.

Vers. 23. IN LIBRO VERBORVM DIERVM.] Id eſt, in annalibus ſiue diariis & chronicis Pontificũ Iudæorum. Hos enim annales exactè conſcripſiſſe Iudæos, liquet ex libro Paralip. & ex Ioſepho, idque per ſeriem annorum Pontificum, vtpote regibus iam extinctis. Vnde pariter patet annales hos diuerſos eſſe à libro Paralip. nam ab eo citantur.

Vers. 27. IN DEDICATIONE AVTEM MVRI IERVSALEM.] Hinc patet ſolemnem hanc dedicationem fuiſſe muri Ieruſalem: ideoque paulò poſt 52. dies, quibus murus perfectus fuit, eſſe peractam, vt cenſent Salianus, Sanchez & alij: licet nonnulli putẽt hanc dedicationẽ fuiſſe non muri dumtaxat, ſed totius vrbis, poſtquam in illa domus, fora, vici & plateæ fuere ædificatæ & perfectæ per ſpatium C biennij, teſte Ioſepho. quare hanc dedicationẽ totius vrbis factam aiunt anno 22. Artaxerxis. Vnde ipſi ab hoc anno 22. quo dedicata eſt vrbs, inchoãt 70. hebdomades Danielis vſque ad Chriſtum.

Porrò ritus huius dedicationis deſcribitur v. 30 & ſequentibus. Hinc cœpit vſus pius dedicandi nouas vrbes & domos, quem proinde etiamnum religioſiores ſtudioſè obſeruant. Idẽ fecere Gentiles, vt dixi ſuperiùs. Hinc Iuſtin. Imper. l. *ſacra loca* 9. 5. *ſanctæ. ff. de rerum diuiſione: Sanctæ quoque res* inquit, *velut muri & portæ ciuitatis quodammodo diuini iuris ſunt, & ideo nullius in bonis ſunt.* ſacros eſſe muros apud Romanos multis docet Seruius ad illud Virgilij lib. 5. Æneid.

Interea Æneas vrbem deſignat aratro.

Vbi certos oſtendit ritus & ſacrificia, quæ in murorum deſignationem & fabricam adhibebantur.

Vers. 39. MVNDAVERVNT POPVLVM, ET PORTAS, ET MVRVM] nimirum aſpergendo ea aquâ luſtrali: item orando & ſacrificando pro eorum incolumitate. Rurſum iiſdem ritibus mundarunt muros & populum ab omni immunditie & irregularitate, quam in illa lege facilè, & multis modis contrahebant.

Vers. 31. ASCENDERE AVTEM FECI PRINCIPES IVDA SVPER MVRVM.] Muri enim exiguam habebant latitudinem, vnde paucos capiebant. Iuſſi ergo fuere ſoli Principes, non omnes, ſed aliqui eos conſcendere, vtpote quorum erat eos contra hoſtes tueri. Porrò hinc inde ad latus principum erant duo chori ſacerdotum & Leuitarum pari cum eis paſſu procedentium, & Dei laudes canentium.

A Vni choro præerant Eſdras, vt patet v. 35. alteri Nehemias cum ſuis aſſeclis, qui partim ſacerdotes erant, partim laici, præſertim è principum numero, vt patet v. 37. & 39.

ET IMMOLAVERVNT IN ILLA DIE VICTIMAS MAGNAS] quas Deus ſibi gratas oſtendit, dum aquas quibus perfuſæ erant victimæ, conuertit in ignem qui victimas concremauit, qua de cauſa Hebræi vt tantum miraculum quotannis recolerent, inſtituerunt feſtum dati à Deo ignis, vt patet 2. Machab. 1. 18. Vers. 42.

RECENSVERVNT QVOQVE IN DIE ILLA VIROS SVPER GAZOPHYLACIA THESAVRI AD LIBAMINA, ET AD PRIMITIAS, ET AD DECIMAS, VT INTROFERRENT PER EOS PRINCIPES CIVITATIS IN DECORE GRATIARVM ACTIONIS (in decoram B gratiarum actionem, pro eorum meritis) SACERDOTES ET LEVITAS] vt ſcilicet per viros gazophylaciis præfectos inducerent Sacerdotes & Leuitas ad ipſa gazophylacia, vt ex eis acciperent decimas, libamina, & primitias ſibi ex lege debitas; vt ſcilicet ex eis darent partes ſacerdotibus & Leuitis, vt habent Hebr. Septuaginta Sixtini, Vatabl. & alij, idque *in decore gratiarum actionis*, vt ſcilicet per has oblationes decoras agerent gratias Sacerdotibus & Leuitis, quòd in hac dedicatione & proceſſione concinnè canendo, & religioſè ſacrificando egregiè munere ſuo perfuncti forent: hoc eſt enim quod ſubdit: QVIA LÆTIFICATVS EST IVDA IN SACERDOTIBVS, ET LEVITIS ASTANTIBVS] eò quòd officium ſuum in dedicatione murorum tam præclarè obiuiſſent, vt dixi Vers. 43.

C SANCTIFICABANT LEVITAS] id eſt *Leuitis*, vt habent Hebr. & Septuag. q. d. rem ſanctam, puta decimas perſonis ſacris, puta Leuitis ex lege debitas deferebat. Et in his decimis LEVITÆ SANCTIFICABANT FILIOS AARON, id eſt deferebant ſacerdotibus ſuam decimam, de qua Num. 18. 8. Sanctificare ergo hic idem eſt, quòd rem ſanctã, puta decimam, offerre. Ex re ſancta enim videtur quaſi ſanctificari perſona, cui res ſancta lege illi debita offertur: ita Caiet. Vatabl. & alij. Sic vir infidelis dicitur ſanctificari (per denominationem extrinſecam) à muliere fideli, ac viciſſim mulier infidelis per virum fidelem 1. Corinth. 7. 14. Vers. 46. *Sanctificare pro rem ſanctam offerre.*

Quorum ſanctificare, ait Sanchez, eſt oſtendere aliqua actione religioſa & ſanctâ aliquid eſſe ſanctum. Quemadmodum dicimur ſanctificare Sabbathum, aut Templum, aut etiam Deum, non quia à nobis aliquid ſanctitatis accipiant: ſed quia, dum D illa veneramur & colimus, eorum ſanctitatis hominibus argumenta præbemus. Eſt autem non leuis alicuius ſanctitatis argumentum, ſi publicis aliquem Ordinem ſumptibus alamus, maximè ſi illius obſequij, cùm impenditur, cauſa reddatur, qualis hic à populo redditur liberali & grato. *Vel rẽ ſanctam oſtendere.*

Sic ergo populus ſanctificabat Leuitas; dando enim eis decimas oſtendebat eos ſe eſſe maiores, quaſi Dei miniſtros publicis decimis alendos; viciſſim Leuitæ decimarum ſuarum decimam dando ſacerdotibus, oſtendebant eos eſſe ſe maiores & ſanctiores. Vnde Apoſtolus Hebr. 7. verſ. 4. ex eo quod Abraham dedit decimas Melchiſedecho, probat eum maiorem fuiſſe Abrahamo. Decimæ enim à laicis dantur ſacerdotibus quaſi Dei miniſtris, vt pro ipſis Deo ſeruiant & ſacrificent.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*NEhemias anno 32. Artaxerxis rediens in Ieruſalem corrigit varios abuſus qui ſe ab-
ſente & mortuo iam Eſdra irrepſerant, nimirum primò admiſſionem Moabitarum &
Ammonitarum in officia Magiſtratus Iſraelis verſ. 1. ſecundo Tobiæ Gazophylacium vſi-
bus templi reſtituit verſ. 4. tertio Leuitas profugos ob ſtipendia negata, iis datis reuocat
verſ. 10. quarto profanationem Sabbathi per opera ſeruilia reſecat verſ. 15. quinto coniugia
cum alienigenis, indeque filios Azoticè loquentes tollit verſ 23.*

1. IN die autem illo lectum eſt in volumine Moyſi audiente populo: & inuentum
eſt ſcriptum in eo, quòd non debeant introire Ammonites & Moabites in eccle-
ſiam Dei vſque in æternum: 2. eò quod non occurrerint filiis Iſrael cum pane &
aqua: & conduxerint aduerſum eos Balaam, ad maledicendum eis: & conuertit Deus
noſter maledictionem in benedictionem. 3. Factum eſt autem, cùm audiſſent le-
gem, ſeparauerunt omnem alienigenam ab Iſrael. 4. Et ſuper hoc erat Eliaſib ſa-
cerdos, qui fuerat præpoſitus in gazophylacio domus Dei noſtri, & proximus To-
biæ. 5. Fecit ergo ſibi gazophylacium grande, & ibi erant ante eum reponentes
munera: & thus, & vaſa, & decimam frumenti, vini, & olei, partes Leuitarum, & can-
torum, & ianitorum, & primitias ſacerdotales. 6. In omnibus autem his non fui in
Ieruſalem, quia anno trigeſimo ſecundo Artaxerxis regis Babylonis veni ad regem,
& in fine dierum rogaui regem. 7. Et veni in Ieruſalem, & intellexi malum, quod
fecerat Eliaſib Tobiæ, vt faceret ei theſaurum in veſtibulis domus Dei. 8. Et ma-
lum mihi viſum eſt valdè. Et proieci vaſa domus Tobiæ foras de gazophylacio:
9. præcepique & emundauerunt gazophylacia: & retuli ibi vaſa domus Dei, ſacri-
ficium, & thus. 10. Et cognoui quòd partes Leuitarum non fuiſſent datæ: & fu-
giſſet vnuſquiſque in regionem ſuam de Leuitis, & cantoribus, & de his qui mini-
ſtrabant: 11. & egi cauſam aduerſus magiſtratus, & dixi: Quare dereliquimus do-
mum Dei: Et congregaui eos, & feci ſtare in ſtationibus ſuis. 12. Et omnis Iuda
apportabat decimam frumenti, vini, & olei, in horrea, 13. Et conſtituimus ſuper
horrea Selemiam Sacerdotem, & Sadoc ſcribam, & Phadaiam de Leuitis, & iuxta
eos Hanan filium Zachur, filium Mathaniæ: quoniam fideles comprobati ſunt, & ip-
ſis creditæ ſunt partes fratrum ſuorum. 14. Memento mei Deus meus pro hoc, &
ne deleas miſerationes meas, quas feci in domo Dei mei, & in ceremoniis eius. 15. In
diebus illis vidi in Iuda calcantes torcularia in ſabbato, portantes aceruos, & oneran-
tes ſuper aſinos vinum, & vuas, & ficus, & omne onus, & inferentes in Ieruſalem
die ſabbathi. Et conteſtatus ſum: vt in die qua vendere liceret, venderent. 16. Et
Tyrij habitauerunt in ea, inferentes piſces, & omnia venalia: & vendebant in ſab-
batis filiis Iuda in Ieruſalem: 17. & obiurgaui optimates Iuda, & dixi eis: Quæ eſt
hæc res mala, quam vos facitis, & profanatis diem Sabbati? 18. Numquid non hæc
fecerunt patres noſtri, & adduxit Deus noſter ſuper nos omne malum hoc, & ſuper
ciuitatem hanc? Et vos additis iracundiam ſuper Iſrael, violando Sabbatum. 19. Fa-
ctum eſt autem, cùm quieuiſſent portæ Ieruſalem in die Sabbati, dixi: & clauſerunt
ianuas, & præcepi vt non aperirent eas vſque poſt Sabbatum: & de pueris meis conſti-
tui ſuper portas, vt nullus inferret onus in die Sabbati. 20. Et manſerunt negotia-
tores, & vendentes vniuerſa venalia, foris Ieruſalem ſemel & bis. 21. Et conteſtatus
ſum eos, & dixi eis: Quare manetis ex aduerſo muri? ſi ſecundò hoc feceritis, manum
mittam in vos. Itaque ex tempore illo non venerunt in Sabbato. 22. Dixi quoque
Leuitis vt mundarentur, & venirent ad cuſtodiendas portas, & ſanctificandam diem
Sabbati: & pro hoc ergo memento mei Deus meus, & parce mihi ſecundùm multitu-
dinem miſerationum tuarum. 23. Sed in diebus illis vidi Iudæos ducentes vxores
Azotidas, Ammonitidas, & Moabitidas. 24. Et filij eorum ex media parte loque-
bantur Azoticè, & neſciebant loqui Iudaicè, & loquebantur iuxta linguam populi &
populi. 25. Et obiurgaui eas, & maledixi. Et cecidi ex eis viros, & decaluaui eos, &
adiuraui in Deo, vt non darent filias ſuas filiis eorum, & non acciperent de filiabus
eorũ filiis ſuis, & ſibimetipſis, dicens: 26. Numquid non in huiuſcemodi re peccauit

Salomon

Salomon rex Iſrael? & certè in gentibus multis non erat rex ſimilis ei, & dilectus Deo
ſuo erat, & poſuit eum Deus regem ſuper omnem Iſrael: & ipſum ergo. duxerunt ad
peccatum mulieres alienigenæ. 27. Numquid & nos inobedientes faciemus om-
ne malum grande hoc, vt præuaricemur in Deo noſtro, et ducamus vxores peregri-
nas? 28. De filiis autem Ioiada filij Eliaſib ſacerdotis magni, gener erat Sanaballat
Horonites, quem fugaui à me. 29. Recordare Domine Deus meus, aduerſum eos
qui polluunt ſacerdotium, iuſque Sacerdotale et Leuiticum. 30. Igitur mundaui
eos ab omnibus alienigenis, et conſtitui ordines Sacerdotum & Leuitarum, vnum-
quemque in miniſterio ſuo: 31. & in oblatione lignorum in temporibus conſtitu-
tis, & in primitiis: memento mei Deus meus in bonum. Amen.

Vers. 1. SCRIPTVM IN EO, QVÒD NON DEBEANT INTROIRE AMMONITES ET MOABITES IN ECCLESIAM DEI.] Scripta eſt hæc lex Deuter. 23. v. 3. vbi eam explicui docuique, quid per Eccleſiam Dei intelligatur, nimirùm intellige dignitatem, eminentiam & magiſtratum in cœtu populi Iſraelitici: ad hanc enim admitti non poterant Ammonitæ & Moabitæ; iidem tamen fieri poterant proſelyti; itaque cum Iudæis ingredi templum & ſacris intereſſe, vti Ruth Moabitis fecit nupſitque Booz Iſraelitæ. Sic & apud Hiſpanos Mauri poſſunt fieri Chriſtiani, ſed ad magiſtratus non admittuntur.

Vers. 4. ET SVPER HOC ERAT ELIASIB SACERDOS.] q. d. ſuper cuſtodiam legis iam citatæ v. 1. conſtitutus erat Eliaſib Pontifex, cuius erat curare, ne quis Ammonites ad officia publica in Iſraele admitteretur: ſed ipſe adeo id nõ curauit, vt Tobiam Ammonitam ſibi affinem fecerit, ideoque Gazophylacio præpoſuerit. Vnde ſequitur: QVI (Eliaſib) FVERAT PRÆPOSITVS IN GAZOPHYLACIO DOMVS DEI NOSTRI, ET PROXIMVS TOBIÆ, &c.] Tobias hic erat *ſeruus Ammonites*, vt dictum eſt c. 2. v. 10. ideoque infenſus Iudæorum hoſtis, ſed diues & potens, ideoque cum eo affinitatem per connubium contraxerat Eliaſib Pontifex: qua de cauſa eum vt ſibi affinem præfecerat Gazophylacio templi, quæ erat magna Tobiæ dignitas æquè ac vtilitas, ſed maior Iſraelis indignitas & noxa, quòd ſcilicet ſeruus Ammonita ad tantam dignitatem in Iſrael eueheretur contra legem Deuter. 23. 3. citatam v. 1. Erat & noxa, quia Tobias Gazophylacium non ad vſus ſacerdotum & templi, ad quod inſtitutũ erat, ſed ad ſua commoda auertebat, reponens in eo omnem ſuã ſuppellectilem. Quod indigniſſimum ratus Nehemias eum è Gazophylacio expulit; illudque Iſraeli reſtituit.

Vers. 5. FECIT ERGO SIBI (Hebr. & Septuag. *fecit ei*, ſcilicet Tobiæ, vt patet verſ. 7.) GAZOPHYLACIVM GRANDE, ET ERANT IBI ANTE EVM REPONENTES MVNERA, ET THVS, ET VASA &c.] q. d. Eliaſib præfecit Tobiam Ammonitem toti gazæ templi, puta primitiis & decimis, cæteriſque, quæ Leuitis & ſacerdotibus afferebantur.

Vers. 7. VT FACERET EI THESAVRVM.] ſcilicet Gazophylacium iam dictum, vt habent Septuag. in quo theſauri templi aſſeruabantur. Patet ex Hebr.

Vers. 8. PROIECI VASA] id eſt ſupellectilem Tobiæ.

Vers. 9. ET RETVLI IBI VASA DOMVS DEI ET SACRIFICIVM] id eſt res ad ſacrificium pertinentes, puta oleum, vinum, ſimilam, ſal &c.

Vers. 11. FECI STARE IN STATIONIBVS SVIS] q. d. ſuis locis & officiis reſtitui Leuitas & cantores.

Vers. 16. CVM QVIEVISSENT PORTÆ IERVSALEM IN DIE SABBATHI.] A ſuo officio emittendi & admittendi ingredientes. Hebr. *Cùm obumbratæ eſſent portæ*, id eſt cùm adeſſet veſpera feriæ ſextæ: tunc enim inchoabatur Sabbathum, vti iam dixi. Vnde Septuag. vertunt, *ante diem*, ſcilicet artificialem, *Sabbathi*. Iuſſit ergo Nehemias claudi portas tota die naturali Sabbathi per 24. horas, ne quis per illas onera portando violaret Sabbathum.

VT NVLLVS INFERRET ONVS,] per portas. Hinc porta dicta eſt, quod per eam onera importentur & exportentur, ait Cato, & ex eo Iſidorus lib. 15. Etymol. c. 2. licet Donatus portam dici velit ab aratri portatione, quia inquit, in deſignatione vrbium, ſubiunctis vaccâ & tauro, qui vrbem deſignabat in porta, aratrum manu ſuſpendebat, ne ſulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi.

MANVM MITTAM IN VOS,] id eſt vos comprehendam, & puniam, & onera mercium quas infertis confiſcabo. Vers. 21.

ET FILII EORVM EX MEDIA PARTE (Hebr. *medietas ſiue media pars filiorum*) LOQVEBANTVR AZOTICE, (lingua autem Azotica olebat religionem exoticam & Azoticam) Alia enim medietas loquebatur Moabiticè, vel Ammoniticè, vel Madianiticè, IVXTA LINGVAM POPVLI, ET POPVLI, id eſt ſingulorum populorum, ex quibus matres erant oriundæ; filij enim à matribus educati, earum linguam cum lacte imbibebant. Vers. 24.

ET MALEDIXI,] id eſt anathematizaui & excommunicaui talium filiorum parentes, imò eos CECIDI (flagellis) ET DECALVAVI (perperam Complut. habent *decalcaui*) id eſt depilaui, & capillos euulſi, quod magnæ eſt ignominiæ. Inter quos præcipuus erat filius Ioiadæ Pontificis, de quo v. 28. Vers. 25.

DE FILIIS AVTEM IOIADÆ FILII ELIASIB SACERDOTIS MAGNI (pontificis) GENER ERAT SANABALLAT HORONITES.] Ita Roman. licet Complut. & priſca Biblia habeant *Horonitis* in genitiuo; itaque legendum videtur; nam ſic habent Hebr. Septuag. Vatabl. Pagnin. & alij, vt ſenſus ſit: vnus è filiis Ioiadæ duxerat filiam Sanaballat Horonitis, ideoque erat eius gener. Vers. 28.

QVEM FVGAVI A ME] & à cœtu Iſrael, indignũ ratus Sanaballat Samaritam & infidelem connubia miſcere cum Iſraele, imò cum Pontifice.

Porrò alius eſt hic Sanaballat à Sanaballat Præfecto Samariæ, qui teſte Ioſepho l. 11. cap. 7. & 8. filiam ſuam dedit vxorem Manaſſi fratri Iaddi pontificis ſub Alexandro Magno, ideoq; Manaſſen pontificem templi ſchiſmatici à ſchiſmaticis conſtructi in Samaria, in monte Garizim de quo templo perpetua fuit lis inter Iudæos & Samaritanos, etiã tempore Chriſti, vt patet Ioan. 4. v. 24. Alium fuiſſe liquet ex eo, quòd hic Sanaballat

Horonites ſocer erat filij Ioiadæ: ille verò Ioſeph A ſocer erat Manaſſis fratris Iaddi Pontificis: ergo hic ille non fuit: Ioiada enim fuit auus Iaddi: Ioiada enim genuit Ionathan; Ionathan verò genuit Iaddum: Iaddi autem frater Manaſſis, fuit gener huius poſterioris Sanaballat. Fortè hic poſterior prioris fuit filius vel nepos.

QVEM FVGAVI A ME.] Per *quem* accipe non tam Sanaballat, quàm generum Sanaballat: filium ſcilicet Ioiadæ pontificis, qui filiam Sanaballat vxorem duxerat: hunc enim Nehemias expulit, & ſacerdotio priuauit, ob ductam alienigenam, ita Sanchez. Nec enim Sanaballat aderat, multò minus ſubiectus erat Nehemiæ, ſed ipſi aderat, & ſubiectus erat filius Ioiadæ: vnde & expulit eum.

DE LIBRO III. ET IV.

ESDRÆ,

QVÆ ET QVANTA SIT EORVM

AVCTORITAS.

NOta duos hos Eſdræ libros non B eſſe canonicos, vt Genebrardus in Chronol. pag. 90. ſed eſſe apocryphos, id eſt occultæ auctoritatis, quia eccleſiæ certum non eſt, eos eſſe canonicos & partes S. Scripturæ, ac proinde eos extra catalogũ ſacrorum librorum reiecit, locatq; inter apocryphos: vnde hi duo libri nõ extant in textu Hebræo, nec Græco Septuag. Citãt tamen eos multi veterum, vel vt ſacros vel vt probos: in multis enim Græcis codicibus liber tertius Eſdræ ipſe eſt primus Eſdræ, quia liber hic tertius incipit à geſtis Ioſiæ regis, qui Eſdram anteceſſit: qui verò in Latinis Bibliis vocatur primus & ſecundus Eſdræ; hi græcis nominantur ſecundus Eſdræ. ita citant hunc librum tertium Eſdræ, Origen. hom. 9. in Ioſue ſub finem, S. Athan. oratione C tertia contra Arrianos, Clemens lib. 1. Strom. p. 64. Cypr. Epiſt. ad Pomp. Auctor operis imperfecti hom. 1. in Matth. Sulpit. lib. 2. hiſt. vbi eadẽ ferè habet quæ apud nos Eſdras, demptâ illâ inſigni c. 3. trium regiorum iuuenum hiſtoriâ & diſputatiòne de re fortiſſima, in qua primus dicit forte eſt vinum, ſecundus fortior eſt rex, ſed tertius Zorobabel, fortiores ait mulieres, ſed fortiſſima eſt veritas: quã tamẽ citat Ioſeph. l. 11. Antiq. 4. & S. Aug. l. 18. Ciu. 36. myſticè adaptat Chriſto, qui eſt veritas vincens omnia. Nec habet hic liber quippiam de fabulis ſuſpectum; itaque maioris eſt auctoritatis quàm hiſtoria Liuij, Saluſtij, Curtij & aliorum ſcriptorum non hagiographorum. Denique hic liber tertius Eſdrę narrat eadem, quę nar- D rata ſunt libro primo & ſecundo, ſed quæ ibi breuiter dicta ſunt, fuſiùs hîc recenſentur, ac nõnulla ibi omiſſa addit & ſupplet. Quare illis idem eſt, quod libri Paralipomenon ſunt ad libros Regũ.

Dices: hic liber cap. 1. v. vlt. numerat 77. annos ſeruitutis, cùm tamen Ierem. c. 25. tantùm numerantur 70. Reſp. vtrumque eſſe verum. nam 70. ſunt vſque ad annũ primum Cyri: 77. ſunt ſi poſt Cyrum addas annos regni Cambyſis hoſtis Iudæorum vſque ad Darium Hyſtaſpis, qui plenam & ſtabilem eis libertatem cum templi fabrica conceſſit. Quocirca Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 20. librum tertium Eſdræ aſſerit eſſe canonicum tertij ordinis, cuius ſunt liber tertius & quartus Machabæorũ, ac liber Hermetis ſiue paſtoris. Quartus verò liber Eſdræ plus habet difficultatis. Nam S. Hieron. Præfat. in Eſdram ait, eum continere ſomnia: atque à Sixto Senenſi l. 1. Biblioth. Pererio in Danielem pag. 897. Bellar. loco iam citato, hic liber vocatur fabuloſus, ac falſitatis & mendacij arguitur, videturque olere fabulas, maximè Thalmudicorum: ſed reuera nihil in eo reperi quod apertæ falſitatis conuinci poſſit, quodque non commodum & verum admittat ſenſum, ſi preſsè verba capias.

Nam quod primò obiiciunt c. 4. v. 35. 36. 41. *Obiiciunt Primò.* dici animas ſanctorũ detineri in inferno in promptuariis, donec impleatur numerus electorũ Dei, qui eſt error Vigilantij & Caluini: *Reſp.* Reſp. falsò id ei impingi: nam v. 35. & 36. tantùm dicit animas eſſe in promptuariis, & expectare mercedem, ſcilicet plenam & perfectam, quæ eis obtinget in reſurrectione communi, completo electorum numero. Rurſum v. 41. dicit eas eſſe in prõptuariis in inferno, ſcilicet limbo patrum vel purgatorio, quorum vtrumque verum eſt: non enim dicit eas in inferno detinendas, donec compleatur electorum numerus. Quare locus hic citatur & probatur à S. Ambr. lib. de bono mortis c. 10. nec maiorem habet difficultatem, quàm ille Apoc. 6. de animabus ſub altari; imò S. Ioannes ibi huc & ad c. 15. 8. alluſiſſe videtur.

Obiicitur ſecundò & maximè quod c. 6. 49. & *Secundò.* ſeq. dicitur Deus die quinto geneſeos mundi conſeruaſſe duas animas, nomine vni Henoch, alteri Leuiatan; & quia aquæ nõ poterãt vtrumque capere, ideò Deum dediſſe Henoch aridam, quæ videtur fabula Thalmudica. Reſp. hinc quidẽ Thal- *Reſp.* mudicos fabulæ ſuæ de piſcibus, mare & femina, & boue immẽſæ magnitudinis mactãdis in aduentu Meſſiæ ad epulum omniũ Iudæorũ, occaſionẽ ſumere & detorquere potuiſſe, ſed nil tale habet ille locus; & perinde reiiciendus eſſet pſalmus 103. nã eius v. 26. ad eandẽ fabellã abutuntur, vt & paſſim alias Script. nugis ſuis contaminant. Poſſetque ſic explicari verè hic locus, dicendo Deum die quin-

ta

ta mundi conſeruaſſe duas animas, quas illo die crearat: genericas ſcilicet, id eſt duo genera animarum ſiue animalium, aues nimirum & piſces: aut ſi determinatam mauis ſpeciem, ſtruthionem aut gryphem auium maximam, & balænam maximam piſcium: vni, auibus ſcilicet, dedit nomen Henoch, id eſt dedicatus vel initiatus, quia aues fuerunt primom viuens animal creatum à Deo, earumque creatione ex aquis quaſi dedicatæ ſunt aquæ: & quia aqua piſciũ & auium matrix vtraſque capere non poterat, ob diſparem vtrorumq; complexionem: ideo Deus Henoch, id eſt auibus & gryphi terram aſſignauit. Deinde poteſt reſpõderi aliud hîc latere ſecretum aut myſterium nobis occultum. Similia enim multa ſymbolica ſunt in Daniele & Apocal. & ſimilis lis moueri poſſet de Behemoth & Leuiatan, Ioh. 40.

Tertiò. Obijcies tertiò: cap. 7. v. 28. dicere videtur poſt annos 400. venturum Chriſtum, & occidendum, cùm tamen ab Eſdra ad Chriſtũ ſint ferè 500. anni. *Reſp.* Reſp. verum dicere eum, qui poſt 400. annos aliquid futurum dicit, licet poſt 500. futurum ſit: ſæpè enim præcisè tempus determinare nolumus; & fortè alludit ad 70. hebdomadas Danielis (hæ enim cœperunt ſub Artaxerxe, qui Eſdram remiſit in Iudæam) id eſt 490. annos voluitq; ſolos centenarios, vtpote plenos & perfectos, exprimere.

Quartò. Obijcies quartò: cap. 13. 40. & ſeqq. videtur fabulari de decem tribubus inter montes Caſpios à Deo concluſis, eorumq; locis inacceſſis. *Reſp.* Reſp. eum ne verbum quidem habere de montibus Caſpas, ſed tãtùm dicere tribus illas a Deo deductas ſicco pede trans Euphratem: *ſtatuet, ait, venas fluminis* (id eſt ſtare faciet, ita vt ſicco pede tranſeantur) *vt proficiſcerẽtur in vlteriorem regionem, vbi numquam inhabitauit genus humanum, vt ibi ſeruarent legitima ſua.* Quod ante tempora Eſdræ verum eſſe potuit; indeque eas miraculo reducturum, quod fortè factum poſt tempora Eſdræ, quando aliqui in Iudæam redierunt, aut futurum eſt in fine mundi. Certè ex Iſaia c. 9. colligitur multos in Iudęa fuiſſe ex tribu Zabulon & Nepthalim, videlicet Apoſtolos, & alios tempore Chriſti. Similis difficultas moueri poſſet de loco paradiſi, de tranſitu Iordanis, & maris rubri.

Quintò. Obijc. quintò: cap. 14. partitur omne mundi ſæculum in duodecim partes, atque decem cùm dimidia præterijſſe, & tantùm vnam cum dimidia reſtare: hoc autem falſum eſt, nam mundus ante Eſdram non ſtetit 4000. annis, & tamen poſt eum iam ſtetit bis mille annis, quod dimidium eſt ſæculi prioris. *Reſp.* Reſp. has partes non eſſe tempore æquali menſurandas ſed diuidi ab eo, alio reſpectu, quomodo nos ſex aut ſeptem mundi ætates diuidimus: quò autem reſpiciat nos latet, fortè ad reges 12. de quibus c. 12. 14. item Apocal. 17. 10.

Similis quæſtio & lis moueri poſſet de 70. hebdomadibus Danielis, & mille annis qui poſt reſurrectionem aſſignantur Apocal. 20. 4. qua de cauſa olim nonnullis etiam orthodoxis ſuſpecta fuit Apocalypſis; quam tamen iam conſtat eſſe Scripturam canonicam.

Sextò. Obijc. ſextò: cap. 4. v. 1. & 36. habet peregrina angelorum nomina, Vriel & Ieremiel: cùm tamen Concilium Roman. ſub Zacharia, vt refert Surius in vita S. Bonifacij menſe Iunio. p. 494. dicat ſe nõ niſi tria Angelorũ nomina agnoſcere, ſcilicet Michael, Gabriel, Raphael: reliqua, vt Vriel, potius A eſſe nomina dæmonum quàm Angelorum. *Reſp.* Reſp. Eccleſiam hęc tria Angelorũ nomina ſola agnoſcere ex diuina Scriptura, vt addit Concil. eaque ſola publicè celebrare & inuocare, alia tamen non damnare, niſi ab hæreticis vel Magis ſint commẽta, vel commentis inſerta; qualia & quales erant contra quos agit ibi Concil. Quis enim neget angelos, ſicuti plurimi ſunt, ita & plurima habere nomina, perinde ac dæmones? Aptè autem dicitur Vriel, id eſt ignis aut lux Dei, Ieremiel, id eſt magnitudo Dei, iiſque veteres vſos patet ex Aretha in c. 9. Apoc.

Septimò. Obijc. vltimò, librum hunc miras proferre viſiones & ſomnia, quæ videntur ludicra & fabuloſa. *Reſp.* Reſp. quia de iis eorumque ſenſu non conſtat, miras nobis videri, ideoque & S. Hieron. prol. in Eſdram, has dicit reijciendas, ſcilicet extra canonem S. Script. ſed tamen perſimiles ſunt eodem B tempore oſtenſæ Ezechieli, ac poſteà S. Ioanni in Apocalyp. imò multò magis ſtupendę; quin etiam Apocal. ad haſce ſæpè alludere videtur, vt ſtatim patebit; & tamen conſtat hæc non eſſe ludicra. Habet quidem hic liber prophetias quaſdã & hiſtorias, quarum nemo alius meminit: verùm in hiſce, ſi quis ea credere nolit, ſaltem ſuſpẽdat cum Eccleſia iudicium ſuum. Non enim ſequitur: Nemo alius hoc ſcribit, ergo verum non eſt. ſic enim ſacræ Scripturæ, Ioſepho, Liuio, aliiſque hiſtoricis in multis fides deroganda foret.

Liber 4. non eſt Thalmudicus. Dico ergo, hunc librum non eſſe commentum Thalmudicorum. Patet primò, quia Hebraicè non extat, imò nec Græcè, neque eius meminit Ioſephus, nec Philo, nec Rabbini & Thalmudici. Secundò, quia hic liber longè ætatem Thalmudicorum, qui S. Hieron. ſecuti ſunt, vt patet ex Genebrar. Chronologia, anteceſſit. Citatur enim & probatur à S. Ambroſ. libro ſecundo in Lucam, & C libro de bono mortis c. 10. & Epiſt. 21. ad Horontianum, vbi ex hoc libro probat animæ immortalitatem. Item à S. Cyprian. Epiſt. ad Demetr. Inſuper ex hoc libro cap. 14. v. 20. & ſeq. S. Baſil. Epiſt. ad Chilonem, S. Hieron. contra Heluid. Iren. l. 3. 25. Tertul. l. de habitu mulierum, Iſidor. 6. Etymol. & alij docent Eſdram ſpiritu Dei afflatum vetus teſtamentum à Chaldæis combuſtum, idem vti prius erat reſtituiſſe, & de nouo dictaſſe, huius enim ſententiæ nullum alibi eſt inuenire indicium. Quæ ſententia probabilis eſt, neque ex ea ſequitur omnes libros ſacros per totum orbem cum incendio vrbis & templi perijſſe, ſed tantùm perijſſe in Iudæa & Ieroſolymis. Eſdras enim in captiuitate hęc ſcripſit, vbi difficile putabat ex alijs orbis partibus exemplaria reliqua ſe poſſe nãciſci: itaque ad Iudæorum in captiuitate conſolationem D ſpiritu Dei plenus eadem ad verbum dictauit, vti opinantur Patres iam citati. Sed tamen nil cogit locum illum de libris ſacris accipere: imò copia librorum & diſtinctio ſatis indicat eum de alijs loqui. Rurſum ex c. 4. 28. & paſſim alibi patet hunc librum longè ante Chriſtum, ſcilicet in captiuitate Babylonica ſcriptum. Tertiò quia S. Ioannes in Apocal. ſæpè ad hunc alludere videtur, vt patet conferenti c. 6. cum c. 4. hic v. 35. 36. & cum c. 15. 8. Item caput 12. Apoc. cum ca. 9. hic v. 38. & ſequentibus. Ad hæc Apocal. cap. 7. cum c. 2. hic v. 38. & 42. Denique c. 18. Apoc. cum cap. 5. & 16. hic.

Dico ſecundò, cùm hic liber à tot veteribus videatur

deatur receptus, & Eccleſia illo vtatur in introitu Miſſæ feria tertia Pentecoſtes: *Accipite*, inquit, *iucunditatem gloriæ veſtræ, gratias agentes Deo qui vos ad cæleſtia regna vocauit.* Et: *Modo coronantur & accipiunt palmam*, in Officio de Martyr. quæ habentur hîc cap. 2. cumque Eccleſia hactenus illum in ſacris Biblijs excuderit, ac liber ipſe habeat documenta docta, pia, grauia & illuſtria: denique nuſquam non legentibus peccati horrorem, decreſcentis mundi increſcentem vanitatem & malitiam, iudiciorum Dei terrorem & futuri ſæculi memoriam incutiat; nihilque habeat quod non commodè accipi poſſit: hiſce; inquam, de cauſis, ſua etiam illi concedenda videtur auctoritas. Neque mirum hanc hactenus latuiſſe, & etiamnum latere, an ſacra ſit. Id enim Deus permiſit olim in omnibus libris Deuterocanonicis; imò permiſit multos libros prophetarum intercidere, qui citantur in libris Regum. Sanè Eſdras, vel quiſquis eſt libri Auctor, vir fuit doctus & pius, vt patet librum legenti. Vnde noſter Alcazar in cap. 7. Apocalypſ. pag. 489. littera A. Suſpicor, inquit, librum quartum Eſdræ ſcriptum poſt Apocalypſim, eiuſque auctorem alludere voluiſſe ad Apocalypſim, ſed ipſius ſeriem & contextum non probè tenuiſſe. Verùm ex dictis liquet librum hunc ſcriptum ante Apocalypſim, ideoque S. Ioannem in Apocalypſi ad eum alludere. Audi elegantem piamque Eſdræ viſionem, quam ipſe recenſet hoc libro cap. 2. atque perſimilem illi, quam narrat S. Ioannes Apocal. cap. 7. *Ego Eſdras vidi in monte Sion turbam, quam numerare nõ potui, & omnes canticis collaudabant Dominum. Et in medio eorum erat iuuenis ſtaturâ celſus, eminentior omnibus illis, & ſingulis eorum capitibus imponebat coronas, & magis exaltabatur: ego autem miraculo tenebar. Tunc interrogaui Angelum & dixi. Qui ſunt hi, Domine? Qui reſpondens dixit mihi: Hi ſunt qui mortalem tunicam depoſuerunt, & immortalẽ ſumpſerũt, & confeſſi ſunt nomen Dei: Modo coronantur & accipiunt palmas. Et dixi Angelo: Ille iuuenis quis eſt, qui eis coronas imponit, & palmas in manus tradit? Et reſpondens dixit mihi: Ipſe eſt filius Dei, quem in ſeculo confeſſi ſunt: ego autem magnificare eos cœpi, qui fortiter pro nomine Domini ſteterunt.*

Denique Auctor huius libri quarti cap. 1. v. 1. ſignificat ſe eundem eſſe eum Eſdra ſcriba & ſacerdote, qui auctor fuit libri primi; nam vocat ſe filium Saraiæ Pontificis, eoſdemque auos & atauos recenſet, quos recenſuit Eſdras lib. 1. cap. 7. ſed Eſdras ibi quindecim dũtaxat auos numerat, hîc verò nouemdecim. Vnde liquet aliquos ex eis ab Eſdra omiſſos cap. 7. Auctor ergo huius libri vel fuit Eſdras, vel certè Eſdræ perſonam aſſumit: ſemper enim in Eſdræ perſona loquitur.

COM.

Digitized by Google

COMMENTARIA IN TOBIAM.

ARGVMENTVM.

Libri auctoritas.

QVÆRITVR primò, an hic Liber ſit canonicus, vt infallibilis,& diuinæ ſit veritatis? Reſp. olim nonnullos Patres eum non habuiſſe pro canonico, eò quòd non extat in canone Hebræorum. Idem cenſent de libro Iudith, Sapientiæ, Eccleſiaſtici, & Machabæorum. ita S. Hieron. in Prologo Galiato, S. Athanaſius in Synopſi, Nazian. in carm. de libris Sacris, Lyranus & Abul.

Verùm iam de fide eſt, eum æquè ac cæteros iam nominatos,eſſe canonicum; ita enim definiuit Conc. Carthag. 4. can. 47. Conc. Florent. & Tridem. Seſſ. 4. & Gelaſius primus in decreto de diuinis libris, ac talem eum habuere S. Irenæus, S. Chryſ. S. Auguſt. Cypr. Ambr. Baſilius, Clemens Alexand. Rabanus, Caſſiodorus, Iſidorus & alij, quos citat Bellarm. l. 1. de verb. Dei cap. 11. Serarius hic,& Sixtus Senenſ. l. 8. Biblioth. Hæreſi 11.

Materia.

Quæritur ſecundò, quodnam ſit eius Argumētum? Reſp. deſcribere vitam, geſta, & mores Tobiæ vtriuſque, patris ſcilicet,& filij, qui fuere ſpeculum probitatis, ideoque à coniugibus omnibus imitandi. Liber hic enim totus eſt moralis & pius, ac exemplar vitæ honeſtæ,& ſanctæ exhibet adoleſcentibus, prælertim ſponſis, item viuum exemplum cuſtodiæ Angelorum. Docet inſuper quanta ſit vis, & virtus orationis, quis debeat eſſe vſus, & finis coniugij, ac qualis vita coniugatorum. Tobias ergo œconomicus eſt, ac longè ſuperat œconomicos Ariſtotelis & Xenophontis. Denique quanta ſit Dei erga ſuos fideles prouidentia, quàmque eorum curam gerat, vt per omnia eos dirigat ad optatum finem.

Eſt hiſtoria, non comœdia.

Cauendus eſt hic error Pauli Fagij, qui in ſua verſione Latina Tobiæ ex textu Hebræo in præfatione aſſerit, librum hunc non eſſe hiſtoriam, ſed comœdiā comica ratione conſcriptam, vt auctor boni patrisfamilias in eo typum ob oculos poneret, ideoque aptè ei Tobiæ nomen dederit. Tobias enim bonitatem,& probitatem ſignificat: vnde alius Tobias filius patri ſimilis editur, & progignitur. Sic Xenophon ſcripſit Cyripædiam, vt in Cyro daret idæam boni principis,& œconomicum, vt in eo verum patremfamilias deſcriberet. Verùm certum eſt, hanc veram eſſe hiſtoriam, vti omnes orthodoxi cenſent: nam in ea nominantur tempora, perſonæ, anni, & acta, tam Tobiæ vtriuſque, quàm Angeli Raphaelis, Saræ &c. quaſi veræ hiſtoriæ: ſi enim eſſent hæc omnia comica, & ficta, non vera, & facta, liber hic excuſari non poſſet à fuco, ſed nec à mendacio.

Chaldaicè conſcripta.

Quæritur tertiò, qua lingua hic liber ſit conſcriptus? Paulus Fagius natione Germanus, ſecta Lutheranus, ſuum Lutherum ſecutus, putat primitùs Hebraicè conſcriptum, eſſeque illum, quem Cōſtantinopoli ad ſe allatum aſſerit, quemque ipſe ex Hebræo in Latinum traduxit, & typis vulgauit, idque arguere ſtyli ſinceritatem, ſoliditatem, & correſpondentiam cum aliis libris Hebraicis, ex Hebræo deinde tranſlatum eſſe in idioma Græcum, & ex Græco in Chaldæum, ex Chaldæo denique à S. Hieron. traductum in Latinum.

Verùm Hebræus ille primogenius Tobiæ textus, editus è Fagio ſuppoſititius videtur. Mirum enim eſt, eum non fuiſſe à S. Hieron. viſum, qui expreſsè teſtatur hic in præfatione hunc librum non Hebræo, ſed Chaldæo ſermone conſcriptū. Porrò phraſis textus Hebræi à Fagio editi planè videtur eſſe alicuius mimi Rabbini, qui pueriliter ad verbum ex Græco Tobiam in Hebræum traduxerit. Græco enim ſæpe ad verbum reſpondet: vnde ex eo traductus videtur, reſectis nonnullis, quæ Fagio, vel traductori diſplicebant. Addit nōnulla ridicula, vt quòd Tobias cùm curari non poſſet, iuerit in Alemaniam, ſiue Germaniā, quòd dederit tertias decimas pro reſtauranda domo, ſecundùm legem Domini. Harum enim decimarum nulla in lege eſt mentio.

Fixum ergo ſit ex S. Hieronymo, librum hunc primitùs ſermone non Hebræo, ſed Chaldæo fuiſſe conſcriptum, ex quo deinde, ceu fonte variæ tranſlationes, tam Græcæ, quàm Hebraicæ, & Syriacæ emanarunt, de quibus Serarius hic prolegom. 4.

In Aſſyria.

Hinc videtur liber hic in captiuitate Aſſyriaca conſcriptus: ibi enim vſus erat linguæ Chaldaicæ, in Iudæa verò Hebraicæ. Addit Serarius, quòd præter Hebræam, & Græcam illam, quæ noſtræ huic Latinæ verſioni reſpōdet, alia extat Hebræa, & Græca paulò amplior, & fuſior, in qua Tobias ſemper *αὐτοπρόσωπος*, ſeu in prima perſona loquitur; vnde meritò putāt aliqui Tobiam bis eandem hiſtoriā conſcripſiſſe, ſemel ſuccinctè, quam hîc habemus; iterumq; fuſiùs, quæ Græcè etiamnū extat, vt dixi. Hæc poſterior extat apud S. Ambroſium & in Bibliis Compl. Porrò hæ verſiones ſæpe inter ſe diſſentiūt. Nobis ex decreto Cōcilij Trid. Seſſ. 4. ſequenda eſt Latina vulgata potiùs, quàm Hebræa, & Græca, cùm ab ea diſſentit.

Auctor Tobias vterque.

Quæritur quartò, quis ſit auctor libri? Reſp. Sixtus Senenſis, & Serarius cenſent, eſſe Tobiam vtrumque: priorem enim partem ſcripſiſſe Tobiam patrem, poſteriorem verò Tobiam filium; narrat enim ea, quæ poſt mortē patris contigerunt. Probant ex c. 12. v. 25. vbi pro *narrate omnia*, Hebræa

&

& Græca habent: *Scribite omnia hæc, quæ contigerunt in libro*: videtur ergo Tobias pater librum hunc iuſſu Raphaelis Archangeli vſque ad cap. 13. ſcripſiſſe. filius verò id caput ad indicatum iam verſum 16. perduxiſſe. Nam & in illius principio Hebraicè ita ſcriptum: *in iſto tempore ſcripſit Tobias vltima verba hæc in gaudio.* Tobias, inquam, filius, nam patrem, vt ſupra dictum, vocare ſolet Hebræus ille Textus non Tobiam, ſed Tobi, quemadmodum & ſtatim, dum ſubiungit: *Et dixit Tobi Benedictus Dominus Deus.* Quis verò ſit ille tertius, qui extremos duos verſus addidit, mihi haud compertum, quemadmodum neque conſtat, quis manum Deuteronomio vltimam quis impoſuerit, etſi de Ioſue quorundam eſt opinio.

Alij cenſent aliquem iſtius æui ſcribam, ac fortè Eſdram, vt opinatur Sanchez, librum Tobiæ ſcripſiſſe, nam in codice Græco citatur Ieremias, quem ætate diu anteceſſit Tobias vterque, niſi quis dicat Ieremiæ nomen è margine in textum irrepſiſſe.

Quæritur quintò, quis, & qualis fuit Tobias? Reſp. fuiſſe Galilæum oriundum, ex tribu, & ciuitate Nephtali, vt patet c. 1. verſ. 1. Fuiſſe Prophetam liquet ex c. 14. v. 6. & ſeq. vbi prophetat inſtans Niniues excidium, ac Ieroſolymæ felicitatem, & gloriam: vnde Beda in c. 13 *Repletus*, inquit, *Tobias ſpiritu Prophetico de ſuperna Ieruſalem multa decantat.*

Idem docet S. Iren. l. 1 . verſ. 34. Hugo, Lyran. Dion. Vatab. & alij. Porrò fuit vir eximiæ patientiæ, charitatis, & zeli: vnde aptè Tobias vocatur. Tobias enim Hebraicè idem eſt, quod *bonus Deus*, vel, *bonus Dei*, vel *bonitas Dei*, ait Serarius: aut preſsè, *bonum meum Deus*, ait Pagnin. in nomin. Hebr. Tobias enim omnes res, & ſpes omnes, ſuaſque opes in vno Deo repoſuit, vt diceret cum Pſalmiſta: *quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Pſam. 72. v. 25. & cum S. Franciſco: *Deus meus, amor meus, & omnia.*

Tobias idem eſt quod bonum meũ Deus.

Tropologicè ſcripſit S. Amb. librum de Tobia contra fœneratores, & auaritiam, Rurſum documenta ad bonos mores ſpectantia. Ex hoc libro collegit Petrus Bertorius Pictauienſis lib. 17. Moralium. Allegoriam in Tobiam tradidit Beda tom. 4.

CHRONOTAXIS.

Series annorum Tobiæ patris.

Tobias ſenior è Chaldæa captiuus ductus eſt in Aſſyriam à Salmanaſar, rege, agens annum ætatis 39, vt ex textu Hebræo Serarius, & Salianus colligunt: vixit in captiuitate annos 63. vixit ergo vniuerſim annos 102. Excæcatus fuit anno ætatis 56. vixit cæcus annos quatuor, viſum recuperauit anno 60. deinde vixit adhuc annos 42. Hæc iuxta textum Latinum vulgatæ editionis cap. 14. 1. quæ nobis ſequenda eſt. Nam iuxta textum Græcum, Tobias venit in captiuitatem anno ætatis 37. vixit in ea annos 125. mortuus eſt anno 158. Excæcatus eſt anno ætatis 58. vixit cæcus annos octo, viſum recepit anno 66. deinde vixit adhuc annos 92.

Tobias iunior, ait Serarius, ſub finem libri, cùm eſſet duorum annorum, cum patre ductus eſt in Aſſyriam. Iuit in Mediam, ibique Saram duxit vxorem, anno ætatis 23. vel 24. vixit cum viuo parente annos 65. vel 66. vixit poſt parentis mortem annos 99. hoc eſt vniuerſim annos 164. vel 165. Hæc tria vltima vera ſunt, iuxta textum Græcum, quem ſequitur S. Ambr. non Latinum vulgatum, qui nobis ſequendus eſt, vt mox dicam.

Eſſe.

Rurſum Tobias vterque ductus eſt in Aſſyriam anno ſexto Ezechiæ regis Iuda; illo enim Salmanaſar, expugnatâ Samariâ, decem tribus abduxit in Aſſyriam; vbi ob virtutem, & probitatem charus fuit regi Salmanaſar, ſed à filio eius Sennacherib poſt cladem in Iudæa acceptam Iudæos proſequente quæſitus ad necem, fugiens ſeſe abſcondit, donec poſt 45. dies Sennacherib à filiis occideretur, vt patet cap. 1. 24.

Cùm ergo Tobias ſenior, anno ſexto Ezechiæ, quo ductus eſt in Aſſyriam, fuerit 39. annorum, vt dictum eſt, hinc neceſſariò ſequitur, eum natum eſſe anno 51. Oziæ regis Iuda, cùm anno ſequente, Iſaias c. 6. vidit viſionem illam auguſtam S. Trinitatis, & Seraphinorum, illi acclamantium: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus, Deus Sabaoth.* Sub idem tempus cœpere Olympiades, ac nati ſunt Romulus & Remus Romæ conditores; Mortuus verò eſt Tobias ſenior, anno 40. Manaſſis; nam ſi à 51. anno Oziæ numeres 192. annos, (quot vixit Tobias) peruenies ad annum 40. Manaſſis. ita Salianus, Serarius, & Sanchez.

Pater natus anno 51. Oziæ.

mortuus 40 Manaſſis.

Tobias verò iunior natus eſt anno 4. Ezechiæ regis Iuda, ſub initia vrbis Romæ; mortuus verò anno 16 Ioſiæ regis Iuda, cùm eſſet 99. annorum, tot enim annos ei dat vulgata editio Latina c. 14. v. 16. nam ab anno. 4. Ezechiæ ad 16. Ioſiæ fluxere 99. anni. ita Salian. & Sanchez. At verò iuxta editionem Græcam Tobias iunior mortuus eſt anno ætatis 127. quare hoc computu, mortuus eſt initio regis Sedeciæ vltimi regis Iuda, paulò ante excidium Ieruſalem, & templi patratum à Chaldæis. ita Serarius. Verùm nobis ſequenda eſt Latina vulgata editio ex decreto Concilij Trid.

Filius natus anno 4 Ezechiæ mortuus 16. Ioſiæ.

CA-

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEſcribitur Tobiæ proſapia, patria, virtutes tam pueri, & iuuenis, quàm viri, ac ob eas gratum fuiſſe Salmanaſar, ſed à filio eius Sennacherib fugere compulſum.

1. TObias ex tribu & ciuitate Nephthali (quæ eſt in ſuperioribus Galilææ ſupra Naaſſon, poſt viam quæ ducit ad Occidentem, in ſiniſtro habens ciuitatem Sephet) 2. cùm captus eſſet in diebus Salmanaſar regis Aſſyriorum, in captiuitate tamen poſitus, viam veritatis non deſeruit. 3. ita vt omnia, quæ habere poterat, quotidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret. 4. Cumque eſſet iunior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile geſſit in opere. 5. Denique cùm irent omnes ad vitulos aureos quos Ieroboam fecerat rex Iſrael, hic ſolus fugiebat cõſortia omnium, 6. ſed pergebat in Ieruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia primitiua ſua, & decimas ſuas fideliter offerens 7. ita vt tertio anno proſelytis & aduenis miniſtraret omnem decimationem. 8. Hæc & his ſimilia ſecundùm legem Dei puerulus obſeruabat. 9. Cùm verò factus eſſet vir, accepit vxorem Annam de tribu ſua, genuitque ex ea filium, nomen ſuum imponens ei, 10. quem ab infantia timere Deum docuit, & abſtinere ab omni peccato. 11. Igitur cùm per captiuitatem deueniſſet cum vxore ſua, & filio, in ciuitatem Niniuen cum omni tribu ſua, (12. cùm omnes ederent ex cibis Gentilium) iſte cuſtodiuit animam ſuam, & numquam contaminatus eſt in eſcis eorum. 13. Et quoniam memor fuit Domini in toto corde ſuo, dedit illi Deus gratiam in conſpectu Salmanaſar regis, 14. Et dedit illi poteſtatem quocumque vellet ire, habens libertatem quæcumque facere voluiſſet. 15. Pergebat ergo ad omnes qui erant in captiuitate, & monita ſalutis dabat eis. 16. Cùm autem veniſſet in Rages ciuitatem Medorum, & ex his, quibus honoratus fuerat à rege, habuiſſet decem talenta argenti: 17. & cùm in multa turba generis ſui Gabelum egentem videret, qui erat ex tribu eius, ſub chirographo dedit illi memoratum pondus argenti. 18. Poſt multum verò temporis, mortuo Salmanaſar rege, cùm regnaret Sennacherib filius eius pro eo, & filios Iſrael exoſos haberet in conſpectu ſuo: 19. Tobias quotidie pergebat per omnem cognationem ſuam, & cõſolabatur eos, diuidebatque vnicuique, prout poterat, de facultatibus ſuis. 20. eſurientes alebat, nudiſque veſtimenta præbebat, & mortuis atque occiſis ſepulturam ſollicitus exhibebat. 21. Denique cùm reuerſus eſſet rex Sennacherib, fugiens à Iudæa plagam, quam circa eum fecerat Deus propter blaſphemiam ſuam, & iratus multos occideret ex filijs Iſrael, Tobias ſepeliebat corpora eorum, 22. At vbi nunciatum eſt regi, iuſſit eum occidi, & tulit omnem ſubſtantiam eius. 23. Tobias verò cum filio ſuo & cum vxore fugiens, nudus latuit, quia multi diligebant eum. 24. Poſt dies verò quadragintaquinque occiderunt regem filij ipſius, 25. & reuerſus eſt Tobias in domum ſuam, omniſque facultas eius reſtituta eſt ei.

VERS. 1. TOBIAS EX TRIBV, ET CIVITATE NEPHTHALI] In Græco additur Tobiæ genealogia hoc modo: *Liber ſermonum Tobiæ, filij Tobiel: filij Ananiel, filij Adiel, filij Gabael de ſemine Aſiel*, addit Hebræus *filij Nenathiel.* ergo *Tobiæ* pater fuit *Tobiel*, auus *Ananiel*, proauus *Aduel*, vel fortè *Adiel*, abauus *Gabael*, triauus *Aſiel*, tetarauus *Nenathiel.* Auia paterna fuit Debbora, ſic enim v. 8. in Hebræo & Græco legitur: *Sicut mandauerat mihi Debbora mater patris mei, propterea quòd à patre meo relictus ſum orphanus.* Hæc ergo auia probè, & piè educauit Tobiam, vt ipſe ſuam probitatem illi debeat. Sic Macrina diſcipula S. Gregorij Thaumaturgi, auia S. Baſilij, eum cum fratribus, & ſorore Macrina educans in omni virtute inſignem efformauit, magnumque effecit. Simili modo Ludmilla enutriẽs S. Wenceſlaum ducem Bohemiæ, eum ſanctum, & martyrem reddidit.

Aui Tobiæ.

Cornel. in Tobiam.

A

Porrò Tobias fratrem habuit Anaelem; cuius filij duo Achiacharus, & Nasbas, vel Nabac nominantur in Græco v. 8. de quo plura v. vlt. Denique ex τὸ *liber ſermonum Tobiæ*, liquet Tobiam huius libri eſſe auctorem, ideoque Tobias hic in Græco, & Hebræo, deinceps ſemper loquitur in prima perſona dicens: *ego Tobias in viis veritatis ambulaui*, &c. Rurſum hinc patet, librum hunc ab eodem bis fuiſſe cõſcriptum; primò Chaldaicè, ſed breuiter, ex quo S. Hier. noſtrã vulgatã latinam traduxit: ſecundò etiam Chaldaicè (licet Serarius malit Hebraicè, idque bis ſcilicet ſemel à patre Tobia, & ſecundò ab eius filio) ſed fuſius, ex quo traducta eſt verſio Græca, niſi malis initio fuſiùs conſcriptum, deinde ab ipſo auctore, vel alio quopiam fuiſſe nonnihil abbreuiatum,

Frater & nepotes.

EX TRIBV, ET CIVITATE (quæ à tribu idem nomen accepit, ideoque κυρίως, vt habent Græ-

A ca Com. (licet Romani habeant *κυδιως*, quæ vox quid ſignificet, ignoratur) id eſt propriè, vocetur *Nephtali*, ex qua prognati fuere plures Chriſti diſcipuli, & Apoſtoli, vt patet Iſaiæ 9. 1. quorum typus, & fortè parens fuit noſter Tobias.

IN SVPERIORIBVS (regionibus) GALILÆÆ, è quibus ſcilicet Iordanis exoriens, quaſi è ſuperiore loco in inferiorem defluit, ideoque vna Galilæa ſuperior, altera inferior dicitur. Sicut Germania ſuperior dicitur ea, quæ adiacet Rheno naſcenti, indeque quaſi è ſuperiori in inferiorem locum, (qui exinde Germania inferior dicitur) defluenti; ait Serarius.

Galilæa Superior quæ.

Galilæa ſuperior dicitur quoque Galilæa gentium, quia pars eius à Salomone data fuit gentili regi Tyri Hiram, indeque à Tyrijs, & alijs gentibus incolebatur. Eadem dicitur quoque Samaria, B quia reges Iſrael dominātes in Samaria, quaſi metropoli, Galilæam ſibi habebāt ſubiectam, alioqui Samaria, propriè non erat Galilæa, ſed inter Galilæam, & Iudæam erat interiecta.

Thesbe patria Tobiæ & Eliæ.

Porrò vrbs hæc Nephtali, in qua natus eſt Tobias, in Græco vocatur Thesbe, in qua natus eſt Elias indeque dictus Thesbites. ita Salianus, Serarius, & alij, licet Adrichom. Thesbe collocet in tribu Gad, non Nephtali.

VERS. 2. CVM CAPTVS ESSET IN DIEBVS SALMANASAR] Græce corruptè vocatur *Enemaſſar*. Captus eſt ergo Tobias anno ſexto Ezechiæ regis Iuda, qui fuit nonus, & vltimus Oſee regis Iſrael, quo Salmanaſar decem tribus, ac inter eos Tobiam abduxit in Aſſyriam. 4. Reg. 17. & 18 licet enim pater Salmanaſaris, puta Teglatphalaſar multos ex decem tribubus iam antè abduxiſſet, tamen multos pariter in Samaria, & Nephtali reliquit, quos omnes tandem abduxit Salmanaſar. C

VIAM VERITATIS (ſcilicet viam veræ fidei & religionis æquè, ac charitatis, & virtutis) NON DESERVIT] q. d. inter idololatras ſolus fere Tobias manſit verus, piuſque Dei cultor. Magnæ hoc fuit conſtantiæ, & virtutis, quam iam imitantur Catholici in Anglia, Scotia, Saxonia &c. ideoque laureà cæleſti digni, vtpote nobiles, illuſtreſque fidei athletæ, *Platonem non accepit nobilem philoſophia, ſed fecit*, ait Seneca Epiſt. 44. Hebræorum eſt prouerbium: *Myrtus ſemper eſt myrtus, etiamſi inter vrticas ſit.* Vide S. Gregor. 1. Mor. c. 1. *ſicut*, ait, *grauioris culpæ inter bonos bonum non eſſe, ita immenſi eſt præconij, bonum etiam inter malos exstitiſſe.* D. Bernardus ſermone 48. in Cantica: *Non mediocris*, ait, *titulus perfectæ virtutis, inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem.* Exempla D ſunt in Machabæis, Iob, Loth, quem idcirco laudat S. Petrus ſecundæ Epiſtolæ cap. ſecundo, in Noë & Abraham, & in Philippenſibus cap. 2. in Pergamenis Apoc. 2.

Myrtus eſt Myrtus inter vrticas.

VERS. 3. ITA VT OMNIA, QVÆ HABERE POTERAT, QVOTIDIE CONCAPTIVIS FRATRIBVS (Iſraelitis) QVI ERANT EX EIVS GENERE, IMPERTIRET] tum vt eorum captiuitatem ſolaretur, tum vt eorum fami, & paupertati ſuccurreret, tum vt eos in vera fide, & religione conſeruaret, ne illi deſciſcerent ad idola Aſſyriorum, vt ab eis vitæ ſubſidia impetrarent. Laudatur hic Tobias ante coniugium à ſeptem virtutibus; Primò à conſtantia in fide. Secundò à charitate in ſuos ciues & contribules v. 3. Tertiò quòd fugerit malorū conſortia v. 5. Quartò ab obſeruantia legis diuinæ v. 6. A Quintò à pietate in Deum ibid. Sextò quòd fideliter Deo offerret omnes decimas, & primitias ibidem. Septimò quòd à puero cetera legis præcepta ſeruaret v. 8.

Virtutes 7. Tobiæ ante coniugium.

VERS. 4. CVMQVE ESSET IVNIOR OMNIBVS (omnium) &c. NIHIL TAMEN PVERILE GESSIT IN OPERE.] Idem fecit S. Malachias Hiberniæ Epiſcopus, nam vt in eius vita ſcribit S. Bern. *Agebat ſenem moribus, annis puer, expers laſciuiæ puerilis.* Et vnum quoddam ſubiungit, *quod non modo bonæ, ſed & magnæ cuiuſdam inſigne ſpei in puero dediſſe indicat. Cùm enim excitus opinione magiſtri cuiuſdam, ad eum literarum diſcendarum cauſa veniſſet, eumq; ſubula ludentem, & ſulcos, neſcio, quos in pariete facientem vidiſſet, eo* inquit, *ſolo viſu offenſus puer ſerius, quod leuitatem redoleret, reſiluit ab eo.* Talem etiam deſcribit Nazianzenus Oratione 20. S. Baſilium.

B Aureum eſt dogma S. Aug. in Pſ. 112. *Sit* inquit, *ſenectus veſtra puerilis, & ſit pueritia ſenilis, id eſt, vt nec ſapientia veſtra ſit cum ſuperbia, nec humilitas ſine ſapiētia, vt laudetis Dominum ex hoc nunc, & vſque in ſeculum.* Nam vt de nonnullis queritur Seneca epiſt. 4. *Auctoritatem habemus ſenem, vitia puerorum; nec puerorum tantùm, ſed infantium. Illi leuia, hi falſa formidāt, nos vtraque.*

Senecta puerilis & pueritia ſenilis.

VERS. 5. CVM IRENT OMNES AD VITVLOS AVREOS (à Ieroboā primo rege Iſraelis Deos erectos, & euectos 3. Reg. 12. 28.) HIC SOLVS FVGIEBAT CONSORTIA OMNIVM, SED PERGEBAT IN IERVSALEM] ad Deum verum adorandum in templo. *Solus*, hoc eſt penè ſolus, nam Heb. & Græca addunt cum eo fuiſſe Ananiam, & Ionathan. Tobias ergo fuit quaſi ſol Iſraelis: ſol enim dictus eſt, eo quod C ſolus luceat. S. Epiphanius hæreſi 30. Ioſephum à Conſtantino Magno comitem creatum dilaudat, quòd Scytopoli *ſolus ipſe orthodoxus eſſet*, cæteri verò omnes Arriani. S. Greg. Nazian. orat. 20. laudat S. Baſilium, quod ſecum corruptos Atheniēſis Academiæ mores deuitarit. *Si quis*, ait, *fluuius per ſalſum mare dulcis fluere creditur, ſi quod in igne, quo omnia conſumuntur, animal ſaltitare, id nos inter omnes adoleſcentes, prauos ſcilicet, & corruptos eramus.* Et quia multorum riſus, & conuitia ſunt audienda, audiatur Epictetus Enchirid. c. 19. *Sapientiæ*, inquit, *ſtudium ſuſcipere cupis? Ad hoc teipſum ſtatim para, vt deridearis, quaſi te ſubſannaturi ſint multi, & quaſi dicturi: Iſte nobis repente philoſophus aduenit: & vnde nobis hoc ſupercilium?* Addit loco citato Nazianzenus: *Cum ſodalibus verſabantur, non petulantiſſimis, ſed temperatiſſimis: non pugnantiſſimis, ſed maximè pacificis, & quibuſcum agere vtiliſſimum, ſcientes facilius eſſe, malitiā à ſo*-D *cijs accipere, quàm virtutem eis dare, cum & procliuius ſit morbi participem fieri, quàm ſanitatem largiri.*

Vis eſſe ſapiens? para te vt videaris.

PERGEBAT IN IERVSALEM] addit Græcus *in feſtis.* ſcilicet tribus anni præcipuis, nimirum Paſchæ, & Pentecoſtes & Tabernaculorum, vti iubet lex, Exodi 23. 24.

VERS. 7. IN TERTIO ANNO] Erat hoc tertium decimarum genus à lege præſcriptum Deuter. 14. 22. vide quæ ibidem de tribus decimis annotaui.

Hæ fuere ſeptem illuſtres Tobiæ virtutes ante coniugium, ſequuntur totidem poſt coniugium, nimirū Prima, pia filij inſtitutio v. 9. Secūda, abſtinentia à cibis gentilium v. 12. Tertia, quòd memor fuerit Dei in toto corde ſuo v. 13. Quarta, quòd cōcaptiuis monita ſalutis daret v. 15. Quinta quòd Gabelo egēti magnum argenti pondus mutuarit v. 17. Sexta, quòd in perſecutione Sennacherib

Tobiæ 7. virtutes poſt coniugium.

cherib ſuos animarit, omniq́ue ope,& opera adiuuerit, v.19. ſeptima quòd eſurientes aluerit, nudos veſtituerit,& mortuos ſepeliuerit, v.20.

Vers.9. *Virili ætati congruit cõiugium.* CVM VERO FACTVS ESSET VIR, ACCEPIT VXOREM ANNAM] virilem enim ætatem, & fortitudinem exigit coniugium, tum ad prolem validam generandam, tum ad labores, & onera coniugij,& familiæ fortiter ſubeunda. Sapienter Pindarus,& ex eo Athen. lib.11. de canis Sapientum: *Ne*, inquit, *actionem aliquam proſequaris animi maturiorem numero annorum tuorum*, hoc eſt, ne ante iuſtam ætatem connubium ineas. Audi Ariſtot. li.7. Polit. c.16. *Eſt autem adoleſcentum coniunctio improba ad filiorum procreationem, in cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti ſunt, & feminæ crebrius, quã mares, & parua corporis forma gignuntur: quocirca neceſſe eſt, hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quòd in quibuſcumq́; ciuitatibus conſuetudo eſt adoleſcentes mares, puellaſq́ue coniugari, in eiſdem inutilia, ac puſilla hominum corpora exiſtunt, in partu quoque laborant magis puellæ, ac pereunt plures.* Et paulò poſt: *Ad continentiam quoque vtile eſt, nuptias fieri ſeriores; intemperatiores enim eſſe videntur; cùm puellæ Veneri aſſueſcunt. At maſculorum corpora creſcere impediuntur, ſi adhuc augeſcente ſemine, conſuetudinem ineant.* Verùm ob ardores iuuentutis, & periculum incontinentiæ multis ſalutarius eſt tantam ætatem non expectare, ſed citiùs vxorem ducere.

Vers.10. FILIVM (ſuum) AB INFANTIA DEVM TIMERE DOCVIT, ET ABSTINERE AB OMNI PECCATO] Idem filios ſuos docuit Dauid Pſalm.33. 12.& Salomon Prouer.4.4 & Eccleſ. c.30.1. & ſeq. Sic S. Blanca filio ſuo S. Ludouico Franciæ regi hoc crebrò inculcabat: *Fuge peccatum: Malo te videre agentẽ animam, quàm peccatum lethale in Deum tuum admittentem.*

Vers.12. CVM OMNES EDERENT EX CIBIS GENTILIVM (puta idolothytis, id eſt ijs, quæ idolis fuerant immolata, vel lege Moſaica vetitis, vti erat caro porcina,&c.) ISTE NVNQVAM CONTAMINATVS EST.] Idem fecit Daniel c.1. Eleazarus,& Machabæi 2. Machab.6.& 7. qui maluerunt ab Antiocho excarnificari, & in ſartagine frigi, quàm ſuillam lege vetitam edere.

Vers.13. ET QVONIAM MEMOR FVIT DOMINI (& omnium præceptorum eius) IN TOTO CORDE SVO] vt totum cor applicaret,& daret ad cognoſcendã, & exequendam in omnibus Dei legem, & voluntatem: hinc Deus ei vicem,& gratiam rependit; nã vt ſequitur,

Tria Tobiæ priuilegia. DEDIT ILLI DEVS GRATIAM IN CONSPECTV SALMANAZAR REGIS.] Ex hac gratia regis tria ab eo inſignia accepit beneficia. Primum exprimitur v.14. *Et dedit*, inquit, *illi poteſtatem quocumq́; vellet ire, habens libertatem, quæcumque facere voluiſſet*, qua libertate optimè vſus eſt Tobias, obeundo domos Hebræorum, eiſque monita ſalutis dando, vt ſequitur.

Secundum fuere ampla dona, & munera, adeò vt ex eis decem talenta tradiderit Gabelo, ac copioſas in egentes Hebræos eleẽmoſynas fecerit, vt patet v.19. & 20. Fuit ergo Tobias ex regijs donis,& officio, de quo mox, diues,& opulentus.

Tertium addunt Græca quæ habent; *Et fui emptor Regis*, Græcè ἀγοραστὴς, id eſt omnium, quæ ad regem ſpectarent, emptor,& procurator, ſiue eſſet annona, ſiue veſtes, ſiue equi, ſiue arma, ſiue præ-

A dia &c. fuit ergo Tobias diſpenſator domus regię, vti fuit Ioſeph Pharaonis Geneſ.45. vnde Hebræa habent: *Conſtitutus fuit ſuper omnia, quæ habuit Salmanaſar.* Fuit igitur Tobias œconomus regis, quæ prima eſt in aula regia dignitas, ideoq́ue honorata,& magni ſtipendij lucriq́ue: ex quo proinde Tobias euaſit locuples, vt omnibus Hebr. egentibus ſua libertate ſuccurreret.

Vers.16. ET EX HIS QVIBVS HONORATVS (id eſt muneratus, & ditatus) FVERAT A REGE, HABVISSET DECEM TALENTA ARGENTI] Nonnulli, ait Serarius, decem hæc talenta cõfeciſſe putant 3072. coronatos Francicos. Alij ſexies mille, eò quòd vni talento dent coronatos ſexcẽtos. Alij, vt Cardanus lib. de libris ſuis, vni talẽto dant ducatos quingentos, vnde decem talenta facerent quinque millia ducatorum. Nil enim certi hic aſſignari poſt, eò B quòd ignoremus, an talentum hoc fuerit Babylonicum, an Perſicum, an Hebræum; ſed certum eſt, ingentem fuiſſe ſummam plurium millium aureorum; vnde patet Tobiæ opulentia, æquè ac charitas, & liberalitas in Gabelum, alioſque Hebræos inopes.

Vers.17. ET CVM MVLTA TVRBA GENERIS SVI (gentis ſuæ) GABELVM EGENTEM VIDERET, QVI ERAT EX TRIBV EIVS (Nepthali) SVB CHIROGRAPHO (prudenter, vt ſibi cautum foret de debito) DEDIT ILLI MEMORATVM PONDVS ARGENTI.] Pro *dedit* Græcè eſt παρεθέμην, id eſt *depoſuit*, quaſi hęc pecunia fuerit depoſitum datum Gabelo vt illud ſeruaret, donec Tobias illud repeteret, & in egenos Iudæos, in Rages & Media degentes diſtribueret, ita tamen, vt Gabelo poteſtatem faceret C eo vtendi pro vrgenti neceſſitate ſua: quare depoſitum hoc fuit ſimul, & mutuum; ſed nullam mutui vſuram exegit Tobias, imò nec quippiam petijt pro lucro ſibi ceſſante, & damno emergente, ait S. Ambr. libr. de Tobia, c.24. *non pignus quæſiuit, non fideiuſſorem popoſcit.* Et cap.2. *plus honeſtati, quàm neceſſitati conſulens cui ſua deerant, alimoniam commodauerat proximo ſuo, quam toto vitæ ſuæ tempore in tanta indigentia non repoſcit. Vbi ſe feſſum vidit, vt depoſitum ſenectute, inſinuauit filio: non tam cupiens commodatum repoſcere, quam ſollicitus ne fraudaret heredem.* Vide hic charitatem, & liberalitatem Tobiæ.

Vers.18. POST MVLTVM VERÒ TEMPORIS, MORTVO SALMANASARE, CVM REGNARET SENNACHERIB FILIVS EIVS PRO EO, ET FILIOS ISRAEL EXOSOS HABERET] ab initio regni ſui, ſed maximè poſt acceptam cladem 185. millium D cæſorum ab Angelo in Iudæa, anno 14. Ezechiæ regis Iuda.

Vers.19. TOBIAS QVOTIDIE PERGEBAT PER OMNEM COGNATIONEM SVAM, ET CONSOLABATVR EOS, DIVIDEBATQVE VNICVIQVE PROVT POTERAT, DE FACVLTATIBVS SVIS.

Vers.20. ESVRIENTES ALEBAT, NVDISQVE VESTIMENTA PRÆBEBAT, ATQVE OCCISIS SEPVLTVRAM SOLLICITVS EXHIBEBAT.] Ecce hæc ſunt opera pietatis,& miſericordiæ tam corporalis, quàm ſpiritualis, in quibus opes, & vires ſuas piè, ſanctéque exhauſit Tobias, ob quæ martyrij ſpem, vt penè rem,& lauream conſecutus eſt; vti S. Ianuarius, S. Marius & Martha cum filijs, pluréſque alij viſitãtes, alentes & ſepelientes martyrum corpora, martyrij coronam adepti ſunt.

Tobiæ æmulator fuit S. Malachias Epiſcopus

Hiberniæ, de quo ita ſcribit S. Bern. in eius vita poſt initium *Denique cura erat ei maxima in ſepeliendis defunctis pauperibus, quod hoc ſibi non minus humilitatem ſaperet quàm humanitatem. Nec defuit nouo noſtro Tobiæ rediuiua à muliere tentatio, imò à ſerpente per mulierem. Germana eius indignationem (vt ſibi videbatur) officij exhorrens, quid facis (inquit) ò inſane? Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Et hoc illi quotidie exprobrans ingerebat, ſed reſpondebatur mulieri ſtultæ, iuxta ſtultitiam ſuam. Miſera tu eloquij caſti vocem tenes, ſed virtutem ignoras. Ita miniſterium ad quod coactus acceſſerat, deuotus tenuit, indeſeſſus exercuit.*

VERS. 22. AT VBI NVNCIATVM EST REGI (Sennacherib) IVSSIT EVM OCCIDI, ET TVLIT OMNEM SVBSTANTIAM EIVS.] Tobias ergo ſpolium bonorum omnium, ac fugam, & exilium, quin & ſententiã mortis pro fide, & charitate ſua libens accepit: fuit igitur ipſe confeſſor, & voto martyr. Audi S. Ambr. lib. de Tobia c. 1. *Ob virtutes ſcilicet agendas quibus præditus fuerat, ſubyt ærumnam captiuitatis, quam ferebat humiliter, ac patienter, communem magis iniuriam, quàm priuatam dolens; nec ſibi virtutum ſuffragia nihil prodeſſe deplorans, ſed magis eam contumeliam minorem ſuorum peccatorum pretio arbitratus.*

Pie, & ſapienter S. Bern. in ſenten. *Martyrium ſine ſanguine, ait, triplex eſt. Parcitas in vbertate, quam habuit Dauit, & Iob: Largitas in paupertate, quam exercuit Tobias, & vidua in Euang. Caſtitas in iuuentute, qua vſus eſt Ioſeph in Ægypto.*

VERS. 23. TOBIAS VERÒ CVM FILIO SVO, ET CVM VXORE SVA FVGIENS NVDVS LATVIT.] Hebræa habent Tobiam delituiſſe per dies nouemdecim.

POST DIES VERÒ 45. (à clade accepta, & fuga ex Iudæa) OCCIDERVNT REGEM FILII IPSIVS] Vide dicta 4. Reg. 32. 21. VERS. 24.

ET REVERSVS EST TOBIAS IN DOMVM SVAM OMNISQVE FACVLTAS (opum) RESTITVTA EST EI] quæ nimirum adhuc ſupererat. Nam multa fuiſſe ab officialibus regiis, ſatellitibus & militibus conſumpta, direpta, diſtracta, diſſipata, liquet ex eo quòd Anna vxor Tobiæ texendo quæſierit victum, vt dicitur c. 2. v. 19. Vnde S. Ambroſ. c. 1. *vix tandem*, inquit, *per amicum potuit, direpto patrimonio, egenus, & exul reſtitui ſuis*. Vbi nota τὸ *per amicum*; nam Hebræa & Græca addunt, Tobiam bonis ſuis reſtitutum fuiſſe per Achiacharum, ſiue Akiakarum, nepotem ſuum, qui in magna erat gratia, & honore apud Aſarhaddon (quem Græca vocant Sarcbedon) filium, & ſucceſſorem Sennacherib. Achiacharus enim (quem Noſter c. 11. v. 20. vocat Achior) erat filius Anaëlis, qui erat frater Tobiæ, quem Aſathaddon conſtituit primò ſuum pincernam; ſecundò ab annulo regio, vt quaſi ſigillifer eo litteras regias obſignaret, qualis fuit Mardochæus apud Aſſuerum, Eſther cap. 3. tertiò totius imperij Aſſyriorum διοικητὴν, id eſt gubernatorem: quartò rationibus omnibus præfectum, ſeu Rationalem: quintò ſecundum à ſe ſiue vicarium ſuum, vt habent Hebræa & Græca. VERS. 25.

Achior quis.

Quinque Tobiæ honores.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias ex ſepultura feſſus, & obdormiens ſtercore hirundinum excæcatur: vnde ab vxore, & amicis affectus, omnia, quaſi alter Iob, mira excipit patientia.

1. POſt hæc verò, cùm eſſet dies feſtus Domini, & factum eſſet prandium bonum
in domo Tobiæ, 2. dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra,
timentes Deum, vt epulemur nobiſcum. 3. Cumque abijſſet, reuerſus nunciauit
ei, vnum ex filijs Iſrael iugulatum iacere in platea. Statimque exiliens de accubitu
ſuo, relinquens prandium, ieiunus peruenit ad corpus: 4. tollenſque illud portauit
ad domum ſuam occultè, vt dum ſol occubuiſſet, cautè ſepeliret eum, 5. Cumque
occultaſſet corpus, manducauit panem cum luctu & tremore, 6. memorans illum
ſermonem, quem dixit Dominus per Amos prophetam: Dies feſti veſtri conuertentur
in lamentationem & luctum. 7. Cum verò ſol occubuiſſet, abijt & ſepeliuit eum.
8. Arguebant autem eum omnes proximi eius, dicentes: Iam huius
rei cauſa interfici iuſſus es, & vix effugiſti mortis imperium, & iterum ſepelis mortuos?
9. Sed Tobias plus timens Deum, quàm regem, rapiebat corpora occiſorum,
& occultabat in domo ſua, & medijs noctibus ſepeliebat ea. 10. Contigit
autem vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniens in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta
parietem, & obdormiſſet, 11. & ex nido hirundinum dormienti illi calida ſtercora
inciderent ſuper oculos eius, fieretque cæcus. 12. Hanc autem tentationem
ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius,
ſicut & ſancti Iob. 13. Nam cùm ab infantia ſua ſemper Deum timuerit, & mandata
eius cuſtodierit, non eſt contriſtatus contra Deum quòd plaga cæcitatis euenerit
ei, 14. ſed immobilitas in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus
diebus vitæ ſuæ. 15. Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, ita iſti parentes &
cognati eius irridebant vitam eius, dicentes: 16. Vbi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas
& ſepulturas faciebas? 17. Tobias verò increpabat eos dicens: Nolite ita
loqui: 18. quoniam filij ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus, quam

Deus

Deus daturus eſt his qui fidem ſuam numquam mutant ab eo. 19. Anna verò vxor eius ibat ad opus rextrinum quotidie, & de labore manuum ſuarum victum quem conſequi poterat, deferebat. 20. Vnde factum eſt, vt hœdum caprarum acc:ipiens detuliſſet domi: 21. Cuius cùm vocem balantis vir eius audiſſet, dixit: Videte, ne fortè furtiuus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. 22. Ad hæc vxor eius irata reſpondit: Manifeſtè vana facta eſt ſpes tua, & eleëmoſynæ tuæ modo apparuerunt. 23. Atque his & alijs huiuſmodi verbis exprobrabat ei.

Vers. 1. CVM ESSET DIES FESTVS] Pentecoſtes, vt habet Hebræa, & Græca, Hoc enim die præcipuè eſt vacandum operibus charitatis. Hæc enim ſunt opera Spiritus S. cuius feſtum celebratur in Pentecoſte Actor. 2. v. 1. & ſeqq.

Vers. 4. VT CVM SOL OCCVBVISSET CAVTE (occultè ne quis eum apud regem accuſaret, itaque vitæ periculum adiret, vti fecerat c. 1. 22.) SEPELIRET EVM.] *Interdicto*, ait S. Ambr. c. 1. *non reuocabatur magis, quàm incitabatur, ne deſerere officium pietatis mortis metu videretur: erat miſericordiæ pretium mortis pœna.* Idem libr. 1. officior. c. 4. *Tobias*, ait, *formam pietatis expreſſit euidentius, cùm relicto conuiuio mortuos ſepeliret, & ad cibos pauperis menſæ inuitaret inopes.* Et S. Auguſt. lib. de cura pro mortuis, c. 1. & ſeqq. *Tobias, ait ſepeliendo mortuos Deum promeruiſſe, teſte Angelo, commendatur.* Sepultura enim eſt vltimum miſericordiæ officium, naturæ debitum, quaſi honor defuncti, & cognatorum ſolatium, ac naturæ deſiderium. Audi S. Ambr. hîc cap. 1. & 2. *Magnum hoc opus. Si viuentes operire nudos præcipimur, quantò magis debemus operire defunctorum corpora? Si viuentes ad longiora deducere ſolemus, quantò magis in illam æternam domum profectos, vnde iam non reuertentur? Nihil hoc officio præſtantius, ei conferre, qui tibi iam non potuit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à beſtijs conſortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus dediſſe produntur, homines negabunt?*

Adde fidelibus ſanctis ſepelienda eſſe corpora, vt per hoc proteſtemur fidem, & ſpem reſurrectionis, ſcilicet ea non obijci, vt cadauera equorum, & canum, quorum animæ cum corpore intereunt, ſed ſepeliri, & reſurrectura in anima, & corpore ad vitam immortalem. Rursùm per ſepulturam virtuti ſanctorum, & martyrum magnus defertur honos: vnde tanta Pontificibus primis ſepeliendi martyres cura extitit; imò S. Nicomedes ſepeliendo corpus S. Feliculæ Martyris, & S. Iuſtinus presbyter S. Laurentij, alijque plures per ſepulturam martyrum, martyrij lauream adepti ſunt.

Sic Marcianus, poſtea cùm in corpus recens occiſi incidiſſet, illudque ſepelire vellet, captus eſt quaſi ille eum occidiſſet, ideoque damnatus ad mortem; ſed Dei prouidentiâ factum, vt deprehenderetur cædis auctor, itaque Marcianus liberaretur, inquit Euagrius lib. 2, c. 1. Atq; hoc opere meruit Marcianus euehi ad imperium, fierique maritus S. Pulcheriæ ſororis Theodotij Imp. quo proinde nullus melior, nullus fortior, nullus pientior fuit Imperator: ita Baron. anno Chriſti 450.

Vers 10. CONTIGIT AVTEM, VT QVADAM DIE (Græcè; *eadem illa nocte*, quæ ſcilicet diem Pentecoſtes, de qua v. 1. ſubſecuta eſt) IACTASSET SE IVXTA PARIETEM] Hebræus addit: *nec ſtatim ingreſſus ſum domum meam, eo quòd pollutus eſſem ſuper mortuo* (ex contactu mortui, quem ſepelierat iuxta legem

A Numer. 19. verſ. 11. & 16.) *ſed dormiui apertis oculis extra atrium iuxta parietem* ſub dio, vbi hirundines nidificant, & ſtercora in humum egerunt, iiſque omnia commaculant.

ET EX NIDO HIRVNDINVM DORMIENTI ILLI CALIDA STERCORA INCIDERENT SVPER OCVLOS EIVS, FIERETQVE CÆCVS] *Hirundinum*, Vers. 11.
Græca habent *ςρυθία*, id eſt, *paſſeres*, ſed Sept. *ςρυθία* vertunt pro Hebr. שִׁפּוֹרִים *ſipporim*, id eſt aues, vt vertit Vatab. has autem aues ex circumſtantijs loci optimè Noſter intellexit fuiſſe hirundines; harum enim ſtercora oculos excæcant, vnde & alter textus Hebræus hîc habet דרור *deror*, id eſt auis libera, puta hirundo, quæ liberè volat & liberè cum hominibus conuerſatur, & in tectis nidulatur, ait R. Dauid, vnde illud Pythagoræ ſymbolum, *Hirundines ſub eodem tecto ne habeas*, hoc eſt, caue à commercio garrulorum, & ſuſurronum, vti, ex Ariſtot. explicat S. Hier. in Apol. contra Rufinum, & Clemens Alex. lib. 5. Strom. cap. 3. Sic & à Latinis ſubinde quælibet aues nominantur paſſeres, vti oſtendit hîc Serarius.

FIERETQVE CÆCVS] quia hirundinum ſtercus eſt ſiccum, calidum, & vrens, ideoque humorem oculorum ſiccat, itaque naturaliter excæcat. ita Fran. Valeſius ſacræ philoſ. cap. 42. minùs rectè ergo Lyranus hanc excæcandi vim negat ſtercori hirundinis. Probabiliùs Dion, & Valeſius cenſent, Tobiam non fuiſſe excæcatum, ſed albuginem, & membranam duntaxat oculis eius obductam fuiſſe: quam ſubinde chirurgi acu deducentes, oculos ſuæ libertati, viſuique reſtituunt, de qua re plura cap. 6. v. 9. Porrò hac de cauſa pulli hirundinum inter parentum ſtercora verſantes excæcantur, ſed à parentibus rurſum viſus eis redditur per herbam, quæ dicitur chelidonia. Audi Tertul. *Pulli hirundinum oculantur chelidonia.*
C lib. de pœnitentia c. 12. *Hirundo ſi excæcauerit pullos, nouit illos oculare rurſum de ſua chelidonia.* Et Plinium l. 8. c. 27. *Chelidoniam viſui ſaluberrimam hirundines monſtrauere, vexatis pullorum oculis illa medentes.* Et lib. 25. c. 8. *Hac* (chelidonia) *hirundines oculis pullorum in nido reſtituerunt viſum, vt quidam volunt, etiam erutis oculis.*

Mirum hoc eſt, æquè ac illud, quod idem ſcribit Plinius lib. 10. c. 37. hirundinum oculos erutos renaſci. Idem aſſerit Ælianus lib. 2 c. 3. citatque Ariſt. ſed mutilè, verba enim Ariſt. lib. 6. hiſt. anim. cap. 5. ſunt: *Pullorum hirundinis recentium oculi, ſi quis ſtimulo vexauerit, reſaneſcunt, & cernendi vim poſtea planè recipiunt.* Iam aliud profectò, ait Aldrouandus in Hirundine pag. 663. eſt, viſum vexatum recipere, aliud oculos erutos renaſci, quod aſſerit Ælianus, & Plinius. Idem verò Aldrouandus p. 689. cinerem pulli hirundinis cum melle oculis inſperſum earum caliginem allata claritate diſpellere, ex Dioſcoride & Auicenna aſſeuerat, imò ad idem valere fel, & ſtercus frigidum (calidum enim acre eſt, & adurens, vnde *Mira de hirundine.*

Tobiam excæcauit) hirundinū ex Alberto Magno contendit.

Tropol. B. Petrus Damianus lib. 2. epiſtolarū, epiſtola 12. & in ordine 33. *Quid*, inquit, *leuiter volitantes hirundines, niſi leues adulantium & blanda loquentium ſignificant mores? qui dum blandiloquij ſui ſuauitate demulcent, dum adulationis oleo caput audientis impinguant, interiores oculos, ne ſolita luce perfruantur, excæcant.*

Rurſum Dion. Carthuſ. dormienti, ait, Eccleſiæ incidere nonnumquam ab hæreticarum hirundinum nidis ſtercora, & multos excæcati videmus. Porrò l. 2. c. 56. Thomas Cantipratenſis explicat, quemadmodum apibus hirundines, & aues infeſtæ ſint, id eſt pijs, caſtiſque animis dæmones. *Poteſt*, ait, *& aliud tentationum genus hirundinum, quarum ſtercore Tobias cæcatus eſt, vel aliarum auium vexatio deſignare, vt ſub virtutum ſpecie, vitiorum tenebris inuoluamur: verbi gratia, captat quis diues fieri, & congregare diuitias, vt in fine condat vberius teſtamentum, faciatq́; hæredem Chriſtum, qui copiarum ſuarum dereliquit, vel dominos terræ, vel parentes, aut clientulos ſuos, vel raptores quoſlibet nequiſſimos poſſeſſores. Hoc maximè in clericis videmus, quorum tamen bona pauperum eſſe deberent, & quæ eis omni die ſuperfluunt, non in marſupio, vel in arca. ſed indigo ori famelici, & in ventribus eſurientium deberent liberaliter erogari.*

Vers. 12. Hanc autem tentationem ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut et S. Iob.] Tobias ergo & Iob ſunt duo patientiæ exempla, & ſpecula omnibus cæcis, & afflictis aſſiduè intuenda, & imitanda: nil enim mali cuipiam fideli obuenit, niſi ex certa Dei præ-
C ſcientia & voluntate, ad eum, vel à vitijs purgandum, vel in virtute, & patientia perficiendum, itaque eius merita, & præmia in cælo augendum. Sic permiſit Deus iuſtum Abel impietate fraternâ necari: Abrahamum chariſſimi filij holocauſto tentari: Ioſephum a fratribus impiè vendi: Moſen cum toto populo Iſraelitico crudeli Pharaonis tyrannide opprimi: Dauidem implacabili Regis Saulis odio ſubijci: Suſannam impudicorum calumnijs exponi: Prophetam Iſaiam medium ſerrâ ſerrari: Danielem obijci leonibus. Vide decem rationes, ob quas Deus permittit Sanctos affligi recenſentem S. Chryſ. hom. 1. ad populum. Verè S. Auguſt. Serm. 226. de Temp. qui eſt de Tobia: *Ad hoc, ait, cæcitatis incurrit exitium, vt Angelum ſuſciperet medicum.*

Vers. 13. Non est contristatus contra Deum] vt murmuraret, vel quereretur, diceretque, Domi-
D ne cur permiſiſti me in opere tuo, ob ſepulturam ſcilicet mortuorum, ab hirundine ſtercorari, & excæcari? Audi S. Ambroſ. lib. de Tobia, c. 2. *Tam ſancto feſſus officio propheta, dum requieſcit iuxta parietem aulæ, cadente de paſſerum nido ſtercore, albugine cæcitatem incidit, nec conqueſtus ingemuit, nec dixit: Hæc merces laborum meorum? Fraudari magis ſe doluit obſequiorum, quàm oculorum munere: nec cæcitatem pœnā, ſed impedimentum putabat.*

Porrò Græca, & ex ijs S. Ambr. addunt: *Et factæ ſunt albugines in oculis meis. Et abij ad Medicos, & non profuerunt mihi: Achiacharus* (meus de fratre nepos) *autem nutriebat me quouſque profectus ſum in Elymaida*, periculi vitandi cauſa, de quo in fine cap. vltim. Videtur enim Tobias poſt cæcitatem rurſum ab aliquo apud regem accuſatus & bo-
A nis ſpoliatus, ſed vt habet Græcus, & Hebræus, ab Archiacharo altus & ſuſtentatus. Achiachar verò, eam ob cauſam, videtur & ipſe calumniam paſſus, prout Græcè cap. vltimo dicitur, tumque Tobias, vel relegatus eſſe, vel profugiſſe in Elymaidem, vt in Græco legimus. ita Serarius & alij.

Sed immobilis in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ suæ.] Hic eſt actus heroicæ patientiæ, hic ſtatus viri ſancti, & perfecti, qui terrena cuncta, tam aduerſa, quàm proſpera deſpiciens, mente in cælis verſatur, & iam inchoat præguſtatque cæleſtem felicitatem. Ita Iob vndique afflictus dicebat c. 1. 21 *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictū.* In aduerſis ergo om- Vers. 14. *Perfectus eſt, qui in aduerſis Deo gratias agit.*
B nibus Deo gratias age, & ſanctus, imò beatus eris. Porrò Auctor quæſt. ex vtroque teſtamento apud S. Auguſt. qu. 119. *Quam laudabilis*, inquit, *ſit ſanctus Tobias ſcripturâ docemur, cuius deuotionem, nec captiuitas minuit, nec oculorum amiſſio, quominus Deo benediceret, perſuaſit; neque exhauſta ſubſtantia à via iuſtitiæ, & veritatis auertit. Neceſſitas enim probat iuſtum. In egeſtate æquitatem ſeruare, vera, & perfecta iuſtitia eſt. Vnde enim quorumdam deuotio minuitur, inde augmentum facit laude dignus Tobias.* Et paulò pòſt: *Sancti Tobiæ erectus ad Deum animus, nec captiuitate fractus, nec inopiâ humiliatus.*

Ita Sancti in cæcitate Deo gratias cum Tobia egerunt, imò cæcitatem amarūt. Cæcus fuit S. Pigmenius Martyr, cui cùm Iulianus Apoſtat. 1. cæcitatem exprobraret: *Ego verò*, inquit Pigmenius, *Deo optimo Maximo æternas ago grates, quòd non videā Iulianum.* Tandem ob egregiam Chriſtianæ legi operam nauatam, & paganorum euerſa idolorum monſtra, in Tiberim proiectus, ex illo in cælum migrauit; plus hic vnus vidit cæcus, quàm omnes laruarum cultores oculati. Cæcus fuit Didymus S. Hieronymi præceptor, quem ipſe ſuum videntem vocat. Cæcus per 4. annos fuit Spes Abbas, cuius morientis anima ſpecie columbę euolauit in cælum, teſte S. Gregor. libr. 4. Dialog. cap. 10. Plura vide apud noſtrum Matthæum Raderum parte 3. viridatij, cap. 3. Cæcus fuit S. Audomarus Teruani Epiſcopus anno Domini 658. qui cùm per S. Vedaſtum vſum videndi dudum amiſſum recuperaſſet, fertur ægro id animo tuliſſe, & votis impetraſſe vt reſerata lumina rurſum obortâ cæcitate velarentur, quam in ſalutem ſuam, à Deo immiſſam ſibi dictitabat. Hic vidit, quid commodi cæcitas afferret, quantocumque malorum occaſiones præcideret. Sanctimonialis illa apud Ioannem Moſchum in prato ſpir. c. 96. oculos ſibi erutos miſit ad adoleſcentem ſpecie oculorum ſuorum captum, itaque eum compunxit, vt monachum probatiſſimum effecerit. S. Aquilinus tempore Clodouæi, Pontifex Ebroicenſis creatus petiuit ab æterna luce, vt ſibi mortalia oculorum lumina clauderet, vt cœleſtem contemplari firmioribus mentis oculis lucem poſſet: impetrauit, nihilominùs munere Pontificatus egregiè concionando perſunctus. ita habet vita eius apud Surium die 19. Ob. *Exempla cæcorum Deum laudantium.*

Nam sicut beato Iob insultabant reges.] Vers. 15.
Hinc patet, amicos Iob, ſcilicet Eliphaz, Baldad, & Sophar fuiſſe reges, id eſt regulos, & principes aliquot oppidorum, de quo plura Iob capite 2. & vltim. Hi venerant conſolaturi Iob, ſed pro conſola-

conſolatione ingeſſerunt deſolationem : arguerunt enim eum ſcelerum grauium, quaſi ob ea à Deo tam dirè caſtigaretur: vnde inſultaſſe eos Iob liquet. Nonne c. 6. v. 25. referuntur, *detraxiſſe ſermonibus veritatis?* verſ. 26. *ad increpandum tantùm eloquia concinnaſſe, & in ventum verba protuliſſe, ſuper pupillum irruiſſe, & amicum ſubuertere voluiſſe?* Nonne c. 13. verſ. 4. vocãtur *Fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum?* c. 16. v. 9. *Falſiloqui?* & c. 19. v. 2. *vſquequo*, ait Iob, *affligitis animam meam, & atteritis me ſermonibus? En decies confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me. Vos contra me erigimini, & arguitis me in opprobriis meis.* Tandem verò quis contra eos, Deo ipſo vel teſtis vel iudex grauior? eorũ certè vni c. 42. v. 7. Deus cælites occlamat: *Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos; quoniam non eſtis locuti contra me rectum, ſicut ſeruus meus Iob*, ita Serarius.

Porro Iob adhuc viuens vocatur beatus. quia, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit accipiet coronam vitæ. Beatus fuit Iob*, ait Epiſtola 2. c. 9. S. Fulgẽtius, *cùm in diuitijs iuſtè viueret; ſed beatior, cùm in paupertate iuſtior extitiſſet. Beatus fuit, cùm decem circumdaretur filijs: ſed beatior, cùm vna cunctorum ſimul orbitate percuſſus, in Dei dilectione permanſit immobilis. Beatus etiã fuit in corporis ſoſpitate; ſed beatior eſt factus in vulnere. Beatior etiam in acerno ſqualoribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato.*

VERS. 16. VBI EST SPES TVA?] q.d. ſpes tua te fefellit, fuitq; falſa, & fallax; ſperabas enim per eleemoſynas obtinere à Deo proſpera omnia, & ecce Deus per ſepulturam mortuorum te cæcauit & oculis priuauit. Quid enim infelicius, & miſerius oculis orbato & cæco?

VERS. 18. FILII SANCTORVM SVMVS,] puta Abrahæ, Iſaac, & Iacob, &c. eorum ergo fidem, ſpem, patientiam, & conſtantiam in aduerſis imitemur. Idem dicat Chriſtianus afflictus: Filius ſum Chriſti, eius ergo paſſionem & crucem iugiter intuebor ac par ẽtiam imitabor. Filius ſum SS. Apoſtolorum & Martyrum, vt S. Pauli, S. Laurentij, S. Stephani, S. Vincentij, &c. qui tot, & tanta pro Chriſto pertulerunt? ergo eos ſequar, & vel modicum meum malum Chriſti amore libenter & fortiter ſuſtinebo. Sum enim filius Sanctorum, ideoque ipſe ſum ſanctus, id eſt, fidelis, Deo dicatus, & ab eo vocatus ad perfectam ſanctitatem, quæ in patientia conſiſtit. *Patientia enim opus perfectum habet.* Iacobi 1. 4.

ET VITAM ILLAM EXSPECTAMVS, QVAM DEVS DATVRVS EST HIS, QVI FIDEM SVAM NVNQVAM MVTANT AB EO.] Reſpondet appoſitè Tobias inſultantibus ſibi: *vbi eſt ſpes tua?* q.d. ſpes mea non refertur ad bona præſentia, ſed futura. Spero enim poſt hanc, aliam vitam beatam & æternam, quam Deus dabit ijs, qui in fide & ſpe illius conſtanter in quibuſuis aduerſis perſiſtunt. Hæc ſpes alterius, & felicis vitæ excitauit ſeptem fratres Machabæos, vt ſartagines, tympana, equuleos, & omnia tormenta ſuperarent, imò contemnerent, vnde ad Antiochum tyrannum intrepidè dicebant: *Tu quidem ſceleſtiſſime, in præſenti vita nos perdis, ſed rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ reſurrectione ſuſcitabit.* 2. Mach. 7. Idem ſenſerunt & dixerunt cæteri martyres ferè ad vnũ omnes, qui, vt ait Apoſt. Heb. 11. 37. *lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt*, &c.

Spes gloriæ eſt ſtimulus ad virtutem.

non ſuſcipientes redemptionem, vt meliorem inuenirent reſurrectionem, quia & Chriſtus ipſe, vt ait idem ibidem c. 12. 2. *propoſito ſibi gaudio* (mox futuræ reſurrectionis & aſcenſionis glorioſæ) *ſuſtinuit crucem confuſione contempta.* Quem imitatur S. Franciſcus. *Tanta*, ait, *eſt gloria, quam exſpecto, vt omnis me pœna delectet.*

VNDE FACTVM EST, VT HOEDVM CAPRARVM ACCIPIENS DETVLISSET DOMI,] id domum. Græca addunt hœdum hunc dono additum Annæ ſupra mercedem texturæ ſuæ, cumque Annæ hoc dicenti non crederet Tobias planè, illa irata eum irriſit dicens: *Vana facta eſt ſpes tua, &c.* Habebat Tobias occaſionem dubitandi de furto, tum quia numquam hœdus talis domi ſuæ comparuerat, nec talis dari ſolet pro mercede textricibus, nec talem vmquam acceperat, & attulerat Anna; tum quia Anna erat pauper: timebat ergo, ne paupertas eam coẽgiſſet ad hœdum errantem, & perditum in domum inducendum: tum quia ipſe erat iuſtitiæ amantiſſimus, & furti oſor acerrimus, æquè ac tenerrimæ & delicatiſſimæ conſcientiæ; *Bonarum autem mentium eſt timere culpam, vbi non eſt culpa*, ait S. Bern. Simili modo in ſumma rerum inopia, & fame oblatum diuinitùs panem, *timens, ne fortè alienus eſſet, & culpam velut ex pietate perpetraret*, ſuis apponere mercenarijs formidabat S. Sanctulus apud D. Gregorium Dialogorum l. 3. cap. 37. VERS. 20.

Tobias metuit de hœdo furtiuo ſuſpicione.

ADHÆC VXOR EIVS IRATA RESPONDIT: MANIFESTE VANA FACTA EST SPES TVA, ET ELEEMOSYNÆ TVÆ MODÒ APPARVERVNT ESSE VANÆ] cùm per eas te & me, totamque familiam in tantam egeſtatem, & cæcitatem, & anguſtiam adduxeris. Diſce hic à Tobia pro benefactis maledicta, imò maleficia etiam ab intimis amicis recipere, & conſtanter ferre. Hoc eſt præmium patientiæ, hæc eius corõnis, vt ipſa nõuam paſſionem prouocet, in eaque noua maioriq; patientia coronetur. Audi S. Aug. Serm. 18. in Matth. *Quãta putatur infelicitas hominum, qui lucem iſtam corpoream non vident! Extraneus eſt aliquis? continuò dicitur: Iratum Deum habuit: aliquid mali commiſit. Hoc vxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hœdum, ne de furto eſſet: nolebat ſonum furti audire in domo ſua. Illa defendens factum ſuum, opprobrio percutiebat maritum: & cùm ille diceret: Reddite, ſi de furto eſt illa, reſpondebat exſultans, vbi ſunt iuſtitiæ tuæ? Quàm cæca erat, quæ furtum defendebat! & quàm lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! illa erat foris in luce ſolis, ille erat intus in luce iuſtitiæ. Quis eorum erat in luce meliore?* Et S. Cyprian. lib. de mortalitate: *& Tobias poſt opera magnifica, poſt miſericordiæ ſuæ multa & glorioſa præconia, cæcitatem luminum paſſus, timens, & benedicens in aduerſis Deũ, per ipſam corporis ſui cladem, creuit ad laudem, quem & ipſum vxor ſua deprauare tentauit dicens: vbi ſunt iuſtitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem Dei ſtabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam paſſionis, fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ in dolore non ceſſit, ſed magis Deum patientia maiore promeruit, quem poſtmodum Raphael Angelus collaudat.* VERS. 22.

Sancti pro beneficiis maleficia recipiunt ab amicis.

Simili modo S. Saturus procurator domus Hunerici regis Arriani, cùm ab eo maximis minis, indeque ab vxore propria multis lachrymis ſollicitaretur ad Arianiſmum, intrepidè cum S. Iob reſpondit: *tãquam vna ex inſipientibus mulieribus loqueris. Formidarẽ mulier, ſi ſola eſſet huius vitæ amaræ dulcedo, artificio cõiux diaboli miniſtraris. Si diligeres mari-*

Digitized by Google

tum, numquam ad ſecundam mortem attraheres proprium virum. Diſtrahant filios, ſeparent vxorem, auferãt ſubſtantiam mei Domini, ego ſecurus de promiſſis, verba tenebo: Si quis non dimiſerit vxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit eſſe diſcipulus. Quid vltra? è diſcedente muliere cum filijs refutata, confortatur Saturus, ad coronam diſcutitur, expoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur. ita Victor Vticenſis lib. 1. perſecutionis Wandalicæ ſub finem.

Antiſtrophæ virtutes Iob & Tobiæ.

Iob & Tobias ſimiles. Iob & Tobias in multis fuere perſimiles, primò in profuſis eleemoſynis, & cuiuſlibet miſericordiæ officijs qualia de ſe deprędicat Iob. c. 31. & Tobias hic c. 1.

2. Secundò, in conſtanti rerum aduerſarum, præ- A ſertim paupertatis, cæcitatis, & morborum tolerantia, imò gratiarum actione. Sunt enim ipſa Dei magna beneficia, vtporè magnę virtutis magnique præmij materia. Dicebat ergo Iob patiens: *Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini Benedictum,* Idem dicebat Tobias.

Tertiò, Tobias hæc omnia ſuſtinuit ob ſpem 3. futuræ vitæ beatæ, v. 18. ſic & Iob c. 19. v. 25. *ſcio,* ait, *quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Et rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum meum, &c. repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.*

Quartò, Iob irriſus fuit ab vxore, & amicis, ſed 4. irridentes irriſit: ſic & Tobias.

Quintò, Deus Tobiæ opes ablatas viſumque re- 5. ſtituit, ſic & Iobo c. vlt. omnia reddidit duplicia.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias irriſus ab vxore, Sara ab ancilla, gementes & orantes à Deo exaudiuntur, qui proinde mittit S. Raphaelem, vt vtrumque curet.

1. TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis, 2. dicens: Iuſtus es Do-
mine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt, & omnes viæ tuæ, miſericordia, . & veri-
tas, & iudicium, 3. Et nunc Domine memor eſto mei, & ne vindictam ſumas de
peccatis meis; neque reminiſcaris delicta mea, vel parentum meorum: 4. Quoniam
non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi ſumus in direptionem, & captiuitatem, &
mortem, & in fabulam, & improperium omnibus nationibus, in quibus diſperſiſti
nos, 5. Et nunc, Domine, magna iudicia tua, quia non egimus ſecundùm præcep-
ta tua, & non ambulauimus ſinceriter coram te. 9. Et nunc, Domine, ſecundùm
voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum: expedit
enim mihi mori magis quàm viuere. 7. Eadem itaque die contigit, vt Sara fi-
lia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, & ipſa audiret improperium ab vna ex an-
cillis patris ſui, 8 quoniam tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſ-
modæus occiderat eos; mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam. 9. Ergo cùm pro culpa
ſua increparet puellam, reſpondit ei, dicens: Ampliùs ex te non videamus filium
aut filiam ſuper terram, interfectrix virorum tuorum. 10. Numquid & occidere
me vis, ſicut iam occidiſti ſeptem viros? Ad hanc vocem perrexit in ſuperius cubi-
culum domus ſuæ: & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neque bibit:
11. ſed in oratione perſiſtens, cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto impro-
perio liberaret eam. 12. Factum eſt autem die tertia, dum compleret orationem,
benedicens Dominum, 13. dixit: Benedictum eſt nomen tuum, Deus patrum
noſtrorum: qui cùm iratus fueris, miſericordiam facies, & in tempore tribulationis
peccata dimittis his, qui inuocant te. 14. Ad te Domine faciem meam conuerto,
ad te oculos meos dirigo. 15. Peto, Domine, vt de vinculo improperij huius abſol-
uas me, aut certè deſuper terram eripias me. 16. Tu ſcis, Domine, quia numquam
concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia. 17. Nũ-
quam cum ludentibus miſcui me: neque cum his, qui in leuitate ambulant, par-
ticipem me præbui. 18. Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea
conſenſi ſuſcipere. 13. Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan me non fuerunt
digni: quia forſitan viro alij conſeruaſti me. 20. Non eſt enim in hominis pote-
ſtate conſilium tuum. 21. Hoc autem pro certo habet omnis qui te colit, quòd
vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autem in tribulatione fuerit, liberabi-
tur: & ſi in correptione fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit. 22. Non
enim delectatis in perditionibus noſtris: quia poſt tempeſtatem, tranquillum fa-
cis: & poſt lacrymationem & fletum, exultationem infundis. 23. Sit nomen
tuum Deus Iſrael benedictum in ſæcula. 24. In illo tempore exauditæ ſunt pre-
ces amborum in conſpectu gloriæ ſummi Dei: 25. & miſſus eſt Angelus Domini
ſanctus

ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum vno tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ.

VERS. I. TVNC TOBIAS INGEMVIT, ET COEPIT ORARE CVM LACRYMIS.] Græce *cum gemitu & lachrymis*. Hebr. *cum ſuſcepto dolore magno, & quadam etiã corporis ægritudine.* Dolor enim animi creat dolorem corporis, & ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. Paſſio enim, & affectio animi per ſympathiam in corpus ſeſe diffundit. Vide hic quàm verum ſit illud Eccleſ. c. 7. v. 8. *Calumnia conturbat ſapientem.* En tibi cæcitas non turbauit Tobiam; ſed conturbauit eum calumnia vxoris. Cæcitatem enim ſciebat ſibi immiſſam à Deo ex ratione iuſta; at calumniam ſentiebat ſibi ab vxore fieri non ex ratione, ſed ex paſſione iniuſta, quæ idcirco graue erat peccatum, quod proinde ipſum valde affligebat. Magis enim offenſa Dei creatoris ſui, quã iniuria propria eum cruciabat.

Tobias turbatur irriſione, non cæcitate, cur?

COEPIT ORARE CVM LACHRYMIS] ex intimo cordis ſenſu, deuotione, & compunctione; ideoque quaſi vim intulit Deo, vt eum exaudiret, & conſolaretur. Audi S. Auguſtinum Sermone ducenteſimo vigeſimo ſexto de Tempore qui eſt de Tobia: *Oratio iuſti clauis eſt cæli. Aſcendit precatio, & diſcendit Dei miſeratio. Licet alta ſit terra, altum cælum, audit tamen Deus hominis linguam, ſi mundam habeat conſcientiam. Cum ſenſibus loquitur, ſi ſit ſolus noſter gemitus. Sufficit auribus imber oculorum, fletus citius audit, quàm voces.* Audi & S. Bern. de modo bene viuendi c. 10. *Anna mater Samuelis per compunctionem, & lachrymas meruit habere filium, inſuper obtinuit apud Deũ prophetiæ donum. David per compunctionem, & lachrymas obtinuit veniam perpetrati homicidij, atque adulterij. Sic enim audiuit per Prophetam: Non morieris, quia Dominus trãſtulit peccatum tuum. Pater Tobias per compunctionem & lachrymas meruit accipere curationẽ cæcitatis, & conſolationem paupertatis. Sic enim dixit ei Raphael angelus: Gaudium tibi ſemper ſit & adiecit; Forti animo eſto, in proximo eſt, vt à Deo cureris. Etiam Maria Magdalena per compunctionem, & lachrymas meruit à Domino audire: Remittuntur tibi peccata tua.*

Oratio iuſti clauis eſt cæli.

VERS. 2. ET OMNES VIÆ TVÆ MISERICORDIA, ET VERITAS, ET IVDICIVM.] Viæ Dei ſunt Dei ordinationes, conſilia, decreta, gubernationes, actiones, opera. Hiſce enim quaſi vijs vtitur, & ad creaturas, homineſque regendos deſcendit; q. d. omnia Dei opera ſunt miſericordia, vera, & iuſta: miſericordia, quia mille noſtris miſerijs, mille miſerationibus ſuccurrit. Rurſum quia cùm peccata noſtra punit, punit citra condignum, & iuſtitiam miſericordiâ temperat. Item punit leuibus pœnis in hac vita, vt per eas metientes, & metuentes atrociſſima gehennæ ſupplicia, declinando à peccatis caueamus. Denique punit vnum, vel paucos, vt cæteri omnes eorum exemplo ſapiant. Eadem ſunt vera, quia ſapientiæ, & veritati primæ cõformia; & quia veriſſimè quod promiſit, quodq; minatus eſt, pręſtat. Eſt enim ipſe in dictis, factiſque veriſſimus & cõſtantiſſimus. Eadem ſunt iudicium, quia manant ab æterna lege, quæ eſt in mẽte Dei, & à prima iuſtitia, iudicioq; diuino, ideoque iuſtiſſimo.

Viæ Dei quæ?

Tropol.

Tropol. Deus vult, vt in hiſce tribus ipſum imitemur. Cupit ergo in omnibus actionibus noſtris *miſericordiam* quandam ineſſe, vt vel alijs ſubueniamus, vel certè nobis ipſis: *veritatem,* vt conuenienter naturæ, ac rationi, conuenienter etiam ſini noſtro; & ſi quid vlli dixerimus, dictis ipſis conuenienter agamus: *iudicium,* vt cuilibet, quod ſuum eſt, Deo, proximo, nobis ipſis tribuamus; prudenterque viuamus. ita Serarius.

PRÆCIPE IN PACE RECIPI SPIRITVM MEVM.] VERS 6.
Græca addunt; *quia audiui exprobrationes immeritas;* vndè patet, quàm grauiter probra vxoris & aliorũ pupugerint animum Tobiæ, vt optauerit mori. Ait enim: *Expedit enim mihi mori magis, quàm viuere.* Vita enim in aſſiduo, magnoque mœrore non eſt vita, ſed mors, imò peior morte: quare recta ratio dictat, tunc ſatiùs eſſe mori, quàm viuere, ſi nimirùm ita placeret Deo. Sic Iob c. 7. 15. *Suſpendium,* ait, *elegit anima mea, & mortem oſſa mea.* Et Elias 3. Reg. 19. 4. perſecutiones ſuſtinens à Iezabel, *petiuit animæ ſuæ, vt moreretur, & ait: Sufficit mihi Domine, tolle animam meam.* Et S. Paulus 2. Cor. 1. 8. *ſupra modum,* ait, *grauati ſumus, ſupra virtutem, ita vt tæderet nos etiam viuere.* Fortioris tamen & generoſioris animi eſt mortem non optare, ſed aduerſa quælibet inuicto animo tolerare & ſuperare. Vnde S. Aug. à Wandalis Hippone obſeſſus: *Noueritis,* inquit, *me hoc tempore noſtræ calamitatis, id Deum rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hoſtibus circũdatam liberare dignetur, aut, ſi aliud ei videtur, ſuos ſeruos ad perferendam ſuam voluntatem fortes faciat, aut certè, vt me de hoc ſæculo ad ſe accipiat.* Et hoc tertium obtinuit. Nam tribus menſibus antequàm vrbs caperetur, vitâ functus eſt.

Vita in mœrore eſt mors.

B

EADEM ITAQVE DIE CONTIGIT, VT SARA] VERS. 7.
Nota hic miram Dei erga ſuos fideles prouidentiam. Combinauit enim calumniam Tobiæ cum calumnia Saræ, ac orationem & compunctionem Tobię cum oratione & compunctione Saræ, vt vtrumque conſolaretur per mutuum coniugium. Et hoc ſignificat τὸ *itaque*, quod reſpuit futuram coniugij narrationem. Hoc eſt quod ait Salomon Prou. 19. 14. *Domus & diuitiæ dantur à parentibus, à Domino autem propriè vxor prudens.*

C

Vxor prudẽs datur à Deo.

Similia ſunt in vitis Sanctorum. Ioannes Moſchus in prato ſpirituali c. 201. narrat filium cuiuſdam Conſtantinopolitani viri clariſſimi; qui omnia erogarat in pauperes ac moriens nõ niſi Chriſtum filio curatorem reliquerat, cùm filius iam depauperatus templum ingreſſus, deuotè Deum inuocaret, viſum à Patritio quodam ditiſſimo, qui pro hac pietate filiam ſuam cum ampla dote illi deſpondit.

Exemplum.

D

IN RAGES CIVITATE MEDORVM,] Græca habent *in Ecbatanis:* nam Rages ciuitas ſita erat in monte Ecbatanis, vt dicitur c. 5. v. 9. eratque metropolis & regia Medorum.

QVONIAM TRADITA FVERAT (ſucceſſiuè) SEPTEM VIRIS, ET DÆMONIVM NOMINE ASMODÆVS OCCIDERAT EOS, MOX VT INGRESSI FVISSENT AD EAM.] Cauſam necis à Raphaele audiemus c. 6. v. 17. *Dæmonium,* Græcè additur τὸ πονηρὸν. id eſt *illud malum, & nequam,* ſcilicet, peſſimum & *nequiſſimum,* vt ait S. Proſper parte 2. Promiſ. c. 39. VERS. 8.

Dæmonis etymon.

Plato in Chratylo ait dæmones dici, quaſi δαήμονες, id eſt, ſcientes, quòd plenam habeant naturæ, & rerum naturalium cognitionẽ, idque probat Lactant. lib. 2. diuin. inſt. c. 14. & S. Auguſt. l. 9.

de

de ciuit. c. 20. Secundò, alij dæmonis etymon deriuant à δαιεσθαι, id eſt regere, quòd dæmones ſint hominum gubernatores; vnde Plutar. ſcripſit librum de genio Socratis, qui eum dirigebat. Tertiò, Euſeb. l. 4. de præpar. Euang. Dæmon, inquit, dicitur à δειμαίνειν, id eſt, terrere, quod homines terrefaciat. Nã, *Si quod*, ait apud S. Athan. S. Anton. *dæmones in pectoribus malæ mentis, & pauoris ſemẽ inuenerint, quaſi latrones qui deſerta obtinent loca, cœptos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Addit S. Athan. ad S. Antonium adductus eſt adoleſcentulus, *principalem habens dæmonem*, quem ad diſcipulum ſuum ablegans dicebat: *Non eſt hoc meum opus. Nam contra hunc dæmonum ordinem*, principilem ſcilicet, *nondum ſum donatus gratia, ſed hæc eſt Pauli gratia ſimplicis*, prout Palladius c. 28. narrat.

Quartò Eugubin. lib. de perenni phil. cap. 19. græcum δαίμων, deriuat ab Hebr. שדים *ſedim*, vel per craſim *ſdaim*, id eſt, perditores, vaſtatores; tales enim ſunt & talis maximè eſt Aſmodæus.

Aſmodæus quis?

Quæres quiſnam ſit Aſmodæus? Rabbini apud Eliam in Thiſbi, aſſerunt primò, Aſmodæum natũ è Noëma, quæ fuit ſoror Tubalcain, & Schimronis vxor. Geneſ. 4. v. 22. Quatuor enim dęmonũ eſſe matres, ſcilicet, Noëmia, ſiue vt ipſi nominant, Nahema, Lilith, Ogereth, & Machlath. Secundò, Aſmodæum eſſe eum, qui in paraphraſi Chaldaica Iob 28. vocatur Sammael, qui Euam tẽtauit & ſuperauit, ac coniuges exagitat, auctorque eſt omnium rixarum. Cum illo Saræ certamẽ fuiſſe, quæ ab Angelo Dei adiuta victrix abijt: vnde ipſa à vincendo & præualendo nomen accepit. Sara enim Hebr. idem eſt, quòd dominans & Domina. hoc poſterius aptum verumque eſt. Tertiò, Eccleſ. 1. 1. *Ego Eccleſiaſtes fui Rex*; Chaldæus vertit: *Aſchmedai malca deſchedim*, id eſt, *Aſmodæus rex dæmonum*. Addit Zohar, Salomonem regno eiectum ab Aſmodæo in deſerto fuiſſe detentum, ipſumque Aſmodæum interim ſpeciem Salomonis aſſumpſiſſe, ac ius Hebræis in Ieruſalem dixiſſe. Verùm hæc Rabbinorum ſunt commenta, ideoque figmenta.

Reſp.

Dico ergo Aſmodæum eſſe dæmonem, qui homines ad libidinem exagitat, ac ſuperatos à ſe plectit, maleque mulctat, vti malè mulctauit ſeptem Saræ ſponſos ob impudicitiam. Id ita eſſe colligitur ex ea, quæ Aſmodæo c. 6. v. 17. cõceſſa poteſtas eſt: *Hi namq́, qui cõiugium ita ſuſcipiunt, vt Deum à ſe, & ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, quibus nõ eſt intellectus, habet dæmoniũ poteſtatem ſuper eos.* Solent verò dæmones eorũ ipſorum, quos deceperint, eſſe carnifices. *A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt.* 2. Pet. 2. 19. In eos ergo, quaſi reos & mancipia ſua ſupplicijs ſuis graſſatur Aſmodæus. Vnde Aſmodæus, vel Aſmodæi ſocius, aut ſubditus fuit dæmon ille, quem Cyprianus primùm magus, ſed poſteà fidelis, & martyr ſuis incantationibus exciuit, vt S. Iuſtinam Virginem & martyrem in adoleſcentis, qui eam ambiebat, amorem inflecteret, ſed fruſtra. Vicit enim eum ſigno crucis, oratione & conſtantia S. Iuſtina. Talis quoque fuit dæmon ille, qui puellam ab adoleſcente mago incantatam obſidens, à S. Hilarione rogatus, cur ipſum adoleſcentem magum potiùs non obſediſſet, reſpondit: *Vt quid in eum intrarem, qui habebat collegam meum amoris dæmonem?* vti refert S. Hiero. in vita S. Hilarionis. Denique audi S. Athan. in vita S. Antonij: *Dæmon ille ad Antonij ſe genua prouoluens, humana voce flebat, dicens: Multos reduxi, plurimos decepi: nunc autem, vt à cæteris Sanctis, ita & tuo ſum labore ſuperatus. Quem cùm interrogaret Antonius, quiſnam eſſet qui talia loqueretur, ait: Ego ſum fornicationis amicus, ego multimodæ aduerſùm omnes adoleſcentes turpitudinis arma ſuſcepi, hinc & ſpiritus fornicationis vocor. Quantos pudicè viuere diſponentes feſelli! quot tenuiter incipientes, ad ſordes priſtinas redire perſuaſi! Ego ſum propter quem propheta lapſos increpat dicens: ſpiritu fornicationis ſeducti eſtis: & reuera per me illi fuerant ſupplantati. Ego ſum, qui te ipſum ſæpe tentaui, & ſemper repulſus ſum.*

Aſmodæi etymon.

1\. Quæres ſecundò, cur vocetur Aſmodæus? Reſp. primò Serarius. Aſmodæus dicitur quaſi אש *es*, id eſt, Ignis Medai, id eſt Mediæ, quòd eſſet rex dæmonum omnium, qui tum Mediam (in qua erat Rages, vbi agebat Sara, eiuſque ſeptem ſponſi occiſi, ab Aſmodæo) vicinaſque prouincias incolebant. Cùm enim in Media verſaretur, vbi regem niſi in ea ipſa regione ageret? ipſe ergo omnes Medos ad libidinem ſuſcitabat, ac ſuperatos à ſe affligebat. Sunt enim dæmones Perſici, Medici, Africi, Auſtrales, Meridionales, ſepulchrales, aërij, ignei, aquei, terrei, vti docet Rhodiginus lib. 2. c. 4. & 5. Chaldæus Cant. 4. 6. & Thomas Cantiprat. lib. 2. Apum c. 57. n. 9.

2\. Secundò Aſmodæus, vel vt Hebr. dicitur, *Aſmodai* ſignificat peccati abundantiã; אשם *aſcam* enim eſt peccatum, דַי *das* eſt abundantia; vbi enim ardet libido, ibi abundant peccata. Nam vt ait S. Greg. in 1. Reg. c. 15. *More ignis libido ſuccenditur, & ſi negligenter extinguitur, adiacens ſtipula velociter inflammatur.*

3\. Tertiò. Aſmodæus idem eſt, quod אש *es*, id eſt, ignẽ, vel אשם *aſcam*, id eſt peccatum, מודד *moded*, id eſt, metiens & menſurans, vt quanta ſit concupiſcentia exploret, tantamque pœnam culpæ commenſam irroget.

4\. Quartò, Aſmodæus idem eſt quòd diſperditor, deſolator, ab אשם *aſcam*, id eſt, deſolauit, vel à שמד *ſcamad*, id eſt, diſperdidit.

5\. Quintò & aptiſſimè, Aſmodæus dicitur quaſi *es*, id eſt ignis, vel *aſcam*, id eſt peccati, שומד *ſcomed* id eſt diſperditor. Ipſe enim inducitur hic, vt libidinis vltor, & ſponſorum impudicorum occiſor.

Mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam] Græcè, *Antequam eſſent ipſi cum ea, vt in vxoribus*, id eſt, antequàm cõgrederentur. Non enim permiſit Deus Saram tam caſtam à tam inceſtis tangi, ſed ante tactum eos per Aſmodæum occidit, eo quòd vellent eam effræni libidine inuadere.

Amplivs (deinceps: nam nullum hucuſque genuerat filium) ex te non videamvs filivm, avt filiam svper terram, interfectrix virorvm tvorvm] Grauis fuit hæc contumelia iactata ab ancilla, vel vt græcè eſt ab ancillis in Sarã. Græca magis eam exaggerant. Sic enim habent: *& dixerunt ad eam: Non intelligis ſuffocans tu viros? ecce ſeptẽ habuiſti: & vnius eorum non es nominata. Quid nos flagellas? Si mortui ſunt, vade cum eis: non videamus tuũ filium, vel filiam in ſæculum.*

Vbi nota tria conuitia ab ancilla Saræ fuiſſe obiecta; Primò, quòd ſeptem ſponſos occidiſſet, imò ſuffocaſſet, cùm id nõ feciſſet ipſa, ſed Aſmodæus. Quid enim turpius, quid atrocius ſponſæ, quàm dicere, tu occidiſti tuum ſponſum? Secundò: quòd nomen eius deprauet: pro *Sara*, enim, id eſt, domina, vocat eam צרָה *tſaram*, id eſt tribulatam

&

& miſeram. Tertiò, ſterilitatem ei perpetuam imprecatur. Sic S. Monica ab ancilla vocata meri-bibula, valdè fuit afflicta, vt refert S. Aug. lib. 9. Confeſſ. c. 8. Sic & Sara hîc adeo fuit excruciata, vt v. 15. oret; *Peto, Domine, vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me.*

VERS. 10. AD HANC VOCEM PERREXIT IN SVPERIVS CVBICVLVM] Græcè eſt: *Triſtata eſt, ὥς τε ἀπάγξασθαι*, quod Vatab. vertit: *vt præfocare ſe cogitaret*, ſed reſiliens, ſeſeque corrigens dixit: *vnica patri meo ſum, illud ſi faciam, ipſi dedecus ſempiternum erit, & præſentiſſima mortis occaſio, quia eius ſenectutem cum mœrore ad inferos deducam*, id eſt, ad mortem, ſeu ſepulchrum, vt capite 6. v. 7. ita & Hebr. qui habet: *in tantum affligebatur, vt ſtrangulare ſe cuperet: quod etiam feciſſet, niſi cogitaſſet iterum, ſic deducam canos patris & matris cum dolore ad ſepulchrum.* Melius interpres Græcorum Bibliorum Regiorum vertit: *Triſtata eſt, vt ſuffocaretur*, ſcilicet, præ anguſtia doloris & mœroris.

B

VERS. 11. ET IN TRIBVS DIEBVS, ET TRIBVS NOCTIBVS NON MANDVCAVIT NEQVE BIBIT; SED IN ORATIONE PERSISTENS] Vide hic fructum contumeliæ, ipſa enim peperit compunctionẽ; hæc ieiunium & orationem triduanam. Nam, vt ait Lyran, *Feruor orationis, & prolixitas inducit obliuionem cibi & potus*, & Gloſſa, *ſola*, inquit, *oratione pingueſcit, quem macies corporis paſcit.*

VERS. 13. BENEDICTVM EST NOMEN TVVM, DEVS.] Græca vberiùs habent: *Benedictus es Domine Deus meus, & benedictum nomẽ tuum, ſanctum, & glorioſum in ſæcula. Benedicant te omnia opera tua in ſæculum.* Hac oratione triduana impetrauit Sara à Deo reſignationem, & tranquillitatem animi cum magna in Deum confidentia; vt nouam orationem ordiens prorumperet in Dei benedictionem & laudem: nam vt ait S. Ambr. cap. 2. Inſt. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem ſeruat, vt primò à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cùm apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quanto magis cùm dominum noſtrum precamur? Primò ergo immolemus Deo ſacrificium laudis,*

C

ET IN TEMPORE TRIBVLATIONIS PECCATA (ob quæ tribulantur, & conſequenter tribulationem ipſam: dimiſſa enim culpâ ſæpè dimittitur & pœna) DIMITTIS HIS, QVI INVOCANT TE] nam vt ait Eccleſ. c. 2. 13. *pius & miſericors eſt Deus, & remittet in die tribulationis peccata.* Rurſumque c. 3. 17. *In die tribulationis commemorabitur tui, & ſicut in ſereno glacies ſoluentur peccata tua.*

VERS. 16. TV SCIS, DOMINE, QVIA NVNQVAM CONCVPIVI VIRVM] vt eum ambirem ex concupiſcentia & libidine, ſed tantùm eum accepi prolis cauſa, vt parentibus obtemperarem, eiſque nepotes & hæredes procrearem.

MVNDAM SERVAVI ANIMAM MEAM AB OMNI CONCVPISCENTIA,] non tantùm libidinis, ſed & gulæ, ſuperbiæ, auaritiæ, cæterarumque illecebrarum. Magna fuit hæc puritas & continentia Saræ, ob quam meruit à Deo exaudiri, & beari.

VERS. 17. NVNQVAM CVM LVDENTIBVS MISCVI ME.] Primò Rabbini ludum impudicum accipiunt, qualem ludunt obſcœni fornicarij. Sicque explicant illud Exodi 32. 6. *Sedit populus mãducare & bibere, & ſurrexerunt ludere*, id eſt fornicari. Meliùs Hugo, & alij ludum quemlibet accipiunt puellis familiarem, præſertim ſaltationem, & choream, ait Hugo,

A quam vir ſapiens & probus apud Cæſarium lib. 4. cap. 11. vocat *ludum diaboli*, & Matth. Clingius in locis communi. cap. de tripudio & choreis: *Quid*, ait, *eſt chorea? Eſt circulus cuius centrum eſt diabolus, & circumferentia omnes Angeli eius.* Quocirca B. Virgo teſte S. Greg. 4. Dial. c. 17 monebat Muſam virginem, *vt nihil vltra leue, aut puellare ageret, iocis, ludiſq; abſtineret.* Vnde etiam Ieremias c. 15. 17. *Non ſedi*, ait, *in concilio ludentium.* Quem in locum B. Hieronymus: *Vtinam*, ait, *Dominus præſtet & nobis non ſedere in concilio ludentium, & eorum, qui futura non cogitant.* Sic etiam Pſ. 25. Dauid: *non ſedi cum concilio vanitatis.*

HOC AVTEM PRO CERTO HABET OMNIS, QVI TE COLIT, QVOD VITA EIVS SI IN PROBATIONE FVERIT, CORONABITVR.] ſi nimirum in tentatione & probatione manſerit Deo fidelis & conſtans. Nam, vt ait S. Iacobus c. 1. v. 12. *Beatus homo, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe.* VERS. 21.

ET SI IN CORREPTIONE (ita legendum cum Rom. & Græcis, non *corruptione*, vti legunt nõnulli) AD MISERICORDIAM TVAM VENIRE LICEBIT.] q. d. ſi tuus cultor, ô Domine, à te ob aliquod delictum corripiatur, & caſtigetur per pœnitentiam, veniam poſtulans, illam à te impetrabit. Hoc fine enim corripuiſti & caſtigaſti, vt eum ad delicti pœnitentiam impelleres, & pœnitenti parceres; teque reconciliares.

QVIA POST TEMPESTATEM TRANQVILLVM FACIS: ET POST LACRYMATIONEM ET FLETVM EXVLTATIONEM INFVNDIS] nimirùm poſt nubila Phœbus, poſt noctem aurora, poſt hyemem æſtas, poſt morbum ſanitas, poſt deſolationẽ conſolatio; poſt crucem gloria, poſt mortem reſurrectio, & vt ait Tertul. in Apol. Chriſtus poſt fel, fauos, & mella guſtauit. Verè Salomon Prou. 14. 10. *Cor*, ait, *quod nouit amaritudinem animæ ſuæ, in gaudio eius non miſcebitur extraneus.* Vide ibi dicta. Et Pſaltes Pſal. 93. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorũ in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animam meam,* VERS. 22.

ET MISSVS EST ANGELVS DOMINI S. RAPHAEL, VT CVRARET EOS AMBOS, QVORVM VNO TEMPORE SVNT ORATIONES IN CONSPECTV DOMINI RECITATÆ, id eſt, præſentatæ & oblatæ per Angelos vtriuſque cuſtodes, imò per S. Raphaelem, vti ipſe Tobiæ aſſerit c. 11. 12. *Quãdo*, inquit, *orabas cum lacrymis, ego obtuli orationem tuam Domino.* Hinc Apoc. 8. 3. dicitur Angelus ſtetiſſe cum thuribulo aureo, eoque obtuliſſe Deo incenſum, id eſt, orationes ſanctorum. *Raphael* Heb. dicitur quaſi רפא אל *rophe el*, id eſt, *medicus Dei*, aut *medicina & curatio Dei.* ita S. Greg. hom. 34. in Euang. & S. Hieron. in c. 8. Danielis. Sic Deus ipſe vocatur *rophe*, id eſt, medicus, curator, & ſaluator tuus. Græcè ὁ ἰώμενός σε, id eſt, *medens tibi, & ſanãs te.* Exodi 15. 26. 4. Reg. 24. Pſ. 39. v. 5. & alibi ſæpè. Raphael ergo eſt Dei medentis vicarius, executor & operator ſanitatis. Vnde Eccleſia in officio Michaelis orat Chriſtum. VERS. 25.

D

Raphael quis & qualis.

Angelum nobis medicum ſalutis
Mitte de cælis Raphael, vt omnes
Sanet ægrotos, pariterq; noſtros
Dirigat actus.

Apud S. Auguſtinum, ſerm. 226. ait ipſe Raphael: *Ego ſum miniſter curationis, Deus eſt auctor ſanitatis.*

D. Hie-

A D.Hieronymus loco citato : *Vbicumq; ait, medicina & curatio neceſſaria eſt, Raphael mittitur, qui interpretatur curatio vel medicina Dei, hoc videlicet nominis interpretatione ſignificante, quòd in Deo ſit medicina vera.* Hebr.textus paulò infra, *Miſit, ait, Dominus Angelũ Raphaelem, Principem curationibus præpoſitũ, ſiue qui ſanitatum præſes eſt.* Vnde in Romano Miſſali, quod anno 1520. Pariſijs editum Miſſa eſt de S.Raphaele, pro ægrotantibus, & peregrinantibus.

Porro Hebr.hoc loco ſic habet; *In tempore illo exaudita eſt oratio amborum in conſpectu ipſius Secenah, & in conſpectu throni gloriæ Iehoueh: oratio quidè Tobiæ pro cæcitate oculorum ſuorum : oratio verò Saræ pro humiliatione parentum ſuorum. Secena* eſt Spiritus S. ait R.Elias, ita dictus, quòd habitet in ſanctis. שכן *ſachan* enim eſt *habitare.*

B Græca Romana habent. *Exaudita eſt oratio amborũ in conſpectu gloriæ magni Raphaelis,* id eſt, magni Dei, qui ſummus eſt Raphael, id eſt, medicus & curator, vti iam dixi. Aut q.d. exaudita eſt oratio in conſpectu Dei, vt vertit Noſter, qui eſt gloria magni Raphaelis. Deus enim omnium Angelorum & hominum eſt decus & gloria, iuxta illud Pſal. 3.4. *Tu Domine ſuſceptor meus es gloria mea, & exaltans caput meum.* Aut tertiò & optimè, q.d. Exaudita eſt oratio amborum à Deo, in conſpectu glorioſi, magnique Raphaelis qui eandem diuinæ maieſtati obtulerat. Eſto enim Raphael Tobiæ eſſet præſens, ideoque à Sara abſens, tamen abſentis preces ipſe videbat, & audiebat, imò poterat in ictu oculi à Tobia auolare ad Saram, indeque reuolare ad Tobiam, adeoque ad Deum in cælum empyreum. Angeli enim ſunt celerrimi, & inſtar fulguris è cęlo in terram dilabuntur.

Alleg. eſt Ieſus Chriſtus.

C Alleg. Gloſſa: *Myſticè, ait, per Raphaelem intelligi poteſt Dominus noſter Ieſus Chriſtus, qui dicitur magni conſilij Angelus ſecundum tranſlationem 70. Iſaiæ 9. & venit in mundum ad curandũ in vtroque ſexu genus humanum.* In Græcis porro dicuntur paulò ſignatiùs nõnulla: *Miſſus eſt Raphael, vt ambobus mederetur; ipſius Tobit albugines abſtergeret, & Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobit vxorem, & vinciret Aſmodæum, malum dæmonium; quia ad Tobiam pertineret hæreditate illã accipere,* id eſt Saram, quæ illi velut optima hæreditas debebatur, idque quia, vt ait Hebræus; *Tobiæ ius erat propinquitatis,* id eſt, propinquitatis iure illam ſibi vendicare poterat.

Raphael ex quo Angel. ordine.

Reſp. 1.

Quæres, ex qua hierarchia ſit Raphael? Dominicus Bannes in 1.p.qu.112.ar.4. putat eſſe ex infimo ordine Angelorum, quia ipſe videtur fuiſſe Angelus cuſtos Tobiæ; Angeli autem cuſtodes ſunt ex infimo ordine. Vnde S.Thom. 1.p.quæſt. 113.art.3. ait. Michaelem eſſe ex ordine Principatuum, Gabrielem ex ordine Archangelorum, Raphaelem ex ordine Angelorum.

2. Secundò, Serarius hic q.2. putat eſſe ex ordine penultimo, quæ eſt Archangelorum. Nam S. Iſidorus lib.7. Orig.c.5. Proſper p.2. promiſ.c.29. & alij Raphaelem vocant Archangelum.

3. Tertiò, alij apud Ioannem Eckium hom.5. in feſto S. Michaelis, cenſent Raphaelem eſſe ex ordine Poteſtatum. Hi enim poteſtatis ſuæ imperiũ in dæmones exercent, vti fecit hîc Raphael, ligando Aſmodæum. Alij opinantur eum eſſe ex ordine Virtutum.

Quartò & optimè, plures cenſent Raphaelem eſſe ex primo ordine Seraphinorum, adeoque eſſe vnum è ſeptem primis Seraphinis. Hi enim proximè aſſiſtunt Deo, vti aſtare ſe ait Raphael c.12.15. ita Greg. de Valentia 1.p. in q.112. D.Thomæ, q.6. Viegas comment. à ſect. 18. in c. 12. Apoc. Nazian. & Cyril. quos citat, & ſequitur noſter Ribadeneira in feſto S.Michaelis. Hinc & Miſſa Æthyopica tam Raphaelem, quàm Michaelem, & Gabrielem vnum è præſtantioribus Angelis conſtituit. Vndè Sept. Rom. hoc v. *Raphaelem* vocant *magnum: coram gloria,* inquiunt, *magni Raphaelis.*

Hebræi, vt eſt apud Lyran. c.18. Gen. tres Angelos ſub virili forma Abrahamo viſos, Michaelem, Gabrielem, Raphaelem appellant, Primum ad nunciandum Iſaac filij generationem; ſecundum ad impuras vrbes flammis diruendas; tertium

B ad curandum Abraham à vulnere circumciſionis miſſos dixerunt: at refelluntur Hebræi à Toſtato cap. 18. Geneſ. Porrò Raphael bonæ valetudini præſidet; & ideò miſſus eſt ad pellendam Tobiæ cæcitatem; hinc nomen eius ſonat, medicina Dei: Michael precibus, oblationibuſque fidelium; Gabriel hominum prælijs præfecti ſunt. Toletus in cap.1. Luc. Annot. 46. agit de Gabriele bellis præfecto, vt D.Hier. in cap.8. Dan. ac Rupert. in c. 8. Apoc.

Raphael eſt præſes ægrotum.

Et itinerantium.

Rurſus Raphael eſt præſes itinerum, duxque proficiſcentium, vnde in Itinerario Eccleſiæ ab ijs inuocatur. Qua de re inſigne exemplum cuiuſdam Aurelianenſis peregrini ab hoſtibus inuaſi inuocantis S.Raphaelem, & ab eo liberati recenſet Petrus de Natal. Epiſcopus Aquil. libr.4. cap.41.

An Raphael cuſtos Tobiæ.

C Quæres ſecundò, An Raphael propriè fuerit Angelus cuſtos Tobiæ? affirmat Domin. Bannes loco citat. Prob. quia Angeli cuſtodis munus eſt preces offerre Deo; hoc autem fecit Raphael. Rurſum ipſe Tobiam per totum iter comitatus cuſtodiuit, ac omnibus periculis eripuit. Fuit ergo eius cuſtos. Verùm dico cum Serario & Greg. de Valentia, eum non fuiſſe propriè cuſtodem Tobiæ. Primò, quia hic cuſtos eſt ex nono & infimo ordine Angelorum, Raphael autem eſt ex primo ordine Seraphinorum. Secundò, tutelares Angeli ab exordio vitæ à Deo hominibus tribuuntur, vel (vt placet nõnullis) à conceptu: at Raphael miſſus cælitus fuit, cùm Tobias adoleſcentiæ ageret annos. Tertiò, non fuit pręcipuè miſſus ad iuniorem Tobiam regendum, tuendumque; ſed ad Tobiam patrem ſanandum, Saramque à dæmone liberandam, vt patet cap. 12. Hinc patet reſponſio ad argumē-

Reſp. negatiuè.

D tum: nam non ſolùm Angeli, ſed & Seraphini noſtras preces Deo offerunt; *omnes* enim *ſunt adminiſtratorij ſpiritus in miniſterium miſſi,* vt ait Apoſt. Hebr. 1. v. vlt.

Denique ſicut Aſmodæus eſt rex dæmonum, & præſes luxuriæ, ſic eius Antagoniſta S. Raphael & rex Angelorum eſt pręſes caſtitatis & caſtorum tutelaris, vti fuit hîc Tobiæ & Saræ. Vnde ipſe, vel eius aſſeclæ S.Thomam Aquinatem cingulo caſtitatis cinxerunt, vt habet eius vita, ac S. Equitium quaſi caſtrando, caſtitatis dono præmiarunt, vti refert S.Greg. 1. Dial. c.4.

Tropol. diſce hîc, quanta ſit animæ dignitas quantaque Dei & Angelorum, etiam Seraphinorum (qualis eſt Raphael, dignatio, qua dignantur hominum peccatorum, vilium & miſerorum

tantam,

tantam, tamq; particularem, & prouidam curam gerere, quantam hic geſſit Raphael Tobiæ & Saræ. Lege S. Bern. in Pſal. 90. ſerm. 17. vbi inter cętera obſtupeſcens ait: *Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus vijs tuis. Confiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filijs hominum. Confiteantur, & dicant inter gentes, quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine, quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum? Apponis cor erga eum, geris pro eo ſolicitudinem, curam illius habes. Denique ei mittis vnigenitum tuum, immittis ſpiritum tuum, promittis etiã vultum tuum. Et ne quid in*

A. *cæleſtibus vacet ab opera ſolicitudinis noſtræ, beatos illos ſpiritus propter nos mittis, in miniſterium cuſtodiæ noſtræ deputas, noſtros iubes fieri Pædagogos.* Et nonnullis interiectis: *Mira dignatio, & vere magna dilectio charitatis &c. Summa ergo maieſtas mandauit Angelis, & Angelis ſuis mandauit. illis vtique ſublimibus, tam beatis, tam proximus ſibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domeſticis Dei. Mandauit de te. Tu quis es? Domine, quid eſt homo, quòd memor es eius, aut filius hominis, quoniam reputas eum, quaſi vero non ſit homo putredo, & filius hominis vermis? Sed quid putas mandauit de te?* &c.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias moriturus, vti putabat, filio dat vltima virtutis ſalutiſque monita.

1. IGitur cùm Tobias putaret orationem ſuam exaudiri, vt mori potuiſſet, vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, 2. dixitque ei: Audi, fili mi, verba oris mei, & ea in corde tuo, quaſi fundamentum conſtrue. 3. Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius: 4. memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo. 5. Cùm autem & ipſa compleuerit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eam circa me. 6. Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri. 7. Ex ſubſtantiâ tuâ fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini. 8. Quo modo potueris, ita eſto miſericors. 9. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude, 10. Præmium enim bonum tibi theſaurizas in die neceſſitatis. 11. Quoniam eleemoſyna ab omni peccato & morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras. 12. Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna, omnibus facientibus eam. 13. Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam numquàm patiaris crimen ſcire. 14. Superbiam numquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo, dominari permittas: in ipſâ enim initium ſumpſit omnis perditio. 15. Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat. 16. Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias. 17. Panem tuum cum eſurientibus & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege. 18. Panem tuum & vinum tuum, ſuper ſepulturam iuſti conſtitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus. 19. Conſilium ſemper à ſapiente perquire. 20. Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo, vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant. 21. Indico etiàm tibi, fili mi, dediſſe me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus eſſes, Gabelo, in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo: 22. & ideo perquiro quomodo ad eum peruenias, & recipias ab eo ſuprà memoratum pondus argenti, & reſtituas ei chirographum ſuum. 23. Noli timere, fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

Monita Tobiæ duodecim.

SVnt ea numero duodecim. Primum eſt de pietate patri & matri tam in vitâ, quàm poſt mortem exhibenda v. 3. 4 & 5. Secundum de religione erga Deum v. 6. & 20. Tertium de eleemoſynâ v. 7. & 17. Quartum de fugâ fornicationis, & caſtitate v. 13. Quintum de fugâ ſuperbię & humilitate v. 14. Sextum de iuſtitiâ & mercede operarijs iuſtè ſtatim perſoluenda v. 15. Septimum de talione, vt nemini faciat id, quod ſibi fieri nolit v. 16. Octauum de curâ pro mortuis v. 18. Nonum de prudentiâ, vt nil faciat ſine conſilio viri ſapientis v. 19.

B Decimum de aſſiduâ Dei memoriâ, laude & inuocatione v. 20. Vndecimum de prouidentiâ alendæ familiæ, repetendo pecuniam Gabelo mutuo datam v. 22. Duodecimum vt paupertatem ſuam ſoletur ſpe in Deum, qui ſperantes in ſe ditat. Similia aurea monita, & documenta virtutum viri ſancti morituri filijs, & poſteris ſuis tradidere, vt S. Ludouicus filio ſuo Philippo: lege ea in vitâ S. Ludouici apud Surium die 25. Augusti; S. Ephrem. vt patet ex eius teſtamento, S. Theodorus Studita, S. Dominicus, S. Franciſcus, cuius teſtamentum

extat in fine tom. 4. Biblioth. S. Patrum.

VERS. 3. HONOREM HABEBIS MATRI TVÆ] iuxta illud Dei in decalogo: *Honora patrem & matrem, vt ſis longæuus ſuper terram.* Deuter. 5. 16. vide ibi dicta. Mirare hîc Tobiæ æquanimitatem, qui acri probro exceptus ab vxore, eius tamen honorem & curam filio demandat, vtque ipſe memor ſit dolorum, faſtidiorum, & periculorum, quę ipſa pro eo paſſa eſt in vtero, & deinceps. Audi Eccleſ. c. 3. v. 8. & 18. *Qui timet Dominum, honorat parentes: & quaſi Dominis ſeruiet his qui ſe genuerunt. Quàm malæ famæ eſt, qui derelinquit Patrem: & eſt maledictus à Deo, qui exaſperat matrem!*

VERS. 5. SEPELIAS EAM IVXTA ME] Hebr. & Græca: *ſepeli eam iuxta me honorificè in eodem ſepulchro.* Vir enim & vxor ſunt quaſi vna caro, id eſt, vna perſona ciuilis. Geneſ. 2. 24. Sic Abraham cum Sarâ, Iſaac cum Rebeccâ, Iacob cum Liâ eodem ſepulchro ſepeliri voluere. Gen. 49. 29. Memorabile eſt, quod ſcribit S. Greg. Turon. de gloriâ Cõfeſſ. c. 32. de duobus amantibus, viro ſcilicet & vxore, in continentiâ & caſtitate mutuo conſenſu viuentibus. Cùm enim vxor iam defuncta ferretur ad ſepulturam, vir eius expanſis in cælum manibus ait: *Gratias tibi rerum omnium artifex ago, quòd ſicut mihi eã commendare dignatus es, ita tibi reddidi ab omni voluptatis contagio impollutam. At illa ſubridens ait: Sile, ſile vir Dei, quia non eſt neceſſe proloqui noſtrum, nemine interrogante, ſecretum. Poſthac obtecta opertorio receſſit. Non poſt multum verò tempus & ipſe migrauit à ſæculo, ſepultuſq́ eſt in loco ſuo. Erat autem in vnâ quidem baſilica, ſed e diuerſis parietibus vtrumque ſepulchrum habebatur. Et vnum quidem ad meridiem, alterum ad aquilonem. Manè autem facto inuenta ſunt pariter (id eſt coniuncta) eſſe ſepulchra, quæ vſque hodie ſic perdurant: idcirco nunc incolæ duos amantes vocitant, & ſummo venerantur honore.*

Exemplum duorum amantium.

VERS. 6. OMNIBVS AVTEM DIEBVS VITÆ TVÆ IN MENTE HABETO DEVM] puta in memoriâ, vt illius ſemper ſis memor in intellectu, & de illo crebrò cogites & mediteris, in voluntate, vt illum iugiter reuerearis, ames, laudes, inuoces, obedias, glorifices, ideoque caueas ab omni eius offenſa, & peccato, vt ſequitur, ſtudioſè: iuxta illud Prou. 3. 6. *In omnibus vijs tuis cogita Dominum, & ipſe diriget greſſus tuos.* Sic Enoch ambulauit cum Deo æquè, ac Noë Gen. 5. & 6. Sic Abraham audiuit à Deo: *Ambula coram me, & eſto perfectus.* Geneſ. 17. 1. Sic Elias: *viuit*, ait, *Dominus, in cuius conſpectu ſto.* 3. Reg. 17. 1. & Eliſæus: *viuit Dominus exercituum, in cuius conſpectu ſto.* 4. Reg. 3. 14. Quin & Seneca Epiſt. 10. *ſic viue*, ait, *cum hominibus, tanquàm Deus videat.*

VERS. 7. FAC ELEEMOSYNAM, ET NOLI AVERTERE FACIEM TVAM, (Hebr. *ne excutias oculos tuos*) AB VLLO PAVPERE.] Sex hîc eleemoſynæ fructus, & ſtimulos Tobias dat filio, primus eſt: *ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini*, q. d. talionem tibi reddet Deus, quia ipſe eſt curator pauperum. Quare ſi ab eis faciem tuam auerteris, negando eleemoſynam, aut conſolationem, quam eis dare potes, auertet pariter faciem ſuam à te Deus, negando gratiam, & opem, quam poſtulas.

Sex eleemoſynæ fructus. Primus.

VERS. 8. QVO MODO POTVERIS, ITA ESTO MISERICORS] vt ſi habeas aurum, panem, cibum, illa des; ſi non habeas, des conſilium, verbo ſoleris pauperem, eique benè preceris, oſtendens commiſerationis affectum, commiſeratio enim leuat miſero miſeriam, eiuſque partem in ſe ſuſcipit.

A PRÆMIVM ENIM BONVM TIBI THESAVRIZAS IN DIE NECESSITATIS] ac præſertim in hora mortis: quod illi dabit Deus, vtpotè à ſe miſericordibus promiſſum. Pro *præmium*, Græcè eſt, *depoſitum*, quia quæ in pauperes conferuntur, non pereunt danti, ſed quaſi in ſinum Dei cuſtodienda deponuntur, vt is ea danti ſuo tempore reddat, tum in hâc vitâ ſimplicia, tum duplicia, imò centuplicia in cælo. Hebr. hîc addunt: *Poſſidebis autem diuitias & theſauros argenti & auri in iuſtitiâ. Nam theſauri nihil proderunt, & eleemoſyna liberabit à morte. Et quicumque facit eleemoſynam, is videbit faciem Dei, ſicut ſcriptum eſt: ego in iuſtitiâ contemplabor faciem tuam, & qui occupantur eâ, de cæli ſunt.* VERS. 10.

Secundus.

Eſt hic ſecundus eleemoſynæ fructus & ſtimulus. Sequitur tertius.

QVONIAM ELEEMOSYNA AB OMNI PECCATO ET A MORTE, (æterna, & ſæpè à præſenti) LIBERAT.] Quâ ratione? Primò diſpoſitiuè, quia eleemoſyna impetrat gratiam maiorem, qua ſenſim eleemoſynarij prouehuntur ad remiſſionem culpæ, etiam mortalis, & ad illam diſponit, ſi nimirum fiat ex gratia Dei præueniente, vti ad eandem diſponunt fides, ſpes, timor, maximè ſi ipſa fiat ob motiuum aliquod ſupernaturale; v. g. vt peccati veniam adipiſcaris, vt Deo placeas, vt eius gratiam imperres. Secundò, quia ſi culpa iam ſit remiſſa, eleemoſyna meretur remiſſionem pœnæ reſtantis. Tertiò, quia Deus ob eleemoſynam, pœnam præſentis vitæ aufert, vel differt etiam non remiſsâ culpâ. Vnde eleemoſynarij etiam aliàs impij, raro in hac vitâ à Deo caſtigantur. Quocirca Daniel c. 4. Nabuchodonoſori ſæuo, & impio ſuaſit, dicens: *Peccata tua eleemoſynis redime*: imò S. Aug. l. 21. de ciuit. c. 27. ait, quoſdam ſine eleemoſynâ non poſſe ſaluari. Vnde S. Ambr. ſerm. 30. & 31. eleemoſynam comparat baptiſmo. *Ita*, inquit, *eleemoſyna extinguit peccata, ſicut aqua baptiſmi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemoſyna quodammodo animarum aliud eſt lauacrum, vt ſi quis fortè poſt baptiſmũ humana fragilitate deliquerit, ſuperſit ei, vt iterum eleemoſynâ mundetur.* Et S. Cypr. lib. de oratione & eleemoſynâ: *ſicut lauacro aquæ ſalutaris gehennæ ignis extinguitur: ita eleemoſynis, atque operibus iuſtis, delictorum flamma ſopitur.* B. Bernardus ſerm. 1. poſt Epiphaniam, hydriam tertiam, qua peccatorum ablutio fiat, ſtatuit eleemoſynam. Sic & eandem baptiſmo comparat D. Leo hom. 2. de Collectis, & ſerm. 5. *Eleemoſynæ*, inquit, *peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt*, huncque Tobiæ locum ſubiungit. Vide dicta Eccleſ. 3. v. 33. ad illa: *Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemoſyna reſiſtit peccatis.* VERS. 11.

Tertius.

Eleemoſyna eſt quaſi Baptiſmus.

ET NON PATIETVR ANIMAM IRE IN TENEBRAS] gehennæ, quia ipſa, quaſi claudit, & oppilat os gehennæ. Obijcit S. Aug. ſerm. 18. de verbis Domini ſecundùm Matth. c. 16. ac ſimul reſpondet: *Si*, inquit, *ei filius reſponderet miratus: quid ergo pater, tu eleemoſynas non feciſti, vt modo cæcus loquaris? tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis, eleemoſynæ non ſinunt ire in tenebras? Nouerat ille, de quâ luce doceret filium, nouerat in interiore homine, quod videbat. Filius patri porrigebat manum, vt ambularet per terram; & pater filio, vt habitaret in cælo.* Idem hom. 47. inter 50. *Patrocinatur*, ait, *eleemoſyna in die iudicij homini, vt flammas æternas non timeat.* Hic eſt quartus eleemoſynæ fructus, ſequitur quintus & ſextus.

Quartus.

FIDVCIA MAGNA ERIT CORAM SVMMO DEO VERS. 12.

Quintus & Sextus. Deo eleemoſyna omnibvs facientibvs eam] Hebr. *munus amplum, & bonum rependetur coram ſancto.* Vatab. *merces optima reddetur.* Hâc de cauſâ eleemoſyna habitu Reginæ Virginis coronam in capite geſtans ex ramis oliuarum, in ſomnis apparuit S. Ioanni Eleemoſynario Archiep. Alexan. eique dixit: *Ego ſum prima filiarum regis; ſi me poſſederis amicam, ego te ducam in conſpectum imperatoris. Etenim nemo habet partē apud eum, ſicut ego. Ego quippe feci eum in terris hominem fieri, & ſaluare homines.* Quâ viſione excitatus ſanctus Ioannes omnia ſua dabat pauperibus, & quò plura erogabat, eò plura à Deo recipiebat, adeoque ſtannum in argentum conuertebat: ita Leontius Epiſcopus Neapolis in Cypro, in eius Vitâ.

Vers. 13. Attende tibi fili mi, ab omni fornicatione] quam multi gentilium putarunt eſſe licitam, ideoque ab Apoſtolis nominatim fuit vetita B gentibus ad Chriſtum conuerſis. Actor. 15.29 & Paulus ſcribens ad gentes identidem eam vetat ſub pœnâ gehennæ, vt 1. Cor. 6. Galat. 5. Eph. 5. Heb. 13. Et S. Ioan. Apoc. 21. 8. *fornicantium*, ait, *pars erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.*

Et præter vxorem tvam nvnqvam patiaris crimen scire] q. d. præter vxorem nullā feminam cognoſcas, vt cum eâ crimen fornicationis admittas. Idem ex Moſe didicit Plato, ſanxitque lib. 7. de legibus: *Nemo*, inquit, *audeat vllam attingere, præter legitimam ſuam vxorem.*

Vers. 14. Svperbiam nvnqvam in tvo sensv (in tuâ mente, in tuâ cogitatione, æſtimatione, iudicio, & voluntate) avt in tvo verbo dominari permittas] vt licet tentationes ſuperbiæ ſentias, tamen eis non conſentias, vt ipſa tibi dominetur, ſed tu generosè eam reprime, eique dominare: in ipsa enim initivm svmpsit omnis perditio] tam Luciferi & Angelorum, quàm Adami & hominum, imò vt ait S. Proſp. lib. de vitâ contem. c. C 25. *nullum peccatum ſine ſuperbiâ poteſt, vel potuit eſſe, aut poterit*, quia omnis qui peccat, præponit ſe, ſuumque appetitum Deo, eiuſque legi, quod vtique eſt ſuperbia. Audi S. Bern. ſerm. 1. de aduentu: *Si ſuperbientibus Angelis Deus non pepercit, quantò minus tibi, putredo & vermis? Nihil ille fecit: nihil operatus eſt: tantùm cogitauit ſuperbiam: & in momento, in ictu oculi, irreparabiliter præcipitatus eſt, quia in veritate non ſtetit. Fugite ſuperbiam, fratres mei, quæſo multùm fugite. Initium omnis peccati ſuperbia, quæ tam velociter ipſum quoque ſideribus cunctis clariùs micantem æterna caligine obtenebrauit Luciferum; quæ non modò Angelum, ſed Angelorum primum in diabolum commutauit.* Deniq; ſerm. 54. in Cant. *Superbo Angelo horrenda & formidoloſa maledictio intorquetur, quoniam in veritate non ſtetit. Si ſic actum eſt cum Angelo, quid de te* D *fiet terra & cinere? Ille in cœlo intumuit: ego in ſterquilinio. Quis non tolerabiliorem in diuite ſuperbiam, quàm in paupere ducat? væ mihi, ſi tā durè in potente illo animaduerſum eſt, pro eo quòd eleuatum eſt cor illius: nec profuit, quod cognata potentibus ſuperbia eſſe cognoſcitur, quid de me exigendū & miſero & ſuperbo?* Et S. Chryſoſtom. homil. 4. ad popul. *Sicut eſt principium moleſtiæ ieiunium, id eſt, fundamentum & conſtitutio: ſic etiam peccati ſuperbia, & ab eâ omne peccatum inchoatur. Ex ſuperbiâ naſcitur pauperum deſpectus, pecuniarū concupiſcentia, amor principatus, multæ deſiderium gloriæ. Elatus etiam neque à maioribus, nedum ab inferioribus contumeliam pati ſuſtinet, &c.* Greg. lib. 34. mor. c. 17. *Sicut inferiùs radix tegitur, ſed ab illâ rami extrinſe-*

A *cus expanduntur, ita ſe ſuperbia intrinſecus celat, ſed ab illâ protinus aperta vitia pullulant. Nulla quippe mala ad publicum prodirent, niſi hæc mentem in occulto conſtringeret.* Denique ſuperbia hominem indecorum reddit, & ignobilem. Prou. 11. v. 2. *vbi fuerit ſuperbia, ibi erit & contumelia*, & c. 29. v. 23. *ſuperbum ſequitur humilitas, & humilem ſpiritum ſuſcipiet gloria.*

Qvicvnqve tibi aliqvid operatvs fverit, statim ei mercedem restitve] ſcil. *ante ſolis occaſum*, ſi pauper ſit, vt præcipitur Deut. 24. & Leuit. 19. *Non morabitur*, ait, *opus mercenarij tui apud te vſque mane.* Vers. 15.

Qvod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tv aliqvando alteri facias.] Hoc eſt primum principium, ex quo omnes virtutes proximum concernentes, quaſi concluſiones educuntur; omniaque vitia proximum lædentia reſecantur. Audi S. Chryſ. hom. 13. ad popul. *non opus eſt multis ſermonibus, neque prolixis legibus, nec varia doctrina. Voluntas tua ſit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis miſericordiam conſequi? miſerere proximi. Vis laudari: lauda alium. Vis amari? ama. Vis primis partibus potiri? cede prius alteri. Tu ſis iudex. Tu ſis vitæ tuæ legiſlator.* Et rurſum: *quod odiſti, alijs ne facias. Per hoc quidem fugam à malo inducit, per illud autem, virtutis operationem. Odiſti contumeliam pati? neque tu alteri inuideas. Odio habes falli? neque tu fallas alium. Et in omnibus generaliter, ſi duo hæc verba retineamus, alterius diſciplinæ non indigebimus.* Vers. 16.

Idem docet S. Aug. l. 2. de ordine vitę c. 8. & l. 3. de doctr. Chriſt. c. 14. quin & Alex. Imp. gentilis licet, teſte Lampridio, *clamabat ſæpiùs, quòd à quibuſdam, ſiue Iudæis, ſiue Chriſtianis audierat & tenebat, idq; per præconem, cùm aliquem emendabat, dici iubebat: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris:* quin & Chriſtus ipſe hanc virtutis normam ſanxit, Matth. 7. 12. *Omnia*, inquit, *quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis.* Græca hîc addunt: *vinum ad ebrietatem ne bibas, & ne ambulet ebrietas tecum in viâ tuâ*; quia faciet te ceſpitare & ruere in foſſas & præcipitia, indeque in gehennam. Hebr. *Caue tibi ipſi ab ebrietate, & nulla vnquam vanitas tibi arrideat.*

Panem tvvm et vinvm tvvm svper sepvltvram ivsti constitve] Heb. & Græcè: *Effunde panes tuos & vinum tuum ſuper ſepulchra iuſtorum.* Munſterus per ſepulchra accipit ora. q. d. accipe vinum tuum, & panem pone in ore iuſtorum, vt non moriantur fame; ſed nemo non videt hoc eſſe ineptum, alienum & contortum. Nota ergo olim apud Chriſtianos (Romæ præſertim & in Africâ) moris fuiſſe, vt fideles epulas ferrent ad ſepulchra, & memorias martyrum, quas per martyres hoc quaſi contactu ſanctificatas, prælibabant ipſi & amici eorum, deinde eas erogabant in pauperes, D qui in Eccleſiâ ad agapen in martyrum natalitijs conuocabantur, idque in honorem martyrum, atque hoc ſolitam facere S. Monicam matrem ſuam narrat S. Aug. l. 6. Confeſſ. c. 2. Vers. 18. *Veteres imponebant panes ſepulchris cur?*

Nota ſecundò, idem eos feciſſe in ſepultura defunctorum ſuorum, quorum dubia erat ſalus, vel gloria, ſcilicet, eleemoſynas, aut conuiuium, ſeu agapen hanc inſtruxiſſe in cœmeterijs, aut templis; tum ad luctus ſolatium, tum vt animam defuncti, ſi pœnis purgatorij detineretur, eleemoſyna hac & precibus pauperū expiarent. Verùm quia ritus hic parentalis referebat mores gentilium, qui manibus ſuis (ita animas defunctorum, earumq; genios, ſiue Deos præſides vocabant) hoc modo pa-

rentabant, quaſi animæ defunctorum illis epulis veſcerentur, vt patet ex Virg. 6. Æneid. Plinio l. 8. c. 12. Macrobio, Cicerone & alijs, quæ proinde à Feſto feralia & inferiæ, à Poetis Hecatis cœna, à Liuio viſcerationes, à Plauto pollincturæ, à Nonio ſilicernia appellantur; quibus etiamnum vtuntur Iapones & Peruani, vt liquet ex epiſt. Indicis. Similiter propter abuſus comeſſationum & compotationum S. Ambr. Mediolani hunc ritum epulandi è templis ſuſtulit, cuius exemplum, docente poſteà S. Auguſtino, Africana Eccleſia ſecuta eſt, ac eleemoſynæ pro defunctis domi diſtribui cœperunt, vti etiamnum fit, etſi nonnullis in locis, vti in Hiſpaniâ, panes in ſepulturâ adhuc offerantur, qui ſacerdotibus cedunt, vt orent pro animâ defuncti, ait Sanchez. Hæc omnia patent ex S. Aug. l. 6. Conf. c. 2. & Epiſt 64. & S. Paulino Epiſt. ad Alethium, & S. Chryſ. hom. 32. in Matth. Idem ergo innuit hîc Tobias factitatum apud Iudæos, & fortè ab eis Christiani hunc ritum, vti & plures alios mutuati ſunt. Senſus ergo eſt, q. d. panem & B vinum tuum diſtribue fidelibus pauperibus, vt ipſi orent pro defuncto iam ſepulto. Hinc addit: ET NOLI EX EO MANDVCARE ET BIBERE CVM PECCATORIBVS,] ſcilicet, cum infidelibus, peruerſiſque hominibus, tum quia eorum preces parum valent apud Deum pro liberandâ è pœnis anima defuncti, tum ne ab eis diſcas potare & impiè agere. Nam, vt ait Epictetus: *Qui cum contaminatis verſatur, contaminatus euades:* & Theognis:

——— Ne te coniungito prauis.
Sed coniunge bonis: & ab his bona plurima diſces:
Cum prauis viuens, tu quoque prauus eris.

Qui tetigerit picem, ait noſter Siracides c. 13. verſ. 1. *inquinabitur ab eâ: & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* Paulò antè verò dixerat c. 12. v. 13. *Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, & omnibus, qui appropiant beſtijs? Sic & qui comitatur cum* C *viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius.* Porrò S. Greg. 3. p. paſt. 25. ſic explicat: *Panem ſuum & vinũ peccatoribus præbet, qui iniquis ſubſidia, pro eo quòd iniqui ſunt, impendit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cùm fame cruciantur Chriſti pauperes, effuſis largitatibus nutriunt hiſtriones.*

Hinc ergo liquet eſſe Purgatorium, ac piorum eleemoſynas & ſuffragia animabus in eo detentis prodeſſe. Vide Bellarm. l. 1. de Purgat. c. 3. Plura hâc de re dixi Eccleſ. 30. v. 18. ad illa: *Appoſitiones epularum circumpoſitæ ſepulchro.*

VERS. 19. CONSILIVM SEMPER A SAPIENTE PERQVIRE] tum quia in proprijs etiam ſapientes cæcutiunt: affectus enim excæcat rationem. Vnde Prouerb. 3. 5. dicitur: *Ne innitaris prudentiæ tuæ*: tum quia ſapientes ſapientia dant conſilia, & à ſapientibus ſapientiam diſces; vndè Græcus hîc habet: *Conſilium ab omni prudente quæras, neque vllum vtile conſilium aſperneris.* Hebr. *Audi & accipe à quolibet, qui tibi dederit conſilium bonum.* Idem ſuadet Heſiodus,

Sine conſilio nil facito.

A cuius verſus citat, laudatq; Ariſtot. 1. Et hic. c. 4.

Is rurſum bonus eſt, paret qui recta monenti.
At qui ex ſe neſcit, cuiquam nec porrigit aures,
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille eſt.

Fili, ait Eccleſiaſticus c. 32. 24. *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.* Et Salomon c. 19. 20. *Audi conſilium & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.*

OMNI TEMPORE BENEDIC DEVM, ET PETE AB EO, VT VIAS TVAS DIRIGAT,] dicens cum Pſalmiſtâ, pſal. 118. 5. *Vtinam* (Domine) *dirigantur viæ meæ, ad cuſtodiendas iuſtificationes tuas.* Et: *vias tuas Domine demonſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me.* Hebr. vberiùs hoc loco habent: *Omni tempore pete à Domino, vt ipſe dirigat greſſus tuos, atq; conſilium tuũ: quoniam non eſt in hominis manu conſilium aliquod, ſed in manibus Dei, qui eſt benedictus: quia omnia, quæ voles, faciet, iuſtumque humiliabit.* Græcus verò: *Dominum Deum benedic omni tempore, & ab ipſo pete, vt rectæ fiant viæ tuæ, omneſq; ſemitæ, & conſilia tua benè procedant,* B *ſeu ſecundentur. Neque enim eſt vlla gens, quæ conſiliũ habeat: ſed ipſe Dominus bona omnia dat, & quemcumque voluerit, humiliat, prout vult.* Quin & Iſocrates ad Demoniacum: *Bona*, ait *deliberatio ab hominibus eſt, eius proſperitas* (proſpera executio, proſper effectus) *à Deo.* VERS. 20.

Semper benedic Deum.

NOLI TIMERE, FILI MI: PAVPEREM QVIDEM VITAM GERIMVS, (Græcè ἐπτωχεύσαμεν, id eſt, mendicamus, vel mendici ſumus) SED MVLTA BONA HABEBIMVS, SI TIMVERIMVS DEVM.] *Habebimus*, non ſolùm in futurâ vitâ, ſed etiam in præſenti, ac præſertim decus, meritumque virtutis & pietatis. Vidit hoc per vmbrã Cicero, qui Tuſcul. 5. & vlt. ait: *Quis dubitet, quin in virtute diuitiæ poſitæ ſint, quoniam nulla poſſeſſio, nulla vis auri & argenti pluris æſtimanda, quàm virtus eſt. Etenim ſi callidi rerum* C *æſtimatores, prata & areas quaſdam magni æſtimant, quod ei generi poſſeſſionum minimè quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt vnquàm: neque naufragio, neque incendio amittitur; nec temporum, nec tempeſtatum permutatione mutatur? Qua qui præditi ſunt, ſoli ſunt diuites; ſoli enim poſſident res & fructuoſas & ſempiternas.* VERS. 22.

Hebræus habet: *viriliter age, & eſto robuſtus, quia Dominus erit tecum vt te adiuuet, & proſperum faciat, ſi requiſieris eum in toto corde tuo, & tota anima tua.* Et poſteà. *Si timueris Dominũ, & cuſtodieris temetipſum ab omni peccato, ipſe dabit tibi diuitias magnas. Vobis dico*, ait S. Aug. ſerm. 7. de tempore, *pauperes, qui mendicatis, qui de eleemoſynâ Chriſtianorum viuitis: Conſolamini, conſolamini, tribulatio veſtra conuertetur in gaudium, & dolor veſter in lætitiam. Non vobis ſit ingratũ, quòd mendicatis, nec ideò in corde veſtro aliquid contra Deum dicatis: quia ille iuſtus & pius eſt in omnibus operibus ſuis. Et te ideò fecit pauperem, vt ſufferendo breuem inopiam, æternam vitã acquireres. Et diuitem ideò fecit, vt dum ſuperflua daret, remedium peccatis ſuis acquireret. Et ideò patientes eſtote, & exſpectate Dominum.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

R*aphael Angelus ſe Tobiæ ducem offert in Rages, ſpondetq; Patri ſe eum incolumem ducturum & reducturum.*

1. Tunc

1. TUnc reſpondit Tobias patri ſuo, & dixit: Omnia quæcumque præcepiſti mihi
faciam pater. 2. Quomodo autem pecuniam hanc requiram, ignoro. Ille
me neſcit, & ego eum ignoro: quod ſignum dabo ei? Sed neque viam, per quam per-
gatur illuc, aliquando cognoui. 3. Tunc pater ſuus reſpondit illi, & dixit: Chiro-
graphum quidem illius penes me habeo: quod dum illi oſtenderis, ſtatim reſtituet:
4. Sed perge nunc, & inquire tibi aliquem fidelem virum, qui eat tecum, ſalua mer-
cede ſua: vt, dum adhuc viuo, recipias eam. 5. Tunc egreſſus Tobias, inuenit iu-
uenem ſplendidum, ſtantem præcinctum, & quaſi paratum ad ambulandum. 6. Et
ignorans quòd Angelus Dei eſſet, ſalutauit eum, & dixit: Unde te habemus, bone
iuuenis? 7. At ille reſpondit: Ex filijs Iſrael. Et Tobias dixit ei: Noſti viam, quæ
ducit in regionem Medorum? 8. Cui reſpondit: Noui, & omnia itinera eius fre-
quenter ambulaui, & manſi apud Gabelum fratrem noſtrum: qui moratur in Rages
ciuitate Medorum, quæ poſita eſt in monte Ecbatanis. 9. Cui Tobias ait: Suſtine
me obſecro, donec hæc ipſa nuntiem patri meo. 10. Tunc egreſſus Tobias, indica-
uit vniuerſa hæc patri ſuo, ſuper quæ admiratus pater, rogauit vt introiret ad eum:
11. Ingreſſus itaque ſalutauit eum, & dixit: Gaudium tibi ſit ſemper. 12. Et ait
Tobias: Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris ſedeo, & lumen cæli non video?
13. Cui ait iuuenis: Forti animo eſto, in proximo eſt vt à Deo cureris. 14. Dixit
itaque illi Tobias: Numquid poteris perducere filium meum ad Gabelum in Rages
ciuitatem Medorum? & cùm redieris, reſtituam tibi mercedem tuam. 15. Et dixit
ei Angelus: Ego ducam & reducam eum ad te. 16. Cui Tobias reſpondit: Rogo te,
indica mihi, de quâ domo aut de quâ tribu es tu? 17. Cui Raphael angelus dixit:
Genus quæris mercenarij, an ipſum mercenarium, qui cum filio tuo eat? 18. Sed
ne fortè ſollicitum te reddam, ego ſum Azarias Ananiæ magni filius. 19. Et Tobias
reſpondit: Ex magno genere es tu. Sed peto ne iraſcaris quòd voluerim cognoſcere
genus tuum. 20. Dixit autem illi Angelus: Ego ſanum ducam, & ſanum tibi re-
ducam filium tuum. 21. Reſpondens autem Tobias, ait: Benè ambuletis, & ſit
Deus in itinere veſtro, & Angelus eius comitetur vobiſcum. 22. Tunc paratis
omnibus, quæ erant in viâ portanda, fecit Tobias vale patri ſuo & matri ſuæ, & am-
bulauerunt ambo ſimul. 23. Cumque profecti eſſent, cœpit mater eius flere, & di-
cere: Baculum ſenectutis noſtræ tuliſti, & tranſmiſiſti à nobis. 24. Numquam
fuiſſet ipſa pecunia; pro quâ miſiſti eum. 25. Sufficiebat enim nobis paupertas
noſtra, vt diuitias computaremus hoc, quòd videbamus filium noſtrum. 26. Dixit-
que ei Tobias: Noli flere, ſaluus perueniet filius noſter, & ſaluus reuertetur ad nos,
& oculi tui videbunt illum. 27. Credo enim quod Angelus Dei bonus comitetur
ei, & benè diſponat omnia, quæ circa eum geruntur, ita vt cum gaudio reuertatur ad
nos. 28. Ad hanc vocem ceſſauit mater eius flere, & tacuit.

Vers. 5. TUNC EGRESSUS TOBIAS INVENIT IUVENEM SPLENDIDUM, STANTEM PRÆCINCTUM, ET QUASI PARATUM AD AMBULANDUM.] Erat hic Raphael Angelus, qui apparuit Tobiæ, vt *iuuenis*, ob vigorem & robur, vtpotè immortalis, æternus, immutabilis, ideoque nunquàm ſeneſcens, aut deficiens; vt *ſplendidus*, ob ſplendorem, tum naturæ Angelicæ, quæ purus & lucidiſſimus eſt ſpiritus, tum gloriæ beatificæ; vt *ſtans præcinctus*, quaſi dux viæ. Eſt enim Raphael præſes viarum & viatorum. Quocirca ipſe Vaſco Gamæ, miſſo ab Emmanuele rege Luſitaniæ ad aperiendam viam in Indiam orientalem, tandem ipſi & fidei Chriſtianę aperuit Anno Domini 1497. Audi noſtrum Maffæum l. 1. hiſt. Indicæ: *Prætoriæ* (naui) *inditum eſt nomen à S. Gabriele, vt quæ ex orbe noſtro ad antipodes viã Euangelio muniebat, ſub tutela, præſidioq; lateret Archangeli, potiſſimùm eius, qui primus è cælo terris olim attulit Euangeliũ: ſecundam Archangelo Raphaeli, viatorũm duci ac tutori dicarunt.* Deinde ſuperato bonæ ſpei promontorio appulerunt ad locum, cui, vt ait Maffæus, *Bona ſigna nomen impoſitum, & amicitia cum barbaris inita, ſubductæ naues, & multis in locis refectæ: ibidem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa.* Sic Theodoſij Imp.

Raphael dux viatorum.

Exempla.

A exercitus ab Angelo (Raphaele, vel eius aſſecla paſtoris perſonâ induto) per paludes, viaſque inuias ductus, Rauennam ſe recepit, & Ioannem tyrannum profligauit, Anno Domini 425. vt narrat Socrates l. 7. c. 73. & ex eo Baron. tom. 5.

Simili prorſus viatoris ſpecie Raphael Angelus, ducem viæ ſe obtulit S. Macario Romano, iiſdemque penè verbis, quibus hic Tobiam eum compellauit, imò eum deduxit ad loca tormentorum, in quibus torquentur impij, & gaudiorum in quibus exultant iuſti. ita habet vita S. Macarij in vitis Pat. apud noſtrum P. Herib. Roſweydum.

Vers. 7. EX FILIIS ISRAEL.] Verum dicit Raphael: tum quia ipſe veniebat ex vrbibus filiorum Iſrael, vtpotè fidelium, quorum ſanitatis & ſalutis cauſâ ſibi erat à Deo demãdata. Vnde Lyran. & Dion. Carth. inquiũt: *quæ ab Angelis inter homines dicuntur, & fiunt, ſunt figuratiua: & locutio, qua* [illegible] *it Raphael ſe ex Iſraelis filijs eſſe, ſignificat eſſe chari*[illegible] *conunctionem, qua S. Angeli deuotis fidelibus co*[illegible]*guntur:* tum quia *Iſraël* Hebr. idem eſt, quòd *dominabitur Deus,* ſiue *dominans Deus,* cuius ipſe ęquè vt cęteri Angeli ſunt creaturæ, & quaſi filij, iuxta illud Iob. c. 38. *Vbi eras cùm me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* puta S. Angeli. Aliter Sanchez: *Iſrael,*

Raphael eſt Iſraelita quo ſenſu.

Digitized by Google

inquit, Hebr. idem eſt, quod *vir videns Deum*. Raphael ergo eſt Iſrael & Iſraelita, quia videt Deum facie ad faciem, & hâc viſione beatur. A

VERS. 8. QVÆ (Rages ciuitas) POSITA EST IN MONTE ECBATANIS:] Ecbatana, ſiue Ecbatanis eſt nomen indeclinabile vrbis Medorum, quæ deinde toti monti & planitiei adiacenti, vbi ſita erat Rages, nomẽ dedit ſuum. Vnde Hebr. habent *eſt iter duorum dierum ab Ecbatanis vſque Rages, & Rages quidem eſt in montanis, Ecbatanis autem in planitie campi.*

VERS. 12. ET AIT TOBIAS: QVALE GAVDIVM MIHI ERIT, QVI IN TENEBRIS SEDEO, ET LVMEN CÆLI NON VIDEO?] Primò, Hugo ſic explicat. q. d. Apprecatus es mihi gaudium: videris ergo ſcire modum, quo viſum recipere, ideoque gaudere queam, dic illum ſi noſti. Secundò Dion. q. d. non cupio in hâc vitâ gaudium, cùm cæcus nunc viuam, & propediem moriturus ſim, futura gaudia deſidero. Tertiò & genuinè, q. d. eheu quâ ratione gaudere queam, qui omni luce deſtitutus, in tenebris cæcitatis obſcuram, miſeram & mœſtam vitam ago? B

VERS. 17. GENVS QVÆRIS MERCENARII.] Vide hîc miram dignationem & demiſſionem magni S. Raphaelis, qui ſe vocat, facitque quaſi ſeruum mercenarium Tobiæ; vnde & ſerui formam, ſpeciemq; induerat. Cauſam dat S. Aug. ſerm. 226. de temp. qui eſt de Tobiâ: *Quid*, inquit, *meruiſtis pater Tobit* (ſic enim Græca vocant patrem Tobit) *filiuſq́, Tobia, mercenarium habere cæleſtem, & tamquam operarium locare terreſtrem? Celauit vobis Angelus nomen, Azarias ſum, inquit, Ananiæ magni filius: & non dixit, Ego ſum Raphael Angelus: Celauit in primo nomine dignitatem, ut faceret locatori terrorẽ. Si enim diceret, Ego ſum Angelus, non eſſet Tobiæ mercenarius. Seruata dignitas nominis, ut poſtremò magnitudo clareſceret dignitatis. Vnde rectè hoc documentũ morale colligit & ſubiungit: Videte chariſſimi, quantum ſit eleemoſynæ meritum. Angelum meruit habere operarium. Videtis quantum proficit mortuos ſepelire; ut oblatio eius per Angelum Raphaelem ad cæleſtem aſcenderet maieſtatem. Videtis quia eleemoſyna à morte liberat, & ipſa purgat peccata, ſatis purgationem oculorum, liberat à tenebris peccatorum.* C

Diſce ergo hîc, quod tantum viæ ducem, puta S. Raphaelem meruerit eleemoſyna, & pietas vtriuſque Tobiæ, patris ſcilicet, & filij.

VERS. 18. *Raphael vocat ſe Ananiam.* EGO SVM AZARIAS ANANIÆ MAGNI FILIVS.] Nittekerus ſcribens contra P. Edmundum Campianum p. 77. ait Raphaelem hîc mentiri. ſed apage impudens blaſphemia. Dico ergo Angelum dicere verum.
1. Primò, quia vt ait S. Athan. in ſynopſi, Raphael Tobiam comitatus aſſumpſit effigiem & formam Azariæ, eiuſque perſonam præ ſe ferebat: ſic imaginem S. Petri per Metonymiam verè vocamus S. Petrũ. Sic Geneſ. 31. 13. Angelus verè ait: *Ego ſum Deus Bethel*, quia loquebatur in perſonâ Dei, quaſi eius legatus. Sic Exodi 20. Angelus vice Dei promulgans Decalogũ, ait: *Ego ſum Deus*, quia loquitur in perſonâ Dei. Adduntaliqui ex S. Tho. 1. p. q. 51. art. 2. Raphaelem dici Azariam, quia corpus Azariæ iam vita functi ex ſepulchro aſſumpſerat & induerat. Verùm hoc indecens fuiſſet, nec ſufficeret, quia corpus Azariæ non eſt Azarias. Denique, malè id colligunt ex S. Thomâ, qui Angelis tribuit corpus aëreum. D

2. Secundò, quia, vt ait S. Greg. hom. 34. Angeli in ſe non habent nomina, cùm inuicem videant & colloquantur facie ad faciem, ſed ea ſortiuntur & aſſumunt, ratione miniſterij, quod apud homines obeunt. Sic Michael pugnans pro fidelibus cum dracone ſuperbo aſſumit nomen humilitatis, ſeq; vocat Michael, id eſt, *quis vt Deus*? Apoc. 12. Gabriel verò idem eſt quod *fortitudo Dei*, quia præeſt prælijs Dei. Raphael, idẽ eſt quod *curatio Dei*, quia ipſe cæcitatẽ Tobiæ curauit. Idẽ hîc ſe vocat *Azariam*, id eſt, auxilium vel adiutorium Dei, quia ipſe æquè ac omnes Angeli ſunt *Adminiſtratorij ſpiritus*, vt ait Apoſt. Hebr. 1. v. vlt. hoc eſt miniſtri & adiutores Dei. Porrò Græca habent: *Ego ſum de genere Azariæ & Ananiæ magni & fratris tui*. q. d. Ego ſum iunior ſiue minor Azarias filius ſenioris Azariæ, qui fuit filius magni Ananiæ, ſiue parẽtis Ananiæ, vt habet Hebræus; Raphael enim, cæteriq; Angeli ſunt filij Azariæ ſenioris, id eſt, filij Dei, qui eſt cõpar & adiutor magni Ananiæ, id eſt, Dei patris.

B Poſſet quoque Azarias ſignificare *prohibitio*, vel *retentio Dei*, à rad. עצר *atſar*, id eſt prohibuit, cohibuit, clauſit, quia Raphael cohibuit Aſmodæum, eumque in deſerto concluſit.

Poſſet rurſum *Azarias* ſignificare *diuitem* vel *diuitias Dei* à rad. עשר *aſcar*, id eſt, diues fuit: aut theſaurus Dei à rad. אצר *atſar*, id eſt theſaurus: ipſe etenim theſauros ſapientiæ & benificentiæ Dei in ſe continet, eorumq; eſt miniſter & diſpenſator.

Poſſet denique *Azarias* verti *beatus*, vel *beatitudo* Dei à rad. אשרו *aſro*, id eſt beatitudo.

ANANIÆ MAGNI FILIVS] Ananias ſi per ח *chet* ſcribatur, vt Hebr. dicatur Chananias, idem eſt quod *gratia Dei*, ait Beda. ſiue vt Pagnin. *donum, miſeratio, & gratificatio Dei*, ſiue *Deus donans, miſerans & gratificans*; huius enim filij ſunt Angeli, ipſeque C Raphael, quia gratis ab eo acceperunt angelicam ſuam naturam, gratiam & gloriam, idque, vt vult Franc. Suarez, & alij, per merita Chriſti, qui proinde per Ananiam hîc accipi poteſt, vt ipſe ſit pater, princeps & Dominus Raphaelis, omniumq; Angelorum, vt docet Apoſt. Ephеſ. 1. & Hebr. 1.

Si autem *Ananias* ſcribatur per *Ain* ע, idem eſt quod עֲנָנְיָה *anan ia*, id eſt, nubes Dei, quia ſcilicet, Raphael & Angeli ſunt filij Dei, qui eſt inuiſibilis & per gloriam incomprehenſibilis, cuius rei ſymbolum eſt nubes. Vnde nubes in Script. dicitur latibulum, & quaſi veſtimentum Dei, quia Deus in nube ſe abſcondebat & loquebatur, reſponſa dans ex propitiatorio. Leuit. 16. 2. ac per nubem paſſim apparebat Moſi & filijs Iſrael. Idẽ Dei imitatione fecit hic Raphael, qui per naturam ſuam Tobiæ erat inuiſibilis, ideoq; corpore quaſi nube ſe texit, D & idcirco Tobiæ incognitus fuit in viâ. Hinc patet nomen Azariæ & Ananiæ hîc magis eſſe appellatiuum, quàm proprium, de quo mox plura.

Alleg. Raphael fuit hîc typus Chriſti. Ipſe enim eſt *Azarias*, id eſt, *adiutor Dei* ad illuminandum, redimendum & ſaluandum homines cæcos, ac magni Ananiæ, id eſt Dei patris, eiuſq; gratiæ & miſericordiæ filius, quia in ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & gratiæ Dei abſconditi, in eoq; *inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. ad Coloſſ. 2. 9. ideoque ipſe iure Ananiæ, id eſt, charitum & gratiarũ filius eſt, & appellatur. Hoc eſt, quod ait Chriſtus Iſaiæ 50. 7. *Dominus Deus auxiliator meus.* & c. 63. 7. *Miſerationum Domini recordabor*. Tropol. Azarias fuit S. Paulus & Apoſtoli, viriq; Apoſtolici, hi enim ſunt Dei adiutores in ſalute hominũ procuranda. Vnde ipſe ait. 2. Corin. 5. 19. *Dedit nobis miniſteriũ reconciliationis: pro Chriſto ergo legatione fungimur,*

Raphael typus Chriſti.

Tropol. Et Apoſtoli.

ſtringimur, tanquam Deo exhortante per nos obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo.

Azarias nomen magnorum.

A Porrò Azariæ nomen apud Hebræos fuit illuſtre, ideoq; magnorum Regum, Principum, Pontificum, Prophetarũ, Cantorum. Rex enim Ozias filius Amaſiæ dictus eſt Azarias; ac Pontifex, qui animosè reſtitit Oziæ Regi volenti offerre incenſum, pariter dictus eſt Azarias, vt patet 2. Paral. 26. fuitq; filius Iohanan Pontificis, vt patet 1. Paral. 6. 10. Iohanan autem, idem eſt quod Ananias: huic coæuus fuit Tobias. Fuit rurſum alius Azarias Pontifex filius Sadoc Pontificis tempore Salomonis, de quo 3. Reg. 4. 2. & 1. Paral. 6. 9. Fuit & tertius Azarias filius Helcię & pater Saraię Pontificum, auusq; Eſdrę, qui Ezechię regis pietatem adiuuit. 2. Paral. 31. 10. & 1. Eſdræ 7. 1. Fuit inſuper
B Azarias filius Nathán præfectus aulicorum Salomonis 3. Reg. 4. 5. Fuit Azarias filius Ethã, nepos Phares & abnepos Iudæ Patriarchæ. 1. Paral. 2. 8. & v. 38. alius nominatur Azarias filius Ieſus. Ad hæc fuit Azarias Propheta, qui vaticinando animauit Aza regẽ Iuda ad deſtruẽdũ idola. 2. Paral. 15. v. 1. & ſeq. Rurſum filius Ioſaphat regis Iuda vocatus fuit Azarias. 2. Paral. 21. 2. Fuit & Azarias Princeps Iſraelis, qui Iſraelitas prædã ex Iudâ abactam reſtituere generosè coëgit. 2. Paral. 28. 12. tempore Achaz Regis Iuda, cui pariter coæuus fuit Tobias. Ac vt plures alios taceã, Ananias, Azarias, & Miſael fuerunt tres adoleſcentes regij, ſocij Danielis Prophetæ, qui ob Dei cultũ in fornacem ardentem coniecti, in ea illæſi permanſerunt. Daniel. 3. atq; ex Azariâ Leuita prognatus eſt Samuel Propheta, eiuſq; nepos Heman Cantor in tẽplo,

Ad quem alludit Raphael.

C tempore Dauidis 1. Paral. 6. 36. Ad omnes hos alludit hic Raphael, ſed præſertim ad Azariã Pontificem filium Iohanan, ſiue Ananiæ. Eſt enim Raphael rex Angelorũ, ſicut Aſmodæus dæmonum, vt dixi. Idẽ quaſi Pontifex obtulit incenſum Deo, ſcilicet preces Tobiæ c. 12. 12. idem vt cantor aſſiduè canit Deo: *Sanctus, ſanctus, ſanctus Dominus Deus Sabaoth.* Iſaiæ 6. 3. Ipſe enim eſt ex Seraphinis. Idẽ eſt Propheta, quia hic Tobiæ curationem cæcitatis prædicit, imò præſtitit. Quocirca rectè notat Salianus to. 4. anno mundi 3226. n. 3. Azariæ no-

A men non tam eſſe proprium, quàm appellatiuum, vtpotè quod ſibi honoris cauſa multi Pontifices, quaſi agnomen aſciuerunt, quaſi eo poſtulantes & ſperantes auxilium Dei (hoc enim ſignificat Azarias.) Nam Sept. Sixtini filium Ioiadæ, non Zachariam, ſed Azariam vocant. 2. Paral. 24. Et Rex ipſe Ozias in libris Regum dicitur Azarias, & quidem cognomento, vt ait S. Hier. c. 1. Amos. Et Pontifex, qui tempore Ezechiæ floruit, à Ioſepho & Chronologis Hebræis vocatur Nerias, 2. Paral. 31. 10. & 13. Azarias nominatur.

Et Tobias respondit: Ex magno genere es tv.] Addunt Græca eum ſubiunxiſſe: *Ananiam & Ionatham magni illius Samia* (Heb. *Semoith*, Vers. 19.
id eſt pacifici, vel retribuentis) *filios ego noui iam tum, cùm Ieroſolymam vnà adorandi & primogenita,*
B *decimaſque fructuum conſecrandi cauſâ proficiſceremur; non enim in errorem cognatorum noſtrorum adducti fuerunt*, vt adorarent vitulos aureos à Ieroboã in Iſrael erectos. Ex hiſce verbis liquet. Primò, verè æuo Tobiæ fuiſſe Azariam filium Ananiæ. Secundò, Ananiam fuiſſe Iſraelitam, non Iudæum. Tertiò, fuiſſe virum fidelem & pium. Quartò, Tobiæ cognitum & amicum, ideoq; Azariæ eius filij ſpeciem & nomen aſſumpſit Raphael.

Angelvs eivs comitetvr vobiscvm.] Vers. 21.
Hinc patet illo æuo, Tobiam & fideles crediditiſſe Angelos cuſtodes ſingulis hominibus à Deo deputatos, eos comitari, dirigere, inſtruere, defendere, &c. Græca addunt, Tobiam Angelo pro mercedẽ ſui ducatus promiſiſſe drachmam per diem, & neceſſaria ad vitam & victum, atque ſi ſani rediiſſent, additurum ſe honorarium ſuper merce-
C dem. Drachma auri eſt coronatus Francicus, qui nimium erat Tobiæ pauperi pretiũ; quare drachma argenti, quę valet Regalem Hiſpanicum quinque ſtuferorum, ſiue decem baiocorum hic accipienda videtur.

Cvmqve profecti essent] addunt Græca, Vers. 25.
& canis pueri cum eis, quod habet c. ſeq. v. 1.

Comitetvr ei] id eſt eum vel cum eo. Nec Vers. 27.
putes eſſe ſolœciſmum; ſic enim loquitur Cicero Tuſcul. 5. & ſic latinè dicimus: Ipſe mihi eſt comes; comitari enim eſt eſſe comitem.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RAphael monet Tobiam vt piſcem inuadentem, branchia ex aquis extrahat, exenteret, ac cor, fel, iecur ad pharmaca reſeruet. deinde, vt Saram ſibi poſtulet vxorẽ à Raguele patre.

1. PRofectus eſt autem Tobias, & canis ſequutus eſt eum, & manſit primâ manſione iuxta fluuium Tigris. 2. Et exiuit vt lauaret pedes ſuos, & ecce piſcis immanis exiuit ad deuorandum eum. 3. Quem expaueſcens Tobias clamauit voce magnâ, dicens: Domine, inuadit me. 4. Et dixit ei Angelus: Apprehende branchiam eius, & trahe eum ad te. Quod cùm feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. 5. Tunc dixit ei Angelus: Exentera hunc piſcem, & cor eius, & fel, & iecur repone tibi: ſunt enim hæc neceſſaria ad medicamenta vtiliter. 6. Quod cùm feciſſet, aſſauit carnes eius, & ſecum tulerunt in viâ: cætera ſalierunt, quæ ſufficerent eis, quouſque peruenirent in Rages ciuitatem Medorum. 7. Tunc interrogauit Tobias Angelum, & dixit ei: Obſecro te Azaria frater, vt dicas mihi, quod remedium habebunt iſta, quæ de piſce ſeruare iuſſiſti? 8. Et reſpondens Angelus, dixit ei: Cordis eius particulam ſi ſuper carbones ponas, fumus

eius extricat omne genus dæmoniorum, ſiue à viro, ſiue à muliere, ita vt vltrà non
accedat ad eos. 9. Et fel valet ad vngendos oculos, in quibus fuerit albugo, & ſa-
nabuntur. 10. Et dixit ei Tobias: Vbi vis vt maneamus? 11. Reſpondensque
Angelus, ait: Eſt hic Raguel nomine, vir propinquus de tribu tuâ, & hic habet filiam
nomine Saram, ſed neque maſculum, neque fœminam vllam habet aliam præter eam.
12. Tibi debetur omnis ſubſtantia eius, & oportet eam te accipere coniugem. 13.
Pete ergo eam à patre eius & dabit tibi eam in vxorem. 14. Tunc reſpondit Tobias,
& dixit: Audio quia tradita eſt ſeptem viris, & mortui ſunt: ſed & hoc audiui, quia
dæmonium occidit illos. 15. Timeo ergo ne fortè & mihi hæc eueniant: & cùm
ſim vnicus parentibus meis, deponam ſenectutem illorum cum triſtitiâ ad inferos.
16. Tunc Angelus Raphael dixit ei: Audi me, & oſtendam tibi quæ ſunt, quibus
præualere poteſt dæmonium. 17. Hi namque, qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt
Deum à ſe & à ſuâ mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus,
quibus non eſt intellectus: habet poteſtatem dæmonium ſuper eos. 18. Tu autem
cùm acceperis eam, ingreſſus cubiculum, per tres dies continens eſto ab eâ, & nihil
aliud, niſi orationibus vacabis cum eâ. 19. Ipsâ autem nocte, incenſo iecore piſcis,
fugabitur dæmonium. 20. Secundâ verò nocte, in copulatione ſanctorum patriar-
charum admittens. 21. Tertiâ autem nocte, benedictionem conſequeris, vt filij ex
vobis procreentur incolumes. 22. Tranſacta autem tertiâ nocte, accipies virginem
cum timore Domini, amore filiorum magis quàm libidine ductus, vt in ſemine
Abrahæ benedictionem in filijs conſequaris.

Vers. 1. ET CANIS SECVTVS EST EVM,] vti canes familiares ſequuntur heros, à quibus nutriuntur. Dicit hoc ad nexum hiſtoriæ: nam mœſti parentes ex præcurrente cane cognouerunt reditum Tobiæ. c. 11. v. 9.

ET MANSIT PRIMA MANSIONE IVXTA FLVVIVM TIGRIS,] puta in domo, vel hoſpitio Tigri adiacente. Exierat enim illo die è Niniue, quę Tigri adiacet.

Vers. 2. ET EXIVIT (ex hoſpitio ad flumen Tigrim) VT LAVARET PEDES SVOS] ex itinere fatigatos, ac puluere & ſudore ſordidos & olidos.

ET ECCE PISCIS IMMANIS EXIVIT AD DEVORANDVM EVM.] Quæres, quiſnam fuit hic piſcis? Primò aliqui cenſent, fuiſſe cætum, ſiue balænam: *Piſcis Tobiæ quis? Reſp. 1.* hæc enim homines vorat & glutit. Verùm balænas, vtpote vaſtiſſimas, non capit Tigris fluuius, ſed vaſtum mare. Rurſum balænam ſolus Tobias extrahere nequiuiſſet.

2. Secundò Dion. Carth. putat fuiſſe crocodilum: hic enim ex Nilo egreditur & homines in terrâ inſequitur, necat & deuorat. Eſt enim amphibius, tamque in terrâ, quàm in aquis degit & paſcitur. Verùm crocodilū extrahere nequiuiſſet Tobias. Adde: crocodilus in terrâ viuit, hic autem piſcis extractus in terram à Tobiâ cœpit *ante pedes eius palpitare*, deficere & mori, vti ſolent piſces extra aquam.

3. Tertiò Rabbini, quos ſequitur Georgius Venetus tom. 6. Problem. 185. cenſent eſſe lucium piſcem, qui vorax eſt, adeoque cæteros piſces deuorat, ideoque dicitur lucius, Græcè λύκιος, id eſt lupinus, quaſi lupus piſciū. Verùm lucij non ſunt tam grandes & audaces, vt hominem inuadere audeant.

4. veriùs. Quartò ergò veriſimiliùs Franc. Valeſius ſacræ Philoſ. c. 42. ex Plinio, Menandro & alijs cenſet, *Callionymi piſcis deſcriptio.* hunc piſcem fuiſſe callionymū, id eſt pulchri nominis, qui maximus eſt, carniuorus, & voraciſſimus, dentes habens ſerratos, ac oculos in vertice capitis fixos, vnde & vranoſcopos, id eſt cælum ſpectans vocatur, & os inter oculos ſitum, ideoque ab Italis vocatur *bocca in capo*, vnde eius aſpectu territus fuit Tobias. Abundat felle, quod valet ad albugines ex oculis extergendas, ita Dioſcor. lib. 1. cap. 96. Galenus & Plinius l. 32. c. 7. ſub initium, quem audi: *Callionymi fel cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit: nulli hoc piſcium copioſius. Idem piſcis & vranoſcopos vocatur ab oculo, quem in capite habet.* Hic ergo *exiuit* non in terram, ſed extra aquam, caput & guttur erigens & extēdens *ad deuorandum eum*, ſcilicet Tobiam. Adde, Oppianus lib. 2. callionymum vocat ἡμερόκοιτον, eò quòd interdiu indormiat, noctu vigilet prædæ quærendæ cauſa, vti fures interdiu dormiunt, noctu vigilant, vt furentur. Igitur potuit hic piſcis è Tigri egredi in arenam vicinam, ibique Tobiam inuadere. Subiungit Oppianus adeò voracem eſſe hunc piſcem, vt ciborū copiâ nimis diſtento ventre diſrumpatur & emoriatur, quo triſti exitu homines à luxu, crapulaque deterret. Piſcem hunc graphicè per omnia membra deſcribit Guil. Rondeletius lib. 10. de piſcibus c. vlt. vbi & addit eum callionymum, id eſt pulchri-nominis dici, eò quòd licet in ſe ſit fœdus & turpis, oculos tamen habeat in vertice, vt ſemper in cęlum ſuſpiciat, quę forma dignior eſt homine, quàm piſce. Hominis enim proprium eſt ſurſum aſpicere, & mente cælū contemplari; fragilia & caduca, quæque falsò in bonis à vulgo habentur, contemnere, & infrà ſe poſita deſpicere: ergo hominis mens, æquè ac nomen, ſit vranoſcopos iuxta illud Ouidij.

Os homini ſublime dedit, cælumque tueri
Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere vultus.

Dices, callionymus, teſte Plinio & Oppiano, eſt piſcis marinus: hic autem erat ex Tigri fluuio. Reſp. piſces marini ſæpè in magnis fluuijs reperiuntur, præſertim in maris refluxu, quando fluuij exundant. Piſces enim amant aquā dulcem, qualis eſt in fluuijs; ſed mirum eſt callionymum, qui duorū pedum menſuram non excedit, teſte Rondeletio, & Aldrouando, auſum fuiſſe Tobiam inuadere: verùm piſcis hic vorax eſt æquè ac ſtolidus, ideoque Tobiam inuaſit.

CORDIS EIVS PARTICVLAM SI SVPER CARBONES PONAS (aſſes) FVMVS EIVS EXTRICAT Vers. 8.

Cor piſcis fugat dæmones, quâ vi? Reſp. 1.

CAT OMNE GENVS DÆMONIORVM.] Quæres, quâ vi, ac virtute piſcis huius cor æquè ac fel v. 19. fuget dæmones? Valeſius ſacræ Philoſ. cap. 28. dicit piſci huic virtutē ſupernaturalem à Deo fuiſſe tributam ad fugandū dæmones, ſicut igni inferni eadem tributa eſt ad eos torquendos, atq; aquæ benedictæ data eſt vis eoſdem fugandi, & animam à culpis abluendi. Innuitur hęc virtus verbo *extricat*. Fauent Guliel. Pariſ. l. de vniuerſo, Dion. Carth. Petrus Greg. Toloſanus, Syntag. iuris l. 34. c. 22. Hier. Mengus in flagello dæmonum, dicentes dęmones ob ſuperbiam à Deo ſubijci certis corporibus, ac herbis. Verùm hæc virtus in hoc piſce eſt inaudita, nec vnica eius ſuffumigatio potuit habere vim perpetuò arcendi dæmonem, *ita ut vltra non accedat*, vt hîc dicitur.

2. Secundò, noſter Sanchez cenſet dæmonem fugari fumo cordis piſcis huius, ex eo, quòd hæc ſuffumigatio rei tam vilis fiat in dæmonis ignominiam & contemptum, quem ipſe, vtpotè ſuperbiſſimus non ferens, abit & refugit. Hinc exorciſtæ energumenis colaphos impingunt, ridicula ſimulacra rerum turpiſſimarum è collo ſuſpendunt, & probroſis verbis dęmonem exagitant, quæ ille ex ſuperbiâ ſuſtinere nequit, ideoq; non raro abſcedit, vti experientia conſtat: vnde & in libro qui inſcribitur *flagellum dæmonum*, aſſeritur ſuffitus hoſce adhibendos energumeno, & ignominioſa verba in dæmonem iacienda. Vnde in eo exorciſmo quarto ita ab exorciſta appellatur dæmon: *Spiritus immunde, miſerrime, tentator, fallax, pater mendacij, hæretice, fatue, beſtialis, furioſe, tui Creatoris inimice, luxurioſe, inſipiens, crudelis, inique, prædo, beſtia, ſerpens & ſus macra famelica, & immundiſſima, beſtia ſcabioſa, beſtia truculentiſſima, beſtia omnium beſtiarū beſtialiſſima, eiecte de paradiſo, de gratiâ Dei, de loco inenarrabili, de conſortio & ſocietate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à Deo in æternum ob ſuperbiam, & nequitiam tuam, ſcelerate & neſande, maledicte & excommunicate, blaſpheme, damnate atque damnande.* Priſcique huius moris index eſt etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat Antiſtes Domini, fuge callide ſerpens,
Exue te membris, & ſpiras ſolue latentes:
Mancipium Chriſti, fur corruptiſſime, vexas.

3. planiùs. Tertiò planiùs & pleniùs Lyran. Serar. & Abul. in 1. Reg. 16. q. 46. & Perenus in Daniel. p. 272. cenſent fumum cordis piſcis callionymi expuliſſe dęmonem inchoatè vi naturali, vt inſinuat hîc Raphael, ſed completè vi Angelicâ & cæleſti. Naturali, nimirum impediendo actionē dæmonis, per diſpoſitionem contrariam, quomodo Muſica Dauidis impediebat agitationem Saulis per dæmonem. Dæmon enim agit per naturales cauſas & humores maximè melancholicos: quæ ergo humores hoſce tollunt vel minuunt, dæmonis actionem, & vexationem infringunt. Hinc idipſum dicitur facere ruta, hypericon, cornua caprina, artemiſia, cameleontis iecur, lapis Sandius, & Chryſolitus, &c. Quia (ſi tamen id verum eſt) nimirū diſcutiunt melancholiam, exhilarant animam; itaque mœrorem, perturbationem & anxietatem, ac deſperationē, quam ſuggerit dæmon, diſſipant. Vide Serar. & Delrio in Magic. l. 2. q. 27. ſect. 2. Completa tamen cauſa abigens dęmonem, fuit Raphael Angelus, qui ad ſuffitum iecoris propter merita & orationem Tobię fugabat dæmonem. Hoc autem tacuit Raphael, & ſuffitum prætexit, ne ſe patefa-

A ceret, néue Tobias ſciret eum eſſe Angelū, quem quaſi hominem habebat viæ comitem & ducem; ſicut eadem de causâ vocauit ſe Azariam, ac cum Tobiâ, comedit, & bibit. Id ita eſſe indicant Græca, quę hanc vim non tribuunt cordi piſcis, ſed ſic habent: *Fac fumigare cor & iecur coram viro, & non perturbabitur ampliùs*; quia, ſcilicet, ad hoc ſignum ego ex condicto & promiſſo meo pellam, & fugabo dæmonem perturbationis auctorem. Vnde & c. 8. 2. dicitur: *Protulit* (Tobias) *de caſſidili ſuo partem iecoris, poſuitq́, eam ſuper carbones viuos; Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto.* non ergo iecur piſcis, ſed Raphael apprehendit & fugauit dæmonem, non tantùm ex domo Raguelis, ſed ex totâ Mediâ. Simili modo Magi, & Sagę per certas herbas & ſigna maleficij nocēt,

B beſtiasque, & pueros occidunt, cùm tamen illa per ſe ad hoc inefficacia ſint, nullamq́ue habeant vim phyſicam, ſed tantùm moralem, ſcilicet, ex pacto dæmonis. Dæmon enim poſito ſigno à ſe dato, damna hæc per ſe beſtijs, & infantibus infert.

Myſticè Beda: *Piſcis*, inquit, *qui Tobiam deuorare cupiens, Angelo docente, occiſus eſt, Diabolum ſignificat, qui dum in Redemptore noſtro carnem appetijt, captus eſt potentia diuinitatis.* Ex aduerſo S. Aug. ſer. 4. de Petro & Paulo: *Eſt*, inquit, *Chriſtus piſcis ille, qui ad Tobiā aſcendit de flumine viuus: cuius iecore per paſſionem aſſato, fugatus eſt diabolus: & per amaritudinem fellis afflatus eſt cæcus, & illuminatus eſt mundus.* Sic Optatus Mileuit. in 3. contra Parmen. per piſcem Tigris accipit Chriſtum.

EXTRICAT.] Nota: proprium eſt dæmonis intricare, Raphaelis verò & Angelorū, extricare:

C ſicut enim piſcator piſces hamo, & venator feras laqueo, aues verò viſco & reti implicare ſatagit, vt capiat: ſic dęmon corpus, & animam varijs doloribus, maioribus curis, angoribus, difficultatibus, ſcrupulis, litibus, rixis, concupiſcentijs, intricare contendit, vt ſe expedire nequeat, ſed fiat eius & gehennę pręda. Vide S. Greg. 32. Moral. c. 17. ad illa Iob. 40. 12. *Nerui teſticulorum eius perplexi ſunt. Suggeſtionum*, inquit, *illius* (dæmonis) *argumenta implicatis inuentionibus illigantur, vt pleroſq́, ita peccare faciat, quatenùs ſi fortè peccatum fugere appetant, hæc ſine alio peccato non euadant, & culpā faciunt, dum vitant*, idq; varijs exemplis demonſtrat, & tandem viam ex hoc labyrintho ſe extricandi, oſtēdit per hanc regulam, quaſi per filum Ariadnes: *Dum mens inter minora & maiora peccata conſtringitur, ſi omnino nullus ſine peccato euadendi aditus patet, minora ſemper eligantur, quia & qui murorum vndique ambitu, ne fu-*

D *giat, clauditur, ibi ſe in fugam præcipitat, vbi breuior murus inuenitur.*

ET FEL VALET AD VNGENDOS OCVLOS, IN QVIBVS FVERIT ALBVGO, ET SANABVNTVR.] *Vers. 9.* *An fel illuminarit oculos Tobiæ.* Quęres, an Tobias per ſel huius piſcis naturali eius vi & virtute viſum receperit? Reſp. affirmatiuè, Deo tamen, vel Raphaele cooperante & ſupplente, quod cauſæ illi naturali, puta felli piſcis deerat, ſi videlicet ſtercus illud calidum hirundinum humorem cryſtallinum, & vim viſiuam internam Tobiæ non extinxerat, ſed tantùm albuginem & pelliculam oculis eius obduxerat: hanc enim eroſit fel piſcis, vti indicatur c. 11. 13. ſic enim ibi dicitur: *Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris ſui. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horā: & cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui, egredi. Quā apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius, ſtatimq́, viſū recepit.*

Quid

Digitized by Google

Quid clariùs? clariora tamen ibidem ſunt Græca, quæ ſic habẽt: *Inſperſit fel ſuper oculos patris ſui, dicens: Confide pater. Vt autem erosi ſunt, detriuit oculos ſuos, & diſquamatæ ſunt ab angulis oculorũ albugines. Et videns filium ſuum, procidit ſuper collum eius, & plorauit, & dixit: Benedictus es Deus.*

Secundò, quia hanc virtutem felli callionymi tribuit Plinius l. 32. c. 7. Et Franc. Valeſius S. Philoſ. c. 47. quem audi: *quia cùm ad extergendas albugines nihil magis à medicis omnibus celebratum ſit, quàm fel, inter omnia eius genera, omniũ maximè commendatur fel callionymi piſcis, & mox Hienæ.* Galenus quoque libro decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, c. 12. *Porrò*, inquit, *quorumdam animalium bilis ſingulariter à medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & ſuffuſionum initia digerat, veluti piſcis, quem vocant Callionymum, Hienæ, & Scorpij marini, tum Galli, & Perdicis.* Sic ille. Idem docet Ælian. l. 13. c. 14. cæterique Medici. Ita cenſent Lyranus, Dionyſius, Serarius, & alij.

Dices: Tobias erat excæcatus, planeq; cæcus; ergo à felle piſcis viſum recipere nõ potuit. Reſp. erat cæcus exteriùs ob pellem oculis obductam, non interiùs, vt vis viſiua fuerit extincta, ideoque erat cæcus actu, ac potentiam proximam videndi amiſerat, non remotam, & radicalem: ſi quis contendat eum omnino fuiſſe cæcum, & vim viſiuam amiſiſſe, neceſſe eſt, vt conſequenter dicat eum non felle piſcis, ſed ſola virtute diuinâ ſupernaturali illuminatũ fuiſſe, vti dixi de fugatione Aſmodæi per cor piſcis. Alleg. Tobias per fel illuminans patrem, fuit typus Chriſti, qui cæcum à natiuitate illuminauit ſuâ ſaliuâ, & luto, Ioan. 9. v. 6.

Tropol. Fel eſt amarities peruerſitatis & tribulationis, quæ oculos mentis melle voluptatis terrenæ excæcatos, eo diſcuſſo aperit, vt videat peccati turpitudinem, gehennæ atrocitatem, virtutis pulchritudinem, Dei bonitatem, cæli gaudia, &c.

Myſticè S. Proſper p. 2. promiſ. c. 29. *Myſticũ*, ait, *actionis huius hoc eſt, quod ex interioribus piſcis, & dæmon fugatus eſt, & Tobias illuminatus. Hoc agit piſcis magnus ex paſſione ſuâ Chriſtus, purgans Mariã, ex quâ expulit ſeptẽ dæmonia.* Et poſteà: *ἰχθὺν namq; Latinè piſcem, ſacris litteris, maiores noſtri hoc interpretati ſunt ex Sybillinis verſibus colligentes, quod eſt Ieſus Chriſtus filius Dei ſaluator, piſcis in ſuâ paſſione decoctus, cuius ex interioribus remedijs, quotidie illuminamur, & paſcimur.*

VERS. 14. & 15. AVDIO, QVIA TRADITA EST SEPTEM VIRIS, ET MORTVI SVNT: SED ET HOC AVDIVI, QVIA DÆMONIVM OCCIDIT ILLOS. TIMEO ERGO, NE FORTE ET MIHI HÆC EVENIANT. Græca addunt: *Quoniam dæmonium amat ipſam, quod iniuria non afficit quemquam præter accedentes ad eam.* q. d. ipſa habet dæmonem incubum, qui amans ipſam, cæteros eius procos occidit. Nam dæmones in corpore aſſumpto excipere ſemen alicuius viri, illudque in feminam infundere, ac per illud prolem generare, vti aiunt Merlinum ac Arcturum eſſe progenitos, aſſerunt D. Thomas, Abul. Victoria, Molina, Cantiprat. Cæſarius, Camperius, Hector, Boethus & alij, quos citat & ſequitur Serar. cap. 8. 4. Audi S. Auguſt. 15. ciuit. cap. 23. *Creberrima fama eſt, multiq; ſe expertos, vel ab eis qui experti eſſent, de quorum fide dubitandum non eſt, audiſſe affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos extitiſſe mulieribus, & earum appetiſſe ac peregiſſe concubitum, & quoſdam dæmones, quos Duſios Galli nuncupant, hanc aſſiduè immunditiã & tentare, & efficere: plures, taleſq; aſſeuerant, vt hoc negare, impudentiæ videatur.* Audi & exemplum, quod refert auctor vitæ S. Bern. l. 2. v. 6. *Mulier quædam in regione Nanneti, à quodam petulante dæmone, ſex annis, habito eius conſenſu, incredibili libidine vexata eſt. Apparuerat ei in ſpecie pulchri militis, & ſæpè abutebatur ea inuiſibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, laſciuus ille ſpiritus. Quæ anno ſeptimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem S. Bernardo Claræuallis abbate, miſera mulier ad pedes eius corruit, paſſionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lachrymis confeſſa ſuccurri ſibi flagitauit: à quo conſolata, & quid facere deberet edocta, poſt confeſſionem, diabolus ad illam accedere non potuit.*

An Sara habuerit Aſmodæum incubum.

Verùm dæmon propriè non amat feminas libidinis ſuæ cauſa, cùm carne careat, ideoque nullum habeat libidinis ſenſum, ſed amorem ſimulat, vt feminas in ſui amorem & peccatum infandum pelliciat. Porrò non eſt veriſimile Aſmodæum hîc fuiſſe amaſium & incubum Saræ, tum quia ſciebat illam eſſe caſtiſſimam, ideoque ei generoſè reſtituram. Quare Tobias dicens Aſmodæum amare Saram, id dixit non ex ſuo, ſed ex vulgi ſenſu & fama. *Audio*, inquit: vulgus enim videns ſeptẽ ſponſos Saræ eſſe occiſos à dæmonio, ſuſpicabatur id fieri ex eius riuali amore & zelotypia; ſic enim proci eandẽ ambientes ſponſam, ſæpè ſe mutuo interimunt. Nam v. 17. Raphael Angelus non hanc, ſed prorſus aliam, & quaſi contrariam occiſionis eorũ affert cauſam, ſcilicet eos cæſos ab Aſmodæo, ob ſcelera & effrænem libidinem. ita Serarius.

ET SVÆ LIBIDINI ITA VACENT, SICVT EQVVS ET MVLVS] nam vt ait Ariſt. lib. 6. hiſt. anim. c. 22. *Salaciſſimus omnium tam feminarum, quàm marium equus eſt.* Vnde illud Ierem. 5. v. 7. & 8. *In domo meretricis luxuriabantur, Equi amatores & admiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.* Mulus quoque licet ſterilis ardet libidine. vnde veteres luxurioſum deſignabant pingendo mulum, aut mulam, teſte Pierio Hierogl. 12. Adde certum genus mulorum à cæteris diuerſum eſſe in Cappadociâ & Syriâ, quod parit & procreat inſtar equorum, teſte Ariſt. lib. 1. hiſt. anim. c. 6. & lib. 6. c. 24. VERS. 17.

INCENSO IECORE PISCIS FVGABITVR DÆMONIVM,] non tam vi iecoris, quàm meâ, hoc eſt angelica & diuina ob tuas, ô Tobia, preces & merita, virtute. Vide dicta verſ. 8. Myſticè S. Aug. loco citato: *Chriſtus*, inquit, *eſt piſcis iſte, qui ad Tobiã aſcendit, huius iecore per paſſionem* (in arâ crucis) *aſſato fugatus eſt diabolus.* Aptè id fit per iecur, quia in iecore eſt ſedes amoris & concupiſcentiæ, quæ hîc Chriſti paſſione extinguitur. VERS. 19.

SECVNDA VERÒ NOCTE IN COPVLATIONE SANCTORVM PATRIARCHARVM ADMITTERIS] q. d. eris particeps meritorum, ſeu ſanctitatis S. Patriarcharum, puta Abrahæ, Iſaac, Iacob, Ioſeph &c. vt ſicut ipſi caſtè vtẽtes ſuis vxoribus inſignes, ſanctoſq; genuere filios, ſic & tu facias ex Sarâ, vt ſequitur v. 21. Iubet ergo Raphael Tobiæ, vt per tres primas à coniugio noctes vacet orationi cum Sarâ, antequàm illud conſummet: ſic enim fugandum Aſmodæum, qui libidinoſos occidit, ac coniugium ſanctè initurum, ac ſanctos à Deo adepturum filios. Vtinam coniuges Chriſtiani conſilium hoc Raphaelis, & Tobiæ ei obedientis, exemplum ſequantur. In Trident. Conc. ſeſſ. 24. ita legitur de Refor. Matrim. c. 1. *Sancta ſynodus coniuges hortatur,* VERS. 20.

vt

Digitized by Google

vt antequam contrahant, vel ſaltem triduo, ante matrimonij conſummationem, ſua peccata diligenter confiteantur, & ad SS. Euchariſtiæ Sacramentũ piè accedant.

VERS. 22. AMORE FILIORVM MAGIS, QVAM LIBIDINE DVCTVS.] Finis enim copulæ debet eſſe deſiderium prolium fidelium. *Hæc enim ſunt tria matrimonij bona, fides* (coniugalis) *proles, ſacramentum*, vt ex S. Aug. docent Theologi.

Audi S. Aug. lib. de bono coniug. cap. 6. *Coniugalis*, ait, *concubitus generandi gratia non habet culpam: concupiſcentiæ verò ſatianda, ſed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habet culpam, adulterium verò, ſiue fornicatio lethalem habet culpam: at, per hoc,* A *melior eſt quidem ab omni concubitu continentia, quàm vel ipſe matrimonialis concubitus, qui fit cauſa gignendi.* Et S. Fulgent. Epiſt. 1. c. 3. *Coniugalis poteſtatis*, ait, *inculpabilis eſt vſus, officio gignendi diuinitus attributus, ſi iuſtitiæ terminum tranſgredi libidinoſus non permittatur exceſſus. Iuſtitia verò vtendi coniugij hæc eſt, vt non explendæ libidinis, ſed ſubſtituendæ prolis obtentu, ſibi cõiuges congruo tempore miſceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptijs fructus, vt cohibendus ſit lubricæ voluptatis exceſſus.*

Quin & Philoſophi idem ſenſere, vt Plato libro ſexto de legibus: *Oportet*, inquit, *parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tanquàm lampadem poſteris tradant, vt ſint ſemper aliqui Deum colentes, iuxta ipſius legem.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TObias Saram vxorem à patre Raguele poſtulat & impetrat, coniugij tabulæ ſcribuntur & nuptiæ celebrantur.

1. INgreſſi ſunt autem ad Raguelem, & ſuſcepit eos Raguel cum gaudio. 2. In-
tuenſque Tobiam Raguel, dixit Annæ vxori ſuæ: Quàm ſimilis eſt iuuenis iſte
conſobrino meo! 3. Et cùm hæc dixiſſet, ait: Vnde eſtis iuuenes noſtri? At illi
dixerunt: Ex tribu Nephthali ſumus, ex captiuitate Niniue. 4. Dixitque illis
Raguel: Noſtis Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt: Nouimus. 5. Cumque
multa bona loqueretur de eo, dixit Angelus ad Raguelem: Tobias, de quo interro-
gas, pater iſtius eſt. 6. Et miſit ſe Raguel, & cum lacrymis oſculatus eſt eum, &
plorans ſupra collum eius, dixit: Benedictio ſit tibi, fili mi, quia boni & optimi viri
filius es. 8. Et Anna vxor eius, & Sara ipſorum filia, lacrymatæ ſunt. 9. Poſt-
quam autem locuti ſunt, præcepit Raguel occidi arietem, & parari conuiuium.
Cumque hortaretur eos diſcumbere ad prandium, 10. Tobias dixit: Hic ego ho-
die non manducabo neque bibam, niſi priùs petitionem meam confirmes, & pro-
mittas mihi dare Saram filiam tuam. 11. Quo audito verbo Raguel expauit, ſciens
quid euenerit illis ſeptem viris, qui ingreſſi ſunt ad eam: & timere cœpit ne fortè &
huic ſimiliter contingeret: & cùm nutaret, & non daret petenti vllum reſponſum.
12. Dixit ei Angelus: Noli timere dare eam iſti, quoniam huic timenti Deum debe-
tur coniux filia tua: propterea alius non potuit habere illam. 13. Tunc dixit Ra-
guel: Non dubito quòd Deus preces & lacrymas meas in conſpectu ſuo admiſerit.
14. Et credo quoniam ideò fecit vos venire ad me, vt iſta coniungeretur cognatio-
ni ſuæ ſecundùm legem Moyſi: & nunc noli dubium gerere quòd tibi eam tradam.
15. Et apprehendens dexteram filiæ ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens: Deus
Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe coniungat vos, im-
pleatque benedictionem ſuam in vobis. 16. Et accepta charta, fecerunt conſcri-
ptionem coniugij. 17. Et poſt hæc epulati ſunt, benedicentes Deum. 18. Vo-
cauitque Raguel ad ſe Annam vxorem ſuam, & præcepit ei vt præpararet alterum
cubiculum. 19. Et introduxit illuc Saram filiam ſuam, & lacrymata eſt. 20. Di-
xitque ei: Forti animo eſto filia mea, Dominus cæli det tibi gaudium pro tædio
quod perpeſſa es.

VERS. 2. QVAM SIMILIS EST IVVENIS ISTE CONSOBRINO MEO!] puta Tobiæ ſeniori, qui Raguelis erat patruelis. Tobias enim iunior ſimilis erat patri ſuo, vti ſæpè accidit.

VERS. 3. EX TRIBV NEPHTHALI SVMVS.] Nota, Tobiam hoc dixiſſe, non Angelum Raphaelem. Tobias autem putabat Raphaelem non eſſe Angelũ, ſed contribulem ſuum: *Dixerunt* ergo, hoc eſt, dixit vnus Tobias reſpondens pro vtroque ſcilicet tam pro Angelo comite ſuo, quàm pro ſe ipſo: ſi tamen quis contendat hæc vtriuſque eſſe verba, ac Raphaelem aſſerere ſe eſſe tribûs Nephthali non B filium, ſed Angelũ cuſtodem, vel tutelarem, quomodo Daniel. 10. vocatur Angelus Perſarum, Græcorum, Hebræorum. Atque hoc ſenſu Angeli nobis conciues & contribules dici queunt. Ita Angelus Ioannis Apoſtoli ſe conſeruum vocat Apoc. 19. 10. Deniq; Raphael hîc ſumpſerat formam, perſonam & nomen Azariæ, ideoq; rectè ſe Nephthalitam vocare poterat: talis enim erat Azarias, vide dicta cap. 5. verſ. 18.

NOSTIS TOBIAM FRATREM MEVM?] *Fratrem*, VERS. 4.
id eſt patruelem & cognatum, vti iam dixi.

ET MISIT SE RAGVEL,] in collum Tobiæ, VERS. 6.

eum amplexans & oſculans: Græcè eſt: *Exilijt Raguel* præ lætiria.

VERS. 8. LACHRYMATÆ SVNT.] addunt Græca, id feciſſe poſtquam audierunt Tobiam amiſiſſe viſum oculorum.

VERS. 11. QVID EVENERIT SEPTEM VIRIS, QVI INGRESSI SVNT AD EAM,] ſcilicet in thalamum nuptialẽ ante complexum maritalem. Nam Græca & Hebr. addunt: *Dæmonium occidit eos, antequam cum ea ipſi fuiſſent vt in vxoribus*, id eſt antequam vxoriam copulam cum eâ habuiſſent.

Quæres, cur tot ſponſi ambierunt Saram, præſertim cùm poſteriores vidiſſent priorum necem? Reſp. prima illecebra fuit ſingularis Saræ forma & pulchritudo. Secunda, quòd vnica eſſet hæres ingentium opum Raguelis patris ſui. Tertia, quòd exiſtimauerint fortaſſe iure propinquitatis ſibi debitam: cùm non adeſſet Tobias, cui, vt habetur verſ. 14. debebatur tamquam propinquiori. Quarta, quia amor dementabat eos. Nam vt ait S. Aug. *Nimium præceps eſt, qui tranſire contenderit, vbi alium conſpexerit cecidiſſe.*

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Et vt ait Plin. l. 28. c. 5. *Optimũ eſt aliena inſania frui.*

Rurſum diſce hîc, quàm omnis voluptas etiam coniugij ſit anceps & inſtabilis. En tibi hi ſponſi in ipſis ſponſæ nuptijs occiduntur, vt pluribus ſimilibus contigit, & ſæpè contingit: vnde prouerbium eſt Ben-Sira: *ſponſa aſcendit in thalamum, neque quid ſibi euenturũ ſit, nouit.* Nam vt ait Seneca Epiſt. 26. *Incertum eſt, quo loco te mors exſpectet. Itaque tu illam omni loco exſpecta.*

Rurſum diſcant hîc coniuges caſtè vti cõiugio, cæterique caſtè viuere, ac ab Aſmodæo, æquè ac

A impudici hi ſponſi occidantur. Ante paucos annos in Belgio exiſtenti mihi narrauit ſacerdos grauis è Soc. noſtra, & miſſione caſtrenſi, ſe militem quendam ob concubinatũ infamem ſæpiùs monuiſſe, vt vitam corrigeret, ſed fruſtrà. quare tandem zelo & enthouſiaſmo actum minatum ei fuiſſe, edixiſſeque niſi citò ſeſe emendaret, experturum acrem Dei vindictam: Ita factum, nam paulò pòſt, Deus tempeſtatem, tonitrua, ac fulmina cum horrendo fragore, omniumque terrore emiſit, ac vnicum illum in turpi concubinæ complexu vna cum illâ, fulgure afflante & ſiderauit, itaque in flagranti delicto corpus fulguri, animam gehennæ tradidit, omnibus ſucclamantibus: *Iuſtus es, Domine, & rectum iudicium tuum!*

TIMERE COEPIT, NE ET HVIC FORTE SIMILITER CONTINGERET.] Laudat Raguelem S. Ambr. lib. 3. Offic. cap. 14. *Raguel*, inquit, *præcipuè*

B *formam honeſtatis expreſſit, qui contemplatione honeſtatis, cùm rogaretur, vt filiam ſuam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat, ne circumuenire petitorem tacendo videretur.* Et paulò pòſt: *Iuſtus vir, plus alienũ timebat, & malebat ſibi innuptam manere filiam, quàm propter nuptias eius, extraneos periclitari.*

FECERVNT CONSCRIPTIONEM CONIVGII.] VERS. 16.
Fecerunt inſtrumentũ authenticum, in quo conſcripſerunt conditiones & pacta coniugij, ſcilicet, promiſſa tam ſponſi, quàm ſponſæ, eiuſq; parentũ. Non dubitarunt parentes, licet territi nece ſeptem ſponſorum, dare Saram filiam Tobiæ, tum quia Raphael vultus, verborumque grauitate, imò maieſtate id ſuadebat, & ſecuritatem ſpondebat; tum quia Deus eos interiùs ad connubium hoc peragendum incitabat: ita Dionyſ. Serar. & alij.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias ſuffitu cordis & iecoris piſcis fugat Aſmodæum quem Raphael in deſerto alligat. Tobiam, conſummato matrimonio, Raguel omnium bonorum heredem facit.

1. POſtquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenem ad eam. 2. Recordatus itaque Tobias ſermonum Angeli, protulit dè caſſidili ſuo partem iecoris,
poſuitque eam ſuper carbones viuos. 3. Tunc Raphael Angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Ægypti. 4. Tunc hortatus eſt virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur Deum hodie, & cras, & ſecundum cras: quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem tranſacta nocte,
in noſtro erimus coniugio. 5. Filij quippe ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita
coniungi, ſicut gentes, quæ ignorant Deum. 6. Surgentes autem pariter, inſtanter
orabant ambo ſimul, vt ſanitas daretur eis. 7. Dixitque Tobias: Domine Deus patrum noſtrorum, benedicant te cæli & terræ, mareque, & fontes, & flumina, & omnes creaturæ tuæ, quæ in eis ſunt. 8. Tu feciſti Adam de limo terræ, dediſtique
ei adiutorium Heuam. 9. Et nunc Domine tu ſcis, quia non luxuriæ cauſa accipio
ſororem meam coniugem, ſed ſola poſteritatis dilectione, in quâ benedicatur nomen
tuum in ſæcula ſæculorum. 10. Dixit quoque Sara: Miſerere nobis Domine,
miſerere nobis, & conſeneſcamus ambo pariter ſani. 11. Et factum eſt circa pullorum cantum, accerſiri iuſſit Raguel ſeruos ſuos, & abierunt cum eo pariter vt foderent ſepulchrum. 12. Dicebat enim: Ne fortè ſimili modo euenerit ei, quo &
cæteris illis ſeptem viris, qui ſunt ingreſſi ad eam. 13. Cumque paraſſent foſſam,
reuerſus Raguel ad vxorem ſuam, dixit ei: 14. Mitte vnam ex ancillis tuis, & videat ſi mortuus eſt, vt ſepeliam eum antequam illuceſcat dies. 15. At illa miſit
vnam ex ancillis ſuis. Quæ ingreſſa cubiculum, reperit eos ſaluos & incolumes, ſecum

cum pariter dormientes. 16. Et reuerſa nunciauit bonum nuncium : & benedixe-
runt Dominum, Raguel videlicet & Anna vxor eius, 17. & dixerunt : Benedicimus
te Domine Deus Iſrael, quia nòn contigit quemadmodum putabamus. 18. Feciſti
enim nobiſcum miſericordiam tuam , & excluſiſti à nobis inimicum perſequentem
nos. 19, Miſertus es autem duobus vnicis. Fac eos Domine pleniùs benedicere
te , & ſacrificium tibi laudis tuæ & ſuæ ſanitatis offerre , vt cognoſcat vniuerſitas
gentium, quia tu es Deus ſolus in vniuerſa terra. 20. Statimque præcepit ſeruis
ſuis Raguel, vt replerent foſſam, quam fecerant, priùs quàm eluceſceret, 21. Vxori
autem ſuæ dixit, vt inſtrueret conuiuium, & præpararet omnia , quæ in cibos erant
iter agentibus neceſſaria. 22. Duas quoque pingues vaccas, quatuor arietes occidi
fecit, & parari epulas omnibus vicinis ſuis, cunctiſque amicis. 23. Et adiurauit Ra-
guel Tobiam vt duas hebdomadas moraretur apud ſe. 24. De omnibus autem,
quæ poſſidebat Raguel, dimidiam partem dedit Tobiæ, & fecit ſcripturam , vt pars
dimidia, quæ ſuperat, poſt obitum operum eorum, Tobiæ domino deueniret.

VERS. 2. PROTVLIT DE CASSIDILI,] id eſt, de pera viatorum, inſtar caſſis, ſiue retis cōfecta, quali aucupes & piſcatores vtuntur. Caſſidilis enim eſt nomen diminutiuum à caſſis. q.d. parua caſſis, vel paruum rete, puta ſaceulus reticulatus, in qua viatores ſuas reculas & alimenta reponunt. Ita Lyran. Dion. & Budæus. Aut caſſidula dicitur à caſſide, id eſt galea , quòd galeæ ſimilitudinem referat. Ita Sanchez.

PARTEM IECORIS, POSVITQVE EAM SVPER CARBONES VIVOS.] Id eſt ardentes & flammantes ; ignis enim per flammam ſeſe agitans & quaſi reſpirans videtur viuere. Græca vberiùs ſic habent: Tobias *accepit cinerem, ſiue prunam thymamatum, & impoſuit cor piſcis, & hepar, fumumq; fecit, & quando odoratus eſt dæmon odores , fugit ad Ægypti ſuprema*. Hebr. autem: *percepit Aſmodæus odorem & fugit*. Ergo fumus hic iecoris & cordis aliquid phyſicè efficiebat , quo fugabatur dæmon : quidnam hoc fuerit. dixi c. 6. 8. Quibus adde ſanctitatem, merita, benedictionem, & preces tàm Raphaelis, quàm Tobiæ , iuncta fumo illi energiam dediſſe ad abigendum Aſmodæum : ſicut pulſu campanarum ab Eccleſia benedictarum fugatur dæmon excitans procellas & tempeſtates , non vi pulſus, ſed vi orationis Eccleſiæ , per quam benedictæ ſunt. Idem fit per aquam luſtralem, per agnos & cereos benedictos , perque alias res conſecratas. Sic olim S. Hier. S. Antonius, aliique Anachoretæ dantes energumeno panem, vel oleum à ſe benedictum, expellebant dæmonem.

Simile prorſus recenſet Ioſeph l. 8. Antiquitatū c. 2. de radice, dicta Baaras à Salomone oſtensâ, cuius odoratu fugabatur dæmon : *Vidi*, inquit, *ex popularibus meis quendam Eleaſarū in præſentia Veſpaſiani, & filiorum, & tribunorum, reliquorumq; militum multos arreptitios percurantem. Modus verò curationis erat hic: Admoto naribus dæmoniaci annulo, ſub cuius ſigillo incluſa erat radicis ſpecies à Salomone indicatæ , ad cuius olfactum per naſum extrahebat dæmoniū, & collapſo mox homine, adiurabat id, ne amplius rediret: Salomonis interim mentionem faciens, & incantationes ab illo inuentas recitans*. Hæc ſi vera ſunt & proba, non magica, vti proba eſſe, cenſent Ianſ. & Frāc. Lucas in c. 12. Matt. Tolet. in c. 11. Lucæ, Salmeron t. 8. tr. 5. dicendum eſt, quod à D. Tho. q. 6. de potētia, art. 10. ad 3. dictum eſt, & à Victoria relect. de Magia vſurpatum, potuiſſe quidem certā quādam & piam formulam eijciendi dæmones inſtitui à Salomone, ſancto adhuc , quā Deus peculiari ſuā auctoritate, ad dæmones fugādos confirmaret. In hac etiam nihil magicum, nihil ex amicitia & fœdere cum dæmone. At à Salomone idololatra & magicæ artis poſtea ſtudioſo, ſi vnquam conſcripti, traditiue exorciſmi, hos oportet magicos fuiſſe, & nulla diuina, aut angelica virtute fultos, ad abigendos dæmones, ſed tantùm pacto impio & nefaria magiā. Hāc ſanè olet radix illa Ioſephi incluſa annulo, in qua nulla facultas ſupra ſpiritum , ait noſter Pineda l. 3. de rebus Salom. c. 29. Nam & Serario hic q. 5. c. 7. diſplicent hæc duo. Primum, quòd l. 7. belli c. 5. aſſerat radicem Baaras è terra euelli non poſſe , niſi moriatur is, qui euellit, ſiue homo ſit, ſiue canis. Secūdum, quòd dæmones vocet malorum hominum ſpiritus. Quin & Delrio in magic. l. 6. c. 2. q. 3. ſect. 2. cum Pineda cenſet, falsò radices has, & dæmonū exorciſmos adſcribi Salomoni. Illi ergo ſuſpecti ſunt, incertiq; & dubiæ fidei. Iudæi enim, qui eos iactāt, magis abundant, ac fortè Eleazarus ille Ioſephi fuit magus. Sanctior, ideoque ſecurior , & dæmoni formidabilior fuit virga S. Benedicti, de qua S. Greg. l. 2. Dial. c. 4. Siquidē percuſſus Monachus, quē ſæpè nigellus puer ab oratione abducebat, *deinceps ad orationis ſtudiū immobilis permanſit, ſicq; antiquus hoſtis dominari non auſus eſt eius in cogitatione, ac ſi percuſſus fuiſſet ex verbere.*

VERS. 3. ET RELIGAVIT ILLVD IN DESERTO] Nota. Raphael ligauit Aſmodæum in deſerto per decretum & poteſtatem diuinam, eum detinendo in deſerto, vt ſe loco mouere, & inde egredi non poſſet. Hoc autem fieri poteſt tribus modis : primò, iubendo ex parte Dei ne ſe moueret , ac ſi ſecus faciat, minando ei acres pœnas & verbera: imò ſi egrediatur , vi & verberibus eum ad regreſſum compellendo. Sic lex ligat hominem, id eſt obligat hominem , ideoque lex à ligando dicitur, vt multi volunt, iuxta illud: *Raphael religauit Aſmodæum 1.*

Verba ligant homines, taurorum cornua funes.

2. Secundò, imprimendo dæmoni qualitatem aliquā detentiuam, v.g. impetum & vim permanentem, quæ eum in loco detineat. Sic enim vir fortis debilem brachijs ſuis detinet, & certo loco affigit. Cur idem facere nequeat Angelus diabolo?

3. Tertiò & efficaciſſimè, orando Deum , vt ſubtrahat dæmoni concurſum ſuum , qui neceſſarius eſt ad motum localem vt egredi poſſit. Sic dæmones ligantur in inferno, vt egredi nequeant. Sic Lucifer ibidem ligatus eſt per mille annos. Apoc. 20. 2. Sic quatuor Angeli ligati fuēre in Euphrate. Apoc. 9. 14. Vide ibi dicta.

Porrò quamdiu Aſmodæus ligatus fuerit à Raphaele, non conſtat. Probabile eſt per totū vitam

Tobiæ, & Saræ fuiſſe ligatum, ne eis vnquam nocere poſſet: propter eos enim alligatus fuit. Ita Sanchez, & Serarius.

Multò magis dæmon ligatus eſt à Chriſto, vt ait S. Antonius apud S. Athanaſium: *Hamo crucis vt draco aduncatus à Domino eſt, & capiſtro ligatus, vt iumentum, & quaſi mancipium fugitiuum vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omnino fidelium deuorare permittitur. Nunc miſerabilis, vt paſſer, ad ludendum irretitus à Chriſto eſt, calcaneo Chriſtianorum ſubtractus gemit. Ille, qui vniuerſa maria à ſe deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu ſua teneri pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduerſum ſe prohibere non poteſt diſputantem.*

In deserto svperioris Ægypti,] puta in parte Auſtrali Ægypti, quæ alta & montoſa eſt, ex qua defluit Nilus, quæque Thebais vocatur, aie Ioann. Leo l. 8. de Africa c. 2. Cauſam dat ſanctus Hieron. in Ezechielem c. 30. *Quòd ibi Nilus innauigabilis eſt, & cataractarum fragor, & omnia inuia, plenaque, ſerpentum, & venenatorum animantium,* Talis enim locus decet dæmonem, ne cui homini nocere queat. Quocirca dæmones coram ſancto Antonio, Macario, alijſque Thebaidis eremitis grauiter queſti ſunt, quòd ipſi ſuum locum inuaſiſſent, & ſuam Thebaidem Monachis impleſſent, vti refert S. Athan. in vita S. Antonij. Palladius in Lauſiaca, c. 10. Caſſianus collat. 7. c. 23.

Dæmon ligatus virtutibus 7.

Tropol. multis virtutibus, quaſi funibus ligatur dæmon, ne ad nos accedat & noceat. Prima eſt, abſtinentia & ieiunium. Secunda, oratio. Tertia, caſtitas. Noui ego ait Serarius, quendam, qui ſi quando Aſmodæum irrepentem & blandientem ſentiat; illico caſtitatis, è formula, votum iterat, vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentiſſimam ipſe accipiat. Ita enim ſuo penè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius, quam fecit. Quarta, paſſionis, crucisque Chriſti ſeria meditatio. Quinta, lectio & ſtudium S. Scrip. Sexta, S. ſynaxis & crebra communio: *Tamquam leones,* inquit ſerm. 61. ad pop. S. Chryſoſt. *ignem ſpirantes ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrũ mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulò pòſt: *Hic myſticus ſanguis dæmones quidem expellit, & procul eſſe facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicũ viderint ſanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* Et S. Bern. ſer. 1. in cœna Dom. *Si quis veſtrum, non tã ſæpe modò, non tã acerbos ſentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiuſmodi, gratias agat corpori, & ſanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo: & gaudeat, quod peſſimum vlcus accedat ad ſanitatem.* Septima, eſt eleemoſyna, & officia pia charitatis, quæ fusè hic proſequitur Serarius.

Vers. 4. Deprecemvr Devm hodie et cras, et secvndvm cras,] id eſt, poſt craſtinum, puta per tres noctes ante copulam, vti præceperat Raphael c. 6. v. 18.

Vers. 9. Non lvxvriæ cavsa accipio sororem meam conivgem.] Saram vocat Tobias ſororem, non quòd propriè ſoror eſſet; ſic enim non potuiſſet eam ducere vxorem, ſed quòd genericè eſſet ſoror; quia ſcilicet ex eadem gente & tribu erat prognata. *Sororem* ergo, id eſt, conciuem & contribulem.

Vers. 11. Circa pvllorvm (galli & gallinarum) cantvm,] puta in aurora ante Solis ortum, de quibus Plin. l. 10. c. 21. *Nec Solis ortum,* inquit, *incautis patiuntur obrepere, diemque venientem nunciant,* Cant. 11.

Vt foderent sepvlchrvm.] Licet enim Raguel confortatus à Raphaele ſperarit, Tobiam cum Sara in coniugio fore ſaluum, tamen alia ex parte metuebat, ne occideretur ab Aſmodæo, vt occiſi ſunt ſeptem priores Saræ ſponſi. Reliqua huius capitis plana ſunt; vnde alia explanatione non egent.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

1. *Tobias mittit Raphaelem in Rages, vt exigat depoſitum à Gabelo, eumque inuitet ad nuptias. Venit Gabelus, ac ſponſis omnia felicia apprecatur.*

1. Tvnc vocauit Tobias Angelum ad ſe, quem quidem hominem exiſtimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto vt auſcultes verba mea.
2. Si meipſum tradam tibi ſeruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ.
3. Tamen obſecro te, vt aſſumas tibi animalia ſiue ſeruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum, reddaſque ei chirographum ſuum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas.
4. Scis enim ipſe quoniam numerat pater meus dies: & ſi tardauero vna die plus, contriſtatur anima eius.
5. Et certè vides quomodo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentum ſpernere non poſſum.
6. Tunc Raphael aſſumens quatuor ex ſeruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit, & inueniens Gabelum, reddidit ei chirographum ſuum, & recepit ab eo omnem pecuniam.
7. Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ geſta ſunt fecitque eum ſecum venire ad nuptias.
8. Cumque ingreſſus eſſet domum Raguelis, inuenit Tobiam diſcumbentem: & exiliens, oſculati ſunt ſe inuicem: & fleuit Gabelus, benedixitque Deum.
9. & dixit: Benedicat te Deus Iſrael, quia filius es optimi viri, & iuſti, & timentis Deum, & eleemoſynas facientis:
10. & dicatur benedictio ſuper vxorem tuam, & ſuper parentes veſtros:
11. & videatis filios veſtros, & filios filiorum veſtrorum vſque in tertiam & quartam generationem: & ſit ſemen

veſtrum

veſtrum benedictum à Deo Iſrael, qui regnat in ſæcula ſæculorum. 12. Cumque omnes dixiſſent: Amen, acceſſerunt ad conuiuium: ſed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

Vers. 2. SI ME IPSVM TRADAM TIBI SERVVM, NON ERO CONDIGNVS PROVIDENTIÆ TVÆ] hoc eſt, tuę prouidæ erga me curæ non ſatisfecero, nec condignam ei mercedem rependero.

Vers. 13. SERVITIA] id eſt ſeruos.

VADAS AD GABELVM IN RAGES MEDORVM] Dices, iam erant in Rages: nam ibi dicitur habitaſſe Sara cap. 3. 7. Reſp. erant in Rages, id eſt, in agro, vel territorio Rages, ſicut qui Tuſculi habitat, Romæ habitare dicitur, etſi in ipſa vrbe Roma non habitet. Aut potiùs dicendum eſt, duas fuiſſe vrbes habentes idem nomen Rages. Ita Lyran. Bellar. & alij. Cauſam dat Sanchez, quòd Rages ſit vox Meda à Græcis accepta. Græcè enim ῥαγὰς id eſt fiſſura, ruptura, ſiue fractura. Rages igitur ſignificat locum ſcopuloſum, ſciſſum, interruptum; quia ergo vtraque hæc vrbs ſita erat in locis contragoſis & aſperis, hinc vtraque dicta eſt Rages. Hebr. verò *Rages* ſignificat turbam, tumultum, ſtrepitum, tremorem, fremitum.

Vers. 10. ET DICATVR BENEDICTIO SVPER VXOREM TVAM, ET SVPER PARENTES VESTROS.] Vt omnes videntes veſtram virtutem, ideoque Dei benedictionem & proſperitatem, vobis benedicendo apprecentur, & dicant: Benedicta ſit Sara, quæ tam probi viri Tobiæ eſt vxor, benedicti ſint parentes vtriuſque, qui tam ingenuos poſt ſe relinquunt filios & filias. Honor enim & laus filiorum eſt honor & laus parentum: nam dedecus, æquè ac decus filiorum in parentes redundat. Quocirca Baſilius Imp. hoc Leoni filio inſigne dedit monitum, imò & virtutis paternæ æmulandę ſtimulū: *Ne me quæſo patrem amantem pudefacias: debent enim pictores corporum delineamenta; filij autem regum, quaſi viuæ imagines patrum virtutes referre.* Sic & mulier illa videns Chriſti virtutes & ſapientiam, excla- A mauit: *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti*, Lucæ 11. 27.

SED ET CVM TIMORE DOMINI NVPTIARVM CONVIVIVM EXERCEBANT.] q. d. conuiuabantur hilariter, ſed honeſtè, modeſtè, ſobriè, & caſtè, ne crapula, aut ſermone laſciuo, vel obſceno Deum offenderent, vt Aſmodæum rurſùm in domum mitteret. Imitentur hoc coniuges & conuiuæ, vt à menſis arceant ebrietatem, iurgia, detractiones, ſpurcitiem ſermonum, quibus Deus offenditur, vt coniugibus & conuiuis maledicat. Audiant Platonem l. 6. de legibus; *Impenſa ſecundùm diuitias fiat: bibere verò vſque ad ebrietatem ne alibi quidem vnquam decet: neque verò tutum eſt: maximè verò connubio coniuncti, ſponſus & ſponſa tunc mentis compotes eſſe debent, quando nō paruam ineunt vitæ mutationem; præſertim vt & quàm maximè moderatis generatio fiat; fermè etiam incertum eſt, quæ nox, aut dies ipſum cum Deo peragat. Quare & ſolidus, ſtabilis & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus,* B *dare operam liberis. Qui autem vino refertus eſt, tam animæ quàm corporis rabie concitatus, quauis & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad ſerendum eſt inutilis. Nempè veriſimile eſt eum fœtus inæquales, inſtabiles, obliquos tam membris, quàm corporibus procreare. Quamobrē per totā quidem vitam, & maximè quamdiu generationi vacat, abſtinebit quiſque, cauebitq; ne faciat, vel quæ ſua natura & ſponte morbos inducunt, vel quæ ad petulantiam, iniuriamq; declināt. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enaſcuntur, liberorum, neceſſariò transferuntur, iiſq; imprimuntur, peioreſq; inde naſcuntur. Sed præcipuè die illa* (nuptiarum) *ac nocte.* Græca hic addunt: *Benedixit Tobias uxorem ſuam*, id eſt, bene precatus eſt ei, vt foret fœcunda, & probos gigneret, educaretq; filios: ſic Iſaac *deprecatus eſt Dominum pro uxore ſua* Rebecca. Gen. 25. v. 21

Vers. 12.

Ebrij prauos procreant filios.

A talibus abſtinendū.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

MAter Tobiæ ſuſpirat ad eius reditum, Raguel dimittit Tobiam cum Sara filiā ſua, eiſq; dimidiam bonorum partem tradit, ac Saræ monita dat, vt diligat maritum, ſoceros honoret, & probè familiam.

1. CVm verò moras faceret Tobias, cauſâ nuptiarum, ſollicitus erat pater eius Tobias, dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus eſt ibi? 2. Putáſne, Gabelus mortuus eſt, & nemo reddet illi pecuniam? 3. Cœpit autem contriſtari nimis ipſe, & Anna vxor eius cum eo: & cœperunt ambò ſimul flere: eò quòd die ſtatuto minimè reuerteretur filius eorum ad eos. 4. Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu, heu me, fili mi, vt quid te miſimus peregrinari, lumen oculorum noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium vitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ? 5. Omnia ſimul in te vno habentes, te non debuimus dimittere à nobis. 6. Cui dicebat Tobias: Tace & noli turbari, ſanus eſt filius noſter: ſatis fidelis eſt vir ille cum quo miſimus eum. 7. Illa autem nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens circumſpiciebat, & circuibat vias omnes, per quas ſpes remeandi videbatur, vt procul videret eum, ſi fieri poſſet, venientem. 8. At verò Raguel dicebat ad generum ſuum: Mane hic, & ego mittam nuncium ſalutis de te ad Tobiam patrem tuum. 9. Cui Tobias ait: Ego noui, quia pater meus, & mater mea modò dies computant, & cruciatur ſpiritus eorum in ipſis.

10. Cumq́ue verbis multis rogaret Raguel Tobiam , & ille eum nulla ratione vellet
audire, tradidit ei Saram , & dimidiam partem omnis ſubſtantiæ ſuæ , in pueris, in
puellis, in pecudibus, in camelis, & in vaccis , & in pecunia multa: & ſaluum atque
gaudentem dimiſit eum à ſe, 11. dicens: Angelus Domini ſanctus ſit in itinere
veſtro, perducatq́ue vos incolumes, & inueniatis omnia rectè circa parentes veſtros
& videant oculi mei filios veſtros priuſquam moriar. 12. Et apprehendentes pa-
rentes filiam ſuam, oſculati ſunt eam, & dimiſerunt ire: 13. monentes eam hono-
rare ſoceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domum, & ſeipſam irre-
prehenſibilem exhibere.

Vers.4. HEV, HEV ME, FILI MI, VT QVID TE MISIMVS PEREGRINARI LVMEN OCVLORVM NOSTRORVM?] Pater enim erat cæcus, mater præ ſenio cæcutiebat: quare filius eis erat inſtar oculorum, vt per eum viderent, legerent, agerentq́ue quæ vidénda, legenda, agenda erant. Eundem vocat BACVLVM SENECTVTIS NOSTRÆ. Sic Scipio Romæ appellatus eſt, eò quòd ipſe patrem ſenem & cæcutientem, quaſi ſcipio, ſiue baculus ſuſtentaret, & per viam duceret, & dirigeret. ET SOLATIVM VITÆ NOSTRÆ; filij enim ſolantur ſenectutem parentum, eiuſque miſerias & ærumnas. ET SPEM POSTERITATIS NOSTRÆ: erat enim vnicus ille filius, à quo omnis familiæ propagatio pendebat. Optant enim parentes filios poſt ſe relinquere, vt in eis quaſi maneant ſuperſtites, viuantq́ue in memória hominum, vt docet Eccleſ. c.30.v.4. & ſeq.

Vers.10. TRADIDIT EI SARAM, ET DIMIDIAM PARTEM OMNIS SVBSTANTIÆ SVÆ IN PVERIS, &c.] Heb. vberiùs addunt: *Dedit ei Raguel Saram filiam ſuam, dimidium diuitiarum ſuarum, & ſeruos & ſeruas, & greges, & boues & aſinos, & camelos, & veſtes lineas & pretioſas, & vaſa argentea & aurea.*

Græca habent: *Dedit ei corpora, iumenta, & argentum. Corpora*, id eſt, ſeruos ſiue mancipia, quę cùm libertate careant, non niſi videntur eſſe corpora, ſeruitio heri mancipata. ita Ariſt. 1. Rhetor. Demoſthenes Philip. 3. Strabo lib. 1. *σώματα*, id eſt corpora vocant mancipia.

Vers.11. ANGELVS DOMINI SANCTVS SIT IN ITINERE VESTRO, PERDVCATQVE VOS INCOLVMES.] Hinc rurſum patet Gabelum & priſcos Hebræos credidiſſe; Angelum conſiderari ad cuſtodiam, qui eùm in via dirigat.

Vers.13. *Monita dãda vxoribus.* MONENTES EAM HONORARE SOCEROS,] quaſi parentes; vnde Græca addunt: *Quia ipſi nunc parentes tui ſunt*. Raguel hic Saræ filiæ ſuæ, propria vxori dat monita virtutis & ſalutis. Primum eſt, vt

1.

A honoret ſoceros, ſcilicet Tobiam ſeniorem, & Annam. Secundum, vt diligat maritum, vtpote cum quo facta iam eſt vna caro, ac conſequenter vna perſona, vnum cor, vna anima, vna voluntas. Hæc dilectio facit, vt vxor mariti mores ſuis diſſimiles, choleram, vitia, infortunia, & quælibet aduerſa, quæ multa in cõiugio occurrunt, fortiter ſuperet. Vnde S. Monica vxores monebat, vt per coniugium ſe maritorum ancillas factas exiſtimarent. ait S. Aug. l.9. Confeſſ. c.9. Tertium, vt regat familiam, puta filios, ſeruos, & ancillás, vt omnes in officio, concordia, pace & charitate mutua contineat. Quartum, vt gubernet domum in ea manendo, non huc illuc vagando, prandium, & cœnam omnibus apparando, ſuppellectilem, annoná, veſtes, cæteraque neceſſaria procurando, vti fecit mulier illa fortis laudata à Salomone, Prou. 31. Vide ibi dicta. Quintum, vt ſe irreprehenſibilem exhibeat, non tantùm in fide & caſtitate cõiugali, ſed & per linguæ continentiam, iuſtitiam, pruden-

B tiam, comitatem in cõuerſatione tam cum domeſticis, quàm cum externis. Eadẽ monita dat vxoribus S. Paulus ad Titum 2.v.4. & 5. *Vt viros ſuos ament, filios ſuos diligant, prudẽtes ſint, caſtæ, domus curam habentes, benignæ, ſubditæ viris ſuis.* Vide ibi dicta. Similia coniugibus præcepta tradit S. Petrus Ep. 1. c.3. quin & Plato l.6. de legibus, Xenophõ in Oeconomica, & Plutar. l. de nuptialibus præceptis. Deniq; in Græco, & *Edna* (ſic enim habent pro *Anna*) mater Saræ, ſic Tobiam generũ ſuum valedicendo alloquitur: *Dominus cæli, frater dilecte, te tuis reſtituat, mihiq́, concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, & coram Domino gaudeam. Ecce ego, tibi filiam meam, quaſi quoddam depoſitum committo, ne vlli eam afficias moleſtia.* Mox ſubditur: *Ipſe verò Tobias poſt hæc profectus eſt, Deo gratias agens, quòd iter proſperum ſibi dediſſet; Raguelemq́, & Ednam eius vxorem benedicebat* (ſeu fauſta eis omnia precabatur) *& pergebat, quoad Niniuen appropinquarent.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

RAphael Tobiam domum ad parentes ſaluum reducit, qui felle piſcis liniens oculos patris, ei viſum reſtituit. Vnde omnes præ gaudio Deum benedicunt, & epulantur.

1. CVmq́ue reuerterentur, peruenerunt ad Charan, quæ eſt in medio itinere con-
tra Niniuen, vndecimo die. 2. Dixitque Angelus: Tobia frater, ſcis quem-
admodum reliquiſti patrem tuum. 3. Si placet itaque tibi, præcedamus, & lento
gradu ſequantur iter noſtrum familiæ, ſimul cum coniuge tua, & cum animalibus,
4. Cumque hoc placuiſſet vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle
piſcis, erit enim neceſſarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo, & abierunt. 5. Anna
autem ſedebat ſecus viam, quotidie in ſupercilio montis, vnde reſpicere poterat de
longin-

longinquo. 6. Et dum ex eodem loco ſpecularetur aduentum eius, vidit à longè,
& illicò agnouit venientem filium ſuum, currenſque nunciauit viro ſuo, dicens: Ec-
ce venit filius tuus. 7. Dixitque Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum
tuam ſtatim adora Dominum Deum tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem
tuum, & oſculare eum. 8. Statimque lini ſuper oculos eius ex felle iſto piſcis,
quod portas tecum; ſcias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater
tuus lumen cæli, & in aſpectu tuo gaudebit. 9. Tunc præcucurrit canis, qui ſimul
fuerat in via: & quaſi nuncius adueniens, blandimento ſuæ caudæ gaudebat. 10. Et
conſurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere: & data manu pue-
ro, occurrit obuiam filio ſuo. 11. Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum vxore ſua, &
cœperunt ambo flere præ gaudio. 12. Cumque adoraſſent Deum, & gratias egiſ-
ſent, conſederunt. 13. Tunc ſumens Tobias de felle piſcis, liniuit oculos patris
ſui. 14. Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius,
quaſi membrana oui, egredi. 15. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis e-
ius, ſtatimque viſum recepit. 16. Et glorificabant Deum, ipſe videlicet, & vxor
eius, & omnes qui ſciebant eum. 17. Dicebatque Tobias: Benedico te Domine
Deus Iſrael, quia tu caſtigaſti me, & tu ſaluaſti me: & ecce ego video Tobiam filium
meum. 18. Ingreſſa eſt etiam poſt ſeptem dies Sara vxor filij eius, & omnis familia
ſana, & pecora, & cameli, & pecunia multa vxoris: ſed & illa pecunia, quam rece-
perat à Gabelo: 19. & narrauit parentibus ſuis omnia beneficia Dei, quæ feciſſet
circa eum per hominem qui eum duxerat. 20. Veneruntque Achior & Nabath
conſobrini Tobiæ gaudentes ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis,
quæ circa illum oſtenderat Deus. 21. Et per ſeptem dies epulantes, omnes cum
gaudio magno gauiſi ſunt.

VERS. 1. PERVENERVNT AD CHARAN, QVÆ EST IN MEDIO ITINERE CONTRA NINIVEN VNDECIMO DIE] Charan eſt Haran, è qua euocatus eſt Abraham à Deo in Chanaan. Gen. 11. 31. & ſeqq. quæ poſtea Charra dicta eſt, vbi cum exercitu Romano à Parthis cæſus eſt M. Craſſus. Sita erat contra, id eſt, verſus *Niniuen in medio itinere*, à Rages vſque ad Niniuen. Rages enim erat in Media, Niniue in Aſſyria, inter vtramque media erat Charan, ſiue Haran vrbs ſita in Meſopotamia. Hinc probabiliter Serarius p. 4. colligit, Tobiam in totum hoc iter eundo, ſcilicet Rages, indeque redeundo in Niniuen ad patrem, inſumpſiſſe circiter ſex ſeptimanas, ſiue dies 47. Torniellus verò dies 38. Salianus dies 34.

VERS. 7. DIXITQVE RAPHAEL AD TOBIAM: AT (*τὸ at* ſignificat hæc verba nectenda eſſe prioribus Angeli verbis, v. 4. ac v. 5. & 6. per parentheſin quaſi interiici) VBI INTROIERIS DOMVM TVAM, STATIM ADORA DOMINVM DEVM TVVM, ET GRATIAS AGENS EI, ACCEDE AD PATREM TVVM, ET OSCVLARE EVM.] Diſce hîc cùm peregrinaris, vel proficiſceris quopiam, primò adire templum, Deumque inuocare, vt viam tuam proſperet, & dirigat ad ſuam gloriam & tuam, aliorumque ſalutem. Deinde rediens, primò ad templum pariter redi, Deoque gratias age: ita faciunt viri Religioſi & probi. Audi Pacatum in Panegy. *Magnas vrbes ingreſſi, primùm ſacras ædes, & dicata ſummo Numini delubra viſimus: tum fora, atque gymnaſia.* Et ſua in Regula S. Benedictus, *Suſcepti*, ait, *hoſpites, ad orationem ducantur.* Ita fecit S. Antonius viſitans S. Paulum primum Eremitam, teſte S. Hier. in eius vita, cæterique monachi & Anachoretæ, teſte Caſſiano.

VERS. 9. TVNC PRÆCVCVRRIT CANIS.] Audi Bedam: *non eſt contemnenda figura canis huius, qui viator & comes Angeli eſt, Doctores enim exprimit Eccleſiæ, qui confligendo cum hæreticis, lupos graues à Paſtoris ſummi* A *fugant ouili. Et pulchrè dixit*, quaſi nuncius adueniens: *quia nimirum Doctor quiſpiam fidelis nuntius eſt veritatis: pulchrè:* blandimento ſuæ caudæ gaudebat. *Cauda, quæ quaſi finis eſt corporis, finem bonæ operationi, id eſt perfectionem, vel certè mercedem, quæ ſine fine tribuitur, inſinuat.*

Cornel. in Eſdram & Nehem.

ET CONSVRGENS CÆCVS PATER COEPIT OFFENDENS PEDIBVS.] Myſticè: *Tobias cæcus*, ait, VERS. 10. Pineda, *ſignificat Iudæorum populum è perfidiæ ſuæ veterno ſurgentem & currentem ad Dominum, quamuis offenderet greſſibus opertum, donec plenæ fidei & operationis bonæ lucem reciperet, regeneratus in Chriſto & inſtructus.*

ET COEPERVNT AMBO FLERE PRÆ GAVDIO.] VERS. 11. Græca addunt dixiſſe matrem: *Vidi te, fili, iam moriar*, ſcilicet, contenta & læta. Sic Simeon viſo Chriſto ait: *Nunc dimittis ſeruum tuum, Domine, ſecundum verbum tuum in pace.*

TVNC SVMENS TOBIAS DE FELLE PISCIS (cal- VERS. 13.
B lionymi) LINIVIT OCVLOS PATRIS SVI.

ET SVSTINVIT QVASI DIMIDIAM FERE HORAM] VERS. 14. donec fel ſenſim ſuâ acrimoniâ albuginem, & membranam oculis patris obductam, eroderet, attenuaret & conſumeret. Hinc patet, hanc cæcitatis per fel curationem fuiſſe naturalem, vt ex Lyrano, Dion. Serar. Sanch. & aliis dixi c. 6. 8. Vnde Græca habent, Raphaelem dixiſſe: *Tu fel vnge in oculos eius, & ipſe morſus deteret, abiicietq; albugines, & ipſe te intuebitur.* Et inferiùs: *Tobias ſparſit in oculos eius illud fel; vt verò morſi compuncti ſunt oculi, eos confricuit, & ab eorum canthis, ſeu angulis albugines, ſquamarum inſtar deciderunt.* Pro quo Noſter habet: *Et cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius ſtatimq; viſum recepit.* Porrò Tobias fuit cæcus per 4. annos, ſcilicet ab anno ætatis 56. vſque ad 60. quo viſum recepit, vt patet c. 14. v. 3. vbi tamen Græca habẽt, eum octo annos vixiſſe cæcũ, nimirum ab anno ætatis 58. vſque ad 66. quo illuminatus eſt. In vita

S.Gregorij Turon. Archiep. narratur, quòd pater eius Florẽtius ſimili modo fuerit curatus: ſic enim ait auctor vitæ: *Florentius rediuiuo calore captatus eſt, accenditur febris, intumeſcunt pedes, dolor peſſimus intorquet, & perægrinata peſtis hominẽ contriuerat, iam penè conclamatus iacebat. Interea puer* (filius Gregorius Turon.) *vidit iterum in ſomno perſonam, ſeſe, vtrumne librum Tobiæ cognitum haberet, interrogantem? Reſpondit, Nequaquam. Qui ait: noueris hunc fuiſſe cæcum, atque per filium ex iecore piſcis, Angelo comitante, curatũ. Tu ergo fac ſimiliter, & ſaluabitur genitor tuus. Hæc ille matri retulit, quæ confeſtim pueros ad amnem direxit: & piſcis capitur, quæ de extis iuſſa fuerant, prunis imponũtur. Nõ feſellit virũ euentus: vt enim primò fumus odoris in naribus patris reflauit, protinus omnis ille tumor, dolorq́, receſſit.* Hæc omnia penè ad verbum repetit ipſe S.Greg.Turon.l.de gloria Confeſſorum c.40.

Myſticè Beda: Albugo, inquit, ſignificat ſtultitiam placendi ſibi ipſi, ouum ſpem & fiduciam, Tobias populum Iudaicum: Habet ergo in oculis ſuis albuginem, qui in oculis ſuis magnus, candidus & iuſtus apparet, ſibique nimis placet & arrogat: ſed habet eam inſtar membranæ oui, quia cæcitatem mentis ſuſtinet ſub ſpe ſtultiſſima naſcituri Chriſti, hunc enim non natum credunt, ſed naſciturum ſperant, & vanè expectant Iudæi. Verùm quibus à Raphaele medico, id eſt, ab Angelo magni conſilij Chriſto Domino ablata fuerit hæc omnis caligo, agnoſcunt Meſſiam iam veniſſe & redemiſſe mundum, eumq́; eſſe Ieſum Chriſtum.

A Alleg. Piſcis eſt Chriſtus, vti iam dixi ex S. Auguſtino, Proſpero, & aliis. Caro huius ſacratiſſimi piſcis, charitas huius eſt, tot operibus in noſtrum bonum factis teſtata, ac paſſionibus & doloribus oſtenſa. Fumus autem cordis eius, eſt oratio noſtra meritorum eius valori ſubnixa. Ideo enim hæc aliquid poteſt apud Patrem, non quia noſtra tantùm eſt, ſed quia à membro Chriſti filij naturalis fuſa, & in ipſius meritis & charitate fundata. Hæc extricat omne genus dæmoniorum, quia diabolum vincit, & illius tentationes & dolos irridet. Ac proinde Chryſoſtomus ſapienter caſum noſtrum abſentiæ orationis, & victoriam ipſius præſentiæ tribuit.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias multa & magna beneficia à Raphaele accepta patri enumerat: Quare vterque offert ei dimidium bonorum allatorum. Mox Raphael ſe non hominem, ſed Angelum eſſe manifeſtat, ac datis cæleſtis vitæ documentis euaneſcit & in cælum redit.

1. TVnc vocauit ad ſe Tobias filium ſuum, dixitq́ue ei: Quid poſſumus dare viro
iſti ſancto, qui venit tecum? 2. Reſpondens Tobias, dixit patri ſuo: Pater,
quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit eſſe beneficiis eius? 3. me
duxit & reduxit ſanum, pecuniam à Gabelo ipſe recepit, vxorem ipſe me habere fecit, & dæmonium ab ea ipſe compeſcuit, gaudium parentibus eius fecit, meipſum à
deuoratione piſcis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per
eum repleti ſumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare? 4. Sed peto te, pater
mi, vt roges eum, ſi fortè dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata ſunt, ſibi
aſſumere. 5. Et vocantes eum, pater ſcilicet & filius, tulerunt eum in partem: &
rogare cœperunt, vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere. 6. Tunc dixit eis occultè: Benedicite Deum cæli, & coram omnibus
viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiſcum miſericordiam ſuam. 7. Etenim
ſacramentum regis abſcondere, bonum eſt: opera autem Dei reuelare & confiteri,
honorificum eſt. 8. Bona eſt oratio cum ieiunio, & eleemoſyna, magis quàm theſauros auri recondere: 9. quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt, quæ
purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam. 10. Qui autem
faciunt peccatum, & iniquitates, hoſtes ſunt animæ ſuæ. 11. Manifeſto ergo vobis veritatem, & non abſcondam à vobis occultum ſermonem. 12. Quando orabas
cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos
abſcondebas per diem in domo tua, & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem
tuam Domino. 13. Et quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit vt tentatio probaret
te. 14. Et nunc miſit me Dominus, vt curarem te, & Saram vxorem filij tui à dæmonio liberarem. 15. Ego enim ſum Raphael Angelus, vnus ex ſeptem, qui aſtamus
ante Dominum. 16. Cumq́ue hæc audiſſent, turbati ſunt, & trementes ceciderunt
ſuper terram in faciem ſuam. 17. Dixitque eis Angelus: Pax vobis, nolite timere.
18. Etenim cùm eſſem vobiſcum, per voluntatem Dei eram: ipſum benedicite, &
cantate illi. 19. Videbar quidem vobiſcum manducare, & bibere: ſed ego cibo
inuiſibili & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor. 20. Tempus eſt ergo
vt reuertar ad eum, qui me miſit: vos autem benedicite Deum, & narrate omnia mirabilia eius. 21. Et cùm hæc dixiſſet, ab aſpectu eorum ablatus eſt, & vltrà eum videre non potuerunt. 22. Tunc proſtrati per horas tres in faciem, benedixerunt
Deum, & exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.

VERS. 5. *Septem Raphaelis beneficia.*

ME DVXIT ET REDVXIT SANVM] Septem hîc ingentia Raphaelis beneficia recenſet Tobias. Primum eſt, quòd eum in Mediam duxerit & reduxerit incolumem. Secundum, quòd vxorem probam & diuitem, ſcilicet Saram ei procurarit. Tertium, quòd Aſmodæum à ſe & Sara expulerit. Quartum, quòd gaudium parentibus tam Tobiæ, quàm Saræ attulerit. Quintum, quòd ſe à deuoratione piſcis eripuerit. Sextum, quòd patri cæco viſum reſtituerit. Septimum, quòd bonis omnibus corporalibus; & ſpiritualibus eum cumularit. Eadem cuilibet homini præſtat Angelus cuſtos, cuius perſonâ & officium hic in ſe ſuſcepit & repræſentauit Raphael, vti ex Medit. P. Vincẽtij Bruni falsò hîc oſtendit Serarius, quæſt. 20.

Et Angeli cuſtodis.

VERS. 6. TVLERVNT IN PARTEM] id eſt, reuocarunt eum ſeorſim in ſecretiorem domus partem, vt ſecretiùs, liberiùs & confidentiùs cum eo agerent: ita Lyran. Vnde Raphael ſeuocatus *dixit eis occultè*, vt ſequitur: volebat enim ſeuocari, vt ſeorſim ſe, & ſecreta Dei eis panderet.

VERS. 7. *Silentij vis & exëpla.*

ETENIM SACRAMENTVM REGIS ABSCONDERE, BONVM EST: OPERA AVTEM DEI REVELARE ET CONFITERI (laudare, celebrare & gratias agere) HONORIFICVM EST] *Sacramentum*, Græcè μυςήριον, id eſt, arcanum, ſiue ſecretum regis celare bonum eſt, quia à ſecreto pendet felix rei executio, iuxta illud Gellij, l. 10. c. 25. *Taciturnitas conſiliorum theſaurus:*

Eximia eſt virtus præſtare ſilentia rebus.

Tiberius Cæſar rogatus, cur ſua conſilia cum amicis non communicaret, Reſpondit: Principis animum, aut nemini, aut paucis cognitum eſſe oportere; quia multi rimarum pleni ſunt, & ſecreta quæ audierunt, effutiunt; vt Principem periclitari, aut prodi neceſſe ſit. Ita Dion. in Tiberio. Antigon. Rex Macedoniæ Philippo filio roganti, *Quando caſtra mouebimus? Quid*, inquit? *num metuis, ne ſolus tubam non audias?* ita Plutar. in Apoph. regum. Metellus Macedonius amico cuidã roganti: *Quidnam aggredi animo deſtinaſſet? Tunicam*, inquit, *meam exurerem, ſi eam conſilium meum ſcire exiſtimarem.* ita Plin. c. 61. de viris illuſtribus.

OPERA AVTEM DEI REVELARE ET CONFITERI, HONORIFICVM EST] vt ea cæteri audientes Dei clementiam, ſapientiam & magnificentiam agnoſcant, reuereantur, colant & adorent. Vnde S. Seuerus, Epiſc. Minoricæ Epiſt. de Iudæorum conuerſione: *Cùm Dei*, inquit, *opera reuelare & confiteri honorificum eſſe Raphael Angelus moneat, profectò ſilere, vel celare opera Chriſti, periculoſum eſt.* Stephanus Pontifex apud Rheginonem, anno Domini 753. *Sicut*, ait, *nemo ſe debet iactare de ſuis meritis; ſic nec debens opera Dei, quæ in illo per ſuos Sãctos fiunt ſine ſuis meritis ſileri, ſed prædicari, ſicut Angelus monet Tobiam.*

VERS. 8. BONA (melior) EST ORATIO CVM IEIVNIO, ET ELEEMOSYNA, QVAM THESAVROS AVRI RECONDERE] Græca etiam addunt: *Bonum eſt parum cum iuſtitia, quàm multum cum iniuſtitia.* Hinc Patres & Theologi docent, tria eſſe bonorum operum genera, ſcilicet, orationem, ieiunium, & eleemoſynam, ad quæ quaſi capita cætera omnia reducantur. Oratio enim ſoluit debitum Deo, ieiunium ſibi, eleemoſyna proximo. Rurſum orationem ſolam inualidam eſſe, ſed validam & efficacem fieri, ſi duabus alis, quibus in cælum ad Deum euolet, ſcilicet ieiunio, & eleemoſyna armetur. Audi ſanctum Cyprianum tractatu de opere, & eleemoſyna. Apud Salomonem legimus: *Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.* Et iterum. *Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, & ipſe inuocabit Deum, & non erit qui exaudiat eum. Neque enim promereri miſericordiam Domini poterit, qui miſericors ipſe non fuerit; aut impetrabit de diuina pietate aliquid in precibus, qui ad precẽ pauperis non fuerit humanus. Quod item in pſalmis Spiritus ſanctus declarat & probat, dicens: Beatus, qui intelligit ſuper egenum, & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus. Quorum præceptorum memor Daniel, cum Rex Nabuchodonoſor aduerſo ſomnio territus æſtuaret pro auertendis malis, ad diuinam opem impetrandam remedium dedit, dicens: Propterea rex, conſilium meum placeat tibi; & peccata tua eleemoſynis redime, & iniuſtitias tuas miſerationibus pauperum, & erit Deus parcens peccatis tuis. Cui Rex non obtẽperans, aduerſa quæ viderat, & infeſta perpeſſus eſt: quæ euadere, & vitare potuiſſet, ſi peccata ſua eleemoſynis redemiſſet:* Idipſum confirmat, citans præſentem locum: *Raphael quoque Angelus paria teſtatur, & vt eleemoſyna libenter, ac largiter fiat, hortatur, dicens; Bona eſt oratio cũ ieiunio & eleemoſyna: quia eleemoſyna à morte liberat, & ipſa purgat peccata. Oſtẽdit orationes noſtras, ac ieiunia minùs poſſe, niſi eleemoſynis adiuuentur. Deprecationes ſolas parũ ad impetrandum valere, niſi factorum & operum acceſſione ſarciantur. Reuelat Angelus & manifeſtat; & firmat, eleemoſynis petitiones noſtras efficaces fieri, eleemoſynis vitã de periculis redimi, eleemoſynis à morte animas liberari.*

ET QVIA ACCEPTVS ERAS DEO, NECESSE FVIT VT TENTATIO PROBARET TE.] Tentatio enim & tribulatio patientiam & virtutem probat, conſeruat, auget, perficit. Dei enim gratiâ & amicitiâ indignus eſt, qui pro eo pati aduerſa recuſat, ſolumque in proſperis ei ſeruit. Hinc æterna Dei lege ſancitum eſt illud Apoſtoli: *Omnes, qui piè volunt viuere, in Chriſto Ieſu perſecutionem patiuntur.* 2. Tim. 3. 12. Vide dicta Iacobi 1. v. 1. & ſeq. Et Eccl. 3. Vidit id per vmbram Seneca l. de prouidentia, vbi cauſas aſſignat varias & graues, cur Deus viris probis afflictiones immittat, ac inter cætera aureas hasce dat gnomas, quaſi gemmas c. 1. *Deus virum bonum in deliciis non habet: Experitur, indurat, ſibi illum præparat.* cap. 2. *Sicut tanti mediterraneorum vis fontium non mutant ſaporem maris, nec remittunt quidem: ita aduerſarum impetus rerum viri fortis non vertit animum. Manet in ſtatu, & quidquid euenit, in ſuum colorem trahit. Eſt enim omnibus externis potentior: nec hoc dico, non ſentit illa, ſed vincit. Et alioquin quietus, placidusque contra incurrentia attollitur. Omnia aduerſa exercitationes putat.*

VERS. 13.

Probi affliguntur, cur? Reſp. Gnomæ.

Et mox: *Athletæ gaudent cum fortiſſimis confligere, cedi, vexariq. Marcet ſine aduerſario virtus. Nõ fert vllum ictum illæſa felicitas. Deus bonorum amantiſſimus, qui illos quàm optimos, & excellentiſſimos vult, fortunã illis, cum qua exerceantur, aſſignat. Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compoſitus, vtique ſi & prouocauit. Non video, inquam, quid habeat in terris Iupiter pulchrius, ſi conuertere animum velit, quàm vt ſpectet Catonem, iam partibus non ſemel fractis, ſtantem nihilominus inter ruinas publicas erectum.*

Cap. 3. *Nihil infelicius eo, cui nihil vnquã euenit aduerſi. Indignus viſus eſt, à quo aliquãdo vinceretur fortuna, quæ ignauiſſimũ quemque refugit. q. d. quid ego iſtum mihi aduerſariũ aſſumam? Statim arma ſubmittet. Ignẽ experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormẽta in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Magnum exemplum niſi mala fortuna non inuenit.*

inuenit. Infelix eſt Mutius, quod dextera ignes hoſtium premit; & ipſe à ſe exigit erroris ſui pœnas? quòd Regem quem armata manu non potuit, exuſta fugat? Et inferius: *Proſpera in plebem, ac vilia ingenia deueniunt: at calamitates, terroreſq́; mortalium ſub iugum mittere, proprium magni viri eſt. Calamitas virtutis occaſio eſt. Gaudent magni viri aliquando rebus aduerſis, non aliter quàm fortes milites belli triumpho. Auida eſt periculi virtus. Gubernatorem in tempeſtate, in acie militem intelligas. Nihil cogor, nihil patior inuitus, nec ſeruio Deo, ſed aſſentio. Quare probi dura patiuntur, vt alios pati doceant. Nati ſunt in exemplar. Aliis bona falſa circumdedi, & animos inanes velut longo, fallacique ſomnio luſi. Auro illos, argento, & ebore ornaui, intus boni nihil eſt. Vobis dedi bona certa, manſura, quanto magis verſauerit aliquis, & vndique inſpexerit, tanto videbit meliora, maiora, quæ permiſi vobis metuenda contemnere, cupiendo faſtidire. Non egere felicitate, felicitas veſtra eſt.* Ac tandem concludens ait: *Ferte fortiter, hoc eſt, quo Deum antecedatis. Ille extra patientiam malorum eſt, vos ſupra patientiam. Contemnite paupertatem. Nemo tam pauper viuit, quàm natus eſt. Contemnite dolorem, quia aut ſoluetur, aut ſoluet. Contemnite mortem, quæ aut finit, aut transfert vos. Contemnite fortunam; nullum illi telum, quo feriat animum, dedi.*

Vers. 15.

Ego enim sum Raphael Angelus vnus ex septem, qui astamus ante Dominum.] Hinc patet Raphaelem eſſe vnum è primis Angelis, qui quaſi principes aulæ cæleſtis Deo peoximè aſſiſtunt, de quibus fusè egi Apoc. 1. v. 4. Græca addunt: *Ego ſum vnus de ſeptem, qui offerunt orationes ſanctorum, & ambulant ante maieſtatem ſancti.* Hiſce ſeptem ergo incumbit cura generis humani. Alij exponunt vnus è ſcptem, id eſt, vnus è multis. Aſtare ante Dominum multa ſignificat, vt rectè aduertit Andreas Victorell. l. de cuſtodia Angel. p. 43. Primò aſtant Angeli, quando loquuntur cum Deo poſtulantes diuinum lumen, vt cognoſcant, quæ ſit in aliqua re agenda eius voluntas.

Angeli aſtant Deo ſeptupliciter.

Secundò, aſtant Angeli, dum pia opera, ſacrificia, eleemoſynas, preces humanas offerunt Deo. Tertiò, aſtant, cùm parati ſunt ad obſequendum diuinæ voluntati, quaſi milites prompti paratiq́; ad bellum, ſi bellum ex diuino nutu gerendum ſit, & quaſi ſerui parati ad munera obeunda ad quodcunque imperium Dei. Quartò, aſtant Deo iudici, hominum cauſas contra dæmonum accuſationes agentes, ſententiamq́ue expectantes. Quintò, aſtãt, dum Deum laudant: vti Iſaias c. 6. Seraphim ſtantes aſpexit, Deum miris iis vocibus laudantes: Sãctus, Sanctus, &c. Sextò, aſtare, eſt diuinum vultum intueri, & inde ſummæ felicitatis latices haurire, quod vel in Empyreo accidit cælo, vbi peculiari, ſingulariq́; modo thronus fulget diuinus, vel in aliis quibuſcũq; locis, in quibus omnibus Deus

D

eſt: & ſic vbicumq; ſint boni Angeli, ſemper aſtãt Deo, quia ſemper Deo fruuntur. Hinc fit, vt dicãtur recedere & redire, quia ad miniſteria miſſi recedunt quidem ab empyreis ſedibus, ſed ſummam felicitatem non amittunt, & illuc ad Dei nutum reuertũtur. Septimò, aſtare, ſtrictè & preſsè ad eos Angelos attinet, qui ad miniſteria externa mitti non ſolent; ſed rationes rerũ faciendarum in Deo cõtuẽtes, inferiores Angelos ea munera executuros docent atque illuminant; vnde diſtinguuntur Angeli in aſſiſtẽtes & miniſtrantes. Aſſiſtunt Seraphin, Cherubin, Throni, Dominationes; miniſtrãt quinq; alij ordines; & de his alibi agẽtes probauimus etiam aliquando mitti. Hinc Raphael ait ſe aſtare Deo. Nam aſtare ante Deum non tantùm ſignificat eſſe in cœlis, quod commune eſt omnibus Angelis, ſed indicat in miniſterio quandam principalitatem, ait Toletus in c. 1. Lucæ.

Vers. 16.

Cumque hæc audissent, turbati sunt, et trementes ceciderunt super terram in faciem tuam] ex reuerentia & ſacro horrore. Nam, vt aiebat S. Antonius, *metus non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum ſæpe incutitur aſpectu.*

Vers. 17.

Dixitque eis Angelus: pax vobis; nolite timere] Hinc Patres docent Angelicæ apparitionis ſignum eſſe, ſi primò horror incutiatur, deinde conſolatio & lætitia ingeratur, nam contrarium facit dæmon. Audi Bedam in c. 1. Lucæ: *Sicut*, ait, *humanæ fragilitatis eſt ſpiritalis creaturæ viſione turbari, ita & Angelicæ benignitatis eſt, pauentes de*

Angeli boni ſignum eſt ſi poſt ſe relinquat quietem.

B

aſpectu ſuo mortales mox blandiendo ſolari: at contra dæmoniacæ eſt feritatis, quos ſua præſentia territos ſenſerint, ampliore ſemper horrore concutere. Et S. Antonius, teſte S. Athanaſ. in eius vita. *Cùm bonus Angelus*, inquit, *bonis hominibus apparet, etiamſi initio inuſitato aſpectu timorem iniciat, ad extremum, conſolationẽ & animi tranquillitatem relinquit:* Et rurſum: *Sanctorum Angelorum amabilis & trãquillus aſpectus, quia non contendunt, neque clamãt, neque audit aliquis vocẽ eorum: verùm tacitè, leniterq́ue properantes gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt, ſiquidem cum illis eſt Dominus, qui eſt fons & origo lætitiæ. Tunc mens noſtra non turbida, ſed lenis & placida Angelorum luce radiatur: tunc anima cæleſtium præmiorum auiditate flagrans, effracto, ſi poſſet, humani corporis domicilio, & membris exonerata mortalibus, cum his quos videt, abire feſtinat ad cælum: horum tanta benignitas eſt, vt ſi quis pro conditione fragilitatis humanæ, intro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuò ex corde auferant*

C

metum: deinde dæmonum apparentium contraria hæc dat indicia: *peſſimorum autem vultus truces, ſonitus horridi, ſordidi cogitatus, plauſus, motuſq́ue indiſciplinatorum adoleſcentum, vel latronum: è quibus confeſtim timor animæ, ſenſibus ſtupor incutitur, odium Chriſtianorum, monachorum mœror tædiumq́; ſuorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, laſſitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur poſt timorem horrore concepto ſucceſſerit gaudium, & ad Deum fiducia, atque ineffabilis charitas, veniſſe ſciamus auxilium, quia ſecuritas animæ præſentis maieſtatis indicium eſt.*

Mali ſi horrorem.

Vers. 19.

Videbar quidem vobiscum manducare] Reuera enim Raphael non manducabat: quia mãducatio eſt actio vitalis, qua anima cibum in ore vitaliter maſticat, ac ex ore in ſtomachum, vt ab eo concoquatur, vitaliter traiicit. Raphael autem cùm non informaret corpus aſſumptum, vitaliter in illud non traiiciebat cibum, ſed in illud, perinde ac in ſaccum quendam cibum iniiciebat, quem deinde in vaporem & aerem reſoluebat.

Raphael verè non comedit. Ratio.

Sed ego cibo invisibili &c. vtor] nimirum Deus, Deique viſio & fruitio eſt cibus Angelorum, quo deliciantur, & beantur iugiter.

Cibus Angelorum eſt Deus.

Vers. 20.

Et narrate omnia mirabilia eivs,] Græcus habet: *Scribite omnia quæ facta ſunt in libro:* vnde liquet Tobiam Raphaeli obedientem hanc hiſtoriam conſcripſiſſe, ac huius libri eſſe auctorem, vti habent Græca c. ſeq. v. 1. Hebræa vberiùs habent: *Nunc ergo*, ait, *ſcribite vobis omnia hæc verba in libro & erit in teſtimonium inter vos & Deum veſtrum omnibus diebus vitæ veſtræ. Et hoc verbum ſit in ſignũ,*

&

& in teſtimonium in omnem generationem & generationem. Et vos benedicite Dominum: & confitemini memoriæ ſanctitatis eius. Et nunc dimitte me, & reuertar ad Deum, qui miſit me ad vos.

Vers. 21. ET CVM HÆC DIXISSET, AB ASPECTV EORVM ABLATVS EST,] A corpus à ſe aſſumptum dimittendo, ac in aerem, vel vaporem, ex quo condenſato illud efformarat, per rarefactionem reſoluendo, vti docent Scholaſtici cum D. Thoma 1. parte q. 51.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Tobias laudat Deum, ac verſ. 11. de Jeruſalem felicitate & gloria præclarè vaticinatur.

1. APeriens autem Tobias ſenior os ſuum, benedixit Dominum, & dixit: Mag-
nus es Domine in æternum, & in omnia ſæcula regnum tuum: 2. quoniam
tu flagellas & ſaluas: deducis ad inferos, & reducis: & non eſt qui effugiat manum
tuam. 3. Confitemini Domino filij Iſrael, & in conſpectu gentium laudate eum:
4. quoniam ideo diſperſi vos inter gentes, quæ ignorant eum, vt vos enarretis mi-
rabilia eius, & faciatis ſcire eos, quia non eſt alius Deus omnipotens præter eum.
5. Ipſe caſtigauit nos propter iniquitates noſtras: & ipſe ſaluabit nos propter miſeri-
cordiam ſuam. 6. Aſpicite ergo quæ fecit nobiſcum, & cum timore & tremore
confitemini illi: regemque ſæculorum exaltate in operibus veſtris. 7. Ego au-
tem in terra captiuitatis meæ confitebor illi: quoniam oſtendit maieſtatem ſuam in
gentem peccatricem. 8 Conuertimini itaque peccatores, & facite iuſtitiam co-
ram Deo, credentes quòd faciet vobiſcum miſericordiam ſuam. 9. Ego autem,
& anima mea, in eo lætabimur. 10. Benedicite Dominum omnes electi eius: agite
dies lætitiæ, & confitemini illi. 11. Ieruſalem ciuitas Dei, caſtigauit te Dominus
in operibus manuum tuarum. 12. Confitere Domino in bonis tuis, & benedic Deum
ſæculorum, vt reædificet in te tabernaculum ſuum, & reuocet ad te omnes capti-
uos, & gaudeas in omnia ſæcula ſæculorum. 13. Luce ſplendida fulgebis: & omnes
fines terræ adorabunt te, 14. Nationes ex longinquo ad te venient: & munera de-
ferentes, adorabunt in te Dominum, & terram tuam in ſanctificationem habebunt.
15. Nomen enim magnum inuocabunt in te. 16. Maledicti erunt qui contemp-
ſerint te: & condemnati erunt omnes qui blaſphemauerint te: benedictique erunt
qui ædificauerint te. 17. Tu autem lætaberis in filijs tuis, quoniam omnes benedi-
centur, & congregabuntur ad Dominum. 18. Beati omnes qui diligunt te, & qui
gaudent ſuper pace tua. 19. Anima mea benedic Dominum, quoniam liberauit
Ieruſalem ciuitatem ſuam à cunctis tribulationibus eius Dominus Deus noſter.
20. Beatus ero, ſi fuerint reliquiæ ſeminis mei ad videndam claritatem Ieruſalem.
21. Portæ Ieruſalem ex ſapphiro & ſmaragdo ædificabuntur: & ex lapide pretioſo
omnis circuitus murorum eius. 22. Ex lapide candido & mundo omnes plateæ e-
ius ſternentur: & per vicos eius alleluia cantabitur. 23. Benedictus Dominus, qui ex-
altauit eam, & ſit regnum eius in ſæcula ſæculorum ſuper eam. Amen.

Vers. 5. BENEDIXIT DOMINVM] Græcè: *ſcripſit orationem in exaltationem, & dixit,*

IPSE SALVABIT NOS PROPTER MISERICORDIAM SVAM.] Græca addunt: *& congregabit nos ex omnibus gentibus, vbi diſperſit nos inter eas. Si conuerſi fueritis ad eum in toto corde veſtro, & in tota anima veſtra, vt faciatis ante eum veritatem* (iuſtitiam, id eſt, opera iuſta & ſancta) *tunc conuertetur ad vos, & non abſcondet faciem ſuam à vobis.*

Vers. 7. OSTENDIT MAIESTATEM SVAM IN GENTEM PECCATRICEM,] q. d. oſtendit Deus auguſtam & diuinam ſuam potentiam, iuſtitiam & vindictam in gentem Iſraeliticam; caſtigando eius idololatriam per excidium & captiuitatem Aſſyriacam, ac rurſus magnificam ſuam in eum clementiam oſtendit eius miſerendo, eumque ex captiuitate in patriam reducendo.

Vers. 11. IERVSALEM CIVITAS DEI, CASTIGAVIT TE B DOMINVS;] tum quia multos Iudæos iam cum Manaſſe impio rege è Ieruſalem captiuos abduxit in Babylonem; tum quia paulo poſt cum Ioachim & Sedecia reliquos eodem abducet per Nabuchodonoſor; loquitur enim de futuro, quaſi de præterito, ob propheticæ certitudinem.

Nota: Tobias ab hoc verſu vſque ad finem capitis & c. ſeq. v. 7. 8. & 9. prophetat de excidio Ieruſalem faciendo per Nabuchodonoſor, & de eius, templique reſtauratione poſt 70. captiuitatis annos facienda per Cyrum: ſed ita vt more prophetico à Ieruſale vrbe Iudææ, aſſurgat allegoricè ad Eccleſiam Chriſtianã in Ieruſalem à Chriſto erigendam, & ab ea anagogicè auolet ad Eccleſiam triumphantem in cælis, cuius Ieruſalem erat figura & typus. Idem facit Iſaias c. 60. 65. & 66. Itaque hoc v. & ſeq. ſub typo Ieruſalem partim iam deſolatæ ob idola Manaſſis, vt colligitur *Vaticinium Tobiæ de Ieruſalem terreſtri & cæleſti.*

ex

ex 4.Regum 33.v.10. & 11. partim planè delo- A
landæ & euertendæ ſub Sedecia, iterumque reſtaurandæ & ad maiorem gloriam euehendæ per Eſdram, Nehemiam, Zorobabel & Cyrum, prophetat Eccleſiæ veteris innouationem & reſtaurationem per Chriſtum, maximè quia Eccleſia Chriſtiana cœpit Ieroſolymis in Sion, & quia vna omnium ætatum fuit Eccleſia, licet varios habens ſtatus: vnde v. 14. prædicit vocationem gentium & diffuſionem Eccleſiæ per totum orbem: ſed v. 21. anagogicè rapitur ad Eccleſiam cœleſtem, ſiue ad ſtatum, quem Eccleſia militans habebit in cœlis, vbi erit triumphans. Vnde huc alludit S. Ioannes Apoc. 11. vbi Eccleſiam triumphantem per Schema Ieruſalem glorioſè depingit, vt ibidem fusè explicui.

VERS. 11. IN OPERIBVS,] id eſt, propter opera, puta propter tua idola & ſcelera abduxit, id eſt, abducet B
te in Babylonem.

VERS. 13. LVCE SPLENDIDA (Euangelij & prædicationis Chriſti, eiuſque Apoſtolorum) FVLGEBIS ET OMNES FINES TERRÆ ADORABVNT TE] Prædicit conuerſionem omnium gentium ad Chriſtum, quæ Eccleſiam, quaſi Chriſti ſponſam adorarunt, id eſt humillimè venerati ſunt & coluerunt, ac venerantur & colunt. Idem prædixit Iſaias c. 49. 23. *Vultu, ait, in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.*

VERS. 14. ET TERRAM TVAM IN SANCTIFICATIONEM (id eſt, vt ſanctam, & à Chriſto ac Apoſtolis ſanctificatam) HABEBVNT.

BEATVS ERO, SI FVERINT RELIQVIÆ SEMINIS MEI (puta nepotes & poſteri mei) AD VIDENDAM CLARITATEM IERVSALEM;] tum quam ei afferet Cyrus ad literam, tum quam ei myſticè afferet Chriſtus in hac vita & magis in futura.

PORTÆ IERVSALEM] Hæc omnia v. 19. & VERS. 21.
deinceps ſpectant propriè ad Eccleſiam glorioſam in cælis; hanc enim ibidem dicit fabricandam ex ſapphiro, ſmaragdo, omnique lapide pretioſo, per quæ figuratè non aliud ſignificatur, quàm pulchritudo, ſuauitas, maieſtas, claritas & æternitas beatitudinis cœleſtis, vti fusè declaraui Apoc. 21. Porrò Græca hoc loco ſic habent: *Ædificabitur Ieruſalem Sapphiro & ſmaragdo, & lapide pretioſo muri tui, & turres & propugnacula in auro mundo: & plateæ Hieruſalem in beryllo & carbunculo, & lapide ex ſouphir teſſelabuntur.* Addit Hebræus: *Reges Tharſis & inſulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent.*

PER VICOS EIVS ALLELVIA CANTABITVR.] VERS. 22.
Alleluia Hebr. idem eſt quod *laudate Dominum.* Alleluia ergo eſt vox laudis, exultationis & iubili, quam beati iugiter peragunt in cœlo. Vnde S. Aug. ſer. 151. de Temp. qui eſt de Paſchate: *Tempus moeroris,* inquit, *quod ſignificant dies quadrageſimæ, & ſignificamus & habemus. Tempus autem lætitiæ & quietis & regni, quod ſignificant dies iſti, ſignificamus per alleluia ſed nondum habemus laudes. Sed nunc ſuſpiramus ad alleluia. Quid eſt alleluia? laudate Deum. Sed nondum habemus laudes, in Eccleſia frequentantur laudes Dei poſt reſurrectionem, quia nobis erit perpetua laus poſt reſurrectionem noſtram.*

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TObias moriturus prædicit excidium Niniues æquè ac Ieruſalem, eiuſq; reſtaurationem, ac gloriam per vocationem gentium ad Chriſtum & cæleſtem felicitatem. Tobias ergo iunior è Niniue abit Ecbatana, ibiq; moritur & ſepelitur.

1. ET conſummati ſunt ſermones Tobiæ. Et poſtquam illuminatus eſt Tobias, vi-
xit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum ſuorum. 2. Comple-
tis itaque annis centum duobus, ſepultus eſt honorificè in Niniue. 3. Quinqua-
ginta namque & ſex annorum lumen oculorum amiſit, ſexagenarius verò recepit:
4. Reliquum verò vitæ ſuæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris Dei perre-
xit in pace. 5. In hora autem mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſe-
ptem iuuenes filios eius nepotes ſuos, dixitque eis: 6. Propè erit interitus Niniue:
non enim excidit verbum Domini: & fratres noſtri, qui diſperſi ſunt à terra Iſrael,
reuertentur ad eam. 7. Omnis autem deſerta terra eius replebitur, & domus Dei,
quæ in ea incenſa eſt, iterum reædificabitur: ibique reuertentur omnes timentes
Deum, 8. & relinquent gentes idola ſua, & venient in Ieruſalem, & inhabitabunt
in ea, 9. & gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes regem Iſrael. 10. Au-
dite ergo filij mei patrem veſtrum: Seruite Domino in veritate & inquirite vt facia-
tis quæ placita ſunt illi: 11. & filijs veſtris mandate vt faciant iuſtitias & eleemoſy-
nas, vt ſint memores Dei, & benedicant eum in omni tempore in veritate, & in tota
virtute ſua. 12. Nunc ergo filij audite me, & nolite manere hîc: ſed quacumque
die ſepelieritis matrem veſtram circa me in vno ſepulchro, ex eo dirigite greſſus ve-
ſtros vt exeatis hinc: 13. video enim quia iniquitas eius finem dabit ei. 14. Fa-
ctum eſt autem poſt obitum matris ſuæ, Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua,
& filijs, & filiorum filijs, & reuerſus eſt ad ſoceros ſuos. 15. inuenitque eos in-
columes in ſenectute bona: & curam eorum geſſit, & ipſe clauſit oculos eorum: &
omnem hereditatem domus Raguelis ipſe percepit: viditque quintam generatio-
nem, filios filiorum ſuorum. 16. Et completis annis nonaginta nouem in timore
Domini,

Digitized by Google

Domini, cum gaudio ſepelierunt eum, 17. Omnis autem cognatio eius, & omnis generatio eius, in bona vita, & in ſancta conuerſatione permanſit, ita vt accepti eſſent tam Deo, quàm hominibus, & cunctis habitantibus in terra.

Vers. 1. Et postquam illuminatus est Tobias vixit annis 42.] ſcilicet ab anno ætatis 60. vſque ad 102. vt ſequitur.

Vers. 2. Completis itaque annis centum duobus sepultus est honorifice in Niniue] ſcilicet in loco exilij. Huc enim tranſlatus erat à Salmanaſar rege Aſſyriorum, quorum metropolis erat Niniue. Diſcant hîc ſancti ſe in mundo tanquam in exilio viuere & mori, ac proinde non curent in patria apud ſuos mori & ſepeliri. Nam:

Omne ſolum forti patria eſt, ceu piſcibus æquor:

& vt ait Thomas Morus in Vtopia: *vndique ad ſuperos tantundem eſt viæ.*

Vers. 3. Quinquaginta namque et sex annorum lumen oculorum amisit (in Niniue) sexagenarius verò recepit] Tobias, vt dixi in proœmio, anno ſexto Ezechiæ, quo cum reliquis Iſraelitis ductus eſt in Aſſyriam, erat 39. annorum, ergo anno 25. Ezechiæ agens annum ætatis 46. excæcatus eſt, anno verò 27. Ezechiæ agens annum 60. viſum recepit, ac poſtea duobus adhuc annis ſub Ezechia (hic enim regnauit 29. annis) vixit, deinde ſub Manaſſe annis 40. ac quadrageſimo Manaſſis anno obijt, ante excidium Ieroſolymæ per Chaldæos anno 70.

Porrò Græca plures annos Tobiæ tribuunt. Aſſerunt enim eum excæcatum anno ætatis 158. Verùm ex decreto Conc. Trid. ſeſſ. 4. vulgata Latina, vt canonica Script. nobis ſequenda eſt, non Græca.

Vers. 5. In hora autem mortis suæ vocavit ad se Tobiam filium suum,] vt ei vltima daret monita, quin & oracula de excidio Niniues & gloria Ieruſalem. Idem fecit Iſaac patriarcha moriturus Gen. 27. 27. & Iacobi Gen. 49, & Moſes Deuter. cap. 33. Plato cenſuit animam in morte, quaſi è corpore eleuari ad diuina, vt futura ſubinde præſentiat & prænuntiet occulto quodam naturæ inſtinctu & ſignis prognoſticis; ſicut aues, oues & boues ex ſignis aeris immutati præſentiunt pluuias & tempeſtates. Vnde Cicero l. 1. de diuinat. *Appropinquãte morte, ait, multò eſt animus diuinior. Nam & id ipſum vident, qui ſunt morbo graui & mortifero affecti, inſtare mortem. Itaq; his occurrunt plerumq; imagines mortuorum: tumq; vel maximè laudi ſtudent: eoſq; qui ſecus quàm decuit, vixerunt, peccatorum ſuorum tum maximè pœnitet. Diuinare antẽ morientes etiam illo exemplo confirmat Poſidonius, quod affert: Rhodium quendã ſex æquales nominaſſe, & dixiſſe, qui primus eorum, qui ſecundus, qui deinceps moriturus eſſet.* E noſtris verò Arnobius l. 2. contra gentes: *Morti, ait, vicini maximè valemus ſcientiã, ita vt de futuris vaticinemur, vt proditũ eſt à Platone in Apologia Socratis dixiſſe Socratem.* S. Greg. l. 4. Dial. c. 25. hãc cauſam naturalem probat, & aliam ſupernaturalem adiungit. *Ipſa,* inquit, *aliquando animarum vis, ſubtilitate ſua, aliquid præuidet. Aliquando antẽ exituræ de corpore animæ, per reuelationem futura cognoſcunt. Aliquando verò; iam dum iuxta ſit, vt corpus deſerant diuinitus afflatæ in ſecreta cæleſtia incorporeum mentis oculum mittunt.*

Morituri ſubinde diuinant. Vide l

Porrò certum eſt, Tobiam hîc vi non naturali, A ſed diuina afflatum prædixiſſe excidium Niniues, æquè ac Ieroſolymæ, eiuſque & templi reſtaurationem & gloriam: nulla enim ſigna prognoſtica habebat ex quibus id ipſum colligere, vel conijcere poſſet: vnde à S. Ambr. lib. de Tobia, ipſe Propheta nuncupatur. Vide dicta proœmio in Prophetas minores c. 21.

Vers. 6. Prope erit interitus Niniue.] Niniue ſæpius capta & vaſtata eſt. Primò ab Arbace Medo, qui Sardanapalũ in Niniue regnantem obſedit, & ad ſui, vrbiſq; incendium adegit, id factum eſt ante Tobiam ſub Ozia rege Iuda, auo Ezechiæ, teſte Euſebio & alijs. Secundò, ſub finẽ regni Ezechiæ, nam ſub annũ Ezechiæ 14. ab Angelo in Iudæa cæſus eſt Sennacherib, cui mox ſucceſſit filius Aſarhaddon, qui decem annis regnauit, in eoque deſiere reges Niniues. Nam ſucceſſit ei Merodach Baladan, qui ſubacta Niniue (vt videtur) imperium in Babylonem tranſtulit, B ideoque in Script. poſt Aſarhaddon nulli reges Aſſyriorum, ſed tantùm Babyloniorum nominãtur. Hoc quoq; Niniues excidium anteceſſit mortem Tobiæ, & conſequenter hoc ipſius de euerſione Niniues oraculum, quod ipſe moriens edidit anno 4 Manaſſis, qui Ezechiæ patri in regno ſucceſſit. Tertiò, multi putant Niniuen refloreſcẽtem rurſum euerſam eſſe à Cyaxare Medo & Nabuchodonoſore ſeniore, qui fuit pater Nabuchodonoſoris magni, ſub annũ 13. Ioſiæ regis Iuda: & de hoc excidio hîc loqui Tobiam: ita S. Hier. Euſeb. & alij. Verùm Nahum c. 2. v. 1. oſtẽdit, Niniuen euerſam eſſe à Nabuchodonoſor iuniore quinto anno poſt excidium Ieroſolymæ.

Niniue ſæpè vaſtata.

Porrò Græca hîc addunt: *Vade in Mediam, fili,* C *quia credidi, quæcumque locutus eſt Ionas Propheta de Niniue, quod ſubuertetur. In Media autem magis erit pax vſque ad tempus.*

Non enim excidit verbum Domini] editum à Iona Propheta, vt habent Græca de excidio Niniues; licet enim Niniuitæ ad prædicationẽ Ionæ pœnitentes excidium ſibi ab eo comminatum euaſerint, tamen mox in priſtina ſcelera relabentes, idem incurrerunt, vti poſt Ionam eiſdem prædixit Nahum cap. 2. ſed de oraculo Nahum hîc non agit Tobias, quia diu ante eum vitã functus eſt.

Vers. 7. Et fratres nostri, qui dispersi sunt à terra Israel, revertentur ad eam.] Multi enim ex decem tribubus præuidentes, vel iam ſentientes excidium Niniues, ex ea profugerunt, & non pauci ex eis redierunt in terram Iſrael. Alij veri Dei cultus ſtudioſi iunxerunt ſe tribui Iudæ, & cum ea in vnum Iuda regnum coaluerunt, vt dixi in Eſdra & Paralip.

Omnis autem deserta terra eius (Iſrael) replebitur (incolis ad eam poſtliminio reuertentibus) et domus Dei, quæ in ea incensa est, iterum reædificabitur.] *Incenſa eſt*, id eſt, incendetur à Chaldæis; loquitur propheticè de futuro, quaſi de præterito ob futuri certitudinem. Vnde Græca habent in futuro: *Fratres noſtri diſpergentur, & Ieruſalem erit deſerta, & domus Dei in ea comburetur, & deſerta erit vſque ad tempus:*

Digitized by Google

pus: & iterum miſerebitur eorum Deus, & conuertet eos
in terram. Et ædificabunt domum non qualis prior, vſ-
quequo compleantur tempora ſæculi. Et poſt hæc reuertē-
tur de captiuitatibus & ædificabunt Hieruſalem honori-
ficè: & domus Dei in ea ædificabitur. Et in omnes gene-
rationes ſæculi, ædificatio glorioſa, ſicut locuti ſunt de ea
prophetæ. Et omnes gentes conuertentur verè ad timen-
dum Dominum Deum, & confodient idola ſua,

Vers. 6. Et gavdebvnt in ea reges omnes terræ
adorantes regem Israel,] id eſt, adorantes
Chriſtum, nec enim poſt reditum è captiuitate
fuit alius rex Iſrael, quem adorarint omnes reges
terræ: Chriſto autem omnes gentes & reges ſer-
uierunt.

Vers. 10. Servita Domino in veritate,] id eſt, ve-
rè, ſincerè, ſcilicet vero, ſincero, recto, integro, to-
toque corde, non ficto, non falſo, non dimidiato,
non diuiſo, vt dimidiam cordis animique partem
Deo detis, alteram diabolo, puta idolis & cupidi-
tatibus. Veritas ergo hîc opponitur mendacio,
ſuperſtitioni, hypocriſi, fictioni & ſimulationi. ita
Serarius.

Vers. 11. Vt faciant ivstitias] id eſt, opera iuſta,
pia & ſancta. In Græco additur inſigne exemplū
Achiachari, qui Tobiæ ex fratre fuit nepos, vt dixi
c. 1. ac Manaſſis cuiuſdam, quòd ſcilicet ambo ab
impio & ingrato Aman in famæ & vitæ diſcrimē
fuerint coniecti, ſed ſua pietate & eleemoſynis e-
uaſerint, Aman verò alitus ab Achiacharo in idem
inciderit: ſic enim habet: *& nunc, fili, abi ex Niniue,*
quoniam omnino erunt, quæ locutus eſt propheta Ionas.
Tu autem ſerua legem & præcepta, & eſto amator elee-
moſynarum & iuſtus, vt tibi benefit; & ſepeli me bene,
& matrē tuā mecū: & non vltra maneatis in Niniue.
Fili, vide quid fecit Aman Achiacharo, qui nutriuit eum,
vt è luce duxit eum in tenebras, & quanta retribuit ei.
Et Achiacharus quidem ſaluatus eſt, illi verò retributio
data eſt, & ipſe deſcendit in tenebras. Manaſſes in eleemo-
ſyna erat, & ſaluatus eſt de laqueo mortis, quem fixerunt
ei: Aman autem incidit in laqueum, & perijt. Et nūc fili,
vide, quid eleemoſyna facit, & quomodo iuſtitia liberat.

Quis fuerit hic Aman, incertum eſt, certum eſt
non fuiſſe Aman hoſtem Mardochæi & Eſther:
hic enim Tobiâ longo tempore fuit poſterior.
Quis etiam fuerit hîc Manaſſes ignoratur: Aliqui
putant fuiſſe maritum Iudith: nam tempus con-
ſentit, ſed locus diſſentit, ait Salianus; vixit enim
Iudith tempore Tobiæ, inquit ipſe, ſed in Bethu-
lia Iudææ, non in Niniue & Aſſyria, vbi vixit hic
Manaſſes, de quo agit Tobias.

Vers. 14. Tobias abscessit ex Niniue,] fugiens e-
ius excidium, ex Niniue profectus eſt in Mediam
ad ſocerum ſuum Raguel habitantem in Ecba-
tanis. Vbi nota miram Dei erga Tobiam proui-
dentiam, quæ primò ſub annum Ezechiæ 27.
Tobiam per Raphaelem direxit in Mediam &
Ecbatanam, vt inde educeret Saram, & pecuniā
à Gabelo reciperet, antequam Ecbatana vaſtare-
tur, itaque vtrumque periculo ereptum in tuto
poneret. Nam paulò pòſt vaſtata eſt Ecbatana ſub
Manaſſe filio Ezechiæ, ait Bellarm. & Salianus,
de quo plura in proœmio Iudith.

Secundò, cùm poſtea Ecbatana reflorescente
excidiū immineret Niniue, & Aſſyriæ, iuſſit To-
biam inde excedere, & in Ecbatanam ad ſocerum
tendere, vt illi in ſenio adeſſet, morienti oculos
clauderet, & hæreditatem totam adiret. Si tantâ
curâ Deus prouidit amicis ſuis de bonis corpora-

A libus, quantâ prouidebit de ſpiritalibus, cœleſti-
bus & æternis?

Et completis annis 99. In timore Domi- Vers. 16.
ni (morientem) cvm gavdio sepelierunt evm.]
Eſto enim filij eius & nepotes dolerent de eius
morte, gaudebant tamen, quod tam longam, for-
tunatam, ſanctamque vitam ſimili prorſus morte
concluderet, cùm deinceps illi iam propè centena-
rio nil aliud in hac vita expectandum eſſet, quàm
labor & dolor. Mori enim in ſenectute plena,
honorata, pacifica & proſpera æquè ac pia & ſan-
cta, ingens, imò extremum eſt huius vitæ bonum.
Mortuus eſt ergo Tobias iunior ſub annum 16.
Ioſiæ regis Iuda, in hunc enim annum incidit 99.
vitæ eius annus, & ſepultus eſt in Ecbatana Me-
dorum vrbe. Græca addunt: *Obijt autem & ipſe an-*
norum centum viginti ſeptem, in Ecbatanis Mediæ. Et
audiuit antequam moreretur ipſe deſtructionem Niniues,
quam in captiuitatem cepit Nabuchodonoſor & Aſſue-
rus. Et gauiſus eſt, antequam moreretur ſuper Niniue.

B Aſſuerus hic à multis cenſetur eſſe Cyaxares
pater Aſtyagis, qui fuit auus maternus Cyri primi
Perſarum monarchæ. Qui enim Hebr. vel Chald.
vocatur Aſſuerus, Græcè vocatur Axuares, Oxya-
res & Axares, cui præponitur, Cy, vel Cu, quod
Perſicè principem ſignificat. Salianus verò per
Aſſuerum accipit Phraortem patrem Cyaxaris,
qui Deioci in regno Medorum ſucceſſit. Aſſuerus
enim commune fuit regum Medorum nomen.

Dices, quomodo Tobias iunior ante mortem
potuit videre excidium Niniues, cùm ipſe iuxta
Latinum textum obierit anno ætatis 99. qui inci- *An Tobias*
dit in annum 16. Ioſiæ, iuxta Græcum verò obie- *viderit ex-*
rit anno ætatis 127. qui incidit in annum ſecun- *cidium Ni-*
dum, cuius vndecimo poſtea anno vaſtata eſt à *niues?*
Chaldæis Ieruſalem, ac poſt quinque annos. Ni-
niue, vt dixi Nahum 2. 5. Reſp. primò hæc verba,
quod Tobias viderit excidium Niniues, non eſſe
C in vulgata Latina, quam probauit Conc. Trid. ſed *Reſp. 1.*
in textu Græco, in quo plura addita ſunt, quæ
diſcrepant, imò contrariantur Latinæ vulgatæ, ac
proinde non videntur certa, ſed ab aliquo inſerta,
vt quòd v. 4. & 8. ait Tobiam ſeniorem octo an-
nos fuiſſe cæcum, & vixiſſe annos 158. cùm vul-
gata aſſerat eum quatuor dumtaxat annos fuiſſe
cæcum, & vixiſſe annos 102. Tobiæ iuniori hic
dat annos 127. cùm vulgata tantùm det 99. Qua-
re nobis ſequenda eſt vulgata, nō Græca. Ac pro-
inde verius videtur Tobiam non vidiſſe excidium
Niniues, præſertim cùm Græca hic varient. Com-
plut. enim Tobiæ dant 127. annos; S. Athanaſ. ve-
rò in Synopſi 107. dumtaxat: iuxta vulgatam
mors Tobiæ anteceſſit excidium Niniues 47. an-
nis, iuxta Græcum verò 14 annis.

D Secundò, S. Hieron. Euſeb. & alii cenſent Ni-
niuen excisam anno 13. Ioſiæ, ac ſic Tobias id vi-
dere potuit; mortuus eſt enim anno 16. Ioſiæ.

Tertiò, licet verius ſit Niniuen exciſam anno
quinto poſt exciſam à Chaldæis Ieruſalem, tamen 3.
ſub annum 13. Ioſiæ cœpit obſideri & vaſtari. Nā
vt ait Herodotus lib. 1. Cyaxares cœpit obſidere
Niniuen (ſub Ioſia) ſed inuadentibus Mediam
Scythis, obſidionem intermiſit per 28. annos, poſt
quos cum Nabuchodonoſor iuniore obſidionem
reſumens, & inſtaurans, Niniuen cepit & vaſtauit
anno quinto poſt excidium Ieruſalem, tumque
Nabuchodonoſor ſe fecit monarcham: quare hic
fuit primus annus monarchiæ eius. Vnde Hebr. in

Sedet-

Seder. Olam dicunt id contigiſſe anno primo non regni, ſed monarchiæ Nabuchodonoſoris, qui regni eiuſdem fuit annus 24. cœpit enim ipſe regnare anno quarto Ioakim regis Iuda. Et hoc videntur voluiſſe S. Hier. & Euſeb. ſcilicet quòd Cyaxares cum Nabuchodonoſor ſeniore cœperit obſidere, & vaſtare agros Niniues ſub annum 13. Ioſiæ, idque audierit Tobias ante mortem, ſed poſt 28. annos cum Nabuchodonoſor iuniore obſidioné reſumens, Niniuen expugnarit. Vnde Græca habent Tobiam audiiſſe, non excidium, ſed ἀπώλειαν, id eſt perditionem Niniues: quia ſcilicet audiuit ipſe ita eam obſideri & vaſtari, vt euadere non poſſet, ſed neceſſariò perdenda; id eſt capienda & euertenda foret, quare *τὸ quam captiuauit*, idem eſt, quod capere cœpit: ſignificatur enim A actus inchoatus, non perfectus.

Quartò Serarius, Salianus & alij reſpondent ſæpiùs captam & ſpoliatam eſſe Niniuen, dum ipſa certans cum Babylonijs & Medis de imperio, iam vincebat, iam ab eis vincebatur. Quare incertum eſſe de quâ Niniues perditione loquatur hic Tobias. 4.

Denique Serarius 99. Tobiæ iunioris annos computat à morte patris, ſcilicet ſenioris Tobiæ, quibus addens annos 63. quibus cũ patre Tobias in captiuitate vixit, ac ſatiens eum duorum annorum, quando in captiuitatem venit, conficit eum vniuerſim vixiſſe 164. annos, ita vt pertigerit ad annũ 24. Nabuchodonoſoris, quo euerſa eſt Niniue, itaq; eam euerſã eſſe audire potuerit; ſed hæc ætas illo æuo nimia & planè paradoxa videtur.

COMMENTARIA
IN
IVDITH.
ARGVMENTVM.

Liber Iudith eſt Canonicus.

HIc liber apud Hebræos non extat in Canone ſacræ Scripturæ, ſed apud Chriſtianos. Concilium Nicænum I. eum inter Canonicos ſacræ Scripturæ Libros recenſet, vti refert ſanctus Hieronymus in prologo. Idem fecit Concilium Carthag. III. c. 47. Conc. Florent. & Trident. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei, c. 12. Hinc Ioſephus, quia Hebræus, non meminit Iudith, ſicut nec Tobiæ. Extat Græcè æquè ac Latinè. An græcus textus hîc, æquè ac in Tobiâ ſit ex tranſlatione Septuaginta interpretum, ambigitur. Certè S. Hieronymus nec eius, nec illorum meminit. Videtur primitùs Chaldæo ſermone conſcriptus, ſicut & liber Tobiæ. Vnde S. Hieronymus, in prologo aſſerit ſe eum è Chaldæo tranſtuliſſe, additque: *Accipite Iudith viduam, caſtitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconijs declarate. Hanc enim non ſolum feminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.* Auctor videtur fuiſſe Ioacim Pontifex coæuus Iudith, imò eius director: vti cenſent Hebræi, & ex eis Sixtus Senenſis l. 8. Hæreſi 11. licet nil certi hâc de re aſſeuerari poſſit, vt ait S. Iſid. lib. 6. Orig. cap. 2.

Chaldaicè ſcriptus.

Argumentum.

Argumentum Libri eſt victoria Iudith de Holoferne & Aſſyrijs, per quam Allegoricè repræſentatur victoria B. Virginis de diabolo, ait ex Fulberto Carnot. noſter Caniſ. l. 1. Marialis c. 2. Tropol. triumphus animę fidelis de carne & vitijs, ait Rabanus. Denique tres libri ſunt partes. Primâ deſcribitur Iudæorum periculum à c. 1. vſque ad 8. Secundâ eorum per Iudith liberatio à cap. 8. ad cap. 15. verſ. 9. Tertiâ quæ deinde ſecuta ſunt à c. 15. vſque ad finem.

Partes.

A Quæres, quando contigerit hiſtoria Iudith? multi probabiliter arbitrantur eam contigiſſe ante captiuitatem Babylonicã ſub Manaſſe rege Iuda: nimirum poſtquàm Manaſſes cum ſuis Iudæis è carcere Babylonio dimiſſus in Ieruſalem & regnũ rediji, tunc enim apud Medos potentiſſimus fuit Deioces, qui Ecbatana ædificauit. Niniue nondũ erat diruta, nondum etiam Ieroſolyma; atque à tempore Manaſſis perpetua fuit pax Iudæis vſque ad finem regni Ioſiæ: ita cenſent Bellarm. loco citato, Serarius, Salianus, Genebr. Perer. io c. 1. Daniel. Cang. lib. 11. de locis c. 6. Chriſt. à Caſtro in Oſee 2. verſ. 20. Nabuchodonoſor ergo hic mittens Holofernẽ, quem occidit Iudith, fuit cognatus, vel filius, vt vult Serarius, vel gener Aſarhaddonis filij Sennacherib, qui proinde Aſarhaddoni in regno Niniue ſucceſſit; aut certè fuit Merodach Baladan rex Babylonis, ait Bellarm. & Salianus, B qui deuicto Aſarhaddone regnauit in Niniue, ac cum Arphaxad, id eſt Deioce rege Medorum cõfligens, eum ſuperauit, indeque ad Monarchiam orbis aſpirans miſit Holofernem, qui cęteras gentes ſibi ſubiugaret.

Quando contigit hiſtoria Iudith.

Reſp. 1. ſub Manaſſe.

Alij ex aduerſo cenſent hiſtoriam Iudith contigiſſe poſt reditum Iudæorum è captiuitate Babylonica, multaſque ac validas pro hâc ſententiâ afferunt rationes. Prima, quia in hâc hiſtoriâ aſſeritur Pontifex tunc fuiſſe Ioacim, nullus autem hõc nomine fuit Pontifex, niſi Ioacim filius Ieſu filij Ioſedec poſt reditum ex Babylone; Ieſus enim fuit Pontifex ſub Cyro, Cambyſe, & Dario, Ioacim ſub Xerxe, Eliaſib ſub Artaxerxe, vt patet Nehem. 13. v. 46. 7. & Eccleſ. 41. 14. iuncto cum Aggæi 1. 1. & ſeq. & ex Ioſepho l. 10. Antiq. c. 11. vbi ex tabulis publicis catalogum Pontificum texuit.

2. & verius ſub Xerxe. Probatur 1.

Dices, lib. 4. Reg. 18. v. 37. & Iſaiæ 22. tempore

Ezechiæ regis nominatur Eliacim (qui idem eſt A
eum Ioacim) filius Helciæ, præpoſitus domus, &
inter pręcipuos numeratur ſacerdotes. Reſp. Elia-
cim hic nō fuit ſummus Pontifex, vti nec Helcias
pater eius, ſed fuit aliquis è primarijs ſacerdotibus;
ſiue è principibus ſacerdotum; cui templi & por-
tarum eius cura commiſſa fuit, vt patet ex Scripti
& ex Ioſepho, ex quibus liquet vnum dumtaxat
Helciā fuiſſe Pontificē, non tempore Ezechię, ſed
multò poſt tempore Ioſiæ, de quo 4. Reg. 23. 4.
2. Secunda, quia temporibus Xerxis optimè con-
ueniunt ea, quæ c. 5. dicuntur de nupero Iudæo-
rum è captiuitate reditu. Item quòd c. 6. Iudęi non
dicuntur reges habere, ſed duces populi Oziam
& Charmi, ſi enim ſub Manaſſe hæc contigiſſent,
vtiq; Iudith hoc ſuum facinus cum rege Manaſſe,
non cum Pont. Ioacim, Ozia & Charmi tractaſ-
ſet, nec Ioacim miſiſſet milites, qui occuparent B
fauces montium, ſed Manaſſes. Rurſum ſub Ma-
naſſe Bethulia erat deſerta ab Iſraelitis abductis in
Aſſyriam, & habitabatur à Cutbæis. Adhuc æuo
Xerxis congruit quod c. 5. v. 27. magnates Holo-
3. fernis dicunt de filijs Iſrael, eos iam eſſe inermes,
imbelles, & belli inexpertes, ideoque ſe montibus
& præcipitijs defendere, vt dicitur c. 7. 8. & quod
c. vlt. additur de diuturnâ pace poſt hanc Iudith vi-
ctoriam ſecutâ: Ita cenſet Sanchez hîc, Tor-
niellus & Ribera in cap. 2. Nahum, Lyran. Dion.
Hugo hîc, imò S. Aug. l. 18. de ciuit. c. 26. Euſebi.
in Chron. ad annum mundi 4674. Beda de ſex
ætat. mundi, Beroſus Annianus, & communiter
Hebræi, vt refert Chron. Alexand. item Suidas
verbo Holofernes, & Africanus apud Suidam.
4 Poſtquàm enim Xerxes ſæpè à Græcis victus C
fuit, ac præſertim turpiſſimam illam cladem apud
Thermopylas à Leonidâ & trecentis ſocijs accepit
anno imperij ſui quinto, cœpit ſuis eſſe contem-
ptui, ait Iuſtin. lib. 3. Quare Arphaxad rex Medo-
rum, qui hucuſque Xerxi & Perſis fuerat vectiga-
lis, & tributarius hâc occaſione Xerxis & Perſarū
iugum excuſſit, ac fines regni ſui propagauit. Fe-
cit idem Nabuchodonoſor, cui vel ipſe Xerxes,
vel quod magis reor, Darius Hyſtaſpis pater Xer-
xis regnum Niniues & Aſſyriorum crediderat,
qui proinde confligens cum Arphaxad, eumque
ſuperans, cœpit Monarchiam ambire. Quare Na-
buchodonoſor hic non eſt ille magnus Chaldęo-
rum Monarcha, auctor captiuitatis Babylonicæ,
ſed longè poſterior eo, Aſſyrius ſcilicet vel Baby-
lonius, vnus è principibus Xerxis, Nabuchodo-
noſor enim nomen eſt Babylonium ſiue Chal-
dæum, ac fortè à Nabuchodonoſor Magno no- D
ſter hic nomen hoc ſuum, fortè etiam genus &
ſtirpem accepit.
5. Hinc coniectura eſt, cauſā cur Xerxes Iudæis
tantoperè fuerit beneuolus, vti ſcribit Ioſephus
lib. 11. c. 5. adeò vt filius eius Artaxerxes anno ſe-
ptimo regni ſui miſerit Eſdram, & anno 20. Ne-
hemiam ad reſtaurandam Ieruſalem cum libera-
liſſimâ & ampliſſimâ poteſtate, cauſam inquam
huius beneuolentiæ fuiſſe, quòd videret Xerxes
hunc Nabuchodonoſor hoſtem ſuum & æmulū
imperij, iam recenter à Iudæis fuiſſe profligatum.
Dices, tempore Xerxis deſolata erat Niniue: iā
enim à Magno Nabuchodonoſor exciſa fuerat
quinto anno poſt exciſam Ieruſalem, vti dixi To-
bię vlt. Reſp. Niniuen paulò poſt excidium rędi-
ficatā fuiſſe, quia antiquiſſima & nobiliſſima erat

A ciuitas, idque permiſſu regum Babyloniorum vel
Perſarum, vti ex hiſtorijs factum conſtat de Ba-
bylone, Ieruſalem, Antiochia, Roma, &c. Alias
obiectiones ſoluam c. 4. v. 5. & c. 8. v. 1. vel c. 9. v.
2. Deniq; hanc ſententiam penè euincit id quod
cap 5. 22. & ſeq. dicitur ſub hoc tempus deſertam 6.
fuiſſe Ieruſalem, ac templum euerſum & ſolo æ-
quatum. Hoc enim non contigit ſub Manaſſe,
ſed ſub Sedeciâ in captiuitate Babylonica.
Ex dictis conſtat, quòd Nabuchodonoſor, qui
miſit Holufernem, non fuerit Darius Hyſtaſpis, vt
vult Gerardus Mercator in ſuâ chronologiâ, nec
Artaxerxes Ochus, vt vult Seuerus Sulpitius, nec
Cambyſes filius Cyri qui inchoatam ſub Cyro fa-
bricā templi impediuit, 1. Eſdræ 4. eò quòd Iudęi
ſuum ducem Holofernē occidiſſent, ait Beroſus
B Annianus, idq; innuit S. Aug. 18. ciuit. 26, & Eu-
ſebius: nam Cambyſes ſeptem annis dumtaxat re-
gnauit: Nabuchodonoſor autem anno 12. regni *Nabuchodonoſor hic quis?*
miſit Holofernem, ſed vel fuit Xerxes, vt opina-
tur Sanchez, qui dictus fuit Nabuchodonoſor ob
ſimilem illi ſuperbiam & faſtum; vnde Iudith eius
victrici occinuerunt Iudæi c. 16. l. 12. *Horruerunt
Perſæ conſtantiam eius, & Medi audaciā eius.* Aut po-
tiùs fuit præfectus Principibus Xerxis, qui eius
vice gubernabat Niniuen, vt dixi. Videtur enim
fuiſſe origine Babylonius: hoc enim innuit nomē
eius Nabuchodonoſor, quod eſt Babyloniū. Ar-
phaxad verò fuit præfectus, vel rex Mediæ Xerxi
vectigalis, ſed victo à Græcis Xerxe, vterq; Xerxi
rebellauit, & prouinciæ ſuæ ſe regem abſolutum
fecit. Sic enim eidem Xerxi rebellauit Artabanus,
ac fortè ipſe eſt Arphaxad. Audi Iuſtinū libro ter-
C tio in principio: *Xerxes,* inquit, *Rex Perſarum, terror
anteà gentiū, bello in Græciâ infeliciter geſto, etiā ſuis con-
temptui eſſe cœpit. Quippe Artabanus præfectus eius, defi-
ciente quotidie regis Maieſtate in ſpē regni adductus eſt.*
Simili modo Arbaces conſtitutus à Sardana-
palo Mediæ præfectus, illi effeminato rebellauit,
dicens ſe non poſſe parere illi, qui ſe feminam
mallet eſſe quàm virum: quare illum obſedit, &
ad ſui incendium coëgit, vt ſuperiùs dixi.
Porrò Iudith fuit ex tribu Simeon, vt ipſa aſſe-
rit c. 9. 2. habitauit in Bethuliâ, quæ eſt in tribu
Zabulon. Vixit 105. annis, vt patet ex fine libri.
Fuit ipſa matrona & genere & forma nobilis, ſta-
tu vidua, ætate florens, opibus locuples, pietate
præſtans, cuius eximia forma cum pari virtute cer-
tabat, quam proinde Deus ad hoc heroicum faci-
nus, & Iſraelis liberationem elegit. Bellarminus
cenſet eam cùm occidit Holofernem, fuiſſe 40.
D annorum, Serarius 45. Torniellus 53. Gretſerus
40. Salianus 33. Audi S. Hier. Epiſt. 10. ad Furiā:
*Legimus Iudith viduam confectam ieiunijs, & habitu
lugubri ſordidatam, quæ non lugebat mortuum virum,
ſed ſqualore corporis, ſponſi quærebat aduentum. Video
armatam gladio manum, cruentam dexteram, recognoſco
caput Holofernis, de medijs hoſtibus reportatum. Vincit
viros femina, & caſtitas truncat libidinem: habituq; re-
pentè mutato, ad victrices ſordes redit omnibus ſæculi
cultibus mundiores.*
Porrò Patres Iudithæ eximia dant elogia. Cle-
mens Alexandrinus vocat eam *conſummatam, ſiue
perfectam in mulieribus*, libro quarto Stromatum,
capite ſexto. Origines hom. 9. in Iud. *Magnificam,
& omnium feminarum nobiliſſimam.* Amb. lib. 3. de
offic. cap. 13. *Mirabilem feminam.* Sanctus Fulgent.
Epiſt. 2. cap. 14. *Sanctam viduam* ſæpiùs appellat,
præcla-

præclaram natalibus, facultatibus diuitem, ætate iuuenem, ſpecie mirabilem, diuitiarum contemptricem, delicias reſpuentem, carnis incentiua calcantem, & indutam virtute ex alto. D. Amb. lib. de viduis, *Diuturnis mœroribus, & quotidianis roboratam ieiunijs, ſanctam Iudith.* D. Auguſt. ſerm. de Temp. 228. *Sanctiſſimam Iudith, cuius precibus patuit cœlum, quæ orationis arte* A *arma victricia fabricauit.* Et infrà: *Ecce glorioſæ feminæ caſtitatem ſeruauit oratio.* D. Chryſ. hom. 9. ex varijs: *Sanctiſſimam Iuditham, quæ dum lætitia vultus ieiunium texit, de hoſte triumphum ac victoriam reportauit.* Tertull. lib. de Monac. c. 17. *Nec Iudith,* inquit, *filia Meraris, nec tot aliæ ſanctorum.*

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ARphaxad ædificat Ecbatana: vincitur à Nabuchodonoſor rege Niniues, qui victoria ſuperbiens omnes gentes ad deditionem ſollicitat, ſed ijs repugnantibus ipſe omnes debellare deſtinat.

1. ARphaxad itaque rex Medorum, ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo, &
ipſe ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis, 2. ex
lapidibus quadratis & ſectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum ſeptuaginta,
& in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius poſuit in altitudinem cubitorum centum.
3. Per quadrum verò earum, latus vtrumque vicenorum pedum
ſpatio tendebatur, poſuitque portas eius in altitudinem turrium:
4. & gloriabatur quaſi potens in potentiâ exercitus ſui, & in gloriâ quadrigarum ſuarum.
5. Anno igitur duodecimo regni ſui, Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum, qui regnabat in
Niniue ciuitate magnâ, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum,
6. in campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphraten, & Tigrin, & Iadaſon, in campo
Erioch regis Elicorum.
7. Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor
eius eleuatum eſt: & miſit ad omnes, qui habitabant in Ciliciâ, & Damaſco, & Libano,
8. & ad gentes quæ ſunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in
campo magno Eſdron,
9. & ad omnes qui erant in Samariâ, & trans flumen Iordanem vſque ad Ieruſalem, & omnem terram Ieſſe, quouſque perueniatur ad terminos
Æthiopiæ.
10. Ad hos omnes miſit nuntios Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum.
11. Qui omnes vno animo contradixerunt, & remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt.
12. Tunc indignatus Nabuchodonoſor rex aduerſus omnem
terram illam, iurauit per thronum & regnum ſuum, quod defenderet ſe de omnibus
regionibus his.

VERS. 1. ARPHAXAD ITAQVE, REX MEDORVM.] *τὸ itaque* partim eſt nota exordij hiſtoriç, ſiue libri; hoc enim denotat Hebr. *vau*, id eſt, *& itaque*, vt dixi Ezechielis 1. 1. Sic Cicero ſuas epiſtolas ſubinde orditur ita: *Tu igitur, tu verò, ego verò:* partim ſignificat hanc hiſtoriam acceptam & reſectã eſſe ex priſcis Diarijs, ſiue chronicis Hebræorum, in quibus hæc hiſtoria ſubnectebatur hiſtorijs priorum temporum, ac per *τὸ itaque* ijs cõnectebatur. ita Serarius.

Arphaxad quis? Reſp. 1. Arphaxad hic, ſiue Areapad, idem eſt, quòd Arbaces. Vnde Serarius & alij per Arphaxad intelligunt Arbacem, qui occiſo Sardanapalo regem ſe Mediæ fecit, de quo plura v. 5.

2. Alij cum Bellarm. & Saliano cenſent Arphaxad eſſe Dioclem, ſiue Deiocem, qui tempore Manaſſis regis Iuda Medis imperauit. Deioci enim ſucceſſit Phraortes, inquit Herodotus, Phraorti Cyaxares, Cyaxari Aſtyages auus Cyri: licet Cteſias apud Diodorum, alios, pluresque Medorum reges aſſignet.

Porrò Deioces ædificauit Ecbatanã, teſte Herodoto, Euſebio, & alijs, licet Genebr. per Arphaxad hîc accipiat Cyaxarem, Salianus Phraortem.

3. Tertiò, alij qui ſub Xerxe contigiſſe hanc hiſtoriam arbitrantur, putant Arbacem fuiſſe præfectum Mediæ, qui à Niniue vel Dario Hyſtaſpis A nomen & titulum regiæ dignitatis obtinuit: omnes enim reges Mediæ à primo Rege Arbace nomen acceperunt, & cognominati ſunt Arbaces, ſiue Arbacidæ, ſicut Romani Imperatores à Iulio Cæſare dicti ſunt Cæſares, Ægyptij à primo Ptolemæo Ptolemæi; Græci à primo rege Seleuco dicti ſunt Seleucidæ: Parthi à primo Arſace dicti ſunt Arſacidæ.

Porrò *Arphaxad*, Heb. idem eſt quòd *debilitans, quaſi depopulationem*, ait Pagnin. idque aptè. Ipſe enim ſuis ſuperbis fabricis & quadrigis debilitauit, exhauſit, & quaſi depopulatus eſt populũ; ideoq; ſpoliatus & ſubiugatus fuit à Nabuchodonoſor.

IPSE ÆDIFICAVIT CIVITATEM POTENTISSIMAM QVAM APPELLAVIT ECBATANIS.] Vſurpatur ſubinde nomen Ecbatanis vel Ecbatana quaſi indeclinabile. Hanc vrbem iam ante fuiſſe cõſtat. Vnde Diodorus libro ſecundo aſſerit eam ante Semiramidem extitiſſe, dum ait poſt ædificatã Babylonem huc illam veniſſe, magnifica ibi palatia excitaſſe, & cùm etiam aquarum inopiâ laboraret vrbs, in eam, Oronte monte, qui duodecim ſtadijs abeſt, perfoſſo, aquæ abundantiam deriuaſſe.

Dicitur tamen hîc Arphaxad eam ædificaſſe, quia eam nouis palatijs, turribus, muris auxit, & ornauit. Vnde Græca habẽt: *Ædificauit in Ecbatanis muros circumcirca ex lapidibus ſectis.* Sic Nabuchodo-

noſor ait ſe Babylonem condidiſſe, id eſt ornaſſe & amplificaſſe, Dan. 4. 27. Nam primus turrim Babel & Babylonem condidit Nemrod cum ſocijs, Geneſ. 10. Sic Romulus dicitur condidiſſe Romam, cùm tamen Virgilius dicat, Æneid. 8.

Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.

VERS. 2. EX LAPIDIBVS QVADRATIS ET SECTIS.] Græca addunt, *latis cubitos tres, longis verò ſex.*

FECIT MVROS EIVS IN LATITVDINEM CVBITORVM 70.] Immanis fuit hæc murorum latitudo, in quâ proinde multæ quadrigę ſimul incedere & decurrere poterant. ET IN ALTITVDINEM CVBITORVM 30. Græca habent 50.

VERS. 3. PER QVADRVM VERÒ EARVM (turrium) LATVS VTRVMQVE VICENORVM PEDVM SPATIO TENDEBATVR,] id eſt, quodlibet latus turrium cum altero ſibi obuerſo & oppoſito, hoc eſt, ſingula quatuor latera turrium erant viginti pedum. Erat enim quadratum Geometricum, cuius omnia latera ſunt æqualia. Pro *vicenorum pedum*, Gręca habent, *ſexaginta cubitorum.*

VERS. 4. ET GLORIABATVR QVASI POTENS.] Hæc fuit cauſa belli, nimirum ſuperbia, & dominandi libido, qualis fuit priſcorum monarcharum Aſſyriorum, Babyloniorum, Perſarum, Gręcorum & Romanorum: vnde bellum ciuile inter Pompeium, & Iulium Cæſarem exortum eſt, quòd Pompeius nollet Cæſarem ſibi parem, Cæſar, nollet Pompeium ſe ſuperiorem. Similis eſt gloriatio Thraſonis illius apud Senecam ita iactantis:

Aequalis aſtris grandior, & cunctos ſuper
Altum ſuperbo vertice attingens polum:
Dimitto ſuperos: ſumma votorum attigi.
O me cælitum excelſiſſimum,
Regumq́ regem! vita tranſcendi mea.

VERS. 5. *Nabuchodonoſor quis? Reſp. 1.* ANNO IGITVR DVODECIMO (Cœpit hoc bellum, ſed finitum anno 17. ſi credimus textui Græco, qui ait bellum hoc ſex annos duraſſe) REGNI SVI NABVCHODONOSOR.] Quæres, quis fuit hic Nabuchodonoſor? Primò Zonaras & Genebrard. cenſent fuiſſe magnum illum Nabuchodonoſor, qui Ieruſalem cum templo euertit, & Iudæos in Babylonem abduxit. Verùm hic regnauit in Babylone, non in Niniue, vt hîc dicitur, vicitq́ Iudæos, cùm hic ab eis per Iudith victus ſit.

Secundò, Bellar. & Salian. cenſent eſſe Merodach Baladan (quē Ptolemæus in Almageſto vocat Mardocempad) qui regnauit quidē in Babylone; ſed victo Aſarhaddone rege Niniues, regni ſui ſedem in eâdem Niniue fixit, vti fecit Turca Conſtantinopoli, poſtquàm eam cepit. Nabuchodonoſor enim nomen fuit cōmune regibus Chaldęorum. Vnde Nabonaſſar in tabulis Alphonſinis, & ab Albitegenio ſemper vocatur Nabuchodonoſor. vide Serariū hic, q. 4. idem enim, vel ferè idem eſt vtrumque nomen: vnde nonnulli putant hunc Nabuchodonoſorem patrem fuiſſe Nabuchodonoſoris illius, qui pater fuit Nabuchodonoſoris magni, qui Iudæos in Babylonem abduxit.

Tertiò, Serarius ibidem cenſet Nabuchodonoſorem hunc fuiſſe filium Aſarhaddonis, qui patri vitâ functo in regnum Niniues, & Aſſyriorum ſucceſſerit. Addit Serarius, cui aſtipulātur Genebr. Peretius, & alij, Aſarhaddon, ſiue Sarphedon, vt habent Sept. eſſe Sardanapalum: quare hunc Nabuchodonoſor fuiſſe filiū Sardanapali, qui patris necem vlciſci volens, Arbacem Mediæ præfectū, qui patrem ad necem & incendium coëgerat, bello ſubegerit, regnoque & vita priuarit. Quare Arbacem hîc vocari Arphaxad, à Diodoro verò & Cteſia vocari Dioclen.

Fauet Diodor. lib. 3. c. 1. dicens Sardanapalum, cùm videret imminere ſibi, Niniuæque excidium ab Arbace, ſuos filios ex Niniue emiſiſſe in Paphlagoniam ad eius præfectum Cottum, vt Arbacis manus euaderent. Audi Diodorum: *Obſeſſo in vrbe* (Niniue) *rege* (Sardanapalo) *multæ nationes, libertatis cupidine ad Arbacem defecerunt. Rex magno in diſcrimine regnum verſari videns, filios tres, duaſq́ filias cum magnâ auri, argentiq́ copia in Paphlagoniam ad Cottum Præſidem miſit.* Inter hos tres filios fuit hic Nabuchodonoſor, qui adiutus à præfecto Paphlagonię armata manu Niniuen, regnumque paternum recepit, ac Arbacem vicit & occidit. Sanè ſi hiſtoriā Iudith ante captiuitatem Babylonicam ſub Manaſſe contigiſſe dicamus, hæc ſententia valdè videtur veriſimilis: tunc enim regnauit Aſarhaddon, qui ſi fuit Sardanapalus; vtique tunc quoque in Mediâ regnauit Arbaces: hic enim victo, cæſoq́; Sardanapalo, regem ſe Mediæ effecit. Verùm ſi dicamus hiſtoriam Iudith (vt dixi in proœmio) poſt captiuitatem Babylonicam contigiſſe, conſequenter aſſerendum eſt Nabuchodonoſor hunc vel fuiſſe Cambyſen Cyri filium, vt opinatur ſanctus Auguſtinus, Euſebius, Beda & alij: vnde chronicon Alexandrinū: *aiunt*: inquit, *Cambyſem apud Hebræos ſecundùm Nabuchodonoſorem nuncupari*, quia ab vtroq; afflicti fuere; vel Darium Hyſtaſpis, vt vult Sanchez. Xerxes enim adeò ſuis copijs & viribus intumuit, vt putaret ſe non tantùm terræ, ſed & aquis, marique imperare poſſe. Audi Herodotum libro ſeptimo. *Eſt ex Abydo ad vlteriorem continentem ſeptem ſtadiorum traiectus, quē pontibus iunctum ingens adorta tempeſtas ea omnia dirupit atque diſſoluit. Quod cùm audiſſet Xerxes, indignè ferens, iuſſit trecenta Helleſponto verbera infligi, & in eius pelagus par compedum dimitti. Iam audiui miſiſſe quoque cum his etiam, qui ſtigmata Helleſponto inurerent, dicentes barbara verba, Dominus tibi hanc irrogat pœnam, quòd eum læſiſti.* Idem refert Valerius Max. lib. 3. cap. 2. & addit ad hæc minatum eſſe cælo tenebras, quod ſibi inimicum fuiſſet, & iniurium. Quid ſtultius, inſolentius, & arrogantius? Verùm quia Xerxes regnauit in Perſide, non in Niniue, ac Iudæis fuit amicus & beneuolus, teſte Ioſepho, adeò vt filius eius Artaxerxes Eſdram & Nehemiam in Iudæam remiſerit, vt Ieruſalem reædificarent, quod vtique non feciſſet, ſi pater eius Xerxes, tā turpiter in ſuo duce Holoferne à Iudæis fuiſſet cæſus. Sanè veriùs videtur Nabuchodonoſor hunc fuiſſe aliquem è principibus & præfectis Xerxis, cui ob merita, robur & potentiam Xerxes, vel potiùs pater Xerxis Darios Hyſtaſpis, regnū Niniues, & Aſſyrię conceſſerit, ſed ſub vectigali & tributo: qui videns Xerxem cæſum à Græcis, tributum hoc negauit, ſeque regem abſolutum effecit, ac ſenſim creſcens armis, viribus, & gentibus, Arphaxad regem Mediæ inuaſerit & ſuperarit. Origine & gente videtur fuiſſe Babylonius (hoc enim indicat nomen eius Nabuchodonoſor, quod eſt Chaldæum) ac fortè fuit nepos, vel potiùs abnepos, aut cognatus Nabuchodonoſoris magni; ideoque nomen eius vſurpauit.

Porrò *Nabuchodonoſor* Hebr. idem eſt, quod *coarctans generationem anguſtiâ*, ait Pagninus in nomin. Heb. idq́; aptè. Ipſe enim coarctauit Iudæos,

cæte-

cæteraſque gentes, & ad extrema redegit, vt patet ex ſeq.

NABVCHODONOSOR REX ASSYRIORVM, QVI REGNABAT IN NINIVE.] Additur hoc, vt diſtinguatur à Nabuchodonoſor magno, qui regnauit in Babylone, ideoque, Monarchiam a Niniue & Aſſyrijs ad Babylonem & Chaldæos tranſtulit: quanquam vicina erat Niniue Babyloni, & Aſſyrij Chaldæis, ideoque ex Aſſyrijs orta eſt monarchia Chaldæorum: quare cum eâ quaſi vna, eademq́; cenſeatur. Hinc & Nabuchodonoſor nomen eſt partim Chaldæum, partim Aſſyrium. *Nabo* enim erat nomen idoli Chaldæorum: *Aſar* erat nomen regum Aſſyriorũ, vt patet in Salamanaſar, Teglatphalaſar, Aſarhaddon, quæ ex Aſar conflata ſunt.

PVGNAVIT CONTRA ARPHAXAD, ET OBTINVIT EVM] id eſt, cepit eum; & iaculis confodit. Græca enim ſic habent: *In bello ſuo roboratus eſt Nabuchodonoſor, & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes eius turres euertit: & ipſius vrbium dominus factus eſt, & Ecbatana vſque peruenit, & potitus eſt eius turribus plateaſq́; vaſtauit: & ipſius ornatum ad eius opprobrium redegit. Et cepit Arphaxadum in montibus Ragau, & iaculis eum ſuis confixit, eumq́ue prorſus perdidit & exterminauit vſque ad diem illum.* Metuit hanc ſtragem ſuperba gloriatio Arphaxad in ſuis copijs & quadrigis: nam vt ait Seneca in Hercule:

Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus.

Idem Thyeſte:

Vos, quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ,
Ponite inflatos, tumidoſq́; vultus: Et mox
Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem:
Nemo confidat nimium ſecundis.

Quocirca Arbanus rex Xerxi (ſub quo hæc contigerunt, imò quem Sanchez cenſet fuiſſe Nabuchodonoſor) hoc prudens dedit monitum: *Vides vt animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus inſoleſcere ſinit Deus: quæ vero paruula ſunt, ne tantillum quidem vellicat? Vides vt in maxima ædificia & arbores, eiuſmodi ſemper tela contorquet? Amat enim Deus incidere, ſiue truncare, quæ eminent omnia.* Et cauſa ſubditur: *neminem enim ſinit magni quidpiam de ſeipſo ſentire, præter ſeipſum.*

Quid Nabuchodonoſor, parta hac victoria, egerit, Græcus ſic enarrat: *Reuerſus eſt ipſe cum ipſis* (ſuis copiis Niniuen) *& omnis qui ad eum ſeſe aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum, & erat illic otians, epuliſq́; vacans, & tam ipſe, quàm eius exercitus, ad dies centum & viginti.*

VERS. 7. TVNC EXALTATVM EST REGNVM NABVCHODONOSOR, ET COR EIVS ELEVATVM EST,] A vt omnibus ſe fortiorem exiſtimans, ambiret monarchiam, & omnes gentes ſibi ſubiugare decerneret. Verè Seneca in Troad.

Regi frænis nequit
Et ira, & ardens hoſtis, & victoria,
Gladiuſque felix, cuius infecti ſemel
Vecors libido eſt.

ET MISIT AD OMNES] legatus, qui poſtularent, vt omnes gentes ſe Nabuchodonoſori victori ſubijcerent. Hæc aliter narrantur in Græco, ſcilicet quòd Nabuchodonoſor ante victoriã de Arphaxad miſerit nuncios ad omnes vicinas gentes opem contra Arphaxad flagitans: quâ à gentibus negatâ, ipſum iuraſſe ſe illas exciſurum: mox pugnaſſe cum Arphaxad, anno regni ſui 17. eumq́; viciſſe, & iaculis confixiſſe, ac Ecbatanã euertiſſe: deinde cum triumpho rediiſſe in Niniuem, ibique otio & luxui ſe dediſſe per 120. dies. Verùm authentica nobis eſſe debet vulgata Latina editio, illique Græca vel conciliãda eſt, ſi poteſt, ſi non B poteſt, abijcienda: hoc loco poteſt conciliari. Potuit enim Nabuchodonoſor bis miſiſſe nuncios, ſcilicet primò ante pugnam, vt habet Græca: ſecundò poſt pugnam, vt habet vulgata.

ET AD GENTES, QVÆ SVNT IN CARMELO ET CEDAR, ET INHABITANTES GALILÆAM.] VERS. 8. Græca plures gentes enumerant. Hinc liquet Nabuchodonoſor non fuiſſe Xerxem. Huic enim vt monarchæ parebant pleræque gentes, ac in primis Galilæi: nam ex Eſdrâ, & Nehemiâ conſtat, Darium patrem Xerxis, & Artaxerxem filium Xerxis miſiſſe in Iudæam, Nehemiam & alios Duces, qui ſuo nomine Iudæos gubernarent.

QVI OMNES VNO ANIMO CONTRADIXERVNT, VERS. 11. ET REMISERVNT EOS VACVOS, ET SINE HONORE (imò *cum ignominia*, vt habet Græcus) ABIECERVNT.] C Hoc eſt plus merebatur faſtus ex victoriâ inſoleſcentis Nabuchodonoſoris, vt ſicut ipſe ſtrauerat arrogantiam Arphaxad, ſic & ipſius inſolentia à Iudith ſterneretur, & à gentibus rideretur.

IVRAVIT PER THRONVM ET REGNVM SVVM, VERS. 12. QVOD DEFENDERET (id eſt, vlciſceretur) SE.] Putabat enim ingentem iniuriam & ignominiam ſibi à gentibus eſſe illatam, ideoque ad ſuum honorem ab eis læſum recuperandum & defendendum, ſe debere hoc probrum & bello & excidio vlciſci: vt hodie multi cenſent ſe ad defenſionem honoris ſui debere eos, qui illum contumeliâ aliquâ læſerunt, vlciſci & occidere. Sed hic eſt paralogiſmus mundi, & mendax ſpiritus diaboli. Sic defendere ſumitur pro vindicare cap. 9. 2. & ab Apoſtolo Rom. 12. 19. *Non vos defendentes*, id eſt vindicantes, *chariſſimi*. Vide ibi dicta.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NAbuchodonoſor, approbante bellico conſilio, mittit Holofernem, vt gentes Occidentales armis ſibi ſubijciat.

1. ANno tertiodecimo Nabuchodonoſor regis, viceſima & ſecunda die menſis primi factum eſt verbum in domo Nabuchodonoſor regis Aſſyriorum, vt defenderet ſe. 2. Vocauitque omnes maiores natu, omneſque duces, & bellatores ſuos, & habuit cum eis myſterium conſilij ſui: 3. dixitque cogitationem ſuam in

eo eſſe, vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio. 4. Quod dictum cùm placuiſſet
omnibus, vocauit Nabuchodonoſor Rex Holofernem principem militiæ ſuæ, 5. &
dixit ei: Egredere aduerſus omne regoum Occidentis, & coorra eos præcipuè, qui
contempſerunt imperium meum. 6. Non parcet oculus tuus vlli regno, omoemque
vrbem muoitam ſubiugabis mihi. 7. Tunc Holofernes vocauit duces, & magiſtra-
tus virtutis Aſſyriorum: & dioumerauit viros in expeditionem, ſicut præcepit ei rex,
centum viginti millia peditum pugoatorum, & equitum ſagittariorum duodecim
millia. 8. Omoemque expeditiooem ſuam fecit præire in multitudine innumera-
bilium camelorum cum his, quæ exercitibus ſufficerent copioſè, boum quoque ar-
menta, gregeſque ouium, quorum noo erat numerus. 9. Frumentum ex omni Sy-
riâ in tranſitu ſuo parari cooſtituit. 10. Aurum verò, & argeotum de domo regis
aſſumpſit multum nimis. 11. Et profectus eſt ipſe, & omnis exercitus, cum qua-
drigis & equitibus, & ſagittarijs, qui cooperuerunt faciem terræ, ſicut locuſtæ. 12.
Cumque pertranſiſſet fines Aſſyriorum, venit ad magnos montes Ange, qui ſuot à
ſiniſtro Ciliciæ, aſcenditque omnia caſtella eorum, & obtinuit omnem munitionem.
13. Effregit autem ciuitatem opinatiſſimam Melothi, prædauitque omnes filios
Tharſis, & filios Iſmael, qui erant contra faciem deſerti, & ad auſtrum terræ Cellon.
14. Et tranſiuit Euphraten, & venit in Meſopotamiam: & fregit omnes ciuitares
excelſas, quæ erant ibi, à torrente Mambre vſquequo perueniatur ad mare: 15. Et
occupauit terminos eius à Ciliciâ vſque ad fines Iapheth, qui ſunt ad auſtrum. 16.
Abduxitque omnes filios Madiao, & prædauit omnem locupletationem eorum, om-
neſque reſiſtentes ſibi occidit in ore gladij. 17. Et poſt hæc deſcendit in campos
Damaſci in diebus meſſis, & ſuccendit omnia ſata, omneſque arbores & vineas fecit
incidi: 18. & cecidit timor illius ſuper omnes inhabitaotes terram.

Vers. 1. ANNO TERTIO DECIMO NABVCHODONOSOR] A Græca habent *Anno* 18. Si vis hæc inter ſe cōciliare, dicito annū 13. Nabuchodonoſor fuiſſe 18. ab initio regni Arphaxad, æmuli & hoſtis ſui.

Vers. 2. HABVIT CVM EIS MYSTERIVM (id eſt ſecretum, ſiue arcanum) CONSILII SVI.] Regum enim conſilia, præſertim de ſubiugandis alijs regibus & gentibus, ſecreta & arcana ſunt.

Vers. 4. *Holofernes quis? Reſp. 1.* HOLOFERNEM PRINCIPEM MILITIÆ SVÆ.] Quæres, quis, qualis, & quantus fuit Holofernes? Reſp. primò, Cedrenus ait eum fuiſſe Perſam. Nomen enim videtur Perſicū, perinde vt Perſica nomina ſunt Tiſaphernes, Artaphernes, Intaphernes, quanquam & apud Aſſyrios, Armenos, & Cappadoces, teſte Serario, in c. 1. 94. inueniantur qui nominati ſint Holofernes. Si Perſa fuit, ideò Perſam ducē elegit Nabuchodonoſor, vt Perſas à Xerxe, iam per cladem à Græcis acceptam contemtibiles effectos, ad ſe alliceret, vti & fecit. Vnde c. vlt. v. 12. dicitur: *Horruerunt Perſæ conſtantiā eius, & Medi audaciā eius, ſcilicet Iudith*: nam ſubacto iam Arphaxad, & Medis à Nabuchodonoſor, multi Medi, & Perſæ Medis vicini, nomen militiæ ipſius dederant. B

Secundò Holofernes fuit dux exercitus Nabuchodonoſoris, ideoque ſecundus ab eo, vt habent Græca: ſicut Ioſeph fuit ſecundus à Pharaone, Aman ab Aſſuero, Epheſtion ab Alexandro; vnde Zonaras vocat Holofernem Archiſatrapam. Tertul. verò lib. 1. contra Marc. c. 7. & S. Aug. in Appendice, ſerm. 66. eum vocant regē, quia poteſtatem habebat ampliſſimam, & opes quaſi regias. Simili modo Ioſeph proximus à Pharaone, à Ioſepho & Philone apud Euſeb. l. 9. Præpar. Euang. vocatur σκηπτοῦχος, id eſt, ſceptriger, hoc eſt rex: regis enim inſigne eſt ſceptrum.

Tertiò, Franc. Maironis aſſerit Holofernem fuiſſe filium Aſſueri, & Eſtheris; ſed hoc vt nouum & inauditum omnes refutant.

Quartò, Pagnin. in nom. Hebr. Holofernes, inquit, iuxta Græcam etymologiam dictus quaſi *totus dos*: ὅλος enim eſt totus, φερνὴ eſt dos, ſunt & qui compoſitum putant ex Hebræo & Chaldæo, & interpretātur *fortis dux*. Nam *parnas* Chaldæis eſt præfectus ſiue dux. Hæc Pagnin. Vnde ducum Perſarum illuſtrium nomina ſunt Phanaſpes, Pharnuches, Pharnabas. A

Quintò, quoad mores Holofernes ſuperbiâ faſtuque, æquè ac fluxu & luxuria ſimilis fuit Nabuchodonoſori, ideoque à Iudith victus, cæſuſq; eſt, vt patebit ex ſeq. Græca addunt Nabuchodonoſor dixiſſe Holoferni, ſe cum totis copijs ſubſecuturum: *Egrediar*, ait, *in furore meo ſuper eos, & operiam omnem terram in pedibus virtutis meæ*, &c.

Vers. 5. ET DIXIT EI: EGREDERE ADVERSVS OMNE REGNVM OCCIDENTIS] Græca fuſiùs hoc regis mandatū enarrant, aiuntque: *Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ. Ecce tu egrederis à facie meâ, & ſumes tecum viros, qui ſuis ipſorū viribus confidant, peditum ad centum viginti millia, & multitudinem equorum cum eorum aſcenſoribus, multitudinem equitū, duodecim myriadum ſeu centum, & viginti milliū, & exibis in occurſum, ſiue præliū contra omnem terrā, quæ ad occidentē eſt, quia oris mei verbo nō obtemperarunt. Et ipſis denuntiabis, vt terrā & aquā præparent, quia egrediar in furore meo contra ipſos, & operiā omnem faciē terræ pedibus mei exercitus, & dabo ipſos illis in direptionem, eorumq; vulnerati valles atq; torrentes implebunt ipſorū. Fluuius etiam mortuis eorum exundans, complebitur: ipſorumq; tandem captiuitatē agam, ſeu propellā in terræ omnis extrema. Tu verò egreſſus præoccupabis mihi omnes eorum fines, & ipſi ſeipſos tibi dedent, & tu mihi eos in diem redargutionis eorū reſeruabis. Contra eos verò, qui rebelles & immorigeri ſunt, non parcet oculus tuus, quominus eos in omni terrâ tua & in cædē & direptionē des: quia viuo ego, & robur regni mei, quæ locutus ſum, ea etiam faciam in manu meâ. Tu verò non tranſgredieris vel vnicum verborum Domini tui, ſed perficiens perficies, ſicut præcepi tibi: & nihil cunctabere, vt ea facias.*

Nota

Terram & aquam petebant Perſæ in ſignum.

Nota in his Regis verbis *τὸ denunciabis eis, vt mihi aquam & terram præparent*, quibus ſignificatur vetus Perſarum mos, qui volentes gentem aliquã ſibi ſubiugare, ac ab eâ poſtulantes, vt illa ſe Perſis dederet, ab eâ petebant terram, & aquam, quaſi ſeruitutis ſymbolum. Hæc duo enim ad vitam humanam ſunt neceſſaria. Vnde Ariſt. lib. 2. Rhetor. *Præbere terram & aquã*, inquit, *ſeruire eſt*. Hinc cùm Darius Hyſtaſpis à Spartanis poſtularet terram & aquam in ſignũ deditionis, Spartani legatos eius coniecerunt in puteum, dicentes vt inde terram & aquam haurirent, quam ad Darium deferrent, vti narrat Herodotus l. 7. Vnde Xerxes Darij filius non eſt auſus mittere legatos ad Spartanos, qui ab eis terram & aquam poſcerent, ait Hero. lib. 8. & Diod. l. 11. Hinc Alexander magnus apud Curtium lib. 3. cum Dario Codomano & Perſis cõflicturus, in oratione ad milites hanc Darij Hyſtaſpis, & Xerxis arrogantiam inſimulat, vt meminerint ſe cum Perſis dimicare, qui terram & aquam poſtulare ſunt ſoliti: itaq; ijs, qui ſe illis ſubijcerẽt, neque fontium hauſtũ, neque cibos, terræ fruges relinquerent. Ruſum Herod. l. 4. narrat Darium Hyſtaſpis ab Indathyrſo Scytharum Duce poſtulaſſe terram & aquam. Et cùm ille miſiſſet *auem, murem, ranam, & quinq; ſagittas*, Darij opinio erat, *Scythas ſe ſibi tradere, & terram & aquam*, quòd *mus* quidem in terrâ gignatur, & eodem quo homines fructu victitet: *rana* autem in aquis naſcatur; *auis* verò ſit equo aſſimilis: at *ſagittis* dandis ſuum ipſorum robur tradere.

Vers. 7. Et eqvitvm sagittariorvm dvodecim millia] Græca habent 120. *millia*, vt iam audiuimus; vbi videtur eſſe mendum in numero, & delenda eſſe ciphra 0, vt maneant 12. millia, vti habet Noſter. Quis enim tot millia equitum in aciem eduxit? Sanè Darius contra Alexandrum eduxit equitum dumtaxat 44. millia, peditum A ducenta, ait Curtius lib. 4. niſi quis dicat equitum ſagittariorum hîc fuiſſe 12. cæterorum verò equitum lanceis, ſariſſis, bipennibus, &c. armatorum fuiſſe 108. millia, vt vtriſque iunctis fierent 120. millia. Fortè in Græcis dempto centum, legendum eſt 20. è quibus 12. millia fuerint ſagittariorum, vti etiam habet Græcus; cæteri alterius armaturæ.

Venit ad magnos montes Ange, qui svnt a sinistro Ciliciæ.] Ange ergo tum montes vocabantur, qui erant à ſiniſtro Ciliciæ, ex quibus ortus eſt *Philtes Angæus*, de quo Curtius lib. 3. apud Herodot. l. 7. nominatur *Rangæus mons magnus*, & apud alios. Vers. 12

Effregit (expugnauit) avtem civitatem opinatissimam (famoſiſſimam, opibuſque & robore nominatiſſimam) Melothi, (*Melothi* Hebr. idem eſt quod *plenitudo*, ſcilicet opum, & hominum: talis enim erat in Melothi) prædavitqve (prædatus eſt) omnes filios tharsis.] Hi ſunt de quibus dicitur 2. Machab. 4. 30. *Contigit Tharſenſes, & Mallotas ſeditionem mouere, eò quòd* B *Antiochidi Regis concubinæ dono eſſent dati.* Tharſis enim fuit nepos Iaphet, Geneſ. 10. à quo mare mediterraneum, & Cilicia eius terminus, indeque quoduis mare vocatum eſt Tharſis, vti dixi Iſaiæ 2. 16. Vers. 13.

Mambre,] Græca habent *Arbonai*. Vers. 14.

Vsqve ad fines Iaphet] ſignificatur Ioppe, ait Serarius, quæ & hodie vocatur *Iapha*, ac Turcis *Zapha*: nam, vt ait Plinius lib. 5. cap. 13. *Vicus Ioppes Pharum antiquior terrarum inundatione*; vt ferunt. Vers. 15.

Circvmdeditqve,] Græcè, ἐκύκλωσε, id eſt, *circumdedit, cinxit*. Vers. 16.

Et svccendit omnia sata,] Græca habent: *Greges & armenta abſumpſit, vrbes diripuit, agros depopulatus eſt, iuuenes ipſorum omnes in ore gladij percuſſit.* Vers. 17.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Reges Syriæ, & Meſopotamiæ ex metu ſe dedunt Holoferni, qui tamen ferociter eorum vrbes lucoſq; & Deos deſtruxit, vt ſolus Nabuchodonoſor quaſi Deus coleretur.

1. Tunc miſerunt legatos ſuos, vniuerſarum vrbium ac prouinciarum reges ac
principes, Syriæ ſcilicet, Meſopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Lybiæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt: 2. Deſinat indignatio tua circa nos:
meliùs eſt enim vt viuentes ſeruiamus Nabuchodonoſor regi magno, & ſubditi ſimus tibi, quàm morientes cum interitu noſtro ipſi ſeruitutis noſtræ damna patiamur. 3. Omnis ciuitas noſtra, omniſque poſſeſſio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregeſque ouium, & caprarum, equorumque & camelorum, &
vniuerſæ facultates noſtræ, atque familiæ, in conſpectu tuo ſunt; 4. ſint omnia noſtra ſub lege tuâ. 5. Nos, & filij noſtri, ſerui tui ſumus. 6. Veni nobis pacificus
Dominus, & vtere ſeruitio noſtro, ſicut placuerit tibi. 7. Tunc deſcendit de montibus cum equitibus in virtute magnâ, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem terram. 8. De vniuerſis autem vrbibus aſſumpſit ſibi auxiliarios viros
fortes, & electos ad bellum. 9. Tantuſque metus prouincijs illis incubuit, vt vniuerſarum vrbium habitatores principes, & honorati ſimul cum populis, exirent obuiam venienti, 10. excipientes eum cum coronis, & lampadibus, ducentes choros
in tympanis, & tibiis. 11. Nec iſta tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt: 12. nam & ciuitates eorum deſtruxit, & lucos eorum excidit. 13.
Præceperat enim illi Nabuchodonoſor rex, vt omnes Deos terræ exterminaret,

videlicet, vt ipſe ſolus diceretur Deus ab his nationibus, quæ potuiſſent Holofernis potentiâ ſubiugari. 14. Pertranſiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemque Meſopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa, 15. accepitque ciuitates eorum, & ſedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuerſum exercitum virtutis ſuæ.

Vers. 1. TVNC MISERVNT LEGATOS.] Sic Alexander Magnus reuerti voluit Babylonem; ait Curtius, quia *nunciabatur ei, legatos ex diuerſis terrarum orbis partibus vndique Babyloniam confluxiſſe, eiuſque aduentum expectare. Adeò totum orbem nominis eius terror inuaſerat, vt cunctæ gentes, velut deſtinato ſibi regi adularentur.*

SYRIÆ] ſtrictè ſumptæ, cuius caput eſt Damaſcus, quæ inde dicta eſt Damaſina, cuius rex fuit Danadad, Raſin, Hazael, 3. Reg. 20. & ſeq. complectitur Antiochiam, Phœniciam, Iudæam, Palæſtinam, Meſopotamiam, Aſſyriam, teſte Plinio lib. 5. c. 12.

SOBAL] eſt Syriæ pars, quæ à Ptolemæo, Strabone & Plinio, Sophone dicitur, de quâ in libris Reg.

LYBIÆ] Nonnulli ſuſpicantur legendum *Liciæ*, eò quòd Lybia ſit in Africâ, longeque abſit à Syriâ. Verùm terror Nabuchodonoſoris fuit tantus, vt ad Lybiam peruadere potuerit, vti fama & terror Alexandri magni penetrauit ad Garamantes, & Indos.

Vers. 2. VT VIVENTES SERVIAMVS NABVCHODONOSOR REGI MAGNO.] Verè Alexander magnus apud Plutarchum lib. 2. de fortunâ Alex. aiebat: *multos nomine tenus eſſe magnos.*

Vers. 7. TVNC DESCENDIT (Holofernes) DE MONTIBVS] Syriæ, puta Caſio, Libano, & Antilibano, inter quos ſita eſt Damaſcus, cuius campos fertiles tempore meſſis occupauit Holofernes, vt dictum eſt c. 2. v. 17.

Vers. 10. EXCIPIENTES EVM CVM CORONIS ET LAMPADIBVS, DVCENTES CHOROS IN TYMPANIS ET TIBIIS.] Corona enim eſt inſigne regis, cui olim lampades accenſæ, ſiue ignes præferebantur, vti

A docet Tertul. in Apolog. & Xiphilinus in Nerone. Audi Curtium l. 5. *Bagiſtanes Babylonicæ arcis & regiæ pecuniæ cuſtos obuiam victori Alexandro egreſſus, totum iter floribus, coroniſque conſtrauerat, argenteis altaribus ab vtroque latere diſpoſitis, quæ non thure modò, ſed omnibus odoribus cumulauerat.* Vide dicta Ieremiæ c. 1. 13. ad illa: *Ollam ſuccenſam ego video.*

ET LVCOS EORVM EXCIDIT] cum Dijs & idolis, qui in lucis more gentium, tegentes ſuas obſcenitates, colebantur, vt dixi in lib. Reg. Vers. 12.

VT OMNES DEOS EXTERMINARET, VT IPSE SOLVS DICERETVR DEVS.] Vide quò aſſurgat faſtus hominis, qui oblitus ſe terram eſſe & puluerem, Deo & diuinitati bellum indicit, ipſeq; vult haberi & coli vt Deus, imò ſolus Deus. Et hoc etiam, quia vicerat Arphaxad. Verè Darius apud Curtium lib 4. *Fragilitas humana*, inquit, *nimia in* Vers. 13.
B *proſperis rebus obliuio eſt.* Similis fuit ſtatus Luciferi Iſaiæ 14. 15. & Pharaonis Ezech. 29. v. 3. & Regis Tyrij Ezech. 28. ideoque omnes æterni, regnoque & vitâ deijci meruerunt. Superbia ergo mera eſt inſania, quæ hominem facit quaſi Titanem, non gigantomachum tantùm, ſed & theomachum, vt Deum quaſi ad duellum prouocare audeat, perinde ac ſi canis elephantum, mus leonem ad certamen prouocet.

IN TERRAM GABAA] id eſt in terram cliuoſam, & montoſam. Hanc enim Hebr. ſignificat Gabaa. Græca habent: *Venit ſecundum faciem, vel in planitiem Eſdrelon prope Dotæam, quæ eſt è regione Serræ magnæ Iudææ, & caſtrametatus eſt inter Gabaa, & Schytopolim.* Vnde Serarius pro *Idumæos* ſuſpicatur legendum *Dothæos. Serra*, ait Arias, *eſt tractus perpetuò clauſus & diuiſus; ſiue inſtar dentium ſerræ ſtrictus, vti ſunt fauces & anguſtiæ montium.* Vers. 14.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi metu Holofernis ſe muniunt, ac induti cilicijs, & cinere, Dei opem inclamant. Conſolatur eos Eliachim Pontifex, & Dei opem promittit, ſi in oratione perſeuerent.

1. TUnc audientes hæc filij Iſrael, qui habitabant in terrâ Iuda, timuerunt valdè à facie eius. 2. Tremor, & horror inuaſit ſenſus eorum, ne hoc faceret Ieruſalem, & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum. 3. Et miſerunt in omnem Samariam per circuitum vſque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium: 4. & muris circumdederunt vicos ſuos, & congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ. 5. Sacerdos etiam Eliachim, ſcripſit ad vniuerſos qui erant contra Eſdrelon, quæ eſt contra faciem campi magni iuxta Dothaim, & vniuerſos, per quos viæ tranſitus eſſe poterat, 6. vt obtinerent aſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Ieruſalem, & illic cuſtodirent, vbi anguſtum iter eſſe poterat inter montes. 7. Et fecerunt filij Iſrael, ſecundùm quod conſtituerat eis ſacerdos Domini Eliachim. 8. Et clamauit omnis populus ad Dominum inſtantia magna, & humiliauerunt animas ſuas in ieiunijs, & orationibus, ipſi & mulieres eorum. 9. Et induerunt ſe Sacerdotes cilicijs, & infantes proſtrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio. 10. Et clamauerunt

uerunt ad Dominum Deum Iſrael vnanimiter, ne darentur in prædam infantes eo-
rum, & vxores eorum in diuiſionem, & ciuitates eorum in exterminium, & ſancta
eorum in polutionem, & fierent opprobrium gentibus. 11. Tunc Eliachim, ſa-
cerdos Domini magnus, circuiuit omnem Iſrael, allocutuſque eſt eos, 12. dicens:
Scitote quoniam exaudiet Dominus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in ie-
iunijs, & orationibus in conſpectu Domini. 13. Memores eſtote Moyſi ſerui Do-
mini, qui Amalec confidentem in virtute ſuâ, & in potentiâ ſuâ, & in exercitu ſuo,
& in clypeis ſuis, & in curribus ſuis, & in equitibus ſuis, non ferro pugnando, ſed
precibus ſanctis orando deiecit: 14. ſic erunt vniuerſi hoſtes Iſrael: ſi perſeuera-
ueritis in hoc opere, quod cœpiſtis. 15. Ad hanc igitur exhortationem eius depre-
cantes Dominum, permanebant in conſpectu Domini, 16. ita vt etiam hi qui of-
ferebant Domino holocauſta præcincti cilicijs offerrent ſacrificia Domino, & erat
cinis ſuper capita eorum. 17. Et ex toto corde ſuo omnes orabant Deum, vt viſi-
taret populum ſuum Iſrael.

Vers. 2. TREMOR ET HORROR INVASIT SENSVS EORVM] Græca vberiùs habent: *Et timuerunt valdè à facie eius, & pro Ieruſalem, & templo Domini Dei ſui turbati ſunt, quia recenter fuerant aſcendentes de captiuitate, & nuper omnis populus cõgregatus fuerat ex Iudæâ, & vaſa & altare & domus* (Dei, id eſt templũ) *ex profanatione ſanctificata erant*. Multi; vt dixi in proœm. cum Bellarmino, Salian. & alijs, hęc referunt ad Manaſſen regem Iuda, qui cum ſuis captus in Babylone, liber dimiſſus eſt in regnum, ac pœnitens templum à ſe per idola profanatum purgauit, verique Dei cultui reſtituit. Verùm hæc etiam fuit captiuitas, & liberatio Manaſſis regis, nõ totius populi. Adde quòd Manaſſis regis nulla toto hoc libro fiat mentio, quod vtiq; fieri debuiſſet, cùm ad eum, vtpote regem potiùs quàm Eliachim Pontificem, pertineret Iudæam contra Holofernem munire, & fauces nondum immiſſo prę-
B ſidio inſidere. Quare meliùs alij ad tempora Xerxis hæc referunt, cùm iam rędificatum eſſet templum a Chaldæis profanatum & combuſtum.

Dices: quomodò Iudæi reuerſi recenter è captiuitate tantas habuere vires, & animos, vt caſtris tam numeroſis & validis ſeſe opponere auderent? Reſp. id factum metu captiuitatis, cuius acerbitatem & ærumnas nuper in Babylone ſenſerant, ac metu perdendæ veræ religionis. Nabuchodonoſor enim minabatur Deo, & templo excidium, quia ſolus vt Deus adorari volebat. Hoc autem Iudæis verum Deum colentibus videbatur intolerabile, vt mallent mori, quàm id permittere. Deniq; innumerabilis fuit Iudæorum propago, & per generationem multiplicatio inſtar ranarum & piſciũ, vti fuit tempore Moſis, Exodi 1. Nam Ioſephus lib. 11. Antiq. c. 4. reuerſorum è captiuitate Babylonica puberum anno ſecundo Darij Hyſtaſpis numerat quater millena millia, & inſuper 620.
C millia, idque ex tribu Iuda & Beniamin duntaxat, quibus ex cæteris decem tribubus plurimi ſe adiunxerunt. Itaq; facilè potuerunt conflare exercitum numeroſum, qui ſe opponeret Holoferni, maximè in faucibus & prærupris montium, vbi vnus valet decem hoſtibus reſiſtere.

Vers. 4. ET CONGREGAVERVNT FRVMENTA.] *Nam ipſorum agri recenter demeſſi erant*, vt addunt Græca: *Reliquis caſibus*, ait libro tertio c. 3. Vegetius, *poteſt in tempore ſubueniri; pabulatio, & annona, in neceſſitate non habent remedium, niſi ante condita*. Ideoque vetus Romanorum diſciplina *in pleriſque oppidis ad vſum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo & paleis condita habebat*, inquit in Gordiano Capi-
A tolinus. Nam vt ait Vegetius libro 3. cap. 3. *Sæpius penuria, quàm pugna conſumit exercitum, & ferro ſæuior fames eſt. In omni expeditione vnum & maximum conſilium eſt, vt tibi ſufficiat victus, hoſtes frangat inopia. Antè igitur quàm inchoetur bellum, de copijs, expenſiſq; ſolers debet eſſe tractatus, vt pabula, frumentum, cæteraq; annonariæ ſpecies, quas à Prouincialibus conſuetudo depoſcit, maturiùs exigantur, & in opportunis ad rem gerendam, ac munitiſſimis locis, amplior ſemper modus, quàm ſufficit, aggregetur*. Et capite 26. *Qui frumentũ, neceſſariumq; commeatum non præparat, vincitur ſine ferro*.

SACERDOS ETIAM ELIACHIM] Græca *Ioachim*, Vers. 5.
vti & à Noſtro vocatur c. 15. 9. Idem enim hæc duo nomina ſignificant, ſcilicet *Dei ſtator*, aut *ſtatorius*, qui ſcilicet ſtare fecit acies Iudæorum contra Holofernem. Deus enim tam dicitur אל *El*,
B quàm, יה *ia*, quod eſt abbreuiatum Iehoua. Hinc patet tempore Xerxis hæc contigiſſe. Tunc enim Pontifex fuit Ioachim, vt dixi in proœmio, qui deficiente rege, remp. adminiſtrabat: nam, vt ait Ioſephus libro ſecundo contra Apion. *Iudaicæ reip. conſtitutio communiter ſacerdotibus, vt maxima quæque adminiſtrent, committit. Omnium verò Pontifici, aliorum rurſum ſacerdotum principatum demandat*. Breuiter verò, *ſacerdotes*, inquit, *ſunt inſpectores omnium, iudices eorum, quæ ambigua; vindices eorum quæ damnata*.

ET CLAMAVIT OMNIS POPVLVS AD DOMINVM Vers. 8.
INSTANTIA MAGNA.] Nota hîc vſum, modum, & vim publicæ orationis & pœnitentiæ in publicâ calamitate, Chriſtianis imitandum, vt ſimili modo calamitates ſuas auertant. Nimirum primò clamauit omnis populus inſtantia magna. Secundò, humiliauerunt animas ſuas in ieiunijs & orationibus. Tertiò, induerunt ſe cilicijs. Quartò, proſtrauerunt infantes coràm Domino & templo. Quin-
C tò, altare operuerunt cilicio, vt publico quaſi religionis, iuſtitiæ, templique, & altaris luctu Deum ad miſerandum & ſuccurrendum prouocarent: vt quaſi manu facta, vique illata, vt ait Tertul. in Apol. cogerent. Idem fecerunt Niniuitæ, Ionæ 2. & Machabæi 1. Machab. 3. 47. ideoque omnes à Deo exaudiri, & liberari meruerunt.

Græca vberiùs habent: *Populus erat ieiunans, (& ieiunando orans) complures dies in omni Iudæâ & Ieruſalem ante faciem Sanctorum*, puta ſancti, & ſancti ſanctorum, hoc eſt templum. Qui enim erant in Ieruſalem oraturi, adibant templum; qui verò foris erant, faciem vertebant verſus templum.

TVNC ELIACHIM, SACERDOS DOMINI MAGNVS Vers. 11.

NVS CIRCVIVIT OMNEM ISRAEL] vt omnes ad conſtantiam, confidentiam, & perſeuerantiam in orationibus & ieiunijs hortaretur, promittens eis, ſi id facerent, victoriam. *Præcepta Chriſti*, ait S. Ambroſius, ſerm. 86. *Arma ſunt Chriſtianis: & diuinus timor terrorem à nobis expellit hoſtilem. Arma autem hæc noſtra ſunt, quibus nos ſaluator inſtruxit, oratio, miſericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim meliùs, quàm murus tuetur; miſericordia faciliùs liberat quàm rapina: Oratio longiùs vulnerat quàm ſagitta. Sagitta enim non niſi proximè conſpectum percutit aduerſarium: oratio autem longiùs poſitum vulnerat inimicum.* Græca fuſiùs hic habent: *Ioachim ſummus Pontifex, atque omnes, qui coram Domino ſtabant Sacerdotes, cæteriq́; qui Domino miniſtrabant, ſaccis lumbos ſuos accincti offerebant iuge illud holocauſtum, & vota; & voluntaria populi donaria, puluiſq; ſuper eorum cidares, ſeu mitras erat, & clamabant ad Dominum ex totâ virtute ſuâ, in bonum:* A ſiue vt *ad benefaciendum & ſubueniendū viſitaret omnem domum Iſrael.* Pontificē hunc imitentur Epiſcopi, & Principes, populos ſibi commiſſos circūeant, viſitent, animent, inſtruant, corrigant.

MEMORES ESTOTE MOYSI SERVI DOMINI, QVI AMALEC, &c.] Vide hiſtoriam Exodi 17. vbi eam explicui. Nota Eliachim æquè ac Moyſes duo hic ad bellum præcipit, primùm vt Deum inuocent, ab eoque victoriam poſtulent, & expectent; ſecundum vt vrbes ſuas muniant, tranſitus occupent, omniaq; humana præſidia ad reſiſtendum conquirant. Deus enim non adiuuat deſides, ſed laborantes & pugnantes. Vidit hoc gentilis Cato apud Saluſtium in bello Catilin. dicens: *Non votis, neque ſupplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo, benè conſulendo, proſperè omnia cedunt nimirum:* Vers. 13.

Altitonans adiuuat non tonantem, ſed conantem.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Achior dux Ammon Holoferni dat conſilium, vt inquirat, an Iudæi in Deum ſuum peccarint. Sic enim ab eo expugnari facilè poſſe; alioqui Deo ſuo eos protegente eſſe inexpugnabiles. Quare magnates Holofernis deſtinant Achior morti.

1. NVnciatumque eſt Holoferni principi militiæ Aſſyriorum, quòd filij Iſrael
præpararent ſe ad reſiſtendum, ac montium itinera concluſiſſent, 2. &
furore nimio exarſit in iracundiâ magnâ, vocauitque omnes principes Moab &
duces Ammon, 3. & dixit eis: Dicite mihi quis ſit populus iſte, qui montana obſidet:
aut quæ, & quales, & quantæ ſint ciuitates eorum: quæ etiam ſit virtus eorum:
aut quæ ſit multitudo eorum, vel quis rex militiæ illorum, 4. & quare præ omnibus,
qui habitant in Oriente, iſti contempſerunt nos, & non exierunt obuiam nobis,
ſuſciperent nos cum pace? 5. Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon
reſpondens, ait: Si digneris audire Domine mi, dicam veritatem in conſpectu tuo,
de populo iſto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falſum ex ore
meo. 6. Populus iſte ex progenie Chaldæorum eſt. 7. Hic primùm in Meſopotamiâ
habitauit, quoniam noluerunt ſequi deos patrum ſuorum, qui erant in Terrâ
Chaldæorum. 8. Deſerentes itaque ceremonias patrum ſuorum, quæ in multitudine
deorum erant, 9. vnum Deum cæli coluerunt, qui & præcepit eis vt exirent
inde & habitarent in Charan. Cumque operuiſſet omnem terram fames, deſcenderunt
in Ægyptum, illicque per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari
eorum non poſſet exercitus. 10. Cumque grauaret eos rex Ægypti, atque
in ædificationibus vrbium ſuarum in luto & latere ſubiugaſſet eos, clamauerunt
ad Dominum ſuum, & percuſſit totam terram Ægypti plagis varijs. 11. Cumque
eieciſſent eos Ægyptij à ſe, & ceſſaſſet plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, &
ad ſuum ſeruitium reuocare, 12. fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita vt
hinc inde aquæ quaſi murus ſolidarentur, & iſti pede ſicco fundum maris perambulando
tranſirent. 13. In quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos
perſequeretur, ita aquis coopertus eſt, vt non remaneret vel vnus, qui factum poſteris
nunciaret. 14. Egreſſi verò mare rubrum, deſerta Sina montis occupauerunt,
in quibus numquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit. 15.
Illic fontes amari obdulcati ſunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonam
de cælo conſecuti ſunt. 16. Ubicumque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, &
abſque ſcuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. 17. Et non fuit qui
inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui. 18. Quotieſcumque
autem præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in prædam,
& in gladium, & in opprobrium. 19. Quotieſcumque autem pœnituerunt ſe receſſiſſe
à culturâ Dei ſui, dedit eis Deus cæli virtutem reſiſtendi. 20. Denique
Chananæum regem, & Iebuſæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, &
Amor-

Amorrhæum, & omnes potentes in Heſebon proſtrauerunt, & terras eorum, & ciui.
tates eorum ipſi poſſederunt : 21. & vſque dum non peccarent in conſpectu Dei
ſui, erant cum illis bona : Deus enim illorum odit iniquitatem. 22. Nam & ante
hos annos, cùm receſſiſſent à viâ, quam dederat illis Deus, vt ambularent in eâ, ex-
terminati ſunt prælijs à multis nationibus, & plurimi eorum captiui abducti ſunt in
terram non ſuam. 23. Nuper autem reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſ-
perſione qua diſperſi fuerant, adunati ſunt, & aſcenderunt montana hæc omnia, &
iterùm poſſident Ieruſalem, vbi ſunt ſancta eorum. 24. Nunc ergo, mi Domine,
perquire : ſi eſt aliqua iniquitas eorum in conſpectu Dei eorum, aſcendamus ad illos,
quoniam tradens tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentiæ
tuæ. 25. Si verò non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus
reſiſtere illis : quoniam Deus eorum defendet illos : & erimus in opprobrium vni-
uerſæ terræ. 26. Et factum eſt, cùm ceſſaſſet loqui Achior verba hæc, irati ſunt
omnes magnates Holofernis, & cogitabant interficere eum, dicentes ad alterutrum.
27. Quis eſt iſte, qui filios Iſrael poſſe dicat reſiſtere regi Nabuchodonoſor, &
exercitibus eius, homines inermes ; & ſine virtute, & ſine peritia artis pugnæ ?
28. Ut ergo agnoſcat Achior quoniam fallit nos, aſcendamus in montana : &
cùm capti fuerint potentes eorum, tunc cum eiſdem gladio tranſuerberabitur : 29.
vt ſciat omnis gens, quoniam Nabuchodonoſor Deus terræ eſt, & præter ipſum alius
non eſt.

Vers. 1. FILII ISRAEL PRÆPARARENT SE AD RESISTENDUM.] Addunt Græca, *Et in campis poſuiſſent ſcandala*, id eſt obſtacula, verbi gratia, foſſas occultas, murices, & palos acutos, in quæ tranſeuntes incautè Aſſyrij corruerent vel impingerent.

Vers. 3. ET DIXIT EIS : DICITE MIHI QVIS SIT POPVLVS ISTE ?] Hinc rurſum colligitur hæc non ſub Manaſſe, ſed ſub Xerxe contigiſſe. Nam ſub Manaſſe & ex Manaſſe ac primoribus Iudæorum captiuis ſat cognorant Babylonij & Aſſyrij quis & qualis eſſet Iudæorũ populus. Vnde qui ſub Manaſſe hęc contigiſſe volunt, dicunt hanc Holofernis interrogationem non eſſe ignorantis, ſed mirantis & indignantis, ac Iudæos quaſi viles contemnentis.

Vers. 4. ET QVARE PRÆ OMNIBVS QVI HABITANT IN ORIENTE] Græca habent : in Occidente.

Vers. 5. TVNC ACHIOR DVX OMNIVM FILIORVM AMMON] Serarius ſub filijs Ammon comprehendit quoque Idumæos. Hi enim cùm eſſent fratres Iudæorum (Iacob enim parens Iudæorum erat frater Eſau, ſiue Edom parentis Idumæorum) cùm eos inuadere vellent, vocabant ſe Ammonitas, non Idumæos, ne palam malè audirent, quòd fratres ſuos oppugnarent. Hinc 2. Paral. 20. 1. dicitur: *Congregati ſunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis ad Ioſaphat.* Vbi vides à filijs Ammon Ammonitas diſtingui. Vbi libet ille traditionum: *Ammonitas Idumæos vult intelligi, qui ob reuerentiam paterni nominis nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſrael, ſed transfigurabant ſe in habitum Ammonitarum.*

Vers. 6. POPVLVS ISTE EX PROGENIE CHALDÆORVM EST] quia Deus Abraham Hebræorum parentem eduxit de Vr vrbe Chaldæorum. Geneſ. 11. 31.

Vers. 9. DESCENDERVNT IN ÆGYPTVM, ILLICQVE per 400. ANNOS SIC MVLTIPLICATI SVNT.] Hos 400. annos numera ab egreſſu Abrahæ ex Chaldæâ & Haran : nam alioqui Hebræi in Ægypto habitarunt dumtaxat 215. annis, vti oſtendi Exodi. 12. 40.

Vers. 13. AQVIS COOPERTVS EST] Pharo cum omnibus ſuis. Recenſet Achior miracula, quibus Deus

A Hebræos ex Ægypto perduxit in Chanaan, quæ omnia explicui in Exodo.

Vers. 17. ET NON FVIT QVI INSVLTARET POPVLO ISTI, NISI QVANDO RECESSIT A CVLTV DOMINI DEI SVI.] Diſce hîc ſeruire Deo : ſic enim Deus te faciet inexpugnabilem, & omnibus hoſtibus ſuperiorem. Sin autem ; ſinet te à quibuſuis ſubigi & conculcari. Idem diſcant vrbes & regna, eorumq; reges & principes. Audi graues hâc de re duorum Patrum gnomas : vnus eſt S. Hier. Epiſt. 13. *Noſtris*, ait, *peccatis barbari fortes ſunt, noſtris vitijs Romanus fugatur exercitus.* Alter D. Ambr. ſerm. 85. *Ciuitati non niſi propter ciuium peccata infertur excidium. Deſine peccare & ciuitas non peribit.* Gentibus ergo peccantibus timenda eſt Dei vindicta & excidium : non peccantibus verò ſpetanda eſt ſecuritas & felicitas.

Vers. 22. NAM ET ANTE HOS ANNOS, CVM RECESSISSENT A VIA (religione & lege) QVAM DEDERAT ILLIS DEVS ; &c. CAPTIVI ABDVCTI SVNT]
B à Nabuchodonoſor in Babyloniam, quæ celeberrima, vniuerſalis, & propria Iudæorum fuit captiuitas, è quâ ſub Cyro redierunt : talis verò non fuit illa, quæ contigit ſub Manaſſe : nam illa non fuit vniuerſalis. Alia verò captiuitas decem tribuum ſub Ezechiâ facta à Salmanaſar pariter non fuit vniuerſalis, quia non fuit omnium, puta 12. tribuum, ſed decem dumtaxat. Rurſum illa fuit perpetua, quia ex illâ numquàm redierunt Iſraelitæ.

Addit Græcus: *& templum Dei ipſorum factum eſt in pauimentum.* Vatab. *ſolo æquatum*, quia à Chaldęis combuſtum. Hinc patet poſt excidium Ieruſalem hęc contigiſſe. Bellar. verò, Serarius & alij, qui volunt ante excidium hæc accidiſſe, reſpondent verba hæc à quopiam inſerta eſſe Græco textui, eò quòd deſint in Latino, ideoq; parui eſſe facienda. Alij pondent Manaſſen ſuâ idololatriâ vilipendiſſe, abieciſſe, & prophanaſſe templum, imò multis in locis illud diruiſſe & quaſi ſolo æquaſſe.

Vers. 25. NON POTERIMVS RESISTERE EIS, QVONIAM DEVS EORVM DEFENDET ILLOS.] Iam *ſi Deus pro nobis quis contra nos?* Rom. 8. Hæc verba bilem mouerunt Holoferni, vt Achior deſtinaret morti,

morti, eò quòd nullum Deum agnoſceret, niſi Nabuchodonoſor.

Vt sciat omnis gens qvoniam Nabvchodonosor Devs terræ est] rectè terræ, quia nihil iuris vel virium habet in cælum, nec vltra terram eius poteſtas ſe porrigit. Quocirca falsò vult eſſe Deus. Deus enim dominatur tam

A cælo quàm terræ. Cur ergo ſuperbis & inſanis, ô vermicule terræ, & Deum cæli ad duellum prouocas, vt eum diuinitate ſuâ priues & deiicias? Prudenter Tertul. Apolog. 13. *Eſto*, inquit, *religioſus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Define alium Deum credere vel colere, atque ita & hunc Deum dicere, cui Deo opus eſt.*

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes Achior ligatum mittit in Bethuliam, vt eâ captâ, ipſum cum ciuibus occidat: benignè eum excipiunt & ſolantur Iudæi.

1. FActum eſt autem cùm ceſſaſſent loqui, indignatus Holofernes vehementer,
dixit ad Achiot: 2. Quoniam prophetaſti nobis dicens, quod gens Iſrael de-
fendatur à Deo ſuo, vt oſtendam tibi quoniam non eſt Deus, niſi Nabuchodonoſor:
3. cùm percuſſerimus eos omnes, ſicut hominem vnum, tunc & ipſe cum illis Aſſy-
riorum gladio interibis, & omnis Iſrael tecum perditione diſperiet: 4. & probabis
quoniam Nabuchodonoſor Dominus ſit vniuerſæ terræ: tuncque gladius militiæ
meæ tranſiet per latera tua, & confixus cades inter vulneratos Iſrael, & non reſpira-
bis vltrà, donec extermineris cum illis. 5. Porrò autem ſi prophetiam tuam ve-
ram exiſtimas, non concidat vultus tuus, & pallor, qui faciem tuam obtinet, abſce-
dat à te, ſi verba mea hæc putas impleri non poſſe. 6. Ut autem noueris quia ſi-
mul cum illis hæc experieris, ecce ex hac horâ illorum populo ſociaberis. vt, dum
dignas mei gladij pœnas exceperint, ipſe ſimul vltioni ſubiaceas. 7. Tunc Holofer-
nes præcepit ſeruis ſuis, vt comprehenderent Achior, & perducerent eum in Bethul â,
& traderent eum in manus filiorum Iſrael. 8. Et accipientes eum ſerui Holofernis,
profecti ſunt per campeſtria: ſed cùm appropinquaſſent ad montana, exierunt con-
tra eos fundibularij. 9. Illi autem diuertentes à latere montis, ligauerunt Achior
ad arborem manibus & pedibus, & ſic vinctum reſtibus dimiſerunt eum, & reuerſi
ſunt ad dominum ſuum. 10. Porrò filij Iſrael deſcendentes de Bethuliâ, venerunt
ad eum: Quem ſoluentes duxerunt ad Bethuliam, atque in medium populi illum ſta-
tuentes, percunctati ſunt quid rerum eſſet, quòd illum vinctum Aſſyrij reliquiſſent.
11. In diebus illis erant illic principes, Ozias filius Micha de tribu Simeon, & Char-
mi, qui & Gothoniel. 12. In medio itaque ſeniorum, & in conſpectu omnium,
Achior dixit omnia, quæ locutus ipſe fuerat ab Holoferne interrogatus: & qualiter
populus Holofernis voluiſſet propter hoc verbum interficere eum, 13. & quemad-
modùm ipſe Holofernes iratus iuſſerit eum Iſraelitis hac de cauſâ tradi: vt, dum
vicerit filios Iſrael, tunc & ipſum Achior diuerſis iubeat interire ſupplicijs, propter
hoc quod dixiſſet: Deus cæli defenſor eorum eſt. 14. Cumque Achior vniuerſa
hæc expoſuiſſet, omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi
lamentatione & fletu vnanimes preces ſuas Domino effuderunt, 15. dicentes:
Domine Deus cæli & terræ: intuere ſuperbiam eorum, & reſpice ad noſtram humili-
tatem, & faciem ſanctorum tuorum attende, & oſtende quoniam non derelinquis
præſumentes de te: & præſumentes de ſe, & de ſuâ virtute gloriantes, humilias. 16.
Finito itaque fletu, & per totam diem oratione populorum completa, conſolati ſunt
Achior, 17. dicentes: Deus patrum noſtrorum, cuius tu virtutem prædicaſti, ipſe
tibi hanc dabit viciſſitudinem, vt eorum magis tu interitum videas. 18. Cùm verò
Dominus Deus noſter dederit hanc libertatem ſeruis ſuis, ſit & tecum Deus in me-
dio noſtri: vt ſicut placuerit tibi, ita cum tuis omnibus conuerſeris nobiſcum. 19.
Tunc Ozias, finito conſilio, ſuſcepit eum in domum ſuam, & fecit ei cœnam ma-
gnam. 20. Et vocatis omnibus presbyteris, ſimul expleto ieiunio refecerunt. 21.
Poſteà verò conuocatus eſt omnis populus, & per totam noctem intra eccleſiam ora-
uerunt, petentes auxilium à Deo Iſrael.

Vers. 2. Qvoniam prophetasti] id eſt prædixiſti, non ex oraculo à Deo accepto, ſed ex humanâ prudentiâ, & priorum temporum experientiâ.

Vers. 4. Non respirabis vltra, donec exter- B mineris] τὸ *donec* refer non ad *reſpirabis*, nam qui non reſpirat, iam eſt exterminatus & mortuus: ſed ſuperiùs ad *gladius tranſiet per latera tua, & confixus cades*, ita ſcilicet vt *non reſpires vltra*, hoc eſt, donec

omniſso

omnino exanimeris & *extermineris cum illis.*

Vers. 6. Illorvm popvlo sociaberis] q. d. videris, ô Achior, occultus Iudæorum ſocius & fautor, ideoque mei proditor: quare vade ad illos quorũ ſocietatem meæ prætuliſti, eſtoque apertus mihi hoſtis, vti illi ſunt, vt quorum in hoſtilitate es ſocius, eorundem in internecione vindictæ meæ ſis particeps.

Vers. 10. Porro filii Israel descendentes de Bethvlia, venervnt ad evm] Bethulia erat vrbs Galilææ in tribu Zabulon ſita in monte, tribus leucis diſtans à Dothain, vbi Ioſeph à fratribus captus, & tunica polymita ſpoliatus eſt. Addunt Brocardus & Adrich. etiamnum hodie ibidem veſtigia caſtrorum Holofernis cerni. *Bethulia* Hebr. idem eſt quod *virginitas Dei*. Ipſa enim quaſi virgo intacta eſt ab excidio Holofernis, per caſtam Iudith.

Porrò Bethulia propria erat tribus Zabulon, ideoque ad regnum Iſrael, ſiue decem tribuum pertinens: ſed iſtis in Aſſyriam abductis tribus Iuda eam ac plures alias Iſraelis vrbes ſibi vindicauit: tota enim Chananæa à Deo data erat poſteris Iacob, quorũ parte abducta, cæteri ſuperſtites, puta Iudæi, quaſi fratres in decem tribuum quaſi fratrum ſuorum hæreditatem iure propinquitatis & naturæ ſucceſſerunt.

Vers. 11. In diebvs illis erant illic principes Ozias filivs Micha de tribv Simeon, et Charmi, qvi et Gothoniel] Licet enim Bethulia eſſet in tribu Zabulon; tamen ex alia tribu, puta Simeon, habuit Ducem, vti toti Iſraeli præfuere Iudices ex varijs tribubus oriundi. Hinc & Ozias hic c. 8. 34. vocatur *Princeps Iuda*, & c. 13. 23. *Princeps populi Iſrael.* Lyran. & Dion. cenſent Oziam & Charmi fuiſſe ſacerdotes ſeniores, quia in Græco vocantur presbyteri. Sed πρέσβυς, id eſt presbyter, vocatur ſenior & maior natu, ſiue laicus ſit, ſiue ſacerdos. Hinc rurſum hæc videntur non contigiſſe ſub rege Manaſſe; ſed poſt captiuitatem ſub Ducibus Ozia & Charmi.

Vers. 15. Et faciem sanctorvm tvorvm] Græcè *ſanctificatorum*, id eſt fidelium tuorũ, qui ſeſe per circumciſionem tibi dicarunt, & nunc rurſum per ieiunium, orationem, & ſupplices preces totos ſe tibi ſanctificant, id eſt dicant & conſecrant.

Qvoniam non derelinqvis præsvmentes de te] hoc eſt confidentes in te, hi enim præ omnibus, & ante omnia ſumunt quaſi Deum operum ſuorum ducem & belli ductorem, ac per eum certam ſperant victoriam. Sic S. Germanus vt graſſans incendium æger euaderet, ab alijs ſe moueri *fidei præſumptione non eſt paſſus*, ait Beda lib. 1. hiſt. Angl. c. 19.

Præsvmentes de se, id eſt ſibi, ſuiſque viribus præfidentes: vnde explicans ſubdit, et de sva virtvte gloriantes hvmilias.] Audi S. Bern. lib. de grad. humilit. grad. 7. *Qui alios ſe præ-*

A *cellere putat, quomodo non plus de ſe, quàm de alijs præſumet? Primus in conuentibus reſidet, in concilijs primus reſpondet, non vocatus accedit, non miſſus ſe intromittit, reordinat ordinata, reficit facta, quidquid ipſe non fecerit aut ordinauerit, non rectè factum, nec pulchre exiſtimat ordinatum. Iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.*

Vers. 16. Consolati svnt Achior] non tamen eum conſilijs ſuis adhibuerunt, vel bello præfixerunt, quia tranſfugarum ſuſpecta eſt fides, ſic enim Iudith fictè tranſfugiens ad Aſſyrios, Chuſai ad Abſalonem 2. Reg. 17. Sinon ad Troianos, Zopyrus Darii Hyſtaſpis dux ad Babylonios, eos hoſtibus ſuis tradiderunt.

Vers. 21. Postea vero (poſt refectionem & conuiuium frugale) convocatvs est omnis popvlvs, et per totam noctem intra Ecclesiam oraverunt petentes auxilium a Deo Israel.] Nam vt ait S. Hier. Epiſt. ad Euſtochium: *Ita tibi ſemper comedendum eſt, vt cibum & oratio ſequatur & lectio.* Et ad Lætam, de inſtitutione filiæ: *ſic comedas vt ſemper eſurias: vt ſtatim poſt*
B *cibum poſſis legere & pſallere.* Tertull. Apolog. 39. refutans Gentilium de crapula Chriſtianorum calumniam: qua in eos iactabant illud Diogenis: *Megarenſes obſonant quaſi craſtino die morituri, ædificant quaſi nunquam morituri*, Agapen, id eſt conuiuium omnibus Chriſtianis poſt Euchariſtiam commune charitatis, ita deſcribit: *Non prius diſcumbitur, quàm oratio ad Deum præguſtetur, editur quantum eſurientes cupiunt, bibitur quantum pudicis eſt vtile ita ſaturantur, vt qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum ſibi eſſe: ita fabulantur, vt qui ſciant dominũ audire. Poſt aquam manualẽ & lumina, vt quiſque de ſcripturis ſanctis, vel de proprio ingenio poteſt, prouocatur in medium Deo canere hinc probatur quomodo biberet. Atque oratio conuiuium dirimit: inde diſceditur non in cateruas cæſionum, neq; in claſſes diſcurſationum, nec in eruptiones la-*
C *ſciuiarum, ſed ad eamdem curã modeſtiæ, vt qui non tam cœnã cœnauerint, quam diſciplinã.* Legant hæc fideles & primorũ Chriſtianorũ in conuiuijs frugalitatẽ & pietatem imitentur, Nota τὸ *intra Eccleſiã*, id eſt intra Synagogam, hoc eſt concionis & orationis locum, qui exinde Græcè προσευχὴ dicitur: nam Iudæi templum non habebant in Bethulia, ſed tantùm in Ieruſalem, Synagogam verò loco templi habebant in ſingulis vrbibus maioribus. Vide hîc pariter antiquitatem nocturnarum vigiliarum, quã magnis feſtis, vel ob vrgentes calamitates totus populus peruigilabat in templo Ieroſolymis, & extra Ieroſolymam in proſeucha (vt habet Græcus hîc) ſiue ſynagoga vacans orationi. Vnde Ioſephus in vita ſua: *Sequenti*, inquit, *die populus conuenit in proſeucham, quam vocant precationis domum amplam.* Idem Philo de vita Moſis lib. 3. *Apud Iudæos*, inquit, *deſtinata oppidatim Sacris precationibus loca, quæ proſeuchas vulgus nominat.*

De ſacris hiſce vigiliis, vide S. Baſil. in Pſal. 114. Euſeb. lib. 6. hiſt. c. 7. Tertull. li. 2. ad vxorem c. 4.

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Holofernes obſidione cingit Bethuliã, aquæductũ incidit, fontes occupat, itaq; ſiti obſeſſos ad deditionem flagitandam cogit, ſed Ozias ſuadet, vt ad quinos dies opem exſpectent.

1. Holofernes autem altera die præcepit exercitibus ſuis, vt aſcenderent con-
tra Bethuliam. 2. Erant autem pedites bellatorum centum viginti mil-
lia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum, quos occu-
pauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouincijs & vrbibus vniuerſæ iuuentutis.
3. Omnes parauerunt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael, & venerunt per cre-
pidinem montis vſque ad apicem, qui reſpicit ſuper Dothain, à loco qui dicitur Bel-
ma, vſque ad Chelmon qui eſt contra Eſdrelon. 4. Filij autem Iſrael vt viderunt
multitudinem illorum, proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper ca-
pita ſua, vnanimes orantes vt Deus Iſrael miſericordiam ſuam oſtenderet ſuper po-
pulum ſuum. 5. Et aſſumentes arma ſua bellica, ſederunt, per loca, quæ ad anguſti
itineris tramitem dirigunt inter montoſa, & erant cuſtodientes ea tota die & nocte.
6. Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat, aquæ-
ductum illorum à parte auſtrali extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæ-
ductum illorum. 7. Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim vi-
debantur haurire aquam, ad refocillandum potiùs quàm ad potandum. 8. Sed
filij Ammon & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael non in lan-
cea nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in
præcipitio conſtituti. 9. Vt ergo ſine congreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos,
pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos,
vel certè fatigati tradent ciuitatem ſuam quam putant in montibus poſitam ſupera-
ri non poſſe. 10. Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram ſatellitibus
eius, & conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos fontes. 11. Cumque iſta
cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, & collectiones aqua-
rum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non eſſet intra ciuitatem, vnde ſatiaren-
tur vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie. 12. Tunc
ad Oziam congregati omnes viri, feminæque, iuuenes, & paruuli, omnes ſimul vna
voce. 13. dixerunt: Iudicet Deus inter nos & te, quoniam feciſti in nos mala,
nolens loqui pacificè cum Aſſyrijs, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus
eorum. 14. Et ideo non eſt qui adiuuet, cùm proſternamur ante oculos eorum in
ſiti, & perditione magna. 15. Et nunc congregate vniuerſos qui in ciuitate ſunt, vt
ſponte tradamus nos omnes populo Holofernis. 16. Melius eſt enim vt captiui
benedicamus Dominum viuentes, quàm moriamur, & ſimus opprobrium omni car-
ni, cùm viderimus vxores noſtras, & infantes noſtros mori ante oculos noſtros. 17.
Conteſtamur hodie cælum & terram, & Deum patrum noſtrorum, qui vlciſcitur
nos ſecundùm peccata noſtra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis,
& ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis. 18. Et
cùm hæc dixiſſent, factus eſt fletus & vlulatus magnus in eccleſia ab omnibus, & per
multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes: 19. Peccauimus cum pa-
tribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus. 20. Tu, quia pius es, miſerere
noſtri, aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te,
populo qui ignorat te, 21. vt non dicant inter Gentes: Vbi eſt Deus eorum? 22. Et
cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent, 23. exurgens Ozias in-
fuſus lacrymis, dixit: Æquo animo eſtote fratres, & hos quinque dies expectemus à
Domino miſericordiam. 24. Forſitan enim indignationem ſuam abſcindet, &
dabit gloriam nomini ſuo. 25. Si autem tranſactis quinque diebus non venerit adiu-
torium, faciemus hæc verba, quæ locuti eſtis.

VERS. 2. CENTVM VIGINTI MILLIA (Græca habent 170. *millia peditum*) EQVITES 22. MILLIA] Acceſſerant ergo auxiliares copiæ, & nouorum equitum decem millia: nam c. 2. 7. tantùm recenſita ſunt equitum decem millia. Hæc auxilia ſub- A mittebat Nabuchodonoſor, qui & ipſe cum toto exercitûs robore ſubſequi deſtinabat, vt habet Græcus c. 2.

VERS. 3. A LOCO QVI DICITVR BELMA VSQVE AD CHELMON] Belma eſt vrbs ad radices montis, in quo

quo ſita eſt Bethulia, quę à Brocardo Abelina vocatur. Ibidem iuxta Dothain eſt vrbs *Chelmen*, vel vt Gręcus habet *Cyamon*: in vtraque caſtrametatus eſt Holofernes, vt habet Gręcus, aciemque inſtruxit ad pugnam & vrbis oppugnationem.

Vers. 6. QVOD FONS, QVI INFLVEBAT, AQVÆ DVCTVM &c. DIRIGERET] hoc eſt aquam in vrbem, per aquæductum transfunderet, ideoque aquæductum incidens Holofernes, aquã ab vrbe auertit. Suſpicatur Serarius pro *dirigeret*, legendum *derigaret*, id eſt irrigaret, ſed τὸ *dirigeret* tat planè huic loco conuenit. Fons enim per canalem aquam dirigit & tranſmittit in vrbem.

Vers. 8. FILII AMMON ET MOAB ACCESSERVNT AD HOLOFERNEM] Græca habent, *Principes Idumæi & Moabitici*. Idumæi enim inuadentes Iudæos fingebant ſe eſſe Ammonitas, vt dixi cap. 5. v. 9. Hi ergo ſuaſerunt Holoferni, vt fontes occuparet, itaque Iudæos ſiti conficeret.

Myſticè: *Tunc incidit diabolus aquæductum, cum facit interrumpere ſtudia litterarũ. Erant autem non longe à muris fontes, dogmata Philoſophorum, qui ſcientiæ & honeſtatis aliquod conferunt ſolatium, ex quibus videbãtur haurire aquam ad refocillandum potiùs quàm ad potandum*: ita Rabanus; ſic & S. Aug. in Pſal. 73. & S. Greg. in c. 4. Cant. Rurſum incidit diabolus aquęductũ, cùm nos ab oratione auertit: per orationẽ enim quaſi canalẽ omnis Dei gratia in nos influit,

A vnde ea ſuccisã diabolus nos ſuperat & capit.

DEFECERVNT CISTERNÆ ET COLLECTIONES AQVARVM.] Addunt Græca: *Et conſternati ſunt infantes eorum, & iuuenes defecerunt præ ſiti, & cadebant in plateis ciuitatis, & tranſitibus portarum, & non erat vltra robur in eis.* Vers. 11.

TVNC AD OZIAM CONGREGATI] ſiti confecti poſtulantes magnis vocibus, vt Bethuliam Holoferni dederet. Nihil enim atrocius obſeſſis accidit, quàm ſitis: longè enim acriùs cruciat ſitis, quàm fames: vnde Duces vrbem quempiam obſidentes ſolent auertere aquas, vt ciues ſiti conficiant, itaque ad deditionem cogant: iuxta illud *Adhæſit lingua lactentis ad palatũ eius in ſiti.* Thren. 4. Nota eſt Lyſimachi regis Macedonũ hiſtoria, qui cùm in Thracia aquæ penuriã ſitique laboraret, ſe cum caſtris tradidit hoſti, ſed hauſtã aquã, excla- Vers. 12.

B mauit: *O dij! quàm paruæ voluptatis causã me ex rege ſeruum effeci?* Idem dicant cupidi, qui pro puncto voluptatis ſe mancipia efficiunt infernalis Holofernis, hoc eſt diaboli, qui eos in gehenna, ſiti cõficiet, vt clament cum diuite epulone: *Pater Abraham miſerere mei & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Lucæ 16.*

FACTVS EST FLETVS ET VLVLATVS MAGNVS IN ECCLESIA.] Græcè ἐν προσευχῇ, id eſt in ſynagoga, vbi erat locus orationis. Vers. 18.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

R*Ecenſetur Iudithæ proſapia, ſolitudo, cilicium, ieiunia, caſtitas. Ipſa principes timidos increpat, ac patrum exemplo in ſpem opis diuinæ erigit.*

1. ET factum eſt, cùm audiſſet hæc verba Iudith vidua, quæ erat filia Merari, filij
Idox, filij Ioſeph, filij Oziæ, filij Elai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij Raphaim,
filij Achitob filii Melchiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, filij Salathiel, filii Simeon, filij
Ruben: 2. & vir eius fuit Manaſſes, qui mortuus eſt in diebus meſſis hordeaceæ:
3. inſtabat enim ſuper alligantes manipulos in campo, & venit æſtus ſuper caput
eius, & mortuus eſt in Bethulia ciuitate ſua, & ſepultus eſt illic cum patribus ſuis. 4.
Erat autem Iudith relicta eius vidua iam annis tribus, & menſibus ſex. 5. Et in
ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur, 6. & habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat omnibus diebus
vitæ ſuæ, præter ſabbata, & neomenias, & feſta domus Iſrael. 7. Erat autem eleganti aſpectu nimis, cui vir ſuus reliquerat diuitias multas, & familiam copioſam, ac
poſſeſſiones armentis boum & gregibus ouium plenas. 8. Et erat hæc in omnibus
famoſiſſima, quoniam timebat Dominum valdè, nec erat qui loqueretur de illa verbum malum. 9. Hæc itaque cùm audiſſet, quoniam Ozias promiſiſſet quòd tranſacto quinto die traderet ciuitatem, miſit ad presbyteros Chabri & Charmi. 10.
Et venerunt ad illam, & dixit illis: Quod eſt hoc verbum, in quo conſenſit Ozias, vt
tradat ciuitatem Aſſyrijs, ſi intra quinque dies non venerit vobis adiutorium? 11.
Et qui eſtis vos, qui tentatis Dominum? 12. Non iſte ſermo, qui miſericordiam
prouocet, ſed potiùs qui iram excitet, & furorem accendat. 13. Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini, & in arbitrium veſtrum, diem conſtituiſtis ei. 14. Sed
quia patiens Dominus eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & indulgentiam eius fuſis lacrymis poſtulemus: 15. non enim quaſi homo ſic Deus comminabitur, neque ſicut
filius hominis ad iracundiam inflammabitur, 16. Et ideo humiliemus illi animas
noſtras, & in ſpiritu conſtituti humiliato, ſeruientes illi, 17. Dicamus flentes Domino, vt ſecundùm voluntatem ſuam faciat nobiſcum miſericordiam ſuam: vt
ſicut conturbatum eſt cor noſtrum ſuperbiã eorum, ita etiam de noſtra humilitate
gloriemur: 18. quoniam non ſumus ſecuti peccata partum noſtrorum, qui dere-

liquerunt Deum ſuum, & adorauerunt Deos alienos, 19. pro quo ſcelere dati
ſunt in gladium, & in rapinam, & in confuſionem inimicis ſuis: nos autem alterum
Deum neſcimus præter ipſum. 20. Expectemus humiles conſolationem eius, &
exquiret ſanguinem noſtrum de afflictionibus inimicorum noſtrorum, & humiliabit
omnes Gentes, quæcumque inſurgunt contra nos, & faciet illas ſine honore Domi-
nus Deus noſter. 21. Et nunc fratres, quoniam vos eſtis presbyteri in populo Dei,
& ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium veſtrum corda eorum erigite, vt me-
mores ſint, quia tentati ſunt patres noſtri vt probarentur, ſi verè colerent Deum
ſuum, 22. Memores eſſe debent, quomodo pater noſter Abraham tentatus eſt, &
per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus eſt. 23. Sic Iſaac, ſic Iacob,
ſic Moyſes, & omnes qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fide-
les 24. Illi autem, qui tentationes non ſuſceperunt cùm timore Domini, & impa-
tientiam ſuam & improperium murmurationis ſuæ contra Dominum protulerunt,
25. exterminati ſunt ab exterminatore, & à ſerpentibus perierunt. 26. Et nos ergo
non vlciſcamur nos pro his quæ patimur, 27. ſed reputantes peccatis noſtris hæc
ipſa ſupplicia minora eſſe flagella Domini quibus quaſi ſerui corripimur, ad emen-
dationem, & non ad perditionem noſtram eueniſſe credamus. 28. Et dixerunt
illi Ozias, & presbyteri: Omnia, quæ locuta es, vera ſunt, & non eſt in ſermonibus
tuis vlla reprehenſio. 29. Nunc ergo ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es,
& timens Deum. 30. Et dixit illis Judith: Sicut quod potui loqui, Dei eſſe co-
gnoſcitis: 31. ita quod facere diſpoſui, probate ſi ex Deo eſt, & orate vt fir-
mum faciat Deus conſilium meum. 32. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego
exeam cum Abra mea & orate, vt ſicut dixiſtis, in diebus quinque reſpiciat Dominus
populum ſuum Iſrael. 33. Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meum, & vſque
dum renunciem vobis, nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum Deum no-
ſtrum. 34. Et dixit ad eam Ozias princeps Iuda; Vade in pace, & Dominus ſit te-
cum in vltionem inimicorum noſtrorum. Et reuertentes abierunt.

VERS. 1. IVDITH VIDVA] Nonnulli cenſent Iudith eſſe nomen commune, ſicut eſt Abra, ſed huic heroinæ appropriatum, יְהוּדִי *Iehudi* enim idem eſt, quod Iudæos, vnde יְהוּדִית *Iehudit*, & per craſin, Iudith, idem eſt, quod Iudæa, A

Veriùs eſt Iudith eſſe nomen proprium, cuius etymon aptè hîc congruit. Iudith enim Hebr. idē eſt quod confitens, laudans, glorificans, ſcilicet Deum; הוֹדָה *hoda* enim ſignificat confiteri, laudare, celebrare. Ad hoc enim Iudith à turba ſeceſſit in ſuū oratorium, vt Deum aſſiduè oraret & laudaret. Audi S. Fulgen. Epiſt. 2. de ſtatu viduali citantē hęc verba de Iudith: *Ecce vidua p. 'ara natalibus, facultatibus diues, ætate iuuenis, ſpecie amabilis, diuitias contempſit, delicias reſpuit, carnis incentiua calcauit, & indata virtute ex alto non quæſiuit ſecundo famulari connubio. Propterea teſtimonio tam præclari operis apparuit, quantum Deo dilecta ſit continentia vidualis.*

FILIA MERARI, FILII IDOX] Nota. Sedecim dumtaxat generationes & totidem aui Iudith hîc recēſentur, cùm tamen à Iacob communi Iudæorum patriarcha vſque ad captiuitatem Babylonicam, quę æuum Iudith anteceſſit, numerentur 26 generationes Matth. 1. Alterutrum ergo hîc dicēdum eſt, ſcilicet vel non omnes Iudith auos hîc recenſeri, vti nec recenſentur Elcanæ 1. Reg. 11. nec Saulis ibidem c. 9. v. 1. ſufficit enim S. Script. genealogiam alicuius ad virum aliquem illuſtrem v. g. in Saule ad Iemini perducere. B

Aut certè auos & proauos Iudith in ſenio generaſſe filios. Hac enim de cauſa ab Eſdra vſque ad Aaron numerantur generationes ſedecim 1. Eſdrę c. 7. v. 2. cùm tamē 1. Paral. 6. 3. à Ioſedec qui fuit coæuus, imò frater Eſdrę vſque ad Aaron numerentur generationes 22. Sic S. Matthæus ca. 1. à Chriſto ad Dauidem numerat generationes & auos 28. cùm S. Lucas c. 3. numeret 43. Quare hi Lucæ citiùs, illi Matthæi tardiùs generarunt.

FILII SIMEON, FILII RVBEN] Hinc aliqui putant Iudith oriundam ex tribu Ruben. Verùm illam prognatam fuiſſe ex tribu Simeon, liquet ex ipſis eius verbis, cap. 9. 2. Quare Græca hic pro *filij Ruben*, habent *filij Iſrael*, id eſt Iacob, & ita legendū cenſent ſanctus Fulg. Epiſt. 2. c. 24. Bellarm. l. 1. de verbo Dei, c. 12. Serarius. Mariana, & alij. Quia tamen Codices Romæ correcti, cęterique conſtanter habent *filij Ruben*, dicendum eſt hunc Ruben non eſſe Patriarcham & primogenitum Iacob, ſed eſſe virum illuſtrem ex tribu Simeon, ad quem proinde genus Iudithæ hîc producit, in eoq; terminat, non progrediendo ad eius patres & auos vſque ad Simeon Patriarcham, & ſecundū Iacobi filium. Id ita eſſe liquet ex dictis, & ex eo quòd Ruben primogenitus Iacob nullum habuerit filium, qui vocatus ſit Simeon, vt patet Geneſ. 46. 9. & 1. Paral. 5. v. 3. Ita Lyran.

VIR EIVS MANASSES.] Græca addunt eum ex eadem cum Iudith fuiſſe tribu & patria.

INSTABAT] Græcè ἐπίστη, id eſt *ſupra ſtabat*: vnde putant nonnulli Manaſſen fuiſſe præfectum meſſis, non ſuę, ſed publicæ, ſiue totius campi Bethuli. Sic enim Romæ & alibi, publici ſunt rei frumentariæ & annonæ præfecti. Sic Ioſephus in vita ſua ait Arbutio magni campi præfecturam creditam fuiſſe.

MENSIBVS SEX] Græca habent *menſibus quatuor.* VERS. 2.

ET IN SVPERIORIBVS DOMVS SVÆ (puta VERS. 3.
in tabulato, ſiue ſolario) FECIT SIBI SECRETVM CVBICVLVM, IN QVO CVM PVELLIS (ancillis) SVIS CLAVSA MORABATVR] tum vt fugeret viros & turbas viſitantium, itaque & caſtitati & famæ ſuæ conſuleret; tum vt tota vacaret orationi, &

Deo

Deo. Hæc ergo prima eſt Iudithæ viduæ dos, ſcilicet amor ſiletij & ſolitudinis. Hinc ſanctus Hieronymus, Epiſt. ad Furiã viduam, hoc ei dat monitũ: *Iuuenum fuge conſortia, noli in publicum procedere, & ſpadonum exercitu præeunte, viduarum libertate circumferri: ſanctarum virginum & viduarum ſocietatẽ appete. Et ſi ſermocinandi cum viris incubuerit neceſſitas, arbitros ne deuites, tantaq́; confabulandi fiducia ſit, vt intrante alio, nec paueas, nec erubeſcas. Speculum mentis eſt facies: & taciti oculi cordis fatẽtur arcana.* Et inferiùs: *Redime virgines, quas in cubiculũ Regis inducas: Suſcipe viduas, quas inter virginũ lilia, & martyrum roſas, quaſi quaſdam violas, miſceas: præ corona ſpinea, in qua Chriſtus mundi delicta portauit, talia ſerta compone.*

Vers. 6. Et habens svper lvmbos svos cilicivm] Carnem aſſiduè ſuis ſetis quaſi aciculis ſtimulans & pungens, eoq́; dolore voluptatis turpis cum ſanguine iuuenili ebullientes ſtimulos comprimẽs, & extinguens. Hos enim magis domat cilicium vtpote aſſiduum & continuum quaſi tranſeuntes flagellorum dolores & verbera. Itaque iuuenes, præſertim feminæ viduæ obarment ſe cilicio tanquam præſidio validiſſimo ad carnem domandam, & caſtitatem ſeruandam. Vide noſtrum Gretierum lib. de diſciplinis: nam, vt ait S. Hieronymus Epiſt. 11. ad Ageruchiam viduam: *Et certè multò laborioſius eſt, non frui eo, quod habeas, quàm deſiderare, quòd amiſeris. Vnde & virginitas in eo facilior eſt quod carnis incentiua nã nouit; & viduitas in eo ſollicitior eſt, quòd præteritas animo recolit voluptates.* Et anteriùs exempla caſtitatis gentilium matronarum quæ caſtitatem vitæ prętulerunt, proponens: *ſtringam*, inquit, *breuiter reginam Carthaginis, quæ magis ardere voluit, quàm Hiarbæ regi nubere: & Hadrubalis vxorem, quæ apprehenſis vtraque manu liberis in ſubiectum ſe præcipitauit incendium, ne pudicitiæ damna ſentiret; & Lucretiam, quæ amiſſa gloria caſtitatis, noluit pollutæ conſcientiæ ſuperuiuere.*

Ieivnabat omnibvs diebvs vitæ svæ, præter sabbatha. Porrò ieiunabant Iudæi à manè ad veſperam, nec antè conſpectum Heſperi, & ſtellarum cibum ſumebant, vti etiamnum ieiunant Turcæ.

Tertia fuit hæc dos Iudithæ, perpetuum ſcilicet ieiunium, quòd incendio luxuriæ fomenta deliciarum, imò ciborum neceſſariorum ſubtrahebat. Nota illud:

Subtrahe ligna foco, ſi vis reſtinguere flammam,

Audi ſanctum Hieronymum, epiſt. 9. ad Saluinam de viduitate ſeruanda: *Tu verò, quæ in tumulo mariti ſepeliſti omnes pariter voluptates, quæ litam purpuriſſo & ceruſſa faciem ſuper feretrũ eius lacrymis diluiſti, quæ pullam tunicam, nigroſq́; calceolos, candidæ veſtis & aurati ſocci depoſitione, ſumpſiſti: nihil habes neceſſe aliud, niſi perſeuerare in ieiunio. Pallor, & ſordes gemmæ tuæ ſint: plumarum mollities iuueniaha membra non foueat: balnearum calor nouum adoleſcentulæ ſanguinem non incendat. Audi, quid ex perſona viduæ continentis ethnicus Poëta decantet:*

Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſeruetq́; ſepulchro,

Si tanti viliſſimum vitrum, quanti pretioſiſſimam margaritam? Si ſic communi lege naturæ damnat omnes gentilis viduæ voluptates: quid expectandum eſt à vidua Chriſtiana, quæ pudicitiam ſuam non ſolum ei debet, qui defunctus eſt, ſed & ei, cũ quo regnatura eſt? Et inferiùs: *Multò melius eſt ſtomachum te dolere, quàm mentem; imperare corpori, quàm ſeruire; greſſu vacillare, quàm*

A *pudicitiã.* Idem epiſt. 10. ad viduam Furiam: *Ardentes*, inquit, *diaboli ſagittæ ieiuniorum & vigiliarũ rigore retorquendæ ſunt: Ceterùm vidua quæ in delicijs eſt, viuens mortua eſt*, 1. Timoth. 5. Et inferiùs: *Apoſtolus macerat corpus ſuũ, & animæ ſubijcit imperio: ne quod alijs præcipit, ipſe nõ ſeruet? Et adoleſcentula feruẽte cibis corpore, de caſtitate ſecura eſt? Neq; verò hæc dicens, condemno cibos, quos Deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione; ſed iuuenibus & puellis incẽtiua aufero voluptatum. Nõ Ætnæi ignes, non Vulcania tellus, nõ Veſuuius & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ & dapibus inflammatæ.* Deinde eã exhortans, vt vino, carneque abſtineat, addit: *Nihilq́; ita ſcias ſeducere Chriſtianis adoleſcentibus, vt eſum olerũ.* Vnde & in alio loco. *Qui infirmus eſt, ait, olera non manduces, ardorq́; corporum frigidioribus epulis temperandus eſt.* Et mox: *Quidquid ſacit ſeminarium voluptatum, venenum puta. Parcus cibus, & venter ſemper eſuriens triduanis ieiunijs præfertur. Et multò melius eſt quotidie parùm, quàm rarò ſatis ſumere, Pluuia illa optiB ma eſt, quæ ſenſim deſcendit in terram. Subitus & nimius imber in præceps arua ſubuertit. Quando comedis, cogita quod ſtatim tibi orandum, illica & legendum ſit.* Et poſt nonnulla: *O ſi videres ſororem tuam! ieiunia pro ludo habet, orationem pro delicijs.*

Cvi vir svvs reliqverat divitias mvltas] Vers. 7. quas ipſa non ad ſuum, ſed ad egentium vſum erogabat. Præclarè ſanctus Bern. ſerm. in feſto omnium Sanct. *Quid*, inquit, *admirabilius, aut quod martyriũ grauius, quàm inter epulas eſurire, inter veſtes multas, & pretioſas algere, paupertate premi inter diuitias quas offert mundus, quas oſtentat malignus, quas deſiderat noſter ipſe appetitus: An non meritò coronabitur qui ſic certauerit, mundum abijciens promittentem, irridens inimicum tentantem, & (quod glorioſius eſt) de ſemetipſo triumphans, & crucifigens concupiſcentiam prurientem?*

Et erat hæc in omnibvs formosisVers. 8.
C sima (hoc eſt, famæ probatiſſimæ, ſiue fama probitatis & ſanctitatis celeberrima) qvoniam timebat Dominvm valde.] Timor hic erat non ſeruilis, ſed filialis, quo Iudith Deum quaſi Dominum, imò patrem ſuum ſummè colebat & reuerebatur, ideoque in omnibus illi placere ſatagebat, cauebatque, ne qua in re licet minima eum offenderet. Atque hac ſanctitate præparauit ſe ad tantum facinus, vt digna eſſet quę eligeretur à Deo ad caſtra hoſtium euertenda, & ad liberandum populum.

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis, de qua S. Bonau. in ſpeculo, c. 8. *Dominus*, inquit, *nominatiſſimus, & famoſiſſimus famoſiſſimè eſt tecum; ideo & tu ès famoſiſſima & nominatiſſima, &c. Maria ergo ſignata eſt per illam famoſiſſimi nominis Iudith, de qua ſcriptum eſt,*
D *quod nec erat qui de ea loqueretur verbum malum.*

Et qvi estis vos, qvi tentatis Dominvm?] Vers. 11. *Tentatis*, id eſt, exacerbatis, irritatis, & ad iram prouocatis, dum ei leges præſcribitis, vt niſi intra quinq; dies vobis ſuccurrat, vrbem hoſtibus tradere velitis, cùm potiùs eum ſupplici prece inuocare debeatis, vt veſtri miſereatur, & diem, modumque liberationis veſtræ ipſe vobis præſcribat.

Non enim qvasi homo, sic Devs comminabitvr] Vers. 15. q. d. non timeamus minas Holofernis, ſed Dei: illius enim minæ ſuperbæ ſunt, inanes, & vanæ, ſicut ſunt cæterorum hominum: ſed Dei certę ſunt, fixę & efficaces. Deus enim iratus certò & ineuitabiliter irrogat quod comminatur.

VERS. 16. ET IDEÒ HVMILIEMVS ILLI ANIMAS NOSTRAS.] Per humilem pœnitentiam, ieiunium, orationem, & obſecrationem, vt nobis peccata condonet, & ab Holoferne liberet.

VERS. 21. AD ELOQVIVM VESTRVM (id eſt eloquio veſtro) CORDA EORVM ERIGITE] ad magnanimitatem & firmam in Deum liberatorem confidentiam.

VERS. 22. ABRAHAM TENTATVS EST, ET PER MVLTAS TRIBVLATIONES PROBATVS DEI AMICVS EFFECTVS EST] præſertim cum à Deo iuſſus immolare vnigenitum ſuum Iſaac, eum immolare voluit. Geneſ. 22. Vide ibi dicta.

VERS. 23. OMNES QVI PLACVERVNT DEO, PER MVLTAS TRIBVLATIONES TRANSIERVNT FIDELES. Fideliter ſcilicet adhærentes Deo, & ab eo liberationem è tribulatione poſcentes, & expectantes. Vide dicta Iacobi 1. 1. & ſeq. & Eccleſ. 1. v. 1. & ſeq.

VERS. 26. ET NOS ERGO NON VLCISCAMVR NOS) id eſt non vlciſcentium more indignemur, & obmurmuremus Deo, quaſi volentes nos de eo vlciſci ob clades & timores, quos nobis immittit.

VERS. 30. ET DIXIT ILLIS IVDITH: SICVT QVOD POTVI LOQVI, DEI (hoc eſt à Deo mihi ſuggeſtum & inſpiratum) ESSE COGNOSCITIS.

VERS. 31. ITA QVOD FACERE DISPOSVI (nimirum aſtu occidere Holofernē) PROBATE, SI EX DEO EST.] *Si* non eſt dubitantis, ſed affirmantis; idemque eſt, ac *quod* q. d. ſicut probaſtis meos ſermones quaſi ex Deo profectos, ſic etiam probate propoſitum meum, quod ex Deo ſiue Deo impellente, agere decreui, vt ſcilicet vadam ad Holofernem, eumque occidam. Dicit tamen *ſi* quaſi dubitans modeſtiæ cauſa, quia res hæc necdum erat facta, ſed facienda: eſto ipſa de euentu felici ex Dei inſtinctu foret certa. q. d. *Probate*, id eſt, videte & attendite id quod actura ſum, & ex euentu probate & iudicate *ſi ex Deo eſt*; q. d. vtique cùm rem feliciter confectam videbitis, probabitis illud, & ex Deo auctore ſuſceptum iudicabitis. Loquitur in genere, ſed particulariter non explicat quid animo deſtinarit: ſciebat enim, ſi id faceret, rem non mãſuram ſecretam, ſed ad Holofernem perferendam. Sciebat pariter multos hoc eius propoſitum ut temerarium damnaturos. Vnde Græca habent: *Faciam negotium quod perueniet in generationes generationum filijs generis noſtri.*

VERS. 32. STABITIS VOS AD PORTAM NOCTE ISTA, ET EGO EXEAM CVM ABRA MEA,] q. d. aperite mihi noctu portas metu hoſtium occluſas, ac ſinite me cum mea ancilla egredi. Petit enim ſibi noctu aperiri portas.

A CVM ABRA MEA.] Multi putant τὸ abra eſſe nomen proprium ancillæ Iudith: ſed errant: nam eſt commune ſignificans ancillam. Vnde cap. 10. 2 & ſeq. vbi Noſter vertit *ancilla*, in Græco eſt *abra*, ergo dicitur quaſi חַבְרָ *chabra*, id eſt, ſocia, vel potius quaſi עַבְרָה, *abra*, id eſt, tranſiens, pediſſequa, הָבַר *habar* enim ſignificat *tranſiuit*. Ita Pagninus. Porrò nõ fuit hæc vulgaris ancilla Iudith, ſed *quæ omnibus eius facultatibus eſſet propoſita*, vt habet Græcus. Hinc Græci ancillas honoratas, (quas Itali vocant *Cameriere*) ἄβρας appellant, vt patet ex Menandro in pſeudo-Hercule. Sic Gen. 24. v. 61. ancillæ Rebeccæ vocantur ἄβραι, æquè ac ancilla filiæ Pharaonis Exodi 7. v. 4. Addunt nonnulli abram propriè dici ancillam, quæ commenſalis eſt, & amanuenſis, præeſtque cellæ penariæ: hanc B enim Spartanis ſignificat ἄζηρ.

VOS AVTEM NOLO VT SCRVTEMINI ACTVM MEVM] vtpote à Deo probatum & decretum. Prudenter celat ſuum ſecretum: tota enim energia huius actionis conſiſtebat in ſecreto. VERS. 33.

ET VSQVE DVM RENVNTIEM VOBIS, NIHIL ALIVD FIAT NISI ORATIO PRO ME AD DOMINVM.] Hic diſce in publica, grauique cauſa publicas & continuas poſcere preces, vt Deus rem dirigat & ſecundet. Arma ergo Iudith, quibus truncauit Holofernem, fuerunt publicæ litaniæ & preces totius populi. Nota hunc locũ pro litanijs. Audi ſanctũ Auguſtinũ ſermone 228. de Temp. qui eſt de Iudith: *Iudith ſanctiſſima, cuius precibus patuit cælũ, orationis arte arma victricia fabricauit, quibus aduerſa confligeret, & pauescentes viros fœmina vindicaret: C ſqualebat ciuitas obſidione barbaræ feritatis. Ita enim vniuerſa languebant, vt in manibus hoſtium iam tradi cõmodius indicarent, quàm pernicioſa famis populatione vexari. Ecce Iudith poſt precem & ſaccum, poſt cinerem, poſt cultus puellares redit ſpes omnium populorum procedit, ſollicitos populos reddit ura ſecuros, ſua ſapientia conſolatur, quæ promittẽs victoriam quam omnis natio miraretur, portam ſibi paululum remotis obicibus poſtulat aperiri. Prodijt ſecura vnius puellæ comitatu cõtenta, & hoſtiũ ſecuris greſſibus properauit in caſtra. Intra muros ſollicita fuit, ſecura fit dum ad timenda peruenit.* Et ſub finem. *Orationis fauore caſtitas proprium pudorem ſeruauit intactum & quietum, decrepitũ, alienum, &c. Vbi enim aſſiduis pulſatur orationibus cælum, potentia ſemper calcatur armorũ. Quæ glorioſa feminæ caſtitatem ſeruauit oratio, & hoſtem ſeruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitatem vna femina valuit vindicare, & tãtus exercitus regem non potuit cuſtodire.* Et ſermone 229. *Iudith bellator animus alienũ prælius obſedit. Illa, abiecta formidine fœminarum, victoriam in periculis quærẽs, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatẽ formidauit.*

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith in cinere & cilicio precatur Deum vt ſibi robur conferat ad Holofernem necandum, vt eius obſidione patriam liberet.

1. QVibus abſcedentibus, Iudith ingreſſa eſt oratorium ſuum, & induens ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum: & proſternens ſe Domino, clamabat ad Dominum, dicens: 2. Domine Deus patris mei Simeon, qui dediſti illi gladium in defenſionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua, & denudauerunt femur virginis in confuſionem: 3. & dediſti mulieres illorum in prædam

prædam, & filias illorum in captiuitatem, & omnem prædam in diuiſionem ſeruis
ſuis, qui zelauerunt zelum tuum: ſubueni, quæſo te Domine Deus meus, mihi viduæ
4. Tu enim feciſti priora, & illa poſt illa cogitaſti: & hoc factum eſt quod ipſe vo-
luiſti. 5. Omnes enim viæ tuæ paratæ ſunt, & tua iudicia in tua prouidentia poſui-
ſti. 6. Reſpice caſtra Aſſyriorum nunc, ſicut tunc caſtra Ægyptiorum videre di-
gnatus es, quando poſt ſeruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in
equitatu ſuo, & in multitudine bellatorum. 7. Sed aſpexiſti ſuper caſtra eorum,
& tenebræ fatigauerunt eos. 8. Tenuit pedes eorum abyſſus, & aquæ operuerunt
eos. 9. Sic fiant & iſti, Domine, qui confidunt in multitudine ſua, & in curribus
ſuis, & in contis, & in ſcutis, & in ſagittis ſuis, & in lanceis gloriantur, 10. & ne-
ſciunt, quia tu ipſe es Deus noſter, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen
eſt tibi. 11. Erige brachium tuum ſicut ab initio, & allide virtutem illorum in vir-
tute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua. qui promittunt ſe violare ſancta tua,
& polluere tabernaculum nominis tui, & deijcere gladio ſuo cornu altaris tui. 12.
Fac, Domine, vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur, 13, capiatur laqueo ocu-
lorum ſuorum in me, & percuties eum ex labijs charitatis meæ 14. Da mihi in ani-
mo conſtantiam, vt contemnam illum; & virtutem, vt euertam illum. 15. Erit
enim hoc memoriale nominis tui, cum manus feminæ deiecerit eum. 16. Non enim
in multitudine eſt virtus tua, Domine, neque in equorum viribus voluntas tua eſt, nec
ſuperbi ab initio placuerunt tibi, ſed humilium & manſuetorum ſemper tibi placuit
deprecatio. 17. Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ,
exaudi me miſeram deprecantem, & de tua miſericordia præſumentem. 18. Me-
mento Domine teſtamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo conſilium
corrobora, vt domus tua in ſanctificatione tua permaneat, 19. & omnes gentes
agnoſcant, quia tu es Deus, & non eſt alius præter te.

Vers. 1. QVIBVS ASCENDENTIBVS (corrige cum Rom. & Græcis *abſcedentibus*) IVDITH INGRESSA ORATORIVM SVVM: ET INDVENS SE CILICIO] Græci ἐγύμνωσε quod Complut. & Regiorum interpres vertit: *Exuit quo induta erat ſaccum*, hoc eſt cilicium. Sed id contrariatur verſioni Latinæ vulgatæ ad verbum. Ergo ſic verte cum Varablo: *Nudauit ſaccum, quo erat induta*, depoſitis ſcilicet extimis veſtibus, ſolo manens induta ſacco, eumque nudum demonſtrans: ſaccum vocat cilicium: Nudauit ergo coram Deo interius cilicium, oſtendens illud Deo quaſi ſignum pœnitentiæ, & pœnitentis, ſupplicisq; obſecrationis. Cilicio igitur & cinere ornauit, imò armauit ſuam deprecationem, cuius rei ſymbolicam cauſam dabo v. 14.

A PROSTERNENS SE DOMINO] Græca addunt id factum *veſpere cùm thymiama adoleretur Deo in Templo Ieroſolymis*, vt ſignificet publicum in templo ſacrificium, quod iugiter in veſpere offerebant, hiſce Iudithæ precibus cooperatum fuiſſe, ac Iuditham illi preces ſuas iunxiſſe, vt publicam cladem publicâ ſupplicatione conuerteret, vtque via ſacrificij demõſtraretur, illud ſcilicet paraſſe hanc Iudithæ victoriam.

B

Vers. 2. DOMINE DEVS PATRIS MEI SIMEON (hinc patet Iudith fuiſſe è tribu Simeon) QVI DEDISTI ILLI GLADIVM (id eſt fortitudinem) IN DEFENSIONEM (Græcè ἐκδίκησιν, id eſt vltionem) ALIENIGENARVM, QVI VIOLATORES EXTITERVNT] Dinæ ſororis ſuæ. Nota Deus dedit fortitudinem Simeoni ad vindicandum Dinæ ſtuprum, ſed non tali modo peragendum, quo ipſi vſi ſunt. Licet enim ipſi fecerint ex zelo, vt ſequitur tamen zelus iſte fuit contra pacta cum Sichimitis inita, & Iacobum cum ſuis omnibus expoſuit periculo, ne à vicinis omnes occiderentur: vnde Iacob eos redarguit. Permiſit tamen Deus Sichem ſtupratorem, eiusq; ſubditos Sichimitas à Simeone occidi, eorumque bona diripi in pœnam ſtupri à Sichem Principe eorum commiſſi. Ita Lyran. vide dicta Geneſ. 34. Sic Deus obſtetricibus mentientibus dedit domos, non propter mendacium, ſed propter affectum, & beneficium Hebræorum infantibus, quos à morte ſeruabant, impenſum Exodi 1. Laudat ergo Iudith zelum Simeonis in vindicando ſtupro Dinæ, ſed non laudat modum vindicandi, quòd ſcilicet propriâ authoritate, occiderit Sichimitas per dolum.

ET ILLA POST ILLA (id eſt, alia poſt alia tuæ vindictæ exempla) COGITASTI] ſcilicet facere. Sternit enim Iudith viam ad commemorandam vindictam de Pharaone ſumptam à Deo in mari rubro. Vers. 4.

ET IN CONTIS] Conti ſunt lanceæ, & haſtæ oblongæ, venabula, &c. Vers. 9.

CORNV ALTARIS TVI.] Verè altare habebat cornu, ſed per illa ſignificabatur altaris & ſacrificiorum in ea oblatorũ maieſtas, robur, & gloria. Vers. 11.

ET PERCVTIES EVM EX LABIIS CHARITATIS MEÆ] id eſt, feries Holofernem verbis meis elegantibus *charitatis*, id eſt amoribus illicibus: charitas enim hic, non diuina, ſed humana intelligitur per Catachreſin; amoris, inquam caſti, quo me vt coniugem amare & ambire poteſt. Licet enim Iudith nollet Holofernem maritum, licitè tamen poterat eum ad ſui amorem caſtum & coniugalem illicere, vt ſic haberet occaſionem eum incautũ aſtutè occidendi. Eſto enim Holofernes in turpem & fornicarium eius amorem rapiendus foret, id tamen non intendit Iudith, ſed permiſit duntaxat ad tegendum ſuum facinus, quo eum cædi deſtinabat, quod alia ratione peragere non poterat. Intendebat ergo Holofernem ſua ſpecie allicere ad amorem honeſtum & coniugalem, vt ſic ſui amantem & incautum occideret. Factum enim hoc Iudith, cui Deus ſingulariter operatus Vers. 13.

 eſt

eſt occidendo Holofernem,& Iudæam liberādo, A
potius excuſandum,ac charitati in patriam,& peculiari Dei inſtinctui aſcribendum eſt, quàm de libidine, vel ſcandalo accuſandum, vti excuſat S. Scrip. Patres, & Interpretes,ac præſertim ſanctus Ambroſius lib.de viduis.

Vers.14. Da mihi in animo constantiam] Notat Omnis virtus, ſed maximè conſtantia petenda eſt à Deo, tum præſertim infirmis & debilibus, vti ſunt feminæ, pueri, ſenes, ægri, cùm aggrediuntur quid heroicum vires naturæ exſuperans,quale erat hoc opus Iudith, idque tum quia homo ex peccato factus eſt totus fragilis &inconſtans,tum quia Deus ait: *Ego ſum qui ſum*, id eſt per eſſentiam conſtans,fons & auctor omnis eſſentiæ. Sed aduerte Iudith eam petere indutam cilicio, & cinere aſperſam,ac proſtratam in terra,v.1.quia oratio vt conſtantiam obtineat, debet armari pœnitentiâ, labore,& mortificatione carnis: qui enim mollis eſt, & delicijs carnis indulget,nequit eſſe fortis & conſtans. Cinis ſignum eſt mortis, quia conſtantiam valdè excitat memoria mortis,breuitaſque vitæ & laboris ac doloris in ea ſubeundi. Denique proſtratio ſignum eſt humilitatis, qua quis agnoſcens ſuam fragilitatem, implorat Dei opem,ab eoque conſtantiam impetrat.

Non enim in mvltitvdine est virtvs tva] vt per multos,validoſque milites victoriam pares, ſed per ſolam feminam imbecillem, & imbellem rem totam conficies. Sic Artabanus Xerxi in tot copijs ſuis exultanti aiebat: *Ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties Deus ijs, quos deteſtatur aut metum aut tonitruum incutit*, vti refert Heliodor.lib.7. Vers.16.

Præsvmentem] id eſt valde confidentem. Vide dicta cap.6.15. Vers.17.

Memento, Domine, testamenti tvi] id eſt pacti cum Hebræis per Moſen, Dauidem, alioſque Principes initi. Vers.18.

Vt domvs tva (templum tuum) in sanctificatione tva, id eſt in ſancta tui religione & cultu,quo verè ſanctificatur, permaneat.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith ſe ornat, ac ornata pergit ad Holofernem; comprehenditur ab exploratoribus, & ad eum ducitur,qui eius formâ capitur.

1. FActum eſt autem,cùm ceſſaſſet clamare ad Dominum, ſurrexit de loco, in quo
iacuerat proſtrata ad Dominum. 2. Vocauitque abram ſuam & deſcendens
in domum ſuam, abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ, 3. &
lauit corpus ſuum,& vnxit ſe myro optimo, & diſcriminauit crinē capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ, induitque ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitque dextraliola, & lilia, & inaures,& annulos, &
omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe. 4. Cui etiam Dominus contulit ſplendorem;
quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine,ſed ex virtute pendebat:& ideo Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit,vt incomparabili decore omnium oculis appareret. 5. Impoſuit itaque abræ ſuæ aſcoperam vini, & vas olei, & polen-
tam,& palathas, & panes, & caſeum, & profecta eſt. 6. Cumque veniſſent ad portam ciuitatis,inuenerunt expectantem Oziam & presbyteros ciuitatis. 7. Qui
cùm vidiſſent eam, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinem eius. 8. Nihil tamen interrogantes eam, dimiſerunt tranſire,dicentes: Deus patrum noſtrorum det
tibi gratiam, & omne conſilium tui cordis ſua virtute corroboret, vt glorietur ſuper te Ieruſalem, & ſit nomen tuum in numero ſanctorum & iuſtorum. 9. Et di-
xerunt hi qui illic erant,omnes vna voce: Fiat, fiat. 10. Iudith verò orans Dominum, tranſiuit per portas ipſa, & abra eius. 11. Factum eſt autem, cùm deſcenderet montem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: vnde venis? aut quò vadis? 12. Quæ reſpondit: Filia ſum
Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quòd dentur
vobis in deprædationem, pro eo quòd contemnenres vos, noluerunt vltrò tradere
ſeipſos, vt inuenirent miſericordiam in conſpectu veſtro. 13. Hac de cauſa cogi-
taui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi ſecreta
illorum, & oſtendam illi quo aditu poſſit obtinere eos, ità vt non cadat vir vnus de
exercitu eius. 14. Et cùm audiſſent viri illi verba eius, conſiderabant faciem eius,
& erat in oculis eorum ſtupor,quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis. 15.
Et dixerunt ad eam: Conſeruaſti animam tuam,eò quòd tale reperiſti conſilium, vt
deſcenderes ad Dominum noſtrum. 16. Hoc autem ſcias, quoniam cum ſteteris in conſpectu eius, benè tibi faciet, & eris gratiſſima in corde eius. Duxeruntque
illam ad tabernaculum Holofernis, annuntiantes eam. 17. Cumque intraſſet ante
faciem eius, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes. 18. Dixeruntque ad
eum

eum ſatellites eius: Qui contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus? 19. Videns itaque Iudith Holofernem ſedentem in conopeo, quod erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus pretioſis intextum: 20. & cùm faciem eius intendiſſet, adorauit eum proſternens ſe ſuper terram. Et eleuauerunt eam ſerui Holofernis, iubente Domino ſuo.

Vers. 2. ABRAM (id eſt ancillam) SVAM, vt dixi capite octauo, & cap. 9. in fine.

Vers. 3. VNXIT SE MYRO (perperam aliqui legunt mytro) id eſt vnguento (hoc enim Græcis eſt μύρον) OPTIMO] vt miram ex ſe fragrantiam ſpargeret, illaq; feriret nares Holofernis, æquè ac formâ oculos, & verbis ſpecioſis aures eiuſdem. Audi S. Aug. vel potiùs S. Ambr. huius enim ſtylum redolet, vti aduerterunt Doctores Pariſienſes, ſerm. 229. de Temp. qui eſt de Iudith: *Gentis ſuæ vindex ſumpſit ornamentorum arma, nõ de bello nuptias ſubitura; ſed de ciuitate bellatrix proceſſit ſponſa, nec fuit leuitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur. Pergit diuino ſpiritu ducta, & ſingulari ancillæ ſolatio contenta. Species cuſtodit quæ blãditur, & ne violenter pudicitia cuſtodita lædatur, Holofernem alloquitur, vt deſiderium mane concipiatur*, copulæ, ſcilicet matrimonij, quod Iudith in mente concipiebat, quodque ipſa facilè ſua ſpecie, & blandiloquentia perſuaſiſſet Holoferni, ſi ad id conniti voluiſſet.

ET IMPOSVIT MITRAM SVPER CAPVT SVVM.] Mitra eſt faſcia byſſina gemmis & bracteolis aureis, tremuliſque collucens. Hoc enim ſignificat רְעָלוֹת *reala*, vt dixi Iſaiæ 3.

Alludit *mitra* ad *mithra*, quæ vox Perſicè ſolem ſignificat: ſol enim puriſſimis & fulgentibus radijs ſuis quaſi mitra coronatur. Virgines pariter & caſti, vt Iudith, ſunt quaſi ſoles quidam mithrati, fulgoribus ſuæ caſtitatis circumcirca radiantes.

ET LILIA] id eſt, armillas ſpecie & forma liliorum. Græcè eſt ψέλλια, id eſt, armillas, brachialia, ſcilicet ornamenta manuum & brachiorum.

Vers. 4. CVI ETIAM DOMINVS CONTVLIT SPLENDOREM] tum efficiendo, vt ornatus eius pulchrior & ſplendidior hominibus appareret, tum reuera & lucem & fulgorem quendam cæleſtem vultui eius afflando, qualè afflauit Moyſi Exodi 34. 29. ac S. Antonio, S. Ignatio, alijſq; eximijs Sanctis, quibus radios lucis aſpirauit, vt in facie ſanctitas eorum reſplenderet. Vide hic nouam pugnandi artem, qua Iudith ſe ornando ſuam caſtitatem & ſuorum ciuium vitam defendit; nam aliæ virgines ſuam pudicitiam tueri ſolent ſeſe deturpando. Anno Domini 870. cùm Dani inuadentes Angliam, accederent ad monaſteriũ Collinghammenſe, Ebba Abbatiſſa, vt ſuam, ſuarumque caſtitatem tueretur ſibi naſum & labrum ſuperius præcidit, ſuiſque vt idem facerent, ſuaſit. Quare irruentes Dani monaſterium cum virginibus concremauerunt. ita refert Matthæus Weſtmonaſterienſis, in annalibus, anno iam dicto. Nimirum de inſtinctu ſecutæ ſunt dictum & factum S. Pelagiæ Virginis, quæ ſimili neceſſitate conſtricta, ne virginitatis diſpendiũ pateretur; *Moriamur* inquit, *vel ſi nolint, moriamur; Deus remedio non offenditur, & facinus fides abluit.* itaque ſe è tecto præcipitauit, vt refert S. Ambroſius lib. 3. virgin. & S. Chryſoſtomus hom. de eius laudibus.

QVONIAM OMNIS ISTA COMPOSITIO NON EX LIBIDINE, SED EX VIRTVTE PENDEBAT.] Quia ex zelo liberandi patriam ab exitio & excidio tyranni proficiſcebatur. Audi S. Ambr. lib. de viduis: *Et bene coniugales pugnatura reſumpſit ornatus, quia monimenta coniugij, arma ſunt caſtitatis. Neque enim vidua alijs aut placere poſſet aut vincere. Quid cætera perſequamur, quod inter tot millia hoſtium caſta permanſit? Quid eius ſapientiam prædicemus, quod huiuſcemodi eſt commenta conſilium, vt dum petentem elicit intemperantia, à ſe inferiores arceret, occaſionem pararet victoriæ, abſtinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reſeruaret.*

Vers. 5. IMPOSVIT ITAQVE ABRÆ (ancillæ) SVÆ ASCOPERAM VINI] id eſt, vtrem vini. Aſcopera enim eſt vox Græca conflata ex ἀσκὸς, id eſt, vter, follis, & πήρα id eſt, pera, ſacculus, ac ſignificat marſupium, ſiue ſacculum, in quo viatores ſuas veſtes, annonã, aliaque vtenſilia reponunt, ſecumque portant. Suidas hac voce vtitur, & Suetonius in Nerone, dicens: *Alterius collo eſt aſcopera deligata, ſimulq; titulus. Ego quid potui? ſed tu culeũ meruiſti.* Alij legunt ἀσκὸν, vel ἀσκοπυτίνην, id eſt, vter vini.

ET POLENTAM] Polenta eſt farina bordeacea, puta hordeum madefactum, mox ſiccatum & toſtum, ac molâ in farinam comminutum, de quo dixi 1. Reg. 17.

ET PALATHAS] hoc eſt, maſſas caryearum, ſeu ficuum aridarum, de quibus Plin. l. 13. c. 6. Malè nonnulli pro *palathas*, per Methateſin legunt *lapathas*.

Porrò hanc annonam detulit ſecum Iudith, ne cibis Holofernis veſci cogeretur. Adeo enim Iudæi religioſiores abhorrebant à conſortio gentilium, vt nec cibos eorum comedere ſuſtinerent, præſertim quia Gentiles ſæpe cibos ſuos idolis ſuis offerebant, vt fierent idolothyta, de quibus dixi 1. Cor. 8. Sic Daniel cum ſocijs c. 1. 8. noluit cibis regis veſci, ſed leguminibus victitauit.

IDEO EGO FVGI A FACIE EORVM.] Multi cenſent Iudith hic & in ſeq. mentiri, ſed officioſè ad liberandum ſuum populum, at non peccaſſe, quia putabat tali caſu in tanta neceſſitate mentiri eſſe licitum, imo honeſtum & pium, vti putauit Plato, imò Orig. Caſſianus, alijque Patres, quos citaui Exodi 1. ita Lyr. Abul, Mariana, Emmanuel Sà, & S. Thomas 2. 2. q. 110. art. 3. ad 3. Vers. 12.

Verùm Iudith à mendacio excuſant Rabanus, Gloſſa, Hugo, Dion. Serarius, Salianus, Sanchez, S. Aug. l. de mendacio, quia Deus eam in toto hoc opere dirigebat, & à peccato conſeruabat, vti ipſa ait, c. 12. v. 16. Celat ergo Iudith veritatem, & ambiguè loquitur Aſſyrijs hoſtibus ſuis iniuſtè ſe inuadentibus, vt eos perdat, at non mentitur. Ait igitur: *fugi*, id eſt, *celeriter abſceſſi*; fugere enim ſæpè idem eſt, quod celeriter abire, ac ſe ab aliquo abripere, *à facie eorum*: aut *fugi*, id eſt ſchema & ſpeciem fugientis, ſiue transfugæ aſſumpſi, ac quaſi fugitiua noctu in manus veſtras incurri, meq; vobis dedo. ita Serarius, Sanchez, Salianus, & alij.

QVONIAM FVTVRVM AGNOVI QVOD DENTVR VOBIS IN DEPRÆDATIONEM] ita enim reue-

reuera futurum erat, ſi humanam rationem & prouidentiam ſpectes: nec enim humanitus, humaniſque viribus Hebræi poterant Aſſyrijs reſiſtere: ſed Iudith altiorj nixa conſilio & oraculo, ſciebat id non futurum niſi per cęleſtem Dei prouidentiam & correctionem.

VERS. 13. VADAM AD FACIEM PRINCIPIS HOLOFERNIS, VT DICAM ILLI SECRETA EORVM] Nimirum ciues obſeſſos laborare extrema ſiti & fame, ideoque murmurare contra ſuos principes, eoſque vrgere, vt ſe dedant Holoferni, &c. Verum dicit: attamen hic finis non erat vltimus, ſed mediatus. Hoc enim cogitabat deuincire ſibi Holofernem, vt ſibi deuinctum & ſecurum data occaſione trucidaret. Nam, vt rectè aduertit Salianus, notandum hic eſt in bello iuſto, quale fuit Iudęorum contra Aſſyrios, non ſolùm apertam vim, ſed etiam occultam, & tectam, licitam & iuſtam eſſe: & eos rectè in fraudem induci poſſe, quos in mortem licet inducere. Dolus, & ſtratagema naturâ ſuâ indifferẽs eſt, & ex fine ad quem refertur, malitiam accipit, aut bonitatem. Cùm ergo Iudithæ finis bonus ſit, erit ipſe dolus etiam laudabilis; idemque de ornatu & cultu corporis eius exiſtimandum eſt.

VERS. 14. ET ERAT IN OCVLIS EORVM STVPOR, QVONIAM PVLCHRITVDINEM EIVS MIRABANTVR NIMIS.] Tota ergo mentis eorum detentio abripiebatur & abſorbebatur in contuenda & admiranda eximia eius pulchritudine, adeo vt aliud videre vel cogitare non poſſent. Hoc ſciebat Iudith, ideoque tantum ornatum aſſumpſit, vt oculos menteſque eorum caperet, captaſque falleret, & Holofernem trucidaret, itaque eius caſtra diſſiparet.

Audi S. Aug. (vel potiùs S. Ambroſ. aut certè Maximũ; multi enim ſermones S. Ambr. ad verbum inueniuntur in S. Maximo Taurinenſi Epiſcopo: nã vtriuſq; ſtylus perſimilis eſt) ſerm. 228. de Temp. qui eſt de Iudith. *In qua fœmina inſidioſæ pulchritudinis nouitatem hoſtilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obſequio vires amitterẽt, arma proijcerent, & colla curuarẽt. Deducitur ad prætorium ſubiectis ordinibus fraus Holofernis, & lugentis Victoria ciuitatis.*

Moraliter diſce hic quàm fœminarum aſpectus periculoſus ſit & pernicioſus, cuius rei exempla ſunt Samſon, Dauid, Salomon, & mille alij. Verè Eccleſ. c. 42. 14. *Melior*, inquit, *eſt iniquitas viri, quàm mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.* Vide ibi dicta.

DVXERVNTQVE ILLAM AD TABERNACVLVM HOLOFERNIS] Græca addunt: *cum ancilla ſua, lectoq; curru, & centum virorum præſidio.* Et mox. *Et exiuit* (Holofernes) *in proſcenium*, id eſt in tentorij veſtibulum, *& lampades argenteæ præcedebant eum*, tũ quia erat nox, puta crepuſculum auroræ, vt patet v. 11. tum quia ignis præferri ſolebat Regibus & Principibus Aſſyriorũ, vt dixi Ieremię primo, v. 13. VERS. 16.

STATIM CAPTVS EST IN SVIS OCVLIS HOLOFERNES.] Audi S. Aug. ſerm. 278. iam citato. *Quam rùm videret Holofernes, ſolutus eſt ſenſibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim dedecus iuuenum mulieris vultu captiuus, licuit mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores; ſollicitam defendere ciuitatem, & barbarum ſubuertere bellatorem. Decepit ſincera corruptum, ſefellit caſta pollutum pudica perimit adulterum, ſobria iugulat ebrioſum. Illa enim tam barbaros animos inſidioſi ſui vultus fraude cõfuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victũ, & inter arma captiuum.* Et paulò inferiùs: *Quamuis ille bellator armorum tam caſtiſſima femina maleſanus attenderet vultum: illa tamen, quare venerat, de eius capite cogitabat, quo ſublato defectis ciuibus ſubueniret, & multa capita tueretur, defenderet, vindicaret.* VERS. 17.

VT NON PRO HIS MERITO CONTRA EOS PVGNARE DEBEAMVS] Græca addunt: *Quoniam non eſt bonum remanere ex eis virum vnum, qui dimiſſi poterunt decipere omnem terram.* Per tam ſpecioſas feminas, qualis eſt Iudith. Ecce verum dicunt, ſed inſcij, ipſimet enim decepti, ab Hebræis per Iudith cæſi, fugatique fuere. VERS. 18.

SEDENTEM IN CONOPEO] ita vocatur cortina ſurſum in conum acutum deſinens, & inferiùs in rotundum expanſa ad arcẽdum culices. ita Lyran. κώνωψ enim eſt culex, taleſque cortinæ lectis caſtrenſibus & portatilibus circumdari ſolent. Vnde Græca habent Holofernem ſediſſe *ſuper lectum ſuum in conopeo.* Itali, & Galli vocant *Padiglione*. VERS. 19.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith cauſam aduentus ſui Holoferni enunciat, & victoriam pollicetur. Aſſyrij eam laudant à forma, & ſapientia: Holofernes ingentia ei præmia promittit.

1: TVnc Holofernes dixit ei: Æquo animo eſto. & noli pauere in corde tuo: quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi.
2. Populus autem tuus, ſi non contempſiſſet me, non leuaſſem lanceam meam ſuper
eum. 3. Nunc autem dic mihi, qua ex cauſa receſſiſti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos? 4. Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam ſi ſecutus
fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. 5. Viuit enim
Nabuchodonoſor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ eſt in te, ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non ſolùm homines ſeruiunt illi per te, ſed &
beſtiæ agri obtemperant illi. 6. Nunciatur enim animi tui induſtria vniuerſis
gentibus, & indicatum eſt omni ſæculo, quoniam tu ſolus bonus & potens in omni
regno eius, & diſciplina tua omnibus prouincijs prædicatur. 7. Nec hoc latet,
quod locutus eſt Achior; nec illud ignoratur, quod ei iuſſeris euenire. 8. Conſtat
enim, Deum noſtrum ſic peccatis offenſum, vt mandauerit per Prophetas ſuos ad
populum,

populum quòd tradat eum pro peccatis ſuis. 9. Et quoniam ſciunt ſe offendiſſe
Deum ſuum filij Iſrael, tremor tuus ſuper ipſos eſt. 10. Inſuper etiã fames inuaſit eos,
& ab ariditate aquæ iam inter mortuos computantur. 11. Denique hoc ordinant,
vt interficiant pecora ſua, & bibant ſanguinem eorum: 12. & ſancta Domini Dei ſui,
quæ præcepit Deus non contingi, in frumento, vino, & oleo, hæc cogitauerunt
impendere, & volunt conſumere, quæ nec manibus deberent contingere: ergo quo-
niam hæc faciunt, certum eſt quòd in perditionem dabuntur. 13. Quod ego ancilla
tua cognoſcens, fugi ab illis, & miſit me Dominus hæc ipſa nunciare tibi. 14. Ego
enim ancilla tua, Deum colo, etiam nunc apud te: & exiet ancilla tua, & orabo Deum,
15. & dicet mihi quando eis reddat peccatum ſuum, & veniens nunciabo tibi, ita
vt ego adducam te per mediam Ieruſalem, & habebis omnem populum Iſrael, ſicut
oues, quibus non eſt paſtor, & non latrabit vel vnus canis contra te: 16. quoniam
hæc mihi dicta ſunt per prouidentiam Dei. 17. Et quoniam iratus eſt illis Deus, hæc
ipſa miſſa ſum nunciare tibi. 18. Placuerunt autem omnia verba hæc coram Ho-
loferne, & corã pueris eius, & mirabantur ſapientiam eius, & dicebant alter ad alterũ:
19. Non eſt talis mulier ſuper terrã in aſpectu, in pulchritudine, & ſenſu verborum.
20. Et dixit ad illam Holofernes: Benefecit Deus, qui miſit te ante populum, vt des
illum tu in manibus noſtris: 21. & quoniam bona eſt promiſſio tua, ſi fecerit mihi
hoc Deus tuus, erit & Deus meus, & tu in domo Nabuchodonoſor magna eris, &
nomen tuum nominabitur in vniuerſa terra.

VERS. 1. TVNC HOLOFERNES DIXIT: ÆQVO ANIMO ESTO] Animaduertit Holofernes, Iuditham timentem & pauentem, tum quòd femina ſolitudini aſſueta inter tot millia virorum armatorum & hoſtium conſiſteret, tum quòd cõſcientia tanti facinoris eius animum metu pulſabat, ne fortè non ſuccederet, ſed res proderetur, & ipſa capitis periculum adiret. Eſto enim, Deo illam animante, ſpiritus eius eſſet intrepidus; caro tamen erat infirma, ac partem mentis inferiorem infirmabat. Ecquid mirum? cùm Chriſtus fortiſſimus paſſionem aggreſſurus de ſe dixerit: *Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma*, Matth. 26. 41.

NVMQVAM NOCVI VIRO] multò minùs mulieri. Mentitur: nam, vt dictum eſt c. 3. ciuitates eorum, qui ſe illi in ſeruos offerebant, deſtruxit, lucoſque excidit.

VERS. 4. PERFECTAM REM FACIET DOMINVS TECVM] Scilicet perfectam Deus dabit victoriam, non tibi, vt tu putas, ô Holofernes, ſed mihi & Iudæis de te. Eſt ſtratagema bellicum, quo Iudith Holofernem ambiguitate verborum ludit & illudit, itaque in fraudem & laqueum necis inducit. Nam vt ait Poëta? *Dolus an virtus quis in hoſte requirat?* Sic Apollo Delphicus illuſit Pyrrho, eum de victoria contra Romanos conſulenti, dicens:

Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.

Quod perperam ſibi applicuit Pyrrhus, quaſi ipſe Romanos eſſet victurus, cùm Apollo intelligeret de Romanis, quòd ipſi vincerent Pyrrhum, vti reipſa vicerunt.

VERS. 5. VIVIT ENIM NABVCHODONOSOR REX TERRÆ, ET VIVIT VIRTVS (robur, fortitudo) EIVS.] Iurat Iudith per vitam & virtutem Nabuchodonoſoris, ſicut Ioſeph iurat per ſalutem Pharaonis, Geneſ. 42. 15.

SED ET BESTIÆ AGRI (puta equi, cameli, boues, aſini, oues, &c.) OBTEMPERANT EI.

VERS. 6. INDICATVM EST OMNI SÆCVLO] præſenti, id eſt toti mundo. Ita Græca.

QVONIAM TV SOLVS BONVS] benignus, & beneficus iuxta illud Chriſti, Lucæ 22. 25. *Reges gentium dominãtur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos, benefici* (Principes) *vocantur*. Hinc præſidum epi- A theton erat optimus, vt optime Felix, optime Feſte. Vide dicta Actor. 24. 3.

Senſus ergo eſt, q. d. tu ſolus es verus, magnuſque Princeps in regno Nabuchodonoſoris, vtpote benignus & liberalis æquè ac potens, ideoq; Nabuchodonoſor ſua omnia tibi commiſit. Aliqui *bonus* exponunt *fortis*.

VT MANDAVERIT PER PROPHETAS SVOS] Miſit enim Deus Eliam, Eliſeum, Iſaiam, Oſee, Ieremiam, cæteroſq; Prophetas, qui Iſraëlis idola, & ſcelera caſtigarent, eiſque excidium per Aſſyrios, Chaldæos, alioſq; hoſtes comminarentur & prædicerent. VERS. 8.

FAMES INVASIT EOS] quia vbi laboratur ſiti, ibi & fames: cibus enim ſine potu à ſitienti humectari & comedi nequit. VERS. 10.

ET BIBANT SANGVINEM EORVM] pro aquæ, qua carent ad reſtinguendam extremam ſitim: ſanguinis autem eſus & potus erat Iudæis à Deo vetitus ſub pœna mortis, vt patet Leuit. 17. VERS. 11.

B ET SANCTA DOMINI (ea quæ Deo ſanctificata, id eſt dicata & conſecrata ſunt) HÆC COGITAVERANT IMPENDERE] ad extremam ſitim, famemque ſuam leuandam, VERS. 12.

ERGO QVONIAM HÆC FACIVNT, CERTVM EST QVOD IN PERDITIONEM DABVNTVR] Certum eſt, ſi cauſas naturales, & curſum rerum ordinarium ſpectes, fames enim & ſitis cogent eos ad interitum. Idem facient peccata eorum, quibus iram, & vindictã Dei meruerunt, niſi quis ſanctus iram Dei mitiget, vti ego eam meis precibus me mitigaturam ſpero.

MISIT ME DOMINVS HÆC IPSA NVNCIARE TIBI.] Miſerat enim Deus Iudith ad Holofernem, vt hæc ei nunciando gratiam eius ſibi conciliaret, qua habita eum incautè per pium dolum occideret. VERS. 13.

C ET ORABO DEVM, ET DICET MIHI QVANDO EIS REDDAT PECCATVM SVVM, ET VENIENS ANNVNCIABO TIBI, ITA VT EGO ADDVCAM TE PER MEDIAM IERVSALEM, ET HABEBIS OMNEM POPVLVM ISRAEL, SICVT OVES, QVIBVS NON EST PASTOR, ET NON LATRABIT VEL VNVS CANIS CONTRA TE.] VERS. 14. & 15.

Multi

Multi cenſent Iudith hic non poſſe excuſari à mẽ- A
dacijs. Verùm excuſo eam duplici modo & titulo.
Prior eſt, quòd ipſa loquitur ſecũdùm cauſas na-
turales,& communem naturæ curſum,quo Iudæis
ad extrema redactis,& in offenſa, iraq; Dei con-
ſtitutis, neceſſario erat pereundum, niſi Deus ſu-
pernaturali vel extraordinario quodam modo eis
ſuccurreret. Sic Eliſæus Razaeli roganti de ſalute
Benadad regis ægrotãtis,reſpondit eum ſanandũ,
ſed tamen moriturum,quia ſcilicet quantum erat
ex vi morbi, is non erat lethalis : quare ex eo ſa-
nandus erat, ſed tamen moriturus,quia ſuffocan-
dus ab Hazade, 4.Reg.8.10.

Sic hic Iudith aſſerit ab Holoferne perdendos
Hebræos ob peccata ſua,quia humanis viribus e-
ius manus euadere non poterant: erat tamen euā-
ſuri per preces Iudith & ſacerdotũ , quibus opem B
Dei cæleſtem poſcebant,& impetrabant.

Senſus ergo eſt,q.d. Hebræi,ſi cauſas naturales
ſpectes,planè ſunt perdendi,& à te ſubiugandi ob
peccata ſua. Quare ego orabo Deum pro hoc ne-
gotio,& ſi quidẽ velit omnino eos perdere,idq; ſe,
vt ſolet,indicet mihi, velitque vt idipſum tibi edi-
cam, vti videtur futurum , ſi communem proui-
dentiæ Dei curſum ſpectes;ego idipſum ex mente
Dei annunciabo tibi ; ita vt adducam te per me-
diam Ieruſalem,totumq; populum tibi ſubijciam.
Deo enim ita volenti, & ordinanti me omnino pa-
rere oportet, etiam cum damno & interitu populi
mei: ſi enim ipſe me velit quaſi virgâ vti ad caſti-
gandum eum , ego vt virga ei in hac caſtigatione
ſubſeruire debeo & volo. Simili enim modo caſti-
gauit Deus Roboam & Iudæos,creando per Ahiã
propheram regem Ieroboam, eique tradendo re- C
gnum decem tribuum Iſrael. Sic Deus per Iſaiam
c.45.euocauit Cyrum ad caſtiganda crimina mul-
tarum gẽtium. Sic per Ieremiam euocauit Nabu-
chodonoſor & Chaldęos ad excidium Ieruſalem;
quod proinde Ieremias crebrò & aſſiduè Iudæis
comminatus eſt,adeoq; ſuaſit vt Nabuchodono-
ſori obſidenti ſe dederent : ipſos enim eius manus
euadere non poſſe,eò quòd hæc ſit iuſta Dei vo-
luntas & ſcelerum caſtigatio. Vnde Nabuchodo-
noſor reiciens hęc Ieremię oracula,Ieruſalem per
14.menſes obſedit,donec eam caperet, quâ captâ
iuſſit Ieremiam benignè haberi , & ob hæc ſua de
ſe oracula, libertate donari, vt patet Ierem. 39. 11.
imò Abul. in lib. 4. Reg. c. 24. quæſt. 7. & Iſaia c. 5.
v. 25. & c. 105. probabile eſſe cẽſet Nabuchodono-
ſorem, Salmanaſarem, & ſimiles ex Dei reuelatio-
ne & iuſſu ſubiugaſſe Iudęos, qua de re plura dixi
Procemio in Iſaiã can. 36. & 37. Sic S. Lupus Atti- D
lam Hunnorum regem Trecenſem vrbem (cuius
ipſe erat Epiſcopus) obſidentem,rogãs quis eſſet?
& quid vellet? audienſque: *Ego ſum Attila Rex Hun-
norum flagellum Dei: veni ergo*, inquit, *Dei mei flagel-
lum,illoq; vtere,vt Deus tibi concedit*; itaque eum per
mediam vrbem deduxit,ſed quaſi oculis & mente
captum, vt nulli incolarum noceret, vti ex vita S.
Lupi,alijſq; recenſet Baron. tom. 6. anno Chriſti
451. Idem ergo Iudith facere poterat Holoferni,
imò debebat,ſi id ei Deus iuſſiſſet. Sed ſciebat Iu-
dith Deum hoc ſibi non iuſſurum, imò contrariũ
facturum,vt per hanc ſimulationem proderet Ho-
lofernem. Verùm hoc ipſa ei indicare non voluit,
nec debuit.

Poſterior modus excuſandi Iudith à mendacio
eſt, dicendo quòd ipſa ambiguis verbis vſa ſit; quę
ſibi Holofernes attribuebat, cùm ea Iudith ſibi &
Iudæis aſcribebat. Ait ergo: ORABO DEVM, ET
DICET MIHI, QVANDO EIS REDDAT PECCA-
TVM SVVM] ſi nimirum eos pro meritis vt vide-
tur punire decreuerit. Scio autem ex Dei reuela-
tione, quod hoc tempore eos non puniet: ſed hoc
nunc mihi ſilendum eſt , nec tibi indicare queo.
mox tamen veniens nunciabo tibi Dei volunta-
tem & decretum de differenda caſtigatione pec-
cati Iudæorũ, & acceleranda caſtigatione tuæ ty-
rannidis, Iudęos iniuſte inuadentis: hoc enim nun-
ciabo tibi non verbo ſed facto , cùm tibi lethale
vulnus infligam , ait S. Aug. ET ADDVCAM TE,
non vincentem & triumphantem, vti tu putas, ſed
victum, occiſum, & triumphatum, cùm caput tuũ
truncatum adducam in Bethuliam, indeque PER
MEDIAM IERVSALEM , cæteramque Iudæam vi-
ctrix cum triumpho ad commune Iudęorum gau-
dium circumducam.

ET HABEBIS OMNEM POPVLVM ISRAELIS, SI-
CVT OVES QVIBVS NON EST PASTOR] cùm te oc-
ciſo, Bethulienſes nullo ſeruato ordine , ſine pa-
ſtore & duce erumpent , vt Aſſyrios perſequan-
tur ac caſtra diripiant. Quare TVNC NON LATRA-
BIT VEL VNVS CANIS CONTRA TE, quia canes non
allatrant mortuos (qualis tu eris) ſed viuos. *Sic*
ergo verba Iudith partim ironicè, partim amphi-
bologicè, partim propheticè accepta, carent men-
dacio, verumque habent ſenſum. ita Serarius, San-
chez, Salianus & alij.

Sic Agatocles Syracuſas obſidens, comminans
obſeſſis ſe poſtridie in vrbe cænaturum, verus, ſed
contra mentem ſuam fuit vates ; nam erumpenti-
bus ciuibus in vrbem inductus in ea cænauit non
vt victor, ſed vt victus & captiuus. Hoc eſt quod
ait S. Aug. ſerm. 229. de Temp. qui eſt de Iudith:
*Non decuit pudicam mentiri: non intelligentibus dixit,
actibus fecit quod promiſit.*

QVONIAM HÆC MIHI DICTA SVNT PER PRO- VERS. 16.
VIDENTIAM DEI] Hæc ergo rexit & direxit Iu-
dith , vt diceret & faceret omnia quæ dixit & fe-
cit. Quare ipſa non eſt mentita: Deus enim men-
tiri nequit.

NON EST TALIS MVLIER SVPER TERRAM] VERS. 19.
Audi S. Aug. ſer. 229. iam citato. *Dum regi alto ſer-
mone imaginarijs verbis blanditur bellator , animus la-
ſcitiæ ſoluitur in amore armorum, torpent vires innume-
rabiles militum luxu regifico , nuptiarum pompa nullo
nubente conſtruuntur , cuncti ebrietate ſoluuntur. Non
delicata matrona pugnauit , ſed ſopor tibi, quem ferias
præparauit.*

SI FECERIT MIHI HOC DEVS TVVS (vt mihi VERS. 21.
ſubiuget Ieruſalem & Iudæos) ERIT ET DEVS
MEVS] q.d. fiam proſelytus & Iudæus , colamque
Deum verum Iſraelis. Ecce quàm potens & effi-
cax fuit peroratio Iudith coram Holoferne.

CAPVT

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOloſernes ſinit Iudith per quatriduum vacare ſibi, orationi, & ieiunio, ac noctu egredi quoties velit: tandem quarto veſpere Holofernes cum Iudith conuiuatur; ac eius amore ſe inebriat.

1. TVnc iuſſit eam introire vbi repoſiti erant theſauri eius, & iuſſit illic manere
eam, & conſtituit quid daretur illi de conuiuio ſuo. 2. Cui reſpondit Iudith,
& dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat ſu-
per me offenſio: ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo. 3. Cui Holofernes ait:
Si defecerint tibi iſta, quæ tecum detuliſti, quid faciemus tibi? 4. Et dixit Iudith: Vi-
uit anima tua, Domine meus, quoniam non expendet omnia hæc ancilla tua, donec
faciat Deus in manu mea hæc quæ cogitaui. Et induxerunt illam ſerui eius in taber-
naculum, quod præceperat. 5. Et petijt dum introiret, vt daretur ei copia nocte,
& ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum. 6. Et præ-
cepit cubicularijs ſuis, vt ſicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum
ſuum, per triduum: 7. & exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat ſe in
fonte aquæ. 8. Et vt aſcendebat, orabat Dominum Deum Iſrael, vt dirigeret viam
eius ad liberationem populi ſui. 9. Et introiens, munda manebat in tabernacu-
lo, vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere. 10. Et factum eſt, in quarto die Ho-
lofernes fecit cœnam ſeruis, & dixit ad Vagao eunuchum ſuum: Vade, & ſuade He-
bræam illam, vt ſponte conſentiat habitare mecum. 11. Fœdum eſt enim apud
Aſſyrios, ſi femina irrideat virum, agendo vt immunis ab eo tranſeat. 12. Tunc
introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominum
meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iu-
cunditate. 13. Cui Iudith reſpondit: Quæ ego ſum, vt contradicam Domino meo?
14. Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimũ faciam. Quidquid autem illi
placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ. 15. Et ſurrexit, & or-
nauit ſe veſtimento ſuo, & ingreſſa ſtetit ante faciem eius. 16. Cor autem Holo-
fernis concuſſum eſt: erat enim ardens in concupiſcentia eius. 17. Et dixit ad eam
Holofernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inueniſti gratiam co-
ram me. 18. Et dixit Iudith: Bibam Domine, quoniam magnificata eſt anima
mea hodie præ omnibus diebus meis. 19. Et accepit, & manducauit, & bibit coram
ipſo, ea quæ parauerat illi ancilla eius: 20. Et iucundus factus eſt Holofernes ad
eam, bibitque vinum multum nimis, quantum numquam biberat in vita ſua.

VERS. 2. NE VENIAT SVPER ME OFFENSIO] Græcè *ſcandalum*, q.d. ne, ſi comedã cibos Gentilium Iudæis vetitos, Deum offendam; itaque pœnam acquiram & ſcandalum, id eſt tragulam & impedimentum, vt Deus per me non efficiat id quod ad commune bonum facere decreuit.

VERS. 5. ET PETIIT DVM INTROIRET, VT DARETVR EI COPIA NOCTE ET ANTE LVCEM (quando vellet) EGREDIENDI FORAS AD ORATIONEM] Petijt id Iudith, tum vt oratione & ieiunio præpararet & armaret ſe ad heroicam fortitudinẽ aggrediendi tantum facinus, quod mente deſtinarat: tum vt animos, modoſque, & rationes illud exequendi à Deo hauriret; tum denique vt peracto facinore liberè ſibi daretur regreſſus in Bethuliã, eò quòd cuſtodes cogitarent eam, more ſolito egredi ad orationem.

VERS. 7. ET BAPTIZABAT SE (abluebat manus & pedes) IN FONTE AQVÆ] Mos erat Iudæis ante orationem abluere manus, pedes, & quandoque totum corpus, tum vt puro corpore & animo ad Deum accederent: puritas enim corporis admo-

A nebat eos puritatis animi. Idem faciebant olim Chriſtiani, vt dixi 1. Timoth. 2. 8. ad illa: *leuantes puras manus*; tum, vt ſi quid immundi tetigiſſent & irregularitatem legalem contraxiſſent, ab illa ſe per lotionem expiarent.

Porrò fons hic iuxta Bethuliam etiamnum extat, & à peregrinis viſitur, teſte Adrichomio in Bethulia.

VSQVE DVM ACCIPERET ESCAM SVAM IN VESPERE.] Ieiunabat ergo Iudith à mane in veſperam; veſpere ſumebat cibum; ac poſt eum noctu egrediebatur ad orationem in ea pernoctans. His armis ſe ad heroicum ſuum opus obarmauit. Audi S. Ambr. l. de viduis: *Quid ſobrietatem loquar? Temperantia enim virtus eſt feminarum. Inebriatis vino viris, & ſomno ſepultis abſtulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abſcidit caput, per medias hoſtium acies intemerata proceſſit. Aduertitis igitur quantum mulieribus nocere poſſit ebrietas, quando viros vina ſic ſoluũt, vt vincantur à feminis? Eſto igitur vidua temperans; caſta primum à vino, vt caſta poſſis eſſe ab adultero: Nequaquã te ille tentabit, ſi vina nõ tentent. Nam ſi Iudith bibiſſet,* VERS. 9.

dormiſſet cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficilè ebrios exercitus vnius ſobrietas & vincere potuit & eludere. A

Vers. 10. Dixit ad Vagao evnvchvm svvm] Vagao ſiue Bagao non tam eſt nomen proprium, vt vult Serarius, quàm commune Perſis ſignificans Eunuchum. Vnde Pagn. in nomin. Hebr. Vagao, inquit, idem eſt, quod interior vel intimus, ſcilicet, eunuchus ſiue cubicularius; *ghaua* enim Chaldæis eſt interius, vel inteſtinum, vel Vagao idem eſt quod elatus ſiue eleuatus à rad. גאה *gaa*, id eſt eleuare. Eunuchi enim erant primi in aula apud reges, imò eorum cubicularij & ſecretorum conſcij; ac lenocinij amaſiarum adminiſtri: eorum enim libidini lenocinantes ſpecioſas feminas eis adducebant, vti fecit hic Vagao.

Id ita eſſe docet Plinius l. 13. c. 4. vbi ait Spadones apud Perſas vocari Bagou. Et Ouidius libr. 2. Am. Eleg. 2.

Quem penes eſt dominam ſeruandi cura Bagoi,
Dum perago tecum pauca, ſed apta, vaca. B

Et Eſther c. 2. 3. Egeus (ſiue Vagao) fuit eunuchus Aſſueri regis præfectus gynecæo. Sic teſte Curtio l. 10. nequiſſimus Alexandri magni eunuchus fuit Bagoas, qui falſis criminationibus Orſinem Perſarum ſatrapam Alexandro interficiendum dedit. Fuit quoque Bagoas Herodis eunuchus. Porrò errat Seuerus Sulpitius qui Iudithæ hiſtoriam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quòd ipſe habuerit eunuchum nomine Bagao.

Vers. 11. Foedvm est enim apvd Assyrios, si femina irrideat virvm, agendo vt immvnis ab eo transeat] Vide hîc corruptiſſimos & impuriſſimos Aſſyriorum & Perſarum mores, quibus libido adeo erat honeſta, vt per omnes feminas graſſaretur, adeo vt apud eos fœdum haberetur aliquam intactam relinqui. O tempora! Audi Ammian. Marcel. l. 23. de Perſis: *Effuſius*, inquit, C *pleriq; ſoliti ſolui in Venerem, ægreq; contenti multitudine pellicum pucrilium ſtuprorum expertes pro opibus quiſque aſciſcere matrimonia plura, vel pauca. Vnde apud eos per libidines varias charitas diſperſa torpeſcit.* Idem tradit Strabo l. 15. ad finem, & Cicero actione 5. in Verrem. Audi ſcelera magis fœda. Theodor. q. 24. in Leuit. *Perſa*, ait, *in hunc vſque diem non ſororibus ſolum, ſed etiam matribus ac filiabus, nuptiarum lege permiſcentur.* Idem de Medis, Indis & Æthiopibus tradit S. Hier. lib. 2. contra Iouin. Vnde Euripides in Andromede:

Tale, ait, *eſt omne barbarorum genus;*
Pater cum filia, filius cum matre
Miſcetur, ſoror cum fratre.

Mirum ergo non eſt, quòd Perſæ plures habuerint vxores, ideoque Iudith Holoferni hanc formoſi coniugij eſcam obiecerit, qua eum vt piſcem hamo ſuo caperet & necaret.

Vers. 14. Qvicqvid avtem illi placverit (intelli- A ge, ſi ſit licitum, nec à Deo meo vetitum) hoc mihi erit optimvm] vt ſi me velit vxorem, non abnuam eum maritum, quem principem tantum eſſe ſcio, vt ex eius thalamo euehenda ſim in Duciſſam & Principiſſam: dat ſpem coniugij, vt ſui amantem fallat, & quaſi hoſtem populi ſui occidat.

Bibam domine] ex vino non tuo, ſed meo, Vers. 18.
quod mecum ex Bethulia hac de cauſa tuli, ne vino ciboque Gentilium pollueret. Vnde ſequitur: mandvcavit et bibit coram ipso ea, qvæ paraverat illi ancilla eivs.] Vnde videtur Iudith in alia menſa accubuiſſe, quæ vicina eſſet menſæ Holofernis, ita vt coram ipſo mãducaret & biberet: non enim decebat ipſam in menſa tanti principis cum eo accumbere. Vnde Græca habent: *Et acceſſit ancilla eius, & ſtrauit ei ante Holofernem humi pelles, quas acceperat à Bagoa, ad quotidianum vſum ſuum, vt manducaret, accumbens ſuper eas.* Sic etiamnum nonnullæ gentes, ac nuper B Mulcaſſes rex Tunetanus coram Carolo V. humi ſedens prandebat. Bibit ergo coram Holoferne Iudith, vt omnem cædis & odij ſuſpicionem Holoferni eximeret, vtque eum ad largiùs bibendum prouocaret, itaque ex potu ſomno conſopitum trucidaret, atque vt ex vino ſpiritus & animos vireſque hauriret ad aggrediendum tam arduum facinus. Erat enim ieiuna, & ex ieiunio debilis & languida.

Bibitqve vinvm mvltvm nimis, qvantvm nvnqvam biberat in vita sva] Græcè *ex quo natus erat*. Dei prouidentiâ id factum, vt ſopitus vino Iudith am non tangeret, ſed illa ſobria & caſta manens eum perimeret. Vide hîc quàm gaudijs vicina ſint triſtia, quamque cõuiuia & crapula in funus mortemq; deſinant, ac *Extrema gaudij luctus occupet.* En tibi Holofernes delicijs adipatus, vino immerſus, muſicorum harmonia exultãs, C amoribus ebrius, mox à Iudith truncatur, & ad inferos, vbi ſuam crapulam æterna ſiti in flammis perennantibus digerat, detruditur. Audi S. Ambr. l. de Elia & ieiunio: *Bibant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Aſſyriorum ſe trudere geſtiebant; ſed non bibebat femina Iudith ieiunans omnibus diebus viduitatis ſuæ, præter feſtorum dierum ſolennitates. His armis munita proceſſit, & omnem Aſſyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore conſilij abſtulit Holofernis caput, ſeruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim ſuccincta ieiunio, in caſtris prætendebat alienis: ille vino ſepultus iacebat vt ictum vulneris ſentire non poſſet. Itaque vnius mulieris ieiunium innumeros ſtrauit exercitus Aſſyriorum.*

Præclarè S. Baſil. ho. 14. de ebrietate: *Ebrietas*, ait, *dæmon eſt voluntarius ex voluptate animabus noſtris inditus. Ebrietas malitiæ mater eſt, virtutis inimica, fortem virum reddit ignauum, extemplo facit laſciuum, iuſtitiam ignorat, prudentiam extinguit.*

CA-

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith orans capite truncat Holofernem, caput in Bethuliam defert. Quare Ozias princepſ, Achior, cæteriq́ omnes Deum glorificant, & Iudithæ hymnum canunt.

1. VT autem ſerò factum eſt, feſtinauerunt ſerui illius ad hoſpitia ſua, & concluſit
Vagao oſtia cubiculi, & abijt, 2. erant autem omnes fatigati à vino: 3. e-
ratque Iudith ſola in cubiculo 4. Porrò Holofernes iacebat in lecto, nimiâ ebrietate
ſopitus. 5. Dixitque Iudith puellæ ſuæ, vt ſtaret foris ante cubiculum, & obſerua-
ret. 6. Stetitque Iudith ante lectum, orans cum lacrymis, & labiorum motu in ſilen-
tio, 7. dicens: Confirma me Domine Deus Iſrael, & reſpice in hac hora ad opera
manuum tuarum, vt, ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod
credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam. 8. Et cùm hæc dixiſſet, acceſſit ad co-
lumnam, quæ erat ad caput lectuli eius, & pugionem eius, qui in ea ligatus pende-
bat, exoluit. 9. Cumque euaginaſſet illum, apprehendit comam capitis eius, & ait:
Confirma me Domine Deus in hac hora. 10. & percuſſit bis in ceruicem eius, & ab-
ſcidit caput eius, & abſtulit conopeum eius à columnis, & euoluit corpus eius trun-
cum. 11. Et poſt puſillum exiuit, & tradidit caput Holofernis ancillæ ſuæ, & iuſſit vt
mitteret illud in peram ſuam. 12. Et exierunt duæ, ſecundùm conſuetudinem ſuam,
quaſi ad orationem, & tranſierunt caſtra, & gyrantes vallem, venerunt ad portam
ciuitatis. 13. Et dixit Iudith à longè cuſtodibus murorum: Aperite portas, quoniam
nobiſcum eſt Deus, qui fecit virtutem in Iſrael. 14. Et factum eſt, cùm audiſſent vi-
ri vocem eius, vocauerunt presbyteros ciuitatis. 15. Et concurrerunt ad eam om-
nes, à minimo vſque ad maximum: quoniam ſperabant eam iam non eſſe venturam.
16. Et accendentes luminaria congyrauerunt circa eam vniuerſi: illa autem aſcen-
dens in eminentiorem locum, iuſſit fieri ſilentium. Cumque omnes tacuiſſent. 17. di-
xit Iudith, Laudate Dominum Deum noſtrum, qui non deſeruit ſperantes in ſe: 18. &
in me ancilla ſua adimpleuit miſericordiam ſuam, quam promiſit domui Iſrael: & in-
terfecit in manu mea hoſtem populi ſui hac nocte. 19. Et proferens de pera caput
Holofernis, oſtendit illis, dicens: Ecce caput Holofernis principis militiæ Aſſyrio-
rum, & ecce conopeum illius, in quo recumbebat inebrietate ſua, vbi per manum
feminæ percuſſit illum Dominus Deus noſter, 20. viuit autem ipſe Dominus, quo-
niam cuſtodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc
reuertentem, & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari, ſed ſine pol-
lutione peccati reuocauit me vobis, gaudentem in victoria ſua, in euaſione mea, &
in liberatione veſtra. 21. Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in ſæcu-
lum miſericordia eius. 22. Vniuerſi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam:
Benedixit te Dominus in virtute ſua, quia per te ad nihilum redegit inimicos no-
ſtros. 23. Porrò Ozias princeps populi Iſrael, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à
Domino Deo excelſo, præ omnibus mulieribus ſuper terram. 24. Benedictus Do-
minus, qui creauit cælum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimi-
corum noſtrorum: 25. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat
laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini, in æternum, pro qui-
bus non pepercisti animæ tuæ, propter anguſtias & tribulationem generis tui, ſed ſub-
uenisti ruinæ ante conſpectum Dei noſtri. 26. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.
27. Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith: Deus Iſrael, cui tu teſtimonium
dediſti, quòd vlciſcatur ſe de inimicis ſuis, ipſe caput omnium incredulorum incidit
hac nocte in manu mea. 28. Et vt probes quia ita eſt, ecce caput Holofernis, qui
in contemptu ſuperbiæ ſuæ Deum Iſrael contempſit, & tibi interitum minabatur, di-
cens: Cùm captus fuerit populus Iſrael, gladio perforari præcipiam latera tua. 29.
Videns autem Achior caput Holofernis, anguſtiatus præ pauore, cecidit in faciem
ſuam ſuper terram, & æſtuauit anima eius. 30. Poſteà verò quàm reſumpto ſpiritu
recreatus eſt, procidit ad pedes eius, & adorauit eam: & dixit: 31. Benedicta tu à Deo
tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum,
magnificabitur ſuper te Deus Iſrael.

VERS. 1. FESTINAVERVNT SERVI ILLIVS AD HOSPITIA SVA] ne ebrij & greſſu vacillantes viſi à populo irriderentur, ſed domi in lecto dormientes vinũ crapulamque digererent. *Erant enim omnes fatigati à vino* v. 3. Vatab. *eò quòd omnes defeſſi eſſent longa compotatione.* Egit hoc Dei prouidentia vt omnes vino conſopiti abirent, & ſomnum captarent, ne quis vigilaret & audiret id quod Iudith machinabatur. Vide hic rurſum quàm gula & crapula ſit improuida, faciatque, vt omnes ſopiantur, ita vt nemo vigilum ante fores Holofernis (vti fieri ſolet) excubet.

VERS. 5. DIXITQVE IVDITH PVELLÆ SVÆ, VT STARET FORIS ANTE CVBICVLVM ET OBSERVARET] ne quis propiùs ad cubiculum accederet, & audiret ea quæ ipſa in cubiculo, mactando Holofernẽ agebat. Græca vberiùs habent. *Et dixit Iudith ſeruæ ſuæ, ſtare extra cubiculum ipſius, & obſeruare exitũ eius, ſicut quotidie. Exire enim dixit ad orationem ſuam. Et Bagoæ locuta eſt iuxta verba hæc. Et abierunt omnes à facie Domini ſui & nemo remanſit in cubiculo à paruo vſque ad magnum.*

VERS. 6. ORANS CVM LACRYMIS] Rem enim inauditam plenam periculo, ac vires animoſque feminæ ſuperantem aggrediebatur. quare à Deo robur & audaciam lachrymans poſcebat, dicens: *Confirma me Domine Deus.* Græca pleniùs habent: *Domine Deus omnis virtutis, reſpice in hora hac ſuper opera manuum mearum in exultationem Hieruſalem; quoniam nunc tempus ſuſcipere hæreditatem tuam, & facere ſtudium meum in quaſſationem hoſtium, qui inſurrexerunt nobis.*

VERS. 8. ET PVGIONEM EIVS] Græcè: *& acinacem eius,* hoc eſt gladium Perſicum, breuem, & recuruum, qualesnunc ſunt gladij Turcarum, vulgò *ſimicarræ* vocantur. Hinc liquet Holofernem fuiſſe Perſam, vt tradit Cedrenus.

VERS. 9. APPREHENDIT COMAM CAPITIS EIVS] vt certiùs, fortiùſque eum feriret, ne ipſe aliqua corporis agitatione & motu, qui in ſomnis dormientibus obuenit, ictum declinaret aut infringeret: manu ergo ſiniſtra tenuit comam, vt caput retineret immotum ad ictum vibrantis dexteræ recipiendum. Porrò Perſas prolixam comam alere ſolitos, docet Xenophon l. 1. Cyripædiæ, & Herod. l. 1. vbi Perſas vocat κομήτας id eſt, crinitos, & comatos.

VERS. 10. ET PERCVSSIT BIS IN CERVICEM EIVS] non punctim, ſed cæſim, vt caput iacentis, & altùm ſtertentis amputaret: quare totis connixa viribus acinacem in collum Holofernis impegit, ac ſecundo ictu caput ab humeris reſecuit. Vnde Græca habent: *Et percuſſit in ceruicem eius bis in fortitudine ſua.* Mirum eſt ſanctum Auguſtinum ſerm. 228. pro *bis* legere *ter.* Simili modo Attila rex Hunnorum ſuperbiſſimus, qui ſe nominabat flagellum Dei, & in aciem educebat ſeptingenta armatorum millia, adeoque Theodoſium Imp. ſibi tributum pendere cogebat, ac ſpe totius orbis imperium deuorabat, à Deo ſuperbos humiliante per feminam occiſus eſt. Audi Baroniũ anno Chriſti 454. *Hoc anno, Etio adhuc viuente, Attila,* inquit Marcellinus, *Ætij hoſtium, noctu mulieris manu cultro confoditur.* Ita terror orbis qui viros omnes deſpiciebat, feminæ vnius manu occidit. Sic & Abimelech rex, vel potiùs Tyrannus Sichimorum, interfectus eſt à femina, quæ fragmine molæ ei cerebrum comminuit. Iudic. 9. 53.

A ET ABSCIDIT CAPVT EIVS] vt illud ſecum deferret, & in trophęũ muris Bethuliæ affigeret: itaq; metu Aſſyrios percelleret, & in fugam cõpelleret, vti reipſa cõtigit: ita Iudith ſobria ebrium, caſta inceſtum, fidelis infidelẽ, iuſta iniuſtum, humilis ſuperbum, pia impium truncauit; imò veriùs ſobrietas ebrietatem, caſtitas libidinem, fides perfidiam, iuſtitia iniuſtitiam, humilitas ſuperbiam, pietas impietatem mactauit. Ita Sanctus Fulgentius, Epiſtola ſecunda de ſtatu viduali. *Denique cùm Holofernes innumero Bethuliam obſedisset exercitu, & omnis Iſraelitarũ virtus perturbata langueſceret: egreditur caſtitas oppugnatura laſciuiam, & ad interitum ſuperbiæ humilitas ſancta procedit. Ille pugnabat armis, iſta ieiunijs; ille ebrietate, iſta oratione. Igitur quod omnis Iſraelitarum populus facere non potuit, ſancta vidua caſtitatis virtute*
B *perfecit. Obtruncauit vna mulier tanti agminis ducem, & inſperatam Dei populo reddidit libertatem.*

Audi ſanctum Ambroſium l. 3. offic. c. 13. *Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hoſtis reuexit. Secundus, quòd femina de vino reportauit victoriam, fugauit populo conſilio ſuo. Horruerunt Perſæ audaciam eius, vtique (quod in illis Pythagoreis duobus mirantur) non expauit mortis periculum ſed nec pudoris, quod eſt grauius bonis feminis: non vnius ictũ carnificis, ſed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum femina, inter victricia arma ſecura mortis. Quantum ad molẽ ſpectat periculi, moritura proceſſit: quantum ad fidem, dimicatura. Honeſtatem igitur, ſecuta eſt Iudith: & dum eam inſequitur, vtilitatem etiã inuenit.* Cauſas honeſtatis, ſiue virtutis multiplicis in Iudith ſubijcit, dicens: *Honeſtatis enim fuit prohibere, ne populus Dei prophanis ſe dederet, ne ritus patrios,*
C *& ſacramenta proderet, ne ſacras virgines, viduas graues, pudicas matronas barbaricæ ſubijceret impuritati, ne obſidionem deditione ſolueret. Honeſtatis fuit, ſe malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quantæ honeſtatis auctoritas, vt conſilium de ſummis rebus femina ſibi vendicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honeſtatis auctoritas, vt Deum adiutorem præſumeret: quanta gratia, vt inueniret?*

Tropol. Tuus Holofernes eſt gula, ſuperbia, luxuria, auaritia, ira, acedia. Hanc generosè ſupera & macta, ac tuum Holofernem mactaſti.

Alleg. Holofernes typus eſt Diaboli, cuius caput vera Iudith, id eſt, B. Virgo contriuit iuxta oraculum à Deo editum Geneſeos 3. Iudith Holofernem terrorem Orientis ſingulari certamine quaſi in duello, ſuo ipſius acinace ſine vulnere velut ludibunda cæcidit, & quod magis fuit arduum, pudicitiam è medijs impudicorum caſtris intactã,
D & opimis ſpolijs triumphantem reduxit. At beata Virgo innumeras dæmonum phalanges duello ſingulari proſtrauit, & indies proſternit, & caſtratis triumphum non tantùm in ſe, ſed in omnibus virginibus, caſtiſque ſui aſſeclis celebrauit & celebrat; imò, quod omnia iura naturæ ſuperat, Virgo ſimul eſt, & Mater Dei, ac vna trino cognomine gaudet:

Vna Dei pariter filia, ſponſa, parens.

Iudithæ acclamarunt Aſſyrij: *Non eſt talis mulier ſuper terram.* Et *nomen tuum memorabitur in vniuerſa terra.* Beatæ Virgini quotidie in eius hymnis acclamat Eccleſia: *Beatam te dicent omnes generationes.* Iudith forma fuit admirabili, vt ad eã omnes obſtupeſcerẽt: Beatę Virgini accinit Eccleſia: *Diffuſa eſt gratia in labijs tuis, ſpecioſa & ſuauis facta es in delicijs tuis ſancta Dei genitrix:* imò Chriſtus ipſe in Cant.

Tota

Tota pulchra es amica mea, formoſa mea, columba mea. Porrò Iudithæ pulchritudo Holofernem excitauit ad luxuriam: at B. Virginis forma intuentes excitabat ad caſtitatem. Audi ſanctum Ambroſiũ libro de inſtitutione virginum capite ſeptimo, *Cuius* (inquit loquens de Virgine) *tanta erat gratia, vt non ſolum in ſe virginitatis gratiam ſeruaret, ſed etiã his, quos viſeret, integritatis inſigne conferret. Viſitauit Ioannem Baptiſtam, nec immeritò manſit integer corpore, quẽ in tribus menſibus, oleo quodam ſuæ præſentiæ & integritatis vnguento Domini mater exercuit.* Ita S. Ambroſius, & S. Thomas 3. Sententiarum, diſt. 3. q. 2. ad 4. *Pulchritudo*, inquit, *B. Virginis intuentes ad caſtitatem excitabat.* Idem enim docet Gloſſa, ſermone de Conceptione beatæ Virginis, quod quidem ex peculiari Dei dono conceſſum eſt.

Iuditham timuerunt, & fugarunt Aſſyrij: B. Virginem timent omnes dæmones & impij. Vnde ſanctus Bernardus citatus à ſancto Bonauentura in ſpeculo B. Virg. c. 9. *Non ſic*, inquit, *timent hoſtes viſibiles quaſi cæterorum aciem copioſam, ſicut aëreæ poteſtates Mariæ vocabulum, patrocinium, & exemplum: fluunt & pereunt ſicut cera à facie ignis, vbicumque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, ſollicitam imitationem.*

Iudith clauſa in oratorio Deum ſuis ieiunijs, cilicijs, precibus, lacrymis Iſtaeli conciliauit: Beata Virgo clauſa in cubiculo, ac ieiunijs & gemitibus inenarrabilibus obſecrans Deum pro mundi reconciliatione meruit Angelum pacis paranymphum excipere, qui eam huius pacis mediatricem per Verbi in ea incarnationem annunciaret. Iudithæ victrici acclamauit populus: *Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri, quia feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum*, Idem & longè maiora B. Virgini accinunt Patres, Doctores, & omnes Orthodoxi.

ET ABSTVLIT CONOPÆVM] vnà cum capite, vt ex eo qui norant Holofernem, agnoſcerent caput illud eſſe illius, non calonis, vel mancipij cuiuſpiã; ſimul vt conopeum tot gemmis intextum victoriæ tantæ eſſet ſpolium ſimul & trophæum.

ET EVOLVIT CORPVS TRVNCVM] Græcè: *& reuoluit corpus eius è lecto*, ſcilicet in pauimentum. Vnde poſtea veniens Vagao vidit corpus in ſuo ſanguine cruentum & ſanioſum iacere in terra. Fecit id Iudith, vt Hebræis ex vrbe erumpentibus Aſſyrij confugientes ad Holofernem eum in terra truncum videntes, metu obſtupeſcerent, & obrigeſcerent, vt arma capere & Hebræis reſiſtere nõ auderent.

VERS. 11. ET POST PVSILLVM EXIVIT] quia pauliſper conſedit ad reſpirandum: omnes enim vires & ſpiritus exeſuerat in craſſa Holofernis ceruice truncanda; ſed & metus periculi, ne facinus innoteſceret, ſpiritum ei intercluſerat, vt eum ſedendo & reſpirando recolligere opus foret. Simul id fecit, vt ſi quid cruoris veſti ſuæ adhæſiſſet, illud abſtergeret: ac præſertim, vt ſtatim Dẽo pro hoſte tam feliciter cæſo ſummas ageret gratias.

VERS. 15. QVONIAM SPERABANT (id eſt timebant. Sic Poëta ait:

> *Et ſperate* (id eſt timete) *Deos memores fandi atque nefandi*,

EAM NON ESSE VENTVRAM] ſed captiuam ab Aſſyrijs detineri. Inſolito ergo nuncio reditus Iudith, exciti omnes concurrerunt, tum vt eam, de qua deſperarant, viderent; tum vt ab ea audirent, quid ab ea geſtum foret, quidue ſpei obſeſſis & ad extrema redactis affulgeret.

VERS. 20. VIVIT AVTEM IPSE DOMINVS (id eſt iuro per vitam Dei) QVONIAM CVSTODIVIT ME ANGELVS EIVS ET HINC EVNTEM, ET IBI COMMORANTEM, ET INDE HVC REVERTENTEM, ET NON PERMISIT ME DOMINVS ANCILLAM SVAM COINQVINARI.] Iurat Iudith ſe per Angelum cuſtoditam ab omni Aſſyriorũ petulantia & libidine, quia hoc Hebræis incredibile videbatur, vt femina tam ſpecioſa tam impudicorum manus euaderet. Et certè humanitus id erat impoſſibile. Deo autem & Angelis id fuit poſſibile & facile. Sciuit Iudith Angelum ſibi tutelarem affuiſſe, ſiue quòd cum aſpectabili forma viderit; ſiue quòd inſpirationes eius aſſiduè audierit, quibus ſentiebat ſe admoueri & dirigi per omnia, vt ſciret quid qualibet hora & loco ſibi agendum foret & dicendum; ſiue quod alia præſentiæ & directionis ſuæ ſigna Angelus ei dederit, vt tam heroicum facinus animosè aggrederetur nec de felici eius ſucceſſu dubitaret. Sic Angelus viſibiliter apparebat, dirigebatque S. Cæciliam cum S. Valeriano ſponſo ad caſtitatem & martyrium, æquè ac ſanctum Iulianum, & Baſillam, S. Franciſcam Romanam, ſimileſque eximios ſanctos, præſertim virgines.

Porrò Serarius, Salianus, & alij cenſent hunc Angelum fuiſſe vnum è primis & primarijs, propter negotij magnitudinem, in quo totius populi & Eccleſiæ Dei ſalus vertebatur. Vnde nonnulli putant eum fuiſſe S. Michaelem. Hic enim olim erat protector Synagogæ, ſicut nunc Eccleſiæ. Alij opinantur fuiſſe ſanctum Gabrielẽ, qui ſicut à fortitudine nomen habet (Gabriel enim Hebraicè idẽ eſt, quod fortitudo Dei) ſic operibus Heroum & Heroinarum generoſis & fortibus (quale erat hoc Iudith) adeſt & præeſt, vt patet Danielis 10. 20. vt ipſe ait: *Nunc reuertar vt prælier* (pro Hebræis) *aduerſum principem Perſarum.* Hinc Gabriel fuit nuncius incarnationis Verbi (quod diuinæ potentiæ & fortitudinis opus fuit maximum) ideoque cuſtos B. Virginis Deiparæ. Audi beatum Petrum Damiani ſermone primo de Natiuitate B. Virginis, vbi per thronum Salomonis duobus leonibus ſtipatum, myſticè accipiens B. Virginem: *Duo leones*, inquit, *ſunt Gabriel Archangelus, & Ioannes Euãgeliſta, quorum alter dexteræ Virginis, alter ſiniſtræ cuſtos deputatus eſt, Gabriel enim mẽtem, Ioannes carnem peruigili ſollicitudine ſeruauerunt.* Leæna pariter fuit hic Iudith Holofernem lanians: leo ergo illi natus eſt Gabriel, qui fortiſſimè & caſtitatem eius tutaretur, & dexteram eius in cæde tyranni roboraret.

Alij hoc decus victoriæ Iudith aſſignant ſancto Raphaeli. Hic enim eſt præſes ſanctitatis ac dux viarum & viatorum æquè ac caſtitatis tutor, vt dixi in Tobia. Ipſe ergo Iuditham caſtam, ſanã, & ſanctam duxerit & reduxerit. Porrò quod Angeli ſanctis & caſtis heroica deſtinantibus adſint & præſint, patet ex illis quæ annotaui Exodi 23. v. 20. & Danielis 10. 20.

VERS. 21. CONFITEMINI ILLI OMNES] Vide hîc modeſtiam, gratitudinem, conſtantiam, & pietatem Iudithæ, qua totum decus ſuæ fortitudinis & victoriæ non ſibi ſed Deo aſcribit. Porrò ſolebant Hebræi, accepto aliquo inſigni beneficio in gratiarum actionem concinere pſalmum centeſimum quinquageſimum ſeptimum. *Confitemini Domino,*

quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius: A vt nos concinimus: *Te Deum laudamus.*

Vers. 23. Porro Ozias princeps popvli Israel dixit ad eam: Benedicta es tv filia a Domino Deo excelso præ omnibvs mvlieribvs svper terram.] Huc alluſit Gabriel Archangelus ſalutans B. Virginem, *Aue gratia plena, benedicta tu in mulieribus:* Iudith enim fuit vmbra & typus B. Virginis; vnde ſequitur:

Vers. 25. Qvia hodie nomen tvvm ita sanctificavit, vt non recedat lavs tva (Græcè eſt *ſpes tua*, id eſt memoria & laus ſpei tuæ, qua ſperans in Deum, tantam victoriam Iſraeli peperiſti) de ore hominvm] Tale prorſus eſt nomen Beatæ Mariæ, de quo Beatus Petrus Chryſologus Serm. 146. B *Nomen hoc*, inquit, *prophetiæ germanum eſt, hoc renaſcentibus ſalutare, hoc virtutis inſigne, hoc pudicitiæ decus, hoc indicium caſtitatis, hoc Dei ſacrificium, hoc hoſpitalitatis virtus, hoc collegium ſanctitatis: meritò ergo matris Chriſti nomen hoc eſt maternum.* Hæc Chryſologus. Methodius orat. in hypapantem *tuum*, inquit, *Dei genitrix, nomē diuinis benedictionibus & gratijs omni ex parte refertum.* Et S. Bern. hom. 2. ſuper miſſus eſt. *Si inſurgant*, inquit, *venti tētationum, ſi incurras ſcopulos tribulationum, reſpice ſtellam, voca Mariam: ſi iracundia, aut auaritia, aut carnis illecebra nauiculam concuſſerit mentis, reſpice ad Mariam: ſi criminum immanitate turbatus, conſcientiæ fœditate confuſus, indicij terrore, barathro deſperationis incipias turbari, vel abſorberi, & triſtari; in periculis, in anguſtijs, in rebus dubijs, Mariam cogita; Mariam inuoca, non recedat ab ore, non recedat à corde.* Ita Serarius, Sanch. & alij.

Pro qvibvs (id eſt eò quòd, eſt Hebraiſmus) non pepercisti animæ (id eſt, *vita*) tvæ (offerens & exponens eam euidenti mortis periculo) propter angvstias et tribvlationem generis tvi (id eſt gentis tuæ, vt ſcilicet patriam & ciues tuos obſidio & excidio liberares) sed svbvenienti rvinæ] eam præueniens & auertens; ne rueret ciuitas & Reſp. Iſraelis.

Videns avtem Achior capvt Holofernis, avgvstiatvs pavore (præ horrore capitis truncati Holofernis vndique cruenti & ſanguinolenti) cecidit in faciem svam svper terram, et æstvavit anima illivs] Græcè *defecit*, ſeu, *exſolutus eſt ſpiritus*, id eſt deliquium animi paſſus eſt, ſtupore ſcilicet tam inſperatæ & inopinatæ rei attonitus varijs perturbationum motibus in cor eius confluentibus. Abibat enim imminentis ſibi, & nominatim denuntiatæ mortis timor, ſuccedebat confidentia; fugiebat triſtitia, ſubintrabat gaudium: diffidentia locum cedebat admirationi, & ſimul cum huius prodigij contemplatione fides, ſpes, charitas & dona ſpiritus S. infidelitatem expellebant, vt mox dicetur. ita Salianus. Vers. 29

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iudith iubet caput Holofernis è muris ſuſpendi: Achior ad Iudaiſmum conuertitur: irruunt Hebræi in Aſſyrios, illi cæde Holofernis conſternuntur, & magno clamore complorant.

1. Dixit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, ſuſpendite caput
hoc ſuper muros noſtros: 2. Et erit, cùm exierit Sol, accipiat vnuſquiſque
arma ſua, & exite cum impetu, non vt deſcendatis deorſum, ſed quaſi impetum facien-
tes. 3. Tunc exploratores neceſſe erit vt fugiant ad principem ſuum excitandum
ad pugnam. 4. Cumque duces eorum cucurrerint ad tabernaculum Holofer-
nis, & inuenerit eum truncum in ſuo ſanguine volutatum, decidet ſuper eos timor.
5. Cumque cognoueritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam Dominus conte-
ret eos ſub pedibus veſtris. 6. Tunc Achior videos virtutem, quam fecit Deus Iſ-
rael, relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij ſui, & ap-
poſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſeceſſio generis eius vſque in hodiernum diem.
7. Mox autem vt ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis, acce-
pitque vnuſquiſque vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu & vlulatu.
8. Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt. 9. Por-
rò hi qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes, ex-
citandi gratia, inquietudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, ſed à ſonan-
tibus Holofernes euigilaret. 10. Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyrio-
rum pulſando aut intrando aperire. 11. Sed cùm veniſſent eius duces ac tribuni, &
vniuerſi maiores exercitus regis Aſſyriorum, dixerunt cubicularijs. 12. Intrate &
excitate illum, quoniam egreſſi mures de cauernis ſuis, auſi ſunt prouocare nos ad præ-
lium. 13. Tunc ingreſſus Vagao cubiculum eius, ſtetit ante cortinam, & plauſum
fecit manibus ſuis, ſuſpicabatur enim illum cum Iudith dormire. 14. Sed cùm nul-
lum motum iacentis ſenſu aurium caperet, acceſſit proximans ad cortinam, & eleuās
eam, videnſque cadauer abſque capite Holofernis in ſuo ſanguine tabefactum iacere
ſuper terram, exclamauit voce magna cum fletu, & ſcidit veſtimenta ſua. 15. Et in-
greſſus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exilijt foras ad populum. 16. &

dixit: Vna mulier Hebræa fecit confuſionem in domo regis Nabuchodonoſor: ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non eſt in illo. 17. Quòd cùm audiſſent principes virtutis Aſſyriorum, ſciderunt omnes veſtimenta ſua; & intolerabilis timor & tremor excidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eorum valde. 18. Et factus eſt clamor incomparabilis in medio caſtrorum eorum.

Vers. 1. DIXIT AVTEM IVDITH: SVSPENDITE CAPVT SVPER MVROS] vt Aſſyrij videntes Ducem ſuum cæſum, percellantur & fugiant.

Vers. 2. ET ERIT CVM EXIERIT (ortus fuerit) SOL, ACCIPIAT VNVSQVISQVE ARMA SVA, ET EXITE CVM IMPETV, NON VT DESCENDATIS DEORSVM (ad verum & ſerium cum Aſſyrijs longè potentioribus prælium) SED QVASI IMPETVM FACIENTES] id eſt quaſi impreſſionem agentes in proximam hoſtium ſtationem, q.d. nolite plena acie cōfligere, vtpote pauci contra innumeros; ſed ſimulate vos velle confligere, vt ſcilicet Aſſyrij confugiant ad Holofernem, vt aciem inſtruat, ac videntes eum cæſum conſternentur & fugiant. Nolebat enim Iudith Aſſyrios inuadi, antequam mors Holofernis percrebuiſſet, & Aſſyrios inopes animi & conſilij reddidiſſet: ſed eo facto iuſſit, vt illico in pauidos & fugientes irruerent. Si enim tempus dediſſent Aſſyrijs, potuiſſent ipſi communi conſilio alium Ducem ſibi deligere; qui obſidionem Bethuliæ proſequeretur; itaque vrbem fame ſitiq; confectam caperet. Sed Iudith prudēter id prouidens iuſſit, vt morte Holofernis vulgatâ, ſubitò in perculſos totis viribus & agminibus inuolarent. Quo facto hoſtes ſtupefácti fugientes ab Hebræis victi cæſique fuere. Vide ergo hic prudentiam & ſolertiam bellicam Iudithæ, quæ cœptam victoriā ad finem vſque proſecuta eſt; quare prudentior fuit Hannibale, qui cùm Romanos in Canenſi pugna planè concidiſſet, ſuaderetque Maharbal præfectus equitum, vt illico Romam pergeret; ſine dubio enim eam perculſam occupaturū, ac die quinto in Capitolio cœnaturum, dum tardaret Hannibal, diceretque maturiùs hac de re cogitandum, ſubiunxit Maharbal: *Vincere ſcis Hannibal ſed Victoria vti neſcis.* ita Liuius l. 22. Audi S. Ambr. lib. de viduis: *nec dexteræ tantùm hoc opus, ſed maiora trophea ſapientiæ. Nam manu ſolum Holofernem vicit, conſilio autem omnem hoſtium vicit exercitum. Suſpenſo enim Holofernis capite, quod virorum non potuit excogitari conſilio, ſuorum erexit animos, hoſtium fregit: ſuos pudore excitans, hoſtes quoque terrore percellens, eoq; cæſi ſunt & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque ſobrietas, non ſolùm naturam ſuam vicit; ſed, quod eſt amplius, fecit viros etiam fortiores.*

Simili modo Dauid, amputato capite Goliath, eoque Philiſthæis oſtenſo, ipſos perculit, & in fugā egit 1. Reg. 17. Idem fecit Iudas Machabæus reſecto & ex arce Sion ſuſpenſo capite Nicanoris 2. Machab. 15. 35. Sic & M. Liuius & Claud. Nero conſules Rom. cæſo Aſdrubale cum 56. millibus Carthaginenſibus, capiteq; eius ex inopinato ante caſtra Hannibalis fratris proiecto, eum ita perculerunt, vt diceret actum eſſe de fortuna Carthaginenſium; atque illico fugiens in angulum Iaſſiæ ad Brutios ſe receperit, teſte Liuio in fine l. 26.

Vers. 6. TVNC ACHIOR VIDENS VIRTVTEM (potentiam & formidinem ſcilicet tam fortem, prodigioſam & diuinam victoriam de cæſo Holoferne) QVAM FECIT DEVS ISRAEL (Græcè Iſraelis, id eſt populi Iſraelitici) RELICTO GENTILITATIS RITV (idolatriâ & gentiliſmo) CREDIDIT DEO, ET CIRCVMCIDIT (non ſuâ, ſed Leuitæ alicuius manu) CARNEM PRÆPVTII SVI] factus proſelytus & Iudæus; licet enim Ammonitæ, Arabes, Phœnices, Ægyptij, Æthiopes circumciſionem iam olim ab Abraham & Iudæis accepiſſent, tamen acceperant eam vt liberam, non vt obligantem & neceſſariam, vti eam à Deo iubente acceperant Hebræi. Vnde multi ſe non circumcidebant ob pudorem & dolorem circumciſionis: quare paulatim circumciſio apud eos quaſi euanuit. Achior ergo licet Ammonita, fuit incircumciſus, ſed hoc facto Iudith conuerſus ad Iudaiſmum, ſe circumcidit. Circumciſio enim erat profeſſio Iudaiſmi & legis Moſaicæ, ſicut baptiſmus iam eſt profeſſio Chriſtianiſmi & legis Euangelicæ.

ET APPOSITVS EST AD POPVLVM ISRAEL] vt quaſi ciuis Iſraelitarum ius ciuium haberet ad omnia eorum priuilegia, iura, dignitates etiam & magiſtratus. Licet enim Deus vetuiſſet Deut. 23. 3. Ammonitas & Moabites admitti in cœtum Iſrael, tamen in hac lege permiſit diſpenſari ob inſignia alicuius in Iſraelem merita, qualia fuerunt Achior, qui coram Holoferne Dei erga Iſraelē prouidentiam & protectionem publicè erat profeſſus, & dignis encomijs celebrarat. Sic Ruth Moabitis admiſſa fuit in cœtum Iſrael nubenſque Booz, facta eſt auia Dauidis indeque Chriſti. Hanc enim eſſe Dei mentem reſponderūt legiſperiti, vel Prophetæ, vel Pontifices conſulentes Deum per Vrim & Tummim, de quibus dixi Exodi 28. 28.

NVLLVS ENIM AVDEBAT CVBICVLVM VIRTVTIS ASSYRIORVM PVLSANDO, AVT INTRANDO APERIRE] *Virtutis*, id eſt potentiæ & maieſtatis *Aſſyriorum*, ita vocant Holofernem ſuum Ducē & Principem. Sicut nos regem vel principem vocamus Regiam Maieſtatem, ſuam Celſitudinem, ſuam Excellentiam. Vers. 10.

EGRESSI MVRES DE CAVERNIS] Ita ex contemptu vocant etiam Iudæos, quaſi inermes & imbelles, ſed mures hoſce mox experti ſunt euaſiſſe leones, qui elephantes eorum proſternerent. Vers. 12.

TVNC INGRESSVS VAGAO CVBICVLVM EIVS STETIT ANTE CORTINAM.] Adeo enim principes Aſſyriorum, & Perſarum ſeruabant ſuam grauitatem, & maieſtatem, vt non niſi per cortinā loquerentur, darentque reſponſa, vti etiamnum faciunt Reges Sinarum. Vnde Athenæus, lib. 4. c. 6. ex Heraclide tradit, principes inuitatos à Rege Perſarum ad conuiuium, in eodem cubiculo cum eo cœnaſſe, ſed interiecto velo, ita vt ab eis videri non poſſet, cùm ipſe eos facile videret. Vers. 13.

CADAVER, &c. IACERE SVPER TERRAM] Græca *ſuper lectum*, vel lectus hic erat terra prope lectum, vt habent Græca v. 16. Vers. 14.

VNA MVLIER HEBRÆA FECIT CONFVSIONEM IN DOMO REGIS] dum principem occidendo tota caſtra confudit, perculit, turbauit. Vide hic prudentiam Iudith, quæ caput Ducis petijt: eo enim ſublato caſtra tota ſuſtulit. Caſtra enim ſine duce, idem ſunt, quod populus ſine rege, oues Vers. 15.

 ſine

ſine paſtore, diſcipuli ſine magiſtro, filij ſine patre, ciues ſine conſule. Vnde Tarquinius rex Roman. capita papauerum in horto demetens, hoc ipſo filio, qui fictè ad Gabinos tranſfugerat, per nunciū ſignificauit, capita principum Gabinorum eſſe

A tollenda: quo facto Gabini quaſi acephali ſe dedidere Tarquinio, teſte Liuio. Hanc gnomen myſticè Doctores applicant D. Virgini, quæ caput Draconis infernalis conterens, tota eius infernalium ſpirituum agmina peſſumdedit.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASſyrij, audita cæde Holofernis fugientes caduntur ab inſequentibus Hebræis, qui caſtra ſpolijs onuſta per triginta dies diripiunt, ſeſeq́ ditant: Iudith à Ioacim Pont. totoq́ue populo benedicitur, & omnibus, quæ Holofernis propria fuerant, locupletatur.

1. CVmque omnis exercitus decollatum Holofernem audiſſet, fugit mens & con-
ſilium ab eis, & ſolo tremore & metu agitati, fugæ præſidium ſumunt. 2. ita
vt nullus loqueretur cum proximo ſuo, ſed inclinato capite, relictis omnibus, euadere
feſtinabant Hebræos, quos armatos ſuper ſe venire audiebant, fugientes per vias cam-
porum & ſemitas collium. 3. Videntes itaque filij Iſrael fugientes, ſecuti ſunt il-
los. Deſcenderuntque clangentes tubis, & vlulantes poſt ipſos. 4. Et quoniam Aſſy-
rij non adunati, in fugam ibant præcipites: filij autem Iſrael vno agmine perſequen-
tes, debilitabant omnes, quos inuenire potuiſſent. 5. Miſit itaque Ozias nuncios
per omnes ciuitates & regiones Iſrael. 6. Omnis itaque regio, omniſque vrbs, ele-
ctam iuuentutem armatam miſit poſt eos, & perſecuti ſunt eos in ore gladij, quouſque
peruenirent ad extremitatem finium ſuorum. 7. Reliqui autem qui erant in Be-
thulia, ingreſſi ſunt caſtra Aſſyriorum, & prædam, quam fugientes Aſſyrij reliquerant,
abſtulerunt, & onuſtati ſunt valde. 8. Hi verò qui victores reuerſi ſunt ad Bethu-
liam, omnia quæ erant illorum, attulerunt ſecum, ita vt non eſſet numerus in pecoribus
& iumentis, & vniuerſis mobilibus eorum, vt à minimo vſque ad maximum omnes
diuites fierent de prædarionibus eorum. 9. Ioacim autem ſummus pontifex, de
Ieruſalem venit in Bethuliam cum vniuerſis presbyteris ſuis, vt videret Iudith. 10.
Quæ cùm exiſſet ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ie-
ruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri: 11. quia feciſti viriliter,
& confortatum eſt cor tuum, eò quòd caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum, alte-
rum neſcieris: ideo & manus Domini confortauit te, & ideo eris benedicta in æternū.
12. Et dixit omnis populus: Fiat, fiat. 13. Per dies autem triginta, vix collecta
ſunt ſpolia Aſſyriorum à populo Iſrael. 14. Porrò autem vniuerſa, quæ Holofernis
peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & veſtibus, & gem-
mis & omni ſupellectili, & tradita ſunt omnia illi à populo. 15. Et omnes populi
gaudebant, cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis & cytharis.

Vers. 1. FVGIT MENS ET CONSILIVM AB EIS, ET SOLO TREMORE ET METV AGITATI FVGÆ PRÆSIDIVM SVMVNT] tum quia videbant ducem ſuū Holofernem capite truncatum; tum quia Deus ademit eis mentem & conſilium, vt quaſi mentis impotes neſcirent quid ſibi agendum foret. Alioqui enim, ſi fuiſſent mentis compotes, alium ſibi ducem conſtituiſſent, qui Bethulienſes ciues paucos ad deditionem cogeret. Tum quia Deus immiſit eis terrorem panicum, et cæſo duce, putarent ſe pariter cædendos ab Hebræis. Quare præcipites ſe in fugam dederūt: itaque fugientes à paucis Hebræis inſequentibus, & clangentibus cæſi ſunt, vti à trecentis Gedeonis militibus cæſa ſunt centum millia Madianitarum, Iudicum 7.

Vers. 4. DEBILITABANT OMNES] hos occidendo, illos vulnerando, alios mutilando, &c. Hebr. enim חלש *chalaſ* hæc omnia ſignificat.

Vers. 7. ONVSTATI] id eſt onerati ſpolijs. Nonnulli cenſent legendum *honeſtati*, id eſt, *ditati ſunt*, vt ha-

B bent Græca: honeſtas enim in Scriptura ſæpe ſignificat diuitias, & honeſtare idē eſt quod ditare.

IOACIM AVTEM SVMMVS PONTIFEX DE IERVSALEM VENIT IN BETHVLIAM CVM VNIVERSIS PRESBYTERIS SVIS (Græcè *cum Ieroſolymitano ſenatu*, fortè cum *concilio Sanedrim*, quod erat ſummum, continens 70. Senatores eximios) VT VIDERET IVDITH, eique benediceret, & de victoria tanta gratularetur. Vers. 9.

QVÆ CVM EXISSET AD ILLVM, BENEDIXERVNT EAM OMNES VNA VOCE DICENTES: TV GLORIA IERVSALEM, TV LÆTITIA ISRAEL, TV HONORIFICENTIA (honor & decus) POPVLI NOSTRI] Græcè: *Tu ſublimitas Iſrael, tu exultatio magna Iſrael, tu gloriatio magna generis noſtri.* Vatabl. *Tu excellentia Ieroſolymitarum, tu magna Iſraelitarum lætitia, tu præclara generis noſtri gloriatio,* q. d. Ieruſalem liberans ab Holoferne magnam ei gloriam contuliſti: tu ab eodem defendens Iſraelitas iam timore & mœrore confectos, ingentem eis lætitiam, & Vers. 10.

nouam

nouam quaſi vitam indidiſti: tu populo tuo vniuerſo ingens nomen & decus peperiſti apud omnes gentes, quæ audientes hoc tuum facinus, obſtupeſcent, dicentque: *Tanti dux fœmina facti.*

Alleg. Iudith fuit typus B. Virginis. Hæc enim exultatio eſt, decus & gloria non tantùm Ieruſalē, ſed totius orbis; non tantùm Iſraelis, ſed omnium gentium; non tantùm Synagogæ, ſed vniuerſæ Eccleſiæ. Vnde B. Greg. Naziam. in Tragœdia, Chriſtus patiens, eam ſic affatur:

Regina, Domina, generis humani bonum,
Amica ſemper eſto tu mortalibus,
Maximaq; quonts tu loco mihi ſalus.

Cyrillus Alexandrinus homilia contra Neſtoriū: *Sit*, inquit, *tibi ſancta Dei mater, laus: Tu enim es pretioſa margarita orbis terrarum, tu lampas inextinguibilis, corona virginitatis, ſceptrū orthodoxæ fidei.* S. Chryſoſt. hom. de Deipara ita eam ſalutat. *Aue mater, cælum, thronus Eccleſiæ noſtræ, decus, gloria; & firmamentum.* Sanctus Ephrem ſer. de laudibus Virg. eam vocat *vnicam ſpem Patrum, gloriam Prophetarum, præconium Apoſtolorum, honorem Martyrum lætitiam Sanctorum, & lumen probatiſſimorum Abraham, Iſaac, & Iacob, decus Aaron, ſplendorem Moſis, Gedeonis vellus & cœtus Hierarcharum omniumq; Sanctorum ac virginum coronam, ob immenſum fulgorem, atque ſplendorem inacceſſum.* Damaſc. orat. 1. de Natiuitate beatæ Virginis. *O Deo*, inquit, *digna filia, mulierum ornamentum, humani generis decus, tu Patriarchis ſempiterna oblectatio, Prophetis perennis exultatio.*

Vers. 11. QVIA FECISTI VIRILITER (quaſi virago, & fœmina ſuper fœminas, imò quaſi vir viros omnes ſuperans) ET CONFORTATVM EST COR TVVM, EO QVOD CASTITATEM AMAVERIS] Caſtitas ergo fuit cauſa fortitudinis Iudith, idque Primò, quia caſtitas roborat corpus & animum. Vnde olim athletæ in Olympicis certaturi caſtos planè ſe ſeruabant, vt integras ad palæſtram vires afferrent, 1. Corinth. 9. 24. Luxuria enim ſpiritus nobiliſſimos, ideoque robur & vires effundit & exhaurit. Secundò, quia Deus hoc præmium fortitudinis dare ſolet caſtis ac omnino dedit Iudith, fortitudinem, inquam, tum corporis, tum animi ad magna audendum: Deus enim qui ſpiritus eſt puriſſimus, ſingulariter amat puritatem & caſtitatem ac puros & caſtos, quaſi ſibi ſimiles, ad magna deſtinat. Audi ſanctum Hieronymum, præfatione in Iudith: *Accipite Iudith viduam, caſtitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconijs declarate. Hanc enim non ſolum fœminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis ius remunerator, virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.*

Tertiò, quia decebat luxurioſum Holofernem à caſta Iudith ſuperari, vt caſtitas de luxuria triumpharet. Vnde Prudentius in Pſychomachia pudicitiam cum libidine debellantem eleganter per Iudith de Holoferne triumphantem ita depingit:

Aſſyrium poſtquam thalamum, ceruixq; Holofernis
Cæſa, cupidineo madefactum ſanguine lauit,
Gemmatumq; thorum mœchi Ducis aſpera Iudith
Spreuit, & inceſtos compeſcuit enſe furores:
Famoſum mulier referens ex hoſte trophæum
Non trepidante manu, vindex mea cælitus audax.

Porrò eximia fuit caſtitas Iudith; ideoque eximium hoc meruit præmium & trophæum. Ipſa enim erat in flore iuuentutis vidua opulenta, carens liberis, vt patebit capite ſequenti, verſu 28. ſpecioſa, honorata, glorioſa ob tantam victoriam: quare omnes etiam duces & principes eam ambiebant ſponſam: verùm ipſa caſtitatis amans hæc omnia deſpexit, manſitque cælebs vſque ad mortem: quare nobilius & glorioſius de carne & mundo, quàm de Holoferne triumphauit. Audi ſanctum Ambroſium libro de viduis: *Nec his tamē elata ſucceſſibus, cui vtique gaudere & exultare licebat, iure victoria viduitatis reliquit officium, ſed contemptis omnibus, qui eius nuptias ambiebant, veſtem iucunditatis depoſuit, viduitatis reſumpſit, nec triumphorum ſuorum amauit ornatus, illos exiſtimans eſſe meliores, quibus vitia corporis quàm quibus hoſtium arma vincuntur.*

ET OMNES POPVLI GAVDEBANT CVM MVLIERIBVS, ET VIRGINIBVS, ET IVVENIBVS IN ORGANIS ET CITHARIS] Græca vberius habent: *Et concurrit omnis mulier Iſrael ad videndam eam, & fecerunt ei chorum ex ſe: & ſumpſit thyrſos in manibus ſuis & dedit mulieribus quæ ſecum, & exornatæ ſunt oliua ipſa, & quæ cum ipſa. Et præiuit omnem populum in chorea ducens omnes mulieres: & ſequebatur omnis vir Iſrael armati cum coronis & hymnis in ore ſuo.* Pro *coronatæ ſunt*, Complutenſes habent *coronauerunt eam corona oliuæ*, id eſt, oleagina. Thyrſi ſunt rami palmarum, citriorum, &c. Audi Ioſeph 13. Antiquit. c. 21. *Apud Iudæos lex eſt quemlibet in ſcenopegia thyrſos* (ramos) *ex palmis & citrijs geſtare.* Gentiles thyrſos dicabant Baccho. Erat autem apud eos θύρσος haſta frondibus præſertim ex vite veſtita, quam quatiebant in ſacris Bacchi, vel corona ex eiſdem. Vnde Virgil. Eclog. 5. Vers. 14.

Inſtituit Daphnis thyrſos inducere Baccho,
Et folijs lentas intexere mollibus haſtas.

Ibi per lentas haſtas intelligit thyrſos. Vnde Prouerbium;

Multos thyrſigeros, paucos eſt cernere Bacchos.

Bacchus enim erat thyrſigerus. Hinc & Tacitus: Meſſalina, inquit, crine fluxo thyrſum quatiens: Et Diodocus ſcribit, Dionyſium in exercitu habuiſſe mulieres thyrſis armatas. Macrobius quoque ait, Liberum Patrem (Bacchum) tenere thyrſum, quod eſt latens telum, vel haſta aculeata, cuius mucro hederâ lambente protegitur.

Hoc rectè adaptes Iudithę, quę acinacem Holofernis in ipſummet diſtrinxit, eaque eum ebrium quaſi Bacchum occidit, ac de ebrietate, & ebrijs triumphauit. Coronam ergo thyrſiam merebatur, meritamque geſtabat, quæ eandem Baccho, id eſt, Holoferni ebrio eripuit.

Nota hanc ſolemnem triumphi proceſſionem & pompam Iudithæ quotannis datam & renouatam fuiſſe cum ingenti virorum & mulierum comitatu, vt patebit c. ſeq. v. 27.

Google

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdith præcinente, omnes ſuccinunt Epinicion Deo. Populus holocauſta in gratiarum actionem offert. Iudith longæuam in caſtitate & gloria agens vitam, tandem glorioſè moritur, ac dies victoriæ eius deinceps quotannis celebrari præcipitur.

1. TVnc cantauit canticum hoc Domino Iudith, dicens:

2. Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illi pſalmum nouum, exultate, & inuocate nomen eius.

3. Dominus conterens bella, Dominus nomen eſt illi.

4. Qui poſuit caſtra ſua in medio populi ſui, vt eriperet nos de manu omnium inimicorum noſtrorum.

5. Venit Aſſur ex montibus ab Aquilone in multitudine fortitudinis ſuæ: cuius multitudo obturauit torrentes, & equi eorum cooperuerunt valles.

6. Dixit ſe incenſurum fines meos, & iuuenes meos occiſurum gladio, infantes meos dare in prædam, & virgines in captiuitatem.

7. Dominus autem omnipotens nocuit eum, & tradidit eum in manus feminæ, & confodit eum.

8. Non enim cecidit potens eorum à iuuenibus, nec filij Titan percuſſerunt eum, nec excelſi gigantes oppoſuerunt ſe illi; ſed Iudith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ diſſoluit eum.

9. Exuit enim ſe veſtimento viduitatis, & induit ſe veſtimento lætitiæ in exultatione filiorum Iſrael.

10. Vnxit faciem ſuam vnguento, & colligauit cincinnos ſuos mitra, accepit ſtolam nouam ad decipiendum illum.

11. Sandalia eius rapuerunt oculos eius, pulchritudo eius captiuam fecit animam eius, amputauit pugione ceruicem eius.

12. Horruerunt Perſæ conſtantiam eius & Medi audaciam eius.

13. Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, quando apparuerunt humiles mei, areſcentes in ſiti.

14. Filij puellarum compunxerunt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos, perierunt in prælio à facie Domini Dei mei.

15. Hymnum cantemus Domino, hymnum nouum cantemus Deo noſtro.

16. Adonai Domine magnus es tu, & præclarus in virtute tua, & quem ſuperare nemo poteſt.

17. Tibi ſeruiat omnis creatura tua: quia dixiſti, & facta ſunt: miſiſti ſpiritum tuum & creata ſunt, & non eſt qui reſiſtat voci tuæ.

18. Montes à fundamentis mouebuntur cum aquis: petræ, ſicut cera, liqueſcent ante faciem tuam.

19. Qui autem timent te, magni erunt apud te per omnia.

20. Væ genti inſurgenti ſuper genus meum: Dominus enim omnipotens vindicabit in eis, in die iudicij viſitabit illos.

21. Dabit enim ignem, & vermes in carnes eorum, vt vrantur, & ſentiant vſque in ſempiternum.

22. Et factum eſt poſt hæc, omnis populus poſt victoriam venit in Ieruſalem ado-
rare Dominum: & mox vt purificati ſunt, obtulerunt omnes holocauſta, & vota &
repromiſſiones ſuas. 23. Porrò Iudith vniuerſa vaſa bellica Holofernis, quæ de-
dit illi populus, & conopeum, quod ipſa ſuſtulerat de cubili ipſius, obtulit in anathema
obliuionis. 24. Erat autem populus iucundus ſecundùm faciem ſanctorum, &
per tres menſes gaudium huius victoriæ celebratum eſt cum Iudith. 25. Poſt dies
autem illos vnuſquiſque redijt in domum ſuam, & Iudith magna facta eſt in Bethu-
lia, & præclarior erat vniuerſæ terræ Iſrael. 26. Erat etiam virtuti caſtitas adiun-
cta, ita vt non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Ma-
naſſes vir eius. 27. Erat autem diebus feſtis procedens cum magna gloria. 28.
Manſit autem in domo viri ſui annos centum quinque, & dimiſit Abram ſuam libe-
ram, & defuncta eſt ac ſepulta cum viro ſuo in Bethulia. 29. Luxitque illam om-

nis

nis populus diebus ſeptem. 30. In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſrael,& poſt mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius feſtiuitatis,ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur,& colitur à Iudæis ex illo tempore vſque in præſentem diem.

VERS. 1. TVNC CANTAVIT CANTICVM DOMINO IVDITH, DICENS: INCIPITE (canite, pſallite, & iubilate) DOMINO] Vnde ipſa præcinente, ſuccinuere cæteri:vti præcinente Maria ſorore Moſis, ſuccinuere cæteræ mulieres poſt tranſitum maris rubri, Exodi 15. v. 20. Sic enim habent hoc loco Græca: *Præiuit autem Iudith hoc carmen gratulatorium inter omnes Iſraelitas,& vniuerſus populus hanc laudem clara voce decãtauit,ſequitq; Iudith: Incipite Deo in tympanis,&c.* Hinc patet Iudith fuiſſe propheticã, imò ſcriptricem S. Scrip. hoc enim carmen quod eſt pars S.Scrip. dictauit inſpirante Spiritu S.

VERS. 3. DOMINVS CONTERENS BELLA.] Alludit ad nomen *Iehoua*, quod à radice הוה *haua* deductum, idem eſt quod *conterens*. Citat illud ex Epinicio Moſis, Exodi 15.3. *Dominus quaſi vir pugnator omnipotens nomen eius.* Vide ibi dicta.

VERS. 5. VENIT ASSVR (id eſt Aſſyrius exercitus miſſus à Nabuchodonoſor rege Aſſyriorum, duce Holoferne) EX MONTIBVS AB AQVILONE] Aſſyria enim Iudææ partim eſt ad Orientem, partim & magis ad Septemtrionem.

CVIVS MVLTITVDO OBTVRAVIT TORRENTES, ET EQVI EORVM COOPERVERVNT VALLES] Sanchez per Nabuchodonoſor, qui miſit Holofernem, intelligens Xerxem, hæc ei commodè adaptat. Xerxes enim tantas copias in Græciam induxit, vt vix ad potum flumina, ad ingreſſum terra, ad curſum maria ſatisfuiſſe dicantur. Ita Paulus Oroſius l.2.c.9. Sanè ſiccata fuiſſe ab illius exercitu flumina tradit Herodotus l.7. & Iuſtinus l.2. de quo item Iuuen. Satyr. 10.

Credimus altos
Defeciſſe amnes, epotaq; flumina Medo
Prandente.

Verùm Xerxes fuit Perſa, non Aſſur, id eſt, Aſſyrius. Vide dicta in proœmio.

VERS. 7. NOCVIT EVM] id eſt, ei. Olim enim nocere regebat accuſatiuum, vt patet ex Plauto, & alijs.

VERS. 8. NEC FILII TITAN (id eſt *excelſi gigantes*, vt explicans ſubdit) PERCVSSERVNT EVM.] Quæres qui ſint filij Titan, vel, vt Græcè eſt, Titanum? Reſp. Titan vel Titanus fingitur à Poëtis Cœli, & Veſtæ, id eſt terræ filius, ac Titanes eorumdem filij, de quibus Virg. 6. Æneid.

Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti fundo voluuntur in imo.

Terra, inquit Seruius, *primùm Titanas contra Saturnũ genuit, Gigantes poſtea contra Iouem. Et ferunt fabulæ Titanas ab irata contra Deos terra, ad eius vltionẽ creatos. Vnde & Titanes dicti ſunt ἀπὸ τῆς τίσεως*, id eſt ab vltione. Iupiter enim deiecit eos in Tartara. Tradunt Titanas ſex fratres fuiſſe, & quinque ſorores, è Titea matre dictos, vt auctor eſt Diodorus: ex quibus vnus fuit Iapetus pater Promethei. Hiperionque ex Titanum numero eſt, qui Solis, ac Lunæ, ſtellarumque motus obſeruaſſe, atque demonſtraſſe primus fertur: ideoque Solis pater & aſtrorũ fertur. Hinc Sol Titã, Luna Titania, Diana Titania à Poëtis dicuntur. Cicero in Arato 7.

Quem cum perpetuo veſtiuit lumine Titan.

Ouidius 3. Metam. 35.

Dumque ibi perluitur ſolita Titania lympha.

Titan ergo eſt epitheton Solis. Sol enim vocatur cæli & terræ filius, quia mane ex terra & mari naſci & oriri videtur, idemq; vt Iouis filius in cælo quaſi domo paterna refulget. Hinc multi Titan deriuant ab Hebr. טיט *tit*. id eſt lutum, limus, terra, vt à *Tit* dicta ſit Tethys & Titea ſex Titanum mater. Alij Titan à τιταίνω deducunt, eo quòd Titan id eſt ſol quaquauerſum radios ſuos expandat. Porrò Titiam eſſe terram ex qua prodierit ſol & luna fabulantur Poëtæ. Terra enim varia habuit nomina: Nam vt ait M. Varro apud S. Aug. l.7. de ciuit. terra ſiue tellus dicta eſt Ops, quòd ope & cultura fiat melior: & mater, quòd plurima pariat, & alma quòd cibum pareat: & Proſerpina, quòd ex ea proſerpant fruges: & Veſta, quòd veſtiatur herbis, vel vt alij, quod vi ſua ſtet. Vnde extat Hymnus Titanos apud Orpheum. Hinc ſecundò per filios Titan poſſet accipi Phaëton cum ſua ſobole quem Poëtæ dicunt eſſe filium ſolis, qui dum equos currumque ſolis incautè regeret, omnia in terris ardore ſolis combuſſerit. q.d. Holofernem non percuſſit ſol aut Phaëton, ſed femina Iudith.

Tertiò nonnulli per Titanes cæli & terræ filios ſignificari putant ſpiritus & ventos (item procellas & fulmina) qui ex cælo, id eſt ab aëre in terrã demiſſi in ea occultantur, à verbo τιταίνω, id eſt extendo, eò quòd venti extendentes manus ſuas & vi agentes, iniuriam faciant, vnde terræ motus exoritur quo multi pereunt. q. d. non venti, non procellæ, non fulmina, nõ terræ motus, ſed vnica mulier proſtrauit Holofernem. Huc facit quod Pauſan. in Corinth. ſcribit in Titanis colle apud Sicyonios fuiſſe aram ventorum poſitam in qua quotannis ſacerdos ſacrificabat ad mitigandam ventorum feritatem. Primus ſenſus vt communior, ita congruentior eſt: Titanes enim erant gigantes robuſtiſſimi, quibus nemo reſiſtere poterat. Vnde prouerbia: *Titanicus aſpectus*, id eſt toruus ferus & horrendus. *Titanibus & Crono* (tempore & Saturno) *antiquior Titanas implorat.* Vide Apollodorum initio l. 1. de Origine Deorum, Heſiodum in Theogonia, Giraldum & alios.

Nota ex S. Hier. in c. 5. Amos v. 8. & S. Greg. 9. mor. c. 6. Interpretes tam Septuag. quàm Noſtrum ſubinde Hebræa nomina quæ apud eos aliter appellãtur vocabulis fabularum Gentilium Græcorum & Latinorum in linguã Græcam & Latinam transferre, non quaſi fabulas narrent aut probent; ſed quia non bene nec plenè intelligimus id quod dicitur, niſi per ea vocabula quæ viu didicimus & quaſi cum lacte combibimus, ait S. Hier. maximè quando fabulæ ex S. Scrip. ortum ducunt, vti hic fit. Fabula enim Titanum ex hiſtoria gigantum Gen. 6. v. 4. & c. 11. 4. facta & ficta eſt. Sic Sept. Iob 42.14. pro *cornu ſtibij* vertunt *cornu Amaltheæ*, quam Poëtæ fingunt eſſe capram quæ lacte ſuo Iouem nutriuit. Sic Thren. 4.3. Noſter vertit *lamiæ* cùm in Hebr. ſit תנינים *Tannim*, quæ vox dracones vel inania & terrifica monſtra ſignificat, quales ſunt lamiæ. Idem eſt iudicium de Arcturo, Orione & ſimilibus, ait S. Hier. quorum mentio

fit

A ſit in Iob & propheris : de quibus Poëta:

Arcturum, pluuiasq́; Hyadas, geminosq́; Triônes,
Armatumq́; auro circumſpicis Oriona.

Filij ergo Titan vel Titanum ſunt filij gigantum, id eſt gigantes vaſtiſſimi, fortiſſimi & robuſtiſſimi qui vocatur *Raphaim*. pro quo Sept. vertunt Titanes 2. Reg. 5. 18. Eſt Metonimia: nam per patrum indolem & fortitudinem ſignificatur indoles & fortitudo filiorum. Ergo per Titanes ex communi vulgi vſu non alij intelliguntur quàm gigantes.

Poſſet quoque dici hanc vocem *Titan* pro gigãtibus ſignificandis in vſu fuiſſe ex vulgatis toto orbe fabulis apud Aſſyrios, Chaldæos, Hebræos aliaſque gẽtes, vt ſignificetur Holofernem & Aſſyrios ſua fortitudine & copijs ſuperbos, cõparaſſe ſe Titanibus, ac dixiſſe ſe pares eſſe Titanibus, aut nihil à Titanibus metuere, vel præter Titanes: ita vt crebrò aliquid Titanicum in caſtris eorũ audiretur, ad quod alludẽs Iudith, ait: Aſſyrij non cecidere manu Titanum ſuorũ, ſed manu mea, quæ ſum imbellis & inermis femina. ita Sanchez.

Vers. 12. Horrvervnt Persæ constantiam eivs et Medi avdaciam eivs.] Hinc liquet in caſtris Holufernis Aſſyrijs mixtos fuiſſe Perſas & Medos; præſertim quia ipſe Dux Holofernes erat Perſa, ait Cedrenus: ac Medi victo Arphaxad eorum principe, iam ſubacti erant à Nabuchodonoſor, ad quem proinde multi quoque è vicinis Perſis transfugerunt ob deſidiam & turpem Xerxis regis ſui cladem & fugam è Græcia, vti dixi in Proœmio.

Vers. 13. Tvnc vlvlavervnt castra Assyriorvm, qvando apparvervnt hvmiles mei arescentes in siti] puta ciues mei Bethulienſes ſiti penè enecti, quando cæſo à me Holoferne ipſi eius caſtra inuaſerunt & Aſſyrios fugientes perſecuti ſunt.

Vers. 14. Filii pvellarvm] id eſt parui pueri ſiue iuuenculi: nec enim grandiores aut adultiores eſſe poſſunt, quorum matres adhuc ſunt puellæ & iuuenculæ: hinc patet iuuenes & pueros cum vitis irruiſſe in Aſſyrios fugientes.

Compvnxervnt eos] ſuis cultris & gladiolis.

Vers. 17. Misisti spiritvm tvvm et creata svnt] *Spiritum* intellige oris, hoc eſt dictum & iuſſum quo Deus Geneſ. 1. dixit iuſſitque, fiat ſol, luna, aues, piſces, &c. & illico facta ſunt, Alludit ad Pſal. 32. 6. *Verbo Domini cæli firmati ſunt & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum.*

Vers. 18. Montes a fvndamentis moveбvntvr] cùm Deus iuſſerit, q. d. Tanta eſt Dei potentia vt ſolo nutu montes transferre, petras liquare valeat, perinde iam Aſſyriorum caſtra, quæ inſtar altorũ montium & durarum petrarum videbantur inſuperabilia, per me feminam ſuperauit & inſtar ceræ liquando diſſipauit.

Vers. 21. Dabit enim ignem et vermem in carnes eorvm vt vrantvr et sentiant (crucientur) in sempiternvm.] Hinc S. Hier. Chryſ. Aug. Theoph. Heymo, Lyran. Abul. Dion. Gloſſa, Ribera, Maldon. Serar. & alij probabiliter cenſent in inferno eſſe vermes corporeos, qui carnes damnatorum rodant, vti eſt verus ignis eos vrens: vide dicta Eccleſ. 7. 19. & cap. 10. 13. & Iſaiæ vlt. 24.

Vers. 22. Mox vt pvrificati svnt] ab immunditia & irregularitate legali ex cæde Aſſyriorum & contactu mortuorum contracta; lauando corpora & veſtes, iuxta legem Num. 31. 24.

Vers. 23. Anathemata oblivionis] Hebr. חרם *cherem* ſignificat anathema, id eſt, donum ab vſibus prophanis auulſum, totumque Deo ſeparatum & cõſecratum, τὸ *obliuionis* non eſt in Græco: vnde aliqui legendum putant *oblationis*, ſed *obliuionis* habent omnia exemplaria Latina, idque aptè huic loco congruit: anathema enim dicitur *obliuionis*, quia dicatum erat Deo ad arcendam tanti beneficij & victoriæ apud poſteros obliuionem. ita Serarius: aut quia obliuionem afferebat præteritæ famis, ſitis & mille ærumnarum quas antè ab Aſſyrijs paſſi fuerant Hebræi: ita Sanchez. Sic Ioſeph filiũ ſuum vocauit *Manaſſem*, id eſt obliuionem, dicens: *Obliuiſci me fecit Dominus omnium laborum meorum*, Gen. B 41. 51. & Iſaias c. 65. v. 16. *Obliuioni traditæ ſunt anguſtiæ priores.* In quem locum optimè Hieronymus: *Obliuiſcentur priſtina mala, non obliuione memoriæ, ſed bonorum ſucceſſione, iuxta id quod ſcriptum eſt, in die bona obliuio malorum.*

Vers. 24. Secvndvm faciem sanctorvm] id eſt ante templum vel ante Synagogam: hæc enim extra Ieruſalem habitantibus erat inſtar templi. In ea enim ſimul orabant legemque Dei audiebant.

Vers. 28. Mansit (Græcè conſenuit) avtem in domo viri svi annos centvmqvinqve] id eſt vſque ad annos ætatis ſuæ centum & quinque, Simili phraſi Hebræi dicuntur habitaſſe in Ægypto annos 430. id eſt vſque ad annum 430. ab egreſſu Abraham ex Chaldæa: nam alioqui Hebræi in Ægypto tantùm habitarunt annis 215. Exodi 12. 40. vide ibi dicta.

C Quare minùs rectè aliqui putant Iudith poſtquàm facta eſt vidua, vixiſſe annos 105. ſic enim moriens fuiſſet 140. annorum vel amplius, quod illo æuo erat inſolitum.

Addit Græcus quòd Iudith antequàm moreretur, diuiſerit ſubſtantiam ſuis & viri ſui cognatis. Vnde liquet eam caruiſſe filijs. Eò mirabilior fuit eius caſtitas. Imitentur Iuditham Chriſtiani etiam principes, qui ne familia deficiat, mutant propoſitum imò votum cælibatus, ac vxores ducunt vt liberos habeant familiæ hæredes & propagatores. Non ita fuit Iudith, imò cælibatum omnibus liberis antepoſuit. Hiſce enim omnibus nobilior eſt caſtitas. Nimirum memor erat illius promiſſi diuini ad eunuchos qui ſe caſtrauerunt ſuâ voluntate, ob amorem Dei & caſtitatis. *Dabo eis in domo mea & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & D filiabus, nomen ſempiternum dabo eis quod non peribit.* Iſaiæ 56. 5.

Vers. 29. Lvxitqve illam omnis popvlvs diebvs septem] Sancta à Patribus habetur Iudith. Verùm dies mortis eius in martyrologio non aſſignatur, quia ignoratur. Æthiopica tamen Eccleſia Iudithæ feſtum celebrat quartâ die menſis ſexti qui dicitur Ebul, ait Serarius.

Vers. 31. Dies avtem victoriæ] Iudith in Calendario Heb. aſſignatur 25. menſis noni qui Caſleu dicitur, quo die pariter recolitur memoria dati ignis & Encæniorũ Machabæi, teſte Genebrardo, Torniello, Sigonio & Saliano, qui & hoc elogiũ quaſi Epitaphium Iudithæ aſſignat. *Hæc eſt illa Iudith, quæ melitam linguæ facundiam, quæ Angelicã faciei dignitatem, quæ fulgurantes oculos, quæ frontis hilaritatẽ; quæ genarum purpuram, quæ corallina labia, quæ totius orbis maieſtatem in arma & ſagittas conuertit, quibus barbarus caperetur furor, & irrita potentia ſterneretur,*

tetur. Hæc eſt illa Iudith, quæ cùm eſſet formæ prodigium, extitit nihilominus miraculum caſtitatis, quam ieiunijs, precibus, omniq́; corporis afflictione ita coluit, itaque adamauit, vt cùm ętate floreret, careret liberis, diuitijs abundaret & gloria, ipſos ſeptuaginta quinque annos cœlebs atque intaminata fulgeret. Vixit à proſtratâ Holofernis ſuperbia, & conuulſo Babyloniorum imperio, annos duos & ſeptuaginta, omnino autem peruenit ad centeſimum quintum.

Alleg. Iudith eſt B. Virgo quæ vrbes & fideles ſibi deuotos ab hoſtium obſidione liberat, vti liberauit Conſtantinopolim ſibi dicatā & deuotam, anno Domini 717. à triennali Saracenorum oppugnatione, cùm illi præſideret S. Germanus Patriarcha Conſtant. ad quē proinde ſcribens Greg. II. Pontifex epiſt. 4. ita ait: *Pugnatricis illius ſanctæ & omnium Chriſtianorum Dominæ miranda facta, quæ in ſe declarata ſunt, per quæ tu quoq; inter hoſtes ſeruatus es, non ſunt reticenda. Illi enim cùm inſania multa tumultuarentur, tantùm inuenerunt in ſe aduerſitatis hoſtilis, quantùm eorum cauſa iniuſtitiæ habuit. Neque hoc tamen mirandum eſt: nam ſi Bethulia per manus Iudith Iſraelitis ſeruata eſt, cuius opus Holofernis erat ſublatio, & per ea tempora ob id ſalus Iſraelis vocata eſt: quomodo non oportebat & tuam ſanctitatem huiuſmodi propugnatrice vtentem hoſtibus ciuitatis præualere, ipſamq́; victoria coronare, &c.*

Maximè verò B. Virgo quaſi vera Iudith defēdit Bethuliam, quæ Hebr. ſignificat virginitatem. Ipſa enim cùm ſit virgo virginum, virgines quaſi clientes ſuos protegit, vti plurimis omni ſæculo exemplis oſtendit, & nominatim virgines olim à tyrannis ad lupanar damnatas (quod ſummum eis erat tormentum: malebant enim ad leonē quàm ad lenonem damnari, ait Tertul. in Apolog.) intactas ſeruauit per Angelos, vel leones; vti ſeruauit S. Agnetem, S. Dariam, S. Luciam, adeoq; vix vllam ex eis violatam fuiſſe reperies. Cùm ergo ſentis tentationes carnis, inuoca B. Virginem & victor euades.

Denique quàm Iudith poſteris & ſæculis omnibus fuerit amabilis, & admirabilis liquet ex eo quod Iudithæ nomen & cum nomine virtutis imitationem ambiuere Heroinæ & Reginæ. ita Ludouici Pij Imper. qui Caroli Magni fuit filius

A & ſucceſſor, vxor fuit Iudith Auguſta, quæ ab Aduerſarijs ac præſertim à Pipino Ludouici ex Irmingarde priore vxore filio relegata in monaſterium S. Radegundis, monaſticum ipſa ſibi velū impoſuit, ſed à Greg. IV. Pont. in imperium vnà cum Ludouico marito fuit reſtituta, vti ex Mariano Scoto narrat Baron. anno Chriſti 834. Iudith pariter appellata fuit Caroli Calui Francorum regis filia, quæ Anglorum regi nubens in Angliam conceſſit anno Domini 855. teſte Baronio.

Iudith tertia fuit regina Poloniæ, de quâ ita ex Longino ſcribit Baron. tom. 11. anno Chriſti 1007. in fine. *Hoc eodem anno Iuditha Poloniæ regina, ſanctiſſima femina, coniux Boleſlai regis & adiutrix, ad pietatem propagandam ex hâc vitâ, ſummo omnium dolore deceſſit, cum ſuperis in perpetuum regnatura.* Hæc de tempore Longinus, qui & res ab eâ præclarè geſtas recenſet.

Iudith quarta fuit filia Henrici Imper. & Hungariæ regina, anno Chriſti 1074. quam iniquè regno pulſam Greg. VII. Pont. datis ad eam litteris conſolatur, quibus heroicam eius virtutem dilaudat. Literę extant apud Baron. an. Chriſti 1074.

B in fine.

Iudith quinta fuit vxor Hermanni Comitis, ſanctæ conuerſationis femina, quæ ex hâc vitâ ad cæleſtem migrauit anno Domini 1095. vti ſcribit Baronius.

Iuditha, & per craſin Iutta, ſexta fuit Saxoniæ Ducis filia, quæ nupſit Erico Daciæ regis filio, vt patet ex epiſt. 112. Greg. IX. Pont.

Iuditha ſiue Iutta ſeptima fuit virgo famula S. Eliſabethæ, quæ miraculis in vitâ & poſt mortem claruit.

Iuditha ſiue Iutta octaua fuit Parthena, cuius virtutes & miracula ex Chronicis Poloniæ recenſet Abrahamus Bzouius anno Domini 1260. quo diem obijt: vbi inter cetera ait: *Tandem appropinquante vitæ tuæ fine, infirmitate correpta (in quâ ſæpiùs hæc verba repetebat: O quàm multum prodeſt ad quæuis à Deo impetranda aduerſa valetudo, & miſeria, & paupertas læta his qui confidunt in Domino) tertiò Chriſtum Dominum* cum multis Angelis & alijs Sanctis ſibi apparentem vidit, qui eam his verbis, *veni iam ò famula mea in regnum meum* ad ſe inuitauit.

COMMENTARIA IN ESTHER.

ARGVMENTVM.

Materia. A ESTHER, ait S. Hier. epiſt. ad Paulinum, *in Eccleſiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur iniquitas, partes conuiuij, & diem celebrem mittit in poſteros.* Argumentum ergo libri eſt humiliatio ſuperborum, ſcilicet Vaſthi & Aman, ac exaltatio humilium, ſcilicet Eſtheris & Mardochæi, ac liberatio Iudæorum. *Alleg.* Allleg. Aſſuerus deſignat Chriſtũ, Eſther B. Virginem & Eccleſiã, Mardochęus animam fidelem & piam, Aman & Vaſthi dæmonẽ, carnem & mundum repræſentant. Hunc librum eſſe Canonicum conſentiunt Hebræi cum Gręcis & Latinis. Extat enim Hebraicè in Canone Hebræorum ſaltem vſque ad caput decimum. Vide Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 7. Serarium hic Proleg. 4. Sixtum Senenſem l. 1. ſect. 2. in Eſther. B Primitùs ſcriptus fuit Hebraicè, vnde ex Hebræo S. Hier. eum tranſtulit in idiomã latinum, Sep. in Græcũ. Porrò S. Hier. ea quæ non reperit in Hebræo, ſeparauit à ceteris, & ad calcem libri collocauit, quæ anteà ſuis locis in vulgatâ latinâ ordine temporis & hiſtoriæ erant inſerta. Eadem eodem ordine extant Græcè apud Sept. ex quibus ea in latinum tranſtulit S. Hier. ſed in finẽ libri reiecit, quaſi lacinias textus Hebraici, ex quo ipſe cetera in latinũ conuerterat. Auctor libri eſt incertus: S. Aug. 18. ciuit. 16. Euſeb. in chronico anno mundi 4734. Iſid. l. 6. Orig. c. 2. cenſent Eſdrã fuiſſe; Philo Annianus Ioacim Pontificẽ; R. Dauid viros Synagogæ. *Auctor Mardochæus.* Veriſimiliùs Lyran. Dion. Bellarm. Sixtus Senenſis, R. Abrahã, Serarius, Sanchez & alij opinantur auctorem eſſe Mardochæum vnà cum Eſther, idq; videtur indicari c. 9. 20. & c. 12. 4. vbi dicitur: *Scripſit itaq; Mardochæus omnia hæc, & literis comprehenſa miſit ad Iudæos,* & c. 9. 29. C *Scripſeruntq; Eſther Regina filia Abihail, & Mardochæus Iudæus etiã ſecundam epiſtolam.* Quis autem dubitat in his literis hiſtoriam totam fuiſſe contentam?

Aſſuerus quis? Reſp. 1. Quæres, quo tempore Eſtheris hiſtoria contigerit, ſiue quis fuerit Aſſuerus eius maritus? Primò, Serarius & Gordonus cenſent fuiſſe Artaxerxem Ochũ. Sed ſic Mardochęus vixiſſet ducentos annos & ampliùs: tot enim fuit ab initio captiuitatis Babylonicæ, quando Mardochęus cũ Iechoniã rege tranſlatus eſt in Babylonẽ, vt dicitur c. 2. 6. vſque ad Ochum. Illa autẽ ætas illo æuo fuit inſolens: nullus enim tunc tamdiu vixiſſe legitur.

2 Secundò, Ioſephus Scaliger lib. 6. de emendat. temp. p. 284. cenſet fuiſſe Xerxẽ; quia, inquit, vxor Xerxis vocabatur Ameſtris teſte Herodoto l. 7. quæ eadẽ videtur eſſe cum Eſther. Verùm Ameſtrem fuiſſe Perſicam, non Hebræam ſat indicat A Herodotus, dum ait eius patrem fuiſſe Otanetẽ Perſam. Adde mores crudeles Ameſtris alienos eſſe à moribus benignæ & beneficæ Eſtheris. Nã Herod. eodem l. 7. ait: *Ameſtrem vxorem Xerxis iam prouectę ætatis, bis ſeptem illuſtrium Perſarũ liberos viros defodiſſe ad referendam pro ſe gratiam Deo, qui ſub terra eſſe fertur.* Et l. 9. *Ameſtris,* inquit, *accitis ſatellitibus vxorem Maſiſtæ* (erat is frater Xerxis, & filius Darij) *excarnificat, mamillas præcidit, eaſq; canibus abijcit: præcidit nares, aures, labra, linguam, atque ita excarnificatã remittit domum.* Hæccine feciſſet Eſther?

Tertiò, Hebræi in Sedar Olam c. 29. maritum Eſtheris cenſent fuiſſe Cambyſem filium Cyri; hunc enim eſſe eũ qui Eſdræ 4. 7. vocatur Aſſuerus, ſiue Artaxerxes. Adduntque Eſtherem eſſe matrem Darij Hyſtaſpis, qui Cambyſi in regno ſucceſſit. Idem cenſent Vatab. & Genebr. ſed hoc B videtur improbabile; Cambyſes enim fuit hoſtis Iudæorum, & fabricam templi à Cyro patre inchoatam inhibuit, vt patet Eſdræ 4. 7. Aſſuerus autem maritus Eſtheris Iudæis fuit beneuolus & beneficus. 3.

Quartò, Ioſephus l. 11. c. 6. Nicephorus Conſtant. in chron. Caiet. Bellarm. Salianus, Sanchez & alij multi cenſent Aſſuerum fuiſſe Artaxerxem Longimanum Xerxis filium, qui Eſdrã & Nehemiam in Ieruſalem remiſit, vt eam reædificarent; adeoq; natura fuit mitis & clemens, vt de eo ſcribit Plutar. in Apophtheg. *Primus hic ducibus, qui deliquiſſent, has pœnas ſtatuit, vt pro flagellandis corporibus detracta flagellarentur veſtimenta. & pro euellendis capillis, depilandoque capite depoſita tiara depilaretur.* 4.

Verùm iuxta hanc ſententiam Mardochæus fuiſſet 140. annorum & ampliùs, ac neptis eius Eſther fuiſſet vetula 70. annorum, ideoque inepta C coniugio Aſſueri, vt patebit c. 2. v. 6.

Quintò, valdè probabiliter Megaſthenes, Annianus, Lyran. R. Salomon, Aben Eſra, Teuardeadius & alij cenſent Aſſuerum Eſtheris virum fuiſſe Darium Hyſtaſpis, cuius rei multæ ſunt coniecturæ. *5. Fuiſſe Darium Hyſtaſpis. Prob. 1.*

Primò, quòd Aſſuerus hic c. 1. v. 1. aſſeratur inſtituiſſe ſolenne conuiuiũ, ac præfuiſſe 127. prouincijs: idem enim expreſſè de Dario Hyſtaſpis legimus l. 3. Eſdræ c. 3. v. 1. & 2. vbi ſic dicitur: *Rex Darius fecit cœnam magnã omnibus vernaculis ſuis, & omnibus magiſtratibus Mediæ & Perſidis, & omnibus purpuratis & prętoribus, & cõſulibus, & pręfectis ſub illo, ab Indiâ vſq; Æthiopiam centum viginti ſeptem prouincijs.* Quæ verba planè eadem ſunt cum verbis primis huius libri. *Aſſuerus* ergo fuit *Darius Hyſtaſpis.* Hic etiã Indos ſubegit, teſte Herodoto l. 4. p. 114. quod etiã pariter de Aſſuero hic aſſeritur c. 1. v. 1.

Secundò,

Digitized by Google

2. Secundò, quòd v. 2. dicitur Suſan ciuitas regni Aſſueri fuiſſe exordium; vnde in eâ conuiuium hoc regale inſtituit. Plinius enim lib. 6. c. 27. ſcribit Suſan regiam Perſarum conditã à Dario Hyſtaſpis, licet Ælianus & alij ab eodem auctam & illuſtratam velint. Vndè Caſſiodorus lib. 7. variarum: *Hanc, ait, illigatis auro lapidibus ædificauit Memnon Tithoni filius.*

3. Tertiò, quòd cap. 2. 6. *Eſther* Hebr. vocabatur *Hadaſa* (Noſter vertit *Ediſſa*) id eſt *myrtus*: Darij autem vxor, teſte, Herodoto, vocabatur *Atoſſa*, quę eadem videtur eſſe cum Hadaſâ. Eſto Herodotus in eo erret, quòd Atoſſam vocet Cyri filiam, quia talis à Perſis putabatur vel iactabatur Eſther! Ipſa enim iuſſu Mardochæi prudenter ſiluit ſe eſſe Iudæam. Adde Gentiles Iudęorum res ignoraſſe vel deprauaſſe. Hinc & Angelus anno ſecundo Darij Hyſtaſpis fuit viſus Zachariæ Prophetæ c. 1. 8. B ſtans inter myrteta, id eſt in aulâ Eſtheris, quæ vocata eſt Hadaſa, id eſt myrtus, quaſi promittens Iudæis bona per opem eius & vmbrá. vide ibi dicta.

4. Quartò, quia Aſſuerus hîc c. vlt. v. 16. agnoſcit, quod beneficio Dei Iſraelis traditum ſibi ſuiſque maioribus & conſeruatum ſit regnum. Hoc autem optimè conuenit cum voto quod Deo cæli fecit Darius Hyſtaſpis, vt obtineret regnum Perſarum, vt narratur 3. Eſdræ 3. 43. & Ioſepho. l. 11. Antiq. cap. 4. Item cum edicto eiuſdem Darij de templo Iudæorum inſtaurando 1. Eſdræ 6. & 3. Eſdræ 6.

5. Quintò, quia bellum & hiſtoria Iudith contigit ſub Xerxe, vt ibi oſtendi in proœmio. Iudith autẽ cùm Holofernem occidit, puella vocatur, diciturque ſuperuixiſſe ad annum ætatis 105. & nullum toto tempore vitæ eius, ac poſt mortem multis annis perturbaſſe Iſraelem, Iudith. cap. vlt. in fine. Ergo turbæ Aman de occidendis Iudæis non cõtigêre ſub Artaxerxe, qui proximè Xerxi patri ſucceſſit.

Sextò, id manifeſtè patebit ex ætate Mardochæi c. 2. v. 6. Obſtare videtur c. vlt. v. 16. vbi dicitur Aſſuerus ortus è regibus; Darius autem fuit filius Hyſtaſpis principis, non regis. Reſp. Hyſtaſpin oriundum fuiſſe à regibus, vti aſſerit Herodotus, Iuſtinus & alij, de quo plura c. vlt.

Eodem æuo, quo Eſther & Mardochæus, floruere Eſdras, Nehemias, Daniel, Ananias, Azarias Miſael, Zorobabel, Ieſus filius Ioſedec, Aggæus, Malachias, & Zacharias prophetæ, qui ſub Dario ſe prophetaſſe ſcribunt initio prophetiæ ſuæ. Ex Gentilibus floruere Pythagoras, Xenophanes & Heraclitus philoſophi; Anacreon, Simonides, Æſchylus, & Euripides poetę; Themiſtocles, Miltiades, Conon, Leonidas, Ariſtides belli duces; apud Romanos Iunius Brutus & L. Collatinus expulſo Tarquinio & regibus, primi Conſules, Horatius Cocles, Mutius Scæuola, Clœlia virgo Veſtalis, qui cum Porſenâ rege Hetruriæ dimicantes heroica fortitudinis Romanæ facinora ediderunt. Quare ſæculum hoc virorum illuſtrium fuit ferax, ideóque celebre & glorioſum.

Scripſere in Eſther, Lyran. Hugo, Dion, Serarius, Sanchez, & Franc. Feuardentius, qui totum hunc librum per Moralia documenta explicat.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Aſſuerus ad potentiæ ſuæ oſtentationem, ſollemne & ſemeſtre inſtituit conuiuium, ad illud vocat Vaſthi vxorem; ſed renuentem venire repudiat.

1. IN diebus Aſſueri, qui regnauit ab Indiâ vſque Æthiopiam, ſuper centum viginti ſeptem prouincias: 2. quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni
eius exordium fuit. 3. Tertio igitur anno imperij ſui, fecit grande conuiuium cun-
ctis principibus, & pueris ſuis fortiſſimis Perſarum, & Medorum inclytis, & præfe-
ctis prouinciarum coram ſe, 4. vt oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui, ac magni-
tudinem atque iactantiam potentiæ ſuæ multo tempore, centum videlicet & octo-
ginta diebus. 5. Cumque implerentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum,
qui inuentus eſt in Suſan, à maximo vſque ad minimum: & iuſſit ſeptem diebus con-
uiuium præparari in veſtibulo horti, & nemoris, quod regio cultu & manu conſitum
erat. 6. Et pendebant ex omni parte tentoria aërij coloris, & carbaſini ac hyacin-
thini, ſuſtentata funibus byſſinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erant,
& columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, ſuper paul-
mentum ſmaragdino & pario ſtratum lapide, diſpoſiti erant: quod mira varietate
pictura decorabat. 7. Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis, & alijs at-
que alijs vaſis cibi inferebantur. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat,
abundans, & præcipuum ponebatur. 8. Nec erat qui nolentes cogeret ad biben-
dum, ſed ſicut rex ſtatuerat, præponens menſis ſingulos de principibus ſuis, vt ſume-
ret vnuſquiſque quod vellet. 9. Vaſthi quoque regina fecit conuiuium feminarum,
in palatio, vbi rex Aſſuerus manere conſueuerat. 10. Itaque die ſeptimo, cùm
rex eſſet hilarior: & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero, præcepit Maumam,
& Bazatha, & Harbona, & Bagatha, & Abgatha, & Zethar, & Charchas, ſeptem eunu-
chis, qui in conſpectu eius miniſtrabant, 11. vt introducerent reginam Vaſthi
coram rege, poſito ſuper caput eius diademate, vt oſtenderet cunctis populis & prin-

cipibus pulchritudinem illius: erat enim pulchra valdè 12. Quæ tenuit, &
ad regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, venire contempſit. Vnde ira-
tus rex, & nimio furore ſuccenſus. 13. Interrogauit ſapientes cui ex more regio
ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges ac iura maio-
rum (14. erant autem primi & proximi, Charſena, & Sethar, & Admatha, & Thar-
ſis, & Mares, & Marſana, & Mamuchan, ſeptem duces Perſarum atque Medorum, qui
videbant faciem regis, & primi poſt eum reſidere ſoliti erant) 15. Cui ſententiæ
Vaſthi regina ſubiaceret. quæ Aſſueri regis imperium, quod per eunuchos mandaue-
rat, facere noluiſſet. 16. Reſponditque Mamuchan, audiente rege, atque princi-
pibus: Non ſolùm regem læſit regina Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes qui
ſunt in cunctis prouincijs regis Aſſueri. 17. Egredietur enim ſermo reginæ ad om-
nes mulieres, vt contemnant viros ſuos, & dicant: Rex Aſſuerus iuſſit vt regina
Vaſthi intraret ad eum, & illa noluit. 18. Atque hoc exemplo omnes principum
coniuges Perſarum atque Medorum, paruipendent imperia maritorum: vnde regis
iuſta eſt indignatio. 19. Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tuâ, & ſcribatur
iuxta legem Perſarum atque Medorum, quam præteriri illicitum eſt, vt nequaquam
vltrà Vaſthi ingrediatur ad regem, ſed regnum illius altera, quæ melior eſt illa, acci-
piat. 20. Et hoc in omne (quod latiſſimum eſt) prouinciarum tuarum diuulgetur
imperium, & cunctæ vxores tam maiorum, quàm minorum, deferant maritis ſuis ho-
norem. 21. Placuit conſilium eius regi, & principibus: fecitque rex iuxta conſilium
Mamuchan. 22. Et miſit epiſtolas ad vniuerſas prouincias regni ſui, vt quæque
gens audire & legere poterat, diuerſis linguis & litteris, eſſe viros principes ac maio-
res in domibus ſuis: & hoc per cunctos populos diuulgari.

VERS. 1. IN DIEBVS ASSVERI] Sept. *Artaxerxis*; hoc eſt Darij Hyſtaſpis, vti iam dixi: Aſſuerus enim erat nomen commune regum Medorũ (vnde Darius Medus Daniel. 9. 1. vocatur filius Aſſueri, id eſt Aſtyagis vltimi regis Medorum) Artaxerxes verò Perſarum; vtrorumq; autem rex erat Darius. Vide dicta 1. Eſdræ 4. v. 7. Adde Perſicè hæc tria nomina Darius, Xerxes, Artaxerxes ferè idem ſignificare. Darius enim idem eſt quod coërcitor; Xerxes idem quod bellator, Artaxerxes idem quod magnus bellator, ait Herodotus l. 6. p. 175. licet Heſychius in Lexico aſſerat Darius Perſicè idem eſſe quod φρόνιμος, id eſt prudens, ſapiens. A

Darij & Xerxis etyma.

VERS. 2. SVSAN REGNI EIVS EXORDIVM FVIT.] Fuit hæc vrbs Regia Darij & regum Perſarum, in quâ Darius anno tertio regni ſui in regem ſolemniſſimè coronari voluit, exhibito publico regali epulo, quod hoc c. deſcribitur. B Sita eſt Suſan iuxta Choaſpem fluuium loco amœniſſimo, ita dicta à liliorum feracitate & copiâ, teſte Athenæo lib. 12. Euſtachio in Dionijs, & Etymologico magno: שׁוּשַׁן *Suſan* enim Heb. eſt lilium, inde Phœnices, Perſæ, alijq; lilium vocant Suſan vel Suſanna: inde quoque dicitur vnguentum Suſinum, cuius præcipua materia erant lilia, vti teſtatur Heſychius in voce σούσινον, & Plinius l. 3. c. 1. licet Stephanus l. de vrbibus, Suſan dictam putet à copiâ fontium, qui Perſicè vocantur Suſan. Simili modo à floribus variæ nominatæ ſunt vrbes; Rhodus à roſâ: ῥόδον enim eſt roſa; Florentia à floribus.

Suſan dicta à liliorum copiâ.

Porrò Suſan primus condidit Memnon Titoni filius, ait Herodotus, Ælian. Strabo, & Caſſiod. C vnde Memnonea eſt cognominata: auxit verò eã nouiſq; palatijs illuſtrauit, ac regiâ ſede decorauit Darius Hyſtaſpis, teſte Æliano. Sunt qui Suſan putent eſſe Tauris, quæ hodie Sophi regis Perſarũ eſt Regia. Porrò reges Perſarum, ait Xenophon lib. 8. Cyrip. hyemem Babylone tranſigunt, quæ regio calidiſſima eſt; ver Suſis; æſtatem Ecbatanis, & ideò inquit, neque hyemem ſentiunt, neque æſtatem; ſed perpetuò illis cælum vernat & tempus. Ælianus verò & Athenæus lib. 12. 3. aiunt reges Perſarum hyemem agere in Suſis, æſtatem in Ecbatanis.

Suſan condidit Memnon.

VERS. 3. TERTIO IGITVR ANNO IMPERII SVI FECIT GRANDE CONVIVIVM.] Fabulatur hic Chaldæus Aſſuerum voluiſſe ſedere in ſolio Salomonis, quod Nabuchodonoſor è Ieruſalem tranſtulerat in Babylonem, & Cyrus è Babylone in Perſidẽ; cumque ſolium non caperet Darium, eum iuſſiſſe aliud ſimile fabricari, atque in eo formando artifices per biennium laboraſſe: ideoq; tertio anno in eo ſediſſe Darium, ac hoc conuiuium inſtruxiſſe. Putant nonnulli Darium hoc epulum apparaſſe, vt eo diem ſuum natalẽ publicâ gratulatione celebraret. Hoc enim moris fuiſſe Perſis docet Athen. lib. 4. c. 6. & Plato in Alcibiade.

ET MEDORVM INCLYTIS] Heb. *Parthenim*. quod aliqui vertunt: *paratim*, quaſi hi ijdem ſint qui ὁμότιμοι apud Xenophontem; ſcilicet qui pari habentur honore & conditione; q. d. principes æquales. Verius eſt Parthenim non eſſe Græcum, ſed Perſicum Satraparum nomen.

VERS. 5. QVOD REGIO CVLTV ET MANV CONSITVM ERAT.] Nam Cicero l. de ſenectute, teſtatur Cyrum regem Perſarum ſuâ manu agros & hortos excoluiſſe. Ait enim: *Cùm autẽ admiraretur Lyſander & proceritatem arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum ſubactam, atque puram, & ſuauitatem odorum, qui afflarentur è floribus: tum eum dixiſſe mirari ſe in eo diligentiam, ſed etiam ſolertiam eius, à quo eſſent illa dimenſa, atque deſcripta; & ei Cyrum reſpondiſſet Atqui ego iſta ſum dimenſus: mei ſunt ordines, mea deſcriptio, multæ etiã iſtarum arborum meâ manu ſunt ſatæ.*

VERS. 6. ET PENDEBANT EX OMNI PARTE TENTORIA AERII (ita legendum, non *aerei* vel *aurei*) COLORIS AC CARBASINI ET HYACINTHINI] per tentoria accipe tapetes, & aulæa ad palos & arbores in horto ſuſpenſa, tum ad ornatum, tum vt conuiuas à ſole, imbre, & vento protegerent. Erãt hæc

hæc *coloris aërij*, id eſt candidi, vt habent Heb. Pagn.& Vatab. Aër enim pellucidus & luce ſplendidus apparet candidus. Et carbasini, Heb. כַּרְפַּס *carpas*, id eſt viridis. Vnde multi legendū hic cenſent *carpaſini* (vt litera b. in affinem p. commutata ſit, vti ſæpè fit) vti habent Sept. hoc eſt viridis. Hic enim color mirè oculos recreat. ita Hebræi, Serarius, Sanchez, Pagnin. Vatab. Marinus & alij.

Carbaſinus color eſt viridis.

Nonnulli ex vocis ſimilitudine ſuſpicantur carbaſinum eſſe coccinum, quod volgò carmoſinum vocant. Hebr. enim *carpas*, id eſt carbaſinum ſiue carpaſinum, hoc loco tantùm reperitur: vnde genuina eius ſignificatio ignoratur. Verùm priori expoſitioni, quod ſcilicet color carpaſinus ſit viridis, fauet, quòd Arabes etiamnum apium hortenſe (petroſelinum) quod ſummè eſt viride, vocant *Carſs*, quod per craſin idem eſt cum Heb. *Carpas*, vti ex Aben Eſra ſcribit Matthiolus in Diſcor. l. 3. c. 69. Hinc & Petroſelinum dictum eſt, quaſi petrarum σελῖνον, hoc eſt apium: nam inter petras meliùs naſcitur teſte Plinio, l. 20. c. 12. Alius ergo eſt color carpaſinus, ſcilicet viridis; alius carbaſinus propriè dictus; hic enim eſt candidus, ita appellatus à carbaſo, quod eſt linum miræ tenuitatis ideoque candicans, teſte Plinio libro 19. c. 1. Eſt & *carphos* herba, quæ alio nomine *buceras*, à ſimilitudine cornuum bouis dicitur, de quâ Plinius lib. 24. c. 19. quæ pariter eſt viridis.

Ebvrneis.] Heb. *argenteis*. Sic & Sept. & Chald.

Lectvli qvoqve avrei et argentei.] Nota priſcos primò vſos ſellis, & aſſediſſe ad menſam (vti modò aſſidemus) vt patet ex Geneſi 43. 33. & ex Philone libro de vitâ Ioſeph, & Atheneo libro primo. Vnde apud Homerum in Odyſſeâ paſſim conuiuæ dicuntur aſſidere menſæ. Poſteà tamen Iudęi, Perſæ, Græci, Romani, & omnes ferè gentes vſæ ſunt accubitu in cœnâ, & prandio, vt non tam ſedentes quàm iacentes in lectulis molliùs cœnarent, ac ſumpto cibo in iiſdem quieſcerent, vel etiam dormitarent: fatigatum enim ex labore corpus magis reficitur, & quieſcit iacendo quàm ſedendo. Accubitus autem hæc erat forma.

Accubitus veterum forma.

Accumbebant conuiuę reclinata ſupera parte corporis in cubitum ſiniſtrum, infera verò in longum porrecta & iacente in lecto, capite leuiter erecto, dorſo à puluillis modicè ſuffulto. In ſingulis autē lectulis accumbebant terni aut quaterni hâc ratione, vt eius qui ſupremo loco accumberet pedes iuxta ſecundū loco accumbentem porrigerentur, & ſecundi pedes iuxta tertio accumbentem, & ita deinceps. Rurſum eius qui ſecundo accumbebat occiput ad vmbilicum aut pectus primò accumbentis obuerſum erat; ac eodem modo ceteri deinceps accumbebant. Hinc intelleximus quomodo ſanctus Ioannes in vltimâ cœnâ Chriſti, in eius pectore quaſi in ſinu recubuerit. Et quomodo ſancta Magdalena Chriſti ad menſam accumbentis pedes retrò, ſiue poſt eum ſtans lauare potuerit. Hinc denique patet quid ſignificet triclinium, ſcilicet locum refectionis, in quo communiter terni circa menſam erant lecti. Hinc pariter lectuli hi menſales, vocati ſunt thori, ſtibadia, thoralia, accubitalia, quæ paſſim obuia ſunt apud Ciceronem, Plinium, Athenæum, Senecam, Virgilium, & alios. Vide Ciaconium, Fulgentium, Vrſinum, & alios in Triclinio.

Svper pavimentvm] in pauimēto ergo humi prandebant, & cœnabant Perſę, more Orientaliū,

æquè ac fecit Iudith, c. 12. 19. vt patet ex Græco. Nec enim alterius menſæ hîc vlla fit mentio.

Pario] id eſt, candido marmore ex inſulâ Paro, quod ceteris præſtantius eſt & pretioſius.

Pictvra] ex lapidum varietate, opere quaſi muſiuo intexta & contexta conſurgens. Lapides hi Hebraicè vocantur *dar*, & *ſochares*: quinam hi fuerint, ignoratur.

Vers. 7.

Bibebant avtem qvi invitati erant avreis pocvlis; et aliis atqve aliis vasis cibi inferebantvr.] Priſci Perſæ ſub Cyro, & ante Cyrum in cibo & potu admodùm fuere frugales; atque, vt ait Xenophon, libro primo Cyripædiæ, habebant *pro cibo panem, pro obſonio naſturtium, pro potu aquam fluminis*. Vnde Cicero Tuſcul. 1. *Perſarum victus*, ait, *à Xenophonte exponitur, quos negat ad panem adhibere quicquam præter naſturtium*. Hinc duri, forteſque euaſere ad labores & bella, quibus regnum, & monarchiam obtinuerunt, quam inualeſcente gula & luxu perdiderunt. De priſcorum Perſarum temperantiâ, & poſterorum luxu, vide Xenophontem libro octauo, Stobæum ſerm. 42. & 44. Herodotum libro 9. Athen. lib. 4.

Cyri frugalitas.

Certè in Saturnalibus Macrobius, ait menſam priſcorum fuiſſe ſacram, ac veteres primùm numinis meminiſſe, deinde benè precatos conuiuis, ac poſt precationem dapibus cum modeſtiâ vſos. Serinus apud Stobæum ait, reges Perſarum ante cibum de modeſtiâ diſputaſſe, & ante potum de temperantiâ. Quin & Auguſtum trinis tantùm ferculis exhibuiſſe conuiuia, teſtis eſt Suetonius in eius vitâ, capite decimo quarto: *Conuiuia nunquam*, inquit, *& ſerius inibat, & maturius relinquebat, cùm conuiuæ & cœnare inciperent, priùs quàm ille diſcumberet, & permanerent digreſſo eo. Cœnam ternis ferculis; aut, cùm abundantiſſimè ſenis præbebat, vt non nimio ſumptu, ita ſummâ comitate. Nam & ad communionem ſermonis tacentes, vel ſubmiſſim fabulantes prouocabat, & aut acromata, & hiſtriones, aut etiā triuiales ex circo ludos interponebat, ac frequentiſſimè aretalogos*, id eſt, placidè loquentes. Seruius in libro primo Æneid. ait priſcos duobus tantùm ferculis vſos.

Et Auguſti.

Adde veteres in menſâ ſapientes & ſerios miſcebant ſermones, vt patet ex Athen. de cœnis ſapientium: erant ergo ſobrij, ac cauebant ne ebrij delirum quid dicerent. Vnde M. Varro numerum conuiuarum hâc lege definit, *vt neque minor, quàm gratiarum ſit, neq; quàm muſarum numeroſior*, ait Macrobius libro primo Saturn. c. 4. Gratiæ autē ſunt tres. Muſæ verò ſunt nouem. Idem Macrob. l. 7. *Sic*, ait, *apud menſam philoſophandum eſt, vt crateri liquoris ad lætitiam nati* (vini) *adhibeantur, non modò nympharum, ſed Muſarum quoque admiſſione temperies, &c. cùm non minùs quàm dulcedo vini, hilarent verba conuiuium.*

Vers. 8.

Nec erat qvi nolentes cogeret ad bibendvm.] Non enim amici, ſed inimici & hoſtis eſt cogere ad bibendum, etiam ſupra & contra naturam, quod nullæ beſtiæ faciunt. Xenophon l. 8. Cyripædiæ, ait, apud veteres Perſas lege cautum fuiſſe, ne amphoræ ad conuiuia importarentur, quòd exiſtimarent minùs tam corpora, quàm mentes debilitari, ſi quis non nimium hauriat. Nunc verò has non importari, reſtat id quidem, ſed tantùm bibunt vt non importent, ſed ipſi vino ſepulti exportentur, eò quòd ipſi recto corpore conſiſtere & exire nequeant. Sic etiā hodie apud nonnullos priſca temperantia in pluſquam porcinam

cinam ingluuiem abijt. Vide Fauarden. hîc. Salica A lex, teſte beato Rhenano, libro ſecundo rerum Germanicarum fuit: *Nemo militiæ ſocium ſuum, aut quemlibet alium ad potandum inuitato:* Qui enim cogit tyrannus eſt. Tyrannicum enim eſt illud, quod è Græcorum pergræcationibus citat Tullius, Tuſculanorum quinta. *Aut bibat, aut abeat.* Tyrannus fuit Alexander Magnus, qui *meratum audacter propinans, etiam alios coegit*, ait Athen. lib. 2. Tyrannus fuit Heliogab. Imperator qui, vt ait Lamp. *Præfectum vrbicum ſæpi poſt cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & Præfectis prætorio, ita vt ſi recuſarent, magiſtri eos cogerent.* Certè Empedocles conuiuio præfectus, cùm conuiuas ad bibendū cogeret, poſtridie reus fuit in iudicio. Cogere enim eſt, libertatem conuiuæ adimere, vim inijcere, naturam corrumpere, ſanitatem lædere, vt non Deo, ſed Baccho ſtomachos & mentes ſuas immolare & mactare videantur. Sapienter Anacharſis apud Laertium quatuor pocula ſiue hauſtus aſſignans, ita eos diſtinguit. Primum ait, quod bibitur pertinet ad reſtinguen- B dam ſitim, ſecundum ad hilaritatē, tertium ad voluptatem, quartum ad inſaniam.

Bibere ad ſanitatem & ad ea cogere. Tyrannicum eſt.

Porrò S. Aug. & Amb. grauiter taxant eos, qui cogunt conuiuas bibere ad ſanitatem Principis, vel amici, & vt ait S. Aug ſerm. 231. de Temp. *Per inimicam amicitiam, adiurare homines non erubeſcunt, vt potum ampliùs accipiant quàm oportet. Qui enim alterum cogit, vt ſe plus, quàm opus eſt bibendo inebriet, minus mali ei erat ſi carnem eius vulneraret gladio, quàm animam eius per ebrietatem necaret. Certa bibendi lege contenditur, qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et ſerm. 232. *Excuſatio falſa obijcitur: Perſona potens me coegit, vt amplius bibam*, & hortatur ne obtemperent, martyres potius fiant, neque ad virorū, Angelorum, aut reliquorum ſanctorum nomina bibendum monet.

Audi ſanctum Ambroſium libro de Eliâ & ieiunio, c. 7. *Quid obteſtationes potentium loquar? quid* C *memorem ſacramenta, quæ violari nefas arbitrantur? Bibamus, inquiunt, pro ſalute Imperatorum: & qui non biberit, ſit reus in deuotione. videtur enim non amare Imperatorem qui pro ſalute eius non biberit. O piæ deuotionis obſequium! bibamus pro ſalute exercituum, pro Comitum virtute, pro filiorū. Et hæc vota ad Deum pertinere iudicant, ſicut illi qui calices ad ſepulchra martyrum deferunt. Atque illic ad veſperam bibunt, atque aliter ſe exaudiri poſſe non credunt. O ſtultitiam hominum, qui ebrietatem ſacrificium putant! qui exiſtimant illos ebrietate placari, qui ieiunio paſſiones ſuſtinere didicerunt.*

An non inſania eſt ita ad alterius ſanitatem bibere, vt propriam lędas & perdas? An non calicum remiges & helluones ſunt, qui ventrem dapibus vinoq; ſaburtant quaſi porci, imò pluſquam porci? Nec enim porcus quantumuis guloſus plus D comedit quàm vt famem, plus bibit quàm vt ſitim ſatiet, neque vllis fuſtibus aut gladijs vt id faciat, adigi ſe ſinit.

PRÆPONENS MENSIS SINGVLOS EX PRINCIPIBVS SVIS, VT ACCIPERET VNVSQVISQVE QVOD VELLET.] Inter hos Principes fuit Zorobabel, filius Salathiel, filij Iechoniæ regis Iuda, qui cum ſocijs ſuis Hebræis regij corporis cuſtodibus erat ex intimis aulicis Darij, ac poſt conuiuium diſputans cum eis de fortiſſimo, palmam retulit. Cùm enim primus diceret: *forte eſt vinum*; ſecundus, *fortior eſt rex*: tertius Zorobabel dixit: *fortiores ſunt mulieres: ſuper omnia autē vincit veritas.*

A Quocirca Darius annuens illi ait: *Pete quod vis, & dabo tibi*; tum Zorobabel, *Memor eſto*, inquit, *voti tui quod vouiſti, ædificare Ieruſalem in die, qua regnum accepiſti, & omnia vaſa quæ accepta ſunt ex Ieruſalem remittere. Et tu vouiſti ædificare templum quod incenderunt Idumæi, quando exterminata eſt Iudæa à Chaldæis. Hoc eſt quod poſtulo, vt facias votum, quod vouiſti regi cæli ex ore tuo.* Quare, cùm oſculatus eſſet illū Darius, votum impleuit, & templum inſtaurauit, ac vaſa cum muneribus in Ieruſalem remiſit, vti fusè narratur, 3. Eſdræ c. 3. & 4.

Conuiuium Aſſueri eſt typus Chriſti.

Alleg. Hoc Aſſueri conuiuium ad litteram fuit vanum vanæ voluptatis & gloriæ aucupium, ſed myſticè magnum S. Euchariſtiæ ſimulachrum. Primò enim Aſſuerus rex & Monarcha, repręſentat Chriſtum regem regum, & Dominum dominantiū. Vnde *Aſſuerus* Heb. & Chal. idem eſt, quod *magnum caput*, magnus rex, & princeps: Addit Lyranus: *Aſſuerus interpretatur beatus: Chriſtus autem nō ſolùm beatus eſt, ſed & ſanctorū beatitudo.* Gloſſa verò B interlinearis: *Aſſuerus*, inquit, *Chriſtum Dominum oſtendit nomine & dignitate, interpretatur enim oſtium: Chriſtus autem dicit: Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur.* Secundò, Aſſuerus hoc conuiuiū celebrauit in regiâ ſuâ Suſan, quæ vox Heb. ſignificat lilium, puritatis & virginitatis ſymbolum. Sic Chriſtus in Suſan, id eſt in Eccleſiâ, quæ lilijs caſtorum & virginum floret, inſtituit Euchariſtiā, quæ proinde à caſtis, & omni labe puris puriſſimè ſuſcipienda eſt: itaque ſuſcepta puritatem & caſtitatem valdè adauget. Ipſa enim eſt *frumentum electorum, & vinum germinans virgines*, Zach. 9. 17. Hinc Eccleſia vino hoc non ebria, ſed ſobria hilareſcit & exultat, aitque. *Sicut lætantium omnium habitatio eſt in te*, Pſal. 86. 7. *Et tranſibo in locū tabernaculi admirabilis vſque ad domum Dei, in voce exultationis & confeſſionis, ſonus epulantis.* Pſal. 41. 5. *Et iuſti exultent & delectentur in lætitiâ*, Pſal. 67. 4. Tertiò, Aſſuerus C hoc conuiuium celebrauit ſeptem diebus, id eſt, toto tempore huius vitæ, quod ſeptem diebus agitur, ait Gloſſa interl. iuxta illud Chriſti, Matth. 28. vlt. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationē ſæculi.* Ita Lyranus. Quartò, ob magnitudinem conuiuij. *Fecit*, inquit, *grande conuiuium.* Quid grandius Euchariſticâ menſâ; *Cœna magna* per excellentiam? Vnde Gloſſa ordin. *Huius*, inquit, *conuiuij hiſtoria pompam hiſtoriarum, & luxum Regis oſtendit; ſed Chriſti ſpirituales delicias, quas vnicuique diſpenſat, allegoricè ſignificat.*

Quintò, Aſſuerus non tantùm Principes, ſed & totum populum à minimo vſque ad maximum inuitauit: Sic Chriſtus ad Euchariſtiam inuitat omnes tam pauperes, quàm diuites: tam feminas, quàm viros; tam ſenes, quàm iuuenes. Sex- D tò, ob conuiuij magnificentiam: nam Lyranus & Gloſſa aſſerunt per hortum, in quo fit, ſignificari Eccleſiam quæ eſt hortus concluſus, multis conſitus arboribus, & fructiferis per ſanctam vitam, & aromaticis per bonam famam. Per tentoria supernè obumbrantia, & columnas infernè ſuſtentantes, indicari Sanctorum ſuffragia, & diuina præſidia, quibus, qui ad hanc menſam accedunt, defenduntur. Per multiplices velaminum & funium colores, candidos, purpureos, hyacinthinos, intelligi virgines, martyres, doctores, qui huius conuiuij dapibus ſaginantur. Per lectulos etiam aureos, & argenteos, in quibus conuiuantes recumbebant, tranquillas & pacatas exprimi con-

ſcientias

Digitized by Google

ſcientias, quas habere debent, qui hoc diuino pabulo perfruuntur. Per gemmas, & picturas, quæ mira varietate decorabant pauimentum, inſinuari virtutes & reliqua dona ſpiritualia, quibus ritè communicantium mentes picturantur. Septimò, ob cibi & potus ſuauitatem & delicias. *Vinum*, inquit Script. *vt magnificentia regia dignum erat, & præcipuum apponebatur.* In Euchariſtiâ verò Chriſtus vt cibus apponitur, in quo quaſi in mannâ haurimus omne Angelorum delectamentum, & omnem ſpiritus ſuauitatem: iuxta illud: *Panem cæli dedit eis; & panem Angelorum manducauit homo.* Pſal. 77. v. 24. & 25.

VERS. 9. VASTHI QVOQVE REGINA FECIT CONVIVIVM FEMINARVM.] Hinc appoſitè Heb. *Vaſthi* idem eſt quod *& potatio*, vel *& ſtamen*; fila enim & ſtamina ſunt opera feminarum. Pro *Vaſthi* Græcè eſt *Aſti*; Ioſeph. *Steſte*: indeq; compoſita ſunt nomina Perſica Aſtaſpes, & Hyſtaſpes. Vnde nonnulli cum Serario ſuſpicantur hanc Vaſthi fuiſſe filiam Hyſtaſpis, ac ſororē Darij mariti ſui. Fauet Cteſias aſſerens fratrem Aſſueri fuiſſe Oudiaſpē; quod nomen alludit ad Vaſthi: quaſi hæc Oudiaſpis fuerit ſoror. Perſæ enim ſorores ducebant in vxores, vt docet Herodotus in Cambyſe, Curtius lib. 8. Plinius lib. 36. c. 8. Alij putant Vaſthi fuiſſe filiam Cyri: hanc enim vxorem duxiſſe Darium ad confirmandum ſibi regnum Perſarum, docet Iuſtinus lib. 1. & Herod. l. 3. qui eam vocat Artyſtonam, quod nomen alludit ad Vaſthi.

VERS. 10. CVM REX ESSET HILARIOR, ET POST NIMIAM POTATIONEM INCALVISSET MERO.] Leges Perſarum permittebant regi Perſarum ſemel in anno, ſcilicet in feſto Solis, quem Perſæ colebant vt Deum, inebriari; verùm quod ſemel permiſerat lex, ſæpiùs pro ſuo imperio vſurpare poterat rex.

MAVMAM] Græcè eſt *Aman*, licet Hebræi Aman putent fuiſſe Mamuchan, de quo v. 14.

VERS. 11. VT INTRODVCERENT REGINAM VASTHI, &c. VT OSTENDERET CVNCTIS POPVLIS ET PRINCIPIBVS PVLCHRITVDINEM ILLIVS.] Iuſſit hoc Aſſuerus partim ex temulentiâ, partim ex libidine; quare incauta, imprudens, ſuperba, inhoneſta, & inuerecunda fuit hæc eius iuſſio, cui proinde Vaſthi non tenebatur obedire pudoris & caſtitatis causâ, ne ſua forma principum iam mero æſtuantium oculos, animoſq; in ſui concupiſcentiam illiceret, vti Candaules rex Sardorum illexit Gygem amicum ſuum in amorem vxoris ſuæ, oſtendens ei illam nudam: quocirca Gyges, per annulum magicum faciens ſe inuiſibilem, occidit Candaulem, & vxorem eius ſibi aſciuit, vti narrat Herodotus l. 1. Fabulantur Rabbini Vaſthi pari modo ab Aſſuero iuſſam prodire nudam in conuiuium. Addunt ex Balthaſare, de quo Danielis 5. natam ipſam, quæ tyrannide importuniſſimâ, ſeruas Hebræas die Sabbathi laborare cogeret, nudaſque obambulare, hancque cauſam eſſe, cur eiecta nuda ſit, dieque ſabbathi, qui ſeptimus etiam vocatur, malè perierit. Sed apage obſcœnitas iſta obſcœnorum Rabbinorum.

ERAT ENIM PVLCHRA VALDE] Perſicæ mulieres ceteras pulchritudine ſuperabant. Vnde Alexander Magnus noluit videre Darij iam à ſe cæſi vxorem & filias, dicens: *Perſicas feminas eſſe oculorum dolores*, ait Plutarchus & Curtius. *In Perſide feminarum pulchritudo excellit.* Ait Ammia. lib. 73.

A QVÆ RENVIT, ET AD REGIS IMPERIVM, &c. VENIRE CONTEMPSIT.] Videtur ergo peccaſſe ſuperbiâ, inobedientiâ & mariti contemptu, quem ſi demas, honeſtè ipſa & pudicè mariti temulenti inhoneſtam & impudicam ſui coram principibus oſtentationem detrectauit, præſertim quia, vt ait Ioſeph. l. 11. c. 6. *Voluit ipſa Perſarum leges cuſtodire, quæ ab alienis vxores videri prohibebant.* Quare Macrobius libro 7. c. 1. ait, à Parthis non coniuges, ſed concubinas dumtaxat in conuiuia induci ſolitas. Idem tradit S. Ambr. l. de Eliâ c. 15. Et Parthoperſæ *feminis non conuiuia tantùm, ſed & virorum conſpectum interdicunt*. Vnde Seuerus Sulpitius de Vaſthi: *Stulto*, ait, *rege conſultior, pudens virorum oculis ſpectaculum corporis præbere iuſſa, abnuit*; tantò ipſo laudabilior, quantò in legum, pudoriſque conſtantia perſeuerantior: nam, vt prudenter monet S. Hier. Epiſt. ad Furiam: B *Non Æthnæi ignes, non Vulcania tellus, non Veſuuius, & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, dapibus inflammatæ.* Et Tertul. de ieiun. aduerſus Pſychicos c. 1. *Monſtrum ſcilicet haberetur libido ſine gulâ: cùm hæc duo tam vnita atque concreta ſint, vt ſi diſiungi omnino potuiſſent, ipſi priùs ventri pudenda non adhærerent.* Deniq; Plutar. in Artaxerxe aſſerit apud Perſas fuiſſe capitale reginæ, aut regiæ alicuius concubinę lecticam propiùs accedere, ipſamq; videre. Rectè ergo ex lege naturæ æquè ac politiua Perſarum, Vaſthi noluit ſuam ſpeciem oſtentare conuiuis temulentis.

Vtinam Vaſthi imitentur feminæ Chriſtianæ, quæ ſuam formam palam oſtentant, imò fucant, vt iuuenes in ſui amorem illiciant: itaque eorum corpora & animas lenocinantur cum æterno tam ſui, quàm ipſorum exitio: *Nam oculi ſunt in amore duces*: Et formoſa, illiciique femina nihil illecebroſius.

C VNDE IRATVS REX, ET NIMIO FVRORE SVCCENSVS.] Protulit contra Vaſthi iracundam & iniquam repudij ſententiam, quæ ſequitur. Nam vir *omnis vinolentus eſt ira inferior & mentis vacuus*, ait Sophocles apud Stobæum, ſerm. 18.

VERS. 14. SEPTEM DVCES PERSARVM, ATQVE MEDORVM, QVI VIDEBANT FACIEM REGIS] hoc eſt erant intimi & conſiliarij, & familiariſſimi regi. Nam, vt ait Iuſt. lib. 1. in fine: *Apud Perſas perſona regis ſub ſpecie maieſtatis occulitur.* Vide c. 7. 8. Aman, qui in Regis indignationem inciderat, faciem operuerunt, quaſi indigni qui videret regem, quem adeò offenderat. Similem faſtum vſurparunt nonnulli reges, ac hodie vſurpant Reges Sinarum. Idipſum Perſæ à Medis ęquè ac regnum acceperunt. Nam de Deioce Rege Medorum, ait Herod. l. 1. pag. 21. *Cauet, vt nec conſpici regem à quopiam fas eſſet.* D Nam vt ait Valer. Maximus l. 2. c. 7. *Quidquid in excelſo faſtigio poſitum eſt, humili & trita conſuetudine, quo ſit venerabiliùs, vacuum eſſe conuenit.*

VERS. 19. VT NEQVAQVAM VASTHI VLTRA INGREDIATVR, &c. REGNVM (reginæ titulum, dignitatem & magnificentiam) ILLIVS ALTERA, QVÆ MELIOR EST ILLA, ACCIPIAT] Plutar. in Artaxerxę agens de Perſis: *ſunt barbari*, ait, *maximè zelotypi, & in vxores feri.* In hunc locum commentans Lutherus, omnes pudoris leges, limiteſque excuſſit, docens quod ſi vxor ad opus coniugale ſit difficilior, vocetur ancilla, eique dicatur à maſito: *Si nolis tu, vult alia: ſi non vult vxor, veniat ancilla.* Dignum tali patellâ operculum; dignum

tali propheta Priapi oraculum.

Sanius S. Hier. epiſt. ad Ruſticum: *Philoſophi huius ſeculi*, inquit, *ſolent amorem veterem amore nouo, quaſi clauem clauo expellere. Quod & Aſſuero regi ſeptem principes fuere Perſarum, vt Vaſthi reginæ deſiderium, aliarum puellarum amore compeſcerent. Illi vitium vitio, peccatum peccato meditantur: nos amore virtutum vitia ſuperemus, Declina*, ait, *à malo, & fac bonum. Quare pacem ini & perſequere eam. Niſi oderimus malum, bonum amare non poſſumus.*

Tropol. Vide hîc, vt conuiuiū Aſſueri in mœ-

A rorem deſinat, & extrema gaudij luctus occupet, ac rex Vaſthi reginam, coniugemque ſuam pulcherrimam abdicet & repudiet. *Sic fluuij*, inquit illa, *in alueo ſuo dulces ſunt, cùm tamen ad mare decurrunt, fiunt amari.* Vide Chryſ. hom. 6. in epiſt. ad Heb. in Morali. Sic primorum conuiuiorum & deliciarum poſtridianus eſt dies doloris & pœnitentiæ.

Esse viros principes] q. d. viros ſiue maritos in domibus ſuis debere eſſe principes, ac dominari ſuis vxoribus, filijs, & famulis. Vers. 22.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Aſſuerus repudiat Vaſthi, ac pro ea reginam ſibi aſciſcit Eſther, per quam Mardochæus Aſſuero reuelat coniurationem duorum Palatinorum contra regem, quos Aſſuerus crucifigit, & Mardochæi fidem in Annales referri iubet.

1. His ita geſtis, poſtquam regis Aſſueri indignatio deferbuerat, recordatus eſt
Vaſthi & quæ feciſſet, vel quæ paſſa eſſet: 2. dixeruntque pueri regis, ac
miniſtri eius: Quærantur regi puellæ virgines ac ſpecioſæ, 3. & mittantur qui con-
ſiderent per vniuerſas prouincias puellas ſpecioſas & virgines, & adducant eas ad
ciuitatem Suſan, & tradant eas in domum feminarum ſub manu Egei eunuchi, qui
eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarum: & accipiant mundum muliebrem, &
cetera ad vſus neceſſaria. 4. Et quæcumque inter omnes oculis regis placuerit,
ipſa regnet pro Vaſthi. Placuit ſermo regi: & ita, vt ſuggerant, iuſſit fieri. 5. Erat
vir Iudæus in Suſan ciuitate, vocabulo Mardochæus, filius Iair, filij Semei, filij Cis,
de ſtirpe Iemini, 6. qui tranſlatus fuerat de Ieruſalem eo tempore, quo Iecho-
niam regem Iuda Nabuchodonoſor rex Babylonis tranſtulerat, 7. qui fuit nutri-
cius filiæ fratris ſui Ediſſæ, quæ altero nomine vocabatur Eſther, & vtrumque paren-
tem amiſerat: pulchra nimis, & decorâ facie. Mortuiſque patre eius ac matre, Mar-
dochæus ſibi eam adoptauit in filiam. 8. Cumque percrebuiſſet regis imperium,
& iuxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Suſan, & Egeo tra-
derentur eunucho, Eſther quoque inter ceteras puellas ei tradita eſt vt ſeruaretur in
numero feminarum. 9. Quæ placuit ei & inuenit gratiam in conſpectu illius.
Et præcepit eunucho, vt accelerarct mundum muliebrem, & traderet ei partes ſuas,
& ſeptem puellas ſpecioſiſſimas de domo regis, & tam ipſam, quàm pediſſequas
eius ornaret atque excoleret. 10. Quæ noluit indicare ei populum & patriam
ſuam: Mardochæus enim præceperat ei, vt de hâc re omnino reticeret: 11.
qui deambulabat quotidie ante veſtibulum domus, in quâ electæ virgines ſerua-
bantur, curam agens ſalutis Eſther, & ſcire volens quid ei accideret. 12. Cùm
autem veniſſet tempus ſingularum per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem,
expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus verte-
batur; ita dumtaxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & alijs ſex quibuſ-
dam pigmentis & aromatibus vterentur 13. Ingredienteſque ad regem, quid-
quid poſtulaſſet ad ornatum pertinens, accipiebant, & vt eis placuerat, compoſitæ
de triclinio feminarum ad regis cubiculum tranſibant. 14. Et quæ intrauerat
veſperè, egrediebatur manè, atque inde in ſecundas ædes deducebatur, quæ ſub ma-
nu Suſagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præſidebat: nec habebat poteſta-
tem ad regem vltrà redeundi, niſi voluiſſet rex, & eam venire iuſſiſſet ex nomine.
15. Euoluto autem tempore per ordinem, inſtabat dies, quo Eſther filia Abigail
fratris Mardochæi, quam ſibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem,
Quæ non quæſiuit muliebrem cultum, ſed quæcunque voluit Egeus eunuchus cu-
ſtos virginum, hæc ei ad ornatum dedit. Erat enim formoſa valdè, & incredi-
bili pulchritudine, omnium oculis gratioſa & amabilis videbatur. 16. Ducta eſt
itaque ad cubiculum regis Aſſueri menſe decimo, qui vocatur Tebeth, ſeptimo an-
no regni eius. 17. Et adamauit eam rex plus quàm omnes mulieres, habuitque
gratiam & miſericordiam coram eo ſuper omnes mulieres, & poſuit diadema regni
in

In capite eius, fecitque eam regnare in loco Vaſthi. 18. Et iuſſit conuiuium præ-
parari permagnificum cunctis principibus, & ſeruis ſuis, pro coniunctione & nu-
ptijs Eſther. Et dedit requiem vniuerſis prouincijs, ac dona largitus eſt iuxta ma-
gnificentiam principalem. 19. Cumque ſecundò quærerentur virgines & con-
gregarentur, Mardochæus manebat ad ianuam regis: 20. necdum prodiderat
Eſther patriam, & populum ſuum, iuxta mandatum eius. Quidquid enim ille præ-
cipiebat, obſeruabat Eſther: & ita cuncta faciebat, vt eo tempore ſolita erat, quo
eam paruulam nutriebat. 21. Eo igitur tempore, quo Mardochæus ad regis ia-
nuam morabatur, irati ſunt Bagathã & Thares duo eunuchi regis, qui ianitores erant,
& in primo palatij limine præſidebant, volueruntque inſurgere in regem, & occi-
dere eum. 22. Quod Mardochæum non latuit, ſtatimque nunciauit reginæ Eſther;
& illa regi, ex nomine Mardochæi, qui ad ſe rem detulerat. 23. Quæſitum eſt, &
inuentum: & appenſus eſt vterque eorum in patibulo. Mandatumque eſt hiſtorijs,
& annalibus traditum coram rege.

Vers. 1. RECORDATVS EST (ita Heb. Sept. Chald. Roman. malè ergo nonnulli legunt *recordata eſt*, ſcilicet Vaſthi) VASTHI] quòd ſcilicet eam adeò ſpecioſam & dilectam repudiaſſet. Vnde ſubijt animum regis dolor & mœſtitia, tam ſui, quàm Vaſthi, quam deamabat, causâ: quem mœrorem vt abſtergant regis miniſtri, ſuggerunt ei vt vxorem ſpecioſiorem quæri curet per vniuerſum regnum, ne decretum repudij reuocet; itaque aliquid de regiâ conſtantiâ & authoritate deperdat, nimirum ſicut clauus clauo truditur, ſic amor amore pellitur.

QVÆ PASSA ESSET] id eſt, vt Heb. *quæ ſententia in eam lata eſſet*; nimirum repudij & priuationis regni.

Vers. 3. EGEI EVNVCHI] τὸ *Egei* alludit ad *Vagao*, ſiue *Bagous*, quod Perſicè ſignificat eunuchum. vide dicta Iudith 12. v. 10. Porrò eunuchi olim erant intimi regi & principes aulæ, qui videbant faciem regis, illique erant familiariſſimi, vt patet c. 1. 10. vbi Chald. pro *eunuchis* vertit *ſatrapas*.

Vers. 5. ERAT VIR IVDÆVS IN SVSAN CIVITATE, VOCABVLO MARDOCHÆVS.] Licet enim Mardochæus cum Zorobabel, & Ieſu Pont. ſub Cyro è Babylone redijſſet in Ieruſalem, imò vnus è primoribus & Ducibus redeuntium fuiſſet, vt patet 1. Eſdræ 2. v. 2. tamen ipſe mox è Ieruſalem redijt in Suſan, eò quòd eſſet *vir magnus & inter primos aulæ regiæ*, vt dicitur c. 11. 4. Erat enim *ad ianuam regis*, quaſi eius oſtiarius, cubicularius, & corporis regij cuſtos. Oſtiarios enim regiæ fuiſſe regis cuſtodes, teſtatur Xenophon & Herod. Vnde Ioſephus ben Gorion ait, Mardochæum vnum fuiſſe è tribus *Parthenim*, id eſt, aulæ principibus & palatinis, de quibus v. 3. Sic Daniel ob ſuam probitatem & prophetiam à Nabuchodonoſor præpoſitus fuit toti Babyloni, Daniel. 2. 48. & Tobias, licet Hebræus & captiuus, ob ſuam fidelitatem fuit œconomus Salmanaſar, Tobiæ 1. ita virtus extulit priſcos Iudæos, aliàs gentilibus inuiſos.

Mardochæi etymon; Porrò *Mardochæus* Hebr. idem eſt quod *Mardachai*, id eſt *myrrha*, vel *amaritudo contritionis*, vel *myrrha contrita*, vel *docens contritionem*, vel *myrrha puriſſima*. ita Serarius. Item *myrrha contritionũ mearum*, vel *paupertatum mearum*, vel *pauperum meorum* (*dach* enim eſt pauper,) vel *myrrha puritatum mearum*, aut iuſtorum *meorum*: *dacha* enim Syriacè eſt mundare, purificare, iuſtificare. Hæc omnia habet Pag. in nom. Hebr. omniaque aptè competunt Mardochæo, qui cum Hebræis per Aman deſti-

A natus ad necem, amara paſſus eſt, ſed per Eſther omne fel in mel, amaritudo in dulcedinem, mœſtitia in lætitiam conuerſa eſt.

MARDOCHÆVS FILIVS IAIR, FILII SEMEI, FILII CIS DE STIRPE IEMINI] id eſt, de tribu Beniamin, ait Chald. Sept. & Ioſephus. Nam Iemini fuit vir nobilis ex hâc tribu; vel certè *Beniamin* per Aphæreſin τῦ *Ben* idẽ eſt, quod *Iamin* vel *Iemini*. Hinc colligimus Mardochæum & Eſther oriundos fuiſſe ex Beniamin, & è ſtirpe regia Saulis, idque aſſerit Ioſephus, Serarius & alij. Cis enim fuit pater Saulis, hic Ionathæ Mephiboſeth, ex quo deſcendere videtur Mardochæus & Eſther. *Tribus & ſtirps regia.* Multæ enim generationes intermediæ ſubticentur hîc, æquè ac alibi. Addit Chald. *Mardochæus erat vir pius, & orans ante Deum ſuum pro populo ſuo:*

B Quàm id verum ſit, patebit ex decurſu hiſtoriæ. Hinc patet Eſther fuiſſe filiam Cis, pro quo Herod. l. 3. habet, filia Cyri, quia ipſe non norat Cis, ſed Cyrum: putabatque Eſther eſſe Perſianam, non Iudæam. Eſther enim ſiue Hadaſa, videtur eſſe Atoſſa Herodoti.

Vers. 6. QVI TRANSLATVS FVERAT DE IERVSALEM EO TEMPORE, QVO IECHONIAM REGEM IVDA NABVCHODONOSOR REX BABYLONIS TRANSTVLERAT.] In Babylonem. 4. Reg. vlt. τὸ *qui* Rup. lib. 8. c. 5. Caiet. Scaliger & Serarius referunt ad *Cis*, quaſi hic cum Iechoniâ tranſlatus ſit, non verò Mardochæus; ſic enim, inquiunt, ipſe vixiſſet ducentos circiter annos, quod illo æuo erat inſolitum. Verùm τὸ *qui* referre *Mardochæum*, non *Cis* liquet: tum quia hoc ſermonis nexus, & plana conſtructio, quæ tota eſt de Mardochæo,

C exigit: tum quia Mardochæum cum Iechoniâ tranſlatũ eſſe, diſertè dicitur c. 11. 4. ex quo liquet ipſum in ſuâ perſonâ, non in ſuo patre vel auo (vt nonnulli explicant) fuiſſe translatum. Vnde colligo & concludo hiſtoriam hanc contigiſſe non ſub Artaxerxe Longimano, vt multi volunt; multò minùs ſub Artaxerxe Mnemone: quia tamdiu viuere non potuit Mardochæus; quod enim Scaliger ait eum vixiſſe ducentos annos, alij 165. alij 190. incredibile videtur, & confutatur ex eo, quod Eſther, quæ erat Mardochæi neptis ex fratre v. 8. vocetur puella, id eſt, iuuencula. Erat enim ipſa ſine dubio in ætate florenti, cùm ob formam ceteris virginibus prælata, coniux data eſt Aſſuero: quomodò enim rex anum rugoſam & deformem appetijſſet, vel admiſiſſet in vxorem? Quare Mardochæus patruus Eſther non potuit

tunc

Digitized by Google

tunc eſſe centum annorum. Concludo ergo, & aſſero hiſtoriam hanc contigiſſe ſub Dario Hyſtaſpis, illumque fuiſſe Aſſuerum maritum Eſther, vti oſtendi in Proœmio, cuius ætatem & annos ſic ſubduco & calculo: Mardochæus cum Iechoniâ tranſlatus in Babylonem, erat puer circiter triennis. Adde 70. annos captiuitatis Babylonicę, deinde tres annos Cyri, ſex Cambyſis, & tres Darij Hyſtaſpis (tertio enim regni anno duxit Eſtherē, vt patet cap. 1. v. 3.) conflabis annos vitæ & ætatis Mardochæi 85. ita vt Eſther à fratre iuniore Mardochæi genita fuerit 30. circiter annorum, quæ ætas eſt iuuentutis floridæ, aptæq; coniugio. Hinc liquet vnum eundemque fuiſſe Mardochæum (non duos, vt vult Serar. & alij) qui cum Eſdrâ, Nehemiâ, Zorobabel, Ieſu Pont. vixit, fuitq; vnus è ducibus populi redeuntis è Babylone 1. Eſdræ 2. v. 2.

Ætas & annum Mardochæi.

A

B

VERS. 7. QVI FVIT NVTRITIVS FILIÆ FRATRIS (Hebr. Chald. & Sept. habent *fratris patris*, id eſt patrui, quaſi Eſther fuerit patruelis ſiue conſobrina Mardochæi, non neptis) SVÆ EDISSÆ, QVÆ ALTERO NOMINE VOCABATVR ESTHER] Hebr. ergo vocabatur *Hedaſa* (Noſter *Ediſſa* Perſicè) & cùm aſcita eſt in thorum Darij regis Perſarum, dicta eſt Eſther. Vnde Xerxes filius Darij vxorem habuit, cui nomen Ameſter vel Ameſtris, teſte Herod. lib. 7. q. d. altera Eſther.

Porrò *Hadaſa* ſiue *Ediſſa* Hebr. idem eſt quod *myrtus* vel *myrtea*: ita ergo fuit appellata ob eximiam pulchritudinem, probitatem, comitatem, & venuſtatem tum corporis, tum morum, præſertim virginalis pudoris & pudicitiæ, in quâ fuit typus B. Virginis, ceterarumque virginum & ſanctorū, vti per multas analogias oſtendi Zachariæ 1. 8. vbi hâc de causâ anno ſecundo Darij Hyſtaſpis Zacharias vidit Angelum ſtantem inter myrteta, id eſt in aulâ Eſther, quæ dicta eſt *Hadaſa*, id eſt myrtus, quæque iam deſtinabatur vxor Dario ad ſalutem populi ſui: vti ibidem oſtendi. Itaque vocata eſt *Hadaſa*, id eſt myrtus ob eminentem pulchritudinem; myrtus enim eſt herbarum pulcherrima: vnde & Venus ſpecioſiſſima cognominata eſt myrtea. Sic & Philippus rex Franciæ à formâ eximiâ cognominatus eſt pulcher. ita Sanchez, Serarius & alij: Hæc autem pulchritudo corporis, & magis animi in Eſther, æquè ac in myrto, fuit ſolida & conſtans, iuxta illud: *Myrtus ſemper eſt myrtus, etiamſi inter vrticas ſit*; vti Eſther fuit inter Perſas.

Eſther dicta Hadaſa, id eſt myrtus. Cur?

C

Porrò *Hadaſa* ſiue *Ediſſa* videtur eſſe *Atoſſa*, quam Herod. lib. 3. vxorem Darij Hyſtaſpis nuncupat, additque lib. 7. ſub initium, eius filium primogenitum fuiſſe Xerxem, qui Dario patri in regno ſucceſſit. Quare nonnulli cenſent Xerxem Eſtheris ex Dario fuiſſe filium. Audi Herod. lib. 7. vbi cùm narraſſet Darium antequàm rex crearetur, habuiſſe vxorem filiam Gobriæ, ex eaque genuiſſe Artabazanem, cùm verò creatus fuit rex, duxiſſe Atoſſam, ex eaque genuiſſe Xerxem, qui Artabazani fratri de iure ſucceſſionis in regnum litem mouit, eique fauens Demaratus Spartanus ſuggeſſit, *vt ad cetera quæ dicebat, hoc adderet: ſe quidem genitum à Dario iam rege, & Perſarum imperium obtinente. Artabazanem verò è Dario cùm erat priuatus: proinde neque æquum, neque iuſtum eſſe, alium quempiā potiùs, quàm ſe illam dignitatē adipiſci. Quoniam Spartæ quoque ſic vſurparetur, vt, ſi cui antequam regnet, filij*

Ipſa eſt Atoſſa.

D

Mater Xerxis.

A

naſcantur, deinde regi iam alius naſcatur, huius poſteà nati ſucceſſio regni ſit. Hac à Demarato ſubiecta ratione vtentem Xerxem tamquàm iuſtè dicentem, Darius regem declarauit, quanquam etiam citra præceptum Demarati Xerxes (vt mea fert opinio) regnaſſet: quippè cùm omnis potentia penes Atoſſam eſſet. Hæc Herod. qui & inferiùs addit, Xerxem mouiſſe bellum Gręcis, ac numeraſſe in caſtris militum 170. myriades, hoc eſt decies ſepties centena millia, ſed in tanto numero nullum fuiſſe, qui cum Xerxe vel magnitudine tum animi, tum corporis, vel formâ & ſpecie tam auguſtâ comparari poſſet: Xerxem verò ex altâ ſpeculâ tantas copias contemplantē illachrymaſſe, ac ab Artabano rogatum cauſam dixiſſe: *Reputantem me quàm breuis eſt humana vita, ſubijt horum miſeratio, quorum cùm tot ſint, nemo ad centeſimum annum ſupererit:* tum ſubiunxiſſe Artabanum: *Vita hæc tam miſera eſt, totq; ærumnis referta, vt nullus hominum ſit, cuius animo non crebrò ſubeat moriendi voluntas potiùs, quàm viuendi, cuique vita licet breuis ſit, non perlonga videatur: itaque mors optatiſſimum eſt ærumnoſæ vitæ perfugium, ac proinde non lugenda, ſed optanda potiùs & ambienda*:

B

ESTHER] ita dicta eſt à Perſis, vti iam oſtendi, quæ priùs Hebr. vocabatur *Hadaſa*, id eſt myrtus. Solebant enim Chaldæi & Perſæ alienigenis, ac præſertim Hebræis, cùm in vrbem vel aulam aſciſcerentur, mutare nomina, ac patria ſuæ gentis dare, vti Danieli dedere & ſocijs c. 1.

Porrò *Eſther*, Heb. idem eſt, quod *abſcondam*, ait Pag. à rad. סָתַר *Satar*, id eſt abſcondit. Addit Serar. initio prolegom. *Eſther* idem eſt, quod *occulta demoliens*, vel *medicina exploratio & contemplatio*, vel *medicina turturis*, vel *pulchra vt luna*. aut Venus. Vnde ab Eſther dici ἀστήρ. id eſt, ſtella, quæ inde à Germanis dicitur ſterre. Eſther enim fuit aſtrum lucidius ceteris virginibus regijs; imò ſol Iſraelis ęquè ac Perſidis. Hinc iterum nomen Eſther alludit ad Aſtartem Deam Syrorum, quam Venerem fuiſſe pulcherrimam Dearum tradit Cicero l. 3. de naturâ Deorum; & ad Aſterem filiam Cei, Titanis filij, ex quâ Iupiter genuit Herculem, vti aiunt & fingunt Poetę. Rurſum *Eſther* Heb. idem eſt, quod ignis abſconditus: אֵשׁ *es* enim eſt *ignis*, סָתַר *ſatar abſcondere*; vel *ignis turturis*, vel *ignis inueſtigans & ſcrutans*: *es* enim eſt *ignis*, תּוֹר *tor eſt turtur*, vel *inueſtigans & ſcrutans*.

Eſtheris etymon.

Eſther ἀστήρ.

C

Verùm quia Eſther eſt nomen Perſicum: hinc & etymon eius ab Arabibus & Perſis (quorum lingua vicina eſt, & vtraque ab Hebræâ deſcendens) arceſſendū eſt. *Eſther* ergo Arabicè, & Perſicè idem eſt, quod *receptatrix & protectrix*, ſcilicet Iudæorum ab Aman neci deſtinatorum: *Satar* enim eſt recipere, celare, abſcondere, & protegere. Vnde *Satir* Arabicè eſt protector; *ſatar* eſt receptator, qui ſeruos fugientes recipit, & occultat. Rurſum Chaldaicè, & Syriacè *Satar* ſignificat opponere, contradicere, deſtruere, qualis fuit Eſther, quæ ſe oppoſuit Amano, eumque deſtruxit, & crucifixit. Deniq; Pagn. Eſther, inquit, Chal. idem eſt, quod *hilaritas*; & ſic *Eſther* Perſicè idem eſt, quod Hebr. *Hadaſa*, id eſt *myrtus*: hæc enim eſt ſymbolum lætitiæ & hilaritatis, quam Iſraeli attulit Eſther eum liberando ab Amano & morte.

D

Hilaritas.

Alleg. Eſther eſt B. Virgo, ipſa enim ſub alis ſuis recipit & protegit peccatores, & iuſtos afflictos ad ſe confugientes. Ipſa eſt hilaritas ſanctorum & fideliū. Hinc eius ope ſancta Hilaria mater S. Afræ

Eſther typus beatæ Virginis.

martyris,

martyris, orans ad filiæ ſepulchrum à Gentilibus ſo ignem coniectę, hilariter martyrium obijt, ęquè ac S. Hilaria Claudij tribuni & martyris vxor, quę orans ad ſepulchrum Iaſonis & Mauri filiorum ſuorum martyrum, capta à Paganis, perceptâ S. Synaxi, bilaris emiſit ſpiritum, vti refert Ado in Martyrol. ad diem 12. Auguſti, & ad diem 3. Decembris. Quocirca Eccleſia quotidie ita B. Virg. compellat & inuocat: *Salue Regina mater miſericordiæ, vita, dulcedo, & ſpes noſtra ſalue*: Et alibi: *Maria mater gratiæ, mater miſericordiæ, tu nos ab hoſte protege, & in horâ mortis ſuſcipe.* Et: *Aue maris ſtella, Dei mater alma.* &c. *Pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Audi ſanctum Bernardum ſermone quarto de Aſſumptione. *Sileat miſericordiam tuam, Virgo beata, ſi quis eſt, qui inuocatam te in neceſſitatibus ſuis ſibi meminerit defuiſſe: nos quidem ſerui tui ceteris in virtutibus congaudemus tibi, ſed in hoc* B *potiùs nobis ipſis: laudamus virginitatem, humilitatem miramur, ſed miſericordia miſeris ſapit dulcius, miſericordiam ampleꝗimur chariùs, recordamur ſæpiùs & crebriùs inuocamus.*

Mardochævs sibi eam adoptavit in filiam.] Hinc patet primò, Eſther fuiſſe è tribu Beniamin, & ſtirpe regali Saulis: ex illâ enim erat Mardochæus eius patruus, imò pater adoptiuus. Secundò, eam fuiſſe orphanam. Tertiò, piè & ſanctè educatam à pio & ſancto Mardochæo, qui ei quaſi filiæ ſuum virtutis & pietatis ſpiritum inhalauit. Vnde ſanctus Hieronymus, epiſt. 140. *Ruth*, inquit, *& Eſther, Iudith tanta gloria fuit, vt ſacris voluminibus nomina inciderint.* Porrò literæ nominis Iudith, & nominis Eſther acceptę, vt notæ numerorum eundem numerum efficiunt, ſcilicet 161. vt C oſtendit Serarius initio Prolegomenon.

Vers. 9. Qvæ placvit ei.] Egeo Eunucho, conquirenti virgines ſpecioſas Aſſuero.

Et præcepit (Egeus præfectus Eunuchorum) Evnvcho (ſe inferiori & ſubdito) vt acceleraret mvndvm (id eſt ornatum) mvliebrem, et traderet ei partes] id eſt, demenſam, ſtatutamq; cibi & epularum portionem: מָנוֹת *Manoth* enim Hebraicè vocantur fercula, quæ vnicuique apponuntur ſigillatim, quales partes Elcana dedit Annæ vxori, 1. Reg. 1. & Samuel Sauli Regi, 1. Reg. 10. Porrò non dubium, Eſtherem feminam religioſam abſtinuiſſe à cibis lege Moſis ſibi vetitis, vti ab idolothytis ſe abſtinuiſſe ipſamet profitetur c. 14. 17.

Et septem pvellas speciosissimas] quaſi comites & pediſſequas honorarias.

Vers. 12. Mensis dvodecimvs.] Integro ergo anno D ſingulæ virgines ornabantur, & excolebantur antequam Aſſuerum adirent, nimirùm ſex prioribus menſibus vngebantur oleo myrrhino, ſiue ex myrrhâ confecto, alijs ſex pigmentis, & aromatibus delicatis, & odoribus vtebantur, ac præſertim confectis ex Heliocallide: *Hac enim cum adipe*, inquit Plinius lib. 24. c. 17. *leonino decoctu, addito croco & palmeo vino, perungi Magos, & Perſarum Reges, vt fiat corpus aſpectu iucundum, ideoq; eandem Heliocallidem nominari.*

Cauſa fuit, quod feminæ Iudææ æquè ac Perſicæ ob regionis calorem grauiter oleant, & hircinum odorem ſub axillis exhalent, qui vnguentis ſenſim à corpore imbibitis abſtergendus eſt, vt ſuauem, quo imbuti ſunt, odorem exhalent. Vnde Plinius lib. 13. c. 1. vnguenti, & vngendi vſum & A originem Perſis aſcribit: *Perſarum*, inquit, *eſſe debet gentis vnguentum. illi madent eo, & accerſitu commendatione ingluuie natam virus extinguunt. Primum, quod equidem inueniam, caſtris Darij Regis expugnatis, in reliquo eius apparatu Alexander cepit ſcrinium vnguentorum; poſteà voluptas eius à noſtris quoque inter laudatiſſima, atq; honeſtiſſima vitæ bona admiſſa eſt.* Quin & Scriptura Cant. 4. Vnguenta ex myrrhâ, croco, nardo, &c. eiſdem aſſignat. ita Lyran. Sanchez, & alij.

Si ita vncta & ornata eſt Eſther, vt placeret homini mortali, quomodo gratiâ & virtutibus vncta & ornata fuit beata Virgo, vt fieret ſponſa Dei & Mater Chriſti: Porrò feminæ ſunt philocoſmæ, & ornatus ſtudioſæ: vnde Comicus: *Negotij*, ait, *quantum in muliere vna eſt? quæ noctes, dieſque omni ætate ſemper ornantur, lauantur, poliuntur.* Et rurſum: *dum* B *comantur, dum poliuntur annus eſt.* Addit Athen. lib. 1. *Perſicæ mulieres ornatus plus æquo ſtudioſæ.*

Dvcta est itaqve ad cvbicvlvm Regis Assveri mense decimo (qui noſtro partim Decembri, partim Ianuario reſpondet) septimo anno regni eivs.] Ergo per quadriennium expectauit Eſther ob multitudinem virginum, quæ adducebantur, antequã ipſa duceretur ad Aſſuerum: nam ipſe tertio anno regni ſui repudiatâ Vaſthi curauit quæri alias feminas ſpecioſas, inter quas erat Eſther. Vers. 16.

Porrò hæ feminæ hoc ipſo, quod ducebantur ad Aſſuerum, fiebant eius concubinę, id eſt ſecundariæ vxores; è quibus deinde vnam primariam Rex in Reginam eligebat, vti hîc elegit Eſther. Matrimonium enim fiebat per mutuum viri & C feminæ conſenſum in copulam maritalem. Vnde Ioſephus libro vndecimo, capite ſexto: *Cùm*, inquit, *veniſſet ad Regem Eſther, ipſe illâ delectatus, eiuſq; amore captus, eam legitimè ducit vxorem, & nuptias cum eâ peragit, duodecimo menſe ſeptimi anni regni eius, qui menſis Adar vocatur.*

Quæres an Eſther fidelis licitè potuerit nubere Aſſuero infideli? Reſp. potuiſſe, quia Deu. 7. 3. tantùm vetantur Iudæis coniugia cũ Chananæis, non autem cum Perſis, alijſque Gentibus. ita Bellarminus, Serarius, Sanchez & alij. Adde Eſtherem non potuiſſe recuſare hoc Regis edictum, ne eius in ſe, ceteroſque Iudæos iram prouocaret: imò ſi ipſa reſtitiſſet, potuiſſet rex, eâ nolente abuti, illique vim inferre. Deniq; ſentiebant Eſther, & Marduchæus Dei inſtinctum ad coniugium cum rege ineundum, vt eum toti genti ſuæ conciliarent: itaque periculum necis ab Aman illi impendens, D diſcuterent. *An Eſther ritè nupſerit regi infideli?*

Alleg. *Eſther regina eſt B. Virgo Maria*: ait S. Bonauentura in Speculo capite ſeptimo, *quæ ducta eſt in cubiculum Regis in Aſſumptione, in cubiculum quietis æternæ, gratiã veri Regis habens ſuper omnes mulieres, id eſt ſuper omnes intelligentias Angelicas, & ſuper omnes beatas animas, vt ſit in Mariâ gratia ſuper gratiam omnium beatorum: nam reuera in capite eius Rex Regum diadema Regni poſuit tam inpretiabile, tam delectabile, tam mirabile, quod hoc omni linguæ inenarrabile, omni ingenio inſcrutabile eſt.* Quocirca Methodius in Hypapantem, docet ſacrum Mariæ caput à Deo coronatum eſſe. Idcirco Robertus l. 3. in Cant. 4. de illâ exponit: *Coronaberis de cubilibus leonum, de montibus Pardorum: Coronaberis*, inquit, *vt in cælis Regina Sanctorum, & in terris Regina ſis regnorum.* *Alleg. de B. Virg.*

Anagog. B. Virgo in cælum aſſumpta ibidem coronata

coronata eſt Regina cælorum, hominum, & Angelorum. Vnde Apoc. 12. v. 1. ipſa vocatur *mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in capite eius corona ſtellarum duodecim*, vide ibi dicta. Audi ſanctum Bernardum de Aſſumptione: *Tunc B. Virgo quaſi altera Eſther de triclinio feminarum, id eſt, de Eccleſiâ militante adducta, & per totam militiam cæleſtis exercitus ad cubiculum Aſſueri ſcilicet ſummi Dei; ita vt illi tonuemus Propheticum illud: Tenuiſti manum dexteram meã, & in voluntate tuâ deduxiſti me, & cum gloriâ ſuſcepiſti me. Quod hodie verè fuit completum, quando omnes cæli ciues viderunt eam aſcendentem, & delicijs diuinorum amplexuum affluentem, innixam ſuper dilectum ſuum.* Meritò igitur canit Eccleſia, vt teſtatur S. Ildephonſus ſerm. de Aſſump. *Maria Virgo aſſumpta eſt ad æthereum thalamum, in quo rex regum ſtellato, imò ineffabili*, vt ait Ildephonſus, *ſedet ſolio*.

Vers. 17. Et adamavit eam rex plusquam omnes mulieres,] quia Eſther & pulchritudine, & modeſtiâ, verecundiâ, puritate, gratiâ, ac ſanctitate omnes ſuperabat: vnde fuit typus B. Virginis, quã Angelus ſalutauit, dicens: *Aue gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus*, Lucæ 1.

Vers. 18. Et dedit requiem vniversis provinciis] à vectigalibus, alijſque oneribus: hoc eſt, tributa relaxauit, quæ priùs ipſe populo impoſuerat. Darium enim plura impoſuiſſe, docet Herod. lib. 3. *Etenim ſub Cyro*, inquit, *atque deinde ſub Cambyſe, nihil dum fuerat circa tributa inſtitutum, ſed munera afferebantur. Ob hanc tributi ordinationem, & alia huiuſmodi, Perſæ aiunt Darium fuiſſe inſtitorem, Cambyſem autem Dominum, Cyrum verò patrem: Quoniam Darius res omnes quæſtui habebat, Cambyſes aſper erat, ac moroſus: Cyrus autem mitem agens, & omni ratione de illis benè mereri ſtudens.*

Alij *requiem* hanc intelligunt à laboribus, q. d. iuſſit Darius omnes ab operibus quieſcere, & dies feſtos agere in lætitiâ & conuiuijs, ob tam inſignes nuptias cum Eſthere initas.

Ac dona largitus est ivxta magnificentiam principalem] id eſt regiam: nam Heb. eſt *iuxta magnificentiam regis*, quæ ſcilicet tantum regem decebat, quantus erat Darius.

Vers. 19. Cumque secundò quærerentur virgines.] Hinc apparet bis quæſitas virgines Aſſuero, hoc enim verba ſonant. Vſitata enim erat tum polygamia, præſertim apud reges. vnde Salomon habuit 700. reginas & 300. concubinas, id eſt ſecundarias vxores. Sic etiamnum reges Turcarum, Arabum, Indorum magnam habent turbam vxorum. Libido enim eſt inſatiabilis, æquè ac faſtidioſa, & curioſa: quam enim ſemel cognouerunt, mox

A faſtidiunt, ac aliam quærunt, vt luxuriam non tam expleant, quàm mutent, & experiantur num alibi voluptas ſit maior.

Ita cuncta faciebat, vt eo tempore solita erat, quo eam parvulam nutriebat.] Vide hîc raram Eſtheris obedientiam, quã iam regina, imò Imperatrix effecta, ita tamen obedit Mardochæo, vti obediebat paruula, atque per hanc obedientiam Deus eam prudentiſſimè per omnia dirEXIT, vt Amanum ſupplantaret, & populum à nece liberaret. Vers. 20.

Irati svnt Bagathan, et Thares dvo Evnvchi (Palatini, & aulici Darij) &c. volveruntque insurgere in regem, et occidere eum.] Quâ de cauſa? Varij varias probabiliter aſſignant. Septuaginta hanc dant, quod rex ipſis prætuliſſet Mardochæum. Alij, quòd Vaſthi repudiaſſet, eique ſurrogaſſet Eſtherem. Alij, quòd ſuâ dignitate & gradu non eſſent contenti, ſed maiorem, imò regnum ambirent, ſicut Smerdes Magus ante Darium per dolum regnum occuparat. Alij veriſimiliùs, quòd voluerint regnum ad Aman, qui erat primus à rege, transferre: ideoq; Aman coniurationis eorum fuiſſe conſcium, vel auctorem arbitrantur, idq; colligunt ex eo quod c. 12. 6. dicitur Aman offenſus fuiſſe Mardochæo, eò quòd ipſe cauſa extiterit, quòd hi duo Eunuchi ſuſpenderentur. Erant ergo illi amici fautores & adminiſtri Aman, vt cæſo per eos rege, ipſe illud quaſi primus à rege occuparet: & eò quòd, ait rex, cap. 16. 12. d. Aman: *Qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt, vt regno priuare nos niteretur & ſpiritu*, id eſt vitâ. Ambitio enim regnandi nihil non molitur, & omnia ſubuertit. Fauet quod ſcribit Ioſippus filius Gorionis: *Cùm ſederet*, inquit, *Mardochæus in portâ regis, aduertit ſuſurrium duorum Eunuchorum Regis cuſtodientium portam, & conſultantium quomodo leuarent manum contra regem, & ablatum eius caput deferrent ad regem Macedoniæ, qui tunc bellum indixerat regibus Perſarum. Cùm autem eunuchi ſuſpenſi eſſent in cruce, iratus eſt Aman valde, quod conſiliarij ſui ſic acti eſſent in crucem: & conatus eſt exterminare omnes Iudæos.* De bello hoc à rege Macedoniæ Dario & Perſis indicto, nil alibi legimus; potuit tamen aliqua eſſe eius ſuſpicio, tum quia paulò pòſt Xerxes filius Darij bellum geſſit contra Macedones & Græcos, tum quia Alexander Magnus qui fuit rex Macedoniæ, poſt aliquot annos Monarchiam à Dario Codomanno & Perſis tranſtulit ad ſe & Macedones; tum quòd Aman, qui erat Macedo, ambiret regnum, de quo plura c. 3. verſ. 1. Vers. 21.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Aſſuerus exaltat Aman, eumq; ab omnibus adorari iubet. Renuit id facere Mardochæus. Vnde Aman ab Aſſuero impetrat decretũ, vt ipſe & omnes Iudæi ſtato die occidantur.

1. POſt hæc rex Aſſuerus exaltauit Aman filium Amadathi, qui erat de ſtirpe Agag: & poſuit ſolium eius ſuper omnes principes, quos habebat. 2. Cunctique ſerui regis, qui in foribus palatij verſabantur, flectebant genua & adorabant Aman: ſic enim præceperat eis Imperator: ſolus Mardochæus non flectebat genu, neque adorabat eum. 3. Cui dixerunt pueri regis qui ad fores palatij præſidebant

bant: Cur præter ceteros non obſeruas mandatum regis? 4. Cumque hoc crebrius
dicerent, & ille nollet audire, nunciauerunt Aman, ſcire cupientes vtrum perſeuera-
ret in ſententia: dixerat enim eis ſe eſſe Iudæum. 5. Quod cùm audiſſet Aman,
& experimento probaſſet quòd Mardochæus non flecteret ſibi genu, nec ſe adoraret,
iratus eſt valde, 6. & pro nihilo duxit in vnum Mardochæum mittere manus ſuas:
audierat enim quòd eſſet gentis Iudææ, magiſque voluit omnem Iudæorum, qui erant
in regno Aſſueri, perdere nationem. 7. Menſe primo (cuius vocabulum eſt Niſan)
anno duodecimo regni Aſſueri, miſſa eſt ſors in vrnam, quæ Hebraicè dicitur phur,
coram Aman, quo die & quo menſe gens Iudæorum deberet interfici: & exiuit men-
ſis duodecimus qui vocatur Adar. 8. Dixitque Aman regi Aſſuero: eſt populus
per omnes prouincias regni tui diſperſus, & à ſe mutuo ſeparatus, nouis vtens legibus
& ceremonijs, inſuper & regis ſcita contemnens. Et optimè noſti, quòd non expediat
regno tuo, vt inſoleſcat per licentiam. 9. Si tibi placet, decerne vt pereat; & de-
cem millia talentorum appendam arcarijs gazæ tuæ. 10. Tulit ergo rex annulum,
quo vtebatur, de manu ſua, & dedit eum Aman filio Amadathi de progenie Agag, ho-
ſti Iudæorum, 11. dixitque ad eum: Argentum, quod tu polliceris, tuum ſit, de po-
pulo age quod tibi placet. 12. Vocatique ſunt ſcribæ regis menſe primo Niſan,
tertia decima die eiuſdem menſis: & ſcriptum eſt, vt iuſſerat Aman, ad omnes ſatrapas
regis, & iudices prouinciarum, diuerſarumque gentium, vt quæque gens legere poterat,
& audire pro varietate linguarum, ex nomine regis Aſſueri: & litteræ ſignatæ ipſius
annulo, 13. miſſæ ſunt per curſores regis ad vniuerſas prouincias, vt occiderent
atque delerent omnes Iudæos, à puero vſque ad ſenem, paruulos & mulieres, vno die,
hoc eſt tertiodecimo menſis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent.
14. Summa autem epiſtolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ ſcirent, & pararent ſe
ad prædictam diem. 15. Feſtinabant curſores, qui miſſi erant, regis imperium ex-
plere. Statimque in Suſan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuium, &
cunctis Iudæis, qui in vrbe erant, flentibus,

VERS. 1. POST HÆC REX ASSVERVS EXALTAVIT AMAN FILIVM AMATHI, QVI ERAT DE STIRPE AGAG.] Erat ergo Aman Amalecita, ex ſtirpe regia: Agag enim fuit rex Amalec, quem occidi iuſſit Samuel, 1. Reg. 15. ita Ioſeph. Lyran. Sanchez, & alij.

Aman ſtirpe erat Amalecita & patriâ Macedo.

Dices, c. 16. v. 10. & 14. dicitur Aman animo & genere fuiſſe Macedo, ac alienus a ſanguine Perſarum, atque conatus regnum à Perſis transferre ad Macedones. Reſp. eum ſtirpe fuiſſe Amalecitam, ſed patriâ Macedonem; nimirum parentes eius fuerunt Amalecitæ; ſed Amalecitis partim per Saulem, partim per Nabuchodonoſor cæſis, parentes Aman profugerunt ad alias gentes, & per errores, caſuſque venerunt in Macedoniam, ibidemque ſedem fixerunt ac genuerunt Aman.

Chaldæus manuſcriptus addit Aman fuiſſe mancipium, ideoque euectum ab Aſſuero intumuiſſe, & factum intolerabilem. Nam, vt dicitur Prou. 30. 21. *Per tria mouetur terra, & quartum non poteſt ſuſtinere: per ſeruum cùm regnauerit*, &c. Addit Chald. Aman fuiſſe illum, qui c. 1. 14. vocatur Mamuchan, ſuaſitque Aſſuero repudiare Vaſthi, ac in eius locum ſurrogaſſe filiam ſuam, ſed accidiſſe filiæ tantum tamque fœdum ventris profluuium, vt ſuo fœtore omnes abigeret. Inſuper Aman aſcendiſſe Ieroſolymam, vt templi fabricam impediret, pluraque ſimilia, quæ videntur Rabbinorum eſſe commenta & figmenta.

VERS. 2. CVNCTIQVE SERVI REGIS, &c. FLECTEBANT GENVA, ET ADORABANT AMAN: SIC ENIM PRÆCEPERAT EIS IMPERATOR.] Vide hic, quàm Aſſuerus exaltarit Aman, vt eum præceperit adorari quaſi Deum aliquem & numen. Reges enim Perſarum volebant adorari vt Dij & nu-

A mina. Vnde ſicut Iupiter in cælo dicitur creare minores Deos, ſic Aſſuerus Aman creauit, quaſi minorem Deum in terra, ſibiq; proximum, ideoque ab omnibus adorandum: ita Serarius, de quo mox plura.

Mardochæus noluit adorare Aman. Cur? Reſponſ. 1.

SOLVS MARDOCHÆVS NON FLECTEBAT GENV, NEQVE ADORABAT EVM.] Cur Mardochæus noluit flectere genu coram Aman? Reſp. primò Chaldæū manoſcriptum ob rei indignitatem; eò quòd Amā fuiſſet ſeruus Mardochæi: ſed hoc incertum & parum veriſimile, nec ſufficit, imò id refutat Mardochæus, dicens c. 13. 13. *veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem.*

Secundò, Iudæi cauſam dant, quòd Aman in veſte pictas geſtarit idolorum imagines. Sed hoc æquè incertum & improbabile. 2.

Tertiò, Caiet. aliam cauſam affert, quòd ſcilicet 3.
B Amàn eſſet Amalecita de ſtirpe Agag: Amalecitas autem ab Hebræis deleri iuſſerat Deus Deut. 24. Verùm illud odium ſpectabat ad excidium gentis Amalec, non ad honorem vni Amano in Perſide cum tanto Mardochæi & Hebræorum periculo negandum.

Quartò, idem Caiet. Iudæi, inquit, vnum genu 4.
flectebant principi, vtrumque Deo: Aman autem voluit vtrumque ſibi flecti, ideoque detrectauit Mardochæus. Verùm hoc falſum fictumque videtur. Nam Abraham curuans vtrumque genu, imò proſtratus in terram, adorauit filios Heth, vti dixi Geneſ. 23. 7.

Quintò, Gabriel Vaſquez de Adoratione lib. 1. 5.
diſp. 5. cap. 3. cenſet Mardochæum noluiſſe genuflectere & adorare Aman, eò quòd ipſe quotidie genuflecteret & adoraret Deum, quia hæc quotidiana genuflexio erat reſeruata ex more Iudæorū.

Aman autem quotidie ingrediens aulam regiam, A quotidie à Mardochæo & Palatinis exigebat hanc genuflexionem. Verùm Mardochæus ne ſemel quidem voluit genuflectere, & adorare Aman. Si enim ſemel hoc licuiſſet, vtique & quotidie licuiſſet.

Dico ergo : veram cauſam aſſignat ipſe Mardochæus, cap. 13. 14. dicens : *Sed timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem, & ne quemquam adorarem, excepto Deo meo.* Idem docet Ioſeph. lib. 15. cap. 6. Nam vt rectè ait Seuerus Sulp. lib. 2. Aſſuerus Aman ſibi æqualem conſtituerat, ideóque eum propriè vt Deum adorari iuſſerat. Reges enim Perſarum à ſuis honorem diuinum, & adorationem Deo debitam exigebant, vt patet ex Iuſtino libro 6. Herod. lib. 7. vbi ait Lacedæmones, B licet iuſſos, noluiſſe adorare Xerxem, quia erat Perſa. Apud Plutarchum in Artabano: *Nobis*, inquiunt, *pulcherrima lex honorare regem, & adorare imaginem Dei omnia ſeruantis.* Quintus Curtius de Dario, *Rex*, ait, *curru paulò antè vectus, & deorum à ſuis honoribus cultus.* Hinc Æſchylus dixit, Perſas Deorum loco habere reges. Idem de Perſis aſſerit Xenophon, Orat. de Ageſilao, & Ariſt. lib. 3. Rhetor. Iſocrates in Panegyr: Strabo libro 10. Heliodorus libr. 7. & 9 Seneca libr. 3. de benef. cap, 12. Herodianus libro primo, Lampridius in vita Alexandri Seueri, vt nullũ hac de re ſit dubium. Hinc, teſte Curtio lib. 8. cùm Cleo Siculus Alexandro ſuaderet, vt diuinum ſibi nomen aſſumeret, exemplum adduxit Perſarum, quos antè ipſe domuiſſet: dixit enim : *Perſas non piè ſolùm, ſed etiam prudenter Reges ſuos inter Deos colere: maieſtatem enim imperij ſalutis eſſe tutelam.* Et cùm Alexandri, qui iam Deo- C rum eſſe in numero decreuerat, Macedones non poſſent ferre ſuperbiam, & illorum nonnulli in eius cædem coniuraſſent, quidam illorum deprehenſus ea excuſatione vſus eſt, quòd illius ſuperbia non videbatur toleranda. Is autem erat Hermolaus. *Perſarum*, inquit, *te veſtis & diſciplina delectat, patrios mores exoſus es. Perſarum ergo, non Macedonum regem occidere voluimus, & te transfugam belli iure perſequimur. Tu Macedones voluiſti genua tibi ponere, venerarique te vt Deum. Tu Philippum patrem auerſaris, & ſi quis Deorum ante Iouem haberetur, faſtidires etiã Iouem. Miraris ſi liberi homines ſuperbiam tuam ferre non poſſumus?* Hæc Curtius. Simili modo Nabuchodonoſor adorari vt Deus voluit in ſtatua ſua, quod recuſantes tres ſocij Danielis in fornacem accenſam ab eo proiecti, illæſi à Deo ſeruati ſunt, Dan. D cap. 2. Et alter Nabuchodonoſor iuſſit Holofernem vbique auferre omnes Deos, vt ipſe ſolus quaſi Deus coleretur, Iudith 3. 13.

& Nabuchodonoſor Chaldæi.

Sic de Auguſto Cæſare canit Virgilius Ecloga prima:

& Auguſtũ Roman.

Namq́; erit ille mihi ſemper Deus; illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.

Sic Caius Caligula adorari voluit vt Deus, & Domitianus, cui proinde Martialis adulans ait:

Edictum Domini, Deique noſtri.

Ritus adorationis Perſicæ.

Hinc & adoratio Perſica hoc fiebat ritu, qui diuinitatem ſapiebat. Nam adorantes genuflectebant, & proni procumbentes in terram fronte humum feriebant, ac terram oſculabantur, teſte Curtio, lib. 5. & 8. & Valer. Maxim. lib. 7. cap. 3. Ioſepho 20. Ant. cap. 3. Martiali. lib. 10. Epig. 72. qui proinde eam vt nimis ſuperbam & diuinitatem redolentem, culpant & ſubſannant. Vide de ritu adorationis regum Perſarum Briſſonium, lib. 1. de regno Perſarum, pag. 10. & ſequ. vbi & narrat Pelopidam, alioſque Græcos noluiſſe hoc ritu Artaxerxem adorare, imò Athenienſes capite mulctaſſe Themagoram, eò quòd hoc modo Darium adoraſſet, vti refert Valerius Maximus lib. 6.

An Mardochæus potuerit hic diſſimulare.

Dices: Mardochæum diſſimulare poterat intentionem Aman, ac ſimpliciter eum adorare adoratione ciuili & politica, nimirum flectere genu ei, ſeſéque in terram proſternere vt principi, non vt Deo: hi enim geſtus externi indifferentes ſunt, & mente facientis diſcriminantur, vt ſi ille habeat intentionem verè adorantis, cenſeantur eſſe geſtus adorationis & latriæ : ſin honorantis dumtaxat, cenſeantur eſſe geſtus reuerentiæ & honoris B politici : ita Salianus, qui proinde putat Mardochæum, Eſdram, Nehemiam, hos geſtus adorationis aliquando exhibuiſſe regibus Perſarum, non vt Dijs, ſed vt principibus. Reſp. id facere non potuiſſe, quia rex publicè iuſſerat eum adorari vt Deum, ac vt talis adorari volebat Aman ; idque expreſsè exigebat, vt colligitur ex cap. 13. & 14. Quare ſi ei obſecutus fuiſſet Mardochæus, ab omnibus iudicatus fuiſſet adorare Amanum vt Numen, vti ceteri adorabant. Adde ſi id feciſſet, graue dediſſet ſcandalum Iudæis omnibus, maximè illo tempore, quo Iudæi inter idololatras verſantes cauebant omnem idololatriæ ſpeciem, etiam leuiſſimam. Vnde Eſdras, Nehemias, Mardochæus, Zorobabel, Ieſus, ceterique in aula Cyri, Darij & Artaxerxis verſantes, numquam leguntur adoraſſe : ſed vt ait Ioſephus, magnis beneficijs à C regibus hiſce acceptis, gratias eis agebant, & adorabant Deum primum beneficiorum horum auctorem. Secus fuit de Iudith quæ cap. 10. 20. genu flexo politico cultu adorauit Holofernē vt principem, non vt Deum, quia Holofernes profitebatur ſe non eſſe Deum, ſed ſolùm Nabuchodonoſor.

Addunt nonnulli Mardochæum fuiſſe delicatioris, timidioris, arctioris conſcientiæ: vt nec vmbram aliquam idololatriæ admitteret, vel ſignum quodpiam quo vel minimùm Dei cultus videretur lædi & proximus offendi. Vnde ipſe ait c. 13. 14. *Timui ne honorem Dei mei transferrem ad hominem.*

DIXERAT ENIM EIS SE ESSE IVDÆVM] ac proinde Iudaica religione & lege prohiberi, vt nullum hominem, ſed ſolum Deum adoraret, cùm Perſæ, alijque gentiles etiam homines, puta reges D ſuos quaſi Deos adorarent. Veriſimile eſt idem Cyro, Dario, & Artaxerxi reſpondiſſe Eſdram, Nehemiam, Eſtherem, Zorobabel, ceteroſque Hebræos, qui in aulis eorum verſabantur, imò officia honorata gerebant, nimirum ſe eſſe Iudæos, quibus non licet alium quàm Deum adorare, ac proinde reges ipſos ab iſtis, vtpote Iudæis, adorationem Perſicam non exegiſſe, ſed tantùm adorationem politicam & ciuilem, quæ principibus vt hominibus deferri ſolet. Adde, reges iſtos adorationem illam Perſicam exegiſſe dumtaxat in publico, cùm ſe populo quaſi numina venerandos oſtenderent; priuatim enim à ſuis aulicis & cubicularijs, quibuſcum quotidie familiariter agebant, illam non poſtulabant, communi honore & reuerentiâ contenti. Perſicam enim adhibere ad ſingula eorum alloquia & obſequia fuiſſet onus intolerabile, & moraliter impoſſibile.

VERS. 4.

Vers 6. Magiſque volvit omnem Ivdæorvm, qvi erant in regno Assveri, perdere nationem] τὸ *magis* innuit iam antè voluiſſe Aman perdere Mardochæum, & Iudæos, quòd ipſe duos eunuchos amicos ſuos accuſaſſet, vt in crucem agerentur, vt dixi c. 1. 21. Iam autem accedente alia iniuriâ, ſuoque contemptu, vt ipſe cenſebat, in ſua ſententia confirmatus, magis voluit eoſdem exterminare. Hinc liquet primò ſuperbia & crudelitas Amani, qui propter vnicum Mardochæum voluit occidere omnes Iudæos planè innoxios: Solus Mardochæus, ò Aman, te offendit: illum ergo ſolùm perſequere, ſi libet, cur itam in omnes Iudæos, qui te non offenderunt, euomis? Secundò magna dignitas Mardochæi, quòd propter eum Aman decreuerit totam Iudæorum gentem interimere, quia ſcilicet Mardochæus erat eorum choragus, & quaſi dux & princeps, vt ab eo regerentur, & quod ille faceret, ceteri facerent, eiuſque exemplum ſequerentur.

Vers. 7. Missa est sors in vrnam, qvæ Hebraicæ dicitvr pnvr, coram Aman, qvo die et qvo mense genvs Ivdæorvm deberet interfici.] Pro *ſors* Hebr. גורל *goral.* Vnde Lyr. Caietan. Marinus, & alij putant *phur* eſſe nomen Perſicum, *goral* verò Hebræum: Verùm Hebræos à Perſis hoc loco accepiſſe nomen *phur*, ideoque hanc ſortem Perſicam eorum nomine nuncupaſſe *phur*. Vnde Hebr. ſic habent: *iacta eſt phur; ipſa eſt goral*, id eſt, ſors. Hinc & τὸ *phur* nuſquam in Biblijs reperitur, niſi in hoc libro Eſther. Nam in Pſalmis, Prouerbijs, cæteriſque libris pro *ſors* ſemper eſt Hebr. *goral*, non *phur*.

Nonnulli tamen cenſent, *phur* quoque eſſe vocem Hebræorum, à rad. *phur*, id eſt labi, eò quòd ſors cadat & labatur in vrnam.

Porrò à *phur*, id eſt ſors, dies feſtus ab Hebræis dictus eſt *phurim*, quo ſcilicet gratias egerunt Deo, quòd eos à ſorte maligna internecionis ab Amano iactâ liberaſſet. Aman autem ſortem hîc adhibuit ex ſuperſtitione gentilium, qui ſorte quaſi diuinatione vtebantur ad ſerutanda occulta & periculoſa, vti factum eſt Ionæ cap. 1. Nam, vt ait S. Aug. in Pſal. 30. *Sors eſt res in dubitatione humana diuinam indicans voluntatem.* Hinc Cic. l. 1. de diuin. Sortes vocat, quæ vaticinatione funduntur. Virgil. libr. 4. Æneid.

Italiam Lyciæ iuſſere capeſſere ſortes: id eſt, oracula. Ouid. lib. 1. Metamorph.

Placuit cæleſte precari
Numen, & auxilium per ſacras quærere ſortes.

Verùm ſuperſtitio hæc Amanum decepit: prorogauit enim tempus cædis Iudæorum, itaque ſpatium dedit Eſtheri cædem deprecandi. Si enim ſtatim acceptâ à rege facultate, rem executus fuiſſet, Iudæos omnes occidiſſet. Imprudens ergo fuit eius dilatio & ſortitio: nimirum Deus infatuauit crudele eius conſilium. Senſus ergo eſt, q. d. Aman miſit ſortem, vt ex ea quaſi ex diuinatione & oraculo cognoſceret, quis dies cædi Iudæorum foret accommodus, ſibique felix & fauſtus, ne quod à Iudæis & defendentibus vitæ ſuæ aut ſuorum periculum adiret.

Si tibi placet, decerne vt pereat, et decem millia talentorvm (argenti, vt habet Hebr. Chald. & Septuag.) appendam arcariis gazæ tvæ) id eſt, quinque milliones aureorum, ſi Attica, vt videtur, intelligantur hîc talenta; ſin Hebræa, duplo maior erit ſumma, nimirum decem millionum aureorum. Immane eſt hoc pretium, ſed Amano illud facile erat colligere ex Iudæorum bonis iam prædæ & direptioni ab eo deſtinatis. Obtulit hoc Aman Dario, quia ſciebat illum auri cupidum; magna Perſis & Iudæis ſibi ſubditis tributa impoſuiſſe, vti dixi cap. 7. verſ. 18. Quare, ne rex cauſaretur per Iudæorũ cædem ſe tributa, quæ illi pendere ſolebant, perditurum, Aman ei ſpondet, ſe hoc damnum per tot milliones ſarciturum: quòd ſi rex honeſtè hoc pretium refutaret, vti reipſa refutauit, cogitauit Aman ſe illud in rem propriam conuerſurum, vt toti regno, ipſique Dario formidabilis euaderet, ac data occaſione exercitum conſcriberet, illudque ſibi aſciſceret. Verùm Deus iniqua & ſuperba conſilia anteuertit, & in ipſius caput conuertit, retorſitque. Vers. 9.

Tvlit ergo rex annvlvm qvo vtebatvr (ad obſignandum decreta ſua & litteras regis, et dedit evm Aman] vt ipſe decretum de Iudæis perdendis eâ formâ & ratione conſcriberet, quâ volebat illudq; regio annulo obſignaret, quaſi à rege profectum, nimirũ vt illud legentes ſtato die mactarent omnes Iudæos, putãtes regem hoc velle & iubere. Hinc Alexander Magnus victo Dario, cùm ad Aſiaticos ſcriberet, annulo, quem Dario abſtulerat, literas ſignabat; eo ſignificans ſe iam Aſiæ eſſe regem. Idem moriens, dans annulum Perdiccæ, hoc ipſo eum regem deſignauit, teſte Curtio l. 6. & vlt. ac Iuſtino l. 17. Vers. 10.

A pvero vsqve ad senem, parvvlos et mvlieres] Barbara fuit hæc Amani crudelitas, qua omnes omnino Iudæos, etiam feminas & pueros innoxios, neci deſtinauit, ne ſcilicet aliquis eorum interitum euadens, ſtragem hanc ſuæ gentis vlciſceretur, & Amani caput peteret. Idem faciunt Iapones, alijque Barbari. Vers. 13.

Festinabant cvrsores] quos teſte Herodoto lib. 8. Cyrus inſtituerat quaſi veredarios, qui ſtatis locis & horis defatigatos equos & seſſores commutarent cum recentibus, itaque celeriùs literas regias perferrent quàm grues volent, ait Xenophon. Imò poterant hi ruſticos cogere ad dandos meliores equos. Perſicè curſores hi Angari dicebantur. Inde angariare idem eſt, quod cogere, Matt. 5. v. 41. Vnde ab Angaris dictos eſſe Angelos (littera l. in r. cõmutata, vti ſæpe fit) id eſt nuncios, ſuſpicatur Scaliger. Vers. 15.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

OB crudele necis Iudæorum edictum luget Mardochæus cum ſuis, rogatque Eſtherem, vt regem pro eorum vita deprecetur. Illa triduano ſibi & Iudæis omnibus indicto ieiunio, id ſe acturam, licet cum vitæ periculo, pollicetur.

1. QVæ cùm audiſſet Mardochæus, ſcidit veſtimenta ſua, & indutus eſt ſacco,
ſpargens cinerem capiti: & in platea mediæ ciuitatis voce magna clamabat,
oſtendens amaritudinem animi ſui, 2. & hoc eiulatu vſque ad fores palatij gra-
diens. Non enim erat licitum indutum ſacco aulam regis intrare. 3. In omnibus
quoque prouincijs, oppidis, ac locis, ad quæ crudele regis dogma peruenerat plan-
ctus ingens erat apud Iudæos, ieiunium, vlulatus & fletus, ſacco, & cinere multis
proſtrato vtentibus. 4. Ingreſſæ autem ſunt puellæ Eſther & eunuchi, nunciaue-
runtque ei. Quod audiens conſternata eſt: & veſtem miſit, vt ablato ſacco inducerent
eum: quam accipere noluit. 5. Accitoque Athach eunucho, quem rex miniſtrum
ei dederat, præcepit ei vt iret ad Mardochæum, & diſceret ab eo cur hoc faceret.
6. Egreſſuſque Athach, iuit ad Mardochæum ſtantem in platea ciuitatis, ante oſtium
palatij: 7. qui indicauit ei omnia quæ acciderant, quomodo Aman promiſiſſet,
vt in theſauros regis pro Iudæorum nece inferret argentum. 8. Exemplar quoque
edicti, quod pendebat in Suſan, dedit ei, vt reginæ oſtenderet, & moneret eam, vt
intraret ad regem, & deprecaretur eum pro populo ſuo. 9. Regreſſus Athach,
nunciauit Eſther omnia quæ Mardochæus dixerat. 10. Quæ reſpondit ei, & iuſſit
vt diceret Mardochæo: 11. omnes ſerui regis, & cunctæ, quæ ſub ditione eius ſunt,
norunt prouinciæ, quòd ſiue vir, ſiue mulier, non vocatus, interius atrium regis in-
trauerit, abſque vlla cunctatione ſtatim interficiatur: niſi fortè rex auream virgam ad
eum tetenderit pro ſigno clementiæ, atque ita poſſit viuere. Ego igitur quo modo ad
regem intrare potero, quæ triginta iam diebus non ſum vocata ad eum? 12. Quod
cùm audiſſet Mardochæus, 13. rurſum mandauit Eſther, dicens: Ne putes quòd
animam tuam tantùm liberes, quia in domo regis es præ cunctis Iudæis; 14. ſi e-
nim nunc ſilueris, per aliam occaſionem liberabuntur Iudæi; & tu, & domus patris
tui, peribitis. Et quis nouit, vtrùm idcirco ad regnum veneris, vt in tali tempore pa-
rareris? 15. Rurſumque Eſther hæc Mardochæo verba mandauit. 16. Va-
de, & congrega omnes Iudæos, quos in Suſan repereris, & orate pro me. Non co-
medatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus; & ego cum ancillis meis ſi-
militer ieiunabo, & tunc ingrediar ad regem contra legem faciens, non vocata, tra-
denſque me morti & periculo. 17. Iuit itaque Mardochæus, & fecit omnia quæ
ei Eſther præceperat.

VERS. 1. IN PLATEA MEDIÆ CIVITATIS] puta in foro, ſimiliue loco publico, quò omnes confluebant. Hac enim de cauſa forum ſtatui ſolet in media ciuitate, vt à ciuibus circumcirca habitantibus facilè adiri poſſit ad vendendas & coëmendas res neceſſarias.

VERS. 3. VOCE MAGNA CLAMABAT.] Quid clamarit, explicat Græcus, ſcilicet Iudæos innocentes qui nil peccarunt, damnari ad necem. E[illegible] clamádi mos in magnis calamitatibus apud Perſas in vſu & frequens, teſte Curtio lib. 4. & 5. & Herod. lib. 3. & 8. vt ſui commiſerationem omnibus mouerent, aliquemque excitarent, qui mali remedium afferret vel ſuggereret.

VERS. 11. CRVDELE REGIS DOGMA] id eſt edictum. Vnde Hebr. eſt *Verbum Regis*: ſic dogma pro decreto ſumitur Act. 16. 4. ac à Ioſepho, Demoſthene, & alijs.

INTERIVS ATRIVM REGIS] in quo rex in aureo throno conſidebat, auro gemmiſque collu-

A cens, velut Deus quidam terreſtris. Porrò lex erat, vt, ſi quis hoc atrium non vocatus ingrediatur, ABSQVE VLLA CVNCTATIONE STATIM INTERFICIATVR] Legis cauſa erat, ait Rupert. libr. 8. de vict. verbi Dei, c. 10. *vt perſona regis occultaretur ſub ſpecie maieſtatis, putareturq́; aliquid habere plus homine, ne vilior fieret ex vſu publico viſionis.* Hinc regi aſtabant circumcirca lictores cum ſecuribus & haſtis, vt, ſi quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teſte Ioſepho, & Ammiano, lib. 14. & Herodoto, lib. 3. & 8. Addit Ioſeph. Rupert. & alij hanc legem ab Aſſuero latam vel innouatam fuiſſe, inſtigante Amano, vt Eſtheri, Mardochæo, ceteriſque omnibus aditum ad regem intercluderet, ne pro Iudæis deprecarentur.

QVòD ANIMAM TVAM TANTVM LIBERES] VERS. 13.
id eſt liberare debeas, & de facto liberabis, eò quòd ſis in *domo regis*, quaſi regina, cui vtique rex parcet: ſed cogita tui officij eſſe, vt totius populi tui animam, id eſt vitam neci deſtinatam liberare debeas,

debeas, & de facto liberabis, ſi regem tuum maritum quaſi regina adeas & depreceris.

VERS. 14. TE ET DOMVS PATRIS TVI PERIBITIS.] Deo puniente hunc populi tui neglectum & immiſericordiam: vel vindicantibus ipſis Iudæis, quos nunc deſpicatui habetis, ait Ioſephus.

VERS. 16. NON COMEDATIS, ET NON BIBATIS TRIBVS DIEBVS, ET TRIBVS NOCTIBVS, ET EGO CVM ANCILLIS MEIS SIMILITER IEIVNABO, ET TVNC INGREDIAR AD REGEM CONTRA LEGEM FACIENS NON VOCATA, TRADENSQVE ME MORTI ET PERICVLO.] Nota hîc fortitudinem, pietatem, & charitatem Eſtheris, quæ ſe pro populo mortis periculo offert, confidens Deum affore: ideoque prudenter publicum omnium per tres dies continuos ieiunium exigit, vt eo Deum placent, eiuſque gratiam ſibi concilient. Porrò S. Amb. lib. de Elia & ieiunio: *Eſther*, inquit, *pulchrior facta eſt ieiunio: Dominus enim gratiam ſobriæ mentis augebat.* Vndè ſequitur c. 5. 2. *Cumq; vidiſſet Eſther reginam ſtantem, placuit oculis eius.* Ieiunio ergo & oratione Eſther ſibi decorem, populo liberationem, Amano crucē, Aſſuero lecticam, & Deo gloriam comparauit. Idipſum ita proſequitur S. Amb. *Omne genus ſuum, id eſt, totum populum Iudæorum à perſecutionis acerbitate* A *liberauit, ita vt Regem ſibi faceret eſſe ſubiectum, non libidinis amore flammatum, ſed cæleſti commiſeratione cōuerſum; ita vt pœna retorqueretur in impium & honor ſacris redderetur altaribus. Itaq; illa, quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus ſuum aquâ lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Aman autem, dum ſe regali iactat conuiuio, inter ipſa vina pœnam ſuæ ebrietatis exſoluit. Eſt ergo ieiunium reconciliationis ſacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam feminas fortiores augmento gratiæ.* Et Clemens Alexand. lib. 6. Strom. c. 4. *Rurſus, ait, perfecta illa fide Eſther, Iſraelem à tyrannica poteſtate liberans, & à crudelitate Satrapæ, ſola mulier afflicta ieiuniis, reſtitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem ſoluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Aman verò repreſſit & Iſraelem perfecta ad Deum oratione illæſum conſeruauit.*

Alleg. Eſther repræſentat Eccleſiam; vnde S. Proſper. par. 7. prædicto cap. 38. recenſitis heroicis Eſtheris facinoribus ſubdit: *Sic Eccleſia ſancta crucis peremit inimicos. Sic ſe pro ſuis, periculis huiuſmodi opponit. Sic datis in morte ſuis laboribus, vitam conferendo miniſtrat: vt poto regina, quæ à ſuo rege ſponſo & Domino admonetur, eiq; dicitur: Libera eos qui ducuntur ad mortem & redime eos, qui occiduntur. Cuius beneficiorum refugia, ipſi quoque eius appetunt inimici.* *Eſther typus Eccleſiæ.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eſther non vocata ingreditur ad Aſſuerum, exponens ſe vitæ periculo, ſed ab eo comiter excepta eundem cum Amano ſemel & iterum inuitat ad conuiuium: interim Aman Mardochæo (veriùs ſibi) parat crucem.

1. Die autem tertio induta eſt Eſther regalibus veſtimentis, & ſtetit in atrio domus
regiæ, quod erat interius, contra baſilicam regis: at ille ſedebat ſuper ſolium
ſuum, in conſiſtorio palatij contra oſtium domus. 2. Cumque vidiſſet Eſther
reginam ſtantem, placuit oculis eius, & extendit contrà eam virgam auream, quam te-
nebat manu. Quæ accedens oſculata eſt ſummitatem virgæ eius. 3. Dixitque ad
eam rex: Quid vis Eſther regina? quæ eſt petitio tua? etiamſi dimidiam partem re-
gni petieris, dabitur tibi. 4. At illa reſpondit: ſi regi placet, obſecro vt venias ad
me hodie, & Aman tecum, ad conuiuium quod paraui. 5. Statimque rex: Vocate, in-
quit, citò Aman, vt Eſther obediat voluntati. Venerunt itaque rex & Aman ad conui-
uium, quod eis regina parauerat. 6. Dixitque ei rex, poſtquam vinum biberat abun-
danter: Quid petis vt detur tibi? & pro qua re poſtulas? etiamſi dimidiam partem re-
gni mei petieris, impetrabis. 7. Cui reſpondit Eſther: Petitio mea & preces ſunt iſtæ:
8. Si inueni in conſpectu regis gratiam, & ſi regi placet vt det mihi quod poſtulo,
& meam impleat petitionem: veniat rex & Aman ad conuiuium quod paraui eis, &
cras aperiam regi voluntatem meam. 9. Egreſſus eſt itaque illo die Aman lætus &
alacer. Cumque vidiſſet Mardochæum ſedentem ante fores palatij, & non ſolùm non
aſſurrexiſſe ſibi; ſed nec motum quidem de loco ſeſſionis ſuæ, indignatus eſt valde:
10. & diſſimulata ira, reuerſus in domum ſuam, conuocauit ad ſe amicos ſuos, &
Zares vxorem ſuam: 11. Et expoſuit illis magnitudinem diuitiarum ſuarum, filio-
rumque turbam, & quanta eum gloria ſuper omnes principes & ſeruos ſuos rex ele-
uaſſet. 12. Et poſt hæc ait: Regina quoque Eſther nullum alium vocauit ad conui-
uium cum rege, præter me: apud quam etiam cras cum rege pranſurus ſum. 13. Et
cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quamdiu videro Mardochæum Iudæū
ſedentem ante fores regias. 14. Reſponderuntque ei, Zares vxor eius, & ceteri a-
mici: Iube parari excelſam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, &
dic mane regi, vt appendatur ſuper eam Mardochæus, & ſic ibis cum rege lætus ad
conuiuium. Placuit ei conſilium, & iuſſit excelſam parari crucem.

Vers.1. STETIT SN ATRIO DOMVS REGIÆ, QVÒD
ERAT INTERIVS CONTRA BASILICAM REGIS]
Baſilica hîc vocatur aula regia: puta intimum re-
gis cubiculum aulæis pretioſis circumdatum, vbi e-
rat aureus thronus, in quo rex conſidebat, auro,
gemmiſque coruſcans, habens aureum in manu
ſceptum: Baſilica enim Græcè eſt domus regis:
βασιλεύς enim eſt rex. Eadem etiam vocatur *conſi-
ſtorium palatij*: ita ex Dione, Philoſtrato, Apuleio,
& Æſchylo, Serario. In ea enim circa regem conſi-
ſtebant Principes, & Palatini. Eſther ergo non in-
greſſa eſt hoc intimum regis cubiculum, ſed atriū
interius illi vicinum, ita vt à rege conſidente in in-
timo cubiculo per oſtium videri poſſet. Sedebat e-
nim rex *contra hoſtium domus.*

Vers.2. CVMQVE VIDISSET ESTHER REGINAM STAN-
TEM, PLACVIT OCVLIS EIVS.] Hic ſupplendum
& anteponendum eſt ex c.15. 9. regem primo aſ-
pectu furibundis & ſcintillantibus oculis aſpexiſſe
& terruiſſe Eſtherem, eò quòd non vocata ad ſe
acceſſiſſet: Eſtherem verò perculſam ſemel & ite-
rum deliquium animæ paſſam corruiſſe, mox re-
gem accurriſſe, & extenſo in eam ſceptro illi blan-
ditum fuiſſe, illamque ſibi reſtituiſſe, de quibus di-
cendum c.15.

ET EXTENDIT CONTRA EAM VIRGAM AV-
REAM] puta ſceptrum aureum, quod manu geſta-
bat, hac extenſione ſignificans ſuam erga ipſam
clementiam & beneuolentiam, vt tutò contrà le-
gem non vocata ad ſe accederet.

Alleg. Virga aurea, eſt B. Virgo, per quam Deus
toti humano generi offenſus, eidem reconciliatus
eſt, de qua Balaam vaticinatus eſt, Numer.24. ſub
finem dicens; *Orietur ſtella* (B. Virgo, quæ vera E-
ſther, & *ἀστήρ*,) *ex Iacob, & conſurget virga de Iſrael, &
percutiet Duces Moab, vaſtabitque omnes filios Seth. Hæc
eſt*: inquit beatus Petrus Damianus, ſermone de
Aſſumptione *Virga illa, qua retunduntur impetus ad-
uerſantium dæmonum, virga Aaron per quam ſunt
& mirabilia: Baculum autem Crucis intelligi, quo non ſo-
lum verberatus eſt, ſed occiſus ille inſatiabilis homicida, qui
mortibus hominum paſcitur & nutritur. In Virgine vir-
ga, & baculo cruce miſerorum ſpes & conſolatio contine-
tur: ſicut ſublimis Propheta clara voce declarat: Virga,* in-
quit, *tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt.*

Vers.6. ETIAM SI DIMIDIAM PARTEM REGNI MEI
PETIERIS, IMPETRABIS.] Liberalior Aſſuero
fuit Deus in beatam Virginem, qui eidem totum
regni ſui puta cæli imperium conceſſit. Vnde An-
geli ei quaſi reginæ ſuæ accinuerunt Romæ ad ca-
ſtellum S. Angeli: *Regina cæli lætare, alleluia*, vti fu-
ſiùs alibi narraui. Illi enim quaſi matri ſuæ Chri-
ſtus nihil negare poteſt: quare ſummum Dei in
homines poſt verbum incarnatum beneficium eſt
beata Virgo; hanc enim nobis dedit, vt per eam
omnia ab ipſo impetremus, vt ipſa nobis omnes
clementiæ, omnipotentiæ, & diuinitatis theſauros
aperiat, omneſque gratias in eis reconditas lar-
giatur per filium ſuum.

Vers.8. VENIAT REX ET AMAN AD CONVIVIVM
QVOD PARAVI EI.] Græca addunt Eſtherem
cauſam inuitationis addidiſſe, dicendo: *Dies mea
inſignis eſt hodie*; quaſi dicat: Hodie mihi feſtum eſt,
ideoque lætandum & conuiuium inſtruendum:
voco ergo regem, vt illud ſua præſentia cohone-
ſtet. Prudenter Eſther regem ſecundò inuitauit ad
conuiuium, vt in eo ſuam petitionem ſalutis Iu-
dæorum regi exponeret. Primò, vt ſenſim re-

A gem magis in ſui amorem accenderet, adeò vt ni-
hil ei negare poſſet. Erat enim res ardua & per-
difficilis petere à rege, vt ſuum edictum de nece
Iudæorū iam latum & promulgatum, contra mo-
rem regum Perſarum & Medorum reuocaret. Se-
cundò, quia non audebat publicè in tanta aſtan-
tium procerum turba id petere, eò quòd ipſi di-
xiſſent legem latam ex more regum, reuocari non
poſſe. Secretò ergo in conuiuio à rege idipſum
petijt, & impetrauit; ſecretò indicans ſe eſſe Iu-
dæam, quòd publicè coram principibus facere,
fuiſſet periculoſum. Tertiò, ſolùm Aman cum re-
ge inuitauit, vt eum in reliquorum Satraparum
inuidiam & odium induceret, ait Lyran. Quartò,
quia ſciebat in conuiuio regem largiori potu ex-
hilarandum liberaliorem fore ad poſtulata con-
B cedenda. Sic etiamnum viri prudentes cùm quid
ab aliquo duriore petunt, non manè, cùm ex ieiu-
nio auſterior eſt mens & vultus, ſed poſt prandium
& conuiuium, cùm eum mero hilarem reddide-
runt, flagitant & impetrant. Addunt aliqui regi-
bus Perſarum in more fuiſſe, vt in conuiuio nil
cuipiam negarent. Certè Herodotus libro nono
ſcribit, apud Perſas nefas eſſe regem quicquam ab-
nuere in cōuiuio, quod quotannis eo die quo rex
creatus erat, inſtituere ſolebat.

CVMQVE VIDISSET MARDOCHÆVM SEDEN- Vers.9.
TEM ANTE FORES PALATII, ET NON SOLVM NON
ASSVRREXISSE SIBI, SED NEC MOTVM QVIDEM
DE LOCO SESSIONIS SVÆ, INDIGNATVS EST VAL-
DE.] Magnæ hoc erat conſtantiæ Mardochæi,
quòd Amano hoſti ſceleſtiſſimo toti genti Iudæo-
rum exitium machinanti, ne quidem aſſurrexerit,
C vt ſuam in Deo fiduciam oſtenderet, & Amano
ipſo facto ſuperbiam ſuam & crudelitatem expro-
braret.

ET CVM HÆC OMNIA HABEAM, NIHIL ME Vers.13.
HABERE PVTO, QVAMDIV VIDERO MARDO-
CHÆVM] Magis ergo te ô Aman, cruciat Mardo-
chæus, quā tu ipſum crucies: nihil igitur habes ſi-
ne Mardochæo, quia Mardochæus habet omnia,
ideoque tu nihil. Iure exclamat S. Bern. lib.1. de
conſider. *Ambitio ambientium crux, quomodo omnes
torquens, omnibus places? Nihil acerbius cruciat, nil mole-
ſtius inquietat, nil tamen apud miſeros mortales celebrius
negotijs eius.* & ſer.4. de Aſcenſ. *Iſte eſt mons in quem
aſcēdit Angelus, & diabolus factus.* Feſtiuè S. Anſel. lib.
de ſimilitud. c.77. honorem comparat papilioni:
Sic, inquit, *agunt illi, qui mundi huius honores appetunt,
quo modo pueri qui ſequuntur papilionem. Papiliones e-
nim cùm volant, tramitem rectum nunquam tenent: ſed
D huc illucque ſe agitant: cumque alicubi reſidere videantur,
nec ibi diu morantur. Hos autem ſequentes cùm pueri ca-
pere volunt, citò poſt eos currere ſatagunt, & quia non ad
ſuos pedes ſed ad papiliones intendunt; aliquando in foueā
cadunt. Plerumque cùm cautè accedunt, & eos apprehen-
dere tentant, papiliones auolant: quando eos apprehende-
rint, exultant de nihilo, quaſi magnum quid fuerint ade-
pti. Similiter faciunt, qui mundi huius honores appetunt.
Honores enim huius mundi nunquam certam tenent
viam, ſed incertis diuerticulis de vno ad alium tranſ-
uolant.*

IVSSIT EXCELSAM PARARI CRVCEM.] Sed Vers.14.
quam Mardochæo paraſti, ô Aman, tibi ipſi fixiſti;
in illa enim mox ſuſpenderis, iuxta illud Eccl. 27.
29. *qui foueam fodit, incidet in eam, & qui ſtatuit lapidē
proximo, offendit in eo: & qui laqueum alij ponit, peri-
bit in illo.* vide ibi dicta.

Porrò

Porrò crucem potiùs quàm rogum, gladium, aliudvè tormentum parari iuſſit, quia crux apud Perſas erat vſitata, eratq; ignominioſiſſima. Aliam cauſam ex Rabbinis dat Chaldæus Manuſcriptus, quam audi: *Dixit* (Zares vxor ad Aman maritum) *in ignem non poteris mittere Mardochæum, quia liberatus eſt Abraham pater eius ab eo. In aquis non poteris ſuffocare eum, quoniam liberati ſunt ab eo Moſes & filij* A *Iſraël. In lacum leonis non poteris immittere eum, quia liberatus eſt ab eo Daniel Propheta. Verumtamen faciant patibulum in altitudinem quinquaginta cubitorum, & manè dic Regi, vt ſuſpendatur Mardochæus ſuper eum: quia in hoc nunquam probatus eſt vnus ex his, qui liberentur in patibulo ligni.* Verùm hæc Rabbinici cerebri ſolita ſunt figmenta.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ASſuerus renouatâ detectæ coniurationis contra ſe per Mardochæum memoriâ, iubet eum regijs honoribus affici, idq́ per ipſum Amanum iuratum eius hoſtem.

1. NOctem illam duxit rex inſomnem, iuſſitque ſibi afferri hiſtorias & annales priorum temporum. Quæ cùm illo præſente legerentur, 2. ventum eſt ad illum locum vbi ſcriptum erat, quomodo nunciaſſet Mardochæus inſidias Bagathan, & Thares eunuchorum, regem Aſſuerum iugulare cupientium. 3. Quod cùm audiſſet rex, ait: quid pro hac fide honoris ac præmij Mardochæus conſecutus eſt? Dixerunt ei ſerui illius ac miniſtri. Nihil omnino mercedis accepit. 4. Statimque rex, quis eſt, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intrauerat, vt ſuggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum. 5. Reſponderunt pueri: Aman ſtat in atrio. Dixitque rex: Ingrediatur. 6. Cumque eſſet ingreſſus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare deſiderat? Cogitans autem in corde ſuo Aman, & reputans quod nullum alium rex, niſi ſe, vellet honorare, 7. Reſpondit: Homo, quem rex honorare cupit, 8. debet indui veſtibus regijs, & imponi ſuper equum, qui de ſella regis eſt, & accipere regium diadema ſuper caput ſuum, 9. & primus de regiis principibus ac tyrannis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcumque voluerit rex honorare. 10. Dixitque ei rex: Feſtina, & ſumpta ſtola & equo, fac, vt locutus es, Mardochæo Iudæo, qui ſedet ante fores palatij. Caue nequidquam de his, quæ locutus es prætermittas. 11. Tulit itaque Aman ſtolam & equum, Indutumque Mardochæum in platea ciuitatis, & impoſitum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus eſt, quemcumque rex voluerit honorare. 12. Reuerſuſque eſt Mardochæus ad ianuam palatij: & Aman feſtinauit ire in domum ſuam, lugens & operto capite: 13. narrauitque Zares vxori ſuæ, & amicis, omnia quæ eueniſſent ſibi. Cui reſponderunt ſapientes, quos habebat in conſilio, & vxor eius: Si de ſemine Iudæorum eſt Mardochæus, ante quem cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere, ſed cades in conſpectu eius. 14. Adhuc illis loquentibus venerunt eunuchi regis, & citò cum ad conuiuium, quod regina parauerat, pergere compulerunt.

Vers. 1. NOCTEM ILLAM DVXIT REX INSOMNEM] Deo per Angelum id procurante, & diligente, vt Aſſuerus legeret ſuos annales, indeque recordaretur beneficij ſibi à Mardochæo præſtiti, eumque honoraret; ſimul, vt Aſſueri exemplo moraliter doceret reges, & principes, noctes totas non ſtertere in lecto, ſed publicis, maximiſque Reipublicæ negotijs inuigilare, ac pro ijs Deũ obſecrare. Scitum eſt illud Homeri: *Principes noctu vigilent.*

Gnoma. *Οὐ δεῖ παννύχιον βουληφόρον ἄνδρα καθεύδειν.*
Non decet virum conſiliarium totam noctem dormire.

Illud verò, inquit, libro primo de regno Perſarũ Briſſonius, *nunquam ſatis laudatum inſtitutum apud Perſas viguit, vt, quemadmodum refert libro ad imperitum principem Plutarchus, quotidie cubiculariorũ vnus eam ad rem conſtitutus, manè cubiculum regis intrans, clamaret: Surge, ô Rex, & negotia cura, quæ te Meſoromaſdes curare voluit.* Eſt autem *Meſoromaſdes*, vt ait A initio Laërtius, *Sol*, qui ab illis dicebatur *Mithres*.

Conſtantinus Magnus, ait Euſebius libro 4 vitæ eius cap. 13. *ſuam ipſius mentẽ quodam quaſi afflatu & inſtinctu diuinarum rerum exagerans, totas ſæpe noctes ſine ſomno traduxit, & cùm per otium liceret, orationes ſcribebat, idq́, ad ſummam vſque ſenectutem.*

Ferrandus Carthag. lib. ad Reginum, Duci hoc dogma commendat Regulâ 5. *Sacerdotum poſtulationibus liber pateſcat aditus, frequentetur oratio, lectionis ſtudium quamuis vndique occupationibus inundantibus, igne deſiderij ſpiritualis remota tepiditate ferueſcat.* Noui Prælatũ inſignem, qui diem negotijs & gubernationi, noctem orationi & ſtudijs impendebat.

IVSSITQVE SIBI AFFERRI HISTORIAS ET ANNALES] Digna hæc rege laus, vt ſua acta recognoſcat, & relegat, ac ſi quid omiſſum eſt, præſertim in bene meritis præmiandis ſuppleat. Ita Alexander Seuerus Imp. teſte Lamp. ne quid irremu-

neratum maneret, quæcumque muoera contuliſſet, ſcriptis diligenter mandabat. Si quis nihil, aut minimum ab eo petijſſet, illum appellabat, dicens: *Quid eſt quod nihil petis? an me tibi vis fieri debitorem? pete, ne priuatus. de me queraris.* Porrò accurata Annalium & Diariorũ memoria conſignata & custodita fuiſſe beneficia, quæ in reges Perſarum conferrẽtur, teſtatur Herodotus libro quarto, agens de Dario (qui eſt noſter Aſſuerus) Hyſtaſpis Coẽm recognoſcente. Et Thucydides, libro primo narrat, Xerxem Darij filium dixiſſe Pauſaniæ: *Tibi beneficium noſtra in domo ſemper inſcriptũ erit. Enimuerò Perſarum reges*, vt Xenophon lib. 8. Cyripæd. docet, *miniſtros*, ſeu officiales quoſdam habebant, *qui regum aures, & oculi appellabantur*, Apuleius libro de mundo, aulæ Perſicæ faſtum ex Ariſtotele deſcribens, *Sed inter eos, ait, aures regiæ, & Imperatoris oculi, quidam homines vocabantur; per officiorum genera Rex* B *ille ab hominibus Deus eſſe credebatur, cùm omnia, quæ vbicũque gererentur, ille Otaſeutarum delatione diſcebat.*

VERS 6. AMAN QVIPPE INTERIVS ATRIVM DOMVS REGIÆ INTRAVERAT.] Heb. & Chald. eſt *exterius*, nam interius niſi à Rege vocatis ingredi non licebat. Interius ergò, id eſt intra palatium in atrio, quod reſpectu intimi cubiculi regij erat exterius, ſed reſpectu extimi erat interius. Erãt enim in Palatio atria varia, quorum alia alijs erant interiora vel exteriora.

VT SVGGERERET REGI, ET IVBERET MARDOCHÆVM AFFIGI PATIBVLO] Feſtinabat Aman ac lucem præuerterat, vt matutinus, primuſque regem adiret, peteretque Mardochęum ſuſpendi, antequam Rex alijs occuparetur, vt ſummum deſiderium ſuum de vindicando ſui contemptu, per ne- C cem crucis infamem Mardochæi contemptoris expleret. Superbia enim æquè ac ira & indignatio nõ ſinebant eum quieſcere, donec vindictam hanc ſumeret. Sed Deus iuſtus ſuperbiæ & iniuſtitię iudex ac vindex vindictam omnem Amani in ipſum retorſit, idque per partes gradatim, donec ipſum in eadem ipſa cruce quam Mardochæo erexerat, ſuſpenderet: In Amano ergo liquet, quam verum ſit illud: *Noxa caput ſequitur.* Et:

Rarò antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Superbos enim ſternit, & fulminat Altiſſimus.

VERS. 7. & 8. HOMO, QVEM REX HONORARE CVPIT, DEBET INDVI VESTIBVS REGIS ET IMPONI SVPER EQVVM, QVI DE SELLA REGIS EST (in quo ſedere & equitare ſolet rex, vt habet Hebr. & Septuaginta. Sella enim eſt quaſi ſedile ſedentis in equo) ET ACCIPERE REGIVM DIADEMA SVPER CAPVT SVVM] D Diadema erat faſcia byſſina, quâ reges caput circumligabant. Diadema erat inſigne purpureum alba faſcia & lapidibus pretioſis diſtinctum, ait Curtius libro tertiò & ſexto. Veriſimile eſt cum diademate coronam quoque regiam impoſitam fuiſſe capiti Mardochæi: hæc enim erat proprium regis inſigne, quod ambiebat, & quærebat ſibi Aman, putans hæc non alteri, quàm ſibi à rege parari: atque hanc iuſſu regis geſtaſſe Mardochæum, patet cap. 8. 15. Porrò corona hæc apud Perſas habebat radios inſtar mithræ, id eſt ſolis, quem ipſi vt Deum & regem colebant. Volebant enim reges apud Perſas diuinis honoribus coli, quaſi mithræ & ſoles quidam terreſtres. Sed hæc omnia Aman ignorans, contra mentem ſuam præparauit hoſti ſuo Mardochæo, quem poſtulabat ad cru-

A cem: idque eum valde cruciauit, quòd ſcilicet ipſe ſententiam dictaſſet, iuxta quam rex Mardochęum ſummo & regio afficeret honore, quẽ per ipſummet Aman quaſi dictatorem iuberet Mardochæo conferri. Sic Dauid Salomonem filium creans regem & ſucceſſorem, ait: *Tollite vobiſcum ſeruos Domini veſtri, & imponite Salomonem filium meũ ſuper mulam meam, &c.* Et: *veniet, & ſedebit ſuper ſolium meum & ipſe regnabit pro me.*

FESTINA, ET SVMPTA STOLA ET EQVO FAC, VT LOCVTVS ES MARDOCHÆO IVDÆO.] *Stola*, id eſt veſte regia, vt dixerat Aman verſu octauo, quam Septuaginta, & Chald. vocant ſtolam byſſinam. Vnde & Xenophon lib. 8. Cyri regis tunicam purpuream ſemialbam vocat: *alijs verò*, inquit, *ſemialbam geſtare non licet.* Intellige regem miſiſſe Amano, vt torquem quoque aureum, & aci- B nacem aureũ, & armillas aureas daret Mardochęo. Moris enim fuit his inſignibus ornari eum quem rex honorare voluiſſet, vt patet 3. Eſdræ 9. & ex Ioſepho lib. 11. Antiq. cap. 4. & ex Æmilio Probo in Artaxerxe. VERS. 10.

QVI SEDET ANTE FORES PALATII.] Ibi tũ ſedebat Mardochæus quaſi vilis & abiectus, ſed poſt hunc honorem à rege ſibi delatum, introductus eſt in aulam palatij, factuſque regi familiaris & palatinus, vt patebit c. 16. 13.

CLAMABAT (Aman) HOC HONORE CONDIGNVS EST, QVEMCVMQVE REX VOLVERIT HONORARE.] Vide hîc ſubitam, ſummamque rerum commutationem, qua Mardochæus neci deſtinatus, in regiam dignitatem attollitur, fitque quaſi alter rex, idque à ſuo hoſte Amano: qui proinde C hîc habuit dolores, & angores plurimos & maximos. Primò enim torſit eum honor hic, quem ſperauerat, ſibi ablatus. Secundò, quòd is tranſlatus eſſet in hoſtem ſuum capitalem Mardochæum. Tertiò, quòd ipſe hoc honore eum deberet afficere. Quartò, quòd ipſe qui priùs adorabatur ab omnibus vt Deus, iam eſſet equiſo & præco Mardochæi vilis Iudæi. Quintò, quòd inopinata ſimul hæc omnia in eum ingruerent. Fabulantur Rabbini filiam Amani in caput patris tranſeuntis matulam effudiſſe, putantem ſe in caput Mardochæi illam effundere, ideoque Amanum dixiſſe: *Et tu quoque filia mea confudiſti me.* VERS. 11.

LVGENS ET OPERTO CAPITE] ob pudorẽ, dolorem, & angorem vehementem: pudebat enim eũ faciẽ apertam oſtendere, qui iam equiſonem Mardochæi egerat, cùm antea coleretur vt Deus. VERS. 12.

D SI DE SEMINE IVDÆORVM EST MARDOCHÆVS, ANTE QVEM CADERE COEPISTI, NON POTERIS EI RESISTERE, SED CADES IN CONSPECTV EIVS.] Dixerunt hoc amici Amano vel diuino quodam etiã inſtinctu, ait Serarius, inſtar Sibyllarum & Caiphę, Ioan. 11. vel humana quadam ſapientiâ, ſolertique coniectura ſumpta ex eo, quòd Iudæos plures vidiſſent præfracto, duroq; ingenio, qui non quieſcebant, donec hoſtes ſuos peſſum dediſſent, quodque Pharaonem, Chananæos, alioſque inimicos Iudæorũ ab ipſis per Moſen, Ioſue, Dauidem, &c. contritos ex communi fama audiſſent. Addit Lyr. ideos dixiſſe ex Geneſ. c. 13. 15. & ſeq. vbi Deus promittit Abrahæ & Iacobo poſterorum conſtãtiam, felicitatem, & de hoſtibus victoriam: Geneſin enim & Pentateuchum ab Hebr. in Perſide captiuis fuiſſe in linguam Perſicam conuerſum. Hoc incertum eſt, non tamen probabile. VERS. 13.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ESther poſtulat ſibi & Judæis vitam, & Amanum accuſat, quem rex illicò in patibulo, quod Mardochæo erexerat, iubet ſuſpendi.

1. INtrauit itaque rex & Aman, vt biberent cùm regina. 2. Dixitque ei rex etiam
ſecunda die, poſtquam vino incaluerat; Quæ eſt petitio tua, Eſther, vt detur tibi?
& quid vis fieri? etiamſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. 3. Ad
quem illa reſpondit; Si inueni gratiam in oculis tuis, ô rex, & ſi tibi placet, dona mi-
hi animam meam, pro qua rogo, & populum meum, pro quo obſecro. 4. Traditi
enim ſumus, ego & populus meus, vt conteramur, iugulemur, & pereamus. Atque vti-
nam in ſeruos & famulas venderemur: eſſet tolerabile malum, & gemens tacerem;
nunc autem hoſtis noſter eſt, cuius crudelitas redundat in regem. 5. Reſpondenſ-
que rex Aſſuerus ait; quis eſt iſte, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere? 6. Dixit-
que Eſther; Hoſtis & inimicus noſter peſſimus iſte eſt Aman. Quod ille audiens, illico
obſtupuit, vultum regis ac reginæ ferre non ſuſtinens. 7. Rex autem iratus ſurre-
xit, & de loco conuiuij intrauit in hortum arboribus conſitum. Aman quoque ſurre-
xit, vt rogaret Eſther reginam pro anima ſua, intellexit enim à rege ſibi paratum ma-
lum. 8. Qui cùm reuerſus eſſet de horto nemoribus conſito, & intraſſet conuiuij
locum, reperit Aman ſuper lectulum corruiſſe, in quo iacebat Eſther, & ait. Etiam re-
ginam vult opprimere, me præſente, in domo mea. Necdum verbum de ore regis ex-
ierat, & ſtatim operuerunt faciem eius. 9. Dixitque Harbona, vnus de eunuchis,
qui ſtabant in miniſterio regis: En lignum, quod parauerat Mardochæo, qui locutus
eſt pro rege, ſtat in domo Aman, habens altitudinis quinquaginta cubitos. Cui dixit
rex: Appendite eum in eo. 10. Suſpenſus eſt itaque Aman in patibulo quod para-
uerat Mardochæo: & regis ira quieuit.

VERS. 2. POSTQVAM VINO INCALVERAT] Darius enim fuit vini bibax. Vnde eius ſepulchro inſcriptum fuit hoc elogium: *Poſſum multum vini bibere, illudq; rectè ferre,* teſte Athen. libro decimo. Idem & de ipſo Cyrus minor prædicabat, vt Plutarchus in Artaxerxe commemorat. *Cambyſen regem,* quemadmodum Seneca libro 3. de ira c. 14. ſcribit, *nimis deditum vino Praxaſpes vnus è chariſſimis monebat, vt parcius biberet: turpem eſſe dicens ebrietatem in Rege, quem oculi omnium, aureſq; ſequerentur. Ad hoc ille, vt ſcias, inquit, quemadmodum nunquam excidam, mihi approbabo iam & oculos poſt vinum in officio eſſe & manus. Bibit deinde liberalius quàm alias, & capacioribus ſcyphis: & iam grauis & vinolentus, obiurgatoris ſui filium procedere vltra limen iubet, alleuataque ſuper caput ſiniſtra manu ſtare. Tunc intendit arcum, & ipſum cor adoleſcentis (id enim ſe petere dixerat) figit, reciſoq; pectore, hærens in ipſo corde, ſpiculum oſtendit: ac reſpiciens patrem, an ſatis certam haberet manum, interrogauit. At ille negauit Apollinem potuiſſe certius mittere: Dij illum male perdant, animo, magiſq; conditione.* B Hucuſque Seneca.

VERS. 3. DONA MIHI ANIMAM MEAM] id eſt vitam meam. Acre fuit hoc telum, quo percuſſit Eſther Aſſuerum, & magis Amanum, q.d. Aman iſte fraude à te obtinuit, vt occideret omnes Iudæos: quare & ego quæ ſum Iudæa, ab eo occidenda ſum, ſicque tu priuaberis me regina, meoq; toro, quem tantopere ambiuiſti & ambis. Non tam ergo in me quam in te, ô Aſſuere mi rex & marite, Aman iſte iniurius & violentus eſt æquè ac ſub- A dolus & fraudulentus.

ATQVE VTINAM IN SERVOS ET FAMVLAS VENDEREMVR] vt vitâ nobis condonatâ, ſaltem Regi & Perſis famulari & ancillari poſſemus. VERS. 4.

NVNC AVTEM HOSTIS NOSTER EST (qui me & Iudæos, & omnes vult ſpoliare vitâ) CVIVS proinde CRVDELITAS REDVNDAT IN REGEM] tum quia per ſuum edictum necis Iudæorum; qui ingentibus tributis eius ærarium locupletant, cuique plurimas operas regi præſtant; & ex quibus multos, validoſque milites pro ſui, regnique tutela cõſcribere valet; imò quos velut ſapientes prouinciis ſuis præficere poteſt, vti præfectus fuit Daniel cũ tribus ſociis. Hiſce inquam & plurimis emolumẽtis, quæ ex Iudæis tu Aſſuere percipis, & maiora percipere potes, priuat te Aman. Idem grauem & perennem infamiam tibi conflat apud omnes gentes, quòd gentem noſtram innoxiam, imò bene de te meritam, funditus extermines. In te ergo vel maximè crudelitas Amani Iudæorum petens exterminium redundat.

VERS. 6. DIXITQVE ESTHER: HOSTIS ET INIMICVS NOSTER PESSIMVS ISTE EST AMAN.] Nota hic magnanimitatem Eſtheris, qua non abſentem Amanum ſecretò, vti faciunt timidæ & viles mulierculæ, ſed præſentem palam coram Aſſuero accuſat, vt ipſe ſciat accuſationem eſſe ſinceram & veram, quam Aman negare non poſſit: Vnde inopinata hac accuſatione, quaſi fulmine ictus Aman obſtupuit, & obmutuit. Diſcant ab Eſthere principes magnorum potentiam & inſo-

lentiam

lentiam non metuere, ſed premere & calcare. Hoc regum eſt. Verè Seneca in Hercule furente:

Ars prima regni eſt, poſſe & inuidiam pati.

Et in Oedip.

Odia qui nimium timet,
Regnare neſcit. Et in Theb.
Simul iſta mundi conditor poſuit Deus,
Odium atque regnum,

Reperit Aman ſuper lectum (non nocturnum ad ſomnum; ſed conuiualem, in quo
Vers. 18. menſæ accumbebant,) corruiſſe, in quo iacebat Esther] vt ſupplex ad genua eius prouolutus ab ea poſtularet vitam ſibi donari. Vndè ſanctus Athanaſius in Synopſi *Aman*, inquit, *cùm regē mœrore affectum, & ira commotum propter indignum contra Iudæos facinus vidiſſet, illo abſente, reginæ ſupplicauit, ad genua illius procumbens. Rex cùm ingreſſus videret Aman genua reginæ contingere, ſuſpicatus, quòd id turpitudinis cauſa faceret, iuſſit eum in ligno*, &c. Idem tradit Seuerus Sulpitius: *Deinde*, inquit, *regreſſus rex vidit Aman Reginæ genua complexū.* Olim enim ſupplices tenebant genua eius, cui ſupplicabant, quaſi ſedem miſericordiæ, idque ob quatuor cauſas, quas fusè recenſui Exodi 4. 15.

Et ait (Rex) etiam reginam vult opprimere, me præſente] Dixit hoc rex partim ex ira, partim ex zelotypia, qua deperibat Estherē: hæc enim ſuſpicax eſt mali & riualium, etiam vbi reipſa nil tale eſt, vti in Amano hîc nihil erat. Suſpicatur ergo Amanum velle Estherem opprimere, id eſt, non tam vitæ, quàm pudicitiæ eius vim afferre, illectum eximiâ eius formâ, vti eadem illectum ſe ſentiebat Aſſuerus.

Et statim operuerunt faciem eius] Ita faciebāt illi, cui rex erat offenſus, quaſi qui indignus eſſet videre faciem regiam, & ne rex videns faciem ſibi inuiſam, ad maiorem iram & indignationem commoueretur. Rurſum operuerunt faciem Amani, quaſi rei mortis & penè condemnati. ita Lyran. nam damnati ducebantur ad mortem oculis velatis, ne ſcilicet videntes patriā, ciues, amicos, liberos, vxores nō iam ſemel, ſed ſepties mortem obirent. Sic, iam reis capite mulctandis velantur oculi, ne videant gladium in ceruicem ſuam vibrari, itaque expaueſcant, & ictum gladij cadendo declinent ac fruſtrentur. Hinc illa priſcorum Iudicum Roman. in reum feralis ſententia apud Liuiū & Ciceronem: *I lictor colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici* (cruci) *ſuſpendito.*

Vers. 9. Dixitque Harbona: En lignum, quod parauit Mardochæo, qui locutus eſt pro rege] puta pro regis ſalute, detegens ei coniuratorum inſidias. Harbona erat eunuchus, qui à rege miſſus ad accerſendum Aman, vt ſecum iret ad conuiuium Estheris, ingrediens domum Amani, vidit in ea patibulum, & à domeſticis, ait Ioſephus, intellexit Amanum illud erexiſſe Mardochæo, vnde id ipſum hîc regi denuntiat, videns regem illi offenſum, & Amano ob faſtum, vt videtur, infenſus, optanſque eum è medio tolli & ſuſpendi.

Suspensus est itaque Aman] non in domo ſua, ſed in porta vrbis Suſorum, vt dicitur c. 16. 18. Vers. 10.
Eò enim patibulum ex domo Aman tranſlatum fuit ad maiorem eius ignominiam, vt omnibus ingredientibus & egredientibus vrbem iam ſuſpenſus eſſet ſpectaculo, & ludibrio, qui paulò antè ab omnibus adorabatur vt Deus. Gretſerus lib. 1. de cruce c. 19. ſuſpicatur Amanum clauis fuiſſe cruci affixum; alij laqueo in collum iniecto, vti iam fit: nil hac in re eſt certi. Illud certū, crucē hanc fuiſſe altam 50. cubitos, vt qui altiſſima petierat altiſſimè ſuſpenderetur, omnibuſque fieret conſpicuus. Vide hîc primò quantæ efficaciæ fuerint ieiunia & preces Estheris, Mardochæi & Iudæorum. Secundò, quàm verum ſit illud B. Virginis: *Depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles.* Tertiò, quàm mūdana omnia ſint inſtabilia & vana: ecce enim repentè Aman ſummus fit imus, & Mardochæus imus fit ſummus: nimirum impij & ſuperbi

Tolluntur in altum,
Vt lapſu grauiore ruant.

Quartò, & propriè, quàm malum, quod quis alteri ſtruit iniquè, in ſtruentem reuoluatur, ac iuſto Dei iudicio in eius caput recidat. Crux enim parata Mardochæo, data fuit paranti Amano. Sic Phalaris Perillum ſuggerentem ſibi, vt reos torqueret in boue æneo igne ſubiecto, vt eorum mugitu aures ſuas oblectaret, primum in bouē coniecit, de quo Ouid. lib. 1. de arte am. *Malum in auctorem recidit.* *Exempla.*

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.

Addit exemplum Buſiridis, qui Thraſum ſuggerentem, vt hoſpites ſuos immolaret Ioui ad impetrandam pluuiam, ipſummet Thraſum immolauit:

Fies Iouis hoſtia primus,
Inquit, & Ægypto tu dabis hoſpes aquam.

Vnde hoc epiphonema rite concludit:

neque enim lex iuſtior vlla eſt,
Quàm necis auctores arte perire ſua.

Denique vide hîc quanta ſit mundi fallacia. Vnde iure exclamat S. Bern. epiſt. 107. *O ſæculum nequā, quod ſolos tuos ſic ſoles beare amicos, vt Dei facias inimicos. Inuenit Aman gratiam apud regem Aſſuerum; hæc illi gratia crucem peperit. Inuenit gratiam apud Abſalonem Achitophel; hæc illi ſuſpendium attulit.* Et S. Auguſt. epiſt. 144. ad Anaſt. *Mundus iſte*, inquit, *periculoſior eſt blandus, quàm moleſtus, & magis cauendus cùm ſe illum diligi, quàm cùm admonet cogitque contemni.* Ita vidimus eos, qui magni ſunt apud principes, ſenſim decidere, vti cecidit Seianus, Achitophel, Amā, Ioab, alijque plurimi. Qui ſapit ergo, ante caſum tempeſtiuè ſe ab aula abducat. *Mundi fallacia.*

CA-

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Mardochæus ſuccedit in dignitatem Amani. Eſther à rege flagitat & impetrat, vt litteræ Amani de mactandis Iudæis reuocentur, & noua in Iudæorum fauorem ſcribantur. Vnde exultant Iudæi.

1. Die illo dedit rex Aſſuerus Eſther reginæ domum Aman aduerſarij Iudæorum,
& Mardochæus ingreſſus eſt ante faciem regis. Confeſſa eſt enim ei Eſther
quòd eſſet patruus ſuus. 2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iuſſerat,
& tradidit Mardochæo. Eſther autem conſtituit Mardochæum ſuper domum ſuam.
3. Nec his contenta procidit ad pedes regis, fleuitque & locuta ad eum orauit,
vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes eius peſſimas, quas excogitauerat
contra Iudæos, iuberet irritas fieri. 4. At ille ex more ſceptrum aureum proten-
dit manu, quo ſignum clementiæ monſtrabatur: illaque conſurgens ſtetit ante eum,
5. & ait: Si placet regi, & ſi inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non
ei videtur eſſe contraria, obſecro, vt nouis epiſtolis, veteres Aman litteræ, inſidiato-
ris & hoſtis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouincijs perire præceperat, corri-
gantur. 6. Quomodo enim potero ſuſtinere necem & interfectionem populi mei?
7. Reſponditque rex Aſſuerus Eſther reginæ, & Mardochæo Iudæo: Domum Aman
conceſſi Eſther, & ipſum iuſſi affigi cruci, quia auſus eſt manum mittere in Iudæos.
8. Scribite ergo Iudæis, ſicut vobis placet, regis nomine, ſignantes litteras annulo
meo. Hæc enim conſuetudo erat, vt epiſtolis, quæ ex regis nomine mittebantur, &
illius annulo ſignatæ erant, nemo auderet contradicere. 9. Accitiſque ſcribis & li-
brarijs regis (erat autem tempus tertij menſis, qui appellatur Siban) vigeſima & ter-
tia die illius, ſcriptæ ſunt epiſtolæ, vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos, & ad princi-
pes, procuratoreſque & iudices, qui centum viginti ſeptem prouincijs ab India vſque
ad Æthiopiam præſidebant; prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo, iuxta
linguas & litteras ſuas, & Iudæis, prout legere poterant, & audire. 10. Ipſæ-
que epiſtolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipſius obſignatæ ſunt, & miſſæ
per veredarios: qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres litteras nouis nun-
cijs præuenirent. 11. Quibus imperauit rex, vt conuenirent Iudæos per ſingulas
ciuitates, & in vnum præciperent congregari, vt ſtarent pro animabus ſuis, & omnes
inimicos ſuos, cum coniugibus ac liberis & vniuerſis domibus, interficerent atque
delerent, & ſpolia eorum diriperent. 12. Et conſtituta eſt per omnes prouincias
vna vltionis dies, id eſt, tertiadecima menſis duodecimi Adar. 13. Summaque
epiſtolæ hæc fuit. Vt in omnibus terris ac populis, qui regis Aſſueri ſubiacebant im-
perio, notum fieret, paratos eſſe Iudæos ad capiendam vindictam de hoſtibus ſuis.
14. Egreſſique ſunt veredarij celeres nuncia perferentes, & edictum regis pependit
in Suſan. 15. Mardochæus autem, de palatio, & de conſpectu regis egrediens,
fulgebat veſtibus regijs, hyacinthinis videlicet & aëreis, coronam auream portans in
capite, & amictus ſerico pallio atque purpureo. Omniſque ciuitas exultauit, atque
lætata eſt. 16. Iudæis autem noua lux oriri viſa eſt, gaudium, honor, & tripudium.
17. Apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocumque regis iuſſa venie-
bant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia, & feſtus dies: intantum vt plures alterius
gentis & ſectæ, eorum religioni & ceremonijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iu-
daici nominis terror inuaſerat.

Vers. 1. DIE ILLO DEDIT REX ASSVERVS, (Græcè *Artaxerxes*) ESTHER REGINÆ DOMVM AMAN] omni pretioſa ſupellectile inſtructam, ac auro argentoque refertam, vt patet ex Sept. & Ioſepho. Bona enim Amani quaſi rei læſæ maieſtatis rex fiſco addixit, dediſque reginæ iuxta illud Cyri apud Ioſephum l. 11. antiq. c. 1. *Qui per inobedientiã hæc mandata noſtra* (nempe de ædificando templo) *irrita habuerint, eos in crucem agi volo, & facultates ipſorum fiſco noſtro attribui.* A Idem poſtea edixit Darius l. 1. Eſdræ c. 6. v. 11. *A me*, inquit, *poſitum eſt decretum, vt omnis homo qui hanc mutauerit iuſſionem, tollatur lignum de domo ipſius, & erigatur, & configatur in eo, domus autem eius publicetur.*

ET MARDOCHÆVS INGRESSVS EST ANTE FACIEM REGIS] q.d. factum eſt regi intimus, coniunctiſſimus, & familiariſſimus quaſi proximus à rege, vti fuerat Aman.

TVLIT-

Vers. 2. Tulitque rex annulum, quem ab Aman recipi iuſſerat, et tradidit Mardochæo.] Erat hic annulus regius, quo Aman litteras ſuas de Iudæis interficiendis ſubſignauerat quaſi ſigillo regio. Itaque hic annulus erat ſummæ dignitatis & authoritatis, fecitque Mardochæum regis vicarium & quaſi alterum regem. Vndè Alexander ab Alexandro libr. 2. Genial. cap. 9. *Apud Perſas*, inquit, *donari annulo à rege amicitiæ ſignum erat, eo argumento illos in intimam ſodalitatem, & vinculum maximi fœderis amittere ſignificantes.*

Hinc & Mardochæus veſtibus regijs, & corona aurea decoratus fuit, ac c. 9. 4. vocatus *princeps palatij*, ac c. 10. 3. *ſecundus à rege*, atque vt ait Ioſephus l. 11. c. 6. *ſimul cum rege gubernauit imperium.*

Esther autem constituit Mardochæum super domum suam] vt eius eſſet œconomus, imò rector, vti fuerat, antequam ipſa eſſet regina. Serarius cenſet Eſtherem dediſſe Mardochæo domum Amani, ſibi à rege donatam, idque tradit Ioſeph. lib. 11. cap. 6. verùm hoc propriè his verbis non ſignificatur.

Vers. 5. Obsecro vt novis epistolis veteres Aman litteræ, &c. corrigantur.] Hic erat nodus difficilis, nâm Aman ſcripſerat, & ſigillauerat litteras de occidendis Iudæis nomine regis: regis autem Perſarum litteræ & decreta erant irreuocabilia, vt patet in Daniele, damnato ad lacum leonum. Dan. 6. 15. Quocirca Eſther genuflexione, lachrymis, omnique arte connixa eſt, vt regem flecteret ad irritandas haſce litteras. Ac prudenter hac ratione & methodo via rem confecit, quòd diceret has non eſſe regis, ſed Amani litteras, quas ipſe inſcio rege ſubdolè ſcripſerat, & annulo regio obſignarat. Cùm autem iam regi conſtaret Amanum fuiſſe inſidiatorem & proditorem, æquum eſſe vt acta eius ſcriptaque proditoria irritentur, vtpotè fraudulenter ignoranti regi ſuppoſita, ac in regis & regni totius dânum æquè ac dedecus promulgata. Hac ratione perſuaſit regi, vt litteras Amani quaſi hoſtis & inſidiatoris ſui abrogaret, ac contrarias in Iudæorum fauorem dictaret, vti ipſe rex aſſerit in ijſdem c. 16. 17. Sic enim rex noxam & infamiam omnem prioris edicti à ſe abſterſit & in Amanum tranſtulit, dum contrarium decretum pro Iudæis edidit.

Vers. 9. Accitisque scribis et librariis] Scribæ erant primicerij, qui litteras dictabant, librarij qui à ſcribis dictata deſcribebant, tum vt ad prouincias mitterentur, tum vt in archiuum & tabulas annaleſque publicos referrentur.

Vers. 11. Quibus (veredarijs ſiue curſoribus) imperavit rex, vt convenirent Iudæos] vt ſcilicet eis ſignificarent edictum regis in ipſorum fauorem editum, ne magiſtratus Iudæis offenſi aliquo prætextu illud diſſimulare, tardare, vel ſupprimere poſſent: ſed ab ipſis Iudæis cogerentur illud exequi; comminarenturque ſe, ni id facerent, eos apud regem accuſaturos tanquam regij edicti contemptores. Addunt Sept. hic & Noſter c. 16. regem hoc edicto Iudæis conceſſiſſe vt ſuis legibus vbique viuerent.

Vers. 15. Mardochæus autem, &c. fulgebat vestibus regiis, hyacinthinis videlicet et aereis] id eſt candidis. vt habent Hebr. & Chald. vide dicta cap. 1. 6. Ab hoc colore nobiles dicti ſunt חורים *horim*, quaſi candidi. Candidas quoque veſtes olim induebant in diebus feſtis & lætis, quale hoc erat, iuxta illud: *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida*, Eccli 9. 8. vide ibi dicta.

Coronam auream portans in capite] more Perſico radiatam, id eſt radios inſtar mithræ ſiue ſolis (quem Perſæ vt Deum colebant) vibrantem. En tibi Mardochæus quaſi alter rex, qui paulò antè ſqualidus & luridus incedebat, & cruci deſtinatus. *Ad tantam dignitatem*, ait S. Hier. in c. 1. Daniel. ſub finem, *voluit Deus euehi Mardochæum, vt ſicut olim in Ioſepho, & recenter in Daniele, hic nunc in Mardochæo haberent captiui & exules Iudæi ſolatia, videntes hominem gentis ſuæ nunc Ægyptiorum eſſe principem, nunc Chaldæorum, nunc Perſarum.* Vnde Chald. Cant. 7. v. 5. *Pauperes*, ait, *è populo, qui ambulabãt apud Principem hinc & inde, eò quòd egeni ſunt, futurum eſt, induantur purpura, ſicut indutus eſt Daniel in ciuitate* B *Babylonis, & Mardochæus in Suſis propter meritum Abraham, quem regem conſtituit ab initio ſæculi; & propter iuſtitiam Iſaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum; & propter benignitatem Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus.*

Iudæis autem (timore, mœrore, & angore confectis, & quaſi ſemimortuis) nova lex oriri visa est, gaudium, honor et tripudium] Lætitiâ enim geſtientes exultabant, choros agentes & tripudiantes. Vers. 16.

Alleg. Eſther eſt B. Virgo, de qua in ſenſu myſtico dicitur Eccleſ. 50. 6. *Quaſi ſtella matutina in medio nebulæ*, quoniam velut fulgida ſtella proceſſit effugans tenebras: de qua Bernardus homil. 2. ſuper miſſus eſt: *Ipſa eſt nobilis ſtella Iacob, cuius radius vniuerſum mundum illuminat, cuius ſplendor præfulget in ſupernis, & inferos penetrat, terras etiam perluſtrans, & calefaciens magis mentes, quàm corpora, fouet virtutes, excoquit vitia.*

C

Denique notat Serarius in hac Amani tragedia ſeptuplicem cataſtrophen.

1. Exaltatus ſupra omnes Principes erat Aman, infra omnes poſtea deiectus eſt.
2. Alterum à rege thronum habebat: Mardochæo equum ſternere poſtea debuit, vt eius veluti ſtrator, & à pedibus eſſet.
3. Minaciſſima in eum verba plurima iecerat: & eum laudare præconis inſtar debuit.
4. Pater à rege vocabatur, & ab eodem poſtea læſæ maieſtatis reus, perduellis, proditor, κιβδηλοτίτης nominatus eſt.
5. Indignans, oculis quàm infeſtiſſimis & toruiſſimis, Mardochæum intuebatur; & Regis poſtea vultum ferre non potuit.

D

6. Non contentus vnius Mardochæi cæde, omnium Iudæorum ſanguinem haurire volebat: & ipſe non ſolus, ſed tota cum domo, cum decem chariſſimis filijs in crucem actus eſt; plurimaque eiuſdem cum ipſo animi, gentilium millia contrucidata.
7. Quod lignum, quemque diem Mardochæo, Iudæiſque ceteris ad necem præſcripſerat: ijs ipſe, cum ſuis, miſerrimè perit.

In tantum vt plures alterius gentis et sectæ, eorum (Iudæorum) religioni et ceremoniis iungerentur] id eſt circumciderentur, & ad Iudaiſmum verumque Dei cultum conuerterentur. Videbatur enim hanc mirabilem & inſperatam Iudæorum ſalutem & exaltationem ſine ſpeciali Dei, res populi ſui curantis, prouidentiâ accidere non potuiſſe. Quare Vers. 17.

Dei

Dei potentiam, clementiam & prouidentiam erga Iudæos agnoſcentes, eum verum eſſe Deum profitebantur & venerabantur. Ad hoc etiam iuuit non parùm Eſtheris & Mardochæi religio & ſanctitas, iuncta cum tanta authoritate & gloria: vnde ſequitur:

GRANDIS ENIM CVNCTOS IVDAICI NOMINIS TERROR INVASERAT] Ne ſibi facerent quod Amann fecerant, quodque propediem ceteris hoſtibus ſuis ex regis edicto v. 13. facturi erant. Quare ne haberentur hoſtes Iudæorum, ideoque occiderentur, oſtendebant alij verè, alij fictè ſe eorum eſſe amicos, fiebantque proſelyti.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi hoſtes ſuos eodem die, quem illi neci ipſorum deſtinarant, occidunt, & decem Amani filios ſuſpendunt: in huius beneficij memoriam perenne feſtum 14. & 15. die menſis Adar à Mardochæo inſtituitur.

1. IGitur duodecimi menſis, quem Adar vocari antè iam diximus, tertia decima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes eorum inhiabant ſanguini, verſa vice Iudæi ſuperiores eſſe cœperunt, & ſe de aduerſarijs vindicare, 2. Congregatique ſunt per ſingulas ciuitates, oppida, & loca, vt extenderent manum contra inimicos & perſecutores ſuos. Nulluſque auſus eſt reſiſtere, eò quòd omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat. 3. Nam & prouinciarum iudices, & duces & procuratores, omniſque dignitas, quæ ſingulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos timore Mardochæi: 4. quem principem eſſe palatij, & plurimum poſſe cognouerant: fama quoque nominis eius creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat. 5. Itaque percuſſerunt Iudæi inimicos ſuos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod ſibi parauerant facere: 9. in tantum vt etiã in Suſan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hoſtis Iudæorum: quorum iſta ſunt nomina: 7. Pharſandatha, & Delphon, & Eſphatha. 8. & Phoratha, & Adalia, & Aridatha. 9. & Phermeſta, & Ariſai, & Aridai, & Iezatha. 10. Quos cùm occidiſſent, prædas de ſubſtantijs eorum tangere noluerunt. 11. Statimque numerus eorum, qui occiſi erant in Suſan, ad regem relatus eſt. 12. Qui dixit reginæ: In vrbe Suſan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman, quantam putas eos exercere cædem in vniuerſis prouincijs? Quid vltrà poſtulas, & quid vis vt fieri iubeam? 13. Cui illa reſpondit: Si regi placet, detur poteſtas Iudæis, vt ſicut fecerunt hodie in Suſan, ſic & cras faciant, & decem filij Aman in patibulis ſuſpendantur. 14. Præcepitque rex vt ita fieret. Statimque in Suſan pependit edictum, & decem filij Aman ſuſpenſi ſunt. 15. Congregatis Iudæis quartadecima die menſis Adar, interfecti ſunt in Suſan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta ſubſtantia eſt. 16. Sed & per omnes prouincias, quæ ditioni regis ſubiacebant, pro animabus ſuis ſteterunt Iudæi, interfectis hoſtibus ac perſecutoribus ſuis: in tantum vt ſeptuaginta quinque millia occiſorum implerentur, & nullus de ſubſtantijs eorum quidquam contingeret. 17. Dies autem tertiusdecimus menſis Adar, primus apud omnes interfectionis fuit, & quartadecima die cædere deſierunt. Quem conſtituerunt eſſe ſollemnem, vt in eo omni tempore deinceps vacarent epulis, gaudio atque conuiuijs. 18. At hi qui in vrbe Suſan cædem exercuerant, tertiodecimo & quartodecimo die eiuſdem menſis in cæde verſati ſunt: quintodecimo autem die percutere deſierunt. Et idcirco eundem diem conſtituerunt ſollemnem epularum atque lætitiæ. 19. Hi verò Iudæi, qui in oppidis non muratis ac villis morabantur, quartumdecimum diem menſis Adar conuiuiorum & gaudij decreuerunt, ita vt exultent in eo, & mittant ſibi mutuò partes epularum & ciborum. 20. Scripſit itaque Mardochæus omnia hæc, & litteris comprehenſa miſit ad Iudæos, qui in omnibus regis prouincijs morabantur, tam in vicino poſitis, quàm procul, 21. vt quartamdecimam & quintamdecimam diem menſis Adar pro feſtis ſuſciperent, & reuertente ſemper anno ſollemni celebrarent honore: 22. quia in ipſis diebus ſe vlti ſunt Iudæi de inimicis ſuis, & luctus atque triſtitia in hilaritatem gaudiumque conuerſa ſunt, eſſentque dies iſti epularum atque lætitiæ, & mitterent ſibi inuicem ciborum partes, & pauperibus munuſcula largirentur. 23. Suſceperuntque Iudæi in ſollemnem ritum cuncta quæ eo tempore

facete cœperant, & quæ Mardochæus litteris facienda mandauerat. 24. Aman e-
nim, filius Amadathi ſtirpis Agag, hoſtis & aduerſarius Iudæorum, cogitauit contra
eos malum, vt occideret illos, atque deleret: & miſit phur, quod noſtra lingua verti-
tur in ſortem. 25. Et poſtea ingreſſa eſt Eſther ad regem, obſecrans vt conatus
eius litteris regis irriti fierent: & malum, quod contra Iudæos cogitauerat, reuerte-
retur in caput eius. Denique & ipſum & filios eius affixerunt cruci, 26. atque
ex illo tempore dies iſti appellati ſunt phurim, id eſt ſortium: eo quòd phur, id eſt
ſors, in vrnam miſſa fuerit. Et cuncta quæ geſta ſunt, epiſtolæ, id eſt libri huius, vo-
lumine continentur: 27. quæque ſuſtinuerunt, & quæ deinceps immutata ſunt;
ſuſceperunt Iudæi ſuper ſe & ſemen ſuum, & ſuper cunctos qui religioni eorum volue-
runt copulari, vt nulli liceat duos hos dies abſque ſollemnitate tranſigere: quos ſcri-
ptura teſtatur, & certa expetunt tempora, annis ſibi iugiter ſuccedentibus. 28. Iſti
ſunt dies, quos nulla vmquam delebit obliuio: & per ſingulas generationes cun-
ctæ in toto orbe prouinciæ celebrabunt; nec eſt vlla ciuitas, in qua dies phurim, id
eſt ſortium, non obſeruentur à Iudæis, & ab eorum progenie, quæ his ceremoniis o-
bligata eſt. 29. Scripſeruntque Eſther regina filia Abihail & Mardochæus Iudæus,
etiam ſecundam epiſtolam, vt omni ſtudio dies iſta ſollemnis ſanciretur in poſte-
rùm. 30. & miſerunt ad omnes Iudæos, qui in centum vigintiſeptem prouinciis
regis Aſſueri verſabantur, vt haberent pacem, & ſuſciperent veritatem, 31. ob-
ſeruantes Dies ſortium, & ſuo tempore cum gaudio celebrarent: ſicut conſtituerant
Mardochæus & Eſther, & illi obſeruanda ſuſceperunt à ſe, & à ſemine ſuo, ieiunia &
clamores, & Sortium dies, 32. & omnia, quæ libri huius, qui vocatur Eſther, hiſto-
ria continentur.

Vers. 1. IGITVR DVODECIMI MENSIS, QVEM ADAR VOCARI ANTE IAM DIXIMVS, DECIMATERTIA DIE QVANDO CVNCTIS IVDÆIS INTERFECTIO PARABATVR, ET HOSTES EORVM INHIABANT SANGVINI, VERSA VICE IVDÆI SVPERIORES ESSE COEPERVNT] Adar menſis duodecimus & anni vltimus reſpondet noſtro Februario. Primus enim Hebræorum menſis erat Niſan, id eſt Martius, quia in eo celebrabant Paſcha, Exodi 12. Porrò Iudæi vtebantur menſibus lunaribus, non ſolaribus: quare neomenia ſiue nouilunium erat prima dies menſis; decima tertia verò dies erat proximè antecedens plenilunium: hoc enim incidebat in diem decimumquartum. Hic ergo dies pridianus plenilunij Februarij deſtinatus fuerat cædi Iudæorum, & mox vice verſa cædi hoſtium Iudæorum. Quocirca etiamnum Iudæi illo die in ſynagogis ſuis quotannis legunt hiſtoriam Eſther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulſant ſcamna, perinde ac ſi caput Amani ferirẽt, vti teſtantur Antonius Margarita lib. de ritibus Iudæorum & Greg. Toloſanus ſyntagm. lib. 2. c. 16. num. 10. Porrò Iudas Machabæus aliud feſtum hac eadem die 13. Adar inſtituit, ob inſignem victoriã eadem die de Nicanore obtentam, de quo 2. Machab. vlt. 37.

Vers. 6. VT ETIAM IN SVSAN QVINGENTOS VIROS INTERFICERENT EXTRA DECEM FILIOS AMAN] quos primos publicè in theatro, vt videtur, quaſi reos à rege damnatos occiderent: cædem enim inchoarunt à filijs Amã hoſtis ſui iurati, quaſi à primitijs primiſque iuſtæ ſuæ vindictæ victimis: deinde eorum iam occiſorum corpora poſtero die ſuſpenderunt in patibulis, vt dicitur v. 14. ad maiorem Amani ignominiam & hoſtium terrorem. Igitur menſe tertio rex tulit edictum, vt Iudæi trucidarent filios Aman, ceteroſque ſuos aduerſarios, vt dictum eſt cap. 8. v. 9. Quare Iudæi mox filios Aman, ne fugâ elaberentur, incluſerunt in carcerem, ac poſt nouem menſes puta die 13. menſis duodecimi, quæ cædi erat deſtinata, eos iugularunt, & poſtero die iugulatos ſuſpenderunt. Dices, cap. 6. 18. rex ferens hoc edictum ait, Amanum & omnem cognationem eius ante portam Suſan pẽdere in patibulis; ergo filij Aman cum eo occiſi ſunt menſe tertio, non duodecimo. Reſp. per *cognationem* ibi non intelligi filios (alioquin enim eos explicitè nominaſſet) ſed cognatos & affines Aman: hi enim vt eius fautores cum eo ſuſpẽſi ſunt; filij verò ad communem omnium cædem, & ad diei 13. Adar publicum ſpectaculum iuſtæ vindictæ reſeruati fuere.

QVOS CVM OCCIDISSENT, PRÆDAS DE SVBSTANTIIS EORVM TANGERE NOLVERVNT] tum vt oſtenderent ſe non aliud, quàm vitæ ſuæ incolumitatem quærere: hanc enim perdere volebant ij qui occidebantur: quare ſe non inhiare opibus, nec propter opes innoxium aliquem diuitem (vti ſæpe fit) inter noxios interficere: tum denique, quia Aman vtpote Iudæorum iuratus hoſtis, erat quaſi Anathema, vt nemo eius & filiorum res attingere auderet. Idem fecere ceteris occiſis, quorum facultates diripere noluerunt, vt dicitur v. 16. etſi rex id eis conceſſiſſet c. 8. 11. Vtinam Chriſtiani Duces & milites eos imitentur, qui nõ tantum inimicos, ſed etiam amicos ſæpe ſpoliant, imò ſpe prædæ mactant. Vers. 10.

VT SEPTVAGINTAQVINQVE MILLIA OCCISORVM IMPLERENTVR] Ingens fuit hic hoſtium, ideoque & cæſorum numerus, quia Iudæi de vita ſecuri eſſe non poterant, niſi ijs occiſis. Et hoc eſt quod hic dicitur: *pro animabus ſuis* (pro vita ſua tuẽda conſtanter cædentes hoſtes ſuos) *ſteterunt Iudæi interfectis hoſtibus*, &c. Niſi enim ipſi interfecti fuiſſent, timendũ erat, ne rurſum Iudæos inuaderent, imò contra Regem rebellarent. Porrò iuſſit Mardochæus Iudæis, vt diligenter inquirerent, & annotarent qui reuera eſſent Iudæorum hoſtes, ne quis amicus vel innoxius inter hoſtes & noxios occideretur, vti factum eſt in Veſperis Siculi & Pari- Vers. 16.

Pariſienſibus, ideoque per nouem menſes cædem differri iuſſit, ſcilicet à menſe tertio vſque ad duodecimum.

Vers. 26. Atqve ex illo tempore dies isti (13. & 14. Adar, quibus Iudæi mactandi mactarunt ſuos hoſtes) appellati svnt phvrim, id est sortivm, eo qvod phvr, id est sors, missa fverit in vrnam.] Sic hoc feſtum, ait Sanchez, *phurim* appellatur, id eſt ſortium, non à libertate, quam eo die conſecuti ſunt Iudæi hoſtibus interfectis, aut domitis: ſed à ſortibus, quas conſuluit Aman, & quæ in eundem decimum tertium diem menſis Adar Iudæorum cædem deſtinarunt, vt dum dies ille anniuerſario reditu recurrit, periculi illius renouetur memoria, in quo fuerunt, & qualem habuerunt animorum conſternationem & angorem, cùm de ſortibus, ac die nuncium accepêre.

Dies phurim Perſis, Iudæis fuere phrurim.

Perperàm in Sept. Rom. pro *phurim* vt habent Sept. Complut. legitur *phrurim*: vnde & Ioſeph dies hos Φρουραίους appellat. Niſi malis Sept. & Ioſephum vocem *phurim* addita littera ρ commutaſſe in Φρουρίμ, vt alluderent ad Græcum etymon verbi φρουρέω, quod ſeruare & cuſtodire ſignificat, q. d. dies hi ab hoſtibus fuere vocati *phurim*, id eſt ſortium, item confractionum, quibus ſcilicet genus noſtrum confringerent (hoc enim ſignificat Hebr. & Arabicè *phur*) ſed à Deo per Eſther & Mardochæum ex phurim facti ſunt Φρουρίμ; id eſt cuſtodes & conſeruatorij, quibus ſcilicet in vita incolumes conſeruaremur: hoſtibus verò facti ſunt ijdem dies *phurim*, id eſt confractionum; quibus nimirum ipſimet à nobis confringerentur & mactarentur.

Sic Allegor. Dies paſſionis Chriſti fuere dies *phurim*, id eſt ſortium & confractionum, quibus ſcilicet Iudæi miſerunt ſortem de occidendo Chriſto pro Barraba; ac milites de diuidenda Chriſti crucifixi tunica: tunc enim ipſi carnem Chriſti cõfregerunt clauis, flagellis, ſpinis: ſed hi dies *phurim* per Chriſtum facti ſunt *phrurim*, ſiue Φρουραῖοι, id eſt cuſtodes & conſeruatorij, quia omnes in Chriſtum credentes, ſperantes, & diligentes liberarunt à peccato, morte & inferno. Ijdem dies Iudæis facti ſunt *phurim*, quia illis ipſis, puta in paſchate poſt 38. annos Ieruſalem à Tito capta, vaſtata, & funditus exciſa eſt.

Idipſum præſignificauit ſors in die expiationis iaci ſolita in duos hircos, alterum emiſſarium, alterum pro peccato immolandum Leuit. 16. v. 8. & 9. vide ibi dicta.

Tropol. feſtum phurim agunt ſancti, cùm ſortes aduerſæ in proſperas commutantur, vti commutatæ fuere ſancto Iob c. vlt. Ioſepho Gen. 41. 41. Moſi Exodi 4. & 5. Dauidi, Tobiæ, alijſque ſanctis, ac nominatim S. Euſtachio, vt liquet ex eius vita apud Surium die 20. Septemb.

Anagog. dies *phurim*, id eſt ſortium erit dies iudicij, quo Chriſtus ſortes piorum in hac vita afflictorum, & impiorum in hac vita exultantium cõmutabit, ac pijs perpetuam lætitiam, impijs perennem gehennam aſſignabit, vti docet Sapiens c. 5. 1. & Iſaias c. 65. 12. & Chriſtus ipſe Lucæ 6. v. 21. & 25.

Et cvncta qvæ gesta svnt, epistolæ, id est libri hvivs volvmine continentvr] Hinc colligitur Mardochæum libri huius eſſe auctorem. Ipſe enim auctor fuit epiſtolæ huius: epi-

A ſtola autem idem continebat, quod continet hic liber; ſed quæ priùs in epiſtola breuiter ſcripſerat Mardochæus, eadem in librum hunc referens fuſiùs conſcripſit, & accuratiùs elimauit.

Qvæqve svstinvervnt (*Iudæi* ab Aman eiuſque aſſeclis) et qvæ deinceps immvtata svnt, ſorte cædis Iudæorum ab ipſis in hoſtes conuerſa; repete, *libri huius volumine continentur*, atque in horum memoriam, & gratiarum actionem svscepervnt Ivdæi svper se et svper semen svvm; hoc eſt obligarunt ſe ſuoſque filios, & poſteros, quin & proſelytos; qvi religioni eorvm volvervnt copvlari, celebrare hoc feſtum *phurim*, id eſt ſortium, vt nvlli liceat dvos hos dies absqve solennitate transigere] non quod omnes vtrumque diem debeant agere feſtũ, ſed quòd alterum ex duobus, vel certè tertium à Vers. 27.
B cæde: nam Iudæi habitantes Suſis, quia tam die 13. quàm 14. ceciderant ſuos hoſtes, hinc die 15. Adar quo ceſſarant à cæde, feſtum *phurim* celebrarunt: ceteri autem qui vno die citiùs, puta decimaquarta à cæde abſtinuerant, eadem die feſtum agebant.

Qvos (dies) Scriptvra (id eſt epiſtola Mardochæi poſtea à tota Synagoga confirmata) testatvr] id eſt conteſtatur & mandat eſſe annua memoria & gratitudine recolendos.

Et certa expetvnt tempora annis sibi ivgiter svccedentibvs] vt ſcilicet quotannis celebrentur certo ſtatoque tempore, puta diebus 14. & 15. iam dictis, idque non ſolùm ex Mardochæi, ſed & Aſſueri decreto, qui id ipſum non ſolùm Iudæis, ſed & Perſis, ceteriſque gentibus ſuo
C imperio ſubditis præcipit c. 16. v. 22. & 24.

Anagog. feſtũ ſortium eſt gaudium beatorum.

Anagog. feſtum ſortium ſignificat feſtum & gaudium beatorum in cælo de triumphato dæmone, mundo, tyrannis, ceteriſque perſecutoribus, qui ſortes miſerant de eorum perditione, ſed per virum vnum, & per vnam mulierem liberati ſunt, id eſt per Chriſtum & Mariam; & inimicos ſuos gladijs punient; ſicut ſcriptum eſt Pſal. 149. 6. *Et gladij ancipites in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis, vt faciant in eis iudiciũ conſcriptum: gloria hæc eſt omnibus ſanctis eius.* Hoc in fine ſæculi, id eſt in die iudicij, continget: ideò duodecimo menſe celebratur. Die decimaquarta agitur, id eſt, in plenilunio, quoniam, cùm Sancti cum Chriſto iudicabunt nationes, & dominabuntur populis, iam
D Eccleſia Sanctorum plenitudinem decoris ſui habebit.

Verùm ſollemnitati additur dies decimusquintus, vt ſignificetur hoc ſecundo die gaudiũ, quod Sancti capient videntes ſemper impiorum perſecutorum damnationem ſicut in Iſaia ſcriptum eſt: *Et egredientur & videbunt cadauera virorũ, qui præuaricati ſunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur: & erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni.* ita Ribera l. 5. de Templo c. vlt.

Vt haberent pacem et svsciperent veritatem] Hebr. *Miſerunt epiſtolas verborum pacis & veritatis*, id eſt precantes eis pacem, hoc eſt omnimodam proſperitatem, & exhortantes eos ad veritatem, id eſt fidelitatem & conſtantiam in ſeruandis promiſſis de feſto *phurim* ſtatis diebus celebrando. Vers. 30.

Et illi observanda svscepervnt a Vers. 31.

SE, ET A SEMINE SVO IEIVNIA ET CLAMORES] Solebant enim Iudæi pridie feſtorum ieiunare, vti & faciunt Chriſtiani in vigilijs Sanctorum; ſolebant tunc quoque clamores precibus miſcere, ac in fortitudine clamare ad Dominum, præſertim in publica calamitate, vti hic fecere Iudæi ab Aman neci deſtinati; ideoque eiulantes & comploratores: in quorum memoriam clamores hoſce quotannis eodem die renouabant cum ſtrepitu & comploſione ſcamnorum, vti dixi v.1. ſicut Chriſtiani in triduo paſſionis Chriſti crepitaculis & comploſionibus ſtrepitus edunt; quod nonnulli cum Serario ab hoc facto Hebræorum manaſſe ſuſpicantur.

A Addit S. Athan. in Synopſi, eadē die 13. Adar, Iudæos in memoriā & contumeliā Amani crucifixi crucem ligneam publicè circumferre, eamque cum imagine Amani igne concremare: Verùm quia multi Iudæorum hac Amani tragædia, Chriſti paſſionem & crucem repræſentabant & irridebant, quaſi Chriſtus eſſet perſonatus laruâ Amani, hac de cauſa Honor. & Theodoſius Impp. hos eorum ritus & geſtus inhibuere, vt patet Cod. *de Iudæis & Cælicolis L. Iudæos.* vbi ſic dicitur. *Iudæos quoſdam feſtiuitatis ſuæ ſolennia ad pœnæ quondā ſumptæ recordationem incendere, & ſanctæ crucis aſſimulatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei, ſacrilega mente exurere prouinciarum rectores prohibeant.*

CAPVT DECIMVM

SYNOPSIS CAPITIS.

MAieſtas & gloria æquè ac virtus Mardochæi, qui v. 4. ſomnij ſui explicationem de Iudæorum in Perſide afflictione, indeq; liberatione & exaltatione enarrat.

1. REx verò Aſſuerus, omnem terram & cunctas maris inſulas fecit tributarias:
2. cuius fortitudo & imperium, & dignitas atque ſublimitas, qua exaltauit
Mardochæū, ſcripta ſunt in libris Medorum, atque Perſarum: 3. & quo modo Mardo-
chæus Iudaici generis ſecundus à rege Aſſuero fuerit: & magnus apud Iudæos, & acce-
ptabilis plebi fratrum ſuorum, quærens bona populo ſuo, & loquens ea quæ ad pacem
ſeminis ſui pertinerent.

Quæ habentur in Hebræo, plena fide expreſſi. Hæc autem, quæ ſequuntur, ſcripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & litteris continentur: & interim poſt finem libri hoc capitulum ferebatur quod iuxta conſuetudinem noſtram obelo, id eſt veru prænotauimus.

4. Dixitque Mardochæus: A Deo facta ſunt iſta. 5. Recordatus ſum ſomnij, quod
videram, hæc eadem ſignificantis: nec eorum quidquam irritum fuit. 6. Paruus
fons, qui creuit in fluuium, & in lucem ſolemque conuerſus eſt, & in aquas plurimas
redundauit: Eſther eſt, quam rex accepit vxorem, & voluit eſſe reginam. 7. Duo au-
tem dracones: ego ſum & Aman. 8. Gentes, quæ conuenerant: hi ſunt, qui conati
ſunt delere nomen Iudæorum, 9. Gens autem mea Iſrael eſt, quæ clamauit ad Do-
minum, & ſaluum fecit Dominus populum ſuum: liberauitque nos ab omnibus malis,
& fecit ſigna magna atque portenta inter Gentes: 10. & duas ſortes eſſe præce-
pit, vnam Populi Dei, & alteram cunctarum Gentium. 11. Venitque vtraque ſors
in ſtatutum ex illo iam tempore diem coram Deo vniuerſis gentibus: 12. & recor-
datus eſt Dominus populi ſui, ac miſertus eſt hæreditatis ſuæ. 13. Et obſeruabuntur
dies iſti in menſe Adar, quartadecima & quintadecima die eiuſdem menſis, cum omni
ſtudio & gaudio in vnum cœtum populi congregati, in cunctas deinceps generationes
populi Iſrael.

VERS. 1. REX VERÒ ASSVERVS OMNEM TERRAM ET CVNCTAS MARIS INSVLAS (nimirum ſibi ſuoque imperio ſubiectas) FECIT TRIBVTARIAS] id eſt nouis tributis onerauit, tum quia ipſe auri cupidior in tributa erat propenſus; tum quia magnis & magnificis ſuis in conuiuium tam amplum & continuum de quo c. 1. expēſis ærarium exhauſerat; tum quia Deus hoc tributo caſtigare volebat Perſas, qui paulò antè cædi & ſpolijs innocentum Iudæorum inhiarant.

VERS. 3. MARDOCHÆVS IVDAICI GENERIS SECVNDVS A REGE ASSVERO.] Erat ergo quaſi regis vicarius, & in eius abſentia rex, imò rege præſente Mardochæus rara ſua prudentia & vigilantia gubernabat imperium, teſte Ioſepho.

LOQVENS EA QVÆ AD PACEM SEMINIS SVI (id eſt quæ ad commoda & proſperitatem Iudæorum) PERTINERENT] q. d. Mardochæus ſtudebat commodis non proprijs, ſed populi ſui. Res eius præclarè geſtas omittit hic Scriptura, ac eas cupiētem cognoſcere remittit ad annales Medorum & Perſarum.

Beniamin in Itinerario narrat, Mardochæum & Eſtherem ſepultos in vrbe primaria Medorum, dicta *Hamda magna*; aitque ſuo tempore in ea fuiſſe 50. millia Iudæorum. Nonnulli ſuſpicantur à Mardochæo nominatam prouinciam Mardochæam, quæ ſita eſt inter Babyloniam & Sinum Perſicum.

Hic in Hebræo finitur liber Eſther: cetera quæ ſequuntur ex Græco in Latinum trāſtulit S. Hier. vbi nota hæc vltima ſeptem Eſtheris capita eſſe Scri-

Scripturam Canonicam. Id patet tum ex defini-
tione Conc.Trid.ſeſſ.4. tum ex editione vulgata
Latina & Græca Sept.quatũ vtraque hæc conſtā-
ter legit,licet in Græca non habeantur ſeorſim, vt
in Latina,ſed quæque ſuis locis inſerta ſint ordine
hiſtorico,vti olim quoque ante S.Hier.eadem ſuis
locis inſerta extabant in Editione Latinâ. Verùm
S.Hieron.quia Eſtherem ex Hebræo tranſtulit in
Latinam, & eius tempore hæc ſeptem capita non
extabant in Hebræo,hinc ea ex Græco tranſtulit,
ac ſeorſim poſuit,& in calcem libri retulit poſt ſe-
riem totius hiſtoriæ.Extitiſſe autem olim illa ante
S.Hier. Hebraicè patet ex Græca Sept. & Latina
vulgata priſca atque ex Ioſepho, & Ioſippo filio
Gorionis,qui hæc eadē habent,quæ Noſter, vtriq;
non aliunde, quàm ex priſco originali Hebræo.
Veriſimile eſt huc librum æquè ac Tobiæ bis He-
braicè fuiſſe conſcriptum, ſemel breuiùs,vti iam
Hebraicè extat, ſecundò fuſiùs, indeque manaſſe
tranſlationem Græcam Sept.& ex ea Noſtrā ideo-
que illam haſce attexere lacinias. Vide Feuar-
dentium hîc,& Bellarm. lib.1.de verbo Dei c.7.
DIXITQVE MARDOCHÆVS] cùm iam ſuſpenſo
VERS.4. Aman intelligeret ſomnij ſui ſignificationem.
RECORDATVS SVM SOMNII, QVOD VIDERAM,
VERS.5. HÆC EADEM SIGNIFICANTIS] Somnium hoc ergo
fuit à Deo immiſſum Mardochæo, vt per illud ſi-
gnificaret futuram exaltationem ſui & Eſtheris,ac
colluctationem cum Amano. Quocirca hoc ſom-
nium ordine hiſtorico collocandum eſt initio hu-
ius libri, totiuſque hiſtoriæ,vti ibidem collocatur
in Græcis Rom.Simile ſomnium à Deo immiſſum
fuit Pharaoni Geneſ. 41. & Nabuchodonoſori
Daniel.2.
PARVVS FONS QVI CREVIT IN FLVVIVM,ET
VERS.6. IN LVCEM SOLEMQVE CONVERSVS EST, ET IN
AQVAS PLVRIMAS REDVNDAVIT, ESTHER EST,
QVAM REX ACCEPIT VXOREM, ET VOLVIT ESSE
REGINAM.] Somniarat ergo Mardochæus, vti
narratur c. ſeq v.5. ſe videre paruum fontem,qui
creuit in fluuium, & in lucem ſolemque conuer-
ſus eſt; ac poſtea intellexit hunc fontem eſſe Eſt-
herem, quæ anteà abiecta & vilis, poſteà ita cre-
uit, vt facta ſit regina, & gentem Iudæorum &
numero,& robore,& gloria mirè adauxerit, ideo-
que quaſi ſol in Perſide totóque orbe radijs ſuæ
virtutis & maieſtatis effulſerit. Aptè Eſter com-
Eſther comparatur fonti. paratur fonti,primò, quia ſicut fons aquas conti-
nuè eructans producit ingentem fluuium, ſic Eſt-
her ſuâ operâ & ſtudio ingentem produxit Iu-
1. dæorum populum, multóſque Gentilium ad Deũ
& Iudaiſmum conuertit, vt dictum eſt c.9. vltim.
Secundò, ipſa ſuis oculis & lacbrymis quaſi fon-
2. tibus extinxit immane Amani incendium in Iu-
dæos conflatum,æquè ac iram Dei. Tertiò, ipſa
3. iiſdem quaſi aquis torrentis ingentibus & vehe-
mentibus obruit,& demerſit 75.millia Gentilium
Iudæis aduerſantium, Quartò, fons hic,qui ante
4. erat in tenebris c.11.8. hoc eſt in ſummo mœrore
& angore, IN LVCEM SOLEMQVE, id eſt in luci-
dum ſolem (eſt Hendyadis) CONVERSVS EST, pu-
ta in ſummam lætitiam & felicitatem, cùm Iu-
dæos morte liberauit, eoſque de hoſtibus trium-
phare fecit.
Porrò appoſitè fons hic dicitur conuerſus in lu-
Analogia fontis & ſolis. cem & ſolem,quia magna eſt affinitas & analogia
fontis & ſolis: primò, quia ſicut fons eſt origo &
1. ſcaturigo fluminis, ſic ſol eſt luminis; ſicut enim

A flumen manat à fonte,ſic lumē à ſole;ſimilis enim
eſt vtriuſque productio, profluxus, & emanatio.
vnde Hebr. נִיר *nir*, id eſt lux & lucerna, alludit
ad נָהָר *nahar*, id eſt *flumen*, & ad אוֹר *or*, id eſt lu-
men, quia ſignificat profluxum ſeu propagationē
luminis ceu fluminis, id eſt ſeminis & poſteritatis.
Secundò, quia quod fons eſt in terra, hoc ſol eſt
in cælo: ſicut enim fons eſt quaſi oculus terræ,ſic 2.
ſol eſt quaſi oculus cæli, totum cælum orbemque
luſtrans & ornans. Vnde Hebr. עַיִן *ain* tam oculũ
quàm fontem ſignificat, quia quod oculus eſt in
homine,hoc fons eſt in terra,& ſol in cælo. Ter- 3.
tiò, quia flumen ex fonte manans lympidum eſt,
perſpicuum,& clarum inſtar cryſtalli(imò cryſtal-
lus non eſt aliud,quàm aqua fontis conglaciata)ac 4.
B radijs ſolis illuminatum reſplendet vt ſol. Quartò,
quia ex fonte & aquis primigenijs creatus eſt ſol
& cæli; Vnde & Hebr. *Scamaim*, q. d. *ibi aquæ*, vo-
cantur,vti oſtendi pluribus Gen.1.7. Simili modo
& analogia Eſther hîc quaſi aqua,id eſt pauper
& abiecta,ab Aſſuero euecta ad ſoliũ regale quaſi
ad cælum,facta eſt glorioſa & radians vt ſol, vt in-
re fons ſolis, de quo Ioſue 15.v.7.& c.18.17. vo-
cari poſſit iuxta id,quod c.11.11.de ea dicitur;*Lux
& ſol ortus eſt, & humiles exaltati ſunt, & deuorauerūt
inclytos.*
Hinc S.Scrip.ſæpe lumen & flumen combinat.
vt Pſ.35.10.*Domine apud te eſt fons vitæ; & in lumine
tuo videbimus lumen.* Et Apoc.22.1. lumen gloriæ
beatorum deſcribitur per fluuium paradiſi, cùm
ait: *Et oſtendit mihi fluuium aquæ vitæ, ſplendidum tan-
quam cryſtallum procedentem de ſede Dei & Agni.* Deni- 5.
que in fontibus ſubinde per reflexionem radiorũ
C ſol ſui effigiem exprimit, facitque parelium id eſt
alterum quaſi ſolem, vt fons ipſe videatur eſſe
ſol,vti dicam c.ſeq.v.10.& 11. Hoc eſt ergo pa-
radoxum, hieroglyphicum Mardochæi ſomnium:
Ex aquis ſol, id eſt ex tribulatione oritur gaudium,
ex aduerſitate proſperitas, ex deſolatione conſola-
tio, ex mœrore lætitia,ex humiliatione exultatio,
ex mortificatione reſurrectio. Fingūt Poëtæ ſolē,
cùm occubit ex labore diurno anhelum, ſe aquis
& mari immergere, vt noctu ſe abluat & refrige-
ret: quare manè ex iiſdem rurſus vegetum prodi-
re & renaſci: ſic aquæ humiliationis refrigerant
mentem operibus charitatis æſtuantem, vt humi-
lior & vegetior ex illis ad eadem reſurgat & re-
grediatur. Tunc fit iſtud,quod dicitur Iob.11.16.
*Miſeriæ quoque obliuiſceris, & quaſi aquarũ, quæ præte-
D rierunt, non recordaberis. Et quaſi meridianus fulgor con-
ſurget tibi ad veſperam: &, cum te conſumptum putaue-
ris, orieris vt Lucifer.* Et illud Malach.4.2. *Orietur vo-
bis timētibus nomen meum ſol iuſtitiæ, & ſanitas in pē-
nis eius: & egrediemini, & ſalietis ſicut vituli de armen-
to.* Vide ibi dicta. Denique ſomnium hoc alluſit ad
morem Perſarum, qui ſolem colebant quaſi nu-
men, ac reges ſuos vocabant ſoles. Vnde Cyrus
Perſicè idem eſt quod ſol. Et Sapor Perſarum rex
teſte Marcell.l.17. ſcribens ad Conſtantium Imp.
hunc ſibi arrogat titulum: *Rex regum Sapor, particeps
ſiderum, & frater ſolis & lunæ, Conſtantio fratri meo
ſalutem.* Cùm ergo Mardochæus per viſum vidit
Eſtherem quaſi ſolem, paulò poſt intellexit eam
fore reginam Perſarum, ac capite geſtaturam co-
ronam ſolarem, id eſt radijs aureis quaſi ſolaribus
diſtinctam. Addit Ioſippus filius Gorionis lib.2.
cap. 2. Mardochæum Eſtherem in perſecutione
Amani afflictam conſolatum fuiſſe refricatione

huius ſui ſomnij indeque ſpe certa liberationis ſecururæ. Idem dicas de quadriennio toto, quo Eſther; quaſi vilis, incognita, & obliuioni tradita latuit in domo Aſſueri anno ſecundo Aſſueri in domum eius inducta fuit: ſeptimo verò demum anno ad eundem introducta, vt patet c. 2. v. 16.

Nimirum hæc eſt via & methodus, qua vtitur Dei prouidentia, vt eos, quos vult exaltare & glorificare, priùs humiliet, vileſque & ignobiles efficiat. Qui ergo idipſum in ſe experitur, ſpe certa meliorum erigat animum, ſciatque ſe eſſe in recta via, qua Deus ſuos deducit ad ſublimitatem & gloriam: quia vt ait Sapiens, *gloriam præcedit humilitas.* Et: *Dominus* primò *mortificat*, & deinde *viuificat*, Primò *deducit ad inferos*, & deinde *reducit*. 1. Reg. 2. v. 6.

B Virgo eſt fons ſolis. Allegor. hic fons in ſolem conuerſus ſimilisque fonti ſolis, de quo Ioſue, ad litteram ſignificans Eſtherem, myſticè repræſentat B. Virginem, quæ Apoc. 12. 1. vocatur mulier amicta ſole. Vnde S. Fulgent. ſer. de laud. Virg. *Facta*, inquit, *Maria feneſtra cæli, quia per ipſam Deus verum fudit ſæculis lumen.* B. Damaſcenus Orat. 1. de natiu. Virg. vocat eam *Portam vitæ, Fontem lucis*, quo nomine eam vocant complures alij. Epiphanius ſer. de laud. Virginis, his verbis: *O virgo ſancta, lucis æternæ mater; lucis inquam, quæ in cælis illuminat copias Angelorum: lucis quæ illuminat ipſorum Seraphim incomprehenſum oculum: lucis, quæ illuminat ſolem ſplendidis facibus: lucis, quæ fines terræ illuminat ad credendum Trinitati: lucis, quæ dixit; Ego ſum lux mundi: lucis, quæ dixit, Ego lux in mundum veni: lucis, quæ aſſumpta eſt, & illuminauit cuncta, quæ ſunt in cælis & in terra*, & iterum: *O vterum habentem inextinguibile lumen ſepties lucentis gratiæ.* Chryſippus Oratione ad Deiparam: *Aue*, inquit, *fons lucis omnem hominem illuminans: Aue ſolis ortus, qui nullum ferre poteſt occaſum.* Ildephonſus ſer. 1. de Aſſumptione: *Maria*, inquit, *ſecundùm verbum Hebraicum interpretatur ſtella maris, Mare præſens ſæculum eſt, ſtella autem B. Virgo Maria, de qua ortus eſt ille per quem illuminatur omnis mundus: Hinc ſecuriùs accedite ad laudem Virginis & illuminamini, quoniam ipſa eſt, per quam vera lux in mari huius ſæculi refulſit.* Eccleſia in Miſſa in præfatione de B. Virgine, hac eadem metaphora vtitur illis verbis: *Quæ virginitatis gloria permanente lumen æternum mundo effudit, Ieſum Chriſtum Dominum Noſtrum.* Ephrem ſermone de laudibus Virginis: *Aue*, inquit, *ſtella fulgidiſſima, ex qua Chriſtus proceſſit: Aue per quam clariſſimus ſol iuſtitiæ nobis illuxit.* & iterum, *Virginem Luciferam* appellat: æquè ac Cyrillus l. 1. de recta fide ad Reginas: *Maria, ait, vitæ genitrix, mater pulchritudinis, maximipara Luciferi.*

VERS. 7. DVO AVTEM DRACONES, EGO SVM, ET AMAN] Hi duo dracones inter ſe præliabatur, vt dicitur cap. ſeq. v. 6. vt ſignificarent colluctationem Mardochæi cum Amano, eiuſque ſupplantationē. Dracones enim ſunt inſignia & ſtemmata militū & Ducum, notant enim eorum dotes, quarū præ-

A cipuè ſunt tres; ſcilicet vigilantia, fortitudo, & celeritas in rebus conficiendis. Draco enim eſt vigil, & acutiſſimè cernit; vnde Draco dictus ἀπὸ τοῦ δέρκειν, id eſt à videndo. Idem fortiſſimus eſt & celerrimus; vnde in Arabia volat: quare quid diuinum præ ſe fert: qua de cauſa veteres draconi aſſignarunt cuſtodiam ædium, templorum, oraculorum, theſaurorum, ac infantiæ heroum, vti de Hercule, imò de Nerone fabulati ſunt Poëtæ. Hinc rurſum draco priſcis fuit ſymbolum prudentiæ, ſapientiæ, imò & vaticinij, vti docet Carolus Paſchal. lib. 9. de Coronis c. 15. in fine. Adde (quod huic appoſitum & proprium eſt) Parthos, ſiue Perſas olim in prælio præmiſiſſe leones & dracones in hoſtes ad eos conſumendos, vti ex Luciano & Ennio docet Briſſonius libr. 2. de regno Perſarum pag. 310. Si-

Draconis dotes & ſymbola.

B mile ſomnium de dracone habuit Olympias mater Alexandri magni, quo ei portendebatur imperium & monarchia, vti eandem draco portendit Auguſto, Aureliano, Seuero, Scipioni, & alijs teſte Pierio Hierog. 15. Hinc & Pharao vocatur draco magnus, Ezech. 29. v. 3. Hinc quoque olim in bello vocabantur Draconarij, qui nunc vocantur vexilliferi. Denique ſicut dracones Moſis deuorarunt dracones Magorum Exodi 7. 12. ſic Mardochæus deuorauit Amanum. Sic etiamnum vulgò Dracones vocantur milites fortiſſimi, puta equites, qui à tergo accipiunt peditem, vt in prælio cum in terram deponentes tam equites, quàm pedites in hoſtem pugnent.

ET DVAS SORTES ESSE PRÆCEPIT; VNAM POPVLI DEI, ET ALTERAM CVNCTARVM GEN- VERS. 10.
C TIVM] Populo Dei, hoc eſt Iudæis aduerſantium & inimicorum; Aman enim miſit ſortem pro Iudæis occidendis: Mardochæus verò dedit ſortē pro gentibus Iudæorum hoſtibus mactandis.

VENITQVE VTRAQVE SORS IN STATVTVM EX ILLO IAM TEMPORE DIEM CORAM DEO VNIVERSIS GENTIBVS] q. d. vtraque ſors incidit in eādē diem à Deo ab æterno ſtatutam, ſcilicet in 13. & 14. Adar, ſiue Februarij: ſed dies hic fuit Iudæis felix & lætus, gentibus verò Iudæorum hoſtibus fuit infauſtus & exitialis, quia VERS. 11.

RECORDATVS EST DOMINVS HÆREDITATIS SVÆ] id eſt populi Iſraelitici, quem vt hæreditatē, & peculium ſuum Deus ſingulariter diligit; ideoque protegit, ſaluat, & propugnat. VERS. 12.

Symbol. S. Proſper. l. 1. de vocat. gentium c. 2.
D duas ſortes accipit fidelium & infidelium; Deus enim Iudæos quaſi fideles elegit ad gratiam & gloriam, à quibus gentes infideles excluſit, ita tamen, vt communem prouidentiæ ſuæ curſum & gratiā eis non denegarit, vti ibidem oſtendit Proſper; ſed pro Iudæis ſibi fidelibus magna fecit ſigna & portenta in Gentibus, vt cùm per Moſen Ægyptum decem plagis afflixit, cùm per Ioſue Chananæos, per Dauidem Philiſthæos ſubiugauit, &c. Ad hæc enim portenta hîc reſpicitur.

C A.

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

M*Ardochæus ſomnium ipſum enarrat, cuius ſignificationem iam c. 10. enarrabat.*

1. ANno quarto, regnantibus Ptolemæo & Cleopatra, attulerunt, Doſichæus, qui ſe
Sacerdotem Leuitici generis ferebat, & Ptolemæus filius eius, hanc epiſtolam
phurim, quā dixerunt interpretatum eſſe Lyſimachum Ptolemæi filium in Ieruſalem.

Hoc quoque principium erat in editione vulgata, quod nec in Hebræo, nec apud vllum fertur interpretum.

2. Anno ſecundo, regnante Artaxerxe maximo, prima die menſis Niſan, vidit ſom-
nium Mardochæus filius Iairi, filij Semei, filij Cis, de tribu Beniamin. 3. homo Iu-
dæus, qui habitabat in vrbe Suſis, vir magnus, & inter primos aulæ regiæ. 4. *. Erat * 4. Reg. 24. d.15. Supra. a.6.
autem de eo numero captiuorum, quos tranſtulerat Nabuchodonoſor rex Babylonis
de Ieruſalem cum Iechonia rege Iuda: 5. & hoc eius ſomnium fuit: Apparuerunt
voces, & tumultus, & tonitrua, & terræmotus, & conturbatio ſuper terram: 6. & ecce
duo dracones magni, paratique contra ſe in prælium. 7. Ad quorum clamorem cun-
ctæ concitatæ ſunt nationes, vt pugnarent contra gentem iuſtorum: 8 Fuitque dies
illa tenebrarum & diſcriminis, tribulationis & anguſtiæ, & ingens formido ſuper terram.
9. Conturbataque eſt gens iuſtorum timentium mala ſua, & præparata ad mortem.
10. Clamaueruntque ad Deum: illis vociferantibus, fons paruus creuit in fluuium ma-
ximum, & in aquas plurimas redundauit. 11. Lux & ſol ortus eſt, & humiles exal-
tati ſunt, & deuorauerunt inclytos. 12. Quod cùm vidiſſet Mardochæus, & ſurre-
xiſſet de ſtrato, cogitabat quid Deus facere vellet: & ſi fixum habebat in animo ſcire
cupiens quid ſignificaret ſomnium.

HOc caput initio libri ordine hiſtorico ponendum eſt, vti ponunt Græca Roman. A

Vers. 1. ANNO QVARTO, REGNANTIBVS PTOLEMÆO ET CLEOPATRA] in Ægypto. Illo enim æuo à primo Ptolemæo Lagi rege Ægypti ceteri omnes vocati ſunt Ptolemæi, reginæ verò Cleopatræ. Hic Ptolemæus fuit is, qui cognominatus eſt Philometor, ſextus ab Alexandro magno; ac Iudæis impensè fauit, imò omne regnum ſuum gubernandum commiſit, ac Duces militiæ ſuæ conſtituit Oniam & Doſithæum Iudæos, teſte Ioſepho l. 2. contra Appion. Incertum eſt, an hic Doſithæus ſit idem cum Doſithæo ſacerdote, qui epiſtolam *phurim*, id eſt ſortium à Mardochæo Hebr. ſcriptam, & à Lyſimacho in Græcum conuerſam, tulit in Ieruſalem, vti hîc dicitur. Porrò hic verſus non eſt Mardochæi, nec additus à Sept. hi enim vixerunt ante Philometorem ſub Ptol. Philadelpho, ſed ab aliquo poſteriore Scriba hagiographo hiſtoriæ causâ interiectus. B

Vers. 2. ANNO SECVNDO] Hic incipit epiſtola Mardochæi, quæ ſcripta fuit anno ſecundo Artaxerxis, id eſt Darij Hyſtaſpis imperantis in Perſide. Artaxerxes enim erat commune nomen regum Perſarum, ſicut Aſſuerus Medorum, vt dixi. Erat enim idem annus, quo Darius conceſſit Iudæis facultatem reſumendi fabricam templi, quam inchoarat Cyrus, ſed inhibuerat eius filius Cambyſes, vt patet 1. Eſdræ c. 4. & 6.

Vers. 5. ET HOC EIVS SOMNIVM FVIT: APPARVERVNT VOCES, ET TVMVLTVS, ET TONITRVA, ET TERRÆMOTVS, ET CONTVRBATIO SVPER TERRAM.] Hæc omnia ſignificabant tumultus & conturbationes, quos Aman excitauit contra Iudæos per edictum iubens omnes occidi. Erant enim multa centena Iudæorum millia, qui omnes erant necandi cum vxoribus, filiabus, & ancillis. Cogita quanta in eis fuerit conſternatio, tumultus, & cōploratio.

Vers. 6. PARATIQVE CONTRA SE IN PRÆLIVM] Græcè; *Proceſſerunt præliari vtrique*, nimirum Mardochæus contra Aman.

Vers. 7. VT PVGNARET CONTRA GENTEM IVSTORVM] puta contra Iudæos, qui erant populus fidelis Dei cultui dicatus.

Vers. 10. FONS PARVVS CREVIT IN FLVVIVM MAXIMVM, &c.

Vers. 11. LVX ET SOL ORTVS EST; ET HVMILES (Iudæi) EXALTATI SVNT, ET DEVORAVERVNT INCLYTOS] nimirum Aman cum eius aſſeclis, ceteriſque ſibi aduerſantibus.

Fons paruus fuit Eſther cum ſuis Iudæis, quæ primò vilis & exilis creuit in fluuium, imò in lucē & ſolem conuerſa eſt, cùm effecta regina Mardochæum & Iudæos extulit, vt de Aman & hoſtibus ſuis eos mactando triumpharent. Alludit ad fonticulos, qui in profundis locis, vt puteis & antris, modicè exiliunt, ideoque obſcuri ſunt & tenebroſi; ſed dum affluxu vicinarum aquarum creſcunt, fiunt lympidi & lucidi, iuxta illud:

Fons erat illimis nitidis argenteus vndis.

imò fiunt fulgidi inſtar ſolis, præſertim dum radijs ſolis ita verberantur, vt ſol in eis vel iridem vel ſeipſum exprimat, vt fit in parelio, quando ſol in nubibus aqueis rarefactis tranſparens alium quaſi ſolem in eis ſpectandum exhibet. Simili enim modo Eſther poſt adeptum regnum maieſtate & gloria refulſit quaſi ſol. vide dicta c. præced. v. 7.

Cogitabat qvid Devs facere vellet, et fixvm habebat in animo (inueſtigare, & ſcrutari ſomnij ſignificationem) scire cvpiens qvid significaret somnivm.] Hinc patet Mardochæum cùm primò vidit ſomnium, eius ſignificationem non intellexiſſe, ſed ſenſim ex rerum euentu, & Dei inſtinctu eam cognouiſſe. A Sentiebat tamen in genere ſibi à Deo inſpirari, aliquid magni in fauorem Iudæorum eo ſignificari. Vnde Ioſippus filius Gorionis libr. 2. *Cùm Aman*, ait, *Mardochæo tam infenſus eſſet, ait ad ſuam Eſther, impletur ſomnium, quod narraui tibi in diebus iuuentutis tuæ.*

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Sup. 2. d. 21. & 6. a 2. *Mardochæus Aſſuero per Eſtherem reuelat coniurationem eunuchorum contra eum, de qua cap. 2. 21. quare ordine hiſtorico eò loci hoc caput inſerendum eſt: quæ enim ibi ſtrictim dicta ſunt, hîc fuſiùs enarrantur.*

1. MOrabatur autem eo tempore in aula regis, cum Bagatha & Thara eunuchis re-
gis, qui ianitores erant palatij. 2. Cumque intellexiſſet cogitationes eorum,
& curas diligentiùs peruidiſſet, didicit quòd conarentur in regem Artaxerxem manus
mittere, & nunciauit ſuper eo regi. 3. Qui de vtroque habita quæſtione, confeſſos
iuſſit duci ad mortem. 4. Rex autem quod geſtum erat ſcripſit in commentarijs:
ſed & Mardochæus rei memoriam litteris tradidit. 5. Præcepitque ei rex, vt in au-
la palatij moraretur, datis ei pro delatione muneribus, 6. Aman verò filius Amada-
thi bugæus, erat glorioſiſſimus coram rege, & voluit nocere Mardochæo & populo
eius, pro duobus eunuchis qui fuerant interfecti.

Hucuſque proœmium.

Quæ ſequuntur, in eo loco poſita erant, vbi ſcriptum eſt in volumine,
Et diripuerunt bona, vel ſubſtantias eorum.
Quæ in ſola vulgata editione reperimus.
Epiſtolæ autem hoc exemplar fuit.

Vers. 5. DAtis pro delatione mvneribvs] exiguis & parui momenti: nam poſtea maiora dedit, vt patet c. 6. v. 3. Aut potiùs eſt prolepſis, ſiue anticipatio: munera enim hæc data videntur Mardochæo non ſtatim à delatione, ſed diu poſt, cùm ſcilicet rex legens Annales intelligeret, nihil mercedis Mardochæo pro delatione datum fuiſſe, vti narratur c. 6. 3.

Vers. 6. *Aman Bugæus, Cur. Reſponſ. 1.* Aman verò filivs Amadathi bvgævs erat gloriosissimvs] Cur Aman vocatur Bugæus? Reſpondent aliqui vocatur Bugæus, id eſt filius Bogis. Bogim enim magnifecit Xerxes teſte Herodoto libr. 7. & 8. Bogem quoque fuiſſe Macedonem, vti erat Aman, liquet ex eo, quod addit Herodot. eum fuiſſe oriundum ex vrbe Sion, id eſt Amphioli, quæ vrbs eſt Macedoniæ, *2. & verò.* quam præterfluit Aiymon fluuius. Verùm hæc contigerunt ante Xerxem ſub Dario patre Xerxis, vt oſtendi in Proœmio. Dico ergo *Bugæus*, vel vt aliqui legunt, *Vgæus*, idem eſt quod *Agagæus*, id eſt oriundus ex ſtirpe Agag regis Amalec. Id ita eſſe liquet ex eo, quòd τὸ Bugæus non ſit in Hebr. ſed acceptum ex Sept. qui cap. 3. v. 1. pro *ex ſtirpe Agag* vertunt *Bugæus*. Nam ex Agag dempto primo Aleph per Aphæreſin fit *Gag*, vel *Gog*. vti pro *Agag* vertunt Sept. Nu. 24. v. 7. Iam ex *Gog* fit *Gogæus*, & inde *Bogæus* vel *Bugæus*. Nam littera *b.* ſubinde commutatur cum g. vt docet S. Hier. in locis Hebr. vbi Gobel, ſiue Gyblum, quod eſt apud B Ezech in Hebr. ait eſſe *Byblum*, vrbem celebrem Phœniciæ. Plura ſimilia exempla commutationis litteræ *b.* in *g.* affert Angelus Caninius in Helleniſmo. Licet enim Aman ſtirpe proxima fuerit Macedo, vt dicitur c. 16. 10. tamen priſca proſapiâ & origine fuit Amalecita ex ſtirpe Agag, vt dixi c. 3. 1. Poteſt ſecundò τὸ *Bugæus* eſſe nomen non proprium, nec patronymicum, ſed appellatiuum; vnde Roman. illud ſcribunt per minuſculum *b.* vt ſignificet magnum iactatorem & glorioſum, qualis hîc dicitur fuiſſe Aman, vt τὸ *bugæus* componatur ex βοῦ, quæ particula Græcis auxeſin affert à βοῦς, id eſt bos, q. d. bouinâ magnitudine, & γαίω, id eſt glorior, iacto, vt *augæus* ſit idē quod *boiæ*, hoc eſt immaniter *ſe iactans*. Vnde C Plutar in quæſt. Græc. *Bubalum*, inquit, *ducunt pro magno ſicut Poëta* (Homerus Agamemnonem) *dixit* βοῦπιν, *id eſt bouinus, hoc eſt magnis præditum oculis, & bugæum, qui ſe glorioſè iactaret.* Hinc Homerus Βουγάϊε vocat magnum iactatorem. Hinc & Italicum *bugia*, id eſt mendacium: glorioſi enim thraſones, qui magna de ſe iactant, vti Aman, multa mentiuntur, Itali enim multas voces accipiunt à Græcis, vtpote in Italia habitantibus. Vnde & Calabria, in quo docuit Pythagoras, dicta eſt magna Græcia.

Pro dvobvs evnvchis] ſuſpenſis per delationem Mardochæi. Nam hi erant amici & fœderati Aman, vt dixi c. 2. v. 21.

C A-

Digitized by Google

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EXemplar epiſtolæ Aſſueri miſſæ ab Aman ad communem Iudæorum cædem, quæ ordine hiſtorico inſerenda eſt c. 3. v. 14. vt ibidem inſerunt Græca Roman. Deinde v. 8. ſubijcitur oratio Mardochæi pro hac cæde auertenda, quæ ordine hiſtorico collocanda eſt poſt c. 4.

1. REx maximus Artaxerxes ab India vſque Æthiopiam, centum viginti ſeptem
prouinciarum principibus & ducibus, qui eius imperio ſubiecti ſunt, ſalutem.
2. Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem meæ ditioni ſubiugaſ-
ſem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, ſed clementia & lenitate guber-
nare ſubiectos, vt abſque vllo terrore vitam ſilentio tranſigentes, optata cunctis mor-
talibus pace fruerentur. 3. Quærente autem me à conſiliarijs meis, quomodo poſ-
ſet hoc impleri, vnus qui ſapientia & fide ceteros præcellebat, & erat poſt regem ſe-
cundus, Aman nomine, 4. indicauit mihi in toto orbe terrarum populum eſſe di-
ſperſum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium Gentium conſuetudinem fa-
ciens, Regum iuſſa contemneret, & vniuerſarum concordiam nationum ſua diſſen-
ſione violaret. 5. Quod cùm didiciſſemus, videntes vnam gentem rebellem ad-
uerſus omne hominum genus peruerſis vti legibus noſtriſque iuſſionibus contraire, &
turbare ſubiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam, 6. iuſſimus,
vt quoſcumque Aman, qui omnibus prouincijs præpoſitus eſt, & ſecundus à rege, &
quem patris loco colimus, monſtrauerit, cum coniugibus ac liberis deleantur ab inimi-
cis ſuis, nulluſque eorum miſereatur, quartadecima die duodecimi menſis Adar anni
præſentis: 7. vt nefarij homines vno die ad inferos deſcendentes, reddant impe-
rio noſtro pacem, quam turbauerant.

Hucuſque exemplar epiſtolæ.

Quæ ſequuntur, poſt eum locum ſcripta reperi vbi legitur,
Pergenſque Mardochæus, fecit omnia quæ ei mandauerat Eſther.

Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.

8. Mardochæus autem deprecatus eſt Dominum, memor omnium operum eius,
9. & dixit: Domine, Domine rex omnipotens, in ditione enim tua cuncta ſunt po-
ſita, & non eſt qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati, ſi decreueris ſaluare Iſrael. 10. Tu
feciſti cælum & terram, & quidquid cæli ambitu continetur, 11. Dominus om-
nium es, nec eſt qui reſiſtat maieſtati tuæ. 12. Cuncta noſti, & ſcis quia non pro
ſuperbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate, fecerim hoc, vt non adorarem
Aman ſuperbiſſimum. 13. (libenter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia pedum
eius deoſculari paratus eſſem,) 14. ſed timui ne honorem Dei mei transferrem
ad hominem, & nequaquam adorarem, excepto Deo meo. 15. Et nunc Domine
rex Deus Abraham, miſerere populi tui, qui, quia volunt nos inimici noſtri perdere, &
hereditatem tuam delere. 16. Ne deſpicias partem tuam, quam redemiſti tibi de
Ægypto. 17. Exaudi deprecationem meam, & propitius eſto ſorti & funiculo tuo,
& conuerte luctum noſtrum in gaudium, vt viuentes laudemus nomen tuum Domine,
& ne claudas ora te canentium. 18. Omnis quoque Iſrael pari mente & obſecratio-
ne clamauit ad Dominum, eò quod eis certa mors impenderet.

Vers. 2. VITAM SILENTIO (id eſt quietè ſine turbis & tumultibus) TRANSIGENTES] *in pace & tranquillitate*, vt habent Græca.

Vers. 6. DELEANTVR QVARTADECIMA DIE MENSIS DVODECIMI ADAR.] Nam 13. die iuſſi ſunt inchoare cædem, ſed die 14. eandem perficere, vti ſorte commutatâ feciſſe Iudæos patet cap. 9. 17. nil ergo hæc antilogia habet vitium, vt ſuſpectam faciat auctoritatem & fidem horum capitum, vt volunt Nouantes.

Vers. 8. Recitatur hoc verſu oratio Mardochæi: ante quam S. Hier. ita præfatur: *Hæc non habentur in Hebraico*, ſcilicet illo breuiori quo vſus fuit S. Hier. *nec apud vllum feruntur interpretum*, nimirum Aquilam, Symmachum, Theodotionem, quintam, & ſextam editionem, & ſimiles. Nam excipiendi ſunt Sept. quia ex eis hæc tranſtulit S. Hier.. nam ante eum verſio Sept. erat vulgata, qua vtebatur Eccleſia; ex vulgata autem hæc ſe tranſtuliſſe fatetur S. Hier. in Proœmio c. 15.

Porrò hæc oratio Mardochæi pia eſt, neruoſa, & ardens, quam proinde vſurpat Eccleſia in Miſſa feriâ quartâ poſt Domin. 2. Quadrageſimæ; ex quo liquet illam, vti & cetera horum capitum eſſe Scripturam Canonicam iuxta decretum Concilij Trident. ſeſſ. 4.

Vers. 13. LIBENTER ENIM PRO SALVTE ISRAEL ETIAM VESTIGIA PEDVM EIVS DEOSCVLARI PARATVS ESSEM] *veſtigia*, vel propriè accipe, quæ pede pulueri vel terræ imprimuntur; vel Metonymicè ipſos pedes pedumque plantas, quibus hæc veſtigia terræ imprimûtur. Vnde Ioſippus Gorionides habet: *Paratus fuiſſem lingere calceum, qui in eius eſt pedibus, & puluerem quem ipſe calcaſſet.* Alludit ad illud Iſaiæ 49. 23. *Vultu in terram demiſſo adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent.* Et ad illud Pſal. 71. 9. *Coram illo procident Æthiopes, & inimici eius terram lingent.* ita Serarius & Sanchez, qui multis exemplis oſtendit veſtigium ſæpè ſumi pro pede veſtigium imprimente terræ; id eſt pro planta pedis, quæ terram premit & lutum ſordeſque colligit: hanc enim oſculari actus eſt ſummæ demiſſionis & venerationis.

SEPTIMVS NE HONOREM DEI MEI (puta cultum latriæ ſoli Deo debitum) TRANSFERREM AD HOMINEM] Volebat enim Aman adorari vt Deus, vt oſtendi c. 3. 2. Vers. 14.

NE DESPICIAS PARTEM TVAM] ſcilicet hæreditariam, id eſt populum Iſrael, quem tibi in hæreditatem & peculium, quaſi proprium & peculiarem ex omnibus gentibus ſelegiſti. Vers. 16.

ET NE CLAVDAS (Græcè *ne perdas*; id eſt ne claudi & perdi ſinas) ORA TE CANENTIVM.] Sic enim ampliùs tibi canere non poterunt; itaque laus tua peribit & tibi & nobis. Vers. 17.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Estheris oratio & planctus, quæ orationi Mardochæi ſubnectenda eſt poſt cap. 4. vti in Græco Rom. ſubnectitur.

1. Eſther quoque regina confugit ad Dominum, pauens periculum, quod imminebat. 2. Cumque depoſuiſſet veſtes regias, fletibus & luctui apta indumenta ſuſcepit, & pro vnguentis varijs, cinere & ſtercore impleuit caput, & corpus ſuum humiliauit ieiunijs: omniaque loca, in quibus antea lætari conſueuerat, crinium laceratione compleuit. 3. Et deprecabatur Dominum Deum Iſrael, dicens: Domine mi, qui rex noſter es ſolus, adiuua me ſolitariam, & cuius præter te nullus eſt auxiliator alius. 4. Periculum meum in manibus meis eſt. 5. * Audiui à patre meo, quòd tu Domine tuliſſes Iſrael de cunctis Gentibus, & patres noſtros ex omnibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres hæreditatem ſempiternam, feciſtique eis ſicut locutus es. 6. Peccauimus in conſpectu tuo, & idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum; 7. coluimus enim deos eorum. Iuſtus es Domine: 8. & nunc non eis ſufficit, quòd duriſſima nos opprimunt ſeruitute, ſed robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ deputantes. 9. volunt tua mutare promiſſa, & delere hæreditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi & altaris tui, 10. vt aperiant ora Gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in ſempiternum. 11. Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt, ne rideant ad ruinam noſtram: ſed conuerte conſilium eorum ſuper eos, & eum, qui in nos cœpit ſæuire, diſperde. 12. Memento Domine, & oſtende te nobis in tempore tribulationis noſtræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuerſæ poteſtatis. 13. tribue ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu leonis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt & ipſe pereat, & ceteri qui ei conſentiunt. 14. Nos autem libera manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, niſi te, Domine

* *Deut. 4. a. 3.*

qui

qui habes omnium ſcientiam, 15. & noſti quia oderim gloriam iniquorum, &
deteſter cubile incircumciſorum, & omnis alienigenæ: 16. Tu ſcis neceſſitatem
meam, quòd abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum
in diebus oſtentationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non
portem in diebus ſilentij mei, 17. & quòd non comederim in menſa Aman, nec
mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum: 18. & nunquam
lætata ſit ancilla tua, ex quo huc tranſlata ſum vſque in præſentem diem, niſi
in te Domine Deus Abraham. 19. Deus fortis ſuper omnes, exaudi vocem eo-
rum qui nullam aliam ſpem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.

Vers. 1. PAVENS PERICVLVM] Sept. *in agone mortis comprehenſa*, qualis fuit agonia & oratio vltima Chriſti in horto.

Vers. 2. HVMILIAVIT IEIVNIIS] τὸ *ieiunijs* non eſt in Græco, ſed intelligitur: Hebræi enim humiliationem corporis vocant ieiunium; nil enim ita carnem deprimit ac ieiunium: vnde Hebræi ieiunium ab Eſther indictum die 13. Adar appellant *taanith Eſther*, id eſt humiliationem, hoc eſt ieiunium Eſtheris. Sapienter S Ambr. Ep. 83. *Eſther*, inquit, *regem ſuperbum ſuis inclinauit ieiunijs*: qua de re plura dixi c. 4. in fine.

CRINIVM LACERATIONE] Solebant veteres in grandi calamitate & planctu manus complodere, pectus tundere, genas vellere, crines lacerare ex doloris vehementia vt omnes ad commiſeratione & complorationem commouerent, vti de ſe narrat Eſdras l. 1. cap. 9. & de Alexandra Hircani filia & ſocru Herodis, ac Salome ſorore Herodis refert Ioſephus l. 15. c. 11. & l. 16. c. 11.

Vers. 3. ADIVVA SOLITARIAM] tum quia in aula regis gentilis ſola ſum Iudæa, tum quia omni humano auxilio ſum deſtituta, vt ſequitur; tum quia nullius hominis ſed Dei ſolius alloquium & conſolationem deſidero. Ioſippus ait Eſtherem ſic oraſſe: *Ego hîc habito ſola; ego in domo regis ſola, abſque patre & abſque matre ſum. Sicut pupilla paupercula, quæ oſtiatim mendicat, ita ego mendico miſerationes tuas feneſtratim*, id eſt per ſingulas feneſtras ab vna in aliam pergens: vt in cælum proſpiciam, indeque auxiliũ tantæ afflictionis à Deo expectem; hac enim de cauſa ſolebant Iudæi orantes ſolaria conſcendere, & per feneſtras in cælum proſpicere, vti fecit Iudith cap. 8. 5. Daniel c. 6. 10. imò Chriſtus hac de cauſa montes conſcendebat, ibique *erat pernoctans in oratione Dei*. Lucæ 6. 12.

Vers. 4. PERICVLVM MEVM (Ioſippus *anima mea*) IN MANIBVS MEIS] id eſt præſentiſſimum & ſummum eſt: quod enim in manibus geſtatur, facile effundi, vel à fure aut hoſte eripi & auferri poteſt. Sic Dauid fugiens Saulem & hoſtes quærentes eum occidere, ait pſal. 118. v. 109. *Anima mea in manibus meis*, id eſt vita mea eſt in ſummo periculo, vt eam manu geſtare videar, & cuiuis eam auferre volenti offeram.

Vers. 7. COLVIMVS ENIM DEOS EORVM] non ego, ſed maiores noſtri in Ieruſalem ſub Manaſſe, aliiſque regibus idololatris. ita Ioſippus Gorionides.

Vers. 8. ROBVR MANVVM SVARVM IDOLORVM POTENTIÆ DEPVTANTES] hoc eſt, vt vertit Ioſippus: *Ecce ipſi* (Aman eiuſque aſſeclæ) *non dicunt te* (ô Domine) *nos in manus ſuas tradidiſſe, ſed idolis ſuis* (Mithræ, id eſt ſolis) *id acceptum ferunt*.

Vers. 9. VOLVNT TVA MVTARE PROMISSA (quibus tu patribus noſtris Abrahæ, Iſaac, Iacob, Moyſi, &c.

A promiſiſti te fore Deum & protectorem noſtrum). ET DELERE HÆREDITATEM TVAM (id eſt populum Iſrael, qui quaſi tuum peculium te ſolum vt Deum & Dominum ſuum agnoſcit & colit) ATQVE EXTINGVERE GLORIAM TEMPLI ET ALTARIS TVI] iam recenter in Ieruſalem ab hoc Aſſuero, id eſt Dario Hyſtaſpis reædificati 1. Eſdræ 6. Si enim Dario perſuaſiſſet Aman perdere Iudæos omnes in Perſide, non ſtetiſſet hic eius odium, ſed & Ieruſalem cum templo euerti curaſſet.

ET PRÆDICENT CARNALEM REGEM] Darium vel Aman, qui quaſi rex & tyrannus nobis dominatur, vt *prædicent* eum nobis, noſtroque Deo potentiorem nos omnes occidiſſe & exterminaſſe. Vers. 10.

NE TRADAS SCEPTRVM TVVM HIS QVI NON SVNT] id eſt falſis Dijs & idolis qui non ſunt Dij, vt eis aſcribatur diuinitas & omnipotẽtia tua: q. d. ne ſinas dæmonibus quaſi Dijs attribui potentiam diuinam, quaſi per illam Aman eos colẽs nos per- Vers. 11.
B diderit, vt dæmones de te ô Domine triumphent ac pro te vt Dij colantur.

TRIBVE SERMONEM COMPOSITVM IN ORE MEO IN CONSPECTV LEONIS] q. d. ita appoſitè cõpone & diſpone verba mea in ore meo, vt Darij mariti mei qui terribilis eſt vt leo, animos mitigẽ, & ad me meorumque Iudæorum miſericordiam inflectam. Hinc S. Aug. libr. 4. de doct. Chriſtiana c. 15. docet concionatorem idem quod Eſther hîc ante concionem debere à Deo flagitare, vt nimirum ita componat verba in ore ſuo, vt auditorum mentes penetrent, feriant, & compungant. Ecce Eſther accedens ad Darium non vocata tremit vt capella coram leone, quaſi ab eo deuoranda; ideoque tota afflicta & compuncta vnius Dei opem ardentiſſimè implorat & impetrat. Sic S. Paulus Vers. 13.
C Neronem vocat leonem dicens: *Liberatus ſum de ore leonis* 2. Timoth. 4. 17. Nam vt dicitur Prouer. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita & terror regis*. Id in Dario patebit c. ſeq.

NOSTI QVIA ODERIM GLORIAM INIQVORVM, ET DETESTER CVBILE INCIRCVMCISORVM] q. d. Ego quia ſum fidelis & Dei cultrix deteſtor coniugium & copulam cum Dario infideli & idololatra, ſed tamen eam admitto & permitto neceſſitate adacta, vt eum mihi meiſque Iudæis placem & conciliem. Vers. 15.

TV SCIS NECESSITATEM MEAM] qua compellor me vt reginam regaliter more Perſico ornare, vt regi marito meo placeam, quod vtique nollem, nec facerem, niſi neceſſitas hæc me cogeret. Hinc S. Aug. ep. 199. ad Ecdiciam eam reprehendit, quod vni Deo placere volens, indiſcreto zelo habitum monachę aſſumeret, & ſua in pauperes diſtribuens inſcio marito ei diſpliceret, eique adulterandi occaſionem daret. Vers. 16.

QVOD

QVOD ABOMINER SIGNVM SVPERBIÆ MEÆ, QVOD EST SVPER CAPVT MEVM IN DIEBVS OSTENTATIONIS MEÆ] cùm ſcilicet in publico vel coram rege compareo, meque vt reginam in habitu ornatuque regali oſtendo. Signum ſuperbiæ vocat regiam cidarim ſiue coronam, quam celſam & auro gemmiſque diſtinctam in capite quaſi turrim geſtabat, vti etiamnum nonnullæ caput ita ornant & attollunt, vt turritæ vel turrigeræ eſſe videantur, de quibus Iuuen. Sat. 10.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Turrificat caput, Andromachen à fronte videbis,
Poſt minor eſt, aliam credas.

ET DETESTER ILLVD QVASI PANNVM MENSTRVATÆ]. Græci *quaſi pannum menſtruorum*, id eſt pannum infectum ſanguine menſtruo, qui ſordidiſſimus, fœtidiſſimus, imò venenatus & planè abominabilis eſt, vti multis oſtendit Plin. libr. 7. c. 19. Audi S. Aug. ep. 199. iam citata: *Eſther illa regina Deum timens, Deum colens, Deo ſubdita, marito regi alienigenæ non eundem ſecum colenti Deum, tamen ſubiecta ſeruiebat, quæ cum extremo periculo, non ſuo tantùm, ſed etiam gentis ſuæ, qui tunc erat populus Dei, domino proſterneretur orando, in ipſa oratione ſua dixit, ita ſibi eſſe ornatum regium, ſicut pannum menſtrualem: & ita orantem confeſtim exaudiuit, qui cordis inſpector eam verum dicere ſciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & deorum alienorum falſorumque cultorem.*

ET NON PORTEM IN DIEBVS SILENTII MEI] A quibus ſcilicet domi in cubiculo meo vt priuata perſona quieſco & deliteſco.

ET NON BIBERIM VINVM LIBAMINVM] ſcilicet idolis oblatum & prælibatum. Vers. 17.

ET NVNQVAM LÆTATA SIT ANCILLA TVA EX QVO HVC (in aulam & thronum regium) TRANSLATA SVM VSQVE IN PRÆSENTEM DIEM NISI IN TE DEVS ABRAHAM] q. d. ſicut Abraham vni Deo credidit, in eoque ſolo ſperauit, omniaq; bona ſua in eodem collocauit, vt de nullo alio gauderet, quàm in Deo & de Deo ſuo: ſic & ego nũquam lætata ſum in honore & ornatu regio, nec in diuitijs & delicijs regalibus vtpote exilibus, caducis, & varijs, ſed in te ſolo Domine Deus; tu B enim mihi es omnis honor, omnis decor, omnis voluptas, omnis opulentia, omnis ſuauitas, omne bonum: idque ſolidum, ſtabile, immenſum, & ſempiternum. Magna fuit Eſtheris animæ puritas, ſinceritas, charitas, ſanctitas, vt ex his verbis liquet. Diſcamus ab ea in nulla re mundi lætari, ſed in ſolo Deo; Vti Dauid hortatur dicens: *Lætamini in Domino & exultate iuſti.* Et: *Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Pſal. 36. 4. Et Paulus: *Gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete.* Philipp. 4. 4. vide ibi dicta: Deus enim ſolus eſt verum cordis gaudium, imò mare & oceanus vti bonorum, ita & gaudiorum omnium. Ipſe ſolus immenſis gaudijs implet omnes ſenſus & ſinus animæ noſtræ. Ieſus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde, ait S. Bern. Vers. 18.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Eſther ornatu regio ſiſtit ſe Aſſuero, ſed terribili eius aſpectu perculſa ſemel & iterum quaſi exanimata corruit: vnde Aſſuerus accurrens ei blanditur, eamq́; ſibi reſtituit.

Hæc quoque addita reperi in editione vulgata.

1. ET mandauit ei (haud dubium quin Eſther Mardochæus) vt ingrederetur ad
regem, & rogaret pro populo ſuo pro patria ſua. 2. Memorare (inquit) die-
rum humilitatis tuæ, quomodo nutrita ſis in manu mea, quia Aman ſecundus à rege
locutus eſt contra nos in mortem: 3. & tu inuoca Dominum, & loquere regi pro
nobis, & libera nos de morte.

Necnon & iſta quæ ſubdita ſunt.

4. Die autem tertio depoſuit veſtimenta ornatus ſui, & circumdata eſt gloria ſua.
5. Cumque regio fulgeret habitu, & inuocaſſet omnium rectorem & ſaluatorem
Deum, aſſumpſit duas famulas, 6. & ſuper vnam quidem innitebatur, quaſi præ
delicijs & nimia teneritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens: 7. altera autem
famularum ſequebatur dominam, deſſuentia in humum indumenta ſuſtentans. 8. Ip-
ſa autem roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitentibus oculis, triſtem cela-
bat animum, & nimio timore contractum. 9. Ingreſſa igitur cuncta per ordinem
oſtia, ſtetit contra regem, vbi ille reſidebat ſuper ſolium regni ſui, indutus veſtibus
regijs, auroque fulgens, & pretioſis lapidibus, eratque terribilis aſpectu. 10. Cum-
que eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit,
&, in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinauit caput. 11. Con-
uertitque Deus ſpiritum regis in manſuetudinem, & feſtinus ac metuens exiliuit

de,

de ſolio,& ſuſtentans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur:
12. Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus,noli metuere. 13. Non morieris,non
enim pro te,ſed pro omnibus hæc lex conſtituta eſt. 14. Accede igitur, & tange
ſceptrum. 15. Cumque illa reticeret, tulit auream virgam, & poſuit ſuper collum
eius,& oſculatus eſt eam,& ait: Cur mihi non loqueris? 16. Quæ reſpondit: Vidi te
domine quaſi Angelum Dei, & conturbatum eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ.
17. Valde enim mirabilis es domine,& facies tua plena eſt gratiarum. 18. Cumque
loqueretur, ruſus corruit, & penè examinata eſt. 19.Rex autem turbabatur,& om-
nes miniſtri eius conſolabantur eam.

Vers.2. Hoc caput inſerendum eſt cap. 5. nam quæ ibi breuiùs dicta ſunt, hic fuſiùs recenſentur.

Nutrita sis in manu mea] per manum meam, id eſt per me, meamque opem & operam: quanquam & propriè infantes geſtantur manu ſiouque nutricum (qualis Eſtheri fuerat Mardochæus) ibique nutriuntur.

Locutus est contra nos in mortem] id eſt ad mortem, vt nos morti addixerit per regis edictum.

Vers.4. Deposuit vestimenta ornatus sui] modeſti & mœſti,quo ad luctum & pœnitentiam induta & ornata erat. Vnde Græcè eſt: *Depoſuit veſtimenta luctus.*

Circumdata est gloria sua] id eſt glorioſa corona regia, ceteriſque veſtibus aureis & gemmeis,vtpote regalibus ſe induit. ſic Iob c.19.9.ait: *Spoliauit me gloria mea*, quam explicans ſubdit: *& abſtulit coronam de capite meo*: Iob enim erat rex,& coronâ regiâ coronabatur.

Vers.6. Et super vnam quidem innitebatur quasi præ deliciis (Græcè ὡς τρυφερευομένη; id eſt quaſi delicatè agens, delicatè ſe regens) et nimia teneritudine corpus suum ferre non sustinens] Aſſumpſit Eſther ſpeciem hanc teneritudinis, vt per eam Aſſuerum commoueret ad miſericordiam. Et verè erat tenera & debilis, tum ex ſexu, tum ex ieiunio,tum ex metu; vnde & corruit.

Vers.8. Tristem celabat animum et nimio timore contractum] nouerat enim Darium eſſe terribilem; ac edictum eius de nece Iudæorum iam latum & promulgatum,ex lege Perſarum non poſſe reuocari: rurſum capitale eſſe regem adire, niſi quis ab eo vocatus eſſet.Quare ſciens certum ſe adire capitis periculum,plena erat timore & trepidatione,ne res malè cederet,ac rex excandeſcens iuberet illico edictum ſuum de Iudæis mactandis executioni mandari. Vnde ſequitur:

Vers.9. Ingressa igitur cuncta per ordinem ostia, stetit contra regem] Veriſimile eſt Eſtherem trepidantem non prope acceſſiſſe ad regem, ſed terribili eius aſpectu conterritam ſtetiſſe eminus ad oſtium, quod erat ex aduerſo regis in ſolio reſidentis. Vnde cap.5.1. dicitur ſtetiſſe *in atria domus regiæ, quod erat interius contra baſilicam regis.*

Vers.10. Cumque elevasset faciem,et ardentibus oculis furorem pectoris indicasset] quem conceperat, ait Ioſippus,æquè ac Ioſephus; ex eo quòd Eſther non vocata contra legem ad ſe ingreſſa eſſet, putans ſe ab Eſther contemptum. Reges Perſarum enim magnam,imò diuinam maieſtatem præ ſe ferebant, & magnam reuerentiam, imò latriam à ſuis exigebant,volentes adorari vt Dij. Accedebat, quòd Darius natura erat choleri-

A cus & ferox, vt patet ex eo quod de ipſo narrat Seneca l.3.de Ira c.16. *Cùm bellum*,inquit; *Scythis indixiſſet Orientem cingentibus, rogatus ab Obazo nobili ſene, vt ex tribus liberis vnum in ſolatium patri relinqueret, duorum operâ vteretur, pluſquam rogatus pollicitus, omnes ſe dixit illi remiſſurum, & occiſos in conſpectu parentis abiecit, crudelis futurus, ſi omnes abduxiſſet.* Subdit ſimile de Xerxe Darij filio; *qui Phythio*,inquit, *quinque filiorum patri vnius vacationem petenti, quem vellet eligere permiſit. Deinde quem elegerat, in partes duas diſtractum ab vtroque viæ latere poſuit, & hac victima luſtrauit exercitum.* Darij ferocia.

Regina corruit] Suſpicatur aliqui illam ſimulaſſe deliquium animi, vt iram regis flecteret. Verùm pallor & ea quæ ſecuta ſunt, indicant verum fuiſſe deliquium. Nam vt præceſſit, ipſa acceſ-

B ſit nimio timore contracta: deinde videns regem in tanta maieſtate ſcintillantibus & furibundis oculis ſe intueri, tremore perculſa,quaſi exanimata corruit. Maieſtas enim regia mirè percellit accedentes ad eam. Narrarunt viri graues, qui aliàs neminem metuebant,ſolebantque cum Principibus liberè & familiariter agere, cùm ad Philippum II. Hiſpan. regem aliquid petituri accederent, ac rex in eos oculos ſuos cum regia grauitate defigeret, conſternatos obmutuiſſe, ac licet rex comiter eos inuitaret,vt ſua proponerent; tamen ne verbum quidem effari potuiſſe.

Convertitque Devs spiritvm regis in mansvetvdinem] *Conuertit* tum per miſerabi- Vers.11.

C lem aſpectum collabentis reginæ, tum per internum inſtinctum & impulſum quo eum flectebat ad commiſerationem, vt iram commutaret in māſuetudinem & blanditias. *Cor regis* enim *in manu Domini; quocumque voluerit inclinabit illud.* Prou.21.2. præſertim quia videbat Aſſuerus Eſtherem ex contemptu non acceſſiſſe, vt putabat, ſed ſummè ſe metuere & reuereri (hoc enim reges quærunt) adeoque ex reuerentia & tremore corruere & deliquium pati.

Quid habes Esther? Ego svm frater Vers.12.

D tvvs] *Frater*, id eſt maritus qui te amo non vt maritus & dominus, ſed vt frater, ſocius & æqualis. Nota coniuges ſubinde ſe mutuò compellare fratres & ſorores, idque partim pudicitiæ & caſtitatis, partim beneuolentiæ & arcti amoris coniugalis cauſa, præſertim quia prima mundi poſt Adam & Euam connubia fuere fratrum & ſororū. Sic ſponſa in Canticis à ſponſo vocatur ſoror: ſic ſapientia vocatur ſponſa ſapientis. Sap.8.2. Eadem amica & ſoror nominatur Prou.7.4. Denique (quod huic loco proprium eſt) Perſæ ſolebant ſorores accipere in vxores,teſte S.Hier. l.2.contra Iouin. Idem ex Herod. Agathia, Clem. Alexan. Diogene, Laërtio docet Briſſonius lib.2.de regno Perſ.p.225. *Frater id eſt maritus. Cur*

Et

VERS. 15. ET OSCVLATVS EST EAM] quaſi ſponſam dilectam, vt hiſce blanditijs eam quaſi exanimem ſibi redderet. Eſther hic repræſentat B. Virginem, quæ Aſſuerum, id eſt Deum iratum toti generi humano ob peccata Adæ & poſterorum adiens cū duabus ancillis, hoc eſt cum duplici creatura, angelica ſcilicet & humana, ait S. Bonau. in ſpeculo c. 3. Myſticè cum duplici virtute & vita, actiua ſcilicet & contemplatiua, eumque obſecrans præ ſacro numinis metu & reuerentia quaſi in deliquium corruit, ſed Deus ei blandiens & oſculans conceſſit quod poſtulabat, nimirum ſalutem generis humani, ideoque filium ſuum ei dedit, vt in ea carnem aſſumens fieret hoſtia piacularis & redemptor mūdi. Hoc eſt quod ipſa petebat Cant. 1. 1. *Oſculetur me oſculo oris ſui.*

VERS. 16. VIDI TE DOMINE QVASI ANGELVM DEI] angelica maieſtate & ſplendore refulgentem; ideoque metum & terrorem mihi ceteriſque incutientem. Hinc Coſroas rex Perſarum gentilis quē A ſuperauit Heraclius Imp. iuxta ſe miram fabricari iuſſit ſphæram, in qua angeli regem circumſtabāt. Audi Theophanem, & ex eo Baronium to. 8. Anno Chriſti 622. *Heraclius victo Coſroha abominandū offendit Coſrohis ſimulachrum, & effigiem eius in globi formā, referente palatij tholo, tanquam in cælo ſedentem. Circum erant Sol, Luna, & aſtra quibus ille ſuperſtitioſus tamquam Dijs ſeruiebat, circumſtantibus ſuis Angelis ſceptrigeris. Machinas porrò impius parauerat, quæ eo ex loco guttas pluuiæ inſtar amitterent ſonitumque tonitrus æmulum ederent. Hæc omnia ipſamque Ignis ædem totamque vrbem combuſſit Heraclius.* Ecce vt Coſroas affectarit diuinitatem repræſentando Angelos, tonitrua, & fulmina, quæ Deo ſunt propria.

ET FACIES TVA PLENA EST GRATIARVM] puta plena decoris, ſplendoris, magnificentiæ, maieſtatis angelicæ & diuinæ potius, quàm humanæ. Hac reuerentia & blandiloquētia Eſther deliniuit Aſſuerum, eumque planè ſibi deuinxit, vt concederet quidquid illa poſtularet. VERS. 19.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

EPiſtola Aſſueri qua reuocat prius decretum de Iudæis cædendis ac contrarium edit, ſcilicet vt Iudæi ſuos hoſtes mactent, vtq; huius diei memoria feſto quotannis recurrente celebretur.

Exemplar epiſtolæ Artaxerxis, quam pro Iudæis ad totas regni ſui prouincias miſit: quod & ipſum in Hebraico volumine non habetur.

Sup. 11. a. 2. 1. REx magnus Artaxerxes ab India vſque Æthiopiam, centum vigintiſeptem prouinciarum ducibus ac principibus, qui noſtræ iuſſioni obediunt, ſalutem dicit. 2. Multi bonitate principum, & honore qui eos collocatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam: 3. & non ſolùm ſubiectos regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos, qui dederunt, moliuntur inſidias: 4. Nec contenti ſunt gratias non agere beneficijs, & humanitatis in ſe iura violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur ſe poſſe fugere ſententiam. 5. Et in tantum veſaniæ proruperunt, vt eos qui credita ſibi officia diligenter obſeruant & ita cuncta agunt vt omnium laude digni ſint, mendaciorum cuniculis conentur ſubuertere, 6. dum aures principum ſimplices, & ex ſua natura alios æſtimantes, callida fraude decipiunt. 7. Quæ res & ex veteribus probatur hiſtorijs, & ex his quæ geruntur quotidie quo modo malis quorumdam ſuggeſtionibus regum ſtudia deprauentur. 8. Vnde prouidendum eſt paci omnium prouinciarum. 9. Nec putare debetis, ſi diuerſa iubeamus, ex animi noſtri venire leuitate; ſed pro qualitate & neceſſitate temporum, vt reipublicæ poſſit vtilitas, ferre ſententiam. 10. Et vt ma-
* Sup. 3. a. 2. nifeſtiùs, quod dicimus, intelligatis; * Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienuſque à Perſarum ſanguine, & pietatem noſtram ſua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis ſuſceptus eſt: 11: & tantam in ſe expertus humanitatem, vt pater noſter vocaretur, & adoraretur ab omnibus poſt regem ſecundus: 12. qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt, vt regno priuare nos niteretur & ſpiritu. 13. Nam Mardochæum, cuius fide & beneficijs viuimus, & conſortem regni noſtri Eſther, cum omni gente ſua, nouis quibuſdam atque inauditis machinis expetiuit in mortem: 14. hoc cogitans, vt illis interfectis, inſidiaretur noſtræ ſolitudini, & regnum Perſarum transferret in Macedonas. 15. Nos autem à peſſimo mortalium Iudæos neci deſtinatos, in nulla penitus culpa reperimus, ſed econtrariò iuſtis vtentes legibus. 16. filios altiſſimi & maximi, ſemperque viuentis Dei, cuius beneficio & patribus noſtris & nobis regnum eſt traditum, & vſque hodie cuſtoditur. 17. Vnde eas litteras, quas ſub nomine noſtro ille direxerat,

xerat,ſciatis eſſe irritas. 18. Pro quo ſcelere ante portas huius vrbis,id eſt, Suſan,
& ipſe qui machinatus eſt, & omnis cognatio eius pendet in patibulis: nec non nobis,
ſed Deo reddente ei quod meruit. 19. Hoc autem edictum,quod nunc mittimus,
in cunctis vrbibus proponatur,vt liceat Iudæis vti legibus ſuis. 20. Quibus debetis
eſſe adminiculo,vt eos, qui ſe ad necem eorum parauerant,poſſint interficere tertia-
decima die menſis duodecimi,qui vocatur Adar: 21. hanc enim diem,Deus omni-
potens,mœroris & luctus,eis vertit in gaudium, 22. Vnde & vos,inter cæteros fe-
ſtos dies,hanc habetote diem, & celebrate eam cum omni lætitia,vt in poſterum co-
gnoſcatur. 23. omnes, qui fideliter Perſis obediunt,dignam pro fide recipere mer-
cedem: qui autem inſidiantur regno eorum,perire pro ſcelere: 14. Omnis autem
prouincia & ciuitas,quæ noluerit ſolemnitatis huius eſſe particeps, gladio & igne per-
eat, & ſic deleatur, vt non ſolùm hominibus, ſed etiam beſtijs inuia ſit in ſempiter-
num,pro exemplo contemptus,& inobedientiæ.

VERS.6. DVM AVRES PRINCIPVM SIMPLICES, ET EX SVA NATVRA ALIOS ÆSTIMANTES CALLIDA FRAVDE DECIPIVNT] Hinc diſcant Principes & quiuis alij, non facilè accuſationibus & accuſatoribus credere, nec nimis vni conſiliario confidere; ſed plures audiant, ſi veritatem ſcire volunt, nam *qui cito credit leuis eſt corde,& minorabitur.* Eccl.19.4.

Sic Ioſue & Hebræi decepti ſunt à Gabaonitis, quia nimis facile eis mentientibus crediderunt,Sic Holofernes cæſus eſt è Iudith,quia temere ei credidit. Sic Samſon à Dalila ſua proditus eſt, quia ei ſecretum fortitudinis ſuæ in capillis ſitæ credidit. Credidit temere Putiphar vxori accuſanti Ioſephum de ſtupro; & Abſalon Chuſai; & Roboam adoleſcentibus;ideoque decepti ſunt & in ruinam acti. Denique Aman affectauit regnum Aſſueri,eò quòd ipſe illud totum ipſi crediſſet. Idem fecere alij olim,& hoc quoque æuo noſtro, qui cùm Regibus & Principibus dominarentur, ipſorum ditiones & regna inuaſerunt.

VERS.9. NEC PVTARE DEBETIS SI DIVERSA IVBEAMVS (reuocando Amani decretum de Iudæis occidendis) EX ANIMI NOSTRI VENIRE LEVITATE] vt legem Perſarum,quæ iubet decreta Regum eſſe irreuocabilia,leuiter violemus vel abrogemus; nam decretum prius non fuit regis,ſed Amani,qui illud à rege per fraudem & mendacium extorſit; ideoque ſubreptitium,iniuſtum,& impium,ac proinde cognita iam veritate, à rege hoc nouo edicto reuocandum & corrigendum.

VERS.10. AMAN GENTE MACEDO.] Licet enim natus eſſet in Perſide, tamen ſtirpem & originem ducebat à Macedonibus; ac proinde in Macedones quaſi in ſuos ciues erat propenſus,ideoquè alienus & aduerſus Perſis; ab eis regnum ad ſuos Macedones ſubdolè transferre nitebatur,vt ſequitur.

VERS.12. ET SPIRITV] id eſt vita.

VERS.14. VT INTERFECTIS (Iudæis ac præſertim Eſthere & Mardochæo fideliſſimis amicis meis; & vitæ meæ tutoribus) INSIDIARETVR SOLITVDINI NOSTRÆ] vt me tam fidis cuſtodibus orbatum, quaſi ſolum & carentem fideli cuſtodiâ per dolum & fraudem occideret, meumque regnum occuparet. Verum id eſſe liquet ex eo, quòd hæc epiſtola non tam à rege quàm ab Eſther & Mardochæo ſit dictata, qui erant probi, veraces & Deum timentes, qui ex ſecretis Amani epiſtolis, atque ex complicibus habita quæſtione & diligenti examine,fraudes & coniurationem Aman in regem detexerunt & demonſtrarunt. Hic verum eſt illud Eccleſ. 11.36. *Admitte ad te alienigenam, & ſubuertet te in turbine, & abalienabit te à tuis proprijs.* vide ibi dicta.

ET REGNVM PERSARVM TRANFFERRET IN MACEDONES] Hinc Scaliger & Serarius putant Aſſuerum maritum Eſtheris fuiſſe Artaxerxem, non Longimanum ſed Mnemonem, ſub quo vixit Philippus pater Alexandri magni, qui regnum Macedonum eouſque exiguum & obſcurum,amplificare & illuſtrare cœpit.

Verùm dico per Macedones hic intelligi omnes Græcos, quia inter eos eminebant Macedones: ij ergo præ cæteris omnibus Græcis hic nominantur,quia Aman erat Macedo, qui proinde pro Perſis ſe vel alium quempiam Macedonem re-
B gnare maluiſſet, quàm Athenienſem, Spartanum aut alium Græcum: Græcos autē ſub Dario Hyſtaſpis fuiſſe metuendos, & de Perſis malè meritos docet Herodotus l.7.pág. 183. & Diodorus Siculus l.11. ſcribit Xerxem Olympiade 75. mouiſſe arma contra Græcos,aſſiduos iam tum infeſtiſſimoſque Perſici nominis hoſtes;vnde Xerxes contra eos duxit vndecies centena millia Perſarū,quæ omnia à paucis Græcis cæſa,fugataque fuere. Additque Xerxis patrem Darium,magnam materiam ad claſſis Xerxianæ contra Græcos mittendæ ædificationem,præparaſſe. Iuſtinus etiam l.2. pag. 34. & 39. docet Darium Hyſtaſpis bella geſſiſſe contra Athenienſes, in quo bello aſſerit iam tum emicuiſſe virtutem & gloriam Themiſtoclis adoleſcentis. Denique quarto anno ante mortem Darius hic cum Græcis dimicauit apud Marathonem,celeberrimo in Græcis Romaniſque hiſtorijs prælio, vti notauit quoque Seuerus Sulpitius l.2.
C pag.68.

Conſentit Ioſippus Gorionides, qui & addit duos illos eunuchos contra Aſſuerum coniurantes, ideoque per Mardochæum delatos & ſuſpenſos,deſtinaſſe caput Aſſueri ſiue Artaxerxis deferre ad regem Græcorum, vt ei gratificarentur: eunuchos autem hos fuiſſe propinquos Aman; quia enim tum adhuc(vtpote diu ante Philippum & Alexandrum) obſcuriſſimum erat Macedonum imperium,hinc Aman Macedo illud illuſtrare voluit, trāſlato ad ſe & ſuos Macedones nobiliſſimo Darij & Perſarum imperio, imò monarchia, vti poſtea tranſtulit Alexander magnus.

CVIVS

Vers.16. Cvivs (Dei) beneficio et patribvs noſtris et nobis regnvm est traditvm.] Patres intellige reges præcedentes, præſertim Cyrũ. cui Deus per Iſaiam c.45.1. prædixit & promiſit regnum, idque Cyrus agnouit, ideoque Iudæos è Babylone liberos dimiſit 1.Eſdræ 1.1.Idem agnouit noſter hic Darius, vt patet ex hoc loco & ex 3. Eſdræ 4.v.43.& ſeq.

Vers.18. Et cognatio eivs pendet in patibvlis.] Nota *τὸ cognatio*, id eſt cognatiſnam filij Aman nono menſe poſt hoc edictum, puta menſe vltimo Adar, occiſi & ſuſpenſi fuere, vt dixi c.9.13. quia vt ait Ammian. l.25. leges apud Perſas impé- A dio erant formidatæ, *vtpote per quas ob noxam vnius omnis propinquitas periret.*

Inter ceteros festos dies] Habebant enim Perſæ ſua feſta, præſertim Mithræ, id eſt Soli, quem vt Deum colebant, dicata. Tale quoque fuit feſtum ob cædem Magorũ, quod hic Darius Magis in regno ſuccedens perpetim celebrandum indixerat teſte Herod. l. 3. Porrò non mirum Darium iuſſiſſe hoc feſtum victoriæ Iudæorum etiam à Perſis Orietalibus celebrari, tum quia ipſe totus pendebat à ſua Eſthere & Mardochæo, tum quia ipſe iam verum Deum Hebræorum agnouerat & colebat, vt patet v.16. Vers.22.

Huc crux ducit Huc voluptas.

COM-

COMMENTARIA
IN LIBROS
MACHABÆORVM.
ARGVMENTVM.

SVppono, duos hoſce libros eſſe Canonicos, vt definit Concil. Trident. ſeſſ. 4. Carth. 3. Can. 47. Innoc. III. epiſt. 3. ad Exuperium, Gelaſius, & alij. Apud Hebręos nonſunt Canonici; tum quia Hebraicè non extant, vnde ab Hebræis ignorantur; tum quia ſcripti ſunt poſt Canonem ſacrorũ librorũ à Synagogâ tempore Eſdræ editum. Vide Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 5. Sixtum Senenſem l. 8. Biblioth. & Serarium hîc.

Extat inſuper liber tertius Machabæorum, & apud nonnullos quartus; ſed hos intra Canonem Eccleſia non admiſit. Quare hi duo ſimiles ſunt libro tertio, & quarto Eſdræ.

Argumentum libri primi, & ſecundi Machab. eſt, conſcribere geſta, & prælia Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum Machabæorum contra Antiochum, alioſq; hoſtes. Hi duo libri ergo continent B hiſtoriam Synagogæ, ſiue Iſraelis & populi Dei, Eſdras enim deſinit in Ieddoâ ſiue Iaddo Pontifice, qui occurrit Alexandro Magno, à quo liber primus Machabæorũ incipit, & hiſtoriam Iſraelis proſequitur per ſucceſſores Alexandri, puta reges Aſię & reges Ægypti, qui cum Iudęis nunc fœderati fuêre, nunc bella cruenta geſſerunt, in quibus enituit mira Machabæorũ fortitudo, & ſingularis Dei eis victoriam dantis, directio & protectio. Obiter autem, breuiterque tangit geſta Alexandri Magni & ſucceſſorum vſque ad Antiochum Epiphanem, qui Iudæos cœpit perſequi & bello laceſſere: vnde eius & poſterorum acta fusè enarrat, nimirum Antiochi Eupatoris, qui Epiphanis fuit filius, Demetrij regis & Alexandri, & alterius Antiochi, qui fuit Demetrij filius, qui cum Iudâ, Ionathâ & Simone Machabæis bella geſſerunt. Cõplectitur ergo geſta annorum ſexaginta circiter.

Quis fuerit Auctor, ignoratur. Veriſimile eſt aliquem è Sacerdotibus, vel Pontificibus fuiſſe: C hiſce enim data erat cura gentis ſuæ hiſtoriã pertexendi, teſte Ioſepho l. 1. contra Appion. Probabile eſt primum librum ſcriptum fuiſſe à Ioanne Hyrcano, filio Simonis fratris Iudę Machabęi. Hic enim patri Simoni in Principatum æquè, ac Pontificatũ ſucceſſit, & omnibus penè patris & patrui geſtis interfuit: vnde eius illuſtris fit mentio in fine l. 1. Adde, quòd ipſe quoque fuerit propheta, vt aſſerit Ioſephus l. 13. c. 10. quẽ audi: *Hyrcanus moritur anno imperij 31. tribus maximis à Deo habitus dignus honoribus, principatu gentis Iudæorũ, & pontificatu, & prophetia. Fruebatur enim diuinis colloquijs: vnde tantã mactus eſt futurorum præſcientiam, vt prædixerit duos maiores natu è liberis ſuis, nõ diu fore paterni principatus compotes.* Idem aſſerit eum prędixiſſe filiorum ſuo-

Auctor libri primi Ioannes Hyrcanus.

A rum longè pugnantiũ præſentem victoriam. Denique hic 31. annis Iſraeli præfuit, ac pacem cum vicinis coluit, ideoq́ue otio ad hæc ſcribendum abundauit. ita Sanchez. Hic ergo aui ſui Mathathiæ, patris Simonis ac patruorum Iudæ & Ionathæ, tamquam familiæ ſuæ heroica prælia geſtaq; conſcripſit, ideoq́ue in morte Simonis patris ſui deſijt. Secundi libri hiſtoriæ fusè à Iaſone Cyrenenſi quinque libris conſcriptæ fuere, quam in epitomen contraxit, & librum ſecundum confecit primarius ſacerdos; idq́ue iuſſu Synagogæ. Nam Synagogæ nomine totus liber ſecundus ſcriptus fuit, quaſi epiſtola ad Iudæos per Ægyptum diſperſos, vt eos ex perſecutione Antiochi & poſterorum afflictos rerum meliorum nuntio ſoletur, vt patet ex eius initio: *Fratribus*, inquit, *qui ſunt per Ægyptum Iudæis ſalutem dicunt fratres qui ſunt in Ieroſolymis.* In his autem erat Iudas, non Machabęus, vt vult. Bellar. & alij; nam hic iã erat vitâ functus, ſed alius vel propheta, vel princeps populi & Senatus, cuius nomine epiſtola ſcribebatur, de quo plura l. 2. c. 1. 10. & c. 2. 24. Vnde Serarius putat Iudam hunc eſſe Auctorem epiſtolæ, eumq; cognominat Eſſenum.

Secundi Iudas Eſſenus.

Primus liber Machab. Hebraicè extabat tempore S. Hier. vti ipſe fatetur in Prologo Galiato. Secundum quoque Hebraicè extitiſſe inſinuat Euſebius in Chron. ad annum mundi 4800. *Machabæorum*, inquit, *hiſtoria Hebræa hic Græcorum ſupputat regnum: verùm hi libri inter diuinas ſcripturas non reperiuntur*; intellige ab Hebræis. Et ratio id ſuadet. Scriptus eſt enim ad Iudæos per Ægyptũ ſparſos: Iudæorum autem natiua & materna lingua erat Hebraica, imò multi eorum alias ignorabant.

Porrò Græcæ editionis horum librorum Auctores eſſe nequeunt Septuag. Interpretes, quia hi floruere ſub Ptolomæo Philadelpho, qui centum annis præceſſit Antiochũ Epiphanem, cuius perſecutiones hic deſcribuntur.

Quæras, qui & quales fuere Machabæi, vndeq́ue ſic appellati? Ioſippus Bengorion ſcribit, Iudam fratrem Ionathæ primùm vocatum Machabæum à fortitudine, patrem enim Mathathiam moriturum ſic eum affatum fuiſſe: *O fili mi Iuda, qui robur vocaberis Machabæus*, nimirum à rad. מָחָה *matha*, quæ ſignificat extinguere, occidere, delere, vt Machabæus idem ſit, quod extinctor & occiſor hoſtium. ita Euſebius l. 3. hiſt. c. 10. dicens: *Quem librum Machabæorum intitularunt, eò quòd certamina inibi & agones pro pietate à Machabæis deſudati continentur.* Fauet, quod dicit Mathathias moriturus c. 2. v. 66. exhortans omnes ad legis & gentis ſuæ tutelam & bellum: *Iudas Machabæus fortis Viribus à*

Vnde dicti Machabæi. Reſp. 1.

Secunda. *iuuentute ſua ſit vobis princeps militiæ.* Rurſum Pagnin. in nom. Hebr. deduxit nomen *Maccabi* (ſic enim ſcribendum ipſe cenſet) à מַכַּבִּי *maccabi*, id eſt, *plaga per me:* נָכָה *nacha* enim eſt ferire, percutere, occidere, vt *Maccabi* ſit idem, quod percuſſor, occiſor, qualis fuit Iudas Machabæus, eiuſque ſocij. Hæc duo etyma appoſita ſunt, vt ad illa alludi vix ſit dubium.

Tertia. Alij *Machabæus* deriuant à verbo Græco *μάχομαι*, id eſt pugna, quaſi dicas pugnator, athleta, certator. Iſidorus Peluſiota l. 3. epiſt. 4.

Quarta. *Machabæus*, inquit, *lingua Perſica dominum ſonat.* Inſuper alij Machabæus deriuant è כָּאַב *caab*, id eſt, dolere, vnde Benoni Hiphil מַכְאִיב *macib*, id eſt, *dolere faciens*, cruciens hoſtes Iſraelis.

Quinta. Alij deducunt à חָבַב *chabab*, id eſt, *amare*, quaſi ab amore ardente Dei Iudas dictus ſit *Machabæus*, id eſt, *amator*, vel *Amadeus.*

Sexta. Alij à מַקָּבָה *makeba*, id eſt, *malleus*. Iudas enim fuit malleus Gentium.

Septima genuina. Verùm Hebræi & Latini paſſim tradunt Iudam dictum Machabæum, eò quòd ipſe belli ſacri contra infideles Antiochi aſſeclas teſſeram, acceperat illud Moſis deuicto Pharaone concinentis Exodi 15. 11. מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהוָה *mi camocha baelim Iehoua*, id eſt, *Quis ſimilis tui in fortibus Domine?* ideoque initiales verborum horum literas breuitatis ſtudio vexillis ſuis inſcripſiſſe, nimirum מכבי quæ ſuppoſitis punctis vocalibus in vnam dictionem conflatæ, faciunt מַכַּבִּי *machabi*, id eſt, Machabæus; vt *machabi* ſit quaſi idem quod *Michael*, id eſt, *quis vt Deus*; quod deinde nomen ad ſocios & ſucceſſores tranſmiſit. Id ita eſſe patet ex ſequentibus Iudæ geſtis & prælijs, in quibus ſemper Iudas omnem victoriæ ſpem in vno Deo collocat, ideoque eum inuocans, quaſi leo in hoſtes irruit, eoſq; proſternit, idemque fecit ante patris mortem à iuuentute ſuâ, vti ipſe pater aſſerit c. 2. 66. vbi eum hac de causâ belli, populiq; Ducem conſtituit. Quare ante patris mortem emblema illius erat, *mi camocha baelim Iehoua*, id eſt, *Quis ſimilis tui in fortibus Domine?* indeque per abbreuiationem vocatus eſt *Machabi*, id eſt, *Machabæus*. Quocirca ipſe eum Nicanore conflicturus hanc belli teſſeram ſuis dedit, *Dei adiutorium*, vt patet lib. 2. c. 8. v. 23. Ita Genebr. in Chron. Sixtus Senenſis lib. 1. Arias in Iſaiæ c. 10. Baron. in Martyr. ad diem 1. Auguſti, Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Simili ſcribendi compendio exaratum fuit illud: *Mane Tekel Phares*. Daniel. 5. ſimiles abbreuiaturas paſſim inuenire eſt in libris Rabbinorum, quibus per primam litteram totam dictionem ſignificant, quas omnes in vnum collegit & explicuit Mercerus.

Quæres ſecundò, è quâ tribu fuerit Iudas, ceterique eius fratres & nepotes Machabæi? Nonnulli cenſent fuiſſe è tribu Iuda. Ex hac enim ſceptrum non defecturum vſque ad Chriſtum prædixerat Iacob Geneſ. 46. 10. Vnde & 1. Machab. 5. dicitur: *Et viri Iuda magnificati ſunt.*

Iudas Machab. fuit è tribu Leui, non Iuda. Verùm dico, eos fuiſſe è tribu Leui & ſacerdotali. Fuere enim ipſi ſummi Pontifices & ſimul Principes populi. Id ita eſſe clarè liquet lib. 1. c. 2. vbi Mathathias vocatur ſacerdos deſcendens ex Ioarib; Ioarib autem deſcendit ex Aaron & Leui, vt patet 1. Paral. 1. 24. 7. Vnde Mathathias vocat Phinees filium Eleazari filij Aaronis, patrem ſuũ & ſuorum l. 1. c. 2. v. 45. Ad locum Geneſ. 45. 10. ibidem reſpondi. ad locum Machab. inferiùs reſpondebo. Porrò Machabæi alio nomine vocati ſunt Aſſamonæi ab Aſſamonæo, qui fuit auus, vel abauus Mathathiæ, teſte Euſebio, Ioſepho l. 12. Antiq. c. 8. & alijs. Hinc Hebr. *Aſſamonæi*, idem eſt, quod *Optimates*, vel Principes. Tales enim fuere Machabæi.

Porrò Iudas, Ionathas, Simon, eorumque poſteri Machabæi à populo electi & conſtituti ſunt Reip. Duces, aut Principes, non autem reges, vt patet l. 1. c. 9. & 14. Regia enim ſtirps Dauidis defecit in Iechoniâ in Babylonem abducto, qui proinde à Ieremiâ c. 22. vocatur vir ſterilis. *Neque enim*, inquit, *erit in ſemine eius vir, qui ſedeat ſuper ſolium Dauid*, id eſt, qui ſit rex. vnde Salathiel filius Iechoniæ, & Zorobabel filius Salathiel fuere Duces populi, non reges. Dices, Ariſtobulus Ioannis Hyrcani filius diadema & regis nomen accepit. Nam, vt ait Ioſeph. 13. Antiq. 19. *Defuncto patre Ariſtobulus natu maximus volens principatũ in regni formam vertere, diadema ſibi primus impoſuit poſt 481. annos & menſes tres, ex quo de captiuitate Babylonicâ liberatus populus ad priſtinas ſedes poſtliminio reuerſus eſt.* Reſp. Ariſtobulum, eiuſque poſteros regis nomen & coronam propriâ auctoritate vſurpaſſe, non autẽ à Rep. datam accepiſſe; quare non fuere veri, nec legitimi reges. ita S. Hier. in c. 21. Ezech. *Hyrcanus*, ait, *Pontifex diadema capiti ſuo impoſuit, fruſtra ſibi & hoc & illud voluit vendicare, cùm regnum ei non deberetur poſt Sedeciam.* q. d. quia non erat ex ſtirpe regiâ Dauidis, qui defecit in vltimo rege Sedecia. A vulgo tamen adulante, indeque à Scriptoribus nonnullis ipſe & poſteri eius vocantur reges, reuera tamen non fuerunt reges. Secus eſt de Herode; hic enim à Senatu Romano & ab Auguſto iam tum dominante Iudæis regnum Iudææ, regiſque nomen accepit. Vnde in eo ſceptrum à Iudâ tranſlatum eſt ad alienigenam, ideoque tunc aduenit Chriſtus, cui ſceptrum hoc debebatur, vt vaticinatus eſt Iacob Geneſ. 49. 10.

Iudæ, Ionathæ, Simoni Machabæis ſynchroni & coæui fuere. Antiochus magnus, eiuſque filius Antiochus Epiphanes, ac huius filius Antiochus Eupator: cum his duobus enim bella geſſerunt. Item Ptolemæus Philometor rex Ægypti. Ad hæc Scipio vterque, ſcilicet Africanus, qui vicit Hannibalem, & Carthaginem euertit; ac Aſiaticus, qui de Antiocho magno triumphauit. Ad hęc Fabius Max. Hannibalis caſtigator. E Philoſophis Poſſidonius & Panætius. E Poetis Cæcilius, Ennius, Næuius, Plautus. Porrò Antiochus magnus duos reliquit filios Seleucum & Antiochũ Epiphanem, horum duorum filij & nepotes continuâ ſucceſſione inter ſe certarunt, & dimicarunt de Aſiæ imperio per ducentos annos. ita Deus puniuit impietatem & ſcelera Epiphanis in poſteris.

Quæres tertiò, qui ſint anni Græcorum, iuxta quos ſingula Machabæorum acta hoc libro cõſignantur, & vnde initium accipiant. Reſp. eos inchoari ab anno tertiodecimo à morte Alexandri magni. Poſt Alexandrum enim anno tertiodecimo Seleucus multis victorijs cognominatus Nicanor, deuicto Antigono Aſiæ rege fecit ſe regem Aſiæ, indeque anni Græcorum, ſiue Seleucidarũ computari cœperunt. Porrò

1. Seleucus rex Aſiæ regnauit annis 30.

2. Seleuco ſucceſſit filius Antiochus Soter, cuius tempore Iudæi inſignem iuxta Babylonem de Galatis obtinuere victoriam, quæ recenſetur 2. Mach. 8. 20. Soter hic regnauit annis 19.

Soteri

3. Soteri ſucceſſit filius Antiochus cognomento θεὸς, id eſt, Deus, ita vocatus à Mileſijs, quòd Lymarchum eorũ tyrannũ eiecíſſet, ait Appianus in Syriaco. De hoc vaticinatus eſt Daniel c.11. v.5. Vixit bello primo Punico. Regnauit annis 15.

4. Antiocho huic ſucceſſit Seleucus Callinicus, de quo Daniel c.11.7. Regnauit annis 20.

5. Callinico ſucceſſit filius Seleucus Ceraunius, id eſt fulmineus, quòd audacia & celeritate ſimilis fulmini appareret, de quo Daniel c.11.10. Regnauit annis 3.

6. Ceraunio ſucceſſit frater Antiochus magnus, qui à L. Scipione ad Thermopylas victus filium iuniorem Antiochum Epiphanem Romã pro ſe obſidem miſit, de quo Daniel c. 11.v.10. & ſeq. vſque ad 20. Regnauit annis 37.

7. Antiocho magno ſucceſſit filius ſenior Seleucus Philopator, qui initio ſumptus templo Iudæorũ ſubmiſit. 2. Mach. 3.3. ſed poſteà v.32. per Heliodorum illud expilare voluit, cùm ille flagellatus ab Angelo rediens Seleucũ occidit. Regnauit hic Seleucus annis 12.

8. Seleuco fratri ſeniori ſucceſſit iunior dictus Antiochus Epiphanes, id eſt illuſtris. Veriùs à nõnullis nominatus Epimanes, id eſt inſanus, quia crudeliter & inſanè templum expilauit, & Iudæos diuexauit. Hic regnum fratris dolo inuaſit anno 137. Græcorum, qui eodem anno Oniam ſanctum Pontificem expulit, eique ſubſtituit fratrem impium Iaſonem. 2. Machab. 4.7. Idẽ anno ſecundo regni primam expeditionẽ ſuſcepit in Ægyptum, inde pacificus Ieroſolymam intrauit. Ibidem v.21. Anno 5. Iaſoni depoſito Pontificem ſurrogauit Menelaum Beniaminium. 2. Machab. 4. v.23. & c. 5. v.4. Anno ſexto rurſùm Ægyptum ingrediens à Romanis iuſſus fuit egredi. Quocirca indignans egreſſus eſt, & indignationem ſuam in Iudæos vicinos effudit. 1. Machab. 1.21. & l.2.c.4. v.11. & ſeq. vbi cauſam afferam. Quare tribus diebus interfecit 80. millia Iudæorum, 40. millia vendidit, & tondem incarcerauit 2. Machab. 5. 14. Inde per Apollonium plures alios occidit v.24. & alios per Philippum c.6.11. idolum Iouis poſuit in templo v.2. tunc pariter Eleazarum v. 18. & ſeptẽ fratres c.7. illuſtri martyrio affecit, anno 9. regni ſui, qui fuit Græcorum 145. Contra eum ſe ſuoſq; erexit Mathathias l.1. c.2. cui poſt paucos menſes morienti ſucceſſit, & bellum Antiocho mouit Iudas Machabæus eius filius c.3. qui ſequenti anno Apollonium v.11. & Seronem v.23. vicit & cecidit, Anno 11. regni ſui, qui fuit Græcorum 147. Antiochus in Perſidem perrexit, vt Elymiadem diriperet, ſed à Perſis fugatus fuit c.3. v. 37. Gorgias quoq; eius dux à Iudæis repulſus fuit c.4. Anno 12. Lyſias pariter à Iudæis proſtratus, & templum ab Antiocho per idolum pollutum expurgatum fuit. Ibidem v.52. Ineunte anno 12. qui fuit Græcorũ 149. è Perſide reuerſus præ triſtitia mortuus eſt c. 6.16. cùm regnaſſet annis 12.

9. Antiocho Epiphani ſucceſſit filius nouennis Antiochus Eupator, qui cũ ſuo tutore Lyſia occiſus eſt à Demetrio Seleuci Philopatoris filio 1. Mach. 7.1. anno Græcorum 151. qui fuit vrbis Romæ conditæ 593. quo pariter vitâ functus eſt L. Æmilius Paulus, qui Perſeum regem Macedonum ſuperauit, & Macedoniã Romanis ſubiecit. Regnauit Eupator annis 2.

10. Eupatori per vim ſucceſſit Demetrius Se-

A leuci filius anno Græcorum 151. vſque ad annum 160. qui interfectus eſt ab Alexandro Veles, altero Antiochi Epiphanis filio & fratre Eupatoris. Regnauit ergo Demetrius annis 10.

Hæc patent 1. Machab. 1.7. & c.10. v.1. & 50. Porrò Iudas Machabæus anno ſecundo Demetrij ab eius duce Bacchide interfectus eſt, cui illicò Ionathas frater ſucceſſit 1. Machab. 9. 13. 18. & 30.

11. Alexander Veles Antiochi Epiphanis filius regnare cœpit anno Græcorum 160. vſq; ad annũ 167. quo interemptus eſt à Ptolomæo Philometore rege Ægypti ſocero ſuo 1. Machab. 10. v.1. & 67. & c.11. v.17. Regnauit ergo Veles annis 6.

12. Demetrius cognomento Nicanor, filius Demetrij, filij Seleuci, cœpit regnare anno Græcorum 167. vſque ad 172. quo victus, captuſq; eſt à rege Perſiæ Arſace 1. Machab 11.19. & c. 14. v.1. & 3. Regnauit annis 6.

13. Antiochus Alexandri Velis filius à Tryphone tutore ſuo promotus ad regnum, ab eodẽ B poſt quadriennium occiſus eſt. Regnauit ab anno Græcorum 168. vſq; ad 172. Quare quatuor eius anni in chronologia non ſunt addendi, quia continentur in annis Demetrij Nicanoris, cum quo regnauit 1. Machab. 11.39. & 54. & Sic & Ioſephus lib.13. c. 12.

14. Tryphon occiſo Antiochi pupillo, æquè ac Ionatha fratre Iudæ Machabæi per dolum regnũ inuaſit, ſed poſt triennium occiſus fuit ab Antiocho Sedete 1. Machab. 13. v.12. 23. & 32. & c. 12. in fine. Regnauit ergo annis 3.

15. Antiochus Sedetes, cognomento Pius, frater Demetrij Nicanoris, fratre ab Arſace rege Perſarum capto, regnum occiſo Tryphone inuaſore occupauit, ac fœdus cum Simone fratre Ionathæ inijt, ſed fregit 1. Machab. 15. v.1. & 27. Occiſus, vt narrant hiſtoriæ prophanæ, à fratre ſuo Demetrio à Perſis redeunte, eò quòd vxorẽ eius Cleo- C patram cum regno ſibi vendicaſſet, ſed veriùs à ſacerdotibus Naneæ 2. Machab. 1. 16. Regnauit annis 7.

16. Demetrius Nicanor frater Sedetis dimiſſus ab Arſace, occiſo fratre Sedete regnum recuperat, rurſuſque tenet per annos 3.

17. Alexander Sebina ope Ptolomæi Physconis, occiſo Demetrio Nicanore, regnum occupat. Regnauit annis 2.

18. Antiochus Gryphus, Cita dictus à naſi magnitudine, ait Iuſtin. l. 38. & 39. Demetrij Nicanoris & Cleopatræ filius, occiſo Sebina ope matris regnum capeſſit, ſed eamdem matrem deinde ſibi parantem venenũ, illud ipſam per ſpeciem officij & humanitatis bibere compulit, itaq; eam interfecit. Regnauit annis 12.

D 19. Antiochus Cyzicenus filius Antiochi Sedetis & Cleopatræ (hæc enim duobus fratribus, ſcilicet, Demetrio Nicanori, deinde eo à Perſis capto fratri eius Sedeti nupſerat) interempto Antiocho Grypho fratre ſuo vterino, quem priùs regno priuarat, vno dumtaxat anno illi ſuperuixit, vniuerſim tamen cum eo viuo regnauit annis 18.

20. Seleucus Gryphi filius cum fratre ſuo Antiocho, occiſo patruo Cyziceno regnum obtinet, ſed victus ab Antiocho Euſebe filio Cyziceni, cũ domo regia concrematur. Regnauit cum fratre annis 7.

21. Antiochus Euſebes, id eſt Pius Cyziceni filius, cæſo Grypho regnum occupat; ſed mox eodẽ à

Philippo & Demetrio Gryphi filijs ſpoliatur. Philippus ergò, & Demetrius primò ſimul regnant, deinde victo Demetrio ſolus Philippus imperat. Hi omnes ſimul iuncti regnarunt annis 6.

22. Tigranes rex Armeniæ, fratribus iam dictis inter ſe de regno certantibus, ſimulans ſe eos contra Euſebem adiuturum, regnum inuaſit, donec ab illo à Romanis per Lucullum expulſus eſt. Tenuit illud annis 14.

23. Antiochus Aſiaticus (quia in Aſiâ minore educatus) filius Euſebis, dum cum Tigrane & Mithridate pugnat Lucullus, paternum Syriæ regnum recuperat, illudque concedente Lucullo tenet annis 4. Sed mox Pompeius illud ei adimit, ac cum Iudæâ Romanis ſubijcit, Cicerone & Antonio Conſulibus. Anno vrbis 691.

Regnum ergo Græcorum in Syriâ à victoriâ A Seleuci regis, quâ deuicto Antigono minoris Aſiæ rege, totius Aſiæ regno Seleucus potitus eſt, durauit annos omnino 248.

Ante deuictum Antigonum regnauerat Seleucus, quamuis non annos integros 13. Alexander verò Magnus, qui primus deuicto Dario monarchiam à Perſis ad Græcos tranſtulit, à quo tempore multi numerant annos regni Græcorum poſt ipſam victoriam vixit annos 6.

Regnum ergo Græcorũ in Syriâ ab initio Monarchiæ Alexandri Magni, vſque ad illud eis ademptum per Pompeium & Romanos durauit annis 267. Quibus, vt dixi, poſteri duorum fratrum Seleuci ſcilicet, & Antiochi Epiphanis continuò de eo certarunt, ac ſucceſſiuè omnes ſibi fuere inuicem carnifices. Omnia iam dicta liquent ex Appiano, Iuſtino, Ioſepho, Euſebio, Oroſio & alijs.

Chronotaxis Ptolomæorum regum Ægypti, qui poſt Alexandrum Magnum eodem tempore, quo Seleucidæ in Syriâ, regnarunt in Ægypto.

1. PTolomæus Lagi poſt Alexandrũ ſtatim occupauit Ægyptum, ab eoque omnes poſteri eius nominati ſunt Ptolomæi, vti antè Pharaones. Regnauit annos 40.

2. Ptolomæus Philadelphus filius Ptol. Lagi, poſt eius mortem regnauit annis 38. Hic 120. Iudæorum millia, quæ pater captiua in Ægyptum abduxerat, libera dimiſit, ac ab Eleazaro Pont. petijt & obtinuit 72. Interpretes. qui Biblia ex Hebræo in Græcum idioma traducerent.

3. Ptolomæus Euergetes frater Philadelphi Seleucum Cauinicum, eiuſque filium Ceraunum prælio vicit. Regnauit annis 26.

4. Ptolomæus cognominatus Philopator, id eſt, amans patris per Antiphraſin, eò quòd interfeciſſet patrem, matrem, fratrem, ſororem, & vxorem ineſcatus illecebris Agathocleæ meretricis. Regnauit annis 17.

5. Ptolomæus Epiphanes filius Ptol. Philopatoris, qui vxorem duxit Cleopatrã filiam Antiochi magni & ſororem Antiochi Epiphanis, à quâ omnes deinde reginæ Ægypti vocati ſunt Cleopatræ. Regnauit annis 23.

6. Ptol. Philometor Ptol. Epiphanis filius ſenior, regnauit annis 35. Hoc regnante, eius Auunculus Antiochus Epiphanes ingreſſus eſt Ægyptum, vt litem eius cum fratre iuniore Ptol. Phyſcone dirimeret, ſed reuera eâ mente, vt regnum occuparet: vnde Philometore opem Romanorum implorante, ab eis iuſſus fuit Antiochus Ægypto excedere; quare frendens ipſe iram ſuam in Iudæos euomuit, vt audiemus l. 2. c. 4. & l. 1. c. 12. Rurſum Philometor anno regni ſui 18. conceſſit Oniæ, qui erat filius Oniæ ſancti Pont. ædificare templum Heliopoli in Ægypto, ſimile Ieroſolymitano, quod ab eo dictum eſt Onion, ſtetitq; annis 233. euerſum tandem vnà cum templo Ieroſolymitano à Tito & Veſpaſiano. Ita Ioſephus, Euſeb. & alij. Tandẽ Philometor ſubdolè volens Alexandrum generum ſuum priuare regno Aſiæ, B illicò mortuus interijt anno Græcorum 167: 1. Machab. 11. v. 1. & 18.

7. Ptol. Phyſcon, ſiue Euergetes Philometoris frater, poſt fratrem regnauit annis 29. Hic nouo prodigio fuit frater, maritus, ſimul & gener Cleopatræ: nam eius filiam in vxorẽ duxit. Porrò cùm Cleopatra Phyſcone marito victo ſola regnaret, Phyſcon tam ſuum, quam eius filium in fruſta conciſum, & arcæ incluſum in natalitio matris die ipſi inter epulas apponi curauit, teſte Iuſtino libr. 38. & 39.

8. Ptol. Lathuri filius Ptol. Euergetis, ab alijs cognominatus Soter, regnauit annis 16.

9. Ptol. Alexander frater Lathuri cum matre, quæ Lathurum eiecerat, regnauit annis 10.

10. Ptol. Lathuri ob ſæuitiam matris regno re- C ſtitutus, rurſum regnauit alijs annis 8.

11. Ptol. dictus Auletes, eò quòd choraulam exercuiſſet, filius Lathuri, ait Salianus. Hic genuit Cleopatram, quę vltima fuit Ægypti regina. Idem cum filiâ Berenice vniuerſim regnauit annis 30.

12. Ptol. Dionyſius filius Auletis, quia puer, rexit Ægyptum per Cleopatram ſororem annis 5.

13. Cleopatra ſubuerſo fratre Ptol. Dionyſio, ſola regnauit annis 17. Hæc eſt celebris illa cõcubina M. Antonij triumuiri, qui ab Auguſto Cęſare in prælio victus occubuit: Cleopatra, ne in manus Auguſti veniret, aſpidum morſu ſeipſam interemit; Auguſtus mox totam Ægyptum ſibi & Romanis ſubiugauit, tuncque cœpit eſſe monarcha anno vrbis conditę 724. qui fuit Olympiadis 187. annus tertius.

D Omnia hæc tradunt Euſeb. Iuſtin. S. Epiphan. Beda, Salianus, Tornielus & alij. Hæc magnam lucem afferent vtrique Machab. libro. Nam Antiochi & Demetrij reges Aſię, diu cum Ptolomęis regibus Ægypti de Iudæâ, imò de imperio certarunt: nam inter vtroſque media erat Iudæa, quæ proinde erat vtriſque pomum diſcordiæ, vt de eâ ſibi arroganda vtrique contenderent.

Chro-

Chronotaxis Machabæorum, ſiue Aſſamonæorum; qui populo præfuere non tantùm vt Pontifices; ſed & vt Principes.

1. MAthathias contra Anton. Epiphanem inſurgens anno Epiphanis nono; qui fuit annus Græcorum 145. Pontificatum & Principatū Iſraelis geſſit paucis menſibus 1. Machab. 2.v.1.

2. Iudas Machabæus Mathathia mortuo, quaſi filius primogenitus in Pontificatu & Principatu patri ſucceſſit, patriam & verū Dei cultum fortiſſimè & feliciſſimè propugnauit, templum eiecto Antiochi idolo expurgauit anno Græcorum 146. occiſus tandem acerrimè pugnans contra Bacchidem anno Græcorum 152: 1. Machab. 9.v. 3. & 18 Ergo Iſraelem rexit & defendit annis 6.

3. Ionathas fratri Iudæ ſurrogatus eſt à populo, approbante poſteà Alexandro Veles Ant. Epiphanis filio. 1. Machab. 10.v.5. & 20. Tandem per dolum interemptus fuit à Tryphone anno Græcorum 170. 1. Machab. 13.v.23. & 41. cùm præfuiſſet annis 19.

4. Simon fratri Ionathæ in Ducatu & Pontificatu ſubſtitutus eſt. 1. Machab. 13.v.8. & 25. per dolum interemptus à Ptolomęo genero ſub anno Græcorum 177. 1. Machab. vlt. v. vlt: cùm gubernaſſet annis 7.

5. Ioannes Hircanus Simonis filius præfuit vt Dux & Pontifex annis 31. Huius fit mentio 1. Machab. vlt. v. vlt. atque in eo finitur ſacra Machabæorum, omniſque veteris teſtamenti hiſtoriā, & S. Scriptura.

6. Ariſtobulus Ioannis Hircani filius. Hic primus regis nomen & coronam aſſumpſit, quod eius exemplo ceteri eius poſteri aſſumpſerunt. Hic fratrem Antigonum occidit, atque eodem anno Dei vindictâ vomens ſanguinē, interijt. Regnauit anoum 1.

7. Iannæus Ariſtobuli frater iunior, qui, vt Gręcis placeret, gręcum nomen aſſumpſit, dictuſque eſt Alexander. Hic duos reliquit filios, Hircanum & Ariſtobulum, qui inter ſe de regno vſque ad Herodem contenderunt, eiſque prædę fuerunt. Regnauit annis 27.

8. Alexandra vxor Iannęi, eò mortuo regnum vſurpans, regnauit annis 9.

9. Ariſtobulus Iunior Iannæi filius, Hircano fratre ſeniore excluſo, Pontificatom & regnum inuaſit, ſed à Pompeio captus, Romam miſſus fuit cum duobus filijs Antigono & Alexandro, cùm regnâſſet annis 3. Tunc Pompeius Ieruſalē cepit, totamq; Iudæam Romanis ſubiecit, & vectigalem effecit Cicerone & Antonio Conſſ.

10. Hircanus ſenior Iannęi filius Pontificatui reſtituitur à Pompeio, cùmque varijs iactatus caſibus tenet per annos 22.

11. Alexander Ariſtobuli filius Româ elapſus Iudæam occupare conatus eſt, ſed poſt triennium à Gabinio captus, à Pompeio capite mulctatus fuit; pater quoq; ipſe Ariſtobulus cum altero filio Antigono Româ fugiens, ope Parthorum Iudæā & Pontificatū occupauit tribus annis cum dimidio. Verùm Iulius Cæſar Hircano Pontificatum adiudicauit, vti iam antè fecerat Pompeius, ac Antipatri Idumeæ Iudææ & Hircani tutelam, quaſi procuratori commiſit: deinde M. Antonius Herodem & Phaſellum filios Antipatri tetrarchas cōſtituit. Denique Antigonus vltimus Machabæorum, petente Herode, capite truncatus fuit poſt annos 4.

In Antigooo defecit omnis ſtirps Aſſamonęorum, æquè ac eorum regoum & Pontificatus, cum vtrumque tenuiſſent per annos 126. vt vult Ioſephus, vel potiùs per annos 130. vt vult Salianus & alij. Tot enim fluxere ab anno nono Ant. Epiphanis vſq; ad annum primū Herodis, quo ipſe cæſo Antigono pleno iure regnum occupauit, atque in eo defecit ſceptrum Iudæ, ideoque venit Chriſtus iuxta oraculum Iacobi Geneſ 49.10. Hæc omnia patent ex Ioſepho, Euſeb. Saliano, Torniello, Pererio & alijs.

Pontificum ſeries ab Alexandro Magno vſque ad Chriſtum.

1. IAddò. Hic occurrit Alexandro Magno, eumque Iudęis infenſum reconciliauit, teſte Ioſepho l. 11. & 13. ſub finem. Præfuit iuxta Euſebium annis 17.

Iaddi frater iunior fuit Manaſſes, qui templum ſimile Ieroſolymitano à Sanaballat ſocero ſuo fabricatum in monte Garizim adijt, eiuſq; fuit Pontifex, de quo Iudæis cū Samaritanis perpetua fuit lis & contentio vſque ad Chriſtum, vt patet Ioannis 4. vide Ioſeph. lib. 11. c. 7.

2. Onias primus, Iaddi filius, cui nonnulli dant annos 23.

3. Simon Onię filius, cognomento Iuſtus, cuius elogia deſcribit Eccleſ. c. 50. v. 1.

4. Eleazarus Simonis frater, qui 72. interpretes miſit ad Ptol. Philadelphū, vt vetus teſtamentum ex Hebræo in Græcum conuerterent.

5. Manaſſes filius Oniæ primi, frater Simonis, & patruus Eleazari.

6. Onias ſecundus Simonis Iuſti filius, cognomento Auarus.

7. Simon ſecundus, Oniæ ſecundi filius.

8. Onias tertius, cognomento Sanctus, filius Simonis ſecundi, qui orans pro Heliodoro flagellato ab Angelis illi vitā impetrauit. 2 Machab. 3. & 1. Machab. 12. v. 7. & 8. Huius Oniæ filius & ipſe dictus Onias, ſub Ptol. Philometore templum erexit Heliopoli in Ægypto, quod ab eo vocatū eſt Onion.

9. Ieſus, ſiue Iaſon frater Oniæ ſancti, qui excluſo fratre Pontificatum emit ab Ant. Epiphane. 2. Machab. 4. 7. & c. 5. v. 5.

10. Menelaus Onias, Simonis Beniamitæ frater, Pontificatum emens ab eodem Epiphane deturbauit Iaſonem, ſicut ille deturbarat Oniam Sanctum; ſed cùm pecuniam Epiphani promiſſam præſtare nō poſſet, in eius locū ſuffectus eſt Lyſimachus eius frater. 2. Macb. 4. v. 27. mox lapidato

Lyſimacho Menelaus rurſum nouis pecunijs Pō- A tificatum coemit. ibidem v. vlt. Hi ergo fuere inuaſores & Pſeudo-Pontifices.

11. Mathathias Iudæ Machabæi pater: de quo & filijs iam dixi. Quare breuiter eos dumtaxat recenſeho, vt ſeriem Pontificum expleam.

12. Iudas Machabæus.

13. Ionathas frater Iudæ.

14. Simon frater Ionathæ.

15. Ioannes Hircanus Simonis filius.

16. Ariſtobulus filius Hircani.

17. Iannæus Alexander, frater Ariſtobuli.

18. Ariſtobulus, filius iunior Iannæi.

19. Hircanus, ſenior filius Iannæi.

20. Antigonus Ariſtobuli filius, in quo deſijt ſtirps Aſſamonæorum.

A 21. Anaclus ab Herode Pontifex conſtitutus.

22. Ariſtobulus.

23. Ananelus ſecundo.

24. Simon Phabetis.

25. Simon Boethi ſocer Herodis, ſub cuius vitæ finem natus eſt Chriſtus, notus noui teſtamenti Pontifex ſecundum ordinē Melchiſedech. Hebr. 7.

Ex dictis collige à morte Alexandri Magni vſque ad annos Græcorum, ſiue vſque ad initium regni Seleuci in Aſiâ fluxiſſe annos 12. inde vſque ad Machabæos annos 145. denique à Machabæis vſque ad Chriſti natiuitatē annos 165. Mors ergo Alexandri Chriſti ortum anteceſſit annis 322. vide Chronologiæ tabulam, quam præpoſui Pentateucho.

Ordo & connexio Librorum Machabæorum.

MOſes in Geneſi deſcripſit originem mundi & Eccleſiæ Dei, deinde eius propagatio vſque ad Reges Iſraelis Saulem & Dauidem narratur in lib. Ioſue & Iudicum. Mox in lib. Regum eius progreſſus recenſetur, quem habuit ſub regibus, putà Saule, Dauide, Salomone &c. item quæ paſſa eſt à Regibus Aſſyriorum & Chaldæorum, quorum prima fuit monarchia. Deinde in Eſdrâ, Nehemiâ, Tobiâ, Iudith, Eſther commemorantur ea, quæ eidem Eccleſiæ, puta Iſraeli & populo Dei tam proſpera, quàm aduerſa contigerunt in ſecundâ monarchiâ, quæ fuit Cyri & Regum Perſarum. Nunc in hiſce libris Machabæorum narrantur ea, quæ eidem acciderunt cōmoda & incommoda in tertiâ monarchiâ, quæ fuit Alexandri Magni & Græcorum, puta ab Antiochis regibus Aſiæ & Syriæ, & Ptolomæis regibus Ægypti: inter vtroſque enim media fluctuauit ſemper Iudæa, nunc his, nunc illis, vel amica, vel inimica.

Porrò quatuor reperiuntur libri Machabæorum, quorum hic eſt ordo hiſtoricus & chronologicus. Primo loco ordine temporum & rerum geſtarum collocandus eſt liber tertius Machabæorum, quia recenſet ea, quæ Iſraeli & populo Dei contigerunt ſub Ptol. Philopatore rege Ægypti & Antiocho magno rege Aſiæ. Secundo loco B ponendus eſt is, qui nunc in Biblijs ponitur ſecundus, quia complectitur geſta & bella Iudæ Machabæi cum Antiocho Epiphane, qui fuit filius Antiochi Magni. Tertium locum poſcit is, qui in Biblijs eſt primus Machab. quia ad acta Iudæ addit geſta Ionathæ & Simonis, fratrum & ſucceſſorum Iudę. Quartum locum vendicat liber quartus, quia conſcribit facta Ioannis Hircani, qui fuit filius Simonis fratris Iudę. Sed inter hos quatuor ſoli duo medij ſunt canonici; ceteri verò duo, ſcilicet primus & vltimus ſunt ἀπόκρυφοι, id eſt, occultæ & incertæ auctoritatis, non tamen falſi, aut damnati: quales pariter ſunt liber tertius & quartus Eſdræ.

Rursùm liber primus Machab. qui in Biblijs extat, quaſi Canonicus, multum differt à ſecundo, C & ab alio auctore conſcriptus eſt: nam redolet phraſin Hebræam, ſecundus verò Græcam. Rursùm primus ſua conſignat per annos Græcorum numerando eos iuxta computum Alexandrinū; ſecundus verò iuxta computum Chaldaicum, qui ab Alexandrino diſtat integro anno cum medio, vt ſuo loco oſtendam. Deniq; liber ſecundus narrat acta Iudæ alio modo, quàm narrata ſint l. primo, nec vnquam libri primi meminit. Deniq; primus actis Iudæ addit acta Ionathæ & Simonis, quæ omittit ſecundus.

CAPVT

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ALexander Magnus moriturus ſua regna inter Principes partitur. Ex horum vno, ſcilicet, Seleuco prognatus eſt Antiochus Epiphanes, qui Iudæam vaſtauit, templum diripuit, in eoq́ Iouis idolum collocauit, plurimos occidit Iudæos, ceteros ad idololatriam compulit, ac reſiſtentes per varia tormenta martyrio affecit.

1. ET factum eſt, poſtquam percuſſit Alexander Philippi Macedo, qui
primus regnauit in Græciâ; egreſſus de terrâ Cethim, Darium regem
Perſarum & Medorum: 2. conſtituit prælia multa, & obtinuit om-
nium munitiones, & interfecit reges terræ: 3. & pertranſijt vſque ad
fines terræ: & accepit ſpolia multitudinis Gentium: & ſiluit terra in conſpectu eius.
4. Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: & exaltatum eſt, & eleua-
tum cor eius: 5. & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos: & facti ſunt illi in
tributum. 6. Et poſt hæc decidit in lectum, & cognouit quia moreretur. 7. Et vo-
cauit pueros ſuos nobiles, qui ſecum erant nutriti à iuuentute: & diuiſit illis regnum
ſuum, cùm adhuc viueret. 8. Et regnauit Alexander annis duodecim, & mortuus eſt,
9. Et obtinuerunt pueri eius regnum, vnuſquiſque in loco ſuo: 10. & impoſuerunt
omnes ſibi diademata poſt mortem eius, & filij eorum poſt eos annis multis, & mul-
tiplicata ſunt mala in terrâ. 11. Et exijt ex eis radix peccatrix, Antiochus illuſtris,
filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obſes: & regnauit in anno centeſimo trigeſimo
ſeptimo regni Græcorũ. 12. In diebus illis exierunt ex Iſrael filij iniqui, & ſuaſerunt
multis, dicentes: Eamus, & diſponamus teſtamentum cum Gentibus, qui circa nos
ſunt: quia ex quo receſſimus ab eis, inuenerunt nos multa mala. 13. Et bonus viſus
eſt ſermo in oculis eorum. 14. Et deſtinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad re-
gem, & dedit illis poteſtatem vt facerent iuſtitiam Gentiũ. 15. Et ædificauerunt gym-
naſium in Ieroſolymis ſecundùm leges Nationum: 16. & fecerunt ſibi præputia, &
receſſerunt à teſtamento ſancto, & iuncti ſunt Nationibus, & venumdati ſunt vt face-
rent malum. 17. Et paratum eſt regnum in conſpectu Antiochi, & cœpit regnare in
terrâ Ægypti, vt regnaret ſuper duo regna. 18. Et intrauit in Ægyptum in multi-
tudine graui, in curribus, & elephantis, & equitibus, & copioſa nauium multitudine:
19. & conſtituit bellum aduerſus Ptolemæum regem Ægypti, & veritus eſt Ptole-
mæus à facie eius, & fugit, & ceciderunt vulnerati multi. 20. Et comprehendit ciui-
tates munitas in Terrâ Ægypti: & accepit ſpolia Terræ Ægypti. 21. Et conuertit An-
tiochus, poſtquam percuſſit Ægyptum in centeſimo & quadrageſimo tertio anno: &
aſcendit ad Iſrael, 22. & aſcendit Ieroſolymam in multitudine graui. 23. Et intrauit
in ſanctificationem cum ſuperbiâ, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis,
& vniuerſa vaſa eius, & menſam propoſitionis, & libatoria, & phialas & mortariola
aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat: &
comminuit omnia. 24. Et accepit argentum, & aurum, & vaſa concupiſcibilia: &
accepit theſauros occultos, quos inuenit: & ſublatis omnibus abijt in terram ſuam.
25. Et fecit cædem hominum, & locutus eſt in ſuperbiâ magnâ. 26. Et factus eſt
planctus magnus in Iſrael, & in omni loco eorum: 27. & ingemuerunt principes, &
ſeniores: virgines, & iuuenes infirmati ſunt: & ſpecioſitas mulierũ immutata eſt. 28.
Omnis maritus ſumpſit lamentum: & quæ ſedebant in thoro maritali, lugebant: 29.
& commota eſt terra ſuper habitantes in eâ, & vniuerſa domus Iacob induit confuſio-
nem. 30. Et poſt duos annos dierum, miſit Rex principem tributorum in ciuitates
Iuda, & venit Ieruſalem cum turbâ magnâ. 31. Et locutus eſt ad eos verba pacifica
in dolo: & crediderunt ei. 32. Et irruit ſuper ciuitatem repentè, & percuſſit eam
plaga magna, & perdidit populum multum ex Iſrael. 33. Et accepit ſpolia ciuita-
tis: & ſuccendit eam igni, & deſtruxit domos eius, & muros eius in circuitu: 34. &
captiuas duxerunt mulieres; & natos, & pecora poſſederunt. 35. Et ædificauerunt
ciuitatem Dauid muro magno & firmo, & turribus firmis, & facta eſt illis in arcem:
36. & poſuerunt illic gentem peccatricem viros iniquos, & conualuerunt in eâ, &
poſuerunt arma, & eſcas, & congregauerunt ſpolia Ieruſalem: 37. & repoſuerunt

illic:& facti ſunt in laqueum magnum. 38. Et factum eſt hoc ad inſidias ſanctifica-
tioni, & in diabolum malum in Iſrael: 39. & effuderunt ſanguinem innocentem
per circuitum ſanctificationis, & contaminauerunt ſanctificationem. 40. Et fuge-
runt habitatores Ieruſalem propter eos, & facta eſt habitatio exterorum, & facta eſt
extera ſemini ſuo, & nati eius reliquerunt eam. 41. Sanctificatio eius deſolata eſt
ſicut ſolitudo, dies feſti eius conuerſæ ſunt in luctum, ſabbata eius in opprobrium, ho-
nores eius in nihilum. 42. Secundùm gloriam eius multiplicata eſt ignominia eius:
& ſublimitas eius conuerſa eſt in luctum. 43. Et ſcripſit rex Antiochus omni regno
ſuo, vt eſſet omnis populus vnus: relinqueret vnuſquiſque legem ſuam. 44. Et con-
ſenſerunt omnes Gentes ſecundùm verbum regis Antiochi: 45. & multi ex Iſrael
conſenſerunt ſeruituti eius, & ſacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt ſabbatum.
46. Et miſit Rex libros per manus nuntiorum in Ieruſalem, & in omnes ciuitates
Iuda: vt ſequerentur leges Gentium terræ: 47. & prohiberent holocauſta, & ſacri-
ficia, & placationes fieri in templo Dei: 48. & prohiberent celebrari ſabbatum, &
dies ſolemnes: 49. & iuſſit coinquinari ſancta, & ſanctum populum Iſrael. 50. Et
iuſſit ædificari aras, & templa, & idola, & immolari carnes ſuillas, & pecora commu-
nia, 51. & relinquere filios ſuos incircumciſos, & coinquinari animas eorum in om-
nibus immundis, & abominationibus, ita vt obliuiſcerentur legem, & immutarent
omnes iuſtificationes Dei. 52. Et quicumque non feciſſent ſecundùm verbum regis
Antiochi, morerentur. 53. Secundùm omnia verba hæc ſcripſit omni regno ſuo: &
præpoſuit principes populo, qui hæc fieri cogerent. 54. Et iuſſerunt ciuitatibus Iuda
ſacrificare, 55. & congregati ſunt multi de populo, ad eos qui dereliquerant legem
Domini: & fecerunt mala ſuper terram: 56. & effugauerunt populum Iſrael in ab-
ditis, & abſconditis fugitiuorum locis. 57. Die quintâ decima menſis Caſleu, quin-
to & quadrageſimo & centeſimo anno, ædificauit Rex Antiochus abominandum ido-
lum deſolationis ſuper altare Dei, & per vniuerſas ciuitates Iuda in circuitu ædifica-
uerunt aras: 58. & ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & ſacri-
ficabant: 59. & libros legis Dei combuſſerunt igni, ſcindentes eos: 60. & apud
quemcumque inueniebantur libri teſtamenti Domini, & quicumque obſeruabat le-
gem Domini, ſecundùm edictum regis trucidabant eum. 61. In virtute ſuâ facie-
bant hæc populo Iſrael, qui inueniebatur in omni menſe & menſe in ciuitatibus.
62. Et quintâ & vigeſimâ die menſis ſacrificabant ſuper aram, quæ erat contra
altare. 63. Et mulieres, quæ circumcidebant filios ſuos, trucidabantur ſecun-
dùm iuſſum regis Antiochi, 64. & ſuſpendebant pueros à ceruicibus per vniuer-
ſas domos eorum: & eos, qui circumciderant illos, trucidabant. 65. Et multi
de populo Iſrael definierunt apud ſe, vt non manducarent immunda: & elegerunt
magis mori, quàm cibis coinquinari immundis: 66. & noluerunt infringere le-
gem Dei ſanctam, & trucidati ſunt: 67. & facta eſt ira magna ſuper populum
valde.

VERS. 1. ET FACTVM EST POSTQVAM PERCVSSIT ALEXANDER (Magnus) PHILIPPI (filius) MACEDO, QVI PRIMVS (Græcè πρότερον, id eſt, priùs) REGNAVIT IN GRÆCIA, ſcilicet, tota, ait Serarius: EGRESSVS DE TERRA CETHIM] id eſt, de regionibus Iudææ tranſmarinis (has enim Iudæi vocant Cethim) vti ſunt Macedonia, Græcia, Cyprus &c. ſic hodie eos, qui trans Alpes habitant Itali vocant tramontanos. Rurſum nonnulli per *Cethim* accipiunt propriè Macedoniam (quæ hodie Albania dicitur) tum quia Philippus & Perſa vocantur reges Cethæorum, id eſt, Macedonum, 1. Mach. 8. 5. tum quia Suidas verbo *Latini & κιτιεῖς* aſſerit Macedoniam per poſtheſin dictâ à Cethim, nempe *μακέται* & Atticè *μάκεται*; ſic & S. Hier. l. 5. in Iſaiâ c. 23. & in c. 27. Ezech. & 11. Daniel. per Cethim accipit inſulas Macedoniæ; & S. Epiph. hæreſi 30. ait, Alexandrum dici egreſſũ ex Cethim, id eſt ex Macedoniâ, quia in eâ erat genus Cypriorum, ac Rhodiorũ, quibus propriè competit hoc nomen: Cethim enim teſte Ioſepho

Cethim eſt Cyprus & Macedonia.

A l. 1. Ant. c. 7. propriè dicta eſt Cyprus, & inde quęuis aliæ inſulæ. Inſulas autem vocant Hebræi omnes tranſmarinæ regiones, vti ſunt Italia, Græcia, Macedonia. Fauet, quòd Liuius l. 5. Decade 2. nominet in Macedoniâ Citium, quo totus exercitus Perſei conuenerat. Fauet quoq; vocis Macedonię affinitas cum Cethim. Quare Dionyſius de ſitu orbis & Heſychius in Lexico, Macedoniâ vocant Macetam, & Macedones Macetas. Vnde Auſ. in claris vrb. Epigr. 2. *Macetumq; attollere nomen.* Quin & Thucydides l. 2. c. 2. ait, Cyprios in Macedoniâ tranſmigraſſe, vt eis ſuum nomen Cethim indere potuerint. Sic & Theodor. Annius, Pintus, Foreriua in Iſaię 2. per Cethim accipiunt Macedoniâ.

DARIVM REGEM PERSARVM] vltimum cognomento Codomannum. Hunc percuſſit & occidit Alexander Magnus anno ſexto regni ſui, tumque monarchiâ à Dario & Perſis ad ſe & ad Græcos tranſtulit, factuſq; monarcha regnauit alios ſex annos: mortuus eſt enim anno regni ſui duodecimo. Porrò Darius priùs vocatus eſt Codamus, & cauponam exercuit Suſis, ait Dio. Chryſ. orat. 4. inde crea-

Digitized by Google

creatus eſt præfectus Armeniæ, ac tandem rex: quare non erat ex ſtirpe regia, ſed id ſimulauit aſſumendo nomen regale Darij, ideoque eum Alexander inuaſit, & regno ſibi non debito priuauit.

Vers. 3. Et pertransiit vsque ad fines terræ] omnia ſibi armis ſubiugans vſque ad Gangam & Oceanum Indicum, ait Ioſephus, Liuius & Iuſtinus.

Et siluit terra in conspectu eius] præ terrore fortitudinis & victoriarum eius continuarum, vt nemo ei auderet reſiſtere, nec contra eum hiſcere, ſicut mures ſilent in conſpectu felis, & canes coram leone.

Vers. 4. Et congregauit virtutem et exercitum] id eſt, exercitum non tam multitudine, quàm virtute militum metuendũ. Alexandri enim milites erant veterani, laboribus & prælijs aſſueti, continuis victorijs animoſi, vt omnia peruaderent & ſubijcerent. Eſt Hendiadis. vnde Græcè eſt: *congregauit virtutem*, id eſt exercitum fortem.

Alexander voluit haberi Iouis filius.

Et eleuatum cor eius] adeò vt diuinitatem affectaret, & ab ipſo Ioue ſatum ſe eſſe contenderet. Quam opinionem vanam ex ingentibus victorijs, & adulantium blandimentis, & rebus ſupra fidem proſperis imbiberat, vt Olympiadem teſte Agellio l. 13. c. 4. Iunonis pellicem faceret. Ad Græcos ſcripſit ſtolidus, & vt ipſum Deum facerent iuſſit, vt ait Ælianus l. 2. variæ hiſtoriæ cap. 19. ſed à Lacedæmonijs deriſus, vecordiæ & ſtuporis incuſatus, vt idem Ælianus eſt auctor lib. 5. cap. 2. Adulatus eſt ei ſacerdos Hammonis pro *παι δίον*, id eſt, *puer, fili*, vocans eum *παι δίος*, id eſt, *fili Iouis*.

Vers. 6. Post hæc] anno regni ſui 12. monarchiæ verò ſexto, ætatis 33. decidit in lectum] vel ex nimio potu, vti narrat Plutar. in eius vitâ, & Seneca epiſt. 83. vel ex veneno, vti cenſet Curtius.

Vers. 7. Et vocauit pueros] Id eſt Duces & Principes ſibi intimos, vti fuere Ptolomæus Lagi filius, Seleucus, Antigonus, Aridæus, Perdiccas, Caſſander, & alij: et diuisit illis regnum suum] Idem aſſerit Ioſephus Gorionides l. 3. & S. Cyril. Ieroſol. Catecheſi 4. de S. Scrip. & alij. Fauet quod ſcribit Curtius l. 10. c. 10. *Credidere*, inquit, *quidam teſtamento Alexandri diſtributas eſſe prouincias*, idque à varijs auctoribus traditum aſſerit, licet ipſe contrarium ſentiat. Porrò Auctori noſtro, cui quaſi ſcriptori Hagiographo Patres Græci & Latini, imò tota Eccleſia fidem ſacram tribuit, magis credendum eſt, quàm Diodoro, Iuſtino, Curtio & Oroſio aſſerentibus, Perdiccam poſt mortẽ Alexandri prouincias inter Principes diſtribuiſſe: quod tamen fieri quoq; potuit, nimirũ vt Alexander Perdiccæ dato annulo, quaſi ſecreti ſui conſcio mandarit, vt imperium ſuũ in duodecim Principes diuideret. Id enim fecit Perdiccas, vtique id non facturus, ſed ſibi plurima retenturus, niſi id ei Alexander mandaſſet. Rursũ S. Thom. Gloſſa, Dion. Ioſephus, Stephanus ſic exponũt: *Diuiſit illis regnũ*, id eſt diuidendum reliquit, expoſuit & obtulit. q. d. Alexander moriens nullum certum hæredẽ deſignauit, ſed voluit, vt Principes inter ſe illud ex æquo diuiderent. Audi nunc Iuſtinum l. 12. *Cum deficere eum amici viderent, quærunt, quẽ imperij faciat hæredem? Reſpondit digniſſimum. Tanta illi magnitudo animi fuit, vt cùm Herculem filium ſuum, cùm fratrem Aridæum, & cùm Roxanem vxorem prægnantem relinqueret, oblitus neceſſitudinem, digniſſimum nuncuparet,*

An Alexander prouincias ſuas diuiſerit?

A *hæredem. Sexto die præcluſa voce, exemptum digito annulum Perdiccæ tradidit. Quæ res gliſcentem amicorum diſſenſionem ſedauit. Nam etſi non voce nuncupatus hæres, iudicio tamen electus eſſe videbatur.*

Porrò inter hos duodecim Alexandri hæredes & ſucceſſores primarij fuere quatuor, nimirum Ptolomæus, qui Ægyptũ; Antigonus, qui Aſiam; Aridæus, qui Macedoniam; Seleucus, qui Syriam, Babyloniam & Perſiam, ac victo Antigono Aſiã occupauit.

Et mortuus est] Babylone, ex veneno dolo Antipatri ei dato, ait Beda & Q. Curtius; vel vt alij ex crapulâ, vel ex vtroque: plura de geſtis Alexandri dixi Daniel c. 8. Vide hic vanitatem regum & regnorum mundi. En tibi Alexander, qui mundũ ſubiugarat, & nouos mundos, quos ſubiugaret, quærebat, ſex tantùm annis imperio ſuo gauiſus
B eſt, ac ſexto anno mortuus exiguo tumulo conditus, ſepultuſque iacet. Verè Iuuenal. Satyra 10. Vers. 8.

Vnus Pellæo iuueni (Alexandro) *non ſufficit orbis,*
Æſtuat infelix anguſto limite mundi &c.
Sarcophago contentus erit: mors ſola fatetur
Quantula ſunt hominum corpuſcula.

Alexander ſpeculum vanitatis.

Hinc Appelles pinxit Alexandrum, quaſi fulmen manu tenentem, eò quòd inſtar fulminis omnia peruaſerit, ſed & illicò diſparuerit, vt fulmen. Narrat Petrus Alphonſus plures philoſophos (fortè Gymnoſophiſtas, qui olim quæſtiones ab Alexandro propoſitas reſoluerant) auditâ morte Alexãdri ad funus accurriſſe. Atq; vnus, inquit, dicebat: *Heri totius terræ ſpatioſitas Alexandro non ſufficit: nunc trium, quatuorúe vlnarum ſpatiũ illi ipſi ſufficit*. Aiebat alius: *Heri potuit Alexander à morte multos liberare: hodie ſeipſum non poteſt*. Alius, cùm aureum eius loculum videret: *Heri Alexander ex auro fecit theſaurũ,*
C *hodie aurum ex ipſo fecit theſaurũ*. Alius: *Heri Alexander terram oppreſſit; hodie à terrâ opprimitur.*

Gnomæ.

Denique mater Alexandri Olympias ingemuit: *O fili*, inquit, *qui cæli particeps eſſe ſtudebas, ne ijs quidẽ potiri vales, quæ mortalium omnium communia ſunt, terra & ſepultura*. Manſit enim cadauer inſepultum Alexandri ad triginta dies ob Principum diſſidia. Ite nunc filij Adæ, terræ, vt talpæ inhiate, agros agris, vrbes vrbibus, regna regnis accumulate, cras morituri.

O curas hominum! ô quantum eſt in rebus inane!

Pulcher fuit Alexander, nunc eſt putre cadauer: fuit Cyrus, nunc eſt Irus: fuit remex callcum, nunc eſt eſca vermium; fuit terror gentium, nunc eſt præda dæmonum: fuit inclytus rex gloriæ, nunc eſt follis & fomentum gehennæ, eritq; ſemper in
D omnem æternitatem. Hoc ſpeculum intuere ô Lector, tibique dicito: *Hodie Alexandro, cras mihi.*

Et exiit ex iis radix peccatrix Antiochus illustris] q. d. ex vno ducum Alexandri, & poſt eius mortem regum, prognatus eſt Antiochus Epiphanes, puta ex Seleuco, qui victo Antigono ſibi diadema *Aſiæ* impoſuit anno 12. poſt mortem *Alexandri*. *A* Seleuco enim ſextâ generatione deſcendit *Epiphanes*, id eſt, illuſtris. Veriùs ab alijs dictus *Epimanes*, id eſt, inſanus; tũ quia multa ſtulta & inſana factitauit, quæ ex Leonico recenſui Daniel. 11. 21. tum quia quaſi furijs infernalibus actus inſaniuit, & crudeliſſimè ſæuijt in Iudæos. *Aliam* cauſam dat Polybius, quòd à Magis per magiam fuerit intoxicatus, & in mentis delirium, veſaniamque actus. Vers. 11.

Epiphanes vocatur *radix peccatrix*, quia ſicut ex

radice

radice germinant poma & fructus, ſic ex Epiphane germinarunt omnia peccata, ſuperbię, auaritię, libidinis, crudelitatis, impietatis, ſacrilegiorũ &c. quæ toto hoc capite & ſeq. audiemus. Hinc ipſe fuit expreſſus typus & præcurſor Antichriſti, qui 2. Theſſal. 2. à Paulo vocatur *homo peccati*, quia erit impiiſſimus & ſceleſtiſſimus.

Filius Antiochi regis (cognomento magni) qui fuerat Romæ obses] Antiochus enim magnus cum Hannibale victus à Scipione Aſiatico, fratre Scipionis Africani, eò quòd Hannibalis conſilia neglexiſſet, Scipioni & Romanis obſidem pacis & fœderis dedit filium ſuum iuniorem Ant. Epiphanẽ. Sed Epiphanes mortuo patre, & fratre ſeniore Seleuco Philopatore per dolũ ab Heliodoro interfecto, clam Româ elapſus in Syriam, ibi regnare cœpit anno 137. regni Græcorum] id eſt poſt mortem Alexandri Magni anno 145. Nam anni Græcorum incipiunt à Seleuco, qui 12. anno à morte Alexandri regem Aſiæ ſe fecit, regnumq; ad poſteros propagauit, vti dixi in Proœmio quæſt. 3.

Vers. 12. In diebus illis exierunt ex Israel filii iniqui] quorum dux fuit Ieſus Oniæ Pontificis frater, qui Gentilizans & Græcizans Iaſonem ſe vocauit, & Pontificatũ fratre Onia eiecto, inuaſit, de quo lib. 2. c. 4. 7. Item Menelaus, Simon & ſimiles, de quibus l. 2. c. 5. Hi videntes iniquitatem æquè, ac potentiam Antiochi Epiphanis Syriæ & Iudææ dominantis, eius impietati ſe cõformarunt, vt ab eo opes & honores conſequerentur, ac ceteris Iudæis præficerentur, fierentq; Põtifices & gubernatores, imò Domini Iudæorum, nimirum,

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Sicut ergo pius rex Dauid Iudæos fecit pios, ſic impius Epiphanes, eos fecit impios.

Vers. 14. Dedit (Epiphanes) illis potestatem ut facerent iustitiam gentium] vt ſcilicet Gentilium ritus, & mores, ac præſertim falſam religionem & idololatriam, liberamque libidinem ſequerentur, & in Iudæam inducerent; vnde ſequitur:

Vers. 15. *Gymnaſium quid?* Et ædificaverunt gymnasium in Ierosolymis secundum leges nationum] in quo ſcilicet adoleſcentes diſcerent non tantùm Gentiliũ fabulas & litteras, vti cenſent S. Thom. & Lyran. item digladiari, ſagittare, certare curſu, ſaltu, diſco, ac luctari in palæſtrâ &c. ſed etiam docerentur omnem luxuriam, etiam contra naturam pæderaſticam & ſodomiticam, vnde gymnaſiis hiſce adduntur ephebiæ ſiue lupanaria l. 2. c. 4. 12. Et talia erexere impij reges olim in Iudâ, quæ effæminatorum vocantur, quibus præerat quaſi ſacerdotiſſa & principiſſa mater Aſæ regis Iuda 3. Reg. 15. 12. ſed Aſa, alijque pij reges ea ſuſtulerunt: reſtituit verò Herodes teſte Ioſepho l. 14. c. 9. & l. 15. cap. 11. Diſce hic, quòd ſicut veræ religionis comes eſt puritas ac caſtitas; ſic falſæ, ac hæreſis comes eſt impuritas & libido: certè Virginum tam virorum, quàm feminarum agmina, quæ votam Deo caſtitatem religioſè per omnem vitam ſeruant, nõ niſi in orthodoxâ fide reperies.

Vers. 16. Et fecerunt sibi præputia] id eſt, præputia ſibi in circumciſione reſecta certis inſtrumentis & medicamentis attraxerunt, & recreſcere fecerunt, vt circumciſionem & Iudaiſmum hoc facto euitarent, & Gentiliſmum profiterentur; huius enim rei ſymbolum erat præputij reductio, vide dicta 1. Corint. 7. 18. ad illa: *non adducat præputium.*

A.

Et paratum est regnum (Aſiæ & Syriæ) in conspectu Antiochi (Epiphanis)] Seleucus enim Philopator ſenior frater Epiphanis dolo Heliodori fuit occiſus; quare Epiphanes adiuuantibus Eumene & Attalo vicinis regibus facilè patris regnum ſolus occupauit. Nec hoc contentus: cœpit regnare in terra Ægypti] nam vt ſequitur: Vers. 17.

Et intravit in Ægyptum in multitudine gravi] id eſt copioſa, puta numeroſo, magnoque exercitu. Eſt Enallage, ponitur enim quantitas continua, pro diſcreta, puta grauis, ſiue magna pro multa, ſic *muſca grauiſſima* vocatur plurima Exodi 8. 24. vide ibi dicta. Porrò Ant. Epiphanes bis intrauit in Ægyptũ, ſimulans ſe velle adiuuare Ptol. Philometorem ſuum ex Cleopatrâ ſorore nepotem & puerum, ſed reuera eâ mente, vt excluſo nepote ipſe regnum Ægypti ſuo regno Aſiæ adijceret. Primò intrauit anno ſecundo regni ſui, de quo agitur 2. Mach. 4. 21. Secundò, anno ſexto regni ſui qui fuit Græcorum 142. de quo hîc agitur, nam anno ſequenti 143. ex Ægypto aſcendit in Iſrael, vt dicitur v. 21. Vers. 18.

B

Et ingressus est sanctificationem] id eſt ſanctuarium, puta templum Iudæis ſanctiſſimum, indeque ſacrilegè abſtulit altare aureum, id eſt altare thymiamatis, et mensam auream, in quâ 12. tribus Deo offerebant 12. panes propositionis, & libatoria,] id eſt cyathos, cratetes, aliaque vaſa, quibus vinum, oleum, ſanguis victimarum Deo libabatur, id eſt, ad cornu altaris effundebatur. Vers. 23.

C

Et fecit cædem hominum] nimirum, vt dicitur 2. Machab. 5. 12. *Fiebant cædes iuuenum, ac ſeniorum & mulierum, & natorum exterminia virginumq; & paruulorum neces. Erant autem toto triduo 80. millia interfecti, 40. millia vincti, non minus autem venundati.* Cauſa fuit, quòd Romani iuſſerint Antiochum Epiphanẽ ex Ægypto excedere, ac Ptol. Philometori regi amico illam liberã relinquere; Publius enim Popilius Lenas Legatus Roman. qui Romæ Antiocho Epiphani familiaris fuerat, nauibus appulſus Alexandriam, Antiochum virga circumſcribens circulo in arenâ illi dixit: *Senatus populuſq; Romanus præcipiunt, vt Ægypto recedas, nec pugnes in Ptolomæos; & iſto in loco reſpondeas, quid conſilij geras; an pacem, an bellum cupias?* Quibus ille perterritus ait: *Si hoc placet Romanis, recedendum eſt.* Itaque ſtatim mouit exercitum. Ita Ioſephus l. 12. Antiq. c. 6. Liuius l. 5. dec. 5. Appianus in Syriaco, Iuſtinus & alij. Quare tunc frendens Antiochus caſtra mouit in vicinos Iudæos, in eoſq; ſuam indignationem & furorem effudit. Vers. 25.

D.

Et locutus est in superbia magna] iactans ſe, quaſi eſſet Deus quidam terreſtris, cui omnes obedire deberent, & cui nemo reſiſtere poſſet, vti faciet eius antitypus Antichriſtus. Vide dicta Daniel. 11. 36.

Et speciositas mulierum immutata est] tum quia ipſe depoſitis veſtibus ſpecioſis in communi luctu lugubres, id eſt nigras & ſqualidas induerunt; tum quia timor, mœror & angor faciebat eas pallidas & luridas. Sic in Chaldæorũ clade ait Ierem. Thren. 1. de virginibus: *Egreſſus eſt à filiâ Sion omnis decor eius.* De adoleſcentibus c. 4. v. 2. *Filij Sion inclyti, & amicti auro primo, quomodo reputati* Vers. 27.

tati

tati ſunt in vaſa teſtea, & v.7. de Nazaræis : *Candidiores Nazaræi niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, ſapphiro pulchriores; denigrata eſt ſuper carbones facies eorum ; & non ſunt cogniti in plateis.*

Vers.29. Et commota est terra] Iudæa perculſa & concuſſa fuit ingenti terrore, mœrore & angore. super habitantes in ea] ſcilicet propter incolas Iudæos ab Antiocho occiſos, captos, & venditos.

Vers.30. Et post dvos annos dierum, id eſt poſt duos integros annos omnibus ſuis diebus planè expletos, ita vt inſuper aliquot dies excurterent, Ant. Epiphanes misit principem tributorum] quem ipſe colligendis tributis præfecerat, nomine Apollonium ad Iudæos non tantùm ſpoliandos, ſed & iugulandos, vt dicitur 2. Machab. 5.24. qui præterea

Vers.33. Svccendit eam (Ieroſolymam iam à ſe ſpoliatam) igni, et detraxit domos et mvros eius in circuitu] ne Antiocho rebellare poſſet.

Vers.35. Et ædificaverunt civitatem David] ſcilicet arcem Sion, quæ toti vrbi ſubiacenti quaſi rupes, vel turris dominabatur, mvro magno (alto) et firmo.

Vers.36. Et posvervnt illic gentem peccatricem] ſcilicet milites rapaces, homicidas & ſceleratos, qui Iudæos diriperent, vincirent, mactarent.

Vers.38. Et factum est hoc ad insidias sanctificationi] id eſt ſanctuario, ſiue templo, vt ſcilicet inſidiarentur Iudæis euntibus ad templū ſacrificij, vel orationis cauſa, ac erumpentes ex arce in eos irruerent, eoſq; ſpoliarent, caperent, vulnerarent. Volebat enim Antiochus abolere Dei veri cultū, ac Iudęos compellere ad adorandū ſua idola, ideóque imaginē Iouis Olympij collocarat in templo.

Et in diabolum malum in Israel] tum quia milites hi erant diaboli, id eſt, calumniatores; calumniabantur enim euntes ad templum, quaſi illud contra Antiochū munire vellent : tum quaſi ipſi quaſi dæmones eos expilabant, verberabant, laniabant, adeò vt ipſum templum cæſorum ſanguine implerent, & polluerent : tum denique quia eos à cultu Dei ad cultum Iouis, id eſt diaboli compellebant, ſimulque ad ſcortandum in lupanaribus templo adiectis inultabant; quod erat opus planè diabolicum.

Vers.43. Et scripsit rex Antiochvs decretum, quo præcipiebat, vt omnis popvlus esset vnvs, id eſt vniformis in fide & religione, vt ſcilicet omnes ſibi ſubditi vnirentur ſibi in eâdem ſuperſtitione & idololatria, ſicut vniebantur in eodem regno, ideoq; vt relinqveret vnvsqvisqve legem svam] nimirum vt Iudæi relinquerent legem & cultum Dei ſui datam per Moſen, & capeſſerent legem & cultum Antiochi.

Expedit, vt in vno regno vna ſit religio, ſed vera & orthodoxa. Nam, ſi falſa ſit, expedit eſſe plures, vt vera ex falſarum varietate emicet & agnoſcatur, vti aiebat Card. Hoſius.

Vers.45. Et mvlti ex Israel consensermvnt servituti eivs] Græcè τῇ λατρείᾳ, id eſt, latriæ, ſiue ſacræ eius ſeruituti, cultui & adorationi, vt ſcilicet non alium Deum colerent latria, nec alteri Deo ſeruirent, quàm Deo Antiochi regis ſui, puta Ioui Olympio, ipſique Antiocho. Ipſe enim vnà cum Ioue volebat coli vt Deus.

Vers.46. Et misit rex libros] id eſt literas & epiſtolas. Has enim ſignificat Heb. *ſepher* id eſt liber.

Vers.49. Et misit decreta, quibus iuſſit coinqvinari sancta, id eſt, violari & prophanari ſanctum templum, ſanctaque eius ſacrificia, ritus, ſabbatha, feſta &c. et sanctum popvlum Israel, vt abiecta ſancta fide & lege Dei pollueret ſe ſacrilegis victimis & ſuperſtitionibus gentium, & idolorū : vnde explicans ſubdit :

Vers.50. Immolari carnes svillas, id eſt ſues & porcos lege Moyſi immundos, ideoque comedi & immolari vetitos, et pecora commvnia, id eſt, immunda; quæ enim immunda ſunt, gentibus erant communia; quæ verò munda, Iudæis peculiaria & propria. Leuit. 11. Hinc Deus volens S. Petrum conuertere Cornelium & gentes immundas ad Chriſtum, per viſum iuſſit ei immunda animalia comedere dicens : *Quod Deus purificauit, tu commune*, id eſt immundum, *ne dixeris* Actor. 10.15.

Vers.51. Et immvtarent omnes ivstificationes Dei] id eſt violarent omnes Dei ſanctiones & leges : hæ enim vocantur iuſtitiæ & iuſtificationes, quia præſcribunt id quod æquum & iuſtum eſt.

Vers.55. Et congregati svnt mvlti de popvlo ad eos qvi dereliqvervnt legem Domini] ad apoſtatas cum eis apoſtatando à lege Dei, puta ad Iaſonem, Alcimum, Menelaum, ceteroſque Apoſtaſiæ duces.

Vers.56 Et effvgavervnt de popvlo Israel] eos, qui apoſtatare nolebant, ſed in verâ Dei lege, cultuque conſtanter perſeuerabant, vt cogerentur fugere ad antra & ſpeluncas, ibique ſe abdere.

Vers.57. Die 15. mensis Caslev (qui noſtro Nouembri reſpondet) ædificavit (& collocauit) svper altare Dei in templo Ieroſolymitano, abominandvm idolvm desolationis,] Iouis Olympij, quod futurum erat cauſa omnis calamitatis & deſolationis, vti prædixerat Daniel c. 11. 31.

Vers.61. In virtvte sva (Græcè ἐν ἰσχύϊ, id eſt vi & robore ſuo, hoc eſt violenter) faciebant ſatellites Antiochi hæc popvlo Israel, qvi inveniebatvr in omni mense et mense, id eſt quolibet menſe, in civitatibvs] per menſem intellige neomeniam, ſiue primum diem menſis, qui Iudæis erat ſolennis & quaſi ſacer; vnde tunc ex pagis & villis confluebant in vrbem audituri Dei legem, ſicut accolæ Romæ eodem die confluebant Romam, indeque Calendæ ſunt dictæ, vt oſtendi Leuit. 23. 11. Senſus eſt q.d. milites Antiochi obſeruabant eos, qui Neomeniam, ex lege Moſis obſeruabant, eoſq; malè mulctabant, imò mactabant. Atque vt Neomeniam, id eſt ſolennitatem primæ diei menſis abolerent, ipſi

Vers.62. Qvinta et vigesima die mensis sacrificabant svper aram, à ſe Ioui Olympio erectam, qvæ erat contra altare holocauſtorum, Deo dicatum in templo Ieroſolymitano. In hâc ergo arâ non tantùm Ioui, ſed & ipſi Antiocho, quaſi Deo ſacrificabant. Ipſe enim voluit coli vt Deus, vti prædixit Daniel c. 11. 36. ideoq; typus fuit Antichriſti. Nolebant idololatræ ſacrificare in altari Dei, ne viderentur Deo Hebræorum ſacrificare; & vt illud quaſi profanum populo facerent abominabile, vnde & in eodem collocarunt ſtatuam Iouis Olympij, coram qua in arâ vicinâ, ab eiſdem Ioui erectâ ſacrificabant.

Vers.65. Et elegervnt magis mori, & variè excruciari, qvam cibis coinqvinari immvndis,] quàm comedere carnem porcinam, ſimileſque Leuit. 11. vetitas, vt idcirco excruciatus fuit Eleazarus &

ſeptem

ſeptem fratres Machabæi 2. Machab. 7. Hi ergo omnes glorioſi fuere illo priſco, rudique ſæculo martyres. Audi Ioſephum lib. 12. cap. 7. *Quamobrem quotidie necabantur excruciati tormentis crudeliſſimis, flagris etiam caſi & lacerati corpora, viui adhuc & ſpirantes ſuffigebantur crucibus: uxores autem eorum, & circumciſos liberos ſtrangulabant iuxta mandatum Regium, & ſuſpendebant à crucifixorum parentum ceruicibus.* Hoc eſt, quod prædixit Daniel. cap. 11. v. 33. & 35. *Et de eruditis ruent, vt conflentur, & eligantur, & dealbentur vſque ad tempus præfinitum.*

A

Et facta est ira magna Dei svper popvlvm valde] q. d. Deus indignans Iudæis ob eorum ſcelera, permiſit eos tam atrociter affligi ab Antiocho. Vers. 67.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

M*athathias opponit ſe Antiocho, mox v. 23, Iudæum idolis immolantem æquè, ac præfectum Antiochi ad id cogentem occidit, exclamans*: Omnis qui habet zelum, exeat poſt me. *Fugit ergo cum ſe ſequentibus in montes, qui v. 37. ſabbathis inuaſi ſinunt ſe occidi, mox ne omnes intereant, armis ſe defendunt. Tertio v. 44. Mathathias colligit exercitum & fidem, patriumq́; propugnat, mox moriturus, filios, ceteroſq; ad idem & ad zelum legis cohortatur, eiſq́; Iudam filium inbelli Ducem aſſignat.*

1. IN diebus illis ſurrexit Mathathias filius Ioannis filij Simonis, ſacerdos ex filijs
Ioarib ab Ieruſalem, & conſedit in monte Modin: 2. & habebat filios quinque
Joannem, qui cognominabatur Gaddis: 3. & Simonem, qui cognominabatur
Thaſi: 4. & Iudam, qui vocabatur Machabæus: 5. & Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus. 6. Hi viderunt mala
quæ fiebant in populo Iuda, & in Ieruſalem. 7. Et dixit Mathathias: Væ mihi, vt
quid natus ſum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis ſanctæ, &
ſedere illic, cùm datur in manibus inimicorum? 8. Sancta in manu extraneorum
facta ſunt: templum eius ſicut homo ignobilis. 9. Vaſa gloriæ eius captiua abducta
ſunt: trucidati ſunt ſenes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum. 10. Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & non obtinuit ſpolia eius?
11. Omnis compoſitio eius ablata eſt. Quæ erat libera, facta eſt ancilla. 12. Et
ecce ſancta noſtra, & pulchritudo noſtra, & claritas noſtra deſolata eſt, & coinquinauerunt ea Gentes. 13. Quò ergo nobis adhuc viuere? 14. Et ſcidit veſtimenta
ſua Mathathias, & filij eius: & operuerunt ſe cilicijs, & planxerunt valdè. 15. Et
venerunt illic qui miſſi erant à rege Antiocho, vt cogerent eos, qui confugerant in ciuitatem Modin, immolare, & accendere thura, & à lege Dei diſcedere. 16. Et multi
de populo Iſrael conſentientes acceſſerunt ad eos: ſed Mathathias, & filij eius conſtanter ſteterunt. 17. Et reſpondentes qui miſſi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ: Princeps & clariſſimus & magnus es in hâc ciuitate, & ornatus filijs & fratribus.
18. Ergo accede prior, & fac iuſſum regis, ſicut fecerunt omnes Gentes, & viri Iuda,
& qui remanſerunt in Ieruſalem: & eris tu, & filij tui, inter amicos regis, & amplificatus
auro & argento, & muneribus multis. 19. Et reſpondit Mathathias, & dixit magna
voce: Et ſi omnes Gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedat vnuſquiſque à ſeruitute legis patrum ſuorum, & conſentiat mandatis eius: 20. ego & filij mei, & fratres
mei, obediemus legi patrum noſtrorum. 21. Propitius ſit nobis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem & iuſtitias Dei. 22. Non audiemus verba regis Antiochi,
nec ſacrificabimus tranſgredientes legis noſtræ mandata, vt eamus altera via. 23. Et
vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idolis ſuper aram in ciuitate Modin, ſecundùm iuſſum regis: 24. & vidit Mathathias,
& doluit, & contremuerunt renes eius, & accenſus eſt furor eius ſecundùm iudicium
legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram: 25. ſed & virum quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit.
26. Et zelatus eſt legem, ſicut fecit Phinees Zamri filio Salomi. 27. Et exclamauit Mathathias voce magnâ in ciuitate, dicens: Omnis, qui zelum habet legis ſtatuens teſtamentum, exeat poſt me. 28. Et fugit ipſe, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcumque habebant in ciuitate. 29. Tunc deſcenderunt multi quærentes iudicium & iuſtitiam in deſertum: 30. & ſederunt ibi ipſi, & filij eorum, &
mulieres eorum, & pecora eorum: quoniam inundauerunt ſuper eos mala. 31. Et

renun-

renuntiatum eſt viris regis, & exercitui, qui erat in Ieruſalem ciuitate Dauid, quoniam
diſceſſiſſent viri quidam, qui diſſipauerunt mandatum regis, in loca occulta in deſer-
to, & abijſſent poſt illos multi. 32. Et ſtatim perrexerunt ad eos, & conſtituerunt
aduerſus eos prælium in die ſabbathorum, 33. & dixerunt ad eos; Reſiſtitis & nunc
adhuc? exite, & facite ſecundùm verbum regis Antiochi, & viuetis. 34. Et dixe-
runt: Non exibimus, neque faciemus verbum regis, vt polluamus diem ſabbatorum.
35. Et concitauerunt aduerſus eos prælium. 36. Et non reſponderunt eis, nec
lapidem miſerunt in eos, nec oppilauerunt loca occulta. 37. dicentes: Moriamur
omnes in ſimplicitate noſtra: & teſtes erunt ſuper nos cælum, & terra, quod iniuſtè
perditis nos. 38. Et intulerunt illis bellum ſabbatis: & mortui ſunt ipſi, & vxores
eorum, & filij eorum, & pecora eorum, vſque ad mille animas hominum. 39. Et co-
gnouit Mathathias, & amici eius, & luctum habuerunt ſuper eos valdè. 40. Et di-
xit proximo ſuo: Si omnes fecerimus ſicut fratres noſtri fecerunt, & non pugnaue-
rimus aduerſus gentes pro animabus noſtris, & iuſtificationibus noſtris: nunc citiùs
diſperdent nos à terra. 41. Et cogitauerunt in die illa, dicentes: Omnis homo
quicumque venerit ad nos in bello die ſabbatorum, pugnemus aduerſum eum; & non
moriemur omnes, ſicut mortui ſunt fratres noſtri in occultis. 42. Tunc congrega-
ta eſt ad eos ſynogoga Aſſidæorum fortis viribus ex Iſrael, omnis voluntarius in le-
ge: 43. & omnes, qui fugiebant à malis, additi ſunt ad eos, & facti ſunt illis ad fir-
mamentum. 44. Et collegerunt exercitum, & percuſſerunt peccatores in ira
ſua, & viros iniquos io indignatione ſua: & ceteri fugerunt ad nationes, vt euaderent.
45. Et circuiuit Mathathias, & amici eius, & deſtruxerunt aras: 46. & circumcide-
runt pueros incircumciſos quotquot inuenerunt in finibus Iſrael: & in fortitudine.
47. Et perſecuti ſunt filios ſuperbiæ, & proſperatum eſt opus in manibus eorum:
48. & obtinuerunt legem de manibus gentium, & de manibus regum: & non dede-
runt cornu peccatori. 49. Et appropinquauerunt dies Mathathiæ moriendi, & di-
xit filijs ſuis: Nunc confortata eſt ſuperbia, & caſtigatio, & tempus euerſionis, & ira
indignationis. 50. Nunc ergo ô filij, æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras
pro teſtamento patrum veſtrorum. 51. & mementote operum patrum, quæ fecerunt
in generationibus ſuis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. 52. Abra-
ham nònoe in tentatione iouentus eſt fidelis, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam? 53. Io-
ſeph in tempore anguſtiæ ſuæ cuſtodiuit mandatum, & factus eſt Dominus Ægyp-
ti. 54. Phinees pater noſter zelando zelum Dei accepit teſtamentum ſacerdotij æ-
terni. 55. Ieſus dum impleuit verbum, factus eſt dux in Iſrael. 56. Caleb, dum te-
ſtificatur in eccleſia, accepit hæreditatem. 57. Dauid in ſua miſericordia conſecu-
tus eſt ſedem regni in ſæcula. 58. Elias, dum zelat velum legis, receptum eſt in cæ-
lum. 59. Ananias & Azarias & Miſael credentes, liberati ſunt de flamma. 60. Da-
niel in ſua ſimplîcitate liberatus eſt dè ore leonum. 61. Et ita cogitate per genera-
tionem & generationem: quia omoes qui ſperant in eum, non infirmantur. 62. Et à
verbis viri peccatoris ne timueritis: qui gloria ejus, ſtercus & vermis eſt: 63. hodie
extollitur, & cras non inuenietur: quia conuerſus eſt in terram ſuam, & cogitatio eius
perijt. 64. Vos ergo filij confortamini, & viriliter agite in lege; quia in ipſa glorio-
ſi eritis. 65. Et ecce Simon frater veſter, ſcio quod vir conſilij eſt: ipſum audite
ſemper, & ipſe erit vobis pater. 66. Et Iudas Machabæus fortis viribus à iuuentu-
te ſua, ſit vobis princeps militiæ, & ipſe aget bellum populi. 67. Et adducetis ad
vos omnes factores legis: & vindicate vindictam populi veſtri. 68. Retribuite re-
tributiooem Gentibus, & intendite io præceptum legis. 69. Et benedixit eos, &
appoſitus eſt ad patres ſuos. 70. Et defuoctus eſt anno centeſimo & quadrageſimo
ſexto & ſepultus eſt à filijs ſuis in ſepulchris patrum ſuorum in Modin, & planxerunt
eum omnis Iſrael planctu magno.

Vers. 1. IN DIEBVS ILLIS SVRREXIT MATHATHIAS] ſiue per craſin *Mathias*, vt eum vocat Ioſephus & Theodor. quod nomē Hebr. ſignificat *donum Dei*, ac proinde idem eſt, quod Græcè Theodoſius, Theodorus, vel inuersè Dorotheus, ac Latinè Adeodatus: magno enim dono hic vir à Deo datus fuit Iſraeli ad reſiſtendum Antiocho.

Qualis Mathathias. Reſp. Quæres, quis & qualis fuit Mathathias? Reſp. fuiſſe ex tribu Leui ſacerdotē primæ claſſis, puta A ex ſtirpe Ioarib, quæ inter familias ſacerdotales prima ponitur. 1. Paral. 24. 7. Porrò Mathathias hic à Deo eum eligente, impellenteque & populo approbante factus eſt Pontifex & Dux, vindexq; populi contra cōmunem hoſtem Antiochum; nam poſt reditum è captiuitate iuſſu Cyri, Darij & Artaxerxis ijdem fuere Pontifices & Duces populi teſte Ioſepho l. 11. c. 4. Idē liquet 1. Eſdræ 7. v. 25. & 26. & 2. Eſdræ 9. 36. Eſto enim Mathathias

non eſſet oriundus ex ſtirpe proxima Pontificum, tamen illa deficiente ad eum; quaſi primæ claſſis ſacerdotem deuoluebatur Pontificatus. Nā Onias tertius, cognomento ſanctus, iam erat interfectus anno quinto Antiochi, qui erat 145. Græcorum. Oniæ verò filius, ſcilicet, Onias junior profugerat in Ægyptum, ac Helìopoli factus erat Pontifex noui templi, quod ab eo dictum eſt Onion, Iaſon autē frater Oniæ factus apoſtata, cæteros apoſtatare & ad Gentiliſmum tranſire cogebat. Quare ad Mathathiam ſpectabat capeſſere Pontificatum & Ducatum populi, vt religionem æquè ac remp. in extremum periculum ab Antiocho adductam tueretur & propugnaret. Præſertim cum non eſſet alius, qui id auderet, ſed omnes metu Antiochi vel laterent & tacerent, vel diffugerent. Ipſum ergo Deus excitauit, animoſq; illi addidit ad id audendum, vt Dei fidem & cultū & patriæ ſalutem conſeruaret. Fecit hoc ipſe anno Antiochi nono, qui fuit Græcorum 145. Quocirca Chal. Cant. 6. v. 6. Ioſephus & Ioſippus, Aben Ezra, & Hebræi Mathathiam vocant ſummum ſacerdotem ſiue Pontificem, idq; tum ex deſignatione Dei, tum ex electione populi, tum ex iure ſucceſſionis & propinquitatatis, vti dixi, ita Abul. in c. 20. Exodi qu. 25. Serarius, Sigonius, Seu. Sulpitius, Torniellus, Genebr quos citat & ſequitur Salianus. Hinc Mathathias Phinees Pontificem vocat patrem ſuum: ergo ex Pontifice prognatus, cæteris deficientibus, ius ei ſuccedendi habebat. Paucis verò menſibus fuit Pontifex & Dux, quia eodem anno mortuus, ſibi ſucceſſorem Pontificem & Ducem deſignauit filium ſuum Iudam Machabæum.

Fuit Pontifex.

VERS. 2. ET HABEBAT FILIOS QVINQVE, IOANNEM, QVI COGNOMINABATVR GADDIS] Gaddis, id eſt aceruus, vel cumulus frugum; q. d. Abundius vel Abūdantius: quo nomine vocati ſunt martyres duo ſub Diocletiano, quorum ſacra lipſana ſub Gregor. XIII. Pont. ſolenni pompa tranſlata fuere ad Domum profeſſam Societatis Ieſu Romæ.

VERS. 3. ET SIMONEM QVI COGNOMINABATVR THASI] id eſt *hircus:* תַּיִשׁ *thaſi* enim eſt hircus, vel *exciſor* à rad. תָּזַז *tazaz*, id eſt, exſcindere.

VERS. 4. ET IVDAM QVI VOCABATVR MACHABÆVS] Etymon Machabæi in Proœmio dedi. Hoc cognomen primò datum fuit Iudæ, & ab eo cæteri fratres & ſocij vocati ſunt Machabæi, vt ex hoc loco liquet. Eſt Prolepſis ſiue Anticipatio; Iudæ enim hoc cognomen inditum eſt, non à puero, ſed poſteā, cùm ipſe vexillis ſuis inſcripſit nomen *Machabi*. vt dixi in Proœmio. Sic Antiochi poſteà à factis & victorijs cognominati ſunt Soteres, Epiphanes, Ceraunij, Callinici, Nicatores; & Ptolomei vocati ſunt Eupatores, Philadelphi, Philometores, Euergetes &c.

VERS. 5. ET ELEAZARVM QVI COGNOMINABATVR ABARON] id eſt *fortis:* אַבִּיר *abbir* enim eſt potens, fortis.

ET IONATHAM QVI COGNOMINATVR APPHVS] id eſt, *ira conſilij*, vel *volans conſilium*; fortè quòd natura ardens & cholericus eſſet, ideoque celeris ingenij, velociſque conſilij, quod in bellis vtiliſſimum eſt. ita Pagnin. in nom. Hebr.

VERS. 7. VÆ MIHI] Planctus hic Mathathiæ de vaſtatione templi & Ieroſolymæ proceſſit ex zelo religionis, quo ardebat. Similis fuit zelus & planctus Ieremiæ ob exciſam Ieruſalem in Threnis, & Ieremiæ 20.

TEMPLVM EIVS SICVT HOMO IGNOBILIS] id eſt, vilis, pauper, ruſticus, imò ſtultus, fatuus & morio quem omnes impunè irrident, calcant, vellunt, verberāt. ita Sanchez. Sic enim ſatellites Ant. Epiphanis ridebant, calcabant, ſpoliabant, vellebant templum, Sacerdotes, Leuitas, cæteroſque Iudæos, quos cogebant quaſi ebrios & ſtultos in honorem Bacchi hederā coronari, ſaltare & bacchari. lib. 2. c. 6. VERS. 8.

QVÆ GENS NON HÆREDITAVIT REGNVM EIVS] Græcis enim Antiochi militibus permiſti erant Chaldæi, Perſæ, Medi, Aſſyrij &c. ac Ammonitæ, Moabitæ, Philiſtæi, Arabes, Idumæi, Olitani Iudæorū hoſtes, dum viderent eos ab Antiocho adeò diuexari accurebant, vt eum adiuuarent, & Iudæos ſpoliarent, maleq; mulctarent. VERS. 10.

QVÒ ERGO NOBIS ADHVC VIVERE? vita enim in tot ærumnis longa potiùs eſt mors, quàm vita, vt ait S. Greg. Et vt ait Tragædus: *Mortis habet vices tum lenis trahitur vita gemētibus*. Sic Anchiſes. VERS. 13.

Abnegat exciſa vitam producere Troia Æneidos 1. & alij poſt Troiam captam infelices exclamant Æneid. 1.

O terq; quaterq; beati,
Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere. O Danaūm fortiſſime gentis
Tydide, mène Iliacis occumbere campis
Non potuiſſe! tuaq; animam hanc effundere dextra?

PROPITIVS SIT NOBIS DEVS] q. d. Deus nobis hanc faciat gratiam, vt tantum malum tantumque nefas & ſcelus apoſtaſiæ & idololatriæ à nobis auertat. Vnde Sept. vertunt: *Ne permittat nobis Deus*. Alij, *prohibeat hoc Deus*; hac enim phraſi vtuntur Hebræi, cùm aliquid valdè abominantur & execrantur. VERS. 21.

ET CONTREMVERVNT RENES EIVS] Per renes ſynecdochicè intellige cætera viſcera; renes enim ſunt ſedes concupiſcentiæ, cor animoſitatis & audaciæ, iecur amoris, fel iræ & furoris. q. d. viſcera Mathathiæ commota ſunt partim commiſeratione & dolore legis violatæ, partim ardore & zelo eam propugnandi, partim irā & furore eius violatores proſequendi & occidendi, vti reipſa occidit Iudæum idololatrantem, & Antiochi Legatum ad id cogentem. Vnde ſequitur: VERS. 24.

ET ACCENSVS EST FVROR SECVNDVM IVDICIVM (id eſt, decretum) LEGIS] quæ Deut. 13. 6. iubet occidi eum, qui alios à patria religione, Deique cultu abducit, vti faciebat hic Iudæus Ioui ſacrificans, quem proinde Mathathias occidit. Huc enim eum agebat zelus honoris Dei;

Et furijs agitatus amor, & conſcia virtus.

Moral. diſce hîc, quàm efficax ſit zelus, vt inſtar ignis omnia ſuperet & conſumat. Audi S. Ambr. in Pſalm. 118. Octon. 18. ad illa: *Tabeſcere me fecit* (pro quo S. Ambr. legit *exquiſiuit*) *zelus meus*. *Zelum habere debet ſacerdos, qui incorruptam ſeruare ſtudet Eccleſiæ caſtitatem. Et ideò Princeps ſacerdotum dicit: Zelus domus tuæ deuorauit me. Et Phinees ſacerdos erat & nepos ſacerdotis, & filius ſacerdotis. Bonus zelus & vtilis in ſacerdote, præcipuè ne negligens, ne remiſſus ſit. Melius eſt vt vnius, aut duorum damnatione plurimi liberentur, quàm duorum abſolutione plures periclitentur.* Et paulò pòſt. *Zelus Dei vita eſt, zelum habuit Elias, & ideò raptus ad cælum eſt. Zelans, inquit, zelaui Dominum. Zelum habuit Mathathias bar Ioannis, qui aduerſus ſacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes ſibi inimicos ſuos putant, qui ſunt hoſtes Dei, quamuis*

Moral. de zeli dignitate.

nũ patrem, fratres, ſorores. Omnibus dicit: In hoſtes facti ſunt mihi, ſicut Dauid ait. Et nonnullis interiectis: *Zelus ergo charitas eſt. Denique valida eſt ſicut mors charitas, durus ſicut inferi zelus. Durus zelus, quem vitæ huius nulla vinit illecebra. Durus ſicut inferi, per quem peccato morimur, vt viuamus Deo. Angeli quoque ſine zelo nihil ſunt, & ſubſtantiæ ſuæ amittunt prærogatiuam, niſi eam zeli ardore ſuſtentent.* Vnde poſt pauca concludit: *Et quid miremur, ſi Angeli eum habent? Ipſe Deus pater ait: zelans zelabo Ieruſalem zelo magno? Quia Deus magnus, ideò & zelus eius magnus eſt, & pro vniuſcuiuſque potentia qualitate, ita & zelus, aut mediocris, aut magnus eſt. Zelo vindicatur Ieruſalem, zelo Eccleſia congregatur, zelo fides acquiritur zelo pudicitia poſſidetur. Dominus quoque Ieſus ait: Zelus domus tuæ comedit me: increpans Iudæos, quod domum orationis fecerint ſpeluncam latronum, fecerint & domum negotiationis.*

Vers. 25. SED ET VIRVM, QVEM REX ANTIOCHVS MISERAT, QVI COGEBAT IMMOLARE, OCCIDIT] Ioſeph. libr. 12. cap. 8. virum hunc vocat Apellem. Idem tamen lib. 1. de bello c. 1. eum vocat Bacchidem, additque filios Mathathiæ patrem in hac cæde adiuuiſſe, cæſos enim eſſe cum Apelle milites ipſius. Iure hoc fecit Mathathias inſtigante Deo, tãquam Iudex & vindex Iſraelis, æque ac religionis Deique cultus, adeoque hoc facto Pontificatum & Ducatum ſuum inijt & conſecrauit, æquè ac Elias, Ducẽ fidei ſe fecit occidendo ſacerdotes Baal 3. Reg. 18. & Moſes cum Leuitis occidendo adoratores vituli aurei Exodi 32. quibus proinde ipſe ait: *conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.* Ac Phinees occidens Principẽ Priapo ſacrificantem Num. 25. vide ibi dicta. Sic de blaſphemante cenſuit, aitque S. Chryſ.: *Si quempiam Deum blaſphemantem audieris, accede, increpa, & ſi verbera infligere oporteat, non renuſes, ipſius faciem alapa percute, contere os ipſius, percuſſione manum tuam ſacrifica.* nimirum *zelus purgat facinus*, imò illud ſanctificat & ſacrificat, facitque quaſi holocauſtum, quod offert iuſtitiæ & vindictæ diuinæ in odorem ſuauitatis.

Mira fuit Mathathiæ in hac cæde animoſitas, fortitudo, audacia, qua ipſe penè ſolus regi potenti, ſuperbo & crudeli ſeſe oppoſuit, ac cæteros ad opponendum ſeſe impulit, fortunas ſuas, familiam, liberos, famam & vitam generoſè pro Deo, pro fide, pro patria diſcrimini obijciens. Fuit ergo ipſe Heros inclytus, ac quinq; filios Heroes effecit dũ eos in aciem contra tyrannum eduxit: ſed fides & ſpes in Deum eum animabat, & periculis omnibus ſuperiorem efficiebat, vt quaſi leo cum quinque ſuis leunculis hoſtes omnes contereret.

Vers. 27. ET EXCLAMAVIT, &c. OMNIS QVI ZELVM HABET LEGIS STATVENS TESTAMENTVM] ſatagens, vt in ſuo vigore ſtet teſtamentum; id eſt, fœdus cum Deo initum, q. d. qui ſaluam vult religionem & Remp. *exeat poſt me*, me Ducem ſequatur. Claſſicum hic canit Mathathias, eoque omnes conuocat ad bellum ſacrum, vt in eo, vel fortiter vincant, vel generoſè pro Deo, fide & patria occumbant. Sic Romæ C. Marius Syllæ remp. inuadenti ſe opponens exclamauit: *Qui ſaluam vult Remp. me ſequatur* (quæ verba etiamnũ Romæ portæ Angelicæ, qua ipſe egreſſus eſt, ſuperliminari lapideo vncialibus literis inſculpta legimus) quo dicto in vicinum montem Marius exiens, copias collegit. Idem exclamauit Scipio poſt cladem apud Cannas acceptam; & Naſica ex Capitolio contra Gracchum

A teſte Liuio, Paterculo & Valer. Max. lib. 3. c. 2, ac din pòſt Narſes ſub Iuſtiniano Imper. Galliæ ſe obijciens teſte Agathia libr. 2. Denique Seruius in lib. 8. Æneid. *Si eſſet*, inquit, *tumultus, id eſt ex periculi vicinitate timor multus, quia ſingulos milites interrogare non vacabat, qui erat ducturus exercitum ibi ad Capitolium, & inde proferens duo vexilla, vnum roſeũ, quod pedites euocabat, & alterum cæruleum, quod erat equitum inſigne, dicebat: Qui remp. ſaluam eſſe vult, me ſequatur.*

Vers. 28. ET FVGIT IPSE ET FILII EIVS] ex Ieruſalem, vbi quaſi ſacerdos degebat, ac Iudæum in altari idolis ſacrificantem ceciderat; *in montes inter feras vitam agentes, & fœni cibo veſcentes, ne participes eſſent coinquinationis*, vt dicitur lib. 2. c. 5. 27. victitabant B ergo herbis, lacte pecorum, cibo à vicinis ſubmiſſo & prædis hoſtium.

Vers. 29. TVNC DESCENDERVNT MVLTI QVÆRENTES IVDICIVM ET IVSTITIAM] hoc eſt, quærentes à Mathathia id quod æquum & iuſtum erat, quid ſcilicet, tali articulo vrgentis perſecutionis facere oporteret, nimirum pati exilium, famem, frigus, nuditatem, vulnera & acerba quæque, ipſamque mortem potiùs, quàm tyranno cedere, & à Deo eiuſque lege & cultu ad idola apoſtatare.

Vers. 37. MORIAMVR OMNES IN SIMPLICITATE NOSTRA] in ſimplici obſeruatione ſabbathi, vt eo die plenam obſeruemus quietem à Deo præſcriptam, adeò vt in eo non pugnemus, imò contra inuadentes nos non defendamus, ſed ſinamus nos, C quaſi agnos ſimplices & innocentes occidi. Dixerunt hoc non ex ſuperſtitione, nec ex imprudentia, vt volunt Nouantes, ſed ex ſtudio perfectæ religionis: Sabbathi enim ſumma erat apud Iudæos religio. Quare licet iure potuiſſent eo die pugnare & ſe defendere, tamen ex zelo religionis maluerunt ſe offerre morti, quàm cultum & quietem ſabbathi per ſpeciem & vmbram dumtaxat violare, quia hac ratione euadebant martyres: martyrium autem eſt actus nobiliſſimus, ideoque longè nobilior pugnâ & vitâ. Idem fecere Iudæi inuaſi à D Ptolomæo Lagi, & poſteà à Mithridate, vti narrat Ioſephus l. 12. c. 1. & lib. 18. vlt. quos à pietate & religione laudat S. Ambr. lib. 1. offic. c. 40. Sic Legio Thebæorum Duce S. Mauritio potuiſſet reſiſtere Maximiano Imp. ſed noluit, ac proiectis armis permiſit ſe inſtar ouium occidi, quia legionarij fideles malebant eſſe martyres, quàm milites. Sic Carthuſiani ex voto abſtinent carnibus, vt malint mori, quàm veſci carnibus, etiam vbi medicus eas iudicat neceſſarias ad ſanitatem & vitam conſeruandam. Nam religio & obſeruantia regularis potior eſt ſanitate & vita.

Vers. 39. ET COGNOVIT MATHATHIAS] Hic quaſi Pontifex interpretatus eſt legem ſabbathi tali caſu, quo ſcilicet, quis inuaditur ab hoſte, non obligare, dixitque ſatius eſſe pugnare pro Deo & lege, ne omnis Dei populus interficeretur; itaque Eccleſia & Dei cultus periret. Vnde hoc eius reſponſum cæteri ſecuti, ſtatuerunt die ſabbati inuadentes ſe armis repellere, vt patet v. 41.

Vers. 42. TVNC CONGREGATA EST AD EOS SYNAGOGA ASSIDÆORVM (malè nonnulli legunt *Iudæorum*) FORTIS VIRIBVS EX ISRAEL, OMNIS VOLVNTARIVS IN LEGE.]

Aſſidæi qui. Reſponſ. 1. Quæres, quinam ſint Aſſidæi? Reſp. primò, Hugo, Lyran. Dion. Gloſſa, ac S. Thom. in c. 14. Aſſidæos dictos ab aſſiduitate, quaſi aſſiduos in Dei

cultu. Verùm *Aſſidai* eſt vox Hebræa; quare ha-
2. bet etymon Hebræum, non Latinum. Secundò,
Serarius in c.7. Ioſephus, Stephanus hîc in proœ-
mio pag.5. Genebrar. Torniellus, Salianus, & Del-
rio in Adagialibus ca.1030. cenſent Aſſidæos eſſe
Eſſenos, aut Eſſenorum affines, & eiuſdem cum
Eſſenis inſtituti & profeſſionis. Verùm obſtat pri-
mò, quòd tunc necdũ erant Eſſeni. Hi enim paulò
ante Chriſtum exorti ſunt, vti docet Baronius. Se-
cundò, quòd Eſſeni non erant fortes viribus quia
abſtinẽtia, & ieiunijs quotidianis vires eneruabant.
Tertiò, quòd Eſſeni ſoli Deo vacabãt per oratio-
nem, lectionem & contemplationem. Vnde *apud
eos*, ait Philo lib. de Eſſenis, *nemo tela, gladios, galeas,
thoraces, ſcuta fabricat, nec machinas, nec aliud quicquam
bello vtile*. Aſſidæi autem his abundabant, vtpote
3. & verè. non choro, vt Eſſeni, ſed bello addicti. Vide quæ
de Eſſæis dixi Actor 4.2. Dico ergo Aſſidæos
fuiſſe milites belli ſacri, qui ſcilicet pro lege & ſy-
nagoga nomen dabant militiæ ſacræ, quales po-
ſteà fuere milites templi, ac nunc ſunt Ordines mi-
litares equitum Melitenſium, S. Ioannis. S. Stepha-
ni, Teutonicorum, & ſimilium, qui pro Eccleſia
Dei contra Turcas, Saracenos & hæreticos gene-
roſè depugnant. Cum enim Antiochus ſatageret
euertere Dei legem, templum & ſynagogam. Deus
excitauit Aſſidæos, qui ſe militiæ ſacræ deuouerẽt,
ac pro templi, legiſque tutela pugnarent, ſeq; om-
nibus belli periculis vltro offerrent. Id ita eſſe pa-
tet primò, ex voce *ſynagoga*, id eſt, cœtus, collectio
congregatio militum pro ſynagoga tuenda. Se-
cundò, ex voce *fortis viribus*. Tertiò, ex voce *volun-
tarius in lege*, qui ſcilicet voluntariè ex zelo legem
defenderet & propugnaret. Quare Aſſidæi iunxe-
runt ſe Iudæ Machabæo, quaſi duci belli ſacri, ac
eius præcipui fuere milites, per quos tot, tantaſque
obtinuit victorias. Id patet ex lib.2.14.6. *Ipſi*, in-
quit, *qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iu-
das Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec
patiuntur regnum eſſe quietum*. Sunt hæc verba ho-
ſtium, qui Aſſidæos quaſi ſeditioſos accuſabant a-
pud Demetrium regem. Et ex c.7.12. vbi Aſſidæi,
quaſi primi cum congregatione ſcribarum tractãt
de pace communi cum Bacchide & Alcimo in-
eunda. Vnde liquet eos fuiſſe viros vnos in Iſrael
honoratos & primarios.

Etymon Aſſidæorum. Quæres ſecundò, vnde vocentur Aſſidæi? Reſp.
Hebr. vocantur חֲסִידִים *chaſidim*, quod aliqui deri-
1. uant à חֲסִידָה *chaſida*, id eſt ciconia, vel miluus, eò
quòd quaſi milui in hoſtes inſilirent, & prædas
agerent. Alij chaſidim interpretantur venatores à
2. צוּד *ſud*, id eſt venari, eò quòd venarentur hoſtes
Iſraelis, ſicut venator venatur ceruos & lepores.
3. & verè. Meliùs Pagnin. Sanchez, Serarius & alij *chaſidim*
interpretãtur pios, miſericordes, religioſos, ſanctos
à חֶסֶד *cheſed*, id eſt pietas, miſericordia, eò quòd
pium bellum gererent pro Iſraelitis. Audi nunc
S. Chryſ. in Pſ.43. *Quando graue bellum ingruebat, nec
quidquam Machabæi poſſent facere quod prodeſſet, ſe
abſcondebant, nam hoc quoque fecerunt Apoſtoli. Non
enim ſemper apparentes in media irruebant pericula; ſed
nonnunquam & fugientes, & latentes ſecedebant. Poſt-
quam autem parum reſpirarunt, tanquam generoſi qui-
dam catuli ex antris exilientes, & è latebris emergentes,
ſtatuerunt non ſe amplius ſolos ſeruare, ſed etiam alios
quoſcumque poſſent; & ciuitates & omnem regionem obe-
untes collegerunt quotquot inuenerunt adhuc ſanos, &
integros, & multos etiam qui laborabant & corrupti e-
rant, in ſtatum priſtinum redegerunt, eis perſuadentes re-
dire ad leges patrias.*

Et percvsservnt peccatores] id eſt apo- Vers.44.
ſtatas, qui à Iudaiſmo ad Antiochum & gentiliſmũ
transfugerant. Hoc enim ſummum erat peccatum
ſummaque iniquitas, quo tota religio, fides & virtus
prodebatur, & perdebatur.

Et in fortitvdine] repete, *circumciderunt pue-* Vers.46.
ros incircumciſos, quotquot inuenerunt in finibus Iſrael.
q.d. per vim circumciderunt pueros, etiam inuitis
parentibus, eo quòd parentes eſſent Iſraelitæ, itaq;
obligarentur circumcidere filios, ideoq; à Matha-
thia quaſi Duce & Pontifice ad idipſum cogi poſ-
ſent, ſicut nunc Eccleſia cogit fideles, vt filios ſuos
offerant ad baptiſmũ. Quod ſi qui inter eos erant
filij infideliũ, eos quoq; quaſi iam ſuos & iure belli
captos, ac à parentibus ſeparatos circumcidebant.
B Et quamuis Lyran. dicat ſolùm id feciſſe in filijs
Iudæorum, tamen Scriptura abſolutè loquitur: &
quamuis Domin. Soto in 4. tract. de Baptiſmo, di-
cat, ſi Mathathias id fecit in filijs gentium, fecit
quidem ſecundùm zelum, non tamen ſecundùm
ſcientiam; hoc tamen de inſigni, & ſanctiſſimo vi-
ro non rectè dictum videtur; meliùs ergo aſſeritur
eos, cùm iam eſſent iure belli in ſeruitutem reda-
cti, & à parẽtibus ſeparati, iure circumcidi potuiſſe
ſicut nos etiam nunc iure baptizamus filios Sara-
cenorum in bello captiuos, ait Suarez 3.p.to.3. q.
67.art.10.diſp.25. ſect.4.

Obtinvervnt legem de manv gentivm] Vers.48.
q.d. Dei legem & cultũ ab Antiocho & gentibus
ablatum per arma, Iſraeli reſtituerunt, feceruntque
vt Dei lex & cultus priſtinam ſuam dignitatem &
C venerationem obtineret.

Et non dedervnt cornv peccatori]
q.d. non permiſerunt cornua, id eſt ſuperbiam, ro-
bur, & vires Antiocho creſcere; ſed hæc illi, ſi non
amputarunt, certè reſecuerunt & valdè imminue-
runt, vt more ſolito graſſari & ſæuire non poſſet,
nec auderet. Diſce hic cornua ſuperbis, æquè ac
tauris cornupetis eſſe reſecanda: qui enim illa ſu-
perbo & feroci non demit, addit & auget: quare
qui poteſt, debet ea demere, ne ijs ferocientes mul-
tos feriant & proſternant.

Castigatio &c. et ira indignationis] Vers 49.
ſcilicet Dei, qua Deus iratus & indignans peccatis
noſtris, nos tam atrociter per Antiochum caſtigat,
laxans ei habenas ſæuiendi & ferociendi contra
nos. Sic Attila rex Hunnorum vaſtans Galliam
& Italiam, rogatus à S. Lupo Trecenſi Epiſcopo,
D quis eſſet & quid vellet? reſpondit ſe eſſe flagellũ
Dei ad caſtigandum ſcelera fidelium, ſic flagellum
Dei fuit Tamerlanes, & nunc ſunt Ottomanni. Sic
Nabuchodonoſor oſtenſus fuit Ieremiæ cap.1. per
ſpeciem virgæ vigilantis.

Et date animas (id eſt vitas) vestras pro Vers.50.
testamento] id eſt fœdere, puta pro lege Dei:
lex enim fuit conditio fœderis ab Abraham, Moſe
& populo cum Deo initi.

Et accipietis gloriam magnam] non tan- Vers.51.
tùm in hoc mundo apud homines, hæc enim vana
eſt, breuis & exilis, ſed & in cælo coram Deo An-
gelis & ſanctis immenſam, cæleſtem & æternam.

Abraham nonne in tentatione, quà Deus Vers.52.
tentauit eius fidem & obedientiam, iubendo vt ſi-
bi immolaret vnigenitum ſuum Iſaac, per quem
ei promiſerat copioſam poſteritatem, imò Chri-
ſtum, inventvs est fidelis, fideliter Deo offe-
rens

rens filium certa fide ſperans & credens, quod Deus eum poſt immolationem à morte ſuſcitaret: ET REPVTATVM EST EI AD IVSTITIAM] q.d. hic Abrahæ actus obedientiæ & oblationis Iſaac, cōputatus & æſtimatus eſt à Deo eſſe actus magnæ iuſtitiæ, id eſt magnæ virtutis & ſanctitatis, ac proinde Abraham, qui iam erat iuſtus, per eum meruit magnum gratiæ & iuſtitię augmentum, factuſque eſt coram Deo multo iuſtior & ſanctior. vide dicta Roman. c. 4. 3. & Geneſ. 15. v. 6.

VERS. 53. IOSEPH IN TEMPORE ANGVSTIÆ SVÆ (quam paſſus eſt in carcere) CVSTODIVIT MANDATVM] quintum decalogi, *non mœchaberis*: quia ſollicitanti heræ ſuæ noluit commiſceri: ET (idcircò) FACTVS EST DOMINVS ÆGYPTI. Præclarè S. Cypr. tract. de mortalitate: *Aduerſa non ſint tibi ſcandala*, inquit, *ſed prælia, nec debilitent, aut frangant Chriſtiani fidem, ſed potiùs oſtendant in colluctatione virtutem, cùm contemnenda ſit omnis iniuria malorum præſentium, fiducia futurorum bonorum. Niſi præceſſerit pugna, nō poteſt eſſe victoria: cùm fuerit in pugnæ congreſſione victoria tunc datur vincentibus & corona, Gubernator in tempeſtate dignoſcitur, in acie miles probatur.* Et inferiùs: *nos aduerſa non auocant à virtute & fidei veritate, ſed corroborant in dolore. Quanta ſublimitas, inter ruinas generis humani ſtare erectum?* &c.

VERS. 54. PHINEES PATER NOSTER (Hinc patet Mathathiam & Machabæos prognatos eſſe ex tribu Leui & Phinees Pontificis, ideoque deficientibus cæteris ad eos Pontificatum iure ſucceſſionis ſpectaſſe) ZELANDO ZELVM DEI, occidendo Principem ſacrificantem Beelphegor, ACCEPIT TESTAMENTVM, id eſt Dei promiſſionem & pactum SACERDOTII ÆTERNI] quòd ſcilicet Pontificatus in eius poſteris duraret vſque ad finem Synagogæ & Iudaiſmi, puta vſque ad Chriſtum. vide dicta Num. 25.

VERS. 55. IESVS (Ioſue ſucceſſor Moſis) DVM IMPLEVIT VERBVM, id eſt mandatum, quo Deus per Moſen iuſſit ei luſtrare Chananæam, Num. 14. debellare Amalec. Exodi 17. poſt Moſen capeſſere curam populi. Ioſue 1. FACTVS EST DVX IN ISRAEL] Moſi in ducatu populi ſuccedens.

VERS. 56. CALEB DVM TESTIFICATVR IN ECCLESIA] contra ſocios exploratores dicentes, Chananæam ob incolas gigantes & vrbes munitas eſſe inexpugnabilem, illam Dei ope poſſe expugnari, & reipſa ab Hebræis expugnandam, vti Deus promiſerat; ACCEPIT HEREDITATEM, peculiarem in Hebron. Num. 14. Et Ioſue 14. 12. vide elogia Ioſue & Caleb Eccleſ. 50.

VERS. 57. DAVID IN SVA MISERICORDIA, id eſt per meritum ſuæ miſericordiæ, quâ tum in alios, tum in Saulem ſe perſequentem fuit pius & miſericors, nolens eum lædere, cùm eū haberet in manu ſua; CONSECVTVS EST SEDEM REGNI IN SÆCVLA] vt ſolium regale obtineret, & ad poſteros tranſmitteret tamdiu eis duraturum, quamdiu duraret regnum Iſraelis & Iuda, ſcilicet vſque ad captiuitatem Babylonicam. Æternum enim hic non abſolutam perpetuitatem, ſed reſpectiuam & limitatam ſignificat, ſcilicet, durationem perpetuam per totū ſtatum, regnumque Iudæ, vt quamdiu hoc duraret, tamdiu in eo duraret regnum Dauidis.

VERS. 58. ELIAS DVM ZELAT ZELVM LEGIS, occidēdo omnes prophetas & ſacerdotes Baal, ſeq; opponendo Achab, Iezabeli & Baalitis. 3. Reg. 18. RECEPTVS EST IN CÆLVM, eò raptus curru igneo. 4. Reg. 2.

VERS. 59. ANANIAS, AZARIAS, ET MISAEL CREDENTES, in Deum verum, & pro hac fide ſe flammis offerentes, credentes Deum poſſe ipſos ab iis eripere, LIBERATI SVNT DE FLAMMA] Daniel. 3.

VERS. 60. DANIEL IN SVA SIMPLICITATE, id eſt integritate, candore, conſtantia adorādi ſolum Deum verum perſiſtens, eius merito LIBERATVS EST DE ORE LEONVM] Daniel. 6.

VERS. 62. ET A VERBIS VIRI PECCATORIS (à minis impij Antiochi) NE TIMVERITIS, QVIA GLORIA EIVS STERCVS ET VERMIS EST] vt corrumpatur, computreſcat & fœteat, dum paulò poſt per Dei vindictam omnis eius gloria in ignominiam, omnis fama in infamiam vertitur, vti factum eſſe Antiocho liquet lib. 2. c. 9.

VERS. 64. VOS ERGO FILII CONFORTAMINI ET VIRILITER AGITE IN LEGE (tuenda & propugnanda) QVIA IN IPSA GLORIOSI ERITIS] tum pugnando & vincendo; tum pro ea glorioſè occumbendo, vti pro ea omnes occubuerunt, nimirum Iudas, Ionathas & Simon. Quid enim glorioſiùs, quàm pugnare & mori pro lege, pro patria, pro Deo? Animat Mathathias filios ad acria certamina, quę eis cum Antiocho imminebant, ideoque priſcorum heroum exempla iis obiicit, vt illa imitentur, & ſimilem illis gloriam conſequantur; nil enim ita in rebus arduis animat, ac maiorum exempla. Vnde Ouidius lib. 4. Triſt. Eleg. 3.

Virtus in aduerſis reſpondet.

Materiamq; tuis triſtem virtutibus imple,
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis noſſet, felix ſi Troia fuiſſet?
Publica virtutis per mala facta via eſt.
Ars tua Tiphi iacet, ſi non ſit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua Phœbe, iacet.
Quæ latet, inq; bonis ceſſat, non cognita rebus,
Apparet virtus, arguiturq; malis.
Vtere temporibus, quorum nunc munere freta es,
Et patet in laudes area lata tuas.

VERS. 65. ET ECCE SIMON FRATER VESTER, SCIO, QVÒD VIR CONSILII SIT, IPSVM AVDITE SEMPER, ET IPSE ERIT VOBIS PATER] vt ſuis conſiliis vos dirigat, ſicut pater dirigit filios. Rurſum vt domum & familiam meam gubernet quaſi pater. Hinc Ioſippus filius Gorion, & Annius Viterbienſis putant Simonem fuiſſe primogenitum Mathathiæ. Sed Ioſephus, Sederolam minor, & Hebræi tradunt Iudam fuiſſe primogenitum; vnde & ille patri in Ducatu & Pontificatu ſucceſſit; ſecundogenitum fuiſſe Ioannem; tertio genitum fuiſſe Ionatham; quartum denique fuiſſe Simonem.

VERS. 66. ET IVDAS MACHABÆVS FORTIS VIRIBVS A IVVENTVTE SVA SIT VOBIS PRINCEPS MILITIÆ] Hinc patet, Iudam non tantùm in ſenio patris, cū ipſe vexillum paulò ante mortem contra Antiochum ſuſtulit, ſed & in iuuentute ſua præclara in bellis edidiſſe facinora, Dei ope nixum, ideoque vexillis ſuis inſcripſiſſe, *machai*, hoc eſt *mi camocha baelim Iehoua*, id eſt, *qui ſimilis tui in fortibus* (Dijs) *Domine?* indeque Machabæum fuiſſe cognominatum. Sic enim eum vocat hic pater moriturus, ideoque eum belli ducem ſtatuit: vide dicta in Prooemio.

VERS. 70. ET DEFVNCTVS EST ANNO 146.] nimirum eodem anno, quo ſe Antiocho oppoſuit, & Ducatū cum Pontificatu iniit. Opinantur nonnulli eum ex vulnere in bello accepto obiiſſe, cùm enim paulò antè occiderit Iudæum, & præfectum Antiochi, omneſq; Iudæos circumeundo excitarit, collegeritque

ritque in caſtra contra Antiochum,pluraq; ſimilia geſſerit, quæ magnam corporis, æquè ac animi fortitudinem requirunt, non videtur tam citò ex ſenio viribus deficere & mori potuiſſe, ſed ex prælijs continuis accepiſſe vulnus, indeque mortuus, vel certè ex laboribus aſſiduis,& fatigatione nimia exhauſtus obijſſe.

Mathathiam fuiſſe ſacerdotem omnes conſentiunt,ſed Pōtificem fuiſſe negant Ioſephus, Euſebius, & Sigonius; verùm Pontificem eum fuiſſe aſſerunt Hebræi & Chald.Cant.6.6. multiſque id probat Serarius.Sanè in Pontificatu,æquè ac Ducatu patri ſucceſſit Iudas,deinde Ionathas,denique

A Simon, indeque Simonis filij vſque ad Herodem & Chriſtum. Porrò Mathathias inclytus heros defunctus eſt anno 146. Græcorum,qui fuit 158. à morte Alexandri Magni,& 164. ante natiuitatē Chriſti.

Et sepvltvs est in sepvlchris patrvm svorvm in Modin] ſepulchrum hoc poſteà magnificè exornauit Simō eius filius,vt patet c.13.27. ac fatetur S.Hier.illud ſua ætate adhuc exitiſſe.

Planctv magno] *Planctus magnus non in exanimatione plangētium, ſed in pompa funeris & exequiarum frequentia intelligendus eſt*,ait S.Hier. Epiſt.25. ad Paulam.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ivdas patri ſuccedens contra Antiochum pugnat vt leo, ac duos eius duces profligat, ſcilicet Apollonium v.10.& Seron v.13.Quare Antiochus tertium Ducem mittit Lyſiam, contra quem prælium inſtruxit Iudas,Dei opem ieiunijs & ardenti prece implorans.

1. ET ſurrexit Iudas,qui vocabatur Machabæus,filius eius pro eo: 2. & adiuuabant eum omnes fratres eius, & vniuerſi qui ſe coniunxerant patri eius,& præ-
liabantur prælium Iſrael cum lætitia. 3. Et dilatauit gloriam populo ſuo, & induit
ſe loricam ſicut gigas, & ſuccinxit ſe arma bellica ſua in prælijs, & protegebat caſtra
gladio ſuo. 4. Similis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leoois ru-
giens in venatione. 5. Et perſecutus eſt iniquos perſcrutans eos: & qui cooturba-
baot populum ſuum,eos ſuccendit flammis; 6. & repulſi ſunt inimici eius præ timo-
re eius,& omnes operarij iniquitatis conturbati ſunt:& directa eſt ſalus in manu eius.
7. Et exacerbabat reges multos,& lætificabat Iacob in operibus ſuis, & io ſæculum
memoria eius in benedictione. 8. Et perambulabat ciuitates Iuda, & perdidit im-
pios ex eis,& auertit iram ab Iſrael. 9. Et nominatus eſt vſque ad nouiſſimum ter-
ræ,& congregauit pereuntes. 10. Et congregauit Apollonius Gentes, & à Sama-
ria virtutem multam & magnam, ad bellandum cootra Iſrael. 11. Et cognouit
Iudas,& exijt obuiam illi: & percuſſit,& occidit illum: & ceciderunt vulnerati multi,
& reliqui fugerunt, 12. & accepit ſpolia eorum; & gladium Apollonij abſtulit Iu-
das, & erat pugnans in eo omnibus diebus. 13. Et audiuit Seron princeps exer-
citus Syriæ, quòd congregauit Iudas congregationem fidelium & eccleſiam ſecum,
14. & ait: Faciam mihi nomen,& glorificabor in regno,& debellabo Iudam, & eos
qui cum ipſo ſunt, qui ſpernebaot verbum regis. 15. Et præparauit ſe:& aſcende-
runt cum eo caſtra impiorum, fortes auxiliarij, vt facerent vindictam in filios Iſrael.
16. Et appropinquauerunt vſque ad Bethoron: & exiuit Iudas obuiam illi cum pau-
cis. 17. Vt autem videruot exercitum venientem ſibi obuiam, dixeruot Iudæ:
Quomodo poterimus pauci pugnare cootra multitudioem tantam, & tam fortem, &
nos fatigati ſumus ieiunio hodie? 18. Et ait Iudas: Facile eſt concludi multos in
manus paucorum: & oon eſt differentia in conſpectu Dei cæli liberare in multis, &
in paucis: 19. Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo
fortitudo eſt. 20. Ipſi veniunt ad oos io multitudine contumaci & ſuperbia,vt diſ-
perdant nos,& vxores noſtras,& filios noſtros, & vt ſpolient nos: 21. nos verò pu-
gnabimus pro aoimabus noſtris,& legibus noſtris: 22. & ipſe Dominus conteret
cos ante faciem noſtram: vos autem oe timueritis eos. 23. Vt ceſſauit autem lo-
qui, inſiluit in eos ſubitò: & contritus eſt Seron,& exercitus eius in cooſpectu ipſius;
24. & perſecutus eſt eum in deſcenſu Bethoron vſque in campum, & ceciderunt
ex eis octingenti viri,reliqui antem fugerunt in terram Philiſthijm. 25. Et cecidit
timor Iudæ, ac fratrum eius, & formido ſuper omnes gentes in circuitu eorum,
26 & peruenit ad regem nomen eius; & de prælijs Iudæ narrabant omnes gentes.
27. Vt audiuit autem rex Antiochus ſermones iſtos, iratus eſt animo: & miſit, &
congregauit exercitum vniuerſi regni ſui, caſtra fortia valdè: 28. & aperuit æra-

rium

rium ſuum, & dedit ſtipendia exercitui in annum: & mandauit illis vt eſſent parati
ad omnia. 29. Et vidit quòd defecit pecunia de theſauris ſuis, & tributa regionis
modica propter diſſenſionem, & plagam, quam fecit in terra, vt tolleret legitima,
quæ erant à primis diebus: 30. & timuit ne non haberet vt ſemel & bis, in ſum-
ptus & donaria, quæ dederat antè larga manu: & abundauerat ſuper reges, qui ante
eum fuerant. 31. Et conſternatus erat animo valde, & cogitauit ire in Perſidem, &
accipere tributa regionum, & congregare argentum multum. 32. Et reliquit Ly-
ſiam hominem nobilem de genere regali, ſuper negotia regia, à flumine Euphate vſ-
que ad flumen Ægypti: 33. & vt nutriret Antiochum filium ſuum, donec rediret.
34. Et tradidit ei medium exercitum, & elephantes: & mandauit ei de omnibus
quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam & Ieruſalem: 35. & vt mitteret ad eos ex-
ercitum, ad conterendam & extirpandam virtutem Iſrael, & reliquias Ieruſalem, &
auferendam memoriam eorum de loco: 36. & conſtitueret habitatores filios alie-
nigenas in omnibus finibus eorum, & ſorte diſtribueret terram eorum. 37. Et rex
aſſumpſit partem exercitus reſidui, & exiuit ab Antiochia ciuitate regni ſui, anno
centeſimo & quadrageſimo ſeptimo: & transfretauit Euphratem flumen, & perambu-
labat ſuperiores regiones. 38. Et elegit Lyſias Ptolomæum filium Dorymini, &
Nicanorem, & Gorgiam, viros potentes ex amicis regis: 39. & miſit cum eis qua-
draginta millia virorum, & ſeptem millia equitum, vt venirent in terram Iuda, & diſ-
perderent eam ſecundùm verbum regis. 40. Et proceſſerunt cum vniuerſa virtu-
te ſua, & venerunt & applicuerunt Emmaum in terra campeſtri. 41. Et audierunt
mercatores regionum nomen eorum: & acceperunt argentum & aurum multum val-
de, & pueros: & venerunt in caſtra, vt acciperent filios Iſrael in ſeruos; & additi ſunt
ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarum. 42 Et vidit Iudas, & fratres eius,
quia multiplicata ſunt mala, & exercitus applicabant ad fines eorum: & cognoue-
runt verba regis, quæ mandauit populo facere in interitum & conſummationem:
43. & dixerunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: Erigamus deiectionem populi
noſtri, & pugnemus pro populo noſtro, & ſanctis noſtris. 44. Et congregatus eſt
conuentus vt eſſent parati in prælium; & vt orarent, & peterent miſericordiam &
miſerationes. 45. Et Ieruſalem non habitabatur, ſed erat ſicut deſertum: non erat
qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & ſanctum conculcabatur: & filij a-
lienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio Gentium: & ablata eſt voluptas à Ia-
cob, & defecit ibi tibia & cithara. 46. Et congregati ſunt, & venerunt in Maſpha
contra Ieruſalem: quia locus orationis erat in Maſpha antè in Iſrael. 47. Et ieiu-
nauerunt illa die, et induerunt ſe cilicijs, et cinerem impoſuerunt capiti ſuo, et diſci-
derunt veſtimenta ſua: 48. & expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur
Gentes ſimilitudinem ſimulacrorum ſuorum: 49. & attulerunt ornamenta ſacer-
dotalia, et primitias, et decimas: et ſuſcitauerunt Nazaræos, qui impleuerant dies:
50. & clamauerunt voce magna in cælum, dicentes: Quid faciemus iſtis, et quò eos
ducemus? 51. & ſancta tua conculcata ſunt, et contaminata ſunt, et ſacerdotes tui
facti ſunt in luctum, et in humilitatem. 52. & ecce Nationes conuenerunt aduer-
ſum nos vt nos diſperdant: tu ſcis quæ cogitant in nos. 53. Quomodo poterimus
ſubſiſtere ante faciem eorum, niſi tu Deus adiuues nos. 54. Et tubis exclamaue-
runt voce magna. 55. Et poſt hæc conſtituit Iudas duces populi, tribunos, et cen-
turiones, et pentaconſarchos, et decuriones. 56. Et dixit his, qui ædificabant do-
mos, et ſponſabant vxores, et plantabant vineas, et formidoloſis, vt redirent vnuſ-
quiſque in domum ſuam ſecundùm legem. 57. Et mouerunt caſtra, et collocaue-
runt ad Auſtrum Emmaum. 58. Et ait Iudas; Accingimini, et eſtote filij potentes,
& eſtote parati in mane, vt pugnetis aduerſus Nationes has, quæ conuenerunt aduer-
ſus nos, diſperdere nos et ſancta noſtra: 59, quoniam melius eſt nos mori in bello,
quàm videre mala gentis noſtræ, & ſanctorum. 60. Sicut autem fuerit voluntas in
cælo, ſic fiat.

VERS. I. ET SVRREXIT IVDAS] Ioſippus ben Gorion aſſerit Iudam à patre Mathathia oleo vnctum in Ducem. Sic enim ait: *Protulit Mathathias cornu cum oleo, & effundens ſuper caput eius vnxit eum ad prælia, vociferatusq́, eſt vniuerſus populus & dixerunt, viuat vnctus.* Addit Ioſeph. eum vnctum Ieroſoly- A mis in templo; ſed hoc videtur falſum; nam Ieruſalem cum templo obtinebant milites Antiochi, vt patet cap. I.

MACHABÆVS] Gorionides aſſerit, hoc nomen hic Iudæ primò inditum fuiſſe à Mathatia patre, ac ſignificare *extinctorem*. q.d. Tu ò Iuda eſto Machabæus

chabæus, id eſt extinctor Antiochi, cæterorumque hoſtium Iſraelis. Meliùs alij cēſent id iam antè Iudæ fuiſſe inditum ex *Machabi*, quod Iudas vexillis ſuis inſcribebat; quare illud ſic à Mathathia ei non indi, ſed iam inditum confirmari, idque verba ipſa ſatis inſinuant. vide dicta in Procœmio.

VERS. 3. ET INDVIT SE LORICA SICVT GIGAS] tū quia Iudas procero, vaſtoque erat corpore, ac proinde illo æuo, quo non bombardis, ſed brachijs & gladijs certabatur fortiſſimus; vnde explicans ſubdit, ET PROTEGEBAT CASTRA GLADIO SVO] tum quia eximio & giganteo erat robore tā corporis, quàm animi: hoc enim Deus illi, vtpote in ſe ſolo ſperanti aſſiduè & cōtinuè indebat ad Iſraelis tutelam. Sic Saul, Dauid, Iulius Cæſar, Conſtantinus, Heraclius, Carolus Magnus, Godefridus Bullonius procero, validoque fuere corpore, æquè ac animo, ideoque eximij bellatores, ſuis manibus & gladijs multos hoſtium obtruncantes. Gigas enim ſymbolum eſt rari roboris & fortitudinis; gigantes enim olim fuere vaſtiſſimi & robuſtiſſimi, ideoque omnibus terribiles, vt nemo eis ſe opponere auderet. Talis fuit Iudas.

Sacerdotes in lege veteri erant milites. In lege veteri ergo ſacerdotes & Pontifices ſæpè erant milites & belli duces, ac Iudas & fratres eius ſacerdotes ad hoc propriè à Deo & populo electi ſunt, vt Iſraelem iam penè proſtratum, & ab omnibus deſertum erigerent & fulcirent. Primariò ergo electi fuere in belli duces: additus verò fuit eis Pontificatus, vt ardentiùs pro religione, templo, & Deo contra Antiochum dimicarent, & ob alias cauſas ſuperiùs recenſitas. Nec id mirum: nā rude & carnale erat tunc ſacerdotium; ſacerdotes enim erant quaſi laniones in mactandis & laniandis ouibus, & bobus Deo immolandis: quare in iis diſcebant mactare hoſtes Iſraelis. Nulli enim milites ſæuiores ſunt lanionibus, qui aſſiduè in cæde & ſanguine verſantur. Secus eſt in nouo teſtamento, vbi ſacerdotium longè ſublimius & ſanctius eſt, ac ſacerdotes circa corpus Christi in Euchariſtia cōſecrandum & offerendum verſantur: quare decet eos inſtar Chriſti eſſe manſuetos, pios, Deoque intentos, ac proinde procul abeſſe à pugnando & occidendo.

VERS. 4. *Iudas fuit leo.* SIMILIS FACTVS EST LEONI] iuxta illud de Iuda filio à Iacobo Patriarcha prædictum Geneſ. 49. 9. *Catulus leonis Iuda: ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* quia in locum huius Iudæ, cui Iacob attribuit principatum, ſucceſſit noſter hic Iudas Machabæus, populi dux & princeps, licet non ex Iuda, ſed ex Leui oriundus ac eo viribus, robore & victorijs fuit non inferior, ſed ſuperior. Tradūt Hebræi Iudam pro inſigni in vexillis ſuis geſtaſſe leonem.

ET SICVT CATVLVS LEONIS RVGIENS IN VENATIONE] Græcis *εἰς θήραν*, id eſt *in venationē* vel *in prædam.* Catuli enim leonum cùm latrante ſtomacho eſuriant, rugiunt, & rugiendo irruunt in oues & vaccas, vt famem ſatient.

VERS. 6. ET DIRECTA EST SALVS IN MANV EIVS] q.d. rectè & directè ſalus Iſraeli obtigit per manum, robur & prælia Iudæ: Iudas enim ſua induſtria & fortitudine rectà dirigebat Iſraelem ad ſalutem, faciebatque, vt ad eam recto tramite, curſuque tenderet. Poteſt ſecundò per Hypallagen ſic exponi q. d. Directa eſt manus Iudæ ad ſalutem Iſraeli afferendam. Deus enim Iudæ manum direxit ad

A continuas victorias, quibus ſalus Iſraeli directè obuenit. Pro *directa* Græcè eſt *εὐωδώθη*, id eſt facili via inceſſit, proſperata eſt; vndè *εὐοδία* eſt proſperum iter, item proſperitas. Ruſum ſalus hîc accipi poteſt pro victoria, in hac enim conſiſtebat ſalus & incolumitas populi. Sic ſalus capitur pro victoria per metonymiam Iudic. 15. 18. 1. Reg. 11. 9. & c. 44. 45. & c. 57. 47. & 1. Machab. 4. 25.

EXACERBAVIT (irritabat, laceſſebat, ad iram & indignationem prouocabat) REGES MVLTOS] nimirum Ant. Epiphanem & eius filium Ant. Eupatorem, & Demetrium, eorumque vicinos & amicos; cum his enim multa prælia commiſit ſemper vincens & triumphans. VERS. 7.

VIRTVTVM MVLTAM] Græcè *δύναμιν*, id eſt vim magnam militum. VERS. 10.

B ET COGNOVIT IVDAS, ET EXIIT (cum paucis) OBVIAM ILLI, ET PERCVSSIT ET OCCIDIT ILLVM] Apollonium Ducem hoſtium. Audi rem graphicè narrantem Ioſephum Gorionidem: *Cùm videret Iudas Apollonium ſtantem in medio exercitus ſui, ſummo furore decurrit ad eum, ad medium vſque caſtrorum, omnia penetrans, ad dextram, ad ſiniſtram fortiſſimos hoſtiū proſternens, haud ſecus ac meſſor manipulos, ac ſpicas meſſis ſuæ deijcit, pergenſq; ad Apollonium percutit eum ſternitque ſuo gladio.* VERS. 11.

ET GLADIVM APOLLONII ABSTVLIT IVDAS, ET ERAT PVGNANS IN EO OMNIBVS DIEBVS] tum quia gladius hic, vtpote tanti ducis erat inſignis, magnus fortis & acutus; tum in ſignum victoriæ & trophæi, tū vt eius intuitu ſe ſuoſque excitaret Iudas ad fortiter digladiandum & vincendum in cæteris prælijs, ſicut vicerant & occiderant Apollo- VERS. 12.
C nium cum ſuis, cùm ei hunc gladium extorſerunt.

ET AVDIVIT SERON] Hic eſt ſecundus Antiochi dux, quem cum magnis copijs ſe inuadentem fortiter percuſſit & occidit Iudas cum paucis, iiſq; ieiunio exhauſtis, vt dicitur v. 17. eo quòd tota nocte profecti, ait Gorionides, ieiuni adueniſſent. VERS. 13.

FACILE EST (Deo duce quo nititur) CONCLVDI MVLTOS IN MANV PAVCORVM, ET NON EST DIFFERENTIA IN CONSPECTV DEI CÆLI LIBERARE IN MVLTIS ET IN PAVCIS] quia Deus tam facilè poteſt ſuam potentiam, opem & victoriam applicare paucis, quàm multis; vnus enim miles Dei robore inſtructus tam facilè proſternet viginti, vel centum, quàm facilè idem facient ducenti Dei robore tāto deſtituti. Idcircò Deus, qui infirma mundi eligit, vt confundat fortia, ſæpè paucos ſeligit, ac per eos multos proſternit, vt oſtendat
D paucos id facere virtute nō ſua, ſed Dei, vtq; pauci cum multis pugnaturi Deum inuocent, & ab eo ſperent victoriam. Hinc Gedeoni iuſſit Deus cum trecentis inermibus procedere contrà centum viginti millia Madianitarū, quæ omnia Gedeon per trecentos cecidit Iudic. 7. Quin & præſtantes belli duces paucos milites, ſed veteranos, validos, atque vel vincere, vel mori paratos ſeligunt ad res magnas: inter multos enim multi ſunt timidi, fugaces, inordinati, qui aciem confundunt & turbant, vt à paucis validis benè ordinatis facilè vincantur. Alexander Magnus 40. millibus veteranorum proſtrauit Darium multis centenis millibus inſtructum, imò totum quaſi orbem ſubegit; Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias ad Thermopylas cecidit; Abraham cum trecentis ſeruis ſuis quatuor reges debellauit. Geneſ. 14. VERS. 18.

De

Vers. 19. De cælo fortitvdo est] Angeli pro populo Dei dimicare conſueuerunt. Hinc 2. Machab. 10. v. 29. & 38. legimus è cælo viros quinque in equis, frænis aureis decoros, ducatum Iudæis præſtitiſſe. Et 2. Machab. 11. v. 8. Angelus equitis forma, veſte candida veſtitus, haſtam vibrans, Iudæorũ præceſſit exercitum. Olim quoq; exiſtimabant veteres, numina aduerſus hoſtes arma tuliſſe, & cum ipſis dimicaſſe, vt docuit Cicero lib. 1. de diuinatione. Apollinis enim templũ cùm à Benno vaſtatum fuiſſet, Pythiam ex oraculo hæc fatum fuiſſe commemorat: Ἐμοὶ μελήσει ταῦτα καὶ λευκαῖς κόραις, *Ego prouidebo rem iſtam, & virgines albæ.* Spectra verò alba mox Gallorũ exercitui oblata funditus illum deleuerunt & obruerunt. At iſtud fictũ eſt. Verè tamen Conſtantinum Dei auxilio, & miraculis euidenter oſtenſis viciſſe in bellis teſtatur Euſebius in vita Conſtantini, & l. 9. hiſtor. c. 9. Cũ Theodoſio Imp. S. Ioannem & S. Philip. Apoſtolos palam pugnaſſe contra hoſtes ipſius, teſtatur Theodoretus l. 5. Hiſtor. c. 24. Pro Theodoſio iuniore Imp. pugnaſſe Angelos contra Saracenos, ſcribit Socrates lib. 7. cap. 18. Ad preces S. Martini Angelos armatos acceſſiſſe refert Presbyter Fortunatus lib. 1. c. 16.

Angeli pro piis pugnãt. Exempla

Militiæ Angelicæ coram duo protinus adſunt
Syderei proceres, haſtas & ſcuta tenentes:
Comminus hi ſanctum compellunt vocibus vltro:
Præſidiis Martine tuis dilabimur aſtris.

Vers. 27. Vt avdivit avtem rex Antiochvs sermones istos (nuntiantes à Iuda cæſos eſſe duos ſuos duces, Apollonium & Seron) iratvs est animo] Ira hæc fecit eum præcipitem, vt totum exercitum ſuum colligeret, in eumque omnes ſuas vires & opes exhauriret, itaque ipſe ſeipſum conſumeret.

Vers. 28. Et apervit ærarivm svvm, et dedit stipendia exercitvi in annvm] Imprudenter id fecit, tum quia exercitus hic erat totus totius regni, quare in annuum eius ſtipendium exhauſit totum ærarium; tum quia miles abundans pecunia, illam comeſſando, potando, ſplendidè ſe veſtiendo, alea, ſimilibuſque luſibus prodigit: quare illicò ad inopiam redactus, vt victum comparet, prædari cogitur, vel fame mori. Vnde ſequitur

Vers. 29. Et vidit, qvòd defecit pecvnia] præſertim quia præter ſtipendia amplas militibus fecit largitiones, et donaria v. 30. vnde errorem ſuæ prodigalitatis ſerò agnoſcens fugit in persidem v. 31. vt noua tributa colligeret & templa expilaret 2. Mach. 9. 2. Porrò Vlpianus lege 7. Digeſt. de Verb. ſignific. *ſtipendium*, inquit, *à ſtipe appellatum eſt, quod per ſtipes, id eſt per modica æra colligatur.* Idem penè Varro lib. 21. de vita pop. Rom. *ſtipendium dicitur*, ait, *quòd æs militi ſemeſtre, aut annuũ dabatur dictum verò à ſtipe, quòd æs non in arca, ſed in aliqua cella ſtipabant*, id eſt comprimebant. Pediti autem pro ſtipendio quotidie dabantur olim duo oboli, ordinum ductori quatuor oboli, equiti drachma, ait Polybius lib. 6.

ſtipendij etymon.

Et trибvta regionis modica propter dissensionem] quia ſcilicet multæ gentes incipiebant murmurare & rebellare Antiocho, tum ob noua & immodica tributa ab eo impoſita; tũ quia videbant eum bis à paucis Iudæis cæſum & penè contritum.

Et plagam qvam fecit in terra, (in prouincijs ſibi ſubiectis) vt tolleret legitima, id eſt, leges & ritus, ac religionem gentium eis à maioribus tradita, quæ erant a primis diebvs, quibus illarum gentium Reſp. fundatæ fuerant. Nihil enim populos ita à rege auertit, & ad ſeditionem concitat, ſicut legum patriarum, & religionis auitæ euerſio, ac nouæ inſtitutio, vti faciebat Antiochus, qui Deo Gentium abolebat, ac non niſi ſe & Iouem Olympium coli volebat. Accedebat, quòd Aſia Antiocho Epiphani ſubiecta à tẽpore patris eius Antiochi magni à Scipione deuicti, Romanis quotannis pendere debebat pro vectigali bis mille talenta. Quare Aſiani videntes ſe per Antiochos exhauriri, & à Romanis affligi, Ant. Epiphani tributum negare, imò rebellare cogitabant.

Et reliqvit Lysiam] cum altera medietate exercitus & elephantis, vt Iudam & Iudæos inuaderet, contereret, extirparet. Vers. 32.

Et vt nvtriret Antiochvm (cognomento Eupatorem) filivm svvm] puerum, ea ratione & magnificentia, qua filium regis decebat, vtque ſi quid humanitus ſibi in Perſide contigiſſet, filium ſibi in regno ſubſtitueret. Vers. 33.

Et elegit Lysias (Vicarius Antiochi Epiphanis) Ptolomævm filivm Dorymini, Græcè *Dorymenis* Cæleſyriæ & Phœnicæ præfectum, vt patet 2. Machab. 8. 8.) et Nicanorem Patrocli filivm] Hic eſt ille Nicanor, qui à Lyſia miſſus contra Iudam & Iudæos prætidens, & quaſi certus de victoria ſuperbè iactabat, ſe nonaginta Iudæorum mancipia vno talento venditurũ 2. Machab. 8. 11. Sed iactantiæ ſuæ pœnas dedit, cùm victus à Iuda caput ei reſectum fuit, & publicè ad ludibrium appenſum. Et Gorgiam, in bellicis rebus experientiſſimum, vt ibidem dicitur, cũ 40. millibus peditum & ſeptem millibus equitum, vt ſequitur: Vers. 38.

Et processervnt cvm vniversa virtvte sva] Græcè δυνάμει, id eſt, potentia & robore tot peditum & equitum, ſimul & elephantorum. Vers. 40.

Et applicvervnt Emmavm] vbi Chriſtus duobus diſcipulis apparuit, & in fractione panis ſe aperuit Lucæ vltim. quæ poſteà à victoria Titi ob captam Ieruſalem dicta eſt Nicopolis, à Ieruſalem diſtans ſtadijs 60. id eſt, ſeptem milliaribus Italicis cum dimidio. Alia eſt Emmaus iuxta Tiberiadem. ita S. Hier. in locis. Ioſeph. Adrich & alij.

Et avdiervnt mercatores] copias & minas Nicanoris contra Iudæos, ideoque turmatim accurrerunt, vt Iudæos ab eo vincendos, vt putabãt, quaſi ſeruos ab illo emerent viliſſimo pretio. Sic in excidio Ieruſalem per Titum cæſa ſunt vndecies centena millia Iudæorum, & 97. millia capta, venditaq; vili pretio quaſi viliſſima mancipia, vti narrat Ioſephus lib. vlt. de bello. Vers. 41.

Et congregati svnt, et venervnt in Maspha contra Iervsalem] Maſpha ergo hæc ſita erat in confinio tribus Beniamin & Iuda, eoque conuocabantur Iudæi ad publica comitia & ad publicam orationem, vti Samuel eodem conuocauit populum, vt fœdus populi cum Deo renouaret 1. Reg. 7. 5. Vers. 46.

Alia erat Maſpha in tribu Gad, de qua Iudic. 11. 29. alia pariter in tribu Rubẽ, de qua 1. Mach. 5. 35.

Et ieivnavervnt die illa (vſque ad veſperam & ortum Heſperi more Iudæorum) et indvervnt se ciliciis, et cinerem imposvervnt capiti svo, et discidervnt vestimenta Vers. 47.

TA SVA] Hi erant actus & ſigna pœnitentiæ, humilitatis & ſupplicationis, quibus in tanto hoſtium numero & periculo ſibi diffidentes, opem Dei ardentiſſimè implorabāt, ideoque eam impetrarunt. Talia quoque fuere ea, quæ ſequuntur verſ. 48. 49. 50. A

Vers. 18. ET EXPANDERVNT LIBROS LEGIS.] Vt ipſi libri re ipſa quaſi muta voce clamarent ad Dominū id, quod continebant, quodq́ue toties iterant, præſertim in Pſalmis: *Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri*, vtque Deum oſtenſione librorum commouerent ne ſineret eos à Gentibus pollui, lacerari & comburi. Sic Ezechias inſtante Sennacherib libros ſacros expandit coram Deo, vt eos cū cultu ſuo tueretur 4. Reg. 19.

DE QVIBVS SCRVTABANTVR GENTES SIMILITVDINEM SIMVLACRORVM SVORVM] q.d. gentes quærebant S. Script. libros, vt in eis ſua ſimulachra B & idola depingerent, itaque eos violarent & Iudæos irriderent. Vnde Græca habent: *Scrutabantur inſcribere in ipſis ſimilitudinē idolorum ſuorum*, Verùm Noſter nō habet *τὸ inſcribere*, nec *in ipſis*. ſed *de ipſis* quare iuxta eum planior ſenſus eſt, q.d. ſolēt gētiles noſtris libris ſacris abuti ad ſuas ſuperſtitiones & ritus gentilitios. Ex illis enim ac præſertim ex Leuitico depromūt ceremonias & ritus ſacrificandi & adorādi ſua idola, conſecrandi ſuos ſacerdotes, purificandi immundos &c. Ad hæc ipſi ſacras hiſtorias profanant traducendo eas ad deorum ſuorum fabulas. Sic Moſen transformarunt in Minoen, gigantes in Titanes, Samſonem in Herculem, diluuium Noe in diluuium Ogygis, currum *Eliæ* in quadrigam ſolis, Iehoua denique in Iouem. ita Rupert. l. 6. in Geneſ. c. 15. Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Quare ne permittas ô Do- C mine nos tradi gentibus, quia ſi id facias, ipſę libros tuos & noſtros profanabunt, violabunt, conſcindent, incēdent, quæ magna erit tam tua, quàm noſtra ignominia & vilipendium.

Vers. 49. ET ATTVLERVNT ORNAMENTA SACERDOTALIA] puta veſtes ſacras, vt cidarim, feminalia, tunicam hyacinthinam, Ephod. &c. q.d. ne ſinas ô Domine illa capi à gentibus, quia ipſæ illas lacerabunt, aut ijs veſtient idolorum ſuorum ſacerdotes; pariter ipſi rapient & vorabunt tuas PRIMITIAS ET DECIMAS, quas proinde hic coram te exponimus. Machabæi hic oſtendunt ſe non res ſuas, ſed Dei curare, eiuſque religionis & cultus zelo moueri, vt Deum quaſi cogant ad opem, non tam populo ſuo, quàm ſibiipſi, ſuæq; religioni & cultui ferendam. Quare efficax fuit hæc eorum ſeria, ſinceraque oratio, ac Deum ad ſuccurrendum in- D flexit. Simili modo oremus & nos, ac pariter Deū flectemus.

ET SVSCITAVERVNT NAZARÆOS, QVI IMPLEVERANT DIES] ſui voti Nazaræatus; diebus enim voti expletis Nazaræi debebant ſe ſiſtere Deo in templo, ibique hoſtias offerre præſcriptas à Deo Num. 6. vide ibi dicta. Porrò Nazaræi erant quaſi religioſi illius æui, qui ſe Deo dicarant & conſecrarant, ideoque comam alebant, ac vino & ſicera abſtinebant. Quare eos hic producunt, Deoque ſiſtunt, vt Deus eos, quaſi ſuos ſibique conſecratos tueatur contra Antiochum & Lyſiam.

A ET CLAMAVERVNT VOCE MAGNA IN CÆLVM DICENTES: QVID FACIEMVS ISTIS? ET QVO EOS DVCEMVS?] ſi Lyſias nos capiat & totam Iudęam æquè, ac Ieruſalem & templum ſibi ſubiuget, & idolis, ac idololatris ſuis impleat, exciſâ tui veneratione & cultu: nam vt ſequitur, Vers. 50.

ET SANCTA TVA, altaria, vaſa, omniaque templi loca ab Antiochi ſatellitibus profanata, CONCVLCATA ET CONTAMINATA SVNT] Vers. 51.

ET SACERDOTES TVI FACTI SVNT IN LVCTVM] ium actiuum: lugent enim ſacerdotes ſe ſacerdotio iam fungi non poſſe, ſed in exilium actos ab Antiocho, ſuiſque oblationibus, ex quibus viuebant, ſpoliatos tium paſſiuum, quia populus luget lugubrem ſacerdotum ſuorum ſtatum, ſeque ijs deſtitui, vt per eos Déo ſacrificare, & ab eis in lege Dei inſtrui nequeat.

B ET IN HVMILITATEM] vbi enim humiliantur & vilipenduntur ſacerdotes, ibi pariter vilipendūtur ſacrificia, lex, pietas, Dei cultus, ipſeque populus fidelis & pius.

ET TVBIS EXCLAMAVERVNT VOCE MAGNA] vt tam voce, quàm tubis in cælum reſonantibus Dei opem ſummis clamoribus implorarent. Vers. 54.

ET POST HÆC (quia poſt diuina præſidia adhibenda quoque ſunt humana; Deus enim non iuuat niſi conantes & collaborantes, ac facientes omne id, quod officium & prudentia requirit) CONSTITVIT IVDAS DVCES POPVLI] nimirum fratres ſuos Ionatham, Ioſephum & Simonem. vide 2. Machab. 8. 22. vbi Iudas aciem inſtruens, eam diuidit in quatuor ordines, ac cuilibet vnum è fratribus Ducem præficit, ita vt quiſque ſub ſignis duceret 1400. milites, ac ipſe Iudas quartus totidem, hoc C eſt vniuerſim ſex millia. Vers. 55.

ET DIXIT HIS QVI ÆDIFICABANT DOMOS &C. ET FORMIDOLOSIS VT REDIRENT DOMVM] ne socijs ſuis commilitonibus ſuam formidinem aſpergerent, idque iuxta legem Deuter. c. 20. v. 4. vide ibi dicta. Vers. 56.

ACCINGIMINI (gladijs, armis, ceteroque apparatu bellico) ET ESTOTE FILII POTENTES] Hebr. אַנְשֵׁי חַיִל *anſe chail*, id eſt, *viri virtutis*, id eſt, ſtrenui, animoſi, fortes. Vers. 58.

QVONIAM MELIVS EST NOS MORI IN BELLO, QVAM VIDERE MALA GENTIS NOSTRÆ ET SANCTORVM] id eſt, rerum ſanctarum, vt templi, altarium, ſacerdotū &c. Glorioſa enim mors eſt præliando pro fide, lege & Deo occumbere. q.d. Pugnemus generosè, quia aut vincemus, & ſic de hoſte triumphabimus; aut vincemur, & ſic glorioſa D morte honeſtabimur. Vers. 59.

SICVT AVTEM FVERIT VOLVNTAS IN CÆLO, SIC FIAT] vt vel vincamus, vel vincamur & glorioſè occumbamus, prout Deus voluerit q. d. vtcumque alea belli cadet, bene cadet, quia cadet ex voluntate Dei, qua nihil eſt melius. Siue ergo vincemus, ſiue vincemur, implebimus volūtatem Dei, quia nihil præſtantius optari, aut deſiderari poteſt. Nota hic Iudæ fortitudinem, pietatem, reſignationem in Dei volūtatem, qua Dei gratiam & victoriam ſibi ſuiſque conciliauit. Imitentur eum principes & belli Duces, ſi ſimili victoria potiri, & à Deo donari optent. Vers. 60.

CAPVT

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVas Gorgiæ acies ſternit Iudas, ac deinde ipſum Lyſiam Syriæ proregem, qui dum bellum reparat, Iudas templum repurgat, Deique ſacra reſtituit.

1. ET aſſumpſit Gorgas quinque millia virorum, & mille equites electos: & moue-
runt caſtra nocte, 2. vt applicarent ad caſtra Iudæorum, & percuterent eos
ſubitò: & filij, qui erant ex arce, erant illis duces. 3. Et audiuit Iudas, & ſurrexit ipſe,
& potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. 4. Adhuc
enim diſperſus erat exercitus à caſtris. 5. Et venit Gorgias in caſtra Iudæ noctu &
neminem inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis.
6. Et cùm dies factus eſſet, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum
tantum, qui tegumenta & gladios non habebant: 7. & viderunt caſtra Gentium
valida, & loricos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. 8. Et ait Iu-
das viris, qui ſecum erant: Ne timueritis multitudinem eorum & impetum eorum ne
formidetis. 9. Mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro, cùm
ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus in cælum; &
miſerebitur noſtri Dominus, & memor erit teſtamenti patrum noſtrorum, & conteret
exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie. 11. & ſcient omnes gentes, quia eſt
qui redimat & liberet Iſrael. 12. Et eleuauerunt alienigenæ oculos ſuos, et viderunt
eos venientes ex aduerſo. 13. Et exierunt de caſtris in prælium, & tuba cecinerunt
hi qui erant cum Iuda. 14. Et congreſſi ſunt: & contritæ ſunt Gentes, & fugerunt
in campum. 15. Nouiſſimi autem omnes ceciderunt in gladio, & perſecuti ſunt
eos vſque Gezeron, & vſque in campos Idumææ, et Azoti, et et Iamniæ: et ceciderunt
ex illis vſque ad tria millia virorum. 16. Et reuerſus eſt Iudas, et exercitus eius, ſe-
quens eum. 17. Dixitque ad populum: Non concupiſcatis ſpolia: quia bellum
contra nos eſt, 18. & Gorgias & exercitus eius prope nos in monte, ſed ſtate nunc
contra inimicos noſtros, et expugnate eos, et ſumetis poſtea ſpolia ſecuri. 19. Et
adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam proſpiciens de monte. 20. Et
vidit Gorgias quòd in fugam conuerſi ſunt ſui, et ſuccenderunt caſtra: fumus enim,
qui videbatur, declarabat quod factum eſt. 21. Quibus illis conſpectis timuerunt
valdè, aſpicientes ſimul & Iudam, & exercitum in campo paratum ad prælium. 22. Et
fugerunt omnes in campum alienigenarum: 23. & Iudas reuerſus eſt ad ſpolia ca-
ſtrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum, et purpuram ma-
rinam, et opes magnas. 24. Et conuerſi hymnum canebant, et benedicebant
Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia eius, 25. Et
facta eſt ſalus magna in Iſrael in die illa. 26. Quicumque autem alienigenarum
euaſerunt, venerunt, et nuntiauerunt Lyſiæ vniuerſa quæ acciderant. 27. Quibus
ille auditis, conſternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contigerunt
in Iſrael, & qualia mandauit rex. 28. Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum
electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. 29. Et
venerunt in Iudæam, et caſtra poſuerunt in Bethoron, et occurrit illis Iudas cum de-
cem millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, et orault et dixit: Benedi-
ctus es ſaluator Iſrael, qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Dauid, et
tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, et armigeri eius. 31. Con-
clude exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael, et confundantur in exercitu ſuo &
equitibus. 32. Da illis formidinem, et tabefac audaciam virtutis eorum, & com-
moueantur contritione ſua. 33. Deijce illos gladio diligentium te: et collaudent te
omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiſerunt prælium: et ce-
ciderunt de exercitu Lyſiæ quinque millia virorum: 35. Videns autem Lyſias fu-
gam ſuorum, & Iudæorum audaciam, & quòd parati ſunt aut viuere, aut mori forti-
ter, abijt Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam.
36. Dixit autem Iudas, & fratres eius, Ecce contriti ſunt inimici noſtri aſcendamus
nunc mundare ſancta, & renouare. 37. Et congregatus eſt omnis exercitus, &
aſcenderunt in montem Sion. 38. & viderunt ſanctificationem deſertam, & alta-

re

re profanatum,& portas exuſtas , & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in monti-
bus,& paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua,& planxerunt planctu
magno,& impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſu-
per terram,& exclamauerunt tubis ſignorum,& clamauerunt in cælum. 41. Tunc
ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarēt
ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei:
43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immun-
dum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum,quod profanatum erat,quid de eo
faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud:ne forte illis eſſet
in opprobrium,quia contaminauerunt illud Gentes,& demoliti ſunt illud. 46. Et
repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto,quoadusque veniret propheta,& re-
ſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem;& ædifica-
uerunt altare nouum,ſecundùm illud quod fuit priùs. 48. & ædificauerunt ſancta,
& quæ intra domum erant intrinſecus:& ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & men-
ſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare,et accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper men-
ſam panes, et appenderunt vela , et conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni(hic eſt men-
ſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſe-
cundùm legem,ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secun-
dùm tempus et ſecundùm diem , in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa reno-
uatum eſt in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, et adorauerunt, et benedixerunt in cælum eum , qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocauſta
cum lætitia, et ſacrificium ſalutaris et laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis et ſcutulis: & dedicauerunt portas, et paſtophoria, et impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valde,& auerſum eſt opprobrium
Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur
dies dedicationis altaris in temporibus ſuis, ab anno in annum,per dies octo,à quinta
& vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædificauerunt tempo-
re illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas,ne quando veni-
rent Gentes,& conculcarent eum,ſicut anteà fecerunt, 61. Et collocauit illic ex-
ercitum , vt ſeruarent eum,& muniuit eum ad cuſtodiendam Bethſuram, vt haberet
populus munitionem contra faciem Idumææ.

Vers. 1. ET ASSVMPSIT GORGIAS QVINQVE MILLIA VIRORVM (peditum) ET MILLE EQVITES ELECTOS, ET MOVERVNT CASTRA NOCTE] Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ belli experientiſſimus , quod & hic oſtendit, dum cum militibus ſelectis noctu inuadit caſtra Iudæ , vt ex improuiſo eum dormientem cum ſuis opprimat. Hoc enim ſtratagemate Hannibal cæcidit Romanos, & Romani Haſdrubalem fratrem Hannibalis,teſte Liuio.

Vers. 2. ET FILII QVI ERANT EX ARCE,ERANT ILLIS DVCES] q.d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis & locorum gnari ducebant eos per vias obſcuras (erat enim nox) anfractuoſas & abſconditas , quarum ipſi erant ignari, vtpote exteri & alienigenæ.

Vers. 3. ET AVDIVIT IVDAS,ET SVRREXIT IPSE ET POTENTES (robuſti Duces & milites) PERCVTERE VIRTVTEM EXERCITVVM REGIS] puta tota caſtra à Gorgia relicta. Græcè tantum eſt δύναμιν, id eſt, vim, robur, potentiam,exercitum & copias regis. Sed quia in his caſtris erant variarum gentium exercitus,iique validi & numeroſi , hinc Noſter vertit *virtutē exercituum regis.* Iudas ergo per exploratores reſciuit ſtratagema & conſilium Gorgiæ, illudque in ipſum retorſit. Nam eadem nocte ipſe reliqua caſtra Gorgiæ relicta in Emmaum, ſecura

A & dormientia inuaſit,& ex inopinato oppreſſit.

Vers. 4. ADHVC ENIM DISPERSVS ERAT EXERCITVS A CASTRIS] q. d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, acieſque ſuas diſtributi in caſtris,ſed palabundi vagabantur , ſenſim colligebāt,ordinabantque ſe in caſtris. Iudas id ſciens,diſperſos & inordinatos aggreſſus facilè proſtrauit.

Vers. 5. ET VENIT GORGIAS IN CASTRA IVDÆ ET NEMINEM INVENIT] quia Iudas cum ſuis eadem nocte iuerat in Emmaum,vt relictos à Gorgia cæderet,vt dixi.

Vers. 6. ET CVM DIES FACTVS ESSET, APPARVIT IVDAS IN CAMPO CVM TRIBVS MILLIBVS VIRORVM (peditum) TANTVM QVI TEGVMENTA, id eſt loricas, ſiue thoraces ferreos , & ſcuta ET GLADIOS NON HABEBANT] ſcilicet, *ſicut volebant*, vt addunt Græci, multiq; Latini codices, q.d. non habebant gladios politos,acutos,latos & longos , quales ipſi optabant, & quales habebant hoſtes;ſed impolitos, rubigine obductos , hebetatos, ſtrictos & breues; multi etiam non gladijs, ſed perticis,fuſtibus,malleis , ligonibus, falcibus, alijſque armis ruſticis duntaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo maior fuit Dei virtus & militum fortitudo,ac victoria. Hoc eſt,quod ait Ioſeph. lib. 12. c. 11. *Ducens tria millia virorum non ſatis inſtructa armis propter inopiam.* ita Dion Carthu. & Ioſe-

B

Ioſephus Stephanus hîc, qui & addit multos ex ijs fuiſſe fundibularios, qui gladijs vti non ſolebant, vt liberi eſſent in librandis lapidibus ex fundis. Minùs probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* ſic explicat, q.d. ideò Iudas tria dumtaxar millia armatorum & gladiatorum eduxit in aciem, quia ceteri Iudæi non habebant gladios & clypeos, vt pugnare poſſent. Porrò eos habuiſſe gladios liquet ex v. 15. vbi dicitur *Nouiſſimi autem eorum ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi ſpoliauerunt caſtra Apollonij, indeque tulerunt gladios & arma cetera.

VERS. 7. *Machabæi pedites pugnabant 4. de cauſis.* ET VIDERVNT CASTRA GENTIVM VALIDA, ET LORICATOS ET EQVITATVS] Nota Iudas & Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nulla enim equorum fit mentio, cùm hoſtes copioſum haberent equitatum æquè ac peditatum. Cauſæ fuere variæ.
1. Prima, quia Deus Deuter. 17. 16. vetuerat Iudæis copiam equorum, ne in eis, ſed in ipſo confiderent. Ita S. Baſil. & alij, quos ibidē citaui, licet Abul. id negare videatur.
2. Secũda, quia Iudæa eſt mõtoſa & prærupta, vnde equis & equitibus vix peruia & ad pugnam incommoda.
3. Tertia, quia Iudæa carebat equorum abundantia, ac eorum loco vtebatur aſinis & mulis, equos verò ex Ægypto (vti fecit Salomon) acceſſebat ſibi autem eos emere, indeque in Iudæam deducere, Machabæis nimis erat onerosum & ſumptuoſum.
4. Quarta, volebat id Deus, vt magis oſtenderet ſuam potentiam, ac virtutem & robur Machabæorum, quòd ſcilicet, ipſi ſoli Deo nixi, vti fatetur hic Iudas, eius ope implorata, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes ferè cum armatis confligentes, eos tamen proſternerent iuxta illud Dauidis: *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine Domini Dei noſtri inuocabimus.* Pſal. 19. 8.

VERS. 10. ET NVNC CLAMEMVS IN CÆLVM] dicentes, *mi camocha baelim Iehoua*, id eſt, *quis ſimilis tui in fortibus Domine?* Exo. 15. Hoc enim erat emblema & teſſera Iudæ, vnde ex verſus illius literis initialibus iunctis, dictus eſt *Machabi*, id eſt, Machabæus, vt ſatis ex hiſce eius verbis & ſimilibus colligitur. Nam Iudas vbiq; ſpem victoriæ non in armis, nec in militibus, ſed in Deo vnico repoſuit, eumque inuocauit, atque hac cõfidentia & ſupplici prece ſemper victoriam obtinuit excepto vltimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum inuocaſſe, vti aliàs facere ſolebat.

ET MEMOR ERIT TESTAMENTI PATRVM NOSTRORVM] q.d. memor erit Deus pacti & fœderis cum patribus noſtris initi, vt ſcilicet, nos eum colamus, quaſi Deum noſtrum, & ipſe viciſſim noſter ſit Deus, id eſt protector, prouiſor, tutor & cuſtos, ideoque nos à tot, tantiſque hoſtibus liberet, eoſque coram nobis proſternat.

VERS. 15. NOVISSIMI AVTEM (fugientium) OMNES CECIDERVNT] cæſi à Iuda & ſocijs, qui fugientes perſequebantur & caudam hoſtium carpebant, vltimoſque cædebant.

VERS. 17. *Iudæ prudentia in cohibendo milite à ſpolijs.* DIXITQVE IVDAS: NON CONCVPISCATIS SPOLIA, QVIA BELLVM CONTRA NOS EST] Vide hîc prudentiam militarē Iudæ, qua ſuos ſub ſignis continuit, nec ſpolia hoſtium rapere permiſit, ne hoſtes fugientes id videntes, ſe rurſùm colligerēt, ac Iudæos palantes, & ſpolijs onuſtos inuaderent & proſternerent. Sic enim hoc ſæculo vidimus Germanos & Tranſyluanos, cum multa Turcarũ millia cæcidiſſent, ab ijſdem fuiſſe cæſos, eo quòd præproperè ad ſpolia dilapſi, Turcis ſe in montibus colligendi, & ſpolijs onuſtos inuadendi, mactandique anſam dediſſent. Ita Tomyris regina Scytharum fugam ſimulans caſtra epulis & vino referta, Cyro & Perſis diripienda reliquit: at mox regrediens eoſdem vino, ſomnoque ſepultos ad vnum omnes obtrũcauit, teſte Iuſtino, Herodoto & alijs. Fridericum Boëmiæ regem Boleſlaus II. triplici prælio fudit, ſed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam perſequitur, Fridericus collecto milite triplici tumentem victoriâ vicit, & in exilium redire compulit. ita Dclr. li. 13. Plura exẽpla de Alexandro, Hannibale, Tiberio vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia ergo, & prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert, facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat victoriæ. Quare ſapientes belli Duces milites à præda cohibent, & in acie armatos continent, hoſteſque fugientes perſequuntur, donec plena de ijs ſit victoria: tunc enim ſecura eſt prædatio & ſpoliatio. Hac de cauſa Duces bello victi, vt hoſtem inſequentem morentur, eumque effugiant, pecunias & res pretioſas poſt ſe ſpargunt, vt ijs colligẽdis hoſtis occupatus perſequi deſiſtat. Ita Tryphon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, aurum & argentum diſperſit, & hac ratione equites Antiochi ſectãtes moratus euaſit, teſte Iulio Frõtino li. 2. de ſtratagematis c. 13. qui & addit idem feciſſe Gallos cum Attalo pugnantes. Idem feciſſe Mithridatem victũ à Lucullo & Romanis, ac per gazam regiam Romanis obiectam eorum inſequentium manus effugiſſe, tradit Plutar. in Lucullo. Sic Caſtor è venatorum manibus elabitur, reſecta virilia eis obijciens: ob hæc enim eos ſe venari cognoſcit, vt è ſuis virilibus Caſtorium Medicis aſſignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atq; victoriam plenam obtinere nequeunt, fit, vt de ſumma rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti ſint voti compotes, & vel in caſtra hoſtium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen non ſolum eiecti ſint, ſed & totius cauſæ periculum, & detrimentum incurrerint.*

Victi ſpargunt aurum vt effugiant.

Tropol. nos cum dæmonibus aſſiduè luctantes ſpolia terrena relinquere debemus, ne, ſi eis incubemus, ab illis occupemur & ſuperemur: *nudi ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

ET SVCCENDERVNT CASTRA] Iudas ſuccendit caſtra, id eſt, tentoria hoſtium, vt Gorgias eminus è monte rem ſpectans ſciret, ſuos eſſe cæſos, ideoque caſtra à Iuda eſſe ſuccenſa, itaque metuens ſibi & ſuis fugam capeſſeret. Quod & factum eſt. VERS. 20.

HYACINTHVM (id eſt, veſtes hyacinthini, vel violacei coloris) ET PVRPVRAM MARINAM] quæ fit ex ſucco conchyliorũ marinorum, ac præſertim piſciculi, qui purpura vocatur, idque maximè in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranũ (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) oſtrum teſte Plinio l. 4. c. 38. & 39. nã purpura, quæ fit ex violis aliiſque herbis pallet, nec cũ Tyria comparari poteſt; hæc enim eſt ardens, & quaſi ignea. Vnde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioq; ardebat murice lana.* Porrò milites Chaldæi æquè, ac Perſæ vtebãtur veſtibus purpureis & coccineis, tum ad ornatũ. Vnde Xenoph. libr. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes iiſdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis*; tum vt in prælio vulnerati ſanguinem diffluentem, vulneraque te- VERS. 23.

Milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera.

lymis à Chriſtianis recuperatis, anno poſt Chriſtum 1130. inſtituti ſũt Ieroſolymitani equites, dicti Templarij ſiue milites templi, quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium & prædonum incurſu tuta ſeruare, vti docet Guliel. Tyrius lib. 12. de bello ſacro cap. 7. Extat ad hos inſignis ſermo S. Bern. qui illo ſæculo vixit, ad milites tẽpli, vbi c. 9. aſſerit eos habitaſſe iuxta tẽplum. Verùm cùmq; tãdem ipſi imperium Patriarchæ Ieroſolymitani, à quo inſtituti fuerant, detractarent; atque ob ingẽtes opes inſoleſcerent, à Clemente V inſtigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina, Genebr. & Volater. lib. 22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennenſi, in quo ſententia damnationis contra Templarios lata eſt vnà cum decreto extinctionis Ordinis ipſorum.

Vers. 61. AD CVSTODIENDAM BETHSVRAM] Bethſura fuit alia munitio conſtructa à Iuda contra Idumæos quinq; ſtadijs diſtans ab arce Sion, & à Ieroſolymis (ſtadium continet 125. paſſus) intra mõ-

A tium fauces inſtar Thermopylarum, ait Ioſephus: vnde *Bethſura* Heb. idẽ eſt, quod *domus rupis*. Audi Adrichom. in deſcrip. tribus Iuda n. 61. *Bethſur vel Bethſura S. Hier. ætate erat oppidũ, vel vt alij, præſidium & caſtrum totius Iudææ munitiſſimũ, & quoniã erat vndique circumuallatũ montibus, ab eo nomen accepiſſe interpretatur enim Bethſur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impoſitum erat clauſtris montium ad vallẽ Raphaim, diſtans vno miliario Ieruſalem, ſita ſuper via publica, quæ à Ieruſalem ducit Gazam, vt quidã volunt. Firmauit locum hunc ædificijs Roboam Rex Iudæ, & iterũ Iudas Machabæus; Lyſias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc caſtellum reges Syriæ, cùm vim Iudæis intentarent, ſæpè caſi & profligati ſunt. Ipſe poſtremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hoſtium irruptiones fortiſſimè communiuit præſidijs. Erat temporẽ Hieronymi fons ad radices Bethſur, qui ab eadem, qua gignebatur, humo ſorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepiſſe fons Æthiopis.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v. 9. Galilæis per Simonem fratrem, Galaaditis per ſe ſuccurrit, ac v. 28. Boſor, & v. 35. Maſpha, aliaſq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v. 37. integro prælio cædit Timotheum, & v. 46. expugnat Ephronem, ſed v. 56. cæduntur Ioſephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum eſt, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum eſt altare &
ſanctuarium ſicut priùs, iratæ ſunt valdè: 2. Et cogitabant tollere genus
Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & perſequi. 3. Et
debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumſedebant
Iſraelitas, & percuſſit eos plaga magna. 4. Et recordatus eſt malitiam
filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in ſcandalum, inſidiantes ei in
via. 5. Et concluſi ſunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit
eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et tranſiuit
ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copioſum, & Timotheum
ducem ipſorum: 7. Et commiſit cum eis prælia multa, & contriti ſunt in
conſpectu eorum, & percuſſit eos. 8. Et cepit Gazer ciuitatem, & filias eius,
& reuerſus eſt in Iudæam. 9. Et congregatæ ſunt gentes quæ ſunt in Galaad,
aduerſus Iſraelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman
munitionem. 10. Et miſerunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes:
Congregatæ ſunt aduerſum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. Et parant
venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus eſt dux
exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit
multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres noſtri, qui erant in locis Tubin,
interfecti ſunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & ſpolia, & peremerunt
illic ferè mille viros. 14. Et adhuc epiſtolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt
de Galilæa conſciſſis tunicis, nuntiantes ſecundùm verba hæc: 15. Dicentes
conueniſſe aduerſum ſe à Ptolomaida, & Tyro, & Sidone: & repleta eſt omnis
Galilæa alienigenis, vt nos conſumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus,
ſermones iſtos, conuenit eccleſia magna cogitare quid facerent fratribus ſuis, qui
in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri
ſuo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater
meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Ioſephum filium Zachariæ
& Azariam, duces populi, cum reſiduo exercitu in Iudæa ad cuſtodiam: 19. Et
præcepit illis, dicens: Præſtote populo huic: & nolite bellum committere aduerſum

ſum gentes donec reuertamur, 20. Et partiti ſunt Simoni viri tria millia, vt
iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abijt Simon in
Galilæam, & commiſit prælia multa cum gentibus: & contritæ ſunt gentes à faciè
eius, & perſecutus eſt eos vſque ad portam 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de
gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorum. 23. Et aſſumpſit eos, qui
erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis;
et adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus et Ionathas
frater eius tranſierunt Iordanem, et abierunt viam trium dierum per deſertum. 25.
Et occurrerunt eis Nabuthæi, et ſuſceperunt eos pacificè, et narrauerunt eis om-
nia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide. 26 Et quia multi ex eis com-
prehenſi ſunt in Baraſa, et Boſor, et in Alimis, et in Caſphor et Megeth, et Carnaim:
hæ omnes ciuitates minutæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaa-
ditidis tenentur comprehenſi, & in craſtinum conſtituerunt admouere exercitum
ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit
Iudas, & exercitus eius, viam in deſertum Boſor repentè, & occupauit ciuitatem: &
occidit omnem maſculum in ore gladij, & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccen-
dit eam igni. 29. Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſque ad munitionem. 30.
Et factum eſt diluculo, cùm eleuaſſent oculos ſuos, ecce populus multus, cuius non
erat numerus, portantes ſcalas & machinas, vt comprehenderent munitionem,
& expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli aſcen-
dit ad cælum ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate; 32. Et dixit exercitui ſuo:
Pugnate hodie pro fratribus veſtris. 33. Et venit tribus ordinibus poſt eos, & ex-
clamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt caſtra Timo-
thei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt eos plaga ma-
gna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iu-
das in Maſpha, & expugnauit & cepit eam: et occidit omnem maſculum eius, &
ſumpſit ſpolia eius, & ſuccendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Caſbon, &
Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Poſt hæc autem verba
congregauit Timotheus exercitum alium, & caſtra poſuit contra Raphon trans
torrentem. 38. Et miſit Iudas ſpeculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicen-
tes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt, exerci-
tus multus nimis: 39. Et Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſue-
runt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt Iudas obuiàm illis. 40.
Et ait Timotheus principibus exercitus ſui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exer-
citus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere
eum: quia potens poterit aduerſum nos. 41. Si verò timuerit tranſire, & poſue-
rit caſtra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. 42. Vt
autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, ſtatuit ſcribas populi ſecus torren-
tem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: ſed veniant omnes
in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus poſt eum; & con-
tritæ ſunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma ſua, & fugerunt ad fa-
num, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipſam ciuitatem, & fanum ſuccen-
dit igni, cum omnibus qui erant in ipſo: & oppreſſa eſt Carnaim, & non potuit ſuſti-
nere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuerſos Iſraelitas, qui erant
in Galaaditide, à minimo vſque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exerci-
tum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vſque Ephron:
& hæc ciuitas magna in ingreſſu poſita, munita valdè, & non erat declinare ab ea
dextra vel ſiniſtra, ſed per mediam iter erat. 47. Et incluſerunt ſe qui erant in ci-
uitate, & obſtruxerunt portas lapidibus: & miſit ad eos Iudas verbis pacificis. 48.
dicens: Tranſeamus per terram veſtram, vt eamus in terram noſtram: & nemo vobis
nocebit: tantùm pedibus tranſibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit
Iudas prædicare in caſtris, vt applicarent vnuſquiſque in quo erat loco. 50. Et ap-
plicuerunt ſe viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, &
tradita eſt ciuitas in manu eius: 51. Et peremerunt omnem maſculum in ore gladij,
& eradicauit eam, & accepit ſpolia eius, & tranſiuit per totam ciuitatem ſuper in-
terfectos. Et tranſgreſſi ſunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethſan. 53
Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec
venirent in terram Iuda. 54. Et aſcenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio,
& obtulerunt holocauſta, quòd nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterentur in pace.

55. Et in diebus, quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad; & Simon frater
eius in Galilæa contra faciem Ptolemaidis, 56. audiuit Ioſephus Zachariæ filius,
& Azarias princeps virtutis, res benè geſtas, & prælia quæ facta ſunt. 57. Et di-
xit: Faciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare aduerſus gentes, quæ in cir-
cuitu noſtro ſunt. 58. Et præcepit his qui erant in exercitu ſuo, & abierunt
Iamniam. 59. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiàm illis in pugnam,
60. Et fugati ſunt Ioſephus & Azarias vſque in fines Iudææ: Et ceciderunt illo
die de populo Iſrael ad duo millia viri, & facta eſt fuga magna in populo: 61. quia
non audierunt Judam & fratres eius, exiſtimantes fortiter ſe facturos. 62. Ipſi
autem non erant de ſemine virorum illorum, per quos ſalus facta eſt in Iſrael. 63.
Et viri Iuda magnificati ſunt valdè in conſpectu omnis Iſrael, & gentium omnium
vbi audiebatur nomen eorum. 64. Et conuenerunt ad eos fauſta acclamantes.
65. Et exiuit Iudas, & fratres eius, & expugnabant filios Eſau, in terra quæ ad Au-
ſtrum eſt, & percuſſit Chebron & filias eius: & muros eius & turres ſuccendit igni
in circuitu. 66. Et mouit caſtra vt iret in terram alienigenarum, & perambulabat
Samariam. 67. In die illa ceciderunt ſacerdotes in bello, dum volunt fortiter fa-
cere, dum ſine conſilio exeunt in prælium. 68. Et declinauit Iudas in Azorum in
terram alienigenarum, & diruit aras eorum, & ſculptilia deorum ipſorum ſuccendit
igni & cepit ſpolia ciuitatum, & reuerſus eſt in terram Iuda.

VERS. 4. MALITIAM FILIORVM BEAN] *Bean*, ait S. Hier. in locis Hebr. eſt *ciuitas Amorrhæorũ, quæ & ipſa à filijs Ruben tenta eſt.* Sic & Euſeb.

VERS. 5. ET ANATHEMATIZAVIT EOS] id eſt, omninò eos euertit & excidit. Hoc enim eſt Heb. חרם *cherem*, id eſt, anathema, puta omnimoda cædes & excidium.

VERS. 8. CEPIT GAZER] erat hæc vrbs in regione Ammon.

VERS. 11. ET TIMOTHEVS EST DVX EORVM] Timotheus erat dux Ammonitarum, qui perpetui fuere & infenſi Iudæorum hoſtes.

VERS. 19. ET PRÆCEPIT ILLIS: PRÆSTOTE POPVLO HVIC, ET NOLITE BELLVM (prælium) COMMITTERE ADVERSVS GENTES, DONEC REVERTAMVR] Vide hic prudentiam Iudæ, quâ vetat relictis prælium; tum quia hoſtibus erant inferiores; tum quia ipſos omnes cuſtodiæ populi deputarat: iſs enim cæſis actum erat de toto populo. Hi violantes præceptum Iudæ conflixerunt cum hoſte, B ideoque ab eo cæſi ſunt v. 50.

VERS. 23. ET ASSVMPSIT, Iudas Iudęos paucos in Galilęa, periculosè ob vicinos hoſtes in Galilæa & Philiſthæa degentes, eoſque ADDVXIT IN IVDÆAM, vt in ea inter ſuos tuti quietiùs habitarent.

VERS. 26. ET QVIA MVLTI EX EIS COMPREHENSI, id eſt obſeſſi & quaſi capti cinguntur vndiq; ab inimicis IN BARASA, Græcè *in Boſra*, alijſque ciuitatibus Galaad, ne poſſint egredi, vel manus eorum euadere.

VERS. 27. SED ET IN CÆTERIS CIVITATIBVS GALAADITIDIS TENENTVR COMPREHENSI] id eſt ab hoſte vallati & concluſi, vti dixi v. 26. vnde ſequitur: ET IN CRASTINVM CONSTITVERVNT ADMOVERE C EXERCITVM CIVITATIBVS HIS, ET COMPREHENDERE, id eſt, expugnare & capere, ET TOLLERE EOS, id eſt occidere earum incolas IN VNA DIE] vnde Græcè eſt; *in craſtinum conſtituit caſtra ponere contra munitiones, & capere & tollere omnes hos in vna die.*

VERS. 28. ET CONVERTIT IVDAS ET EXERCITVS EIVS VIAM IN DESERTVM BOSOR REPENTE, ET OCCVPAVIT EAM] quia ex improuiſo ciues nō cogitantes & imparatos oppreſſit. Boſor erat vrbs Moab vltra Iordanem ſita in tribu Ruben, quam Leui- A tis ad habitandum dedit Ioſue capite 20. 8.

VERS. 29. ET SVRREXERVNT INDE NOCTE ET IBANT VSQVE AD MVNITIONEM] in quâ confugerant timidi Iudęi, vt eos ab obſidentibus & inuadentibus hoſtibus liberarent.

VERS. 30. ET FACTVM EST DILVCVLO, CVM ELEVASSENT OCVLOS SVOS, ECCE POPVLVS MVLTVS (hoſtium, quorum dux erat Timotheus) PORTANTES SCALAS ET MACHINAS, VT CAPERENT MVNITIONEM] in quam confugerant Iudæi, ad quos liberandos pergebat Iudas.

VERS. 31. ET CLAMOR MAGNVS DE CIVITATE] ciues enim conclamabant, vt ſe mutuo acuerent ad repellendum hoſtes, munitionem inuadentes, vtque opem Dei & ſociorum clamando in cælum implorarent; hoſtes ſimiliter vocibus & tubis conclamabant, vt ſe mutuo animarent ad inſultum, Vnde Iudas vtrimque hoſce clamores audiens,

VERS. 32. DIXIT EXERCITVI SVO: PVGNATE HODIE PRO FRATRIBVS VESTRIS] in munitione obſeſſis contra hoſtes eam inuadentes, vt ex eorum manibus ipſos liberetis.

VERS. 33. ET VENIT TRIBVS ORDINIBVS POST EOS], vt ex tribus partibus eos cingeret & inuaderet, ne euadere poſſent, cùm ex altera parte obſiſteret eis munitio Iudæorum, vt elabi nequirent. ET CONCLAMAVERVNT TVBIS, vt hoc inopinato militum clangore ſuos animaret & hoſtes percelleret, ET CLAMAVERVNT IN ORATIONE, Dei opem & victoriam flagitantes, quam & obtinuerunt. Nam Deus hoſtibus timorem Iudæ incuſſit, eoſque in fugam compulit; vndè à Iuda cæſa ſunt eorum octo millia, vt dicitur v. ſeq.

VERS. 35. ET DIVERTIT IVDAS MASPHA] Erat hæc C vrbs Moabitarum pariter in tribu Ruben, de qua 1. Reg 22. v. 3.

VERS. 36. ET CEPIT CASBON] Græcè *Caſphor*, vti eam vocauit Noſter v. 26.

VERS. 37. POST HÆC AVTEM VERBA, CONGREGAVIT TIMOTHEVS EXERCITVM ALIVM, ET CASTRA POSVIT CONTRA RAPHON TRANS TORRENTEM] vrbi vicinum, qui v. 41. flumen vocatur.

VERS. 40. SI TRANSIERIT (Iudas) AD NOS PRIOR, NON POTERIMVS SVSTINERE EVM,

VERS. 41. SI VERÒ TIMVERITIS TRANSIRE &c. TRANS-

FRE-

FRETEMVS AD EOS ET POTERIMVS ADVERSVS EVM] A Putant aliqui, Timotheum hoc quaſi omen accepiſſe, ex eoque diuinaſſe, an ſua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philiſthæis accepit, dixitque, *ſi dixerint, aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris.* 1. Reg. 14. 12.

Hoſtes meticuloſi facilè vincuntur.

Veriùs eſt, Timotheum hoc dixiſſe ex bellica experientia & coniecturali præſagio. Duces enim belli periti explorant hoſtium animos, an ſint meticuloſi, an audaces & de victoria præſidentes. Si enim ſint meticuloſi, colligunt eos eſſe infirmos & puſillanimes, ideoque facile proſterni poſſe; vnde eos inuadunt & ſternunt: ſi verò videant eos eſſe audaces & præfidentes, conijciunt eos eſſe ſe fortiores, itaque ſe ſubducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hoſtium diffidentia. ita S. Thom. B Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm eſſem in Belgio, Neomagi diſſidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: ſed dux Hæreticorum popoſcit alloquium Conſulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Conſul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad ſuos reuerſus: Agite, amiciues, pugnemus, hoſtes timent & tremunt, noſtra eſt victoria: Pugnarunt, vicerunt, & hæreticos vrbe expulerunt. Ageſilaus rex Spartæ bellicoſiſſimus rogatus quæ dos maximè ducem belli exornaret, reſpondit: *Audacia aduerſus hoſtes, & in oblata opportunitate, ratio & conſilium.* ita Stobæus ſerm. 52.

VERS. 42. STATVIT (Iudas) SCRIBAS] qui militum nomina in catalogo inſcribebant, vt viderent, ne quis cis torrentem remaneret, ſed vt cogerent omnes C tranſire, vt totis copijs animosè in Timotheum irruens eum proſterneret, vti & fecit.

VERS. 43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR] Iudas videns ſuos timere tranſitum fluminis ob hoſtium copiam, prior ipſe flumē tranſiuiſit, vt reliqui eum quaſi Ducem ſuum generosè ſequerentur. Itaque factum eſt. Quare hac audacia hoſtes perculit, in fugam egit, cæcidit, contriuit, vt ſequitur. Idem fecêre magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggreſſi, milites ad ſe ſequendum ſuo exemplo animarunt, & rem confecerunt. ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad ſe ſequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hoſtes perculit.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primuſq. gradus in puluere ponam. Et mox:
fatoq. pericula veſtra
Prætéritote meo.

D Idem fecêre Alexander Magnus, & Iulius Cæſar teſte Suetonio in eius vita c. 58. & ſeq. Tritum eſt illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Auſtriæ apud Syluium l. 2. de geſtis Alphonſi: *Si alium, quàm me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, fruſtra me Auſtriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera eſt, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus ſequitur.*

VERS. 45. ET CONGREGAVIT VNIVERSOS ISRAELITAS] vt ex Galaaditide, vbi hoſtibus cingebantur, ſecum venirent in terram Iuda, ibique inter præſidia Iudæorum ſecuri degerent, vt dixi de Galilæis v. 23.

VERS. 46. ET VENERVNT VSQVE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSV] id eſt in aditu Galaaditidis poſita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Diſtinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum paruum quinque milliaribus diſtans à Bethel, reſpiciens ad orientem, in quam Chriſtus fugiens Phariſæos, ſeceſſit paulò antè mortem, Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Iſraeli bello eripuit Aſa 2. Paral. 13. 19. poſteà vicus magnus contra Septemtrionem viginti milliaribus diſtans à Ieruſalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Hebr. videatur dicere Ephron eſſe eandem cũ Ephrē. Rurſùm Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manaſſe, de qua hic agitur. Hæc enim, ait Adrich. in deſcriptione tribus Manaſſe nu. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu inſtructa: ſita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethſan, ſiue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non niſi per ciuitatem iter pateat. Vnde cùm Iudas Machabæorum hac exercitum duceret, ac tranſitus illi per ciuitatem, quem per nuntios modeſtè petierat, negaretur, ferro ſibi viam aperire coactus eſt.

Ephron triplex.

ET ERAT IVDAS COLLIGENS EXTREMOS] agminis ſui, ſcilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, ſenes; ne quis in via deficeret, vel tardè ſequens in hoſtium manus incideret. Fuit hæc inſignis Iudæ prouidentia & charitas, vt ſuos omnes ſaluos reduceret in Iudæam. VERS. 53.

ET EXHORTABATVR POPVLVM PER TOTAM VIAM] vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non deſereret. VERS. 56.

AVDIVIT IOSEPHVS ZACHARIÆ FILIVS ET AZARIAS PRINCEPS VIRTVTIS] id eſt, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt ſe abſente eam cuſtodiret, hac tamen lege, vt cum hoſte non confligeret ante ſuum reditum, vt dictum eſt v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iuſſum Iudæ eo abſente confligere voluerunt, cæſi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iuſta pœna inobedientiæ, æquè ac ſuperbiæ, quia ipſi ſibi famam & gloriam præliando inſtar Iudæ parere ſatagerunt.

IPSI AVTEM NON ERANT DE SEMINE VIRORVM ILLORVM, PER QVOS SALVS FACTA EST IN ISRAEL] id eſt non erant de ſemine Mathathiæ & filiorum, aſſeclarumque eius, quos Deus elegerat in belli ſacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illuſtres contulit. Quare cùm ipſi à Iuda ſe ſegregarunt, imò contra eius iuſſum, quaſi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deſerti, victi, cæſique fuere. Diſcat hic quiſque ſe prælijs & officijs non ingerere, ſed expectare Dei vocationē illamque ſequi: Sic enim proſperè Deo dirigente omnia cedent; ſin autem, Deo deſerente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus hoc fine, *vt defenderetur gens* (fidelis Eccleſiæ) *vnde ventura eſſet ſalus mundi*, ait Rupert. lib. 10. & cap. 25. vt ſcilicet ex Iſraele naſceretur Chriſtus mundi Saluator. VERS. 62.

ET VIRI IVDA MAGNIFICATI SVNT VALDE] Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabæi, qui in Galaaditide tā præclara geſſerant, & tot victorijs glorioſi. Vnde Græca clarè habent. *Et vir Iudas & fratres ipſius glorificati ſunt.* Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæū fuiſſe oriundum è tribu Iuda, cùm conſtet eum fuiſſe è tribu Leui. VERS. 63.

ET EXPVGNABAT FILIOS ESAV] Iudas num-
VERS. 65 quam quieſcens inſtar fulminis circumibat debel-
lando Idumæos, Samaritas, Philiſthæos, cæteroſ-
que Iudæorum hoſtes, ideoque aſſiduis de ijs vi-
ctorijs Deo dirigēte triumphabat: Vnde de ijs an-
te aliquot ſæcula vaticinati fuerunt Abdias, So-
phonias, alijque prophetæ.

VERS. 67. IN DIE ILLA CECIDERVNT SACERDOTES IN
BELLO, DVM VOLVNT FORTITER FACERE, ET SI-
A NE CONSILIO (ac directione Iudę Ducis ſui) EX-
EVNT IN PRÆLIVM.] Hoc merebatur eorum te-
meritas, ambitio glorię & inobedientia. Mariana
& Sanchez putant hos ſacerdotes eſſe Ioſephum
& Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij cenſent;
fuiſſe diuerſos, qui eorum inſtar auidi glorię &
Iudæ æmuli, inconſultè hoſtes inuadentes ab eis
fuſi, cæſique fuere.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Perſis repulſus, audienſque ſuos à Iuda cæſos, ex mœrore ægro-tat & moritur; mox v. 17. Lyſias ſubſtituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obſidet arcem Sion: contra eum ab apoſtatis concitatur Eupator, educitq́ in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium ſubiens, cædenſque ab eo cadente opprimitur. Inde v. 49. Eupator obſidet Bethſuram, eamq́ fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion niſi auocatus Antiochiam perrexiſſet contra Philippum: Quare cum Iudæis pacem inijt, ſed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat ſuperiores regiones, & audiuit eſſe ciuitatem
Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea & loricæ, & ſcuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
ſermo his qui erant in ciuitate. 4. Et inſurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abijt cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei
in Perſide, quia fugata ſunt caſtra, quæ erant in terra Iuda: 6. Et quia abiit Lyſias
cum virtute forti in primis, & fugatus eſt à facie Iudæorum, & inualuerunt armis. &
viribus, & ſpoliis multis, quæ ceperunt de caſtris, quæ exciderunt. 7. Et quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat ſuper altare, quod erat in Ieruſalem, &
ſanctificationem, ſicut prius, circumdederunt muris excelſis, ſed & Bethſuram ciui-
tam ſuam. 8. Et factum eſt vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt
valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non factum eſt
ei ſicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia
magna, & arbitratus eſt ſe mori. 10. Et vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis:
Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, corrui corde præ ſollicitudine. 11. Et
dixi in corde meo: In quātam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua
nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea! 12. Nunc verò remini-
ſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea,
quæ erant in ea, & miſi auferre habitantes Iudæam ſine cauſa. 13. Cognoui ergo
quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis ſuis. & præpoſuit eum ſuper vniuerſum
regnum ſuum. 15. Et dedit ei diadema, & ſtolam ſuam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus eſt illic An-
tiochus rex anno centeſimo quadrageſimo nono. 17. Et cognouit Lyſias quoniam
mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſ-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluſerant
Iſrael in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas diſperdere eos: et conuocauit vniuerſum populum,
vt obſiderent eos. 20. Et conuenerunt ſimul, et obſederunt eos, anno centeſimo
quinquageſimo, et fecerunt baliſtas et machinas. 21 Et exierunt quidam ex eis
qui obſidebantur, et adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſrael. 22. Et abierunt ad re-
gem, et dixerunt: Quouſque non facis iudicium, et vindicas fratres noſtros? 23. Nos
decreuimus ſeruire patri tuo, et ambulare in præceptis eius, et obſequi edictis eius:
24. Et filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis, et quicumque inueniebā-
tur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates noſtræ diripiebantur. 25. Et non ad

nos tantùm extenderunt manum, ſed & in omnes fines noſtros: 26. Et ecce applicuerunt hodie ad arcem Ieruſalem occupare eam, & munitionē Bethſuram munierunt: 27. Et niſi præuenetis eos velocius, maiora quàm hæc facient, & non poteris obtinere eos. 28. Et iratus eſt rex, vt hæc audiuit; & conuocauit omnes amicos ſuos, & principes exercitus ſui, & eos qui ſuper equites erant. 29. Sed & de regnis alijs, & de inſulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & elephanti trigintaduo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt & ſuccenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. 32. Et receſſit Iudas ab arce, & mouit caſtra ad Bethzacharam contra caſtra regis. 33. Et ſurrexit rex ante lucem, & concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: & comparauerunt ſe exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. Et elephantis oſtenderunt ſanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. Et diuiſerunt beſtias per legiones: & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erat beſtia, ibi erant: & quocumque ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ protegentes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri virtutis triginta duo, quo pugnabant deſuper, & Indus magiſter beſtiæ. 38. Et reſiduum equitatum hinc & inde ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commouere, & perurgere conſtipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulſit ſol in clypeos aureos, & æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis. 40. Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: & ibant caute & ordinatè. 41. Commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & inceſſu turbæ, & colliſione armorum: erat enim exercitus magnus valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & ceciderunt de exercitu regis ſexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de beſtijs loricatam loricis regis: & erat eminens ſuper ceteras beſtias. Et viſum eſt ei quòd in ea eſſet rex: 44. Et dedit ſe vt liberaret populum ſuum, & acquireret ſibi nomē æternum. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, interficiens à dextris & à ſiniſtris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit ſub pedes elephantis, & ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mortuus eſt illic. 47. Et videntes virtutes regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis. 48. Caſtra autem regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalem, & applicuerunt caſtra regis ad Iudæam & mōtem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethſura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbata erant terræ. 50. Et comprehendit rex Bethſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare eam. 51. Et conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, & ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipſi machinas aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Eſcæ autem non erant in ciuitate, eò quòd ſeptimus annus eſſet & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus, conſumpſerant reliquias eorum, quæ repoſitæ fuerant. 54. Et remanſerunt in ſanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum ſuum. 55. Et audiuit Lyſias quòd Philippus, quem conſtituerat rex Antiochus, cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret, 56. reuerſus eſſet à Perſide, & Media, & exercitus qui abierant cum ipſo, & quia quærebat ſuſcipere regni negotia: 57. Feſtinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus, quem obſidemus, eſt munitus, & incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis, & faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. Et conſtituamus illis vt ambulent in legitimis ſuis ſicut priùs. Propter legitima enim ipſorum, quæ deſpeximus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit ſermo in conſpectu regis & principum: & miſit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit deſtruere murum in gyro. 63. Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.

VERS. 1. ET REX ANTIOCHVS] Epiphanes cum quo huc-vſq; Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit ELYMAIDEM, quæ alio nomine dicta eſt *Perſepolis*, id eſt Perſarum ciuitas, imò metropolis 2. Machab. 9. vt expilaret TEMPLVM IN EA LOCVPLES Veneri dicatum, ſed à ciuibus fuit repulſus. Hebræi enim Perſiam vocant Elam; vnde Elamitas appellant Perſas, & Elymaidam, quã Græci vocant Perſepolim. Sic Hebr. *Bethſames*, à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas ſolis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Græcè *Zelotes*, Latinè *æmulator*. Porrò *templum* hoc Veneri fuiſſe dicatum aſſerit Appianus, licet Ioſeph. & S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuiſſe Dianæ, Iuſtinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

VERS. 4. REVERSVS EST IN BABYLONIAM] ibique mœrore mortuus anno regni ſui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius deſcribitur l. 2. c. 9.

Antiochus Epiphanes vbi mortuus. Nota *Reuerſus eſt*, id eſt reuerti cœpit, perrexit Babylonẽ, ſed eò non peruenit, mortuus enim eſt in motibus Perſidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur l. 2. c. 9. v. 3. & 27. τὸ ergo *reuerſus* ſignificat actum inchoatũ, nõ perfectum. vnde pro ἀνέστρεψε, id eſt *reuerſus eſt*, Græca Vaticana & Regis habent ἀποστρέψαι, id eſt *reuerti*, ſiue *vt reuerteretur* hoc eſt, *abſceſſit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Perer. in Daniel. c. 11. & Salianus cenſent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit cum ibi grauiter ægrotare cœpiſſe, ſed Babylone eſſe defunctum.

VERS. 7. ET QVIA DIRVERVNT (Iudas & Iudæi) ABOMINATIONEM, id eſt, abominabile idolum Iouis Olympij quod Antiochus ſuper altare in templo collocarat ET SANCTIFICATIONEM, id eſt, ſanctuarium, ſiue ſanctum templum CIRCVMDEDERVNT MVRIS.

VERS. 12. NVNC VERÒ REMINISCOR MALORVM] Ecce conſcientia ſceleſtum arguit, vt agnoſcat ſe ob ſua ſcelera & ſacrilegia contra Deum templum & Iudæos commiſſa cruciari & ad mortem adigi. Eo quàm verùm, *Conſcientia mille teſtes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Geneſ. 4. in fratribus Ioſephum vendentibus Geneſ. 42. 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4. Vrgente enim pœnâ ſtatim conſcientia menti culpam, quaſi pœnæ cauſam in memoriam reuocat, eamque ſua increpatione caſtigat & pulſat.

VERS. 15. ET DEDIT EI (Philippo ſibi intimo) DIADEMA ET STOLAM SVAM ET ANNVLVM] Vt ea quaſi regis inſignia deferret ad filium ſuum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quaſi pædagogus, ac ſibi in regno ſubſtitueret curando, vt ipſe regnaret, ne Demetrius eius conſobrinus regnum inuaderet, vti reipſa fecit.

VERS. 17. ET COGNOVIT LYSIAS, QVONIAM (quòd) MORTVVS EST REX ANTIOCHVS EPIPHANES ET CONSTITVIT REGNARE (vt regnaret, hoc eſt, regem proclamauit) ANTIOCHVM FILIVM EIVS (nouennẽ ait Appianus in Syriaco) ET VOCAVIT NOMEN EIVS EVPATOR] id eſt, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id eſt, illuſtris patris generoſus & illuſtris filius. Sic εὐπατρία vocatur generoſa filia. Et εὐπατρίδαι dicti ſunt à Theſeo nobiles Athenienſium, teſte Plutar. in Theſeo; qui & in Publicola Patritios Romanorũ vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epiſt. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Paghin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem eſt, quod

A *bonus pater*; id eſt, bonus princeps. Hic enim ſubditos amat, quaſi filios, eiſque ſe benignũ & beneficum quaſi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris virtutem, quaſi dicerent eum felicem, cui talis pater contigiſſet.

ET HI QVI ERANT IN ARCE] q. d. milites Antiochi occupantes arcẽ Sion, ſcientes Iudam cum copijs abeſſe, excurrendo cõtinuò vexabant præſidiarios paucos, quod Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compeſcendũ collocarat; quin & VERS. 18.

CONCLVSERANT ISRAEL IN CIRCVITV SANCTORVM] vt extra ſuam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur ſemper FIRMAMENTVM GENTIVM] hoc eſt, robur & fortitudo Antiochiſtarum. Quare Iu-

B daſcum toto exercitu eos, arcemque Sion obſedit anno 150. Græcorum, qui fuit annus ſecundus Eupatoris.

ET ADIVNXERVNT SE ILLIS ALIQVI IMPII EX ISRAEL] inuidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum, vt Iudam contereret, ſperantes ſe in locum Iudæ ab eo ſubſtituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erãt ergo hi apoſtatæ & proditores Iſraelis. VERS. 21.

ET IRATVS EST REX] Ant. Eupator iuuenis, imò puer excitatus à Lyſia & ſuis conſiliarijs, qui proinde contra Iudam collegit cẽtum millia peditum & 20. millia equitum cum 32. elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIVM.

ET EXIERVNT (Iudæi obſeſſi ex ſua arce Bethſura) ET SVCCENDERVNT EAS (machinas ab Eupatore cõtra ſe erectas) ET PVGNAVERVNT VIRILITER] fortiter ſe ſuamq; Bethſurã propugnando. VERS. 28.

C ET ELEPHANTIS OSTENDERVNT SANGVINEM] VERS. 34.
ſuccum ſiue liquorem, puta rubentem inſtar ſanguinis) VVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACVENDOS EOS IN PRÆLIVM] vt viſo quaſi ſanguine concitarentur & efferarentur ad ſanguinem hoſtium fundendũ. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac pronitatione, cùm dracones, aliaq; animalia ſibi infeſta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum, nam cum hominibus non habent antipathiam.

Porrò elephantes hos fuiſſe enormes & robuſtiſſimos liquet ex eo, quòd erant Indici; nam Indum habebant magiſtrum. Indici autem ſunt maximi & validiſſimi, longeq; Lybios ſuperant teſte Liuio l. 37. Rursùm ex eo, quod quilibet elephas dorſo geſtaret turrim celſam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Inſuper ex eo, quod cuilibet elephanti aſſiſterent

D quingenti equites, ita vt 32. elephantis vniuerſim aſſiſterent ſedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorũ cum tantis monſtris generosè dimicantium. Inſuper cuique elephanto aſſiſtebant mille pedites quare 32. elephantis aſſiſtebant 32. millia peditum. Nota primò, priſcos elephantis vſos, & etiamnum Indos vti in prælijs ob cauſas, quas recenſet Vegetius l. 3. de re milit. c. 24. *Elephãtis*, inquit, *in prælijs magnitudine corporis, barritus horrore, formæ ipſius nouitate homines, equoſq; conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Poſteà Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copioſos habuerunt: aduerſus quos diuerſa excogitata ſunt genera* *Elephantes in prælio. Curt* *Reſponſ. 1.*

armo-

armorum. his adde primò fœtorem, qui in ele-
phantis tam grauis eſt, vt equi hoſtium eum ferre
non valentes, aufugiant, niſi illi priùs aſſueuerunt,
Secunda. Secundò, elephantem præ alijs animalibus eſſe
docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudé-
tiam & ſagacitatem hominum accedat, vt docent
Plinius lib. 8. c. 2. Ariſt. l. 9. Hiſt. anim. c. 46. Doce-
tur ergo præliari, & quomodo in prælio ſe gerere,
quæq; munia obire debeat. Recenſet ea Ælianus
Tertia. lib. 12. & 22. Tertiò, elephantes æquè, ac tauros
obiectu ſanguinis irritari, efferari & concitari, vt
in hoſtem ruant, vti docet Valeſius S. Philoſ. c. 82.
ex aduerſo noſter Sanchez cenſet colorem ſan-
guineum vuæ & mori elephantis fuiſſe oſtenſum.
vt meminiſſent ſe hoc ſucco à vulneribus curatos
& rursùm ſi in prælio vulnerentur fore curádos.
Vulnera enim & morbos elephantis a rectoribus
curari vino nigro tradit Ælian. lib. 11. c. 7. Arria-
nus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologiæ.
Si enim ſanguis vuæ accendit elephantem, vt me-
mor beneficij & curationis per illum ab hero ac-
ceptæ pro eo depugnet & in gladios, haſtaſq; pro-
ruat: quid nos facere oporteret intuentes Chriſtũ,
qui pro nobis omnem ſuum ſanguinem, vitamq;
in crucem profudit? Addit Ælian. l. 3. de animali-
bus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo ac-
cenſi, quaſi ebrij in enſes armaque ruant. Idem
apud Iudæos factum docet lib. 3. Machab. cap. 5.
Iuſſit, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt pro-
xima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo
potui daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt
potu affatim præbito efferati ad mortem Iudæis afferen-
dam introducerentur.* Thus enim vino immiſtum
ſenſus hebetat, eiſque ſtuporem immittit. Sic vi-
num epotum à tauris, alijſq; animalibus eos facit
animoſos & audaces, imò feroces & furioſos, vt
in obuios quoſque irruant.

Vers. 35. ET ASTITERVNT SINGVLIS ELEPHANTIS MIL-
LE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS] quæ, ſcili-
cet, inſtar retis annulis, ſeu hamulis inter ſe con-
nectebantur, vnde & hamatæ & ſquamatæ dice-
bantur, quali indutus erat Goliath duellans cum
Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

Vers. 36. HI ANTE TEMPVS VBICVMQVE ERAT BESTIA,
IBI ERANT] q. d. hi mille viri cùm celeritatem
greſſus elephantis æquare non poſſent, præibant
elephantem; quare ante tempus, quo beſtia ad
certum locum adueniebat, ipſi illam in eodem
præueniebant: dum enim cernerent beſtiam ad
certum locum contendere, ipſi per ſemitas bre-
uiores, & directas, eodem procurrebant, & be-
ſtiam præuertebant.

Vers. 37. SED ET TVRRES LIGNEÆ SVPER EOS FIRMÆ]
habentes ſua valla & loricas, quibus erant *prote-
gentes* tum ipſos milites; tum eorum machinas.

ET SVPER SINGVLAS (turres) VIRI VIRTVTIS
(id eſt, ſtrenui & fortiſſimi) TRIGINTA DVO QVI
PVGNABANT DESVPER in ſubiectos hoſtes; vnde
eos facilè ſternebant; ET INDVS MAGISTER (re-
ctor) BESTIÆ] vnde liquet hos elephantes fuiſſe
Indicos, qui longè grandiores & robuſtiores ſunt
Africanis, hi enim vix ſex, vel ſeptem armatos
portant. Ita ex Liuio, Plinio, Solino & alijs Geſ-
nerus & Aldrouandus in elephante.

Vers. 39. ET VT REFVLSIT SOL IN CLYPEOS AVREOS ET
ÆREOS RESPLENDVERVNT MONTES AB EIS] tum
quia exercitus hic in ſuos ordines diſtribués ſole
clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem
A videbatur ita ſe exhibere montes ære & auro ſplé-
dentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt
habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis
radijs ſolis excitatus, reuerberabatur in vicinos
montes, vt illi toti fulgidi & ſplendentes appare-
rent, SICVT LAMPADES IGNIS, id eſt, accenſæ &
ignitæ, præſertim quia vt ſequitur, pars exercitus
regij per montes, pars per valles incedebat. S. Am-
br. l. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*,
inquit *ad ortum ſolis, velut montes quidam armorum
coruſco, tamquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

ET CECIDERVNT DE EXERCITV REGIS SEX- Vers. 42.
CENTI VIRI] Iudas ergo ſtatim initio prælij pro-
ſtrauit ſexcentos milites Antiochi, ac mox qua-
tuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18.

ET VIDIT ELEAZAR FILIVS SAVRA VNAM DE Vers. 43.
BESTIIS] Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi,
ait Ioſep. qui c. 2. 5. cognominatus eſt Auaron vel
B Abaron. vnde pro *Saura* Ioſeph. legit *Auran*, Co-
dex Baſil. *Abaran* Nam in Græco non eſt *τὸ filius*,
ſed tantũ *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit *Elea-
zar, qui vocatus Abaran*, id eſt, *fortis vorũ*. Sic & Go-
rionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorio-
nides eum hortatu fratris ſui Iudæ aggreſſum eſſe
elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ nulla
fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis
fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuiſſe fra-
ter Iudæ, qui hic generosè ſub elephãte occubuit.

Dices: quomodo ergo vulgata habẽt *filius Sau-
ra*? Reſp. Eleazar erat filius Mathathiæ; qui cog-
nominatus eſt *Saura*, vel vt Græca habent, *Auaran*,
vel *Abaran*, id eſt, *fortis eorũ*. Ipſe enim vexillũ for-
titudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò
cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium ſuũ
Eleazarum tranſtulit ob egregiam eius animi cor-
poriſque fortitudinem. Erant enim Hebræi po-
lyonomi & plura à varijs dotibus, vel euentis ſor-
C tiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex
שאבירון *ſeabbiron*, vel *ſeauaran*, id eſt *cui eſt fortitu-
do*, per craſin factum eſt *Saura*, ſicut Geneſ. 49. pro
Silo, id eſt Meſſias, Septuag. legerunt שלו *Selo*, id
eſt, *quæ illi*, ſcilicet, Chriſto repoſita ſunt, puta re-
gnum æternum, & gloria æterna. Simili enim
modo plura nomina propria vſu contracta, imò
corrupta, & detorta videmus; Sanchez tamen ne-
gat Eleazarum hunc fuiſſe fratrem Iudæ.

ET DEDIT SE in pugnam contra elephantem, Vers. 44.
ideoque incertam mortem hoc fine primariò, VT
LIBERARET POPVLVM SVVM ab inuaſione regis
Antiochi Eupatoris; ſecundariò, vt ACQVIRERET
SIBI NOMEN ÆTERNVM] tum in terra apud ho-
mines, vt eos ſuo exemplo incitaret ad ſimilia he-
roica facinora, tum potiùs in cælo apud Deum,
& S. Angelos. Atque vtrumque conſecutus eſt,
D Nam vt ait S. Ambr. loco mox citando; *rex terri-
tus vnius fortitudine pacem rogauit.*

ET IVIT SVB PEDES ELEPHANTIS] vt ventrem Vers. 46
eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina
ſua regem opprimere, qua tamen ſe quoq; oppri-
mendum ſciebat. Intendebat ergo directè regem
occidere, indirectè verò intendebat permittere
ſe quoque eadem ruinâ opprimi, ſine qua regem
occidere non poterat. Sic milites in acie primum
locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hoſtem
inſiliant, etiamſi ſciant pleroſque eorum caden-
dos, & occubituros, hancque mortem putant
ſuam eſſe gloriam. Sic Samſon concuſſis colum-
nis domum euertit, vt Satrapas Philiſthæorum
ruina

TA SVA] Hi erant actus & ſigna pœnitentiæ, humilitatis & ſupplicationis, quibus in tanto hoſtium numero & periculo ſibi diffidentes, opem Dei ardentiſſimè implorabāt, ideoque eam impetrarunt. Talia quoque fuere ea, quæ ſequuntur verſ. 48. 49. 50. A

Vers. 18. ET EXPANDERVNT LIBROS LEGIS.] Vt ipſi libri re ipſa quaſi muta voce clamarent ad Dominū id, quod continebant, quodque toties iterant, præſertim in Pſalmis: *Miſerere noſtri Domine, miſerere noſtri*, vtque Deum oſtenſione librorum commouerent ne fineret eos à Gentibus pollui, lacerari & comburi. Sic Ezechias inſtante Sennacherib libros ſacros expandit coram Deo, vt eos cū cultu ſuo tueretur 4. Reg. 19.

DE QVIBVS SCRVTABANTVR GENTES SIMILITVDINEM SIMVLACRORVM SVORVM] q.d. gentes quærebant S. Script. libros, vt in eis ſua ſimulachra B
& idola depingerent, itaque eos violarent & Iudæos irriderent. Vnde Græca habent: *Scrutabantur inſcribere in ipſis ſimilitudinē idolorum ſuorum*, Verùm Noſter nō habet τὸ *inſcribere*, nec *in ipſis*, ſed *de ipſis* quare iuxta eum planior ſenſus eſt, q.d. ſolēt gētiles noſtris libris ſacris abuti ad ſuas ſuperſtitiones & ritus gentilitios. Ex illis enim ac præſertim ex Leuitico depromūt ceremonias & ritus ſacrificandi & adorādi ſua idola, conſecrandi ſuos ſacerdotes, purificandi immundos &c. Ad hæc ipſi ſacras hiſtorias profanant traducendo eas ad deorum ſuorum fabulas. Sic Moſen transformarunt in Minoen, gigantes in Titanes, Samſonem in Herculem, diluuium Noe in diluuium Ogygis, currum *Eliæ* in quadrigam ſolis, Iehoua denique in Iouem. ita Rupert. l. 6. in Geneſ. c. 15. Serarius, C
Salianus, Sanchez & alij. Quare ne permittas ô Domine nos tradi gentibus, quia ſi id facias, ipſę libros tuos & noſtros profanabunt, violabunt, conſcindent, incēdent, quæ magna erit tam tua, quàm noſtra ignominia & vilipendium.

Vers. 49. ET ATTVLERVNT ORNAMENTA SACERDOTALIA] puta veſtes ſacras, vt cidarim, fæminalia, tunicam hyacinthinam, Ephod. &c. q.d. ne ſinas ô Domine illa capi à gentibus, quia ipſæ illas lacerabunt, aut ijs veſtient idolorum ſuorum ſacerdotes; pariter ipſi rapient & vorabunt tuas PRIMITIAS ET DECIMAS, quas proinde hic coram te exponimus. Machabæi hic oſtendunt ſe non res ſuas, ſed Dei curare, eiuſque religionis & cultus zelo moueri, vt Deum quaſi cogant ad opem, non tam populo ſuo, quàm ſibiipſi, ſuæq; religioni & cultui ferendam. Quare efficax fuit hæc eorum ſeria, ſinceraque oratio, ac Deum ad ſuccurrendum in- D
flexit. Simili modo oremus & nos, ac pariter Deū flectemus.

ET SVSCITAVERVNT NAZARÆOS, QVI IMPLEVERANT DIES] ſui voti Nazaræatus; diebus enim voti expletis Nazaræi debebant ſe ſiſtere Deo in templo, ibique hoſtias offerre præſcriptas à Deo Num. 6. vide ibi dicta. Porrò Nazaræi erant quaſi religioſi illius æui, qui ſe Deo dicarant & conſecrarant, ideoque comam alebant, ac vino & ſicera abſtinebant. Quare eos hic producunt, Deoque ſiſtunt, vt Deus eos, quaſi ſuos ſibique conſecratos tueatur contra Antiochum & Lyſiam.

A ET CLAMAVERVNT VOCE MAGNA IN CÆLVM DICENTES: QVID FACIEMVS ISTIS? ET QVO EOS DVCEMVS?] ſi Lyſias nos capiat & totam Iudęam æquè, ac Ieruſalem & templum ſibi ſubiuget, & idolis, ac idololatris ſuis impleat, exciſâ tui veneratione & cultu: quam vt ſequitur, Vers. 50.

Vers. 51. ET SANCTA TVA, altaria, vaſa, omniaque templi loca ab Antiochi ſatellitibus profanata, CONCVLCATA ET CONTAMINATA SVNT]

ET SACERDOTES TVI FACTI SVNT IN LVCTVM] tum actiuum: lugent enim ſacerdotes ſe ſacerdotio iam fungi non poſſe, ſed in exilium actos ab Antiocho, ſuiſque oblationibus, ex quibus viuebant, ſpoliatos: tum paſſiuum, quia populus luget lugubrem ſacerdotum ſuorum ſtatum, ſeque ijs deſtitui, vt per eos Deo ſacrificare, & ab eis in lege Dei inſtrui nequeat.

B ET IN HVMILITATEM] vbi enim humiliantur & vilipenduntur ſacerdotes, ibi pariter vilipendūtur ſacrificia, lex, pietas, Dei cultus, ipſeque populus fidelis & pius.

Vers. 54. ET TVBIS EXCLAMAVERVNT VOCE MAGNA] vt tam voce, quàm tubis in cælum reſonantibus Dei opem ſummis clamoribus implorarent.

Vers. 55. ET POST HÆC (quia poſt diuina præſidia adhibenda quoque ſunt humana; Deus enim non iuuat niſi conantes & collaborantes, ac facientes omne id, quod officium & prudentia requirit) CONSTITVIT IVDAS DVCES POPVLI] nimirum fratres ſuos Ionatham, Ioſephum & Simonem. vide 2. Machab. 8. 22. vbi Iudas aciem inſtruens, eam diuidit in quatuor ordines, ac cuilibet vnum è fratribus Ducem præficit, ita vt quiſque ſub ſignis duceret 1400. milites, ac ipſe Iudas quartus totidem, hoc C
eſt vniuerſim ſex millia.

Vers. 56. ET DIXIT HIS QVI ÆDIFICABANT DOMOS &c. ET FORMIDOLOSIS VT REDIRENT DOMVM] ne ſocijs ſuis commilitonibus ſuam formidinem aſpergerent, idque iuxta legem Deuter. c. 20. v. 4. vide ibi dicta.

Vers. 58. ACCINGIMINI (gladijs, armis, ceteroque apparatu bellico) ET ESTOTE FILII POTENTES] Hebr. אַנְשֵׁי חָיִל *anſe chail*, id eſt, *viri virtutis*, id eſt, ſtrenui, animoſi, fortes.

Vers. 59. QVONIAM MELIVS EST NOS MORI IN BELLO, QVAM VIDERE MALA GENTIS NOSTRÆ ET SANCTORVM] id eſt, rerum ſanctarum, vt templi, altarium, ſacerdotū &c. Glorioſa enim mors eſt præliando pro fide, lege & Deo occumbere. q.d. Pugnemus generosè, quia aut vincemus, & ſic de hoſte triumphabimus; aut vincemur, & ſic glorioſa D
morte honeſtabimur.

Vers. 60. SICVT AVTEM FVERIT VOLVNTAS IN CÆLO, SIC FIAT] vt vel vincamus, vel vincamur & glorioſè occumbamus, prout Deus voluerit q.d. vtcumque alea belli cadet, bene cadet, quia cadet ex voluntate Dei, qua nihil eſt melius. Siue ergo vincemus, ſiue vincemur, implebimus volūtatem Dei, qua nihil præſtantius optari, aut deſiderari poteſt. Nota hic Iudæ fortitudinem, pietatem, reſignationem in Dei volūtatem, qua Dei gratiam & victoriam ſibi ſuiſque conciliauit. Imitentur eum principes & belli Duces, ſi ſimili victoria potiri, & à Deo donari optent.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVas Gorgiæ acies ſternit Judas, ac deinde ipſum Lyſiam Syriæ protegem, qui dum bellum reparat, Judas templum repurgat, Deique ſacra reſtituit.

1. ET aſſumpſit Gorgas quinque millia virorum, & mille equites electos: & moue-
runt caſtra nocte, 2. vt applicarent ad caſtra Iudæorum, & percuterent eos
ſubitò: & filij, qui erant ex arce, erant illis duces. 3. Et audiuit Iudas, & ſurrexit ipſe,
& potentes, percutere virtutem exercituum regis, qui erant in Emmaum. 4. Adhue
enim diſperſus erat exercitus à caſtris. 5. Et venit Gorgias in caſtra Iudæ noctu &
neminem inuenit, & quærebat eos in montibus: quoniam dixit: Fugiunt hi à nobis.
6. Et cùm dies factus eſſet, apparuit Iudas in campo cum tribus millibus virorum
tantum, qui tegumenta & gladios non habebant: 7. & viderunt caſtra Gentium
valida, & loricos, & equitatus in circuitu eorum, & hi docti ad prælium. 8. Et ait Iu-
das viris, qui ſecum erant: Ne timueritis multitudinem eorum & impetum eorum ne
formidetis. 9. Mementote qualiter ſalui facti ſunt patres noſtri in mari rubro, cùm
ſequeretur eos Pharao cum exercitu multo. 10. Et nunc clamemus in cælum; &
miſerebitur noſtri Dominus, & memor erit teſtamenti patrum noſtrorum, & conteret
exercitum iſtum ante faciem noſtram hodie. 11. & ſcient omnes gentes, quia eſt
qui redimat & liberet Iſrael. 12. Et eleuauerunt alienigenæ oculos ſuos, et viderunt
eos venientes ex aduerſo. 13. Et exierunt de caſtris in prælium, & tuba cecinerunt
hi qui erant cum Iuda. 14. Et congreſſi ſunt: & contritæ ſunt Gentes, & fugerunt
in campum. 15. Nouiſſimi autem omnes ceciderunt in gladio, & perſecuti ſunt
eos vſque Gezeron, & vſque in campos Idumææ, et Azoti, et et Iamniæ: et ceciderunt
ex illis vſque ad tria millia virorum. 16. Et reuerſus eſt Iudas, et exercitus eius, ſe-
quens eum. 17. Dixitque ad populum: Non concupiſcatis ſpolia: quia bellum
contra nos eſt, 18. & Gorgias & exercitus eius prope nos in monte, ſed ſtate nunc
contra inimicos noſtros, et expugnate eos, et ſumetis poſtea ſpolia ſecuri. 19. Et
adhuc loquente Iuda hæc, ecce apparuit pars quædam proſpiciens de monte. 20. Et
vidit Gorgias quòd in fugam conuerſi ſunt ſui, et ſuccenderunt caſtra: fumus enim,
qui videbatur, declarabat quod factum eſt. 21. Quibus illis conſpectis timuerunt
valdè, aſpicientes ſimul & Iudam, & exercitum in campo paratum ad prælium. 22. Et
fugerunt omnes in campum alienigenarum: 23. & Iudas reuerſus eſt ad ſpolia ca-
ſtrorum, et acceperunt aurum multum, et argentum, et hyacinthum, et purpuram ma-
rinam, et opes magnas. 24. Et conuerſi hymnum canebant, et benedicebant
Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſæculum miſericordia eius, 25. Et
facta eſt ſalus magna in Iſrael in die illa. 26. Quicumque autem alienigenarum
euaſerunt, venerunt, et nuntiauerunt Lyſiæ vniuerſa quæ acciderant. 27. Quibus
ille auditis, conſternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contigerunt
in Iſrael, & qualia mandauit rex. 28. Et ſequenti anno congregauit Lyſias virorum
electorum ſexaginta millia, & equitum quinque millia, vt debellaret eos. 29. Et
venerunt in Iudæam, et caſtra poſuerunt in Bethoron, et occurrit illis Iudas cum de-
cem millibus viris. 30. Et viderunt exercitum fortem, et orauit et dixit: Benedi-
ctus es ſaluator Iſrael, qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Dauid, et
tradidiſti caſtra alienigenarum in manu Ionathæ filij Saul, et armigeri eius. 31. Con-
clude exercitum iſtum in manu populi tui Iſrael, et confundantur in exercitu ſuo &
equitibus. 32. Da illis formidinem, et tabefac audaciam virtutis eorum, & com-
moueantur contritione ſua. 33. Deijce illos gladio diligentium te: et collaudent te
omnes, qui nouerunt nomen tuum, in hymnis. 34. Et commiſerunt prælium: et ce-
ciderunt de exercitu Lyſiæ quinque millia virorum. 35. Videns autem Lyſias fu-
gam ſuorum, & Iudæorum audaciam, & quòd parati ſunt aut viuere, aut mori forti-
ter, abijt Antiochiam, & elegit milites, vt multiplicati rurſus venirent in Iudæam.
36. Dixit autem Iudas, & fratres eius, Ecce contriti ſunt inimici noſtri aſcendamus
nunc mundare ſancta, & renouare. 37. Et congregatus eſt omnis exercitus, &
aſcenderunt in montem Sion. 38. & viderunt ſanctificationem deſertam, & alta-
re

re profanatum,& portas exuſtas, & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in monti-
bus,& paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua,& planxerunt planctu
magno,& impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſu-
per terram,& exclamauerunt tubis ſignorum,& clamauerunt in cælum. 41. Tunc
ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarēt
ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei:
43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immun-
dum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum,quod profanatum erat,quid de eo
faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud:neforte illis eſſet
in opprobrium,quia contaminauerunt illud Gentes,& demoliti ſunt illud. 46. Et
repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto,quoaduſque veniret propheta,& re-
ſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem;& ædifica-
uerunt altare nouum,ſecundùm illud quod fuit priùs. 48. & ædificauerunt ſancta,
& quæ intra domum erant intrinſecus:& ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & men-
ſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare,et accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper men-
ſam panes, et appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt men-
ſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſe-
cundùm legem,ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secun-
dùm tempus et ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa reno-
uatum eſt in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, et adorauerunt, et benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocauſta
cum lætitia, et ſacrificium ſalutaris et laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis et ſcutulis: & dedicauerunt portas, et paſtophoria, et impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valde,& auerſum eſt opprobrium
Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur
dies dedicationis altaris in temporibus ſuis, ab anno in annum,per dies octo, à quinta
& vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædificauerunt tempo-
re illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas,ne quando veni-
rent Gentes,& conculcarent eum,ſicut anteà fecerunt. 61. Et collocauit illic ex-
ercitum, vt ſeruarent eum,& muniuit eum ad cuſtodiendam Bethſuram, vt haberet
populus munitionem contra faciem Idumææ.

Vers. 1. ET ASSVMPSIT GORGIAS QVINQVE MILLIA VIRORVM (peditum) ET MILLE EQVITES ELECTOS, ET MOVERVNT CASTRA NOCTE] Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ belli experientiſſimus, quod & hic oſtendit, dum cum militibus ſelectis noctu inuadit caſtra Iudæ, vt ex improuiſo eum dormientem cum ſuis opprimat. Hoc enim ſtratagemate Hanuibal cecidit Romanos, & Romani Haſdrubalem fratrem Hannibalis,teſte Liuio.

Vers. 2. ET FILII QVI ERANT EX ARCE, ERANT ILLIS DVCES] q.d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati, ideoque regionis & locorum gnari ducebant eos per vias obſcuras (erat enim nox) anfractuoſas & abſconditas, quarum ipſi erant ignari, B vtpote exteri & alienigenæ.

Vers. 3. ET AVDIVIT IVDAS, ET SVRREXIT IPSE ET POTENTES (robuſti Duces & milites) PERCVTERE VIRTVTEM EXERCITVVM REGIS] puta tota caſtra à Gorgia relicta. Græcè tantum eſt *δύναμιν*, id eſt, vim, robur, potentiam,exercitum & copias regis. Sed quia in his caſtris erant variarum gentium exercitus,ijque validi & numeroſi, hinc Noſter vertit *virtutē exercituum regis*. Iudas ergo per exploratores reſciuit ſtratagema & conſilium Gorgiæ, illudque in ipſum retorſit. Nam eadem nocte ipſe reliqua caſtra Gorgiæ relicta in Emmaum, ſecura A & dormientia inuaſit, & ex inopinato oppreſſit.

ADHVC ENIM DISPERSVS ERAT EXERCITVS A CASTRIS] q.d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, acieſque ſuas diſtributi in caſtris, ſed palabundi vagabantur, ſenſim colligebant, ordinabantque ſe in caſtris. Iudas id ſciens, diſperſos & inordinatos aggreſſus facilè proſtrauit. Vers. 4.

ET VENIT GORGIAS IN CASTRA IVDÆ ET NEMINEM INVENIT] quia Iudas cum ſuis eadem nocte iuerat in Emmaum, vt relictos à Gorgia cæderet, vt dixi. Vers. 5.

ET CVM DIES FACTVS ESSET, APPARVIT IVDAS IN CAMPO CVM TRIBVS MILLIBVS VIRORVM (peditum) TANTVM QVI TEGVMENTA, id eſt loricas, ſiue thoraces ferreos, & ſcuta ET GLADIOS NON HABEBANT] ſcilicet, *ſicut volebant*, vt addunt Græci, multiq; Latini codices, q.d. non habebant gladios politos, acutos, latos & longos, quales ipſi optabant, & quales habebant hoſtes; ſed impolitos rubigine obductos, hebetatos, ſtrictos & breues; multi etiam non gladijs, ſed perticis, fuſtibus, malleis, ligonibus, falcibus, alijſque armis ruſticis dumtaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo maior fuit Dei virtus & militum fortitudo, ac victoria. Hoc eſt, quod ait Ioſeph. lib. 12. c. 11. *Ducens tria millia virorum non ſatis inſtructa armis propter inopiam*. ita Dion Carthu. & Ioſe-

Ioſephus Stephanus hîc, qui & addit multos ex ijs
fuiſſe fundibularios, qui gladijs vti non ſolebant,
vt liberi eſſent in librandis lapidibus ex fundis.
Minùs probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* ſic
explicat, q.d. ideò Iudas tria dumtaxat millia ar-
matorum & gladiatorum eduxit in aciem, quia
ceteri Iudæi non habebant gladios & clypeos, vt
pugnare poſſent. Porrò eos habuiſſe gladios li-
quet ex v. 15. vbi dicitur *Nouiſſimi autem eorum
ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi
ſpoliauerunt caſtra Apollonij, indeque tulerunt
gladios & arma cetera.

Vers. 7. Et viderunt castra gentium valida, et
loricatos et equitatus] Nota Iudas & Ma-
chabæi pugnabant pedites, nec habebant equites;
nulla enim equorum fit mentio, cùm hoſtes co-
pioſum haberent equitatum æquè ac peditatum.

Machabæi pedites pugnabant 4. de cauſis.

1. Cauſæ fuere variæ. Prima, quia Deus Deuter. 17.
16. vetuerat Iudęis copiam equorum, ne in eis, ſed
in ipſo confiderent. Ita S. Baſil. & alij, quos ibidē
2. citaui, licet Abul. id negare videatur. Secūda, quia
Iudęa eſt mōtoſa & pręrupta, vnde equis & equi-
3. tibus vix peruia & ad pugnam incommoda. Ter-
tia, quia Iudæa carebat equorum abundantia, ac
eorum loco vtebatur aſinis & mulis, equos verò
ex Ægypto (vti fecit Salomon) accerſebat: ibi au-
tem eos emere, indeque in Iudęam deducere, Ma-
chabæis nimis erat oneroſum & ſumptuoſum.
4. Quarta, volebat id Deus, vt magis oſtenderet ſuam
potentiam, ac virtutem & robur Machabæorum,
quòd ſcilicet, ipſi ſoli Deo nixi, vti fatetur hic Iu-
das, eius ope imploratâ, pauci cum multis, pedites
cum equitibus, inermes ferè cum armatis confli-
gentes, eos tamen proſternerent iuxta illud Daui-
dis: *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine
Domini Dei noſtri inuocabimus*. Pſal. 19. 8.

Vers. 10. Et nunc clamemus in cælum] dicentes,
mi camocha baelim Iehoua, id eſt, *quis ſimilis tui in for-
tibus Domine*? Exo. 15. Hoc enim erat emblema &
teſſera Iudę, vnde ex verſus illius literis initialibus
iunctis, dictus eſt *Machabi*, id eſt, Machabæus, vt
ſatis ex hiſce eius verbis & ſimilibus colligitur.
Nam Iudas vbiq; ſpem victorię non in armis, nec
in militibus, ſed in Deo vnico repoſuit, eumque
inuocauit, atque hac cōfidentia & ſupplici prece
ſemper victoriam obtinuit excepto vltimo præ-
lio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non le-
gatur ante prælium Deum inuocaſſe, vti aliàs fa-
cere ſolebat.

Et memor erit testamenti patrum nos-
trorum] q.d. memor erit Deus pacti & fœderis
cum patribus noſtris initi, vt ſcilicet, nos eum co-
lamus, quaſi Deum noſtrum, & ipſe viciſſim no-
ſter ſit Deus, id eſt protector, prouiſor, tutor &
cuſtos, ideoque nos à tot, tantiſque hoſtibus li-
beret, eoſque coram nobis proſternat.

Vers. 15. Nouissimi autem (fugientium) omnes ceci-
derunt] cæſi à Iuda & ſocijs, qui fugientes per-
ſequebantur & caudam hoſtium carpebant, vlti-
moſque cædebant.

Vers. 17. Dixitque Iudas: Non concupiscatis
spolia, quia bellum contra nos est] Vide
hîc prudentiam militarē Iudæ, qua ſuos ſub ſignis
continuit, nec ſpolia hoſtium rapere permiſit, ne
hoſtes fugientes id videntes, ſe rursùm colligerēt,
ac Iudæos palantes, & ſpolijs onuſtos inuaderent
& proſternerent. Sic enim hoc ſæculo vidimus
Germanos & Tranſyluanos, cum multa Turcarū

Iudæ prudentia in cohibendo milite à ſpolijs.

A millia cecidiſſent, ab iiſdem fuiſſe cæſos, eo quòd
præproperè ad ſpolia dilapſi, Turcis ſe in monti-
bus colligendi, & ſpolijs onuſtos inuadendi, ma-
ctandique anſam dediſſent. Ita Tomyris regina
Scytharum fugam ſimulans caſtra epulis & vino
referta, Cyro & Perſis diripienda reliquit: at mox
regrediens eoſdem vino, ſomnoque ſepultos ad
vnum omnes obtrūcauit, teſte Iuſtino, Herodoto
& alijs. Fridericum Boëmiæ regem Boleſlaus II.
triplici prælio fudit, ſed dum militi in diripienda
præda locum dat, nec victoriam perſequitur, Fri-
dericus collecto milite triplici tumentem victoriā
vicit, & in exilium redire compulit. ita Delr. li. 13
Plura exēpla de Alexandro, Hannibale, Tiberio
vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia ergo, &
prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus
victoriam extorquet, eamque in victos transfert,
B facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat
victoriæ. Quare ſapientes belli Duces milites à
præda cohibent, & in acie armatos continent, ho-
ſteſque fugientes perſequuntur, donec plena de ijs
ſit victoria: tunc enim ſecura eſt prædatio & ſpo-
liatio. Hac de cauſa Duces bello victi, vt hoſtem
inſequentem morentur, eumque effugiant, pecu-
nias & res pretioſas poſt ſe ſpargunt, vt ijs colli-
gēdis hoſtis occupatus perſequi deſiſtat. Ita Try-
phon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, au-
rum & argentum diſperſit, & hac ratione equites
Antiochi ſectātes moratus euaſit, teſte Iulio Frō-
tino li. 2. de ſtratagematis c. 13. qui & addit idem
feciſſe Gallos cum Attalo pugnantes. Idem feciſſe
Mithridatem victū à Lucullo & Romanis, ac per
gazam regiam Romanis obiectam eorum inſe-
C quentium manus effugiſſe, tradit Plutar. in Lu-
cullo. Sic Caſtor è venatorum manibus elabitur,
reſecta virilia eis obijciens: ob hæc enim eos ſe
venari cognoſcit, vt è ſuis virilibus Caſtorium Me-
dicis aſſignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam
plurimi prædæ inhiant, atq; victoriam plenam obtinere
nequeunt, fit, vt de ſummis rerum periclitentur. Multis
hoc accidit, vt licet facti ſint voti compotes, & vel in
caſtra hoſtium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen
non ſolum eiecti ſint, ſed & totius cauſæ periculum, &
detrimentum incurrerint.*

Victi ſpargunt aurum vt effugiant.

Tropol. nos cum dæmonibus aſſiduè luctan-
tes ſpolia terrena relinquere debemus, ne, ſi eis in-
cubemus, ab illis occupemur & ſuperemur: *nudi
ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

Et succenderunt castra] Iudas ſuccendit Vers. 20.
caſtra, id eſt, tentoria hoſtium, vt Gorgias eminus
D è monte rem ſpectans ſciret, ſuos eſſe cæſos, ideo-
que caſtra à Iuda eſſe ſuccenſa, itaque metuens
ſibi & ſuis fugam capeſſeret. Quod & factum eſt.

Hyacinthum (id eſt, veſtes hyacinthini, vel Vers. 23.
violacei coloris) et purpuram marinam] quæ
fit ex ſucco conchyliorū marinorum, ac præſer-
tim piſciculi, qui purpura vocatur, idque maximè
in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranū
(*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) oſtrum teſte Plinio
l. 4. c. 38. & 39. nā purpura, quæ fit ex violis aliiſ-
que herbis pallet, nec cū Tyria comparari poteſt;
hæc enim eſt ardens, & quaſi ignea. Vnde Virgil.
Æneid. 4. *Tyrioq; ardebat murice lana*. Porrò milites
Chaldęi æquè, ac Perſæ vtebātur veſtibus purpu-
reis & coccineis, tum ad ornatū. Vnde Xenoph.
libr. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes iiſdem
armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis*; tum vt in prælio
vulnerati ſanguinem diffluentem, vulneraque te-

Milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera.

gerent per concolorem tunicam purpuream, nē ſucios conſternerent & hoſtibus audaciam adderent, vti teſtatur Valer. Max. lib. 2. c. 6. & Ælianus lib. 6. cap. 6.

Vers. 24. Et conversi hymnvm canebant] puta Epinicium Deo, victoriam illius opi & virtuti nō ſuę aſſignantes: qua gratitudine Deum ſibi deuinciebant, vt nouas eis daret victorias, victoria enim propriè eſt donum Dei, qui illud gratis largitur, ingratis negat, vel datam aufert. Hinc Chriſtiani parta victoria canunt. *Te Deum Laudamus.*

Vers. 25. Et facta est salvs, id eſt victoria, magna in Israel] victoria enim hęc ſalutē dedit Iſraeli. Metonymicè ergo ponitur cauſa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde ſalus, ſicut & pax Hebræis omne beneficium, omnem felicitatem, omne bonum ſignificat. Vnde illud Pſal. 17. *Magnificans ſalutes*, id eſt beneficia & dona *regis eius*; hinc eas mox vocat *miſericordiam*, ſiue gratiam.

Vers. 28. Et seqventi anno congregavit Lysias virorvm (peditum) electorvm sexaginta millia et eqvitvm qvinqve millia] quæ Iudas cum paucis Deo nixus pari fortitudine & felicitate proſtrauit v. 34.

Vers. 32. Da illis formidinem] immitte eis terrorem panicum, vt putent contra ſe venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaq; perculſi fugiant, imò ſe inuicem inuadant, putantes commilitones ſuos eſſe hoſtes, itaque commoveantvr contritione sva, vt ſe mutuò conquaſſando conterant, proterant, & trucident, vti factū eſt Madianitis ſub Gedeone, qui mutua ſe cæde truncabant. Iudicum 7. 22.

Et tabefac (Gręcè τῆξον, id eſt *liquefac*, ſicut cera diſſoluitur & liquefit coram igne) avdaciam virtvtis eorvm.

Vers. 35. Qvod parati (reſoluti) svnt, avt vivere (vincendo) avt mori fortiter] vt ſi vincantur, malint generosè occumbere, quàm turpiter fugere. Nam τὸ *fortiter*, Græcè γενναίως, id eſt, *generosè* tam ad *viuere*, quàm ad *mori* referendum eſt; viuit autem fortiter in prælio is, qui vincit; moritur verò fortiter, qui vincitur à numero hoſtium, ſed fortiter pugnando occiditur.

Abiit Antiochiam] Prudenter abijt Lyſias, quia cū reſolutis & deſperatis perculoſiſſima eſt pugna, vti oſtendi in lib. Iudic. & Regum. Quare Iudas habens milites, quibus deliberatum erat, aut vincere, aut mori, omnes hoſtium acies protriuit, & admirandas obtinuit victorias. Hęc enim militum reſolutio facit eos imperterritos & animoſos, quaſi leones, vt per tela, per ſaxa, per ignes inuolent in hoſtem, velut fulmina, eoſque percellant, ſternant & diſſipent.

Vers. 36. Dixit avtem Ivdas et fratres eivs: ecce contriti svnt inimici nostri, ascendamvs nvnc mvndare sancta] puta ſanctum templum, ſancta altaria & vaſa, vt ea à Gentibus per idola & ſuperſtitiones profanata & polluta expiemus, ac renouemus, id eſt, priſtino nitori, honori & decori, Deique cultui reſtituamus. Vide hic pietatem æquè, ac ſolertiam Iudæ, qui otio à bellis ſibi à Lyſia conceſſo vtitur ad negotium ſanctū vt templum expiet, in eoque Dei ſacrificia, cultumque reſtauret. Imitentur Iudam noſtri Duces & milites, vt cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant; itaque à Deo victorijs, omnibuſque bonis præſentibus & æternis cumulabuntur.

A Et viderunt sanctificationem (id eſt ſanctuarium, ſiue templum; puta Sanctum & Sanctum Sanctorum) desertam. Et pastophoria dirvta] Paſtophoria erant cubicula ſacerdotum annexa templo, in quibus veſtes, opeſque templi aſſeruabantur. vnde & *gazophylacia* vocabātur & *thalami* Ezech. 40 παστὸς enim eſt thalamus & *exedra*, quòd in eis eſſent ſedes ad ſedendum & quieſcendum. Vers. 38.

Et exclamaverunt tvbis signorvm] vocantur tubæ *ſignorum*, quia per earum clangorem ſignificabantur dies feſti & populi conuocatio, ſiue conuentus. Num. 10. v. 1. & 10. veriùs tamen videtur, has tubas nō fuiſſe ſacras templi; has enim iam abſtulerant milites Antiochi, templum profanantes, ſed profanas caſtrorū & belli. Hæ vocantur *ſignorum*, quia ſignificabant militi, quid agen- Vers. 40.

B dum foret, ac præſertim adeſſe hoſtem, vt ad prælium contra eum ſe pararet. Erant enim hæ tubæ Iudæ Ducis, eiuſque militum, vt inter hoſtes conſtituti tubarum clangore conuocarentur, & excitarentur ad vigilandum & ad præliandū eo tempore, quo ſacerdotes & eorū aſſeclę mundabant templum, ne Antiochi ſatellites arcem Sion inſidentes, ex ea in templum decurrerent & mundātes obtruncarent. ita Sanch. vnde explicans ſubdit:

Tvnc ordinavit Ivdas viros vt pvgnarent adversvs eos, qvi erant in arce, donec emvndarent sancta] templi loca, atria & vaſa. Arcem Sion enim obtinebant hoſtes, ſcilicet, Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Iudas hoc anno 148. Græcorum, ſed poſt biennium anno 150. Græcorum arcem obſidere cœpit, ac per 23 annos eam obſidere Machabæi, Vers. 41.

C quibus expletis eam tandem expugnarunt anno 171. Græcorum, vt dicitur c. 13. v. 50.

Volvntatem habentes in lege Dei] *voluntatem*, id eſt pium affectum, deſiderium, ſtudium legis & cultus Dei promouendi. Vers. 42.

Et tvlervnt lapides contaminationis] è quibus Gentiles idololatrę cōſtruxerāt ſua idola, aras, ſtatuas &c. quibus tam lapides, quàm tēplū contaminarant & profanarāt. c. 1. 50. & l. 2. c. 10. Vers. 43.

In locvm immvndvm] puta in Tophet, ſiue gehennam, vbi cremabāt infantes idolo Moloch. Hic enim locus erat Immundiſſimus & execrabilis 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ & templa idolorū à Chriſtianis fuere planè diruta & euerſa vſque ad S. Greg. qui lib. 9. Epiſt. 11. ad Mellitū decernit, vt illa non diruentur, ſed expientur, & ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

D Et cogitavit de altari holocavstorvm (quod olim Eſdras & ſacerdotes in reædificato templo erexerant) qvod profanatvm erat (per idolum Iouis Olimpij, quod in eo collocarant Antiochiſtæ) qvid de eo faceret] an illud emundaret ad vſum, an verò amoueret, quaſi indignum ad vſum. Vers. 44.

Et incidit illis consilivm bonvm, vt destrverent illvd, ne forte illis esset in opprobrivm] ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Iouis Olympij polluto ſacrificarent, quodq; non Deo, ſed Ioui ſacrificarent; Iouis enim idolum in ea fuerat collocatum. Vers. 45.

Et reposvervnt lapides in monte domvs (id eſt in monte Sion, in quo domus Dei, ſiue templum fabricatum erat) donec veniret propheta aliquis, præſertim Meſſias: hunc enim auidè Vers. 46.

dè à multis ſæculis expectabant Iudæi, & iam imminebat eius aduêtus. Nam ab anno 148. Græcorum, quo hæc geſta ſunt, vſque ad ortum Chriſti fluxere anni 159. dumtaxat. Hinc diſce hoc tempore Machabæorum nullum fuiſſe prophetam in Iſrael: nam vltimi fuere prophetæ, Zacharias & Malachias. Dices, cur Iudas cùm eſſet Pontifex, non conſuluit Deum per oraculum Ephod, ſiue per Vrim & Thummim? Reſp. Ioſeph. oraculum hoc ducentis annis ante Chriſtum ſiluiſſe & deſijſſe. ita ipſe lib. 3. c. 11. Idem cenſent Abul. & alij. Aut certè Ephod hoc dans oracula iam ablatum erat ab Antiochi miniſtris, ac præſertim à Pſeudo-Pontifice Iaſone, Menelao, Alcimo apoſtatis & proditoribus, vt Iudas eo vti, & per illud Deum conſulere non poſſet. ita Sanchez.

Vers. 48. Ex ædificaverunt (ab idololatris diruta, vel diſrupta reſtaurarunt) sancta, id eſt, priorem partem templi, quæ vocabatur *Sanctum*, vel *Sancta* in plurali, vti hic vocatur, et quæ intra domum erant intrinsecus] id eſt, quoque ea, quæ erant in poſteriori & interiore parte templi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id eſt ſanctiſſima. In Sancto erat menſa panum propoſitionis, candelabrum aureum & altare thymiamatis, quæ ab Antiochi ſatellitibus ablata fuere, vnde noua fabricauit Iudas, vt dicitur v. 49. In Sancto Sanctorum tantùm erat Arca cum Cherubim & Propitiatorio, ſed hæc paulò ante excidium Ieruſalem per Chaldæos è templo extulit Ieremias & abſcondit. Vnde Hebræi aſſerunt in ſecundo templo, reædificato poſt reditum è Babylone per Zorobabel, non fuiſſe Arcam. Alij dicunt fuiſſe Arcam, non à Moſe fabricatam, hanc enim extulit Ieremias, ſed aliam Moſaicæ ſimilem à Iudæis poſt reditum efformatam, de quo plura lib. 2.

Et ædem et atria sanctificaverunt] Ædes vocatur Sanctum Sanctorum, quod præceſſit; vnde *ſo ædem*, non eſt in Græco: *atria* erant vicina templo circumcirca; in quibus populus degebat & ſpectabat ſacrificia; hęc omnia ab idololatris contaminata & polluta Iudas ſanctificauit, id eſt ab idolis & ſuperſtitione purgauit, aquâ luſtrali expiauit ac Deo rurſum ſolenni benedictione dedicauit.

Vers. 52. Qvinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Casleu] qui noſtro partim Nouembri, partim Decembri reſpõdet. Hebræi enim vtebantur menſibus lunaribus, cùm nos vtamur ſolaribus. Quare hac eadem die 25. Caſleu Iudæi celebrabant quotannis feſtum Encæniorum, ſiue dedicationis templi, eadem die hoc loco factæ à Iuda. *Feſtum Encæniorum.* Cauſa feſti fuit beneficij, indéque lætitiæ magnitudo, ideóque per octo dies celebrabatur. Audi 2 Mach. 10. v. 5. *Qua die autẽ templũ ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vigeſima quinta menſis, qui fuit Caſleu: & cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum recordãtes, quòd ante modicũ temporis diem ſolemnem Tabernaculorum in montibus, & in ſpeluncis more beſtiarũ egerãt. Propter quod Thyrſos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui proſperauit mundari locum ſuum &c.* Et Ioſeph. lib. 12. *Tanta verò lętitia ob reductos ritus patrios & priſtam religionem occupauit gentis animos, maximè quòd eis felicitas ex inſperato obtigerat, vt lex lata ſit ad poſteros, quę iuberet quotannis hoc feſtũ reparati cum cæremonijs templi per octo dies celebrari; & ex eo tempore mos hic apud noſtros obtinuit, vocamuſq; hãc feſtiuitatem luminum, opinor ideò, quòd ex inſperato*

A *nobis illuxerit tanta felicitas &c.*

Tropol. feſto Encæniorum ſignificatur feſtum, quod agunt Angeli & Sancti de peccatore pœnitentiam agente, cùm ipſe templum animæ ſuæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat, rurſúmque Deo dedicat. Vide Riberam lib. 5. de templo c. 17. *Tropol.*

Secvndvm tempvs et secvndvm diem, id eſt, eodem planè die, ſcilicet, 25. Caſleu, in qua contaminaverunt illud gentes] ante triennium c. 1. v. 62. q. d. ſicut anno 145. Græcorũ, die 25. mẽſis Caſleu, Antiochus profanauit templũ, vt dictum eſt c. 1. v. 62. ita Iudas poſt trienniũ, puta anno 148. Gręcorũ, eadem die 25. menſis Caſleu templum repurgauit, rurſumque Deo dedicauit, vti diſertè dicitur lib. 2. c. 10. v. 5. Idẽ ergo dies fuit profanationis & dedicationis, deſolationis & conſolationis, luctus & gaudij. Porrò Iudas dedicauit templum anno 148. Græcorum viuente adhuc Antiocho, nam hic mortuus eſt anno ſequenti 149. Græcorum, vt dicitur c. 6. 16. Vers. 54.

Et cytharis et cinyris] Hæc duo inſtrumenta muſica vicina erant & ſola magnitudine, ac fortè fidium numero inter ſe diſtincta, vti apud Italos ſunt *viole* vel *violini*. Vnde Noſter 2. Paral. 9. 11. & alibi pro cinyris, vt habet Græcus, vertit *citharas*, Cithara enim Hebr. vocatur כִּנּוֹר *kinnor*, id eſt cinyra.

Et statuit Iudas &c.] q. d. Iudas quaſi Põtifex inſtituit feſtum Encæniorum quotannis celebrandum die 25. Caſleu, in memoriam purgationis & dedicationis templi, ab illo eodẽ die factæ. Huius feſti meminit Ioann. in Euang. c. 10. 22. Vide de hoc feſto Riberam lib. 5. de Templo c. 17. Hinc ſolemne ſemper apud fideles fuit feſtũ dedicationis Eccleſiæ, vt patet ex homilijs, quas in ea habuerunt S. Aug. S. Greg. S. Chryſ. Beda, Bernardus & alij. Sanè Conſtantinus Magnus omnes Epiſcopos conuocauit ad dedicationem templi Ieroſolymitani. Quin & Michael Archãgelus dedicauit Eccleſiam ſuam in monte Gargano; cuius rei memoriam quotannis celebramus die 29. Septembris. S. Petrus ſibi Eccleſiam dedicauit Londini in Anglia, vt habet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Chriſtus ipſe dedicauit Eccleſiam S. Dionyſij Pariſijs. Rem geſtã enarrat Robertus Gaguinius lib. 3. de geſtis Francorum. Vers. 59. *Dignitas dedicationis Eccleſiæ. Exempla.*

Et ædificaverunt montem Sion] q. d. in monte Sion conſtruxerunt arcem oppoſitam arci hoſtili, vt hoſtes cohiberent, ne templum ſua excurſione infeſtarent. Licet enim v. 40. Iudas conſtituerit milites, qui tutarentur eos, qui purgabant templum, necdum tamen arcem eis conſtruxerat; quare illam hic conſtruit. Ex hoc loco originem habuiſſe videntur milites ad templi cuſtodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magiſtratus templi* vocãtur Actor. 4. 1. & Luc. 22. 4. quos Chryſ. vocat *Duces militum templi*. Beda *Prætores templi*, Syrus *Præfectos templi*. Græcè verò vocatur στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ, id eſt, milites templi Luc. 22. 52. Videntur hi fuiſſe Leuitæ è tribu Leui, quorum immẽſus erat numerus: ad hos enim cura templi & ſacrorum ſpectabat, ac proinde per arma & milites ſuos cauere debebant, ne quis tumultus fieret in templo: Leuitæ enim & ſacerdotes quotidie manus cruẽtãdo mactatione & lauatione victimarum aſſueſcebant ſanguini, diſcebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum ſimilitudinem Ieroſo- Vers. 60. *Militum templi origo.*

 lymis

lymis à Chriſtianis recuperatis, anno poſt Chriſtum 1130.inſtituti sũt Ieroſolymitani equites,dicti Templarij ſiue milites templi,quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium & prædonum incurſu tuta ſeruare,vti docet Gulicl. Tyrius lib.12.de bello ſacro cap.7. Extat ad hos inſignis ſermo S.Bern. qui illo ſæculo vixit,ad milites tẽpli,vbi c.9.aſſerit eos habitaſſe iuxta tẽplum. Verùm cùmq; tãdem ipſi imperium Patriarchæ Ieroſolymitani, à quo inſtituti fuerant, detractarent; atque ob ingẽtes opes inſoleſcerent, à Clemente V inſtigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina,Genebr.& Volater.lib.22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennenſi, in quo ſententia damnationis contra Templarios lata eſt vnà cum decreto extinctionis Ordinis ipſorum.

Vers.61. Ad cvstodiendam Bethsvram] Bethſura fuit alia munitio conſtructa à Iuda contra Idumæos quinq; ſtadijs diſtans ab arce Sion,& à Ieroſolymis(ſtadium continet 125.paſſus)intra mõ-

A tium fauces inſtar Thermopylarum,ait Ioſephus: vnde *Bethſura* Heb.idẽ eſt,quod *domus rupis.* Audi Adrichom.in deſcrip. tribus Iuda n.61. *Bethſur vel Bethſora S.Hier.ætate erat oppidũ,vel vt alij,præſidium & caſtrum totius Iudææ munitiſſimũ,& quoniã erat vndique circumuallatũ montibus, ab eo nomen accepit: Interpretatur enim Bethſur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impoſitum erat clauſtris montium ad vallẽ Raphaim, diſtans vno miliario Ieruſalem, ſita ſuper via publica, quæ à Ieruſalem ducit Gazam, vt quidã volunt. Firmauit locum hunc ædificijs Roboam Rex Iudæ, & iterũ Iudas Machabæus; Lyſias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc caſtellum reges Syriæ, cùm vim Iudæis intentarent, ſæpè cæſi & profligati ſunt. Ipſe poſtremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hoſtium irruptiones fortiſſimè communiuit præſidijs. Erat temporẽ Hieronymi fons ad radices Bethſur, qui ab eadem, quæ gignebatur, humo ſorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepiſſe fons Æthiopis.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ivdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v.9. Galilæis per Simonem fratrem, Galaaditis per ſe ſuccurrit, ac v.28. Boſor, & v.35. Maſpha, aliaſq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v. 37. integro prælio cædit Timotheum, & v.46. expugnat Ephronem, ſed v.56. cæduntur Ioſephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum eſt, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum eſt altare &
ſanctuarium ſicut priùs, iratæ ſunt valdè: 2. Et cogitabant tollere genus
Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & perſequi. 3. Et
debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumſedebant
Iſraelitas, & percuſſit eos plaga magna. 4. Et recordatus eſt malitiam
filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in ſcandalum, inſidiantes ei in
via. 5. Et concluſi ſunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit
eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et tranſiuit
ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copioſum, & Timotheum
ducem ipſorum: 7. Et commiſit cum eis prælia multa, & contriti ſunt in
conſpectu eorum, & percuſſit eos. 8. Et cepit Gazer ciuitatem, & filias eius,
& reuerſus eſt in Iudæam. 9. Et congregatæ ſunt gentes quæ ſunt in Galaad,
aduerſus Iſraelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman
munitionem. 10. Et miſerunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes:
Congregatæ ſunt aduerſum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. Et parant
venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus eſt dux
exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit
multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres noſtri, qui erant in locis Tubin,
interfecti ſunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & ſpolia, & peremerunt
illic ferè mille viros. 14. Et adhuc epiſtolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt
de Galilæa conſciſſis tunicis, nuntiantes ſecundùm verba hæc: 15. Dicentes
conueniſſe aduerſum ſe à Ptolomaida, & Tyro, & Sidone: & repleta eſt omnis
Galilæa alienigenis, vt nos conſumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus,
ſermones iſtos, conuenit eccleſia magna cogitare quid facerent fratribus ſuis, qui
in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri
ſuo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater
meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Ioſephum filium Zachariæ
& Azariam, duces populi, cum reſiduo exercitu in Iudæa ad cuſtodiam: 19. Et
præcepit illis, dicens: Præeſtote populo huic: & nolite bellum committere aduerſum

Digitized by Google

ſum gentes donec reuertamur, 20. Et partiti ſunt Simoni viri tria millia, vt
iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abijt Simon in
Galilæam, & commiſit prælia multa cum gentibus: & contritæ ſunt gentes à facie
eius, & perſecutus eſt eos vſque ad portam. 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de
gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorum. 23. Et aſſumpſit eos, qui
erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis;
et adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus et Ionathas
frater eius tranſierunt Iordanem, et abierunt viam trium dierum per deſertum. 25.
Et occurrerunt eis Nabuthæi, et ſuſceperunt eos pacificè, et narrauerunt eis om-
nia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide. 26. Et quia multi ex eis com-
prehenſi ſunt in Baraſa, et Boſor, et in Alimis, et in Caſphor et Megeth, et Carnaim:
hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaa-
ditidis tenentur comprehenſi, & in craſtinum conſtituerunt admouere exercitum
ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit
Iudas, & exercitus eius, viam in deſertum Boſor repentè, & occupauit ciuitatem: &
occidit omnem maſculum in ore gladij, & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccen-
dit eam igni. 29. Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſque ad munitionem. 30.
Et factum eſt diluculo, cùm eleuaſſent oculos ſuos, ecce populus multus, cuius non
erat numerus, portantes ſcalas & machinas, vt comprehenderent munitionem,
& expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli aſcen-
dit ad cælum ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate; 32. Et dixit exercitui ſuo:
Pugnate hodie pro fratribus veſtris. 33. Et venit tribus ordinibus poſt eos, & ex-
clamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt caſtra Timo-
thei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt eos plaga ma-
gna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iu-
das in Maſpha, & expugnauit & cepit eam: et occidit omnem maſculum eius, &
ſumpſit ſpolia eius, & ſuccendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Caſbon, &
Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Poſt hæc autem verba
congregauit Timotheus exercitum alium, & caſtra poſuit contra Raphon trans
torrentem. 38. Et miſit Iudas ſpeculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicen-
tes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt, exerci-
tus multus nimis: 39. Et Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſue-
runt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt Iudas obuiàm illis. 40.
Et ait Timotheus principibus exercitus ſui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exer-
citus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere
eum: quia potens poterit aduerſum nos. 41. Si verò timuerit tranſire, & poſue-
rit caſtra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. 42. Vt
autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, ſtatuit ſcribas populi ſecus torren-
tem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: ſed veniant omnes
in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus poſt eum; & con-
tritæ ſunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma ſua, & fugerunt ad fa-
num, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipſam ciuitatem, & fanum ſuccen-
dit igni, cum omnibus qui erant in ipſo: & oppreſſa eſt Carnaim, & non potuit ſuſti-
nere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuerſos Iſraelitas, qui erant
in Galaaditide, à minimo vſque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exerci-
tum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vſque Ephron:
& hæc ciuitas magna in ingreſſu poſita, munita valdè, & non erat declinare ab ea
dextra vel ſiniſtra, ſed per mediam iter erat. 47. Et incluſerunt ſe qui erant in ci-
uitate, & obſtruxerunt portas lapidibus: & miſit ad eos Iudas verbis pacificis. 48.
dicens: Tranſeamus per terram veſtram, vt eamus in terram noſtram: & nemo vobis
nocebit: tantùm pedibus tranſibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit
Iudas prædicare in caſtris, vt applicarent vnuſquiſque in quo erat loco. 50. Et ap-
plicuerunt ſe viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, &
tradita eſt ciuitas in manu eius: 51. Et peremerunt omnem maſculum in ore gladij,
& eradicauit eam, & accepit ſpolia eius, & tranſiuit per totam ciuitatem ſuper in-
terfectos. Et tranſgreſſi ſunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethſan. 53.
Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec
venirent in terram Iuda. 54. Et aſcenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio,
& obtulerunt holocauſta, quòd nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterentur in pace.

55. Et in diebus, quibus erat Iudas & Ionathas in terra Galaad, & Simon frater
eius in Galilæa contra faciem Ptolemaidis, 56. audiuit Ioſephus Zachariæ filius,
& Azarias princeps virtutis, res bene geſtas, & prælia quæ facta ſunt. 57. Et di-
xit: Faciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare aduerſus gentes, quæ in cir-
cuitu noſtro ſunt 58. Et præcepit his qui erant in exercitu ſuo, & abierunt
Iamniam. 59. Et exiuit Gorgias de ciuitate, & viri eius obuiam illis in pugnam,
60. Et fugati ſunt Ioſephus & Azarias vſque in fines Iudææ: Et ceciderunt illo
die de populo Iſrael ad duo millia viri, & facta eſt fuga magna in populo: 61. quia
non audierunt Judam & fratres eius, exiſtimantes fortiter ſe facturos, 62. Ipſi
autem non erant de ſemine virorum illorum, per quos ſalus facta eſt in Iſrael. 63.
Et viri Iuda magnificati ſunt valdè in conſpectu omnis Iſrael, & gentium omnium
vbi audiebatur nomen eorum. 64. Et conuenerunt ad eos fauſta acclamantes.
65. Et exiuit Iudas, & fratres eius, & expugnabant filios Eſau, in terra quæ ad Au-
ſtrum eſt, & percuſſit Chebron & filias eius: & muros eius & turres ſuccendit igni
in circuitu. 66. Et mouit caſtra vt iret in terram alienigenarum, & perambulabat
Samariam. 67. In die illa ceciderunt ſacerdotes in bello, dum volunt fortiter fa-
cere, dum ſine conſilio exeunt in prælium. 68. Et declinauit Iudas in Azorum in
tertam alienigenarum, & diruit atas eorum, & ſculptilia deorum ipſorum ſuccendit
igni & cepit ſpolia ciuitatum, & reuerſus eſt in terram Iuda.

VERS. 4. MALITIAM FILIORVM BEAN] *Bean*, ait S. Hier. in locis Hebr. eſt *ciuitas Amorrhæorũ, quæ & ipſa à filijs Ruben tenta eſt.* Sic & Euſeb.

VERS. 5. ET ANATHEMATIZAVIT EOS] id eſt, omninò eos euertit & excidit. Hoc enim eſt Heb. חרם *cherem*, id eſt, anathema, puta omnimoda cædes & excidium.

VERS. 8. CEPIT GAZER] erat hæc vrbs in regione Ammon.

VERS. 11. ET TIMOTHEVS EST DVX EORVM] Timotheus erat dux Ammonitarum, qui perpetui fuere & infenſi Iudæorum hoſtes.

VERS. 19. ET PRÆCEPIT ILLIS: PRÆSTOTE POPVLO HVIC, ET NOLITE BELLVM (prælium) COMMITTERE ADVERSVS GENTES, DONEC REVERTAMVR] Vide hic prudentiam Iudæ, quâ vetat relictis prælium; tum quia hoſtibus erant inferiores; tum quia ipſos omnes cuſtodiæ populi deputarat: B ijs enim cæſis actum erat de toto populo. Hi violantes præceptum Iudæ conflixerunt cum hoſte, ideoque ab eo cæſi ſunt v. 50.

VERS. 23. ET ASSVMPSIT, Iudas Iudęos paucos in Galilęa, periculosè ob vicinos hoſtes in Galilæa & Philiſthæa degentes, eoſque ADDVXIT IN IVDÆAM, vt in ea inter ſuos tuti quietiùs habitarent.

VERS. 26. ET QVIA MVLTI EX EIS COMPREHENSI, id eſt obſeſſi & quaſi capti cinguntur vndiq; ab inimicis IN BARASA, Græcè *in Boſra*, alijſque ciuitatibus Galaad, ne poſſint egredi, vel manus eorum euadere.

VERS. 27. SED ET IN CÆTERIS CIVITATIBVS GALAADITIDIS TENENTVR COMPREHENSI] id eſt ab hoſte vallati & concluſi, vti dixi v. 26. vnde ſequitur: ET IN CRASTINVM CONSTITVERVNT ADMOVERE C EXERCITVM CIVITATIBVS HIS, ET COMPREHENDERE, id eſt, expugnare & capere, ET TOLLERE EOS, id eſt occidere earum incolas IN VNA DIE; vnde Græcè eſt; *in craſtinum conſtituit caſtra ponere contra munitiones, & capere & tollere omnes hos in vna die.*

VERS. 28. ET CONVERTIT IVDAS ET EXERCITVS EIVS VIAM IN DESERTVM BOSOR REPENTE, ET OCCVPAVIT EAM] quia ex improuiſo ciues nõ cogitantes & imparatos oppreſſit. Boſor erat vrbs Moab vltra Iordanem ſita in tribu Ruben, quam Leui-
A tis ad habitandum dedit Ioſue capite 20. 8.

ET SVRREXERVNT INDE NOCTE ET IBANT VSQVE AD MVNITIONEM] in quã confugerant timidi Iudęi, vt eos ab obſidentibus & inuadentibus hoſtibus liberarent. VERS. 29.

ET FACTVM EST DILVCVLO, CVM ELEVASSENT OCVLOS SVOS, ECCE POPVLVS MVLTVS (hoſtium, quorum dux erat Timotheus) PORTANTES SCALAS ET MACHINAS, VT CAPERENT MVNITIONEM] in quam confugerant Iudæi, ad quos liberandos pergebat Iudas. VERS. 30.

ET CLAMOR MAGNVS DE CIVITATE] ciues enim conclamabant, vt ſe mutuo acuerent ad repellendum hoſtes, munitionem inuadentes, vtque opem Dei & ſociorum clamando in cælum implorarent; hoſtes ſimiliter vocibus & tubis conclamabant, vt ſe mutuo animarent ad inſultum. Vnde Iudas vtrimque hoſce clamores audiens, VERS. 31.

B DIXIT EXERCITVI SVO: PVGNATE HODIE PRO FRATRIBVS VESTRIS] in munitione obſeſſis contra hoſtes eam inuadentes, vt ex eorum manibus ipſos liberetis. VERS. 32.

ET VENIT TRIBVS ORDINIBVS POST EOS], vt ex tribus partibus eos cingeret & inuaderet, ne euadere poſſent, cùm ex altera parte obſiſteret eis munitio Iudæorum, vt elabi nequirent. ET CONCLAMAVERVNT TVBIS, vt hoc inopinato militum clangore ſuos animaret & hoſtes percelleret, ET CLAMAVERVNT IN ORATIONE, Dei opem & victoriam flagitantes, quam & obtinuerunt. Nam Deus hoſtibus timorem Iudæ incuſſit, eoſque in fugam compulit; vndè à Iuda cæſa ſunt eorum octo millia, vt dicitur v. ſeq. VERS. 33.

ET DIVERTIT IVDAS MASPHA] Erat hæc C vrbs Moabitarum pariter in tribu Ruben, de qua 1. Reg 22. v. 3. VERS. 35.

ET CEPIT CASBON] Græcè *Caſphor*, vti eam vocauit Noſter v. 26. VERS. 36.

POST HÆC AVTEM VERBA, CONGREGAVIT TIMOTHEVS EXERCITVM ALIVM, ET CASTRA POSVIT CONTRA RAPHON TRANS TORRENTEM] vrbi vicinum, qui v. 41. flumen vocatur. VERS. 37.

SI TRANSIERIT (Iudas) AD NOS PRIOR, NON POTERIMVS SVSTINERE EVM, VERS. 40.

SI VERÒ TIMVERITIS TRANSIRE &c. TRANS- VERS. 41.

FRE-

FRETEMVS AO EOS ET POTERIMVS ADVERSVS A EVM] Putant aliqui, Timotheum hoc quaſi omen accepiſſe, ex eoque diuinaſſe, an ſua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philiſthæis accepit, dixitque, *ſi dixerint, aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris.* 1. Reg. 14. 12.

Hoſtes meticuloſi facilè vincuntur.

Veriùs eſt, Timotheum hoc dixiſſe ex bellica experientia & coniecturali præſagio. Duces enim belli periti explorant hoſtium animos, an ſint meticuloſi, an audaces & de victoria præfidentes. Si enim ſint meticuloſi, colligunt eos eſſe infirmos & puſillanimes, ideoque facile proſterni poſſe; vnde eos inuadunt & ſternunt: ſi verò videant eos eſſe audaces & præfidentes, conijciunt eos eſſe ſe fortiores, itaque ſe ſubducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hoſtium diffidentia. ita S. Thom. B Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm eſſem in Belgio, Neomagi diſſidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: ſed dux Hæreticorum popoſcit alloquium Conſulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Conſul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad ſuos reuerſus: Agite, ait, ciues, pugnemus, hoſtes timent & tremunt, noſtra eſt victoria: Pugnarunt, vicerunt, & hæreticos vrbe expulerunt. Ageſilaus rex Spartæ bellicoſiſſimus rogatus quæ dos maximè ducem belli exornaret, reſpondit: *Audacia aduerſus hoſtes, & in oblata opportunitate, ratio & conſilium.* ita Stobæus ſerm. 52.

VERS. 42. STATVIT (Iudas) SCRIBAS] qui militum nomina in catalogo inſcribebant, vt viderent, ne quis cis torrentem remaneret, ſed vt cogerent omnes tranſire, vt totis copijs animosè in Timotheum irruens eum proſterneret, vti & fecit. C

VERS. 43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR] Iudas videns ſuos timere tranſitum fluminis ob hoſtium copiam, prior ipſe flumē tranſmiſit, vt reliqui eum quaſi Ducem ſuum generosè ſequerentur. Itaque factum eſt. Quare hac audacia hoſtes perculit, in fugam egit, cecidit, contriuit, vt ſequitur. Idem fecère magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggreſſi, milites ad ſe ſequendum ſuo exemplo animarunt, & rem confecerunt, ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad ſe ſequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hoſtes perculit.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primuſq; gradus in puluere ponam. Et mox:
ſatoq; pericula veſtra
Prætеritote meo.

Idem fecère Alexander Magnus, & Iulius Cæ- D ſar teſte Suetonio in eius vita c. 58. & ſeq. Tritum eſt illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Auſtriæ apud Syluium l. 2. de geſtis Alphonſi: *Si alium, quàm me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, fruſtra me Auſtriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera eſt, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus ſequitur.*

VERS. 45. ET CONGREGAVIT VNIVERSOS ISRAELITAS] vt ex Galaaditide, vbi hoſtibus cingebantur, ſecum venirent in terram Iuda, ibique inter præſidia Iudæorum ſecuri degerent, vt dixi de Galilæis v. 23.

VERS. 46. ET VENERVNT VSQVE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSV] id eſt in aditu Galaaditidis poſita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Diſtinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum paruum quinque milliaribus diſtans à Bethel, reſpiciens ad orientem, in quam Chriſtus fugiens Phariſæos, ſeceſſit paulò antè mortem, Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Iſraeli bello eripuit Aſa 2. Paral. 13. 19. poſteà vicus magnus contra Septemtrionem viginti milliaribus diſtans à Ieruſalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Hebr. videatur dicere Ephron eſſe eandem cū Ephrē. Rurſùm Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manaſſe, de qua hîc agitur. Hæc enim, ait Adrich. in deſcriptione tribus Manaſſe nu. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu inſtructa: ſita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethſan, ſiue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non niſi per ciuitatem iter pateat. Vnde cùm Iudas Machabæorum hac exercitum duceret, ac tranſitus illi per ciuitatem, quem per nuntios modeſtè petierat, negaretur, ferro ſibi viam aperire coactus eſt.

Ephron triplex.

ET ERAT IVDAS COLLIGENS EXTREMOS] agminis ſui, ſcilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, ſenes; ne quis in via deficeret, vel tardè ſequens in hoſtium manus incideret. Fuit hæc inſignis Iudæ prouidentia & charitas, vt ſuos omnes ſaluos reduceret in Iudæam. VERS. 53.

ET EXHORTABATVR POPVLVM PER TOTAM VIAM] vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non deſereret. VERS. 56.

C AVDIVIT IOSEPHVS ZACHARIÆ FILIVS ET AZARIAS PRINCEPS VIRTVTIS] id eſt, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt ſe abſente eam cuſtodiret, hac tamen lege, vt cum hoſte non confligeret ante ſuum reditum, vt dictum eſt v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iuſſum Iudæ eo abſente confligere voluerunt, cæſi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iuſta pœna inobedientiæ, æquè ac ſuperbiæ, qua ipſi ſibi famam & gloriam præliando inſtar Iudæ parere ſatagerunt.

IPSI AVTEM NON ERANT DE SEMINE VIRORVM ILLORVM, PER QVOS SALVS FACTA EST IN ISRAEL] id eſt non erant de ſemine Mathathiæ & filiorum, aſſeclarumque eius, quos Deus elegerat in belli ſacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illuſtres contulit. Quare cùm ipſi à Iuda ſe ſegregarunt, imò contra eius iuſſum, quaſi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deſerti, victi, D cæſique fuere. Diſcat hic quiſque ſe prælijs & officijs non ingerere, ſed expectare Dei vocationē illamque ſequi: Sic enim proſperè Deo dirigente omnia cedent; ſin autem, Deo deſerente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus hoc fine, *vt defenderetur gens* (fidelis Eccleſiæ) *vnde ventura eſſet ſalus mundi*, ait Ruper. lib. 10. & cap. 25. vt ſcilicet ex Iſraele naſceretur Chriſtus mundi Saluator. VERS. 62.

ET VIRI IVDA MAGNIFICATI SVNT VALDE] Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabæi, qui in Galaaditide tā præclara geſſerant, & tot victorijs glorioſi. Vnde Græca clarè habent. *Et vir Iudas & fratres ipſius glorificati ſunt.* Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæū fuiſſe oriundum è tribu Iuda, cùm conſtet eum fuiſſe è tribu Leui. VERS. 63.

ET EXPVGNABAT FILIOS ESAV] Iudas num-
Vers. 65 quam quieſcens inſtar fulminis circumibat debel-
lando Idumæos, Samaritas, Philiſthæos, cæteroſ-
que Iudæorum hoſtes, ideoque aſſiduis de ijs vi-
ctorijs Deo dirigẽte triumphabat: Vnde de ijs an-
te aliquot ſæcula vaticinati fuerunt Abdias, So-
phonias, alijque prophetæ.

Vers. 67. IN DIE ILLA CECIDERVNT SACERDOTES IN
BELLO, DVM VOLVNT FORTITER FACERE, ET SI-
A NE CONSILIO (ac directione Iudę Ducis ſui) EX-
EVNT IN PRÆLIVM.] Hoc merebatur eorum te-
meritas, ambitio glorię & inobedientia. Mariana
& Sanchez putant hos ſacerdotes eſſe Ioſephum
& Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij cenſent,
fuiſſe diuerſos, qui eorum inſtar auidi glorię &
Iudæ æmuli, inconſultè hoſtes inuadentes ab eis
fuſi, cæſique fuere.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Perſis repulſus, audienſque ſuos à Iuda cæſos, ex mœrore ægrotat & moritur; mox v. 17. Lyſias ſubſtituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obſidet arcem Sion: contra eum ab apoſtatis concitatur Eupator, eductiq; in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium ſubiens, cædenſque ab eo cadente opprimitur. Inde v. 49. Eupator obſidet Bethſuram, eamq; fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion niſi auocatus Antiochiam perrexiſſet contra Philippum: Quare cum Iudæis pacem init, ſed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat ſuperiores regiones, & audiuit eſſe ciuitatem
Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea & loricæ, & ſcuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
ſermo his qui erant in ciuitate. 4. Et inſurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abijt cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei
in Perſide, quia fugata ſunt caſtra, quæ erant in terra Iuda: 6. Et quia abiit Lyſias
cum virtute forti in primis, & fugatus eſt à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, &
viribus, & ſpoliis multis, quæ ceperunt de caſtris, quæ exciderunt. 7. Et quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat ſuper altare, quod erat in Ieruſalem, &
ſanctificationem, ſicut prius, circumdederunt muris excelſis, ſed & Bethſuram ciui-
tatem ſuam. 8. Et factum eſt vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt
valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non factum eſt
ei ſicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia
magna, & arbitratus eſt ſe mori. 10. Et vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis:
Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, corrui corde præ ſollicitudine. 11. Et
dixi in corde meo: In quãtam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua
nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea! 12. Nunc verò remini-
ſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea,
quæ erant in ea, & miſi auferre habitantes Iudæam ſine cauſa. 13. Cognoui ergo
quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis ſuis, & præpoſuit eum ſuper vniuerſum
regnum ſuum. 15. Et dedit ei diadema, & ſtolam ſuam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus eſt illic An-
tiochus rex anno centeſimo quadrageſimo nono. 17. Et cognouit Lyſias quoniam
mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſ-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluſerant
Iſrael in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas diſperdere eos: et conuocauit vniuerſum populum,
vt obſiderent eos. 20. Et conuenerunt ſimul, et obſederunt eos, anno centeſimo
quinquageſimo, et fecerunt baliſtas et machinas. 21 Et exierunt quidam ex eis
qui obſidebantur, et adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſrael. 22. Et abierunt ad re-
gem, et dixerunt: Quouſque non facis iudicium, et vindicas fratres noſtros? 23. Nos
decreuimus ſeruire patri tuo, et ambulare in præceptis eius, et obſequi edictis eius:
24. Et filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis, et quicumque inueniebã-
tur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates noſtræ diripiebantur. 25. Et non ad

nos

nos tantùm extenderunt manum, ſed & in omnes fines noſtros: 26. Et ecce appli-
cuerunt hodie ad arcem Ieruſalem occupare eam, & munitionē Bethſuram munie-
runt: 27. Et niſi præuenetis eos velocius, maiora quàm hæc facient, & non pote-
ris obtinere eos. 28. Et iratus eſt rex, vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos
ſuos, & principes exercitus ſui, & eos qui ſuper equites erant. 29. Sed & de regnis
alijs, & de inſulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat
numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & ele-
phanti ttigintaduo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicue-
runt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt
& ſuccenderunt eas igni, & pugnauerunt virilirer. 32. Et receſſit Iudas ab arce,
& mouit caſtra ad Bethzacharam contra caſtra tegis. 33. Et ſurrexit rex ante
lucem, & concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: & compa-
rauerunt ſe exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. Et elephantis oſtende-
runt ſanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. Et diuiſerunt be-
ſtias per legiones: & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis
& galeæ æreæ in capiribus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ
electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erat beſtia, ibi erant: & quocumque
ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ
protegentes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri vir-
tutis triginta duo, quo pugnabant deſuper, & Indus magiſter beſtiæ. 38. Et reſi-
duum equitatum hinc & inde ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commouere, &
perurgere conſtipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulſit ſol in clypeos aureos,
& æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis. 40.
Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: &
ibant caute & ordinatè. 41. Commouebantur omnes inhabitantes terram à voce
multitudinis, & inceſſu turbæ, & colliſione armorum: erat enim exercitus magnus
valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & ceciderunt de-
runt de exercitu regis ſexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de beſtijs
loricatam loricis regis: & erat eminens ſuper ceteras beſtias. Et viſum eſt ei quòd in
ea eſſet rex: 44. Et dedit ſe vt liberatet populum ſuum, & acquireret ſibi nomē æter-
num. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, inteficiens à dextris &
à ſiniſtris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit ſub pedes elephantis, &
ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mortuus eſt illic.
47. Et videntes virtutes tegis, & impetum exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis.
48. Caſtra autem regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalem, & applicuerunt caſtra
regis ad Iudæam & mōrem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethſura:
& exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbata erant
terræ. 50. Et comprehendit rex Bethſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare
eam. 51. Et conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic
baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, &
ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipſi machinas
aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Eſcæ autem non erant
in ciuitate, eò quòd ſeptimus annus eſſet & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus,
conſumpſerant reliquias eorum, quæ repoſitæ fuerant. 54. Et remanſerunt in ſan-
ctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum
ſuum. 55. Et audiuit Lyſias quòd Philippus, quem conſtituerat rex Antiochus,
cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret, 56. reuerſus
eſſet à Perſide, & Media, & exercitus qui abierant cum ipſo, & quia quærebat ſuſci-
pere regni negotia: 57. Feſtinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Defe-
cimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus, quem obſidemus, eſt munitus, &
incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis,
& faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. Et conſtituamus illis vt
ambulent in legitimis ſuis ſicut priùs. Propter legitima enim ipſorum, quæ deſpexi-
mus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit ſermo in conſpectu regis &
principum: & miſit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex,
& principes: & exierunt de munitione. 62. Et intrauit rex montem Sion, & vidit
munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit deſtruere
murum in gyro. 63. Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit
Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.

Vers. 1. ET rex ANTIOCHVS] Epiphanes cum quo hucuſq; Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit ELYMAIDEM, quæ alio nomine dicta eſt *Perſepolis*, id eſt Perſarum ciuitas, imò metropolis 2. Machab. 9. vt expilaret TEMPLVM IN EA LOCVPLES Veneri dicatum, ſed à ciuibus fuit repulſus. Hebræi enim Perſiam vocant Elam: vnde Elamitas appellant Perſas, & Elymaidam, quá Græci vocant Perſepolim. Sic Hebr. *Bethſames*, à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas ſolis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Græcè *Zelotes*, Latinè *æmulator*. Porrò *templum* hoc Veneri fuiſſe dicatum aſſerit Appianus, licet Ioſeph. & S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuiſſe Dianæ, Iuſtinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

Vers. 4. REVERSVS EST IN BABYLONIAM] ibique mœrore mortuus anno regni ſui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius deſcribitur l. 2. c. 9.

Antiochus Epiphanes vbi mortuus. Nota *Reuerſus eſt*, id eſt reuerti cœpit, perrexit Babylonē, ſed eò non peruenit, mortuus enim eſt in montibus Perſidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur l. 2. c. 9. v. 3. & 27. τὸ ergo *reuerſus* ſignificat actum inchoatū, nō perfectum. vnde pro ἀπο-στρέψας, id eſt *reuerſus eſt*, Græca Vaticana & Regis habent ἀποστρέψαι, id eſt *reuerti*, ſiue *vt reuerteretur* hoc eſt, *abſceſſit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Peter. in Daniel. c. 11. & Salianus cenſent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit cum ibi grauiter ægrotare cœpiſſe, ſed Babylone eſſe defunctum.

Vers. 7. ET QVIA DIRVERVNT (Iudas & Iudæi) ABOMINATIONEM, id eſt, abominabile idolum Iouis Olympij quod Antiochus ſuper altare in templo collocarat ET SANCTIFICATIONEM, id eſt, ſanctuarium, ſiue ſanctum templum CIRCVMDEDERVNT MVRIS.

Vers. 12. NVNC VERÒ REMINISCOR MALORVM] Ecce conſcientia ſceleſtum arguit, vt agnoſcat ſe ob ſua ſcelera & ſacrilegia contra Deum templum & Iudæos commiſſa cruciari & ad mortem adigi. En quàm verùm, *Conſcientia mille teſtes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Geneſ. 4. in fratribus Ioſephum vendentibus Geneſ. 42. 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4. Vrgente enim pœnâ ſtatim conſcientia menti culpam, quaſi pœnæ cauſam in memoriam reuocat, eamque ſua increpatione caſtigat & pulſat.

Vers. 15. ET DEDIT EI (Philippo ſibi intimo) DIADEMA ET STOLAM SVAM ET ANNVLVM] Vt ea quaſi regis inſignia deferret ad filium ſuum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quaſi pædagogus, ac ſibi in regno ſubſtitueret curando, vt ipſe regnaret, ne Demetrius eius conſobrinus regnum inuaderet, vti reipſa fecit.

Vers. 17. ET COGNOVIT LYSIAS, QVONIAM (quòd) MORTVVS EST REX ANTIOCHVS EPIPHANES ET CONSTITVIT REGNARE (vt regnaret, hoc eſt, regem proclamauit) ANTIOCHVM FILIVM EIVS (nouennē ait Appianus in Syriaco) ET VOCAVIT NOMEN EIVS EVPATOR] id eſt, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id eſt, illuſtris patris generoſus & illuſtris filius. Sic εὐπατρία vocatur generoſa filia. Et εὐπατρίδαι dicti ſunt à Theſeo nobiles Athenienſium, teſte Plutar. in Theſeo, qui & in Publicola Patritios Romanos vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epiſt. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem eſt, quod

A *bonus pater*; id eſt, bonus princeps. Hic enim ſubditos amat, quaſi filios, eiſque ſe benignū & beneficum quaſi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris Virtutem, quaſi dicerent eum felicem, cui talis pater contigiſſet.

ET HI QVI ERANT IN ARCE] q. d. milites Antiochi occupantes arcē Sion, ſcientes Iudam cum copijs abeſſe, excurrendo cōtinuò vexabant præſidiarios paucos, quod Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compeſcendū collocarat; quin & Vers. 18.

CONCLVSERANT ISRAEL IN CIRCVITV SANCTORVM] vt extra ſuam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur ſemper FIRMAMENTVM GENTIVM] hoc eſt, robur & fortitudo Antiochiſtarum. Quare Iudas cum toto exercitu eos, arcemque Sion obſe-B dit anno 150. Græcorum, qui fuit annus ſecundus Eupatoris.

ET ADIVNXERVNT SE ILLIS ALIQVI IMPII EX Vers. 21. ISRAEL] inuidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum, vt Iudam contereret, ſperantes ſe in locum Iudæ ab eo ſubſtituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erāt ergo hi apoſtatæ & proditores Iſraelis.

ET IRATVS EST REX] Ant. Eupator iuuenis, imò puer excitatus à Lyſia & ſuis conſiliarijs, qui proinde contra Iudam collegit centum millia peditum & 20. millia equitum cum 32. elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIVM.

ET EXIERVNT (Iudæi obſeſſi ex ſua arce Bethſura) ET SVCCENDERVNT EAS (machinas ab Eupatore cōtra ſe erectas) ET PVGNAVERVNT VIRILITER] fortiter ſe ſuamq; Bethſurā propugnando. Vers. 28.

C ET ELEPHANTIS OSTENDERVNT SANGVINEM Vers. 32. ſuccum ſiue liquorem, puta rubentem inſtar ſanguinis) VVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACVENDOS EOS IN PRÆLIVM] vt viſo quaſi ſanguine concitarentur & efferarentur ad ſanguinem hoſtium fundendū. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cùm dracones, aliaq; animalia ſibi infeſta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum, nam cum hominibus non habent antipathiam.

Porrò elephantes hos fuiſſe enormes & robuſtiſſimus liquet ex eo, quòd erant Indici, nam Indum habebant magiſtrum. Indici autem ſunt maximi & validiſſimi, longeq; Lybios ſuperant teſte Liuio l. 37. Rurſùm ex eo, quod quilibet elephas dorſo geſtaret turrim celſam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Inſuper ex eo, quod cuilibet elephanti aſſiſterent D quingenti equites, ita vt 32. elephantis vniuerſim aſſiſterent ſedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorū cum tantis monſtris generosè dimicantium. Inſuper cuique elephanto aſſiſtebant mille pedites quare 32. elephantis aſſiſtebant 32. millia peditum. Nota primò, priſcos elephantis vſos, & etiamnum Indos vti in prælijs ob cauſas, quas recenſet Vegetius l. 3. de re milit. c. 24. *Elephātes*, inquit, *in prælijs magnitudine corporū, barritus horrore, formæ ipſius nouitate homines, equoſq; conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Poſteà Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copioſos habuerunt. aduerſus quos diuerſa excogitata ſunt genera* Vers. 34. *Elephantes in prælio. Curt* *Reſponſ. 1.*

armo-

armorum. his adde primò fœtorem, qui in elephantis tam grauis eſt, vt equi hoſtium eum ferre non valentes, aufugiant, niſi illi priùs aſſueuerunt.

Secunda. Secundò, elephantem præ alijs animalibus eſſe docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudentiam & ſagacitatem hominum accedat, vt docent Plinius lib. 8. c. 2. Ariſt. l. 9. Hiſt. anim. c. 46. Docetur ergo prẹliari, & quomodo in prælio ſe gerere, quæq; munia obire debeat. Recenſet ea Ælianus lib. 12. & 22.

Tertia. Tertiò, elephantes æquè, ac tauros obiectu ſanguinis irritari, efferari & concitari, vt in hoſtem ruant, vti docet Valeſius S. Philoſ. c. 82. ex aduerſo noſter Sanchez cenſet colorem ſanguineum vuæ & mori elephantis fuiſſe oſtenſum, vt meminiſſent ſe hoc ſucco à vulneribus curatos & rurſùm ſi in prælio vulnerentur fore curãdos. Vulnera enim & morbos elephantis a rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. lib. 11. c. 7. Arrianus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologię. Si enim ſanguis vuæ accendit elephantem, vt memor beneficij & curationis per illum ab hero acceptæ pro eo depugnet & in gladios, haſtaſq; proruat: quid nos facere oportet intuentes Chriſtũ, qui pro nobis omnem ſuum ſanguinem, vitamq; in crucem profudit? Addit Ælian. l. 3. de animalibus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo accenſi, quaſi ebrij in enſes armaque ruant. Idem apud Iudæos factum docet lib. 3. Machab. cap. 5. *Iuſſit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potus daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt potu affatim præbito efferati ad mortem Iudæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immiſtum ſenſus hebetat, eiſque ſtuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris, alijſq; animalibus eos facit animoſos & audaces, imò feroces & furioſos, vt in obuios quoſque irruant.

Vers. 35. ET ASTITERVNT SINGVLIS ELEPHANTIS MILLE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS] quæ, ſcilicet, inſtar retis annulis, ſeu hamulis inter ſe connectebantur, vnde & hamatæ & ſquamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

Vers. 36. HI ANTE TEMPVS VBICVMQVE ERAT BESTIA, VBI ERANT] q. d. hi mille viri cùm celeritatem greſſus elephantis æquare non poſſent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo beſtia ad certum locum adueniebat, ipſi illam in eodem præueniebant: dum enim cernerent beſtiam ad certum locum contendere, ipſi per ſemitas breuiores, & directas, eodem procurrebant, & beſtiam præuertebant.

Vers. 37. SED ET TVRRES LIGNEÆ SVPER EOS FIRMÆ] habentes ſua valla & loricas, quibus erant *protegentes* tum ipſos milites, tum eorum machinas.

ET SVPER SINGVLAS (turres) VIRI VIRTVTIS (id eſt, ſtrenui & fortiſſimi) TRIGINTA DVO QVI PVGNABANT DESVPER in ſubiectos hoſtes; vnde eos facilè ſternebant; ET INDVS MAGISTER (rector) BESTIÆ] vnde liquet hos elephantes fuiſſe Indicos, qui longè grandiores & robuſtiores ſunt Africanis, hi enim vix ſex, vel ſeptem armatos portant. Ita ex Liuio, Plinio, Solino & alijs Geſnerus & Aldrouandus in elephante.

Vers. 39. ET VT REFVLSIT SOL IN CLYPEOS AVREOS ET ÆREOS RESPLENDVERVNT MONTES AB EIS] tum quia exercitus hic in ſuos ordines diſtribuẽs ſole clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem

A videbatur in ſe exhibere montes ære & auro ſplẽdentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radijs ſolis excitatus, reuerberabatur in vicinos montes, vt illi toti fulgidi & ſplendentes apparerent, SICVT LAMPADES IGNIS, id eſt, accenſæ & ignitæ, præſertim quia vt ſequitur, pars exercitus regij per montes, pars per valles incedebat. S. Ambr. l. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit *ad ortum ſolis, velut montes quidam armorum coruſco, tamquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

ET CECIDERVNT DE EXERCITV REGIS SEXCENTI VIRI] Iudas ergo ſtatim initio prælij proſtrauit ſexcentos milites Antiochi, ac mox quatuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18. Vers. 42.

ET VIDIT ELEAZAR FILIVS SAVRA VNAM DE BESTIIS] Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi, ait Ioſep. qui c. 2. 5. cognominatus eſt Auaron vel Abaron. vnde pro *Saura* Ioſeph. legit *Auran*, Codex Baſil. *Abaran* Nam in Græco non eſt τὸ *filius*, ſed tantũ *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit *Eleazar, qui vocatus Abaran*, id eſt, *fortis vorũ*. Sic & Gorionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorionides eum hortatu fratris ſui Iudæ aggreſſum eſſe elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ nulla fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuiſſe frater Iudæ, qui hic generosè ſub elephãte occubuit. Vers. 43.

B

Dices: quomodo ergo vulgata habẽt *filius Sauræ*? Reſp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus eſt *Saura*, vel vt Græca habent, *Auaran*, vel *Abaran*, id eſt, *fortis eorũ*. Ipſe enim vexillũ fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium ſuũ Eleazarum tranſtulit ob egregiam eius animi corporiſque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi & plura à varijs dotibus, vel euentis ſortiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex

C שְׁאַבִּירוֹן *ſeabbiron*, vel *ſeauaran*, id eſt *cui eſt fortitudo*, per craſin factum eſt *Saura*, ſicut Geneſ. 49. pro *Silo*, id eſt Meſſias, Septuag. legerunt שֶׁלּוֹ *Selo*, id eſt, *quæ illi*, ſcilicet, Chriſto repoſita ſunt, puta regnum æternum, & gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria vſu contracta, imò corrupta, & detorta videmus; Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuiſſe fratrem Iudæ.

ET DEDIT SE IN PVGNAM contra elephantem, ideoque incertam mortem hoc fine primariò, VT LIBERARET POPVLVM SVVM ab inuaſione regis Antiochi Eupatoris; ſecundariò, vt ACQVIRERET SIBI NOMEN ÆTERNVM] tum in terra apud homines, vt eos ſuo exemplo incitaret ad ſimilia heroica facinora, tum potiùs in cælo apud Deum, & S. Angelos. Atque vtrumque conſecutus eſt, Vers. 44

D Nam vt ait S. Ambr. loco mox citando; *rex territus vnius fortitudine pacem rogauit.*

ET IVIT SVB PEDES ELEPHANTIS] vt ventrem eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina ſua regem opprimere, qua tamen ſe quoq; opprimendum ſciebat. Intendebat ergo directè regem occidere, indirectè verò intendebat permittere ſe quoque eadem ruinâ opprimi, ſine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hoſtem inſiliant, etiamſi ſciant pleroſque eorum cadendos, & occubituros, hancque mortem putant ſuam eſſe gloriam. Sic Samſon concuſſis columnis domum euertit, vt Satrapas Philiſthæorum Vers. 46

ruina

Digitized by Google

ruina domus obrueret, etiamſi eadem ſe obruendum ſciret. Iudic. 16. 29. vide ibi dicta. Quocirca Eleazarum à robore & zelo laudant S. Ambr. S. Greg. Serar. Salian. & alij paſſim. Simile facinus narrat Xenoph. l. 7. Cyripæd. de quodam, qui ventre equi Cyri transfixo Cyrum deiecit. Audi S. Amb. lib. 1. offic. c. 40. *Quanta igitur virtus,* inquit, *animi, primò vt mortem non timeret; deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in cōfertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu vulneratæ molem beſtiæ ſubiret, ac ſuſtineret; poſt infra ipſam ſuccederet, quo plenior feriret ictu. Cuius ruina incluſus magis, quàm oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec feſellit opinio viri, quamuis regius feſellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem occupatum incurſare non auſi poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Ex mox. *Itaque Eleazarus hæredem virtutis ſuæ pacem reliquit.*

B

Et cecidit (Elephas) super ipsum (Eleazarum, qui ſe ei ſuppoſuerat) et mortuus est illic] Eleazarus, oppreſſus ab elephante ſupra ſe cadente. Symb. S. Greg. lib. 19. mor. c. 13. *Eleazar,* ait, *in prælio elephantem feriens ſtrauit, ſed ſub ipſo, quē extinxit, occubuit. Quos ergo iſte ſignificat, quem ſua victoria oppreſſit, niſi eos, qui vitia ſuperant, ſed ſub ipſa, quæ ſubijciunt, ſuperbiendo ſuccumbunt? Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.*

Vers. 47. Et videntes (Iudas & Iudæi) virtutem regis, id eſt, exercitum regis tam validum & copioſum, vt ipſi pauci eū proſternere non poſſent, prudenti conſilio ad tempus diverterunt se ab eis, perrexerunt ad obſidendum arcem in monte Sion ab Antiochiſtis occupatā. Similiter

C

rex tot ſuorum à Iuda cæſis territus ſe ſubduxit, nec auſus fuit Iudam abeuntem inſequi, ſed Bethſuram obſedit. Nota: in hiſce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus: hunc enim ſignificat Græcum δύναμις.

Vers. 49. Et fecit pacem cum eis, qui erant in Bethsura, cum pacto, vt eos fame morientes fineret egredi, & alimenta quærere, ipſe verò Bethſuram occuparet: quia sabbatha erant terræ] id eſt, quia erat annus ſeptimus, ſiue ſabbathicus, quo nec ſerere, nec metere licebat, ſed terræ danda erat ſua quies iuxta legem Exodi 23. Simili ratione Herodes fame cepit Ieroſolymam in anno ſabbathico, vti narrat Ioſephus lib. 14. 28.

Vers. 51. Et convertit (rex Ant. Eupator) castra ac locum sanctificationis, vt templum & arcem, quam iuxta illud ad tutelam erexerat Iudas

A

c. 4. 60. expugnaret: et statuit illic balistas &c et scorpios, quæ erant machinæ, ſiue catapultæ ad mittendas sagittas et fundibula] Græcè σφενδόνας, id eſt, fundas, ſiue baliſtas maiores, quæ lapides grandes fundebant & iaculabantur in vrbem, de quibus vide Vegetium, Lypſium, Valtrinum & alios.

Vers. 55. Et audivit Lysias, quòd Philippus &c. Lyſias, qui regebat Eupatorem regem, vtpote puerum timens Philippum, ne ſe ſuo loco graduque extruderet, eò quòd Philippus à patre Ant. Epiphane moriente conſtitutus fuiſſet gubernator regni æquè ac filij Eupatoris, ſuaſit Eupatori pacem facere cum Iudæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum inuaderet; itaque factum eſt. vnde 2. Machab. 13. 22. hæc ſupplentur, & adduntur, quæ valdæ Iudæ fortitudinem, & victoriam commendant: *Iterum rex ſermonem habuit ad eos, qui erant in Bethſuris: dextram dedit, accepit: abijt, commiſit cum Iuda: ſuperatus eſt. Vt autem cognouit rebellaſſe Philippum Antiochiæ, qui relictus erat ſuper negotia, mente conſternatus Iudæos deprecans, ſubdituſq; eis iurat de omnibus, quibus iuſtum viſum eſt: & reconciliatus obtulit ſacrificium, honorauit templum, & munera poſuit. Machabæum amplexatus eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſque ad Gerrenos ducem & principem.*

Vers. 62. Et rupit citius iuramentum, quia arcem erectam à Iudá ad templi tutelam curauit euerti, dum, vt ſequitur, mandavit destruere murum arcis in gyro] Sed mox regem perfidiæ ſuę pœnituit, qui cupiens vti auxilio, & robore Iudæ & Iudæorum contra Philippum, cum eo fœdus renouauit, Iudamque amplexatus fecit eum Ducem & Principem, vti iam dixi ex 2. Machabæorum 13.

Vers. 63. Et pugnavit adversum eum (Philippum ſibi rebellantem, eumque captum occidit) et occupavit civitatem] Antiochiam, adiutus valdè auxilijs Iudæ & Iudæorum, vti narrat Ioſephus & Gorionides. Porrò Antiochia eſt metropolis Syriæ, vrbs celeberrima, quam Orontes fluuius interfluit, poſteà à Iuſtiniano Imperat. dicta Theopolis, id eſt, Dei ciuitas. In ea primùm ſedit Petrus Apoſtolus, ibique primùm fideles appellati ſunt Chriſtiani; Dicta eſt Antiochia ab Antiocho, ſicut Epiphania ad Epiphane, Alexandria ab Alexandro, Roma à Romulo, Conſtantinopolis à Conſtantino fundatore. Porrò Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus poſt Alexandrum Magnum in Aſia & Syria regnauit, eamque ex nomine patris ſui Antiochi Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput conſtituit, ait S. Iſid. lib. 15. Origin. c. 1.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEmetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoq́. Ant. Eupatorem ſuum conſobrinum illud occupantem cum Lyſia tutore interficit. Mox falſis Alcimi accuſationibus incitatus contra Iudam mittit Bacchidem, ſed Iudas vtrumque comprimit. Tandem v.26, Demetrius mittit Nicanorem, ſed hunc quoque vincit & occidit Iudas, caputq́ eius cum manu ſuſpendit contra Ieruſalem.

1. ANno centeſimo quinquageſimo primo, exijt Demetrius Seleuci filius ab vr-
be Roma, & aſcendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit
illic. 2. Et factum eſt, vt ingreſſus eſt domum regni patrum ſuorum, compre-
hendit exercitus Antiochum & Lyſiam, vt adducerent eos ad eum. 3. Et res ei
innotuit: & ait: Nolite mihi oſtendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exer-
citus. Et ſedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui. 5. & venerunt ad eum vi-
ri iniqui & impij ex Iſrael: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri ſacerdos. 6. Et
accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes
amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui
credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis:
& puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis ſuis
Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, fidelem regi; & miſit
eum, 9. vt videret exterminium, quod fecit Iudas: ſed & Alcimum im-
pium conſtituit in ſacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Iſrael.
10. Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miſe-
runt nuntios, & locuti ſunt ad Iudam, & fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et
non intenderunt ſermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu
magno. 12. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio ſcriba-
rum requirere quæ iuſta ſunt: 13. & primi Aſſidæi qui erant in filijs Iſrael, &
exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim: Homo ſacerdos de ſemine Aaron
venit, non decipiet nos. 15. Et locutus eſt cum eis verba pacifica: & iurauit illis,
dicens: Non inferemus vobis malum neque amicis veſtris. 16. Et crediderunt
ei: & comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die, ſecundùm ver-
bum quod ſcriptum eſt: 17. Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum
effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret. 18. Et incubuit ti-
mor & tremor in omnem populum: quia dixerunt: Non eſt veritas & iudicium in
eis: tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum quod iurauerunt. 19. Et
mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha; & miſit, & com-
prehendit multos ex eis qui à ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in
puteum magnum proiecit. 20. Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum
eo auxilium in adiutorium ipſi. Et abijt Bacchides ad regem: 21. & ſatis agebat
Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui
perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam ma-
gnam in Iſrael. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo
erant, filijs Iſrael, multò plus quàm Gentes. 24. & exijt in omnes fines Iudææ in
circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltrà exire in regio-
nem. 25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cogno-
uit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis
criminibus. 26. Et miſit rex Nicanorem, vnum ex principibus ſuis nobilioribus:
qui erat inimicitias exercens contra Iſrael: & mandauit ei euertere populum.
27. Et venit Nicanor in Ieruſalem cum exercitu magno, & miſit ad Iudam &
ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non ſit pugna inter me &
vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies veſtras cum pace. 29. & venit ad
Iudam, & ſalutauerunt ſe inuicem pacificè: & hoſtes parati erant rapere Iudam,
30. Et innotuit ſermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterritus eſt
ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius, 31. Et cognouit Nicanor quoniam de-
nudatum eſt conſilium eius: & exiuit obuiàm Iudæ in pugnam iuxta Capharſalama.

re profanatum,& portas exuſtas, & in atrijs virgulta nata ſicut in ſaltu vel in monti-
bus,& paſtophoria diruta. 39. Et ſciderunt veſtimenta ſua,& planxerunt planctu
magno,& impoſuerunt cinerem ſuper caput ſuum, 40. & ceciderunt in faciem ſu-
per terram,& exclamauerunt tubis ſignorum,& clamauerunt in cælum. 41. Tunc
ordinauit Iudas viros, vt pugnarent aduerſus eos qui erant in arce, donec emundarēt
ſancta. 42. Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege Dei:
43. & mundauerunt ſancta, & tulerunt lapides contaminationis in locum immun-
dum. 44. Et cogitauit de altari holocauſtorum,quod profanatum erat,quid de eo
faceret. 45. Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud:ne forte illis eſſet
in opprobrium,quia contaminauerunt illud Gentes,& demoliri ſunt illud. 46. Et
repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto,quoadúſque veniret propheta,& re-
ſponderet de eis. 47. Et acceperunt lapides integros ſecundùm legem;& ædifica-
uerunt altare nouum,ſecundùm illud quod fuit priùs. 48. & ædificauerunt ſancta,
& quæ intra domum erant intrinſecus:& ædem, & atria ſanctificauerunt. 49. Et
fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum & men-
ſam in templum. 50. Et incenſum poſuerunt ſuper altare,et accenderunt lucernas,
quæ ſuper candelabrum erant, et lucebant in templo. 51. & poſuerunt ſuper men-
ſam panes, et appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera quæ fecerant.
52. Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt men-
ſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni: 53. & obtulerunt ſacrificium ſe-
cundùm legem,ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt. 54. Secun-
dùm tempus et ſecundùm diem, in qua contaminauerunt illud gentes, in ipſa reno-
uatum eſt in canticis, et citharis, et cinyris, et in cymbalis. 55. Et cecidit omnis
populus in faciem, et adorauerunt, et benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit
eis. 56. Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, et obtulerunt holocauſta
cum lætitia, et ſacrificium ſalutaris et laudis. 57. Et ornauerunt faciem templi
coronis aureis et ſcutulis: & dedicauerunt portas, et paſtophoria, et impoſuerunt eis
ianuas. 58. Et facta eſt lætitia in populo magna valde,& auerſum eſt opprobrium
Gentium. 59. Et ſtatuit Iudas & fratres eius,& vniuerſa eccleſia Iſrael, vt agatur
dies dedicationis altaris in temporibus ſuis,ab anno in annum,per dies octo,à quinta
& vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. 60. Et ædificauerunt tempo-
re illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas,ne quando veni-
rent Gentes,& conculcarent eum,ſicut anteà fecerunt. 61. Et collocauit illic ex-
ercitum, vt ſeruarent eum,& muniuit eum ad cuſtodiendam Bethſuram, vt haberet
populus munitionem contra faciem Idumææ.

Vers. 1. ET ASSVMPSIT GORGIAS QVINQVE MILLIA VIRORVM (peditum) ET MILLE EQVITES ELECTOS, ET MOVERVNT CASTRA NOCTE] Gorgias erat vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ belli experientiſſimus, quod & hic oſtendit, dum cum militibus ſelectis noctu inuadit caſtra Iudæ, vt ex improuiſo eum dormientem cum ſuis opprimat. Hoc enim ſtratagemate Hannibal cecidit Romanos, & Romani Haſdrubalem fratrem Hannibalis,teſte Liuio.

Vers. 2. ET FILII QVI ERANT EX ARCE, ERANT ILLIS DVCES] q.d. milites Antiochi in arce Sion nati, vel educati,ideóque regionis & locorum gnari ducebant eos per vias obſcuras (erat enim nox) anfractuoſas & abſconditas, quarum ipſi erant ignari, vtpote exteri & alienigenæ.

Vers. 3. ET AVDIVIT IVDAS, ET SVRREXIT IPSE ET POTENTES (robuſti Duces & milites) PERCVTERE VIRTVTEM EXERCITVVM REGIS] puta tota caſtra à Gorgia relicta. Græcè tantum eſt δύναμιν, id eſt, vim, robur, potentiam,exercitum & copias regis. Sed quia in his caſtris erant variarum gentium exercitus;ijq́ue validi & numeroſi, hinc Noſter vertit *virtutē exercituum regis*. Iudas ergo per exploratores reſciuit ſtratagema & conſilium Gorgiæ, illudq́ue in ipſum retorſit. Nam eadem nocte ipſe reliqua caſtra Gorgiæ relicta in Emmaum, ſecura

A & dormientia inuaſit,& ex inopinato oppreſſit.

ADHVC ENIM DISPERSVS ERAT EXERCITVS A CASTRIS] q. d. adhuc milites Gorgiæ non erant collecti & in ordines, acieſq́ue ſuas diſtributi in caſtris,ſed palabundi vagabantur, ſenſim colligebāt,ordinabantq́ue ſe in caſtris. Iudas id ſciens,diſperſos & inordinatos aggreſſus facilè proſtrauit. Vers. 4.

ET VENIT GORGIAS IN CASTRA IVDÆ ET NEMINEM INVENIT] quia Iudas cum ſuis eadem nocte iuerat in Emmaum,vt relictos à Gorgia cæderet,vt dixi. Vers. 5.

ET CVM DIES FACTVS ESSET, APPARVIT IVDAS IN CAMPO CVM TRIBVS MILLIBVS VIRORVM (peditum) TANTVM QVI TEGVMENTA, id eſt loricas, ſiue thoraces ferreos, & ſcuta ET GLADIOS NON HABEBANT] ſcilicet, *ſicut volebant*, vt addunt Græci, multiq; Latini codices,q.d. non habebant gladios politos,acutos,latos & longos, quales ipſi optabant, & quales habebant hoſtes;ſed impolitos, rubigine obductos, hebetatos, ſtrictos & breues; multi etiam non gladijs, ſed perticis,fuſtibus,malleis, ligonibus, falcibus, alijſque armis ruſticis dumtaxat, quæ domi vel in agro repererant, armati incedebant. Eo major fuit Dei virtus & militum fortitudo,ac victoria. Hoc eſt,quod ait Ioſeph.lib.12.c.11.*Ducens tria millia virorum non ſatis inſtructa armis propter inopiam.* ita Dion Carthu. & Ioſe- Vers. 6.

B

A Ioſephus Stephanus hîc, qui & addit multos ex ijs fuiſſe fundibularios, qui gladijs vti non ſolebant, vt liberi eſſent in librandis lapidibus ex fundis. Minùs probabiliter Lyran. pro *quid* legens *quia* ſic explicat, q.d. ideò Iudas tria dumtaxat millia armatorum & gladiatorum eduxit in aciem, quia ceteri Iudæi non habebant gladios & clypeos, vt pugnare poſſent. Porrò eos habuiſſe gladios liquet ex v. 15. vbi dicitur *Nouiſſimi autem eorum ceciderunt gladio*, & ex eo quòd paulò antè Iudæi ſpoliauerunt caſtra Apollonij, indeque tulerunt gladios & arma cetera.

Vers. 7. Et viderunt castra gentium valida, et loricatos et equitatus] Nota Iudas & Machabæi pugnabant pedites, nec habebant equites; nulla enim equorum fit mentio, cùm hoſtes copioſum haberent equitatum æquè ac peditatum.

Machabæi pedites pugnabant 4. de cauſis.

1. Cauſæ fuere variæ. Prima, quia Deus Deuter. 17. 16. vetuerat Iudęis copiam equorum, ne in eis, ſed in ipſo confiderent. Ita S. Baſil. & alij, quos ibidē citaui, licet Abul. id negare videatur.
2. Secūda, quia Iudęa eſt mōtoſa & pręrupta, vnde equis & equitibus vix peruia & ad pugnam incommoda.
3. Tertia, quia Iudæa carebat equorum abundantia, ac eorum loco vtebatur aſinis & mulis, equos verò ex Ægypto (vti fecit Salomon) accerſebat: ſibi autem eos emere, indeque in Iudęam deducere, Machabæis nimis erat oneroſum & ſumptuoſum.
4. Quarta, volebat id Deus, vt magis oſtenderet ſuam potentiam, ac virtutem & robur Machabæorum, quòd ſcilicet, ipſi ſoli Deo nixi, vti fatetur hîc Iudas, eius ope implorata, pauci cum multis, pedites cum equitibus, inermes ferè cum armatis confligentes, eos tamen proſternerent iuxta illud Dauidis: *Hi in curribus & hi in equis, nos autem in nomine* C *Domini Dei noſtri inuocabimus.* Pſal. 19. 8.

Vers. 10. Et nunc clamemus in cælum] dicentes, *mi camocha baelim Iehoua*, id eſt, *quis ſimilis tui in fortibus Domine?* Exo. 15. Hoc enim erat emblema & teſſera Iudę, vnde ex verſus illius literis initialibus iunctis, dictus eſt *Machabi*, id eſt, Machabæus, vt ſatis ex hiſce eius verbis & ſimilibus colligitur. Nam Iudas vbiq; ſpem victorię non in armis, nec in militibus, ſed in Deo vnico repoſuit, eumque inuocauit, atque hac cōfidentia & ſupplici prece ſemper victoriam obtinuit excepto vltimo prælio, in quo vulneratus occubuit, eo quòd non legatur ante prælium Deum inuocaſſe, vti aliàs facere ſolebat.

Et memor erit testamenti patrum nostrorum] q.d. memor erit Deus pacti & fœderis D cum patribus noſtris initi, vt ſcilicet, nos eum colamus, quaſi Deum noſtrum, & ipſe viciſſim noſter ſit Deus, id eſt protector, prouiſor, tutor & cuſtos, ideoque nos à tot, tantiſque hoſtibus liberet, eoſque coram nobis proſternat.

Vers. 15. Novissimi autem (fugientium) omnes ceciderunt] cæſi à Iuda & ſocijs, qui fugientes perſequebantur & caudam hoſtium carpebant, vltimoſque cædebant.

Vers. 17. Dixitque Iudas: Non concupiscatis spolia, quia bellum contra nos est] Vide hîc prudentiam militarē Iudæ, qua ſuos ſub ſignis continuit, nec ſpolia hoſtium rapere permiſit, ne hoſtes fugientes id videntes, ſe rurſùm colligerēt, ac Iudæos palantes, & ſpolijs onuſtos inuaderent & proſternerent. Sic enim hoc ſæculo vidimus Germanos & Tranſyluanos, cum multa Turcarū

Iudæ prudentia in cohibendo milite à ſpolijs.

A millia cæcidiſſent, ab ijſdem fuiſſe cæſos, eo quòd præproperè ad ſpolia dilapſi, Turcis ſe in montibus colligendi, & ſpolijs onuſtos inuadendi, mactandique anſam dediſſent. Ita Tomyris regina Scytharum fugam ſimulans caſtra epulis & vino referta, Cyro & Perſis diripienda reliquit: at mox regrediens eoſdem vino, ſomnoque ſepultos ad vnum omnes obtrūcauit, teſte Iuſtino, Herodoto & alijs. Fridericum Boëmiæ regem Boleſlaus II. triplici prælio fudit, ſed dum militi in diripienda præda locum dat, nec victoriam perſequitur, Fridericus collecto milite triplici tumentem victoriā vicit, & in exilium redire compulit. ita Delr. li. 13 Plura exēpla de Alexandro, Hannibale, Tiberio vide apud Frontinum lib. 2. c. 5. Auaritia ergo, & prædæ auiditas decipit prudentiam, ac victoribus victoriam extorquet, eamque in victos transfert, B facitque, vt fiat locus cædis, qui paulò antè fuerat victoriæ. Quare ſapientes belli Duces milites à præda cohibent, & in acie armatos continent, hoſteſque fugientes perſequuntur, donec plena de ijs ſit victoria: tunc enim ſecura eſt prædatio & ſpoliatio. Hac de cauſa Duces bello victi, vt hoſtem inſequentem morentur, eumque effugiant, pecunias & res pretioſas poſt ſe ſpargunt, vt ijs colligēdis hoſtis occupatus perſequi deſiſtat. Ita Tryphon rex Syriæ victus, per totum iter fugiens, aurum & argentum diſperſit, & hac ratione equites Antiochi ſectātes moratus euaſit, teſte Iulio Frōtino li. 2. de ſtratagematis c. 13. qui & addit idem feciſſe Gallos cum Attalo pugnantes. Idem feciſſe Mithridatem victū à Lucullo & Romanis, ac per gazam regiam Romanis obiectam eorum inſe- C quentium manus effugiſſe, tradit Plutar. in Lucullo. Sic Caſtor è venatorum manibus elabitur, reſecta virilia eis obijciens: ob hæc enim eos ſe venari cognoſcit, vt è ſuis virilibus Caſtorium Medicis aſſignent. Audi Polybium lib. 10. *Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atq; victoriam plenam obtinere nequeunt, fit, vt de ſumma rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti ſint voti compotes, & vel in caſtra hoſtium irruerint, vel ciuitatem ceperint, attamen non ſolum eiecti ſint, ſed & totius cauſa periculum, & detrimentum incurrerint.*

Victi ſpargunt aurum vt effugiant.

Tropol. nos cum dæmonibus aſſiduè luctantes ſpolia terrena relinquere debemus, ne, ſi eis incubemus, ab illis occupemur & ſuperemur: *nudi ergo cum nudis luctemur*, ait S. Greg.

Et succenderunt castra] Iudas ſuccendit castra, id eſt, tentoria hoſtium, vt Gorgias eminus D è monte rem ſpectans ſciret, ſuos eſſe cæſos, ideoque caſtra à Iuda eſſe ſuccenſa, itaque metuens ſibi & ſuis fugam capeſſeret. Quod & factum eſt. Vers. 20.

Hyacinthum (id eſt, veſtes hyacinthini, vel violacei coloris) et purpuram marinam] quæ fit ex ſucco conchyliorū marinorum, ac præſertim piſciculi, qui purpura vocatur, idque maximè in Tyro, vnde vocatur purpura Tyria, & Sarranū (*Tyrus* enim Hebr. dicitur *Sor*) oſtrum teſte Plinio l. 4. c. 38. & 39. nā purpura, quæ fit ex violis aliiſque herbis pallet, nec cū Tyria comparari poteſt; hæc enim eſt ardens, & quaſi ignea. Vnde Virgil. Æneid. 4. *Tyrioq; ardebat murice lana.* Porrò milites Chaldęi æquè, ac Perſæ vtebātur veſtibus purpureis & coccineis, tum ad ornatū. Vnde Xenoph. libr. 2. Cyrip. *Erant*, ait, *milites armati omnes iiſdem armis, quibus Cyrus, puniceis tunicis*; tum vt in prælio vulnerati ſanguinem diffluentem, vulneraque te- Vers. 23.

Milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera.

gerent per concolorem tunicam purpuream, nē ſocios conſternerent & hoſtibus audaciam adderent, vti teſtatur Valer. Max. lib. 2. c. 6. & Ælianus lib. 6. cap. 6.

VERS. 24. ET CONVERSI HYMNVM CANEBANT] puta Epinicium Deo, victoriam illius opi & virtuti nō ſuę aſſignantes: qua gratitudine Deum ſibi deuinciebant, vt nouas eis daret victorias, victoria enim propriè eſt donum Dei, qui illud gratis largitur, ingratis negat, vel datam aufert. Hinc Chriſtiani parta victoria canunt, *Te Deum Laudamus.*

VERS. 25. ET FACTA EST SALVS, id eſt victoria, MAGNA IN ISRAEL] victoria enim hęc ſalutē dedit Iſraeli. Metonymicè ergo ponitur cauſa pro effectu. Vide dicta c. 3. v. 6. Adde ſalus, ſicut & pax Hebræis omne beneficium, omnem felicitatem, omne bonum ſignificat. Vnde illud Pſal. 17. *Magnificans ſalutes,* id eſt beneficia & dona *regis eius*; hinc eas mox vocat *miſericordiam*, ſiue gratiam.

VERS. 28. ET SEQVENTI ANNO CONGREGAVIT LYSIAS VIRORVM (peditum) ELECTORVM SEXAGINTA MILLIA ET EQVITVM QVINQVE MILLIA] quæ Iudas cum paucis Deo nixus pari fortitudine & felicitate proſtrauit v. 34.

VERS. 32. DA ILLIS FORMIDINEM] immitte eis terrorem panicum, vt putent contra ſe venire, vel militum, vel Angelorum formidabiles acies, itaq; perculſi fugiant, imò ſe inuicem inuadant, putantes commilitones ſuos eſſe hoſtes, itaque COMMOVEANTVR CONTRITIONE SVA, vt ſe mutuò conquaſſando conterant, proterant, & trucident, vti factū eſt Madianitis ſub Gedeone, qui mutua ſe cæde truncabant. Iudicum 7. 22.

ET TABEFAC (Grecè τῆξον, id eſt, *liquefac*, ſicut cera diſſoluitur & liqueſcit coram igne) AVDACIAM VIRTVTIS EORVM.

C

VERS. 35. QVOD PARATI (reſoluti) SVNT, AVT VIVERE (vincendo) AVT MORI FORTITER] vt ſi vincantur, malint generosè occumbere, quàm turpiter fugere. Nam τὸ *fortiter*, Græcè γενναίως, id eſt, *generosè* tam ad *viuere*, quàm ad *mori* referendum eſt; viuit autem fortiter in prælio is, qui vincit; moritur verò fortiter, qui vincitur à numero hoſtium, ſed fortiter pugnando occiditur.

ABIIT ANTIOCHIAM] Prudenter abijt Lyſias, quia cū reſolutis & deſperatis periculoſiſſima eſt pugna, vti oſtendi in lib. Iudic. & Regum. Quare Iudas habens milites, quibus deliberatum erat, aut vincere, aut mori, omnes hoſtium acies protriuit, & admirandas obtinuit victorias. Hęc enim militum reſolutio facit eos imperterritos & animoſos, quaſi leones, vt per tela, per ſaxa, per ignes inuolent in hoſtem, velut fulmina, eoſque percellant, ſternant & diſſipent.

D

VERS. 36. DIXIT AVTEM IVDAS ET FRATRES EIVS: ECCE CONTRITI SVNT INIMICI NOSTRI, ASCENDAMVS NVNC MVNDARE SANCTA] puta ſanctum templum, ſacra altaria & vaſa, vt ea à Gentibus per idola & ſuperſtitiones profanata & polluta expiemus, ac renouemus, id eſt, priſtino nitori, honori & decori, Deique cultui reſtituamus. Vide hic pietatem æquè, ac ſolertiam Iudæ, qui otio à bellis ſibi à Lyſia conceſſo vtitur ad negotium ſanctū vt templum expiet, in eoque Dei ſacrificia, cultumque reſtauret. Imitentur Iudam noſtri Duces & milites, vt cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant; itaque à Deo victorijs, omnibuſque bonis præſentibus & æternis cumulabuntur.

A

ET VIDERVNT SANCTIFICATIONEM (id eſt ſanctuarium, ſiue templum; puta Sanctum & Sanctum Sanctorum) DESERTAM. ET PASTOPHORIA DIRVTA] Paſtophoria erant cubicula ſacerdotum annexa templo, in quibus veſtes, opeſque templi aſſeruabantur. vnde & *gazophylacia* vocabātur & *thalami* Ezech. 40. παστὸς enim eſt thalamus & *exedra*, quòd in eis eſſent ſedes ad ſedendum & quieſcendum. VERS. 38.

ET EXCLAMAVERVNT TVBIS SIGNORVM] vocantur tubæ *ſignorum*, quia per earum clangorem ſignificabantur dies feſti & populi conuocatio, ſiue conuentus. Num. 10. v. 1. & 10. veriùs tamen videtur, has tubas nō fuiſſe ſacras templi; has enim iam abſtulerant milites Antiochi, templum profanantes, ſed profanas caſtrorū & belli. Hæ vocantur *ſignorum*, quia ſignificabant militi, quid agendum foret, ac præſertim adeſſe hoſtem, vt ad prælium contra eum ſe pararet. Erant enim hæ tubæ Iudæ Ducis, eiuſque militum, vt inter hoſtes conſtituti tubarum clangore conuocarentur, & excitarentur ad vigilandum & ad præliandū eo tempore, quo ſacerdotes & eorū aſſeclę mundabant templum, ne Antiochi ſatellites arcem Sion inſidentes, ex ea in templum decurrerent & mundātes obtrūcarent. ita Sanch. vnde explicans ſubdit: VERS. 40.

B

TVNC ORDINAVIT IVDAS VIROS VT PVGNARENT ADVERSVS EOS, QVI ERANT IN ARCE, DONEC EMVNDARENT SANCTA] templi loca, atria & vaſa. Arcem Sion enim obtinebant hoſtes, ſcilicet, Antiochi milites, nec inde eos expellere potuit Iudas hoc anno 148. Græcorum, ſed poſt biennium anno 150. Græcorum arcem obſidere cœpit, ac per 23 annos eam obſidere Machabæi, quibus expletis eam tandem expugnarunt anno 171. Græcorum, vt dicitur c. 13. v. 50. VERS. 41.

VOLVNTATEM HABENTES IN LEGE DEI] *voluntatem*, id eſt pium affectum, deſiderium, ſtudium legis & cultus Dei promouendi. VERS. 42.

ET TVLERVNT LAPIDES CONTAMINATIONIS] è quibus Gentiles idololatrę cōſtruxerāt ſua idola, aras, ſtatuas &c. quibus tam lapides, quàm tēplū contaminarant & profanarānt. c. 1. 50. & l. 2. c 10. VERS. 43.

IN LOCVM IMMVNDVM] puta in Topher, ſiue gehennam, vbi cremabāt infantes idolo Moloch. Hic enim locus erat immundiſſimus & execrabilis 4. Reg. 23. 10. Sic olim aræ & templa idolorū à Chriſtianis fuere planè diruta & euerſa vſque ad S. Greg. qui lib. 9. Epiſt. 11. ad Mellitū decernit, vt illa non diruentur, ſed expientur, & ab idolorum cultu ad Dei cultum transferantur.

ET COGITAVIT DE ALTARI HOLOCAVSTORVM (quod olim Eſdras & ſacerdotes in reædificato templo erexerant) QVOD PROFANATVM ERAT (per idolum Iouis Olimpij, quod in eo collocarant Antiochiſtæ) QVID DE EO FACERET] an illud emundaret ad vſum, an verò amoueret, quaſi indignum ad vſum. VERS. 44.

ET INCIDIT ILLIS CONSILIVM BONVM, VT DESTRVERENT ILLVD, NE FORTE ILLIS ESSET IN OPPROBRIVM] ne idololatræ eis exprobrarent, quòd in altari per idolum Iouis Olympij polluto ſacrificarent, quodq; non Deo, ſed Ioui ſacrificarent; Iouis enim idolum in ea fuerat collocatum. VERS. 45.

ET REPOSVERVNT LAPIDES IN MONTE DOMVS (id eſt in monte Sion, in quo domus Dei, ſiue templum fabricatum erat) DONEC VENIRET PROPHETA aliquis, præſertim Meſſias; hunc enim auidè VERS. 46.

dè à multis ſæculis expectabant Iudæi,& iam Imminebat eius aduêtus. Nam ab anno 148. Græcorum,quo hæc geſta ſunt, vſque ad ortum Chriſti fluxere anni 159.dumtaxat. Hinc diſce hoc tempore Machabęorum nullum fuiſſe prophetam in Iſrael : nam vltimi fuere prophetæ, Zacharias & Malachias. Dices ; cur Iudas cùm eſſet Pontifex, non conſuluit Deum per oraculum Ephod,ſiue per Vrim & Thummin? Reſp. Ioſeph.oraculum hoc ducentis annis ante Chriſtum ſiluiſſe & deſijſſe. ita ipſe lib.3.c.11. Idem cenſent Abul.& alij. Aut certè Ephod hoc dans oracula iam ablatum erat ab Antiochi miniſtris,ac præſertim à Pſeudo-Pontifice Iaſone, Menelao , Alcimo apoſtatis & proditoribus, vt Iudas eo vti, & per illud Deum conſulere non poſſet. ita Sanchez.

Vers. 48. Ex ædificaverunt (ab idololatris diruta, vel diſrupta reſtaurarunt) sancta,id eſt, priorem B partem templi,quæ vocabatur *Sanctum*,vel *Sancta* in plurali,vti hic vocatur, et quæ intra domum erant intrinsecus] id eſt , quoque ea , quæ erant in poſteriori & interiore parte templi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorum*, id eſt ſanctiſſima. In Sancto erat menſa panum propoſitionis,candelabrum aureum & altare thymiamatis, quæ ab Antiochi ſatellitibus ablata fuere,vnde noua fabricauit Iudas, vt dicitur v.49. In Sancto Sanctorum tantùm erat Arca cum Cherubim & Propitiatoriu , ſed hæc paulò ante excidium Ieruſalem per Chaldæos è templo extulit Ieremias & abſcondit. Vnde Hebræi aſſerunt in ſecundo templo,reædificato poſt reditum è Babylone per Zorobabel, non fuiſſe Arcam. Alij dicunt fuiſſe Arcam,non à Moſe fabricatam,hanc enim extulit Ieremias, ſed aliam Moſaicæ ſimilem à Iudæis poſt reditum efformatam,de quo plura lib.2.

C Et ædem et atria sanctificaverunt] Ædes vocatur Sanctum Sanctorum,quod præceſſit; vnde *Io ædem*,non eſt in Græco: *atria* erant vicina templo circumcirca ; in quibus populus degebat & ſpectabat ſacrificia;hęc omnia ab idololatris cõtaminata & polluta Iudas ſãctificauit,id eſt ab idolis & ſuperſtitione purgauit,aquâ luſtrali expiauit ac Deo rurſum ſolenni benedictione dedicauit.

Vers. 52. Qvinta et vigesima die mensis noni (hic est mensis Caslev] qui noſtro partim Nouembri,partim Decembri reſpõdet. Hebræi enim vtebantur menſibus lunaribus,cùm nos vtamur ſolaribus. Quare hac eadem die 25. Caſleu Iudęi celebrabant quotannis feſtum Encęniorum,ſiue dedicationis templi,eadem die hoc loco factæ à Iuda. *Feſtum Encæniorum.* Cauſa feſti fuit beneficij, indeque lætitiæ magnitudo,ideoque per octo dies celebrabatur. Audi 2 D Mach. 10.v.5. *Qua die autẽ templũ ab alienigenis pollutum fuerat,contigit eadem die purificationem fieri vigeſima quinta menſis,qui fuit Caſleu: & cum lætitia diebus octo egerunt in modum Tabernaculorum recordãtes, quòd ante modicũ temporis diem ſolemnem Tabernaculorum in montibus, & in ſpeluncis more beſtiarũ egerãt. Propter quod Thyrſos & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui proſperauit mundari locum ſuum &c.* Et Ioſeph.lib.12. *Tanta verò lętitia ob reductos ritus patrios & priſcam religionem occupauit gentis animos, maximè quòd ea felicitas ex inſperato obtigerat , vt lex lata ſit ad poſteros, quę iuberet quotannis hoc feſtũ reparati cum ceremonijs templi,per octo dies celebrari, & ex eo tempore mos hic apud noſtros obtinuit; vocamuſq; hãc feſtiuitatem luminum , opinor ideò, quod ex inſperato*

A *nobis illuxerit tanta felicitas &c.*

Tropol. feſto Encæniorum ſignificatur feſtum, quod agunt Angeli & Sancti de peccatore pœnitentiam agente , cùm ipſe templum animæ ſuæ, quod per peccatum profanarat, per contritionem expurgat,rurſumque Deo dedicat. Vide Riberam lib.5.de templo c.17. *Tropol.*

Secvndvm tempvs et secvndvm diem , id eſt,eodem planè die,ſcilicet,25. Caſleu, in qua contaminaverunt illvd gentes] ante triennium c.1.v.62.q.d.ſicut anno 145. Græcorũ,die 25.mẽſis Caſleu,Antiochus profanauit templũ,vt dictum eſt c.1.v.62. ita Iudas poſt trienniũ, puta anno 148.Gręcorũ,eadem die 25.menſis Caſleu templum repurgauit, rurſumque Deo dedicauit, vti diſertè dicitur lib.1.c.10.v.5. Idẽ ergo dies fuit profanationis & dedicationis,deſolationis & conſolationis,luctus & gaudij. Porrò Iudas dedicauit templum anno 148. Græcorum viuente adhuc Antiocho , nam hic mortuus eſt anno ſequenti 149.Græcorum,vt dicitur c.6.16. Vers. 54.

Et cytharis et cinyris] Hæc duo inſtrumenta muſica vicina erant & ſola magnitudine,ac fortè fidium numero inter ſe diſtincta, vti apud Italos ſunt *viole* vel *violini*. Vnde Noſter 2.Paral. 9.11. & alibi pro cinyris, vt habet Græcus, vertit *citharas*,Cithara enim Hebr. vocatur כִּנּוֹר *kinnor*, id eſt cinyra.

Et statvit Ivdas &c.] q.d. Iudas quaſi Põtifex inſtituit feſtum Encęniorum quotannis celebrandum die 25. Caſleu; in memoriam purgationis & dedicationis templi, ab illo eodẽ die factæ. Huius feſti meminit Ioann.in Euang. c.10.22. Vide de hoc feſto Riberam lib.5. de Templo c.17. Hinc ſolemne ſemper apud fideles fuit feſtũ dedicationis Eccleſiæ,vt patet ex homilijs,quas in ea habuerunt S. Aug. S.Greg. S. Chryſ. Beda, Bernardus & alij. Sanè Conſtantinus Magnus omnes Epiſcopos conuocauit ad dedicationem templi Ieroſolymitani.Quin & Michael Archãgelus dedicauit Eccleſiam ſuam in monte Gargano;cuius rei memoriam quotannis celebramus die 29. Septembris.S. Petrus ſibi Eccleſiam dedicauit Londini in Anglia,vt habet vita Eduardi regis Angliæ apud Surium. Denique Chriſtus ipſe dedicauit Eccleſiam S. Dionyſij Pariſijs. Rem geſtã enarrat Robertus Gaguinius lib.3.de geſtis Francorum. Vers. 59. *Dignitas dedicationis Eccleſiæ.* *Exempla.*

Et ædificaverunt montem Sion] q. d. in monte Sion conſtruxerunt arcem oppoſitam arci hoſtili,vt hoſtes cohiberent, ne templum ſua excurſione infeſtarent. Licet enim v.40.Iudas conſtituerit milites,qui tutarentur eos,qui purgabant templum,necdum tamen arcem eis conſtruxerat; quare illam hic conſtruit. Ex hoc loco originem habuiſſe videntur milites ad templi cuſtodiam deputati, eorumque præfecti, qui *magiſtratus templi* vocãtur Actor.4.1.& Luc.22.4.quos Chryſ.vocat *Duces militum templi*. Beda *Prætores templi*, Syrus *Præfectos templi* Græcè verò vocãtur ςρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ,id eſt, milites templi Luc.22.51. Videntur hi fuiſſe Leuitæ è tribu Leui,quorum immẽſus erat numerus : ad hos enim cura templi & ſacrorum ſpectabat,ac proinde per arma & milites ſuos cauere debebant,ne quis tumultus fieret in templo. Leuitæ enim & ſacerdotes quotidie manus cruẽtãdo mactatione & laniatione victimarum aſſueſcebant ſanguini,diſcebantque mactare homines templi inimicos. Ad horum ſimilitudinem Ieroſo- Vers. 60. *Militum templi origo.*

Digitized by Google

lymis à Chriſtianis recuperatis, anno poſt Chriſtum 1130. inſtituti ſút Ieroſolymitani equites, dicti Templarij ſiue milites templi, quorum munus erat itinera ad templum ab infidelium & prædonum incurſu tuta ſeruare, vti docet Guliel. Tyrius lib. 12. de bello ſacro cap. 7. Extat ad hos inſignis ſermo S. Bern. qui illo ſæculo vixit, ad milites templi, vbi c. 9. aſſerit eos habitaſſe iuxta téplum. Verùm cùm tádem ipſi imperium Patriarchæ Ieroſolymitani, à quo inſtituti fuerant, detractarent; atque ob ingétes opes inſoleſcerent, à Clemente V inſtigante Philippo Pulchro Franciæ rege extincti fuere anno Domini 1311. vti in eius vita narrat Platina, Genebr. & Volater. lib. 22. Anthr. Et patet ex Conc. Viennenſi, in quo ſententia damnationis contra Templarios lata eſt vnà cum decreto extinctionis Ordinis ipſorum.

VERS. 61. AD CVSTODIENDAM BETHSVRAM] Bethſura fuit alia munitio conſtructa à Iuda contra Idumæos quinq; ſtadijs diſtans ab arce Sion, & à Ieroſolymis (ſtadium continet 125. paſſus) intra mó-

A tium fauces inſtar Thermopylarum, ait Ioſephus: vnde *Bethſura* Heb. idē eſt, quod *domus rupis*. Audi Adrichom. in deſcrip. tribus Iuda n. 61. *Bethſur vel Bethſora S. Hier. ætate erat oppidū, vel vt alij, præſidium & caſtrum totius Iudææ munitiſſimū, & quoniā erat vndique circumuallatū montibus, ab eo nomen accepit: Interpretatur enim Bethſur domus rupis, petræ, aut fortitudinis. Impoſitum erat clauſtris montium ad vallē Raphaim, diſtans vno miliario Ieruſalem, ſita ſuper via publica, quæ à Ieruſalem ducit Gazam, vt quidā volunt. Firmauit locum hunc ædificijs Roboam Rex Iudæ, & iterū Iudas Machabæus; Lyſias oppugnauit; Antiochus Eupator deditione cepit per fraudem, Ionathas Machabæus recepit. Apud hoc caſtellum reges Syriæ, cùm vim Iudæis intentarent, ſæpè caſi & profligati ſunt. Ipſe poſtremum Simon Machabæus occupatum, contra omnes hoſtium irruptiones fortiſſimè communiuit præſidijs. Erat temporē Hieronymi fons ad radices Bethſur, qui ab eadem, qua gignebatur, humo ſorbebatur; in quo fonte quidam putant Eunuchum Candacis reginæ à Philippo baptizatum, atque inde nomen accepiſſe fons Æthiopis.*

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Ammonitas, Moabitas & Idumæos profligat, mox v. 9. Galilæis per Simonem fratrem, Galaaditis per ſe ſuccurrit, ac v. 28. Boſor, & v. 35. Maſpha, aliaſq; vrbes Galaaditidis expugnat. Inde v. 37. integro prælio cædit Timotheum, & v. 46. expugnat Ephronem, ſed v. 56. caduntur Ioſephus & Azarias Iudæ æmuli.

1. ET factum eſt, vt audierunt Gentes in circuitu, quia ædificatum eſt altare & ſanctuarium ſicut priùs, iratæ ſunt valdè: 2. Et cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & perſequi. 3. Et debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos qui erant in Acrabathane, quia circumſedebant Iſraelitas, & percuſſit eos plaga magna. 4. Et recordatus eſt malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in ſcandalum, inſidiantes ei in via. 5. Et concluſi ſunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorum igni, cum omnibus qui in eis erant. 6. Et tranſiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copioſum, & Timotheum ducem ipſorum; 7. Et commiſit cum eis prælia multa, & contriti ſunt in conſpectu eorum, & percuſſit eos. 8. Et cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuerſus eſt in Iudæam. 9. Et congregatæ ſunt gentes quæ ſunt in Galaad, aduerſus Iſraelitas qui erant in finibus eorum, vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem. 10. Et miſerunt litteras ad Iudam & fratres eius, dicentes: Congregatæ ſunt aduerſum nos gentes per circuitum, vt nos auferant: 11. Et parant venire, & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus eſt dux exercitus eorum. 12. Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis. 13. Et omnes fratres noſtri, qui erant in locis Tubin, interfecti ſunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & ſpolia, & peremerunt illic ferè mille viros. 14. Et adhuc epiſtolæ legebantur, & ecce alij nuntij venerunt de Galilæa conſciſſis tunicis, nuntiantes ſecundùm verba hæc: 15. Dicentes conueniſſe aduerſum ſe à Ptolomaida, & Tyro, & Sidone: & repleta eſt omnis Galilæa alienigenis, vt nos conſumant. 16. Vt audiuit autem Iudas, & populus, ſermones iſtos, conuenit eccleſia magna cogitare quid facerent fratribus ſuis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis. 17. Dixitque Iudas Simoni fratri ſuo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim. 18. Et reliquit Ioſephum filium Zachariæ & Azariam, duces populi, cum reſiduo exercitu in Iudæa ad cuſtodiam: 19. Et præcepit illis, dicens: Præeſtote populo huic: & nolite bellum committere aduerſum

ſum gentes donec reuertamur, 20. Et partiti ſunt Simoni viri tria millia, vt
iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim. 21. Et abijt Simon in
Galilæam, & commiſit prælia multa cum gentibus: & contritæ ſunt gentes a faciè
eius, & perſecutus eſt eos vſque ad portam. 22. Ptolemaidis: & ceciderunt de
gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorum. 23. Et aſſumpſit eos, qui
erant in Galilæa, & in Arbatis, cum vxoribus, et natis, et omnibus quæ erant illis;
et adduxit in Iudæam cum lætitia magna. 24. Et Iudas Machabæus et Ionathas
frater eius tranſierunt Iordanem, et abierunt viam trium dierum per deſertum. 25.
Et occurrerunt eis Nabuthæi, et ſuſceperunt eos pacificè, et narrauerunt eis om-
nia, quæ acciderant fratribus eorum in Galaaditide. 26 Et quia multi ex eis com-
prehenſi ſunt in Baraſa, et Boſor, et in Alimis, et in Caſphor et Megeth, et Carnaim:
hæ omnes ciuitates munitæ, & magnæ. 27. Sed & in ceteris ciuitatibus Galaa-
ditidis tenentur comprehenſi, & in caſtrum conſtituerunt admouere exercitum
ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die. 28. Et conuertit
Iudas, & exercitus eius, viam in deſertum Boſor repentè, & occupauit ciuitatem: &
occidit omnem maſculum in ore gladij, & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccen-
dit eam igni. 29. Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſque ad munitionem. 30.
Et factum eſt diluculo, cùm eleuaſſent oculos ſuos, ecce populus multus, cuius non
erat numerus, portantes ſcalas & machinas; vt comprehenderent munitionem,
& expugnarent eos. 31. Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli aſcen-
dit ad cælum ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate. 32. Et dixit exercitui ſuo:
Pugnate hodie pro fratribus veſtris. 33. Et venit tribus ordinibus poſt eos, & ex-
clamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione. 34. Et cognouerunt caſtra Timo-
thei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt eos plaga ma-
gna, & occiderunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum. 35. Et diuertit Iu-
das in Maſpha, & expugnauit & cepit eam: et occidit omnem maſculum eius, &
ſumpſit ſpolia eius, & ſuccendit eam igni. 36. Inde perrexit, & cepit Casbon, &
Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis. 37. Poſt hæc autem verba
congregauit Timotheus exercitum alium, & caſtra poſuit contra Raphon trans
torrentem. 38. Et miſit Iudas ſpeculari exercitum: & renuntiauerunt ei, dicen-
tes: Quia conuenerunt ad eum omnes gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt, exerci-
tus multus nimis: 39. Et Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſue-
runt trans torrentem, parati ad te venire in prælium. Et abijt Iudas obuiàm illis. 40.
Et ait Timotheus principibus exercitus ſui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exer-
citus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere
eum: quia potens poterit aduerſum nos. 41. Si verò timuerit tranſire, & poſue-
rit caſtra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduerſus illum. 42. Vt
autem appropinquauit Iudas ad torrentem aquæ, ſtatuit ſcribas populi ſecus torren-
tem, & mandauit eis dicens: Neminem hominum reliqueritis: ſed veniant omnes
in prælium. 43. Et transfretauit ad illos prior, & omnis populus poſt eum; & con-
tritæ ſunt omnes gentes à facie eorum, & proiecerunt arma ſua, & fugerunt ad fa-
num, quod erat in Carnaim. 44. Et occupauit ipſam ciuitatem, & fanum ſuccen-
dit igni, cum omnibus qui erant in ipſo: & oppreſſa eſt Carnaim, & non potuit ſuſti-
nere contra faciem Iudæ. 45. Et congregauit Iudas vniuerſos Iſraelitas, qui erant
in Galaaditide, à minimo vſque ad maximum, & vxores eorum, & natos, & exerci-
tum magnum valdè, vt venirent in terram Iuda. 46. Et venerunt vſque Ephron:
& hæc ciuitas magna in ingreſſu poſita, munita valdè, & non erat declinare ab ea
dextra vel ſiniſtra, ſed per mediam iter erat. 47. Et incluſerunt ſe qui erant in ci-
uitate, & obſtruxerunt portas lapidibus: & miſit ad eos Iudas verbis pacificis. 48.
dicens: Tranſeamus per terram veſtram, vt eamus in terram noſtram: & nemo vobis
nocebit: tantùm pedibus tranſibimus. Et nolebant eis aperire. 49. Et præcepit
Iudas prædicare in caſtris, vt applicarent vnuſquiſque in quo erat loco. 50. Et ap-
plicuerunt ſe viri virtutis: & oppugnauit ciuitatem illam tota die, & tota nocte, &
tradita eſt ciuitas in manu eius: 51. Et peremerunt omnem maſculum in ore gladij,
& eradicauit eam, & accepit ſpolia eius, & tranſiuit per totam ciuitatem ſuper in-
terfectos. Et tranſgreſſi ſunt Iordanem in campo magno, contra faciem Bethſan. 53
Et erat Iudas congregans extremos, & exhortabatur populum per totam viam, donec
venirent in terram Iuda. 54. Et aſcenderunt in montem Sion cum lætitia & gaudio,
& obtulerunt holocauſta, quòd nemo ex eis cecidiſſet, donec reuerterentur in pace,

PRETEMVS AD EOS ET POTERIMVS ADVERSVS EVM] Putant aliqui, Timotheum hoc quaſi omen accepiſſe, ex eoque diuinaſſe, an ſua, an Iudæ foret victoria; Sicut Ionathas idem hoc omen victoriæ de Philiſthæis accepit, dixitque, *ſi dixerint, aſcendite ad nos, aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris.* 1. Reg. 14. 12.

Hoſtes meticuloſi facilè vincuntur.

Veriùs eſt, Timotheum hoc dixiſſe ex bellica experientia & coniecturali præſagio. Duces enim belli periti explorant hoſtium animos, an ſint meticuloſi, an audaces & de victoria præſidentes. Si enim ſint meticuloſi, colligunt eos eſſe infirmos & puſillanimes, ideoque facile proſterni poſſe: vnde eos inuadunt & ſternunt: ſi verò videant eos eſſe audaces & præfidentes, conijciunt eos eſſe ſe fortiores, itaque ſe ſubducunt & fugiunt, ne ab eis cædantur. Multum enim valet ad victoriam militum fiducia & hoſtium diffidentia. ita S. Thom. Sanchez, Serarius & alij. Olim cùm eſſem in Belgio, Neomagi diſſidebant ciues Catholici ab Hæreticis, & vtrimque acies parabantur in foro ad confligendum: ſed dux Hæreticorum popoſcit alloquium Conſulis & ducis Catholici, vt de pace ageretur. Conſul Catholicus Ducis hæretici manum apprehendens, deprehendit eam tremulam: Vnde ad ſuos reuerſus: Agite, concives, pugnemus, hoſtes timent & tremunt, noſtra eſt victoria: Pugnarunt, vicerunt; & hæreticos vrbe expulerunt. Ageſilaus rex Spartæ bellicoſiſſimus rogatus quæ dos maximè ducem belli exornaret, reſpondit: *Audacia aduerſus hoſtes, & in oblata opportunitate, ratio & conſilium.* ita Stobæus ſerm. 52.

Vers. 42. STATVIT (Iudas) SCRIBAS] qui militum nomina in catalogo inſcribebant, vt viderent, ne quis cis torrentem remaneret, ſed vt cogerent omnes tranſire, vt totis copijs animosè in Timotheum irruens eum proſterneret, vti & fecit.

Vers. 43. ET TRANSFRETAVIT AD ILLOS PRIOR] Iudas videns ſuos timere tranſitum fluminis ob hoſtium copiam, prior ipſe flumē tranſmiſit, vt reliqui eum quaſi Ducem ſuum generosè ſequerentur. Itaque factum eſt. Quare hac audacia hoſtes perculit, in fugam egit, cecidit, contriuit, vt ſequitur. Idem fecêre magni Duces, qui in rebus arduis primi rem aggreſſi, milites ad ſe ſequendum ſuo exemplo animarunt, & rem confecerunt. ita fecit Cato apud Lucanum lib. 9. primus arenas Lybicas ingrediens, vnde milites ad ſe ſequendum exhortans aiebat:

Ducis audacia hoſtes perculſus.

Exempla.

Primus arenas
Ingrediar, primuſq; gradus in puluere ponam. Et mox:
fatoq; pericula veſtra
Præterito te meo.

Idem fecêre Alexander Magnus, & Iulius Cæſar teſte Suetonio in eius vita c. 58. & ſeq. Tritum eſt illud Philippi patris Alexandri: *Formidabilior eſt exercitus ceruorum duce leone, quàm leonum duce ceruo.* Et illud Alberti Ducis Auſtriæ apud Syluium l. 2. de geſtis Alphonſi: *Si alium, quàm me exercitus contra Boemos Ductorem petitis, fruſtra me Auſtriæ Ducem nominatis. Dux enim reuera eſt, qui exercitum ducit, & quem acriter pugnantem exercitus ſequitur.*

Vers. 45. ET CONGREGAVIT VNIVERSOS ISRAELITAS] vt ex Galaaditide, vbi hoſtibus cingebantur, ſecum venirent in terram Iuda, ibique inter præſidia Iudæorum ſecuri degerent, vt dixi de Galilæis v. 23.

Vers. 46. ET VENERVNT VSQVE EPHRON, ET HÆC CIVITAS MAGNA IN INGRESSV] id eſt in aditu Galaaditidis poſita. Erat ergo Ephron trans Iordanem in terra Galaad. Diſtinguuntur hæc tria nomina Ephraim, Ephrem & Ephron. Ephraim enim erat mons tribus Ephraim, Ephrem erat oppidum paruum quinque milliaribus diſtans à Bethel, reſpiciens ad orientem, in quam Chriſtus fugiens Phariſæos, ſeceſſit paulò antè mortem, Ioannis 11. 54. Ephron erat ciuitas, quam Iſraeli bello eripuit Aſa 2. Paral. 13. 19. poſteà vicus magnus contra Septemtrionem viginti milliaribus diſtans à Ieruſalem: ita Adrich. & alij, licet S. Hier. in locis Hebr. videatur dicere Ephron eſſe eamdem cũ Ephrē. Rurſùm Ephron fuit triplex, vna in tribu Ephraim, de qua iam dixi, altera in tribu Iuda ait S. Hier. & Adrich. tertia in tribu Manaſſe, de qua hîc agitur. Hæc enim, ait Adrich. in deſcriptione tribus Manaſſe nu. 48. fuit vrbs magna & munita valdè, ac multis bellicis machinis, telorumque apparatu inſtructa: ſita in via publica non procul à Iordane, & penè è regione ciuitatis Bethſan, ſiue Scytopolis: quam montes vtrimque ita circumuallant, vt non niſi per ciuitatem iter pateat. Vnde cùm Iudas Machabæorum hac exercitum duceret, ac tranſitus illi per ciuitatem, quem per nuntios modeſtè petierat, negaretur, ferro ſibi viam aperire coactus eſt.

Ephren triplex.

ET ERAT IVDAS COLLIGENS EXTREMOS] agminis ſui, ſcilicet, infirmos, debiles, fatigatos, feminas, pueros, ſenes; ne quis in via deficeret, vel tardè ſequens in hoſtium manus incideret. Fuit hæc inſignis Iudæ prouidentia & charitas, vt ſuos omnes ſaluos reduceret in Iudæam. Vers. 53.

EX EXHORTABATVR POPVLVM PER TOTAM VIAM] vt animosè pergeret, ita tamen vt extremos agminis non deſereret. Vers. 56.

AVDIVIT IOSEPHVS ZACHARIÆ FILIVS ET AZARIAS PRINCEPS VIRTVTIS] id eſt, exercitus à Iuda relictus in Iudæa, vt ſe abſente eam cuſtodiret, hac tamen lege, vt cum hoſte non confligeret ante ſuum reditum, vt dictum eſt v. 18. & 19. Quare dum hi duo contra iuſſum Iudæ eo abſente confligere voluerunt, cæſi, fugatique fuere. Hæc nimirum fuit iuſta pœna inobedientiæ, æquè ac ſuperbiæ, qua ipſi ſibi famam & gloriam præliando inſtar Iudæ parere ſatagerunt.

IPSI AVTEM NON ERANT DE SEMINE VIRORVM ILLORVM, PER QVOS SALVS FACTA EST IN ISRAEL] id eſt non erant de ſemine Mathathiæ & filiorum, aſſeclarumque eius, quos Deus elegerat in belli ſacri Duces; ideoque eis vires, robur & victorias tam illuſtres contulit. Quare cùm ipſi à Iuda ſe ſegregarunt, imò contra eius iuſſum, quaſi eius gloriæ æmuli pugnarunt, à Deo deſerti, victi, cæſique fuere. Diſcat hic quiſque ſe prælijs & officijs non ingerere, ſed exſpectare Dei vocationē illamque ſequi: Sic enim proſperè Deo dirigente omnia cedent; ſin autem, Deo deſerente, infeliciter. Porrò Iudam elegit Deus hoc fine, *vt defenderetur gens* (fidelis Eccleſiæ) *vnde ventura eſſet ſalus mundi*, ait Rupert. lib. 10. & cap. 25. vt ſcilicet ex Iſraele naſceretur Chriſtus mundi Saluator. Vers. 62.

ET VIRI IVDA MAGNIFICATI SVNT VALDE] Viri Iuda vocantur milites Iudæ Machabæi, qui in Galaaditide tã præclara geſſerant, & tot victorijs glorioſi. Vnde Græca clarè habent: *Et vir Iudas & fratres ipſius glorificati ſunt.* Perperam ergo nonnulli hinc colligunt Iudam Machabæũ fuiſſe oriundum è tribu Iuda, cùm conſtet eum fuiſſe è tribu Leui. Vers. 63.

Et expvgnabat filios Esav] Iudas num-
Vers. 65 quam quieſcens inſtar fulminis circumibat debellando Idumæos, Samaritas, Philiſthæos, cæteroſque Iudæorum hoſtes, ideoque aſſiduis de ijs victorijs Deo dirigẽte triumphabat: Vnde de ijs ante aliquot ſæcula vaticinati fuerunt Abdias, Sophonias, alijque prophetæ.

Vers. 67. In die illa ceciderunt sacerdotes in bello, dvm volvnt fortiter facere, et sine consilio (ac directione Iudę Ducis ſui) exeunt in prælivm.] Hoc merebatur eorum temeritas, ambitio glorię & inobedientia. Mariana & Sanchez putant hos ſacerdotes eſſe Ioſephum & Azariam iam dictos v. 56. Planiùs alij cenſent, fuiſſe diuerſos, qui eorum inſtar auidi glorię & Iudæ æmuli, inconſultè hoſtes inuadentes ab eis fuſi, cæſique fuere.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Epiphanes à Perſis repulſus, audienſque ſuos à Iuda cæſos, ex mœrore ægrotat & moritur; mox v. 17. Lyſias ſubſtituit ei filium Antiochum Eupatorem. Iudas obſidet arcem Sion: contra eum ab apoſtatis concitatur Eupator, eductiq; in aciem centum millia peditum & viginti millia equitum cum 32. elephantis, cum quibus v. 42. Iudas fortiter confligit, ac Eleazarus elephantum regium ſubiens, cædenſque ab eo cadente opprimitur. Inde v. 49. Eupator obſidet Bethſuram, eamq; fame capit, idem facturus arci à Iuda erectæ in monte Sion niſi auocatus Antiochiam perrexiſſet contra Philippum: Quare cum Iudæis pacem iniјt, ſed eam mox rumpit.

1. ET rex Antiochus perambulabat ſuperiores regiones, & audiuit eſſe ciuitatem
Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento & auro, 2. tem-
plumque in ea locuples valdè: & illic velamina aurea & loricæ, & ſcuta, quæ reli-
quit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia. 3. Et venit,
& quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit
ſermo his qui erant in ciuitate. 4. Et inſurrexerunt in prælium, & fugit inde, &
abijt cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babyloniam. 5. Et venit qui nuntiaret ei
in Perſide, quia fugata ſunt caſtra, quæ erant in terra Iuda: 6. Et quia abiit Lyſias
cum virtute forti in primis, & fugatus eſt à facie Iudæorum, & inualuerunt armis, &
viribus, & ſpoliis multis, quæ ceperunt de caſtris, quæ exciderunt. 7. Et quia di-
ruerunt abominationem, quam ædificauerat ſuper altare, quod erat in Ieruſalem, &
ſanctificationem, ſicut priùs, circumdederunt muris excelſis, ſed & Bethſuram ciui-
tam ſuam. 8. Et factum eſt vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt
valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non factum eſt
ei ſicut cogitabat. 9. Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia
magna, & arbitratus eſt ſe mori. 10. Et vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis:
Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, corrui corde præ ſollicitudine. 11. Et
dixi in corde meo: In quãtam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua
nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea! 12. Nunc verò remini-
ſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea & argentea,
quæ erant in ea, & miſi auferre habitantes Iudæam ſine cauſa. 13. Cognoui ergo
quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.
14. Et vocauit Philippum, vnum de amicis ſuis, & præpoſuit eum ſuper vniuerſum
regnum ſuum. 15. Et dedit ei diadema, & ſtolam ſuam, & annulum, vt adduceret
Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret. 16. Et mortuus eſt illic An-
tiochus rex anno centeſimo quadrageſimo nono. 17. Et cognouit Lyſias quoniam
mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſ-
centem: & vocauit nomen eius Eupator. 18. Et hi qui erant in arce, concluſerant
Iſrael in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper, & firmamentum Gen-
tium. 19. Et cogitauit Iudas diſperdere eos: et conuocauit vniuerſum populum,
vt obſiderent eos. 20. Et conuenerunt ſimul, et obſederunt eos, anno centeſimo
quinquageſimo, et fecerunt baliſtas et machinas. 21 Et exierunt quidam ex eis
qui obſidebantur, et adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſrael. 22. Et abierunt ad re-
gem, et dixerunt: Quouſque non facis iudicium, et vindicas fratres noſtros? 23. Nos
decreuimus ſeruire patri tuo, et ambulare in præceptis eius, et obſequi edictis eius:
24. Et filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis, et quicumque inueniebã-
tur ex nobis, interficiebantur, et hæreditates noſtræ diripiebantur. 25. Et non ad

nos

nos tantùm extenderunt manum, ſed & in omnes fines noſtros: 26. Et ecce appli-
cuerunt hodie ad arcem Ieruſalem occupare eam, & munitionē Bethſuram munie-
runt: 27. Et niſi præueneris eos velocius, maiora quàm hæc facient, & non pote-
ris obtinere eos. 28. Et iratus eſt rex, vt hæc audiuit; & conuocauit omnes amicos
ſuos, & principes exercitus ſui, & eos qui ſuper equites erant. 29. Sed & de regnis
alijs, & de inſulis maritimis, venerunt ad eum exercitus conductitij. 30. Et erat
numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitum, & ele-
phanti trigintaduo, docti ad prælium. 31. Et venerunt per Idumæam, & applicue-
runt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas; & exierunt
& ſuccenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter. 32. Et receſſit Iudas ab arce,
& mouit caſtra ad Bethzacharam contra caſtra regis. 33. Et ſurrexit rex ante
lucem, & concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: & compa-
rauerunt ſe exercitus in prælium, & tubis cecinerunt: 34. Et elephantis oſtende-
runt ſanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium: 35. Et diuiſerunt be-
ſtias per legiones: & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis
& galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ
electi erant. 36. Hi ante tempus vbicumque erar beſtia, ibi erant: & quocumque
ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea. 37. Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ
protegentes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri vir-
tutis triginta duo, quo pugnabant deſuper, & Indus magiſter beſtiæ. 38. Et reſi-
duum equitatum hinc & inde ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commouere, &
perurgere conſtipatos in legionibus eius. 39. Et vt refulſit ſol in clypeos aureos,
& æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis. 40.
Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: &
ibant caute & ordinatè. 41. Commouebantur omnes inhabitantes terram à voce
multitudinis, & inceſſu turbæ, & colliſione armorum; erat enim exercitus magnus
valdè, & fortis. 42. Et appropiauit Iudas, & exercitus eius in prælium, & cecide-
runt de exercitu regis ſexcenti viri. 43. Et vidit Eleazar filius Saura vnam de beſtijs
loricatam loricis regis: & erat eminens ſuper ceteras beſtias. Et viſum eſt ei quòd in
ea eſſet rex: 44. Et dedit ſe vt liberaret populum ſuum, & acquireret ſibi nomē æter-
num. 45. Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis, inteficiens à dextris &
à ſiniſtris, & cadebant ab eo huc atque illuc. 46. Et iuit ſub pedes elephantis, &
ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mortuus eſt illic.
47. Et videntes virtutes regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis.
48. Caſtra autem regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalem, & applicuerunt caſtra
regis ad Iudæam & mōtem Sion. 49. Et fecit pacem cum his qui erant in Bethſura:
& exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbata erant
terræ. 50. Et comprehendit rex Bethſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare
eam. 51. Et conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic
baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, &
ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula. 52. Fecerunt autem & ipſi machinas
aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos. 53. Eſcæ autem non erant
in ciuitate, eò quòd ſeptimus annus eſſet & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus,
conſumpſerant reliquias eorum, quæ repoſitæ fuerant. 54. Et remanſerunt in ſan-
ctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum
ſuum. 55. Et audiuit Lyſias quòd Philippus, quem conſtituerat rex Antiochus,
cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret, 56. reuerſus
eſſet à Perſide, & Media, & exercitus qui abierant cum ipſo, & quia quærebat ſuſci-
pere regni negotia: 57. Feſtinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Defe-
cimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus, quem obſidemus, eſt munitus, &
incumbit nobis ordinare de regno. 58. Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis,
& faciamus cum illis pacem, & cum omni gente eorum: 59. Et conſtituamus illis vt
ambulent in legitimis ſuis ſicut priùs. Propter legitima enim ipſorum, quæ deſpexi-
mus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc. 60. Et placuit ſermo in conſpectu regis &
principum: & miſit ad eos pacem facere, & receperunt illam. 61. Et iurauit illis rex,
& principes: & exierunt de munitione. 62. Et Inttauit rex montem Sion, & vidit
munitionem loci: & rupit citiùs iuramentum, quod iurauit: & mandauit deſtruere
murum in gyro. 63. Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit
Philippum dominantem ciuitati, & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.

VERS. 1. ET rex ANTIOCHVS] Epiphanes cum quo huc-vſq; Iudæ & Iudæis fuit contentio & bellum. Hic ergo perrexit ELYMAIDEM, quæ alio nomine dicta eſt *Perſepolis*, id eſt Perſarum ciuitas, imò metropolis 2. Machab. 9. vt expilaret TEMPLVM IN EA LOCVPLES Veneri dicatum, ſed à ciuibus fuit repulſus. Hebræi enim Perſiam vocant Elam; vnde Elamitas appellant Perſas, & Elymaidam, quã Græci vocant Perſepolim. Sic Hebr. *Bethſames*, à Græcis vocatur *Heliopolis*, à Latinis *ciuitas ſolis*. Sic *Simon* Hebr. vocatur *Chananæus*, Græcè *Zelotes*, Latinè *æmulator*. Porrò *templum* hoc Veneri fuiſſe dicatum aſſerit Appianus, licet Ioſeph. & S. Hier. in c. 8. Daniel. putent fuiſſe Dianæ, Iuſtinus verò lib. 32. Iouis Dindymæi.

VERS. 4. REVERSVS EST IN BABYLONIAM] ibique mœrore mortuus anno regni ſui 12. qui fuit Græcorum annus 149. fusè mors eius deſcribitur l. 2. c. 9.

B

Antiochus Epiphanes vbi mortuus.

Nota *Reuerſus eſt*, id eſt reuerti cœpit, perrexit Babylonẽ, ſed eò non peruenit, mortuus enim eſt in motibus Perſidis & Mediæ iuxta Ecbatanam, vt dicitur l. 2. c. 9. v. 3. & 27. τὸ ergo *reuerſus* ſignificat actum inchoatũ, nõ perfectum. vnde pro ἀπεστρέψας, id eſt *reuerſus eſt*, Græca Vaticana & Regis habent ἀπεστρέψαι, id eſt *reuerti*, ſiue *vt reuerteretur* hoc eſt, *abſceſſit inde repetens Babyloniam*, vt vertit Vatab. Quocirca Perer. in Daniel. cit. & Salianus cenſent Antiochum defunctum in montibus Mediæ, licet Serarius malit eum ibi grauiter ægrotare cœpiſſe, ſed Babylone eſſe defunctum.

VERS. 7. ET QVIA DIRVERVNT (Iudas & Iudæi) ABOMINATIONEM, id eſt, abominabile idolum Iouis Olympij quod Antiochus ſuper altare in templo collocarat: ET SANCTIFICATIONEM, id eſt, ſanctuarium, ſiue ſanctum templum CIRCVMDEDERVNT MVRIS.

C

VERS. 12. NVNC VERÒ REMINISCOR MALORVM] Ecce conſcientia ſceleſtum arguit, vt agnoſcat ſe ob ſua ſcelera & ſacrilegia contra Deum templum & Iudæos commiſſa cruciari & ad mortem adigi. Eo quàm verùm, *Conſcientia mille teſtes*. Id patet in Caino vago & profugo ob cædem fratris Abelis Geneſ. 4. in fratribus Ioſephum vendentibus Geneſ. 42. 21. in Iuda proditore Matth. 27. 4 Vrgente enim pœnã ſtatim conſcientia menti culpam, quaſi pœnæ cauſam in memoriam reuocat, eamque ſua increpatione caſtigat & pulſat.

VERS. 15. ET DEDIT EI (Philippo ſibi intimo) DIADEMA ET STOLAM SVAM ET ANNVLVM] Vt ea quaſi regis inſignia deferret ad filium ſuum Antiochum Eupatorem puerum, eumque educaret & dirigeret, quaſi pædagogus, ac ſibi in regno ſubſtitueret curando, vt ipſe regnaret, ne Demetrius eius conſobrinus regnum inuaderet, vti reipſa fecit.

D

VERS. 17. ET COGNOVIT LYSIAS, QVONIAM (quòd) MORTVVS EST REX ANTIOCHVS EPIPHANES ET CONSTITVIT REGNARE (vt regnaret, hoc eſt, regem proclamauit) ANTIOCHVM FILIVM EIVS (nouenniẽ ait Appianus in Syriaco) ET VOCAVIT NOMEN EIVS EVPATOR] id eſt, bono & felici patre natus, magnis natalibus ortus, Epiphanis, id eſt, illuſtris patris generoſus & illuſtris filius. Sic εὐπατέρεια vocatur generoſa filia. Et εὐπατρίδαι dicti ſunt à Theſeo nobiles Athenienſium, teſte Plutar. in Theſeo, qui & in Publicola Patritios Romanorũ vocat εὐπατρίδας, idemque nomen Budæus in Epiſt. Doctor. Venetis attribuit. Aliter Pagnin. in nomin. Hebr. *Eupator*, inquit, idem eſt, quod

A *bonus pater*; id eſt, bonus princeps. Hic enim ſubditos amat, quaſi filios, eiſque ſe benignũ & beneficum quaſi patrem exhibet. Prius etymon videtur aptius & verius. Nam Syri ait Appianus in Syriaco, Antiocho cognomen addiderunt Eupatori propter patris Virtutem, quaſi dicerent eum felicem, cui talis pater contigiſſet.

ET HI QVI ERANT IN ARCE] q. d. milites Antiochi occupantes arcẽ Sion, ſcientes Iudam cum copijs abeſſe, excurrendo continuò vexabant præſidiarios paucos, quod Iudas in arce vicina priori obiecta ad eos compeſcendũ collocarat; quin & VERS. 18.

CONCLVSERANT ISRAEL IN CIRCVITV SANCTORVM] vt extra ſuam arcem & templum pedem efferre non auderent: atque hac ratione augebatur ſemper FIRMAMENTVM GENTIVM] hoc eſt, robur & fortitudo Antiochiſtarum. Quare Iudas cum toto exercitu eos, arcemque Sion obſedit anno 150. Græcorum, qui fuit annus ſecundus Eupatoris.

ET ADIVNXERVNT SE ILLIS ALIQVI IMPII EX ISRAEL] inuidentes gloriæ Iudæ, qui proinde regem Ant. Eupatorem adierunt, excitantes eum, vt Iudam contereret, ſperantes ſe in locum Iudæ ab eo ſubſtituendos, vt Iudææ forent præfecti & domini. Erãt ergo hi apoſtatæ & proditores Iſraelis. VERS. 21.

ET IRATVS EST REX] Ant. Eupator iuuenis, imò puer excitatus à Lyſia & ſuis conſiliarijs, qui proinde contra Iudam collegit centum millia peditum & 20. millia equitum cum 32. elephantis, qui erant DOCTI AD PRÆLIVM.

ET EXIERVNT (Iudæi obſeſſi ex ſua arce Bethſura) ET SVCCENDERVNT EAS (machinas ab Eupatore cõtra ſe erectas) ET PVGNAVERVNT VIRILITER] fortiter ſe ſuamq; Bethſurã propugnando. VERS. 28.

ET ELEPHANTIS OSTENDERVNT SANGVINEM] ſuccum ſiue liquorem, puta rubentem inſtar ſanguinis) VVÆ ET MORI (ex arbore moro) AD ACVENDOS EOS IN PRÆLIVM] vt viſo quaſi ſanguine concitarentur & efferarentur ad ſanguinem hoſtium fundendũ. Licet enim elephantes, tauri, leones non egeant hac proritatione, cùm dracones, aliaq; animalia ſibi infeſta cernunt, ea tamen indigent in prælio hominum, nam cum hominibus non habent antipathiam. VERS. 31.

Porrò elephantes hos fuiſſe enormes & robuſtiſſimos liquet ex eo, quòd erant Indici, nam Indum habebant magiſtrum. Indici autem ſunt maximi & validiſſimi, longeq; Lybios ſuperant teſte Liuio l. 37. Rurſum ex eo, quod quilibet elephas dorſo geſtaret turrim celſam & validam, in eaque 32. armatos cum telorum, armorumque copia. Inſuper ex eo, quod cuilibet elephanti aſſiſterent quingenti equites, ita vt 32. elephantis vniuerſim aſſiſterent ſedecim millia equitum cum elephantis & pro elephantis depugnantium. Eo maior fuit virtus Iudæ & Iudæorũ cum tantis monſtris generoſè dimicantium. Inſuper cuique elephanto aſſiſtebant mille pedites quare 32. elephantis aſſiſtebant 32. millia peditum. Nota primò, priſcos elephantis vſos, & etiamnum Indos vti in prælijs ob cauſas, quas recenſet Vegetius l. 3. de re milit. c. 24. *Elephãtes*, inquit, *in prælijs magnitudine corporũ, barritus horrore, formæ ipſius nouitate homines, equoſq; conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania rex Pyrrhus eduxit. Poſteà Hannibal in Africa, rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia copioſos habuerunt: aduerſus quos diuerſa excogitata ſunt genera* VERS. 34.

Elephantes in prælio. Curt

Reſponſ. ..

armo-

armorum. his adde primò fœtorem, qui in elephantis tam grauis eſt, vt equi hoſtium eum ferre non valentes, aufugiant, niſi illi priùs aſſueuerunt. *Secunda.* Secundò, elephantem præ alijs animalibus eſſe docilem, adeò vt proximè ad docilitatem, prudẽtiam & ſagacitatem hominum accedat, vt docent Plinius lib. 8. c. 2. Ariſt. l. 9. Hiſt. anim. c. 46. Docetur ergo prę̄liari; & quomodo in prælio ſe gerere, quæq; munia obire debeat. Recenſet ea Ælianus lib. 12. & 22. *Tertia.* Tertiò, elephantes æquè, ac tauros obiectu ſanguinis irritari, efferari & concitari, vt in hoſtem ruant, vti docet Valeſius S. Philoſ. c. 82. ex aduerſo noſter Sanchez cenſet colorem ſanguineum vuæ & mori elephantis fuiſſe oſtenſum. vt meminiſſent ſe hoc ſucco à vulneribus curatos & rursùm ſi in prælio vulnerentur fore curãdos. Vulnera enim & morbos elephantis a rectoribus curari vino nigro tradit Ælian. lib. 11. c. 7. Arrianus & Strabo. Id quod aptè congruit Tropologię. Si enim ſanguis vuæ accendit elephantem, vt memor beneficij & curationis per illum ab hero acceptæ pro eo depugnet & in gladios, haſtaſq; proruat: quid nos facere oportet intuentes Chriſtũ, qui pro nobis omnem ſuum ſanguinem, vitamq; in crucem profudit? Addit Ælian. l. 3. de animalibus vinum dari elephantis ad potandum, vt eo accenſi, quaſi ebrij in enſes armaque ruant. Idem apud Iudæos factum docet lib. 3. Machab. cap. 5. *Iuſſit*, inquit, *Hermon elephantorum præfectus, vt proxima die thus largis manipulis cum vino mero plurimo potus daretur elephantis omnibus numero quingentis, vt potu affatim præbito efferati ad mortem Iudæis afferendam introducerentur.* Thus enim vino immiſtum ſenſus hebetat, eiſque ſtuporem immittit. Sic vinum epotum à tauris, alijſq; animalibus eos facit animoſos & audaces, imò feroces & furioſos, vt in obuios quoſque irruant.

VERS. 35. ET ASTITERVNT SINGVLIS ELEPHANTIS MILLE VIRI IN LORICIS CONCATENATIS] quæ, ſcilicet, inſtar retis annulis, ſeu hamulis inter ſe connectebantur, vnde & hamatæ & ſquamatæ dicebantur, quali indutus erat Goliath duellans cum Dauide 1. Reg. c. 17. 5.

VERS. 36. HI ANTE TEMPVS VBICVMQVE ERAT BESTIA, VBI ERANT] q. d. hi mille viri cùm celeritatem greſſus elephantis æquare non poſſent, præibant elephantem; quare ante tempus, quo beſtia ad certum locum adueniebat, ipſi illam in eodem præueniebant: dum enim cernerent beſtiam ad certum locum contendere, ipſi per ſemitas breuiores, & directas, eodem procurrebant, & beſtiam præuertebant.

VERS. 37. SED ET TVRRES LIGNEÆ SVPER EOS FIRMÆ] habentes ſua valla & loricas, quibus erant *protegentes* tum ipſos milites; tum eorum machinas.

ET SVPER SINGVLAS (turres) VIRI VIRTVTIS (id eſt, ſtrenui & fortiſſimi) TRIGINTA DVO QVI PVGNABANT DESVPER in ſubiectos hoſtes; vnde eos facilè ſternebant; ET INDVS MAGISTER (rector) BESTIÆ] vnde liquet hos elephantes fuiſſe Indicos, qui longè grandiores & robuſtiores ſunt Africanis, hi enim vix ſex, vel ſeptem armatos portant. Ita ex Liuio, Plinio, Solino & alijs Geſnerus & Aldrouandus in elephante.

VERS. 39. ET VT REFVLSIT SOL IN CLYPEOS AVREOS ET ÆREOS RESPLENDVERVNT MONTES AB EIS] tum quia exercitus hic in ſuos ordines diſtribuẽs ſole clypeos eorum reuerberante, intuentibus totidem A videbatur ibi ſe exhibere montes ære & auro ſplẽdentes; tum quia ordines hi erant *in vallibus*, vt habet Græcus; quare ex vallibus fulgor in clypeis radijs ſolis excitatus, reuerberabatur in vicinos montes, vt illi toti fulgidi & ſplendentes apparerent, SICVT LAMPADES IGNIS, id eſt, accenſæ & ignitæ, præſertim quia vt ſequitur, pars exercitus regij per montes, pars per valles incedebat. S. Ambr. l. 1. offic. 41. hæc ad elephantes refert: *Hi enim*, inquit *ad ortum ſolis, velut montes quidam armorum coruſco, tamquam lampadibus ardentibus refulgebant.*

ET CECIDERVNT DE EXERCITV REGIS SEXCENTI VIRI] Iudas ergo ſtatim initio prælij proſtrauit ſexcentos milites Antiochi, ac mox quattuor millia, vt dicitur lib. 2. c. 13. v. 18. VERS. 42.

ET VIDIT ELEAZAR FILIVS SAVRA VNAM DE BESTIIS] Hic Eleazar fuit frater Iudæ Machabæi, ait Ioſep. qui c. 2. 5. cognominatus eſt Auaron vel B Abaron. vnde pro *Saura* Ioſeph. legit *Auran*, Codex Baſil. *Abaran* Nam in Græco non eſt *τὸ filius*, ſed tantũ *Eleazar Auaran*. vnde Vatab. vertit *Eleazar, qui vocatus Abaran*, id eſt, *fortis eorũ*. Sic & Gorionides, Serarius, Salianus & alij. Addit Gorionides eum hortatu fratris ſui Iudæ aggreſſum eſſe elephantem. Hinc & Eleazari fratris Iudæ nulla fit mentio, vti fit Ionathæ, & Simonis, & Ioannis fratrum Iudæ. Videtur ergo hic Eleazar fuiſſe frater Iudæ, qui hic generosè ſub elephãte occubuit. VERS. 43.

Dices: quomodo ergo vulgata habẽt *filius Sauræ*? Reſp. Eleazar erat filius Mathathiæ, qui cognominatus eſt *Saura*, vel vt Græca habent, *Auaran*, vel *Abaran*, id eſt, *fortis eorũ*. Ipſe enim vexillũ fortitudinis contra Antiochum primus erexit. Porrò cognomen hoc Abaron Mathathias ad filium ſuũ Eleazarum tranſtulit ob egregiam eius animi corporiſque fortitudinem. Erant enim Hebræi polyonomi & plura à varijs dotibus, vel euentis ſor- C tiebantur nomina, vel potiùs agnomina fortè ex שְׁאַבִירוֹן *ſcabbiron*, vel *ſcaaran*, id eſt *cui eſt fortitudo*, per craſin factum eſt *Saura*, ſicut Geneſ. 49. pro *Silo*, id eſt Meſſias, Septuag. legerunt שֶׁלּוֹ *Selo*, id eſt, *quæ illi*, ſcilicet, Chriſto repoſita ſunt, puta regnum æternum, & gloria æterna. Simili enim modo plura nomina propria vſu contracta, imò corrupta, & detorta videmus: Sanchez tamen negat Eleazarum hunc fuiſſe fratrem Iudæ.

ET DEDIT SE in pugnam contra elephantem, ideoque incertam mortem hoc fine primariò, VT LIBERARET POPVLVM SVVM ab inuaſione regis Antiochi Eupatoris; ſecundariò, vt ACQVIRERET SIBI NOMEN ÆTERNVM] tum in terra apud homines, vt eos ſuo exemplo incitaret ad ſimilia heroica facinora, tum potiùs in cælo apud Deum, & S. Angelos. Atque vtrumque conſecutus eſt, D Nam vt ait S. Ambr. loco mox citando; *rex territus vnius fortitudine pácem rogant.* VERS. 44

ET IVIT SVB PEDES ELEPHANTIS] vt ventrem eius perfoderet, itaque eum faceret ruere, ac ruina ſua regem opprimere, qua tamen ſe quoq; opprimendum ſciebat. Intendebat ergo directè regem occidere, indirectè verò intendebat permittere ſe quoque eadem ruinã opprimi, ſine qua regem occidere non poterat. Sic milites in acie primum locum ambiunt, vt primi in vrbem, vel hoſtem inſiliant, etiamſi ſciant pleroſque eorum cadendos, & occubituros, hancque mortem putant ſuam eſſe gloriam. Sic Samſon concuſſis columnis domum euertit, vt Satrapas Philiſthæorum VERS. 46

ruina

ruina domus obrueret, etiamſi eadem ſe obruendum ſciret. Iudic. 16. 29. vide ibi dicta. Quocirca Eleazarum à robore & zelo laudant S. Ambr. S. Greg. Serar. Salian. & alij paſſim. Simile facinus narrat Xenoph. l. 7. Cyripæd. de quodam, qui ventre equi Cyri transfixo Cyrum deiecit. Audi S. Amb. lib. 1. offic. c. 40. *Quanta igitur virtus*, inquit, *animi, primò vt mortem non timeret: deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in cõfertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratæ molem beſtiæ ſubiret, ac ſuſtineret; poſt infra ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu. Cuius ruina incluſus magis, quàm oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec ſefellit opinio viri, quamuis regius ſefellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem occupatum incurſare non auſi poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Ex mox. *Itaque Eleazarus heredem virtutis ſuæ pacem reliquit.*

Et cecidit (Elephas) svper ipsvm (Eleazarum, qui ſe ei ſuppoſuerat:) et mortvvs est illic] Eleazarus, oppreſſus ab elephante ſupra ſe cadente. Symb. S. Greg. lib. 19. mor. c. 13. *Eleazar, ait, in prælio elephantem feriens ſtrauit, ſed ſub ipſo, quẽ extinxit, occubuit. Quos ergo iſte ſignificat, quem ſua victoria oppreſſit, niſi eos, qui vitia ſuperant, ſed ſub ipſa, quæ ſubiciunt, ſuperbiendo ſuccumbunt? Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.*

Vers. 47. Et videntes (Iudas & Iudæi) virtvtem regis, id eſt, exercitum regis tam validum & copioſum, vt ipſi pauci eũ proſternere non poſſent, prudenti conſilio ad tempus diverterunt se ab eis, perrexerunt ad obſidendum arcem in monte Sion ab Antiochiſtis occupatã. Similiter rex tot ſuorum à Iuda cæſis territus ſe ſubduxit, nec auſus fuit Iudam abeuntem inſequi, ſed Bethſuram obſedit. Nota: in hiſce libris per *virtutem* intelligitur validus exercitus: hunc enim ſignificat Græcum *δύναμις*.

Vers 49. Et fecit pacem cvm eis, qvi erant in Bethsvra, cum pacto, vt eos fame morientes fineret egredi, & alimenta quærere, ipſe verò Bethſuram occuparet: qvia sabbatha erant terræ] id eſt, quia erat annus ſeptimus, ſiue ſabbathicus, quo nec ſerere, nec metere licebat, ſed terræ danda erat ſua quies iuxta legem Exodi 23. Simili ratione Herodes fame cepit Ieroſolymam in anno ſabbathico, vti narrat Ioſephus lib. 14. 28.

Vers. 51. Et convertit (rex Ant. Eupator) castra ac locvm sanctificationis, vt templum & arcem, quam iuxta illud ad tutelam erexerat Iudas

A c. 4. 60. expugnaret: et statvit illic balistas &c et scorpios, quæ erant machinæ, ſiue catapultæ ad mittendas sagittas et fvndibvla] Græcè *σφενδόνας*, id eſt, fundas, ſiue baliſtas maiores, quæ lapides grandes fundebant & iaculabantur in vrbem, de quibus vide Vegetium, Lypſium, Valtrinum & alios.

Et avdivit Lysias, qvòd Philippvs &c. Vers. 55. Lyſias, qui regebat Eupatorem regem, vtpote puerum timens Philippum, ne ſe ſuo loco graduque extruderet, eò quòd Philippus à patre Ant. Epiphane moriente conſtitutus fuiſſet gubernator regni æquè ac filij Eupatoris, ſuaſit Eupatori pacem facere cum Iudæis, ac contra Philippum pergere, ne is regnum inuaderet; itaque factum eſt. vnde 2. Machab. 13. 22. hæc ſupplentur, & adduntur, quæ valdè Iudæ fortitudinem, & victo-
B riam commendant: *Iterum rex ſermonem habuit ad eos, qui erant in Bethſuris: dextram dedit, accepit: abijt, commiſit cum Iuda: ſuperatus eſt. Vt autem cognouit rebellaſſe Philippum Antiochiæ, qui relictus erat ſuper negotia, mente conſternatus Iudæos deprecans, ſubditusque eis iurat de omnibus, quibus iuſtum viſum eſt & reconciliatus obtulit ſacrificium, honorauit templum, & munera poſuit. Machabæum amplexatus eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſque ad Gerrenos ducem & principem.*

Et rvpit citivs ivramentvm, quia arcem erectam à Iudà ad templi tutelam curauit euerti, Vers. 62. dum, vt ſequitur, mandavit destrvere mvrvm arcis in gyro] Sed mox regem perfidiæ ſuę pœnituit, qui cupiens vti auxilio, & robore Iudæ & Iudæorum contra Philippum, cum eo fœdus renouauit, Iudamque amplexatus fecit eum Ducem & Principem, vti iam dixi ex 2. Machabæo-
C rum 13.

Et pvgnavit adversvm evm (Philippum ſibi rebellantem, eumque captum occidit) et occvpavit civitatem] Vers. 63. Antiochiam, adiutus valdè auxilijs Iudæ & Iudæorum, vti narrat Ioſephus & Gorionides. Porrò Antiochia eſt metropolis Syriæ, vrbs celeberrima, quam Orontes fluuius interfluit, poſteà à Iuſtiniano Imperat. dicta Theopolis, id eſt, Dei ciuitas. In ea primùm ſedit Petrus Apoſtolus, ibique primùm fideles appellati ſunt Chriſtiani. Dicta eſt Antiochia ab Antiocho, ſicut Epiphania ab Epiphane, Alexandria ab Alexandro, Roma à Romulo, Conſtantinopolis à Conſtantino fundatore. Porrò Antiochiam condidit Seleucus Nicanor, qui primus poſt Alexandrum Magnum in Aſia & Syria regnauit, eamque ex nomine patris ſui Antiochi Antiochiam nuncupauit, & Syriæ caput conſtituit, ait S. Iſid. lib. 15. Origin. c. 1.

CAPVT

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DEmetrius Seleuci filius Roma fugiens, paternum Syriæ regnum occupat, ideoq́. Aut. Eupatorem ſuum conſobrinum illud occupantem cum Lyſia tutore interficit. Mox falſis Alcimi accuſationibus incitatus contra Iudam mittit Bacchidem, ſed Iudas vtrumque comprimit. Tandem v. 26, Demetrius mittit Nicanorem, ſed hunc quoque vincit & occidit Iudas, caputq́ eius cum manu ſuſpendit contra Ieruſalem.

1. ANno centeſimo quinquageſimo primo, exijt Demetrius Seleuci filius ab vr-
be Roma, & aſcendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit
illic. 2. Et factum eſt, vt ingreſſus eſt domum regni patrum ſuorum, compre-
hendit exercitus Antiochum & Lyſiam, vt adducerent eos ad eum. 3. Et res ei
innotuit: & ait: Nolite mihi oſtendere faciem eorum. 4. Et occidit eos exer-
citus. Et ſedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui. 5. & venerunt ad eum vi-
ri iniqui & impij ex Iſrael: & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri ſacerdos. 6. Et
accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius, omnes
amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra. 7. Nunc ergo mitte virum, cui
credis, vt eat, & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis:
& puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum. 8. Et elegit rex ex amicis ſuis
Bacchidem, qui dominabatur trans flumen magnum in regno, fidelem regi: & miſit
eum, 9. vt videret exterminium, quod fecit Iudas: ſed & Alcimum im-
pium conſtituit in ſacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Iſrael.
10. Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miſe-
runt nuntios, & locuti ſunt ad Iudam, & fratres eius, verbis pacificis in dolo. 11. Et
non intenderunt ſermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu
magno. 12. Et conuenerunt ad Alcimum & Bacchidem congregatio ſcriba-
rum requirere quæ iuſta ſunt: 13. & primi Aſſidæi qui erant in filijs Iſrael, &
exquirebant ab eis pacem. 14. Dixerunt enim: Homo ſacerdos de ſemine Aaron
venit, non decipiet nos. 15. Et locutus eſt cum eis verba pacifica: & iurauit illis,
dicens: Non inferemus vobis malum neque amicis veſtris. 16. Et crediderunt
ei: & comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die, ſecundùm ver-
bum quod ſcriptum eſt: 17. Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum
effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret. 18. Et incubuit ti-
mor & tremor in omnem populum: quia dixerunt: Non eſt veritas & iudicium in
eis: tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum quod iurauerunt. 19. Et
mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & com-
prehendit multos ex eis qui à ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in
puteum magnum proiecit. 20. Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum
eo auxilium in adiutorium ipſi. Et abijt Bacchides ad regem: 21. & ſatis agebat
Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui. 22. & conuenerunt ad eum omnes, qui
perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam ma-
gnam in Iſrael. 23. Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo
erant, filijs Iſrael, multò plus quàm Gentes. 24. & exijt in omnes fines Iudææ in
circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltrà exire in regio-
nem. 25. Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cogno-
uit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis
criminibus. 26. Et miſit rex Nicanorem, vnum ex principibus ſuis nobilioribus,
qui erat inimicitias exercens contra Iſrael: & mandauit ei euertere populum.
27. Et venit Nicanor in Ieruſalem cum exercitu magno, & miſit ad Iudam &
ad fratres eius verbis pacificis cum dolo, 28. dicens: Non ſit pugna inter me &
vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies veſtras cum pace. 29. & venit ad
Iudam, & ſalutauerunt ſe inuicem pacificè: & hoſtes parati erant rapere Iudam,
30. Et innotuit ſermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterritus eſt
ab eo, & ampliùs noluit videre faciem eius. 31. Et cognouit Nicanor quoniam de-
nudatum eſt conſilium eius: & exiuit obuiàm Iudæ in pugnam iuxta Capharſalama.

32. Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt in
ciuitatem Dauid: 33. Et poſt hæc verba aſceodit Nicanor in montem Sion: & exi-
erunt de ſacerdotibus populi ſalutare eum in pace, & demonſtrarē ei holocautoma-
ta, quæ offerebantur pro rege. 34. Et irridens ſpreuit eos, & polluit: & locutus eſt
ſuperbè, 35. & iurauit cum ira, dicens: Niſi traditus fuerit Iudas, & exercitus e-
ius in manus meas, continuò cùm egreſſus fuero in pace, ſuccendam domum iſtam.
Et exijt cum ira magna: 36. & intrauerunt ſacerdotes, & ſteterunt aote faciem
altaris & rempli: & flentes dixerunt: 37. Tu Domine elegiſti domum iſtam ad
inuocandum nomen tuum in ea, vt eſſet domus orationis & obſecrationis populo
tuo. 38. fac vindictam in homine iſto, & exercitu eius, & cadaot in gladio: me-
mento blaſphemias eorum, & ne dederis eis vt permaneanr. 39. Et exijt Nicanor
ab Ieruſalem, & caſtra applicuit ad Bethoron: & occurrit illi exercitus Syriæ. 40. Et
Iudas applicuit in Adarla cum tribus millibus viris: & orauit Iudas, & dixit. 41. Qui
miſſi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blaſphemauerunt te, exijt angelus, &
percuſſit ex eis centum octogintaquinque millia: 42. ſic contere exercitum in con-
ſpectu noſtro hodie: & ſciant ceteri quia malè locurus eſt ſuper ſancta tua: & iudica
illum ſecundùm malitiam illius. 43. Et commiſerunt exercitus prælium tertiade-
cima die menſis Adar: & contrita ſunt caſtra Nicanoris, & cecidit ipſe primus in
prælio, 44. Vt autem vidit exercirus eius quia cecidiſſet Nicanor, proiecerunt ar-
ma ſua, & tugerunt. 45. & perſecuti ſunt eos viam vnius diei, ab Adazer vſquequò
veniatur in Gazara, & tubis cecinerunt poſt eos cum ſignificatiooibus: 46. & exie-
runt de omnibus caſtellis Iudææ in circuitu, & ventilabant eos cornibus, & con-
uertebantur iterùm ad eos, & ceciderunt omnes gladio, & non eſt relictus ex eis nec
vnus. 47. Et acceperunt ſpolia eorum in prædam: & caput Nicanoris amputa-
uerunt, & dexteram eius, quam extenderat ſuperbè, & attulerunt & ſuſpenderunt
contra Ieruſalem. 48. Et lætatus eſt populus valdè, & egerunt diem illam in læ-
titia magna, 49. Et conſtituit agi omnibus annis diem iſtam: tertiadecima die men-
ſis Adar. 50. Et ſiluit terra Iuda dies paucos.

VERS. 1. *Hiſtoria Antiochi & Demetrij.*

A ANNO 151. (Græcorum) EXIIT DEMETRIVS SELEVCI FILIVS AB VRBE ROMA] Vt hiſtoriam hanc ab ouo intelligas, nota ex Appiano, Iuſtino & alijs Antiochum Magnum cum Hanibale deuictum a L. Scipione, & Romanis pacē cum eo iniſſe, ac obſidē pacis miſiſſe Romam filium iuniorem Antiochum Epiphanem c. 1. v. 11. Mortuo Antiocho Magno ſucceſſit filius ſenior Seleucus Philopater, qui fratrē ſuum Ant. Epiphanem Romà reuocauit ad ſe, vt eius opere Syriam recuperaret & Ægyptum occuparet, ac eius loco obſidem Romanis dedit filium ſuum Demetrium decennē, de quo hic agitur. Defuncto paulò pòſt Seleuco ſucceſſit frater Ant. Epiphanes, qui 12. annis regnauit: quibus exactis moriens ſubſtituit ſibi filium Antiochum Eupatorem puerum nouennem. Demetrius Romæ id audiens petijt à Romanis miſſionem, vt regnum paternum, quod ei tanquam Seleuci ſenioris Epiphanis fratris filio iure debebatur, excluſo Eupatore puero cōſobrino ſuo, adiret. Negarunt Romani, fauerunt q; Eupatori, à quo quaſi puero nil metuebant. Videns id Demetrius clam Româ fugit in Syriam: Syri id audientes turmatim ad eum, quaſi legitimum regni ſucceſſorem confluxerunt, imò milites Eupatoris ab eo ad Demetrium, quaſi regem defecerunt, eiuſque iuſſu Eupatorem cum tutore Lyſia occiderunt: Demetrius ergo Antiochiā occupans in ea cœpit regnare annum ætatis agens 23. nam decimo ætatis anno à Seleuco patre obſes miſſus fuit Romam, ibique manſit tota vita Antiochi Epiphanis patrui ſui per 13. annos, ac eo mortuo ætatis ſuæ anno 23. in Syriam redijt & regnum auitum recepit. Audi Appianum in Syriaco: *Senatus latus audijt Antiochum* (Epiphanem) *qui paucis annis generoſè regnauerat tam citò mortuum. Attamen Demetrium Seleuci filium nepotem Magni Antiochi, cōſobrinum huius pueri* (Eupatoris) *adhuc in vrbe obſidē, ingreſſum iam annum vigeſimum tertium, quamuis rogantem, & dicentem ſe propriorem hæredem, noluit in regnum deducere, exiſtimans conducibilius ſibi regi Syriam à puero, quàm à viro.* Et ſtatim: *Demetrius rurſum patres adijt rogans, vt ſaltem obſes eſſe deſineret, quādoquidem permutatus ſit Antiocho, qui tunc defunctus erat. Et cùm ne hoc quidem impetraret, clam aufugit nauigio, exceptuſq; à Syris magna gratulatione regnum adeptus eſt, Lyſia primùm interfecto, mox & puero, eiectoq; Heraclida, & Tymartho vt rebelli occiſo, qui alioquin etiam Babylonis præfecturam malè adminiſtrauerat. Quamobrem Soter appellatus eſt, orto à Babylonijs initio.* Hanc ergo ob cauſam Demetrius hic cognominatus fuit *Soter*, id eſt, *ſaluator*, inquit Euſeb.

B in Chron. & Appianus in Syriaco.

ASCENDIT CVM PAVCIS IN CIVITATEM MARITIMAM] ſcilicet Tripolim, vt dicitur 2. Machab. 14. 1. ibique à ſuis Syris, vt legitimus rex agnitus cœpit regnare, donec exercitus Syriacus Eupatoris audiens eius aduentum, eum Antiochiam inuitauit ad occupandum regni Syriæ metropolim. vnde ſequitur:

ET FACTVM EST, VT INGRESSVS EST DOMVM REGNI PATRVM SVORVM, id eſt, vrbem regiam, regnique metropolim, puta Antiochiam, COMPREHENDIT EXERCITVS (Syriacus Eupatoris fauens Demetrio, ad eumque, quaſi legitimum regem tranſiens) ANTIOCHVM Eupatorem, ET LYSIAM eius tutorem, VT ADDVCERENT EOS AD EVM] Demetrium. VERS. 2.

ET RES EI INNOTVIT, ET AIT: NOLITE MIHI OSTENDERE FACIEM EORVM] q. d. nolo eos videre, VERS. 3.

dere, ne Eupatoris conſobrini mei pueri aſpectu ad miſericordiam, & vitam ei condonandam flectat, q.d. malo eos aſpicere mortuos, quàm viuos, ne ſi ego eos occidam, habear ſæuus & crudelis: vos ergo, quaſi inſcio me eos occidite, vt ſolus ſecurè ſine æmulo regnem. vndè ſequitur:

Vers. 4. Et occidit eos exercitus] Hinc patet Eupatorem vix biennium regnaſſe, cœpit enim regnare poſt mortem patris Antiochi Epiphanis, quæ contigit anno 149. Græcorum, vt dictum eſt, deſijt verò anno 151. Græcorum, quo Demetrius regnum adijt, & Eupatorem iam vndecim annorum occidit, vt liquet ex v. 1.

Porrò Eupator tam citò regno, & vita Deo vindice ſpoliatus eſt; tum ob ſcelera patris Ant. Epiphanis; tum ob ſua, præſertim ob periurium, quo fidem Iudæ & Iudæis datam violauit, vt dictum eſt c. præced. v. 62.

Vers. 5. Et Alcimus dux eorum, qui volebat fieri sacerdos] ſummus, id eſt, Pontifex. Impius & ambitioſus Alcimus inuidens Iudæ Pontificatum, & Principatum, eum ab Ant. Eupatore obtinuit, eoque occiſo eumdem ſibi dari, vel potiùs datum confirmari petijt à Demetrio, & obtinuit. Fuit ergo ipſe Pſeudo-Pontifex, imò apoſtata, & proditor Iſraelis: nam omnes veri Iſraelitæ Iudam Machabæum habebant pro vero Pontifice & Principe.

Vers. 6. Perdidit Iudas et fratres eius omnes amicos tuos] puta Duces & milites Syros, quos contra eos miſit Ant. Epiphanes, eiuſque filius Eupator, quorum ille tuus fuit patruus, hic conſobrinus. q.d. mitte ergo ô Demetri mecum Ducem cum copijs, qui Iudam hoſtem tuum Pontificatu, & Principatu priuet, meque tibi amicum, & fidum in eius locum ſubſtituat. Credidit Demetrius ſceleſto Alcimo calumniatori, miſitque cum eo Bacchidem contra Iudam.

Vers. 8. Et elegit rex (Demetrius) ex amicis (aulicis) suis Bacchidem, qui dominabatur (quaſi præfectus, & Viceerex) trans flumen] Euphratem in Meſopotamia: hæc enim inter Tigrim & Euphratem interiacet, ijſque vndique ambitur, & cingitur, indeque vocatur Meſopotamia, q.d. in medio duorum fluminum ſita.

Vers. 13. Et primi Assidæi] de quibus c. 2, 42. qui erant viri pij, religioſi, ac zeloſi, ideoque cum Iuda pro Iſraele fortiſſimè depugnantes, qui nimis creduli Alcimo quaſi ſacerdoti Aaronico ab eo decepti, capti & cæſi ſunt.

Vers. 16. Secundum quod scriptum est] Pſalm. 78. verſ. 2.

Vers. 17. Carnes sanctorum tuorum] Hebr. חֲסִידֶיךָ *chaſidecha*; vnde nomen *Aſſidæi*, id eſt ſancti, pij & miſericordes. Ad litteram ergo de Aſſidæis hic ab Alcimo occiſis, ante tot centenos annos illo Pſalmo vaticinatus eſt Dauid.

Vers. 23. Et vidit Iudas] Iudas ſe oppoſuit Alcimo, ceteriſque apoſtatis Iſraelis, eoſque quaſi leo laniauit, & diſcerpſit.

Vers. 26. Et misit rex Nicanorem] loco Bacchidis, cum validioribus copiis, vt Iudam & Iudæos cõtereret, & Alcimum eueheret.

Vers. 27. Et venit Nicanor] Hic multa ſupplenda & intexenda ſunt, quæ narrantur 2. Machab. 14. nimirum Nicanorem præfectum fuiſſe elephantorum, qui iuſſu Demetrij veniens in Iudæam, illicò omnes gentiles in ea reliquos æquè ac apoſtatas

A Iudæorum ad ſe euocauit, ex eiſque copias contra Iudam, & Iudæos inſtruxit. Iudas cum ſuis de more ad preces, & Dei opem implorandam confugit. Simon frater Iudæ in aciem contra Nicanorem proceſſit, ſed videns tantas eius copias exterritus retrorſum abijt. Nicanor metuens Iudæ vires, & victorias petijt cum eo colloqui, & de pace paciſci. Iudas die dicta cõparuit ſolus, ſed iuxta ſe in latebris milites armatos conſtituit, vt ſi quis dolus pateſceret, illicò ad ſe defendendum accurrerent. Verùm nullus tum fuit dolus, ſed ſeriò rem egit Nicanor, ac cum Iuda ſincerè pacem inijt. Videns hoc, dolenſque Alcimus, Nicanorem apud regem Demetrium accuſauit, quòd infideliter res regis egiſſet, ac cum Iuda hoſte amicitiã contraxiſſet. Rex hac de re indignans acres ad B Nicanorem dedit litteras, quibus iuſſit, vt Iudam caperet, & ad ſe Antiochiam perduceret. Nicanor acceptis litteris ſatagit regis iuſſa explere, ac Iudã per dolum, & priſtinam amicitiæ ſimulationem capere, & ad regem mittere. Aduertit id Iudas, ac ſe ab eo ſubduxit, vt hîc narratur. Quare Nicanor aperto marte Iudam aggreſſus ab eo cæſus, capiteque truncatus fuit.

Et exivit obviam Iudæ in prœlium iuxta Capharsalama] id eſt, iuxta Antipatridem. nam vrbs hæc amœna, & diues in tribu Manaſſe, poſteà ab Herode Aſcalonita inſtaurata, & aucta à patre ſuo Antipatro, dicta eſt Antipatris, vel Antipatrida, ad quã è Ieruſalem captiuus abductus eſt S. Paulus ſtipatus 470. militibus Act. 23. Hodie villa eſt, quæ Aſſur dicitur. ita Adrich. & alij. Vers. 31.

C Et fugerunt (reliqui à Iuda non occiſi) in civitatem David] puta in arcem Sion, quam Antiochiſtæ obtinebant. Vers. 32.

Et polluit] profanauit templum in Sion inferendo in illud Gentiles idololatrias cum ſuis idolis & ſpurcitijs. Secundò & aptiùs *polluit* ipſos *ſacerdotes*, vti addunt Græce, ipſos cogendo, vt cibos immundos, & pollutos comederent vel Deo offerrent. Vers. 34.

Locutus est superbe] blaſphemans templum, legem, & Deum, ideoque quaſi alter Sennacherib cæſus eſt v. 38. & 47. Cùm enim quidã è Iudæis dixiſſent eſſe Deum viuum in cælo, qui mandaſſet ſeruari ſabbatum, reſpondit Nicanor: *Et ego potens ſum ſuper terram, qui impero ſumi arma* (in ſabbatho) *& iuſſa regis impleri.* 2. Macb. 15. vbi & additur linguam Nicanoris blaſphemam, idcircò paulò poſt fuiſſe minutim conciſam, & auibus ad deuorandum proiectam.

Et iuravit cum ira dicens: Nisi traditus fuerit Iudas &c. succendam domum istam] id eſt ſuccendam templum. Fuſiùs hæc omnia narrantur 2. Machab. c. 14. & 15. v. 5. Vers. 35. D

Et commiserunt prælium tertia decima mensis Adar (Februarij) et contrita sunt castra Nicanoris (cæſis 35. millibus) et cecidit ipse primus] vt qui primus, & dux fuerat in blaſphemia, & culpa, primus pariter, & Dux ceterorum foret in pœna, & vindicta. Addit Gorionides Iudam prouocaſſe Nicanorem ad duellũ, in eoq; eum occidiſſe. Audi eum c. 21. *Miſit ad Nicanorem Iudas, dicens, quando accingis te egredere in agrum, & oſtendam ſolum virum, quem etiam contra penetralia quæſiſti. En is exſpectat te in conualle & planitie.* Et paulò poſt: *Vidit Iudas in pugna Nicanorem habentẽ in ſua manu gladium euaginatũ; clamanſq; ait* Vers. 43.

contra te, ô Nicanor, & cùm curreret contra illum in feruoris ſui virtute; auertit Nicanor humerum ſuum, & fugit à facie Iudæ. At Iudas apprehendit eum, percuſſitq́; gladio ſuo, & diſſecuit in duas partes. Verùm hæc coficta videntur. In tanto enim hoſtium numero totis aciebus prælianduʼ erat, non ſigillatim duellandum. Additur 2. Machab. 15. Iudam ſuis narraſſe ſomnium, quo Onias oſtenderat ſibi Ieremiam porrigentem aureum gladium, dicentemque: *Accipe ſanctum gladium munus à Deo, in quo deijcies aduerſarios populi mei Iſraël*, illoque eos animaſſe ad pugnam, certamque victoriam.

VERS. 45. ET TVBIS CECINERVNT POST EOS CVM SIGNIFICATIONIBVS] nimirum certa tubarum modulatione ſignificantes hoſtes eſſe profligatos, ideoque fugere, vt hoc ſigno Iudæi vndequaque exciti accurrerent, ac fugientes perſequerentur & mactarent. Vnde ſequitur:

VERS. 46. ET EXIERVNT DE OMNIBVS CASTELLIS (oppidis, pagis, & vicis) IVDÆÆ IN CIRCVITV, ET VENTILABANT EOS CORNIBVS] id eſt, deijciebant & repellebant eos ſuis armis, & gladijs, ſicut tauri ſuis cornibus deijciunt agnos, vel ſegetes.

ET CONVERTEBANTVR ITERVM AD EOS] q. d. hoſtes à Iudæis vndique concurrentibus repulſi, reuertebantur ad Iudam, & Iudæos ſe inſequentes, ibique ab eis profligati.

CECIDERVNT OMNES GLADIO, ET NON EST RELICTVS EX EIS NEC VNVS] q. d. omnes ad vnum

A fuere mactati, ita vt ne vnus quidem euaderet, foretque tantæ cladi ſuperſtes. Magna, & inſolita fuit hæc Iudæ victoria, & Nicanoris ſtrages, idq; ob eius ſuperbiam & blaſphemiam. Hoc ergo ſecundo Nicanoris prælio ceciderunt militum eius 35. millia, ſicut primo prælio v. 32. ceciderant quinque millia.

ET CAPVT NICANORIS AMPVTAVERVNT ET DEXTERAM EIVS, QVAM EXTENDERAT SVPERBE (contra templum minans, iuranſque ſe illud combuſturum v. 35.) ET SVSPENDERVNT CONTRA IERVSALEM] in arce Sion 2. Machab. 15. ſic ſuſpenſum fuit caput Goliath à Dauide cæſi, & Holophernis à Iudith, & Saulis à Philiſthæis 1. Reg. vlt. VERS. 47.

ET CONSTITVIT (Iudas) AGI (quaſi feſtum celebrari) OMNIBVS ANNIS DIEM ISTVM TERTIA DECIMA DIE MENSIS ADAR] qua pariter olim Iudæi ab Aman deſtinati internecioni per Eſther liberati fuerant. Vnde dies hæc & feſtum vocatur, *Pridie Mardochæi*; hoc enim feſtum liberationis per Eſther & Mardochæum celebratur 14. die Adar, feſtum verò hoc ob cæſum Nicanorem 13. die Adar. 2. Machab. 14. 37. VERS. 49.

ET SILVIT TERRA IVDA DIES PAVCOS] ſcilicet vſque ad annum ſequentem, qui fuit Græcorū 152. quo Demetrius nouum Ducem, nouumque exercitum in Iudæam immiſit, cum quo Iudas confligens occubuit, vt audiemus c. 9. VERS. 50.

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Recenſentur fortia & fidelia facta Romanorum, ob quæ Iudas cum eis fœdus init. Vnde Romani iubent Demetrio, vt ceſſet ab infeſtatione Iudæorum.

1. ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia ſunt potentes viribus, & acquieſcunt ad omnia, quæ poſtulantur ab eis: & quicumque acceſſerunt ad eos, ſtatuerunt cum eis amicitias, & quia ſunt potentes viribus. 2. Et audierunt prælia eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxerunt ſub tributum: 3. Et quanta fecerunt in regione Hiſpaniæ, & quòd in poteſtatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic ſunt, & poſſederunt omnem locum conſilio ſuo, & patientia: 4. locaque quæ longè erant valdè ab eis, & Reges qui ſuperuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percuſſerunt eos plaga magna: ceteri autem dant eis tributum omnibus annis. 5. Et Philippum & Perſen Ceteorum regem, & ceteros qui aduerſum eos arma tulerant, contriuerunt in bello, & obtinuerunt eos: 6. Et Antiochum magnum regem Aſiæ, qui eis pugnam intulerat habens centum viginti elephantos, & equitatum, & currus, & exercitum magnum valdè, contritum ab eis. 7. Et quia ceperunt eum viuum, & ſtatuerunt ei vt daret ipſe, & qui regnarent poſt ipſum, tributum magnum, & daret obſides, & conſtitutum, 8. Et regionem Indorum, & Medos, & Lydos, de optimis regionibus eorum, & acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi. 9. Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, & tollere eos: & innotuit ſermo his, 10. Et miſerunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contra illos, & ceciderunt ex eis multi, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eorum poſſederunt, & deſtruxerunt muros eorum, et in ſeruitutem illos redegerunt vſque in hunc diem: 11. Et reſidua regna et inſulas, quæ aliquando reſtiterant illis, exterminauerunt, et in poteſtatem redegerunt. 12. Cum amicis autem ſuis, et qui in ipſis requiem habebant, conſeruauerunt amicitiam, et obtinuerunt regna, quæ erant proxima, et quæ erant longè; quia quicumque audiebant nomen eorum, timebant eos: 13. quibus verò vellent auxilio eſſe vt regnarent, et regnabant:

quos

quos autem vellent, regno deturbabant: et exaltati ſunt valdè 14. Et in om-
nibus iſtis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in
ea. 15. Et quia curiam fecerunt ſibi, & quotidie conſulebant trecentos viginti
conſilium agentes ſemper de multitudine, vt quæ digna ſunt, gerant: 16. &
committunt vni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſæ
terræ ſuæ, & omnes obediunt vni, & non eſt inuidia, neque zelus inter eos. 17. Et
elegit Iudas Eupolemum, filium Ioannis, filij Iacob, & Iaſonem, filium Eleazari, &
miſit eos Romam conſtituere cum illis amicitiam, & ſocietatem: 18. & vt au-
ferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt quòd in ſeruitutem premerent re-
gnum Iſrael. 19. Et abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt curiam
& dixerunt: 20. Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miſe-
runt ad nos ſtatuere vobiſcum ſocietatem & pacem, & conſcribere nos ſocios & a-
micos veſtros. 21. Et placuit ſermo in conſpectu eorum. 22. Et hoc ſcriptum eſt,
quod reſcripſerunt in tabulis æreis, & miſerunt in Ieruſalem, vt eſſet apud eos ibi
memoriale pacis & ſocietatis. 23: BENE SIT ROMANIS, & genti Iudæorum, in
mari & in terra, in æternum: gladiuſque & hoſtis procul ſit ab eis. 24. Quòd ſi in-
ſtiterit bellum Romanis priùs, aut omnibus ſocijs eorum in omni dominatione eo-
rum: 25. auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno: 26.
& præliantibus non dabunt, neque ſubminiſtrabunt triticum, arma, pecuniam, na-
ues, ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes.
27. Similiter autem & ſi genti Iudæorum priùs acciderit bellum, adiuuabunt Ro-
mani ex animo, prout eis tempus permiſerit: 28. & adiuuantibus non dabitur tri-
ticum, arma, pecunia, naues ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum
abſque dolo. 29. ſecundum hæc verba conſtituerunt Romani populo Iudæorum.
30. Quòd ſi poſt hæc verba hi aut illi addere aut demere ad hæc aliquid voluerint,
facient ex propoſito ſuo: & quæcumquè addiderint, vel dempſerint, rata erunt.
31. Sed & de malis, quæ Demetrius rex fecit in eos, ſcripſimus ei dicentes: Quare
grauaſti iugum tuum ſuper amicos noſtros, & ſocios Iudæos? 32. Si ergo iterum
adierint nos, aduerſum te faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari ter-
raque.

VERS. 1. ET AVDIVIT IVDAS NOMEN (famam bellicæ fortitudinis & virtutum politicarum) ROMANORVM] Nota τὸ *audiuit*, ſignificat heroica facta Romanorum, quæ deinceps narrantur auditu & fama fuiſſe perlata ad Iudam & Iudæos; hinc tamen non ſequitur omnia illa eſſe vera. Fama enim ſæpè maior eſt veritate, ac rem ſupra veritaté adauget, vel detorquet, dum quiſque famæ ex ſuo aliquid addit, vel demit, vti quotidie in narrationibus non tantùm auditorum, ſed & oculatorum teſtium experimur. Hoc reſponderi poſſet Nouatibus, qui I. Machab. è canone expungunt, obiectantes eos, hic maiora tribuere Romanis, quàm eis tribuant Liuius, Florus, Diodor. Plutar. Ita Serarius, Salianus, Sanchez & alij. Verùm ſi preſſè ſingula, quæ de eis hìc dicuntur examinentur nihil eſt inuenire, quod falſi argui poſſit, quodque rectè cum hiſtoricis prophanis cõciliari nequeat, vt ſigillatim oſtendam. Sic in Euangelijs multa à Iudæis dicuntur de Chriſto, vt quod ſit Samaritanus, potator vini, dæmoniacus, quæ fuere falſiſſima, ſed Iudæos ea dixiſſe veriſſimum eſt, & hoc tantùm vult Script. vti docet S. Auguſt. quæſt. 6. ad Oroſium.

ACQVIESCVNT AD OMNIA, QVÆ POSTVLANTVR AB EIS] ſi nimirum poſtulata ſint æqua & iuſta, nec Romanorum commodis, vel iuribus contraria.

VERS. 2. ET AVDIERVNT (Iudas & Iudæi) PRÆLIA EORVM ET VIRTVTES BONAS] Græcè ἀνδραγαθίας, id eſt, virilitates, ſtrenuitates, res fortiter geſtas, fortitudines, præclarè facta. nam ἀνδραγαθεῖν,

A idem eſt, quod viriliter ago, virum me gero, fortiter ago, fortem & bonum virum me præſto.

QVAS FECERVNT IN GALATIA] hanc enim ſub hoc tempus armis ſubegere Romani, vt patet ex Liuio, Ioſepho, Iuſtino & alijs. Per Galatas intelligit Gallo-græcos, quos Romani bello appetiuêre, eo quòd Antiochum Magnum contra Romanos pugnantem adiuuiſſent, vnde contra eos miſerunt Manlium Volſonē, qui eos vicit, & poſt biennium de eis triumphauit teſte Liuio l. 38.

ET QVANTA FECERVNT IN REGIONE HISPANIÆ (eam per multa & longa bella ſibi ſubiugando:) ET QVÒD IN POTESTATEN REDEGERVNT METALLA ARGENTI ET AVRI QVÆ ILLIC SVNT] nã auri, & argenti fodinas feraciſſimas illo quo fuiſſe in Hiſpania teſtantur Plinius, Strabo & VERS. 3.
B alij. Argentifodinas etiamnum ibi eſſe teſtatur Mariana, alijque chronographi & hiſtorici. Vide Pinedam l. 4. de rebus Salomonis c. 4. n. 6.

ET POSSEDERVNT OMNEM LOCVM (omnes vrbes & arces Hiſpaniæ) CONSILIO SVO ET PATIENTIA] Græcè μακροθυμία, id eſt, longanimitate, quam maximè Romani oſtenderunt in domanda Hiſpania: nam eam omnem non domueſunt niſi poſt 230. annos, quibus aſſiduè, ſed ſucceſſiuè progrediendo eum eius incolis bella geſſerunt, nam alias prouincias longè citiùs occuparũt. ita Liuius, Diodor. Iuſtinus, Florus & alij. Porrò in Hiſpania præclaras res geſſerunt Scipio Africanus, eiuſque pater, & patruus.

Moral. diſce hic à Romanis omnes hoſtes tam corporis, quàm animæ, adeoque omnes cupidita-

tes, & paſſiones animi, omniaque vitia ſuperari conſilio, & patientia, id eſt longanimitate, longanimique conſtantia, & perſeuerantia in illis debellandis; nil enim tam inſolitum, tam potens, tam efferum, quod conſilium & conſtantia non edoment, vti docet S. Baſil. Caſſia. & alij.

Myſticè Hugo: Sancti, ait, poſſident cælum conſilio, dum ſcilicet ſequuntur conſilium Chriſti: *Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum calorum.* Matth. 5. terram verò poſſident patientia, iuxta illud Chriſti ibidem: *Beati mites quoniam ipſi poſſidebunt terram.* Rurſum Martyres obtinent cælum patientia, Confeſſores conſilio.

Vers. 4. Locaque quæ longe erant valde ab eis (tum in Aſia, tùm in Africa, ac præſertim Carthaginem Romę æmulam &c.) contriverunt] Bella enim Rom. cum Hannibale & Carthagineſibus per Q. Fabium Max. & P. Scipionem Africanum hoc tempore geſta fuere, vnde de ijs hunc verſum explicat Ioſephus.

Vers. 5. Et Philippum, eiuſque filium ſpurium Persen (quem Liuius, alijque vocant *Perſeum*) Ceteorum, id eſt, Macedonum (vti dixi c. 1. v. 1.) & Epiri regem &c. contriverunt] per L. Æmilium Paulum, qui poſt bellum quatuor annorum Perſeum captum Romam in triumphum duxit, ac Macedoniam, Epirumque Romanis ſubiecit anno vrbis conditæ 585.

Vers. 6. Et Antiochum Magnum (patrem Seleuci & Antiochi Epiphanis, auum Demetrij æquè, ac Ant. Eupatoris) contritum ab eis] puta à Romanis per Scipionem Aſiaticum fratrem Scipionis Africani. Nam, vt ait Liuius lib. 37. *Ad 50. millia peditum eo die cæſa dicuntur, equitum quatuor millia, mille 400. capti, & quindecim cum rectoribus elephanti;* nec mirum Antiochum contra Romanos in aciem eduxiſſe 120. elephantes, cùm idem contra Ptolomæum Epiphanem eduxerit centum & duos, teſte Polybio l. 5.

Vers. 7. Et quia ceperunt eum vivum] Hoc non aſſerunt Appianus, Liuius & Iuſtinus, ſed nec negant, imò ſubiudicant, dum narrant Antiochum ita à Romanis fuiſſe conſtrictum, & concluſum, vt quaſi captus Scipioni victori manus dederit, conceſſeriſque omnia, quæ poſtulabat, ac præſertim tributum magnum, bis mille talentorum quotannis, tam à ſe, quàm a ſuis poſteris pendendum; et daret obsides, inter quos primarius fuit Ant. Epiphanes iunior eius filius.

Et constitutum] Græcè *διαστολήν*, id eſt, *diſtinctionem* & diuiſionem, vt ſcilicet, diuiſo eius regno in duas partes vnam meliorem daret Eumeni regi Pergami, ſuo æmolo, & amico Romanorum; alteram verò viliorem ſibi ſeruaret, ac ferè in Syria ſola, lociſque cis Taurum montem ſitis regnaret: hoc enim quaſi conſtitutum regnorum ſuorum penſum Romanis dare coactus fuit Antiochus. vnde explicans ſubdit:

Vers. 8. Et regionem Indorum] ita vocat prouincias vltra Taurum montem ſitas ab Antiocho occupatas, vti ex Procopio, Strabone, & alijs demóſtrat Serarius.

Et Medos et Lydos de optimis regionibus eorum] q. d. Antiochus coactus fuit cedere Romanis regiones vltra Taurum ſitas, item Mediam & Lydiam, quæ erant optimæ regiones ipſius, ac patrum & poſterorum eius, quas ab eis acceptas Romani dederunt Eumeni re-

A gi Romanorum amico, ſed Antiochi inimico. Id prædixit Daniel. c. 11. v. 8. vide ibi dicta.

Et quia qui erant apud Helladam] Græcè, *in Hellade*, id eſt, in Græcia; nam ἕλληνες, id eſt Græci voluerunt ire et tollere eos furtim & per inſidias trucidare legiones Romanorũ, in eorum vicinia degentes. Reſpicis quoque ad Ætolos, qui primi è Græcis cum Romanis bellarunt. Horum enim Dux Damocritus T. Quintio Flaminio petenti reſponſum dixit, ſe id in Italia daturum, cùm Ætoli ad Tiberim caſtra poſuiſſent. Vers. 9.

Et innotuit sermo (res, ſiue cædis machinatio) eis, ſcilicet Romanis. Vers. 10.

Et miserunt (Romani) ad eos (Græcos) Ducem unum] Nabim, ac deinde alios, qui varijs conflictibus paulatim domuere, & ſubegere Græcos vniuerſos, vti narrat Liuius, & alij.

Cum amicis autem, et qui in eis requiem B habebant] Græcè, *qui acquieſcebant* Romanis, illorum iuſſis, vel poſtulatis ſeſe accommodãtes fideliter conservaverunt amicitiam, eoſque ad magnas opes, & honores euexerunt, vti de Eumene iam dictum eſt. Idem cõtigit Geloni regi Syracuſæ, & Maſſaniſſæ regi Numidiæ, & Ptolomæis Philometori, & Phyſconi regibus Ægypti. Vers. 12.

Nec induebatur purpura] id eſt, purpureo paludamento, quaſi cæterorum rex vel imperator. Nam alioqui Senatores Romani purpurea toga ornabantur. Alia erat ergo purpura conſularis, alia regia, imò conſules propriè non habebant togas purpureas, ſed purpura tantùm prætextas, vti ex Liuio docet Salianus. Vers. 14.

Et quia (quòd) curiam fecerunt] id eſt, ſenatum virorum ſenum, & ſapientum, puta Patritiorum, eiſque curiam ædificauerunt, vt in ea quotidie congregarentur de re publica conſilia ſua votaque collaturi. Vers. 15.

C Et quotidie consulebant (conſultabãt, inter ſe) 320. viri] ſenatores, ſiue patritij. Romulus primo ſtatuit centum Senatores; mox creſcente Repub. Romanorum auxit eorum numerum ad ducentos; inde Tarquinius Priſcus, ait Halicarnaſſeus, ad trecẽtos, imò 320. vt hic dicitur: Graccho verò tumultuante excreuit ad ſexcentos, inde ad nongẽtos & mille, vti narrat Liuius, Florus & alij.

Et committunt uni homini magistratum suum] nam in periculis Romani creabant vnum dictatorẽ, qui toti Reip. præeſſet. Aliàs duos creabãt conſules, ſed ita vt vnus foris bella gereret; alter domi ſolus Remp. adminiſtraret. Quod ſi plura ingruerẽt bella diuerſis in locis, vnus vni exercitui & prouinciæ, alter alteri præerat. Quin & ſi vterq; conſul in iiſdem caſtris eſſent, alternis diebus eis præerãt ſinguli, vt ſcilicet vnus vno die D haberet faſces & imperaret, alter altero, vt patet ex clade Cannenſi, quæ ſub hoc tempus contigit hac de cauſa, quòd illo die præerat caſtris Varro Cõſul, qui nõ audito ſocio conſule Paulo cũ Hannibale cõflixit infeliciſſimè. Sic alternis diebus ius imperãdi habebãt Strategi in Græcia, Epiſtatæ Athenis, & Decemuiri Romæ: hi enim decimo die ius populo ſinguli reddebãt, inquit Liu. l. 3. Diodor. Plut. & alij. Putat Emman. Sa Iudam narratione aliquorum deceptum, putaſſe Romæ vnicũ fuiſſe magiſtratum, cui opinioni Dictatura præbuerat occaſionẽ, cùm tamẽ illa, nec annua fuerit, nec ordinarius magiſtratus, vti fuit Conſulatus. Vers. 16.

Et non est invidia, neque zelus inter

eos

Google

eos] Nõ erat Inuidia apud Romanos primos, qui paucis contenti, opes & honôres ſpernebant, vti fuere Camillus, Cincinnatus, Curius, Fabius &c. ſed poſteri eorũ inhiantes opibus & dignitatibus Reip. tempore Iudæ Machabæi cœpere laborare ambitione, & inuidia, ſed interna: non enim audebant exteriùs eã prodere, ne haberentur ſuperbi, auari, ideoque à gubernatione repellerentur: quare exterius non apparebat in eis inuidia, vel zelus, id eſt, æmulatio & contentio, vt ait hîc Iudas: ſed paolò poſt interna ambitio & inuidia in externã erupit, cùm Marius contra Syllam bello ciuili cõtendit, Iulius Cæſar contra Pompeium, Auguſtus contra Antonium. tuncque Reſp. eorum peſſundata eſt, ac Ariſtocratiæ ſucceſſit monarchia Auguſti & ſequentium Imperatorum. Audi Catoné apud S. Aug. l. 4. de ciuit. c. 22. *Nolite exiſtimare maiores noſtros armis Remp. ex parua magnam feciſſe. Si ita* [B] *eſſet multò pulcherrimam eã nos haberemus. Quippe ſociorum, atque ciuium, præterea armorum, & equorum maior copia nobis, quàm illis eſt: Sed alia fuere, quæ illos magnos fecerũt, quæ nobis nulla ſunt: domi induſtria, foris iuſtum imperium, animus in conſulendo liber, neque libidine, neque delicto obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam, publicè egeſtatem, priuatim opulentiam; laudamus diuitias, ſequimur inertiam: inter bonos & malos diſcrimẽ nullũ; omnia virtutis præmia ambitio poſſidet. Neque mirum, vbi vos ſeparatim ſibi quiſq; conſilia capitis, vbi domi voluptatibus, hic pecuniæ, aut gratiæ ſeruitis. Eo fit, vt impetus fiat in vacuã Remp.*

Vers. 17. Et elegit Iudas Evpolemvm &c. et Iasonem] id eſt, Ioſue, vel Ieſum; ſic enim Hebr. vocabatur, ſed quia Hebræi Græcis erant ſubditi à tempore Alexandri Magni, hinc pariter Græca aſſumpsêre nomina, vt pro *Ieſus*, id eſt, *ſaluator* vocarentur *Iaſon*, id eſt *ſanator* ab *ἰάω* id eſt, ſano. Sic [C] Eupolemus, Menelaus, Alcimus græca ſunt nomina, & talia ambiebant apoſtatæ, vt Antiochi, Demetrij, & Græcorum gratiam inirent.

Filivm Eleasari] Aliqui putant hunc Iaſonem fuiſſe filium Eleazari fratris Iudæi Machabæi, de quo c. 2. v. 5. alij Eleazari ſenis nonagenarij, qui pro lege Moſis generoſum obijt martyriũ 2. Machab. 18. ſed nil certi hîc ſtatui poteſt.

Et misit eos Romam, constitvere cvm illis amicitiam] Premebatur Iudas hinc validis copijs Demetrij, inde dolis Menelai, Iaſonis, & Alcimi Pſeudo-Pontificum, ideoq; apoſtatarum, æmulorum, & hoſtium ſuorum: ac videbat ſe cum paucis fidis Iudæis diu eis reſiſtere nõ poſſe. Prudenter ergo ad Romanos tunc rerum dominos confugit, eorumq; opem fœdus ineundo implorauit: quod ex voto ſucceſſit. Nam Romani ſcripſerunt ad Demetrium, iuſſeruntque ei, vt Iudam [D] & Iudæos deinceps nõ infeſtaret. Nec erat in hoc fœdere periculum idololatriæ, aut alterius mali, quia Romani omnibus gentibus permittebant ſuos Deos, pariamq; religionẽ. Erant enim politici, nec niſi politicum regimen ſuum ſeruare, & propagare ſtudebant, ad quod valdè ſibi vtile fore ſciebant, ſi gentium iura & numina non mutarent, ſed eas patrijs legibus, & numinibus viuere ſinerent. Secus fuit in Ioſaphat rege Iuda, qui à Propheta reprehenſus fuit 2. Paral. 19. quòd cum idololatra Ioram rege Iſrael fœdus, & coniugium contraxiſſet, per hoc enim idololatria ingreſſa eſt, & peruaſit regnum Iuda. Sic Dauid perſecutionẽ ſuſtinens à Saule confugit ad Achis regem Geth [A] idololatram 1. Reg. 27. Idem cum Naas rege Ammon fœdus inijt 2. Reg. 10. Et cum Tholmai rege Geſſur, cuius filiam duxit vxorem, 2. Reg. 3. 3. Sic Abraham, Iſaac & Iacob cum Palęſtinis, & Syris idololatris fœdera ſanxerunt Gen. c. 14. & 21. & 26. Licitè ergo; imò piè & ſanctè Iudas cũ Romanis pactũ inijt, vt eorom ope patriã, Remp. Eccleſiam, veramq; fidẽ, & religionem, quam Antiochus, & apoſtatæ euertere conabantur, tueretur & propugnaret. Iſto Rupertus Bleſenſis, & alij contrarium ſentiant, vt dicam c. ſeq. v. 18.

Dices: hoc fœdus cum Romanis fuit occaſio, cur Romani paulò pòſt Iudæam ſubegerint, & deinde rebellantem euerterint. Reſp. Cauſa huius ſubactionis non fuit fœdus, ſed Hyrcani, & Ariſtobuli nepotum Simonis Machabęi contentio de Principatu. Hi enim arbitrum delegerunt Pom- [B] peium, qui Principatum rectè adiudicauit Hyrcano, quaſi ſeniori, ſed cùm Ariſtobulus pugnaret, ac Ieruſalem caperet. Pompeius eum cũ vrbe expugnauit, & conſentiente Hyrcano Iudæam Romanis ſubiecit, vt fusè narrat Ioſephus.

In tabvlis æreis] Romani ſcribebant ſua fœdera æquè, ac leges in tabulis æreis, quas publicè appendebant ad eorum perpetuitatem, ac ne quis ea lacerare, vel abolere poſſet. Vers. 22.

Bene sit Romanis et genti Ivdæorvm] Eſt hoc initium & auſpicium fœderis, quo fœderi bene ominantur, & felicitatem apprecantur. q. d. quòd felix fauſtumque ſit Romanis æquè ac Iudæis fœdus vtrimq; inimus bene precãtes, vt illud vtriſq; contra hoſtes ſalutare ęquè ac perpetuũ ſit. Vers. 23.

Avxilivm feret (Romanis bello appetitis) gens Ivdæorvm provt tempvs dictaverit corde pleno] id eſt, ſincero, integro, perfecto. Vers. 25. [C] q. d. ſinceriſſimè, integerrimè & promptiſſimè Iudæi iuuabunt Romanos, ſi bellum eis ingrueret. vnde pro *corde pleno* v. 27. dicitur *ex animo*.

Et præliantibvs Iudæis Romani non dabvnt, neqve svbministrabvnt triticvm, arma, pecvniam, naves] ſed hæc omnia ſuo ſumptu præſtabunt Iudęi, vt gratis ſuccurrant Romanis; alioqui enim Romanorum non tã eſſent fœderati & amici, quam mercenarij pretio conducti. Amicitia enim gratuitam, & liberalem opem amico egenti præſtandam poſtulat. Vers. 26.

Et cvstodient mandata eorvm] vt pro Romanis militantes Iudæi Romanorum Duci per omnia ſubſint, perinde ac ſi is Iudęus eſſet, cuiuſque mandata planè exequantur, vti faciunt ceteri milites Romani: alioqui enim fruſtraneum eſſet Iudęorum auxilium, ſi ipſi ſua conſilia à Romanis diuerſa, imò ſubinde aduerſa ſequi vel- [D] lent. Sic enim ſchiſma facerent in exercitu, eumque hoſti cædendum obijcerent.

Similiter avtem &c.] q. d. ſimile auxilium gratuitum planè, ſincerum & liberale pręſtabunt Romani Iudęis, ſi à quopiam bello laceſſantur. Vers. 27.

Qvod si post hæc verba hi, avt illi (Romani, aut Iudęi cõditionibus fœderis iam dictis) addere, avt demere ab hæc aliqvid volverint, facient ex proposito svo] ſcilicet ex cõmuni vtriuſq; partis voluntate, & conſenſu. Vers. 30.

Scripsimvs ei] Demetrio, vt Iudæos vexare deſiſtat. Sed antequam hæ litteræ ad Demetrium venirent, ille iam miſerat Bacchidem, cum quo Iudas confligens, vicit quidem, ſed occubuit, vt audiemus c. ſequenti. Vers. 31.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Bacchides à Demetrio remiſſus in Iudæam eam vaſtat. Iudas octingentos dumtaxat in aciem educens, cum eo confligit & vincit; ſed dum fugientes inſequitur, à tergo læſus glorioſè cadit. mox Iudæi cum Bacchide paciſcuntur, qui dum ſocios Iudæ affligit, Iudæi probi Iudæ defuncto ſubſtituunt Ionatham eius fratrem v. 28. Inde v. 35. filij Iambri capiunt, cæduntque Ioannem fratrem Ionathæ, qui proinde Ioannis necem vlciſcitur: mox v. 44. cum Bacchide confligit, ceditq. mille viros: Alcimus quoque à Deo percutitur v. 44. Bacchides v. 58. ab Apoſtatis in Iudæam reuocatus, nunc dolo capere Ionatham, nunc vi ſatagit, ſed vbique repulſus, tandem cæſis apoſtatis cum Ionatha ſtabile fœdus init:

1. INtereà vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor & exercitus eius in prælio,
appoſuit Bacchidem & Alcimum rurſum mittere in Iudæam, & dextrum cornu
cum illis. 2. Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala, & caſtra poſuerunt in Ma-
ſaloth, quæ eſt in Arbellis: & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum
multas. 3. In menſe primo anni centeſimi & quinquageſimi ſecundi, applicue-
runt exercitum ad Ieruſalem: 4. & ſurrexerunt, & abierunt in Beream viginti
millia virorum, & duo millia equitum. 5. Et Iudas poſuerat caſtra in Laiſa, &
tria millia viri electi cum eo: 6. & viderunt multitudinem exercitus quia multi
ſunt, & timuerunt valdè: & multi ſubtraxerunt ſe caſtris, & non remanſerunt ex
eis niſi octingenti viri. 7. Et vidit Iudas quòd defluxit exercitus ſuus, & bellum
perurgebat eum, & confractus eſt corde, quia non habebat tempus congregandi eos,
& diſſolutus eſt. 8. Et dixit his qui reſidui erant: Surgamus, & eamus ad aduer-
ſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos. 9. Et auertebant eum, di-
centes: Non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modo, & reuertamur ad fra-
tres noſtros, & tunc pugnabimus aduerſus eos: nos autem pauci ſumus. 10. Et
ait Iudas: Abſit iſtam rem facere vt aufugiamus ab eis: & ſi appropiauit tempus no-
ſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ
noſtræ. 11. Et mouit exercitus de caſtris, & ſteterunt illis obuiàm: & diuiſi ſunt
equites in duas partes, & fundibularij & ſagittarij præibant exercitum, & primi cer-
taminis omnes potentes. 12. Bacchides autem erat in dextro cornu, & proxi-
mauit legio ex duabus partibus, & clamabant tubis. 13. exclamauerunt autem
& hi, qui erant ex parte Iudæ, etiam ipſi, & commota eſt terra à voce exercituum:
& commiſſum eſt prælium à mane vſque ad veſperam. 14. Et vidit Iudas, quod
firmior eſt pars exercitus Bacchidis in dextris, & conuenerunt cum ipſo omnes
conſtantes corde: 15. & contrita eſt dextera pars ab eis, & perſecutus eſt eos vſ-
que ad montem Azoti. 16. Et qui in ſiniſtro cornu erant, viderunt quod contri-
tum eſt dextrum cornu, & ſecuti ſunt poſt Iudam, & eos qui cum ipſo erant, à ter-
go: 17. & ingrauatum eſt prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his & ex il-
lis. 18. Et Iudas cecidit, & ceteri fugerunt: 19. Et Ionathas & Simon tule-
runt Iudam fratrem ſuum, & ſepelierunt eum in ſepulchro patrum ſuorum in ciui-
tate Modin. 20. Et fleuerunt eum omnis populus Iſrael planctu magno, & lugebant
dies multos, 21. & dixerunt: Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat popu-
lum Iſrael. 22. Et cetera verba bellorum Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudi-
nis eius, non ſunt deſcripta: multa enim erant valdè. 23. Et factum eſt: poſt obi-
tum Iudæ emerſerunt iniqui in omnibus finibus Iſrael, & exorti ſunt omnes qui o-
perabantur iniquitatem. 24. In diebus illis facta eſt fames magna valdè, & tradi-
dit ſe Bacchidi omnis regio eorum cum ipſis. 25. Et elegit Bacchides viros im-
pios, & conſtituit eos dominos regionis, 26. & exquirebant & perſcrutabantur
amicos Iudæ, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat.
27. Et facta eſt tribulatio magna in Iſrael, qualis non fuit ex die, qua non eſt viſus
propheta in Iſrael. 28. Et congregati ſunt omnes amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ:
29. Ex quo frater tuus Iudas defunctus eſt, vir ſimilis non eſt, qui exeat contra inimi-
cos noſtros, Bacchidem, & eos qui inimici ſunt gentis noſtræ. 30. Nunc itaque te
hodie elegimus eſſe pro nobis in principem, & ducem ad bellandum bellum noſtrum.

31. Et

31. Et ſuſcepit Ionathas tempore illo principatum, & ſurrexit loco Iudæ fratris
ſui. 32. Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere. 33. Et cognouit
Ionathas, & Simon frater eius, & omnes qui cum eo erant: & fugerunt in deſertum
Thecuæ, & conſederunt ad aquam lacus Aſphar. 34. Et cognouit Bacchides, & die
ſabbatorum venit ipſe, & omnis exercitus eius, trans Iordanem. 35. Et Ionathas
miſit fratrem ſuum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos ſuos, vt commoda-
rent illis apparatum ſuum, qui erat copioſus. 36. Et exierunt filij Iambri ex Mada-
ba, & comprehenderunt Ioannem, & omnia quæ habebat, & abierunt habentes ea.
37. Poſt hæc verba, renuntiatum eſt Ionathæ, & Simoni fratri eius, quia filij Iambri
faciunt nuptias magnas, & ducunt ſponſam ex Madaba, filiam vnius de magnis prin-
cipibus Chanaan, cum ambitione magna. 38. Et recordati ſunt ſanguinis Ioannis
fratris ſui: & aſcenderunt, & abſconderunt ſe ſub tegumento montis. 39. Et ele-
uauerunt oculos ſuos, & viderunt: & ecce tumultus, & apparatus multus: & ſponſus
proceſſit, & amici eius, & fratres eius, obuiam illis cum tympanis & muſicis, & ar-
mis multis. 40. Et ſurrexerunt ad eos ex inſidijs, & occiderunt eos, & ceciderunt
vulnerati multi & reſidui fugerunt in montes, & acceperunt omnia ſpolia eorum:
41. & conuerſæ ſunt nuptiæ in luctum, & vox muſicorum ipſorum in lamentum.
42. Et vindicauerunt vindictam ſanguinis fratris ſui: & reuerſi ſunt ad ripam Ior-
danis. 43. Et audiuit Bacchides, & venit die ſabbatorum vſque ad oram Iordanis
in virtute magna. 44. Et dixit ad ſuos Ionathas: Surgamus, & pugnemus contra
inimicos noſtros: non eſt enim hodie ſicut heri & nudiuſtertius. 45. ecce enim
bellum ex aduerſo, aqua verò Jordanis hinc & inde, & ripæ, & paludes, & ſaltus: et
non eſt locus diuertendi. 46. Nunc ergo clamate in cælum, vt liberemini de ma-
nu inimicorum veſtrorum. Et commiſſum eſt bellum. 47. Et extendit Jonathas
manum ſuam percutere Bacchidem, et diuertit ab eo retrò: 48 Et diſſiliit Iona-
thas, et qui cum eo erant, in Iordanem, et tranſnatauerunt ad eos Iordanem. 49. Et
ceciderunt de parte Bacchidis die illa mille viri. Et reuerſi ſunt in Ieruſalem. 50. Et
ædificauerunt ciuitates munitas in Iudæa, munitionem, quæ erat in Iericho, et in
Ammaum, et in Bethoron, et in Bethel, et Thamnata, et Phara, et Thopo muris ex-
celſis, et portis, et ſeris. 51. Et poſuit cuſtodiam in eis, vt inimicitias exercerent in
Jſrael: 52. Et muniuit ciuitatem Bethſuram, et Gazaram, et arcem, et poſuit in eis
auxilia, et apparatum eſcarum: 53. Et accepit filios principum regionis obſides, et
poſuit eos in arce in Jeruſalem in cuſtodiam. 54. Et anno centeſimo quinquageſi-
mo tertio, menſe ſecundo, præcepit Alcimus deſtrui muros domus ſanctæ interio-
ris, et deſtrui opera prophetarum: et cœpit deſtruere. 55. In tempore illo percuſſus
eſt Alcimus: et impedita ſunt opera illius, et occluſum eſt os eius, et diſſolutus eſt
paralyſi, nec vltrà potuit loqui verbum, et mandare de domo ſua. 56. Et mortuus
eſt Alcimus in tempore illo cum tormento magno. 57. Et vidit Bacchides quoniam
mortuus eſt Alcimus: & reuerſus eſt ad regem, & ſiluit terra annis duobus. 58. Et
cogitauerunt omnes iniqui dicentes: Ecce Ionathas, & qui cum eo ſunt, in ſilentio
habitant confidenter: nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos o-
mnes vna nocte. 59. Et abierunt, & conſilium ei dederunt. 60. Et ſurrexit vt ve-
niret cum exercitu multo: & miſit occultè epiſtolas ſociis ſuis, qui erant in Iudæa,
vt comprehenderent Ionathan, & eos qui cum eo erant: ſed non potuerunt quia in-
notuit eis conſilium eorum. 61. Et apprehendit de viris regionis, qui principes e-
rant malitiæ, quinquaginta viros, & occidit eos: 62. & ſeceſſit Ionathas, & Simon,
& qui cum eo erant in Bethbeſſen, quæ eſt in deſerto, & extruxit diruta eius, & firma-
uerunt eam. 63. Et cognouit Bacchides, & congregauit vniuerſam multitudinem
ſuam: & his, qui de Iudæi erant, denuntiauit. 64. Et venit, & caſtra poſuit deſuper
Bethbeſſen: & oppugnauit eam dies multos, & fecit machinas. 65. Et reliquit Iona-
thas Simonem fratrem ſuum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero.
66. & percuſſit Odaren, & fratres eius, & filios Phaſeron in tabernaculis ipſorum;
& cœpit cædere, & creſcere in virtutibus. 67. Simon verò, & qui cum ipſo erant,
exierunt de ciuitate & ſuccenderunt machinas. 68. & pugnauerunt contra Bac-
chidem, & contritus eſt ab eis: & afflixerunt eum valdè, quoniam conſilium, & con-
greſſus eius erat inanis. 69. Et iratus contra viros iniquos, qui ei conſilium dederant
vt venirent in regionem ipſorum, multos ex eis occidit: ipſe autem cogitauit cum
reliquis abire in regionem ſuam. 70. Et cognouit Ionathas, & miſit ad eum legatos
com-

componere pacem cum ipſo, & reddere ei captiuitatem. 71. Et libenter accepit & fecit ſecundùm verba eius, & iurauit ſe nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius. 72. Et reddidit ei captiuitatem, quam priùs erat prædatus de terra Iuda: et conuerſus abiit in terram ſuam, et non appoſuit ampliùs venire in fines eius. 73. Et ceſſauit gladius ex Iſrael: et habitauit Ionathas in Machmas, et cœpit Ionathas ibi iudicare populum, et exterminauit impios ex Iſrael.

VERS. 3. IN MENSE PRIMO (Niſan, id eſt, Martio) ANNI 152. (Græcorum) APPLICVERVNT EXERCITVM (Bacchides & Alcimus: fuiſſe triginta armatorum millia ait Gorionides l. 3. c. 25.) AD IERVSALEM] vt eam obſiderent & caperent; ſed audientes Iudam colligere ſuos, vt obſidionem ſolueret, ea relicta abierunt, vt Iudæ occurrerent.

VERS. 4. ET ABIERVNT IN BEREAN VIGINTI MILLIA VIRORVM, ET DVO MILLIA EQVITVM] vt cum Iuda dimicarent; reliqua enim ex triginta millibus octo millia Bacchides per præſidia diſtribuit, ita vt contra Iudam eduxerit duntaxat 22. millia.

VERS. 6. ET MVLTI SVBTRAXERVNT SE DE CASTRIS] nimirum bis mille & ducenti, nam ex tribus millibus cum Iuda manſere tantùm 800. quos ipſe in aciem eduxit contra Bacchidem. Mirum, eos immemores opis diuinæ toties expertæ, & tot victoriarum Iudæ, tam turpiter eum deſeruiſſe: ſed hæc eſt hominum infirmitas, inconſtantia, infidelitas, quam parit ſubitus metus & pauor. Præſertim accedente mala furtorum, libidinum, aliorumque militarium ſcelerum conſcientia: hæc enim milites facit timidos, vt in ea mori non audeant.

VERS. 7. ET CONFRACTVS EST CORDE] id eſt, *tedio affectus*, ait S. Thom. *quia ingentem habebat zelum, nec eum exequi poterat*, vti Chriſtus (cuius Iudas fuit typus) in horto cœpit pauere & tædere Matth. 26. Secundò & pleniùs, q.d. perculſus & magna animi perturbatione correptus penè cōcidit: neſciebat enim quid in rebus tam arctis cōſilij caperet, ſed natura, naturalique ope, & conſilio deficiente erexit animum per ſolitam in Deo confidentiam, & magnanimitatem, conſtituens cum paucis confligere cum tam numeroſo hoſte, & glorioſè vel vincere vel mori. Sic Iulius Cæſar multos, validoſque hoſtes non fugiebat, ſed ambiebat, vt in iis virtutem ſuam bellicam oſtenderet, teſte S. Aug. l. 5. de ciuit. c. 12. ſed Iulius par cum pari ferè numero, Iudas verò longè impar cum numeroſiſſimis dimicabat, eoſque ſternebat.

VERS. 10. ABSIT ISTAM REM FACERE, VT FVGIAMVS AB EIS] generoſo enim duci turpe eſt fugere, & fugiendo victum ſe fateri, malleque vitam fugiēdo conſeruare, quàm pugnando glorioſè mori. Etſi ergo Iudas licitè, & prudenter potuiſſet fugere, ac dicere cum Demoſthene: *Vir fugiens denuò pugnabit*; tamen præ animi magnitudine, & quia nūquàm hucuſque fugerat, ſed ſemper pugnarat, & pugnando vicerat, fortius & glorioſius eſſe duxit non fugere, ſed pugnare, præſertim quia fidebat Deo, cuius ope cum paucis toties hoſtes tam numeroſos profligarat. Itaque vel vincere voluit, vel generoſè mori: Ait ergo: ET SI APPROPIAVIT TEMPVS (occumbendi, & moriendi) NOSTRVM nobis à Deo ſtatutum, & decretum ab æterno, MORIAMVR IN VIRTVTE, in fortitudine, nimirum fortiter pugnantes, ne inulti, ſed magna ſtrage hoſti illata piè cadamus PROPTER FRATRES NOSTROS, pro aris & focis, pro patria, pro religione, pro Deo dimicantes. Quæ enim glorioſior mors

A nobis obtingere poteſt?

ET NON INFERAMVS CRIMEN (notam, labem, dedecus) GLORIÆ NOSTRÆ] vt qui glorioſè ſemper in acie ſtetimus, fronteque adamantina hoſti reſtitimus, nunc timidi fugiendo ei terga obuertamus, vt ab eo inſequente quaſi oues fugientes ignauè cædamur, & mactemur. Gloriam ergo hic non hominum vanam & inanem, ſed Dei veram, & ſolidam Iudas captauit: decreuit enim pro Dei religione pugnare & vincere, vel mori. ita S. Ambroſ. l. 1. offic. c. 41. *Iudas*, ait, *cum nongentis* (Noſter & Sept. habent octingentis) *viris bellum adorſus: volentibus his cedere, ne multitudine opprimerētur, glorioſam magis mortem, quam turpem fugam ſuaſit: Ne crimen noſtræ relinquamus gloriæ. Itaque commiſſo prælio cùm à primo diei ortu in veſperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validiſſimam manum aduertit hoſtium,*
B *aggreſſus facilè auertit. Sed dum fugientes ſequitur à tergo vulneri locum præbuit; ita glorioſiorem triumphis mortem inuenit.*

Sic S. Antonius ſolus dæmonum plurimorum conflictum non fugiebat, ſed omnes ad duellum prouocabat, malens ab eis occidi, quàm fugere. Nam cùm ab eis cæſus fuiſſet vſque ad mortem, à ſuis ſemimortuus domum relatus iuſſit ſe ad locum palæſtræ reportari, ibique dæmones prouocans: *Ecce*, inquit, *ego hic ſum Antonius, non fugio veſtra certamina, etiamſi maiora faciatis, nullus me ſeparabit à charitate Chriſti, pſallebatq́; dicens: ſi conſiſtant aduerſum me caſtra, non timebit cor meum.* quia *Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Dominus mihi adiutor, & ego exultabo ſuper inimicos meos.* ita S. Athanaſ. in eius vita.

C Sic Iudas hic inſtar leonis, qui numquā fugit, quantùmcumque hoſtes eum inuadant, fugere noluit, ſed cum paucis plurimos inuaſit, & ſuperauit.

ET CONTRITA EST DEXTERA PARS AB EIS, ET PERSECVTVS EST EOS] Victor ergo in hoc prælio extitit Iudas eò glorioſior, quò cum paucis tam multos ſtrauit. VERS. 15.

In hac pugna error commiſſus eſt quòd ceteri milites Iudæ non ſe oppoſuerint ſiniſtro cornui Bacchidis, illudque præliando, vel potius prælium ſimulando diſtinuerint, ne Iudam & ceteros à tergo ſequeretur & cæderet. Hæc enim fuit cauſa cædis Iudæ & fugæ ſociorum. Vnde Vegetius l. 3. c. 20. hunc modum, quo pauci multos vincere poſſint, præſcribit; *Cum inſtructæ acies ad congreſſum*
D *veniunt, tunc tu ſiniſtrā alam tuam à dextra aduerſarij longius ſeparabis, ne vel miſſilia ad eā vel ſagittæ perueniant. Dextrā autem alam tuā ſiniſtræ alæ illius iunge, & ibi primùm inchoa prælium: ita vt cum equitibus optimis, & probatiſſimis peditibus ſiniſtram partem illius, ad quā te iunxeris, aggrediaris, atque circumeas, & detrudendo, atque ſupercurrendo ad hoſtium terga peruenias. Quod ſi ſemel aduerſarios exinde pellere cœperis, accedētibus tuis indubitatā victoriam conſequeris, & pars exercitus tui, quam ab hoſte ſubmoueris, ſecura durabit.*

ET IVDAS CECIDIT] non tam ex vulneribus VERS. 18.
quàm

quàm ex pugnandi, cædendique labore, & laſſitudine, ait Gorionides. Idem aſſerit Ioſephus, quẽ audi. *Id conſpicati, qui ſiniſtrum* cornu tenebant, à tergo adorti Iudam circumueniunt: qui videns nullum ſupereſſe effugium, vrgentibus circumquaque hoſtibus, in veſtigio cum ſuis conſtitit, & cæſis hoſtium plurimis, laſſitudine magis, quàm vulneribus confectus, cecidit non inultus. Quo proſtrato non habentes ampliùs quem ſequerentur milites orbati tanto Imperatore, tum demum in fugam effuſi ſunt. Ita victoria Bacchidi ceſſit: non cruenta ſolùm, ſed etiam pudenda cùm 22. millibus, octingenti viri non ſolùm totum diem reſtiterint, ſed robur ipſum exercitus contriuerint, fuderint, fugarint, & cæſum ducem ſuum incolumes è prælio ſui fratres abſtulerint.

Alleg. Iudas heros fuit typus Chriſti, qui in cruce cadens, & moriens vicit ipſam mortem, peccata, diabolum & infernum, omneſque hoſtes fortiſſimè debellauit.

Iudæ fortitudinem imitati ſunt primi Gentiliũ Duces. Leonidas Spartanus cum trecentis Xerxi ducenti in aciem vndecies centena militum millia ad Thermopylas ſe opponens, vincendo occumbere maluit, quàm fugiendo vitam ſeruare, vnde ad ſuos conuerſus ſic ait: Prandete commilitones tamquam apud inferos cœnaturi. ita Valer. Max. l. 4. c. 7.

Plutar. in Laconicis ſequentia affert. Idẽ Leonidas ab Eporis rogatus, num quid aliud facere ſtatuiſſet, reſpondit: *Nihil aliud ago, quàm verbotenus barbarorum tranſitum impediturus, ſed reuera prò Græcis moriturus.* Idem cùm Aruſpex diceret, ex extis exercitui portendi victoriam, ſed duci mortem, lætus naualem pugnam aggreſſus vincendo occubuit, ſuaq; morte patriæ victoriã peperit. Idem fecit Codrus rex Athenienſium mutato habitu hoſtem laceſſens, à quo occiſus Athenienſibus victoriã ſua morte iuxta oraculum ſanciuit. Rurſum Leonidas rogatus, cur fortes viri glorioſã mortẽ ingloriæ vitæ anteponãt, reſpondit: *quoniã alterũ naturæ proprium, alterum peculiariter ſuum eſſe ducũt. Nam naturæ beneficio viuunt & ignauiſſimi, at honeſtè mori non contingit niſi virtute præditis, & fortibus. Fugere enim ignominioſum eſt & Duci & patriæ contra manẽtem, aut mori, aut vincere vtrique honeſtiſſimum.*

Lacedæmonij ait Plutar. iuuentutem nil aliud docebant, quàm vt magiſtratui obtemperantes, omniaque contemnentes vitæ pericula, aut in prælio vincerent, aut fortiter caderent.

Ageſilaus rogatus, qua ratione Duci pararetur gloria? reſpondit, ſi mortem contempſerit; nihil enim magnum geri poteſt ab eo, qui vitæ ſuæ metuit & conſulit.

Bias ab Iphicrate circumſeſſus rogatus, quid eo articulo faciendum foret, reſpondit: *Quid aliud*, inquit, *niſi vt vos ſeruemini, ego pugnando moriar?*

Lacæna clypeum imponens filio; *Fili*, inquit, *aut hunc, aut ſuper hunc*, q. d. ſic rem gere in prælio, vt aut victor clypeum reportes, aut mortuus in eo domum reporteris.

Pelopydas iturus ad conflictum cùm vxor obſecraret, vt vitæ ſuæ caueret, ait, hoc dicendum eſſe priuato, non Duci. Ducis enim eſt pro patria fortiter pugnando occumbere. Hæc omnia Plutar. in Lacon.

Epaminondas, ait Valer. Max. l. 3. c. 2. in prælio
A *apud Leuctrã traiectus haſta, ſanguine & ſpiritu deficiẽs, recreare ſe conatus, primùm an clypeus ſuus ſaluus eſſet: deinde, an fuſi hoſtes penitùs forent, interrogauit: quæ poſtquam ex animi ſententia comperit: non ſinis, inquit, commilitones meæ vitæ, ſed melius, & altius initiũ aduenit. Nunc enim veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur. Thebas ductu, & auſpicijs meis caput Græciæ factas video, & fortis & animoſa ciuitas Spartana iacet armis noſtris abiecta, amara dominatione Græcia liberata eſt, orbus quoque non tantùm ſine liberis morior: quoniã mirificas filias Leuctram & Mantineam relinquo. E corpore deinde ſuo haſtam educi iuſſit: eoq; vulnere expirauit. Quòd ſi eum Dij immortales victorijs ſuis perfrui paſſi eſſent: ſoſpes glorioſior patriæ mœnia non intraſſet.*

Hæc duces mundi, quid nunc faciat Dux, & miles Chriſti non pro vana, caducaque, vt illi, ſed pro vera, ſempiternaque gloria dimicans, & de-
B certans?

Et ceteri fvgervnt] ſicut fugiunt milites cæſo duce, & oues cæſo paſtore, & ſicut Apoſtoli fugerunt Chriſto crucifixo, cuius typus hic fuit Iudas, in eo enim conſiſtebat totum robur Iſraelis.

Quæres, vnde tanta clades Iudæ & Iudæorum tam fortium, & inuincibilium? Reſp. prima cauſa fuit militum metus & perfidia, quod bis mille & ducenti Iudam Ducem ſuum deſeruerunt, & cum eo remanſerunt tantùm 800. qui humanis viribus non poterant diu reſiſtere 22. millibus hoſtium. Adde militum rapinas, ſtupra, aliaque ſcelera, quæ Deus punire voluit.

Secunda cauſa fuit humana infirmitas & inconſtantia, per quam fit, vt etiam ſtrenuiſſimi, & peritiſſimi artis ſuæ in ea aliquando aberrent, vti
C ergo impoſſibile eſt, vt ſagittarius ſagittandi peritiſſimus adeò vt ſemper ferè ſagitta ſcopum configat, quin ſemel à ſcopo aberret, ſi ſæpiùs v. g. cẽties in eum ſagittet, ſic impoſſibile eſt, vt Duces & milites bellicoſiſſimi ita ſemper pugnent & vincant, vt numquam vincantur. Hinc ſicut peritiſſimi natatores pereunt natando, ſic optimi Duces & milites pereunt pugnando.

Tertiã, quòd prælium ſit res periculoſiſſima; volant enim tela & ſagittæ hoſtium per aerem inſtar grandinis, quare nunc hunc, nunc illum tangunt & occidunt. Nã vt ait Eccl. c. 3. *Qui amat periculum peribit in illo*, & vt aiebat Dauid de cæſo Vria in prælio: *nunc hunc, nunc illum conſumit gladius* 2. Reg. 11. 29. Noui in Belgio Ducem audaciſſimum, cuius hoc erat axioma: generoſum militem nõ poſſe diu viuere, quia cùm ſe audacter aſſiduis
D exponat vitæ periculis, vix poſſe euadere, quia citò ictu aliquo lethali perimatur. Vnde & Poëta;

Turpe ſenex miles: turpe ſenilis amor.

Deus enim permittit cauſas ſecundas ſuo curſui: & eſto ſuos ſæpè protegat, tamen tandem permittit eos curſui naturæ, præſertim quia omnibus ſemel moriendum eſt. permittit ergo quemque mori in ſuo opere & exercitio, vt militem in bello, agricolam in agricultura, fabrum in fabricãdo, doctorem in ſtudio &c. Sic pleroſque martyres Deus ab igne, leonibus, aquis &c. ſeruauit illæſos, ſed tandem permiſit eos gladio perimi, vt martyrij laureã eos coronaret.

Quarta fuit, quòd Iudas ſuorum fugã ſe videns deſertum conſternatus noluerit fugere, vti prudẽter facere poterat, ſed ex animi magnanimitate maluerit pugnãdo occũbere. Hoc enim Duci decorum

corum eſt, adeoſque hæc mors ei eſt glorioſa: vn- A
de generoſi milites non aliam optant mortem,
quam mori præliando. Fuit ergo hæc mors Iudæ
glorioſa, vtpote quam obijt in pugna, qua cum
paucis hoſtium plurimorum dextrum cornu cō-
fregit, totque eorum millia cecidit, & fugientes
inſecutus vulnus lethale à tergo accepit, victorq;
occubuit. Quare mors hæc Iudæ fuit inſtar triū-
phi, & tot victoriarum trophæi, vti fuit Samſoni,
Ionathæ, Ioſiæ, ceteriſque heroibus, ait Serarius.
Addunt Thalmudici. *In hoc ſacro bello, plerique dum
viuerent, filij erant diaboli & peccati. At poſt mortem,
Dei filij, martyrio eorum peccata expiante.* & adiungit
in Pſal. 78. Genebrardus: *Audis, quanta ſit vis belli
ſacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, ſan-
ctos & martyres efficiat: vbi vinci ſalutare, vincere
glorioſum.* Commodè tamen hoc intelligendum
docent, quæ Imperatori Phocæ volenti, vt mili- B
tibus omnibus contra fidei hoſtes cadentibus,
martyrum nomen, honoſque impenderetur; ab
Antiſtitibus reſponſa facere, vt quidem ſcribit in
Can. 13. Balſamon, & Baronius tomo Annalium
octauo anno Domini 610. ita Serarius.

Quinta. quòd Iudas confractus animo cùm in
tantis anguſtijs ſe conſtitutum videret, expreſsè
non confugerit ad Deum, nec eius opem implo-
rarit, vti facere ſolebat, ſed totum ſe, & ſuos ad
conflictum inſtantem, & vrgentem compararit:
Eſto enim implicitè, & virtualiter omnem ſuam
fiduciam in Deo collocaret, tamen explicitè &
formaliter Deum non obſecrauit: quare Deus eū
ſibi & naturæ permiſit, iuxta quam ſolus tot ho-
ſtibus ſuccubuit. Hinc diſce homines in arctis cō-
ſtitutos ita anguſtijs ſuis ſæpè abſorberi, vt de Deo C
inuocando non cogitent; quòd tamen tunc maxi-
mè facere deberent, cùm à nullo alio, niſi à Deo
ijs eripi poſſint. Quare Iudæ exemplo ſapiamus vt
in magnis periculis, vel tentationibus conſtituti
illicò Dei gratiam, opemque ſuppliciter magna
cum fiducia imploremus, ſic enim eam impetra-
bimus, & per eam ſaluabimur.

Sexta. Deus hoc caſu voluit humiliare Iudam,
ne in ſuis viribus, & victorijs ſuperbiret. Sic Deus
permittit viros ſanctos in aliqua minora peccata
labi, vt grauiora præſertim vanæ gloriæ, & ſuper-
biæ effugiant.

Septima. Deus Iudæ, & ceteris oſtendere voluit
omnia in hoc mūdo eſſe vana, fragilia & caduca;
eumq; ab ijs per mortem transferre ad veram vi-
tam, & beatam immortalitatem. ad hanc enim du-
cit mors, quaſi via; illaque ſæpè in ſpeciem miſe- D
ra, abiecta, & vt hominibus videtur tantis viris in-
digna: Sic Principes Apoſtolorum S. Petrum &
Paulum permiſit Deus à Nerone indignè occidi,
vt per hoc maiorem in cælis patientiæ coronam
accipere mererentur. Sic Iordanem, qui S. Domi-
nico in generalatu ordinis Prædicatorum ſucceſ-
ſit, permiſit in mari ſubmergi, cumque nonnulli
indolerent, & penè murmurarent, quòd vir tam
ſanctus tam vilem mortem ſubijſſet, ipſe nonnul-
lis apparens eos reprehendit, aſſerens ſe per illam
mortem ab omnibus culpis, næuiſque expiatum
tranſijſſe ad beatam immortalitatem. Iuſtus enim
quacumque morte præoccupatus fuerit, in refri-
gerio erit, quia in iuſtitia ſua Deique gratia mo-
ritur. Sic S. Franc. Xauerius moliens Sinarum
conuerſionem in ipſo eorum aditu in extrema re-
rum omnium inopia deſertus. ab omnibus miſe-
ram, vt hominibus videbatur, ſed viro apoſtolico
dignam mortem obijt.

Aliam cauſam dat Rupert. l. 10. de victor. verbi
Dei c. vlt. Petrus Bleſenſis Epiſt. 146. Emmanuel
Sa & nonnulli alij, nimirum diſplicuiſſe Deo fœ-
dus à Iuda & Ionatha initum cū Romanis, quod
non ſatis confiſi ſint ſoli Deo, ideoque poſt hoc
fœdus omnia eis infeliciter ceſſiſſe, eoſque citò
occubuiſſe. Verùm ſuperiùs oſtendi hoc fœdus
prudenter ab eis fuiſſe initum, ſic enim fidendum
eſt Deo, vt humana adminicula non negligantur:
ita Serarius ſub finem libri quæſt. 23.

Porrò Iudas ſex dumtaxat annis Dux præfuit
Iſraeli, quibus tot, tantaque geſſit, quanta vix illi
geſſerunt, qui 50. annis Reip. præfuerunt. Ducatū
enim iniit anno 146. Græcorum, quo mortuus eſt
pater eius Mathathias 1. Machab. 2. v. 70. occubuit
verò anno 152. Græcorū, vt patet hoc c. v. 3. qui
fuit Demetrij regis Syriæ annus ſecundus, Ptolo-
mæi Philometoris regis Ægypti vigeſimus, ante
Chriſti ortum annus 159. ita Salianus & alij.

ET CETERA VERBA (id eſt, geſta & facta ver- Vers. 12.
bis & hiſtorijs exprimenda) BELLORVM IVDÆ ET
VIRTVTVM (Græcè *ἀνδραγαθιῶν* id eſt, *virilium o-
perum*, ſiue heroicorum facinorum) QVAS FECIT,
ET MAGNITVDINIS EIVS NON SVNT DESCRIPTA:
MVLTA ENIM ERANT VALDE] q. d. pauca è mul-
tis Iudæ heroicè geſta recenſui, vt ex vngue ag-
noſcas leonem: longè enim plura geſſit, quæ ni-
mis longum foret enarrare. Hinc patet incompa-
rabilem belli Ducem fuiſſe Iudam, quo nullus
fuerit ſuperior, vix vllus æqualis & par, nullus e-
nim cum tam paucis tantas hoſtium copias toties
ſuperauit, & proſtrauit; nullus pro patria, pro fi-
de, pro templo, pro Dei cultu vſque ad mortem
per omnem vitam ita deſudauit, ita præliatus eſt,
ac tandem pugnando occubuit, vt Iudas. Quare
non dubium eum Sanctorum Ducum (ſi non
martyrum, quòd tamen nonnulli volunt) catalo-
go à Deo inſcriptum, meritis per tot facinora co-
ronis in cælo decorari, etſi nomē eius martyrolo-
gijs Chriſtianorū inſcriptum non legamus. Hiſto-
ria tamen ſcholaſtica, & Petrus de Natalibus Epi-
ſcopus Eſquilinus Iudā vocant Sanctum, eumque
catalogo ſanctorū aſcribunt menſe Octobri. vide
eum l. 9. Catalogi Sanctorum c. 2. vbi fusè Iudæ,
quaſi ſancti viri vitam enarrat, ac c. ſeq. fratrum
eius Ionathæ & Simonis æquè, ac patris Matha-
thiæ, quos omnes ſanctos nuncupat, virtuteſque
heroicas eorum, quaſi Sanctorum recenſet.

POST OBITVM IVDÆ EMERSERVNT INIQVI] q. Vers. 23.
d. apoſtatæ, qui eo viuo hiſcere non audebant, eo
mortuo erexerunt cornua, vt regis Demetrij Gē-
tiliſmum & idololatriam in Iſraelem inducerent.
Hi ergo vrſerunt Iudæos, vt ſe dederent Bacchi-
di Duci Demetrij præſertim, quia vt ſequitur:

IN DIEBVS ILLIS FACTA EST FAMES MAGNA Vers. 24.
VALDE] tum ex Dei apoſtatas caſtigantis vindi-
ctâ, tum quod Bacchides frumenta, vel abſumpſe-
rat, vel perdiderat: hiſce de cauſis TRADIDIT SE
BACCHIDI OMNIS REGIO EORVM] exceptis Iona-
tha & Simone, eorumque aſſeclis quorum ele-
ctione & rogatu

SVSCEPIT IONATHAS IN TEMPORE ILLO PRIN- Vers. 31.
CIPATVM] tam ciuilem, quàm ſacrum, puta tam
Ducatum, quàm Pontificatum.

ET FVGERVNT (quia pauci erant, nec tot hoſti- Vers. 33.
bus, & apoſtatis reſiſtere poterant) IN DESERTVM
THECVE]

THECVE]ex qua prodijt mulier illa Thecuitis,quę Abſalonem Dauidi reconciliauit 2.Reg.14.2.

VERS.35. ET IONATHAS MISIT FRATREM SVVM (Ioannem,de quo c.2.2. Ducem populi à Ionatha creatum,vt eius foret vicarius & belli Dux :-) ET ROGAVIT NABVTHÆOS incolas vrbis Nabo nobilis, & præclaræ,ſitæ in tribu Ruben, Numer. 32.38. AMICOS SVOS, VT COMMODARENT ILLIS APPARATVM SVVM armorum, & machinatum bellicarum, quo carebat Ionathas & Iudæi, qui penè inermes profugerant in deſertum Thecue, vt dictum eſt v. 33.

VERS.36. ET EXIERVNT FILII IAMBRI EX MADABA] fauentes Bacchidi potiùs, quàm Ionathæ. Madaba erat tribu Ruben non longe à Nabo, & Nabuthæis. Audi Adrichom. *Madaba,vel Madeba Hebr. idem eſt,quod aqua doloris,vel manãtes, primaria quondam Ammonitarum vrbs,ſita in planitie, cui & nomen dedit poſtea Amorrhæorum, quia eam iure belli abſtulerant,& muris cinxerant. Habet in circuitu montes,paludes & ſaltus. Huius ciues cùm Ioannem Machabæum interfeciſſent, in eius vltionem multi eorum à Ionatha occiſi ſunt. Quam poſteà Hyrcanus non ſine labore ſexto demum menſe cepit. permanſit vſque ætatem Hieronymi antiquum nomen retinens.*

COMPREHENDERVNT IOANNEM] ſpoliauerunt & occiderunt, ſed eius necem egregiè vltus eſt Ionathas,vt ſequitur v.47.

VERS.41. ET CONVERSÆ SVNT NVPTIÆ IN LVCTVM] cæſo ſponſo cum aſſeclis, ac ceteris ſpoliatis. Sic ſæpè in hoc mundo plauſus vertitur in planctum, cantus in lamentum, & extrema gaudij luctus occupat. Qui ſapit ergo,mundum contemnat,& cælum ambiat.

VERS.44. IN VIRTVTE MAGNA]id eſt,cum exercitu magno & valido:hunc enim ſignificat δύναμις,id eſt, virtus,robur,potentia,fortitudo.

VERS.45. SVRGAMVS ET PVGNEMVS CONTRA INIMICOS NOSTROS,NON EST ENIM HODIE SICVT HERI ET NVDIVS TERTIVS]vt poſſimus liberè abire,vel pugnam declinare,vel fugâ elabi. Sumus enim hoſtibus dumetoſis vicini,& ab eis penè cingimur;nam alia ex parte Iordane, paludibus, & ſaltibus inuijs concludimur,vt effugere nequeamus,quare neceſſe eſt cum Bacchide confligere. Faciamus ergo ex ineuitabili neceſſitate virtutem,& acerrimè non tã pro vita,quàm pro patria,templo & Deo dimicemus, vt vincamus,vel pugnando moriamur,vti fecit Iudas frater meus v.9. Hunc eſſe ſenſum liquet ex eo, quod ſubdit:

VERS.47. ECCE ENIM BELLVM EX ADVERSO (à Bacchide inſtante nobis imminet) AQVA VERÒ IORDANIS HINC ET INDE nos cingit,& tranſitũ prohibet. Acer hic eſt militi ſtimulus ad pugnãdum, quẽ Duces ei proponũt, vt generosè pugnet cùm aut vincere debet,aut mori. Simili modo Hannibal teſte Liuio l.21. *dextra,læuaq́; duo maria claudunt, nullam ne ad effugium quidem nauem habemus &c. hic vobis vincendum aut moriendum,milites eſt.* Idem lib.22.de Romanis in anguſtum redactis. *Ab lateribus montes, & lacus à fronte, & à tergo hoſtium acies claudebat, apparuitq́; nullam niſi in dextra, ferroq́; ſalutis ſpem eſſe.*

ET EXTENDIT IONATHAS MANVM SVAM PERCVTERE(vt occideret) BACCHIDEM, ET DIVERTIT AB EO RETRO] q.d. Bacchides vertendo ſe,& retrorſum reſiliendo ictum Ionathæ declinauit.

VERS.48. ET DISSILIIT (Græca & Latina nonnulla Manuſcripta,ac Hugo habent *deſiluit*) IONATHAS ET

A QVI CVM EO ERANT IN IORDANEM, ET TRANSNATAVERVNT AD EOS IORDANEM]q.d.Ionathas cùm vim hoſtiũ repreſſiſſet cæſis mille viris,ipſoq́; penè Duce Bacchide, videretque ſe cũ tam paucis malè armatis diu cum tot millibus hoſtium armatiſſimis confligere non poſſe, habuit tempus tutò ſe cum ſuis ſubducendi. Nam inſilijt in Iordanem cũque veſtitus & armatus natãdo tranſmiſit,nec hoſtes,vtpote ab eo cæſi,regreſſiq́ eum inſequi, aut tranſitum Iordanis impedire ſunt auſi Itaque Ionathas & Iudæi ſecurè *tranauerunt ad eos*, puta ad ſuos, qui paulò ante Iordanem tranſierant. *tranauerunt*, inquam,*Iordanem.* vnde Græca clariùs & pleniùs habent: *Et inſilijt Ionathas & qui cum eo erãt Iudæorum & tranſnatauerunt in vlteriorem ripam,& non tranſierunt* (hoſtes, ſcilicet, Bacchidis milites) *ad eos Iordanem.* Et Ioſephus: *Cùm*, inquit, *Bacchides cautè ictum Ionathæ declinaſſet, Ionathas cum ſuis deſilientes commiſerunt ſe flumini,& in oppoſitam ripam enatauerunt,hoſtibus non auſis traijcere.* Hinc Salianus ſuſpicatur in vulgata eſſe mendum,& pro *tranauerunt ad eos*, legendum *non tranauerunt ad eos* q. d. hoſtes non auſi ſunt tranare Iordanem, ſequique Ionatham & Iudæos, qui eum tranarant, ne ab eis interimerentur,vel aquis ſuffocarẽtur. Sed omnia exemplaria latina legunt affirmatiuè *tranauerunt ad eos* iuxta ſenſum initio dictum. ita Sanchez.

ET CECIDERVNT DE PARTE BACCHIDIS DIE ILLA MILLE VIRI] Ioſephus auget more ſuo numeratque bis mille. VERS.49.

ET REVERSI SVNT IN IERVSALEM] non Ionathas,ſed Bacchides cum ſuis copijs. Hic enim tenebat vrbem Ieruſalem, imò arcem Sion,totamque ferè Iudæam. Ita Ioſephus, Salianus, Sanchez & alij,idque patet ex ſequent.

ET ÆDIFICAVERVNT (Bacchides,eiuſque aſſeclæ miſſi à rege Demetrio ad occupandam Iudęã) CIVITATES MVNITAS IN IVDÆA]vt per eas reliquam Iudæam ſibi ſubiectam detinerent, ne Ionathas ſuperueniens ex ea ipſos expelleret. VERS.50.

ET POSVIT CVSTODIAM IN EIS] Cuſtodiam vocat præſidium militum,quos Bacchides in vrbibus iam dictis collocauit, vt eas contra Ionathæ irruptiones cuſtodirent, & propugnarent. VERS.51.

ET POSVIT IN EIS AVXILIA (ſcilicet, præſidia militum iam dicta) ET APPARATVM ESCARVM] hoc eſt annonam copioſam, vt obſidionem Ionathæ ſe abſente diu ſuſtinere poſſent,ne preſſi fame cogerentur deditionem facere. VERS.52.

ET ACCEPIT (Bacchides) FILIOS PRINCIPVM REGIONIS OBSIDES] ne Principes, ſiue primores Iudææ ſibi rebellarent, & cum Ionatha conſpirarent, ideoque eorum filios,quaſi obſides concluſit in arce Siõ,vt ibi cuſtodirentur, ne ad ſuos profugerent. VERS.53.

ET ANNO 153.(Græcorum) MENSE SECVNDO PRÆCEPIT ALCIMVS] Pſeudo-Pont. ac ſceleſtus apoſtata & proditor,qui Demetrium regem excitarat, vt Bacchidem contra Iudam Machabæum, eiuſque fratres mitteret, ſibique Pontificatum excluſo Iuda conferret c.7.v.1.& ſeq. DESTRVI MVROS DOMVS SANCTÆ INTERIORIS, vt ſe Pontificem,& templi dominum eſſe oſtenderet: Græcè iuſſit dirui *murum aulæ ſanctorum interioris.* Nõnulli murum hunc accipiunt eum, quem Iudas Machabæus c.4.60. templo obtendit ad eius cuſtodiam, ne in illud irruerent Demetriani occupantes arcẽ vicinam Sion. Verùm hic murus erat aulæ exte- VERS.54.

rioris non interioris, nec erat opus prophetarum, vt ſequitur, ſed Iudæ Machabæi. Quare murus hîc intelligendus eſt templi, puta Sancti, & Sancti Sãctorum; vel potiùs atrij ſacerdotum templo, ſiue Sancto adiacentis. Hoc enim atrium dicitur aula, ſiue domus interior reſpectu atrij laicorum, quod dicebatur aula, ſiue domus exterior. Nam inter vtrumque hoc atrium interiectus erat murus altitudinis trium cubitorũ, quem Ioſephus Gyſum vocat, vt ſacerdotes à laicis diſterminaret, ne laici ad atrium ſacerdotum, & altare holocauſtorum, quod in eo erat, accedere poſſent. Alcimus ergo murum hunc intermedium cœpit deſtruere, tum vt ſacerdotes, & ſacrificia profanaret, tum vt laici, & gentiles ad altare holocauſtorum accedere poſſent, in eoque æquè ac ſacerdotes ſacrificare. ita Salianus, Sanchez & alij.

Et destrvi opera prophetarvm] nimirum murum atrij ſacerdotum iam dictum: hunc enim æquè, ac reliquum templum iuſſu Dei extrui iuſſerunt prophetæ Aggæus & Zacharias, qui & ſuis oraculis vrgebant populũ aſſiduè ad inchoatam templi fabricam proſequendam & perficiendam, ita vt templum, operaque facta in templo ad eius ornatum dici poſſint, debeantque horum prophetarum pariter, ac Ezechielis, qui & c. 40. tẽpli fabricandi idæam deſcripſit, vt iuxtà eam ædificarent. Fortè etiam peculiaria quædam fuere in atrio hoc monumenta horum, & aliorum prophetarũ, quibus ſignificaretur, tum eorum ſanctitas, & prophetia, tum eos fabricæ templi fuiſſe auctores & promotores.

Vers. 55. In tempore illo (cùm ſcilicet ſacrilegas manus immitteret in muri ſacri iam dicti demolitionem) percvssvs est (à Deo templi ſui tutore, & ſacrilegij vindice) Alcimvs (ſacrilegus) et impedita svnt opera illivs (in demoliendo atrij templi muro) et occlvsvm est os eivs (blaſphemum quo murum hunc, quaſi Pontifex dirui præceperat) et dissolvtvs est paralysi, nec vltra potvit loqvi verbvm et mandare de domo sva] q. d. non potuit condere teſtamentum, nec de rebus domus ſuæ diſponere, qui iniquè de domo Dei diſpoſuerat, illamque diruere voluerat. Iuſta ergo & congrua ſceleri & ſacrilegio Alcimi à Deo inflicta eſt hæc pœna. Sceleſtus hic Iudæus & apoſtata, vt Demetrio, & Græcis placeret, pro Hebræo Ioacim, quod ei erat proprium, Græcum nomen vicinum aſſumſit, ſeque vocauit Alcimum, Græcè ἄλκιμον, id eſt, fortem, validum, ſtrenuum, ferocem, vt Demetrius eo quaſi Duce ad debellandum Iudam & Ionatham vteretur, quin & reuera ipſo vſus eſt, ſed Deus ſacrilegum mox caſtigauit, eumque paralyſi diſſoluit, itaque debilitauit & proſtrauit, vt ne verbum quidem eloqui poſſet, nimirum,

Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus,

vt ἄλκιμον, id eſt, robuſtum, faciat, ἄλγυκον, id eſt, moleſtiſſimum, triſtiſſimum doloribus & cruciatibus confectum.

Vers. 56. Et mortvvs est Alcimvs in tempore illo cvm tormento magno] nimirum anno 153. Græcorum, vt dictum eſt v. 56. qui fuit annus ſecundus Ducatus Ionathæ. Quare errat Ioſephus, dũ ſcribit Alcimo morienti in Pontificatu ſucceſſiſſe Iudam Machabæum. Nam Iudas iam anno præcedenti, pura 152. Græcorum, vt dictum eſt c. 9. 3. & ſeq. occubuerat. Modico ergo tempore ſua impietate & Pſeudo-Pontificatu gauiſus eſt Alcimus, ſcilicet, per biennium dumtaxat. Nam cum inijt anno 151. Græcorum. vt dictum eſt c. 7. v. 1. & 5. finijt verò anno 153. Græcorum menſe ſecundo, vt hîc dicitur. Tam breue eſt gaudium impiorum, tam breuis impietas, cui mox ſuccedit lõgiſſima gehennæ Æternitas.

Vers. 57. Et silvit terra (quieuit Iudæa à bellis & infeſtatione Bacchidis) annis dvobvs, quibus Ionathas ſe ſuoſque erexit & armauit.

Vers. 58. Et cogitavervnt omnes iniqvi] Iudæi apoſtatæ, & Ionathæ æmuli, ac inimici & proditores, qui vocarunt ſecretò Bacchidem, vt Ionatham nihil cogitantem mali, noctu caperet & opprimeret, ſed fruſtra. Deo enim dirigente innotuit Ionathæ eorum proditio.

Vers. 61. Et apprehendit (non Bacchides, vt vult Ioſephus, ſed Ionathas ſuos proditores) de viris regionis, qvi erant principes malitiæ (proditionis) 50. viros et occidit eos.

Vers. 62. Et secessit Ionathas et Simon et qvi cvm eo erant in Bethbessen, qvæ erat in deserto: et extrvxit dirvta eivs, et firmavervnt eam] Ionathas fraude apoſtatarum & proditorum, ac validis copijs Bacchidis tota Iudæa excluſus, cum fratre Simone, & paucis aſſeclis, ſeceſſit in vrbem Bethbeſſen ſitam in deſerto Iericho in tribu Beniamin, non longè à Iordane, eamque muniuit, vt in ea ſe, ſuoſque contra Bacchidem defenderet. Audiuit id Bacchides, & collectis omnibus copijs Bethbeſſen obſedit, vt Ionatham cum omnibus ſuis ibidem collectis opprimeret, itaque bellum omne finiret. Quid ad hæc Ionathas & Simon?

Vers. 65. Et reliqvit Ionathas Simonem fratrem svvm in civitate, vt eam contra Bacchidem propugnaret, et exiit in regionem vicinam colligere milites, et venit cvm nvmero] cum numeroſo exercitu.

Vers. 66. Et percvssit Odaren] Erat hic vnus ex amicis, & Ducibus Bacchidis. Aliqui pro *Odaren* legentes *Oduren*, cenſent hoc nomen non eſſe proprium, ſed appellatiuum, vt ſignificet obſeſſorem viarum, ſiue prædonem & latronem; hunc enim ſignificat Græcum ὁδίτης.

Et coepit cædere (ſocios & amicos Bacchidis ſparſos per campeſtria, ibique in tabernaculis ſecurè degentes, ex inopinato eos inuadens) et crescere in virtvtibvs] Græcè ἐν δυνάμεσι, id eſt, *in exercitibus* q. d. Ionathas collecta manu inuaſit Odaren cum ſuis, alioſq; ſocios Bacchidis cæcidit: inde pluribus ad ſe concurrentibus, auctiſque copijs æquè, ac animis, inuaſit ipſa caſtra Bacchidis, quæ Bethbeſſen obſidebant, dato ſigno Simoni fratri, vt ex vrbe erumpens hoſtes obſidentes à fronte inuaderet, quos ipſe à tergo inuadebãt, ita factum vt hoſtes vtrimque inuaſi tanta vi vtrobiq; ab vtroq; cæderentur, itaq; Simon machinas eorũ, quibus vrbem impetebant, cõbureret, vt ſequitur. ita Ioſeph. l. 13. c. 1. quem audi: *Relicto ad oppidi tutelã Simone fratre, clam egreſſus Ionathas, & collectis in vicina regione ſuæ factionis hominibus noctu in Bacchidis caſtra irruit, & multis trucidatis effecit, vt frater aduentum ſuum cognoſceret: Quamprimũ enim tumultum ſenſit in caſtris hoſtium, eruptione facta incendit eorum machinas, cæde etiam non mediocri edita.* Ita quoque Hugo, Salanius, Sanchez & alij. Addit Gorionides Bacchidem fugiſſe in deſertum, ibique captum

captum à Ionatha, ſupplicem ei factum iuraſſe ſe omnia, quæ è Iudæa ceperat redditurum; itaque pace firmata liberum dimiſſum in Syriam ad ſuos rediјſſe. Sed nil tale habet Script. imò contrarium indicat, ſcilicet, Ionatham priorem pacem petijſſe à Bacchide, ideoq́ue parum æquas Iudæis conditiones accepiſſe, vt patebit v. 70.

Vers. 69. Et mvltos ex eis occidit] Bacchides cæſus à Ionatha, iram vertit in apoſtatas Iudæos, qui eum è Syria in Iudæã contra Ionathan euocarant promittentes ei ſecuram de ipſo, vtpote, de bello non cogitante victoriam: quare videns ſe ab eis in fraudem inductũ, & à Ionatha cæſum, eos, quaſi mali ſui auctores occidit. Vide hic vt malum conſilium conſultori ſit peſſimum & in eius iugulum redeat.

Ipse avtem cogitavit cvm reliqvis abire in regionem svam.] Hoc vnum cogitans, ait Ioſephus, quomodo ex ſua & regis dignitate obſidioni fine impoſito, exercitũ poſſet ſine ignominia reducere Antiochiam ad regem Demetriũ, ideoq́ue conditiones pacis à Ionatha oblatas ſtatim acceptauit.

A

Vers. 70. Et cognovit Ionathas, et misit ad evm legatos componere pacem, et reddere ei captivitatem] id eſt, captiuos. Hæc enim fuit conditio pacis, vt vtrimque captiui commutarentur & redderentur. Ionathas prior petijt pacem, quia res eius & Iudæorum erant afflictæ, ideoq́ue nec Ieroſolymam, quam tenebat Bacchides, nec alias Iudææ vrbes ab eo petere eſt auſus.

Vers. 73. Et cessavit gladivs in Israel] id eſt, ceſſauit bellum, & prælia, in quibus multi gladio perimuntur, ac de facto multi hic in Iſrael perempti erant.

Et habitavit Ionathas in Machmas] Ionathæ Principis & Pontificis propria ſedes erat Ieruſalem, & templum, ſed hanc occupantibus Bacchidianis, Ionathas ſedem ſibi elegit in oppido Machmas, quod ſitum erat in confinio tribuum Beniamin & Ephraim, ibiq́ue cœpit ius dicere populo, ac apoſtatas ex Iſrael exterminare, totamque Remp. Iſraelis componere æquè, ac ibidem fecerat Samuel, Iudex & Princeps 1. Reg. 7. 5.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius & Alexander reges conſobrini de regno Aſiæ inter ſe dimicantes, magnis promiſſis ambiunt amicitiam Ionathæ, ſed eam obtinet Alexander, qui Ionathæ Pontificatum confirmat, additq́ue purpuram & coronam auream. Mox v. 48. Alexander adiutus à Ionatha cum Demetrio confligens, eum ſuperat & occidit, indeq́, vxorem ducit Cleopatram filiam Ptol. Philometoris regis Ægypti, ac in nuptijs Ionatham honorat, Ducemq́ue ſui Principatus creat. Denique v. 67. Demetrius Demetrij occiſi filius mittit Apollonium cum exercitu, quem Ionathas profligat, ideoq́ue ab Alexandro dono accipit vrbem Accaron, & fibulam auream.

1. ET anno centeſimo ſexageſimo aſcendit Alexander Antiochi filius, qui cogno-
minatus eſt Nobilis: & occupauit Ptolemaidam: & receperunt eum, & regnauit
illic. 2. Et audiuit Demetrius rex, & congregauit exercitum copioſum valdè, & exi-
uit obuiàm illi in prælium. 3. Et miſit Demetrius epiſtolam ad Ionathan verbis
pacificis, vt magnificaret eum. 4. Dixit enim: Anticipemus facere pacem cum eo,
priuſquam faciat cum Alexandro aduerſum nos: 5. recordabitur enim omnium
malorum, quæ fecimus in eum, & in fratrem eius, & in gentem eius. 6. Et dedit ei
poteſtatem cõgregandi exercitum, & fabricare arma, & eſſe ipſum ſocium eius: & ob-
ſides, qui erant in arce, iuſſit tradi ei. 7. Et venit Ionathas in Ieruſalem, & legit epi-
ſtolas in auditu omnis populi, & eorum qui in arce erant. 8. Et timuerunt timore
magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex poteſtatem congregandi exercitum.
9. Et traditi ſunt Ionathæ obſides, & reddidit eos parentibus ſuis: 10. & habi-
tauit Ionathas in Ieruſalem, & cœpit ædificare & innouare ciuitatem. 11. Et dixit
facientibus opera, vt extruerent muros, & montem Sion in circuitu lapidibus quadra-
tis ad munitionem: & ita fecerunt. 12. Et fugerunt alienigenæ, qui erant in muni-
tionibus, quas Bacchides ædificauerat: 13. & reliquit vnuſquiſque locum ſuum, &
abijt in terram ſuam: 14. tantùm in Bethſura remanſerunt aliqui, ex his qui reliquerant legem & præcepta Dei, erat enim hæc eis ad refugium. 15. Et audiuit Alexan-
der rex promiſſa, quæ promiſit Demetrius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia, & virtu-
tes, quas ipſe fecit, & fratres eius, & labores, quos laborauerunt, 16. & ait: Num-
quid inueniemus aliquem virum talem? & nunc faciemus eum amicum, et ſocium
noſtrum. 17. Et ſcripſit epiſtolam, et miſit ei ſecundùm hæc verba, dicens:
18. Rex Alexander fratri Ionathæ ſalutem. 19. Audiuimus de te, quòd vir po-
tens ſis viribus, et aptus es vt ſis amicus noſter: 20. & nunc conſtituimus te ho-
die ſummum ſacerdotem gentis tuæ, et vt amicus voceris regis, (et miſit ei purpu-

ram,& coronam auream) & quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum & conſerues amicitias
ad nos. 21. Et induit ſe Ionathas ſtola ſancta ſeptimo menſe,anno centeſimo ſexa-
geſimo,in die ſollemni ſcenopegiæ: & congregauit exercitum, et fecit arma copioſa.
22. Et audiuit Demetrius verba iſta,et contriſtatus eſt nimis, et ait: 23. Quid
hoc fecimus, quòd præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum
ad munimen ſui? 24. Scribam et ego illis verba deprecatoria, et dignitates, &
dona:vt ſint mecum in adiutorium. 25. Et ſcripſit eis in hæc verba: Rex Deme-
trius genti Iudæorum ſalutem: 26. Quoniam ſeruaſtis ad nos pactum,et manſi-
ſtis in amicitia noſtra,et non acceſſiſtis ad inimicos noſtros, audiuimus, et gauiſi ſu-
mus. 27. Et nunc perſeuerate adhuc conſeruare ad nos fidem, et retribuemus
vobis bona pro his quæ feciſtis nobiſcum: 28. & remittemus vobis præſtationes
multas, et dabimus vobis donationes. 29. Et nunc abſoluo vos et omnes Iudæos
à tributis, et pretia ſalis indulgeo,et coronas remitto, et tertias ſeminis: 30. & di-
midiam partem fructus ligni,quod eſt portionis meæ, relinquo vobis ex hodierno die,
& deinceps, ne accipiatur à terra Iuda, et à tribus ciuitatibus, quæ additæ ſunt illi ex
Samaria et Galilæa, ex hodierna die et in totum tempus: 31. & Ieruſalem ſit ſan-
cta, et libera cum finibus ſuis: et decimæ et tributa ipſius ſint. 32. Remitto etiam
poteſtatem arcis, quæ eſt in Ieruſalem: et do eam ſummo ſacerdori, vt conſtituat in
ea viros quoſcumque ipſe elegerit, qui cuſtodiant eam. 33. Et omnem animam
Iudæorum, quæ captiua eſt à terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis,
vt omnes à tributis ſoluantur, etiam pecorum ſuorum. 34. Et omnes dies ſol-
lemnes, et ſabbata,et neomeniæ, et dies decreti, et tres dies ante diem ſollemnem, et
tres dies poſt diem ſollemnem, ſint omnes immunitatis et remiſſionis omnibus Iu-
dæis, qui ſunt in regno meo: 35. & nemo habebit poteſtatem agere aliquid, et
mouere negotia aduerſus aliquem illorum, in omni cauſa. 36. Et adſcribantur
ex Iudæis in exercitu regis ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiæ vt o-
portet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui ſint in munitionibus re-
gis magni: 37. & ex his conſtituentur ſuper negotia regni, quæ aguntur ex fide,
& principes ſint ex eis, & ambulent in legibus ſuis, ſicut præcepit rex in terra Iu-
da. 38. Et tres ciuitates, quæ additæ ſunt Iudææ ex regione Samariæ, cum Iudæa
reputentur: vt ſint ſub vno, & non obediant alij poteſtati, niſi ſummi ſacerdotis.
39. Ptolemaida,& confines eius,quas dedi donum ſanctis, qui ſunt in Ieruſalem, ad
neceſſarios ſumptus ſanctorum. 40. Et ego do ſingulis annis quindecim millia
ſiclorum argenti de rationibus regis, quæ me contingunt: 41 & omne quod reli-
quum fuerit, quod non reddiderant qui ſuper negotia erant annis prioribus, ex hoc
dabunt opera domus. 42. Et ſuper hæc quinque millia ſiclorum argenti, quæ ac-
cipiebant de ſanctorum ratione per ſingulos annos: & hæc ad ſacerdotes pertineant,
qui miniſterio funguntur. 43. Et quicumque confugerint in templum, quod eſt
Ieroſolymis, & in omnibus finibus eius,obnoxij regi in omni negotio dimittantur, &
vniuerſa,quæ ſunt eis in regno meo, libera habeant. 44. Et ad ædificanda vel re-
ſtauranda opera ſanctorum,ſumptus dabuntur de ratione regis: 45. & ad extruen-
dos muros Ieruſalem,& communiendos in circuitu, ſumptus dabuntur de ratione re-
gis, & ad conſtruendos muros in Iudæa. 46. Vt audiuit autem Ionathas & popu-
lus ſermones iſtos, non crediderunt eis,nec receperunt eos: quia recordati ſunt ma-
litiæ magnæ, quam fecerat in Iſrael, & tribulauerat eos valdè. 47. Et compla-
cuit eis in Alexandrum, quia ipſe fuerat eis princeps ſermonum pacis, & ipſi auxi-
lium ferebant omnibus diebus. 48. Et congregauit rex Alexander exercitum ma-
gnum,& admouit caſtra contra Demetrium. 49. Et commiſerunt prælium duo re-
ges, & fugit exercitus Demetrij, & inſecutus eſt eum Alexander, & incubuit ſuper
eos. 50. Et inualuit prælium nimis, donec occidit ſol: & cecidit Demetrius in
die illa. 51. Et miſit Alexander ad Ptolemæum regem Ægypti legatos ſecundùm
hæc verba, dicens: 52. QVONIAM regreſſus ſum in regnum meum, & ſedi in
ſede patrum meorum, & obtinui principatum, & contriui Demetrium, & poſ-
ſedi regionem noſtram, 53. & commiſi pugnam cum eo, & contritus eſt ip-
ſe & caſtra eius, à nobis,& ſedimus in ſede regni eius: 54. & nunc ſtatuamus
ad inuicem amicitiam: & da mihi filiam tuam vxorem: & ego ero gener tuus, & da-
bo tibi dona, & ipſi, digna te. 55. Et reſpondit rex Ptolemæus, dicens: FELIX
dies, in qua reuerſus es ad terram patrum tuorum,& ſediſti in ſede regni eorum. 56.
Et nunc faciam tibi quod ſcripſiſti: ſed occurre mihi Ptolemaidam, vt videamus in-
uicem

uicem nos, & ſpondeam tibi ſicut dixiſti. 57. Et exiuit Ptolemæus de Ægypto, ipſe, & Cleopatra filia eius, & venit Ptolemaidam, anno centeſimo ſexageſimo ſecundo. 58. Et occurrit ei Alexander rex, & dedit ei Cleopatram filiam ſuam: & fecit nuptias eius Ptolemaidæ, ſicut reges in magna gloria. 59. Et ſcripſit rex Alexander Ionathæ, vt veniret obuiàm ſibi. 60. Et abijt cum gloria Ptolemaidam, & occurrit ibi duobus regibus, & dedit illis argentum multum, & aurum, & dona: & inuenit gratiam in conſpectu eorum. 61. Et conuenerunt aduerſus eum viri peſtilentes ex Iſrael, viri iniqui interpellantes aduerſus eum: & non intendit ad eos rex. 62. Et iuſſit ſpoliari Ionathan veſtibus ſuis, & indui cum purpura: & ita fecerunt. Et collocauit eum rex ſedere ſecum. 63. Dixitque principibus ſuis: Exite cum eo in medium ciuitatis, & prædicate, vt nemo aduerſus eum interpellet de vllo negotio; nec quiſquam ei moleſtus ſit de vlla ratione. 64. Et factum eſt, vt viderunt qui interpellabant gloriam eius, quæ prædicabatur, & opertum eum purpura, fugerunt omnes: 65. & magnificauit eum rex, & ſcripſit eum inter primos amicos, & poſuit eum ducem, & participem principatus. 66. Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem cum pace, & lætitia. 67. In anno centeſimo ſexageſimo-quinto, venit Demetrius filius Demetrij à Creta in terram patrum ſuorum. 68. Et audiuit Alexander rex, & contriſtatus eſt valdè, & reuerſus eſt Antiochiam. 69. Et conſtituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cæleſyriæ: & congregauit exercitum magnum, & acceſſit ad Iamniam: & miſit ad Ionathan ſummum ſacerdotem, 70. dicens: Tu ſolus reſiſtis nobis: ego autem factus ſum in deriſum, & in opprobrium, propterea quia tu poteſtatem aduerſum nos exerces in montibus. 71. Nunc ergo ſi confidis in virtutibus tuis, deſcende ad nos in campum, & comparemus illic inuicem: quia mecum eſt virtus bellorum. 72. Interroga, & dice quis ſum ego, & ceteri, qui auxilio ſunt mihi, qui & dicunt quia non poteſt ſtare pes veſter ante faciem noſtram, quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui in terra ſua: 73. & nunc quomodo poteris ſuſtinere equitatum, & exercitum tantum in campo, vbi non eſt lapis, neque ſaxum, neque locus fugiendi? 74. Vt audiuit autem Ionathas ſermones Apollonij, motus eſt animo: et elegit decem millia virorum, & exijt ab Ieruſalem; et occurrit ei Simon frater eius in adiutorium. 75. & applicuerunt caſtra in Ioppen, et excluſit eum à ciuitate (quia cuſtodia Apollonij Ioppe erat) et oppugnauit eam. 76. Et exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, & obtinuit Ionathas Ioppen. 77. Et audiuit Apollonius, et admouit tria millia equitum, et exercitum multum. 78. Et abijt Azotum tamquam iter faciens, & ſtatim exijt in campum, eò quòd haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et inſecutus eſt eum Ionathas in Azotum, et commiſerunt prælium. 79. Et reliquit Apollonius in caſtris mille equites poſt eos occultè. 80. Et cognouit Ionathas quoniam inſidiæ ſunt poſt ſe, et circuierunt caſtra eius, et iecerunt iacula in populum à manè vſque ad veſperam. 81. Populus autem ſtabat, ſicut præceperat Ionathas: et laborauerunt equi eorum. 82. Et eiecit Simon exercitum ſuum, & commiſit contra legionem: equites enim fatigati erant: et contriti ſunt ab eo, et fugerunt. 83. Et qui diſperſi ſunt per campum, fugerunt in Azotum, et intrauerunt in Bethdagon idolum ſuum, vt ibi ſe liberarent. 84. & ſuccendit Ionathas Azotum, et ciuitates, quæ erant in circuitu eius, et accepit ſpolia eorum, et templum Dagon: et omnes, qui fugerunt in illud, ſuccendit igni. 85. Et fuerunt qui ceciderunt gladio, cum his qui ſuccenſi ſunt, ferè octo millia virorum. 86. Et mouit inde Ionathas caſtra, et applicuit ea Aſcalonem: et exierunt de ciuitate obuiàm illi in magna gloria. 87. Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem cum ſuis habentibus ſpolia multa. 88. Et factum eſt: vt audiuit Alexander rex ſermones iſtos, addidit adhuc glorificare Ionathan. 89. Et miſit ei fibulam auream, ſicut conſuetudo eſt dari cognatis regum. Et dedit ei Accaron, et omnes fines eius, in poſſeſſionem.

VERS. 1) ET ANNO 160. ASCENDIT ALEXANDER ANTIOCHI FILIVS, QVI COGNOMINATVS EST (Epiphanes, id eſt. illuſtris vel) NOBILIS, ET OCCVPAVIT PTOLEMAIDAM] Alexander hic cognomento Balles, ſiue Veles (vti nunc Valeſia familia in Gallia eſt regia) fuit filius Antiochi Epiphanis, ideoque frater Antiochi Eupatoris occiſi à Deme- A trio. Quare fratris necem vlturus, eiuſque regnum recepturus occupauit Ptolemaidam Phœniciæ vrbem, quæ nunc *Accon*, vel *Acce* dicitur. Vnde errant Iuſtinus l. 35. Appianus, Florus, Sulpitius & Genebrardus, qui Alexandrum hunc ex plebeia familia oriundum, per mendacium & fraudem ſe ſtirpi Antiochi inſeruiſſe ſcribunt, vti hoc eodem tem-

tempore Pſeudo-Philippus ſe inſeruit ſtirpi regũ Macedoniæ, ideoque tertium contra Romanos Macedonicum bellum ſuſcitauit, in quo & victus, cæſuſque eſt teſte L. Floro & alijs. Niſi dicas eum Antiochi Epiphanis filium quidem fuiſſe, ſed nothum ex Bala concubina genitum, indeq; cognominatum Balas, vti ex Euſebio & Appiano docet Salianus. Magis errãt Lyran. Carth. & Adrichom. qui hunc Alexandrum faciunt filiũ Antiochi Eupatoris, cùm eius fuerit frater, filius verò Antiochi Epiphanis præſertim, quia Eupator occiſus eſt anno ætatis duodecimo quo vix generare poterat.

Et RECEPERVNT EVM] q.d. incolæ & accolæ Ptolemaidis, exoſum habentes Demetrium propter ſuperbiam, luxum & deſidiam, Alexandrum eius conſobrinum in regem ſuſceperunt & coronarunt.

Vers. 6. Et DEDIT EI POTESTATEM CONGREGANDI EXERCITVM] vt eum ſuis copijs coniungeret, iiſque ſimul iunctis debellaret Alexandrum.

Vers. 8. Et TIMVERVNT TIMORE MAGNO] q.d. Demetriani milites occupantes arcem Sion, timuerunt Ionathan, ne iuſſu Demetrij exercitum conſcriberet & arcem inuaderet, nõ tamen ex arce fugerunt, vt aliqui putant ex v. 12. ſed eam retinuerunt, nam poſteà eamdem obſedit Ionathas, vt audiemus c. 11. v. 20.

Vers. 10. Et HABITAVIT IONATHAS IN IERVSALEM] tũ quia ipſe erat ſummus Pontifex, ac Pontificatu fungi debebat in templo, ideoque reſidere in Ieruſalem; tum quia ipſe erat Dux & Princeps Iſraelis, cuius metropolis erat Ieruſalem.

Vers. 18. REX ALEXANDER FRATRI IONATHÆ SALVTEM] Ionathan Alexãder rex vocat fratrem, quòd eius amicitiam & auxilium ambiret, cupercrque eum habere ſocium, promittens, quòd eum habiturus eſſet eo honore & amore, quo frater habet fratrem.

Vers. 20. CONSTITVIMVS TE HODIE SVMMVM SACERDOTEM] Ionathas, ait Serarius, iam à populo electus, & conſtitutus erat Dux & Pontifex, ſed Pontificatum hic ei confirmat Alexander, quaſi rex Aſiæ & Syriæ, ad quem proinde iure regnorum politico, pertinere videbatur creatio Pontificis, ſicut olim Romani Imperatores ſibi arrogabant, & nominabant Romanum Pontificem, ſed meritò poſteriores Põtifices hoc ius Imperatoribus ademerunt, ac in clerum, puta in Epiſcopos & Cardinales tranſtulerunt. Iam enim hoc officium vſurparat Ant. Epiphanes Alexandri pater, qui Iaſonem, deinde Menelaum cõſtituerat Pontificem, ac poſt eum Demetrius rex conſtituerat Alcimum Pontificem, à cuius morte anno octauo Alexander hic Pontificem creat Ionatham.

Et QVÆ NOSTRA SVNT, SENTIAS NOBISCVM] q.d. noſtræ cauſæ & parti faueas, non aduerſæ, vt ſcilicet, me armis, copijſque iuues, non Demetriũ antagoniſtam meum. Idque fecit Ionathas præferens Alexandrum Demetrio ob bella, & damna Iſraeli ab eo illata.

Vers. 21. Et INDVIT SE IONATHAS STOLA SANCTA] ſcilicet, ſtola, tunicaq; Pontificali, in qua erat Rationale cum Ephod. Exodi 28. Nam hucuſque Ionathas, licet Pontifex, Pontificalia non induerat, nec exercuerat, eò quòd Ieruſalem ab hoſtibus occuparetur. Iam autem recepta Ieruſalem, Pontificalia veſtimenta induit, & munia Pontificis exercuit.

Vers. 26. QVONIAM SERVASTIS AD NOS PACTVM] A Demetrius hic fingit ſe neſcire quòd Ionathas & Iudæi à ſe ad Alexandrum æmulum ſuum defeciſſent, vnde eos quaſi fideles amicos compellat, hortaturque, vt in fide & amicitia ſua perſiſtant, magna, ſi id fecerint, promittens præmia.

Et REMITTEMVS VOBIS PRÆSTATIONES] id eſt, exactiones & tributa, quæ mihi præſtare ſolebatis, vnde explicans ſubdit: Et NVNC ABSOLVO VOS, ET OMNES IVDÆOS A TRIBVTIS. Vers. 28.

Et PRETIA SALIS INDVLGEO] id eſt tributa, quæ pro ſale conficiendo, deuehendo, & diuendendo mihi pendebatis, vobis condono; quæ vtique magna ſunt: nam omnes omnino homines indigent ſale. Vnde Saliſburgi Princeps opes ſuas ingentes ex ſale colligit. Id patet ex cap. ſeq. verſ. 35. Vers. 29.

Et CORONAS] aureas, vt patet c. 13. 37. quas B mihi quotannis perſoluebatis, remitto.

Et TERTIAM SEMINIS] id eſt, tertiam partem frugum, vt habet Ioſephus, quæ ex ſemine in terram iacto germinare ſolent, remitto. ita Lyran. Verũ cùm hoc tributũ videatur eſſe immane, vnde c. 11. 25. decimæ tantũ fit mẽtio, hinc in melius Salianus præcisè tertiam ſeminis accepit, vt ſi quis duodecim tritici modios ſeminaſſet, debuiſſet is in meſſe quatuor modios tritici regi perſoluere, non autem ſi collegiſſet in meſſe ſexaginta modios, debuiſſe regi ſoluere viginti, quæ eſt tertia pars meſſis, non ſeminis, vt hic dicitur.

Et DIMIDIAM PARTEM FRVCTVS LIGNI] id eſt omnium fructuum, qui ex lignis, id eſt arboribus produci ſolent, quorũ dimidiam partem mihi pendebatis, nunc vobis condono. Vers. 30.

C Et IERVSALEM SIT SANCTA ET LIBERA] primò, vt ipſa velut vrbs ſancta populo fideli & ſancto, puta Iudæis reſtituatur; quare milites mei, qui ſunt in arce Sion, caueant, ne eam prophanent, imò ex arce excedant, eamque Ionathæ, & Iudæis tradant, vt patet v. ſeq. Secundò, vt ipſa velut vrbs *ſancta* ſit libera, gaudeatque plena immunitate & libertate, quali gaudent templa, aliaque loca ſancta. Tertiò, vt in ea ſolus Deus ſanctè colatur, ſanctæque victimæ ei immolentur, quare interdico, ne mei milites, aliiue idololatræ eam ſuis idololatricis hoſtijs, ritibuſque contaminent. Quartò, VT DECIMÆ ET TRIBVTA IPSIVS SINT] vt ſcilicet, decimæ deinceps non mihi, aut meis, ſed templo & ſacerdotibus, vti antea ex Dei ſanctione fiebat, perſoluantur. Vers. 31.

REMITTO ETIAM POTESTATEM ARCIS] q.d. D dominium arcis in monte Sion, quod obtineo, remitto, illudque reſigno, & trado Ionathæ, quaſi ſummo Pontifici. Hoc promiſit Demetrius Ionathæ, ſed reipſa non præſtitit, quia Ionathas fœdus iniit cum Alexandro hoſte Demetrij. Vers. 32.

Et OMNEM ANIMAM IVDÆORVM QVÆ CAPTIVA EST] q.d. omnes Iudæos, qui è Iudæa captiui abducti ſunt, ſparſique per totum regnum meũ liberos dimitti volo, idque gratis & ſine lytro, eoſdemque abſoluo ab omni tributo etiam pecorum ſuorum. Vers. 33.

Et OMNES DIES SOLEMNES, ET SABBATHA, ET NEOMENIÆ, ET DIES DECRETI] qui ſcilicet, non à lege, ſed à Iudæis ipſis decreti, & deputati ſunt ad aliquam feſtiuitatem, vti à Iuda decretum fuit feſtum Encæniorum ob templi purgationem, item feſtum victoriæ Iudith ob cæſum Holofernem, & feſtum Eſther ob cæſum Aman. Vers. 34.

A Aman. ita Salianus q.d. Sancio, & edico, vt omnes Iudæi, qui ſunt in regno meo, liberè celebrent ſua ſabbatha, neomenias, & alios dies feſtos à lege, vel ſynagoga ſtatutos & decretos, imò vt tres dies ante, & tres dies poſt aliquam ſolennitatem, Iudæis ſint dies immunitatis & remiſſionis, quibus nec in ius vocari, nec ad opera ſeruilia capeſſenda à quopiam cogi poſſint, vti explicat v. ſeq.

VERS. 36. ET DABVNTVR ILLIS COPIÆ] id eſt, copioſa ſtipendia æquè, ac annona.

ET EX EIS ORDINABVNTVR, QVI SINT IN MVNITIONIBVS REGIS MAGNI] ſcilicet, Demetrij. q.d. tradam Iudæis arces meas, vt ipſi quaſi mihi fidi eas cuſtodiant. Pro *magni* Græcè eſt *magnis* q. d. magnas, & primarias arces meas credam Iudæis.

VERS. 37. ET EX EIS CONSTITVENTVR SVPER NEGOTIA REGNI, QVÆ CONSTITVVNTVR EX FIDE] id eſt, B quæ ſummam fidem, ſummumque ſilentium, & ſecretum requirunt.

ET PRINCIPES SINT EX EIS (qui tam prouincias, quàm exercitus meos gubernent) ET AMBVLENT IN LEGIBVS SVIS] vt iuxta eas Iudaicè viuãt in regno meo, ſicut viuunt in Iudæa.

VERS. 39. PTOLEMAIDA (ciuitatem, quam inuaſit Alexander meus conſobrinus, & æmulus) ET CONFINES EIVS, QVAS DEDI DONVM SANCTIS, QVI SVNT IN IERVSALEM] puta ſancto Pontifici, ſanctiſque, id eſt, fidelibus Iudæis repete etiam nunc do, donumque à me datum confirmo. Pro *qui*, Græcè eſt *quæ* q.d. colonias has dedi *ſanctis*, id eſt, Sanctuario, ſiue ſancto templo, quod eſt in Ieruſalem, puta Sãcto, & Sancto Sanctorum, vt ex earum prouentibus emantur victimæ, aliaque neceſſaria ad cultũ Dei in ſancto eius templo.

VERS. 41. ET OMNE QVOD RELIQVVM FVERIT, QVOD C NON REDDIDERVNT] q.d. ſancio, vt mei quæſtores reddant, & reſtituant templo illa, quæ ex cenſibus, alijſque rebus templo deſtinatis ſubtraxerunt, & in meum ærarium intulerunt. Aut, vt Salianus q.d. Iubeo, vt publicani Iudæi, qui ſunt obnoxij reddẽdæ rationi, nec regijs quæſtoribus adhuc ſatisfecerint, ea non Ærario regio ſed templo perſoluant Ieroſolymitano. Nam de redditibus templi ſubdit nouum beneficium v. 42.

VERS. 42. QVÆ ACCIPIEBANT DE SANCTORVM RATIONE] id eſt, ex ſancti templi cenſu & ærario, vt in meum ærarium inferrent, nunc iubeo illa templo reſtitui, nimirum *quinque millia ſiclorum*, id eſt, quinque millia Francorum, ſiue Florenorum Brabanticorũ. Siclus enim pendit quatuor drachmas, valetque quatuor Iulios, ſiue quatuor Regales Hiſ-D panicos.

VERS. 43. ET QVICVMQVE (ſiue Iudæi ſiue Gentiles) CONFVGERINT IN TEMPLVM &c. DIMITTANTVR] q.d. Iubeo, ſancioque ius aſyli, quod habuit templum, imò illud augeo. Volo enim, vt dum quis cõfugit ad templum, quamdiu is in eo manet, nemo poſſit inuadere bona illius in regno meo, licet alibi ſita. Verùm nimis ampla promittit hic Demetrius: quare Ionathas & Iudæi ei non crediderunt æſtimantes ex neceſſitate fictè hæc promittere, ſed poſteà non ſeruaturum; præſertim, quia eius maleuolentiam ſæpius erant experti: Quare Demetrio relicto adhæſerunt Alexandro.

Nota hic Demetrius duodecim ingentia beneficia promittit Ionathæ, ſi ſuas partes contra Alexandrum ſequi & tueri velit, vnde colligas, quanta fuerit fortitudo, & fama Ionathæ. Primum eſt immunitas tributorum. 2. libertas Ieroſolymæ, vt ſit immunis à præſidio militum Demetrij. 3. reſtitutio captiuorũ. 4. permiſſio feſtiuæ quietis. 5. ius honoratæ militæ. 6. ius gubernandi. 7. ius ſeruandi fidem, legemque patriam. 8. amplificatio dominij Pontificij. 9. donatio Ptolemaidis. 10. annuus pro templo cenſus quindecim millium ſiclorum. 11. ius aſyli in templo. 12. ædificatio murorum Ieruſalem.

QVIA IPSE FVERAT EIS PRINCEPS SERMONVM PACIS] id eſt, quia Alexander prior, & ante Demetrium pacem, fœduſque à Iudæis poſtularat. VERS. 47.

ET CECIDIT DEMETRIVS] victus ab Alexandro per auxilium Ionathæ & Iudæorum. Cecidit Demetrius, equo ipſius cadente & telis ipſum diruentibus, ait Ioſephus lib. 13. c. 1. Porrò licet Demetrius potius ius haberet ad regnũ Aſiæ, vtpote filius Seleuci, qui ſenior erat Antiochi magni filius, ideoque in regno ſucceſſor, quàm Alexander, vtpote filius Antiochi Epiphanis, qui Seleuci erat frater iunior; tamen Ionathas licitè adiuuit Alexandrum contra Demetrium, tum quia Demetrius hucuſque hoſtis fuerat Iudæorum, eoſque hoſtiliter inuaſerat, & vaſtarat; quare contra eum Alexãdri ope vti, imò eam implorare iure ſuo poterat Ionathas; tum quia Alexander ius belli habebat contra Demetrium, eo quòd ipſe fratrem ſuum ſeniorem Antiochum Eupatorem occidiſſet, voluit ergo necem fratris ſui vlciſci, præſertim quia populus ſcelera & tyrannidem Demetrij deteſtãs, ei prætulerat Alexandrum, illumque ſibi regem crearat. VERS. 50.

ET MISIT ALEXANDER AD PTOLOMÆVM (Philometorem) REGEM ÆGYPTI LEGATOS] poſcens eius filiam Cleopatram in vxorem, vt hac ratione fœdus cum eo firmaret, ſeſeq; contra Demetriũ Demetrij à ſe occiſi filium roboraret. Porrò Cleopatra Græcè idem eſt, quod decus & gloria patris & patriæ. Vtinam hæc talis fuiſſet. VERS. 51.

Nota multæ fuerunt Cleopatræ, quarum hæc fuit origo & ſeries. Prima Cleopatra fuit Antiochi Magni filia, & ſoror Antiochi Epiphanis, quæ nupſit Ptolomæo Epiphani, quinto poſt Alexandrũ Magnum regi Ægypti. Hæc fuit ſpecioſiſſima, ideoque à Daniele c. 11. 17. vocatur *filia feminarum*, hoc eſt formoſiſſima, indeque dicta Cleopatra, id eſt, decus, & gloria patris. Vnde ab ea ceteræ omnes reginæ Ægypti, vtpote ab ea prognatæ, vocatæ ſunt Cleopatræ. Ipſa ergo ex Ptol. Epiphane genuit Ptol. Philometorem, Ptol Phyſconem, & Cleopatram filiam, quam licet ſororem Philometor, ac deinde Phyſcon in vxorem acceperunt. *Cleopatrarum ſeries & origo.*

Hæc eſt ergo ſecunda Cleopatra, quæ Phyſconis fuit ſoror, vxor, & inſuper quaſi mater, aut potius ſocrus. Nam Phyſcon poſt eam repudiatam, duxit filiam eius in vxorem.

Tertia Cleopatra fuit huius ſecundæ ex Philometore filia, quam Philometor pater primò deſpondit Demetrio Nicanori, deinde eo capto ipſa nupſit Antiocho Sedeti, Demetrij fratri. Hæc venenum propinans filio ſuo Antiocho Grypho, ab eodem coacta illud bibere, ſeipſam occidit. De ea hic agitur.

Quarta Cleopatra fuit Ptol. Lathuri, qui Ptol. Phyſconis fuit filius & ſucceſſor, ſoror & vxor, quæ ab eo repudiata nupſit Antiocho Cyziceno regi Aſiæ, & à Gryphina ſorore in templo amplexans ſimulachra, iuſſa eſt confodi & occidi, teſte Iuſtino lib. 39.

5\. Quinta Cleopatra, fuit Ptol. Auletis filia, & Ptol. Dionyſij vltimi regis Ægypti ſoror & vxor, quam adamauit Antonius, repudians ſororem Augusti Cęſaris, ideoque ab eo victus ad ſpontaneam necem ædactus fuit. Cleopatra quoque ſeipſam admotis corpori ſerpentibus interfecit. Ita Euſeb. Ioſeph. Strabo, Beda & alij.

Vers. 56. Et spondeam tibi] id eſt, ſponſam tibi dem filiam meam: Spondere enim eſt parentis, deſpondere mariti, indeque ſponſi & ſponſæ, ac ſponſaliorum & ſponſandi voces emanarunt.

Vers. 59. Et scripsit rex Alexander Ionathæ vt veniret obviam sibi] q.d. Inuitauit Alexander Ionatham Ptolemaidam, ad nuptias ſuas cum Cleopatra celebrandas.

B Indvi evn pvrpvra] id eſt, regio amictu; purpura enim regni, & regum erat veſtis. Alexander ergo hic Ionatham regijs inſignibus ornat, ob opem, & auxilia ſibi ab eo cōtra Demetrium pręſtita, idque per Principes ſuos iubet per totam ciuitatem prædicari & promulgari. Non tamen hoc ipſo Ionatham creat regem, ſed dynaſtam & principem; purpura enim erat amictus dynaſtarum, qui amici regis, & ex amictu purpureo purpurati vocabantur. Sic Mardochæus ab Aſſuero ornatus fuit coronâ aureâ in capite & amictu purpureo: erat enim ex primarijs regis dynaſtis, & amicis, Eſther 8. 15.

Vers. 67. In anno 165. venit Demetrivs (iunior) filivs Demetrii ſenioris, ab Alexandro, & Ionatha victi, & occiſi. Venit, inquam è Creta, vbi latuerat, in Syriam, vt necem patris vlciſceretur, & auitum eius regnum, profligato Alexandro, reciperet. Factum hoc eſt quinto anno regni Alexādri, C qui fuit tertius ab eius nuptijs cum Cleopatra: has enim inijt anno 162. Græcorum, vt dictum eſt v. 57. regnum verò occupauit anno 160. Græcorum vt dictum eſt v. 1.

Nota ex Iuſtino li. 35. Demetrius ſenior initio belli contra Alexandrum, duos filios ſuos, ſcilicet Demetrium Nicanorem & Antiochum Sedetem, qui ambo ſucceſſiuè poſteà regnarūt apud hoſpitem ſuum Gnidium (Gnidus eſt in Aſia extrema propè Halicarnaſſum, & Rhodum, in extremo promontorio, quod reſpicit Cretam) cum magna auri vi depoſuit, vt belli periculis eximerentur, & ſi ita fors tuliſſet, vltioni paternæ necis ſeruarētur. Ita factum; nam Demetrius Nicanor, Demetrio patre occiſo, è Creta profugit in Syriam, regnumq; inuaſit. Hoc eodem tempore mortuus eſt Cato ſenior, Marcellus conſul Roman. bellum geſſit in D Hiſpania, Attilius Prætor in Luſitania, ac Carthago tertium bellum Punicum cōtra Romanos apparauit, quo victa & exciſa eſt à Scipione Africano. ita Salianus

Vers. 69. Et constitvit Demetrivs rex Apollonivm Dvcem, qvi præerat Cælesyriæ.) Hic Apollonius priùs ſeruierat Alexandro, ſed ab eo defecit ad Demetrium, illectus ſpe maiorum honorum & opum, quas promittebat nouus rex Demetrius. Aulici enim reſpiciunt ſemper ad ſolem Orientem, vt vulgò dicitur. Hic Apollonius, quem Ioſephus Daum cognominat, alius fuit ab Apollonio Tharſeo filio, qui tempore Seleuci regis pręfuit Cæleſyrię, de quo 2. Machab. 3. 5. Alius quoque fuit ab Apollonio Alneſthæi filio, quem Ant. Epiphanes miſit cum 22. millibus, vt Ieruſalem & Ægyptū occuparet 2. Machab. 4. 21. Alius

A quoque ab Apollonio Gennæi filio, qui Iudæos ſub Eupatore vexauit, de quo 2. Machab. 12. 2. Videtur hic Apollonius à Demetrio præfectus Cæleſyriæ conſtitutus, deinde veniente Alexandro ad eum à Demetrio defeciſſe: inde ab Alexandro ad Demetrium Demetrij filiū cum alijs pluribus tranſijſſe. Vnde Iuſtinus ait milites paternos ad filium Demetrium ſigna tranſtuliſſe.

Vers. 70. Qvia tv potestatem adversvm nos exerces in montibvs] id eſt, in Iudæa, quæ montoſa eſt, q.d. tu ô Ionatha inter montes Iudææ te contines, ibique dominaris, mihique reſiſtis. Exi ergo è Iudæa in campum Syriæ, ibique aperto marte mecum conflige, ſi vir es, & viribus ad bellandum polles, vti iactas; nam in anguſtiis montium facilè eſt homini imbelli, cum paucis reſiſtere multis.

B Tv solvs resistis nobis] Nam, vt ait Iuſtinus lib. 35. de hoc Demetrio: *Audita Alexandri luxuria, quem inſperatæ opes, & alienæ felicitatis ornamenta, velut captiuum inter ſcortorum greges, deſidem in Regia tenebant, auxiliantibus Cretenſibus, ſecurum, ac nihil hoſtile metuentē aggreditur. Antiochenſes quoque veterem patris offenſam, nouis meritis correcturi ſe ei tradūt: ſed & milites paterni fauore iuuenis accenſi, prioris ſacramenti religionem, noui regis ſuperbiæ præferentes, ſigna ad Demetrium transferunt.*

Vers. 71. Nvnc ergo si confidis in virtvtibvs (Græcè δυνάμεσι, id eſt, viribus & exercitibus) tvis descende ad nos in campvm, et comparemvs (Græcè συγκριθῶμεν, id eſt, comparemur, conferamur, componamur) illic invicem, vt pedem pedi manum manui conſerentes, oſtendamus, vter ſit fortior, an tu, an ego: qvia mecvm est virtvs bellorvm] Græcè *quia mecum eſt exercitus potens vrbium*, q.d. prouoco te in campum, vbi armis C pugnandum eſt, non Saxis, & in quo nullum victo eſt refugium. Noſter legit πολέμων, id eſt, *bellorum*; alij, legunt πόλεων, id eſt, *vrbium*, & ſic quoque legit Ioſephus.

Vers. 72. Qvia bis in fvgam conversi svnt patres tvi] nimirum ſemel, quando Mathathias fugit cum filiis ſuis 1. Machab. 2. 28. iterum in pugna cū Bacchide, in qua cæſo Iuda, ceteri Iudæi fugerunt 1. Machab. 9. 18.

Vers. 74. Vt avdivit avtem Ionathas sermones Apollonii, motvs est animo] ad iram excandeſcens, & ad pugnam exardeſcens, vt ipſo facto refutaret exprobrationem Apollonij, ac reipſa oſtenderet ſe tam in campis, quàm in montibus eſſe bellipotentem, imò leonem.

D Et exclvsit (Apollonius) evm (Ionatham) a civitate: qvia cvstodia (præſidium militum ad cuſtodiendam vrbem) Apollonii Ioppe (Græcè in Ioppe) erat] Græcè eſt ἀπέκλεισαν, id eſt, *excluſerunt*, ſcilicet, milites præſidiarij Ionatham.

Vers. 80. Et circviervnt (hoſtes, ſcilicet, equites Apollonij) castra eivs (ſcilicet Ionathæ) et iecervnt iacvla in popvlvm] ſcilicet in ſocios Ionathæ.

Vers. 81. Popvlvs avtem stabat (conſtanti animo, pede & manu clypeis ſuis excipiens, & repellens iacula hoſtium) et laboraverunt eqvi eorvm] q.d. equi & equites Apollonij fatigati fuere, quia tota die laborauerunt currendo, & iaciendo tela in caſtra Ionathæ. Vnde Simon eos feſſos & laſſos aggreſſus fudit, fugauitque.

Vers. 82. Et eiecit (Græcè εἵλκυσε, id eſt, extraxit, eduxit,

xit, emiſit, explicuit, expandit) SIMON EXERCITVM SVVM (alas milituum) ET COMMISIT (prælium) CONTRA LEGIONEM (Græcè *contra phalangem*, puta contra aciem hoſtium) EQVITES ENIM FATIGATI ERANT (ob cauſam iam dictam) ET CONTRITI SVNT AB EO (à Simone fratre Ionathæ) ET FVGERVNT.

ET INTRAVERVNT IN BETHDAGON] id eſt, in domum Dagon, puta in templum Dagon, qui erat Deus, ſiue *idolum* eorum, Græcè εἰς εἰδωλεῖον, id eſt, in idolium, ſiue fanum idoli ſui, ſcilicet, Dagon. Verùm qui idolum ſuum è manibus Ionathæ liberare nō poterat, quomodo ab eodem à ſtrage Ionathæ liberaretur? Quare omnes cum ſuo idolo, & idolis à Ionatha ſucceniſi, concrematique fuere.

ET EXIERVNT (Aſcalonitæ) DE CIVITATE OBVIAM ILLI (Ionathæ, IN MAGNA GLORIA] id eſt, magno honore) & pompa eum excipientes, illique ſe & vrbem ſuam dedentes, ne ab eo cremarentur inſtar Bethdagon.

ET MISIT (Alexander rex hoſtis Demetrij & Apollonij) EI (Ionathæ ab contritum Apolloniū) FIBVLAM AVREAM] Græcè πόρπην, quod aliqui vertunt monile è collo, vel è cingulo dependens, quale eſt in Belgio vellus aureum. Meliùs Noſter vertit *fibulam*, qua longiores tunicæ & veſtes ſubnecti ſolent, iuxta illud Æneid. 4.

Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.

Fuit hoc ornamentum militare teſte Liuio lib. 7. & 9. non olim niſi regum cognatis, & ſummis amicis dari ſolitum, vt hic dicitur. Fibula ergo hæc veſtes laxas, & fluiduas, vel in pectore, vel in cingulo ſtringebat, & confibulabat. vnde Virgil. 12. Æneid.

Laterum iuncturas fibula mordet.

Et Ouidius 8. Metam.

Raſilis, hanc ſummam mordebat fibula veſtem.

Et S. Hier. epiſt. 49. *fibulam, quæ chlamydis mordebat oras, in humum excuſsit:* Tertullianus de pallio c. 1: *In viris*, inquit, *pallij extrinſecus habitus, & ipſe quadrangulus ob vtroque laterū regeſtus, & ceruicibus circumſtrictus in fibulæ morſu humeris acquieſcebat.*

CAPVT VNDECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PTolomæus Philometor Alexandro filiam ſuam Cleopatram quam ei vxorem dederat, vnà cum regno auſert. Alexander fugit in Arabiam, ibiq; à Zabuele rege occiditur, qui caput occiſi mittit ad Philometorem. Philometor eo accepto tertio pòſt die moritur. Mox. verſ. 19. Demetrius firmato regno fœdus init cum Ionatha, qui eum à nece liberat cæſis centum hoſtium millibus, ſed Demetrius iam de regno ſecurus v. 53. fœdus cum Ionatha initum perfide abrumpit. Quare Ionathas ad Antiochum Alexandri occiſi filium ſe transfert, ab eoq; magnis honoribus afficitur, Vnde pro eo dimicans plures Demetrij vrbes occupat, eiuſq; copias fundit, fugatq;.

1. ET rex Ægypti congregauit exercitum, ſicut arena quæ eſt circa oram maris,
& naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud
regno ſuo. 2. Et exijt in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, & occur-
rebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiam, eò quòd ſocer ſuus eſſet.
3. Cùm autem introiret ciuitatem Ptolemæus ponebat cuſtodias militum in ſingu-
lis ciuitatibus, 4. Et vt appropiauit Azoro, oſtenderunt ei templum Dagon ſuc-
cenſum igni, & Azotum & cetera eius demolita, & corpora proiecta, & eorum qui cæſi
erant in bello tumulos quos fecerant ſecus viam. 5. Et narrauerunt regi quia hæc
fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei: & tacuit rex. 6. Et occurrit Ionathas re-
gi in Ioppen cum gloria, & inuicem ſe ſalutauerunt, & dormierunt illic. 7. Et abiit
Ionathas cum rege vſque ad fluuium, qui vocatur Eleutherus: & reuerſus eſt in Ieruſa-
lem. 8. Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum vſque Seleuciam
maritimam, & cogitabat in Alexandrum conſilia mala. 9. Et miſit legatos ad De-
metrium, dicens: VENI, componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam,
quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui, 10. pœnitet enim me quòd
dederim illi filiam meam: quæſiuit enim me occidere. 11. Et vituperauit eum pro-
pterea quòd concupierat regnum eius. 12. Et abſtulit filiam ſuam, & dedit eam De-
metrio & alienauit ſe ab Alexandro, & manifeſtatæ ſunt inimicitiæ eius. 13. Et in-
trauit Ptolemæus Antiochiam, & impoſuit duo diademata capiti ſuo, Ægypti & Aſiæ.
14. Alexander autem rex erat in Cilicia illis temporibus: quia rebellabant qui erant
in locis illis. 15. Et audiuit Alexander, & venit ad eum in bellum & produxit Pto-
lemæus rex exercitum, & occurrit ei in manu valida, & fugauit eum. 16. Et fugit A-
lexander in Arabiam, vt ibi protegeretur: Rex autem Ptolemæus exaltatus eſt. 17. Et
abſtulit Zabdiel Arabs caput Alexandri, & miſit Ptolemæo. 18. Et rex Ptolemæus
mortuus eſt in die tertia: & qui erant in munitionibus, perierunt ab his qui erant in-
tra caſtra. 19. Et regnauit Demetrius anno centeſimo ſexageſimo ſeptimo. 20. In
diebus

diebus illis congregauit Ionathas eos qui erant in Iudæa, vt expugnarent arcem, quæ
eſt in Ieruſalem: & fecerunt contra eam machinas multas. 21. Et abierunt qui-
dam qui oderant gentem ſuam viri iniqui ad regem Demetrium, & renuntiauerunt ei
quòd Ionathas obſideret arcem. 22. Et vt audiuit, iratus eſt: & ſtatim venit ad
Ptolemaidam, & ſcripſit Ionathæ ne obſideret arcem, ſed occurreret ſibi ad collo-
quium feſtinatò. 23. Vt audiuit autem Ionathas, iuſſit obſidere: & elegit de ſe-
nioribus Iſrael, & de ſacerdotibus, & dedit ſe periculo. 24. Et accepit aurum, &
argentum, & veſtem, & alia xenia multa, & abijt ad Regem Ptolemaidam, & inue-
nit gratiam in conſpectu eius. Et interpellabant aduerſus eum quidam iniqui ex gen-
te ſua. 26. Et fecit ei rex, ſicut fecerant ei qui ante eum fuerant: & exaltauit eum
in conſpectu omnium amicorum ſuorum. 27. & ſtatuit ei principatum ſacerdo-
tij, & quæcumque alia habuit priùs pretioſa, & fecit eum principem amicorum. 28.
Et poſtulauit Ionathas à rege, vt immunem faceret Iudæam, & tres toparchias, & Sa-
mariam, & confines eius: & promiſit ei talenta trecenta. 29. Et conſenſit rex: &
ſcripſit Ionathæ epiſtolas de his omnibus, hunc modum continentes. 30. Rex De-
metrius fratri Ionathæ ſalutem, & genti Iudæorum. 31. Exemplum epiſtolæ, quam
ſcripſimus Laſtheni parenti noſtro de vobis miſimus ad vos vt ſciretis: 32. Rex
Demetrius Laſtheni parenti ſalutem. 33. Genti Iudæorum, amicis noſtris, & con-
ſeruantibus quæ iuſta ſunt apud nos, decreuimus benefacere, propter benignitatem
ipſorum, quam erga nos habent. 34. Statuimus ergo illis omnes fines Iudææ,
& tres ciuitates, Lydan, & Ramathan, quæ additæ ſunt Iudææ èx Samaria, & om-
nes confines earum, ſequeſtrari omnibus ſacrificantibus Ieroſolymis, pro his quæ ab
eis priùs accipiebat rex per ſingulos annos, & pro fructibus terræ & pomorum.
35. Et alia quæ ad nos pertinebant decimarum & tributorum, ex hoc tempore
remittimus eis: & areas ſalinarum, & coronas quæ nobis deferebantur, 36. om-
nia ipſis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, & in omne tempus.
37. Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, & ponatur in
monte ſancto, in loco celebri. 38. Et videns Demetrius rex quòd ſiluit terra in
conſpectu ſuo, & nihil ei reſiſtit, dimiſit totum exercitum ſuum, vnumquemque in
locum ſuum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab inſulis Gentium: &
inimici erant ei omnes exercitus patrum eius. 39. Tryphon autem erat quidam
partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat contra De-
metrium, & iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri:
40. & aſſidebat ei, vt traderet eum ipſi, vt regnaret loco patris ſui: & enuntiauit
ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercituum eius aduerſus illum. Et manſit
ibi diebus multis. 41. Et miſit Ionathas ad Demetrium regem, vt eijceret eos, qui
in arce erant in Ieruſalem, & qui in præſidijs erant: quia impugnabant Iſrael. 42. Et
miſit Demetrius ad Ionathan, dicens; Non hæc tantùm faciam tibi, & genti tuæ: ſed
gloria illuſtrabo te, & gentem tuam cùm fuerit opportunum. 43. Nunc ergo re-
ctè feceris, ſi miſeris in auxilium mihi viros: quia diſceſſit omnis exercitus meus.
44. Et miſit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad
regem, & delectatus eſt rex in àduentu eorum. 45. Et conuenerunt qui erant de
ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem. 46. Et
fugit rex in aulam: & occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœpe-
runt pugnare. 47. Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes ſi-
mul ad eum, & diſperſi ſunt omnes per ciuitatem: 48. & occiderunt in illa die
centum millia hominum, & ſuccenderunt ciuitatem, & ceperunt ſpolia multa in die
illa, & liberauerunt regem. 49. Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuiſ-
ſent Iudæi ciuitatem ſicut volebant: & infirmati ſunt mente ſua, & clamauerunt ad
regem cum precibus, dicentes: 50. Da nobis dextras, & ceſſent Iudæi oppugnare
nos & ciuitatem. 51. Et proiecerunt arma ſua, & fecerunt pacem, & glorificati ſunt
Iudæi in conſpectu regis, & in conſpectu omnium qui erant in regno eius, & nomina-
ti ſunt in regno: & regreſſi ſunt in Ieruſalem habentes ſpolia multa. 51. Et ſedit
Demetrius rex in ſede regni ſui: & ſiluit terra in conſpectu eius. 53. Et mentitus
eſt omnia quæcunque dixit, & abalienauit ſe à Ionatha, & non retribuit ei ſecun-
dùm beneficia quæ ſibi tribuerat, & vexabat eum valdè. 54. Poſt hæc autem reuer-
ſus eſt Tryphon, & Antiochus cum eo puer adoleſcens, & regnauit & impoſuit ſibi
diadema. 55. Et congregati ſunt ad eum omnes exercitus, quos diſperſerat Deme-
trius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit. 56. Et accepit Try-
phon

phon beſtias, & obtinuit Antiochiam: 57. & ſcripſit Antiochus adoleſcens Iona-
thæ, dicens: Conſtituo tibi ſacerdotium, & conſtituo te ſuper quatuor ciuitates, vt ſis
de amicis regis. 58. Et miſit illi vaſa aurea in miniſterium, & dedit ei poteſtatem
bibendi in auro, & eſſe in purpura, & habere fibulam auream: 59. & Simonem
fratrem eius conſtituit ducem à terminis Tyri vſque ad fines Ægypti. 60. Et exijt
Ionathas, et perambulabat trans flumen ciuitatis; congregatus eſt ad eum omnis ex-
ercitus Syriæ in auxilium, et venit Aſcalonem, et occurrerunt ei honorificè de ciui-
tate. 61. Et abijt inde Gazam: et concluſerunt ſe qui erant Gazæ: & obſedit eam,
& ſuccendit quæ erant in circuitu ciuitatis, et prædatus eſt ea. 62. Et rogaue-
runt Gazenſes Ionathan, & dedit illis dexteram: & accepit filios eorum obſides, &
miſit illos in Ieruſalem: & perambulauit regionem vſque Damaſcum. 63. Et au-
diuit Ionathas quod præuaricati ſunt principes Demetrij in Cades, quæ eſt in Gali-
læa, cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni: 64. & occurrit
illis: fratrem autem ſuum Simonem reliquit intra prouinciam. 65. Et applicuit
Simon ad Bethſuram, & expugnabat eam diebus multis, & concluſit eos. 66. Et
poſtulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuita-
tem, & poſuit in ea præſidium. 67. Et Ionathas & caſtra eius applicuerunt ad a-
quam Geneſar, & ante lucem vigilauerunt in campo Aſor: 68. & ecce caſtra alie-
nigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei inſidias in montibus: ipſe autem
occurrit ex aduerſo. 69. Inſidiæ verò exurrexerunt de locis ſuis, & commiſerunt
prælium. 70. Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus
eſt ex eis, niſi Mathathias filius Abſalomi, & Iudas filius Calphi, princeps militiæ ex-
ercitus. 71. Et ſcidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terram in capite ſuo, &
orauit. 72. Et reuerſus eſt Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam,
& pugnauerunt. 73. Et viderunt qui fugiebant partis illius, & reuerſi ſunt ad eum,
& inſequebantur cum eo omnes vſque Cades ad caſtra ſua: & peruenerunt vſque il-
luc, 74. & ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuerſus eſt
Ionathas in Ieruſalem.

Vers. 1. ET REX ÆGYPTI (Ptolemæus Philometor) CONGREGAVIT EXERCITVM (maximum & plurimum) SICVT ARENA, QVÆ EST CIRCA ORAM MARIS] vt Syriam Alexandro genero ſuo eriperet, eamque regno ſuo, puta Ægypto adijceret. Vide hic, quàm ambitio regnandi ſit inhumana & crudelis, vtpote quæ nec genero parcat.

Vers. 2. VERBIS PACIFICIS] quaſi generum ſuum Alexandrum inuiſurus, eumque in regno confirmaturus, ac contra Demetrium, alioſque hoſtes tanto ſuo exercitu defenſurus.

Vers. 3. PONEBAT CVSTODIAS MILITVM] id eſt, præſidium militare per quod ciuitates ſingulas ſibi ſubiugabat, eaſque Alexandro genero ſuo adimebat.

Vers. 10. QVÆSIVIT ENIM ME OCCIDERE] prætexit hoc Philometor ſuæ perfidiæ cauſam, fingitque, quod Alexander gener ſibi ſocero necem per ſicarios, vel venena machinaretur. Vera autem cauſa odij & belli erat, quòd regnum Syriæ Alexādro eripere, illudque ſuo Ægypti adijcere vellet: vnde & vtriuſque regni ſibi diadema impoſuit v. 13. Quare licet ipſe v. 9. promitteret regnū Demetrio æmulo Alexandri, tamen illud re vera ei conferre non intendebat, ſed eo tantùm vti quaſi adminiſtro & Præfecto, vel Viceregе. Ioſephus tamē aſſerit Alexandrum re vera inſidias ſtruxiſſe Philometori. *Poſtquam*, inquit, *Ptolemaidam peruenit, minimum abfuit, quin præter omnē exſpectationem oppreſſus ſit Ptolemæus, Alexandri inſidijs, per Ammonium eius amicum, appetitus. Quibus detectis ſcripſit Alexandro, depoſcens Ammonium ad ſupplicium, quod meritum aiebat propter ſtructas ſibi inſidias. Qui cùm non dederetur, intellexit, ipſum Alexandrum earum fuiſſe authorem; & cœpit eum magno odio proſequi. Antiochenos autem iam ante infen-*

A *ſos habebat Alexander, propter eumdem Ammonium, à quo plurimis affecti fuerant incommodis. Non tamen effugit pœnam Ammonius, turpiter, ut mulier cæſus, dum amictu femineo quærit latebras, ut in alio commentario diximus.*

Fides horum ſit penes Ioſephum, qui ſæpe à S. Scrip. diſſentit, vti & hic facit, dum Philometorem ab ambitione regni Syriæ, quam ei Scrip. tribuit, purgare conatur, eo quòd Philometor Iudæorum foret amicus & fautor.

ET VITVPERAVIT EVM] magno probro & vituperio Philometor affecit Alexandrum generum ſuum, filiam ſuam ei vxorem eripiens, tradenſque hoſti Demetrio, ac ſimul regno eum ſpolians. Vers. 11.

ET ABSTVLIT ZABDIEL ARABS (rex vel dynaſta Arabiæ) CAPVT ALEXANDRI, ET MISIT PTOLEMÆO] Philometori, vt eius gratiam iniret, ne B ipſe Arabiam ſibi eriperet, vti Syriam eripuerat Alexandro. Iam enim videbat eum nouo regno auctum & magnis copijs inſtructum ſibi imminere, nec ſe poſſe ei reſiſtere. Vers. 17.

ET REX PTOLEMÆVS MORTVVS EST IN DIE TERTIA] Vide hic celerem in perfidum Philometorem vindictam Numinis. Regnum ille generi ambiuit, inuaſit, occupauit; ſed ad tres dumtaxat dies à nece Alexandri illud poſſedit, illicò tam vita quàm regno, boniſque omnibus à iuſto iudice & vindice Deo ſpoliatus. Iuſtum enim fuit, vt Philometor inuadens regnum alienum Syriæ, amitteret ſuum Ægypti, & qui de Alexandri hoſtis ſui cæſi capite lætabatur, de ſuo ipſius quoque interitu lætos redderet hoſtes ſuos. Addit Ioſephus Philometorem ex vulneribus, quæ in nupero conflictu cum Alexandro acceperat obijſſe anno regni ſui circiter 35. qui fuit annus regni Græcorū 167. Vers. 18.

Au-

Audi eund. l. 13. c. 20. *Fortè accidit, vt equus Ptolemæi conſternatus barritu elephantis eum excuteret, proſtratūq. aggreſsi hoſtes vulneribus in caput inflictis in periculum extremum adducerent, ni ereptus eſſet interuentu ſatellitum. Attamen per integrum quatriduum ſopitis ſenſibus nec loqui potuit, nec loquentes intelligere. Alexandri verò caput Zabelus Arabum dynaſta reciſum miſit ad Ptolemæum, qui die quinta demum reſpirans à vulneribus, & ad ſe reuerſus iucundiſsimo, ſibi rumore, ſimul & ſpectaculo capitis, ac mortis Alexandri pauit animum, & oculos. Nec ità multo pòſt ſatiatus gaudio, percepto ex inimici interitu, & vitam ipſe finiuit.*

Et Liuius: *Ptolemæus, ait, in caput grauiter vulneratus, inter curationem, dum medici oſſa terebrare contendunt, expirauit.*

B Porrò mortuo Philometore, milites eius, QVI ab eo collocati ERANT IN MVNITIONIBVS id eſt, arcibus & vrbibus Syriç, PERIERVNT & occiſi ſunt AB HIS, QVI ERANT INTRA CASTRA, id eſt, à militibus, quos in caſtris ſuis habebat Demetrius, qui proinde occiſo Alexandro conſobrino & æmulo ſuo, mortuo quoque Philometore inuaſore, regnū Syriæ pacificè adijt totumque quietè poſſedit anno regni Græcorum 167.

Philometoris etymon. Denique Genebr. l. 2. Chronol. Philometor, id eſt amator matris, inquit, dictus eſt per Antiphraſin, eò quòd ipſe occiderit matrem, ſicut auus eius dictus eſt Philopator, id eſt amator patris per Antiphraſin, eò quòd occiderit patrē Ptol. Euergetem. Hoc de Philopatore ſcribunt Appian. Iuſt. & alij paſſim, ſed de Philometore nullus veterum tale quid narrat, imò Pauſanias in Atticis, aſſerit matrem Philometoris occiſam eſſe ab eius fratre Alexandro, quem ipſe excluſo Philometore in re- C gnum euexerat.

VERS. 20. IN DIEBVS ILLIS CONGREGAVIT IONATHAS EOS, QVI ERANT IN IVDÆA, VT EXPVGNARENT ARCEM QVÆ EST IN IERVSALEM) hæc enim adhuc tenebatur à militibus Syris in ea iam pridem ab Antiocho collocatis. Licet enim Demetrius promiſiſſet Ionathæ arcem Sionis tradere, ſi fœdus ſecum contra Alexandrum iniret, vt audiuimus c. 10. v. 6. & 32. tamen ſuum hoc promiſſum non præſtitit, eò quòd Ionathas Demetrio prætulerit Alexandrum, cum eoque fœdus inierit, Ionathas ergo videns Demetrium bello cōtra Alexandrum implicitum, occaſione hac vſus arcē Sionis obſedit.

VERS. 23. ET DEDIT SE PERICVLO] Periculum enim erat, ne rex Demetrius malè exciperet Ionatham, eò quòd ſuo mandato de ſoluenda obſidione arcis D Sion non paruiſſet, ſed Ionathas Deo confiſus hoc periculum per magna dona, quæ regi detulit, diſcuſſit, ijs enim eius gratiam inijt, adeo vt ab eo factus ſit Aulicorum, & Principum Princeps, vt patet v. 26. & 27.

VERS. 28. ET POSTVLAVIT IONATHAS A REGE, VT IMMVNEM FACERET IVDÆAM (à milite Syro & externo, à tributo & à quouis alio onere) ET TRES TOPARCHIAS] id eſt, præfecturas, ſiue vt Ioſephus vocat, ſatrapias, quæ nominantur v. 34. repete immunes faceret, eò quòd Iudæç additæ ſubiectæque forent, promittens regi, ſi annueret, TALENTA TRECENTA.

VERS. 29. ET CONSENSIT REX] tanto pretio illectus.

VERS. 31. EXEMPLVM EPISTOLÆ, QVAM SCRIPSIMVS LASTHENI PARENTI NOSTRO] Laſthenes hic fuit hoſpes ille Gnidius, ſiue Cretenſis, cui Demetrius ſenior conflicturus cum Alexandro Veles A Demetrium hunc iuniorem filium ſuum commendauit, vt ex Iuſtino dixi c. 10. Quare Demetrio ſeniore in prælio occiſo, Laſthenes hic Demetrium eius filium è Creta cum exercitu in Syriam reduxit, eique patris regnum reſtituit teſte Ioſepho lib. 13. c. 8. & alijs. Quocirca Demetrius Laſthenē parentis loco coluit, eumque ſuum vicarium effecit, ac Syriæ, alijſque prouincijs præfecit. Ad eum ergo hic ſcribit Demetrius rex, vt Iudæam à tributis, & oneribus faciat immunē, quod petebat Ionathas, ac exemplum literarum ſuarum ad Laſthenem datarum mittit ad Ionatham, vt à Laſthene beneficium regis executioni mandari poſtulet. Aptè vocatus fuit *Laſthenes*, Græcè *Laaſthenes*, id eſt *lapidis robur* ait Pagnin. vel potiùs Laoſthenes & per Craſin Laſthenes: Laoſthenes enim Græcè idem eſt, quod Demoſthenes, id eſt, populi robur & fortitudo. Talem enim decet eſſe Principem, qualis fuit hic Laſthenes, qui Demetrio regnum Syriæ, Syriſque ſuum regem fortitudine ſua reſtituit.

REX DEMETRIVS LASTHENI] Hoc eſt exemplum litterarum Demetrij ad Laſthenem. VERS. 32.

ET TRES CIVITATES] Græcè *νόμους*, quæ vox VERS. 34. non tam ædificia, quàm cœtus ciuium ijſdem iuribus vtentes ſignificat. ita Serar. Salianus & alij. Concedit Demetrius Ionathæ immunitatem non tantùm Iudææ, ſed & trium ciuitatum, ſiue toparchiarum Samariæ, quas Demetrius pater eius Iudææ addixerat c. 10. 28. ideoque eaſdem à Demetrio filio popoſcerat Ionathas v. 28. ac Demetrius filius decretum patris ſecutus eaſdem Iudæis conceſſit & attribuit. Sed quænam ſunt hæ tres ciuitates? nam in Latino textu tantùm nominatur duæ, ſcilicet Lyda, ſiue Dioſpolis, & Ramatha, quæ fuit Samuelis patria. Reſp. Sanchez eſſe ipſam vrbem Samariam; quæ erat caput totius prouinciæ Samariæ, nam in prouincia Samariæ ſitas fuiſſe haſce tres vrbes liquet ex textu hoc verſu, & c. 10. v. 28.

Verùm Sept. Ioſep. Pagnin. Vatab. & alij ex Græco tertiam ciuitatem aſſignant Aphæremam, quam Adrichom. in tribu Ephraim collocat iuxta Lydam. Sic enim habent Sept. *ſtatuimus ergo illis fines Iudææ, & tres ciuitates: Apharema & Lydam & Ramatham, quæ additæ ſunt Iudææ ex Samaritide, & omnia pertinentia ad ipſas omnibus ſacrificantibus in Hieroſolymis pro Regalibus, quæ ab eis priùs accipiebat Rex per ſingulos annos de fructibus terræ, & de fructibus arborum.*

Noſter verò interpres Græcū *ἀναίρεμα*, accepit vt nomen non proprium, ſed appellatiuum, ſignificans ſequeſtrationē, ſiue ſeparationē. Vnde vertit *ſequeſtrari*. Senſus ergo vulgatæ editionis eſt. q. d. trium ciuitatum iam dictarum, puta Lydç, Ramathæ & Samariæ, atque confinium, id eſt, locorum illorum, quæ ſub earum iuriſdictione ſunt, annui prouentus & redditus ſequeſtrentur, id eſt, ſegregentur à tributis regijs, & apud aliquem quæſtorem Iudæum deponantur, vt ad templi & ſacerdotum ſumptus applicentur, vt hac ratione compenſentur damna, quæ ſingulis annis rex, regijque quæſtores ijs inferebant, dum ad ſuos, id eſt, profanos vſus transferebant tam illarum ciuitatū tributa, quàm arborum fructus, quæ priùs templi ſumptibus deſtinata erant, ijſque ſeruiebant.

Porrò mirum eſt Ioſephum tribus hiſce ciuitatibus, ſiue toparchijs tres alias addere, ſcilicet Gadæam, Ioppen, & Samariam.

EE

VERS. 35. ET AREAS SALINARVM] Græcè ἅλωας id eſt, *ſtagna* ſalinarum, quæ vox, ait Sanchez, docet, quomodo aqua ſalugino ſa ſiue ex mari deriuata, ſiue ex puteis iugibus exhauſta duretur, & concreſcat. Neque enim in ſuo duratur naturali loco, ſed in areis, lacubuſque collecta. Ibi enim euaporat, & calore ſolis in ſal concreſcit. Sanè Romæ à ſale via Salaria nomen accepit, quod adhuc perdurat, quoniam illa ſal in Sabinos portari conſueuerat, ait Plinius lib. 31. c. 7. ac ſtipendium militare, merceſque quælibet dicta eſt ſalarium à ſale, quod militibus & operarijs pro mercede diſtribuebatur, teſte Plinio ibidem.

VERS. 38. ET VIDENS DEMETRIVS REX, QVÒD SILVIT TERRA IN CONSPECTV SVO] Occiſo enim Alexandro & Philometore mortuo, nullus erat, qui Syriam inuadere auderet, ſed illa tota ſe ſubdidit Demetrio, quaſi legitimo hæredi, regique ſuo. Vnde tunc ipſe dedit otio & voluptatibus. Quod videns Tryphon, Antiochum Alexandri filium ſuſcitauit, qui Demetrium inertem & voluptuarium inuaſit & regno expulit, vti Hannibalem eneruarunt, & perdiderunt Capuanæ deliciæ, ac Romanos Græcanicæ. Vnde illud dictum vetus: Græcia victa ſuum victorem vicit. Audi Iuſtinum lib. 36. *Recuperato regno Demetrius, & ipſe ſucceſſu rerum corruptus vitijs adoleſcentiæ in ſegnitiem labitur: tantumque contemptum apud omnes inertia, quantum odium ex ſuperbia pater habuerat, contraxit.*

DIMISIT TOTVM EXERCITVM SVVM (patrium, quem ſcilicet pater eius Demetrius ex Syris, & Aſiaticis ſibi ſubditis collegerat) EXCEPTO PEREGRINO EXERCITV, QVEM CONTRAXIT ab inſulis C gentium, puta ex Creta, Cypro, alijſque vicinis inſulis. Fecit hoc, eo quòd hi eum in regnum induxiſſent. Laſthenes enim ex Creta cum in regnum cum copiis Cretenſibus reuexerat. Verùm hac ratione offendit milites patrios, ſuos ſcilicet Syros & Aſiaticos, eò quòd ægrè ferrent, ſe à rege ſuo militiâ, & ſtipendijs militaribus ſpoliari: offendit quoque ſubditos ſuos, qui nolebant externum militem, ægreque ferebant, quòd ipſe externis plus fideret, quàm ſuis ſubditis, quodque magnis ſumptibus peregrinos aleret, cùm paruo pretio domeſticos & ſubiectos côducere poſſet. Quocirca INIMICI ERANT EI OMNES EXERCITVS PATRVM EIVS, qui proinde ad Antiochum eius æmulum tranſierunt, ac pro eo pugnantes Demetrium regno expulerunt. Exoſum enim habebant peregrinũ militem, ideoque non raro inſolentem.

D Diſcant hic Principes ſubditos ſuos honorare, eiſque fidere potiùs, quàm externis. Sic enim ſubditorum animos, amorem, fidem & obedientiam ſibi conciliabunt. Ita fecit Alexander magnus, qui vt Perſas à ſe victos, ſubactoſque ſibi conciliaret, Perſicum habitum aſſumpſit. Perſas in militiam conſcripſit, ſuiſque Ducibus Perſides dedit vxores ac Darij matrem, vxorem & filias mitis honoribus & beneficijs affecit, teſte Curtio.

VERS. 39. TRYPHON AVTEM ERAT QVIDAM PARTIVM ALEXANDRI PRIVS] Tryphon hic ab Appiano & alijs vocatur Diodorus, diciturque natione, vel educatione fuiſſe Apamæus, vir potens, aſtutus & ambitioſus. Hic videns exercitum Syriacum, & Aſiaticum dimiſſum à Demetrio, eumdem ſibi aſciuit, vt per eum Antiocho filio Alexandri Velis qui fuerat æmulus, hoſtiſque Demetrij occiſus à Philometore in ſpeciem reſtitueret, ſed reuera, vt

A ipſe illud occuparet. Itaque factum eſt. Porrò Antiochum hunc Alexandri filium Appianus & alij pariter vocant Alexandrum. Denique Tryphon hic Antiochi *pupilli* (ſic enim legendum eſt apud Iuſtinũ lib. 36. pro *priuigni*) tutor paulò pòſt eiuſdem factus eſt tortor, vt eius regnum occuparet, ſed modico tempore eo gauiſus eſt, nã & ipſe tertio pòſt anno occiſus eſt ab Antiocho Sedete fratre & ſucceſſore Demetrij, ita Ioſephus.

ET MISIT IONATHAS AD DEMETRIVM REGEM, VT EIICERET EOS (milites Demetrianos) QVI IN ARCE ERANT IN IERVSALEM] qui occupabant arcem Sion. Hinc patet, Ionatham necdum occupaſſe arcem Sion, imò obſidionem eius ſoluiſſe. Conceſſit tamen, vel potiùs promiſit Demetrius B ſe traditurum arcem Ionathæ, ſi ipſe ſibi milites ſuos ad ſuam tutelam mitteret. Subditi enim eius Antiocheni in ipſum inſurrexerunt ad 120. millia, ex quibus milites ter mille Iudæi à Ionatha ſubmiſſi, occiderunt centum millia, ac Demetrium liberarunt, vt ſequitur. Magna fuit hæc fortitudo, fama & gloria Iudæorum. VERS. 41.

AVLAM] puta palatium, ſiue arcem, in quam Demetrius confugerat. VERS. 46.

ET MENTITVS EST OMNIA, QVÆCVMQVE DIXIT] q. d. Demetrius videns, vel potiùs putans ſe, ſuaque eſſe in tuto, fidem datam Ionathæ fefellit, cœpitque eum vexare & perſequi. Magna fuit hæc Demetrij ingratitudo & perfidia, ob quam paulò pòſt à Triphone Pædagogo Antiochi prælio ſuperatus & regno pulſus fuit, vtpote deſertus à Ionatha & Iudæis, imò ab eis profligatus & cæſus, vt dicitur v. 56. Antiochus enim fœdus inijt cum C Ionatha contra Demetrium, eumque magnis honoribus auxit. Quare milites Syri, qui à Demetrio dimiſſi erant, ad Ionatham ſe intulerunt, quibus Ionathas inſtructus Aſcalonem, Gazam, aliaſque vrbes expugnauit. VERS. 53.

ET ACCEPIT TRYPHON BESTIAS] puta elephantes, quos Demetrius in aciem eduxerat cum ceteris eius machinis bellicis, adeoque caſtris eum exuit, ET OBTINVIT ANTIOCHIAM, vrbem regiam, regnique metropolim. Id facit ope Ionathæ, quem proinde magnis honoribus auxit, ac ope exercitus Syriaci, qui à Demetrio dimiſſus ad Antiochum eius æmulũ tranſierat. Porrò Ionathas pergens pro Antiocho pugnare, adiutus exercitu eius Syriaco expugnauit Aſcalonem, Gazam, aliaſque vrbes. VERS. 56.

DEDIT EI POTESTATEM BIBENDI IN AVRO] puta ex aureo poculo, ſcypho, phiala, vel calice. Reges enim Perſarum & Aſiæ aurum voluerunt ſibi eſſe propriũ. Vnde Xenophõ lib. 1. de exped. Cyri magnum dicit à rege Perſarum beneficium concedi, ſi per illum alicui liceat aureum collo geſtare torquem, aureas armillas, aureum acinacem: idem iterum docet lib. 1. Cyrop. Procopius lib. 1. de bello Perſico negat cuiquam licere aureo vti annulo, aut fibulâ, aut zonâ, niſi regis conceſſu. Hinc & Eſther c. 6. cõceſſum eſt Mardochæo ab Aſſuero rege, vt torquem geſtaret aureum. Idem promiſit Balthaſar. Dan. c. 5. illi, qui literas in pariete deſcriptas explicaret, & lib. 3. Eſdræ c. 3. illi cuius ſermo fuerit ſapientior, concedendum dicitur à Dario rege, vt induatur purpurâ, & vt in auro bibat, & ſuper aurum dormiat, & currum aureo freno & torquem aureum geſtet. VERS. 58.

PERAMBVLABAT TRANS FLVMEN (Iudææ, VERS. 60.

puta trans Iordanem) CIVITATES. A

VERS. 62. ET PERAMBVLAVIT REGIONEM (Ionathas, quaſi victor, & triumphator omnia ſibi & Antiocho ſubiugans, ac Demetrio adimens) VSQVE AD DAMASCVM] Hoc enim ſignificat τὸ *perambulauit*, vt dixit Zachar. 1. v. 11.

VERS. 63. ET AVDIVIT IONATHAS, QVÒD PRÆVARICATI SVNT PRINCIPES DEMETRII IN CADES, QVÆ EST IN GALILÆA] quòd ſcilicet Demetriani ſollicitarent incolas Cades & Galilæos ad rebellandū Ionathæ & ſubijciendum ſe Demetrio. Fecerunt hoc eo conſilio, vt Ionatham è Syria & Damaſco, vbi omnia ſubiugabat ſibi, & Antiocho, reuocarēt in Galilæam, ne aliena foris conſectans, ſua domi perderet: VOLENTES EVM AMOVERE A NEGOTIO B REGNI], ne ſcilicet negotia regni Syriæ pro Antiocho curaret & promoueret, ſed ſua in Galilæa cuſtodiret. Vnde Ioſephus. *Cum vellent*, inquit, *abſtrahere Ionatham à Syria, laturum opem Galilæis ſuæ ditionis hominibus.*

Nota *præuaricari* in Scrip. eſt rebellare & rebellionem concitare: hoc enim eſt Hebr. מרד *marad.* ſic 4. Reg. 1. 1. dicitur rex & populus Moab præuaricatus in regem Iſrael, id eſt, rebellaſſe illi, cui anteà ſubditus fuerat, eique ſolitum negaſſe tributum. Porrò Salianus opinatur pro *præuaricati ſunt*, legendum præparati ſunt: hoc enim ſignificat Græcum παρῆσαν, id eſt, aſtiterunt: ſed videtur Noſter legiſſe παρηνόμησαν, vel παρέβησαν, id eſt, *præuaricati ſunt.*

VERS. 64. ET OCCVRRIT ILLIS (Ionathas, cum eiſque cōflixit, vt dicetur v. 68.) FRATREM AVTEM SVVM RELIQVIT INTRA PROVINCIAM] ſcilicet, intra Iu- C dæam, vt eam tutaretur; Simō autem expugnauit Bethſuram, quæ inſignis erat munitio iuxta Ieruſalem v. 66.

VERS. 67. ET IONATHAS ET CASTRA EIVS APPLICVERVNT AD AQVAM GENEZAR] ſcilicet, ad ſtagnū Genezareth, quod & mare Galilææ, vel mare Tiberiadis dicitur.

VERS. 68. ET ECCE CASTRA ALIENIGENARVM (hoſtium Demetrianorum ſuſcitantium incolas Cades ad rebellandum Ionathæ v. 63.) OCCVRREBANT IN CAMPO, Græcè in campum.

VERS. 70. ET FVGERVNT, QVI ERANT EX PARTE IONATHÆ] vtpote circumuenti ab hoſtibus ex inſidijs, quas non præuiderant, prodeuntibus; hiſce enim territi fugerunt veriti, ne intercepti in medio contrucidarentur, ait Ioſephus. D

ET NEMO EX EIS RELICTVS EST NISI MATHATHIAS FILIVS ABSALOMI, ET IVDAS FILIVS CALPHEI, PRINCEPS (Græcè *Principes*: ambo enim erant Duces) MILITIÆ EXERCITVS] intellige cum aliquot ſibi familiaribus generoſioribus, proximiſque aſſeclis: Vnde Ioſephus ait cum eis manſiſſe 50. milites, qui à deſperatione, inquit, ſumpta audacia tanto impetu aduerſam hoſtium frontem impulerunt, vt territi, quaſi furentibus cederent. Quomodo enim duo ſoli totam hoſtium vim ſuſtinuiſſent? ita Serar.

A ET SCIDIT IONATHAS VESTIMENTA SVA, VERS. 71. ET POSVIT TERRAM IN CAPITE SVO] puluerem inſperſit capiti ſuo in ſignum doloris & pœnitentiæ, itaque toto corde compunctus ſupplex ORAVIT Deum, vt in re tam arcta, & quaſi deſperata ſolitam opem ferret. Quare cum paucis quaſi leo irruens in hoſtes eos cecidit, & fudit. Quod videntes eius ſocij è fuga ad eum reuerſi, hoſtes perſecuti ex eis ceciderunt tria millia. Laudat S. Ambr. lib. 1. Officiorum c. 41. Ionathæ animum & fortitudinem, quòd ſolus aciem inclinatam reſtituerit & victoriam deperditam recuperauerit, *Ionathas*, ait, *paruà manu aduerſus exercitus regios pugnans, deſertus à ſuis & cum duobus tantùm relictus reparauit bellum, auertit hoſtem, fugitantes ſuos ad ſocietatem reuo-* B *cauit triumphi.*

Moral. Diſce hic quantum in bellis, rebuſque arduis valeat Ducis conſtantia & magnanimitas, adeò vt milites ſuos iā victos faciat victores. Vnde illud: Fortior eſt exercitus ceruorum Duce leone, quàm leonum Duce ceruo. Nam vt ait Vegetius lib. 3. de re milit. c. 25. *ſi pars exercitus fugerit, minimè deſperandum, cùm in eiuſmodi neceſſitate, ducis conſtantia totam ſibi poſſit vendicare victoriam. Innumerabilibus hoc accidit bellis, & pro ſuperioribus ſunt habiti, qui minimè deſperarunt. Nā in ſimili conditione fortior creditur, quem aduerſa nō frangunt. Prior ergo de cæſis hoſtibus ſpolia capiat, & quod ipſi dicunt, colligat campum, prior clamore, ac buccinis exultare videatur. Hæc fiducia perterrebit inimicos, & ſuis fiduciam geminabit, quaſi victor ex omni parte diſceſſerit.*

Exempla dat Iulius Frontinus libr. 2. de ſtrata- C gematis c. 8. *Furius Agrippa*, inquit, *conſul cedente cornu ſignum militare ereptum ſignifero in hoſtes Hernicos, & in Æquos miſit: quo facto eius prælium reſtitutum eſt. Summa enim alacritate Romani ad recipiendum ſignum incubuerunt. T. Quintius Capitolinus Coſ. ſignum in hoſtes Phaliſcos iecit, militeſq; id repetere iuſſit. M. Furius Camillus Tr. Mil. conſulari poteſtate, cunctante exercitu, arreptum manu ſigniferum in hoſtes Volſcos, & Latinos traxit, ceteros puduit nō ſequi. Saluius Pelignus, bello Perſico idem fecit. Q. Furius, auerſo exercitu cùm occurriſſet, affirmauit non recepturum ſe in caſtra quemquam, niſi victorem, reductiſq; in aciem victoria potitus eſt. Scipio apud Numantiam, cùm auerſum ſuum videret exercitum, pronunciauit ſibi pro hoſte futurum, quiſquis in caſtra rediſſet.* Ac mox his maiora ſubiungens addit: *M. Attilius Conſul bello Samnitico, ex acie refugientibus* D *in caſtra militibus aciem ſuorum oppoſuit, affirmans ſecum, & cum bonis ciuibus dimicaturos eos, niſi cum hoſtibus maluiſſent, ea ratione vniuerſos in aciem reduxit. L. Sylla cedentibus iam legionibus exercitui Mithridatico, ductu Archelai, ſtricto gladio in primam aciem procurrit, appellanſque milites, dixit: Si quis quæſiſſet, vbi Imperatorem reliquiſſent, reſponderent pugnantem in Bœotia, cuius rei pudore vniuerſi eum ſecuti ſunt. Iulius Cæſar ad Mundam ſuis referentibus pedem, equum ſuum abduci à conſpectu ſuo iuſſit, & in primam aciem pedes proſilijt: milites dum deſtituere Imperatorem erubeſcunt, redintegrarunt prælium.*

CA-

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ionathas fœdus cum Romanis & Lacedæmonijs renouat. Mox v.24. exercitum Demetrij profligat, Arabeſq́ fugat. Inde v.33. Simon Ioppen, aliaſq́ vrbes præſidiis communit. Denique v.39. Tryphon perfidè Ionatham quaſi amicum inuitans capit carcerique mancipat.

1. ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & miſit eos Romam,
ſtatuere & renouare cum eis amicitiam, 2. & ad Spartiatas, & ad alia loca
miſit epiſtolas ſecundùm eamdem formam. 3. Et abierunt Romam, & intrauerunt
curiam, & dixerunt: Ionathas ſummus ſacerdos, & gens Iudæorum miſerunt nos, vt re-
nouaremus amicitiam & ſocietatem ſecundùm priſtinum. 4. Et dederunt illis e-
piſtolas ad ipſos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum pace. 5. Et hoc
eſt exemplum epiſtolarum, quas ſcripſit Ionathas Spartiatis: 6. IONATHAS ſum-
mus ſacerdos, & ſeniores gentis, & ſacerdotes, & reliquus populus Iudæorum, Spar-
tiatis fratribus ſalutem. 7. Iampridem miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummum
ſacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam eſtis fratres noſtri, ſicut reſcrip-
tum continet, quod ſubiectum eſt. 8. Et ſuſcepit Onias virum, qui miſſus fuerat,
cum honore: & accepit epiſtolas, in quibus ſignificabatur de ſocietate & amicitia,
9. Nos, cùm nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros, qui ſunt in
manibus noſtris, 10. maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amici-
tiam, ne forte alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora tranſierunt, ex quo mi-
ſiſtis ad nos. 11. Nos ergo in omni tempore ſine intermiſſione in diebus ſolem-
nibus, & ceteris quibus oportet, memores ſumus veſtri in ſacrificijs quæ offerimus, &
in obſeruationibus, ſicut fas eſt & decet meminiſſe fratrum. 12. Lætamur itaque
de gloria veſtra. 13. Nos autem circumdederunt tribulationes, & multa præ-
lia, & impugnauerunt nos reges, qui ſunt in circuitu noſtro. 14. Noluimus ergo
vobis moleſti eſſe, neque ceteris ſocijs & amicis noſtris, in his prælijs. 15. habuimus
enim de cælo auxilium, & liberati ſumus nos & humiliati ſunt inimici noſtri. 16. Ele-
gimus itaque Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iaſonis filium, & miſimus
ad Romanos renouare cum eis amicitiam & ſocietatem priſtinam, 17. Mandaui-
mus itaque eis vt veniant etiam ad vos, & ſalutent vos; & reddant vobis epiſtolas no-
ſtras de innouatione fraternitatis noſtræ. 18. Et nunc benefacietis reſpondentes
nobis ad hæc. 19. Et hoc eſt reſcriptum epiſtolarum, quod miſerat Oniæ. 20. A-
rius, rex Spartiatarum, Oniæ ſacerdoti magno ſalutem. 21. Inuentum eſt in ſcrip-
tura de Spartiatis & Iudæis, quoniam ſunt fratres, & quod ſunt de genere Abraham.
22. Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis ſcribentes nobis de pace veſtra.
23. Sed & nos reſcripſimus vobis: Pecora noſtra & poſſeſſiones noſtræ, veſtræ ſunt;
& veſtræ noſtræ: mandauimus itaque hæc nuntiari vobis. 24. Et audiuit Ionathas,
quoniam regreſſi ſunt principes Demetrij cum exercitu multo ſupra quàm prius, pu-
gnare aduerſus eum. 25. & exijt ab Ieruſalem, & occurrit eis in Amathite regio-
ne; non enim dederat eis ſpatium vt ingrederentur regionem eius. 26. Et miſit
ſpeculatores in caſtra eorum, & reuerſi renuntiauerunt quod conſtituunt superueni-
re illis nocte. 27. Cùm occidiſſet autem ſol, præcepit Ionathas ſuis vigilare, &
eſſe in armis paratos ad pugnam tota nocte, & poſuit cuſtodes per circuitum caſtro-
rum. 28. Et audierunt aduerſarij quòd paratus eſt Ionathas cum ſuis in bello:
& timuerunt, & formidauerunt in corde ſuo: & accenderunt focos in caſtris ſuis.
29. Ionathas autem & qui cum eo erant, non cognouerunt vſque manè: videbant
autem luminaria ardentia: 30. & ſecutus eſt eos Ionathas, & non comprehendit
eos: tranſierunt enim flumen Eleutherum. 31. Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui
vocantur Zabadæi, & percuſſit eos, & accepit ſpolia eorum. 32. Et iunxit, & ve-
nit Damaſcum, & perambulabat omnem regionem illam. 33. Simon autem exijt,
& venit vſque ad Aſcalonem, & ad proxima præſidia: et declinauit in Ioppen, & occu-
pauit eam. (34. audiuit enim quòd vellent præſidium tradere partibus Deme-
trij) & poſuit ibi cuſtodes vt cuſtodirent eam. 35. Et reuerſus eſt Ionathas, & con-
uocauit ſeniores populi & cogitauit cum eis ædificare præſidia in Iudæa, 36. & ædi-

ficate muros in Ieruſalem, & exaltare altitudinem magnam inter medium arcis &
ciuitatis, vt ſepararet eam à ciuitate, vt eſſet ipſa ſingulariter, & neque vendant.
37. Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem: & cecidit murus, qui erat ſuper
torrentem ab ortu ſolis, & reparauit eum, qui vocatur Caphetetha: 38. & Simon
ædificauit Adiada in Sephela, & muniuit eam, & impoſuit portas & ſeras. 39. Et
cùm cogitaſſet Tryphon regnare Aſiæ, & aſſumere diadema, & extendere manum in
Antiochum regem: 40. timens ne forte non permitteret eum Ionathas, ſed pu-
gnaret aduerſus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgens abijt in
Bethſan. 41. Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum ele-
ctorum in prælium, & venit Bethſan. 42. Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum
exercitu multo vt extenderet in eum manus, timuit, 43. & excepit eum cum hono-
re, & commendauit eum omnibus amicis ſuis, & dedit ei munera: & præcepit exerci-
tibus ſuis vt obedirent ei, ſicut ſibi. 44. Et dixit Ionathæ: Vt quid vexaſti vniuer-
ſum populum, cùm bellum nobis non ſit? 45. Et nunc remitte eos in domos ſuas:
elige autem tibi viros paucos, qui tecum ſint, & veni mecum Ptolemaidam, & tradam
eam tibi, & reliqua præſidia, & exercitum, & vniuerſos præpoſitos negotij, & conuerſus
abibo: propterea enim veni. 46. Et credidit ei, & fecit ſicut dixit: & dimiſit ex-
ercitum, & abierunt in terram Iuda. 47. Retinuit autem ſecum tria millia viro-
rum: ex quibus remiſit in Galilæam duo millia, mille autem venerunt cum eo. 48. Vt
autem intrauit Ptolemaidam Ionathas, clauſerunt portas ciuitatis Ptolemenſes: &
comprehenderunt eum; & omnes, qui cum eo intrauerant, gladio interfecerunt. 49. Et
miſit Tryphon exercitum, & equites in Galilæam, & in campum magnum, vt perdè-
rent omnes ſocios Ionathæ. 50. At illi cùm cognouiſſent quia comprehenſus eſt
Ionathas, & periit, & omnes qui cum eo erant, hortati ſunt ſemetipſos, & exierunt
parati in prælium. 51. Et videntes hi, qui inſecuti fuerant, quia pro anima res eſt
illis, reuerſi ſunt: 52. illi autem venerunt omnes cum pace in terram Iuda. Et plan-
xerunt Ionathan, & eos qui cum ipſo fuerant, valdè: & luxit Iſrael luctu magno. 53.
Et quæſierunt omnes gentes, quæ erant in circuitu eorum, conterere eos, dixerunt e-
nim: 54. Non habent principem, & adiuuantem: nunc ergo expugnemus illos, &
tollamus de hominibus memoriam eorum.

Vers. 1. ET VIDIT IONATHAS, QVIA TEMPVS EVM IVVAT] A quo poſt heroica facta, totque victorias ingens nominis eius fama percrebuerat apud Romanos; & Spartiatas vt ambirent cum eo inire amicitiam, & fœdus.

Vers. 2. ET AD SPARTIATAS] incolas Spartæ, qui & Lacones ſiue Lacedæmonij ſunt dicti, & fuere poſteri Heraclidarum (ſociorum Herculis) Agidæ nominati: quos Lycurgus ſuis legibus ad mirã pudicitiam, temperantiam, & fortitudinem euexit, ideóque Lacones pro libertate Spartæ omni æuo acerrimè certarunt, & etiamnum cum Turca certant. Licet enim ei tributum pendant, tamen vrbem, arcemque ſuam ab omni Turcarum præſidio liberã ſeruant, & conſtantiſſimè tuentur.

Vers. 7. IAM PRIDEM MISSÆ ERANT EPISTOLÆ AD ONIAM SVMMVM SACERDOTEM (Pontificem) AB ARIO QVI REGNABAT APVD VOS] Arius hic fuit B inter Agidarum reges quartus à fine, qui multa contra Pyrrhum Epiri, & Antigonum Macedoniæ reges prælia commiſit, atq; ad Oniam Pontificem ſociales, & fœderales dedit literas, quæ recitantur v. 20.

Vers. 9. NOS CVM NVLLO HORVM INDIGEREMVS HABENTES SOLATIO SANCTOS LIBROS.] Poſterior pars dat cauſam prioris q. d. ideò non indiguimus veſtra ope, nec eam implorauimus, quia hanc præſtiterunt nobis libri Moſis, & prophetarum qui nobis certo promittunt in rebus arctis, & deſperatis Dei auxilium, ſi ei fideliter ſeruiamus, eumque inuocemus. Deum ergo inuocantes, & adiutorem habentes, homines auxiliatores non quæſiuimus.

IN OBSERVATIONIBVS] ſacrorum rituum, feſtorum, & orationum. Vnde Græca clariùs habet *in obſecrationibus*. Vers. 11.

INVENTVM EST IN SCRIPTVRA (non ſacra, licet id quoque velit Ioſephus lib. 13. c. 9. ſed profana, puta in hiſtoriis, & Chronicis Spartiatarum) DE SPARTIATIS ET IVDÆIS QVONIAM (quod) SVNT FRATRES, ET QVOD SVNT DE GENERE ABRAHAM] Spartiatæ enim iactabant ſe prognatos ex Abraham per Ceturam, quæ fuit tertia Abrahæ vxor Geneſ. 25. 1. ita Ioſephus, licet alij putẽt Spartiatas ab Abraham per Agar, & Iſmaelem deſcendere. Plures huius cognationis Spartiatarum cum Iudæis coniecturas affert Serarius hic pag. 753. in medio, quarum prima eſt magna ſimilitudo virorumq; tum in legibus, vti notauit Clemens Alex. 1. Strom. tum in inſtitutis, præſertimque ablutionibus quotidianis, in vnctionibus, de quibus Strabo lib. 3. tum in conſtantia, roboris, & fortitudine bellica. Denique cùm Nabuchodonoſor obſedit Tyrum, multi incolarũ profugerunt in Cyprum, Macedoniam, Græciamque, ait S. Hier. in c. 23. Iſaiæ. Idem feciſſe Iudæos obſeſſa ab eodem viciná Ieroſolymã planè credibile eſt. Vnde idem S. Hier. in epiſt. ad Epheſios Epheſum dictã aſſerit ab Hebr. חפץ *chepher*, id eſt voluntas, beneuolentia. Atque hac de cauſa Spartæ multi degebant Iudæi qui cũ Spartiatis connubia inibant. Vers. 21.

POSSESSIONES NOSTRÆ VESTRÆ SVNT, ET VE- Vers. 12.

VESTRÆ NOSTRÆ] formula eſt loquendi, ſignificandique ſe eſſe amicos q.d. Spartiatæ ſunt amici Iudæorum, ideoq; poſſeſſiones ſuas eis offerunt, & poſſeſſiones ipſorum ſuas æſtimant; Amicorum enim omnia ſunt communia. Addit Ioſephus litteras has Spartiatarum obſignatas fuiſſe proprio vrbis eorum ſigillo, quod erat ſignum aquilæ, quæ vnguibus tenebat draconem.

VERS. 24. REGRESSI SVNT PRINCIPES DEMETRII CVM EXERCITV MVLTO SVPRA QVAM PRIVS] id eſt multò maiore quàm priùs fuerat, vt dedecus fugæ præcedentis abolerent Ionathamque validius oppugnarent.

VERS. 25. ET OCCVRRIT EIS IN AMATHITE REGIONE] Regio hæc eſt pars Syriæ, & confinis, imò terminus Iudææ, vt patet 3. Reg. 8. 65. & l. 4 c. 14. 15. ſita eſt iuxta Libanum, & Damaſcum. Tota ergo hæc regio dicitur Amath, vel Emath, aut Hamath, vel Hemath, indeque Amathites, vel Hemathites. Prudenter hoc fecit Ionathas, vti extra Iudæam ſuam in Syria cũ hoſtibus confligeret. Militare enim præceptum eſt cum hoſte confligendum eſſe in terra non propria, ſed hoſtili, vt illam, non tuam vaſtes. Sic Scipio ſub idem hoc tempus noluit cõfligere cum Hannibale in Italia, ſed traiecit in Africam, eoque auocauit Hannibalem, ac tandem Carthaginem ipſam expugnauit.

VERS. 28. ET ACCENDERVNT FOCOS IN CASTRIS SVIS] vt ſimularent Demetriani ſe in caſtris degere, & vigilare, non verò fugere; ne ſi Ionathas aduerteret eos fugere fugientes inſequeretur. Idem fecit Hannibal focorum excitatione fallens Romanos ſua caſtra cingentes, & ex eorum manibus elabens.

VERS. 36. COGITAVIT IONATHAS EXALTARE ALTITVDINEM INTER MEDIVM ARCIS, ET CIVITATIS VT SEPARARET EAM A CIVITATE, VT ESSET IPSA SINGVLARITER, ET NEQVE EMANT, NEQVE VENDANT] Ionathas videns arcem Sion à Demetrianis inſeſſam ob munitionem ægrè à ſe poſſe expugnari, extexit murum altum inter arcem, & vrbem Ieruſalem, eoque ſecluſit arcem ab vrbe vt ipſa eſſet ſingularis, id eſt ſolitaria, nec vllum haberet cum vrbe commercium, adeoque poteſtatem ſua vendendi & emendi in vrbe eis ademit: qua ratione eos ad tantam famem adegit, vt cogerentur ſe dedere, vt patebit c. ſeq. v. ſeq. v. 49. & 50.

VERS. 39. ET CVM COGITASSET TRYPHON REGNARE (dominari) ASIÆ] nimirum facere ſe regem Aſiæ occiſo Antiocho rege pupillo, cuius ipſe erat tutor.

VERS. 40. ET EXVRGENS ABIIT IN BETHSAN] quæ poſteà Scytopolis eſt dicta, ſitaque iuxta Tyberiadem.

VERS. 45. VENI MECVM PTOLEMAIDAM ET TRADAM EAM TIBI] Hæc enim ciuitas confinis erat Iudææ, ideoque à Demetrio promiſſa fuerat Ionathę cap. 10. 39. Vide hic perfidiam, dolum, & inſidias Tryphonis.

VERS. 46. ET CREDIDIT EI] Nimis facilè Ionathas vir ſimplicis, candidique animi credidit verſipelli, & perfido Tryphoni; quare temerè dimiſit exercitũ ideoque captus ab eo, & occiſus eſt.

VERS. 51. VIDENTES HI, QVI INSECVTI FVERANT (milites Tryphonis) QVIA PRO ANIMA RES EST ILLIS (id eſt quòd Iudæi pro vita ſua pugnaturi ſint

A vſque ad mortem) REVERSI SVNT] Nam cum deſperatis, aut animo reſolutis, qui ſcilicet, aut vincere, aut mori decreuerunt, periculoſiſſimè pugnatur, nec niſi cum certo magnæ cladis accipiendæ diſcrimine, vti docet Vegetius, & Iulius Frontinus l. 2. de ſtratagematibus c. 6. cuius titulus eſt: *De mittendo hoſte, ne clauſus prælium ex deſperatione redintegret*, vbi idipſum multis exemplis confirmat. *L. Martius*, inquit, *cui, duobus Scipionibus occiſis, exercitus imperium detulit, cùm circumuenti ab eo Pœni, ne inulti morerentur, acriùs pugnarent, laxatis manipulis, & conceſſo fugæ ſpatio diſſipatos ſine periculo ſuorum trucidauit. C. Cæſar Germanos incluſos, ex deſperatione fortiùs pugnantes, emitti iuſſit, fugientesq; aggreſſus eſt. Hannibal cùm ad Traſimenum incluſi Germani acerrimè pugnarent, deductis ordinibus fecit eis abeundi poteſtatem, euntesq; sine ſuorum ſanguine ſtrauit.* B *Antigonus Rex Macedonum Ætolis, qui in obſidionem ab eo compulſi, fame vrgebantur, ſtatuerantq; ne eruptione facta commori, viam fugæ dedit, atque ita infracto impetu eorum, inſecutos, auerſos cecidit. Themiſtocles victo Xerxe, volentes ſuos pontem rumpere prohibuit, cùm docuiſſet potiùs eſſe, eum expelli ex Europa, quàm cogi ex deſperatione pugnare. Idem miſit ad eum qui indicaret, in quo periculo eſſet, niſi fugã maturaret.* Vide dicta 2. Reg. 2. v. 26. ad illa, *An ignoras quod periculoſa ſit deſperatio?*

Nota hæc omnia fuſiùs narrari à Ioſepho, Appiano, & Iuſtino libro 35. & 36. in quibus tamen nonnulla ſunt, quæ à narratione S. Scripturæ hoc loco diſſentiunt, in quibus proinde planè fides vacillat. Atq; vt videas quam Gentiles Iudæis infenſi eorum res vel ignorarint, vel deprauarint, Iuſtinus citato lib. 36. ita de Iudæis ſcribit: *Fuit Iudæis origo* C *Damaſcena, quæ Syriæ nobiliſſima ciuitas eſt: vnde & Syris à regibus genus ex regina Semiramide fuit. Nomẽ vrbi à Damaſco rege inditum: in cuius honore, Syrij ſepulchrum Arathis vxoris eius, pro templo coluere, deamq; exinde ſanctiſſimæ religionis habent. Poſt Damaſcum Abrahã, Moſes, Iſrael reges fuere. Sed Iſraelem felix decem filiorum prouentus maioribus ſuis clariorem fecit. Itaque populum in decem regna diuiſum filijs tradit; omneſque ex nomine Iudæ, qui poſt diuiſionem deceſſerat, Iudæos appellauit: colíq; eius memoriam ab omnibus iuſſit.* vbi plures vides errores, & figmenta quàm ſententias, ſed falſiora hic ſubijcit dicens Ioſeph filium Iacob fuiſſe magum, additque: *Filius eius* (Ioſephi) *fuit Moſes, quem etiam præter paternæ ſcientiæ hæreditatem, formæ pulchritudo commendabat. Sed cùm ſcabiem Ægyptij, & pruriginem paterentur, reſponſo moniti, eum cum ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Ægypti* D *pellunt. Dux igitur exulum factus, ſacra Ægyptiorum furto abſtulit: quæ repetentes armis Ægyptij, domum redire tempeſtatibus compulſi ſunt.*

Et non multis interiectis; *Et quoniam metu contagionis pulſos ſe ab Ægypto meminerant, ne eadem cauſa inuiſi apud incolas forent, cauerunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum, paulatim in diſciplinam, religionemq; conuertit. Poſt Moſen etiam eius filius Arruas, ſacerdos ſacris Ægyptijs, mox rex creatur: ſemperque exinde hic mos apud Iudæos fuit, vt eoſdem & reges, & ſacerdotes haberent: quorum iuſtitia religione permixta, incredibile quantum coaluere.*

Quid hiſce mendacijs agglomeratis, & cõdenſatis falſius dici poteſt?

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IOnathæ capto ſuccedit frater Simon, qui Tryphoni pro Jonatha lytrum centum talentorum, & duos eius filios obſides poſcenti, miſit & perſoluit: ſed ijs acceptis perfidus Tryphon Ionatham cum filiis occidit. Idem mox v. 31. interficit Antiochum pupillum ſibi commiſſum, regnumque eius occupat. Quare contra eum Simon Iudææ vrbes communit, fœduſque cum Demetrio Tryphonis æmulo ſancit. Denique v. 43. Gazam, & v. 49. arcem Sion fame expugnat, ac Joannem filium ſuum exercitui præficit.

1. ET audiuit Simon quòd congregauit Tryphon exercitum copioſum, vt veniret
in terram Iuda, & attereret eam. 2. Videns quia in tremore populus eſt, &
in timore, aſcendit Ieruſalem, & congregauit populum: 3. & adhortans dixit: Vos
ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei, fecimus pro legibus & pro ſan-
ctis prælia, & anguſtias quales vidimus: 4. horum gratia perierunt fratres mei om-
nes propter Iſrael, & relictus ſum ego ſolus. 5. Et nunc non mihi contingat parce-
re animæ meæ in omni tempore tribulationis: non enim melior ſum fratribus meis.
6. Vindicabo itaque gentem meam, & ſancta, natos quoque noſtros, & vxores: quia
congregatæ ſunt vniuerſæ gentes conterere nos inimicitiæ gratia. 7. Et accenſus
eſt ſpiritus populi ſimul vt audiuit ſermones iſtos. 8. & reſponderunt voce magna
dicentes: Tu es dux noſter loco Iudæ & Ionathæ fratris tui: 9. pugna prælium no-
ſtrum: & omnia quæcumque dixeris nobis, faciemus. 10 Et congregans omnes
viros bellatores, accelerauit conſummare vniuerſos muros Ieruſalem, & muniuit eam
in gyro. 11. Et miſit Ionathan filium Abſalomi, & cum eo exercitum nouum, in
Ioppen; & eiectis his, qui erant in ea, remanſit illic ipſe. 12. Et mouit Tryphon à
Ptolemaida cum exercitu multo, vt veniret in terram Iuda, & Ionathas cum eo in cu-
ſtodia. 13. Simon autem applicuit in Addus contra faciem campi. 14. Et vt co-
gnouit Triphon quia ſurrexit Simon loco fratris ſui Ionathæ; & quia commiſſurus eſ-
ſet cum eo prælium, miſit ad legatos, dicens: 15. Pro argento, quod debebat frater
tuus Ionathas in ratione regis, propter negotia quæ habuit, detinuimus eum. 16. Et
nunc mitte argenti talenta centum, & duos filios eius obſides, vt non dimiſſus fugiat à
nobis, & remittemus eum. 17. Et cognouit Simon quia cum dolo loqueretur ſecum,
iuſſit tamen dari argentum, & pueros: ne inimicitiam magnam ſumeret ad populum
Iſrael, dicentem: 18. Quia non miſit ei argentum, & pueros, propterea periit.
19. Et miſit pueros, & centum talenta: & mentitus eſt, & non dimiſit Ionathan.
20. Et poſt hæc venit Tryphon intra regionem, vt contereret eam: & gyrauerunt
per viam quæ ducit Ador: & Simon, et caſtra eius ambulabant in omnem locum quo-
cumque ibant. 21. Qui autem in arce erant, miſerunt ad Tryphonem legatos, vt
feſtinaret venire per deſertum, & mitteret illis alimonias. 22. Et parauit Tryphon
omnem equitatum, vt veniret illa nocte: erat autem nix multa valdè, & non venit in
Galaaditim. 23. Et cùm appropinquaſſet Baſcaman, occidit Ionathan & filios
eius illic. 24. Et conuertit Tryphon, et abijt in terram ſuam. 25. Et miſit Si-
mon, et accepit oſſa Ionathæ fratris ſui, et ſepeliuit ea in Modin ciuitate patrum eius.
26. Et planxerunt eum omnis Iſrael planctu magno, et luxerunt eum dies multos.
27. Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrum patris ſui & fratrum ſuorum ædificium
altum viſu, lapide polito retrò & ante; 28. Et ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam con-
tra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: 29. & his circumpoſuit columnas ma-
gnas; & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam; & iuxta arma naues ſculptas,
quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare. 30. hoc eſt ſepulchrum, quod fecit
in Modin vſque in hunc diem. 31. Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho
rege adoleſcente, dolo occidit eum. 32. Et regnauit loco eius, & impoſuit ſibi dia-
dema Aſiæ, & fecit plagam magnam in terra. 33. Et ædificauit Simon præſidia Iu-
dææ, muniens ea turribus excelſis, & muris magnis, & portis, & ſeris: & poſuit alimen-
ta in munitionibus. 34. Et elegit Simon viros, & miſit ad Demetrium regem, vt
faceret remiſſionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant
geſti.

geſti: 35. Et Demetrius rex ad verba iſta reſpondit ei,& ſcripſit epiſtolam talem:
36. Rex Demetrius Simoni ſummo ſacerdoti: & amico regum,& ſenioribus & genti
Iudæorum, ſalutem. 37. Coronam auream,& bahem, quam miſiſtis, ſuſcepimus:
& parati ſumus facere vobiſcum pacem magnam,& ſcribere præpoſitis regis remittere
vobis quæ indulſimus. 38. Quæcumque enim conſtituimus, vobis conſtant.
Munitiones,quas ædificaſtis,vobis ſint. 39. remittimus quoque ignorantias,
& peccata vſque in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & ſi quid aliud erat
tributarium in Ieruſalem,iam non ſit tributarium. 40. Et ſi qui ex vobis apti
ſunt conſcribi inter noſtros,conſcribantur,& ſit inter nos pax. 41. Anno centeſimo
ſeptuageſimo ablatum eſt iugum Gentium ab Iſrael. 42. Et cœpit populus Iſrael
ſcribere in tabulis & geſtis publicis, anno primo ſub Simone ſummo ſacerdote, magno
duce,& principe Iudæorum. 43. In diebus illis applicuit Simon ad Gazam,&
circumdedit eam caſtris,& fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percuſſit turrem
vnam,& comprehendit eam. 44. Et eruperant qui erant intra machinam in
ciuitatem: & factus eſt motus magnus in ciuitate. 45. Et aſcenderunt qui erant in
ciuitate, cum vxoribus & filijs ſupra murum, ſciſſis tunicis ſuis,& clamauerunt voce
magna,poſtulantes à Simone dextras ſibi dari, 46. & dixerunt: Non nobis reddas
ſecundùm malitias noſtras,ſed ſecundùm miſericordias tuas: 47. Et flexus Simon,
non debellauit eos: eiecit tamen eos de ciuitate, & mundauit ædes in quibus fuerant
ſimulacra,& tunc intrauit in eam cum hymnis benedicens Dominum: 48. & eiecta
ab ea omni immunditia, collocauit in ea viros qui legem facerent: & muniuit eam,&
fecit ſibi habitationem. 49. Qui autem erant in arce Ieruſalem, prohibebantur egredi
& ingredi regionem, & emere,ac vendere: & eſurierunt valdè, & multi ex eis
fame perierunt. 50. Et clamauerunt ad Simonem vt dextras acciperent: & dedit
illis: & eiecit eos inde,& mundauit arcem à contaminationibus: 51. & intrauerunt
in eam tertia & vigeſima die ſecundi menſis, anno centeſimo ſeptuageſimo primo,
cum laude,& ramis palmarum,& cinyris,& cymbalis, & nablis, & hymnis, & canticis,
quia contritus eſt inimicus magnus ex Iſrael. 52. Et conſtituit vt omnibus annis
agerentur dies hi cum lætitia. 53. Et muniuit montem templi, qui erat ſecus
arcem,& habitauit ibi ipſe,& qui cum eo erant. 54. Et vidit Simon Ioannem filium
ſuum,quòd fortis prælij vir eſſet: & poſuit eum ducem virtutum vniuerſarum: & habitauit
in Gazaris.

Vers. 8. TV ES DVX NOSTER LOCO IVDÆ ET IONATHÆ FRATRIS TVI] Hic populus Simonem creat Ducem & Pontificem anno 170. Græcorũ, vt dicitur v. 41. & 42. Simon ergo Ducatum, & Pontificatum geſſit per ſeptem annos,nimirum vſque ad annum 177. Græcorum quo perfide à genero ſuo occiſus eſt.vt dicitur c. 16. v. 14.

Vers. 10. ACCELERAVIT CONTEMNARE VNIVERSOS MVROS IERVSALEM]ne Demetriani ex arce Sioo eam ſe abſente, & pergente contra Tryphonem,inuaderent,& ſpoliarent.

Vers. 13. SIMON AVTEM APPLICVIT IN AODVS] quam ipſe c. 12. 28. cõmunierat,vbi tamen *Addus* vocatur *Adiada*, Grecè *Adida*. Sita eſt in Palmyrena Phœniciæ regione. Hic caſtra locauit Simon CONTRA FACIEM CAMPI, id eſt ex aduerſo campi magni, & ſpatioſi,inuitans, & irritans hac ratione Tryphonem ad conflictum ſecum ineundum.

Vers. 14. ET VT COGNOVIT TRYPHON]Tryphon metuens Simonis copias,pellem leoninam in vulpinã mutauit,doloſéque finxit ſe amicum, itaque fraudulenter à Simone ceotum talenta, ac duos filios Ionathæ pro eius lytro extorſit.

Vers. 15. IN RATIONE REGIS] q.d. in rationibus regis, ſiue in libris cõputorum inuenimus Ionatham debere regi cẽtum talenta: mitte ergo illa cum duobus filijs eius obſidibus, & ego remittam tibi Ionatham. Centum talenta auri, ſi Attica fuerint, faciunt ſexcenta millia aureorum; ſin Hebrea, faciunt doplo ampliùs, nimirum millionem, & in-

A ſuper ducenta millia aureorum. Taotam ergo vim auri Simon miſit Tryphoni pro fratre Ionatha redimendo.

Vers. 17. ET COGNOVIT SIMON QVIA CVM DOLO LOQVERETVR SECVM] *Cognouit*, id eſt ſubodoratus & probabiliter ſuſpicatus eſt Tryphonem ſecum noo ſincerè, ſed doloſè agere, ex eo quod expertus erat eius ingenium vafrum, & perfidum, præſertim cùm Ionatham per fraudem cépiſſet,& mille eius ſocios occidiſſet: quia tamen non erat certus eum doloſè agere,& qoia intimè amabat Ionatham, eumque ſibi & Iſraeli omnibus modis reſtitui cupiebat,& ne populo occaſionem daret murmurandi, ſibique rebellandi quaſi qui ex ambitione regnandi, & ex auaritia neglexiſſet liberare Ionatham, vt ipſe eius loco imperaret, quæ rebellio
B planè Remp. Iſraelis euertiſſet, vtpote cum illam inuaderet cum magnis copijs Tryphon: hiſce de cauſis prudenter Simon IVSSIT DARI ARGENTVM ET PVEROS, præſertim quia,vt ait S. Thom. non putabat Tryphonem tam fore crudelem, vt eos occideret.

Vers. 20. ET GYRAVERVNT PER VIAM, QVÆ DVCIT ADOR] quæ eſt vrbs Phœniciæ mari adiacens vicina Ptolemaidi, ac à Ptolemæo Dor vel Dora
C (vndo Dores Græcos orthos, dictoſque opinantur nonnulli) vocatur. Ioſephus tamen l. 13. c. 13. eam vocat vrbem Idumææ,fortè quod ab Idumęis eſſet occupata,eiſque ſubiecta.

ET SIMON, ET CASTRA EIVS AMBVLABANT

IN OMNEM LOCVM QVOCVMQVE IBANT] Tryphō, & milites eius q. d. Simon vbique opponebat ſe Tryphoni, ne alicubi in fines Iudææ irrumperet; circa illos gyrabat, & oberrabat Tryphon.

Vers. 21. QVI AVTEM IN ARCE (Siō) ERANT] præſidiarij Tryphoniani fame preſſi miſerunt ad Tryphonē vt alimenta eis per equites via deſerti ſubmitteret.

Vers. 22. ERAT AVTEM NIX MVLTA VALDE] quæ impediuit Tryphonē, ne poſſet progredi & inferre annonam in arcem Sion: ET NON VENIT IN GALAADITIN] Videntur hic aliqua verba deſiderari, quę habent Græca hoc modo. *Et fuit nix multa valde, non venit propter niuem; Et mouit caſtra, & venit in Galaaditim*: quomodo habet etiam Ioſephus. Et quomodo non venit in Galaaditidem, cùm venerit ad eius oppidum, dictum Baſcaman, ad quod occidit Ionathan, & filios eius; vt ſtatim ſubditur, amanuenſem à priore *venit* ad poſterius imprudēter tranſilijſſe exiſtimant Emanuel Sa & Salianus. Poteſt tamen Latinus textus cum Græco cōciliari hoc modo: Tryphon non venit in Galaaditim, vt habet Latinus, nimirum eodem die prout deſtinarat, idque ob niuem quæ impediebat iter, vti præceſſit: quare poſtero vel tertio die venit in Galaaditim, vt habet Græcus, vt in Syriam & Antiochiā, vnde venerat, rediret.

Vers. 23. ET CVM APPROPINQVASSET BASCAMAN OCCIDIT IONATHAM ET FILIOS EIVS ILLIC] Cùm Tryphon ob niuem progredi nō poſſet, ſed regredi cogeretur, iratus occidit Ionatham cum filijs, vt ſuum in eum odium expromeret, vtque Iudæis noceret quantum poſſet. Addit Ioſephus eum commiſiſſe prælium cum Simone, eoque ſuperatum ex indignatione & vindicta occidiſſe Ionatham. Sed huius prælij non meminit Script. illudque impediebat alta nix. Porrò occiſus eſt Ionathas anno 19. ſui Principatus & Pontificatus (non ſeptimo, vt ait Ioſephus, nec 14. Pontificatus & 18. Ducatus, vt vult Scaliger) tot enim annis præfuit Iſraeli vt Dux, & Pontifex ſcilicet ab anno 152. Græcorum inchoante, quo cæſo, Iudæ in prælio ſucceſſit Ionathas vſque ad annum 170. Græcorum, quo à Triphone necatus eſt Ionathas; qui fuit ante natalem Chriſti annus 141. ita Salianus & alij.

Vers. 27. ET ÆDIFICAVIT SIMON SVPER SEPVLCHRVM PATRIS SVI &C. LAPIDE POLITO] Ioſephus *ex marmore candido & polito*.

Vers. 28. ET STATVIT SEPTEM PYRAMIDES VNAM CONTRA VNAM] id eſt vnam alteri oppoſitam, ſiue vnam ex aduerſo alterius q. d. binas, & binas ſtatuit columnas. Septem autem fuere, quia duas erexit patri, & matri, quatuor totidem fratribus ſcilicet Iudæ, Ionathæ, Ioanni & Eleazaro 1. Machab. 2. a. ſeptimam verò ſibi reſeruauit.

Vers. 29. ET IVXTA ARMA, NAVES SCVLPTAS] vt per naues oſtenderet eos tam mari, quàm terra fuiſſe potentes, & vtrobique illuſtres obtinuiſſe victorias, etſi bellorum naualium ab eis geſtorum nulla hoc libro facta ſit mentio.

Vers. 30. HOC EST SEPVLCHRVM QVOD FECIT IN MODIN VSQVE IN HVNC DIEM] Durauit hoc ſepulchrum vſque ad tempora Ioſephi, vt ipſe teſtatur; imò vſque ad tempora S. Hier. per 500. annos. Nā in locis Hebr. ita ſcribit S. Hier. *Modin vicus iuxta Dioſpolin vnde fuerunt Machabæi, quorum hodieq; ibidem ſepulchra monſtrantur.*

Vers. 31. TRYPHON AVTEM CVM ITER FACERET CVM ANTIOCHO REGE ADOLESCENTE DOLO OCCIDIT EVM] vti dolo ceperat, & occiderat Ionathan cū filijs. Modum necis enarrat Liuij abbreuiator, Epiſt. 95. *Alexandri filius*, inquit, *Rex Syriæ decem annos admodum habens, à Diodoro, qui Tryphon cognominabatur, tutore ſuo per fraudem occiſus eſt, corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore conſumi ad populum mentiti, dum ſecant illum occiderunt.* Eademque videtur Ioſephi ſententia lib. 13. c. 12. vbi ait χειριζόμενος ὑπὸ ἰατρῶν, id eſt, *dum à chirurgis curaretur mortuus eſt*, quod Ioſephi interpres perperam vertit *inter exercendum ſe, eſt extinctus*. Hic fuit genius perfidi Tryphonis tyranni: ideoq; & ipſe poſt bienniū ab Antiocho Sedete pari modo occiſus eſt. Porrò vide hic iuſtum Dei iudicium, quo planè impiam ſtirpem, & propaginem impijſſimi Antiochi Epiphanis in Antiocho hoc eius nepote ſuſtulit. Epiphani enim miſerrimè morienti ſucceſſit filius Antiochus Eupator puer, quem Demetrius ſenior interemit. Eupatori ſucceſſit frater Alexander Veles quem Ptol. Philometor in prælio interfecit: Alexādro ſucceſſit hic Antiochus filius paruulus, quem Tryphon necauit, eiuſque regnum occupauit. Hic ergo impia Antiochi ſtirps funditus exciſa eſt, & completum illud Pſaltis: *Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros libani. Et tranſiui, & ecce non erat.*

ET FECIT PLAGAM MAGNAM] occidens omnes, qui ſibi ſuæque regni Aſiæ inuaſioni aduerſabantur. Hic ergo Tryphon ſolus extitit, qui per dolum intruſit ſe in ſeriem Seleucidarum Aſiæ regum, ideoque per biennium tātùm illud obtinuit, eo enim exacto Alexander Sedetes Demetrij ſenioris filius, & iunioris frater, occiſo Tryphone regnum Aſiæ ſibi, & Seleucidis reſtituit. Vers. 32.

ET ÆDIFICAVIT] Simon contra Tryphonem ne Iudæam inuaderet, vti inuaſerat regnum Aſiæ, PRÆSIDIA IVDÆÆ, id eſt arces, in quibus milites præſidiarios ad eas tutandas collocauit. Vers. 33.

ET MISIT AD DEMETRIVM REGEM VT FACERET REMISSIONEM] à tributis, & à iugo Grecorū, ſiue Seleucidarum, vt ſcilicet Iudæa non eſſet iis ſubiecta, ſed libera, vti ante fuerat. Conceſſit id Demetrius: vnde tunc noua Æra conſtituta eſt, à qua Iudæi numerare cœperunt annos, ſcilicet ab anno primo Simonis vt dicitur v. 42. Porrò Demetrius hic iunior filius fuit Demetrij ſenioris cognomēto Nicanor, qui paulò antè à Tryphone fuerat regno eiectus 11. v. 55. ac ibidem v. vlt. à Ionatha bis fuſus fugatuſque: nūc verò Tryphonem metuens cum Simone fœdus init, ideoque Iudææ ſuam libertatem poſtliminio reſtituit. Vers. 34.

QVIA ACTVS OMNES TRYPHONIS (quibus Iudæis grauia tributa, & onera impoſuerat) PER DIREPTIONEM (id eſt per ſubreptionem, & apertam iniuſtitiam prædationemque) FVERANT GESTI] vnde Græca habent: *Quia actus omnes Tryphonis erant rapinæ*, ideoque reſcindendi; vnde ea reſcidit Demetrius.

CORONAM AVREAM, ET BAHEN QVAM MISISTIS] quaſi gratulantes mihi regnum recuperatum, optanteſq; victoriam de Tryphone: cuius ſymbolum, & omē eſt Bahes, Græcè βαΐνη, id eſt ramus palmæ, non ex arbore euulſus, ſed ex auro fabrefactus. Sic enim vertit Noſter v. 51. Baion enim ſiue βαΐς eſt ramus palmæ, ita dictus παρὰ τὸ βίᾳ πιλεῖσθαι, quod non facilè reuelli poſſit, eo quòd palma naturâ ſuâ ſurſum nitatur cōtra deprimentis Vers. 37.

Digitized by Google

ſis manum. Hinc Ioan. 12. rami palmarũ vocantur *βάϊα φοινίκων*. Sic lib. 2. c. 14. v. 4. Alcimus obtulit alteri Demetrio coronam auream, & palmam & thallus qui rami ſunt: ex quo coniectari licet hæc Syriæ regibus à Iudæis deferri ſolita. Hinc & *βάϊα* dicebantur dona, quæ Imperator Cõſtant. ſuis Palatinis, & Patriarcha ſuis clericis dabat ante diem Palmarum, quo Eccleſia ramos palmarum fidelibus diſtribuit. Noſter Sanchez Bahẽ inquit Hebr. בָּהֶם idem valet quod *in illis* aut *inter illos*. Videtur autem Simon à Demetrio rege poſtulaſſe, vt ſe reliquoſque Iudæos habeat cum illis, qui amici ſunt, & fœderati, aut inter illos, qui ſubditi ſunt & vectigales, & illos contra Tryphonem cõmunem aduerſarium tueatur, qui vt præ ſe proximè tulerat, ad Iudæorum cædem toto animo, & imperij viribus ferebatur.

Porrò Iſidorus in Gloſſario: *Barn*, inquit, *eſt lamina auri ab aure ad aurem qua familiares regum vtebantur: ornamentum colli ex auro & gemmis, quod alio nomine torques dici poteſt*: vnde Gallicum *bague*, & Belgicum *bagghe*. id eſt *bacca*, bulla, monile nimirũ baccatum, vt vocat Virgil. Æneid. 1. hoc eſt baccis, id eſt gemmis ornatum.

Denique nonnulli *bahem* ſuſpicantur deductum ab Hebr. בֹּהֶן *bohen*, id eſt pollex, qui roboris & victoriæ eſt ſymbolum, Pollex enim dictus eſt inquit D. Iſidorus in Etymol. quod inter digitos ceteros virtute polleat & poteſtate, & à Græcis *ἀντίχειρ* dictus, quod cum reliqua manu de virtute, & robore certet; in cuius rei ſymbolum notat Pierius in Hieroglyphicis, Valerianus & Brixianus in ſymbolis ſignificari robur, & fortitudinem, cum reliquis ad volam compreſſis digitis ſolus pollex ſurrigeretur, vtpote qui ſolus ceterorum virtutem æquet.

Videntur ergo Iudæi talẽ manum cum pollice ſurrecto ex auro miſiſſe Demetrio, vt hoc ſymbolo repræſentarent eius fortitudinem, æquè ac victoriam: pollice enim olim victoria ſignificabatur. Hinc apud priſcos Latinos, qui in paleſtra ſuccumbebat, pollicem eleuabat (vnde illud *tolle digitum*) vt ſic victum fateretur. Et in gladiatorum ludo ſolebat populus Romanus fauere, & vni victoriam annuere preſſo pollice; alteri verò victoriam abnuere, & ad mortem damnare verſo pollice. Vide dicta Iudic. 1. v. 6.

Hic ſenſus poſt primum ceteris duobus videtur accommodatior. Iudæi enim coronam, & bahem obtulerunt Demetrio alludentes, & applaudentes ad eius prælia, & victorias ob quas ipſe cognominatus eſt Nicanor, id eſt victor, q. d. offerimus tibi Nicanor ſymbola *νίκης*, id eſt victoriæ, ſcilicet ramum palmæ vel manum exerentem pollicem. Porrò Syrus bahem interpretatur *miſsionem*, hoc eſt *munera & dona miſſa*.

Vers. 38. QVÆCVMQVE ENIM CONSTITVIMVS VOBIS (Græcè *erga vos*, q. d. priuilegia, quæ vobis conceſſi c. 11. v. 34) CONSTANT, id eſt conſtantia, rata, & firma eſſe decerno.

Vers. 39. REMITTIMVS QVOQVE IGNORANTIAS ET PECCATA] id eſt, condono vobis quidquid contra me ignoranter vel ſcienter peccaſtis, Poſtquam enim Demetrius fœdus initum cum Ionatha fœdè ruperat, Ionathas eum ſemel iterumque grauiter excidit, ac Iudæi eum malè tractarunt, vt patet cap. 11. 63. & c. 12. 24. Quare Demetrius ea omnia eis remittit, ac præteritarum iniuriarum inducit *ἀμνηστίαν*, & obliuionem.

Quocirca ex hac tam liberali gratia, & priuilegio Demetrij plena libertas data eſt Simoni, & Iudææ, ideoque

ANNO 170. ABLATVM EST IVGVM GRÆCORVM (Seleucidarum) AB ISRAEL. Vers. 41.

ET COEPIT POPVLVS SCRIBERE (nouam Æram Vers. 42.
ab hoc anno conſtituendo, & inchoando) IN TABVLIS ET GESTIS PVBLICIS: ANNO PRIMO SVB SIMONE SVMMO SACERDOTE] Annus enim primus Simonis fuit 170. Græcorum quo Demetrius ſuo indulto libertatem hanc Iudæis conceſſit.

APPLICVIT SIMON AD GAZAM] Gazam ſub- Vers. 43.
egerat Ionathas c. 11. v. 61. Sed illo abeunte iugum excuſſit. Quare Simon hic eam rurſus obſedit & ad prius iugum compulit.

COLLOCAVIT IN EA VIROS QVI LEGEM FA- Vers. 48.
CERENT] id eſt Iudæos vel proſelytos legis Moſaicæ ſectatores, imò ipſe Simon in ea domicilium fixit, vt ſequitur.

QVI AVTEM ERANT IN ARCE] montis Sion, Vers. 49.
hi fame preſſi arcem dediderunt Simoni, cùm eam tenuiſſent per annos 29. ſcilicet ab ann. 145. Græcorum, vt patet c. 1. v. 21. 30. & 35. vſque ad annum 171. Græcorum vt hic dicitur v. 51. Addit Ioſephus Simonem arcem hanc planè diruiſſe, & ſolo æquaſſe.

QVIA CONTRITVS EST INIMICVS MAGNVS EX Vers. 51.
ISRAEL] Milites enim Seleucidarum Aſiæ regum arcem Sionis inſidentes infeſtiſſimi, erant ſubiectæ Ieroſolymæ, templo, ciuibus, omnibuſque Iudæis.

ET MVNIVIT MONTEM TEMPLI] q. d. arcem in Vers. 53.
mõte Sion iuxta templum olim cõtra milites arcis iam dictæ à Iuda Machabæo c. 4. v. 60. extructam, & ab impio Alcimo c. 9. v. 54. deſtructã, iterumque à Ionatha c. 10. v. 11. reædificatam Simon nouis operibus, & fortalitijs communiuit, in eaque habitauit, vt patet v. 48. cùm priùs habitaſſet in Gazara, ſed Gazaram miſit Ioannem filium ſuum, qui poſteà cognominatus eſt Hyrcanus, eumque vtpote virum fortẽ exercitui præfecit. Hic eſt Ioannes qui Simoni occiſo in Ducatu, & Pontificatu ſucceſſit, vt audiemus c. vlt.

ET POSVIT EVM (Ioannem iam dictum) DV- Vers. 54.
CEM VIRTVTVM (Græcè *δυνάμεων*, id eſt exercituum ſiue copiarum) VNIVERSARVM: ET HABITAVIT (Ioannes) IN GAZARIS] Gazara ſiue Gadera, vel Gazer, aut Gezer ait Adrichom. erat vrbs in tribu Ephraim, cuius regem occidit Ioſue, vrbemque Leuitis attribuit. Verùm hic per Gazaram intelligitur Gaza vrbs potens Philiſthinorum iuxta Azotum, vt dicitur c. 14. v. 34. Gazam enim ceperat Simon, ibique domicilium fixerat, vt dictum eſt v. 48. Quare inde tranſiens, nunc in Ieruſalem Gazam filio ſuo Ioanni incolendã, & cuſtodiendam commiſit. ita Salianus.

CAPVT

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*DEmetrius filius Demetrij ab Arſace capitur: Simon Iudæam prudenter, & feliciter guber-
nat, ac v. 18. cum Romanis, & Spartiatis fœdus renouat. Denique facta eius heroica re-
cenſentur, & ab Iſraelitis in æreis tabulis templo appenſis ad æternam memoriam inciduntur.*

1. ANno centeſimo ſeptuageſimo ſecundo congregauit rex Demetrius exercitum
ſuum, & abijt in Mediam ad contrahenda ſibi auxilia, vt expugnaret Trypho-
nem. 2. Et audiuit Arſaces rex Perſidis & Mediæ, quia intrauit Demetrius con-
fines ſuos, miſit vnum de principibus ſuis vt comprehenderet eum viuum, & adduce-
ret eum ad ſe. 3. Et abijt. & percuſſit caſtra Demetrij: & comprehendit eum, &
duxit eum ad Arſacem, & poſuit eum in cuſtodiam. 4. Et ſiluit omnis terra Iu-
da omnibus diebus Simonis, & quæſiuit bona genti ſuæ: & placuit illis poteſtas eius,
& gloria eius, omnibus diebus. 5. Et cum omni gloria ſua accepit Ioppen in por-
tum, & fecit introitum in inſulis maris. 6. Et dilatauit fines gentis ſuæ, & obtinuit
regionem. 7. Et congregauit captiuitatem multam, et dominatus eſt Gazaræ, &
Bethſuræ, & arci: & abſtulit immunditias ex ea, & non erat qui reſiſteret ei. 8. Et v-
nuſquiſque colebat terram ſuam cum pace: & terra Iuda dabat fructus ſuos, & ligna
camporum fructum ſuum. 9. Seniores in plateis ſedebant omnes, & de bonis ter-
ræ tractabant, & iuuenes induebant ſe gloriam & ſtolas belli. 10. Et ciuitatibus tri-
buebat alimonias, & conſtituebat eas vt eſſent vaſa munitionis, quoadusque nomina-
tum eſt nomen gloriæ eius vſque ad extremum terræ. 11. Fecit pacem ſuper ter-
ram, & lætatus eſt Iſrael lætitia magna. 12. Et ſedit vnuſquiſque ſub vite ſua, & fi-
culnea ſua: et non erat qui eos terreret. 13. Defecit impugnans eos ſuper terram:
reges contriti ſunt in diebus illis. 14. Et confirmauit omnes humiles populi ſui,
& legem exquiſiuit, & abſtulit omnem iniquum & malum: 15. ſancta glorificauit,
& multiplicauit vaſa ſanctorum. 16. Et auditum eſt Romæ quia defunctus eſſet Io-
nathas, et vſque in Spartiatas: & contriſtati ſunt valdè. 17. Vt audierunt autem
quòd Simō frater eius factus eſſet ſummus ſacerdos loco eius, et ipſe obtineret omnem
regionem, et ciuitates in ea; 18. ſcripſerunt ad eum in tabulis æreis, vt renouarent
amicitias et ſocietatem, quam fecerant cum Iuda, et cum Ionatha fratribus eius.
19. Et lectæ ſunt in conſpectu eccleſiæ in Ieruſalem. Et hoc exemplum epiſtolarum
quas Spartiatæ miſerunt. 20. SPARTIANORVM principes, et ciuitates, Simoni Sa-
cerdoti magno, et ſenioribus, et ſacerdotibus, et reliquo populo Iudæorum, fratribus,
ſalutem. 21. Legati qui miſſi ſunt ad populum noſtrorum, nuntiauerunt nobis de
veſtra gloria, & honore, ac lætitia, & gauiſi ſumus in introitu eorum. 22. Et ſcrip-
ſimus quæ ab eis erant dicta in concilijs populi, ſic: Numenius Antiochi, et Antipater
Iaſonis filius, Legati Iudæorum, venerunt ad nos, renouantes nobiſcum amicitiam pri-
ſtinam. 23. Et placuit populo excipere viros glorioſè, & ponere exemplum ſermo-
num eorum in ſegregatis populi libris, vt ſit ad memoriam populo Spartiatarum.
Exemplum autem horum ſcripſimus Simoni magno ſacerdoti. 24. Poſt hæc au-
tem miſit Simon Numenium Romam, habentem clypeum aureum magnum, pondo
mnarum mille, ad ſtatuendam cum eis ſocietatem. Cùm autem audiſſet populus Ro-
manus 25. ſermones iſtos, dixerunt: Quam gratiarum actionem reddemus Simo-
ni, & filijs eius? 26. Reſtituit enim ipſe fratres ſuos, et expugnauit inimicos Iſrael ab
eis: & ſtatuerunt ei libertatem, et deſcripſerunt in tabulis æreis, & poſuerunt in titulis
in monte Sion. 27. Et hoc eſt exemplum ſcripturæ: OCTAVA decima die menſis
Elul, anno centeſimo ſeptuageſimo ſecundo, anno tertio ſub Simone ſacerdote magno
in Aſaramel, 28. in conuentu magno ſacerdotum, et populi, et principum gentis,
& ſeniorum regionis, nota facta ſunt hæc: Quoniam frequenter facta ſunt prælia in
regione noſtra, 29. Simon autem Mathathiæ filius ex filijs Iarib, & fratres eius de-
derunt ſe periculo, & reſtiterunt aduerſarijs gentis ſuæ, vt ſtarent ſancta ipſorum, &
lex & gloria magna glorificauerunt gentem ſuam. 30. Et congregauit Ionathas
gentem ſuam, & factus eſt illis ſacerdos magnus, & appoſitus eſt ad populum ſuum.

31. Et

31. Et voluerunt inimici eorum calcare & atterere regionem ipſorum, & extendere
manus in ſancta eorum. 32. Tunc reſtitit Simon, & pugnauit pro gente ſua, & e-
rogauit pecunias multas, & armauit viros virtutis gentis ſuæ, & dedit illis ſtipendia:
33. & muniuit ciuitates Iudææ, & Bethſuram, quæ erat in finibus Iudææ, vbi erant
arma hoſtium anteà: & poſuit illic præſidium viros Iudæos. 34. Et Ioppen muniuit,
quæ erat ad mare; & Gazaram, quæ eſt in finibus Azoti, in qua hoſtes anteà habita-
bant, & collocauit illic Iudæos: & quæcumque apta erant ad correptionem eorum,
poſuit in eis. 35. Et vidit populus actum Simonis, & gloriam quam cogitabat face-
re genti ſuæ, & poſuerunt eum ducem ſuum, & principem ſacerdotum, eo quòd ipſe
fecerat hæc omnia, & iuſtitiam, & fidem, quam conſeruauit genti ſuæ, & exquiſiuit
omni modo exaltare populum ſuum. 36. Et in diebus eius proſperatum eſt in
manibus eius, vt tollerentur gentes de regione ipſorum, & qui in ciuitate Dauid erant
in Ieruſalem, in arce, de qua procedebant, & contaminabant omnia quæ in circuitu
ſanctorum ſunt, & inferebant plagam magnam caſtitati: 37. & collocauit in ea vi-
ros Iudæos ad tutamentum regionis & ciuitatis, & exaltauit muros Ieruſalem. 38. Et
rex Demetrius ſtatuit illi ſummum ſacerdotium. 39. Secundùm hæc fecit eum a-
micum ſuum, & glorificauit eum gloria magna. 40. Audiuit enim quòd appellati
ſunt Iudæi à Romanis amici, & ſocij, & fratres, & quia ſuſceperunt legatos Simonis
glorioſè: 41. & quia Iudæi, & ſacerdotes eorum conſenſerunt eum eſſe ducem
ſuum, & ſummum ſacerdotem in æternum, donec ſurgat propheta fidelis: 42. & vt
ſit ſuper eos dux, & vt cura eſſet illi pro ſanctis, & vt conſtitueret præpoſitos ſuper o-
pera eorum, & ſuper regionem, & ſuper arma, & ſuper præſidia: 43. & cura ſit illi
de ſanctis; & vt audiatur ab omnibus, & ſcribantur in nomine eius omnes conſcrip-
tiones in regione, & vt operiatur purpura, & auro: 44. & ne liceat vlli ex populo,
& ex ſacerdotibus, irritum facere aliquid horum, et contradicere his quæ ab eo di-
cuntur, aut conuocare conuentum in regione ſine ipſo: et veſtiri purpura, et vti fibu-
la aurea, 45. qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus
erit. 46. Et complacuit omni populo ſtatuere Simonem, et facere ſecundùm ver-
ba iſta. 47. Et ſuſcepit Simon, et placuit ei vt ſummo ſacerdotio fungeretur, & eſ-
ſet dux & princeps gentis Iudæorum, et ſacerdotum, et præeſſet omnibus. 48. Et
ſcripturam iſtam dixerunt ponere in tabulis æreis, & ponere eas in peribolo ſancto-
rum, in loco celebri, 49. exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Si-
mon, & filij eius.

VERS. 2. ET AVDIVIT ARSACES REX PERSIDIS ET MEDIÆ QVIA (quod) INTRAVIT DEMETRIVS IN CONFINES SVOS] Iuſtinus, Appianus & alij Arſacem hunc vocant regem Parthorum, ſed Parthi tunc dominabantur Perſidi & Mediæ. Oroſius lib. 5. cap. 4. Arſacem hunc proprio nomine vocat Mithridatem, eumque ſextum facit à primo Arſace regni Parthorum fundatore: nam Arſacis nomen commune erat regibus Parthorũ, teſte Iuſtin. lib. 41. qui hunc Arſacẽ tertium vocat proprio nomine Pompatium, ſiue Priapatiũ, cuius filij duo Mithridates & Phrabates qui apud Parthos ambo poſteà regnarunt. Porrò Demetrius à Tryphone regno Syriæ excluſus, per vicinas regiones oberrans, & auxilia vndique conquitens, à Græcis, & Macedonibus illis in locis degentibus inuitatus fuit, vt Arſaci bellũ inferret, magna ei promittentes ſubſidia. Fecit id Demetrius, ac confligens cum Arſace eum ſemel, iterumque vicit, ſed tandem victus, captuſque in Arſacis manus viuus venit. Audi Iuſtinũ lib. 36. initio: *Demetrij aduentum non inuiti Orientis populi videre, & propter Arſacidæ regis Parthorum crudelitatem, & quòd veteri Macedonum imperio, noui populi aſſueti, ſuperbiam indignè ferebant. Itaq; cùm & Perſarum, & Elimæorum, Bactrianorumq; auxilijs iuuaretur, multis prælijs Parthos fudit. Ad poſtremum tamen pacis ſimulatione deceptus, capitur, traductuſq; per ora ciuitatum populis qui deſciuerant, in ludibrium fauoris oſtenditur. Miſſus deinde in Hyrcaniam, benignè &* A *iuxta cultum priſtinæ fortunæ habetur.* B

Addit Iuſtinus lib. 38. Arſacem filiam ſuam Demetrio vxorem dediſſe. Appianus verò in Syriaco ſub finem ait Demetrium commoratum in Phraate regia, & Rhodogunam regis ſororem in matrimonium duxiſſe.

ET POSVIT EVM IN CVSTODIAM] Demetrio ab Arſace victo, vincto & incarcerato Cleopatra Ptol. Philometoris filia vxorque Demetrij iam capti fratrem eius Antiochum Sedetem Seleuciam accerſiuit, eique fratris regnũ vnà cum ſuo coniugio obtulit. Sed è carcere liberatus Demetrius cum copijs reuerſus in Syriam, fratrem Sedetẽ tam regno, quà vita ſpoliauit teſte Ioſepho, Iuſtino, Appiano & alijs, ſed de Sedete rurſum agetur c. 25. VERS. 3.

ET SILVIT OMNIS TERRA (Iudææ & vicinarum regionum Syriæ & Aſiæ) OMNIBVS DIEBVS SIMONIS] ob eius regimen prudens, ſuaue, & forte, adeò vt nemo eum inuadere auderet. Quare deinceps mira Simonis elogia, & facinora recenſentur. VERS. 4.

ET CVM OMNI GLORIA SVA ACCEPIT IOPPEN IN PORTVM] q. d. Simon magnam ſibi, ac toti Iſraeli conciliauit gloriam, æquè ac vtilitatem, & opes, cùm expugnauit Ioppen, ibique portum conſtituit, è quo naues mitteret ad vicinas inſulas, imò per totum mare, quæ omnis generis merces inueherent, & euveherent. Portus enim Ioppe totius Iudææ eſt commodiſſimus, vnde etiamnum perdurat, adeoque omnes euntes Ieroſolymam VERS. 5.

primò

primò appellunt ad Ioppen, quæ nunc Iafo dicitur. Porrò vrbes portum opportunum mercatoribus & mercibus fiunt opulentiſſimæ, vt patet in Antuerpia, Venetijs, Lisbona &c.

VERS. 7. ET CONGREGAVIT CAPTIVITATEM MVLTAM] q.d. Simon multos hoſtium captiuos abduxit; Iudæos verò multos ab hoſtibus captos è captiuitate liberauit.

VERS. 9. IVVENES INDVEBANT SE GLORIAM] id eſt glorioſas, & pretioſas induebant veſtes quaſi victores, & de hoſtibus ſuis triumphantes, adeoque induebant STOLAS BELLI, id eſt veſtes elegantiores, quas bello acquiſierant.

VERS. 10. ET CONSTITVEBAT EAS, VT ESSENT VASA MVNITIONIS] q.d. Simon vrbes Iudææ ita muris, & arcibus communiuit, vt eſſent *vaſa*, id eſt receptacula, & valla contra hoſtes munitiſſima.

VERS. 14. ET CONFIRMAVIT OMNES HVMILES POPVLI SVI] q.d. Simon Iudæos ſiue ab hoſtibus, ſiue ab æmulis, ſiue alia quapiam cauſa & modo afflictos ſolatus eſt, erexit, & confirmauit, afflictionem eorum, vel tollendo, vel minuendo, vel per media & ſubſidia toleratu facilem reddendo.

VERS. 15. SANCTA GLORIFICAVIT] id eſt magnum ornatū, ſplendorem, & gloriam addidit ſanctuario ſiue templo, eiuſque ſacrificijs, ſacriſque ritibus: & VASA, quibus opus erat ad ſacrificandum, thurificandum, alijſque modis Deum colendum, MVLTIPLICAVIT. Fuere ergo ſub Simone Duce, & Pontifice aurea Iſraelis ſæcula, vt aurea Salomonis pax, & opulentia ſub eo, & per eum redijſſe videatur.

VERS. 20. SPARTIANORVM PRINCIPES] Recenſentur hic Epiſtolæ fœderis, quod Spartiatæ cum Simone inierunt, æquè ac inierant cum Iuda, & Ionatha.

VERS. 22. ET SCRIPSIMVS QVÆ AB EIS ERANT DICTA IN CONCILIIS POPVLI] ſcilicet in publicis Actis, & libris in quibus populi noſtri geſta, hiſtoriæ, fœdera, ceteræque res omnes deſcribuntur.

VERS. 24 CLYPEVM AVREVM MAGNVM PONDO MNARVM MILLE] Hoc eſt centum millium aureorum. Mna enim eſt quaſi libra auri, quæ valet centum aureos: mille ergo mnæ faciunt centies mille aureos, hoc eſt centum millia aureorum.

CVM AVDISSET AVTEM POPVLVS ROMANVS SERMONES ISTOS, DIXERVNT:

VERS. 25. QVAM GRATIARVM ACTIONEM REDDEMVS SIMONI ET FILIIS EIVS] Vox *Romanus*, inquit Salianus abeſt à Græcis omnibus, & Latinis, præterquam vulgatæ & improbatur à Vatablo, & Serario, & omnino videtur ex margine, vbi ea vox explicandi cauſa, ab homine minimè malo poſita fuerat, in textum irrepſiſſe. Porrò ſequentem orationem non eſſe Romanorum, ſed Iudæorum, ex eo patet, quod reſponſio Romanorum, in quā de hoc dono agitur, habetur c. ſeq. v. 16. Deinde tota oratio Hebraici ritus eſt, & nihil ſapit Romanum morem. Nec enim Romani rerum domini ſolebant agere gratias populis minorū gentium, multò minùs Iudæis. Sic ergo ſenſus erit. q.d. Cùm populus Iudaicus de pace Iudææ à Simone redditā exultans audiret litteras Spartiatarū, excitus ſpiritu gratitudinis ait: *Quam gratiarum actionem reddemus Simoni, & filijs eius? Reſtituit enim ipſe fratres ſuos.*

Verùm quia Biblia Latina Romæ correcta ac Complutenſia & Regia, item Pagnin. Lyran. & alij conſtanter legant τὸ *Romanus*, hocque aptè reſpondeat legationi Simonis ad Romanos quæ immediatè præceſſit: hinc aptè ſic exponas, vt auctor huius libri legationi Simonis ad Romanos voluerit breuiter ſubiungere reſponſionem, & gratulationem Romanorum, fuſiùs deinde eam enarraturus cap. ſeq. verſ. 16. Nam quod ſequitur, *Reſtituit enim ipſe fratres ſuos*, & cetera quæ deinceps ſequuntur, non populi Romani, vt patet intuenti, ſed Auctoris libri huius ſunt verba. Voluit enim auctor cauſas ſubiungere cur populus Romanus gratias egerit Simoni, nimirum propter heroica eius facta & ingentia in Ieruſalem, ceteroſque vicinos Romanis ſubditos merita, vtpote quibus Simon ſua prudentia, fortitudine pacem, & tranquillitatem communem crearat, itaque tam ſe & vicinos quàm Romanos bellis liberarat. ita Lyran. Sáchez, Torniellus & alij.

RESTITVIT ENIM IPSE FRATRES SVOS] q.d. Simon Iſraelitas, & contribules ſuos animis viribuſque collapſos & in ſeruitutem quaſi redactos ob Tryphonem Demetrium, alioſque hoſtes eos inuadentes, reſtituit priſtinæ magnanimitati, fortitudini, opulentiæ, & libertati. Vnde Græca habēt: *Firmauit vel ſtabiliuit ipſe, & fratres eius, & domus patris eius.* (Iſraelem) *& expugnauerunt inimicos Iſrael ab eis:* ſcilicet ab Iſraelitis inimicos eorum expellēdo, & propulſando. VERS. 26.

ET STATVERVNT EI LIBERTATEM] q. d. Iſraelitæ ſtatuerunt, vt Simon ob ſua merita liber eſſet ab omni tributo, onere, ſubiectione, vtque ceteri omnes ei quaſi Principi ſuo eſſent ſubiecti. Græci nonnulli legunt in ſingulari, *Statuit ei libertatem*, ac de Simone ſic explicant q. d. Simon ſua ſapientiā, fortitudine, & victorijs libertatem peperit, eumque à iugo Græcorum exemit, vt dictum eſt c. 13. v. 41.

ET HOC EST EXEMPLVM SCRIPTVRÆ (quam populus, non Romanus, ſed Iudaicus, vt patet, pro elogio Simonis in tabulis æreis templo appenſis deſcripſit) OCTAVA DECIMA DIE MENSIS ELVL, qui eſt ſextus, & reſpondet noſtro Auguſto ANNO 172. (Græcorum) ANNO TERTIO SVB SIMONE SACERDOTE MAGNO (ſummo Pontifice) IN ASARAMEL. Nā primus annus Simonis fuit 170. Græcorū: quare tertius annus Simonis fuit 172. Græcorū. Illud autem *in Aſaramel*, vel vt habēt Græca, *Saramel*, Vatabl. vocem corruptā putat, & legendum, in Ieruſalem. Serar. ait retentam vocem Hebræam, qua ſignificetur in principe Deo, vt Simon dicatur Sacerdos magnus in Domino Deo, ſiue Domini Dei. Syr. pro *Aſaramel* vertit *Iſrael*, & per eum non locum, ſed maiores natu, ſiue ſeniores & ſenatores Iſraelis intelligit, qui hoc elogium Simoni dederunt & ſcripſerunt. Fortè *Aſaramel* vocatus eſt locus ſynedrij, ſiue aula magni concilij, in qua decretum editum fuit. VERS. 27.

VT STARENT SANCTA IPSORVM] puta ſanctum templum, ſancta religio, ſanctæ victimæ, ſanctuſq; Dei cultus, quæ ab impio Antiocho Epiphane, eiuſque ſequacibus proſtrata fuerant, hæc Simon, & fratres eius erexerunt. VERS. 29.

CALCARE] Græcè ἐμβατεῦσαι, id eſt inuadere, penetrare, peruadere, peſſumdare. VERS. 31.

ET QVÆCVMQVE APTA ERANT AD CORREPTIONEM] Videtur legendum ad *correctionem*, id eſt inſtaurationem; hanc enim ſignificat Græcum ἐπανόρθωσιν. ita Vatab. Sa, Salianus, & alij. VERS. 34.

ET INFEREBANT PLAGAM MAGNAM CASTITATI VERS. 36.

TATI] id eſt munditiæ & puritati templi illud ſuis idolis, ſpurcitijs, & libidinibus prophanando, polluendo, violando. Loquitur de arce Sion, ex qua milites Seleucidarum excurrebant in Ieroſolymã, & Iudæos eos deprædantes, verberãtes, vulnerantes, occidentes, ac feminas eorum violantes, nam gymnaſium luxuriæ ſub arce iam ſublatum erat à Iuda templum expurgante, vt dictum eſt c. 4. & l. 2. c. 10. v. 2.

Vers. 41. DONEC SVRGAT PROPHETA FIDELIS] ſcilicet Chriſtus ſummus Iſraelis Dux, & Pontifex. Decernunt ergo Simonem eiuſq; poſteros continua ſucceſſione eſſe Iſraelis Duces, & Pontifices, vſque ad Chriſtum, idque ita ferè factum eſt. Nam Simonis progenies præfuit Iſraeli vſque ad Herodem ſub quo natus eſt Chriſtus.

Vers. 42. ET VT SIT SVPER EOS DVX, ET VT CVRA ESSET ILLI PRO SANCTIS] Declaratur hic ſumma poteſtas data Simoni à populo, eaque duplex, nimirùm vt in ciuilibus, & bellicis ſit populi Dux, atque in ſacris & Eccleſiaſticis ſit Pontifex: huic enim *cura* incumbit *pro ſanctis*, ſcilicet pro ſancto, & S. Sanctorum, proque ſanctis ſancti Dei victimis, ritibus cæremonijs &c.

Quæres cur Auctor toto hoc capite tam impensè, & magnificè laudet Simonem; cùm non ita laudarit Iudam, & Ionatham, qui Simone fuerunt priores, & vt videtur fortiores? Reſp. Prima cauſa eſt quod Simon ſua prudentia, & valore pacem plenam Iudææ contulerit, quam Iudas, & Ionathas præſtare non potuerunt, ideoque Simon aureum quaſi ſæculum, indeque nouam Æram apud Iudæos induxit.

Secunda, quòd Simon diutiùs laborarit; nam Iudam, & Ionatham aſſiduè adiuuit, iiſque mortuis ſolus ipſe ſuperſtes pondus belli, & Reip. ſuſtinuit, ac prælijs omnibus per optatam omnibus pacem finem impoſuit.

A Tertia, quod ſub Simone, & cum Simone laudet Iudam, & Ionatham, qui huius felicitatis, & pacis principium per aſſidua bella dederunt, quorum virtute Simon tam felicem eis per publicam quietem finem impoſuit. Vnde Græca verſ. 26. habent. *Firmauit enim ipſe, & fratres eius, & domus patris eius* (Iſraelitas) *& debellauit inimicos Iſraelitarum.*

Quarta, quòd Auctor huius libri, vt dixi in procemio, videatur fuiſſe Ioannes Hyrcanus Simonis filius, qui proinde filiali affectu patri ſuo meritò hanc elogiorum coronidem pertexit, itaque ei parentat, eò quòd ipſe ſibi ſuiſque poſteris vſque ad Chriſtum Principatum, & Pontificatum Iſraelis conſignarit.

ET VT SCRIBANTVR IN NOMINE EIVS OMNES CONSCRIPTIONES IN REGIONE] Græcè *omnes ſyngraphæ*, puta omnia inſtrumenta edictorum, pactorum, contractuum, fœderum, coniugiorum, & B actorum omnium vt ſcilicet ſingula hæc conſignétur iuxta annos Principatus, & Pontificatus Simonis, vti reipſa hic inchoatum eſt verſ. 27. & cap. 13. verſ. 42. Vers. 43.

ET SCRIPTVRAM ISTAM (puta decreta populi de Ducatu, & Pontificatu Simonis propagando in poſteros vſque ad Chriſtum in tabulis æreis cõſcripta) DIXERVNT (id eſt iuſſerunt Iſraelitæ) PONERE (inſculpere) IN TABVLIS ÆREIS (vt ſit indelebilis, & æterna) ET PONERE EAS (tabulas æreas cum hac Scriptura) IN PERIBVLO SANCTORVM, id eſt in porticu templi, quæ templum circumquaque ambiebat. Vers. 48.

EXEMPLVM AVTEM EORVM PONERE IN ÆRARIO] id eſt in Gazophylacio templi, in quo inter gazam, opeſque templi ſeruabãtur publica inſtrumenta quaſi in Archiuio; VT HABEAT SIMON ET FILIVS EIVS] vt ſi quando eo indiguerint, illud inde accipere queant. Vers. 49.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANtiochus Sedetes Demetrij ab Arſace capti frater magnis præmijs captat amicitiam Simonis, mox vincit Tryphonem, eumq; obſidet in vrbe Dora. inde v. 15. Legati Simonis Roma redeunt cum amplis promiſſis. Denique v. 27. Antiochus fœdus cum Simone perfidè rumpit, & Cendibæum cum magno exercitu in Iudæam immittit.

1. ET miſit rex Antiochus filius Demetrij epiſtolas ab inſulis maris Simoni ſacerdo-
ti, & principi gentis Iudæorum, & vniuerſæ genti. 2. Et erant continentes
hunc modum: REX Antiochus Simoni ſacerdoti magno, & genti Iudæorum, ſalutem.
3. Quoniam quidem peſtilentes obtinuerunt regnum patrum noſtrorum, volo au-
tem vendicare regnum, & reſtituere illud ſicut erat anteà: & electam feci multitudi-
nem exercitus, & feci naues bellicas. 4. Volo autem procedere per regionem, vt
vlciſcar in eos, qui corruperunt regionem noſtram; & qui deſolauerunt ciuitates mul-
tas in regno meo. 5. Nunc ergo ſtatuo tibi omnes oblationes quas remiſerunt tibi
ante me omnes reges, & quæcumque alia dona remiſerunt tibi. 6. Et permitto tibi
facere percuſſuram proprij numiſmatis in regione tua. 7. Ieruſalem autem ſan-
ctam eſſe, & liberam: & omnia arma quæ fabricata ſunt, & præſidia quæ conſtruxiſti,
quæ tenes, maneant tibi. 8. Et omne debitum, & quæ futura ſunt regi, ex hoc & in
totum tempus remittuntur tibi. 9. Cùm autem obtinuerimus regnum noſtrum,
glorificabimus te, & gentem tuam, & templum gloria magna, ita vt manifeſtetur glo-
ria veſtra in vniuerſa terra. 10. Anno centeſimo ſeptuageſimo quarto exijt Antio-

chus in terram patrum ſuorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci
relicti eſſent cum Trypone. 11. Et inſecutus eſt eum Antiochus rex, & venit Do-
tam fugiens per maritimam. 12. Sciebar enim quod congregata ſunt mala in eum, &
teliquit eum exercitus. 13. Et applicuit Antiochus ſuper Doram cum centum vi-
ginti millibus virorum belligeratorum, & octo millibus equitum: 14. Et circuit ci-
uitatem, & naues à mari acceſſerunt: & vexabant ciuitatem à terra & mari, & nemi-
nem ſinebant ingredi vel egredi. 15. Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant
ab vrbe Roma, habentes epiſtolas regibus & regionibus ſcripras, in quibus contine-
bantur hæc. 16. Lvcivs conſul Romanorum, Ptolemæo regi ſalutem. 17. Legati
Iudæorum venerunt ad nos amici noſtri, renouantes priſtinam amicitiam & ſocieta-
tem, miſſi à Simone principe Sacerdotum, & populo Iudæorum. 18. Attulerunt au-
tem & clypeum aureum mnarum mille. 19. Placuit itaque nobis ſcribere regibus,
& regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum, &
regiones eorum: & vt non ferant auxilium pugnantibus aduerſus eos. 20. Viſum
autem eſt nobis accipere ab eis clypeum. 21. Si qui ergo peſtilentes refugerunt de
regione ipſorum ad vos, tradite eos Simoni principi ſacerdotum, vt vindicet in eos ſe-
cundùm legem ſuam. 22. Hæc eadem ſcripta ſunt Demetrio regi, & Attalo, & Aria-
rathi, & Arſaci. 23. Et in omnes regiones: & Lampaſco, & Spartiatis, & in Delum,
& in Myndum, & in Sicyonem, & in Cariam, & in Samum, & in Pamphyliam, & in
Lyciam, & in Alicarnaſſum, & in Coo, & in Siden, & in Aradon, & in Rhodum, & in
Phaſelidem, & in Gortynam, & Gnidum, & Cyprum, & Cyrenen. 24. Exemplum
autem eorum ſcripſerunt Simoni principi ſacerdotum, & populo Iudæorum. 25. An-
tiochus autem rex applicuit caſtra in Doram ſecundò, admouens ei ſemper manus, &
machinas faciens: & concludit Tryphonem, ne procederet. 26. Et miſit ad eum
Simon duo milla virorum electorum in auxilium; & argentum, & aurum, & vaſa co-
pioſa. 27. Et noluit ea capere, ſed rupit omnia, quæ pactus eſt cum eo anteà, & a-
lienauit ſe ab eo. 28. Et miſit ad eum Athenobium vnum de amicis ſuis, vt tracta-
tet cum ipſo, dicens: Vos tenetis Ioppen, & Gazaram, & arcem quæ eſt in Ieruſalem,
ciuitates regni mei. 29. Fines eorum deſolaſtis, & feciſtis plagam magnam in ter-
ra, et dominati eſtis per loca multa in regno meo. 30. Nunc ergo tradite ciuita-
tes, quas occupaſtis, et tributa locorum, in quibus dominati eſtis extra fines Iudææ,
ſin autem, date pro illis quingenta talenta argenti, et exterminij quod exterminaſtis,
& tributorum ciuitatum alia talenta quingenta: ſin autem, veniemus, et expugnabi-
mus eos. 32. Et venit Athenobius amicus regis in Ieruſalem, & vidit gloriam Si-
monis, et claritatem in auro et argento, et apparatum copioſum: et obſtupuit: et retu-
lit ei verba Regis. 33. Et reſpondit ei Simon, et dixit ei: Neque alienam terram
ſumpſimus, neque aliena detinemus: ſed hæreditatem patrum noſtrorum, quæ iniuſtè
ab inimicis noſtris aliquo tempore poſſeſſa eſt. 34. Nos verò tempus habentes vin-
dicamus hæreditatem patrum noſtrorum. 35. Nam de Ioppe & Gazara quæ expo-
ſtulas, ipſi faciebant in populo plagam magnam, & in regione noſtra: horum damus
talenta centum. Et non reſpondit ei Athenobius verbum. 36. Reuerſus autem cum
ira ad regem, renuntiauit ei verba iſta, & gloriam Simonis, & vniuerſa quæ vidit: &
iratus eſt rex ira magna. 37. Tryphon autem fugit naui in Orthoſiada. 38. Et
conſtituit rex Cendebæum ducem maritimum, & exercitum peditum & equitum de-
dit illi. 39. Et mandauit illi mouere caſtra contra faciem Iudææ: & mandauit ei æ-
dificare Gedorem, et obſtruere portas ciuitatis, & debellare populum. Rex autem per-
ſequebatur Tryphonem. 40. Et peruenit Cendebæus Iamniam, et cœpit irritare
plebem, et conculcare Iudæam, et captiuare populum, et interficere, et ædificare Ge-
dorem. 41. Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egreſſi perambularent viam
Iudææ, ſicut conſtituit ei rex.

Vers. 1. ET MISIT REX ANTIOCHVS FILIVS DEMETRII (ſenioris cui cognomen Soter, frater verò Demetrij iunioris cui cognomen Nicanor) EPISTOLAS AB INSVLIS MARIS (ex Rhodo ait Appianus) SIMONI SACERDOTI] ſummo, id eſt Pōtifici, & Principi Iudææ. Vt hiſtoriam hanc ab ouo intelligas, nota, cùm Demetrius à Tryphone fugatus exul, & captiuus detineretur ab Arſace: Tryphon tyrannus magnam Syriæ partem occupauit. Cleopatra Demetrij vxor cum paucis copijs Seleuciam

A

profugit, ad quam plures Tryphonis tyrannidem deteſtantes indies transfugiebant. Hęc vt ſe magis in regno corroboraret, Antiochum Demetrij mariti ſui capti fratrem iuniorem ad regnum, & coniugium ſuum inuitauit. Audi Ioſeph. lib. 13. c. 12. *Quamprimum Tryphō rex declaratus eſt abſque perſona Tryphonem agere cœpit: id quod aduerſariorum partibus non mediocriter profuit. Milites enim perteſi eius mores, defecerunt ad Cleopatram vxorem Demetrij, quæ cum in Seleuciam cum liberis ſe incluſerat. Et cùm Demetrij fra-*

ter

ter Antiochus cognomine Soter oberraret, nec ab vlla vrbe reciperetur metu Tryphonis, miſit ad eum Cleopatra, coniugium ſuum, & regnum ei offerens: fecit autem hoc partim amicorum ſuaſu, partim quod timeret, ne quidam Seleucienſes vrbem Tryphoni traderent.

Porrò Antiochum hunc Ioſephus Soterem, id eſt ſaluatorem, cognominat; Euſebius verò & alij Siditem, vel Sedetem à Sida vrbe, vel Ciliciæ, vt vult Euſebius, vel illi vicinæ Pamphyliæ, vt habet Ptolomæus, Strabo, Plinius, & alij, eò quòd in Sida Antiochus hic ſit natus vel educatus. Eũdem Appianus Pium cognominat. Cleopatra ergo Antiochum leuirum ſuum fecit maritum & regem adeoq́ue ſimul duos fratres viuentes habuit maritos, ſcilicet Demetrium captum apud Parthos, & Antiochum Sedetem regnantem in Aſia, & Syria: cùm ante vtrumq; à Philometore patre deſponſa fuiſſet Alexandro Velis regi Syriæ, qui erat patruelis Demetrij: ſed vide iuſtam Numinis in inceſtos vindictam. Antiochus enim in Perſide 2. Machab. 1. 16. occiſus fuit: Cleopatra verò Antiocho Grypho filio ſuo, quem ex Demetrio ſuſceperat, & in regnũ euexerat tandem offenſa eidem propinauit venenum; ſed filius id aduertens, illud ipſum matrẽ ſpecie officioſitatis ebibere coëgit. Illa itaque ſeipſam veneno ſuo, quod filio pararat occidit. ita Euſebius, & alij. Porrò Antiochum Gryphum eius ex Demetrio filium occidit Antiochus Cyzicenus eiuſdẽ Cleopatræ ex Antiocho Sedete filius. Rurſus Seleucus Antiochi Gryphi filius patris mortem vlciſcens Antiochum Cyzicenum patruum ſuum necauit; Seleucum verò vice verſa vltio diuina perſecuta eſt; nam ipſe ſuperatus ab Antiocho Euſebe filio Cyziceni in domo regia à Mopſeatis in Cilicia, vbi reſidebat, concrematus fuit. Ita Ioſephus, Iuſtin. Appianus, & alij. Vide hic quot parricidiorum cauſa fuerit inceſtus Cleopatræ, & Antiochi Sedetis. Ipſa enim trium Syriæ regum fuit vxor, nimirum primò Alexandri Velis, qui erat filius Antiochi Epiphanis; deinde duorum fratrum Demetrij ſenioris, & nepotum Seleuci, qui Epiphanis fuerat frater ſenior nimirum Demetrij iunioris, & Antiochi Sedetis, vt dixi.

Vers. 2. REX ANTIOCHVS SIMONI &c. SALVTEM] Antiochus hic fuit hoſtis Iudæorum infeſtiſſimus, vt patet v. 27. & ſeq. ſed hic neceſſitate, & tyrannide Tryphonis inimici ſui fœdus cum Simone ambit, eiuſque opem implorat, ampla ei, & Iudæis cõcedens priuilegia.

Vers. 5. NVNC ERGO STATVO TIBI OMNES OBLATIONES] Græcè ἀφαιρέματα, id eſt *ablationes*, ſcilicet onerum, puta immunitates à prioribus regibus Iudæis indultas, vnde ait: QVAS REMISERVNT TIBI ANTE ME OMNES REGES,

Vers. 6. ET PERMITTO TIBI FACERE PERCVSSVRAM PROPRII NVMISMATIS] hoc ſignum erat ſupremi dominij, quod hic Iudæis reſtituit Antiochus, cùm priùs id eis abſtuliſſet Nabuchodonoſor capiens Ieruſalem, ſubiuganſque Iudæam, ac ceteri Perſarum, & Græcorum reges, qui Nabuchodonoſoris regna ſucceſſiuè ad ſe tranſtulerunt. Quare Iudæi tunc numiſmate nunc à Chaldæis, nunc à Perſis, nunc à Græcis cuſo, vtebātur. Cudere enim monetam ſummæ eſt poteſtatis, qualis eſt regalis, Imperialis, & Ducalis abſoluta.

Vers. 7. IERVSALEM AVTEM SANCTAM ESSE, ET LIBERAM] Græcè *& ſancta eſſe libera*, id eſt ſanctum templum, ſanctumq́ue eius cultum, ac ſanctas eius victimas, vaſa, & ritus iubeo eſſe libera, vt liberè à Simone, & Iudæis exerceri valeant, nec ab aliquo Gentilium impediri, aut idolorum victimis, & ſuperſtitionibus inquinari queant.

Cornel. in Libros Machab.

Vers. 8. ET QVÆ FVTVRA SVNT REGI] Legendũ videtur *regia*; Græcè enim eſt βασιλικά, quæ vulgo regalia, ſcilicet iura appellantur. Hæc Antiochus cõdonat Iudæis. Quid Antiocho reſponderit Simon tacet Scriptura, ſed Ioſeph aſſerit Simonem indulta, & poſtulata Antiochi libenter acceptaſſe.

Vers. 11. ET VENIT (Tryphon) IN DORAM FVGIENS PER MARITIMAM] ſcilicet regionẽ. Græcè *fugiens per mare*: Vatab. *fugiens in Doram maritimam*. Modũ fugæ narrat Frontinus l. 2. ſtratag. c. 13. *Tryphon*, inquit, *Syriæ Rex victus per totum iter fugiens pecuniam ſparſit, eaq́; ſectantes Antiochi equites moratus effugit.*

Vers. 15. VENIT AVTEM NVMENIVS] quem Simon miſerat ad Romanos, vt eum eis fœdus renouaret. Hic attulit litteras Romanorum, tum fœderales ad Simonem, tum inhibitorias ad Ptolemeum, & vicinos reges ne Iudæos infeſtarent.

Vers. 16. LVCIVS CONSVL ROMANVS] Serar. pro *Lucius* cenſet legendum *Lepidus* qui conſul fuit anno ſequenti. Verũ omnes Codices habent *Lucius*. Quare multi hic accipiunt L. Furium Philum qui cũ Attilio Serrano conſul fuit anno vrbis Romę conditæ 617. Sed hi ægrè annos vrbis cum annis Græcorum adęquant. Alij L. Cæcilium Metellum intelligunt, qui conſul fuit anno Græcorum 170. ſed hi non aduertunt Numenium à Simone miſſum fuiſſe Romam ann. 172. Græcorum, ideoq́ue biennio poſt Metelli conſulatum. Quocirca Salianus cenſet Lucium hunc eſſe Calphurnium Piſonem, qui anno præcedenti Romæ fuerat conſul cũ collega Popilio, quo finiente ipſe Legatos Simonis Româ dimiſerat, qui proinde anno ſequenti ineunte Ieroſolymam ad Simonem peruenerunt. Hunc enim Calphurnium Valer. Max. l. 1. c. 4. Lucium prænominat.

PTOLEMÆO REGI SALVTEM] Hic eſt Ptolemæus cognomento Phyſcon vel Euergetes, qui Ptol. Philometori fratri ſuo iam mortuo, vt dictũ eſt c. 11. v. 18. in regno ſucceſſit, fuitq́ue crudelis, & inceſtus. Nam vt de eo ait Iuſtin. l. 38. *Poſt quod non mitior in populares qui eum in regnum vocauerant, fuit. Siquidem peregrinis militibus licentia cædis data, omnia ſanguine quotidie manabant, ipſamq́; ſororem, filia eius virgine per vim ſtuprata, & in matrimonium adſcita, repudiauit.* Mox verò eius formam, & figuram ita deſcribit. *Erat enim & vultu deformis, & ſtatura breuis, & ſagina ventris non homini, ſed belluæ ſimilis, quam fœditatem nimia ſubtilitas, & pellucida veſtis augebat: prorſus quaſi aſtu inſpicienda præberētur, quæ omni ſtudio occultanda pudibundo viro erant.* Idem Ptol. Phyſcon ipſo die nuptiarum cum Cleopatra, filiolum eius quem ex Ptol. Philometore fratre ſuo ſuſceperat, ideoq́ue regni hæredem, in ipſo matris complexu occidit, teſte Iuſtino lib. 38. Hic ergo Ptolem. Phyſcon frater iunior Philometoris dicebatur frater & maritus & gener Cleopatræ, nam ipſe filiæ Cleopatræ vim intulit, deinde repudiatâ matre filiam in vxorem duxit, mox populus eum ob nimiam crudelitatẽ expulit, ac regnum detulit Cleopatræ priori eius vxori, matri, & ſorori, ac ſtatuas & imagines eius detraxit ac deiecit: quod ille factum ſtudio ſororis exiſtimans, filium quẽ ex ea ſuſceperat, in Cypro interfecit, corpuſq; in mẽbra diuiſum, & in ciſta impoſitum, matri die natali

X 2 eius,

eius, inter epulas afferri curat. ita Iuſtinus lib. 38. & 39. Meritò ergo ad hoc crudelitatis, & inceſtus monſtrum ſcribunt Romani ne illam in Iudæos ſibi vicinos exerat. A

VERS. 22. HÆC EADEM SCRIPTA SVNT DEMETRIO REGI] qui iam ab Arſace captus detinebatur, ſed Romani vel necdum audierant eum eſſe captum, vt vult Serarius; vel putabant eum pace cum Arſace inita breui liberandum. ET ATTOLO, qui fuit Eumeois filius, & Pergami rex, ac moriens populum Romanum ſcripſit hæredem. ET ARIARATHI. Hic fuit rex Cappadociæ frater Otofernis, pater Demetrij, teſte Polybio, Iuſtino, & Appiano. ET ARSACI. Hic fuit rex Parthorum, qui Demetrium captiuum detinebat.

VERS. 23. ET IN OMNES REGIONES (vicinas nimirum) ET LAMPSACO, ET SPARTIATIS, ET IN DELVM. Nominantur hic nouemdecim partim inſulæ, partim vrbes & regiones, ad quas Romani eaſdem dedêre literas pro Iudæis, ne eis eſſent moleſti, ſed beneuoli, eò quòd nonnullæ ex eis nuntijs litteras ad reges iam nominatos deferentibus, in ipſo nauigationis curſu adeundæ erant: aliæ Romanis valdè erant addictæ, aliæ Iudæis multum nocere, vel commodare poterant. Apud omnes autem Romanorũ nomen erat venerabile & formidabile. Hæ Romanorum litteræ eorum potentiam arguunt, ſed Iudæis non profuere, imò eis odium gentium cõciliarunt, & Antiocho maiorem iram concitarunt, vt patet v. 27. B

VERS. 25. ANTIOCHVS (SEDETES) AVTEM REX APPLICVIT CASTRA IN DORAM SECVNDÒ] quia ob hyemem ſimilémue cauſam obſidionem primam ſoluerat: in vere ergo redijt, & ſecundò Tryphonẽ in Dora obſedit, ait Lyran. Sed obſtat quod ſequitur, ADMOVENS EI SEMPER MANVS] id eſt continuò vrgens obſidionem, premenſque Tryphonem. Alij ex Græco vertunt *in ſecunda*, ſcilicet die, q.d. ſecunda die à poſitis caſtris Antiochus cœpit oppugnare Doram. Salianus verò *ſecundò*, inquit, quia vna parte vrbis occupatâ Antiochus alteram partem nouâ, & quaſi ſecundâ obſidione cinxit. Planius dicas ſecundam hanc obſidionem vocari quia Antiochus nouo conatu, nouis viribus, & copijs, nouis machinis Doram è vicino, arctè, preſſeque obſedit, & concuſſit vt noua, & ſecunda videretur eſſe hæc eius obſidio. C

ET CONCLVSIT TRYPHONEM NE PROCEDERET] ne ſcilicet è Dora egredi poſſet, patet ex Græco.

VERS. 27. ET NOLVIT (Antiochus rex) EA, ſcilicet milites, & dona à Simone Pont. miſſa ACCIPERE] Errat ergo Ioſephus, qui ait Antiochum ea accepiſſe, ob eaque Simonem inter intimos amicos habuiſſe. SED RVPIT OMNIA QVÆ PACTVS EST CVM EO: quia videbat ſe tot copijs terrâ, mariq; inſtructum, Tryphonem ad extrema redegiſſe, ne Simonis opera indigere: & quia Iudæam quaſi Syriæ partem regno ſuo Aſiæ, & Syriæ adiũgere volebat: indignabatur enim vnum Iudææ angulum velle ſe ſubducere ab amplo ſuo Aſiæ, & Syriæ imperio. D

VERS. 28. VOS TENETIS IOPPEN ET GAZARAM] id eſt Gazam vrbem Philiſthinorum: hanc enim expugnauit Simon, cùm Gaza ad Iudæam, & Simonem non pertineret, ideóque eam à Simone repetit hic Antiochus.

VERS. 31. ET EXTERMINII QVOD EXTERMINASTIS, ET TRIBVTORVM CIVITATVM ALIA TALENTA QVINGENTA] q. d. pro damnis & cladibus, quas locis mihi ſubditis intuliſtis, & pro tributis, quæ mihi eripuiſtis, ſoluite alia talenta 500.

VERS. 32. ET VIDIT GLORIAM SIMONIS] videtur Interpres legiſſe κυδιακεῖον à κῦδος, id eſt gloria; iam legunt κυλικεῖον, id eſt abacum, in quo reponuntur pateræ, pocula, cæteraque vaſa aurea, & argentea.

VERS. 33. ET APPARATVM COPIOSVM] tum famulorum, tum armorum, tum militum, tum ſupellectilium.

ET RESPONDIT EI SIMON] cordatè, æquè ac animosè, ſcilicet ſe nõ aliena, ſed ſua occupare: Ioppen tamen & Gazam, licet aliena, occupaſſe iure belli, eò quòd ipſæ priùs Iudæos infeſtaſſent.

VERS. 34. NOS VERÒ TEMPVS HABENTES] id eſt occaſionem commodam nacti.

VERS. 35. NAM DE IOPPE ET GAZARA QVÆ EXPOSTVLAS IPSI FACIEBANT IN POPVLO PLAGAM MAGNAM] Ioppenſes enim ducentos Iudæos in mari ſubmerſerant, vt patet l. 2. c. 12. Gazarenſes, id eſt Gazenſes, vtpote Philiſthini Olitani, erant Iudæorum hoſtes infeſtiſſimi. Hinc patet per Gazaram non intelligi Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, ideóq; ad Iudęos ſpectans, ſed Gazam: hæc enim ad Philiſthinos ſpectabat, non ad Iudæos, ideoque quaſi Iudæis infeſta à Simone fuit expugnata, & iure belli occupata.

HORVM DAMVS TALENTA 100.] q. d. etſi iure belli iuſtè occupem Gazarã, tamen ad redimendã vexationem, & vt regibus Syriæ nil demam, ſed abundè ſatisfaciam pro eo, & Ioppe offero ijſdem centum talenta, id eſt 120. millia aureorum.

VERS. 36. REVERSVS EST AVTEM (Athenobius) CVM IRA AD REGEM] puta ad Antiochum Sedetem, eo quòd Simon negaſſet ei, quæ poſtulabat, ac pro millione aureorum, quem petierat rex, Simon tantùm obtuliſſet decimam circiter partem, ſcilicet 120. millia aureorum. Rex verò magis iratus fuit indignè ferens ſe à Simone negligi, ſibíque ab eo reſiſti. Hinc aptè vocatus fuit Cendebęus, quę vox Hebr. idem eſt quod zelus, vel poſſeſſio doloris ait Pagnin. in nom. Hebr.

VERS. 37. TRYPHON AVTEM FVGIT NAVI IN ORTHOSIADA.] Orthoſias teſte Ptolem. l. 5. c. 15. eſt vrbs Phœniciæ in promontorio quod proximè abeſt à Cypro. eſt ergo vrbs maritima. Quare non eſt Antaradus, vt aliqui putãt, quia hæc eſt mediterranea. multò minùs eſt Apamia, vt vult Ioſephus. Audi Adrich. in deſcrip. terræ ſanctæ p. 187. n. 20. Orthoſia & Orthoſias, hodie Tortoſia vocata, maritima Phœniciæ vrbs eſt, inter Tripolim & Archim ſita: quæ poſt Chriſti tempora Epiſcopali ſede inclyta fuit. In hanc vrbem Tryphon è Dora (in qua ab Antiocho Syriæ rege obſidebatur) elapſus, naui aufugit. 1. Machab. 15. Tyr. 13. bell. ſacri 2. & 14. bel. ſact. 12. Ptolm.

Porrò Sedetes Orthoſiadem cepit, & Tryphonem captum interfecit, teſte Strabone lib. 14. Iuſtino, Appiano, Ioſepho, & alijs. Ioſephus ait Tryphonem per triennium regnaſſe; Salianus verò per ſeptennium, occiſum enim eſſe anno Principatus Simonis ſeptimo. Vide hic iuſtũ Dei in homicidã & tyrannum iudicium. Tryphon enim qui Ionatham, & Antiochum regem pupillum ſibi creditũ occiderat, tertio, vel ſeptimo anno poſt hanc cædẽ ſimili modo à Sedete occiſus fuit, iuſta vtique talionis pœna.

VERS. 38. ET CONSTITVIT REX CENDEBEVM DVCEM MARI-

MARITIMVM] id eſt præfectum claſſis ſiue archi-talaſſum. Hunc miſit Sedetes, vt inuaderet Iudæam.

Verſ. 39. ET MANDAVIT ÆDIFICARE GEDOREM] Græcè *Cedronem*. Erat vrbs hæc in ingreſſu Iudęæ. Audi Adrichom. in tribu Dan. o. 28. Gedor quæ & Gador ciuitas tribus Iuda in ſorte Dan, ſita ad Orientem vallis in terra paſcuali, & vberrima. Hanc tempore Ezechiæ regis occupauerunt Simeonitę; pulſis inde quibuſdam Chananæis, quod terra hæc A aptiſſima eſſet gregibus, quibus Simeonitæ abundabant. Poſteà hæc ciuitas vocata eſt Cedro, quam ædificijs muniuit Cendebæus dux Antiochi aduerſus Iudæos, iuxta quam & deuictus eſt à Machabæis.

ET OBSTRVERE] Græcè *ἰχυρῶσαι*, id eſt munire *portas*, vt Gedor ſibi, ſuiſque loco arcis, & munitionis, ad quem à Iudæis preſſi ſe reciperent, & in quem rapinas, & ſpolia Iudæorum comueherent.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Simon per Judam, & Ioannem filios ſuos profligat Cendebæum. Jnde v. 1. Ptolemæus gener Simonis eum inuitans doloſè interficit cum duobus filijs, vt Iudææ ſe Principem conſtituat. Denique v. 19. Ioannes ſuperſtes Simonis filius à Ptolemæo quæſitus ad necem, præmonitus eius conatus eluſit, ac Patri in Ducatu, & Pontificatu ſucceſſit.

1. ET aſcendit Ioannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri ſuo quæ fecit Cende-
bæus in populo ipſorum. 2. Et vocauit Simon duos filios ſeniores, Iudam &
Ioannem, & ait illis: Ego, & fratres mei, & domus patris mei, expugnauimus hoſtes Iſ-
rael ab adoleſcentia vſque in hunc diem: & proſperatum eſt in manibus noſtris libe-
rare Iſrael aliquoties. 3. Nunc autem ſenui: ſed eſtote loco meo, et fratres mei, &
egreſſi pugnate pro gente noſtra: auxilium verò de cælo vobiſcum ſit. 4. Et elegit
de regione viginti millia virorum belligeratorum, et equites; et profecti ſunt ad Cen-
debæum: et dormierunt in Modin. 5. Et ſurrexerunt manè, et abierunt in campum:
& ecce exercitus copioſus in obuiam illis peditum, et equitum, et fluuius torrens erat
inter medium ipſorum. 6. Et admouit caſtra contra faciem eorum ipſe, et popu-
lus eius, & vidit populum trepidantem ad transfetandum torrentem, et transfretauit
primus: et viderunt eum viri, et tranſierunt poſt eum. 7. Et diuiſit populum & e-
quites in medio peditum: erat autem equitatus aduerſariorum copioſus nimis. 8. Et
exclamauerunt ſacris tubis, et in fugam conuerſus eſt Cendebæus, et caſtra eius: et ceci-
derunt ex eis multi vulnerati: reſidui autem in munitionem fugerunt. 9. Tunc
vulneratus eſt Iudas frater Ioannis: Ioannes autem inſecutus eſt eos, donec venit Ce-
dronem, quam ædificauit. 10. Et fugerunt vſque ad turres, quæ erant in agris Azo-
ti, & ſuccendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, & reuerſus eſt in Iu-
dæam in pace. 11. Et Prolemæus filius Abobi conſtitutus erat dux in campo Ieri-
cho, & habebat argentum & aurum multum. 12. Erat enim gener ſummi ſacerdo-
tis. 13. Et exaltatum eſt cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum
aduerſus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos. 14. Simon autem, perambulans ci-
uitates quæ erant in regione Iudææ, & ſollicitudinem gerens earum, deſcendit in Ieri-
cho ipſe, & Mathathias filius eius, & Iudas, anno centeſimo ſeptuageſimo ſeptimo,
menſe vndecimo: hic eſt menſis Sabath. 15. Et ſuſcepit eos filios Abobi in munitiun-
culam, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit & fecit eis conuiuium magnum,
& abſcondit illic viros. 16. Et cùm inebriatus eſſet Simon, & filij eius, ſurrexit Prole-
mæus, cum ſuis, & ſumpſerunt arma ſua, & intrauerunt in conuiuium, et occiderunt
eum, et duos filios eius, et quoſdam pueros eius. 17. Et fecit deceptionem magnam
in Iſrael, et reddidit mala pro bonis. 18. Et ſcripſit hæc Ptolemæus, et miſit regi vt
mitteret ei exercitum in auxilium, et traderet ei regionem, et ciuitates eorum, & tribu-
ta. 19. Et miſit alios in Gazaram tollere Ioannem: et tribunis miſit epiſtolas, vt ve-
nirent ad ſe, & daret eis argentum et aurum, et dona. 20. Et alios miſit occupare Ie-
ruſalem, et montem templi. 21. Et præcurrens quidam, nuntiauit Ioanni in Gazara,
quia periit pater eius, et fratres eius, et quia miſit te quoque interfici. 22. Vt audiuit
autem, vehementer expauit: et comprehendit viros, qui venerant perdere eum, & occi-
dit eos; cognouit enim quia quærebant eum perdere. 23. Et cetera ſermonum Ioan-
nis, & bellorum eius, et bonarum virtutum, quibus fortiter geſſit, & ædificij murorum,
quos extruxit, & rerum geſtarum eius. 24. Ecce hæc ſcripta ſunt in libro dierum ſa-
cerdotij eius, ex quo factus eſt princeps ſacerdotum poſt patrem ſuum.

Vers.1. ET ASCENDIT IOANNES DE GAZARIS] id eſt de Gaza vbi eum loco ſuo quaſi exercitus Ducē reliquerat,& conſtituerat Simon pater.

Vers.3. NVNC AVTEM SENVI, SED ESTOTE LOCO MEO, ET FRATRES MEI] Græca & Latinæ Compl. habent *& fratris mei*, ſcilicet Ionathæ & Iudæ, vt nobis in Ducatu & bellis pro Iſraele ſuccedatis. Græca addunt: *Vos autem in miſericordia idonei eſtis ætate*, id eſt vos autem beneficio ætatis eſtis idonei ad bellandum.

Vers.4. ET ELEGIT DE REGIONE VIGINTI MILLIA VIRORVM BELLIGERATORVM (bellatorum) ET EQVITES] Hic dumtexat inuenio equites in caſtris Ioannis, & Iudæorum, cùm in caſtris Iudæ, Ionathæ, & Simonis hucuſque non niſi pedites legerimus, eò quòd Deus Deuter.17. multiplicationem equorum Iudæis vetuiſſet.

Vers.6. ET TRANSFRETAVIT PRIMVS] ſcilicet ipſe Ioānes Simonis filius, & exercitus Dux, cuius exemplum ceteri, qui priùs trepidauerant, illicò ſecuti ſunt, quare animosè inuadentes Cendebæum eum ceciderunt,& in fugam compulerunt.

B

RESIDVI AVTEM IN MVNITIONEM FVGERVNT] puta in Gedorem, quam munierant cap. præced. v. 39.

Vers.9. DONEC VENIT CEDRONEM (puta Gedorem, hæc enim Græcè vocatur Cedron: hanc ergo hoſtibus fugientibus inſiſtens Ioannes extorſit) QVAM ÆDIFICAVIT] id eſt quam ædificauerat & munierat Cendebæus cap. præced. v.39.

Hoc fuit principium victoriarum, & heroicorum facinorum Ioannis quibus ipſe fortiter & feliciter auſpicatus eſt Principatū loco Simonis patris ſui, cui iam mors dolo Ptolemæi parabatur. Vide hic Dei prouidentiam quæ Iſraeli conſuluit per Ioannem, dum Simon pater eius,& Dux per fraudem generi interimitur.

C

Porrò Ioſephus hoc prælium more ſuo phalerat, ideoque multa falſa admiſcet, ſcilicet quod Simon ipſe huic prælio interfuerit, quod per inſidias Cendebæum aggreſſus ſit; quod ſæpiùs cum eo conflixerit,& ſemper victor extiterit.

Vers.11. ET PTOLEMÆVS FILIVS ABOBI CONSTITVTVS ERAT DVX IN CAMPO IERICHO] ſcilicet à Simone Duce,& Pont. ſocero ſuo, vt ſequitur. Hic Ptolemæus erat opulentus, ac per opes ſuas deſtinabat obtinere Ducatum Iudææ; ideoque Simonem cum filijs, totamque Aſſamonæorum ſtirpem delere cogitabat. Vide hic immane Ptolemæi parricidium,& ſacrilegium, quo ſummum Pontificem cuius filiam ipſe duxerat vxorem, per fraudem interfecit. Quid non audet ambitio,& regnandi libido?

Vers.16. ET CVM INEBRIATVS (id eſt largiore potu exA hilaratus) ESSET SIMON] citra ebrietatem tamen. Vnde Vatab. vertit *cùm potu ſatiati eſſent*. Nam vt ait Nonnius Marcell. *ebrij dicuntur non ſolùm vinolenti ſed & quolibet re expleti*. Sic fratres Ioſeph dicuntur inebriati, id eſt incaluiſſe mero Gen.43. & Pſ.63. *Viſitaſti terram*, inquit, *& inebriaſti eam*.& Cant.5.1. *Bibite & inebriamini*, id eſt, exhilaramini, *chariſſimi*.

ET OCCIDERVNT EVM ET DVOS FILIOS EIVS] Addit Ioſephus & ex eo Hageſippus vxorem Simonis fuiſſe captam cum filijs excepto Ioanne. Ioannem verò vltum necem patris, & fratrum, & obſediſſe Ptolemæum, ſed obſidionem ſoluiſſe, eò quòd Ptolemæus matri eius captæ flagella, aliaque tormenta intentaret, ſimiliaque plura, quæ parum videtur probabilia, imò S.Scrip. diſſona, vti oſtendit Salianus,& Sanchez.

Præfuit Simon Iſraeli ſeptem integros annos, cœpit enim anno Græcorum 170. quo occiſus eſt Ionathas eius anteceſſor 1.Mach.13.8. Deſijt verò anno 177. Græcorum, vt dicitur v.14. Quocirca errat Ioſippus dum Simon tribuit 18. annos, eumque occiſum dicit à Ptolemæo rege Ægypti, idque iuſtà Dei vindictà, eò quòd cum Spartiatis, & Romanis gentilibus fœdus inijſſet. Denique occiſus eſt Simon anno 134. ante Chriſti natiuitatem.

ET PRÆCVRRENS QVIDEM NVNTIAVIT IOANNI IN GAZARA] id eſt Gaza vrbe vt dixi. Ioannes hic fuit filius Simonis primarius, vir animoſus,& bellicoſus, qui Simoni in Ducatu,& Pontificatu ſucceſſit: cognominatus fuit Hyrcanus eò quòd Hyrcanos bello ſuperaſſet, ita Euſebius & S.Thom. Huius Hyrcani heroica facta deſcribuntur l.4.Machab. Ipſe enim cum Antiocho Sedete rege Syriæ fœdus inijt, rege complures auratis cornibus tauros ad templi ſacrificia ſubmittente. Eumdem regem ad Bellum Parthicum comitatus eſt: Syriæ plurimas vrbes cepit, Samaritas vicit, Garizitanum templum euertit, Idumæos domuit, ad innouandam Societatem Legatos Romam miſit. Tandem poſt 31. annos Principatus & ſacerdotij ſui fatis conceſſit, relicto ſucceſſore filio ſuo Ariſtobulo, qui loco *ducis* nomen *regis* cum diademate primus Aſſamonæorum aſſumpſit, & Pontificatui adnexit, & adnexum reliquit fratri ſuo Alexandro, & Alexandri filio Ariſtobulo ſecundo: quo regnante capta à Pompeio Ieroſolyma, & Iudæa in prouinciam redacta, & dignitas regia à Pontificali prorſus auulſa eſt. Vers.22.

Tumque deſijt Ducatus, & ſtirps Aſſamonæorum, cùm ſteriſſet 130. annos, vt dixi in prœmio; Romani enim Herodem alienigenam conſtituerunt regem Iudææ, tumque deficiente ſceptro de Iuda, venit, natuſque eſt Chriſtus iuxta oraculum Iacobi Geneſ.49. v.9.& 10.

COM-

COMMENTARIA
IN LIBRVM SECVNDVM
MACHABÆORVM,
ARGVMENTVM.

Hic ſecundus liber eſt quaſi continua epiſtola circularis, quâ Iudæi in Iudæa degentes ad Iudæos in Ægypto habitantes præſcribunt clades & calamitates, quas ipſi perpeſſi fuêre ab Antiocho Epiphane, eiuſque filio Eupatore: Item victorias quas Iudas cælitus ab Angelis, atque ab Onia, & Ieremia adiutus, de iiſdem retulit, ideoq́ue omnes ad Dei laudem, & gratiarum actionem excitant. Totus ergo hic liber in geſtis Iudæ Machabæi, & Martyrum fuſiùs quàm lib. 1.

A enarrandis conſumitur. Similes circulares epiſtolas ſcripſere Chriſtiani Smyrnenſes, Viennenſes, & Lugdunenſes, quibus ſuorum fidelium martyria, & afflictiones à tyrannis perpeſſas recenſent, quæ extant apud Euſebium lib. 4. hiſt. 15. & libr. 5. cap. 1.

De auctore, & auctoritate huius libri, ceteriſque eum concernentibus dixi in Procemio libr. 1. Cauſa ſcribendi hanc epiſtolam fuit vt tolleretur ſchiſma inter Iudæos in Iudæa, & in Ægypto degentes, vti dicam c. 1. v. 1.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A v. 1. vſque ad 10. recenſetur pars epiſtolæ ſcripta à Ieroſolymitis ad Iudæos in Ægypto degentes anno Græcorum 169. vt patet v. 7. qua eos hortantur vt ipſi quoque celebrẽt feſtum Scenopegiæ. Mox à v. 10. vſque ad 20. c. 2. recẽſetur alia epiſtola, vel potiùs alia eiuſdem epiſtolæ pars à Ieroſolymitis ſcripta anno Græcorum 188. vt patet v. 10. quæ enarrant hiſtoriam dati cælitùs ignis, ideoq́ eoſdem hortantur, vt feſtum dati à Deo ignis celebrent. A v. autem 20. c. 2. vſque ad finem libri enarrant geſta Iudæ Machabæi contra Antiochum, Epiphanem, & Eupatorem, eorumq́ Duces Bacchidem, Timotheum, Nicanorem &c. ac martyrium ſeptum fratrum vnà cum matre, Eleazari, & aliorum martyrum.

1. FRatribus qui ſunt per Ægyptum, Iudæis, ſalutem dicunt fratres, qui ſunt in Ieroſolymis, Iudæi, & qui in regione Iudææ, & pacem bonam. 2. Benefaciat vo-
bis Deus, & meminerit teſtamenti ſui, quod locutus eſt ad Abraham, & Iſaac, & Iacob,
ſeruorum ſuorum fidelium. 3. Et det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & facia-
tis eius voluntatem, corde magno, & animo volenti. 4. Adaperiat cor veſtrum in
lege ſua, & in præceptis ſuis, & faciat pacem. 5. Exaudiat orationes veſtras, & re-
concilietur vobis, nec vos deſerat in tempore malo. 6. Et nunc hîc ſumus oran-
tes pro vobis. 7. Regnante Demetrio, anno centeſimo ſexageſimo nono, nos Iu-
dæi ſcripſimus vobis in tribulatione, & impetu, qui ſuperuenit nobis in iſtis annis, ex
quo receſſit Iaſon à ſancta terra, & à regno. 8. Portam ſuccenderunt, & effuderunt
ſanguinem innocentem: & orauimus ad Dominum, & exauditi ſumus, & obtulimus ſa-
crificium, & ſimilaginem, & accendimus lucernas, & propoſuimus panes 9. Et
nunc frequentate dies ſcenopegiæ menſis Caſleu. 10. Anno centeſimo octogeſi-
mo octauo populus, qui eſt Ieroſolymis, & in Iudæa, Senatuſque & Iudas, Ariſtobolo
magiſtro Ptolemæi regis, qui eſt de genere chriſtorum ſacerdotum, & his qui in Ægyp-
to ſunt, Iudæis, ſalutem & ſanitatem. 11. De magnis periculis à Deo liberati, ma-
gnificè gratias agimus ipſi, vtpote qui aduerſus talem regem dimicauimus. 12. Ip-
ſe enim ebullire fecit de Perſide eos, qui pugnauerunt contra nos, & ſanctam ciuita-
tem. 13. Nam cùm in Perſide eſſet dux ipſe, & cum ipſo immenſus exercitus,
cecidit in templo Naneæ, conſilio deceptus ſacerdotum Naneæ. 14. Etenim cum
ea habitaturus venit ad locum Antiochus, & amici eius, & vt acciperet pecunias mul-

tas dotis nomine. 15. Cumque propoſuiſſent eas ſacerdotes Naneæ, & ipſe cum paucis ingreſſus eſſet intra ambitum fani, clauſerunt templum. 16. Cùm intraſſet Antiochus: apertoque occulto aditu templi mittentes lapides percuſſerunt ducem, & eos qui cum eo erant, & diuiſerunt membratim, & capitibus amputatis foras proiecerunt. 17. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quinta & vigeſima die menſis Caſleu purificationem templi, neceſſarium duximus ſignificare vobis: vt & vos quoque agatis diem ſcenopegiæ, & diem ignis qui datus eſt quãdo Nehemias ædificato templo & altari obtulit ſacrificia. 19. Nam cùm in Perſidem ducerentur patres noſtri; ſacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de altari occultè abſconderunt in valle, vbi erat puteus altus & ſiccus, & in eo contutati ſunt eum, ita vt omnibus ignotus eſſet locus. 20. Cùm autem præteriſſent anni multi, & placuit Deo, vt mitteretur Nehemias à rege Perſidis, nepotes ſacerdotum illorũ, qui abſconderant, miſit ad requirendum ignem; & ſicut narrauerunt nobis, non inuenerunt ignem, ſed aquam craſſam. 21. Et iuſſit eos haurire, & afferre ſibi: & ſacrificia, quæ impoſita erant, iuſſit ſacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua, & ligna, & quæ erãt ſuperpoſita. 22. Vtque hoc factum eſt, & tempus affuit, quo ſol refulſit, qui priùs erat in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. 23. Orationem autem faciebant omnes ſacerdotes, dum conſummaretur ſacrificium, Ionatha inchoante, ceteris autem reſpondentibus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum: DOMINE Deus omnium creator, terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es bonus rex, 25. ſolus præſtans, ſolus iuſtus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Iſrael de omni malo, qui feciſti patres electos, & ſanctificaſti eos: 26. accipe ſacrificium pro vniuerſo populo tuo Iſrael, & cuſtodi partem tuam & ſanctifica. 27. Congrega diſperſionem noſtram, libera eos qui ſeruiunt Gentibus, & contemptos, & abominatos reſpice: vt ſciant Gentes quia tu es Deus noſter. 28. Afflige opprimentes nos, & contumeliam facientes in ſuperbia. 29. Conſtitue populum tuum in loco ſancto tuo, ſicut dixi Moyſes. 30. Sacerdotes autem pſallebant hymnos, vſquequo conſumptum eſſet ſacrificium. 31. Cùm autem conſumptum eſſet ſacrificium, ex reſidua aqua Nehemias iuſſit lapides maiores perfundi. 32. Quod vt factum eſt, ex eis flamma accenſa eſt: ſed ex lumine, quod refulſit ab altari, conſumpta eſt. 33. Vt verò manifeſtata eſt res, renuntiatum eſt regi Perſarum, quòd in loco, in quo ignem abſcõderant hi qui trãſlati fuerant ſacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias, & qui cum eo erant, purificauerunt ſacrificia. 34. Conſiderans autem rex, & rem diligenter examinans, fecit ei templum vt probaret quod factum erat, 35. & cùm probaſſet, ſacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, & accipiens manu ſua, tribuebat eis. 36. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpretatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

HInc patet hanc epiſtolam, vtpote ſcriptam anno 188. Græcorum, datam fuiſſe poſt geſta Iudæ, Ionathæ, & Simonis lib. 1. deſcripta, ideoque aptè ſubnecti fini libri primi. Liber primus enim finitur in morte Simonis, quæ contigit anno Græcorum 177. Quare vndecim annis poſt Simonis mortem ſcripta fuit hæc epiſtola, ſiue liber hic ſecundus Machab. Prior verò epiſtolæ pars ſcripta anno 169. Græcorũ, ſcripta fuit paulò antè captiuitatem, & cædem Ionathæ: hæc enim facta eſt à Tryphone anno 170. Græcorum, vt dictũ. Ionathæ ſucceſſit Simon, vt dictum eſt lib. 1. cap. 13. v. 41. Quare pars hæc epiſtolæ hoc ordine temporis collocanda foret l. 1. c. 12. ante v. 39.

VERS. 1. FRATRIBVS QVI SVNT PER ÆGYPTVM IVDÆIS: SALVTEM DICVNT FRATRES, QVI SVNT IN IEROSOLYMIS IVDÆI] Ægyptus enim abundabat Iudæis, tum quia eis erat vicina, tum quia Ptolemæus Lagi primus poſt Alexandrum Magnũ Ægypti rex 120. millia Iudæorum captiua in Ægyptum duxerat, tum quia iam recenter ſub Ptolem. Philometore Onias filius Oniæ tertij Pont. templum magnificum Heliopoli in Ægypto cõſtruxerat ſimile Ieroſolymitano, ibique Pontifi-

A cem agebat, ad quod proinde multi Iudæorũ confluebant, præſertim quia in Ægypto tuti erant à Seleucidis, puta ab Antiochis, & Demetrijs, qui continuè Iudæam infeſtabant. Scribunt ergo Iudæi è Ieroſolymis ad Iudæos, qui erãt in Ægypto, quaſi ad fratres, id eſt cognatos, & cõtribules ſuos amicas, & fraternas litteras, tum vt eos in vera fide, religione, & vnione cum Synagoga ſiue Eccleſiã contineant, ne ſcilicet à Ieroſolymis, & templo faciant ſchiſma ob templum ſuum Heliopolitanum, ſicut eodem tempore Iudæi in Samaria degentes erigendo templum in monte Garizim ſchiſma fecerunt à Iudæis, & templo Ieroſolymitano, vt patet Ioan. 4. Vide de templo Heliopolitano Ioſephum lib. 12. cap. 1. & 6. & lib. 13. c. 6. Ad ſchiſma ergo hoc tollendum, Iudæi è Ieroſolymis, ac Iudas hanc epiſtolam ſcripſerunt ad Iudæos in Ægypto commorantes.

ADAPERIAT COR VESTRVM IN LEGE SVA] q. d. VERS. 4.
Deus luce cæleſti per gratiam ſuam vos illuminet, & inflammet vt legem eius plenè cognoſcatis, & cognitam adimpleatis, præſertim verò vt à templo veſtro Heliopolitano Pontifice proprio, & ſacrificijs à Deo vetitis ibidem ad Ieruſalem, noſtrumq; tem-

templum & Pontificem Ionatham poſtliminio tedeatis. Deus enim vetuerat alibi, quàm in templo Ieroſolymitano ſibi ſacrificari. Deuter. c. 12. v. 11. & Leuit. 7. 3.

Et faciat pacem] tum à bellis, tum potiùs à templi diuiſione, & ſchiſmate, vt nobiſcū in vnam ſynagogam coaleſcatis, & ad vnum nobiſcum templum conueniatis, ibique feſtum ſcenopegiæ, vt ſequitur, celebretis.

Vers. 7. Regnante Demetrio (iuniore dicto Nicanore, Demetrij Soteris filio) anno 169.] Græcorum, hic enim fuit annus tertius regni Demetrij, qui poſt triennium, anno ſcilicet 172. Græcorum, captus fuit ab Arſace rege Partorum, vt dictum eſt 1. Machab. 14 v. 1. & 3.

Ex quo recessit Iason] de quo c. 4. v. 7.

Vers. 8. Portam svccenderunt] q. d. inſtigante impio Iaſone Antiochus per ſuos ſatellites portas Ieruſalem, & templi ac reliquarum Iudææ ciuitatū ſuccendit. Verùm oravimus ad Dominvm, et exavditi svmvs, vt per virtutem Iudæ Machabęi templi profanati fieret purgatio, nouaque dedicatio, in quo proinde iam nouè dedicato obtvlimvs sacrificivm, reliquaque in priſtinum ſtatum reſtituimus, nimirum accendimvs lvcernas ſeptem in candelabro aureo ſepticipiti, et proposvimvs panes 12. tribus Iſrael in menſa panum propoſitionis.

Vers. 9. Et (id eſt idcircò) nvnc freqventate (& frequentando celebrate) dies scenopegiæ] id eſt feſtum Encæniorum inſtitutū à Iuda Machabæo in memoriam purgationis, & nouæ dedicationis templi ab eo factę, idque die 25. menſis Caſleu, qui noſtro Nouembri reſpondet. Nota feſtum ſcenopegiæ propriè erat feſtum Tabernaculorum, quod C per octo dies celebrabatur in menſe Tiſri, id eſt in Septembri, hic verò per Catachreſim feſtum Encæniorum vocant feſtum ſcenopegiæ, quia hoc illi erat ſimile: vtrumque enim celebrabatur magnâ totius populi lætitiâ cum ramis, thyrſis, tubis, & tympanis per octo dies, vt patet 1. Machab. 4. 52. & 2. Machab. 10. 6. vbi dicitur feſtum Encæniorum inſtitutum, & celebratum fuiſſe *in modum feſti Tabernaculorum*; vnde vocatur *Scenopegia Caſleu*, non Tiſri. Hortantur ergo, vt Iudæi in Ægypto celebrent feſtum Encęniorum per viridium ramorum geſtationem, per clangorem tubarum, ſimiliaque ſigna lætitiæ, non autem vt in templo Heliopolſitano victimas Deo offerant: hoc enim lege Dei erat vetitum. Sic Machabæi profugi in montibus celebrarunt Scenopęgiam cum thyrſis ſine ſacrificijs, vt patet c. 10. 6. D

Vers. 10. Anno 188. (Græcorum) popvlvs qvi est in Ierosolymis, et in Ivdæa, senatvsqve et Ivdas] Hic Iudas, ait Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 15. Serarius, Salianus, Mariana, & alij, videtur eſſe auctor huius poſterioris epiſtolæ, adeóque totius huius libri ſecundi Machab. nimirum Iudas Eſſenus, qui, vt ait Ioſephus lib. 13. c. 19. hoc tempore ob donum prophetiæ magnæ apud omnes erat exiſtimationis, & poſt 20. annos Antigono Ioannis Hyrcani filio mortem prædixit, quæ & paulò pòſt ſecuta eſt. Addítque Ioſephus eius prædictiones numquam fefelliſſe, ſed reipſa ſemper eueniſſe.

Sanchez tamen putat hunc Iudam fuiſſe Ioannis Hyrcani Ducis, & Pontificis filium, qui hoc tempore patri ſucceſſerat, eratque Dux & Ponti- A fex Iſraelis teſte Ioſepho lib. 20. Antiq. c. 8. Vbi addit Iudam hunc alio nomine dictum fuiſſe Ariſtobulum, ac per vnum annum dumtaxat regnaſſe: quare mortuum ſine filio regnum, & Pontificatum reliquiſſe fratri ſuo Alexādro, qui alio nomine dictus eſt Iannæus. Verùm obſtat quod hic Iudas ſiue Ariſtobulus primus ſibi diadema impoſuerit, ſeque regem Iudææ nominarit, ac matrem ſuam fame necarit in vinculis: fratrem verò ſuum Antigonum iam nominatum occiderit, reliquos autem fratres in vinculis habuerit, quoad vixit, teſte Ioſepho lib. 13. Antiq. c. 19. & 20. quæ omnia Scriptore hagiographo videntur indigna. Adde Ariſtobulum hunc regnaſſe anno non 188. vt hic dicitur, ſed 206. Græc. vti oſtendit Salianus, & alij. Quare hoc anno 188. adhuc Iſraeli præerat pater B Ariſtobuli Ioannes Hyrcanus, cuius proinde potiùs quàm Ariſtobuli filij, erat ſcribere hāc epiſtolam. Denique Bellarm. l. 1. de Verbo Dei c. 15. putat hunc Iudam eſſe Iudam Machabæum. Verùm is iam ante 36. annos in prælio occubuerat.

Porrò hic incipit poſterior epiſtola, hicque eius eſt titulus. Duas enim hic iungi epiſtolas cenſent Rupert. lib. 10. c. 15. Gloſſa. Lyran. Bellarm. Melchior Canus l. 2. de locis c. 11. Medina lib. 6. de fide c. 13. Sed veriùs videtur non duas, ſed vnā dumtaxat eſſe epiſtolam ſcriptam an. 188. Græc. in qua tamen refricent, & renouent epiſtolam à ſe ſcriptam anno 169. Græc. q. d. hæc quidem illo anno ſcripſimus, hoc autem anno ſcribimus vobis quæ ſequuntur: ſed pro ea locutione, repetunt ſalutationem, cum appoſitione propriorum nominum, eorum qui literas mittunt, & eorum ad quos mit- C tuntur, quæ initio fuerant prætermiſſa. Ita Salianus & Sanchez.

Aristobvlo magistro Ptolemæi regis, qvi est de genere Christorvm (id eſt vnctorum oleo ſancto) sacerdotvm] Ariſtobulus hic, ait Rabanus, fuit natione Iudæus, ſed peripateticus philoſophus eſſe agnoſcitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moyſen commentarios ſcripſit, vt chronographi produnt. ita Raban. Intelligit autem Euſebium, cuius illa ſunt verba in chron. ſub init. regni Philom. *Ariſtobulus*, inquit, *cuius ſecundus Machabæorum liber initio meminit, quemq́ue Ariſtotelicæ peritum fuiſſe philoſophiæ conſtat, ſimiliter manus, & cetera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda eſſe in libro, quem ad Ptolemæum ſcripſit; declarat &c.* Idem aſſerit Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. Addit Euſeb. eum oriundū fuiſſe ex Paneadi vbi Iordanis eſt origo. *Videtur autem*, ait Salia- D nus, *nomē magiſtri regis adeptus, vel ex illo ſcripto libro, in quo regem Philometorem docebat, vel quod eum de rebus Moſaicæ legis doceret, quæ deinde libro illo ſit complexus.* Alij tamen cenſent eum fuiſſe magiſtrum Ptolemæi Lathuri, qui fuit filius Ptole. Phyſcon. hoc enim verba ſonare videntur: Nam vt ait Rupert. loco citato, *cōſueuerant Ægypti reges iam indè à temporibus Ptol. Philadelphi (qui legē per 72. ſibi fecit interpretari) magiſtros habere Iudæos.* Vbi nota Phyſcon erat frater iunior Philometoris: vnde ei illiberi defuncto in regno ſucceſſit, iſque hoc tempore regnabat: vnde filio ſuo Lathuri Ariſtobulum ſacerdotem Iudæum videtur dediſſe magiſtrum.

Gratias agimvs ipsi, vtpote qvi adversvs talem regem dimicavimvs] qui poſteà in Perſide occiſus fuit à ſacerdotibus Deæ Naneæ, vt ſequitur. Vers. 11.

Quære

Quæres, quiſnam fuerit hic rex? Primò aliqui cenſent fuiſſe Antiochum magnum, qui pater fuit Antiochi Epiphanis ac cũ Hannibale contra Romanos pugnans, victus eſt à Scipione, qui inde cognomen Aſiatici accepit. Verùm hic Antiochus ante annos 58. erat defunctus, nimirum anno 124. Græc. Adde, hic Iudæorum non fuit hoſtis, ſed amicus, teſte Ioſepho l. 12. c. 3.

Secundò, alij accipiũt Antiochum Epiphanem, qui Iudæorum, & templi fuit hoſtis acerrimus. Ita Tornicllus, Bellarm. loco citato, & Pererius lib. 9. in Danielem. Verùm Epiphanes non fuit occiſus in templo Naneæ, vt hic dicitur, ſed in Babylone percuſſus à Deo expirauit, vt audiemus c. 9. Reſpondet Eman. Sa epiſtolam hanc non habere auctoritatẽ S. Scrip. ſicut nec alias epiſtolas Spartiatarum, Romanorum, & aliorum hiſce libris citatas, ac proinde falli poſſe, & errare, ſed S. Scrip. ſolùm narrare ita illos ſcripſiſſe. Verùm hoc durum eſt dicere. Sic enim idem de toto hoc libro, qui eſt Epiſtola Iudę, & Ieroſolymitarum ad Iudæos Ægyptos dici poſſet: quod abſit.

Tertiò, & veroſimillimè Serarius, & Salianus hic, ac Rupert. l. 10. de victor verbi Dei c. 16. Michael Medina l. 6. de recta in Deum fide c. 13. Sigonius in l. 2. Sulpiij cenſent hunc eſſe Antiochũ Sedetem filium Demetrij Soteris, & fratrem Demetrij Nicanoris, qui Nicanore ab Arſace capto regnum Aſiæ, & Syriæ occupauit: hic enim vt audiuimus lib. 1. c. 15. ſub Simone Pontifice, & ſub Ioanne Hyrcano Simonis filio Iudæos afflixit, & Ieroſolymam, in eaque Ioannem teſte Ioſepho obſedit, ſed vrgente bello Parthico cum Ioanne, & Iudæis pacem inijt, eoſque ſecum contra Parthos duxit, vbi & perijt. Sedetes enim hoc tempore regnabat, cùm Epiphanes, eiuſque pater iam pridem erat vita functus.

VERS. 12. IPSE (Deus) ENIM EBVLLIRE FECIT DE PERSIDE EOS, QVI PVGNAVERVNT CONTRA NOS ET SANCTAM CIVITATEM] puta Ieroſolymam quam Sedetes obſedit teſte Ioſepho. Hic verſus difficilis eſt, nam τὸ *de Perſide* non eſt in Græco hoc loco, ſed in fine verſus hoc modo: *Ipſe enim ebullire fecit eos, qui pugnauerunt contra nos, & ſanctam ciuitatem in Perſidem.* Vnde Salianus pro *de Perſide* cenſet legendum *in Perſidem*, vt ſenſus ſit q. d. Deus fecit, vt Sedetes hoſtis noſter magnis copijs, & ardoribus quaſi ebulliens, & æſtuans irrueret in Perſidem ibique periret. Verùm omnia exemplaria habent *de Perſide*. Quare nonnulli hunc ſenſum dant q. d. Deus fecit, vt Sedetes non ſolùm ex Syria, ſed etiam ex Perſide magnas colligeret copias ex reliquijs, quas ibi frater eius Demetrius Nicanor victus, & captus ab Arſace reliquerat. Vnde & factum eſt, vt inſtar fratris ſui ibidem à Perſis cæderetur. Verùm hic ſenſus non rectè cohæret cum eo, quod ſequitur. *Nam cum in Perſide &c.* vbi eius cædes narratur.

Dico ergo pro *ebullire fecit*, Græcè eſt ἐξέβρασεν, id eſt eiecit, expuit, euomuit; ἐκβράζειν enim ſignificat eijcere, ebullire, exæſtuare, exundare, expellere, ac tribuitur mari, quod in æſtu efferueſcẽs conchylia, & cadauera in littus eijcit: item ollæ bullienti quæ exundans ſpumas, aquaſque euomit, vnde ἐκβράσματα vocantur reliquiæ nauis è naufragio in littus reiectę: item papulę, quæ poſt morbum in labijs erũpunt. Senſus ergo eſt q. d. Deus fecit Ant. Sedetem hoſtem noſtrum cum ſuis co- A pijs feruẽtibus ebullire de Perſide, id eſt eum quaſi morticinum ſiue cadauer eiecit, expulit, euomuit de Perſide: nam fecit vt in Perſide in templo Naneæ volens illud expilare, à ſacerdotibus occideretur, vt ſequitur. Ergo τὸ *ebullire* tria ſignificat. Primò magnam copiam, & ardorem militum Sedetis, ſcilicet quod quaſi muſcæ, vel ranæ numeroſiſſimę ex aqua, id eſt ex Syria, & Perſide ebullierint, & inuaſerint Perſidẽ omnibus vndique ad eam prædandam confluentibus. Secundò quod in Perſide magno numero ſint occiſi, & mortui, ſicut muſcę, & ranæ, paulò poſtquam natæ ſunt ex aqua, in eadem ſuffocantur, & moriuntur. Tertiò quod Perſia eos iã cadauera factos à ſe in ſepulchra, & abyſſum expulerit, & eiecerit, ſicut mare cadauera expuit, & in littus euomit.

NAM CVM IN PERSIDE ESSET DVX (IPSE] q. d. VERS. 13.
B cùm Ant. Sedetes rex, & dux exercitus Perſidem inuaderet) ET CVM IPSO IMMENSVS (Græcè ἀνυπόστατος id eſt *irreſiſtibilis* (cui reſiſti vix poterat) EXERCITVS CECIDIT (Grçcè κατεκόπησαν, id eſt *percuſſi ſunt*) IN TEMPLO NANEÆ] diſſentiunt à Scripe. & inter ſe hiſtorici prophani (ideoque non eis ſed S. Scrip. hic credendum eſt) de modo necis, & mortis Ant. Sedetis. Nam Ioſeph. & Iuſt. l. 38. aſſerunt eũ in prælio à Parthis ſiue Perſis occiſum. Appianus in Syriacis aſſerit eum à Parthis victum ſeipſum interemiſſe. Ælianus l. 10. de anim. cap. 34. eum ſe præcipitem deieciſſe. Euſebius. *Arſaches Parthus*, inquit, *Antiochum interfecit.* Alij putant eum è fratre ſuo Demetrio ab Arſace dimiſſo, ac regnum ſuũ repetẽte fuiſſe occiſum. Verũ hæc diſſenſio arguit eos nil certi hac de re habuiſſe, ac varijs falſiſque
C vulgi rumoribus fidem habuiſſe. Quare credendũ eſt S. Scrip quæ hic aſſerit eum in templo Naneæ cùm illud expilare vellet, à ſacerdotibus lapidatũ, & occiſum.

Porrò Nanea erat Dea Gentilium, quæ vel fuit Diana, vt opinatur S. Tho. Lyr. Perer. & Pagnin. in nom. Heb. *Nanea*, ait, *lingua Perſica eſt Diana*, vel potiùs Venus, vti ex Agathia, Beroſo, Clemente, Athenodo, Symmacho, Gyraldo, & alijs oſtendit Serarius, & Salianus; Perſæ enim tam Venerem, quàm Dianam colebant, ſed quæ ſequuntur magis congruunt Veneri.

ETENIM CVM EA HABITATVRVS VENIT AD VERS. 14.
LOCVM (templum Naneæ) ANTIOCHVS, ET AMICI EIVS, ET VT ACCIPERET PECVNIAS MVLTAS DOTIS NOMINE] Pro *habitaturus* Græcè eſt συνοικεῖν, id eſt habitaturus cùm illa quaſi cum coniuge
D ſua. Finxit ergo Antiochus ſe cũ Deæ Nanea velle coniugium inire, vt hoc honeſto prætextu templum eius expilaret, quaſi omnia eius donaria loco dotis accepturus foret, ſed ſacerdotes fraudem, & ſpolium ſubodorati, dotem non gemmarum, ſed lapidum dederunt, id eſt lapidauerunt, & occiderunt.

Porrò priſci reges nonnulli olim volebant haberi, quaſi Dij quidam terreſtres, ac proinde cum Deabus coniugia ſe inire iactabant. Audi Senecam l. 1. ſuaſoriarum. *Deſponderunt Athenienſes Antonio in matrimoniũ Mineruam: Antonius ait ſe ducturum ſed dotis nomine imponere ſe illis mille talenta.* Sic Antiochus Gryphus Lunæ ſe maritum iactauit; Numa Egeriæ, Anchiſes Veneris (ex qua fingitur Æneã genuiſſe) Heliogabus Vraniæ, Peleus Thetidis; vnde nõnulli putant à Peleo ritum illum manaſſe, quo Veneri Thetidẽ, id eſt mare quotannis

in

feſto Aſcenſionis ſolenni ritu iacto in mare annulo ſponſalitio ſibi deſpondent. Porrò horum cum Deabus regalium connubiorum luculenti teſtes ſunt Ioſephus, Plutar. In vita Marci Craſſi, Xiphilinus, Herodotus, Iſocrates, & Suetonius, qui in vita C. Caligulæ c. 21. ſcribit eum ſe Veneris maritum vendicaſſe.

VERS. 15. CVMQVE PROPOSVISSET (promiſiſſent Ant. Sedeti ſe illi pro dote daturos) EAS (pecunias) SACERDOTES NANEÆ, ET IPSE CVM PAVCIS INGRESSVS ESSET INTRA AMBITVM FANI, quaſi ſacros nuptiarum ritus celebraturi, CLAVSERVNT TEMPLVM.

VERS. 16. CVM INTRASSET ANTIOCHVS, APERTOQVE OCCVLTO ADITV TEMPLI (in ſuperiori laqueari, vel in parietibus templi, inde) MITTENTES LAPIDES (Græcè *lapidibus fulminantes*) PERCVSSERVNT DVCEM (regem Ant. Sederem) ET DIVISERVNT MEMBRATIM, ET CAPITIBVS AMPVTATIS FORAS PROIECERVNT] in eius milites, & vulgus ſpargentes Sedetem cum ſuis ab aliquo Deo Antiochi rivali; qui Deam Naneam ſibi ambiebat ſponſam cæſum, & fulminatum eſſe ne ipſi quaſi necis auctores à militibus Sedetis cæderentur. Atque hinc tam variæ in vulgus de morte Sedetis, vtpote occulta, emanarunt ſententię, quas ex Iuſtino, Appiano, & alijs recenſui v. 13.

Itaque Iudæi hic pro cæſo Sedere tanto tyranno, & hoſte ſuo Deo gratias agunt. Quare ridiculè Scaliger, & nõnulli alij ſcribunt Antiochum in têplo Naneæ non cæſum, ſed fuga elapſum ſaluum Antiochiam rediiſſe.

VERS. 18. FACTVRI IGITVR QVINTA ET VIGESIMA DIE MENSIS CASLEV PVRIFICATIONEM TEMPLI] hoc eſt celebraturi die 25. Caſleu feſtum Encæniorum in memoriam purificationis, & nouæ dedicationis templi factæ à Iuda Machabæo 1. Machab. 4. verſ. 52.

NECESSARIVM DVXIMVS SIGNIFICARE VOBIS VT ET VOS QVOQVE AGATIS DIEM SCENOPEGIÆ, id eſt feſtum Encæniorum ſimile Scenopegiæ, vt dixi v. 9. ET DIEM IGNIS] Eadem enim die 25. Caſleu cũ in Encænijs iam dictis offerrent ſacrificia ignis, à Deo cælitus in illa miſſus fuit ad ea comburendum, ideoque inſtitutum eſt feſtum dati ignis quod eodem die 25. Caſleu, vel certè poſtero die (vt feſtum ignis proprium ſibi haberet diem) celebrabatur: cuius rei hiſtoria fusè in ſequẽtibus enarratur.

VERS. 19. NAM CVM IN PERSIDEM (id eſt in Chaldæam ſiue in Babylonem à Nabuchodonoſor) DVCERENTVR PATRES NOSTRI] Chaldæa hic vocatur Perſia, tum quia multi Iudæi abducti in Chaldæã ſparſi fuere per Perſiam, Mediam, aliaſque regiones Chaldæis ſubditas: tum quia tempore Nehemiæ, quo datus fuit ignis, monarchia Chaldæorũ tranſlata erat ad Perſas: tunc enim Artaxerxes rex Perſarum dominabatur tam Chaldæis quàm Perſis: quare omnes regiones tunc Perſis ſubiectæ, inter quas erat Chaldæa, vocatur Perſia, vti ex S. Chryſ. Lucano, & alijs probat Serarius.

ACCEPTVM IGNEM DE ALTARI ABSCONDERVNT IN VALLE VBI ERAT PVTEVS ALTVS ET SICCVS] id eſt ignem in puteo, qui erat in valle, abſconderunt. Ignis hic, vt patet Leuit. 9. 24. primitus à Deo datus fuit Aaroni, cùm is primò in altari à Moſe fabricato ſacrificium obtulit: hoc enim igne cæleſti concrematum fuit, vt ſcilicet Deus illud approbaret, ſibique gratum oſtenderet; vnde & iuſſit illum ignem additis lignis & fomentis deinceps ſemper conſeruari, vt non niſi illo igne diuino poſterorũ ſacrificia Deo cõburerentur Leuit. 6. 12. vnde ca. 10. 61. Deus occidit Nadab, & Abiu eò quòd igne prophano thurificaſſent. Exciſo verò à Chaldæis cum vrbe altari, & templo ignem hunc ne periret ſacerdotes extulerunt, & abſconderunt in valle, & puteo iam dicto, ſperantes Deum ignem hũc poſt ſuum è Babylone reditum reſuſcitaturum. Ita Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 18. *Ignem*, ait, *morientem, qui nutriri non poterat, qui vbi nutriretur non habebat, illi reſuſcitandum commiſerunt, in quo eſt ſpes reſurrectionis mortuorũ, nec eos feſellit ſpes.* Quomodo? quia hanc eorum ſpem Deus hic per Nehemiam explicuit. Simili modo horum ſacerdotum fidem, ſpem, & pietatem laudat S. Ambr. l. 1. Offic. c. 14. *Nõ illis,* inquit, *ſtudio fuit aurum defodere, argentum abſcondere, quod ſeruarent poſteris ſuis, ſed inter extrema ſua honeſtatis curam habentes ſacrum ignem ſeruandum putarunt: ne eum vel impurum contaminarent, vel defunctorũ ſanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus oboleret. Abierunt itaque in Perſidem ſolâ religione liberi, quoniam ſola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Poſt plurimum verò temporis quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Perſarum, vt inſtaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hieroſolymis vſus iuberet. Cuius gratia muneris Nehemiam ſacerdotem Rex Perſarum direxit. At ille ſecum direxit illorum ſacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio ſolo ſacrum ne periret ignem abſconderant.*

VERS. 20. VT MITTERETVR NEHEMIAS A REGE PERSIDIS] Nehemias ter miſſus fuit à rege Perſidis in Iudæam, primò à Cyro anno primo monarchiæ eius: tunc enim Nehemias cum Zorobabel, Eſdra & Ieſu Pont. è captiuitate Babylonica redijt in Ieruſalem, adeoque vnus fuit è redeuntium primoribus, & Ducibus, vt patet 1. Eſdræ 2. v. 2. & Nehemiæ 7. v. 7. & 65. ſecundò miſſus fuit ab Artaxerxe Longimano an. regni eius 20. Nehem. 2. 1. tertiò ab eodem miſſus fuit an. regni ſui 32. vt patet Nehem. vlt. v. 6. Quęritur ergo de qua miſſione hic ſit ſermo, & conſequenter, quando contigerit hæc miſſio ignis de cælo facta Nehem. Franc. Ribera lib. 5. de templo c. 17. veriſimiliter hæc de ſecunda miſſione accipit, hæc enim propria fuit miſſio ſolius Nehemię. Quare hęc contigiſſe an. 20. Artaxerxis in feſto Tabernaculorum, quod primum ſolenniter celebrauit Nehemias poſt ſuum è Perſide reditũ, vt patet Nehem. 7. ideoque illo feſto, cùm iuxta legem ſacrificia ſtatuta offerret ignem è cælo à Deo miſſum, ſacrificia inflammaſſe & cõſumpſiſſe. Quocirca in memoriam huius beneficij Iudæos deinceps feſtum dati ignis celebraſſe ipſo feſto Tabernaculorum, quo primitus erat datus, atque hac de cauſa hic dici v. 9. *Et nunc frequentate dies ſcenopegiæ.*

Verùm probabilius eſt datũ à Deo fuiſſe ignem paulò pòſt primam Nehemiæ miſſionem factam à Cyro, nimirùm anno ſexto Darij Hyſtaſpis die tertio menſis Adar, id eſt Februarij. Tunc enim perfecta fuit fabrica noui templi, eiuſque facta eſt ſolennis dedicatio cum oblatione plurimarum victimarum, vt patet Eſdræ 6 v. 15. & 16. Ergo nũc datus fuit cælitus ignis ſacer: quo victimæ comburendæ erant iuxta Leuit. 6. 12. vbi vetatur ne igne communi, & prophano victimæ crementur, idque iubetur, vt ſacerdotes ignem ſacrum è cælo miſſum

miſſum Leuit. 8. ſemper foueant, & conſeruent. Alioqui enim Hebræi per annos 70. (tot enim fluxerunt ab anno ſexto Darij, quo dedicatum eſt per ſacrificia templum vſque ad an. 20. Artaxerxis, qui Nehemiam ſecundò miſit in Iudæam) caruiſſent in templo igne ſacro, omneſque ſuas victimas per ignem laicum, & prophanum immolaſſent, quod Deus lege ſua vetuerat.

Dices: anno ſexto Darij Nehemias erat iuuenis, ac digniores eo erant Zorobabel, Eſdras, & Ieſus Pontifex: quare ijs potiùs tribuenda foret hæc ignis miſſio, quam Nehemiæ. Reſp. omnes hi erãt coæui Nehemiæ, ideoque cum eo ætate pares vel ſuppares. Nehemiæ autem hæc potiùs tribuuntur, quàm alijs, Primò ob zelum religionis, quo præcellebat. Secundò, ob eius nobilitatem & dignitatem, fuit enim ipſe vnus è primis Iudæorum à Babylone redeuntium Ducibus. Tertiò, quia ipſe in magno honore fuit apud Artaxerxem, adeoque eius pincerna; vnde ab eo creatus fuit Gubernator, & Princeps Iudææ, ac Ieroſolymæ muros, & domos reædificauit; vrbemque optimis legibus imbuit, & ſtabiliuit, quæ omnia patent ex libro Nehemiæ.

Dices ſecundò: ex dictis ſequitur die tertia Adar, id eſt Februarij quo datus fuit ignis, celebrandum eſſe feſtum ignis, non autem die 25. Caſleu, vt hic dicitur. Reſp. ante Antiochum Epiphanem & Iudam Machabæum feſtum ignis celebratum fuiſſe eo die, quo datus erat, ſcilicet die tertiò Adar. Verùm quia Ant. Epiphanes templũ prophanans, ignem ſacrũ quoque cælitus datum extinxit, vel ſuſtulit; hinc Iudas Machabæus templum purificans, ac altare & victimas reſtituẽs die 25. Caſleu eodem die ignem hunc ſacrum à Deo rurſum accepit, ideoque eodem, vel certè poſtero die quaſi proprio feſtum dati, vel potiùs redditi ignis celebrandum ſanxit. Iudas enim extincto igne ſacro non poterat ſacrificare igne prophano: hoc enim lege erat vetitum, quare neceſſe fuit, vt Deus ignẽ hunc reſtitueret. Id fecit cùm è lapidibus templi, & altaris olim ſub Nehemia ignitis, rurſum ſub Iuda Dei iuſſu ignis hic ſacer emicuit, vt diſertè aſſeritur c. 10. 3. vbi de Iuda dicitur: *Et purgato templo aliud altare fecerunt, & de ignitis* (olim ſub Nehemia) *lapidibus igne concepto ſacrificia obtulerunt*. Hoc autem cõtigit in purificatione, & noua dedicatione templi, quæ à Iuda facta eſt die 25. Caſleu, vt ibidem dicitur v. 5. ita Sanchez: lapides, inquit, ignitos illos intelligo, quos Nehemias aquâ craſſâ perfudit, quam imbiberunt primùm, deinde igne, qui ex aqua illa exarſit combuſti ſunt: quare in lapidibus hiſce videntur ſacri ignis ſemina in poſterum eſſe ſeruata: nam ex illis tempore Iudæ eadem flamma emicuit, Ita quoque Serarius qu. 13. Vnde Gorionides: *Cùm*, inquit, *compoſuiſſent ligna, non inuenerũt ignem ſanctum, ſed clamarunt ad Dominũ: & exijt ignis à lapide, qui erat altari ſuppoſitus, adijcientes ei ligna durauit ille ignis vſque ad captiuitatem tertiam*, quæ videlicet accidit Veſpaſiani tempore. Errant ergo Hebræi dicẽtes ignem ſacrum, & cæleſtem defuiſſe in ſecundo templo, quod poſt reditum è Babylone ædificatum eſt.

VERS. 21. ET SACRIFICIA, QVÆ IMPOSITA ERANT, IVSSIT SACERDOS NEHEMIAS ASPERGI IPSA AQVA] idque bis, ſemel ad victimas concremandas, ſecundò ad lapides igniendos, eiſque vim igniendi inferendum, de quo v. 31. & 32. Ita Sanchez.

TEMPVS AFFVIT, QVO SOL REFVLSIT, QVI PRIVS ERAT IN NVBILO, ACCENSVS EST IGNIS MAGNVS] Videtur Deus hic ſole vſus, eiuſque radijs ex aqua craſſa eduxiſſe vapores craſſos, illoſque aſſiduè radijs ipſius ſiderando inflammaſſe, itaque ignem produxiſſe vti producuntur in aëre ex vaporibus vi ſolis cometæ, ſtellæ errantes, ignes fatui, halones, dracones igniti &c. VERS. 22.

Tropol. Ignis hic repræſentat Spiritum S. qui in ſpecie ignis ſedit ſuper Apoſtolos in die Pentecoſtes, eiſque igneas mentes, & linguas indidit vt totum orbem igne amoris diuini accenderent, adeoque homines inſtar aquæ craſſæ frigidos, & torpidos, efficerent igneos, & flammeos. Ita S. Ambr. lib. 1. Offic. 14. *Ille*, inquit, *ignis typus Spiritus S. fuit, qui deſcenſurus erat poſt Domini aſcenſionem, & remiſſurus peccata omnium: qui quaſi ignis inflammat animum, ac mentem fidelem*. Vide Riberam l. 5. de templo c. 17. vide quoque ea, quæ de hoc igne fusè annotaui Leuit. 9. 23. vbi 17. analogias huius ignis, & charitatis recenſui. Audi S. Chryſ. hom. 11. ad Hebr. *Nonne*, ait, *admirantur ignem olim deſcendentem omnia conſumpſiſſe? Poteſt fieri, vt ignis quoque nunc deſcendat illo longè admirabilior: & omnia quæ ſunt propoſita, conſumat, imò verò non conſumat, ſed in cælũ tollat. Is enim ea, quæ offeruntur, non in cinerem redigit: ſed dona à Deo offert. Tales erant Cornelij orationes Actor.* 10.

IONATHA INCHOANTE] Ionathas hic non fuit Summus ſacerdos, vt aliqui putant, ſed Leuita, & cantor, imò cantorum præfectus, cuius tunc erant vices. Ita Lyran. & Serar. VERS. 23.

CVM AVTEM CONSVMPTVM ESSET SACRIFICIVM (ſcilicet igne ex aqua lapidum emicante cõcrematum) EX RESIDVA AQVA NEHEMIAS IVSSIT LAPIDES MAIORES PERFVNDI. VERS. 31.

QVOD VT FACTVM EST, EX EIS FLAMMA ACCENSA EST: SED EX LVMINE QVOD REFVLSIT AB ALTARI, CONSVMPTA EST] q. d. ignis & flamma lucida, ardenſque quæ combuſſerat victimas in altari, ex eo exiliens abſumpſit flammam ex aqua in lapidibus maioribus accenſam, idque primò, quia lumen maius altaris offuſcebat, & abſumebat lumen minus lapidum. Secundò, quia ignis hic ex lege Leu. 6. 12. in ſolo altari reſtare debebat, quaſi ignis ſacer, eique proprius ad victimas comburendas: quare in lapidibus reſtare non poterat ne quis eo ad ſuperſtitionem abuteretur. Tertiò, vt ſignificaretur ignis hic non vi ſolis, ſed Dei (cuius Symbolũ erat altare) ſole quaſi inſtrumento addentis, iſtique maiorem vim ad ignem ex aqua producendum ſtudentis in lucem prodijſſe. Quartò, vt ignis hic lapides igniret, eiſque vim, non phyſicam, ſed moralem inderet ad ignem in neceſſitate producendum, vti eum produxerunt in purificatione & dedicatione templi factâ à Iuda Machabæo. Ita Sanchez. VERS. 32.

RENVNTIATVM EST REGI PERSARVM] putà Dario Hyſtaſpis, cuius anno ſexto hæc contigerit, vt dixi: vel vt alij volunt Artaxerxi Longimano Darij nepoti, cuius pincerna erat Nehemias. VERS. 33.

CONSIDERANS AVTEM REX] Serarius pro *conſiderans* cenſet legendũ *conſerans*, vel *obſerans*. Græcè enim eſt περιφράξας, id eſt *circumſepiens fecit ei templum* q. d. rex igni templum ſtatuit, illudque ſepto circumdedit ad loci reuerentiam. VERS. 34.

FECIT EI TEMPLVM] Primò, S. Ambr. 1. Offic. 14. ait regem in loco vbi inuẽta fuerat aqua craſſa, poſteà verſa in ignem, ædificaſſe templum. Perſæ enim

enim colebant ignem vt Deum teſte Briſſonio l. 2. de regno Perſarum. Secundò Genebrardus in notat. chronicis, & Beda in c. 2. Eſdræ quos citat, & laudat, Serarius q. 14. cenſent regem eodem loci ſacrum aliquod ædificium, qualis erat probatica piſcina, conſtruxiſſe; Græcum enim ἱερὸν ſignificat locum illum, qui anteà prophanus erat, factum eſſe ſacrum, vt iam in eo quædam Dei eſſet veneratio, ac numinis religio: vnde eum rex circumſepſit, vt habet Græcus. Tertiò Lyran. explicat q. d. Darius rex iuſſit reædificari templum Ieroſolymitanum. Verùm hoc iam erat reædificatum: in eo enim aqua craſſa verſa fuit in ignem. Quartò q. d. Artaxerxes rex templũ iam à Dario auo ſuo fabricatum, fecit, id eſt luculenter ornauit, & magnificè locupletauit. Sic Nabuchodonoſor ait Daniel. 4. *Nonne hæc eſt Babylon quam ego ædificaui in domum regni*, id eſt auxi, ornaui, & regiam Monarchiæ Babyloniorũ conſtituit Nam ante eum ædificata fuit Babyloo à Nemrod Gen. 10. Sic Romulus dicitur Romam ædificaſſe, id eſt ornaſſe, & amplificaſſe; nam vt ait Virgil. ante Romulum fuit *rex Euander Romanæ conditor arcis*. ita S. Tho. Lyran. Dion. Hugo, & Sanchez. Primus S. Ambr. ſenſus vti primò obuius, ita planiſſimus eſt. Perſæ enim templa plura igni extruxerunt, quæ inde *πυρεῖα* dicta ſunt (an tamen eodem loci, quo inuenta fuit aqua, hoc templum à rege erectum ſit, vti vult S. Ambr. S. Scrip. non exprimit.) Ignis enim elemẽtorum nobiliſſimum ſuo ſplendore, calore, actiuitate &c. expreſſum eſt ſymbolum Dei, & diuinitatis, iuxta illud: *Deus noſter ignis conſumens eſt*. Heb. 12. 29. vide dicta ibidem, & Exodi 3. 2.

VT PROBARET QVOD FACTVM ERAT] vt hoc miraculũ ignis ex aqua enati laudaret, celebraret, & ad perpetuam rei memoriam templo decoraret.

VERS. 36. APPELLAVIT AVTEM NEHEMIAS HVNC LOCVM NEPHTAR, QVOD INTERPRETATVR PVRIFICATIO] à rad. פְּטַר *Pathar* quæ Hebr. aut Chaldaicè, Syriacè, Perſicè, & Arabicè ſignificat liberare, emittere, dimittere, ac tribuitur capto, qui è ſquallore, & ſordibus carceris liber, & purus dimittitur, ſicut hic templũ à Chaldæis profanatũ, ſquallidum & in ſordes, cineresque verſum à Nehemia per dedicationem, & ſacri ignis è cælo deſcenſum purificabatur, ſanctificabatur, & Deo conſecrabatur. Hinc *Phatir* Arabicè vocatur *panis purus*, *& azimus*, & Chaldæus Exodi 23. v. 15. feſtum azymorum vocat *chagga depattiraia* חַגָּא דְפַטִּירַיָּא.

A

Ad *Nephtar* alludit *naphta*, quod eſt genus *bituminis*, ait Plin. l. 2. c. 105. *liquidi huic magna cognatio ignium, tranſiliuntq; protinus in eam vndecumq; viſam*, ſicut hic ignes tranſilierunt in aquam craſſam ad templi purificationem & ſanctificationem. Porrò apud veteres luſtratio, & purificatio fiebat per ſulphur, & ignem. Vnde Plin. l. 35. c. 15. *Habet*, inquit, *ſulphur in regionibus locum ad expiandas ſuffitu domos*, Videlicet putabant igni iſti ſulphureo, & bituminoſo cæleſtis, & diuini quid ineſſe, quod, quæ apud ipſos ſacra erant fulmina, & fulgura, ſulphuris odorem haberent, & eorum ipſa lux ſulphurea eſſet, vt ibidem à Plinio ſcriptum eſt. Hinc enim & θεῖον Græcè ſulphur appellantur, & quæ fulmine tacta eſſent loca, ſtudioſè procurarunt Romani; aríſque excitatis & bidentibus cæſis, *bidentalia* nominarunt. ita Gyral. ſyntagm. 17. & ex eo Serarius. Denique Syriacus textus hoc loco ſic habet. *Vocauerunt eum* (locum) *qui ſunt domus Nehemiæ* (Nehemitæ) *Genephar quod interpretatur mundities* (vel purificatio) *vocatur autem à multis Nephti*. Arabicus verò ſic: *Qui ſunt Nehemiæ vocarunt hunc locum Techephta, quod interpretatur puritas. Vocatur autem apud plures Nephi* (Syrus) *Nephti* à rad. *naph*, quæ multa ſignificat, ſcilicet lauare, aſpergere, agitare, cribrare. inde נֹפֶת *nophet* eſt fauus, & נָפַת *naphat* eſt regio, prouincia. *Nephi* ergo eſt locus mundatus, eleuatus, honoratus, ſacratus, & dilatatus. *Aphti* enim Syriacè ſignificat dilatare.

B

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NArrat Ieremiam in captiuitate Babylonica abſcondiſſe arcam, tabernaculum, & altare thymiamatis in monte Nebo. Inde v. 20. præfatur auctor huius libri ſecundi ſe geſta Antiochi Epiphanis, & Eupatoris, ac Iudæ Machabæi, & fratrum eius fusè à Iaſone, & alijs conſcripta breuiter enarraturum.

1. INuenitur autem in deſcriptionibus Ieremiæ prophetæ, quòd iuſſit eos ignem accipere qui tranſmigrabant: vt ſignificatum eſt, & vt mandauit tranſmigratis.
2. Et dedit illis legem ne obliuiſcerentur præcepta Domini, & vt non exerrarent
mentibus, videntes ſimulachra aurea & argentea, & ornamenta eorum. 3. Et alia
huiuſmodi dicens, hortabatur ne legem amouerent à corde ſuo. 4. Erat autem in
ipſa ſcriptura, quomodo tabernaculum & arcam iuſſit propheta diuino reſponſo ad
ſe facto comitari ſecum, vſquequo exijt in montem, in quo Moyſes aſcendit, & vidit
Dei hereditatem. 5. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum ſpeluncæ: & tabernacu-
lum, & arcam, & altare incenſi intulit illuc, & oſtium obſtruxit. 6. Et acceſſerunt
quidam ſimul, qui ſequebantur, vt notarent ſibi locum: & non potuerunt inuenire.
7. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit: Quòd ignotus erit locus, donec
congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat: 8. & tunc Dominus
oſtendet hæc, & apparebit maieſtas Domini, & nubes erit, ſicut & Moyſi manifeſta-
batur, & ſicut cùm Salomon petijt vt locus ſanctificaretur magno Deo, manifeſtabat

æc. 9. Magnificè etenim ſapientiam tractabat: & vt ſapientiam habens, obtulit
ſacrificium dedicationis & conſummationis templi. 10. Sicut & Moyſes orabat
ad Dominum, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum, ſic & Salomon o-
rauit, & deſcendit ignis de cælo, & conſumpſit holocauſtum. 11. Et dixit Moyſes,
eò quòd non ſit comeſtum quod erat pro peccato, conſumptum eſt. 12. Similiter
& Salomon octo diebus celebrauit dedicationem. 13. Inſerebantur autem in de-
ſcriptionibus & commentarijs Nehemiæ hæc eadem: & vt conſtruens Bibliothecam
congregauit de regionibus libros, & Prophetarum, & Dauid, & epiſtolas Regum, & de
donarijs. 14. Similiter autem & Iudas ea, quæ deciderant per bellum, quod no-
bis acciderat, congregauit omnia, & ſunt apud nos. 15. Si ergo deſideratis hæc,
mittite qui perferant vobis. 16. Acturi itaque purificationem ſcripſimus vobis benè
ergo facietis, ſi egeritis hos dies. 17. Deus autem qui liberauit populum ſuum, &
reddidit hereditatem omnibus, & regnum, & ſacerdotium, & ſanctificationem,
18. ſicut promiſit in lege, ſperauimus quòd citò noſtri miſerebitur, & congregabit
de ſub cælo in locum ſanctum. 19. Eripuit enim nos de magnis periculis, & lo-
cum purgauit. 20. De Iuda verò Machabæo, & fratribus eius, & de templi magni
purificatione, & de aræ dedicatione; 21. ſed & de prælijs, quæ pertinent ad Antio-
chum Nobilem, & filium eius Eupatorem: 22. & de illuminationibus quæ de cæ-
lo factæ ſunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuerſam regionem, cùm
pauci eſſent, vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent, 23. & famoſiſſimum
in toto orbe templum recuperarent, & ciuitatem liberarent, & leges, quæ abolitæ erãt,
reſtituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis: 24. itemque
ab Iaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa, tentauimus nos vno volumine bre-
uiare. 25. Conſiderantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volenti-
bus aggredi narrationes hiſtoriarum propter multitudinem rerum, 26. curaui-
mus volentibus quidem legere, vt eſſet animi oblectatio: ſtudioſis verò, vt faciliùs poſ-
ſint memoriæ commendare: omnibus autem legentibus vtilitas conferatur. 27. Et
nobis quidem ipſis, qui hoc opus breuiandi cauſa ſuſcepimus, non facilem laborem,
immò verò negotium plenum vigiliarum & ſudoris aſſumpſimus. 28. Sicut hi qui
præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parere, propter multorum gra-
tiam, libenter laborem ſuſtinemus. 29. veritatem quidem de ſingulis auctori-
bus concedentes, ipſi autem ſecundùm datam formam breuitati ſtudentes. 30. Si-
cut enim nouæ domus architecto de vniuerſa ſtructura curandum eſt: ei verò qui pin-
gere curat, quæ apta ſunt ad ornatum, exquirenda ſunt: ita æſtimandum eſt & in no-
bis. 31. Etenim intellectum colligere, & ordinare ſermonem, & curioſiùs partes
ſingulas quaſque diſquirere, hiſtoriæ congruit auctori: 32. breuitatem verò dictio-
nis ſectari & executiones rerum vitare, breuianti concedendum eſt. 33. Hinc er-
go narrationem incipiemus: de præfatione tantum dixiſſe ſufficiat, ſtultum etenim eſt
ante hiſtoriam effluere, in ipſa autem hiſtoria ſuccingi.

VERS. 1. INVENITVR AVTEM IN DESCRIPTIONIBVS IARE-MIÆ PROPHETÆ, QVÒD IVSSIT EOS IGNEM AC-CIPERE QVI TRANSMIGRABANT] è Iudæa capti à Chaldæis in Babylonem. Confirmat id, quod dixit de igne abſcondito ex ipſis Ieremiæ ſcriptis. Deſcriptiones vocat Scripturam Ieremiæ, vt explicat v. 4. hoc eſt Codicem, vel pugillarem, aut commentarium, vt vocatur v. 13. in quo Ieremias deſcripſerat ea, quæ dixit, & geſſit cùm Ieruſalẽ capta fuit à Chaldæis, nimirum primò, quòd iuſſerit ignem templi abſcondi in puteo. 2. quòd exhortatus ſit Iudæos, qui captiui in Babylonem abducebantur, ne ibi videntes idola aurea ad ea colendum ſe pellici ſinerent, ſed conſtanter ſolum Deum ſuum adorarent. vnde dedit eis volumen legis diuinæ, puta Deuteronomium, vel Pentateuchum vt illud crebrò legerent in Babylone, illoque ſe & ſuam captiuitatem ſolarentur, ſeſeque in vero Dei cultu confirmarent. 3. quòd arcam, tabernaculum & altare incenſi detulerit & abſconderit in ſpeluncam montis Nebo.

Porrò incertum eſt an liber hic fuerit canoni-A cus, & à Synagoga probatus, habituſque vt S. Script. qualis eſt prophetia Ieremiæ. Certum tamen eſt librum hunc fuiſſe magnæ auctoritatis, vtpote qui ſcriptus ſit à Ieremia propheta, atque hic citetur vt teſtis indubitatus ignis ſacri abſconditi.

Denique iniuriâ temporum perijt hic liber; vti & plures alij à Ieremia conſcripti; nimirum eius carmen lugubre de morte Ioſiæ regis, de quo 2. Paral 35. Item liber eiuſdẽ de euerſione vrbis, & populi captiuitate. Adhæc liber de Babylonis excidio, quem alligatum ſaxo iuſſit in Euphratem proijci Ierem. 51. v. 60. & alij plures de quibus egi Prologo in Ieremiam.

ET DEDIT ILLIS LEGEM] puta exemplar Deuteronomij, in quo tota lex à Moſe repetita continetur: vel exemplar totius Pentateuchi, vt illud aſſiduè in Babylone captiui legerent. Rurſum *dedit eis legem*, id eſt dedit eis mandatum, illudque iterumque graui obteſtatione eis inculcauit, NE ſcilicet OBLIVISCERENTVR PRÆCEPTA DOMINI; ſed continuò ea ante oculos mentis & corporis VERS. 2.

pone-

ponerent. ET NON EXERRARENT MENTIBVS. ne ſcilicet ex fulgore auri in idolis reſplendentis inducerentur in errorem, quod in idolis foret aliquid auguſtæ diuinitatis.

VERS. 4. ERAT AVTEM IN IPSA SCRIPTVRA, QVOMODO TABERNACVLVM ET ARCAM IVSSIT PROPHETA DIVINO RESPONSO (oraculo) AD SE FACTO COMITARI SECVM; VSQVEQVO EXIIT IN MONTEM (Nebo) IN QVO MOSES (moriturus) ASCENDIT, ET VIDIT DEI HEREDITATEM: id eſt vidit eminus terrã Chanaan, quam Deus Abrahæ, eiuſque poſteris quaſi hæreditatem poſſidendam promiſerat Gen. 13. *Comitari*, id eſt ſecum deferri, & portari à ſuis ſocijs ſacerdotibus, vel Leuitis: hiſce enim iubere poterat Ieremias, non Angelis: ita Lyran. Serarius tamen putat Angelos detuliſſe arcam poſt Ieremiam (ſicut ijdem ædem B. Virginis, in quâ ipſa nuntiante Gabriele filium Dei concepit, ex Palæſtina tranſtulerunt in Italiam, puta Laurctũ) ita tamẽ vt arca viſa ſit à nõnullis, qui proinde eã ſecuti notarunt locum, in quo à Ieremia fuit depoſita.

IN QVO MOSES] Arca ergo, & tabernaculum condita fuere eodem loco, quo Moſes mortuus, & ſepultus fuit, qui arcæ & tabernaculi fuerat conditor. Porrò modum depoſitionis arcæ recenſet S. Epiphan. & ex eo S. Thom. quos audi. *Dicit Epiphanius hic eſt Ieremias, qui templum ſubuertendum prænoſcens, arcam teſtamenti tum his, quæ in eâdem erant, tulit; & precibus eã abſorberi fecit in petram: petrã vero digito deſignans, nomen Dei impreſſit & factum eſt ſigillum in ſimilitudinem Scripturæ, quæ ferro ſcauatur, & ipſum Domini nomen nubis operimento ita celatũ eſt, vt ex tunc nec locum quis cognoſcere queat, nec nomen legere vſque in hunc diem, & vſque in finem. & priſtinæ figuræ inſtar ignis, & nubes ſæpè illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab eius lege non deſinat. Eſt aut petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos iacent ſepulti Moſes & Aaron, dixitq; Ieremias præſentibus. Dominus de Sion aſcendit ad cælos, inde tum virtute reuerſurus, & erit ſignum præſentiæ eius, quando omnes gẽtes adorauerint lignũ, dixitq; quod arcam hanc nemo poterit producere, præter Moyſen electum Dei prophetam. Et tabulas, quæ in ea ſunt, nullus aperiet ſacerdotum, nulluſq; prophetarum, niſi electus Dei Aaron. Et in prima reſurrectione reſurget hæc arca, & exibit de petra. & ponetur in monte Sina, & omnes ſancti congregabuntur ad ipſam, regreſſum Domini expectantes, & vt vitent aduerſariũ, qui eos fugientes eſt quæſiturus interimere.* Hæc ille.

Eadem habet Dorotheus in vita Ieremiæ. Horum fides ſit penes ipſos Auctores.

Porrò Ieremias hæc gerere potuit, & de facto geſſit vel ante raptam Ieruſalem regnante non Sedecia, (tunc enim fuit in carcere) ſed Ioachin; huic enim Ieremias erat in veneratione, vnde ipſe ſuaſu Ieremiæ dedidit ſe Chaldæis, aut captâ iam Ieruſalem à Chaldæis, antequam templum ab eis incenderetur. Ieremias enim in magna ſanctitatis opinione erat apud Nabuchodonoſorem, eò quòd ab eo capiendam Ieruſalem prædixiſſet, vnde ab eo obtinuit quæcumque voluit, vt patet Ieremiæ 39. 12. Nil ergo habent hic Nouantes vt fidem huic libro derogent.

VERS. 7. QVOD IGNOTVS ERIT LOCVS (arcæ tabernaculi, & altaris incenſi) DONEC CONGREGET DEVS CONGREGATIONEM POPVLI] Quæres an & quando hoc factum, vel adhuc faciendum ſit? Nõnulli id factum putãt ſub Nehemia, & Dario Hyſtaſpis, quando populus Iudaicus in Babylone diſperſus

A inde redijt, & congregatus fuit in Ieruſalem; & templo, ibique ignem a Ieremia reconditum per aquam craſſam in ignem conuerſum recuperauit: tunc enim ſimili modo videntur circa tabernaculum, & altare ab eo abſcondita Deo reuelante rurſum apparuiſſe in nouo templo. Hæc enim erant vaſa propria, per quæ Deus in eo coli volebat, ideoque per Moſen ea fabricari, & in templo reponi iuſſerat. ita Melchior Canus l. 2. de locis c. 11. Torniellus ad annum mundi 3601. Sanchez hic, & Ribera in c. 1. Aggæi n. 15. qui tamen in fine magis in contrariam ſententiam inclinat.

Verùm contraria ſententia vti cõmunior, ita & verior eſt, ſcilicet arcã, tabernaculum & altare incenſi non fuiſſe reperta cum igne ſacro ſub Nehemia, & Dario, ſed reuelãda fore ſub finem mundi quando Deus per Eliã, & Enoch populũ ſuum, id B eſt Iudæos ad Chriſtum conuertet, eoſque in vnã Eccleſiam cum gentibus congregabit: tunc enim Elias, vt eos in fide Chriſti confirmet, oſtendet eis arcam hic à Ieremia in illud æuum promiſſam. Probatur primò, quia ſi hæc inuenta fuiſſent cum igne, vtique auctor hic idipſum hic narraret, vti narrauit de igne: hoc enim ad rem præſentem planè pertinebat. Iam autẽ nil tale hic narrat. Secundò, quia ſub Nehemia non eſt facta integra congregatio populi, vt patet v. 18. & c. 2. 37. multi enim Iudæorum manſerunt in Babylone, alij in alias regiones fuêre diſperſi. Tertiò, ſi reperta fuiſſent, tum in templi ſecundi expoliatione, quæ per Titum facta eſt, arca in ſpolijs poneretur. At non ponitur apud Ioſephum lib. 7. de bello c. 17. & 19. Imò idem l. 6. c. 6. expreſsè docet, tunc in Sancto C Sanctorum nihilominus fuiſſe. Cùm in idem Sãctorum Sanctorum ingreſſus eſt Põpeius, quid in templo viderit, enumerat idem Ioſephus diligẽter l. 14. Antiq. c. 8. de arca tamẽ ſemper mutus. Quocirca Romæ in arcu triumphali Titi cernimus effigiem candelabri aurei & menſæ panum propoſitionis, non autem arcam depictam. Quartò, quia hæc eſt communis Hebræorum ſententia, qui cõſtanter aſſerunt hæc vaſa defuiſſe in ſecũdo templo. Idem aſſerunt Latini & Græci, vt S. Epiphan. & Dorotheus iam citati in vita Ieremiæ, S. Thom. Lyran. & Dion. hic, Petrus Galatinus l. 4. c. 9. Genebr. l. 2. chronol. anno mundi 3730. Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 15. Abul. in c. 15. Exodi q. 4. vbi aſſerit hæc vaſa in eodem loco abſcondita in quo corpus Moſis conditum fuit, ac tunc appaitura quando Moſis corpus reſurget, & apparebit, quod D erit in fine mundi. Sic & Dorotheus in vita Ieremiæ ait, eum abſcondiſſe arcam in ſepulchro Moſis, & Aaronis. Idem cenſet Coſmas Magalianes præfat. in Ioſue ſect. 6.

Nonnulli addunt Hebræos, deficiente arcâ, tabernaculo, & altari incenſi à Moſe fabricatis ſimilia fabricaſſe, illaque in ſecundo templo (hunc enim ornatum ſibi proprium exigebat templum) repoſuiſſe, idq; ſat colligitur ex 1. Machab. 1. 23. vbi dicitur Ant. Epiphanes è templo accepiſſe altare aureum, & candelabrum luminis, & menſam panum propoſitionis. Et ex Hegeſippo l. 1. c. 17. vbi ait Pompeium tabulas teſtamenti, & cherubinos (non Moſaicos, ſed Moſaicis ſimiles) in templo vidiſſe.

Porrò defuit in templo ſecundo arca fœderis, quia in ipſo appariturus, & docturus erat Chriſtus per arcam figuratus. Vnde Myſticè S. Ambr. l. 1.

Digitized by Google

Offic. c. 14. & Rupert. c. 24. hoc vaticinium Ieremiæ impletum cenſent cùm in templo congregato ioio populo videndum ſe exhibuit Chriſtus, qui eſt vera arca noui teſtamenti continens tabulas legis Euangelicæ, & manna Euchariſtiæ. vide dicta Exodi 25. 10.

Vers. 8. Et apparebit maiestas Domini, et nvbes erit] q. d. cùm Deus reuelabit arcam, tunc pariter oſtendet gloriam ſuam in nube ſplendida, ſicut eandem manifeſtauit Moſi, & Salomoni in dedicatione altaris, & templi, vt dicitur v. 10.

Manifestabat hæc] ſcilicet maieſtatem ſuam in nube ſplendida. Græca hæc referunt ad ſequentia hoc modo: vt locus ſanctificaretur magnificè. Deinde punctum. *Manifeſtabatur enim hoc.* ſiue *manifeſtum fiebat*, quod velut *ſapientiam habens obtulit ſacrificium.*

Vers. 9. Magnifice enim sapientiam tractabat (B) (Salomon mortalium ſapientiſſimus) et vt sapientiam habens obtvlit sacrificivm dedicationis, et consvmmationis templi] q. d. Salomon vti erat ſapientiſſimus, ſic ſapientiſſimè imitatus eſt Moſen, ac orando impetrauit, vt Deus ſuam maieſtatem in templo à ſe ædificato, & iam dedicato per nubem glorioſam oſtenderet 3. Reg. 8. 10. vnde explicans ſubdit:

Vers. 10. Sicvt et Moyses orabat ad Dominvm, et ignis descendit de cælo, et consvmpsit holocavstvm (Leuit. 9. 2.) sic et Salomon oravit, et descendit ignis de cælo, et consvmpsit holocavstvm] q. d. ſimili ergo modo ignis cæleſtis in dedicatione templi factâ à Nehemiâ, & poſteà à Iuda Machabæo deſcendit de cælo, eorumque victimas conſumpſit, ideoque inſtitutum eſt feſtum Encæniorum æquè ac dati ignis, (C) ad quod vos ô Ægyptij Iudæi hortamur nos Ieroſolymitæ, vt illud nobiſcum ad Dei laudem, & gratiarum actionem celebretis.

Vers. 11. Et dixit Moyses eò qvòd non sit comestvm, qvod erat pro peccato, consvmptvm est] q. d. cum ſacrificiũ Moyſis eſſet pro peccato, ideoque immundum videretur, ſicut & peccatum ipſum, ideoque nec conſumptum à ſacerdotibus eſſet, hinc idipſum à flamma conſumptũ eſt. Sunt hæc verba ex Leuit. 10. 16. videnturq; continuata eſſe cum ſuperioribus, vt ſicut ignis ceteras victimas cremauit, ſic & hoſtias pro peccato conſumpſerit. ita Serarius, Sanchez & alij.

Vers. 13. Inferebantvr avtem in descriptionibvs, et commentariis Nehemiæ hæc eadem] q. d. hæc quæ dixi de igne facto ex aquis craſſis emicante, ſcripta ſunt à Nehemia, non libro 2. Eſ- (D) dræ, ſed alio Nehemiæ commentatio, qui iam iniuriâ temporum intercidit.

Et vt constrvens bibliothecam] Prima eſt hæc Iudæorum ſolennis bibliotheca, quam cõſtruxit Nehemias. Ipſe enim anteceſſit centum & ampliùs annis Alexandrum Magnum, & Ariſtotelem, quem Strabo l. 13. ſcribit fuiſſe primum, qui bibliothecã exſtruxerit. Pluribus annis Nehemias anteceſſit Ptolemæum Philadelphum, qui ſecundus poſt Alexandrum regnauit in Ægypto, ibiq; celeberrimam bibliothecam erexit, ideoq; è Iudæa 72. Interpretes euocauit qui S. Scrip. ex Hebręo in Græcũ traducerent. Sic ante Ptolemæũ & Alexandrum tẽpore Darij Hyſtaſpis extabat bibliotheca in Babylone, vt patet 1. Eſdræ 6. 1. Vidẽtur Ieroſolymitæ hic adeò celebrare bibliothecam Nehe-

(A) miæ, vt eam apponant, vel cõponant vel opponant bibliothecæ Philadelphi, de qua gloriabantur Iudæi in Ægypto degentes. q. d. vos in Ægypto plures forſan habetis Gentilium libros prophanos, at nos ſoli habemus libros ſacros, & hiſtorias gentis noſtræ quibus caret bibliotheca Philadelphi.

Similiter avtem et Ivdas, ea qvæ deciderant per bellvm, congregavit omnia] Vers. 14. q. d. ſimili cura, & diligentia Iudas ſacros Codices per bella Ant. Epiphanis diſſipatos, congregavit et svnt apvd nos. Per Iudam nonnulli accipiũt Iudam Machabæum. Verùm quia Iudam hunc à Machabæo diſtinguit, dicens v. 20. *De Iuda verò Machabæo*: hunc enim ſolet vocare Machabæum: & quia Iudas Machabæus in aſſiduis fuit bellis, ideoque illi potiùs cura fuit armamentarij quàm bibliothecæ, vt cuderet gladios, non libros: hinc (B) veriùs alij accipiunt per Iudam, Iudam Eſſenum, qui vt dixi c. 1. 10. fuit auctor huius epiſtolæ & libri, ſed quia ipſe eam ſcripſit nomine totius Senatus, & populi Iudaici, vt ibidem dicitur, hinc de ſe hic loquitur in tertia perſona. Induit enim perſonam populi & Senatus, quorum nomine ſcripſit epiſtolam, eoſque hic de Iuda, id eſt de ſe, quaſi de tertio aliquo loquentes inducit.

Devs avtem qvi liberavit popvlvm svvm] Vers. 17. ab Ant. Epiphane, Eupatore, Sedete, Demetrio, ceteriſque hoſtibus, & reddidit hæreditatem omnibus, & regum. q. d. Deus effecit vt omnes Iudæi regnũ Iudææ non titulo regni, vt priùs, ſed prouinciæ ſibi à Deo datæ, quaſi hæreditate poſſiderent, ac ſinguli in ea partem ſuam hæreditariam ſibi ab Antiochis ereptam, rurſum quietè obtinerent: et sacerdotivm, vt ſcilicet Ieroſo- (C) lymæ reſtitueret ſuum Pontificem & ſacerdotes: et sanctificationem, id eſt ſanctum templum cum ſancto Dei cultu. Templum enim ab Antiocho pollutum Iudas Machabæus expians priſtinæ puritati, & ſanctitati, ſanctoq; diuius veri Dei cultui reſtituit l. 1. c. 4. v. 52.

De Ivda verò Machabæo, et fratribvs eivs] Vers. 20. ſententia huius verſus, & quatuor ſequentiũ pendet, & expletur illo v. 24. tentauimus nos vno volumine breuiare. q. d. quæ Iaſon & alij fusè dixerũt & ſcripſerunt multis voluminibus de geſtis, & prælijs Iudæ Machabæi, & fratrũ eius, hæc nos breuiter hoc libro 2. Machab. coarrabimus.

Finitâ ergo v. 19. epiſtol. Iudas Eſſenus hic orditur hiſtoriam libri 2. Machab. eique hunc titulũ, & præfationẽ de libri argumento, methodo, ſtylo &c. præmittit: quare idem eſt argumentum libri (D) ſecundi, quod fuit primi, nimirum geſta Iudæ Machabæi, & fratrum eius: hæc enim breuiter conſcripta l. 1. hic fuſiùs enarrantur: multa etiam adduntur, quæ libro primo omiſſa fuerunt.

Antiochvm nobilem] Vers. 21. id eſt Ant. Epiphanẽ: ἐπιφανὴς enim Græcè idem eſt quod illuſtris, nobilis, ita vocatus fuit à gentilibus ob illuſtria facta, licet veriùs à Polybio, & alijs cognominetur ἐπιμανὴς, id eſt ſtultus & inſanus, vt dixi l. 1.

Et ob illvminationibvs, qvæ de cælo factæ svnt ad eos qvi pro Ivdæis fortiter fecervnt.] Vers. 22. Illuminationes de cælo vocat ſigna cælitus edita pro Iuda, & ſocijs, qui ope Angelorum adiuti pro Iudæis fortiter dimicantes magnos Antiochi exercitus proſtrarunt, Vnde Angeli apparuerunt Iudæ eiuſque caſtra, quaſi Duces belli præiuerunt, vt audiemus in ſequent.

Domi-

Digitized by Google

VERS. 23. DOMINO CVM OMNI TRANQVILLITATE PROPITIO FACTO ILLIS] q.d. Domino tranquillante, & ſedante turbationes, tumultus, & prælia ab Antiocho intentata Iudæis, eiſque pacem priſtinam reddēte. *Tranquillus enim Deus tranquillat omnia, & trāquillè aſpicere, quieſcere eſt*, ait quidam Sanctorum.

VERS. 24. ITEMQVE AB IASONE CYRENÆO QVINQVE LIBRIS COMPREHENSA TENTAVIMVS NOS VNO VOLVMINE BREVIARE] id eſt in breue hoc volumen redigere. Obijcit Caluinus, & Nouantes Iaſonem hunc fuiſſe Cyrenæum, ideoque gentilem, ac proinde librum hunc, qui eſt compendium Iaſonis, non eſſe ſacrum, & Canonicum. Reſp. Iaſonem hunc fuiſſe Iudæum non Gentilem: Iudæi enim erant ſparſi per totum orbem; ideoque in Cyrene quoque degebant, vt patet Actor. 2. & 6. Gentiles enim hoſtes erant Iudæorum, eorumque legem, ritus, & geſta irridebant, extenuabant, deprauabant. Hic autem Iaſon hæc omnia extollit & celebrat, vt patet ex ſeq. Quare fuit ipſe verus Dei cultor, ac vir probus, & pius, Deique cultus zelotes.

Sed eſto Iaſon fuiſſet gentilis: Iudas tamen, qui Iaſonis ſcripta ſelegit, digeſſit, diſpoſuit, concinnauit, ſuaque effecit, & in hunc librum redegit aſſiſtente ſibi ſemper Spiritu S. necubi erraret, hunc librum Canonicum effecit. Quare idem effecit, vt ſi quid falſi, impij, vel obſceni eſſet in libris Iaſonis, illud Iudas omitteret, vel caſtigaret. Vbi nota Canonem: Cùm auctor Canonicus citat, probatque dicta alicuius prophani auctoris, hoc ipſo facit ea Canonica. Sic S. Paulus ad Titum c. v. 12. citans illud Epimenidis: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri*, addenſque: *Teſtimonium hoc verum eſt*, hoc ipſo illi tribuit fidem Canonicam, & infallibilem. Sic illud Iob 5. 13. *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum*, prout dictum eſt ab Epiphar gentili non habet auctoritatem Canonicum, eam tamen adeptum eſt cùm citatum, & laudatum eſt à Paulo 1. Cor. 3. 13. Simili modo Iudas hic auctor Canonicus dicta à Iaſone citans, laudanſque, ea fecit Canonica. Sic rurſum Paulus Act. 17. v. 28. citans, probanſque illa Arati: *ipſius enim & genus ſumus*, eis tribuit auctoritatem Canonicam. ita Sanchez, Serarius, Bellarm. & alij.

VERS. 27. NEGOTIVM PLENVM VIGILIARVM, ET SVDORIS ASSVMPSIMVS] Magni enim laboris, & induſtriæ eſt plurima legere, eaque omnia methodicè, concinnè, clarè, & plenè paucis verbis conſtringere, & complecti. Sic laborauit, qui Iliadem Homeri, ita minutis litteris deſcripſit, vt totam cortici nucis includeret, teſte Plinio l. 7. cap. 21 & Archimedes, qui vt ait Cicero Tuſcul. 1. *lunæ, ſolis & quinque* ſtellarum *errantium motus in ſphæram illigauit*, idque *diuino ingenio*. Et quia pauci id facere norunt, hinc ſæpè compendia, & diſpendia. Paucis ergo multa complecti magni viri eſt, profundique ingenij, quod punctum veritatis multiplicis vno mentis cernit, & ſtringit in ictu. Hic Laconiſmus, id eſt breuiloquentia indicium eſt animi ſilentis, meditabundi, & ſapientis; ideoque illa vſi ſunt ſeptem Græciæ Sapientes quorum dicta ſunt hæc. *Noſce teipſum. Ne quid nimis. Sponde, noxa præſto eſt* &c. Audi Plutar. de Garrulitate. *Semper audiendæ ſunt taciturnitatis, at ſilentij laudes, eorumq; maieſtas, ſanctimonia, ac cum ſacris arcanis ſimilitudo, & quod maiori ſunt in admiratione, magis cari, ſapienteſque habentur, quàm effrænes iſti & concitati ij qui rotundè* A *ſunt, ac breuiloquentes, & quorum in exigua dictione multus ineſt ſenſus. Nam & Plato hos laudat, ſimiles eſſe docens peritorum iaculatorum, dum criſpa, ac denſa, interſeq; conuoluta verba emittunt. Et Lycurgus ciues ſtatim à puero ſuos ſilentio compeſcens, ad huiuſmodi contractè ac preſſè loquendi peritiam condocefecit. Etenim ſicut Celtiberes ferro aciem, ſoliditatemq; parant, eo in terram defoſſo, craſſas terreſtreſq; partes expurgando: ita Laconica oratio cortice carebat, & ſuperuacaneorum remotione in efficacitatem coacta acuebatur: quippe illa ſcitè dicendi breuitas, & verſatile in reſponſionibus acumen multi erat ſilentij.*

VERITATEM QVIDEM DE SINGVLIS AVCTORIBVS (Græcè *auctori*, puta Iaſoni Cyrenæo) CONCEDENTES, IPSI AVTEM SECVNDVM DATAM (dictam iam) FORMAM BREVITATI STVDENTES] q.d. Ego Iudas huius libri ſcriptor hoc tantùm egi, vt Iaſonis ſcripta breuiarē: quare nolui curioſè ſcru- VERS. 29.
B tari veritatem ſingularum rerum etiam minutiſſimarum ab eo conſcriptarum; ſed veritatis huius laudem tribuo Iaſoni, vtpote ſcriptori probo, veraci, & exacto, qui hæc omnia diligenter priùs inueſtigauit, nec niſi certò comperta conſcripſit. Ita modeſtè de ſe ſentit, & loquitur Iudas, ſed Spiritus S. qui eo quaſi organo, & calamo vſus eſt, ita eum direxit, vt nil niſi verum, pium, ſanctumque conſcriberet, & ſi quid ſecus in Iaſone inueniſſet, illud vel omitteret, vel mutaret.

SICVT ENIM NOVÆ DOMVS ARCHITECTO.] Ex eadem modeſtia Iudas hic Iaſonem comparat Architecto magnæ fabricæ, cui incumbit totius fabricæ diſpoſitio, & constructio; ſe verò pictori, qui fabricam iam perfectam picturâ ſuâ exornat. q.d. hiſtorici eſt fabricam hiſtoriæ conſtruere, ab- VERS. 30.
C breuiatoris verò eſt eam ſuo breui & concinno ſtylo exornare.

ETENIM INTELLECTVM COLLIGERE] Intellectum vocat argumentum, ſiue materiam quam hiſtoricus colligit, & lectori legendam, intelligendamque proponit. VERS. 31.

EXECVTIONES RERVM VITARE BREVIANTI CONCEDENDVM EST] Græcè *curioſitatem negotij omittere abbreuiationem facienti concedendum eſt* q.d. Auctoris hiſtorici eſt curioſè ſingula minutim inueſtigare, & enarrare, at abbreuiatoris eſt plura ex his circumcidere, & paucis multa complecti. Græcè enim ἐξεργασμένον ſignificat opus, quod in magna diligentia, & cura, hoc eſt, quod curioſè, exactè, plenè, & perfectè pertractatur. Et hoc Noſter vocat *executiones*, nec hanc vocem illatinam exiſtimes. Exequi enim ſignificat aliquid abſoluere, & perficere, ideoque accuratè illud agere. vnde illud VERS. 32.
D Tullij in Oratore: *Diuinè vt omnia exequitur*: Et illud eiuſdem de vniuerſitat. *Non igitur dubium quin æternitatem maluerit exequi, quandoquidē neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præſtantius*. Et illud eiuſdem l. de ſenectute. *exequi omnia regio officia, & munia*. Rurſum, & magis ad rem propoſitam exequi ſignificat rem minutim, & amplè exponere ac narrando proſequi. Ita Liuius l. 5. *exequebatur deinde*, inquit, *quæ ſolennis deriuatio eſſet*: Et Cicero Mario l. 27. *Habeo*, inquit, *multa occultiora, quæ vix verbis exequi poſſum* Et Plin. l. 35. c. 8. *Nunc celebres in ea arte quam maxima breuitate percurram, neque enim inſtituti operis eſt talis executio*, id eſt prolixior, & plenior enarratio. Sic hìc executiones opponuntur abbreuiationi, quam ſibi ſectandam propoſuit noſter hic Auctor.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

REcenſetur proſper Ieroſolymæ ſtatus ſub Onia Pont, quem Simonis præpoſiti ambitio & proditio turbauit: prodidit enim ipſe theſauros templi Seleuco regi, qui ad eos expilandos miſit Heliodorum, ſed hic ab Angelis acriter flagellatus, & orationibus Oniæ ſibi reſtitutus cæpit Dei potentiam, templiq́ ſanctitatem vbique celebrare,

1. IGitur cùm ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè
cuſtodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala,
2. fiebat vt & ipſi reges & principes locum ſummo honore dignum ducerent,& tem-
plum maximis muneribus illuſtrarent: 3. ita vt Seleucus Aſiæ rex de reditibus
ſuis præſtaret omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes. 4. Simon
autem de tribu Beniamin præpoſitus templi conſtitutus, contendebat, obſiſtente ſibi
principe ſacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. 5. Sed cùm vincere O-
niam non poſſet, venit ad Apollonium Tharſeæ filium, qui eo tempore erat dux Cœ-
leſyriæ, & Phœnicis: 6. & nunciauit ei, pecuniis innumerabilibus plenum eſſe æ-
rarium Ieroſolymis,& communes copias immenſas eſſe, quæ non pertinent ad ratio-
nem ſacrificiorum: eſſe autem poſſibile ſub poteſtate regis cadere vniuerſa. 7. Cum-
que retuliſſet ad regem Apollonius de pecunijs quæ delatæ erant, ille accitum Helio-
dorum, qui erat ſuper negotia eius, miſit cum mandatis, vt prædictam pecuniam trã-
portaret. 8. Statimque Heliodorus iter eſt aggreſſus, ſpecie quidem quaſi per Cœ-
leſyriam & Phœnicem ciuitates eſſet peragraturus, re vera autem regis propoſitum
perfecturus. 9. Sed, cùm veniſſet Ieroſolymam, & benignè à ſummo ſacerdote in
ciuitate eſſet exceptus, narrauit, de dato indicio pecuniarum: &, cuius rei gratiâ adeſ-
ſet aperuit: interrogabat autem, ſi verè hæc ita eſſent. 10. Tunc ſummus ſacerdos
oſtendit depoſita eſſe hæc,& victualia viduarum, & pupillorum: 11. quædam ve-
rò eſſe Hircani Tobiæ viri valdè eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vni-
uerſa autem argenti talenta eſſe quadringenta; & auri ducenta. 12. decipi verò
eos, qui crediſſent loco & templo, quod per vniuerſum mundum honoratur, pro ſui
veneratione & ſanctitate omnino impoſſibile eſſe. 13. At ille pro his quæ habe-
bat in mandatis à rege dicebat omni genere regi ea eſſe deferenda. 14. Conſtitu-
ta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica verò per vniuer-
ſam ciuitatem erat trepidatio. 15. Sacerdotes autem ante altare cum ſtolis ſacer-
dotalibus iactauerunt ſe,& inuocabant de cælo eum, qui de depoſitis legem poſuit, vt
his, qui depoſuerant ea ſalua cuſtodiret. 16. Iam verò qui videbat ſummi ſacerdo-
tis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus, declarabat internum
animi dolorem: 17. circumfuſa enim erat mœſtitia quædam viro, & horror cor-
poris, per quem manifeſtus aſpicientibus dolor cordis eius efficiebatur. 18. Alij
etiam gregatim de domibus confluebant, publica ſupplicatione obſecrantes, pro eo
quòd in contemptum locus eſſet venturus. 19. Accinctæque mulieres cilicijs pectus
per plateas confluebant, ſed & virgines, quæ concluſæ erant, procurrebant ad Oniam,
aliæ autem ad muros, quædam verò per feneſtras aſpiciebant; 20. vniuerſæ autem
protendentes manus in cælum deprecabantur, 21. erat enim miſera commiſtæ
multitudinis,& magni ſacerdotis in agone conſtituti expectatio. 22. Et hi quidem
inuocabant omnipotentem Deum, vt credita ſibi, his qui crediderant, cum omni inte-
gritate conſeruarentur. 23. Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat eo-
dem loco ipſe cum ſatellitibus circa ærarium præſens. 24. Sed ſpiritus omnipoten-
tis Dei magnam fecit ſuæ oſtenſionis euidentiam, ita vt omnes, qui auſi fuerant parere
ei, ruentes Dei virtute, in diſſolutionem & formidinem conuerterentur. 25. Appa-
ruit enim illis quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adorna-
tus: iſque cum impetu Heliodoro priores calces eliſit, qui autem ei ſedebat, videbatur
arma habere aurea. 26. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi
gloriâ, ſpecioſique amictu: qui circumſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant,
ſine intermiſſione multis plagis verberantes. 27. Subitò autem Heliodorus con-
cidit in terram, eumque multa caligine circumfuſum rapuerunt, atque in ſella geſta-

toria

toria poſitum eiecerunt. 28. Et is, qui cum multis curſoribus & ſatellitibus prædictum ingreſſus eſt ærarium, portabatur nullo ſibi auxilium ferente, manifeſta Dei cognita virtute: 29. & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque omni ſpe & ſalute priuatus. 30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum ſuum: & templum, quod paulò antè timore ac tumultu erat plenum, apparente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum eſt 31. Tunc verò ex amicis Heliodori quidam rogabat confeſtim Oniam, vt inuocaret Altiſſimum, vt vitam donaret ei, qui in ſupremo ſpiritu erat conſtitutus. 39. Conſiderans autem ſummus ſacerdos, ne fortè rex ſuſpicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum conſummatam, obtulit pro ſalute viri hoſtiam ſalutarem. 33. Cumque ſummus ſacerdos exoraret, ijdem iuuenes eiſdem veſtibus amicti, aſtantes Helidoro dixerunt; Oniæ ſacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. 34. Tu autem à Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei, & poteſtatem. Et his dictis, non comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hoſtia Deo oblata, & votis magnis promiſſis ei, qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad regem. 36. Teſtabatur autem omnibus ea quæ ſub oculis ſuis viderat opera magni Dei. 37. Cum autem rex interrogaſſet Heliodorum, quis eſſet aptus adhuc ſemel Ieroſolymam mitti, ait: 38. Si quem habes hoſtem, aut regni tui inſidiatorem; mitte illuc, & flagellatum eum recipies, ſi tamen euaſerit: eò quòd in loco ſit verè Dei quædam virtus. 39. Nam ipſe, qui habet in cælis habitationem, viſitator & adiutor eſt loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit. 40. Igitur de Heliodoro, & ærarij cuſtodia, ita res ſe habet.

ORdine temporis hoc caput, & principium ſequentis vſque ad v. 7. collocandum eſſet l. 1. Machab. c. 1. ante v. 12. vt parebit ex v. 3. A

Vers. 1. Igitur cum sancta civitas (Ieruſalem in qua vigebat ſanctus Dei cultus in ſancto templo per ſanctos Pontifices, ſacerdotes, & fideles quotidie exercitus) habitaretur in omni pace &c. propter Oniæ Pontificis pietatem] Onias hic fuit hoc nomine tertius, cognomento ſanctus qui immediatè ante Mathathiam patrem Iudæ Machabæi Pontificatum geſſit cuius filius Onias pariter dictus Heliopoli in Ægypto templum erexit permittente Ptol. Philometore rege, eiuſque Pontificem ſe conſtituit. Porrò Onias hic Sanctus à fratre ſuo Ieſu, ſiue Iaſone Apoſtata Pontificatu priuatus eſt: hunc enim pecuniâ Iaſon emit ab Ant. Epiphane, ideoque Pſeudopontifex extitit, vt patebit c. 4. verſ. 7. ſed iuſto Dei iudicio ſimili prorſus modo Iaſon Pontificatu extruſus fuit à Menelao: & Menelaus à Lyſimacho; & hic ab Alcimo poſtquàm Mathathias pater Iudæ Machabæi electus à populo legitimè Pontificatum, & Principatum adijt. B

Vers. 3. Ita vt Seleucus rex Asiæ de reditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes] Seleucus hic cognomento Philopator, fuit frater ſenior Antiochi Epiphanis; vterque enim fuit filius Antiochi magni, qui à Scipione Aſiatico ſuperatus, cũ Romanis pacem inijt. Seleucus ergo hic initio regni ſumptus præbuit templo, ſed poſtea audiens ingẽtes in eo eſſe theſauros, victus auaritia miſit Heliodorum, qui eos expilaret; vnde iuſto Dei iudicio ab eodem Heliodoro occiſus regnum reliquit fratri iuniori Ant. Epiphani. ita Appianus, Iuſtinus, Ioſephus, & alij. Simili modo in templum Iudæorũ propenſi, & munifici fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes reges Perſarum vt patet Eſdræ c. 1. & 6. & Nehemiæ c. 2. Idem fecit Antiochus magnus teſte Ioſepho l. 12. c. 3.

Vers. 4. Simon autem de tribu Beniamin præpositus templi constitutus, contendebat obsistente sibi principe sacerdotum (Onia ſancto Pont. vt ſequitur) iniquum aliquid in civitate moliri] Simon hic non erat de tribu leui, ac proinde non erat ſacerdos: ſoli autem ſacerdotes præerãt, templo in rebus ſacris. Simon ergo hic è tribu Beniamin fuit conſtitutus præpoſitus templi in rebus politicis v. g. vt præeſſet templi prædijs, agris, reditibus, vel militibus ad templi cuſtodiam deputatis. 1. Machab. 4. vlt.

Iniquum aliquid] videtur hic Simon ambiuiſſe principatum, vel Pontificatum Ieroſolymæ, vti ambiuit poſtea eius frater Menelaus, de quo dicam infrà.

Vers. 5. Venit ad Apollonium &c. qui eo tempore erat Dux Cælesyriæ, et Phoenicis] Dux, id eſt præſes & præfectus conſtitutus à Seleuco rege Aſiæ, & Syriæ. Iaſon ergo per Apollonium nunciauit, & prodidit Seleuco regi theſauros templi, qui protinus ad eos auferendos miſit Heliodorum. Hic eſt Apollonius, qui poſtea cum Ionatha confligens ab eo ſuperatus eſt 1. Mach. 10. v. 69. & ſeq.

Vers. 10. Tunc summus sacerdos (Onias ſanctus) ostendit deposita esse hæc] Solebant enim non tantùm apud Iudæos, & Chriſtianos, ſed etiam apud Ethnicos res prætioſæ, ac nominatim dotes viduarum, & pupillorum deponi, & aſſeruari in templo quaſi in aſylo inuiolabili, ideoque certo, & ſecuro, teſte Ioſepho 14. Ant. 8 Suetonio in vita Iulij Cæſaris, vbi ait de eius teſtamento, Cicerone l. 2. de legibus ſub medium, quem audi. *Sacrilego pœna eſto, neque ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit, ſed etiam ei, qui ſacro commendatum. Quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia depoſuiſſe apud ſolem in delubro pecuniam dicitur: & Athenienſis Cliſthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius cùm rebus timeret ſuis filiarũ dotes credidit.* Idem iure Canonico ſancitum eſt c. *Gratis* extra. de depoſito. Sic S. Ambr. lib. 2, Offic. c. 29. ſcribit ſe ſuaſiſſe Ticinenſi eccleſiæ, vt viduæ depoſitum contra Imperatoris reſcriptum conſeruaret, eique minatur Heliodori flagellationem, & vltionem diuinam.

Hinc Pompeius captâ Ieroſolymâ inuenit in templo repoſita bis mille talenta, nec tamen quicquam abſtulit, teſte Ioſepho loco citato; ſecus fecit M. Craſſus, qui vt Ioſeph. ait c. 12. trabem auream è templo ſuſtulit.

Vers. 11. QVÆDAM VERÒ ESSE HIRCANI TOBIÆ VIRI VALDE EMINENTIS] dignitate, & auctoritate, addit S. Ambr. & ſanctitate. Hic enim Tobias ſororē Simonis ſecundi (qui erat pater Oniæ Sancti) Pont. in vxorem duxerat, vt ait Ioſeph. l. 12. cap. 4. qui & addit huius Tobiæ filios ad Ant. Epiphanē, qui Seleuco fratri ſucceſſit, ſe tranſtuliſſe.

VNIVERSA AVTEM ARGENTI TALENTA ESSE QVADRINGENTA] quæ ſi Attica, fuerunt faciunt ducenta millia aureorum; ſin Hebræa, 400. millia aureorum.

ET AVRI DVCENTA] quæ ſi Attica fuerunt, faciunt millionem & inſuper ducenta millia aureorum; ſin Hebræa, duos milliones, & 400. millia aureorum.

Vers. 12. DECIPI (Græcè ἀδικηθῆναι, id eſt iniuria affici, fraudari, ſpoliari) VERÒ EOS QVI CREDIDISSENT LOCO, ET TEMPLO QVOD PER VNIVERSVM MVNDVM HONORATVR PRO SVI VENERATIONE, ET SANCTITATE OMNINO IMPOSSIBILE ESSE] q. d. omnino illicitum, indignum, & ſacrilegum, ideoq; ethicè impoſſibile eſt vt tradamus, & prodamus regi ea, quæ viduæ, pupilli, alijque depoſuerunt in templo, credentes illa ibidem ob loci ſacri venerationem, & ſanctitatem tuta & ſecura fore: ſic enim ipſi decipientur, ſuiſq; pecunijs fraudabuntur cōtra omne fas, & cōtra omnia iura diuina, & humana. hac enim rapinâ fieret grauis iniuria templo, & iniuſtitia depoſitarijs, ac vilipendium mihi Pontifici, & ſacerdotibus, quod fidem depoſitarijs datā non ſeruauerimus, ſed contra eam violauerimus ſanctitatem templi, ius aſyli, & fortunas viduarum, & pupillorum raptori prodiderimus. Quare moraliter impoſſibile eſt vt hoc fiat.

Vers. 19. SED ET VIRGINES QVÆ CONCLVSÆ ERANT PROCVRREBANT AD ONIAM] Virgines aliæ in templo erant concluſæ, inter quas B. Virgo præſentata in templo angelicè vixit donec nupſit Ioſepho: aliæ domi à parentibus pudoris, & pudicitiæ cauſa recludebantur, vt etiamnum Romæ, & alibi à viris honoratis fit. Ego cum Serario vtraſq; hic accipio: vtræque enim ob tam ſacrilegam, publicamque templi profanationem accurrebant ad Oniam Pont. vt ab eo conſilium, & auxilium peterent, præſertim quia multæ ex his dotem ſuam, ex qua viuebant, habebant in templo depoſitam, quam ſi cum cæteris auferebat Heliodorus, victū, & vitam eis auferebat.

Vers. 25. APPARVIT ENIM ILLIS QVIDAM EQVVS TERRIBILEM (vultu geſtuque ſæuo & minaci) HABENS SESSOREM.] Hic erat Angelus qui equi, & equitis ſpeciem aſſumpſit, vt Heliodoro equiti ſe opponeret, ac quaſi in duello eum proſterneret: ISQVE CVM IMPETV HELIODORO PRIORES CALCES ELISIT.] id eſt illiſit, impegit: equi enim calcitrando pugnant. Græcè: *Inuectus autem cum impetu concuſſit in Heliodorum priores vngulas*: vngulæ enim priores equis ſunt loco manuum armatarum: has ergo impegit equus hic Heliodoro, itaque eum proſtrauit, afflixit, & pene exanimauit. Sic Angeli præliātes apparuerunt Zachariæ c. 1. ſpecie equorum, & equitum, & S. Ioanni Apoc. c. 6. v. 2. vide ibi dicta. Simili modo Caſtor, & Pollux in candidis equis

A pro Romanis pugnaſſe ſcribit Liuius Decade 1. de quibus multa finxere Gentiles.

Porrò non fuit hęc imaginaria viſio ſoli Heliodoro apparens, ſed realis actio, proſtratio, & flagellatio Heliodori coram toto populo. Ait enim *apparuit* (Græcè ὤφθη id eſt viſus eſt) *illis*, ſcilicet omnibus præſentibus. Vnde ſequitur:

ALII ETIAM APPARVERVNT DVO IVVENES VIRTVTE DECORI, (quia decorem virtutum, & indolem cæleſtem præ ſe ferebant: erant enim Angeli) QVI CIRCVMSTETERVNT EVM (Heliodorum) ET EX VTRAQVE PARTE FLAGELLABANT (habentes ſcuticas ſiue flagella in manibus ait Gorionides) SINE INTERMISSIONE MVLTIS PLAGIS VERBERANTES.] Prior Angelus eques erat quaſi Prætor; hi verò duo Angeli erant quaſi eius Apparitores, & ſententiæ executores, qui proinde Heliodorū ſacrilegum acerrimè flagellabant. Hinc patet Deum peccata, & peccatores non ſemper per dæmones, ſed ſubinde etiā per Angelos bonos caſtigare. Addit Ioſephus filius Gorionis l. 3. c. 1. aitque: *Ingreſſus Heliodorus cum omnibus ſatellibus ſuis, deambulanſque in medio ſanctuarij, & intrans in ſancta ſanctorum: Dominus fecit illum, & eos, quos ſecum habuit, audi voces ſtrepitus, & vehementiſſimæ commotionis, quæ etiam montes frangebat, & diſſecabat petras; vt cuncti ſatellites eius fugere inciperent, abderenturq; in quibus poſſent locis, & relinqueretur Heliodorus ſolus; qui cùm leuaſſet oculos ſuos, vidit virum habentem aſpectum valde horribilem indutum veſte aureâ, vnde micabant gemmæ pretioſæ, incedentem, atque impedientem, ſaltantem, atq; currentem contra Heliodorum, &c.* Si ita Deus caſtigauit Heliodorum depoſita ſolùm è templo auferre conantem, quomodo caſtigabit eos qui templorum,

Vers. 16.

C monaſteriorum & piorum locorum res proprias diripiunt, & in prophanos, laicoſque vſus conuertunt? Cogitent ipſi quomodo Deus caſtigauit Ant. Epiphanem templum expilantem, legant horrendam eius mortē c. 9. recenſitam. Meminerint quoque vindictæ ſacrilego Alcimo à Deo inflictæ l. 1. c. 9. v. 55. Denique ſimilium exemplorum plenæ ſunt omnes hiſtoriæ. Porrò flagellatio hæc Angelorum vtpote fortiſſimorum, & Dei ſui, templique iniurias acerrimè vindicantium, lōgè acrior, diriorque fuit omni flagellatione hominum; præſertim quia ipſi in Heliodoro voluêre exemplum acris vindictæ diuinæ in ſacrilegos ſtatuere, quo alij à ſimili templi expilatione deterrentur; vnde ipſe rogatus à Seleuco rege dixit: *Si quem habes hoſtem mitte illuc, & flagellatum recipies.*

D OBTVLIT PRO SALVTE VIRI (Heliodori) HOSTIAM SALVTAREM] id eſt victimā pacificam, quæ ex lege pro pace, & ſalute cuiuſpiam offerebatur, iuxta legem Leuit. 3. Vers. 32.

ET ONIÆ GRATIAS AGENS] Id enim iuſſerant ipſi Angeli v. 33. Addit Gorionides Heliodorum Angelorum monitu accidiſſe ad pedes Oniæ, itaque ſuppliciter gratias egiſſe. Huc enim eum ſtimulabat ſalus per Oniam recepta, & vita donata; vitam enim ſuam Heliodorus debebat Oniæ. Vers. 35.

TESTABATVR AVTEM OMNIBVS.] Hinc videtur Heliodorus verum Iſraelis Deum agnouiſſe, ac relictis idolis eum ſolum coluiſſe. Idque non tantùm eum, ſed & omnes eius milites, & aſſeclas feciſſe ait Gorionides, qui aſſerit eos fuiſſe Macedones. Hinc & ipſe victimas Deo obtulit, magnaque promiſit, & Deo vouit, vt dictum eſt v. 35. Vers. 36.

Porrò hic Heliodorus poſtea ambiens regnum,

Seleucum

Seleucum regem per inſidias occidit ac regem ſe fecit. Sed Ant. Epiphanes Seleuci frater iunior adiutus ab Attalo, & Eumene regibus vicinis eum expulit, & regnum ſibi vendicauit. ita Appian. Iuſtin. Ioſeph. & alijs inde que dictus eſt Epiphanes, id eſt illuſtris, & nobilis, *eo quòd alienis regnum vſurpantibus ipſe auitæ ditionis Aſſertor exortus ſuis illuxerit*, ait Appianus in Syriacis.

A

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ONias apud Seleucum regem purgat ſe à calumnijs ſibi à Simone obiectis. Mox. v. 7. Seleuco defuncto Iaſon Oniæ Pont. frater eo excluſo Pontificatum ab Ant. Epiphane Seleuci fratre, & ſucceſſore emit 360. talentis. Idemque Iudæos à Iudaiſmo ad Gentiliſmum traducit. Inde v. 23. Iaſon qui Oniam fratrem per datam regi pecuniam extruſerat è Pontificatu, ſimili modo eodem fraudulenter extruſus fuit à Menelao fratre Simonis; Menelaum verò ſimili ratione extruſit frater eius Lyſimachus. Deinde v. 34. Onias Pontifex rogatu Menelai ab Andronico occiditur, ſed Andronicum inſtante populo eodem loco occidi iuſſit Ant. Epiphanes. Denique v. 39. ſacrilegus Lyſimachus à populo ſeditionem mouente interficitur. Menelaus verò corrupto pecunijs Ptolemæo iniuſtam abſolutionis ſententiam extorquet.

1. SImon autem prædictis pecuniarum & patriæ delator, malè loquebatur de Onia,
tamquam ipſe Heliodorum inſtigaſſet ad hæc, & ipſe fuiſſet incentor malorum:
2. prouiſoremque ciuitatis, ac defenſorem gentis ſuæ, & æmulatorem legis Dei, au-
debat inſidiatorem regni dicere. 3. Sed, cùm inimicitiæ in tantum procederent, vt
etiam per quoſdam Simonis neceſſarios homicidia fierent: 4. conſiderans Onias
periculum contentionis, & Apollonium inſanire, vtpote ducem Cœleſyriæ & Phœni-
cis, ad augendam malitiam Simonis, ad regem ſe contulit, 5. non vt ciuium ac-
cuſator, ſed communem vtilitatem apud ſemetipſum vniuerſæ multitudinis conſide-
rans. 6. Videbat enim ſine regali prouidentia impoſſibile eſſe pacem rebus dari,
nec Simonem poſſe ceſſare à ſtultitia ſua. 7. Sed poſt Seleuci vitæ exceſſum, cùm
ſuſcepiſſet regnum Antiochus qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iaſon frater Oniæ
ſummum ſacerdotium: 8. adito rege, promittens ei argenti talenta trecenta ſexa-
ginta, & ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. ſuper hæc promittebat & alia cen-
tum quinquaginta, ſi poteſtati eius concederetur gymnaſium & ephebiam ſibi conſti-
tuere, & eos, qui in Ieroſolymis erant, Antiochenos ſcribere. 10. Quod cùm rex an-
nuiſſet, & obtinuiſſet principatum, ſtatim ad gentilem ritum contribules ſuos transfer-
re cœpit, 11. & amotis his, quæ humanitatis cauſa Iudæis à regibus fuerant conſti-
tuta, per Ioannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia & ſocietate fun-
ctus eſt legatione legitimâ, ciuium iura deſtituens, praua inſtituta ſanciebat. 12. Ete-
nim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium cōſtituere, & optimos quoſque epheborum in
lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium, ſed incrementum quoddam,
& profectus gentilis & alienigenæ conuerſationis, propter impij & non ſacerdotis Ia-
ſonis nefarium & inauditum ſcelus: 14. ita vt ſacerdotes iam non circa altaris offi-
cia dediti eſſent, ſed contempto templo, & ſacrificiis neglectis, feſtinarent participes
fieri palæſtræ, & præbitionis eius iniuſtæ, & in exercitijs diſci, 15. & patrios quidem
honores nihil habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur: 16. quarum gratiâ
periculoſa eos contentio habebat, & eorum inſtituta æmulabantur, ac per omnia his
conſimiles eſſe cupiebant quos hoſtes & peremptores habuerant. 17. In leges e-
nim diuinas impiè agere impune non cedit: ſed hoc tempus ſequens declarabit. 18.
Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præſens eſſet, 19. miſit
Iaſon facinoroſus, ab Ieroſolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas tre-
centas in ſacrificium Herculis; quas poſtulauerunt hi qui aſportauerant ne in ſacrificiis
erogarentur, quia non oporteret, ſed in alios ſumptus eas deputari. 20. Sed hæ o-
blatæ ſunt quidem ab eo, qui miſerat, in ſacrificium Herculis; propter præſentes autem
datæ ſunt in fabricam nauium triremium. 21. Miſſo autem in Ægyptum Apollo-
nio Mneſthei filio, propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cùm cognouiſſet
Antiochus alienum ſe negotijs regni effectum, proprijs vtilitatibus conſulens, profe-
ctus inde, venit Ioppen. & inde Ieroſolymam. 22. Et magnificè ab Iaſone & ciui-
tate ſuſceptus, cum facularum luminibus & laudibus ingreſſus eſt; & inde in Phœnicen

exer-

tas dotis nomine. 15. Cumque propoſuiſſent eas ſacerdotes Naneæ, & ipſe cum
paucis ingreſſus eſſet intrà ambitum fani, clauſerunt templum. 16. Cùm intraſſet
Antiochus: apertoque occulto aditu templi mittentes lapides percuſſerunt ducem, &
eos qui cum eo erant, & diuiſerunt membratim, & capitibus amputatis foras proiece-
runt. 17. Per omnia benedictus Deus, qui tradidit impios. 18. Facturi igitur quin-
ta & vigeſima die menſis Caſleu purificationem templi, neceſſarium duximus ſignifi-
care vobis: vt & vos quoque agatis diem ſcenopegiæ, & diem ignis qui datus eſt quãdo
Nehemias ædificato templo & altari obtulit ſacrificia. 19. Nam cùm in Perſidem
ducerentur patres noſtri; ſacerdotes, qui tunc cultores Dei erant, acceptum ignem de
altari occultè abſconderunt in valle, vbi erat puteus altus & ſiccus, & in eo contutati
ſunt eum, ita vt omnibus ignotus eſſet locus. 20. Cùm autem præteriſſent anni mul-
ti, & placuit Deo, vt mitteretur Nehemias à rege Perſidis, nepotes ſacerdotum illorũ,
qui abſconderant, miſit ad requirendum ignem; & ſicut narrauerunt nobis, non inue-
nerunt ignem, ſed aquam craſſam. 21. Et iuſſit eos haurire, & afferre ſibi: & ſacrifi-
cia, quæ impoſita erant, iuſſit ſacerdos Nehemias aſpergi ipſa aqua, & ligna, & quæ erãt
ſuperpoſita. 22. Vtque hoc factum eſt, & tempus affuit, quo ſol refulſit, qui priùs erat
in nubilo, accenſus eſt ignis magnus, ita vt omnes mirarentur. 23. Orationem au-
tem faciebant omnes ſacerdotes, dum conſummaretur ſacrificium, Ionatha inchoante,
ceteris autem reſpondentibus. 24. Et Nehemiæ erat oratio hunc habens modum:
DOMINE Deus omnium creator, terribilis & fortis, iuſtus & miſericors, qui ſolus es
bonus rex, 25. ſolus præſtans, ſolus iuſtus, & omnipotens, & æternus, qui liberas Iſ-
rael de omni malo, qui feciſti patres electos, & ſanctificaſti eos: 26. accipe ſacrificium
pro vniuerſo populo tuo Iſrael, & cuſtodi partem tuam, & ſanctifica. 27. Congrega
diſperſionem noſtram, libera eos qui ſeruiunt Gentibus, & contemptos, & abominatos
reſpice: vt ſciant Gentes quia tu es Deus noſter. 28. Afflige opprimentes nos, &
contumeliam facientes in ſuperbia. 29. Conſtitue populum tuum in loco ſancto
tuo, ſicut dixit Moyſes. 30. Sacerdotes autem pſallebant hymnos, vſquequo conſum-
ptum eſſet ſacrificium. 31. Cùm autem conſumptum eſſet ſacrificium, ex reſidua a-
qua Nehemias iuſſit lapides maiores perfundi. 32. Quod vt factum eſt, ex eis flam-
ma accenſa eſt: ſed ex lumine, quod refulſit ab altari, conſumpta eſt. 33. Vt verò
manifeſtata eſt res, renunciatum eſt regi Perſarum, quòd in loco, in quo ignem abſcõ-
derant hi qui trãſlati fuerant ſacerdotes, aqua apparuit, de qua Nehemias, & qui cum
eo erant, purificauerunt ſacrificia. 34. Conſiderans autem rex, & rem diligenter
examinans, fecit ei templum vt probaret quod factum erat. 35. & cùm probaſſet,
ſacerdotibus donauit multa bona, & alia atque alia munera, & accipiens manu ſua, tri-
buebat eis. 36. Appellauit autem Nehemias hunc locum Nephthar, quod interpre-
tatur purificatio. Vocatur autem apud plures Nephi.

HInc patet hanc epiſtolam, vtpote ſcriptam anno 188. Græcorum, datam fuiſſe poſt geſta Iudæ, Ionathæ, & Simonis lib. 1. deſcripta, ideoque aptè ſubnecti fini libri primi. Liber primus enim finitur in morte Simonis, quæ contigit anno Græcorum 177. Quare vndecim annis poſt Simonis mortem ſcripta fuit hæc epiſtola, ſiue liber hic ſecundus Machab. Prior verò epiſtolæ pars ſcripta anno 169. Græcorũ, ſcripta fuit paulò antè captiuitatem, & cædem Ionathæ: hæc enim facta eſt à Trysphone anno 170. Græcorum, vt dictũ. Ionathæ ſucceſſit Simon, vt dictum eſt lib. 1. cap. 13. v. 41. Quare pars hæc epiſtolæ hoc ordine temporis collocanda foret l. 1. c. 12. ante v. 39.

Vers. 1. FRATRIBVS QVI SVNT PER ÆGYPTVM IVDÆIS SALVTEM DICVNT FRATRES, QVI SVNT IN IEROSOLYMIS IVDÆI] Ægyptus enim abundabat Iudæis, tum quia eis erat vicina, tum quia Ptolemæus Lagi primus poſt Alexandrum Magnũ Ægypti rex 120. millia Iudæorum captiua in Ægyptum duxerat, tum quia iam recenter ſub Ptolem. Philometore Onias filius Oniæ tertij Pont. templum magnificum Heliopoli in Ægypto cõſtruxerat ſimile Ieroſolymitano, ibique Pontifi- A cem agebat, ad quod proinde multi Iudæorũ confluebant, præſertim quia in Ægypto tuti erant à Seleucidis, puta ab Antiochis, & Demetrijs, qui continuè Iudæam infeſtabant. Scribunt ergo Iudæi è Ieroſolymis ad Iudæos, qui erãt in Ægypto, quaſi ad fratres, id eſt cognatos, & cõtribules ſuos amicas, & fraternas litteras, tum vt eos in vera fide, religione, & vnione cum Synagoga ſiue Eccleſia contineant, ne ſcilicet à Ieroſolymis, & templo faciant ſchiſma ob templum ſuum Heliopolitanum, ſicut eodem tempore Iudæi in Samaria degentes erigendo templum in monte Garizim ſchiſma fecerunt à Iudæis, & templo Ieroſolymitano, vt patet Ioan. 4. Vide de templo Heliopolitano Ioſephum lib. 12. cap. 1. & 6. & lib. 13. c. 6. Ad ſchiſma ergo hoc tollendum, Iudæi è Ieroſolymis, ac Iudas hanc epiſtolam ſcripſerunt ad Iudæos in Ægypto commorantes.

ADAPERIAT COR VESTRVM IN LEGE SVA] q. d. Deus luce cæleſti per gratiam ſuam vos illuminet, & inflammet vt legem eius plenè cognoſcatis, & cognitam adimpleatis, præſertim verò vt à templo veſtro Heliopolitano Pontifice proprio, & ſacrificijs à Deo vetitis ibidem ad Ieruſalem, noſtrumque tem- Vers. 4.

templum & Pontificem Ionatham poſtliminio re-deatis. Deus enim vetuerat alibi, quàm in templo Ieroſolymitano ſibi ſacrificari. Deuter.c.12.v.11. & Leuit.7.3.

Et faciat pacem] tum à bellis, tum potiùs à templi diuiſione, & ſchiſmate, vt nobiſcū in vnam ſynagogam coaleſcatis, & ad vnum nobiſcum templum conuertatis, ibique feſtum ſcenopegiæ, vt ſequitur, celebretis.

Vers.7. Regnante Demetrio (iuniore dicto Nicanore, Demetrij Soteris filio) anno 169.] Græcorum, hic enim fuit annus tertius regni Demetrij, qui poſt triennium, anno ſcilicet 172. Græcorum, captus fuit ab Arſace rege Partorum, vt dictum eſt 1.Machab.14 v.1.& 3.

Ex quo recessit Iason] de quo c.4.v.7.

Vers.8. Portam succenderunt] q.d. inſtigante impio Iaſone Antiochus per ſuos ſatellites portas Ieruſalem, & templi ac reliquarum Iudææ ciuitatū ſuccendit. Verùm oravimus ad Dominum, et exauditi sumus, vt per virtutem Iudæ Machabęi templi profanati fieret purgatio, nouaque dedicatio, in quo proinde iam nouè dedicato obtulimus sacrificium, reliquaque in priſtinum ſtatum reſtituimus, nimirum accendimus lucernas ſeptem in candelabro aureo ſepticipiti, et proposuimus panes 12. tribus Iſrael in menſa panum propoſitionis.

Vers.9. Et (id eſt idcircò) nunc frequentate (& frequentando celebrate) dies scenopegiæ] id eſt feſtum Encæniorum inſtitutū à Iuda Machabæo in memoriam purgationis, & nouæ dedicationis templi ab eo factę, idque die 25. menſis Caſleu, qui noſtro Nouembri reſpondet. Nota feſtum ſcenopegiæ propriè erat feſtum Tabernaculorum, quod per octo dies celebrabatur in menſe Tiſri, id eſt in Septembri, hic verò per Catachreſim feſtum Encæniorum vocant feſtum ſcenopegiæ, quia hoc illi erat ſimile: vtrumque enim celebrabatur magnâ totius populi lætitiâ cum ramis, thyrſis, tubis, & tympanis per octo dies, vt patet 1.Machab.4.52. & 2.Machab.10.6. vbi dicitur feſtum Encæniorum inſtitutum, & celebratum fuiſſe *in modum feſti Tabernaculorum*; vnde vocatur *Scenopegia Caſleu*, non Tiſri. Hortantur ergo, vt Iudæi in Ægypto celebrent feſtum Encęniorum per viridium ramorum geſtationem, per clangorem tubarum, ſimiliaque ſigna lætitiæ, non autem vt in templo Heliopolitano victimas Deo offerant: hoc enim lege Dei erat vetitum. Sic Machabæi profugi in montibus celebrarunt Scenopegiam cum thyrſis ſine ſacrificijs, vt patet c.10.6.

Vers.10. Anno 188. (Græcorum) populus qui est in Ierosolymis, et in Iudæa, senatusque et Iudas] Hic Iudas, ait Rupert. l.10.de victor. verbi Dei c.15. Serarius, Salianus, Mariana, & alij, videtur eſſe auctor huius poſterioris epiſtolæ, adeoque totius huius libri ſecundi Machab. nimirum Iudas Eſſenus, qui, vt ait Ioſephus lib.13.c.19. hoc tempore ob donum prophetiæ magnæ apud omnes erat exiſtimationis, & poſt 20. annos Antigono Ioannis Hyrcani filio mortem prædixit, quæ & paulò pòſt ſecuta eſt. Additque Ioſephus eius prædictiones nunquam feſelliſſe, ſed reipſa ſemper eueniſſe.

Sanchez tamen putat hunc Iudam fuiſſe Ioannis Hyrcani Ducis, & Pontificis filium, qui hoc tempore patri ſucceſſerat, eratque Dux & Ponti-

A fex Iſraelis teſte Ioſepho lib.20. Antiq. c.8. Vbi addit Iudam hunc alio nomine dictum fuiſſe Ariſtobulum, ac per vnum annum dumtaxat regnaſſe: quare mortuum ſine filio regnum, & Pontificatum reliquiſſe fratri ſuo Alexādro, qui alio nomine dictus eſt Iannæus. Verùm obſtat quod hic Iudas ſiue Ariſtobulus primus ſibi diadema impoſuerit, ſeque regem Iudææ nominarit, ac matrem ſuam fame necarit in vinculis: fratrem verò ſuum Antigonum iam nominatum occiderit, reliquos autem fratres in vinculis habuerit, quoad vixit, teſte Ioſepho lib.13. Antiq.c.19. & 20. quæ omnia Scriptore hagiographo videtur indigna. Adde Ariſtobulum hunc regnaſſe anno non 188. vt hic dicitur, ſed 206. Græc. vti oſtendit Salianus, & alij. Quare hoc anno 188. adhuc Iſraeli præerat pater

B Ariſtobuli Ioannes Hyrcanus, cuius proinde potiùs quàm Ariſtobuli filij, erat ſcribere hāc epiſtolam. Denique Bellarm.l.1.de Verbo Dei c.15. putat hunc Iudam eſſe Iudam Machabæum. Verùm is iam ante 36. annos in prælio occubuerat.

Porrò hic incipit poſterior epiſtola, hicque eius eſt titulus. Duas enim hic iungi epiſtolas cenſent Rupert.lib.10.c.15. Gloſſa. Lyran. Bellarm. Melchior Canus l.2.de locis c.11. Medina lib.6.de fide c.13. Sed veriùs videtur non duas, ſed vnā dumtaxat eſſe epiſtolam ſcriptam an.188. Græc. in qua tamen refricent, & renouent epiſtolam à ſe ſcriptam anno 169. Græc. q.d. hæc quidem illo anno ſcripſimus, hoc autem anno ſcribimus vobis quæ ſequuntur: ſed pro ea locutione, repetunt ſalutationem, cum appoſitione propriorum nominum, eorum qui literas mittunt, & eorum ad quos mit-

C tuntur, quæ initio fuerant prætermiſſa. Ita Salianus & Sanchez.

Aristobulo magistro Ptolemæi regis, qui est de genere Christorum (id eſt vnctorum oleo ſancto) sacerdotum] Ariſtobulus hic, ait Rabanus, fuit natione Iudæus, ſed peripateticus philoſophus eſſe agnoſcitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Moyſen commentarios ſcripſit, vt chronographi produt. ita Raban. Intelligit autem Euſebium, cuius illa ſunt verba in chron. ſub init. regni Philom. *Ariſtobulus*, inquit, *cuius ſecundus Machabæorum liber initio meminit, quemq; Ariſtotelicæ peritum fuiſſe philoſophiæ conſtat, ſimiliter manus, & cetera membra, quando de Deo dicuntur, intelligenda eſſe in libro, quem ad Ptolemæum ſcripſit, declarat &c.* Idem aſſerit Clemens Alexandrinus lib.5. Strom. Addit Euſeb. eum oriundū fuiſſe ex Paneadi vbi Iordanis eſt origo. *Videtur autem*, ait Salia-

D nus, *nomē magiſtri regis adeptus, vel ex illo ſcripto libro, in quo regem Philometorem docebat, vel quod eum de rebus Moſaicæ legis doceret, quæ deinde libro illo ſit complexus.* Alij tamen cenſent eum fuiſſe magiſtrum Ptolemæi Lathuri, qui fuit filius Ptole. Phyſcon. hæc enim verba ſonare videntur: Nam vt ait Rupert. loco citato, *cōſueuerant Ægypti reges iam indè à temporibus Ptol. Philadelphi (qui legē per 72. ſibi fecit interpretari) magiſtros habere Iudæos.* Vbi nota Phyſcon erat frater iunior Philometoris: vnde ei illiberi defuncto in regno ſucceſſit, iſque hoc tempore regnabat: vnde filio ſuo Lathuri Ariſtobulum ſacerdotem Iudæum videtur dediſſe magiſtrum.

Gratias agimus ipsi, vtpote qui adversus talem regem dimicavimus] qui poſteà in Perſide occiſus fuit à ſacerdotibus Deæ Naneæ, vt ſequitur. Vers.11.

Quæres

Quæres, quiſnam fuerit hic rex? Primò aliqui cenſent fuiſſe Antiochum magnum, qui pater fuit Antiochi Epiphanis ac cũ Hannibale contra Romanos pugnans, victus eſt à Scipione, qui inde cognomen Aſiatici accepit. Verùm hic Antiochus ante annos 58. erat defunctus, nimirum anno 124. Græc. Adde, hic Iudæorum non fuit hoſtis, ſed amicus, teſte Ioſepho l. 12. c. 3.

Secundò, alij accipiũt Antiochum Epiphanem, qui Iudæorum, & templi fuit hoſtis acerrimus. Ita Torniellus, Bellarm. loco citato, & Pererius lib. 9. in Danielem. Verùm Epiphanes non fuit occiſus in templo Naneæ, vt hic dicitur, ſed in Babylone percuſſus à Deo expirauit, vt audiemus c. 9. Reſpondet Eman. Sa epiſtolam hanc non habere auctoritatẽ S. Scrip. ſicut nec alias epiſtolas Spartiatarum, Romanorum, & aliorum hiſce libris citatas, ac proinde falli poſſe, & errare, ſed S. Scrip. ſolùm narrare ita illos ſcripſiſſe. Verùm hoc durum eſt dicere. Sic enim idem de toto hoc libro, qui eſt Epiſtola Iudę, & Ieroſolymitarum ad Iudæos Ægyptos dici poſſet: quod abſit.

Tertiò, & veroſimillimè Serarius, & Salianus hic, ac Rupert. l. 10. de victor verbi Dei c. 16. Michael Medina l. 6. de recta in Deum fide c. 13. Sigonius in l. 2. Sulpitij cenſent hunc eſſe Antiochũ Sedetem filium Demetrij Soteris, & fratrem Demetrij Nicanoris, qui Nicanore ab Arſace capto regnum Aſiæ, & Syriæ occupauit: hic enim vt audiuimus lib. 1. c. 15. ſub Simone Pontifice, & ſub Ioanne Hyrcano Simonis filio Iudæos afflixit, & Ieroſolymam, in eaque Ioannem teſte Ioſepho obſedit, ſed vrgente bello Parthico cum Ioanne, & Iudæis pacem inijt, eoſque ſecum contra Parthos duxit, vbi & perijt. Sedetes enim hoc tempore regnabat, cùm Epiphanes, eiuſque pater iam pridem erat vita functus.

Vers. 12. Ipse (Deus) enim ebvllire facit de Perside eos], qvi pvgnavervnt contra nos et sanctam civitatem] puta Ieroſolymam quam Sedetes obſedit teſte Ioſepho. Hic verſus difficilis eſt, nam τὸ *de Perſide* non eſt in Græco hoc loco, ſed in fine verſus hoc modo: *Ipſe enim ebullire fecit eos, qui pugnauerunt contra nos, & ſanctam ciuitatem in Perſidem.* Vnde Salianus pro *de Perſide* cenſet legendum *in Perſidem*, vt ſenſus ſit q.d. Deus fecit, vt Sedetes hoſtis noſter magnis copijs, & ardoribus quaſi ebulliens, & æſtuans irrueret in Perſidem ibique periret. Verùm omnia exemplaria habent *de Perſide*. Quare nonnulli hunc ſenſum dant q.d. Deus fecit, vt Sedetes non ſolùm ex Syria, ſed etiam D ex Perſide magnas colligeret copias ex reliquijs, quas ibi frater eius Demetrius Nicanor victus, & captus ab Arſace reliquerat. Vnde & factum eſt, vt inſtar fratris ſui ibidem à Perſis cæderetur. Verùm hic ſenſus non rectè cohæret cum eo, quod ſequitur. *Nam cum in Perſide &c.* vbi eius cædes narratur.

Dico ergo pro *ebullire fecit*, Græcè eſt ἐνεξέβρασεν, id eſt eiecit, expuit, euomuit; ἐκβράζειν enim ſignificat eijcere, ebullire, exæſtuare, exundare, expellere, ac tribuitur mari, quod in æſtu efferueſcẽs conchylia, & cadauera in littus eijcit; item ollæ bullienti quæ exundans ſpumas, aquaſque euomit, vnde ἐκβράσματα vocantur reliquiæ nauis è naufragio in littus reiectę: item papulę, quæ poſt morbum in labijs erũpunt. Senſus ergo eſt q.d. Deus fecit Ant. Sedetem hoſtem noſtrum cum ſuis co- A pijs feruẽtibus ebullire de Perſide, id eſt eum quaſi morticinum ſiue cadauer eiecit, expulit, euomuit de Perſide: nam fecit vt in Perſide in templo Naneæ volens illud expilare, à ſacerdotibus occideretur, vt ſequitur. Ergo τὸ *ebullire* tria ſignificat. Primò magnam copiam, & ardorem militum Sedetis, ſcilicet quod quaſi muſcæ, vel ranæ numeroſiſſimę ex aqua, id eſt ex Syria, & Perſide ebullierint, & inuaſerint Perſidẽ omnibus vndique ad eam prædandam confluentibus. Secundò quod in Perſide magno numero ſint occiſi, & mortui, ſicut muſcę, & ranæ, paulò poſtquam natæ ſunt ex aqua, in eadem ſuffocantur, & moriuntur. Tertiò quod Perſia eos iã cadauera factos à ſe in ſepulchra, & abyſſum expulerit, & eiecerit, ſicut mare cadauera expuit, & in littus euomit.

Nam cvm in Perside esset Dvx ipse] q.d. Vers. 13. B cùm Ant. Sedetes rex, & dux exercitus Perſidem inuaderet) et cvm ipso immansvs (Græcè *ἀνυπόστατος* id eſt *irreſiſtibilis* (cui reſiſti vix poterat) exercitvs cecidit (Gręcè κατεκόπησαν, id eſt *percuſſi ſunt*) in templo Naneæ] diſſentiunt à Script. & inter ſe hiſtorici prophani (ideoque non eis ſed S. Scrip. hic credendum eſt) de modo necis, & mortis Ant. Sedetis. Nam Ioſeph. & Iuſt. l. 38. aſſerunt eũ in prælio à Parthis ſiue Perſis occiſum. Appianus in Syriacis aſſerit eum à Parthis victum ſeipſum interemiſſe. Ælianus l. 10. de anim. cap. 34. eum ſe præcipitem deieciſſe. Euſebius. *Arſaches Parthus*, inquit, *Antiochum interfecit.* Alij putant eum è fratre ſuo Demetrio ab Arſace dimiſſo, ac regnum ſuũ repetẽte fuiſſe occiſum. Verũ hæc diſſenſio arguit eos nil certi hac de re habuiſſe, ac varijs falſiſque C vulgi rumoribus fidem habuiſſe. Quare credendũ eſt S. Scrip quæ hic aſſerit eum in templo Naneæ cùm illud expilare vellet, à ſacerdotibus lapidatũ, & occiſum.

Porrò Nanea erat Dea Gentilium, quæ vel fuit Diana, vt opinatur S. Tho. Lyr. Perer. & Pagnin. in nom. Heb. *Nanea*, ait, *lingua Perſica eſt Diana*, vel potiùs Venus, vti ex Agathia, Beroſo, Clemente, Athenodo, Symmacho, Gyraldo, & alijs oſtendit Serarius, & Salianus; Perſæ enim tam Venerem, quàm Dianam colebant, ſed quæ ſequuntur magis congruunt Veneri.

Etenim cvm ea habitatvrvs venit ad Vers. 14. Locvm (templum Naneæ) Antiochvs, et amici eivs, et vt acciperet pecvnias mvltas dotis nomine] Pro *habitaturus* Græcè eſt συνοικεῖν, id eſt habitaturus cùm illa quaſi cum coniuge D ſua. Finxit ergo Antiochus ſe cũ Dea Nanea velle coniugium inire, vt hoc honeſto prætextu templum eius expilaret, quaſi omnia eius donaria loco dotis accepturus foret, ſed ſacerdotes fraudem, & ſpolium ſubodorati, dotem non gemmarum, ſed lapidum dederunt, id eſt lapidauerunt, & occiderunt.

Porrò priſci reges nonnulli olim volebant haberi, quaſi Dij quidam terreſtres, ac proinde cum Deabus coniugia ſe inire iactabant. Audi Senecam l. 1. ſuaſoriarum. *Deſponderunt Athenienſes Antonio in matrimoniũ Mineruam: Antonius ait ſe ducturum, ſed dotis nomine imponere ſe illis mille talenta.* Sic Antiochus Gryphus Lunæ ſe maritum iactauit; Numa Egeriæ, Anchiſes Veneris (ex qua fingitur Ænea genuiſſe) Heliogabus Vraniæ, Peleus Thetidis; vnde nõnulli putant à Peleo ritum illum manaſſe, quo Veneri Thetidẽ, id eſt mare quotannis

in

feſto Aſcenſionis ſolenni ritu iacto in mare annulo ſponſalitio ſibi deſpondent. Porrò horum cum Deabus regalium connubiorum luculenti teſtes ſunt Ioſephus, Plutar. in vita Marci Craſſi, Xiphilinus, Herodotus, Iſocrates, & Suetonius, qui in vita C. Caligulæ c. 21. ſcribit eum ſe Veneris maritum vendicaſſe.

Vers. 15. Cvmqve proposvisset (promiſiſſent Ant. Sedeti ſe illi pro dote daturos) eas (pecunias) sacerdotes Naneæ, et ipse cvm pavcis ingressvs esset intra ambitvm fani, quaſi ſacros nuptiarum ritus celebraturi, clavservnt templvm.

Vers. 16. Cvm intrasset Antiochvs, apertoqve occvlto aditv templi (in ſuperiori laqueari, vel in parietibus templi, inde) mittentes lapides (Græcè *lapidibus fulminantes*) percvsservnt dvcem (regem Ant. Sedetem) et diviservnt membratim, et capitibvs ampvtatis foras proiecervnt] in eius milites, & vulgus ſpargentes Sedetem cum ſuis ab aliquo Deo Antiochi riuali, qui Deam Naneam ſibi ambiebat ſponſam cæſum, & fulminatum eſſe ne ipſi quaſi necis auctores à militibus Sedetis cæderentur. Atque hinc tam variæ in vulgus de morte Sedetis, vtpote occulta, emanarunt ſententię, quas ex Iuſtino, Appiano, & alijs recenſui v. 13.

Itaque Iudæi hic pro cęſo Sedete tanto tyranno, & hoſte ſuo Deo gratias agunt. Quare ridiculè Scaliger, & nõnulli alij ſcribunt Antiochum in tẽplo Naneæ non cæſum, ſed fuga elapſum ſaluum Antiochiam rediiſſe.

Vers. 18. Factvri igitvr qvinta et vigesima die mensis Caslev pvrificationem templi] hoc eſt celebraturi die 25. Caſleu feſtum Encæniorum in memoriam purificationis, & nouæ dedicationis templi factæ à Iuda Machabæo 1. Machab. 4. verſ. 52.

Necessarivm dvximvs significare vobis vt et vos qvoqve agatis diem Scenopegiæ, id eſt feſtum Encæniorum ſimile Scenopegiæ, vt dixi v. 9. et diem ignis] Eadem enim die 25. Caſleu cũ in Encænijs iam dictis offerrent ſacrificia ignis, à Deo cælitus in illa miſſus fuit ad ea comburendum, ideoque inſtitutum eſt feſtum dati ignis quod eodem die 25. Caſleu, vel certè poſtero die (vt feſtum ignis proprium ſibi haberet diem) celebrabatur: cuius rei hiſtoria fusè in ſequẽtibus enarratur.

Vers. 19. Nam cvm in Persidem (id eſt in Chaldæam ſiue in Babylonem à Nabuchodonoſor) dvcerentvr Patres nostri] Chaldæa hic vocatur Perſis, tum quia multi Iudæi abducti in Chaldæã ſparſi fuere per Perſiam, Mediam, aliaſque regiones Chaldæis ſubditas: tum quia tempore Nehemiæ, quo datus fuit ignis, monarchia Chaldæorũ tranſlata erat ad Perſas: tunc enim Artaxerxes rex Perſarum dominabatur tam Chaldæis quàm Perſis: quare omnes regiones tunc Perſis ſubiectæ, inter quas erat Chaldæa, vocatur Perſia, vti ex S. Chryſ. Lucano, & alijs probat Serarius.

Acceptvm ignem de altari abscondervnt in valle vbi erat pvtevs altvs et siccvs] id eſt ignem in puteo, qui erat in valle, abſconderunt. Ignis hic, vt patet Leuit. 9. 24. primitus à Deo datus fuit Aaroni, cùm is primò in altari à Moſe fabricato ſacrificium obtulit: hoc enim igne cælesti concrematum fuit, vt ſcilicet Deus illud approba-

A ret, ſibique gratum oſtenderet: vnde & iuſſit illum ignem additis lignis & fomentis deinceps ſemper conſeruari, vt non niſi illo igne diuino poſterorũ ſacrificia Deo cõburerentur Leuit. 6. 12. vnde ca. 10. 61. Deus occidit Nadab, & Abiu eò quòd igne prophano thurificaſſent. Exciſo verò à Chaldæis cum vrbe altari, & templo ignem hunc ne periret ſacerdotes extulerunt, & abſconderunt in valle, & puteo iam dicto, ſperantes Deum ignem hũc poſt ſuum è Babylone reditum reſuſcitaturum. Ita Rupert. l. 10. de victor. verbi Dei c. 18. *Ignem*, ait, *morientem, qui nutriri non poterat, qui vbi nutriretur non habebat, illi reſuſcitandum commiſerunt, in quo eſt ſpes reſurrectionis mortuorũ, nec eos fefellit ſpes. Quomodo?* quia hanc eorum ſpem Deus hic per Nehemiam explicuit. Simili modo horum ſacerdotum fidem, ſpem,
B & pietatem laudat S. Ambr. l. 1. Offic. c. 14. *Nõ illi*, inquit, *ſtudio ſuis aurum defodere, argentum abſcondere, quod ſeruarent poſteris ſuis, ſed inter extrema ſua honeſtatis curam habentes, ſacrum ignem ſeruandum putarunt: ne eum vel impurum contaminarent, vel defunctorũ ſanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Perſidem ſolâ religione liberi, quoniam ſola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Poſt plurimum verò temporis quando placuit Deo, dedit hanc mentem regi Perſarum, vt inſtaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hieroſolymis vſus iuberet. Cuius gratia muneris Nehemiam ſacerdotem Rex Perſarum direxit. At ille ſecum direxit illorum ſacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio ſolo ſacrum ne periret ignem abſconderant.*

Vt mitteretvr Nehemias a rege Persidis] Nehemias ter miſſus fuit à rege Perſidis in Vers. 20.
C Iudæam, primò à Cyro anno primo monarchiæ eius: tunc enim Nehemias cum Zorobabel, Eſdra & Ieſu Pont. è captiuitate Babylonica rediję in Ieruſalem, adeoque vnus fuit è redeuntium primoribus, & Ducibus, vt patet 1. Eſdræ 2. v. 2. & Nehemiæ 7. v. 7. & 65. ſecundò miſſus fuit ab Artaxerxe Longimano an. regni eius 20. Nehem. 2. 1. tertiò ab eodem miſſus fuit an. regni ſui 32. vt patet Nehem. vlt. v. 6. Quęritur ergo de qua miſſione hic ſit ſermo, & conſequenter, quando contigerit hæc miſſio ignis de cælo facta Nehem. Franc. Ribera lib. 5. de templo c. 17. veriſimiliter hæc de ſecunda miſſione accipit, hæc enim propria fuit miſſio ſolius Nehemię. Quare hęc contigiſſe an. 20. Artaxerxis in feſto Tabernaculorum, quod primum ſolenniter celebrauit Nehemias poſt ſuum è Perſide reditũ, vt patet Nehem 7. ideoque illo feſto,
D cùm iuxta legem ſacrificia ſtatuta offerret ignem è cælo à Deo miſſum, ſacrificia inflammaſſe & cõſumpſiſſe. Quocirca in memoriam huius beneficij Iudæos deinceps feſtum dati ignis celebraſſe ipſo feſto Tabernaculorum, quo primitus erat datus, atque hac de cauſa hic dici v. 9. *Et nunc frequentate dies ſcenopegiæ.*

Verùm probabilius eſt datũ à Deo fuiſſe ignem paulò pòſt primam Nehemiæ miſſionem factam à Cyro, nimirùm anno ſexto Darij Hyſtaſpis die tertio menſis Adar, id eſt Februarij. Tunc enim perfecta fuit fabrica noui templi, eiuſque facta eſt ſolennis dedicatio cum oblatione plurimarum victimarum, vt patet Eſdræ 6. v. 15. & 16. Ergo nũc datus fuit cælitus ignis ſacer: quo victimæ comburendæ erant iuxta Leuit. 6. 12. vbi vetatur ne igne communi, & prophano victimæ crementur, idque iubetur, vt ſacerdotes ignem ſacrum è cælo

miſſum

miſſum Leuit. 8. ſemper foueant, & conſeruent. Alioqui enim Hebræi per annos 70. (tot enim fluxerunt ab anno ſexto Darij, quo dedicatum eſt per ſacrificia templum vſque ad an. 20. Artaxerxis, qui Nehemiam ſecundò miſit in Iudæam) caruiſſent in templo igne ſacro, omneſque ſuas victimas per ignem laicum, & prophanum immolaſſent, quod Deus lege ſua vetuerat.

Dices: anno ſexto Darij Nehemias erat iuuenis, ac digniores eo erant Zorobabel, Eſdras, & Ieſus Pontifex: quare ijs potiùs tribuenda foret hæc ignis miſſio, quam Nehemiæ. Reſp. omnes hi erãt coæui Nehemiæ, ideoque cum eo ætate pares vel ſuppares. Nehemiæ autem hæc potiùs tribuuntur, quàm alijs, Primò ob zelum religionis, quo præcellebat. Secundò, ob eius nobilitatem & dignitatem, fuit enim ipſe vnus è primis Iudæorum à Babylone redeuntium Ducibus. Tertiò, quia ipſe in magno honore fuit apud Artaxerxem, adeoque eius pincerna; vnde ab eo creatus fuit Gubernator, & Princeps Iudææ, ac Ieroſolymæ muros, & domos reædificauit; vrbemque optimis legibus imbuit, & ſtabiliuit, quæ omnia patent ex libro Nehemiæ.

Dices ſecundò: ex dictis ſequitur die tertia Adar, id eſt Februarij quo datus fuit ignis, celebrandum eſſe feſtum ignis, non autem die 25. Caſleu, vt hic dicitur. Reſp. ante Antiochum Epiphanem & Iudam Machabæum feſtum ignis celebratum fuiſſe eo die, quo datus erat, ſcilicet die tertiò Adar. Verùm quia Ant. Epiphanes templũ prophanans, ignem ſacrũ quoque cælitus datum extinxit, vel ſuſtulit; hinc Iudas Machabęus templum purificans, ac altare & victimas reſtituẽs die 25. Caſleu eodem die ignem hunc ſacrum à Deo rurſum accepit, ideoque eodem, vel certè poſtero die quaſi proprio feſtum dati, vel potiùs redditi ignis celebrandum ſanxit. Iudas enim extincto igne ſacro non poterat ſacrificare igne prophano: hoc enim lege erat vetitum, quare neceſſe fuit, vt Deus ignẽ hunc reſtitueret. Id fecit cùm è lapidibus templi, & altaris olim ſub Nehemia ignitis, rurſum ſub Iuda Dei iuſſu ignis hic ſacer emicuit, vt disertè aſſeritur c. 10. 3. vbi de Iuda dicitur: *Et purgato templo aliud altare fecerunt, & de ignitis* (olim ſub Nehemia) *lapidibus igne concepto ſacrificia obtulerunt.* Hoc autem cõtigit in purificatione, & noua dedicatione templi, quæ à Iuda facta eſt die 25. Caſleu, vt ibidem dicitur v. 5. ita Sanchez: lapides, inquit, ignitos illos intelligo, quos Nehemias aquâ craſſâ perfudit, quam imbiberunt primùm, deinde igne, qui ex aqua illa exarſit combuſti ſunt: quare in lapidibus hiſce videntur ſacri ignis ſemina in poſterum eſſe ſeruata: nam ex illis tempore Iudæ eadem flamma emicuit. Ita quoque Serarius qu. 13. Vnde Gorionides: *Cùm*, inquit, *compoſuiſſent ligna, non inuenerũt ignem ſanctum, ſed clamarunt ad Dominũ: & exijt ignis à lapide, qui erat altari ſuppoſitus, adijcientes ei ligna durauit ille ignis vſque ad captiuitatem tertiam*, quæ videlicet accidit Veſpaſiani tempore. Errant ergò Hebræi dicẽtes ignem ſacrum, & cæleſtem defuiſſe in ſecundo templo, quod poſt reditum è Babylone ædificatum eſt.

Vers. 21. ET SACRIFICIA, QVÆ IMPOSITA ERANT, IVSSIT SACERDOS NEHEMIAS ASPERGI IPSA AQVA] idque bis, ſemel ad victimas concremandas, ſecundò ad lapides igniendos, eiſque vim igniendi inſerendum, de quo v. 31. & 32. Ita Sanchez.

Vers. 22. TEMPVS AFFVIT, QVO SOL REFVLSIT, QVI PRIVS ERAT IN NVBILO, ACCENSVS EST IGNIS MAGNVS] Videtur Deus hic ſole vſus, eiuſque radijs ex aqua craſſa eduxiſſe vapores craſſos, illoſque aſſiduè radijs ipſius ſiderando inflammaſſe, itaque ignem produxiſſe vti producuntur in aëre ex vaporibus vi ſolis cometæ, ſtellæ errantes, ignes fatui, halones, dracones igniti &c.

Tropol. Ignis hic repræſentat Spiritum S. qui in ſpecie ignis ſedit ſuper Apoſtolos in die Pentecoſtes, eiſque igneas mentes, & linguas indidit vt totum orbem igne amoris diuini accenderent, adeoque homines inſtar aquæ craſſæ frigidos, & torpidos, efficerent igneos, & flammeos. Ita S. Ambr. lib. 1. Offic. 14. *Ille*, inquit, *ignis typus Spiritus S. fuit, qui deſcenſurus erat poſt Domini aſcenſionem, & remiſſurus peccata omnium: qui quaſi ignis inflammat animum, ac mentem fidelem.* Vide Riberam l. 5. de templo c. 17. vide quoque ea, quæ de hoc igne fusè annotaui Leuit. 9. 23. vbi 17. analogias huius ignis, & charitatis recenſui. Audi S. Chryſ. hom. 11. ad Hebr. *Nonne*, ait, *admirantur ignem olim deſcendentem omnia conſumpſiſſe? Poteſt fieri, vt ignis quoque nunc deſcendat illo longè admirabilior: & omnia quæ ſunt propoſita, conſumat, imò verò non conſumat, ſed in cælũ tollat. Is enim ea, quæ offeruntur, non in cinerem redigit: ſed dona à Deo offerre. Tales erant Cornelij orationes Actor.* 10.

Vers. 23. IONATHA INCHOANTE] Ionathas hic non fuit Summus ſacerdos, vt aliqui putant, ſed Leuita, & cantor, imò cantorum præfectus, cuius tunc erant vices. Ita Lyran. & Serar.

Vers. 31. CVM AVTEM CONSVMPTVM ESSET SACRIFICIVM (ſcilicet igne ex aqua lapidum emicante cõcrematum) EX RESIDVA AQVA NEHEMIAS IVSSIT LAPIDES MAIORES PERFVNDI.

Vers. 32. QVOD VT FACTVM EST, EX EIS FLAMMA ACCENSA EST: SED EX LVMINE QVOD REFVLSIT AB ALTARI, CONSVMPTA EST] q. d. ignis & flamma lucida, ardenſque quæ combuſſerat victimas in altari, ex eo exiliens abſumpſit flammam ex aqua in lapidibus maioribus accenſam, idque primò, quia lumen maius altaris offuſcebat, & abſumebat lumen minus lapidum. Secundò, quia ignis hic ex lege Leu. 6. 12. in ſolo altari reſtare debebat, quaſi ignis ſacer, eique proprius ad victimas comburendas: quare in lapidibus reſtare non poterat ne quis eo ad ſuperſtitionem abuteretur. Tertiò, vt ſignificaretur ignis hic non vi ſolis, ſed Dei (cuius Symbolũ erat altare) ſole quaſi inſtrumento addentis, iſtique maiorem vim ad ignem ex aqua producendum ſtudentis in lucem prodijſſe. Quartò, vt ignis hic lapides ignitet, eiſque vim, non phyſicam, ſed moralem inderet ad ignem in neceſſitate producendum, vti eum produxerunt in purificatione & dedicatione templi factâ à Iuda Machabæo. Ita Sanchez.

Vers. 33. RENVNTIATVM EST REGI PERSARVM] putà Dario Hyſtaſpis, cuius anno ſexto hæc contigerunt, vt dixi: vel vt alij volunt Artaxerxi Longimano Darij nepoti, cuius pincerna erat Nehemias.

Vers. 34. CONSIDERANS AVTEM REX] Serarius pro *conſiderans* cenſet legendũ *conſerans*, vel *obſerans*. Græcè enim eſt περιφράξας, id eſt *circumſepiens fecit ei tẽplum* q. d. rex igni templum ſtatuit, illudque ſepto circumdedit ad loci reuerentiam.

FECIT EI TEMPLVM] Primò S. Ambr. 1. Offic. 14. ait regem in loco vbi inuẽta fuerat aqua craſſa, poſteà verſa in ignem, ædificaſſe templum. Perſæ enim

A enim colebant ignem vt Deum teſte Briſſonio l. 2. de regno Perſarum. Secundò Genebrardus in notat. chronicis, & Beda in c. 2. Eſdræ quos citat, & laudat, Serarius q. 14. cenſent regem eodem loci ſacrum aliquod ædificium, qualis erat probatica piſcina, conſtruxiſſe; Græcum enim *ἱερὸν* ſignificat locum illum, qui anteà prophanus erat, factum eſſe ſacrum, vt iam in eo quædam Dei eſſet veneratio, ac numinis religio: vnde eum rex circumſepſit, vt habet Græcus. Tertiò Lyran. explicat q. d. Darius rex iuſſit reædificari templum Ieroſolymitanum. Verùm hoc iam erat reædificatum: in eo enim aqua craſſa verſa fuit in ignem. Quartò q. d. Artaxerxes rex templũ iam à Dario auo ſuo fabricatum, fecit, id eſt luculenter ornauit, & magnificè locupletauit. Sic Nabuchodonoſor. ait Daniel. 4. *Nonne hæc eſt Babylon quam ego ædificaui in domum regni*, id eſt auxi, ornaui, & regiam Monarchiæ Babyloniorũ conſtitui? Nam ante eum ædificata fuit Babylon à Nemrod Gen. 10. Sic Romulus dicitur Romam ædificaſſe, id eſt ornaſſe, & amplificaſſe; B nam vt ait Virgil. ante Romulum fuit *rex Euander Romanæ conditor arcis*. ita S. Tho. Lyran. Dion. Hugo, & Sanchez. Primus S. Ambr. ſenſus vti primò obuius, ita planiſſimus eſt. Perſæ enim templa plura igni extruxerunt, quæ inde *πυρεῖα* dicta ſunt (an tamen eodem loci, quo inuenta fuit aqua, hoc templum à rege erectum ſit, vti vult S. Ambr. S. Scrip. non exprimit.) Ignis enim elemẽtorum nobiliſſimum ſuo ſplendore, calore, actiuitate &c. expreſſum eſt ſymbolum Dei, & diuinitatis, iuxta illud: *Deus noſter ignis conſumens eſt*. Heb. 12. 29. vide dicta ibidem, & Exodi 3. 2.

VT PROBARET QVOD FACTVM ERAT] vt hoc miraculũ ignis ex aqua enati laudaret, celebraret, & ad perpetuam rei memoriam templo decoraret.

VERS. 36. APPELLAVIT AVTEM NEHEMIAS HVNC LOCVM NEPHTAR, QVOD INTERPRETATVR PVRIFICATIO] à rad. פטר *Pathar* quæ Hebr. aut Chaldaicè, Syriacè, Perſicè, & Arabicè ſignificat liberare, emittere, dimittere, ac tribuitur capto, qui è ſquallore, & ſordibus carceris liber, & purus dimittitur, ſicut hic templũ à Chaldæis profanatũ, ſqualidum & in ſordes, cinereſque verſum à Nehemia per dedicationem, & ſacri ignis è cælo deſcenſum purificabatur, ſanctificabatur, & Deo conſecrabatur. Hinc *Phatir* Arabicè vocatur *panis purus, & azimus*, & Chaldæus Exodi 23. v. 15. feſtum azymorum vocat *chagga depattiraia* חַגָּא דְפַטִּירַיָּא.

Ad *Nephtar* alludit *naphta*, quod eſt genus *bituminis*, ait Plin. l. 2. c. 205. *liquidi huic magna cognatio ignium, tranſiliuntq́, protinus in eam vndecumq́, viſam*, ſicut hic ignes tranſilierunt in aquam craſſam ad templi purificationem & ſanctificationem. Porrò apud veteres luſtratio, & purificatio fiebat per ſulphur, & ignem. Vnde Plin. l. 35. c. 15. *Habet*, inquit, *ſulphur in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos*, Videlicet putabant igni iſti ſulphureo, & bituminoſo cæleſtis, & diuini quid ineſſe, quod, quæ apud ipſos ſacra erant fulmina, & ſulgura, ſulphuris B odorem haberent, & eorum ipſa lux ſulphurea eſſet, vt ibidem à Plinio ſcriptum eſt. Hinc enim & *θεῖον* Græcè ſulphur appellantur, & quæ fulmine tacta eſſent loca, ſtudioſè procurarunt Romanij ariſque excitatis & bidentibus cæſis, *bidentalia* nominarunt. ita Gyral. ſyntagm. 17. & ex eo Serarius. Denique Syriacus textus hoc loco ſic habet. *Vocauerunt eum* (locum) *qui ſunt domus Nehemiæ* (Nehemitæ) *Genephar quod interpretatur mundities* (vel purificatio) *vocatur autem à multis Nephti*. Arabicus verò ſic: *Qui ſunt Nehemiæ vocarunt hunc locum Tebephta, quod interpretatur puritas. Vocatur autem apud plures Nephi* (Syrus) *Nephti* à rad. *nuph*, quæ multa ſignificat, ſcilicet lauare, aſpergere, agitare, cribrare. inde נֹפֶת *nophet* eſt fauus, & נָפַת *naphat* eſt regio, prouincia. *Nephi* ergo eſt locus mundatus, eleuatus, honoratus, ſacratus, & dilatatus. *Aphti* enim Syriacè ſignificat dilatare.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

NArrat Ieremiam in captiuitate Babylonica abſcondiſſe arcam, tabernaculum, & altare thymiamatis in monte Nebo. Inde v. 20. præfatur auctor huius libri ſecundi ſe geſta Antiochi Epiphanis, & Eupatoris, ac Iudæ Machabæi, & fratrum eius fusè à Iaſone, & alijs conſcripta breuiter enarraturum.

1. INuenitur autem in deſcriptionibus Ieremiæ prophetæ, quòd iuſſit eos ignem ac-
cipere qui tranſmigrabant: vt ſignificatum eſt, & vt mandauit tranſmigratis.
2. Et dedit illis legem ne obliuiſcerentur præcepta Domini, & vt non exerrarent
mentibus, videntes ſimulachra aurea & argentea, & ornamenta eorum. 3. Et alia
huiuſmodi dicens, hortabatur ne legem amouerent à corde ſuo. 4. Erat autem in
ipſa ſcriptura, quomodo tabernaculum & arcam iuſſit propheta diuino reſponſo ad
ſe facto comitari ſecum, vſquequo exijt in montem, in quo Moyſes aſcendit, & vidit
Dei hereditatem. 5. Et veniens ibi Ieremias inuenit locum ſpeluncæ: & tabernacu-
lum, & arcam, & altare incenſi intulit illuc, & oſtium obſtruxit. 6. Et acceſſerunt
quidam ſimul, qui ſequebantur, vt notarent ſibi locum: & non potuerunt inuenire.
7. Vt autem cognouit Ieremias, culpans illos, dixit: Quòd ignotus erit locus, donec
congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat: 8. & tunc Dominus
oſtendet hæc, & apparebit maieſtas Domini, & nubes erit, ſicut & Moyſi manifeſta-
batur, & ſicut cùm Salomon petijt vt locus ſanctificaretur magno Deo, manifeſtabat

ponerent. ET NON EXERRARENT MENTIBVS. ne ſcilicet ex fulgore auri in idolis reſplendentis inducerentur in errorem, quod in idolis foret aliquid auguſtæ diuinitatis.

VERS. 4. ERAT AVTEM IN IPSA SCRIPTVRA, QVOMODO TABERNACVLVM ET ARCAM IVSSIT PROPHETA DIVINO RESPONSO (oraculo) AD SE FACTO COMITARI SECVM; VSQVEQVO EXIIT IN MONTEM (Nebo) IN QVO MOSES (moriturus) ASCENDIT, ET VIDIT DEI HEREDITATEM: id eſt vidit eminus terrã Chanaan, quam Deus Abrahæ, eiuſque poſteris quaſi hæreditatem poſſidendam promiſerat Gen. 13. *Comitari*, id eſt ſecum deferri, & portari à ſuis ſocijs ſacerdotibus, vel Leuitis: hiſce enim iubere poterat Ieremias, non Angelis: ita Lyran. Serarius tamen putat Angelos detuliſſe arcam poſt Ieremiam (ſicut ijdem ædem B. Virginis, in quâ ipſa nuntiante Gabriele filium Dei concepit, ex Palæſtina tranſtulerunt in Italiam, puta Lauretũ) ita tamẽ vt arca viſa ſit à nõnullis, qui proinde eã ſecuti notarunt locum, in quo à Ieremia fuit depoſita.

IN QVO MOSES] Arca ergo, & tabernaculum condita fuere eodem loco, quo Moſes mortuus, & ſepultus fuit, qui arcæ & tabernaculi fuerat conditor. Porrò modum depoſitionis arcæ recenſet S. Epiphan. & ex eo S. Thom. quos audi. *Dicit Epiphanius hic eſt Ieremias, qui templum ſubuertendum prænoſcens, arcam teſtamenti cum his, quæ in eâdem erant, tulit; & precibus eã abſorberi fecit in petram: petrã vero digito deſignans, nomen Dei impreſſit & factum eſt ſigillum in ſimilitudinem Scripturæ, quæ ferro cauatur, & ipſum Domini nomen nubis operimento ita celatũ eſt, vt ex tunc nec locum quis cognoſcere queat, nec nomen legere vſque in hunc diem, & vſque in finem. & priſtinæ figuræ inſtar ignis, & nubes ſæpè illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab eius lege non deſinat. Eſt aut petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos iacent ſepulti Moſes & Aaron, dixitq; Ieremias præſentibus. Dominus de Sion aſcendit ad cælos, inde cum virtute reuerſurus, & erit ſignum præſentiæ eius, quando omnes gẽtes adorauerint lignũ, dixitq; quod arcam hanc nemo poterit producere, præter Moyſen electum Dei prophetam. Et tabulas, quæ in ea ſunt, nullus aperiet ſacerdotum, nulluſq; prophetarum, niſi electus Dei Aaron. Et in prima reſurrectione reſurget hæc arca, & exibit de petra, & ponetur in monte Sina, & omnes ſancti congregabuntur ad ipſam, regreſſum Domini expectantes, & vt vitent aduerſariũ, qui eos fugientes eſt quæſiturus interimere.* Hæc ille.

Eadem habet Dorotheus in vita Ieremiæ. Horum fides ſit penes ipſos Auctores.

Porrò Ieremias hæc gerere potuit, & de facto geſſit vel ante raptam Ieruſalem regnante non Sedecia, (tunc enim fuit in carcere) ſed Ioachin; huic enim Ieremias erat in veneratione, vnde ipſe ſuaſu Ieremiæ dedidit ſe Chaldæis, aut captâ iam Ieruſalem à Chaldæis, antequam templum ab eis incenderetur. Ieremias enim in magna ſanctitatis opinione erat apud Nabuchodonoſorem, eò quòd ab eo capiendam Ieruſalem prædixiſſet, vnde ab eo obtinuit quæcumque voluit, vt patet Ieremiæ 39. 12. Nil ergo habent hic Nouantes vt fidem huic libro derogent.

VERS. 7. QVOD IGNOTVS ERIT LOCVS (arcæ tabernaculi, & altaris incenſi) DONEC CONGREGET DEVS CONGREGATIONEM POPVLI] Quæres an & quando hoc factum, vel adhuc faciendum ſit? Nõnulli id factum putãt ſub Nehemia, & Dario Hyſtaſpis, quando populus Iudaicus in Babylone diſperſus

A Inde redijt, & congregatus fuit in Ieruſalem; & templo, ibique ignem a Ieremia reconditum per aquam craſſam in ignem conuerſum recuperauit: tunc enim ſimili modo videntur circa tabernaculum, & altare ab eo abſcondita Deo reuelante rurſum apparuiſſe in nouo templo. Hæc enim erant vaſa propria, per quæ Deus in eo coli volebat, ideoque per Moſen ea fabricari, & in templo reponi iuſſerat. ita Melchior Canus l. 2. de locis c. 11. Torniellus ad annum mundi 3601. Sanchez hic, & Ribera in c. 1. Aggæi n. 15. qui tamen in fine magis in contrariam ſententiam inclinat.

Verùm contraria ſententia vti cõmunior, ita & verior eſt, ſcilicet arcã, tabernaculum & altare incenſi non fuiſſe reperta cum igne ſacro ſub Nehemia, & Dario, ſed reuelãda fore ſub finem mundi quando Deus per Eliã, & Enoch populũ ſuum, id B eſt Iudæos ad Chriſtum conuertet, eoſque in vnã Eccleſiam cum gentibus congregabit: tunc enim Elias, vt eos in fide Chriſti confirmet, oſtendet eis arcam hîc à Ieremia in illud æuum promiſſam. Probatur primò, quia ſi hæc inuenta fuiſſent cum igne, vtique auctor hic idipſum hîc narraret, vti narrauit de igne: hoc enim ad rem præſentem planè pertinebat. Iam autẽ nil tale hîc narrat. Secundò, quia ſub Nehemia non eſt facta integra congregatio populi, vt patet v. 18. & c. 2. 37. multi enim Iudæorum manſerunt in Babylone, alij in alias regiones fuêre diſperſi. Tertiò, ſi reperta fuiſſent, tum in templi ſecundi expoliatione, quæ per Titum facta eſt, arca in ſpolijs poneretur. At non ponitur apud Ioſephum lib. 7. de bello c. 17. & 19. Imò idem l. 6. c. 6. expreſsè docet, tunc in Sancto C Sanctorum nihil omnino fuiſſe. Cùm in idem Sãctorum Sanctorum ingreſſus eſt Põpeius, quid in templo viderit, enumerat idem Ioſephus diligẽter l. 14. Antiq. c. 8. de arca tamẽ ſemper mutus. Quocirca Romæ in arcu triumphali Titi cernimus effigiem candelabri aurei & menſæ panum propoſitionis, non autem arcam depictam. Quartò, quia hæc eſt communis Hebræorum ſententia, qui cõſtanter aſſerunt hæc vaſa defuiſſe in ſecũdo templo. Idem aſſerunt Latini & Græci, vt S. Epiphan. & Dorotheus iam citati in vita Ieremiæ, S. Thom. Lyran. & Dion. hîc, Petrus Galatinus l. 4. c. 9. Genebr. l. 2. chronol. anno mundi 3730. Bellarm. l. 1. de verbo Dei c. 15. Abul. in c. 15. Exodi q. 4. vbi aſſerit hæc vaſa in eodem loco abſcondita in quo corpus Moſis conditum fuit, ac tunc apparitura quando Moſis corpus reſurget, & apparebit, quod D erit in fine mundi. Sic & Dorotheus in vita Ieremiæ ait, eum abſcondiſſe arcam in ſepulchro Moſis, & Aaronis. Idem cenſet Coſmas Magalianes præfat. in Ioſue ſect. 6.

Nonnulli addunt Hebræos, deficiente arcâ, tabernaculo, & altari incenſi à Moſe fabricatis ſimilia fabricaſſe, illaque in ſecundo templo (hunc enim ornatum ſibi proprium exigebat templum) repoſuiſſe, idq; ſat colligitur ex 1. Machab. 1. 23. vbi dicitur Ant. Epiphanes è templo accepiſſe altare aureum, & candelabrum luminis, & menſam panum propoſitionis. Et ex Hegeſippo l. 1. c. 17. vbi ait Pompeium tabulas teſtamenti, & cherubinos (non Moſaicos, ſed Moſaicis ſimiles) in templo vidiſſe.

Porrò defuit in templo ſecundo arca fœderis, quia in ipſo apparituras, & docturus erat Chriſtus per arcam figuratus. Vnde Myſticè S. Ambr. l. 1.

Offic. c.14. & Rupert.c.24. hoc vaticinium Ieremiæ impletum cenſent cùm in templo congregato toto populo videndum ſe exhibuit Chriſtus, qui eſt vera arca noui teſtamenti continens tabulas legis Euangelicæ, & manna Euchariſtiæ. vide dicta Exodi 25.10.

Vers.8. Et apparebit maiestas Domini, et nubes erit] q.d. cùm Deus reuelabit arcam, tunc pariter oſtendet gloriam ſuam in nube ſplendida, ſicut eandem manifeſtauit Moſi, & Salomoni in dedicatione altaris, & templi, vt dicitur v.10.

Manifestabat hæc] ſcilicet maieſtatem ſuam in nube ſplendida. Græca hæc referunt ad ſequentia hoc modo: vt locus ſanctificaretur magnificè. Deinde punctum. *Manifeſtabatur enim hoc.* ſiue *manifeſtum fiebat*, quod velut *ſapientiam habens obtulit ſacrificium.*

Vers.9. Magnifice enim sapientiam tractabat B (Salomon mortalium ſapientiſſimus) et vt sapientiam habens obtvlit sacrificivm dedicationis, et consvmmationis templi] q.d. Salomon vti erat ſapientiſſimus, ſic ſapientiſſimè imitatus eſt Moſen, ac orando impetrauit, vt Deus ſuam maieſtatem in templo à ſe ædificato, & iam dedicato per nubem glorioſam oſtenderet 3. Reg. 8.10. vnde explicans ſubdit:

Vers.10. Sicvt et Moyses orabat ad Dominvm, et ignis descendit de cælo, et consvmpsit holocavstvm (Leuit.9.2.) sic et Salomon oravit, et descendit ignis de cælo, et consvmpsit holocavstvm] q.d. ſimili ergo modo ignis cæleſtis in dedicatione templi factâ à Nehemiâ, & poſteà à Iuda Machabæo deſcendit de cælo, eorumque victimas conſumpſit, ideoque inſtitutum eſt feſtum Encæniorum æquè ac dati ignis, C ad quod vos ô Ægyptij Iudæi hortamur nos Ieroſolymitæ, vt illud nobiſcum ad Dei laudem, & gratiarum actionem celebretis.

Vers.11. Et dixit Moyses eò qvòd non sit comestvm, qvod erat pro peccato, consvmptvm est] q.d. cum ſacrificiũ Moyſis eſſet pro peccato, ideoque immundum videretur, ſicut & peccatum ipſum, ideoque nec conſumptum à ſacerdotibus eſſet, hinc idipſum à flamma conſumptũ eſt. Sunt hæc verba ex Leuit.10.16. videnturq; continuata eſſe cum ſuperioribus, vt ſicut ignis ceteras victimas cremauit, ſic & hoſtias pro peccato conſumpſerit. ita Serarius, Sanchez & alij.

Vers.13. Inferebantvr avtem in descriptionibvs, et commentariis Nehemiæ hæc eadem] q.d. hæc quæ dixi de igne facto ex aquis craſſis emicante, ſcripta ſunt à Nehemia, non libro 2. Eſ- D dræ, ſed alio Nehemiæ commentario, qui iam iniuriâ temporum intercidit.

Et vt constrvens bibliothecam] Prima eſt hæc Iudæorum ſolennis bibliotheca, quam cõſtruxit Nehemias. Ipſe enim anteceſſit centum & ampliùs annis Alexandrum Magnum, & Ariſtotelem, quem Strabo l.13. ſcribit fuiſſe primum, qui bibliothecã exſtruxerit. Pluribus annis Nehemias anteceſſit Ptolemæum Philadelpbum, qui ſecundus poſt Alexandrum regnauit in Ægypto, ibiq; celeberrimam bibliothecam erexit, ideoq; è Iudæa 72. Interpretes euocauit qui S.Scrip. ex Hebręo in Græcũ traducerent. Sic ante Ptolemæũ & Alexandrum tẽpore Darij Hyſtaſpis extabat bibliotheca in Babylone, vt patet 1. Eſdræ 6.1. Videtur Ieroſolymitæ hic adeò celebrare bibliothecam Nehe- A miæ, vt eam apponant, vel cõponant vel opponant bibliothecæ Philadelphi, de qua gloriabantur Iudæi in Ægypto degentes. q.d. vos in Ægypto plures forſan habetis Gentilium libros prophanos, at nos ſoli habemus libros ſacros, & hiſtorias gentis noſtræ quibus caret bibliotheca Philadelphi.

Similiter avtem et Ivdas, ea qvæ deciderant per bellvm, congregavit omnia] Vers.14. q.d. ſimili cura, & diligentia Iudas ſacros Codices per bella Ant. Epiphanis diſſipatos, congregavit et svnt apvd nos. Per Iudam nonnulli accipiũt Iudam Machabæum. Verùm quia Iudam bunc à Machabæo diſtinguit, dicens v.20. *De Iuda verò Machabæo*: hunc enim ſolet vocare Machabæum: & quia Iudas Machabæus in aſſiduis fuit bellis, ideoque illi potiùs cura fuit armamentarij quàm bibliothecæ, vt cuderet gladios, non libros: hinc ve- B riùs alij accipiunt per Iudam, Iudam Eſſenum, qui vt dixi c.1.10. fuit auctor huius epiſtolæ & libri, ſed quia ipſe eam ſcripſit nomine totius Senatus, & populi Iudaici, vt ibidem dicitur, hinc de ſe hîc loquitur in tertia perſona. Induit enim perſonam populi & Senatus, quorum nomine ſcripſit epiſtolam, eoſque hîc de Iuda, id eſt de ſe, quaſi de tertio aliquo loquentes inducit.

Devs avtem qvi liberavit popvlvm svvm] Vers.17. ab Ant. Epiphane, Eupatore, Sedete, Demetrio, ceteriſque hoſtibus, & reddidit hæreditatem omnibus, & regnum. q.d. Deus effecit vt omnes Iudæi regnũ Iudææ non titulo regni, vt priùs, ſed prouinciæ ſibi à Deo datæ, quaſi hæreditate poſſiderent, ac ſinguli in ea partem ſuam hæreditariam ſibi ab Antiochis ereptam, rurſum quietè obtinerent: et sacerdotivm, vt ſcilicet Ieroſo- C lymæ reſtitueret ſuum Pontificem & ſacerdotes: et sanctificationem, id eſt ſanctum templum cum ſancto Dei cultu. Templum enim ab Antiocho pollutum Iudas Machabæus expians priſtinæ puritati, & ſanctitati, ſanctoq; vnius veri Dei cultui reſtituit l.1.c.4.v.52.

De Ivda verò Machabæo, et fratribvs eivs] Vers.20. ſententia huius verſus, & quatuor ſequentiũ pendet, & expletur illo v.24. tentauimus nos vno volumine breuiare. q.d. quæ Iaſon & alij fusè dixerũt & ſcripſerunt multis voluminibus de geſtis, & prælijs Iudæ Machabæi, & fratrũ eius, hæc nos breuiter hoc libro 2. Machab. enarrabimus.

Finitâ ergo v.19. epiſtol. Iudas Eſſenus hîc orditur hiſtoriam libri 2. Machab. eique hunc titulũ, & præfationẽ de libri argumento, methodo, ſtylo &c. præmittit: quare idem eſt argumentum libri D ſecundi, quod fuit primi, nimirum geſta Iudæ Machabæi, & fratrum eius: hæc enim breuiter conſcripta l.1. hîc fuſiùs enarrantur: multa etiam adduntur, quæ libro primo omiſſa fuerunt.

Antiochvm nobilem] Vers.21. id eſt Ant. Epiphanẽ: ἐπιφανὴς enim Græcè idem eſt quod illuſtris, nobilis, ita vocatus fuit à gentilibus ob illuſtria facta, licet veriùs à Polybio, & alijs cognominetur ἐπιμανὴς, id eſt ſtultus & inſanus, vt dixi l.1.

Et ob illvminationibvs, qvæ de cælo factæ svnt ad eos qvi pro Ivdæis fortiter fecervnt.] Vers.22. Illuminationes de cælo vocat ſigna cælitus edita pro Iuda, & ſocijs, qui ope Angelorum adiuti pro Iudæis fortiter dimicantes magnos Antiochi exercitus proſtrarunt, Vnde Angeli apparuerunt Iudæ eiuſque caſtra, quaſi Duces belli præiuerunt, vt audiemus in ſequent.

Domi-

Vers. 23. Domino cvm omni tranqvillitate propitio facto illis] q.d. Domino tranquillante, & ſedante turbationes, tumultus, & prælia ab Antiocho intentata Iudæis, eiſque pacem priſtinam reddēte. *Tranquillus enim Deus tranquillat omnia, & trāquillè aſpicere, quieſcere eſt*, ait quidam Sanctorum.

Vers. 24 Itemqve ab Iasone Cyrenæo qvinqve libris comprehensa tentavimvs nos vno volvmine breviare] id eſt in breue hoc volumen redigere. Obijcit Caluinus, & Nouantes Iaſonem hunc fuiſſe Cyrenæum, ideoque gentilem, ac proinde librum hunc, qui eſt compendium Iaſonis, non eſſe ſacrum, & Canonicum. Reſp. Iaſonem hunc fuiſſe Iudæum non Gentilem: Iudæi enim erant ſparſi per totum orbem; ideoque in Cyrene quoque degebant, vt patet Actor. 2. & 6. Gentiles enim hoſtes erant Iudæorum, eorumque legem, ritus, & geſta irridebant, extenuabant, deprauabant. Hic autem Iaſon hæc omnia extollit & celebrat, vt patet ex ſeq. Quare fuit ipſe verus Dei cultor, ac vir probus, & pius, Deique cultus zelotes.

Sed eſto Iaſon fuiſſet gentilis: Iudas tamen, qui Iaſonis ſcripta ſelegit, digeſſit, diſpoſuit, concinnauit, ſuaque effecit, & in hunc librum redegit aſſiſtente ſibi ſemper Spiritu S. necubi erraret, hunc librum Canonicum effecit. Quare idem efficit, vt ſi quid falſi, impij, vel obſceni eſſet in libris Iaſonis, illud Iudas omitteret, vel caſtigaret. Vbi nota Canonem: Cùm auctor Canonicus citat, probatque dicta alicuius prophani auctoris, hoc ipſo facit ea Canonica. Sic S. Paulus ad Titum 1. v. 12. citans illud Epimenidis: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri*, addenſque: *Teſtimonium hoc verum eſt*, hoc ipſo illi tribuit fidem Canonicam, & infallibilem. Sic illud Iob 5. 13. *Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum*, prout dictum eſt ab Epiphar gentili non habet auctoritatem Canonicam, eam tamen adeptum eſt cùm citatum, & laudatum eſt à Paulo 1. Cor. 3. 13. Simili modo Iudas hic auctor Canonicus dicta à Iaſone citans, laudanſque, ea fecit Canonica. Sic rurſum Paulus Act. 17. v. 28. citans, probanſque illa Arati: *ipſius enim & genus ſumus*, eis tribuit auctoritatem Canonicam. ita Sanchez, Serarius, Bellarm. & alij.

Vers. 27. Negotivm plenvm vigiliarvm, et svdoris assvmpsimvs] Magni enim laboris, & induſtriæ eſt plurima legere, eaque omnia methodicè, concinnè, clarè, & plenè paucis verbis conſtringere, & complecti. Sic laborauit, qui Iliadem Homeri, ita minutis litteris deſcripſit, vt totam cortici nucis includeret, teſte Plinio l. 7. cap. 21 & Archimedes, qui vt ait Cicero Tuſcul. 1. *lunæ, ſolis & quinque* ſtellarum *errantium motus in ſphæram illigauit*, idque *diuino ingenio*. Et quia pauci id facere norunt, hinc ſæpè compendia, & diſpendia. Paucis ergo multa complecti magni viri eſt, profundique ingenij, quod punctum veritatis multiplicis vno mentis cernit, & ſtringit in ictu. Hic Laconiſmus, id eſt breuiloquentia indicium eſt animi ſilentis, meditabundi, & ſapientis; ideoque illa vſi ſunt ſeptem Græciæ Sapientes quorum dicta ſunt hæc. *Noſce teipſum. Ne quid nimis. Sponde, noxa præſto eſt* &c. Audi Plut. tr. de Garrulitate. *Semper audiendæ ſunt taciturnitatis, ac ſilentij laudes, eorumq; maieſtas, ſanctimonia, ac cum ſacris arcanis ſimilitudo, & quod maiori ſunt in admiratione, magis cari, ſapienteſque habentur, quàm effrænes iſti & concitati; qui rotundi*

A *ſunt, ac breuiloquentes, & quorum in exigua dictione multus ineſt ſenſus. Nam & Plato hos laudat, ſimiles eſſe docens peritorum iaculatorum, dum criſpa, ac denſa, interſeq; conuoluta verba emittunt. Et Lycurgus ciues ſtatim à puero ſuos ſilentio compeſcens, ad huiuſmodi contractè ac preſſè loquendi peritiam condocefecit. Etenim ſicut Celtiberes ferro aciem ſoliditatemq; parant, eo in terram defoſſo, craſſas terreſtreſq; partes expurgando; ita Laconica oratio cortice carebat, & ſuperuacaneorum remotione in efficacitatem coacta acuebatur: quippe illa ſcitè dicendi breuitas, & verſatile in reſponſionibus acumen multi erat ſilentij.*

Vers. 29. Veritatem qvidem de singvlis avctoribvs (Græcè *auctori*, puta Iaſoni Cyrenæo) concedentes, ipsi avtem secvndvm datam (dictam iam) formam brevitati stvdentes] q.d. Ego Iudas huius libri ſcriptor hoc tantùm egi, vt Iaſonis ſcripta breuiarē: quare nolui curioſè ſcru-
B tari veritatem ſingularum rerum etiam minutiſſimarum ab eo conſcriptarum, ſed veritatis huius laudem tribuo Iaſoni, vtpote ſcriptori probo, veraci, & exacto, qui hæc omnia diligenter prius inueſtigauit, nec niſi certò comperta conſcripſit. Ita modeſtè de ſe ſentit, & loquitur Iudas, ſed Spiritus S. qui eo quaſi organo, & calamo vſus eſt, ita eum direxit, vt nil niſi verum, pium, ſanctumque conſcriberet, & ſi quid ſecus in Iaſone inueniſſet, illud vel omitteret, vel mutaret.

Vers. 30. Sicvt enim novæ domvs architecto.] Ex eadem modeſtia Iudas hic Iaſonem comparat Architecto magnæ fabricæ, cui incumbit totius fabricæ diſpoſitio, & conſtructio; ſe verò pictori, qui fabricam iam perfectam picturâ ſuâ exornat. q.d. hiſtorici eſt fabricam hiſtoriæ conſtruere, ab-
C breuiatoris verò eſt eam ſuo breui & concinno ſtylo exornare.

Vers. 31. Etenim intellectvm colligere] Intellectum vocat argumentum, ſiue materiam quam hiſtoricus colligit, & lectori legendam, intelligendamque proponit.

Vers. 32. Execvtiones rervm vitare brevianti concedendvm est] Græcè *curioſitatem negotij omittere abbreuiationem facienti concedendum eſt* q. d. Auctoris hiſtorici eſt curioſè ſingula minutim inueſtigare, & enarrare, at abbreuiatoris eſt plura ex his circumcidere, & paucis multa complecti. Græcè enim ἐξεργάσιον ſignificat opus, quod in magna diligentia, & cura; hoc eſt, quod curioſè, exactè, plenè, & perfectè pertractatur. Et hoc Noſter vocat *executiones*, nec hanc vocem illatinam exiſtimes. Exequi enim ſignificat aliquid abſoluere, & perficere, ideoque accuratè illud agere. vnde illud
D Tullij in Oratore: *Diuinè vt omnia exequitur*: Et illud eiuſdem de vniuerſitat. *Non igitur dubium quin æternitatem maluerit exequi, quandoquidē neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præſtantius.* Et illud eiuſdem l. de ſenectute. *exequi omnia regie officia, & munia*: Rurſum, & magis ad rem propoſitam exequi ſignificat rem minutim, & amplè exponere ac narrando proſequi. Ita Liuius l. 5. *exequebatur deinde*, inquit, *quæ ſolennis deſtinatio eſſet*: Et Cicero Mario l. 27. *Habeo*, inquit, *multa occultiora, quæ vix verbis exequi poſſum* Et Plin. l. 35. c. 8. *Nunc celebres in ea arte quam maxima breuitate percurram; neque enim inſtituti operis eſt talis executio*, id eſt prolixior, & plenior enarratio. Sic hic executiones opponuntur abbreuiationi, quam ſibi ſectandam propoſuit noſter hic Auctor.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*R*ECENSETUR *proſper Ieroſolymæ ſtatus ſub Onia Pont, quem Simonis præpoſiti ambitio & proditio turbauit: prodidit enim ipſe theſauros templi Seleuco regi, qui ad eos expilandos miſit Heliodorum, ſed hic ab Angelis acriter flagellatus, & orationibus Oniæ ſibi reſtitutus cæpit Dei potentiam, templiq́ ſanctitatem vbique celebrare.*

1. IGitur cùm ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optimè cuſtodirentur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala, 2. fiebat vt & ipſi reges & principes locum ſummo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illuſtrarent: 3. ita vt Seleucus Aſiæ rex de reditibus ſuis præſtaret omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes. 4. Simon autem de tribu Beniamin præpoſitus templi conſtitutus, contendebat, obſiſtente ſibi principe ſacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri. 5. Sed cùm vincere Oniam non poſſet, venit ad Apollonium Tharſeæ filium, qui eo tempore erat dux Cœleſyriæ, & Phœnicis: 6. & nunciauit ei, pecuniis innumerabilibus plenum eſſe ærarium Ieroſolymis, & communes copias immenſas eſſe, quæ non pertinent ad rationem ſacrificiorum: eſſe autem poſſibile ſub poteſtate regis cadere vniuerſa. 7. Cumque retuliſſet ad regem Apollonius de pecunijs quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum, qui erat ſuper negotia eius, miſit cum mandatis, vt prædictam pecuniam tranſportaret. 8. Statimque Heliodorus iter eſt aggreſſus, ſpecie quidem quaſi per Cœleſyriam & Phœnicem ciuitates eſſet peragraturus, re vera autem regis propoſitum perfecturus. 9. Sed, cùm veniſſet Ieroſolymam, & benignè à ſummo ſacerdote in ciuitate eſſet exceptus, narrauit, de dato indicio pecuniarum: &, cuius rei gratiâ adeſſet aperuit: interrogabat autem, ſi verè hæc ita eſſent. 10. Tunc ſummus ſacerdos oſtendit depoſita eſſe hæc, & victualia viduarum, & pupillorum: 11. quædam verò eſſe Hircani Tobiæ viri valdè eminentis, in his quæ detulerat impius Simon: vniuerſa autem argenti talenta eſſe quadringenta, & auri ducenta. 12. decipi verò eos, qui credidiſſent loco & templo, quod per vniuerſum mundum honoratur, pro ſui veneratione & ſanctitate omnino impoſſibile eſſe. 13. At ille pro his quæ habebat in mandatis à rege dicebat omni genere regi ea eſſe deferenda. 14. Conſtituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica verò per vniuerſam ciuitatem erat trepidatio. 15. Sacerdotes autem ante altare cum ſtolis ſacerdotalibus iactauerunt ſe, & inuocabant de cælo eum, qui de depoſitis legem poſuit, vt his, qui depoſuerant ea ſalua cuſtodiret. 16. Iam verò qui videbat ſummi ſacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim & color immutatus, declarabat internum animi dolorem: 17. circumfuſa enim erat mœſtitia quædam viro, & horror corporis, per quem manifeſtus aſpicientibus dolor cordis eius efficiebatur. 18. Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica ſupplicatione obſecrantes, pro eo quòd in contemptum locus eſſet venturus. 19. Accinctæque mulieres cilicijs pectus per plateas confluebant, ſed & virgines, quæ concluſæ erant procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per feneſtras aſpiciebant; 20. vniuerſæ autem protendentes manus in cælum deprecabantur, 21. erat enim miſera commiſtæ multitudinis, & magni ſacerdotis in agone conſtituti expectatio. 22. Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita ſibi, his qui crediderant, cum omni integritate conſeruarentur. 23. Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipſe cum ſatellitibus circa ærarium præſens. 24. Sed ſpiritus omnipotentis Dei magnam fecit ſuæ oſtenſionis euidentiam, ita vt omnes, qui auſi fuerant parere ei, ruentes Dei virtute, in diſſolutionem & formidinem conuerterentur. 25. Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus: iſque cum impetu Heliodoro priores calces eliſit, qui autem ei ſedebat, videbatur arma habere aurea. 26. Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloriâ, ſpecioſique amictu: qui circumſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, ſine intermiſſione multis plagis verberantes. 27. Subitò autem Heliodorus concidit in terram, eumque multa caligine circumfuſum rapuerunt, atque in ſella geſtatoria

toria poſitum eiecerunt. 28. Et is, qui cum multis curſoribus & ſatellitibus præ-
dictum ingreſſus eſt ærarium, portabatur nullo ſibi auxilium ferente, manifeſta Dei
cognita virtute: 29. & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atque om-
ni ſpe & ſalute priuatus. 30. Hi autem Dominum benedicebant, quia magnifica-
bat locum ſuum: & templum, quod paulò antè timore ac tumultu erat plenum, appa-
rente omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum eſt 31. Tunc verò ex a-
micis Heliodori quidam rogabat confeſtim Oniam, vt inuocaret Altiſſimum, vt vitam
donaret ei, qui in ſupremo ſpiritu erat conſtitutus. 32. Conſiderans autem ſum-
mus ſacerdos, ne fortè rex ſuſpicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum
conſummatam, obtulit pro ſalute viri hoſtiam ſalutarem. 33. Cumque ſummus
ſacerdos exoraret, ijdem iuuenes eiſdem veſtibus amicti, aſtantes Helidoro dixerunt;
Oniæ ſacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit. 34. Tu
autem à Deo flagellatus, nuntia omnibus magnalia Dei, & poteſtatem. Et his dictis,
non comparuerunt. 35. Heliodorus autem, hoſtia Deo oblata, & votis magnis pro-
miſſis ei, qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad
regem. 36. Teſtabatur autem omnibus ea quæ ſub oculis ſuis viderat opera ma-
gni Dei. 37. Cum autem rex interrogaſſet Heliodorum, quis eſſet aptus adhuc ſe-
mel Ieroſolymam mitti, ait: 38. Si quem habes hoſtem, aut regni tui inſidiatorem;
mitte illuc, & flagellatum eum recipies, ſi tamen euaſerit: eò quòd in loco ſit verè Dei
quædam virtus. 39. Nam ipſe, qui habet in cælis habitationem, viſitator & adiutor
eſt loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit. 40. Igitur de He-
liodoro, & ærarij cuſtodia, ita res ſe habet.

ORdine temporis hoc caput, & principium ſequentis vſque ad v. 7. collocandum eſſet l. 1. Machab. c. 1. ante v. 12. vt patebit ex v. 3.

Vers. 1. IGITVR CVM SANCTA CIVITAS (Ieruſalem in qua vigebat ſanctus Dei cultus in ſancto templo per ſanctos Pontifices, ſacerdotes, & fideles quotidie exercitus) HABITARETVR IN OMNI PACE &c. PROPTER ONIÆ PONTIFICIS PIETATEM] Onias hic fuit hoc nomine tertius, cognomento ſanctus qui immediatè ante Mathathiam patrem Iudæ Machabæi Pontificatum geſſit: cuius filius Onias pariter dictus Heliopoli in Ægypto templum erexit permittente Ptol. Philometore rege, eiuſque Pontificem ſe conſtituit. Porrò Onias hic Sanctus à fratre ſuo Ieſu, ſiue Iaſone Apoſtata Pontificatu priuatus eſt: hunc enim pecuniâ Iaſon emit ab Ant. Epiphane, ideoque Pſeudopontifex extitit, vt patebit c. 4. verſ. 7. ſed iuſto Dei iudicio ſimili prorſus modo Iaſon Pontificatu extruſus fuit à Menelao; & Menelaus à Lyſimacho; & hic ab Alcimo poſtquàm Mathathias pater Iudæ Machabæi electus à populo legitimè Pontificatum, & Principatum adijt.

Vers. 3. ITA VT SELEVCVS REX ASIÆ DE REDITIBVS SVIS PRÆSTARET OMNES SVMPTVS AD MINISTERIVM SACRIFICIORVM PERTINENTES] Seleucus hic cognomento Philopator, fuit frater ſenior Antiochi Epiphanis; vterque enim fuit filius Antiochi magni, qui à Scipione Aſiatico ſuperatus, cũ Romanis pacem iniit. Seleucus ergo hic initio regni ſumptus præbuit templo, ſed poſtea audiens ingẽtes in eo eſſe theſauros, victus auaritia miſit Heliodorum, qui eos expilaret; vnde iuſto Dei iudicio ab eodem Heliodoro occiſus regnum reliquit fratri iuniori Ant. Epiphani. ita Appianus, Iuſtinus, Ioſephus, & alij. Simili modo in templum Iudæorũ propenſi, & munifici fuere Cyrus, Darius, Artaxerxes reges Perſarum: vt patet Eſdræ c. 1. & 6. & Nehemiæ c. 2. Idem fecit Antiochus magnus teſte Ioſepho l. 12. c. 3.

Vers. 4. SIMON AVTEM DE TRIBV BENIAMIN PRÆPOSITVS TEMPLI CONSTITVTVS, CONTENDEBAT OBSISTENTE SIBI PRINCIPE SACERDOTVM (Onia ſancto Pont. vt ſequitur) INIQVVM ALIQVID IN CIVITATE MOLIRI] Simon hic non erat de tribu Leui, ac proinde non erat ſacerdos: ſoli autem ſacerdotes præerãt, templo in rebus ſacris. Simon ergo hic è tribu Beniamin fuit conſtitutus præpoſitus templi in rebus politicis v.g. vt præeſſet templi prædijs, agris, reditibus, vel militibus ad templi cuſtodiam deputatis. 1. Machab. 4. vlt.

INIQVVM ALIQVID] videtur hic Simon ambiuiſſe principatum, vel Pontificatum Ieroſolymæ, vti ambiuit poſtea eius frater Menelaus, de quo dicam infrà.

Vers. 5. VENIT AD APOLLONIVM &c. QVI EO TEMPORE ERAT DVX CÆLESYRIÆ, ET PHOENICIS] Dux, id eſt præſes & præfectus conſtitutus à Seleuco rege Aſiæ, & Syriæ. Iaſon ergo per Apollonium nunciauit, & prodidit Seleuco regi theſauros templi, qui protinus ad eos auferendos miſit Heliodorum. Hic eſt Apollonius, qui poſtea cum Ionatha confligens ab eo ſuperatus eſt 1. Mach. 10. v. 69. & ſeq.

Vers. 10. TVNC SVMMVS SACERDOS (Onias ſanctus) OSTENDIT DEPOSITA ESSE HÆC] Solebant enim non tantùm apud Iudæos, & Chriſtianos, ſed etiam apud Ethnicos res pretioſæ, ac nominatim dotes viduarum, & pupillorum deponi, & aſſeruari in templo quaſi in aſylo inuiolabili, ideoque certo, & ſecuro, teſte Ioſepho 14. Ant. 8. Suetonio in vita Iulij Cæſaris, vbi ait de eius teſtamento, Cicerone l. 2. de legibus ſub medium, quem audi. *Sacrilego pœna eſto, neque ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit, ſed etiam ei, qui ſacro commendatum. Quod & nunc multis fit in fanis. Alexander in Cilicia depoſuiſſe apud ſolem in delubro pecuniam dicitur: & Athenienſis Cliſthenes Iunoni Samiæ ciuis egregius cùm rebus timeret ſuis filiarũ dotes credidit.* Idem iure Canonico ſancitum eſt c. *Grauis* extra. de depoſito. Sic S. Ambr. lib. 2. Offic. c. 29. ſcribit ſe ſuaſiſſe Ticinenſi eccleſiæ, vt viduæ depoſitum contra Imperatoris reſcriptum conſeruaret, eique minatur Heliodori flagellationem, & vltionem diuinam.

Digitized by Google

Hinc Pompeius captâ Ieroſolymâ inuenit in templo repoſita bis mille talenta, nec tamen quicquam abſtulit, teſte Ioſepho loco citato; ſecus fecit M. Craſſus, qui vt Ioſeph. ait c. 1 a. trabem auream è templo ſuſtulit.

VERS. 11. QVÆDAM VERÒ ESSE HIRCANI TOBIÆ VIRI VALDE EMINENTIS] dignitate, & auctoritate, addit S. Ambr. & ſanctitate. Hic enim Tobias ſororē Simonis ſecundi (qui erat pater Oniæ Sancti) Pont. in vxorem duxerat, vt ait Ioſeph. l. 12. cap. 4. qui & addit huius Tobiæ filios ad Ant. Epiphanē, qui Seleuco fratri ſucceſſit, ſe tranſtuliſſe.

VNIVERSA AVTEM ARGENTI TALENTA ESSE QVADRINGENTA] quæ ſi Attica, fuerunt faciunt ducenta millia aureorum; ſin Hebræa, 400. millia aureorum.

ET AVRI DVCENTA] quæ ſi Attica fuerunt, faciunt millionem & inſuper ducenta millia aureōrum: ſin Hebræa, duos milliones, & 400. millia aureorum.

VERS. 12. DECIPI (Græcè ἀδικηθῆναι, id eſt iniuria affici, fraudari, ſpoliati) VERÒ EOS QVI CREDIDISSENT LOCO, ET TEMPLO QVOD PER VNIVERSVM MVNDVM HONORATVR PRO SVI VENERATIONE, ET SANCTITATE OMNINO IMPOSSIBILE ESSE] q. d. omnino illicitum, indignum, & ſacrilegum, ideoq; ethicè impoſſibile eſt vt tradamus, & prodamus regi ea, quæ viduæ, pupilli, alijque depoſuerunt in templo, credentes illa ibidem ob loci ſacri venerationem, & ſanctitatem tuta & ſecura fore: ſic enim ipſi deciperentur, ſuiſq; pecunijs fraudabuntur cōtra omne fas, & cōtra omnia iura diuina, & humana. hac enim rapinâ fieret grauis iniuria templo, & iniuſtitia depoſitarijs, ac vilipendium mihi Pontifici, & ſacerdotibus, quod fidem depoſitarijs datā non ſeruauerimus, ſed contra eam violauerimus ſanctitatem templi, ius aſyli, & fortunas viduarum, & pupillorum raptori prodiderimus. Quare moraliter impoſſibile eſt vt hoc fiat.

VERS. 19. SED ET VIRGINES QVÆ CONCLVSÆ ERANT PROCVRREBANT AD ONIAM] Virgines aliæ in templo erant concluſæ, inter quas B. Virgo præſentata in templo angelicè vixit donec nupſit Ioſepho: aliæ domi à parentibus pudoris, & pudicitiæ cauſa recludebantur, vti etiamnum Romæ, & alibi à viris honoratis fit. Ego cum Serario vtraſq; hic accipio: vtræque enim ob tam ſacrilegam, publicamque templi profanationem accurrebant ad Oniam Pont. vt ab eo conſilium, & auxilium peterent, præſertim quia multæ ex his dotem ſuam, ex qua viuebant, habebant in templo depoſitam, quam ſi cum cæteris auferebat Heliodorus, victū, & vitam eis auferebat.

VERS. 25. APPARVIT ENIM ILLIS QVIDAM EQVVS TERRIBILEM (vultu geſtuque ſæuo & minaci) HABENS SESSOREM.] Hic erat Angelus qui equi, & equitis ſpeciem aſſumpſit, vt Heliodoro equiti ſe opponeret, ac quaſi in duello eum proſterneret: ISQVE CVM IMPETV HELIODORO PRIORES CALCES ELISIT,] id eſt illiſit, impegit: equi enim calcitrando pugnant. Græcè: *Inuectus autem cum impetu concuſſit in Heliodorum priores vngulas*: vngulæ enim priores equis ſunt loco manuum armatarum: has ergo impegit equus hic Heliodoro, itaque eum proſtrauit, afflixit, & pene exanimauit. Sic Angeli præliātes apparuerunt Zachariæ c. 1. ſpecie equorum, & equitum, & S. Ioanni Apoc. c. 6. v. 2. vide ibi dicta: Simili modo Caſtor, & Pollux in candidis equis pro Romanis pugnaſſe ſcribit Liuius Decade 1. de quibus multa finxere Gentiles.

Porrò non fuit hæc imaginaria viſio ſoli Heliodoro apparens, ſed realis actio, proſtratio, & flagellatio Heliodori coram toto populo. Ait enim *apparuit* (Græcè ὤφθη id eſt viſus eſt) *illis*, ſcilicet omnibus præſentibus. Vnde ſequitur:

ALII ETIAM APPARVERVNT DVO IVVENES VIRTVTE DECORI, (quia decorem virtutum, & indolem cæleſtem præ ſe ferebant: erant enim Angeli) (QVI CIRCVMSTETERVNT EVM (Heliodorum) ET EX VTRAQVE PARTE FLAGELLABANT (habentes ſcuticas ſiue flagella in manibus ait Gorionides) SINE INTERMISSIONE MVLTIS PLAGIS VERBERANTES.] Prior Angelus eques erat quaſi Prætor; hi verò duo Angeli erant quaſi eius Apparitores, & ſententiæ executores, qui proinde Heliodorū ſacrilegum acerrimè flagellabant. Hinc patet Deum peccata, & peccatores non ſemper per dæmones, ſed ſubinde etiā per Angelos bonos caſtigare. Addit Ioſephus filius Gorionis l. 3. c. 1. aitque: *Ingreſſus Heliodorus cum omnibus ſatellibus ſuis, deambulanſque in medio ſanctuarij, & intrans in ſancta ſanctorum: Dominus fecit illum, & eos, quos ſecum habuit, audi voces ſtrepitus, & vehementiſſimæ commotionis, quæ etiam montes frangebat, & diſſecabat petras; vt cuncti ſatellites eius fugere inciperent, abderenturq; in quibus poſſent locis, & relinqueretur Heliodorus ſolus; qui cùm leuaſſet oculos ſuos, vidit virum habentem aſpectum valde horribilem indutum veſte aureâ, vnde micabant gemmæ pretioſæ, incedentem, atque impedientem, ſaltantem, atq; currentem contra Heliodorum, &c.* Si ita Deus caſtigauit Heliodorum depoſita ſolùm è templo auferre conantem, quomodo caſtigabit eos qui templorum, monaſteriorum & piorum locorum res proprias diripiunt, & in prophanos, laicoſque vſus conuertunt? Cogitent ipſi quomodo Deus caſtigauit Ant. Epiphanem templum expilantem, legant horrendam eius mortē c. 9. recenſitam. Meminerint quoque vindictæ ſacrilego Alcimo à Deo inflictæ l. 1. c. 9. v. 55. Denique ſimilium exemplorum plenæ ſunt omnes hiſtoriæ. Porrò flagellatio hæc Angelorum vtpote fortiſſimorum, & Dei ſui, templique iniurias acerrimè vindicantium, lōgè acrior, diriorque fuit omni flagellatione hominum; præſertim quia ipſi in Heliodoro voluêre exemplum acris vindictæ diuinæ in ſacrilegos ſtatuere, quo alij à ſimili templi expilatione deterrentur; vnde ipſe rogatus à Seleuco rege dixit: *Si quem habes hoſtem mitte illuc, & flagellatum recipies.*

OBTVLIT PRO SALVTE VIRI (Heliodori) HOSTIAM SALVTAREM] id eſt victimā pacificam, quæ ex lege pro pace, & ſalute cuiuſpiam offerebatur, iuxta legem Leuit. 3. VERS. 32.

ET ONIÆ GRATIAS AGENS] Id enim iuſſerant ipſi Angeli v. 33. Addit Gorionides Heliodorum Angelorum monitu accidiſſe ad pedes Oniæ, itaque ſuppliciter gratias egiſſe. Huc enim eum ſtimulabat ſalus per Oniam recepta, & vita donata: vitam enim ſuam Heliodorus debebat Oniæ. VERS. 35.

TESTABATVR AVTEM OMNIBVS.] Hinc videtur Heliodorus verum Iſraelis Deum agnouiſſe, ac relictis idolis eum ſolum coluiſſe. Idque non tantùm eum, ſed & omnes eius milites, & aſſeclas feciſſe ait Gorionides, qui aſſerit eos fuiſſe Macedones. Hinc & ipſe victimas Deo obtulit, magnaque promiſit, & Deo vouit, vt dictum eſt v. 35. VERS. 36.

Porrò hic Heliodorus poſtea ambiens regnum, Seleucum

Seleucum regem per inſidias occidit ac regem ſe fecit. Sed Ant. Epiphanes Seleuci frater iunior adiutus ab Attalo,& Eumene regibus vicinis eum expulit,& regnum ſibi vendicauit. ita Appian. Iuſtin. Ioſeph.& alij:indeq́ue dictus eſt Epiphanes, id eſt illuſtris, & nobilis,*eo quòd alienis regnum vſurpantibus ipſe auitæ ditionis Aſſertor exortus ſuis illuxerit*,ait Appianus in Syriacis.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ONias apud Seleucum regem purgat ſe à calumnijs ſibi à Simone obiectis. Mox.v.7.Seleuco defuncto Iaſon Oniæ Pont.frater eo excluſo Pontificatum ab Ant.Epiphane Seleuci fratre,& ſucceſſore emit 360.talentis. Idemq́ue Iudæos à Iudaiſmo ad Gentiliſmum traducit.Inde v.23.Iaſon qui Oniam fratrem per datam regi pecuniam extruſerat è Pontificatu, ſimili modo eodem fraudulenter extruſus fuit à Menelao fratre Simonis; Menelaum verò ſimili ratione extruſit frater eius Lyſimachus. Deinde v.34. Onias Pontifex rogatu Menelai ab Andronico occiditur,ſed Andronicum inſtante populo eodem loco occidi iuſſit Ant.Epiphanes.Denique v.39.ſacrilegus Lyſimachus à populo ſeditionem mouente interficitur. Menelaus verò corrupto pecunijs Ptolemæo iniuſtam abſolutionis ſententiam extorquet.

1. SImon autem prædictis pecuniarum & patriæ delator, malè loquebatur de Onia,
tamquam ipſe Heliodorum inſtigaſſet ad hæc, & ipſe fuiſſet iocentor malorum:
2. prouiſoremq́ue ciuitatis,ac defenſorem gentis ſuæ, & æmulatorem legis Dei,au-
debat inſidiatorem regni dicere. 3. Sed, cùm inimicitiæ intantum procederent,vt
etiam per quoſdam Simonis neceſſarios homicidia fierent: 4. conſiderans Onias
periculum contentionis, & Apollonium inſanire, vtpote ducem Cœleſyriæ & Phœni-
cis,ad augendam malitiam Simonis, ad regem ſe contulit, 5. non vt ciuium ac-
cuſator, ſed commuoem vtilitatem apud ſemetipſum vniuerſæ multitudinis conſide-
rans. 6. Videbat enim ſine regali prouidentia impoſſibile eſſe pacem rebus dari,
nec Simonem poſſe ceſſare à ſtultitia ſua. 7. Sed poſt Seleuci vitæ exceſſum,cùm
ſuſcepiſſet regnum Antiochus qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iaſon frater Oniæ
ſummum ſacerdotium: 8. adito rege,promittens ei argenti talenta trecenta ſexa-
ginta,& ex redditibus aliis talenta octoginta, 9. ſuper hæc promittebat & alia cen-
tum quinquaginta,ſi poteſtati eius coocederetur gymoaſium & ephebiam ſibi conſti-
tuere,& eos,qui in Ieroſolymis erant,Aotiochenos ſcribere. 10. Quod cùm rex an-
nuiſſet,& obtinuiſſet principatum,ſtatim ad gentilem ritum contribules ſuos transfer-
re cœpit, 11. & amotis his,quæ humanitatis cauſa Iudæis à regibus fuerant conſti-
tuta,per Ioannem patrem Eupolemi,qui apud Romanos de amicitia & ſocietate fun-
ctus eſt legatione legitimâ,ciuium iura deſtituens,praua inſtituta ſanciebat. 12. Ete-
nim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium cōſtituere, & optimos quoſque epheborum in
lupanaribus ponere. 13. Erat autem hoc non initium,ſed incrementum quoddam,
& profectus gentilis & alienigenæ conuerſationis, propter impij & non ſacerdotis Ia-
ſonis nefarium & inauditum ſcelus: 14. ita vt ſacerdotes iam non circa altaris offi-
cia dediti eſſent, ſed contempto templo,& ſacrificiis neglectis,feſtinarent participes
fieri palæſtræ,& præbitionis eius iniuſtæ, & in exercitijs diſci, 15. & patrios quidem
honores nihil habentes,Græcas glorias optimas arbitrabantur: 16. quarum gratiâ
periculoſa eos contentio habebat,& eorum inſtituta æmulabantur, ac per omnia his
conſimiles eſſe cupiebaot quos hoſtes & peremptores habuerant. 17. In leges e-
nim diuinas impiè agere impune non cedit: ſed hoc tempus ſequens declarabit. 18.
Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præſens eſſet, 19. miſit
Iaſon facinoroſus,ab Ieroſolymis viros peccatores,portantes argenti didrachmas tre-
centas in ſacrificium Herculis;quas poſtulauerunt hi qui aſportauerant ne in ſacrificiis
erogarentur,quia non oporteret, ſed in alios ſumptus eas deputari. 20. Sed hæ o-
blatæ ſunt quidem ab eo,qui miſerat,in ſacrificium Herculis; propter præſentes autem
datæ ſunt in fabricam nauium triremium. 21. Miſſo autem in Ægyptum Apollo-
nio Mneſthei filio,propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cùm cognouiſſet
Antiochus alienum ſe negotijs regni effectum, proprijs vtilitatibus conſulens,profe-
ctus inde,venit Ioppen. & inde Ieroſolymam. 22. Et magnificè ab Iaſone & ciui-
tate ſuſceptus,cum facularum luminibus & laudibus ingreſſus eſt:& inde in Phœnicen

exer-

exercitum conuertit. 23. Et poſt triennij tempus miſit Iaſon Menelaum, ſupradicti Simonis fratrem, portantem pecunias regi, & de negotijs neceſſarijs reſponſa perlaturum. 24. At ille commendatus regi, cùm magnificaſſet faciem poteſtatis eius in ſemetipſum retorſit ſummum ſacerdotium, ſuperponens Iaſoni talenta argenti trecenta. 25. Acceptiſque à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignum ſacerdotio, animos verò crudelis tyranni, & feræ belluæ iram gerens. 26. Et Iaſon quidem, qui proprium fratrem captiuauerat, ipſe deceptus profugus, in Ammanitem expulſus eſt regionem. 27. Menelaus autem principatum quidem obtinuit: de pecunijs verò regi promiſſis, nihil agebat, cùm exactionem faceret Soſtratus, qui arci erat præpoſitus. 28. (nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat) quam ob cauſam vtrique ad regem ſunt euocati. 29. Et Menelaus amotus eſt à ſacerdotio, ſuccedente Lyſimacho fratre ſuo: Soſtratus autem prælatus eſt Cyprijs. 30. Et cùm hæc agerentur, contigit, Tharſenſes & Malotas ſeditionem mouere, eò quòd Antiochidi regis concubinæ dono eſſent dati. 31. Feſtinanter itaque rex venit ſedare illos, relicto ſuffecto vno ex comitibus ſuis Andronico. 32. Ratus autem Menelaus accepiſſe ſe tempus opportunum, aurea quædam vaſa è templo furatus donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates. 33. Quod cùm certiſſimè cognouiſſet Onias, arguebar eum, ipſe in loco tuto ſe cõtinens Antiochiæ ſecus Daphnem. 34. Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interficeret. Qui cùm veniſſet ad Oniam, & datis dextris cum iureiurando (quamuis eſſet ei ſuſpectus) ſuaſiſſet de aſylo procedere, ſtatim eum peremit, non veritus iuſtitiam. 35. Ob quam cauſam non ſolùm Iudæi, ſed aliæ quoque nationes indignabantur, & moleſtè ferebant de nece tanti viri iniuſta. 36. Sed regreſſum regem de Ciliciæ locis, adierunt Iudæi apud Antiochiam, ſimul & Græci, conquerentes de iniqua nece Oniæ. 37. Contriſtatus itaque animo Antiochus propter Oniam, & flexus ad miſericordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti ſobrietatem, & modeſtiam. 38. accenſiſque animis, Andronicum purpurâ exutum, per totam ciuitatem iubet circumduci: & in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiſerat, ſacrilegum vitâ priuari, Domino illi condignam retribuente pœnam. 39. Multis autem ſacrilegijs in templo à Lyſimacho commiſſis Menelai conſilio, & diuulgata fama, congregata eſt multitudo aduerſum Lyſimachum, multo iam auro exportato. 40. Turbis autem inſurgentibus, & animis irâ repletis, Lyſimachus armatis ferè tribus millibus iniquis manibus vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter & dementiâ prouecto. 41. Sed, vt intellexerunt conatum Lyſimachi, alij lapides, alij fuſtes validos arripuêre: quidam verò cinerem in Lyſimachum iecêre. 42. Et multi quidem vulnerati, quidam autem & proſtrati, omnes verò in fugam conuerſi ſunt: ipſum etiam ſacrilegum ſecus ærarium interfecerunt. 43. De his ergo cœpit iudicium aduerſus Menelaum agitari. 44. Et cùm veniſſet rex Tyrum, ad ipſum negotium detulerunt miſſi tres viri à ſenioribus. 45. Et cùm ſuperaretur Menelaus, promiſit Ptolomæo multas pecunias dare ad ſuadendum regi. 46. Itaque Ptolomæus in quodam atrio poſitum quaſi refrigerandi gratiâ regem adiit, & deduxit à ſententia: 47. & Menelaum quidem vniuerſæ malitiæ reum criminibus abſoluit: miſeros autem, qui, etiamſi apud Scythas cauſam dixiſſent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit. 48. Citò ergo iniuſtam pœnam dederunt, qui pro ciuitate, & populo, & ſacris vaſis, cauſam proſecuti ſunt. 49. Quam ob rem Tyrij quoque indignati, erga ſepulturam eorum liberaliſſimi extiterunt. 50. Menelaus autem, propter eorum, qui in potentia erant, auaritiam, permanebat in poteſtate, creſcens in malitia ad inſidias ciuium.

PRior pars à v. 1. ad 7. ordine temporis collocanda eſt poſt v. 16. c. 1. l. 1. poſterior verò pars à v. 21. vſque ad v. 11. c. 5. collocand eſt poſt v. 20. c. 1. lib. 1.

VERS. 1. TANQVAM IPSE (Onias Sanctus Pont.) HELIODORVM INSTIGASSET (id eſt magicis artibus impuliſſet) AD HÆC] flagella iam dicta ſufferenda. Sic enim impij miracula Dei aſcribunt magiæ, & dæmonis inuocationi.

VERS. 4. ONIAS &c. AD REGEM (Seleucum) SE CONTVLIT] ac Simonis calumnias diluit, & Simoni ſilentium per regem impoſuit,

A

SED POST SELEVCI VITÆ EXCESSVM (necem ei irrogatam per inſidias ab Helindoro) CVM SVSCEPISSET REGNVM ANTIOCHVS, QVI NOBILIS (puta Epiphanes) APPELLABATVR (eratque frater Seleuci occiſi) AMBIEBAT IASON (Hebr. vocabatur *Ieſus*, ſed Græcizans ethnicum nomen aſſumpſit, dictuſque eſt *Iaſon*) FRATER ONIÆ SVMMVM SACERDOTIVM, ſcilicet Pontificatum. VERS. 7.

ADITO REGE PROMITTENS EI ARGENTI TALENTA 360.] Quanta fuerit hæc ſumma, calcula ex eis, quæ dixi c. præced. v. 11. VERS. 8.

SVPER HÆC PROMITTEBAT ET ALIA 140. SI PO- VERS. 9.

POTESTATI EIVS CONCEDERETVR GYMNASIVM, ET EPHEBIAM SIBI CONSTITVERE] in vrbe Ieroſolymitana. Quid hæc fuerint dixi l.1.c.1.15. & de his fuſè agit Petrus Faber l.3. Agoniſt. c.27. & 28. vbi inter cætera ait Ephebiam Lyran. optimè expoſuit proſtibulum pulcherrimorum iuuenum, & Athen. lib.11. Dipnoſ. Ephebi, ait, ſunt proſtituti pueri, qui 4. Reg. 24. Hebr. vocantur *Kadeſim* קדשים id eſt ſpurei, & ſcelerati. Noſter vertit effeminatos, Lyran. proſtibula maſcula. Iidem vocãtur τετελεσμένοι, id eſt initiati, & conſecrati, ſcilicet Aſtartæ, ſiue Veneri, aut Priapo. Syrorum enim Dea erat Aſtarte ſiue Venus. Iidem vtebantur galero lato, qui inde Petaſus dicebatur à πετάννυμι, id eſt extendo. Aut petaſus erat cortina, quæ lupanari obducebatur ad tegendas earum ſpurcitias. Rurſum idem Faber per ephebiam accipit ganeas, & popinas ad comeſſandum, & compotandum: voluerunt enim imitari ſuum regem Ant. Epiphanem, qui cum popularibus, quos in tabernis reperiſſet, helluari, ac compotare, & cum iuuenibus nepotari, ſaltareque ſolebat; vnde à nonnullis pro Epiphane dictus eſt Epimanes, id eſt inſanus, teſte Athen. l.5. Dipnoſ. p.57. Hinc lupanaria cauponis erant coniuncta: venter enim cibo, vinoque ſaturatus in Venerem profluit; & vt ait S. Hier. deſpumat. Cauſam ſubijcit Faber dicens: *In Syria cũ ob regionis fertilitatem pleriſque apud alias gentes neceſſarijs laboribus exempti eſſent: agitata itentidem ab incolis conuiuia lauationibus, ludicrorum certaminum exercitationibus, & ſumptuoſiſſimis ex oleo pretioſo unctionibus adhibitis; adeo vt in grammateijs quoque (ſic enim publica epularum loca honeſtiore ſcilicet, at turpitudinem rei velante vocabulo nuncupabant) non ſecus ac priuatus quiſque domibus maximam diei partem, farciendo dapibus vinoq́; ventri, non ſine aurium voluptate (quas vel ipſe demulcebat multiſonæ teſtudinis fragor) impenderent, ſecumq́; poſtea obſoniorum partes domum auferrent: Athenæus me docuit l.5. Dipnoſ. p.66.*

ET EOS, QVI IN IEROSOLYMIS ERANT, ANTIOCHENOS SCRIBERE.] Antiochia erat caput regni Syriæ; quare Antiocheni ampla à ſuis regibus obtinuerunt priuilegia, qualia pariter habuere Alexandrini, & Romani. Vnde S. Paulus dicens, *ciuis Romanus ſum*, flagellationi iam paratæ ſe exemit Actor. c.22.25.

Vers.11. ET AMOTIS HIS (patrijs inſtitutis, ſcilicet Iudæorum legibus, moribus, & ritibus) QVÆ HVMANITATIS (beneuolentiæ) CAVSA IVDÆIS A REGIBVS (Perſarum, & Græcorum licet Ethnicorum, & idololatrarum) FVERANT CONSTITVTA] Hi enim reges indulſerant Iudæis ſuis legibus viuere, vetuerantq́ue eos ad Gentilium religionem, & mores cogi: His inquam amotis, impius & apoſtata Iaſon Gentilitios ritus induxit: idq́ue fecit PER IOANNEM PATREM EVPOLEMI, QVI (Eupolemus poſtea tempore Iudæ Machabæi) APVD ROMANOS DE AMICITIA, ET SOCIETATE (cum Iuda, & Iudæis ineundâ) FVNCTVS EST LEGATIONE LEGITIMA (1. Machab. 8.17.) CIVIVM IVRA DESTITVENS (abrogans, abolens, deſtruens) PRAVA INSTITVTA (Gentilium & Gentiliſmi) SANCIEBAT.

Vers.12. ETENIM AVSVS EST SVA IPSA ARCE (Sion) GYMNASIVM (in quo iuuenes gymnaſticen exercerent, diſcerentq́ue luctari, currere, ſaltare, equitare, digladiari &c.) CONSTITVERE, ET OPTIMOS QVOSQVE EPHEBORVM (id eſt adoleſcentum) IN LVPANARIBVS PONERE] ad infandam, & præpoſteram libidinem. Ephebi græcè vocantur pubeſcentes, adoleſcentes; ἐφηβεία enim eſt pubertas, adoleſcentia, quæ in maribus fit anno ætatis 14. ἥβη enim eſt iuuentus, vnde Hebe dicta eſt vxor Herculis, ac Dea pubertatis, & iuuentutis, prognata ex Ioue, & Iunone, ait Heſiodus in Theogn. Græcè eſt: *Optimos epheborum ſubſtituens ſub petaſum duxit*, Petaſus erat galerus latus, qui erat inſigne catamitorum: aut potius petaſus erat velum, & cortina tegens lupanar, vt eo tecti impudenter pudendas, & nefarias ſuas libidines exercerent.

ITA VT SACERDOTES &c. FESTINARENT PARTICIPES FIERI PALESTRÆ, vt ſcilicet athletas in paleſtra, lucta, curſu, gladijs, haſtis certantes ſpectarent, quin & ipſimet ijſdem certarent, & præmium victori cõſtitutum adipiſcerentur: vnde explicans ſubdit, ET PRÆBITIONIS EIVS INIVSTÆ, id eſt præmiorum, quæ vincentibus præberi ſolebant, qualia erant aurum, argentum, coronę, veſtes, arma &c. quæ vocat iniuſta, id eſt Iniqua, quia ſacerdotibus indigna erant, vtpote laica, iuuenilia, impudentia, & laſciua.

ET IN EXERCITIVS DISCI] qualia hæc fuerint dixi l.1.c.1.v.15. Græca habent: *Poſt diſci prouocationem*, ſolebat enim diſcus per palæſtram circumferri, ac præmium vincenti propoſitum diſco imponi, vt per hoc plures ad diſci certamen inuitarent, & prouocarent, vti docet Petrus Faber libr. 2. Agoniſt. c.22.

Vers.15. GRÆCAS GLORIAS] ita vocat ludos Græcorum, Olympicos, & Iſthmios, qui Corinthi celebrabantur, alioſque ſimiles Gentilium ritus, de quibus gloriabantur Græci, id eſt Gentiles, præſertim qui in ijs victores palmam, & præmium tulerant.

Vers.16. QVARVM GRATIA PERICVLOSA EOS CONTENTIO HABEBAT,] id eſt periculosè contendebant æmulari ludos, ritusque Græcorum, & gentilium, ac alter alterum in ijs ſuperare conabatur, de eoq; gloriabatur. Nota τὸ *periculoſa*: periculum enim erat tum rixarum & pugnarum, ne ijs ſe mutuò inuaderent, & cõficerent; tum ne à Græcis puta Antiochis Aſiæ regibus quaſi Græci planè ſubiugarẽtur; tum maximè periculum erat à Deo, ne ipſe apoſtaſiam eorum à ſe & Iudaiſmo ad Gentiliſmũ & dæmones, acriter puniret.

QVOS HOSTES, ET PEREMPTORES HABVERANT] tum antè ſub Ptol. Philopatore, qui acriter Iudæos proſecutus eſt, vt patet ex lib. 3. Mach. tum paulò pòſt ſub hoc Antiocho Epiphane, idque in pœnam huius apoſtaſiæ ipſorum, vnde ſequitur:

Vers.17. IN LEGES ENIM DIVINAS IMPIE AGERE IMPVNE NON CEDIT] Deus enim ſuas iniurias lentè, ſed acriter punit. Nam vt ait ille: *Dij laneos habent pedes, ſed ferreas manus*, & vt ait Valer. Max. li.1. c.2. *lento gradu ad vindictam ſui diuina procedit ira, tarditatemq́; ſupplicij grauitate compenſat.*

Vers.18. CVM AVTEM QVINQVENNALIS AGON TYRI CELEBRARETVR] Agon ſignificat ludos agoniſticos iã dictos ſimiles ludis, & agonibus Olympicis, qui poſt quartum quemlibet annum celebrabantur, ideoque *quinquennalis agon* vocatur. Quare hic agon diuerſus erat ab agone Olympico, qui quarto quolibet anno celebrabatur, nec in præſentem annum cadebat, vti oſtendit Salianus.

Vers.19. MISIT IASON (Simoniacus Pſeudopontifex) VIROS PECCATORES] vtpotè impietatis, & idololatriæ

latriæ Iaſonis legatos, adminiſtros, & executores. Serarius pro *peccatores* cenſet legendum *precatores*: hos enim ſignificat græcum θεωροὶ, quod tamen Compl. vertunt *procuratores ſacrorum*, alij *oraculorum ſuſcitatores*. Vatab. *ſpectatores* & ita pro *peccatores* legendum cenſet Salianus. De quibus Suidas, & Sigonius de Rep. Athen. θεωροὶ erant, inquit, qui ad ſpectacula, feſta, oracula, rerumque diuinarum curationem mittebantur. Ita Diodorus Siculus eos vocat, quos Dionyſius tyrannus ad ludos Olympicos cum ſuis carminibus miſerat. Hinc Stratodes adulator Athenis rogationem promulgauit, vt qui ex plebiſcito publicè ad Antigonum, & Demetriū mitterentur, non legati, ſed theori dicerentur, ſicut qui Delphis, & Olympiæ ſolennibus Græcorum conuentibus victimas pro ciuitatibus agunt, vt inquit Plutarchus in Demetrio. Græca addunt: *vt qui Antiochenſes* eſſent, id eſt iure Antiochenſium donati ab Antiocho.

Portantes argenti didrachmas (Græcè eſt drachmas) trecentas: in sacrificivm Hercvlis] Drachma argenti eſt Iulius ſiue regalis Hiſpanicus; didrachma ergo ſunt duo Iulij, ſiue duo regales: quare trecentæ didrachmæ faciunt Iulios, ſiue regales ſexcentos; hoc eſt ſexaginta aureos Romanos, quibus multæ victimæ, puta oues, & capri coëmi poterant ad ſacrificium Herculis. Nonnulli tamen putantes hanc ſummā nimis eſſe vilem, & exilem in Pontifice ad captandam Antiochi regis beneuolentiam, putant has didrachmas fuiſſe aureas, eas tamen vocari *argenti*, id eſt pecuniæ. q. d. miſit Iaſon argenti, id eſt pecuniæ didrachmas aureas trecentas, quæ faciunt ſexcentos aureos Romanos. ita Sanchez; drachma enim auri eſt vnus aureus, didrachma ergo ſunt duo aurei: quare trecentæ didrachmæ auri ſunt ſexcenti aurei.

In sacrificivm Hercvlis] qui quaſi Deus fortitudinis, & bellorum, ac certaminum celebratur in Syria, & Tyro, eratque proprius Tyriorum Deus, ideoque Hercules Tyrius dicebatur, vide Gyraldum de dijs gentium in Hercule. vnde multi putant, Herculem non alium fuiſſe, quàm Samſonem, qui iuxta Tyrum in Palæſtina raræ fortitudinis ſuæ edidit exempla, vt dixi in libro Iudicum. Hinc ibidem celebrabatur agon quinquennalis in honorem Herculis, quo athletæ profitebantur ſe imitari Herculē, ideoq; ibidem in gymnaſijs proponebantur Herculis ſtatuæ, & ſacella, vti ex Gyleno, Pauſanio, Athenæo, & alijs docet Serarius.

Qvas postvlaverunt hi &c.] q. d. Iaſon miſit trecentas didrachmas pro ſacrificio Herculis, ſed eius legati licet impij, minùs tamen ſcelerati quàm Iaſon, eas portantes cùm eſſent Iudæi, Deumque verum colerent, & idola deteſtarentur, rogarunt, ne in Herculis Dij gentium ſacrificia, ſed in alios vſus expenderentur. Quare Ant. Epiphanes eaſdem expendit in fabricam triremium, quas ipſe adornabat pro prima ſua expeditione in Ægyptum, de qua ſequitur.

Vers. 21. Propter primates Ptolemæi Philometoris regis] qui à Philometore rege ſuo defecerant, eiuſque fratrem iuniorem Ptol. Euergeten, qui & Phyſcon dictus eſt, ſibi regem creare volebant. Igitur Ant. Epiphanes videns diſſidium duorum fratrum, ſcilicet Philometoris, & Phyſconis de regno Ægypti litigantium, ipſe quaſi auunculus vtriuſque (Cleopatra enim ſoror Epiphanis erat mater vtriuſque) finxit ſe velle eſſe litis arbitrum, & mediatorem, ac inter fratres rem componere; ſed reuera intendebat regnum vtrique nepoti eripere, & ſibi arrogare. Id ſubodorati primates Ægypti, & tutores regis noluerunt, vt ipſe rebus Ægypti ſe immiſceret. Et hoc eſt quod hic dicitur: cvm cognovisset Antiochvs alienvm se a negotiis regni effectvm, propriis vtilitatibvs (regni ſui in Syria) consvlens, profectvs inde (ſcilicet ex Tyro) venit Ioppen, et inde Ierosolymam, vbi eum, quaſi regem, imò quaſi Deum quendam terreſtrem (talis enim volebat haberi & adorari Antiochus) excepit Iaſon: *cū facularum luminibus, & laudibus*, vt ſequitur. Pro *vtilitatibus*. Noſter legit in Græco ὠφελείαις: iam legunt ἀσφαλείαις id eſt *ſecuritatibus*, ſed eodem redit ſenſus.

Vers. 23. Et post triennii tempvs misit Iason Menelavm svpradicti Simonis (proditoris, & delatoris pecuniarum, de quo v. 1.) fratrem portantem pecvnias regi Ant. Epiphanis quaſi tributum in ſignum ſubiectionis.

Vers. 24. At ille commendatvs (à Iaſone) regi, cvm magnificasset faciem potestatis eivs] id eſt cùm amplis verbis exaltaſſet regiam Antiochi poteſtatem, maieſtatem, & ſplendorem, quod ſcilicet ipſe per eam quidlibet in Syria efficere poſſet non ſolùm in prophanis, & politicis; ſed etiam in Eccleſiaſticis, & ſacris, ideoque poſſet Ieroſolymæ Pontificem conſtituere, quem vellet; adeoque Pōtificatum à Iaſone in ſe transferre: qua arte, & fraude Menelaus à Iaſone in semetipsvm retorsit svmmvm sacerdotivm (Pontificatum) svperponens Iasoni talenta argenti trecenta] tantumdem ſcilicet amplius Antiocho offerens, quàm Iaſon obtulerat. Sicut ergo Iaſon oblatis Ant. Epiphani 360. talentis, emit Pontificatum, eoque extruſit fratrem ſuum Oniam ſanctū: ſic pariter Menelaus miſſus à Iaſone ipſum Iaſonē doloſè ſupplantauit, & extruſit, promittens regi alia trecenta talēta præter 360. à Iaſone eidem promiſſa. Vnde Græcè eſt *ſuperans Iaſonem talentis trecentis* q. d. Iaſon promiſerat regi pro Pontificatu 360. talenta; at Menelaus ſummam hanc auxit, & penè duplicauit: ſicut enim cùm res in auctione venditur, ſinguli augent pretium, & qui ſummum offert pretium, illi res cedit: ſic hic Menelaus addens trecenta, promittenſque regi vniuerſim 660. talenta, Pontificatum obtinuit, herumque ſuum Iaſonem callidè excluſit.

Vers. 25. Acceptisqve a rege mandatis (vt Iudæi eum quaſi Pontificē loco Iaſonis ſuſciperent) venit, nihil qvidem habens dignvm sacerdotio;] tum quia Menelaus erat è tribu Beniamin, quæ inhabilis erat ad ſacerdotium, cùm Iaſon eſſet ex tribu Leui, ideoq; ad eum habilis; tum quia impius erat, ac per ſimoniam Pontificatum ſibi comparabat: animos verò crvdelis tyranni] vndē v. 34. iuſſit Oniam verum, ſanctumque Pont. per Andronicum crudeliter occidi.

Vers. 26. Et Iason qvidem qvi proprivm fratrem (Oniam Pont.) captivaverat, ipse deceptvs (à famulo ſuo Menelao) profvgvs in Ammaniten expvlsvs est regionem.] Iuſtum hoc fuit Dei iudicium, & iuſta talionis pœna, vt qui fratrem ſupplantauerat, à famulo ſupplantaretur; & qui Pontificatum emerat à maiori emptore exploderetur; & qui Oniam Sanctum Pont. in exilium

lium egerat, exul apud Ammonitas miserè viueret. Hic vide quàm verum ſit illud Eccleſ. c. 27. 28. *Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet, & plaga doloſa doloſi diuidet vulnera: Et qui foueam fodit incidet in eam: & qui ſtatuit lapidem proximo, offendet in eo: & qui laqueum alij ponit, peribit in illo.*

Vers. 29. Et Menelavs amotvs est a sacerdotio] à Pontificatu ab Ant. Epiphane, eò quòd 360. talenta ſibi promiſſa non præſtaret. Quare Epiphanes loco Menelai pontificem creauit eius fratrem Lyſimachum eadem ſibi, vt videtur, promittentē. Ita impius Menelaus impium Iaſonem exturbauit, & ab impio fratre Lyſimacho pariter exturbatus eſt. Cùm enim agitur de honore, & ambitu, frater fratrem non agnoſcit, ſed odit, & ſupplantat. Quiſque enim dignitatem ſibi optat potiùs, quàm fratri; imò non rarò fratri eamdem eripit. Tanta eſt vis ambitionis, & cupiditatis in homine per peccatum corrupto.

Vers. 30. Contingit Tharsenses, et Mallotas seditionem movere, eò qvòd Antiochidi regis concvbinæ dono essent dati] ab Epiphane; vt ex eorum redditibus ſibi veſtes pretioſas, monialia, ancillas, famulos, & rhedas compararet. Audi Ciceronem Act. 5. in Verrem: *Solere, aiunt, barbaros Reges Perſarum, & Syrorum plures vxores habere, his autē vxoribus ciuitates attribuere hoc modo: hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, Hæc in collum, hæc in crines, ita populos habent vniuerſos non ſolùm conſcios libidinis ſuæ, verùm etiam adminiſtros.* Idem tradit Plato in Alcibiade. Plutarch. in Themiſtocle, & Athen. lib. 1. Strabo. lib. 14. Porrò Tharſus, & Mallus erant nobiles Ciliciæ ciuitates, quæ proinde indignatæ ſunt ſe datas meretrici, quæ ab Antiocho amaſio ſuo ſe vocabat Antiochidem, ideoque tumultuatæ ſunt. Quocirca illicò accurrit Antiochus, vt tumultum ſedaret relicto Antiochiæ prorege Andronico, vt ſequitur.

Vers. 33. Onias (ſanctus Pontifex) argvebat evm] Menelaum de ſacrilegio, quod vaſa aurea furatus è templo dediſſet Andronico proregi, vt ſibi Pontificatum reſtitueret. Licet enim Onias iniuſtè ſpoliatus eſſet Pontificatu, & exularet Antiochiæ; tamen quia verè ipſe erat Pontifex, ex zelo Pontificio redarguit ſacrilegum, eſto probabiliter ſciret ſe hac ratione necem ſibi accerſere: ſciebat enim per eam ſe martyrij lauream quam optabat, adepturum.

In loco tvto se continens Antiochiæ secvs Daphnem] locus hic erat quinque paſſuum millibus diſtans Antiochiâ, vnde à Dione libr. 51. nuncupatur *ſuburbium*, ita dictus à copia laurorum q. d. lauretum, δάφνη enim eſt laurus; quare in eo erat fanum celebre Apollinis, ideoque erat aſylum omnibus tutum, & inuiolabile. Hic ſepultus fuit S. Babylas martyr, qui Apollini ſilentium indixit, ideoque à Iuliano apoſtata exhumatus fuit. vide eius acta. Iuxta hunc locum ſepultus quoque fuit S. Ignatius Antioch. Epiſcopus, & martyr; ſed inde tranſlatus fuit Romam. Huc ergo quaſi ad aſylum confugit Onias Pontifex, ſed per dolum ex eo eductu ab Andronico perfidè, & ſceleſtè contra fidem ei datam, & iuratâ occiſus fuit. Quare Iudæi, & Gentiles indignè ſancti Pont. cædem ferentes Andronicum apud Ant. Epiphanem accuſarunt, qui eum purpurâ exutum circumduci iuſſit per vrbem, & in eodem loco occidi, in quo ipſe occiderat Oniam, vt ſequitur. Ita occiſus eſt Onias ſanctus, & zeloſus Pontifex poſtquam 36. annis Iudæorum Synagogam æquè ac Remp. magno animi robore contra impios ſuſtentaſſet. Qualis autem, quantuſq; fuerit liquet, tum ex eo quod omnes Iudæi, & Gentiles mortem eius luxerint, adeoque impius rex Epiphanes lachrymas fuderit; tum ex elogio, quod ei dat Scrip. c. 15. 12. vbi Iudas Machabæus pugnaturus contra Epiphanē vidit in ſomnis Oniam, qui fuerat ſummus ſacerdos, virum bonum, & benignum, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus fuerat, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum. Erat autem illi ſocius Orationis Ieremias, qui ipſe quoque à ſuis, Dei deſertoribus peremptus fuerat in Ægypto.

Dvce qvodam tyranno] Græcè *Aurano quodam*. q. d. cùm populus ob Lyſimachi ſcelera, & ſacrilegia tumultuaretur; Lyſimachus populo oppoſuit tria millia armatorum Duce Tyrannò, ſed populus vndique concurrens, furenſque lapidibus, & fuſtibus eos fugauit, & Lyſimachum iuxta ærarium ſiue gazophylacium templi occidit. Hæc eſt ſumma eorum, quæ fuſè in ſeqq. narrantur. Vers. 40.

De his ergo coepit ivdicivm advers-svs Menelavm agitari] q. d. Iudæi Menelaum quaſi omnis malitiæ auctorem, qui fratri ſuo Lyſimacho Pſeudo-pontifici tot ſcelera, & ſacrilegia ſuaſiſſet, accuſarunt apud Ant. Epiphanem, qui rem ideoque iuſſit iudicialiter contra Menelaum agi. Vers. 43.

Et cvm svperaretvr (multitudine teſtium, & euidentia grauiſſimorum criminum reus conuinceretur) promisit Ptolemæo (Dorymenis filio, vt addunt Græca, qui auctoritate, & gratiâ valebat apud Ant. Epiphanem) mvltas pecvnias dare ad svadendvm regi] vt Menelaum quaſi innocentem abſolueret: Iudæos verò accuſatores quaſi calumniatores pœnâ talionis ad mortem damnaret, cùm ipſi potius eſſent innocentes. Itaque factum eſt, vt ſequitur. Vers. 45.

Menelavs avtem propter eorvm qvi in potentia erant avaritiam (qua ſe pecunijs à Menelao corrumpi ſinebant) permanebat in potestate] Pontificiâ. q. d. Menelaus occiſo à populo fratre ſuo Lyſimacho Pſeudo-pontifice per aulicos pecuniâ corruptos intruſit ſe rurſum in Pontificatum, cùm non eſſet de tribu Leui; ſed Beniamin, vt dictum eſt v. 23. Menelaus ergo Pontificatum geſſit non legitimè, ſed vt intruſus per quatuor annos, ſcilicet ab anno 140. Græcorum, quo ipſe curauit occidi Oniam ſanctum Pontificē vſque ad annum 145. Græcorum, quo Mathathias contra eum, & regem Epiphanem inſurrexit, ac à populo Dux, & Pontifex fuit creatus. Licet enim Onias ſanctus filium haberet Oniam, cui iure ſucceſſionis hæreditariæ Pontificatus illo æuo debebatur; tamen is iam fugerat in Ægyptum, ac Heliopoli aliud templum erexerat, eiuſque ſe Pontificem conſtituerat. Iaſon autem frater Oniæ planè indignus erat Pontificatu, vtpote ſimoniacus, & apoſtata, qui Iudæos ad gentiliſmum traducere ſatagebat, vt audiuimus initio capitis. Deficientibus ergo legitimis heredibus Pontificatus deuolutus eſt ad Mathathiam, eiuſque filios Iudam, Ionathā, & Simonem Machabæos. Vers. 50.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdæi videntes in cælo acies militum confligentes ex eis accipiunt omen instantium bellorum, & cædium Ant. Epiphanis. Iaſon ex Ammonitide reuerſus Ieroſolymam occupat, & per cædes in ciues graſſatur, Mox v. 11. Ant. Epiphanes Ægypto excluſus iram ſuam in vicinos Iudæos euomit: quare Ieroſolymam capit, in eoque 80. millia trucidat, 40. millia incarcerat, & totidem diuendit: templum violat, & ſpoliat ablatis ex eo 1800. talentis. inde rediens Antiochiam in Iudæa reliquit præfectos, qui grauius, quàm ipſe, Iudæos affligunt. Quare Iudas Machabæus cum ſuis fugit in deſertum.

1. EOdem tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Ægyptum. 2.
Contigit autem per vniuerſam Ieroſolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites diſcurrentes, auratas ſtolas habentes, & haſtis, quaſi cohortes, armatos, 3. & curſus equorum per ordines digeſtos, & congreſſiones fieri
cominus, & ſcutorum motus, & galeatorum multitudinem gladijs diſtrictis, & telorum
iactus, & aureorum armorum ſplendorem, omniſque generis loricarum. 4. Quapropter omnes rogabant in bonum monſtra conuerti. 5. Sed cùm falſus rumor
exiſſet, tamquam vita exceſſiſſet Antiochus, aſſumptis Iaſon non minùs mille viris, repentè aggreſſus eſt ciuitatem: & ciuibus ad murum conuolantibus, ad vltimum apprehenſa ciuitate, Menelaus fugit in arcem: 6. Iaſon verò non parcebat in cæde
ciuibus ſuis, nec cogitabat proſperitatem aduerſum cognatos malum eſſe maximum,
arbitrans hoſtium & non ciuium ſe trophæa capturum. 7. Et principatum quidem
non obtinuit, finem verò inſidiarum ſuarum confuſionem accepit, & profugus iterùm
abijt in Ammaniten. 8 Ad vltimum, in exitium ſui concluſus ab Areta Arabum
tyranno, fugiens de ciuitate in ciuitatem, omnibus odioſus, vt refuga legum & execrabilis, vt patriæ & ciuium hoſtis, in Ægyptum extruſus: 9. & qui multos de patria ſua expulerat, peregrè perijt, Lacedæmonas profectus, quaſi pro cognatione ibi
refugium habiturus: 10. & qui inſepultos multos abiecerat, ipſe & illamentatus,
& inſepultus abijcitur, ſepulturâ neque peregrinâ vſus, neque patrio ſepulchro participans. 11. His itaque geſtis, ſuſpicatus eſt rex ſocietatem deſerturos Iudæos: &
ob hoc profectus ex Ægypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit. 12.
Iuſſit autem militibus interficere, nec parcere occurſantibus, & per domos aſcendentes trucidare. 13. Fiebant ergo cædes iuuenum ac ſeniorum, & mulierum &
natorum exterminia, virginumque & paruulorum neces. 14. Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minùs autem venumdati. 15. Sed nec iſta ſufficiunt: auſus eſt etiam intrare templum vniuerſâ terrâ ſanctius, Menelao ductore, qui legum & patriæ fuit proditor: 16. & ſceleſtis manibus
ſumens ſancta vaſa, quæ ab alijs regibus & ciuitatibus erant poſita ad ornatum loci, &
gloriam, contrectabat indignè, & contaminabat. 17. Ita alienatus mente Antiochus, non conſiderabat, quòd propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus
fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum deſpectio: 18. alioqui niſi contigiſſet eos multis peccatis eſſe inuolutos, ſicut Heliodorus, qui miſſus eſt à Seleuco rege ad expoliandum ærarium, etiam hic ſtatim adueniens flagellatus, & repulſus vtique fuiſſet ab audacia. 19. Verùm non propter locum, gentem; ſed propter gentem, locum Deus elegit. 20. Ideòque & ipſe locus particeps factus eſt populi malorum: poſteà autem fiet ſocius bonorum. & qui derelictus in ira Dei omnipotentis eſt, iterùm in magni Domini reconciliatione cum ſumma gloria exaltabitur.
21. Igitur Antiochus mille & octogentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regreſſus eſt, exiſtimans ſe præ ſuperbia terram ad nauigandum, pelagus verò
ad iter agendum deducturum propter mentis elationem. 22. Reliquit autem &
præpoſitos ad affligendam gentem: Ieroſolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipſo, à quo conſtitutus eſt: 23 in Garizim autem
Andronicum & Menelaum, qui grauiùs quàm ceteri imminebant ciuibus. 24. Cumque appoſitus eſſet contra Iudæos, miſit odioſum principem Apollonium cum exercitu viginti & duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mu-

lieres

lieres ac iuuenes vendere. 25. Qui cùm veniſſet Ieroſolymam, pacem ſimulans, quieuit vſque ad diem ſanctum ſabbati: & tunc feriatis Iudæis, arma capere ſuis præcepit. 26. Omneſque qui ad ſpectaculum proceſſerant, trucidauit: & ciuitatem cum armatis diſcurrens, ingentem multitudinem peremit. 27. Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertum locum, ibique inter feras vitam in montibus cum ſuis agebat: & fœni cibo veſcentes, demorabantur, ne participes eſſent coinquinationis.

HOc caput à v. 11. ad finem æquè ac caput 6. & 7. ordine temporis, quo geſta ſunt collocandum eſt in fine c. 1. lib. 1. ante initium c. 2.

VERS. 1. EODEM TEMPORE ANTIOCHVS (Epiphanes) SECVNDAM PROFECTIONEM PARAVIT IN ÆGYPTVM] vt eam armis ſubiugaret: ſed à Romanis prohibitus, rediens in Iudæam vicinam indignationem ſuam effudit. Idipſum ante trecentos, & plures annos Gabriel prænunciarat Danieli c. 11. v. 23. & ſeq. vide ibi dicta.

VERS. 2. CONTIGIT AVTEM PER VNIVERSAM IEROSOLYMORVM CIVITATEM VIDERI DIEBVS 40. PER AERA EQVITES DISCVRRENTES] inter ſe gladijs diſtrictis, & telorum iactibus confligentes, vti verbis ſequentibus valdè efficacibus auctor exaggerat: quæ omnia fuerunt prognoſtica ingentis cladis Iudææ imminentis, vt ſequitur.

Porrò hæc portenta fuêre ab Angelis iuſſu Dei in aëre effecta per vaporum, & exhalationum certam diſpoſitionem, motum, & concurſum, quæ ſpeciem acierum confligentium præ ſe ferret, vt per ea Deus Iudæis præſignificaret ſtragem eis mox ab Ant. Epiphane inferendam, ac prælia quæ cum eo geſturus erat Iudas Machabæus. Sic antequam Titus, & Romani obſiderent, & caperent Ieroſolymam 21. die menſis Maij, ait Ioſeph. lib. 7. de bello c. 12. *Poſt dies feſtos ante ſolis occaſum viſi ſunt per inane ferri currus totis regionibus, & armatæ acies trauantes nubila, & ciuitati circumfuſa.* Idem accidit tempore S. Gregorij cùm Longobardi inuaderent Italiam. Audi eum homil. 1. in Euang. *Priuſquam Italia Gentili gladio ferienda traderetur, igneas in cælo acies vidimus, ipſum qui poſtea humani generis fuſus eſt, ſanguinem coruſcantes.* Iulius Obſequens lib. de prodigijs ad Auguſtum Cæſarem cap. 9. & 7. refert L. Opimio & Q. Poſthumio Coſſ. Conſ. arma in cęlo volare viſa, & C. Mario & Horo Coſſ. Arimini canem locutum, arma cæleſtia ab ortu & occaſu C viſa pugnare, & ab occaſu vinci. L. Scipione & C. Narbono Coſſ. per Syllana tempora, inter Capuam, & Vulturnum, ingens ſignorum ſonus, armorumque horrendo clamore auditus, ita vt viderentur duæ acies concurrere per plures dies. Panſa item, & Hirtio Coſſ. cùm aduerſus Antonium dimicaretur, armorum, telorumque ſpecies à terra viſa cum fragore ad cœlum ferri. Eutropius libr. 6. hiſtoriæ, cùm Cæſar aduerſus Pompeium dimicaret, refert, tantum in aëre armorum ſtrepitum fuiſſe, vt Antiochiæ, quaſi aduentu hoſtium in muris concurreretur.

Audi & Plinium lib. 2. c. 57. *Armorum crepitus & tubæ ſonitus auditos è cælo Cimbricis bellis accepimus, crebroſq; & priùs, & poſtea. Tertio verò conſulatu Marij ab Amerinis, & Tudertibus ſpectata arma cæleſtia, ab ortu occaſuq; inter ſe concurrentia, qui ab occaſu erant.* Similia Cæſaris cædem præceſſêre ſigna, de quibus Appianus lib. 4. ciuilium. *Hominum*, inquit, *immanes voces, armorum ſtrepitum, equorum curſus inſpectante nemine audiebantur.* De eodem tempore Ouidius A lib. decimoquinto Metamorphoſeos:

Signa tamen luctus dant non incerta futuri,
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes,
Terribileſq; tubas, auditaq; cornua cælo
Præmonuiſſe nefas.

Similia portenta recenſet Seneca in quæſt. natural. Auguſt. Niphus in Meteorologicis, Corn. Gemma Friſius in Coſmocriticis, Conr. Lycoſthenes licèt in fide heterodoxus libr. de prodigijs pag. 189. 210. & 228. Memini mihi in Belgio cùm puer eſſem ſimilia in cælo oſtenta fuiſſe oſtenſa ſub initium bellorum Belgicorum, quæ proinde Belgio inſtare ex hiſce ſignis viri ſapientes, iam tum prænunciabant & euentus docuit, docetque adhuc prænunciationem fuiſſe veriſſimam. Denique Aſtrologi, ac nominatim Ptolomæus in Centiloquio c. 9. cenſet hæc fieri naturaliter vi aſtrorum, ac præſertim vi aſtri Perſei: ſic & Auguſt. Niphus B lib. 1. Meteor. fol. 31. pag. 4. ſed veriùs eſt hæc fieri à prouidentia ſpeciali Dei per Angelos, qui tamen aſtris, ventis, & vaporibus ad hæc ſpectra producēda vtuntur, vt figuras cladis præſignificent. Vide Chriſt. à Caſtro lib. 1. prolegom. in minores Prophetas c. 17.

QVAPROPTER OMNES ROGABANT IN BONVM MONSTRA, (Græcè ἐπιφάνειαν, id eſt apparitionē, viſa oſtenta acierum in aëre confligentium, quæ conflictus in Iudæa fore acres præmonſtrabant) CONVERTI] vt ſcilicet Iudæi in hiſce conflictibus forent ſuperiores, neque vincerentur, ſed vincerēt, vti de facto Ant. Epiphanem vicerunt Iudas, eiuſque fratres Machabæi. VERS. 4.

SED CVM FALSVS RVMOR EXISSET TANQVAM VITA EXCESSISSET ANTIOCHVS (Epiphanes) ASSVMPTIS IASON NON MINVS MILLE VIRIS REPENTE AGGRESSVS EST CIVITATEM] puta Ieroſolymam. Iaſon hic frater Oniæ ſancti Pontificis data pecunia emerat Pontificatum ab Epiphane, itaque Pontificatu extruſerat fratrem Oniam: ſed Menelao plus pecuniæ offerenti Epiphanes Pontificatum tradidit, excluſo Iaſone. Iaſon ergo audiens rumorem de morte Epiphanis, cùm iam eius offenſam, & potentiam non metueret, ex Ammonitide, vbi exulabat, armatis mille viris rediens, Ieroſolymam inuaſit, & occupauit vt Pontificatum recuperaret. Quocirca MENELAVS, qui Iaſonem extruſerat ex vrbe FVGIT IN ARCEM montis Sion. VERS. 5.

ET PRINCIPATVM (ſacrum, puta Pontificatum, eique annexum Principatū politicum quem maximè ambiebat Iaſon, tunc enim Pontifex ſimul erat Dux, & princeps populi) QVIDEM NON OBTINVIT, quia à confluente ciuium multitudine ipſe quaſi hoſtis, & tyrannus cum ſuis vrbe expulſus fuit. Quid enim poterant mille eius viri, & inſidiæ contra centena, & plura ciuium millia? Vnde PROFVGVS ITERVM ABIIT IN AMMANITEN, indeque errans, & vagus inſtar Caini profugit in Arabiam; ſed cùm ibi Arethæ regi de VERS. 7.

CAPVT SEXTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Epiphanes mittit ſenatorem, qui cogat Iudæos ad gentiliſmum, at templum Ieroſolymitanum conſecret Ioui Olympio, Garizitanum verò Ioui Hoſpitali. Quare reſiſtentes illi mactantur, præcipitantur, concremantur. Inter quos v. 18. recenſetur glorioſa mors, & martyrium Eleazari, qui maluit excarnificari, quàm carne porcinâ contra legem veſci.

1. SEd non poſt multum temporis, miſit rex ſenem quemdam Antiochenum, qui compelleret Iudæos, vt ſe transferrent à patrijs & Dei legibus: 2. contaminare etiam quod in Ieroſolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant Iouis hoſpitalis. 3. Peſſima autem & vniuerſis grauis erat malorum incurſio: 4. nam templum luxuriâ & comeſſationibus Gentium erat plenum, & ſcortantium cum meretricibus, ſacratiſque ædibus mulieres ſe vltrò ingerebant, intrò ferentes ea, quæ non licebat. 5. Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur. 6. Neque autem Sabbata cuſtodiebantur, neque dies ſollemnes patrij ſeruabantur, nec ſimpliciter Iudæum ſe eſſe quiſquam confitebatur. 7. Ducebantur autem cum amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia: &, cùm Liberi ſacra celebrarentur, cogebantur hederâ coronati Libero circuire. 8. Decretum autem exijt in proximas Gentilium ciuitates, ſuggerentibus Ptolemæis, vt pari modo & ipſi aduerſus Iudæos agerent, vt ſacrificarent, 9. eos autem, qui nollent tranſire ad inſtituta Gentium, interficerent: erat ergo videre miſeriam. 10. Duæ enim mulieres delatæ ſunt natos ſuos circumcidiſſe: quas, infantibus ad vbera ſuſpenſis, cum publicè per ciuitatem circumduxiſſent, per muros præcipitauerunt. 11. Alij verò ad proximas coëuntes ſpeluncas, & latenter ſabbati diem celebrantes, cùm indicati eſſent Philippo, flammis ſuccenſi ſunt, eò quòd verebantur, propter religionem & obſeruantiam, manu ſibimet auxilium ferre. 12. Obſecro autem eos, qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent, ea quæ acciderunt, non ad interitum, ſed ad correptionem eſſe generis noſtri. 13. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium. 14. Non enim, ſicut in alijs nationibus, Dominus patienter expectat, vt eas, cùm iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat: 15. ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet. 16. Propter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens verò in aduerſis, populum ſuum non derelinquit. 17. Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta ſint paucis. Iam autem veniendum eſt ad narrationem. 18. Igitur Eleazarus vnus de primoribus Scribarum, vir ætate prouectus, & vultu decorus, aperto ore hians, compellebatur carnem porcinam manducare. 19. At ille glorioſiſſimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens, voluntariè præibat ad ſupplicium. 20. Intuens autem, quemadmodum oporteret accedere; patienter ſuſtinens, deſtinauit non admittere illicita propter vitæ amorem. 21. Hi autem qui aſtabant, iniqua miſeratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum ſecretò rogabant afferri carnes, quibus veſci ei licebat, vt ſimularetur manducaſſe, ſicut rex imperauerat, de ſacrificij carnibus: 22. vt, hoc facto, à morte liberaretur: & propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem. 23. At ille cogitare cœpit ætatis ac ſenectutis ſuæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem, atque à puero optimæ conuerſationis actus: & ſecundùm ſanctæ & à Deo conditæ legis conſtituta, reſpondit citò, dicens, præmitti ſe velle in infernum. 24. Non enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit, fingere: vt multi adoleſcentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum; 25. & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur; & per hoc maculam, atque execrationem meæ ſenectuti conquiram. 26. Nam, etſi in præſenti tempore ſupplicijs hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam. 27. Quamobrem fortiter vitâ excedendo, ſenectute quidem dignus apparebo: 28. adoleſcentibus autem exemplum forte relinquam, ſi prompto animo,

ac fortiter pro grauiſſimis ac ſanctiſſimis legibus honeſta morte perfungar. His dictis,
confeſtim ad ſupplicium trahebatur. 29. Hi autem, qui eum ducebant, & paulò
antè fuerant mitiores, in iram conuerſi ſunt propter ſermones ab eo dictos, quos illi
per arrogantiam prolatos arbitrabantur. 30. Sed, cùm plagis perimeretur, inge-
muit, & dixit: Domine, qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſte tu ſcis, quia cùm à
morte poſſem liberari, duros corporis ſuſtineo dolores: ſecundùm animam verò prop-
ter timorem tuum libenter hæc patior. 31. Et iſte quidem hoc modo vitâ diſceſſit,
non ſolùm iuuenibus, ſed & vniuerſæ genti memoriam mortis ſuæ ad exemplum vir-
tutis & fortitudinis derelinquens.

VERS. 1. MISIT REX (Ant. Epiphanes) SENAM (ſenatorem: ſenatus enim erat concilium ſenum: ſenum enim eſt ſapientia & prudentia) QVENDAM ANTIOCHANVM] Græcè *ἀθηναῖον*, id eſt *Athenienſem*, fortè quia Athenis erat oriundus, ſed Antiochiæ ſactus ciuis habitabat: aut quòd nomen proprium ei ſonet *Atheneus*. Noſter Mariana cenſet illum fuiſſe Bacchidem, quem cogentem Iudæos idolis ſacrificare Mathathias ex zelo occidit, vt dictum eſt lib. 1. c. 2. v. 25.

VERS. 2. CONTAMINARE &c. TEMPLVM ET COGNOMINARE IOVIS OLYMPII] Iuſſit Antiochus ergo Iouis idolum in templo collocari, & adorari, ac templum ſolemni ritu dedicari, indeque templum Iouis nuncupari. Ecce hæc eſt *abominatio deſolationis*, hoc eſt abominandum idolum omnia deſolans, prædicta ante trecentos annus à Daniele cap. v. 31.

ET IN GARIZIM PROVT ERANT HI QVI LOCVM INHABITABANT IOVIS HOSPITALIS] q. d. templum Garizitanum Samaritanorum, de quo Ioannis 4. v. 20. Antiochus iuſſit dedicari Ioui hoſpitali, eò quòd incolæ Garizitani, & Samaritani eſſent hoſpites, & aduenæ. Ex Aſſyria enim in Samariam quaſi hoſpites, & peregrini traducti erant à Salmanaſar 3. Reg. 17. Vndè & Samaritani in epiſt. ad Antiochum ſcriptâ quam recēſet Ioſephus lib. 12. c. 9. vocant ſe *hoſpites*, id eſt aduenas, & peregrinos. Iupiter enim hoſpitalis dictus eſt eò quòd ei, quaſi Deo hoſpitum cura, & tutela incumberet, ne quis eos impunè fraudaret, vel læderet. Vndè eū inuocat Æneas peregrè in Italiam pergens. Sic enim ait Æneid. 1.

Iupiter (hoſpitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſq; diem, Troiaq; profectis
Eſſe velis.

VERS. 7. DVCEBANTVR AVTEM (Iudæi turmatim magno numero) CVM AMARA NECESSITATE (puta violenta coactione) IN DIE NATALIS REGIS (Ant. Epiphanis) AD SACRIFICIA, quæ offerebantur idolis, vt iis aſſiſterent & cooperarentur, ex iiſque manducarent quaſi conſentientes idolis, & idololatriæ.

ET CVM LIBERI (Bacchi) SACRA CELEBRARENTVR, COGEBANTVR HEDERA CORONATI LIBERO CIRCVIRE] q. d. cùm Bacchanalia, id eſt feſta Bacchi celebrarentur potando, ſaltando, ludendo, ſcortando &c. in omni carnis licentia ac concupiſcentiæ libertate (vnde Bacchus vocabatur Liber quod omnem carnis libertatem cuilibet in feſtis, & ſacris ſuis daret) cogebantur Iudæi in honorem Liberi, ſiuè Bacchi coronari hederâ, itaque templum, vel vrbem circuire. Erat enim hedera dicata Baccho, eò quòd ſua frigiditate reſiſtat vino, & ebrietati, cuius Deus erat Bacchus teſte Plinio lib. 16. c. 34. Tertul. lib. de corona mil. c. 7. & Cœlio Rodigino lib. 14. c. 49. Græci enim

A ſuis pergræcationibus, id eſt compotationibus indulgentes (ac maximè Ant. Epiphanes) colebant Bacchum; vnde & fingebant Bacchum apud ſe ex femore Iouis natum, ait Dionyſius. Bacchus ergo dictus eſt Liber, quaſi Deus libertatis, vel eò quòd vinum curas ſoluat, & mentem ab illis liberet, & audaciorem in omnes conatus faciat. Varro à libendo deducit, quod lubrica mens quò lubet prolabatur. S. Aug. lib. 6. de ciuit. cap. 9. docet Liberum vocari, *quòd mares in coëundo per eius beneficium emiſſis ſeminibus liberentur. Hoc idem in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem putant.* Porrò quãta fuerit turpitudo ſacrorum Liberi, idem Auguſt. deſcribit lib. 7. de ciuit. c. 21.

VERS. 8. DECRETVM (cogendi Iudæos ad colendum Bacchum) AVTEM EXIIT IN PROXIMAS GENTILIVM CIVITATES SVGGERENTIBVS PTOLEMÆIS] B duobus fratribus, ſcilicet Prol. Philometore, & Ptol. Phyſcone, qui regnabant in Ægypto. Verùm quia hi hoc tempore penè pueri erant, nec vicinas Ieroſolymæ ciuitates in Syria occupabãt, iidemque in Iudæos erant beneuoli; hinc meliùs per Ptolemæos hic accipias eos, qui erant ex familia Ptolemæorum iam dictorum, ac pro Ant. Epiphane præerant Ciliciæ, & Phœnici præſertim Tyro, & Sidoni, qualis fuit Ptolemæus, cuius mentio fit c. 4. v. 45. & cap. 8. v. 8. Quia enim Ant. Epiphanes erat auunculus Prol. Philometoris, & Phyſconis, hinc ex eorũ cognatis, & familiaribus nonnullos in ſuam aulam aſciuit, eoſque ſuis prouinciis in Syria præfecit.

VERS. 11. CVM INDICATI ESSENT PHILIPPO, FLAMMIS SVCCENSI SVNT] eò quòd Sabbathum colerent, & Iudaizarent, ideoque Sabbatho inuaſi nollent ſe defendere ob honorem Sabbathi, quo lex ab opere quieſcere iubebat, ſed permitterent illo die ſe C occidi, vt ſequitur. Hic eſt Philippus ille, quem Antiochus ad exagitandos Iudæos miſit c. 5. v. 22.

VERS. 18. IGITVR ELEAZARVS (Eleazarus Hebr. idem eſt quod *Dei adiutorium*, quod huic glorioſo athlethæ, & martyri ad tentationes, & tormenta validum affuit) VNVS DE PRIMORIBVS SCRIBARVM (id eſt Doctorum, & Legiſperitorum) Ioſephus filius Gorionis lib. 3. c. 2. & 4. eum vocat *ſacerdotē* imò *principem ſacerdotum* ſcilicet ſuę vicis, & claſſis. Erant enim 24. claſſes ſacerdotum, quarum quæque ſuum habebat principem. Additque eum fuiſſe è 72. interpretibus qui ſub Ptol. Philadelpho S. Script. ex Hebræo in Græcum conuerterunt. Verùm ſic debuiſſet eſſe 120 annorum, non 90. dumtaxat, vt ipſe ait v. 14. S. Greg. Nazianz. orat. 22. de Machabęis, & S. Ambr. l. 2. de Iacob, & vita beata cap. 10. & 11. eum vocant *patrem*, id eſt doctorem, & magiſtrum ſeptem fratrum Machabæorum myrtyrum, de quibus c. ſeq. vnde ipſi Antiocho dixerunt, ait Nazianz. *Eleazari diſcipuli ſumus, pater priùs decertauit, filii poſtea certabunt.* Et S. Amb. *ſequi-*

mur

mur patrem filij, diſcipuli doctorem.

VVLTV DECORVS (Græcè *aſpectu faciei* καλλιστος, id eſt *pulcherrimus*) VOLVNTARIE (Græcè ſponte) PRÆIBAT AD SVPPLICIVM] Græcè *ad tympanum*. Porro *tympanum* erat genus tormenti, quo homines fortiter, & rigidè diſtendebantur, vel in menſa, aut ſcamno, vel ad palum alligati quaſi in eculeo, ibique fuſtibus pulſabantur, vti pelles diſtentæ in tympano pulſantur, vti ex Polybio, Suida, & Ariſtophane docet Serarius. Nonnulli quoq; ibidem flagris cædebantur vel viui excoriabantur, vel candentibus laminis vſtulabantur, vti Eleazaro huic factum narrat Ioſephus; vel ſaxis, malleiſque tundebantur, & quaſi tympanum omnium verberibus cruciatibuſque obijciebantur.

Huc alludens Apoſtolus Heb. 11. v. 34. ait. *Alij autem diſtenti ſunt*, Græcè ἐτυμπανίσθησαν id eſt *tympanizati ſunt*, Suidas *fuſtibus contuſi ſunt*, S. Chryſ. *decollati ſunt*. Eleazarus ergo diſtentus, pulſatuſque in tympano typus fuit Chriſti in cruce diſtenti, malleiſque pulſati, & confixi.

VERS. 20. INTVENS (legit Noſter προσβλεψάμενος iam legunt προπτύσας, id eſt *expuens*, ſcilicet carnem ſibi violenter in os ingeſtam) AVTEM QVEMADMODVM OPORTERET ACCEDERE] q. d. proſpiciens, præcogitans, præmeditans, quomodo oporteret ad certamen hoc acre accedere, nimirum tamquam pugilem athletam, & martyrem Dei, qui primus agonem hunc fidei erat obiturus, cæteriſque exemplum inuictæ conſtantiæ, & fortitudinis daturus firmo mentis propoſito, ac voluntate prorſus obfirmata, OBSTINAVIT NON ADMITTERE ILLICITA PROPTER VITÆ AMOREM] puta non comedere carnem porcinam Iudæis Leuit. 11. vetitam,
C præſertim quia eam comedere iubebatur ab Antiocho tyranno in legis contemptum, vt hac manducatione ſignificaret ſe à Iudaiſmo ad Gentiliſmum apoſtatare. Quocirca maluit Eleazarus excarnificari, quàm porcinam comedere, & Antiocho conſentire.

Addit Ioſeph. lib. de Machabæis cap. 5. Antiochum ſuaſiſſe varijs rationibus Eleazaro, vt porcinam ederet, & imprimis illâ, quod Deus daturus eſſet illi veniam eò quòd non ſponte, ſed vi coactus comediſſet porcinam. Eleazarum verò regi reſpondiſſe. *Nos Antioche, quibus ex diuina lege viuendum eſſe perſuaſum eſt, nullam neceſſitatem violentiorem eis eſſe exiſtimamus, quàm legi noſtræ parere: quo fit vt nullo pacto violandum eſſe cenſeamus.* Cauſam ſubdit: *Temperãtiam enim docet nos, ita vt omnibus voluptatibus & cupiditatibus imperemus, & fortitudinẽ ſic exerceamus, vt labores omnes vltrò feramus. Iuſtitiam quoq;*
D *ſic docet, vt eum qui ſolus Deus eſt magnificè veneremur.* Et paulò pòſt: *Verùm non committam, vt tu me ſic derideas: neq; ſacrum maiorum noſtrorum de lege ſeruanda iuſiurandum violabo, non ſi mihi & oculos effoderis, & viſcera torrueris. Non ego ſic ſum ſenex & effeminatus, vt mihi non vigeat pietate ratio. Tu & rotas compone, & ignem affla vehemẽtius: nõ ſic me miſeret ſenectutis meæ, vt eius cauſa patriam legem violem. Non tibi mentiar præceptrix lex, neque te abiurabo chara temperantia: neque te dedecorabo ſapientiæ ſtudioſa ratio, neque te abnegabo venerabile ſacerdotium, legumq; ſcientia: caſtum me maiores accipient, non vereor mortiferam iſtam tuam violentiam.* Subdit deinde c. 6. *Hoc pacto contra tyranni exhortationem locutum Eleazarum, qui aderant ſatellites crudeliter ad tormenta trahunt; ac primum nudatum, brachia vtrimq; tenentes, flagris cædunt, præcone*
A *interea vociferante, vt regis mandatis obediret. At magnanimus ille Eleazarus perinde ac ſi in ſomnio cruciaretur, nihil prorſum mouebatur: ſed intentus oculis cælum intuebatur ille ſenex, tum interea ipſius caro verberibus laniaretur, & diffluente ſanguine latera vulnerarentur. Cumq; corpore dolores non ferens ad terram cecidiſſet, rectam tamen immotamq; rationem habebat. Hîc crudelis quidam ſatelles, in iacentis ilia inſilit eumq; pedibus pulſat, vt ſurgeret. At ille dolores ferebat, & vim illam contemnens cruciatus tolerabat, & verberantes vincebat ſenex carnifices, adeo vt ipſis quoque eius animi præſtantia eſſet admirationi.* Plura hic addit Ioſephus quæ nõ habet Scriptura, quorũ proinde penes ipſum ſit fides. Ad Ioſephi verba alludens S. Ambr. lib. 2. de Iacob c. 11. aſſerit Eleazarum dixiſſe: *Nos non intentione ducimur, ſed ſeueritate legis tenemur, quæ ſuilla carne abſtinendum præcipit. Quod ſi hoc leue putas, vt*
B *carne veſcamur ſuillâ, qui in minimis legem contempſerit, quomodo in magnis tenebit? Abſtinentia noſtra diſciplina eſt caſtimoniæ. Non ſum ita ſenex, vt non iuueneſcat animi fortitudo. Senectus portus eſſe debet, non naufragium vitæ ſuperioris. Non te negabo lex patria: non abiurabo vos ſancta inſtituta maiorum, non decolorabo vos inſulæ ſacerdotales: non te perfidiæ puluere turpabo, canities.* Itaq; ſimulare ne quidem voluit, cùm aliæ carnes proponerentur, & ſic, ait Ambroſius, *immoriendo tormentis, factus eſt cæteris magiſterium perſeuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum.*

DICENS PRÆMITTI SE VELLE IN INFERNVM] id eſt velle ſe mori, mittique in limbum patrum potiùs quàm contra legem porcinam edere. VERS. 23.
Elazarum imitantur Carthuſiani, qui carnem, licèt à medico præſcriptam, vt neceſſariam ad ægroti vitam, conſtanter reſpuunt, maluntque po-
C tiùs mori vt votum ſuum de non veſcendo carnibus illibatum, inuiolatumque conſeruent. Licet enim religioni, & voto poſtponere vitam: vti S. Caſimirus ægrotans maluit mori, vt votum virginitatis ſeruaret, cùm medici aſſererent, eum à morbo quo laborabat curari non poſſe niſi vxorẽ duceret, hiſce omnibus enim hoc vnum reſpondit: *Eligo virgo mori.* nimirùm:

Et viuam & moriar: viuam cum virgine Ieſu,
Cuius amore lubens eligo virgo mori.

Hi ſunt Heroum actus caſtitatis, temperantiæ, fortitudinis heroici.

NAM ETSI IN PRÆSENTI TEMPORE SVPPLICIIS HOMINVM ERIPIAR, SED MANVM (vindictam acerrimam) OMNIPOTENTIS NEC VIVVS NEC DEFVNCTVS EFFVGIAM] Peccaſſet enim mortaliter Eleazarus in Deum ſi porcinam iuſſu Antiochi VERS. 26.
D comediſſet, quia is eam comedi iubebat in contemptum legis & Dei, vt eo quaſi ſigno teſtaretur ſe à lege, & Deo ad Antiochum, eiuſque Deos apoſtatare.

AD SVPPLICIVM (Græcè ad tympanum, de quo v. 19.) TRAHEBATVR] Addit Ioſeph. lib. de Machab. c. 6. *Hunc cum magnanimitatem videntes illi, qui ne ipſorum quidem miſericordia flecteretur igni eum admouent, & diris inſtrumentis ſubiectũ cremant, tetroſq; odores eius naribus infundũt. Ille iam vſq; ad oſſa vſtulatus, & animam acturus, contentis ad Deũ oculis dixit: Tu ſcis Deus, me, cũ euadere liceret, igneis cruciatibus propter legẽ emori. Quare propitius eſto genti tuæ, noſtro pro ipſis ſupplicio contentus. Fac vt eorum expiatorius ſit ſanguis meus, & pro eorum vita accipe meam. Hæc locutus vir ſanctus, generoſè mortuus eſt.* Hæc Ioſephus: quæ cum tympano non adeò conueniunt, niſi dicamus VERS. 28.

reos in tympano non tantùm fuſtibus, ſed & igni bus, & quouis ſupplicio exeruciari ſolitos, quod verum eſſe liquet ex Auctoribus, & Martyrum actis. Vndè Lipſius lib. de cruciat. *Tympanum*, ait, *omnia hæc cruciamentorum genera complectitur.*

Vers.30. DVROS CORPORIS SVSTINEO DOLORES: SECVNDVM ANIMAM VERÒ PROPTER TIMOREM TVVM LIBENTER HÆC PATIOR.] Illuſtre ergo, & glorioſum fuit hoc Eleazari martyrium, qui quaſi dux ſeptem fratribus, cæteriſque ad illud idem præiuit. Quocirca ipſe à Nazian. vocatur *primitiæ martyrum veteris teſtamenti*; ſicut Stephanus noui. Eſto enim ante Eleazarum paſſi ſunt martyrium Abel, Iſaias, Zacharias, Ieremias, cæteríque prophetæ; tamen Eleazarus primus fuit, qui expreſsè pro vera in Deum fide, & religione publicè contra Antiochum eam ſubuertere volentem, ſolennem martyrij agonem obijt.

Audi Nazian. *Hic Eleazarus primitiæ eorum, qui ante Chriſtum paſſi ſunt, quemadmodum Stephanus eorum, qui poſt Chriſtum, vir ſacerdos & natu grandis,* A *tum capillis, tum prudentiâ canus, priùs quidem pro populo ſacrificia, & preces adhibens, nunc autem ſeipſum quoque Deo offerens, perfectiſſimam hoſtiam, ac totius populi expiatricem, fauſtum certaminis præludium, loquens pariter, ac tacens exhortatio: ſeptemq; inſuper filios offerens, inſtitutionis ſuæ fructum, hoſtiam viuentem, ſanctam, Deo placentem, omni legali ſacrificio clariorem, & puriorem. Filiorum enim virtutes parentibus aſcribere æquiſſimum, ac iuſtiſſimum eſt.* Audi & elogia, quæ Eleazaro meritò dat Ioſeph. l. de Machab. c. 6. *O digne ſacerdotio ſacerdos. Non polluiſti ſacros iſtos dentes neque religionis hoſpitem ventrem immundorum eſu cõtaminaſti. O legis concentor, diuiniq; ſermonis ſtudioſe. Tales eſſe decet eos, qui legis ſacrum miniſterium proprio ſanguine obeunt, & generoſo ſudore lethi doloribus reſiſtunt. Tu pater legum noſtrorum bonitatem tua patientia glorioſè ſanxiſti, & ſanctimoniam grauitate verborum ſtabiliuiſti, factiſq; tuis fidem conciliaſti dictis diuinæ diſciplinæ. O cruciatu vehementior ſenex, & igne acrior vetule, & affectionibus maior Eleazare. O felix ſenecta, quã fidele mortis ſigillum abſoluit.*

CAPVT SEPTIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

SEptem fratres Machabæi hortante matre digniſſima, Antiochi tormenta conſtantiſſimè ſuperant, ac martyrij lauream capeſſunt,

1. COntigit autem & ſeptem fratres vnà cum matre ſua apprehenſos, compelli à
rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos. 2. Vnus
autem ex illis, qui erat primus, ſic ait: Quid quæris, & quid vis diſcere à nobis? pa-
rati ſumus mori, magis quàm patrias Dei leges præuaricari. 3. Iratus itaque rex iuſ-
ſit ſartagines & ollas æneas ſuccendi: quibus ſtatim ſuccenſis, 4. iuſſit ei qui prior
fuerat locutus, amputari linguam: &, cute capitis abſtractâ, ſummas quoque manus
& pedes ei præſcindi, ceteris eius fratribus et matre inſpicientibus. 5. Et, cùm iam
per omnia inutilis factus eſſet, iuſſit ignem admoueri, & adhuc ſpirantem torreri in
ſartagine: in qua cùm diu cruciaretur, ceteri vnà cum matre inuicem ſe hortabantur
mori fortiter, 6. dicentes: Dominus Deus aſpiciet veritatem, et conſolabitur in
nobis, quemadmodum in proteſtatione cantici declarauit Moyſes: Et in ſeruis ſuis
conſolabitur. 7. Mortuo itaque illo primo, hoc modo, ſequentem deducebant ad
illudendum: &, cute capitis eius cum capillis abſtractâ, interrogabant, ſi manduca-
ret priùs, quàm toto corpore per membra ſingula puniretur. 8. At ille, reſpondens
patria voce, dixit: Non faciam. Propter quod et iſte, ſequenti loco, primi tormenta
ſuſcepit: 9. & in vltimo ſpiritu conſtitutus, ſic ait: Tu quidem ſceleſtiſſime in præ-
ſenti vita nos perdis: ſed Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus in æternæ vitæ re-
ſurrectione ſuſcitabit. 10. Poſt hunc tertius illuditur, et linguam poſtulatus citò
protulit, & manus conſtanter extendit: 11. & cum fiducia, ait: E cælo iſta poſſideo,
ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpe-
ro: 12. ita vt rex, & qui cum ipſo erant, mirarentur adoleſcentis animum, quòd
tamquam nihilum duceret cruciatus. 13. Et hoc ita defuncto, quartum vexabant ſi-
militer torquentes. 14. Et, cùm iam eſſet ad mortem, ſic ait: Potius eſt ab hominibus
morti datos ſpem exſpectare à Deo, iterùm ab ipſo reſuſcitandos: tibi enim reſurre-
ctio ad vitam non erit. 15. Et cùm admouiſſent quintum, vexabant eum. At ille reſ-
piciens in eum, dixit: 16. Poteſtatem inter homines habens, cùm ſis corruptibilis,
facis quod vis: noli autem putare genus noſtrum à Deo eſſe derelictum, 17. tu au-
tem patienter ſuſtine, & videbis magnam poteſtatem ipſius, qualiter te & ſemen tuum
torquebit. 18. Poſt hunc ducebant ſextum, & is, mori incipiens, ſic ait: Noli fruſtrà
errare: nos enim propter noſmetipſos hæc patimur, peccantes in Deum noſtrum, &
digna admiratione facta ſunt in nobis: 19. tu autem ne exiſtimes tibi impunè futu-
rum, quòd contra Deum pugnare tentaueris. 20. Supra modum autem mater mi-
rabilis,

tabilis, bonorum memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tem-
pore conſpiciens, bono animo ferebat, propter ſpem quam in Deum habebat: 21. ſin-
gulos illorum hortabatur voce patria fortiter, repleta ſapientia: &, femineæ cogita-
tioni maſculinum animum inſerens, 22. dixit ad eos: Neſcio qualiter in vtero
meo apparuiſtis: neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis & vitam. & ſingu-
lorum membra non ego ipſa compegi: 23. Sed enim mundi Creator, qui formauit
hominis natiuitatem, quique omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterùm cum
miſericordia reddet & vitam, ſicut nunc voſmetipſos deſpicitis propter leges eius.
14. Antiochus autem, contemni ſe arbitratus, ſimul & exprobrantis voce deſpecta,
cum adhuc adoleſcentior ſupereſſet, non ſolùm verbis hortabatur, ſed & cum iura-
mento affirmabat, ſe diuitem & beatum facturum, & tranſlatum à patrijs legibus ami-
cum habiturum, & res neceſſarias ei præbiturum. 25. Sed ad hæc cùm adoleſcens
nequaquam inclinaretur, vocauit rex matrem, & ſuadebat ei vt adoleſcenti fieret in
ſalutem. 26. Cùm autem multis eam verbis eſſet hortatus, promiſit ſuaſuram ſe fi-
lio ſuo. 27. Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce:
Fili mi, miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi &
alui, & in ætatem iſtam perduxi. 18. Peto nate, vt aſpicias ad cælum & terram, &
ad omnia quæ in eis ſunt: & intelligas, quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum ge-
nus: 29. ita fiet, vt non timeas carnificem iſtum: ſed dignus fratribus tuis effectus
particeps, ſuſcipe mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam. 30.
Cùm hæc illa adhuc diceret, ait adoleſcens: Quem ſuſtinetis? non obedio præcepto re-
gis, ſed præcepto legis, quæ data eſt nobis per Moyſen. 31. Tu verò, qui inuentor
omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. 32. Nos enim pro
peccatis noſtris hæc patimur. 33. Et ſi nobis propter increpationem & correptio-
nem Dominus Deus noſter modicum iratus eſt: ſed iterum reconciliabitur ſeruis ſuis
34. Tu autem, ô ſceleſte, & omnium hominum flagitioſiſſime, noli fruſtrà extolli
vanis ſpebus in ſeruos eius inflammatus. 35. nondum enim omnipotentis Dei, &
omnia inſpicientis, iudicium effugiſti. 36. Nam fratres mei, modico nunc dolore
ſuſtentato, ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt: tu verò iudicio Dei iuſtas ſuper-
biæ tuæ pœnas exolues. 37. Ego autem, ſicut & fratres mei, animam & corpus
meum trado pro patrijs legibus: inuocans Deum maturiùs genti noſtræ propitium fie-
ri, teque cum tormentis & verberibus confiteri quòd ipſe eſt Deus ſolus. 38. In me
verò & in fratribus meis deſinet omnipotentis ira, quæ ſuper omne genus noſtrum iu-
ſtè ſuperducta eſt. 39. Tunc rex accenſus irâ, in hunc ſuper omnes crudeliùs de-
ſæuit, indignè ferens ſe deriſum. 40. Et hic itaque mundus obijt, per omnia in Do-
mino confidens. 41. Nouiſſimè autem poſt filios & mater conſumpta eſt. 42. Igi-
tur de ſacrificiis, & de nimiis crudelitatibus ſatis dictum eſt.

Contigit hæc hiſtoria vno anno ante Mathathiæ, & Iudæ Machabæi Pontificatum, & bella cũ Antiocho Epiphane, nimirùm anno 145. Græcorum, qui fuit Ant. Epiphanis nonus, Ptol. Philometoris 13. vrbis Romæ 586. ante Chriſti natalem 166. ita Salianus, & alij.

Vers. 1. Contigit avtem et septem fratres vna cvm matre sva apprehensos compelli a rege (Ant. Epiphane) contra fas carnes porcinas edere. In veteri (nam in moderna non extant) Ioſephi editione Græca horum ſeptem fratrum nomina aſſignantur hæc. Primus vocabatur *Machabæus*, ſecundus *Aber*, tertius *Machir*, quartus *Iudas*, quintus *Achas*, ſextus *Areth*, ſeptimus *Iacob*; mater verò *Machabæa*, à qua filij omnes dicti ſunt Machabæi, ait S. Thomas, licet Serarius ita dictos putet à fratre primo, cui nomen erat Machabæus; Scaliger verò à robore, & fortitudine animi, ſicut ex eodem dictus eſt Iudas Machabæus: veriùs eſt eam vocatam fuiſſe *Salomon*, vt dicam v. 20. Erant omnes, inquit Ioſephus, genere illuſtres, corpore venuſtiſſimi; ſed animo formoſiores, ſtatu cælibes plerique, vel omnes. Paſſi ſunt Antiochiæ; eò enim redierat Ant. Epiphanes; vbi poſteà ſub S. Petro

A primò Chriſti diſcipuli vocati ſunt Chriſtiani. Vnde S. Auguſt. ſerm. 109. de Temp. c. 6. *Sanctorum*, inquit, *Machabæorum baſilica, etiam in Antiochia prædicatur. In illa ſcilicet ciuitate, quæ regis ipſius perſecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe regem perſecutorem impium pertulerunt, & memoria martyrij eorum in Antiochia celebratur, vt ſimul ſonet & nomen perſecutoris, & memoria coronatoris. Hæc baſilica à Chriſtianis tenetur, & à Chriſtianis ædificata eſt.*

Porrò quâ ætate hi ſeptem fratres fuerint, docet S. Chryſ. hom. de Machabæis: *Agonem*, ait, *proponens Chriſtus nõ iuuenes exercitos ad certamina athletas, ſed primæuos adoleſcentulos & cum ipſis ſenem Eleazarum, ſimulq; mulierem anum, matrem ſeptem adoleſcentium vult conſiderari.* Et Prudent. hymno de S. Romano.

Narrauit illud nobile, ac memorabile
Certamen, vna matre quod ſeptem editi
Geſſere pueri, ſed tamen factis viri. Et infrà:
Linguam tyrannus amputari iuſſerat
Vni ex ephebis.

Et D. Ambr. in lib. de Iacob, & vita beata c. 11. *Inſultare*, ait, *licet tyranno, qui dum callidè à ſene incipiendum putat, magiſtrum eligit, qui diſcipulos faceret fortio-*
res;

Digitized by Google

res: quorum velut puerilem ætatem præmijs prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci reſpondent, quid contemnis vel circumſcribis, vt pueros, ſed fides cana eſt, ſed valida diſciplina. Experire, certa, ſubijce quibus placet pœnis puerilia viſcera, non inuenies corda puerilia. Et mox: *quam vicit ſenectus, ſuperabat æmula ſenectutis pueritia.*

Flagris et tavreis (Græcè νευραῖς id eſt neruis taurorum) crvciatos, & flagellatos.

Vers. 2. Vnvs avtem ex illis, qvi erat primvs (nomine *Machabæus*, vt dixi) sic ait: Qvid qværis et qvid vis discere a nobis? (vide hic animoſitatem Machabæi, qui regem alloquitur quaſi puerum, & diſcipulum) Parati svmvs mori magis qvam patrias Dei leges prævaricari.] Hic erat natu maximus, & primogenitus, vnde ipſe vnus pro omnibus reſpondet: ipſius enim os, ſenſuſque erat os, ſenſuſque cæterorum, qui in fide obfirmati pro ea optabant mortem, & martyrium. Ioſephus lib. de Machab. c. 8. addit Antiochum multis verbis, & rationibus exhortatum fuiſſe hoſce ſeptem fratres ad comedendam porcinam, ac ni ſibi obedirent, omnes cruciatus minitatum eſſe; ideoq; eis oſtendiſſe omnium tormentorum inſtrumenta, quæ ad illos excruciandos parauerat, nimirum fidiculas, rotas, eculeos, catapultas, lebetes, ſartagines, digitos, & manus ferreas, cuneos, ignes &c. ac ſubiciſſe: *Adoleſcentes timete, & quod ueneramini numen id, vobis per vim delinquentibus ignoſcet.* Mox omnes vna mente, & voce reſpondiſſe: *parati ſumus mori potiùs quàm patria violare præcepta. Terres nos mortem nobis per tormenta minitando; quaſi qui non paulò antè quale hoc ſit didiceris ab Eleazaro. Quod ſi ſenes Hebræi etiam in tormentis pietatem retinuerunt, iuſtius moriemur nos iuuenes, contemptâ tormentorum tuorum violētiâ, quam & præceptor noſter vicit. Quapropter, tenta, tyranne, num animas quoque noſtras pro pietate pugnantes necare poſſis. Ne puta te nobis nocere cruciādo, nos enim malis patienter ferendis virtutis præmia conſequemur. At tu ob noſtri cædem nefariam ab vltione diuina æterno ſupplicio cruciaberis.*

Vers. 3. Iratvs itaqve rex ivssit sartagines, et ollas æneas svccendi.] Plenæ erant, inquit Theophilus Alex. epiſtol. 3. paſchali, feruentis olei ſartagines, & ad frigenda ſanctorum corpora, terrore incredibili perſonabant; & tamen inter hæc omnia paradiſum animo deambulantes, non ſentiebant quod patiebantur, ſed quod videre cupiebant. Porrò *ſartago*, inquit Anton. Gallonius lib. de Martyrum cruciat. p. 221. *erat patella ovalis, vel rotunda, amplaque, oleo pice, reſina, ac ſulphure referta, igni applicabatur; cumq; ebullire, atque efferueſcere inciperet iniiciebantur in eam vtriuſq; ſexus Chriſtiani, qui cōſtanter, fortiterq; in Chriſti fidei confeſſione perſtitiſſent, vt inſtar piſcium in oleum ferbens coniectorum, torrerentur, ac ſuffrigerentur.* Additque martyres aliquando toto corpore in ſartagine amplâ frixos fuiſſe, vti contigit S. Euphemiæ; aliquando verò non toto corpore, ſed per membra ſingula; quamobrem hęc ibi literis cōſignata habentur: *Mandauit Priſcus Proconſul eam, id eſt ſanctam virginem, ſerris membratim diuidi, & in ſartagine diuiſa membra torreri, &c.* Sartago ergo erat ad frigendum; olla ad elixandum carnes martyrum. *Erat enim olla*, inquit Gallonius, *vas ampliſſimum ex ære factum, in quo martyres ignominiæ gratiâ elixabantur; fabricatum (vt quædam peruetuſta oſtendunt, quæ ex huiuſce vrbis ruinis erui*

A *nonnumquam ſolent) ad ollarum, quibus vtimur ad cibaria coquenda, ſimilitudinem, abſq; oris, cum duabus anſis, quæ vel partim quadratæ erant, partimq; rotundæ; quadratæ ab imo ad medium, rotundæ à medio ad extremum.* Adhæc, conijciebantur etiam in ollam ſic prælo preſſi, atq; plicati, vt caput eorum ad genua pelleretur. Huius alterius modi teſtis eſt Ioſephus loco citato his verbis: *Carnificum manibus olla ænea imponitur (hoc pœnalis ſupplicio nomen eſt) prælo gyrato, hoc eſt verſato, ſanctum caput ad genua impellitur, ſicque corpore deorſum redacto, pugil in eam, quam diximus, ollam miſerrimè detruſit.* hæc ibi.

Aduertat hic lector, Ioſephum per prælum denotaſſe quoddam inſtrumēti preſſorij genus: prælum quippe non tantùm trabem illam ſignificat, per quam in torculari, vua vel oliua calcata premitur, ſed etiam, Budæo teſte, inſtrumentum preſſorium, quo potiſſimum pannarij, chartarij, & librorū
B impreſſores vtuntur.

Et cvte capitis abstracta svmmas qvoqve manvs et pedes (extremitates manuum & pedum) et præscindi] Addit Ioſephus c. 9. *Itaque eorum natu maximum iuſſu in medium adduxēre ſatellites, & dilaceratâ eius tunicâ manus, & brachia loris vtrimque conſtrinxerunt. Deinde poſtquàm eum flagris ad laſſitudinem vſque verberarunt, cùm nihil proficerent, rotæ circumpoſuerunt: circa quam diſtentus iuuenis, exarticulatus, omnibuſq; membris fractus, ille maledicebat in hūc modum: Sceleratiſsime tyranne, cæleſtiſq; iuſtitiæ inimice, & crudelis, nullum tu me ob homicidium, aut impium facinus hoc pacto torques, ſed ob diuinæ legis defenſionem. Cumq; monerent eum ſatellites, vt ſe comeſurum promitteret, quo cruciatibus liberaretur, dixit: Non ita valida eſt rota veſtra, ô impuri miniſtri, vt meam rationem iu-*
C *guletis. Secate membra mea, carnemq; comburite, & artus torquete: nam per omnia tormenta vobis perſuadebo, ſolos Hebræos pro virtute eſſe inuictos. Hæc dicenti ignem illi ſubijciunt, & totam inſuper magis magiſq; diſtendunt, ita vt tota ſanguine cruentaretur, & pyræ aceruus, cruoris guttis extingueretur, machinæq; axes carne circumfluerent. Sed magnanimus ille, & Abrahamæus adoleſcens, quamuis ſpoliatâ iam oſſium compagine non ingemiſcebat, ſed perinde ac ſi in igne transformaretur in immortalitatem, cruciatus fortiter ferebat. Imitamini me fratres, inquit, neue meæ vitæ ordinem deſerueritis, neue meam veſtri fratris alacritatem abiuraueritis. Sacram, nobilemq; militiam militate pro pietate: qua fiat, vt iuſta illa, & patria noſtri numinis prouidentia, genti propitiata, ſcelesto tyranno pœnas irroget. Hæc fatus, ſacer ille iuuenis animam egit.*

Vers. 5. Cæteri vna cvm matre invicem se hortabantvr mori fortiter] ſibi mutuo dicen-
D tes, ait Ioſeph. lib. de Machab. c. 13. *Fraternè fratres pro lege moriamur: imitemur tres illos in Aſſyria iuuenes, qui vaſtam illam fornacem contempſerunt. Nolimus in pietate oſtendenda remolleſcere. Bono es animo frater, dicebat aliquis. Et alius: Generosè perdurato. Alius item cæteros præteritorum commonefaciens, Recordamini, inquit, vnde ſitis, & cuius patris manu immolari ſe ob pietatem paſſus fuerit Iſaacus. Denique vniuerſi inter ſe intuentes læti, & admodum alacres, ſic dicebant: Conſecremus nos ipſos toto corde Deo, qui nobis dedit animas, & impendamus in legis cuſtodiam corpora.* Et Paulò pòſt: *Sic enim mortuos nos excipient Abrahamus, Iſaacus, & Iacobus, cunctiq; patres laudabunt. Deinde eorum, qui reſtabant ſinguli fratrum, à quo diuellebantur, ſic cohortari: Ne nos, frater, dedecoraueris, neue à fratribus noſtris, qui iam oppetierunt, degeneraueris.*

Devs

VERS. 6. DEVS ASPICIET VERITATEM] id eſt iuſtitiam q.d. Deus expendet, & præſtabit id, quod iuſtum eſt, nos ſcilicet innocentes, & iuſtos eſſe, ac à te ô tyranne iniuſtè excruciari, ideoque martyrij laureà coronabit: quare CONSOLABITVR IN NOBIS, Id eſt nobis auxilio erit, & ſolatio, nobis ſuas conſolationes ingeret & immittet, vt te tuaque tormenta generosè ſuperemus, quemadmodum Moſes in Cantico Deuter. 32. 36. cecinit, & promiſit Deum eſſe facturum.

VERS. 8. AT ILLE RESPONDENS PATRIA, (id eſt virili) voce] q. d. reſpondebat, non vt puer voce gracili; ſed forti & craſſa vt pater, & vir, de quo v. 21.

DIXIT (ſecundus nomine *Aber*) NON FACIAM] non comedam porcinam. Hoc firmum meum eſt propoſitum, hæc obfirmata mea voluntas. Audi Ioſephum multa addentem, & martyrem ſua facundia exornantem, fortè etiam nonnulla, vti ſolet, ex ſuo adiungentem, & phalerantem. *Adducunt ſatellites ætate ſecundum, innexiſq; ferreis manibus, acutis vnguibus, eum catapultæ (quæ machina eſt) alligant. Deinde percontati priuſquàm eum torquerent, num effugere vellet? poſtquàm generoſam eius ſententiam audiuerunt, ab imis pedibus exorſi, omnem eius carnē ferreis illis manibus, vſque ad mentum dilaniant, & capitis pellem, admotis pardis dilacerant. Quem ille grauiſſimum dolorem tolerans, ſic dicebat: Suaue eſt mortis quodlibet genus ob patriam religionem noſtram.* Non putas te, ô omnium crudeliſſime tyranne, magis quàm me nunc torqueri, cùm videas crudelem iſtam tyrannidis rationem noſtrâ pro pietate patientiâ vinci? *Etenim ego virtutis voluptatibus dolorem leuo: tu vero impietatis minis excruciaris. Neq; verò effugies, impuriſſime tyranne, pœnas iræ diuinæ*, Ioſephum ſecutus S. Amb. lib. de Iacob & vita beata l. 2. c. 11. ait; *Secundus acceſſit, nec degener fratris munia piæ confeſſionis impleuit. Et cùm detraheretur membrana capitis, reſpondit: Auferetis quidem membranam, ſed habeo galeam ſpiritualem, quam non poteſtis auferre. Et verè hanc galeam nemo auferre poteſt, ſicut poſtea Apoſtolus docuit in Eccleſia Domini, quia caput viri Chriſtus eſt, & eius ſumus membra. Rectè puer iſtam diuino ſpiritu doctrinam Apoſtolicam præuidebat: Exuebant immanes beſtiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus ſæuiebant. At ille deficiens; Quam dulcè eſt, inquit, mori pro religione, quàm ſuauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua ſunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementer torqueris ſupplicijs, quia vides vinci in poteſtate.*

VERS. 10. POST HVNC TERTIVS ILLVDITVR, ET LINGVAM POSTVLATVS CITÒ PROTVLIT, ET MANVS CONSTANTER EXTENDIT] vt cum lingua, quæ regem deſpexerat, amputarentur & in ſartagine frigerentur. S. Cypr. de exhort. martyr. vrget τὸ *manus extendit*, aitque: *manus amputandas conſtanter extendit multum beatus genere iſto ſupplicij, cui contigit extenſis ad pœnam manibus paſſionis Dominicæ inſtar imitari.*

VERS. 11. ET CVM FIDVCIA AIT: E CÆLO ISTA POSSIDEO, SED PROPTER DEI LEGES NVNC HÆC IPSA DESPICIO, QVONIAM AB IPSO ME EA RECEPTVRVM SPERO] Addit Ioſeph. cap. 10. *At ille exclamāt Ignoratis, inquit, eodem me quo mortuos hos & patre ſatum & matre editum eſſe, iiſdemq; nos in ædibus educatos? non abiurabo tam nobilem fraternitatis cognationem. Tum illi hominis libertatem grauiter ferentes, laceratorijs machinis manus eius, & pedes exartuant, luxatiſq; commiſſuris, membratim dilacerant & digitos &* A *brachia, & crura, & cubitos confringunt. Cumque eum extinguere nullo pacto poſſent, detractam cum ſummis digitorum capitibus pellem dilaniant. Deinde eū protinus ad rotam ducunt: cui circumiectus, cùm vertebratim exarticularetur, cernebat carnem ſuam diſcerpi, & ex viſceribus deſtillantes guttas ſanguinis, iamq; moriturus dixit: Nos quidem ô impuriſſime tyranne, ob Dei diſciplinam, virtutemq; hæc patimur: at tu ob impietatem, ſædeſque nefarias immenſos feres cruciatus.* Ioſephum ſecutus S. Ambr. de Iacob & vita beata c. 11. ait tertium hunc dum cruciaretur dixiſſe: *non faciam voluntatem tuā; non ſuccumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum paſſionem, & nobilem vitam non negabo piam germanitatem. Quæ vis adhibeto ſupplicia, quibus magis vrgeas hoc proficies aſperitate pœnarum, vt maiora teſtimonia noſtræ germanitatis accipias. Iuſſit itaque ei linguam amputari. Et ille exclamans: Victus es, inquit, An-* B *tioche, qui organum vocis abſcindi iubes. Confeſſus es te reſpondere non poſſe rationi, maioraq; probas linguæ noſtræ flagella, quàm tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu noſtræ vocis flagella non potes ſuſtinere. Sed hæc pietatis flagella ſunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam ſublata grauius te ſuo tacens murmure flagellabit. Euadere tu putas Antioche, ſi vocem eripias? Et tacentes Deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abſcinde linguam; ſed non abſcindes conſtantiam, non virtutem auferes, non rationem obliterabis, non eripies teſtimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, ſanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me.* Et paulò pòſt: *Loquaciora ſunt vulnera, etſi vulnera teguntur, etſi abſcondatur cicatrix, non abſconditur fides; nec tamen plaudas, quod auferendo linguam, confeſſionem* C *laudis eripias. Satis enim Deum ſermone laudaui, nunc paſſione laudemus.*

VERS. 13. ET HOC ITA DEFVNCTO QVARTVM VEXABANT] hi poſteriores plus paſſi ſunt, quàm priores, Primò, quia acriùs in eos ira regis efferbuit ob tot acres priorum in regem exprobrationes. Secundò, quia hi ætate erant iuniores ideoque viribus, & animo infirmiores. Tertiò, quia hi compatiendo fratribus ita excruciatis per compaſſionem patiebātur eadem quæ ipſi. Quartò, quia eadem paſſuros ſe mox cernebant. Itaque acri fratrum torturâ, & longa ſuę torturæ repræſentatione, æquè ac expectatione grauiùs torquebantur. Vnde S. Leo ſermone in natiuit. ſeptem Machab. *Regis impietas*, inquit, *id excogitauit, vt victoriam ſibi, & de primis promitteret, quas ſine tolerantiæ cruciaret exemplo: & de poſtremis, quos in ſupplicio torqueret alieno, multiplicatæ* D *ſunt martyrum palmæ, & dum ſinguli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquiſiuère ſeptenas.* Addit S. Ambr. lib. de Iacob. *Et hoc perempto*, ait, *iuſſit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine, membris omnibus ſolueretur &c.* an fortè quia torquere, etiam verſare eſt poetis, atque oratoribus? an potiùs quia initium cruciatuum, erat in eculeo, ſiue in rota diſtendi, ad fuſtium, & neruorum diuerberationem? ita Salianus.

VERS. 14. ET CVM IAM ESSET AD MORTEM SIC AIT: POTIVS (ſatiùs) EST AB HOMINIBVS MORTI DATOS SPEM (reſurrectionis, vitæ, & gloriæ æternæ; hanc enim viuam habuere hi ſeptem fratres; ideoque illâ animati regi, & tormentis reſultarunt imo inſultarunt: porrò ſpem vocāt rem ſperatam, puta vitam, & gloriam æternā per metonymiam) EXSPECTARE A DEO, ITERVM AB IPSO RESVSCITANDOS: TIBI ENIM RESVRRECTIO AD VITAM

VITAM NON ERIT] ſed ad gehennam, & mortem immortalem. Addit Ioſeph. c. 10. eum dixiſſe: *Non ſit veneum habetis ignem aduerſum me, vt ego remolleſcam*; cumque Antiochus ei linguam præſcindi iuberet, inbeciſſe: *Etiamſi vocis inſtrumentum auferas, etiam ſilentes exaudit Deus: nam diuinarũ laudum cantatricem linguam amputas*, Ioſephum paraphraſten paraphraſticè explicans, illuſtrantque S. Ambr. lib. de Iacob c. 11. *Et hoc perempto*, inquit, *iuſſit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus ſolueretur. At ille cùm torqueretur immaniter, Diſſoluis*, inquit, *corporis membra, ſed adiungis gratiam paſſioni, nec eripis ſolatium mortis. Eſt enim vox tonitrui in rota, quia in bono, & inoffenſo vitæ iſtius curſu, cæleſte reſultat oraculum, ſicut in Ioanne, & Iacobo filijs tonitrui reſultabat. Itaque illud quod legi, nunc manifeſtius recognoſco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita ſine vlla offenſione in quauis paſſione verſatur, & intra hanc quoque rota currit.*

VERS. 15. ET CVM ADMOVISSENT QVINTVM VEXABANT EVM] cruciando, vt cæteros priores. Addit Ioſeph c. 11. *Satellites eum conſtringunt, & ad catapultam trahunt: eoq; catapultæ in genua alligato, genibus ferreis pedicis adſtrictis, eius lumbos circum orbicularem cuneum inflectunt, ita vt totus circum rotam, ſcorpij inſtar, ſuflexus exartuaretur. Hoc pacto cùm & ſpiritus eius opprimeretur, & corpus angeretur, dixit: Præclara tu quidem nolens, ô tyranne confers in nos beneficia, dum efficis, vt tanto generoſioribus doloribus noſtram pro lege tolerantiã exeramus* S. Ambr. verò loco citato de hoc ſic ait: *Quintus cùm ſiſteretur, ſæpo priùs, eidem iuſſit ignes admoueri, ſubijci, incendi. Manabat è vulneribus cruor, & effoſſis vlceribus ſanguis effuſus ipſos flammarum extinguebat globos. At ille inter flammarum crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi Domine, quod dediſti nobis dicere: Tranſiuimus per ignem. Et ſicut alibi idem tuus dicit Prophèta: Igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum. Aſtabo tibi ſicut aurum purgatus incendio: & ſi quid fuit culpæ, ignis exuſſit. Itaque & iſte transfiguratus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit.* Porrò Gorionides ait quintum dixiſſe: *Noli in corde tuo cogitare, quaſi me Deus reliquerit, quia ex ſuo in me amore ad iſtam me gloriam duxit. Tu verò impius, blaſphemus, & rabidus es, ideoq; te odio proſequens, te excitat ad omnia iſta in nos facienda, quaſi ipſe paratus ad vindictam de te, tuoq; ſemine ſumendam, & ſuum contra te, totamq; domum tuam furorem accendet.*

VERS. 18. POST HVNC DVCEBANT SEXTVM, ET IS MORI INCIPIENS SIC AIT: NOLI FRVSTRA ERRARE: NOS ENIM PROPTER NOSMETIPSOS HÆC PATIMVR PECCANTES IN DEVM NOSTRVM] Maior in hoc ſexto elucet humilitas, contritio, & cõpunctio de peccatis, non tam ſuis, quàm totius gentis; par tamen cum cæteris in eodem emicuit animi magnitudo. Vnde S. Amb. loco citato paraphraſticè eius dicta ſic illuſtrat. *Noſtrorum hoc delictorum eſt pretium, vt peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hic à nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis conſolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quod tam durus, & immitis es, vt talibus noſtris ſupplicijs, Dominus in quem peccauimus, genti noſtræ propitius fiat. Nos quoque ableuamus ærumnam, dum fidei paſſionibus delectamur. Et iſte duris, & aſperis laceratus ſupplicijs appoſitus eſt ad fratres ſuos.* Addit Ioſephus c. 11. ſextũ adoleſcentiorem dixiſſe: *Ego ætate fratribus iunior, animo ſum æqualis: ad eadem enim & geniti, & educati, pro iiſdem ſimiliter mori debemus. Itaque ſi tibi videtur abſtinentem ab immundorum eſu torquere, torque. Hæc*

A *locutum ducunt ad rotam, & ab ea ille membratim diſtenditur, diſcerptiſq; membris ſuccenditur: & acuta ferra igne candentia eius tergo admouentur, ac perforata eius latera, & viſcera comburuntur. At ille inter tormenta: O ſacrum certamen, inquit; ad quod ob pietatem exercendi doloribus tot fratres vocati non victi ſumus. Eſt enim inuicta, ô tyranne, pia ſcientia virtute armata. Moriar ego quoque cum fratribus meis, & tibi ipſe quoque magnas addam furias. O nouorum tormentorum excogitator, & verè piorũ hoſtis: ſex adoleſcentes tyrannidem tuam aboleuimus. Nam quod rationem noſtram de ſentẽtia dimouere non potuiſti, neque ad immundorum eſum cogere, an non eſt tui abolitio? Frigidus eſt nobis ignis tuus, & nullius doloris efficientes catapultæ. Non enim tyranni, ſed diuinæ legis ſatellites nos ſtipant: ideoq; inuictam habemus rationem.*

Nota acre, ideoque illuſtre fuit martyrium horum ſeptem Machabæorum; ideoque Eccleſia eorum celebrat feſtum præ alijs ſanctis veteris teſtamenti prima die Auguſti, præſertim Romę, vbi ſacra eorum lipſana requieſcunt in templo S. Petri ad vincula, vt teſtatur S. Auguſt. ſerm. 109. cap. 6. ac magno populi concurſu, & deuotione frequentatur. Cauſæ ſunt multæ; Prima, quòd hi primi expreſſe & publicè certarint pro vera Dei fide, & cultu. Secunda, quod in veteri teſtamento id fecerint cùm obſcura eſſet fides, & cognitio tam Dei, & Chriſti quàm futuræ vitæ & reſurrectionis. Tertia, quòd paſſi ſint in ætate tenera, & iuuenili, cùm vita ſummè eſt iucunda, & mors ſummè acerba. Quarta, quòd perſecutorem, & tortorem habuerunt Ant. Epiphanem tyrannum ſæuiſſimũ & crudeliſſimum. Quinta, quòd fortiſſimè ei reſtiterint, imò ſinguli cum acriter increparint, & ſceleſtiſſimum nuncuparint. Sexta, quòd omnis generis tormenta ſubierint, vt flagra, & neruos taurinos v. 1. linguæ amputationem æquè ac manuũ, & pedum, item excoriationem capitis, & fortè totius corporis v. 4. ollas, & ſartagines in quibus igne, pice, ſulphure cremabantur, & torrebantur v. 3. A Iudæis his diſce Chriſtiane quid tibi faciendum ſit in qualibet tentatione, perſecutione, afflictione quæ longè eſt minor, quamque generosè eam ſuperare debeas: *Nondum enim vſque ad ſanguinem reſtitiſti.* Hebr. 12. Quis te in tympano diſtendit & pulſauit? Quis in olla bulliuit? Quis in ſartagine frixit? vti ſeptem his fratribus contigit, qui tamen omnia forti, alacrique animo ſuſtinuerunt, vt tu in tuis modicis idem facias ſpe beatæ æternitatis. *Quod enim in præſenti momentaneũ eſt & leue tribulationis noſtræ ſupra modũ in ſublimitate æternũ gloriæ pondus operatur in nobis.* 2. Corin. 4. Porrò ſtimuli ad hæc omnia generosè ſuſtinenda, & ſuperanda Machabæis fuere primò fides, & ſpes in Chriſtum mox futurum, ex cuius meritis præuiſis Deus dedit eis copioſam gratiam, fortitudinem, & conſtantiam. Secundò ſpes melioris vitæ, & beatæ reſurrectionis, quod ſcilicet membra, quæ tormentis exponebant à Deo illis reddenda forent in reſurrectione, eaque ſplendida, & glorioſa. Tertiò quòd cruciatus futurus eſſet modicus, & breuis; præmium verò in cælo immenſum, & æternum. Hoc enim omnes martyres animauit in tormentis etiam acerrimis. vnde S. Sebaſtianus S. Marcum & Marcellianum ob parentum complorationem vacillantes corroborauit hoc dilemmate; Cruciatus vobis inferendi, aut erunt graues, aut leues. Si graues, citò mortem inferent, & vos

ad

ad cælum tranſmittent. Si leues, erunt toleratu fa-
ciles. Vtroſlibet ergo fortiter ſuſtinete, quia dolor
breuis æternum vobis parat gaudium. Momentum
enim quod cruciat; æternum eſt quod delectat.
Quartò quòd mater ſingulos animosè hortaretur
& acriter ſtimularet ad perſiſtendum in patria re-
ligione, Quintò Eleazari ſenis, de quo c. præced. in
ditis tympani cruciatibus verum patientiæ exem-
plum.

VERS. 20. SVPRA MODVM AVTEM MATER MIRABILIS] quę
in Græcorum Calendario nuncupatur *Salome*, à
Ioſepho *Salomona*; à Gorionide, & Genebr. *Anna*,
id eſt gratia; à S. Thoma *Machabæa*, quia Macha-
bæorum mater. Rurſum à Ioſepho c. 15. *Abraa*,
quia inquit, *pia Abrahami tolerantiæ filia recordata eſt*,
ac ſicut Abraham ſuum Iſaac, ſic ipſa ſeptem filios
Deo immolauit. Miris elogijs eandem celebrat
Ioſeph. *Non ita luna*, inquit, *in cælo cum aſtris venuſta*
ſtat, ſicut tu, quæ ſeptem ſtellas, ſcilicet ſeptem filios ad pie-
tatem illuminaſti, glorioſa coram Deo ſtas, & in cælo vnà
cum illis infixa es. Vnde cap. 15. eius robur admirans
exclamat: *O mater gentis, vindex legis, pietatis propu-*
gnatrix, victrixq; certaminis, quod per viſcera geſtum eſt.
O maribus continentia generoſior, & viris patientia for-
tior. Sicut enim arca Noe in vniuerſo illo totius mundi di-
luuio mundum ferens, fluctus conſtanter ſuſtinuit; ſic &
tu cuſtos illa legis, cum affectionum diluuio obruereris vn-
dique vehementibuſq; quaſi tormentorum ventis tunde-
reris, ſuſceptum pro pietate certamen egregiè pertuliſti.
Quocirca S. Cypr. lib. de exhort. ad martyriũ: *tam*
grande, inquit, *martyrium Deo præbuit virtute oculorũ*
ſuorum, quàm præbuerunt filij eius tormentis, & paſſione
membrorum. Et D. Chryſ. hom. 4. De verbis Iſaiæ
Mater, inquit, *martyrum ſepties ipſa martyrium præſti-*
tit, dum enim illi torquebantur illa plagam accipiebat. S.
Amb. lib. 1. Offic. c. 41. *Spectabat*, inquit, *læta filiorũ*
quot funera, tot trophæa, & morientium vocibus pluſ-
quam pſallentium cantibus delectabatur: pulcherrimam
ventris ſui cytharam (ſeptem quodammodo fidibus
inſtructam) *in filijs ſuis cernens & pietatis harmoniã*
omni lyra numero dulciorem. Quã virtutem D. Greg.
Nazianz. Orat. 22. incredibiliter admiratus: *O viri-*
lem, inquit, *animam in muliebri corpore! O ſacrificium,*
Abrahæ ſacrificio maius, ac præſtantius! Nam ille vnum
alacri animo obtulit, hæc autem populum vniuerſum fi-
liorum Deo conſecrauit.

VERS. 21. SINGVLOS ILLORVM dum ſinguli ordine ætatis
ab Antiocho euocati irent ad examen, & tormen-
ta, mater ſingulos ad conſtantiam HORTABATVR
VOCE PATRIA] id eſt Hebraica, ait Ioſephus. Me-
liùs Salianus vocem patriam interpretatur genero-
roſam; & virilem, qualis ſolet eſſe vox patris. q. d.
hortabatur voce non maternâ, & femineâ; ſed pa-
triâ, & virili. Vnde τὸ *patrius* non à patria, ſed à pa-
tre deducitur, idemque eſt quod *paternũ*: hoc enim
ſignificat Græcum πατρίῳ q. d. loquebatur vi-
riliter, vt pater, non ſemineè vt mater. Quocirca
explicans ſubdit: FORTITER (Græcè *generosè*) RE-
PLETA SAPIENTIA, ET FEMINEÆ COGITATIONI
MASCVLINVM ANIMVM (vocemque) INSERENS]
Audi Nazianz. Orat. 22. affectus & geſtus huius
heroinæ graphicè depingentem. *Strenua mater, &*
verè illorum tali virtute præditorum parens, illa, inquam,
præclara, & magnanima legis alumna, priùs quàm gau-
dio, ſimul ac timore afficiebatur, atque in duorum affe-
ctuum confinio poſita erat: nam vt ex eorum fortitudi-
ne, vſque quæ videbat lætitiam capiebat, ſic rurſus cum
incertum pugnæ euentum, incredibilemq; tormentorum

A *magnitudinem ſecum reputaret, timore angebatur: Ac*
proinde illos non ſecus, atque anicula pullos ſuos arripien-
te angue, aut alia quapiam inſidioſa ferâ circumuolabat,
ſtridebat, obſecrabat, vnà cum ipſis certabat, nihil denique
non dicebat, ac faciebat quo illos ad victoriam paratio-
res, alacrioreſq; redderet. Cruoris guttas rapiebat, fragmẽ-
ta membrorum excipiebat, reliquias adorabat, hunc colli-
gebat, illum porrigebat, alium parabat: omnibus acclama-
bat, euge filij mei, euge ſtrenui mei milites, euge in corpo-
ribus ferme incorporei, euge legis, cauſæque ſenectutis meæ
atque ciuitatis, quæ vos aluit, & ad eam virtutis magni-
tudinem euexit, præſidium, ac propugnaculum. Paulum
adhuc & vicimus, defatigantur carnifices; hoc vnum ex-
timeſco. Paulum adhuc, & ego inter mulieres beata, &
vos inter adoleſcentes beati. At fortaſſe matris vos deſide-
rium angit; nequaquam vos deſeram. Hoc vobis polliceor,
non tam liberos meos odi.

B ANTIOCHVS AVTEM] cruciabatur rex conſtan- VERS. 24.
tiâ tantâ martyrum, quòd eos expugnare non poſ-
ſet, ſed à ſingulis vinceretur; ideoque pudefactus,
& indignans ſe à pueris deſpici, ſeptimum fortiſſi-
mè aggreditur, vt eum vincens cæteros viciſſe vi-
deatur, ſed ab eo magis quàm ab alijs victus cùm
acriùs præ alijs ipſe regi inſultaret, rex deſperans,
actuſque in furorem in eum præ cæteris deſæuijt:
quare minimus hic natu frater cæteros fratres ſuos
ætate maiores tam cruciatibus, quàm animoſitate,
& tolerantiâ heroicâ ſuperauit.

ET RES NECESSARIAS EI PRÆBITVRVM] Ex
Græco verti poteſt ſe ei *crediturum negotia ſua*, hoc
eſt eum amicum intimum, & ſecretum habiturum,
cui regni ſui negotia, & regimen credat, & com-
mittat, quemque prouincijs ſuis quaſi præſidem
præficiat.

C VOCAVIT REX MATREM] vt mater filio ſuade- VERS. 25.
ret obedire regi.

ITAQVE INCLINATA AD ILLVM (filium natu VERS. 27.
minimum) IRRIDENS CRVDELEM TYRANNVM (no-
ta animos pluſquam maſculos in femina) AIT PA-
TRIA VOCE (loquens ſermone Hebraico, nõ Græ-
co, quali loquebatur Antiochus, vt ſecretiùs & in-
timiùs intimum filij cor pungeret, & feriret. ita Io-
ſeph. aut potiùs *patria*, id eſt virili *voce*. ſic v. 8. ſe-
cundus patria, id eſt virili voce dixit: *nõ faciam*. Vi-
de dicta v. 21. q. d. loquebatur forti voce & gene-
roſa, non quaſi femina, & mater; ſed quaſi pater &
vir) FILI MI MISERERE MEI] ne tu ſolus turpi apo-
ſtaſiâ me matrem tuam cõtriſtes, & excrucies, ſed
potius ſollicitam de te ſolo tuâ conſtantiâ lætifi-
ces: valde enim me affliget ſi tu à fratribus tuis de-
gener, tyranno conſentias, animamq; tuam perdas,
ac me fratreſque tuos ęterno dedecore afficias. Au-
D di S. Greg. Nazianz. Orat. 22. de Machabæis: *Mater*
omnium matrum ſacratiſſima effecta ſum nihil mundo
reliquiſeci; omnia Deo tradidi; theſaurum meum, ſpes
meas, ſenectutis altrices. Quàm magnificè honorata ſum?
Quàm excellenter ſenectus mea curata, atque tractata
eſt? Habeo educationis veſtræ præmia, ô filij, quoniam om-
nes virtutis cauſâ decertantes vidi, omnes victores aſpexit
mihi vero chariſſimi filij, nequaquam mortui atque extin-
cti; ſed Deo oblati eſtis, nec lacerati, ſed compacti & coag-
mentati, non fera vos abripuit non fluctus obruit. non la-
tro iugulauit, non hoſtis oppreſſit, non vis belli ſuſtulit, nõ
deniq; vllus humanus caſus.

ET LAC TRIENNIO DEDI] Hoc multæ ma-
tres fecerant per triennium, idque medicis ratio-
nibus probat & laudat Franc. Valeſ. ſacræ philoſ.
c. 83. ſi quis infans vltra triennium matris lac ſugat

vulgari ſcommate manotreptus vocatur, ait S. Auguſt. in pſal. 30. A

VERS. 28. PETO NATE, VT ASPICIAS AD CÆLVM, ET TERRAM, ET AD OMNIA, QVÆ IN EIS SVNT, ET INTELLIGAS QVIA EX NIHILO FECIT ILLA DEVS] ac proinde cogites te quoque ex nihilo à Deo creatum, & eum ſolum quaſi creatorem timeas, ames, colas, eique obedias, nec timeas tyrannum, quem pariter Deus creauit, eique limites ſæuiendi præfixit, vt nõ plura nec maiora tibi poſſit inferre tormenta, quàm Deus permiſerit, qui ſcit quantum commodè pati poſſis, quamq; copioſam gratiã & robur ad ea ſuſtinendum ſit tibi daturus vt te in terra victorem, in cælo triumphantem præmiet, & corpus à tyranno laceratum, ſanum, & glorioſum tibi in reſurrectione reſtituat. Audi S. Ambr. lib. 2. de Iacob ca. 11. & 12. paraphraſticè hæc illuſtrantem. *Miſerere mei, quæ te in vtero tot menſium curriculo portaui, ne vno momento confundas ſenectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, ne ſacrum eorum comitatũ relinquas, ne conſortium deſeras. Te adhuc iſti exſpectant triumphi. Aſpice in cælũ vnde hauſiſti ſpiritum, ad patrem omnium: aſpice in terram, quæ tibi ante alimoniam miniſtrauit: aſpice ad fratres, qui collegam requirunt: aſpice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pij ſanguinis, noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes ſunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à Deo omnipotente defertur. Vos mihi ſeptem dierum lumina dedit Dominus, ſextum iam diem clauſi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt quæ in illis ſex laboraui, in te requieſcam ſeptimo, tanquam à ſæculi operibus iam feriata.* B

Simili robore & ardore S. Symphoroſa è capillis ſuſpenſa filios ad ſui imitationem, & martyrij C æmulationem incitabat teſte Vſuardo, Beda, & alijs. *Eia*, inquit, *ô mea non tam pignora, quàm viſcera, Attendite ad petram vnde excisi eſtis. Patrem habuiſtis Getulium Chriſti martyrem: matrem habetis Symphoroſam ad martyrium feſtinantem, & exultantem. Quid dubitatis veſtros ſequi, ô boni filij, parentes. & quæ vobis pro Chriſto infliguntur, non tormenta, ſed blandimenta reputare? Hos patior femina imbecilla cruciatus: Patimini & vos cõſtantes viri. Meo nutriti lacte, veſtro me ſanguine recreate. Porrexi vbera, reddite vulnera. Hoc beneficio maternum obſequium rependite. Nullum mihi charius veſtræ in me charitatis argumentum. Viuam ſi vos pro Chriſto mori ſenſero. Feliciſſima erit vita veſtra, ſi feliciſſima pro Chriſto morte coronetur.*

Pari fortitudine mater S. Melitonis qui iunior erat 40. martyrum (quorum feſtum Eccleſia celebrat die 9. Martij) cùm ei adhuc ſpiranti carnifex D parcere vellet tum impulit ad martyrium, *Nam vt vidit*, inquit Nyſſen. Orat. de 40. Martyr. *humanitatem carnificis erga virum fortem, contumeliam non tulit: ſed illum quidem increpabat, quòd à commilitonibus & collegis Athletam ſegregaſſet.* Et mox ad filium conuerſa: *Non meus*, inquit, *filius es tu: non mei partus germen: quoniam Deum recepiſti, ſecundum Deum natus es: Accepiſti poteſtatem, vt filius fieres: curre ad patrẽ tuum, ne relinquaris à tuis coæuis: ne ſecundus ad coronam venias: ne irritum facias votum maternum: non offendes matrem, ſi victor, ſi triumphator euaſeris.* Et S. Baſil. hom. de ijſdem 40. Mart. *Non enim* inquit, *lachrymã indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere viſa eſt. Sed ô nate*, inquit, *perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne à chorea deſeraris, neue inferior alijs appareas.* Et ſtatim ad matris laudem greſſus. *O matrem*, inquit, *felicem! ô bonæ radicis bonum germen! oſtendit generoſa parens, quemadmodum pietatis inſtitutis eum magis, quàm lacte educauerat.* Quocirca ipſa Melitone in humeros ſublato, vehicula martyrum corporibus onuſta ſtrenuè proſequebatur, in cuius amplexu Meliton ſpiritum Deo reddidit, eiuſq; corpus in eumdem illum cæterorũ martyrum rogum pia mater iniecit, vt qui fide & virtute fuerant coniunctiſſimi, funeris etiam ſocietate copulati, vnà in cælum euolarent. A

Suppar hiſce extitit mater S. Symphoriani martyris, qui dum ad ſupplicium duceretur, matrem clamantem audiens: *Nate, nate memento æternæ vitæ, cælum ſuſpice & ibi regnantem intuere, tibi enim vita nõ eripitur, ſed mutatur in melius*, fortiter Ieſu Chriſti cauſâ collum carnifici præbuit, cuius triũphum recolit Eccleſia die 22. Auguſti.

B Æmula harum nuper in Iapone extitit heroina Thecla, quæ vt Phœnix inter odores, ſic inter filios flagrauit: *Ite ô filij*, inquit, *ad rogum quaſi ad regnum. Ambulabimus inter prunas, vt inter gemmas: recumbemus inter flammas, vt inter plumas: quieſcemus inter accenſas pyras, vt inter maternas vlnas: ſpiritus oris noſtri Chriſtus Dominus. Cùm noſter à nobis ſpiritus receſſerit, Chriſtus ſubibit. Ille reget melius noſtras animas quã ipſæ noſtros artus animabant. Macte animo ô filij pro Chriſto, qui eſt vita veſtra, veſtram libẽtes vitam profundite. Hic rogus vobis vterus erit non maternus ſed diuinus, ex quo non in hanc vitam morti ſimilem, ſed in verã & æternam exeatis. Pergite gaudium meum, & corona mea. Veſtra me tormenta exhilarant, veſtra incendia coronant. Quidquid lactis ex me ſuxiſtis, mihi abundè compenſabitis, ſi veſtrum pro Chriſto ſanguinem profundatis; Generoſam me appello vitem, quam tam generoſi pãC pini circumdant. Pergite filij ad tormentum quaſi ad trophæum.*

CVM HÆC ILLA ADHVC DICERET, AIT ADOLESCENS: QVEM SVSTINETIS?] id eſt qualem me fore expectatis? An vt Antiochu obediam? minimè gẽtium. Deo enim, & matri diuina conſilia ſuggerẽti parebo, ac fratribus meis me ſimilem experiemini, vti hactenus experti eſtis. Sic *ſuſtine* v. 17. ſumitur pro *exſpecta*. Porrò Gorionides ait ſeptimum dixiſſe: *Quid me tardas, & pergere non ſinis vnà cum ſanctis fratribus meis? mihi haud perſuaſeris vt vanitates tuas complectar. Non recedam à Domino, & ſancta eius, ac immaculata lege, quam Moyſis ſerui ſui operâ dedit Iſraeli populo ſuo, & filijs ſeruorum ſuorum Et tu, ô Belial peſſime, malorum inuentor, Antioche, homo iniurioſe, oſor veritatis, quam blaſphemas, & calumniaris, quò ibis, & quò fugies à facie Domini noſtri, cuius eſt terra, & pleniD tudo orbis, & qui habitant in ea? Adhuc viuificabit nos & exaltabit, & magnificabit præ omnibus gentibus, vel ſuper omnem gentem.* VERS. 30.

NAM FRATRES MEI MODICO NVNC DOLORE SVSTENTATO (fortiter tolerato) SVB TESTAMENTO ÆTERNÆ VITÆ EFFECTI SVNT] id eſt vita æterna fruuntur in limbo exſpectantes beatam Dei viſionem in cælis poſt mortem Chriſti, quæ vita eis à Deo promiſſa eſt per teſtamentum, id eſt fœdus & pactum, quod cum Hebræis inijt, & per Moſen Exodi 24. & paſſim in Deuter. conſcripſit. Audi S. Ambroſ. *Itaque proripiens ſe iuuenis, ait: Quid ſuſtinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam diuelli poſſet à fratrum conſortijs, quorum multo beatiora eſſent funera, quàm regis imperia; dum argueret conuitijs regem & ipſe acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitæ huius munus abſoluit.* Porrò Ioſephus c. 12. hæc VERS. 36.

aliter

aliter enarrat: ſic enim ait: *Soluite me inquit* (erat enim ſeptimus hic filius catenis vinctus quaſi reus) *vt regem & eius amicos omnes alloquar. Hoc illi pueri promiſſo ſupra modum gauiſi, protinus eum ſoluunt. Et ille, cùm ad propinquam quandam accurriſſet ſartaginem, O impie, inquit, & omnium improborum ſceleratiſſime tyranne, non veritus es, cùm à Deo tuum bona cætera, tùm regnum acceperis, & eius ſeruos interficere, & pietatis cultores excruciare, pro quibus te reſeruat Deus, & denſiori & eidem æterna igni, atque tormentis nulla vnquam ſæculorum ſerie intermittendis. Non veritus es, homo belluine, eiuſdem tecum generis hominum, & ex iiſdem ortorum elementis linguas præcidere, eoſq; in hunc modum vexatos torquere. Enimuerò illi fortiter occumbentes ſua in Deum pietate perfuncti ſunt: at tu miſerè plorabis, qui virtutis propugnatores inſontes intere meris. Itaque ipſe moriturus à fratrum meorum virtute non aufugio. Hæc fatus ſeipſum in ſartaginem deiecit atque, ita animam poſuit.* At hoc non conſentit eum eo quod ſubdit S. Script. dicens:

VERS. 38. IN ME VERÒ ET IN FRATRIBVS MEIS DESINET OMNIPOTENTIS IRA] quaſi in victima pro peccatis totius Iſraelis. Id factum eſt anno ſequenti, vt audiemus ca. 8. 1. fuit ergo hæc cygnea vox pueri, & innocentis Iacob, quã ipſe quaſi verus propheta moriens promeruit, & prædixit ſalutem Iſraeli.

VERS. 39. TVNC REX ACCENSVS IRA IN HVNC SVPER OMNES CRVDELIVS DESÆVIT, INDIGNE FERENS SE DERISVM] tam à matre, quàm à filio.

VERS. 40. ET HIC ITAQVE MVNDVS (ab eſu carnis porcinæ, ab apoſtaſia, à violatione legis) OBIIT PER OMNIA IN DOMINO CONFIDENS] quod ab eo membra eius amore laniata reciperet glorioſa in beata reſurrectione. Porrò horum ſeptem Machabæorum martyria fuere totidem miracula, inter quæ vti atrocius, ita generoſius, & illuſtrius fuit hoc ſeptimi, & omnium minimi. Nec enim puer tot, tamque horrenda tormenta continuò viribus naturæ ferre, & ſuperare potuiſſet, multò minùs tantam alacritatem, & animoſitatem quã tyranno inſultauit, oſtendere. Hoc ergo fuit opus gratiæ Dei per merita præuiſa Chriſti, cuius hi ſeptem martyres fuere typi, ideoque plagis cæſi, ad palos diſtenti, & igne frixi fuêre, vti Chriſtus flagellatus, in cruce diſtentus, & igne, tum doloris, tum amoris pro nobis aſſus frixuſque fuit.

Sic poſt Chriſtum pueri & puellæ, vt S. Agnes, S. Vitus, S. Celſus, S. Pancratius; tum tormentorum acerbitate, & varietate; tum animi robore, & alacritate ſuperarunt martyres viros: nimirum

Maior in exiguo regnabat corpore virtus:

Et *virtus* diuina *in infirmitate* humana *perficitur*. In paruis enim magnus vincit & triumphat Chriſtus, ideoque ipſe *infirma mundi eligit, vt confundat fortia*, vt *qui gloriatur* non in ſe, ſed *in Domino glorietur* 1. Corinth. 1.

VERS. 41. NOVISSIME AVTEM POST FILIOS, ET MATER CONSVMPTA EST] Græcè ἐτελεύτησε id eſt *mortua eſt*. At quo genere mortis? Primò aliqui putant eam mortuam ex ingenti gaudio; quod videret omnes filios tam glorioſè de tyranno triumphaſſe. ita Marius Victorinus in carm. de Machabæis 1.

Dum puer, inquit, *iſta gerit, ſoluerunt gaudia matrẽ.*
Iamq; vt erat laxata malis, iam voce negata
Suſpirans, interq; manus collapſa ſuorum
Concidit exanimis, reſolutaq; membra quierunt,
Sic ipſa, & mater Sanctorum in parte recepta eſt.

Sic nonnullæ Romanæ matres gaudio exanimatæ ſunt, cùm ſubitò viderunt filios, quos in pugna contra Hannibalem cecidiſſe audierant, teſte Liuio lib. 22. & Valer. l. 9. c. 12. Secundò Gorionides ait eam à Deo poſtulaſſe mortẽ, & impetraſſe. *Hæc*, inquit, *mulier fortis ſtans ſuper eorum cadaueribus, palmas ſuas in cælum expandit, & dixit: O Deus excelſe, Deus ſæculi, abeam quæſo cum filiis meis, ego ancilla tua in locũ, quem paraſti eis. Et cùm hæc dixiſſet, reddidit animam ſuam, & exiit ſpiritus eius, & cecidit ipſa ſuper filios, & cum ipſis obiit, ſicq; fideliſſimis filiis feliciſſima tãdem mater adiuncta eſt.* Tertio veriſimilius eſt eam frixam fuiſſe in ſartagine inſtar filiorũ, hoc enim ſignificat τὸ *conſumpta eſt*, & hoc exigebat, tum eius magnanimitas, & magnanima tyranni irriſio; tum ipſius tyranni in eam indignatio, & furor. Addit Ioſephus eam ſeipſam in ignem ſibi paratum iniecíſſe, vti fecit S. Apollonia ex Dei inſtinctu. Audi Ioſephum ex Græco eius textu. *Nouiſſimè filiis omnibus conſumptis admirabilis tantorum athletarum parens in cruenta pœnarum carnificina flexis repente genibus corporis à Deo diſſolutionem efflagitabat. Non enim viuendi cupiditate, ſed filiorum cauſa tantum tempus protraxiſſe. Septem igitur triumphos mater pientiſſima ſuſcepit. Antiochus fauc ibus ſtridet, matrem generoſam affligere iubet, tyrannicè rapitur, teneris nudatur artubus in altum, manus alligantur, ſæuius illuditur flagellis, læſis mœret vberibus, ac flammiuomæ adiecta ſartagini ambuſtas vltro filios comitatur in pœnas.* Meritò S. Amb. l. 2. de Iacob c. 11. *Quis*, inquit *hanc beatam neget, quæ quaſi ſeptẽ vallata mœnibus, inter corpora filiorum nullum ſenſit mortis incurſum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ ſeptem turribus circumdata, in paradiſi ſedem caput extulit: quæ ſeptem filiis cincta, ſacratiſſimum Deo chorum, nõ ſolum canorum vocibus, ſed etiam paſſionibus ad concinẽdas Domini laudes cæleſtibus inuexit altaribus? Quàm bonus fidei partus, quàm tutus portus iſte pietatis, quàm ſplendida lucerna Eccleſiæ, ſepteno fulgẽs lumine, & octauo vtero cunctis luminibus oleum ſubminiſtrans.* Quocirca S. Aug. de eã ait ſer. 109. de diuerſis cap. 6. *Diſtant fœminæ, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute, quæ nouerat conſtituere filios ſuos. Habere noueerat, quæ perdere non timebat. Iſti in ſe ſinguli ſentiendo, illa videndo in omnibus paſſa eſt. Facta mater ſeptem martyrum, ſepties martyr: à filiis non ſeparata ſpectando, & filiis addita moriendo.* Et c. 7. ait eam dixiſſe filio: *Ibi te mihi ſeruabit Chriſtus, vnde non tolles Antiochus.* Rurſum S. Amb. lib. 7. de Iacob c. 12. *Non ſic luna*, inquit, *inter ſtellas reſulget, vt inter filios mater: & cùm eos ad martyrium illuminatura deduceret, reſulgebat, & cùm amplexata victores in medio filiorum iaceret. O verè mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior, ò indiſſolubile pietatis vinculum! ò verè valida charitas ſicut mors dura, ſicut inferi zelus deuotionis, ac fides! Nulla tantarum diluuia paſſionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio cunctis orbis ſpatiis innocua ferebatur, ita & tu aduerſus fluctus tam grauium paſſionum, pietate immobilis reſtitiſti: & cum poſſes ſalutem filiorum eligere, noluiſti.*

Similis prorſus huic ſeptem Machabæorum matri fuit S. Felicitas ſeptem filiorum, totidemque martyrum mater, quæ eoſdem peperit cælo, quos genuerat terræ. Cùm enim ſub Antonino Imper. Publius Præſes ei diceret: *Miſerere filiis tuis, iuuenibus bonis, & flore primæ iuuentutis florentibus, Reſpon-*

A *dit Felicita! Miſericordia tua impietas eſt: & exhortatio tua crudelitas eſt. Et conuerſa ad filios ſuos dixit: Videte filij cælum, & ſurſum aſpicite: Ibi vos exſpectat Chriſtus cum ſanctis ſuis. Pugnate pro animabus veſtris, & fideles vos in amore Chriſti exhibete.* Nec tantùm dixit, ſed & fecit; nam & ipſa glorioſum obijt martyrij agonem. vnde S. Aug. ſerm. 110. de diuerſis, de ea ait: *Fœcundior virtutibus, quàm fœtibus: videns certantes, in quibus & ipſa certabat, & in omnibus vincentibus etiam ipſa vincebat.* Et S. Greg. hom. 3. in Euang. *Non ergo*, inquit, *hanc feminam martyrem dixerim, ſed plus quam martyrem, quæ ſeptem pignoribus ad regnum præmiſſis, toties ante ſe mortua ad pœnas prima venit, ſed peruenit octaua. Aſpexit mater, & cruciata, & imperterrita filiorum mortem, ſpei gaudium tribuit, adhibuit dolorem naturæ. Timuit viuentibus, gauiſa eſt morientibus. Optauit* B *nullum poſt ſe relinquere: ne ſi quem haberet ſuperſtitem, non poſſet habere conſortem.*

Similis eidem fuit S. Symphoroſa, quæ ſeptem filijs vti magiſtra fidei, ita & dux ad martyrium extitit, cuius triumphum ſeptemplicem imò octuplicem quotannis recolit Eccleſia die 18. Iulij.

Hic ergo glorioſus fuit ſeptem Machabæorum duce matre martyrij triumphus, quem paſſim Patres miris encomijs celebrãt, vt S. Greg. Nazianz. Orat. 22. quæ tota eſt de Machabæis. S. Ambr. locis citatis, S. Aug. in epiſtol. 1. S. Ioannis tract. 8. & ſerm. 109. de diuerſis; S. Cyprian. lib. 4. epiſtol. 6. S. Chryſ. hom. de natiuit. ſeptem Machab. Prudent. hymno de Romano mart. Gaudentius Brixianus tract. de Machabæis, S. Leo ſer. in natiuit. 7. Machab. S. Ephrem. ſerm. de morte, Victorinus Afer in carm. de Machabæis, S. Proſper p. 2. prædic. cap. 40. S. Bernar. epiſt. 98. Theophilus Alex. epiſt. 3. C Paſchali, quem audi: *Quid memorem inſignes Machabæorum victorias, qui ne illicitis carnibus veſcerentur, & communes tangerent cibos, corpora obtulere cruciatibus, totiuſq; orbis in Eccleſijs Chriſti laudibus prædicãtur, fortiores pœnis, ardentiores, quibus comburebantur, ignibus? Victa ſunt in eis omnia crudelitatis ingenia, & quidquid ira perſecutoris inuenerat, patientium fortitudo ſuperauit; inter pœnas, magis paternæ legis, quàm dolorum memores. Lacerabantur viſcera; tabo, & ſanie artus diffluebant, & tamen ſententia perſeuerabat immobilis: liber erat animus, & mala præſentia futurorũ ſpe deſpiciebant. Laſſabantur tortores, & non laſſabatur fides: frangebantur oſſa, & volubili rotâ omnis compago neruorum, atque artuum ſoluebatur, & in immenſum ſpirantia mortem* D *incendia conſurgebant: plenæ erant feruentis olei ſartagines, & ad frigenda ſanctorum corpora terrore incredibili perſonabant, & tamen inter hæc omnia paradiſum animo deambulantes, non ſentiebant quid patiebantur, ſed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flammas ſuperat, varios tormentorũ ſpernit dolores; cumq; ſemel virtuti ſe tradiderit, quidquid aduerſi euenerit, calcat, & deſpicit. Qualis fuit Paulus ſcribens: in ijs omnibus ſuperamus per eum, qui nos dilexit.* Audi rurſum S. Ambr. lib. 2. de Iacob & vita beata c. 12. *Talis hæc pugna eſt, vt ille glorioſius vicerit, qui crudelius occiſus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, ſed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba ſupplicia currerent. Et mater conſona ternens filiorum agmina tanquam pia anima ſui membra corporis in filijs offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta.* Et lib. 11. Epiſt. 7. *Haud deteger Abrahamidarum, & Machabæorum contextatus puerorum, quorum alij ſuper flammas canebant, alij cum exurerentur, non rogabant vt parceretur, ſed inuehebatur, vt amplius perſecutor inflammaretur.* Porrò S. Cyprian. de exhort. mart. ad Fortunatum, Machabæorum fortitudinẽ exaggerat ex eo, quod tam generosè Antiocho tyranno inſultarint. *Quale*, inquit, *illud leuamentũ fuit martyri, quàm grande ſolatium! in cruciatibus ſuis non tormenta propria cogitare, ſed tortoris ſui ſupplicia prædicare!* De matre verò iſta ſubiungit: *Admirabilis quoque mater, quæ nec ſexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos ſpectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, ſed & glorias computauit, tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum ſuorum, quàm præbuerant filij eius tormentis, & paſſione membrorum.*

Tropol. S. Chryſ. hom. de Machab. docet nos imitari debere Machabæos in robore, vt cùm aliqua tentatio nos inuadit, cum eis dicamus reſolutè: *Non faciam*, non violabo legem, non offendam Deum meum: *Quantam illi*, inquit, *patientiam in periculis corporalibus oſtenderunt, tantam nos in paſſionibus irrationalibus continentiam demonſtremus: id eſt, cõtra iram, & auaritiam, vel inanis gloriæ concupiſcentiã diuino timore muniti ſenſibus repugnantes, & conſilia diaboli deſtruentes in nobis. Si enim cupiditatum ignes vicerimus, ſicut illi tyrannidis ignem vicerunt, poterimus iuxta ipſos, & matrem eorum, pari gloriâ conſtituti ſimiles haberi.*

Denique ſinguli hi Machabæi martyres minitantes, & prædicentes imminens Antiocho Dei iudicium, & ſupplicium, *veri* fuere vates. Nam Antiochus poſt triennium grauibus pudendiſq; morbis afflictus interijt, vt audiemus c. 9. ac filius eius Eupator vix biennium regnauit interfectus à Demetrio conſobrino ſuo, qui quaſi Seleuci filius regnum iure ſibi debitum occupauit; itaque omnis Antiochi familia extincta fuit.

Porrò Machabæi hi Sanctorum catalogo adſcripti ſunt in Romano martyrologio ad diẽ primum Auguſti, vbi ſic legimus: *Antiochiæ paſſio Sanctorum ſeptem fratrum Machabæorum cum matre ſua, qui paſſi ſunt ſub Antiocho Epiphane rege: horum reliquiæ Romam tranſlatæ in Eccleſia S. Petri ad vincula conditæ fuerunt.* Quare mirum eſt nonnullos apud Serarium contendere eas Coloniam Agrippinam eſſe tranſlatas, vbi & horum Machabæorum Eccleſia extat, quam cùm ibi degerem ſæpius vidi, & viſitaui. Niſi quis dicat partem earum eſſe Romæ, partem Coloniæ. Multorum enim Sanctorum facta eſt hæc reliquiarum diſtributio.

CAPVT

Digitized by Google

CAPVT OCTAVVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

IVdas Machabæus cum ſex millibus inuocato Deo gentiles mirè exagitat. Mox. v. 16. acri oratione ſuos paucos exhortatur, vt animoſè cum Nicanore confligant, certamq; à Deo victoriam ſperent. Animati ergo confligunt, & Nicanorem proſternunt, qui fugiens Antiochiam Dei Iſraelis fortitudinem vbique celebrat. Pari robore v. 30. ſternit Timotheum, & Bacchidem impiumq́ue Calliſthenem concremat.

1. IVdas verò Machabæus, & qui cum illo erant, introibant latenter in caſtella: &
conuocantes cognatos & amicos, & eos, qui permanſerunt in Iudaiſmo, aſſumentes, eduxerunt ad ſe ſex millia virorum. 2. Et inuocabant Dominum, vt reſpiceret
in populum, qui ab omnibus calcabatur: & miſereretur templo, quod contaminabatur
ab impijs: 3. miſereretur etiam exterminio ciuitatis, quæ eſſet illicò complananda, & vocem ſanguinis ad ſe clamantis audiret! 4. memoraretur quoque iniquiſſimas mortes paruulorum innocentium, & blaſphemias nomini ſuo illatas, & indignaretur ſuper his. 5. At Machabæus, congregatâ multitudine, intolerabilis gentibus
efficiebatur: ira enim Domini in miſericordiam conuerſa eſt. 6. Et ſuperueniens
caſtellis & ciuitatibus improuiſus, ſuccendebat eas: & opportuna loca occupans, non
paucas hoſtium ſtrages dabat: 7. maximè autem noctibus ad huiuſcemodi excurſus ferebatur, & fama virtutibus eius vbique diffundebatur. 8. Videns autem
Philippus paulatim virum ad profectum venire ac frequentiùs res ei cedere proſperè,
ad Ptolemæum ducem Cœleſyriæ & Phœniceis ſcripſit, vt auxilium ferret regis negotijs. 9. At ille velociter miſit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei
de permiſtis gentibus, armatis non minùs viginti millibus, vt vniuerſum Iudæorum
genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientiſſimo.
10. Conſtituit autem Nicanor, vt regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo
millia talentorum, de captiuitate Iudæorum ſuppleret: 11. ſtatimq́ue ad maritimas
ciuitates miſit, conuocans ad coëmptionem Iudaicorum mancipiorum, promittens ſe
nonaginta mancipia talento diſtracturum, non reſpiciens ad vindictam, quæ eum ab
Omnipotente eſſet conſecutura. 12. Iudas autem vbi comperit, indicauit his qui ſecum erant Iudæis, Nicanoris aduentum. 13. Ex quibus quidam formidantes, & non
credentes Dei iuſtitiæ, in fugam vertebantur: 14. alij verò ſi quid ei ſupererat vendebant, ſimulq́ue Dominum deprecabantur, vt eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos,
priuſquam cominus veniret, vendiderat, 15. & ſi non propter eos, propter teſtamentum tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem ſancti & magnifici nominis eius ſuper ipſos. 16. Conuocatis autem Machabæus ſeptem millibus, qui cum ipſo erant, rogabat ne hoſtibus reconciliarentur, neque metuerent iniquè
venientium aduerſum ſe hoſtium multitudinem, ſed fortiter contenderent, 17. ante oculos habentes contumeliam, quæ loco ſancto ab his iniuſtè eſſet illata, itemq́ue
& ludibrio habitæ ciuitatis iniuriam, adhuc etiam veterum inſtituta conuulſa. 18.
Nam illi quidem armis confidunt, ait, ſimul & audaciâ: nos autem in omnipotente
Domino qui poteſt & venientes aduerſum nos, & vniuerſum mundum vno nutu delere, confidimus. 19. Admonuit autem eos & de auxilijs Dei, quæ facta ſunt erga
parentes: & quod ſub Sennacherib centum octogintaquinque millia perierunt: 20.
& de prælio, quod eis aduerſus Galatas fuit in Babylonia, vt omnes, vbi ad rem ventum eſt, Macedonibus ſocijs hæſitantibus, ipſi ſex millia ſoli peremerunt centum viginti millia, propter auxilium illis datum de cælo, & beneficia pro his plurima conſecuti ſunt. 21. His verbis conſtantes effecti ſunt, & pro legibus & patria mori parati. 22. Conſtituit itaque fratres ſuos duces vtrique ordini, Simonem, & Ioſephum, & Ionathan, ſubiectis vnicuique millenis & quingentenis. 23. Ad hoc etiam
ab Eſdra lecto illis ſancto libro, & dato ſigno adiutorij Dei, in prima acie ipſe dux
commiſit cum Nicanore. 24. Et facto ſibi adiutore Omnipotente, interfecerunt
ſuper nouem millia hominum: maiorem autem partem exercitus Nicanoris vulneribus debilem factam fugere compulerunt. 25. Pecunijs verò eorum, qui ad emptionem ipſorum venerant, ſublatis, ipſos vſquequaque perſecuti ſunt. 26. ſed reuerſi

ſuot hora concluſi : nam erat aote ſabbatum: quam ob cauſam non perſeuerauerunt
inſequentes. 27. Arma autem ipſorum & ſpolia congregantes, ſabbatum agebant:
benedicentes Dominum, qui liberauit eos in iſto die, miſericordiæ initium ſtillans in
eos. 28. Poſt ſabbatum verò, debilibus, & orphanis, & viduis diuiſerunt ſpolia : &
reſidua ipſi cum ſuis habuêre. 29. His itaque geſtis, & communiter ab omoibus fa-
cta obſecratione, miſericordem Dominum poſtulabant, vt in finem ſeruis ſuis recon-
ciliaretur. 30. Et ex his, qui cum Timorheo & Bacchide erant contra ſe conten-
deotes ſuper viginti millia interfecerunt, & munitiones excelſas obtinuerunt & plu-
res prædas diuiſeruot, æquam portionem debilibus, pupillis, & viduis, ſed & ſeniori-
bus, facieotes. 31. Et cum arma eorum diligenter collegiſſent, omnia compoſuerunt
io locis opportunis, reſidua verò ſpolia Ieroſolymam detulerunt: 32. & Philarchen,
qui cum Timotheo erat, interfecerunt, virum ſceleſtum, qui in multis Iudæos afflixe-
rat. 33. Et cùm epinicia agerent Ieroſolymis, eum, qui ſacras ianuas incenderat,
id eſt, Calliſthenem, cùm in quoddam domicilium refugiſſet, incenderunt, digna ei
mercede pro impietatibus ſuis reddita. 34. Facinoroſiſſimus autem Nicanor, qui
mille negotiantes ad Iudæorum venditionem adduxerat, 35. humiliatus auxilio
Domini, ab his quos nullos exiſtimauerat, depoſita veſte gloriæ, per mediterranea fu-
giens, ſolus venit Aotiochiam, ſummam infelicitatem de interitu ſui exercitus cooſe-
cutus. 36. Et qui promiſerat Romanis ſe tributum reſtituere de captiuitate Iero-
ſolymorum, prædicabat ounc protectorem Deum habere Iudæos, & ob ipſum inuulne-
rabiles eſſe, eò quòd ſequerentur leges ab ipſo conſtitutas.

PRiores ſeptem huius cap. verſus ordine temporis, & rei geſtæ ſubiungendi ſunt verſui 1. c. 3. lib. 1. cæteri deinde ad finem capitis inſerendi videntur inter v. 37. & 38. eiuſdem c. 3.

A

Hucuſque andiuimus fortitudinem paſſiuam Iudæorum martyrum, nunc vſque ad finem libri audiemus fortitudinem actiuam Iudæorum militum, puta Iudæ Machabæi, & fratrum eius. *Romanum eſt*, inqoiebat ille, *fortia agere*: at Machabæum *æquè ac Chriſtianum eſt tam dura pati, quàm fortia agere.*

Vers. 1. IVDAS VERÒ MACHABÆVS &c. EDVXERVNT AD SE SEX MILLIA VIRORVM] Hiſce paucis copijs maximos Antiochi Epiphanis proſtrauit exercitus, tum quia hi erant quaſi deſperati, qoi pro aris, & focis pugnabant, tum quia magnâ in Deum ſpe, & inuocatione prælia inibant : quare Deus eis animos, vireſque addebat, hoſtibus verò adimebat.

Vers. 3. ET VOCEM SANGVINIS (Iudæorum innocentium ab Antiocho occiſorum, vti audiuimus c. 7. & præced.) AD SE (mutâ voce inſtar Abel contra parricidam Cainum) CLAMANTIS AVDIRET.

B

Vers. 5. AT MACHABÆVS CONGREGATA MVLTITVDINE INTOLERABILIS (Græcè ἀνυπόστατος, impatibilis, intolerandus, quem nemo tolerare, cuius arma & vires nemo ſufferret poſſet, ſed omnes ijs cederent & ſuccumberent) GENTIBVS EFFICIEBATVR, IRA ENIM DOMINI, (quâ Iudæorum peccatum hucuſque per Antiochum caſtigarat) IN MISERICORDIAM CONVERSA EST]vt per Iudam Iudæos antè victos calcatoſque ab Antiocho faceret eius victores & calcatores. Hoc eſt quod anno præcedenti vltimus Machabæus excruciatus quaſi vates prædixerat Antiocho c. 7. v. 38. *In me* inquit, *& in fratribus meis deſinet omnipotentis ira.* Hoc enim vt fieret, ipſe cum fratribus ſuâ tam heroicâ martyrij tolerantiâ meruêre, quâ & Iudæorum peccata apud Deum expiarunt eiuſque iram in miſericordiam & gratiam conuerterunt, quâ factum eſt vt Deus excitaret Iudam Machabæum, eique animos, & vires adderet, quibus Antiochi copias vbique profligaret.

Vers. 6. ET SVPERVENIENS CASTELLIS ET CIVITATIBVS IMPROVISVS SVCCENDEBAT EAS] Hoc enim ſtratagema eſt inſignium belli Ducum, vt ex improuiſo, ideoq; noctu in hoſtes inermes, & imparatos, imò ſomno, vinoque ſepultos irruant, itaque eos quaſi pecora mactent, vti fecit hîc Iudas. Idem Romanis faciebat Hannibal, ac viciſſim Romani Hanniball, teſte Liuio, Iuſtin. Plut. & alijs.

Vers. 8. VIDENS AVTEM PHILIPPVS]qui ab Antiocho Ieroſolymæ gubernator conſtitutus fuerat cap. 5. 22. paulatim virum ad profectum venire, ſcilicet Iudam indies victorijs æque ac animis, viribus, & copijs ad eum quaſi victorem confluentibus augeri, & proficere, metuens ſibi ſuiſque, auxiliũ petijt à Ptolemæo Præfecto Cæleſyriæ.

Vers. 9. AT ILLE (Ptolemæus) VELOCITER MISIT NICANOREM PATROCLI (filium) &c. DATIS EI DE PERMISTIS GENTIBVS, ARMATIS NON MINVS VIGINTI MILLIBVS] ſed poſteà ad hos longè plures acceſſêre, vt patet l. 1. c. 3. v. 38. & 42.

Vers. 10. CONSTITVIT AVTEM NICANOR (tantis copijs elatus, & certa ſpe victoriæ Iudæos omnes quaſi deuorans) VT REGI (Antiocho) TRIBVTVM QVOD ROMANIS ERAT DANDVM (eò quòd Romani eius patrem Antiochum Magnum bello viciſſent, & ad tributum damnaſſent) ſumma autem huius tributi Romanis dandi erant DVO MILLIA TALENTORVM, vt hoc tributum DE CAPTIVITATE IVDÆORVM SVPPLERET]vt nimirum totam hanc ſummam magna ex parte conflaret ex venditione Iudæorum à ſe captiuandorum. Vnde incolas Tyri, Sidonis, aliarumque vicinarum conuocauit ad Iudaica mancipia viliſſimo pretio coëmenda: nimirum

Vers. 11. PROMITTENS SE NONAGINTA MANCIPIA TALENTO (argenti) DISTRACTVRVM] hoc eſt 500. aureis vendirurum, ita vt quodque mancipium non ſtaret niſi quinque aureis cum dimidio; cùm alioqui paulò antè Hyrcanus vnum iuuenem talento, id eſt 500. aureis vendidiſſet, teſte Ioſepho lib. 12. ca. 4. Hæc indignitas, & vilipendium pupugit Iudæos, vt ad caſtra Iudæ agminatim confluerent vſque ad necem pro lege, & libertate pugnaturi

Google

naturi. Quare imprudenter id fecit Nicanor irritans Iudæos, vt quaſi deſperati pugnarent, ideoque ab ei victus, cæſuſque eſt.

Vers. 13. Non credentes Dei iustitiæ] quòd ſcilicet Deus patronus, & vindex foret iuſtæ, & innocentis Iudæorum cauſæ, & iniuſtum Nicanorem per eos proſterneret.

Vers. 14. Alii vero si quid eis svpererat vendebant] indeque arma, & annonam comparabant, vt ad Iudæ caſtra accedentes pro patria, & fide vſque ad mortem animosè contra Nicanorem depugnarent.

Vers. 15. Et si non propter eos, propter testamentvm tamen, qvod erat ad patres eorvm] q. d. Dominum deprecabantur, vt eos eriperet à Nicanore non propter ſua merita; ſed Patrũ, puta Abrahæ, Iſaac, Iacob &c. quibuſcũ Deus teſtamentum id eſt pactum inierat, promittens ſe
B
eis eorumque poſteris fore Deum, id eſt tutorem, & protectorem, ſi ipſi eum vieiſſim, vt Deũ ſuum colerent.

Vers. 16. Convocatis avtem Machabævs septem millibvs] Græcè *ſex millibus*; tot enim nominantur v. 1. & 22. ſed ſeptimum millenarium ducebat ipſe Iudas, reliqua ſex mille eius fratres quaſi Duces. ita Salianus.

Rogabat ne hostibvs reconciliarentvr] ſed cũ eis gererent *ἀκατάλλακτον πόλεμον*, id eſt irreconciliabile bellum, ideoque hoſtibus metuendum & formidabile, quale cum Romanis geſſit Hannibal, qui cùm admodum eſſet puer, ab Hamilcare patre ſacrificante ad aras iureiurando obſtrictus fuit ſe, cùm primùm per ætatẽ liceret, Romanorum fore inimicum, teſte Plutar. in eius vita.
C
Sic Numantini in Hiſpania à Romanis per 14. annos obſeſſi noluerunt eis reconciliari, ideoque 40. millia Romanorum deleuerunt; ſed tandem à Scipione fame preſſi omnia ſua, & ſeipſos igne in foro excitato concremarunt. ita Florus libr. 2. Aſdrubal Carthaginis à Scipione obſeſſæ Præfectus Romanos captiuos in manibus, oculis, vel linguis, vel digitis, vel plantis mutilauit, itaque viuos præcipitauit per rupes, ne Carthaginenſibus vllã ſpem veniæ à Romanis impetrandæ relinqueret, ſed in ſolis armis ſalutem reponerent, ait Appianus. Cum obſtinatis enim durum, & periculoſum eſt bellum. Tale bellum fidelis quilibet per totam vitam gerere debet cum Lucifero, cum carne, & mundo, cum ſuperbia, ira, gula, luxuria, vt nullas pacis conditiones admittat, ſed internecino prælio cum eis aſſiduè confligat.

Vers. 20. Et de prælio qvod eis adversvs Galatas fvit in Babylonia, vbi ad rem ventvm
D
est, Macedonibvs sociis hæsitantibvs, ipsi sex millia soli peremervnt 120. millia.] Videtur hoc contigiſſe ſub Antiocho primo, qui Seleuci primi poſt Alexandrum Aſiæ & Syriæ regis filius, & ſucceſſor cognominatus eſt Soter. Hic enim, vt narrat Appianus in Syriacis, Galatas ex Europa Aſiam inuadentes repulit, idque ope Iudæorum, quibus proinde tam ipſe, quàm eius filius Antiochus cognomento *θεὸς* ſummas dignitates, & priuilegia in gratiarum actionem contulerunt, vti narrant Ioſephus lib. 12. c. 3. Iuſtinus li. 24. & 25. Plutar. in Demetrio, & alij. ita Serarius, Mariana, & alij.

Vers. 22. Constitvit itaqve fratres svos Dvces vtriqve ordini Simonem, et Iosephvm] Io-
A
ſephus hic alio nomine Ioannes vocatus eſt lib. 1. c. 2. v. 2. ita Serarius.

Vers. 23. Ad hoc etiam ab Esdra lecto illis sancto libro] Eſdras hic non fuit verus, celebriſque ille ſcriba, qui librum Eſdræ conſcripſit, ſed longè eo poſterior, nimirum ſacerdos, vel legis doctor inſignis, qui vt militibus ituris ad bellum animos, ſpemque victoriæ adderet, legit eis ex Deuter. c. 28. 7. vbi Deus Iudæis ſe ritè colentibus certum de hoſtibus promittit triumphum. Atque id ipſum fieri iuſſerat Deus ante pugnam Deuter. 20. dicens: *Appropinquante prælio ſtabis ſacerdos ante aciem, & ſic loquetur: Audi Iſrael, noli timere quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt.* Porrò Græca habent: *Adhuc etiam Eleazarum*, ſcilicet quartum fratrem ſuum, *conſtituit Iudas belli Ducem attributis ei pariter 1500. militibus*; ſic enim ſex millia militum in quatuor fratres quaſi Duces diſtribuit, attributâ cuique quarta parte ſcilicet 1500. militibus. Deinde aliam ſententiam ſubiungunt, quod ſcilicet Iudas quaſi Pontifex, & ſupremus belli Dux, vti præceſſit, legerit militibus librum Deuteron.

Et dato signo] id eſt teſſera militari adiutorij Dei. q. d. Iudas ſuis dedit hanc belli teſſeram, quâ ſocij ab hoſtibus dignoſcerentur: *adiutor ſuis eſt Deus.* Hoc fuit omen, & cauſa victoriarum omnium, quod ſcilicet Iudas non in ſuis, ſed in Dei viribus omnem victoriæ ſpem reponeret. ſic Gentiles ſæpè hanc belli teſſeram dabant, *nobiſcum Deus*, ait Vegetius lib. 3. c. 3. Sic Cyri in bello teſſera erat, *Iupiter, belli ſocius & Dux*, ait Xenophon libr. 3. Pompeij verò in acie Pharſalica hæc, *Hercules inuictus*: Iulij Cæſaris autem hæc, *victrix Venus*, teſte Appiano lib. 2. de bellis ciuilibus. ita Sanchez, Serarius, Salianus, & alij.

Ipse Dvx (Iudas) commisit (prælium) cvm Nicanore.

Vers. 24. Et facto sibi adivtore omnipotente interfecervnt svper novem millia hominvm] reliquis in fugam actis, vel captis.

Vers. 26. Sed reversi svnt hora conclvsi] q. d. hora veſpertina, quæ præit Sabbathum ingruente arctati, & prohibiti ſunt inſequi hoſtes fugientes. Sabbatho enim ex lege eis indicta erat quies; Sabbathum autem incipiebat à pridiana hora veſpertina.

Vers. 28. Debilibvs, et orphanis, et vidvis diviservnt spolia] Vide hic Iudæ, & militum charitatem, & liberalitatem, qua in gratiarum actionem de victoria à Deo obtentâ ſpolia in egenos diſtribuunt, ideoque nouas à Deo, qui in gratos eſt gratior, & in liberales liberalior, victorias obtinuerũt nam v. 30. è caſtris Timothei *ſuper viginti millia interfecerunt, & munitiones excelſas obtinuerunt, & plures prædas diuiſerunt.* Hoc Iudæorum exemplum narrent Ducibus & militibus Chriſtianis eorum confeſſarij, & concionatores, vt illud imitantes ſimili modo à Deo benedici, & victorijs cumulari mereantur. Sanè Turca cùm inſignem aliquam de hoſtibus victoriam obtinuit, ſolet in gratiarum actionem erigere hoſpitale quodpiam ad alendos pauperes, illudque dotare.

Vers. 29. Et commvniter ab omnibvs facta obsecratione (hanc quoque communem litaniam imitentur noſtri milites) misericordem Dominvm postvlabant, vt in finem servis svis reconciliaretvr] vt ſcilicet huc-

uſque peccatis Iudæorum offenſus, ideoque eos per Antiochum caſtigans tandem aliquando precibus communibus placatus, flagellum hoc amoueret, eoſque ab omni hoſtium incurſu plenè planeque liberaret.

Vers.30. ÆQVAM PORTIONEM DEBILIBVS, PVPILLIS, ET VIDVIS, SED ET SENIORIBVS FACIENTES] Græcè ἰσομοίρους, id eſt *æquales portione ſe cum debilibus, pupillis & viduis ſed & ſacerdotibus facientes.* q.d. ſpolia diuiſerunt in duas æquales portiones, quarum vnam milites ſibi ſeruarunt, alteram in debiles præſertim, qui in prælio vulnerati, mutilati, debilitati fuerant, item in orphanos, & viduas, quorum parentes, & mariti in acie ceciderant, diſtribuerunt. Hoc enim pietas, ac parentum, & maritorum merita exigebant. Adhæc ſacerdotibus, vtpote qui erant Deo conſecrati, ac pro militibus pugnantibus Deum deprecati fuerant, vt eis victoriam largiretur.

Vers.32. ET PHILARCHEN QVI CVM TIMOTHEO ERAT INTERFECERVNT] Philarches non eſt nomen proprium, ſed nomen officij, & dignitatis; φυλάρχος enim eſt tribunus tribuum præfectus, eſtque A nomen magiſtratus in exercitu. φυλὴ enim eſt tribus, familia, cohors: ἄρχος eſt præfectus, princeps. ita Salianus.

ET CVM EPINICIA AGERENT IEROSOLYMIS] Vers.33. Epinicia vocat publica feſta, plauſus, & ouationes ob adeptam victoriam. Tunc pariter in ſignum triumphi Calliſthenem, qui valuas templi igne combuſſerat, ſimili igne concremarunt. Iuſta fuit hæc talionis pœna.

PRÆDICABAT (Nicanor victus, & cæſus à Iuda) PROTECTOREM DEVM HABENS IVDÆOS ET OB IPSVM INVVLNERABILES (Vatabl. *inuictos*) ESSE EO QVOD SEQVERENTVR LEGES AB IPSO CONSTITVTAS.] Magnum eſt hoc ab hoſte teſtimonium. Vers.36.

Diſce hic Chriſtiane te in quauis tentatione, perſecutione, conflictu, ærumna inuulnerabilem, & inuictum fore ſi leges Dei cuſtodias. Deus enim erit protector tuus, & te vel illâ liberabit, vel per patientiam & magnanimitatem te eandem fortiter ſuſtinere, & vincere efficiet, vt maiorem tibi certanti, & vincenti in cælo coronam paret.

CAPVT NONVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Deſcribitur fusè morbus, & mors Ant. Epiphanis, quæ breuiter deſcripta fuit lib. 1. cap. 6. Impius ergo à vermibus corroſus cum fœtore intolerabili in montibus exſpirauit.

1. EOdem tempore Antiochus inhoneſtè reuertebatur de Perſide. 2. Intrauerat enim in eam, quæ dicitur Perſepolis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem opprimere: ſed multitudine ad arma concurrente, in fugam verſi ſunt: & ita
contigit vt Antiochus poſt fugam turpiter rediret. 3. Et cùm veniſſet circa Ecbatanam, recognouit quæ erga Nicanorem & Timotheum geſta ſunt. 4. Elatus autem in ira arbitrabatur ſe, iniuriam illorum qui ſe fugauerant, poſſe in Iudæos retorquere: ideoque iuſſit agitari currum ſuum, ſine intermiſſione agens iter, cæleſti eum iudicio perurgente, eò quòd ita ſuperbè locutus eſt ſe venturum Ieroſolymam, &
congeriem ſepulchri Iudæorum eam facturum. 5. Sed qui vniuerſa conſpicit Dominus Deus Iſrael, percuſſit eum inſanabili & inuiſibili plagâ. Vt enim finiuit hunc ipſum ſermonem, apprehendit eum dolor dirus viſcerum, & amara internorum tormenta:
6. & quidem ſatis iuſtè, quippe qui multis & nouis cruciatibus aliorum torſerat viſcera, licet ille nullo modo à ſua malitia ceſſaret. 7. Super hoc autem ſuperbia repletus, ignem ſpirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis colliſione membra vexari. 8. Iſque qui ſibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, ſupra humanum modum ſuperbiâ repletus, & montium altitudines in ſtatera appendere, nunc humiliatus ad terram in geſtatorio portabatur, manifeſtam Dei virtutem in ſemetipſo conteſtans:
9. ita vt de corpore impij vermes ſcaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur. 10. & qui paulò antè ſidera cæli contingere ſe arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare. 11. Hinc igitur cœpit ex graui ſuperbia deductus ad agnitionem ſui venire, diuina admonitus plaga, per momenta ſingula doloribus ſuis augmenta capientibus. 12. Et cùm nec ipſe iam fœtorem ſuum ferre poſſet, ita ait: Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo, & mortalem non paria Deo ſentire. 13. Orabat autem hic ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.
14. Et ciuitatem, ad quam feſtinans veniebat vt eam ad ſolum deduceret, ac ſepulchrum congeſtorum faceret, nunc optat liberam reddere: 15. & Iudæos, quos nec ſepultura quidem ſe dignos habiturum, ſed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Athenienſibus facturum pollicetur;

pollicetur: 16. templum etiam ſanctum, quod priùs expoliauerat, optimis donis ornaturum, & ſancta vaſa multiplicaturum, & pertinentes ad ſacrificia ſumptus de redditibus ſuis præſtaturum: 17. ſuper hæc, & Iudæum ſe futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei poteſtatem. 18. Sed non ceſſantibus doloribus (ſuperuenerat enim in eum iuſtum Dei iudicium) deſperans ſcripſit ad Iudæos in modum deprecationis epiſtolam hæc continentem. 19. OPTIMIS ciuibus Iudæis plurimam ſalutem, & benè valere, & eſſe felices, rex & princeps Antiochus. 20. Si benè valetis, & filij veſtri, & ex ſententia vobis cuncta ſunt, maximas agimus gratias. 21. Et ego in infirmitate conſtitutus, veſtri autem memor benignè, reuerſus de Perſidis locis, & infirmitate graui apprehenſus, neceſſarium duxi pro communi vtilitate curam habere: 22. non deſperans memetipſum, ſed ſpem multam habens effugiendi infirmitatem. 23. Reſpiciens autem quòd & pater meus, quibus temporibus in locis ſuperioribus ducebat exercitum, oſtendit qui poſt ſe ſuſciperet principatum: 24. vt ſi quid contrarium accideret, aut difficile nuntiaretur, ſcientes hi qui in regionibus erant, cui eſſet rerum ſumma derelicta, non turbarentur. 25. Ad hæc conſiderans de proximo potentes quoſque & vicinos temporibus inſidiantes, & euentum expectantes, deſignaui filium meum Antiochum regem, quem ſæpè recurrens in ſuperiora regna multis veſtrûm commendabam: & ſcripſi ad eum quæ ſubiecta ſunt. 26. Oro itaque vos & peto, memores beneficiorum publicè & priuatim, vt vnuſquiſque conſeruet fidem ad me & ad filium meum. 27. Confido enim, eum modeſtè & humanè acturum, & ſequentem propoſitum meum, & communem vobis fore. 28. Igitur homicida & blaſphemus peſſimè percuſſus, & vt ipſe alios tractauerat, peregrè in montibus miſerabili obitu vitâ functus eſt. 29. Transferebat autem corpus Philippus collactaneus eius, qui metuens filium Anthiochi, ad Ptolemæum Philometorem in Ægyptum abijt.

MOrs hæc Antiochi breuiter narrata fuit libr. 1. c.6. ſed hic fuſiùs recenſetur ad Iudæorum ab eo afflictorum cõſolationem, & ad perpetuum vindictæ diuinæ in impios, & ſacrilegos exemplum. A

INTRAVERAT ENIM IN EAM (prouinciam ſiue
VERS.2. regionem, & ditionem Perſidis) QVÆ (à primaria
eius vrbe ſiue metropoli) DICITVR PERSEPOLIS
Græcè; nam Hebr. dicitur Ælam ſiue Elymais, vt
patet c.6. lib.1. v.1.) quam Perer. lib.9. in Daniel.
ad illa, *Et ſine manu conteretur*, arbitratur fuiſſe Suſan. q.d. Antiochus ingreſſus eſt ditionem Perſepolis cum exercitu, ipſamq; primariam eius vrbem quæ pariter Perſepolis ſiue Elymais dicebatur oppugnare aggreſſus eſt; ſed à ciuibus ad mœnia concurrentibus repulſus fuit, imò magnâ ſuorum clade affectus: *ciues enim recedentem perſecuti ſunt, ita vt plurimis deſideratis fugiens more Babylonem ſe reciperet*, ait Ioſephus lib. 12. c.13.

B

ET TENTAVIT EXPOLIARE TEMPLVM] Dianæ quod eſt illis regionibus auguſtiſſimum, ait Plinius lib.6. c.26.27. ita Ioſephus, Polybius, & S. Hier. in c.11. Daniel. v.36. ex Diodoro: licet Appianus in Syriacis dicat fuiſſe templum Veneris.

VERS.3. ET CVM VENISSET CIRCA ECBATANAM (celeberrimam Perſidis ciuitatem) RECOGNOVIT (ex nuncijs, & literis ad ſe miſſis) QVÆ ERGA NICANOREM, ET TIMOTHEVM (Duces ſuos) GESTA SVNT] à Iuda Machabæo, quòd ſcilicet ipſe eos proſtrauerit, cæciderit, & fugarit.

VERS.4. SE VENTVRVM IEROSOLYMAM ET CONGERIEM SEPVLCHRI IVDÆORVM EAM FACTVRVM] Græcè, quòd eam faceret πολυάνδριον, id eſt cæmeterium, in quod multorum virorum cadauera congeri ſolent. q.d. Antiochus iactauit ſe ſuorum cladem à Iudæis acceptam vlturum, ac Ieruſalem ita funditus euerſurum, vt tota vrbs futura ſit funerum, & cadauerum Iudaicorum ſepulchrum.

A DEVS ISRAEL PERCVSSIT EVM INSANABILI, VERS.5.
ET INVISIBILI PLAGA, ſcilicet acerbiſſimis viſcerum doloribus, eò quòd NOVIS CRVCIATIBVS ALIORVM (Machabæorum) TORSERAT VISCERA, VERS.6.
vt ſequitur, ac grauiſſima melancholia & cholera. Addit S. Hieron. loco citato ex Diodoro, eum *quibuſdam phantaſijs, & terroribus verſum in amentiam*. Exteriùs autem percuſſit eum morbo pediculari, profluuio carnium, fætore intolerabili, vt dicitur v.9.

PRÆCIPIENS ACCELERARI NEGOTIVM (in aVERS.7.
gitando curru, vt citò perueniret Ieroſolymam) CONTIGIT ILLVM IMPETV EVNTEM DE CVRRV CADERE, ET GRAVI CORPORIS COLLISIONE MEMBRA VEXARI] Rem fuſiùs probabiliter narrat Gorionides lib. 3. c.22. *Contigit autem, inquit, cùm iam veherentur, & comitaretur exercitum ſuum, vt currus eius tranſiret contra elephantem quendam & elephas vociferari inciperet, atque ex barritu eius equi terrerentur, calcitrarent, & ſubuerterent currum, caderetq; Antiochus de curru, & confringerentur omnia oſſa eius, ſiquidem erat homo grauis & craſſus.*

B

ITA VT DE CORPORE IMPII VERMES (pedicuVERS.9.
li) SCATVRIRENT.] Hic morbus à Medicis vocatur Phtiriaſis, id eſt morbus pedicularis, quo vermes hi è corpore ebulliunt illudque fœdo horrore, & intoleranda prurigine erodunt, & conſumunt. Oritur ſubinde naturaliter ex delicata, dulcique corporis complexione, vel nutritione, aut ex ſordibus, & putredine; vti fit in pauperibus, ſed ſæpè ſupernaturaliter Deum eum infligit ſuperbis, blaſphemis, ſacrilegis, ac perſecutoribus, & tortoribus fidelium & ſanctorum, vti eũ inflixit Herodi Aſcalonitæ, qui fuit Chriſti perſecutor, & infanticida, teſte Ioſepho lib.17. c.8: & eius nepoti Herodi Agrippæ, eò quòd populo ſibi acclamãti *vox Dei & non hominis*, applauſiſſet, ac Iacobum Apoſtolum occidiſſet, occiſurus & Petrũ ni Angelus
eum

cum liberaſſet Actor. 12. 23. Et Maximiano Imp. acri Chriſtianorum tortori, teſte Euſeb. lib. 8. c. 18. Et Iuliano apoſtatæ, teſte Sozômeno lib. 5. c. 8. Et Hunerico Wandalorum regi Arriano, cuius truculentam in Orthodoxos ſęuitiam, indeque Dei vindictam, & phtiriaſim fusè enarrat Victor Vticenſis libris tribus, quos de Wandelica perſecutione conſcripſit. Item Ioanni Caluino, vtpote Hereſiarchæ in Deum Chriſtum, & Sanctos blaſphemo, vti ſcribit Bolſecus, nec diffitetur Beza in eius vita, qui & plura, maioraque addit. *Tam varijs*, inquit, *eum & multiplicibus morbis cruciatum fuiſſe, vt planè ſit incredibile; hemicranea ſcilicet, hæmorrhoidibus vlceroſis, ſanguine excrementitio, quartana, podagra, calculo, & colica.* Ita

Sequitur ſuperbos vltor à tergo Deus, vt canit Tragædus, & ſæpè occinit S. Script.

Vers. 12. Et cvm nec ipse iam fætorem svvm ferre posset, ita ait: Ivstvm est svbditvm esse Deo, et mortalem non paria Deo sentire] Morbis hiſce excruciatus ſuperbus Antiochus in ſe rediit, & ſeipſum agnouit, quod ſcilicet ſtultè ſe Deum æſtimaſſet, ac Deo vero ęquare voluiſſet, vtpote homo Deo, mortalis immortali, infirmus omnipotenti, temporarius æterno, ideoque Deus percuſſit eum phtiriaſi, vt diſceret diceretque cum Iob cap. 17. *Putredini dixi pater meus es, mater mea, & ſoror mea vermibus.* Et cum Dauide, *Ego autem ſum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Pſal. 21. Et illud alterius ſancti: *Vermis vermem quærit.* Sic oſtendit Deus ſe exaudiſſe Orationem ſeptimi Machabæi martyris, cuius hæc ante triennium in cruciatibus vltima fuit vox c. 7. v. 37. *inuocans Deum maturiùs genti noſtræ propitium fieri, teq; cum tormentis, & verberibus confiteri, quod ipſe eſt Deus ſolus.* Martyrium enim Machabæorum contigit anno Græcorum 145. Antiochi nono; mors verò eiuſdem contigit anno Græcorum 149. vt dictum eſt lib. 1. c. 6. v. 16. qui fuit Antiochi decimuſtertius, & vltimus.

Vers. 13. Orabat avtem hic scelestvs Dominvm a qvo non esset misericordiam consecvtvrvs] Quia hæc eius confeſſio, pœnitentia, & oratio fuit tormentis coacta, & extorta, nec ex amore, ſed ex ſeruili timore procedebat. Tantùm enim orabat Deum ad hoc, vt cruciatibus ab eo immiſſis liberaretur, non autem eo fine, vt vitam mutaret, Deoque verè, & ſincerè ſeruiret. Similis fuit pœnitentia Pharaonis ſentientis plagas à Moſe inflictas. Exodi 10. 16. & Saulis 1. Reg. 15. 24. & 30. & Achab regis Iſrael 3. Reg. 21. 29. & Nabuchodonoſor Daniel. 4. 31. licet de vltimo hoc dubitare liceat. Rurſum eſto Antiochum ſincerè pœnituiſſet, & actum veræ contritionis ex amore Dei elicuiſſet, itaque animam ſuam ſaluaſſet; tamen miſericordiam, quam petebat, puta liberationem à cruciatibus non fuiſſet conſecutus. Iá enim fixum, decretumque erat Deo ipſum ob immania ſcelera hiſce cruciatibus vſque ad mortem punire. Simili modo Eſau licet pœnitens, patris benedictionem, & ius primogenituræ deperditum recuperare non potuit, nam vt dicitur Heb. 12. 17. *poſtea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus eſt, non enim inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam.*

Vers. 15. Æqvales nvnc Atheniensibvs factvrvm pollicetvr] nimirum αὐτονόμους ait Ioſephus, id eſt ſuis legibus, proprijſque inſtitutis libere viuentes, vt faciebant Athenienſes, licet iam Antiocho, & Antiochenis ſubiecti. Hoc enim ſummè optare Iudæos ſciebat Antiochus.

Svper hæc et Ivdævm se fvtvrvm, et omnem locvm terræ perambvlatvrvm, et prædicatvrvm Dei potestatem] Dixit hæc Antiochus ficte, & ſimulatè, quia coactus Dei flagellis: quare ſi ea ſubduxiſſet Deus, ipſe ad ingenium redijſſet iuxta illud vulgi: Vers. 17.

Dæmon languebat, monachus tunc eſſe volebat.
Aſt vbi conualuit, manſit vt ante fuit.

Illudere ergo voluit impius Deo ſed ab eo illuſus fuit. Non enim intendebat illa præſtare quę hic dicit & promittit.

Sed non cessantibvs doloribvs (svpervenerat enim in evm ivstvm Dei ivdicivm. q.d. Deus iuſto ſuo iudicio planè decreuerat eum ob ſacrilegia cruciare vſque ad mortem) desperans (de dolorum leuamine, & ſanitate recuperanda æquè ac de Dei gratia, & ſalute æterna) scripsit ad Ivdæos, vt ijs viuentibus filium ſuum vnicum Ant. Eupatorem ſibi ſucceſſorē relinqueret, eique regnum aſſecuraret. Sciebat enim ſe illud eripuiſſe Demetrio Seleuci ſenioris fratris ſui filio, ac proinde Demetrium, qui loco ſui obſes Romæ detinebatur auditâ ſuâ morte illico in Aſiam aduolaturum, vt regnum iure ſibi debitum occuparet, ac Eupatorem puerum, ad quem non pertinebat, ab eo excluderet, vti & factum eſt, nam Demetrius Eupatorem cum Lyſia occidit, & regnum ſibi vendicauit. Quocirca Antiochus hiſce litteris id impedire volens nihil effecit, ſed tam ipſe, quàm filius iuſto Dei iudicio regnum cum vita perdiderunt. Vers. 18.

C Vide hìc magnificentiam, magnificamque potentiam Dei noſtri, quâ tumidum & indomabilem Antiochum, qui videbatur ſibi, terræ, mari, & cælo imperare, vno viſcerum dolore ita ſternit, vt non tantùm ſibi, ſed & Iudæis, quos planè deſpexerat, ſupplex fiat. Sic Pharaonem ſupplicem fecit Moſi, Saulem Samueli, Nabuchodonoſorem Danieli.

Maximas agimvs gratias] Græca habent: *Deo ago maximas gratias in cælo ſpem habens, & ego languide iacens veſtri honoris beneuolè recordatus ſum.* Vers. 20.

Respiciens avtem qvod et pater mevs &c.] q.d. ſicut pater meus Antiochus Magnus rex prudētiſſimus, & in vos ſummè beneuolus teſte Ioſepho l. 12. c. 3. peregrè proficiſcens, declarauit hæredem ſuū, vt ſi quid humanitus ei contigiſſet, ille ipſi ſuccederet, ſic ego patris exemplū ſecutus vobis declaro hæredem regni mei meum filiū Ant. Eupatorem, petoque vt in eo fouendo, tuendoque veſtrum auxilium conferatis. Vers. 23.

Considerans potentes qvosqve, et vicinos temporibvs insidiantes] vt ſi videant regem mortuum putent tempus eſſe opportunū ad regnum occupandum. Notat ſuum ex fratre Seleuco nepotem Demetrium, cui iure regnum debebatur, vt dixi v. 18. Vers. 25.

Memores beneficiorvm.] Hic patet fictio, & adulatio Antiochi. Splendidè enim mentitur iactans ſua in Iudæos beneficia, cùm in eos omne maleficij genus exercuerit. Vers. 26.

Seqventem propositvm mevm] vt in vos ſit beneuolus, ſicut ego deinceps eſſe propono. Fingit, & ſimulat beneuolentiam cùm fuerit maleuolus in Iudæos, & hanc patris maleuolentiam Vers. 27.

tiam in Iudæos ſecutus fuit filius Eupator.

Et commvnem (id eſt comem, familiarem, affabilem, benignum, beneuolum) vobis fore.

Vers. 28. Perrore in montibvs] circa Ecbatanam, vt dictũ eſt v. 3. in oppido Tabes ait S. Hier. in c. 11. Daniel. ibi ergo in montibus Perſidis, & Mediæ mortuus eſt Antiochus. Licet enim ipſe pergeret Babylonem, vt dictũ eſt lib. 1. c. 6. v. 4. tamen cruciatu creſcente eò peruenire non potuit; ſed in montibus obijt. Hic fuit funeſtiſſimus exitus Ant. Epiphanis impij, blaſphemi, ſacrilegi, athei, & Deorum omnium contemptoris, qui proinde expreſſus fuit Antichriſti typus, & prodromus.

Porrò cauendus eſt hic error Ioſephi. Ipſe enim lib. 14. c. 17. citans Polymbiũ dicentem Antiochũ

A ob hoc perijſſe, quòd conatus ſit Dianæ templum expilare, eum redarguit: *voluiſſe enim tantùm*, inquit, *ac non etiam perfeciſſe ſacrilegium, nõ videtur res digna ſupplicio.* Erras ô Ioſephe, nam omnis virtus æquè ac vitium, indeque meritum, & demeritum in voluntate conſiſtit; actus enim externus in ſe non eſt liber, ideoque omnem ſuam libertatem, ac bonitatem, vel malitiam trahit, & ſugit ab interno voluntatis actu bono, vel malo. Bonus autem actus quilibet dignus eſt laude, & præmio, malus verò vituperio, & ſupplicio. Verùm ſi Antiochus perijt, quòd voluerit expilare templũ Dianæ, multò magis perijt, eò quòd reipſa expoliarit templum Dei veri Ieroſolymæ, ibique tot, & tantas ſtrages ediderit, quot & quantas hucuſque audiuimus.

CAPVT DECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ivdas Machabæus templum ab Antiocho pollutum expurgat, Inde v. 9. Ant. Epiphani vitâ functo ſuccedit filius Ant. Eupator, ſub quo Ptolemæus Macer iuſti tenax, & Iudæorum amicus veneno occiditur. Adhæc v. 14. Gorgias à Iudeis profligatur æquè ac Idumæi, & proditores. Denique v. 24. Machabæus Angelorum ductu proſternit, occiditque Timotheum, Chæream, & Apollonium, Deoq; Epicinium concinit.

1. MAchabæus autem, & qui cum eo erant, Domino ſe protegente, templum quidem, & ciuitatem, recepit: 2. aras autem, quas alienigenæ per plateas extruxerant, itemque delubra demolitus eſt: 3. & purgato templo aliud altare fecerunt: & de ignitis lapidibus igne concepto ſacrificia obtulerunt poſt biennium, & incenſum, & lucernas, & panes propoſitionis poſuerunt. 4. Quibus geſtis rogabant Dominum proſtrati in terram, ne ampliùs talibus malis inciderent: ſed &, ſi quando peccaſſent vt ab ipſo mitiùs corriperentur, & non barbaris ac blaſphemis hominibus traderentur. 5. Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, vigeſima quinta menſis, qui fuit Caſleu. 6. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quòd ante modicum temporis diem ſolemnem tabernaculorum in montibus & in ſpeluncis more beſtiarum egerant. 7. Propter quod thyrſos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui proſperauit mundari locum ſuum. 8. Et decreuerunt communi præcepto & decreto, vniuerſæ genti Iudæorum, omnibus annis agere dies iſtos. 9. Et Antiochi quidem, qui appellatus eſt Nobilis, vitæ exceſſus ita ſe habuit. 10. Nunc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ geſta ſunt narrabimus, breuiantes mala, quæ in bellis geſta ſunt. 11. Hic enim ſuſcepto regno, conſtituit ſuper negotia regni Lyſiam quemdam Phœnicis, & Syriæ militiæ principem. 12. Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iuſti tenax erga Iudæos eſſe conſtituit, & præcipuè propter iniquitatem quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis. 13. Sed ob hoc accuſatus ab amicis apud Eupatorem, cùm frequenter proditor audiret, eò quòd Cyprum creditam ſibi à Philometore deſeruiſſet, & ad Antiochum Nobilem tranſlatus etiam ab eo receſſiſſet, veneno vitam finiuit. 14. Gorgias autem, cùm eſſet dux locorum, aſſumptis aduenis frequenter Iudæos debellabat. 15. Iudæi verò, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ieroſolymis ſuſcipiebant, & bellare tentabant. 16. Hi verò qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes vt eſſe ſibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum: 17. multaque vi inſiſtentes, loca obtinuerunt, occurrentes interemerunt, & omnes ſimul non minùs viginti millibus trucidauerunt. 18. Quidam autem, cum confugiſſent in duas turres valdè munitas, omnem apparatum ad repugnandum habentes. 19. Machabæus ad eorum expugnationem, relicto Simone, & Ioſepho, itemque Zachæo, eiſque qui cum ipſis erant ſatis multis, ipſe ad eas, quæ ampliùs perurgebant, pugnas conuerſus eſt. 20. Hi verò qui cum Simone erant, cupiditate ducti, à quibuſdam qui in turribus erãt ſuaſi ſunt pecunia: & ſeptuaginta millibus didrachmis acceptis, dimiſerunt quoſdam effugere.

Digitized by Google

effugere. 21. Cùm autem Machabæo nuntiatum eſſet quod factum eſt principibus
populi congregatis, accuſauit, quòd pecuniâ fratres vendidiſſent, aduerſarijs eorum di-
miſſis. 22. Hos igitur proditores factos interfecit, & confeſtim duas turres occu-
pauit. 23. Armis autem ac manibus omnia proſperè agendo, in duabus munitioni-
bus plus quàm viginti millia peremit. 24. Timotheus, qui priùs à Iudæis fuerat ſu-
peratus, conuocato exercitu peregrinæ multitudinis: & congregato equitatu Aſiano
aduenit quaſi armis Iudæam capturus. 25. Machabæus autem, & qui cum ipſo e-
rant, appropinquante illo, deprecabantur Dominum, caput terrâ aſpergentes, lumboſ-
que cilicijs præcincti, 26. ad altaris crepidinem prouoluti, vt ſibi propitius, inimicis
autem eorum eſſet inimicus, & aduerſarijs aduerſaretur, ſicut lex dicit. 27. Et ita
poſt orationem, ſumptis armis, longiùs de ciuitate procedentes, & proximi hoſtibus ef-
fecti, reſederunt. 28. Primo autem Solis ortu vtrique commiſerunt: iſti quidem vi-
ctoriæ & proſperitatis ſponſorem cum virtute Dominum habentes: illi autem ducem
belli animum habebant. 29. Sed, cùm vehemens pugna eſſet, apparuerunt aduer-
ſarijs de cælo viri quinque in equis, frænis aureis decori, ducatum Iudæis præſtantes:
30. ex quibus duo Machabæum medium habentes, armis ſuis circumſeptum inco-
lumem conſeruabant: in aduerſarios autem tela & fulmina iaciebant, ex quo & cæci-
tate confuſi, & repleti perturbatione cadebant. 31. Interfecti ſunt autem viginti
millia quingenti, & equites ſexcenti. 32. Timotheus verò confugit in Gazaram præ-
ſidium munitum, cui præerat Chæreas. 33. Machabæus autem, & qui cum eo erant,
lætantes obſederunt præſidium diebus quatuor. 34. At hi qui intus erant, loci firmi-
tate confiſi, ſupra modum maledicebant, & ſermones nefandos iactabant, 35. Sed
cùm dies quinta illuceſceret, viginti iuuenes ex his qui cum Machabæo erant, accenſi
animis propter blaſphemiam, viriliter acceſſerunt ad murum, & feroci animo ince-
dentes aſcendebant: 36. ſed & alij ſimiliter aſcendentes, turres portaſque ſuccen-
dere aggeſſi ſunt, atque ipſos maledicos viuos concremare. 37. Per continuum au-
tem biduum præſidio vaſtato, Timotheum occultantem ſe, in quodam repertum loco
peremerunt: & fratrem illius Chæream & Apollophanem occiderunt. 38. Quibus
geſtis, in hymnis & confeſſionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Iſrael,
& victoriam dedit illis.

PRior pars purgati templi à verſ. 1. ad 9. ordine temporis collocanda eſt lib. 1. cap. 4. poſt v. 35. Cætera huius capitis, imò & capitis 11. ac 12. inſerenda ſunt lib. 1. c. 16. ante v. 18. Purgatio enim tẽpli facta à Iuda, licet hic poſt mortem Antiochi Epiphanis narretur; tamen ante eam contigit, nimirum anno Græcorum 148. vt patet lib. 1. c. 4. v. 52. Antiochus verò mortuus eſt anno 149. Græc. vt dictum eſt lib. 1. c. 16. v. 16.

VERS. 3. ET DE IGNITIS LAPIDIBVS IGNE CONCEPTO SACRIFICIA OBTVLERVNT] Per ignitos lapides Salianus & Mariana intelligunt ſilices, & ſimiles, ex quibus inter ſe colliſis facilè ignis excutitur in ſubiectum fomitem, exceptuſque accenditur, vti naturaliter quotidie facimus. Verùm Græcè eſt *πυρώσαντες λίθους*, id eſt *ignientes lapides, & ex ijs ignem excipientes*. Silices autem colliſi non igniuntur, ſed ſcintillas ignis duntaxat emittunt. Quare veriùs videtur precibus Iudæ, & ſacerdotum ignem è cælo euocatum igniuiſſe lapides, indeque ſacerdotes ignem accepiſſe, quo ſacrificia cremarentur. Sic enim ante Iudam fecerat Nehemias, & ſic ſtatuerat Deus Leuit. 6. 12. vt igne non communi, ſed cæleſti, & diuino hoſtiæ cremarentur, atque hac de cauſa Iudas feſtum dati, vel potius redditi à Deo ignis inſtituit, vt audiuimus c. 1. v. 19. & ſeq. ita Serarius, Sanchez, & alij. Sic & Gorionides li. 3 c. 13. *Cùm*, inquit, *compoſuiſſent ligna non inuenerunt ignem ſanctum, ſed clamauerunt ad Dominum, & exiliyt ignis è lapide, qui erat altari ſuppoſitus adijcientes ei ligna. Durauit ille ignis ad captiuitatem tertiam*, quæ facta eſt à Tito, & Veſpaſiano cùm templum fuit combuſtum.

A

B

POST BIENNIVM] inchoandum non à profanatione templi, vt volunt nonnulli (ab hac enim fluxerat triennium) ſed à principatu Iudæ, vt dixi lib. 1. c. 4. v. 54. ita Serarius, Salianus, & alij. Mirum eſt nonnullos viros doctos hoc biennium cõputare à morte Antiochi: nam Antiochus poſt templi purgationem, & ſacrificationem mortuus eſt, vt dixi in ſynopſi capitis.

ET CVM LÆTITIA DIEBVS OCTO EGERVNT IN MODVM TABERNACVLORVM] q. d. celebrarunt feſtum Encæniorum per octo dies eodem ritu, & plauſu quo iuxta legem celebrant quotannis feſtum tabernaculorum die 15. menſis Tiſri, idque in gratiarum actionem, eò quòd Deus eos vrbi Ieroſolymæ, ſuiſque domibus reſtituiſſet, cùm ipſi paulò antè fugientes perſecutionem Antiochi in ſyluis, & montibus delituiſſent, ibique ſibi tuguria, & tabernacula è ramis arborum conſtruxiſſent. VERS. 6.

PROPTER QVOD THYRSOS, ET RAMOS] Thyrſi erant frondes, & virgulta, quibus milites partâ victoriâ, ſe, ſuaſque haſtas, & arma veſtiebant. Hinc apud Gentiles thyrſus erat haſta aculeata hederis obtecta, quam in Orgijs (ſacris) Bacchi quatiebant, vnde Bacchus dictus eſt thyrſigerus. VERS. 7.

HIC (Ant. Eupator filius Epiphanis) &c. CONSTITVIT SVPER NEGOTIA REGNI (id eſt conſtituit ſuum in regimine Vicarium, & Proregem, ſiue vt Græca habent, Protarchum) LYSIAM. VERS. 11.

NAM PTOLEMÆVS, QVI DICEBATVR MACER] vò *nam* innuit Ptolemæũ ante Lyſiam negotia regni adminiſtraſſe; ſed per calumniã accuſatũ de proditione VERS. 12.

ditione apud Eupatorem gradu ſuo excidiſſe. Hic Ptolomæus videtur eſſe ille idem, qui c. 8. 8. vocatus Dux Cæleſyriæ, & Phœnicis, miſitque Nicanorem contra Iudam, & Iudæos; ſed mox videns eorum innocentiam, Deumque pro eis pugnare, cœpit Iudæis fauere, & patrocinari, ideoque accuſatus fuit apud Eupatorem quaſi proditor, quòd ab eo ad Iudæos defeciſſe videretur, eòquòd eorũ cauſam tueretur.

VERS. 13. VENENO VITAM FINIVIT.] In quibuſdam Græcis additur Ptolemæum pre infirmitate animi vltrò ad venenum cõfugiſſe, ſponteque illud hauſiſſe, eò quòd calumniam, & infamiam proditionis ſibi impactam audire, & ſuſtinere non poſſet. Non enim firmi magnique, ſed infirmi, puſillique eſt animi frangi hominum dicterijs, ideoque ſe occidere: fortis enim eſt hæc omnia viriliter ſuſtinere, & magnanimitate virili ſuperare, iuxta illud Martialis:

Fortiter ille facit qui miſer eſſe poteſt.

Narrat hunc caſum Ptolemæi S. Script. vt ſignificet Iudæos tanto amico, & patrono orbatos fuiſſe; ideoque nouis cum Eupatore bellis implicitos fuiſſe.

VERS. 14. GORGIAS AVTEM &c. ASSVMPTIS ADVENIS.] Aduenas vocat milites ex Thracia, Ægypto, Africa, alijſque exteris regionibus conſcriptos. Vnde v. 24. vocantur *exercitus peregrinæ multitudinis*. Indigenæ enim erant Aſiatici & Syri.

VERS. 15. IVDÆI VERÒ QVI TENEBANT OPPORTVNAS MVNITIONES FVGATOS AB IEROSOLYMIS SVSCIPIEBANT, ET BELLARE TENTABANT] q. d. Iudæi aliquot munitiones Gorgiæ, & Antiochianis eripuerunt, in eaſque admittebant ſocios ſuos Iudæos, qui Ieroſolyma è ſuis ſedibus ab hoſte pellebantur: ex quibus multi ad Iudam cõfluentes eius copias augebant, vt audacter Antiochianos inuaderet, & feliciter ſterneret, ſicut paulò pòſt viginti millia eorumdem proſtrauit, ita Sanchez.

Verùm pro *Iudæi* legendum videtur *Idumæi*, vti legunt Codices græci: Idumæorum enim munitiones hæ vocantur v. ſeq. vult enim ſignificare duos Iudæorum hoſtes, Gorgiam ſcilicet, & Idumæos. Senſus ergo eſt q. d. Idumæi perpetui Iudæorum inimici occuparunt aliquot Iudæorum munitiones, in quas ſuſcipiebant Iudæorum apoſtatas, & transfugas: nimirum eos, qui à Ieroſolymis ob apoſtaſiam, & ſcelera ad ſe profugiebant, atque cum ijs *bellare*, & bellum Ieroſolymæ, & Iudæis inferre *tentabant*. Sed Iudas Deo inuocato in has Idumæorum munitiones armata manu irrupit, & viginti millia interemit, vt ſequitur, ita Serarius. Salianus, & alij.

VERS. 17. VIGINTI MILLIBVS] Græcus habet *nouem millia*.

VERS. 19. IOSEPHO] Hic eſt Ioſephus Iudæ, Ionathæ, & Simonis frater, de quo c. 8. 22.

VERS. 20. HI VERÒ QVI CVM SIMONE ERANT CVPIDITATE (auaritia) DVCTI &c. 70. MILLIBVS DIDRACHMIS (argenti, quæ ſi Atticæ fuerunt, faciunt aureos 5833. ſin Hebraicæ, duplo plus) ACCEPTIS DIMISERVNT QVOSDAM (hoſtium in turribus concluſorum) EFFVGERE.

VERS. 21. CVM AVTEM MACHABÆO NVNTIATVM ESSET &c. ACCVSAVIT, QVÒD PECVNIA FRATRES VENDIDISSENT ADVERSARIIS EORVM DIMISSIS] Salutem enim ciuium prodit qui hoſtes eorum captos vel iam iam capiendos dimittit: dimiſſi enim rurſum ciues inuadent, ſpoliabunt, & occi-

A dent, præſertim vt lytrum, quod pro ſe ſoluerunt recuperent.

PRIMÒ AVTEM SOLIS ORTV VTRIQVE COMMISERVNT (prælium) ISTI (qui erant cum Iuda) QVIDEM VICTORIÆ, ET PROSPERITATIS SPONSOREM CVM VIRTVTE DOMINVM HABENTES] Deus enim Iudæ cum ſuis oranti indebat certam victoriæ ſpem: quam augebat virtus, id eſt probitas, fortitudo, & generoſitas Iudæ & ſociorum, qui parati erant pro Dei lege, & cultu dimicare vſque ad mortem, ſtatuerantque non niſi victores è prælio diſcedere; ſed vel vincere vel occumbere. Græcè eſt: *ſponſorem victoriæ, & proſperitatis cum virtute habentes refugium ad Dominum:* hæc enim duo, ſcilicet Dei inuocatio, & propria virtus, generoſuſque animi ad pugnam, aliamue rem perficiendam conatus ſunt efficaciſſima remedia, quæ qua-
B ſi ſpondent certam victoriam, & felicem Dei euentum. VERS. 28.

ILLI (Timotheani Iudæorum hoſtes) AVTEM DVCEM BELLI ANIMVM (Græcè θυμὸν, id eſt animoſitatem, iram, ſuperbiam) HABEBANT] quia numero ſuorum militum præfiſi deſpiciebant paucitatem Iudæorum, putabantque ſe eòs vt bolum panis deuoraturos; ſed Deus ſtrauit eorum animoſitatem & ſuperbiam, oſtenditque victoriam non à numero, ſed à fauore Dei pendere, ac dari.

APPARVERVNT ADVERSARIIS VIRI QVINQVE IN EQVIS, FRÆNIS AVREIS DECORI DVCATVM IVDÆIS PRÆSTANTES. VERS. 29.

EX QVIBVS DVO MACHABÆVM MEDIVM HABENTES ARMIS SVIS CIRCVMSEPTVM INCOLVMEN CONSERVABANT: IN ADVERSA-
C RIOS AVTEM TELA, ET FVLMINA IACIEBANT: EX QVO ET CÆCITATE CONFVSI, ET REPLETI PERTVRBATIONE CADEBANT.] Erant hi quinque Angeli pro Iuda, & populo fideli iuſſu Dei dimicantes. Sic Angeli pugnarunt pro Theodoſio contra Eugenium, dum militum eius tela in ipſoſmet iacientes retorſerunt, teſte Theodoreto li. 5. c. 24. Sic pro S. Wenceſlao, vt habet eius Vita, duellante cum Radiſlao Duce Curimenſe pugnauit Angelus, Ducemque perculit, vt proſtratus veniam, vitamque peteret. Sic pro Conſtantino Magno certarunt Angeli, qui vt ait Panegyr. 6. *flagrabant verendum neſcio quid vmbone coruſci, & cæleſtium armorum lux terribilis ardebat. Tales enim venerant, vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio, hic inter audientes ferebant, Conſtantinum petimus, Conſtantino imus auxilio.* plura exempla recenſet Serarius
D hîc pag. 676. VERS. 30.

TIMOTHEVS VERO CONFVGIT IN GAZARAM] Gorionides cenſet eſſe *Gazam*, ſed alij cum Serario hæc duo diſtinguunt: vide hîc aſſiduas Iudæ victorias illi à Deo cõceſſas præſertim quibus occidit 20. millia Timotheanorum, ſicut paulò ante occiderat viginti millia Idumæorum, ac tandem ipſum Timotheum cum Chærea, & Apollophane interemit. VERS. 32.

VIGINTI IVVENES ACCENSI ANIMIS OB BLASPHEMIAM] Vide hîc quid efficiat iuuenum animus, & ardor. Vide rurſum quàm ſtultum, & periculoſum ſit hoſtium animos, & iras ſubſannando, & blaſphemando irritare, & accendere. VERS. 35.

Sic Alexander Magnus, vti narrat Curtius ſub finem lib. 7. obſidens petram abſciſſam, & abruptam quam Arimazes Sogdianus cum triginta millibus armatorum inſidebat, petentique vt ſe dede-

ret ab eo irriſus fuit, rogatuſque volaréne poſſet? A quo ſcommate ictus Alexander: oſtendam inquit proxima nocte Macedones etiam volare: quare trecentos iuuenes maximis premijs, & promiſſis accendit, vt à tergo per loca inacceſſa noctu in petram ſcanderent, cùm ipſe à fronte, qua via patebat petram inuaderet. Iuuenes accenſi in petram maximis laboribus penetrarunt memores iſtius dicti Alexandri, *Nihil tam altè natura cõſtituit, quo virtus non poſſit eniti.* Quare perculſus Arimazes ſe cũ propinquis Alexandro dedidit, qui omnes verberibus affectos ſub ipſis radicibus petræ crucibus iuſſit affigi.

In qvodam repertvm loco] Græcè *lacu.* Vers. 37.

C A P V T   V N D E C I M V M.

S Y N O P S I S   C A P I T I S.

IVdas, & Iudæi Duce Angelo ſternunt ingentem Lyſiæ exercitum. Quare Lyſias cum eis pacem init. Hinc v. 16. & ſeq. recenſentur tam Lyſiæ, quàm Antiochi Eupatoris æquè ac Romanorum litteræ ad Iudæos hac de re data.

1. SEd paruo pòſt tempore, Lyſias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum
præpoſitus, grauiter ferens de his quæ acciderant, 2. congregatis octogin-
ta millibus, & equitatu vniuerſo, veniebat aduerſus Iudæos, exiſtimans ſe ciuitatem
quidem captam Gentibus habitaculum facturum, 3. templum verò in pecu-
niæ quæſtum, ſicut cetera delubra Gentium, habiturum, & per ſingulos annos vena-
le ſacerdotium: 4. nuſquam recogitans Dei poteſtatem, ſed mente effrænatus, in
multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.
5. Ingreſſus autem Iudæam, & appropians Bethſuræ, quæ erat in anguſto loco, ab Ie-
roſolyma interuallo quinque ſtadiorum, illud præſidium expugnabat. 6. Vt autem
Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præſidia, cum fletu & la-
crymis rogabant Dominum, & omnis turba ſimul, vt bonum angelum mitteret ad ſa-
lutem Iſrael. 7. Et ipſe primus Machabæus, ſumptis armis, ceteros adhortatus eſt
ſimul ſecum periculum ſubire, & ferre auxilium fratribus ſuis. 8. Cùmque pariter
prompto animo procederent, Ieroſolymis apparuit præcedens eos eques in veſte can-
dida, armis aureis haſtam vibrans. 9. Tunc omnes ſimul benedixerunt miſericor-
dem Dominum, & conualuerunt animis: non ſolùm homines, ſed & beſtias ferociſſi-
mas, & muros ferreos parati penetrare. 10. Ibant igitur prompti, de cælo habentes
adiutorem, & miſerantem ſuper eos Dominum. 11. Leonum autem more impetu
irruentes in hoſtes, proſtrauerunt ex eis vndecim millia peditum, & equitum mille
ſexcentos: 12. vniuerſos autem in fugam verterunt, plures autem ex eis vulnerati
nudi euaſerunt. Sed & ipſe Lyſias turpiter fugiens euaſit. 13. Et quia non inſenſa-
tus erat, ſecum ipſe reputans, factam erga ſe diminutionem, & intelligens inuictos eſſe
Hebræos, omnipotentis Dei auxilio innitentes, miſit ad eos: 14. promiſitque ſe
conſenſurum omnibus quæ iuſta ſunt, & regem compulſurum amicum fieri. 15. An-
nuit autem Machabæus precibus Lyſiæ, in omnibus vtilitati conſulens: & quæcunque
Machabæus ſcripſit Lyſiæ de Iudæis, ea rex conceſſit. 16. Nam erant ſcriptæ Iu-
dæis epiſtolæ à Lyſia quidem hunc modum continentes:
Lysias populo Iudæorum ſalutem. 17. Ioannes & Abeſalom, qui miſſi fuerant à
vobis, tradentes ſcripta, poſtulabant vt ea, quæ per illos ſignificabantur, implerem.
18. Quæcumque igitur regi potuerunt perferri, expoſui: & quæ res permittebat,
conceſſit. 19. Si igitur in negotiis fidem conſeruaueritis, & deinceps bonorum vo-
bis cauſa eſſe tentabo. 20. De ceteris autem per ſingula verbo mandaui, & iſtis, &
his qui à me miſſi ſunt, colloqui vobiſcum. 21. Benè valete. Anno centeſimo qua-
drageſimo octauo menſis Dioſcori, die vigeſima & quarta.
22. Regis autem epiſtola iſta continebat: Rex Antiochus Lyſiæ fratri ſalutem.
23. Patre noſtro inter deos tranſlato, nos volentes eos, qui ſunt in regno noſtro, ſine
tumultu agere, & rebus ſuis adhibere diligentiam, 24. audiuimus Iudæos non con-
ſenſiſſe patri meo vt transferrentur ad ritum Græcorum, ſed tenere velle ſuum inſti-
tutum, ac propterea poſtulare à nobis concedi ſibi legitima ſua. 25. Volentes igi-
tur hanc quoque gentem quietam eſſe, ſtatuentes iudicauimus, templum reſtitui illis,
vt agerent ſecundùm ſuorum maiorum conſuetudinem. 26. Benè igitur feceris,
ſi miſeris ad eos, & dexteram dederis: vt cognita noſtra voluntate, bono animo ſint &
vtilitatibus propriis deſeruiant.

27. Ad

27. Ad Iudæos verò regis epiſtola talis erat.
Rex Antiochus Senatui Iudæorum,& ceteris Iudæis ſalutem. 28. Si valetis, ſic
eſtis vt volumus, ſed & ipſi bene valemus. 29. Adiit nos Menelaus, dicens velle
vos deſcendere ad veſtros,qui ſunt apud nos. 30. His igitur,qui commeant vſque
ad diem trigeſimum menſis Xanthici,damus dextras ſecuritatis, 31. vt Iudæi vtan-
tur cibis & legibus ſuis, ſicut & priùs; & nemo eorum vllo modo moleſtiam patiatur
de his quæ per ignorantiam geſta ſunt. 32. Miſimus autem & Menelaum, qui vos
alloquatur. 33. Valete. Anno centeſimo quadrageſimo octauo, Xanthici menſis
quintadecima die.
34. Miſerunt autem etiam Romani epiſtolam, ità ſe habentem.
Qvintvs Memmius & Titus Manilius,legati Romanorum, populo Iudæorum ſa-
lutem. 35. De his, quæ Lyſias cognatus regis conceſſit vobis, & nos conceſſimus.
36. De quibus autem ad regem iudicauit referendum,confeſtim aliquem mittite,di-
ligentiùs inter vos conferentes,vt decernamus,ſicut congruit vobis: nos enim Antio-
chiam accedimus. 37. Ideoque feſtinate reſcribere, vt nos quoque ſciamus cuius e-
ſtis voluntatis. 38. Benè valete. Anno centeſimo quadrageſimo octauo,quinta-
decima die menſis Xanthici.

Vers. 1. Lysias procvrator regis (Ant. Eupatoris, qui patri Ant. Epiphani iam mortuo puer ſucceſſerat,& à Lyſia educabatur, regebaturque) et propinqvvs] id eſt conſanguineus ſiue *cognatus*, vt dicitur v. 35. Lyſias audiens à Iuda cæſa eſſe caſtra, tam Gorgiæ, quàm Timothei, nouum conſcripſit exercitum 80. millium peditum cum equitatu vniuerſo & 80. elephantis,quibus ſe Iudæos, & Iudæam deuoraturum ſperabat. Sed Iudas Deū inuocans Angelum impetrauit,quo duce tota Lyſiæ caſtra cecidit.

Vers. 3. Templvm verò in pecvniæ qvæstvm] Deſtinabat Lyſias magnum vectigal templo imponere,ac dona templo oblata, vel tota vel magna ex parte fiſco regio addicere, & in ſuos vſus conuertere, vti delubris Gentilium à tyrannis fieri ſolet. Hæc autem, & plurima,& pretioſiſſima erant. Templum enim erat opulentiſſimum.

Venale sacerdotivm] ſe ſcilicet Pontificatum quotannis magno pretio Iudæis venditurum.

Vers. 6. Cvm fletv et lacrymis rogabant Dominvm &c. vt bonvm Angelvm mitteret ad salvtem Israel] Vti miſerat Moſi, Gedeoni, Manue. Hoc enim Moſi promiſerat Exodi 23. 20. dicens: *Ecce ego mitto Angelum meum, qui præcedat te, & cuſtodiat*. Vide ibi dicta: ibi enim omnes Angelorum viſiones, & opitulationes Hebræis præſtitas recenſui.

Vers. 8. Apparvit præcedens eos eqves in veste candida, armis avreis hastam vibrans] Fuit hic S. Michaël Iſraelis protector, aut certè Angelus inferioris ordinis à Michaele miſſus ad Iudæorum auxilium, vt quaſi dux caſtra præiret,ac Iudæ, & Iudæis animos adderet, hoſtes verò metu & formidine percelleret, vti reipſa fecit. Hinc præceſſit ſpecie equitis cataphracti aureis armis haſtam vibrans veſtitus candidis. Candor enim Angelorum puritatem, ſplendorem, lætitiā, immortalitatem, victoriam, & gloriam ſignificat, vt dixi Eccleſiaſtæ 9. 8. ad illa: *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida*.

Vers. 9. Convalvervnt animis; ingentes, validoſque ſumpſêre animos videntes Angelum armatum quaſi Ducem ſuum præire. Sciebant enim Angelum eſſe inuincibilem, & ab Angelo ſolo tota caſtra hoſtiū poſſe proſterni, vti ab eo proſtrata fue-
A runt 185. millia militum Sénacherib ſub Ezechia. Quare ductu Angeli certi de victoria animosè proceſſerunt ad prælium non solvm homines, sed et bestias ferocissimas (elephantes) et mvros ferreos parati penetrare] Angelo enim nil eſt impenetrabile, nil inuincibile, nil impoſſibile; imò nil arduūm, & difficile. Angelus ergo hos animos,& ardores Iudæ, & Iudæis iniecit, quibus ipſi accenſi caſtra Lyſiæ numeroſiſſima, & fortiſſima illicò vt paleas diiecerunt, & diſſiparūt. Nil enim eſt tam arduum, quod militum ardor nō perfringat. Quocirca Vegetius docet Duces debere vel maxime hos ardores in militibus excitare, & accēdere; inde enim certa exiſtit ſpes, omenque victoriæ. Additque Duci ſolerter inueſtigandū eſſe quid de prælij ſucceſſu ſentiant milites pugnaturi, vt ſi felicem fore augurentur, pugnet; ſi in-
B felicem, ceſſet à pugna. Audi Vegetium lib. 3. cap. 12. *Ipſa die qua certaturi ſunt milites, quid ſentiant, diligenter conuenit explorare. Nam fiducia vel formido ex vultu, verbis, inceſſu, motibuſq; cernitur. Nec confidas, ſi tyro prælium cupit, inexperto enim dulcis eſt pugna & noueris te oportere differre ſi exercitati bellatores metuerint dimicare. Monitis tamen & oratione ducis exercitui virtus creſcit & animus: præcipuè ſi futuri certaminis talem acceperint rationem, qua ſperent ſe facilè ad victoriam peruenturos. Tunc inimicorum ignauia, vel error oſtendendus eſt: vel ſi ante à nobis ſuperati ſunt commemorandum. Dicendum etiam, quibus militum mentes in odium aduerſariorum, & ira & indignatione moueantur.*

Leonvm avtem more impetv irrventes in hostes prostravervnt ex eis vndecim millia, et eqvitvm 1600.] Prælium hoc aliud & diuerſum eſt ab eo, quod narratum eſt lib. 1. c. 4. vnde ibidem alius cæſorum numerus recenſetur. Leones enim ſunt impauidi & terribiles: vnde teſte Plinio clauſis oculis in venabula, enſes; & haſtas irruunt, omniaque diſiiciunt, & rumpunt. Tales fuere hic Iudas & Iudæi iuxta illud Iacobi vaticinium Geneſ. 49. 9. *Catulus Leonis Iuda ad prædam fili mi aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo, & quaſi leæna, quis ſuſcitabit eum?* Licet enim Iudas non eſſet de tribu Iuda, cui à patre Iacobo hoc oraculum datum eſt, ſed ex tribu Leui, tamen ipſe loco Iudæ erat Dux omnium Iudæorum, ad quos hoc oraculum pertinet. Vers. 11.

A Tropol. Cùm te inuadit Lyſias, id eſt Diabolus, ſuggeritque motus iræ, ſuperbiæ, libidinis &c. reſiſte & occurre illi, vt leo, ſtatimque eum fugabis. Diabolus enim coram animoſis, & reſolutis eſt pauidus vt formica; timidis verò & haſitantibus terribilis eſt leo. Vnde S. Greg. li. 4. mor. c. 17. illud Iob. 4. *Tigris periſt eò quòd non haberet prædam*, explicans iuxta Sept. qui pro *Tigris* vertunt *Myrmicolion*, id eſt formica-leo, *quod*, inquit, *eſt animal aduerſum formicis, eaſq. frumenta geſtantes interficit interfectaſq; conſumit*, hoc ipſum myſticè applicans Diabolo: *Rectè*, inquit, *myrmicolion, id eſt leo & formica dicitur: formicis enim, vt diximus, leo eſt, volatilibus formica: quia nimirum antiquus hoſtis ſicut contra cõſentientes fortis eſt, ita contra reſiſtentes debilis. Si enim eius ſuggeſtionibus aſſenſus præbetur, quaſi leo tolerari nequaquam poteſt; ſi autem reſiſtitur, quaſi formica atteritur. Alijs ergo leo eſt, alijs formica: quia crudelitatem* B *illius carnales mentes vix tolerant, ſpiritales verò infirmitatem illius pede virtutis calcant.*

VERS. 13. ET QVIA NON INSENSATVS ERAT] ſed ſenſatus & prudens Lyſias, hinc facilè ex tanta clade ſuorum cognouit Deum per Angelum pro Iudæis pugnare, ideoque eos eſſe inſuperabiles. Quocirca ab eis pacem petijt, & obtinuit.

VERS. 19. SI FIDEM (id eſt fidelitatem tum huius fœderis, tum ſubiectionis quam regibus Antiochis quaſi regibus Aſiæ & Syriæ promiſiſtis, & aliàs præſtitiſtis) CONSERVAVERITIS, ET DEINCEPS BONORVM VOBIS CAVSA ESSE TENTABO] id eſt ego pariter veſtris commodis ſtudebo, vobiſque multa bona, & beneficia meâ cõmendatione apud regem Eupatorem procurabo.

VERS. 20. DE CÆTERIS AVTEM (articulis à vobis propoſitis) PER SINGVLA VERBO MANDAVI ET ISTIS C (ſcilicet Ioanni, & Abeſalomo à vobis miſſis) ET HIS QVI A ME MISSI SVNT (id eſt meis legatis, quos cum veſtris ad vos mitto) COLLOQVI VOBISCVM] vt vobiſcum de ſingulis tranſigant, & per omnia ſatisfaciant.

VERS. 21. ANNO 148] Dices hoc anno 148. Græcorum viuebat, & regnabat adhuc Ant. Epiphanes, quomodo ergo hæ litteræ ab Ant. Eupatore eius filio, quaſi iam poſt mortem patris regnante datæ ſcribuntur? mortuus eſt enim Epiphanes anno 149. Græcorum, vt dictum eſt lib. 1. c. 6. 16.

Reſp. annos Græc. dupliciter computari; primò ab anno duodecimo poſt mortẽ Alexãdri magni, idque à menſe Martio, quia illo anno, qui fuit cõditæ Romæ 442. & Olympiadis 117. teſte Euſeb. Ptolem. S. Hier. Ioſepho, Dione, Appiano, & alijs, illoq; menſe Martio Seleucus victo Antigono mi- D noris Aſię rege, totius Aſiæ ſibi diademą impoſuit.

Hôc computu annos Græcorum, ſiue Seleucidarum numerant Iudæi, ideoq; liber primus Machabæorum eodem vſus eſt æquè ac Ægyptij, eaq; de cauſa hi anni Græcorum vocantur, nunc *Iudaici* nunc *Macedonici*, nunc *Alexandrini*.

Secundò, anni Græcorum ſeſquianno tardiùs inchoantur, fortè quòd eo tempore Seleucus ex Aſia minore triumphans redierit in Aſiam maiorem ſiue Syriam. vnde hic annorum computus vocatur *Syriacus*, *Chaldaicus*, & *Antiochenus*. Hoc ergo ſecundo computu incipiunt hi anni anno 13. à morte Alexandri menſe ſeptimo Tiſri, qui noſtro Septembri reſpondet, id eſt ſeſquianno ſeriùs quàm priores Iudaici ſiue Alexandrini. Hoc computu vtitur liber ſecundus Machab. Vnde hoc loco annũ 149. Gręc. quo l. 1. c. 6. 16. dicitur obijſſe Antiochus, vocat 148. Græc. quia annus, qui computu Iudaico, & Alexandrino erat 149. idem ille computu Antiocheno, ſiue Chaldaico erat 148. ita Salianus, Serarius, & alij. Aliter reſpondet Scaliger ſcilicet fuiſſe annum 148. ſi annum inchoes à Niſan, id eſt Martio: rurſum eundẽ annum fuiſſe 149. Græc. ſi annum inchoes à Tiſri, id eſt Septembri.

MENSIS DIOSCORI] Græcè Διὸς Κορινθίου, id eſt Iouis Corinthij. Hic menſis inter ordinarios Græcorum menſes non reperitur. vnde Scaliger, & Salianus putant eum fuiſſe embolimæum, ſiue intercalarem. Verùm id rectè cõfutat Serarius, qui cenſet *Dioſcorum* eſſe Dyſtrum, qui reſpondet noſtro Martio, quo ſolent reges ad bella procedere.

REX ANTIOCHVS LYSIÆ FRATRI SALVTEM] VERS. 22.
Lyſias erat tutor regis. Mirum ergo quòd rex, qui B vt ait Appian. puer nouennis erat, eum non vocat patrem potiùs, quàm fratrem: ſed id ſtudio fecit rex, vel potiùs regis ſcriba, vt apud Iudæos regis pueritiam diſſimularet, ne ob eam ab ipſis deſpiceretur: quaſi ergo iam grandior, & maturior Lyſiã vocat fratrem, non patrem Adde Lyſiam non vocat patrem, quia mox Ant. Epiphanem vocat patrem ſuum. vnde ſubdit.

PATRE NOSTRO INTER DEOS (Gorionides VERS. 23.
inter Angelos) TRANSLATO] Fingebant Gentiles regum adulatores, eos poſt mortem in Deorum numerum referri. Hinc in funere regum, & Imperatorum fiebat eorum Apotheoſis, ſiue inter Deos relatio, quæ quibus cæremonijs apud Romanos fieret, eleganter deſcribit Herodian. initio libr. 4. vbi inter alia, ait aquilam ex rogo euolare ſolitam, quæ animam Cæſaris in cælum ad Deos veheret. C Verùm impius Ant. Epiphanes ob ſua ſcelera, & ſacrilegia inter Deos non cæli, ſed inferni, puta inter dæmones, tranſlatus eſt.

IVDÆOS &c. POSTVLARE A NOBIS CONCEDI VERS. 24.
SIBI LEGITIMA SVA] vt ſcilicet eis liceat viuere ſuis legibus, & ritibus in ſua fide, & cultu vnius Dei, ne cogantur more gentium viuere, & colere earundẽ Deos, & idola.

IVDICAVIMVS TEMPLVM RESTITVI ILLIS] VERS. 25.
Iam Iudas, & Iudæi armis recuperarant templum, illudque expurgarant. Rex tamen illud ſibi hic arrogat, vt ſuam in Iudæos poteſtatem æquè ac liberalitatem oſtendat, cùm reuera templum iis non reſtituat, ſed reſtitutionem iam factam probet, & confirmet.

DEXTERAM DEDERIS] id eſt, ſi data Iudæis VERS. 26.
dextera (hic enim eſt ritus ineundi fœderis) cum D eis fœdus ſanxeris. Porrò aliud eſt hoc fœdus ab eo, quod cum iiſdem Iudæis inijt Lyſias, & Antiochus c. 13. v. 23. & ſeq. & lib. 1. c. 6. vbi occaſione Philippi rebellantis, & Antiochiam occupantis, vt eum debellet, Lyſias nomine regis pacem à Iudæis petijt, & obtinuit. Vnde colligas hoc fœdus non diu duraſſe, ſed mox renouato bello ruptum fuiſſe, vt patebit cap. ſeq.

Sic Turca cum Chriſtianis facilè init pacem, dum vrgetur bello Perſico, alioue ſimili; at eo ſopito, facilè occaſionem pacis rumpendæ inuenit, ſi bellum ſibi pace vtilius arbitretur.

ADIIT NOS MENELAVS (non ille Pſeudo-pon- VERS. 29.
tifex, & Iudæorum proditor, de quo c. 4. v. 35. & ſeq. vt volunt nonnulli, ſed alius Iudæorum ad regem, & Lyſiam legatus. ita Salianus, & alij) DICENS VELLE VOS DESCENDERE AD VESTROS

QVI

QVI SVNT APVD NOS] vt ſcilicet viſitetis Iudæos veſtros cognatos, & amicos, qui apud me in Syria degunt. A

VERS.30. HIS IGITVR QVI COMMEANT VSQVE AD DIEM 30. MENSIS XANTICI (qui Dyſrium proximè ſequitur,& reſpondet noſtro Aprili) DAMVS DEXTRAS SECVRITATIS] Dat ergo rex Iudæis 15. dies ſecuritatis (nam die 15. eiuſdem Xantici ſcriptæ ſunt hæ regis literæ,vt patet v.33.) quibus liberè in Syriam deſcendant; quia necdum pax inter eum, & Iudæos erat concluſa; ſed de ea per legatos cum Iudæis tractabatur,eâ verò concluſâ,liberum erat Iudæis quouis tempore in Syriam commeare.

VERS.31. NEMO EORVM VLLO MODO MOLESTIAM PATIATVR DE HIS QVÆ PER IGNORANTIAM GESTA SVNT] Ἀμνηστίαν ſancit rex eorum,quæ hucuſque inter ſuos,& Iudæos hoſtiliter geſta fuerant, vt ea quaſi per ignorantiam admiſſa excuſata,imò obliterata habeantur.

VERS.32. MISIMVS (id eſt remiſimus) AVTEM ET MENELAVM (à vobis ad me miſſum) QVI VOS ALLOQVATVR,referatque ea,quę mecum tractauit,meaque ſenſa, & dicta vobis renunciet.

MISERVNT AVTEM ETIAM ROMANI EPISTOLAM] putà Legati,qui à Romanis ad Antiochum mittebantur, qui illi præciperent vt naues, quas ſupra numerum à Senatu Romano præſcriptum habebat, ſuccenderet, & elephantes interficeret; vt Romanis noui belli metum,vel ſuſpicionem adimeret,vti narrat Appianus, & ex eo Sigonius ad annum Vrbis 591. Hi ergo Romanorum legati miſerunt pariter ad Iudæos Epiſtolam, qua ſignificabant vt ſi quas alias iuſtas pacis cum Antiocho conditiones cuperent , eas ad ſe perſcriberent: ſe enim curaturos vt Antiochus eis ſubſcribat.Romani enim,vt rectè obſeruat Salianus, facilè ſupplicibus omnibus iniuſtè vexatis aderant;quę fuit prima origo potentiæ ipſorum, & incrementi in Sicilia,in Hiſpania, in Græcia, in Aſia,in Africa,& vbique gentium,vt hactenus Romanæ hiſtoriæ decurſus oſtendit. Cùm ergo Iudæi ad Romanorum legatos, qui per id tempus in Syria erãt ſe contuliſſent , & fortaſſe iam tum amicitiam eõrum, ac ſocietatem ambire ſe oſtendiſſent , petierunt, vt quæ à Lyſia concedebantur,confirmarẽt, aliaque nonnulla in ſuæ gentis gratiam cum Rege tranſigerent.

CAPVT DVODECIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

DVces Antiochi Eupatoris non obſtante pace Iudæos exagitant, Ioppenſes ducentos in mare mergunt; Iamnienſes ſimilia deſtinant. ſed Iudas vtroſq; trucidat, & ſuccendit, Arabes ſuperat, Timotheum profligat, vrbes Caſphin, & Ephron expugnat, Gorgiam fugat, ac tandem v.39. pro ſuis,qui in acie ceciderant,curat ſacrificari offerẽdo duodecim millia drachmarum,

1. HIs factis pactionibus, Lyſias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant. 2. Sed hi qui reſederant , Timotheus, & Apollonius Gennæi
filius, ſed & Hieronymus,& Demophon ſuper hos, & Nicanor Cypriarches, non ſinebant eos in ſilentio agere, & quiete. 3. Ioppitæ verò tale quoddam flagitium
perpetrarunt: rogauerunt Iudæos,cum quibus habitabant,aſcendere ſcaphas,quas parauerant, cum vxoribus & filijs, quaſi nullis inimicitijs inter eos ſubiacentibus. 4.
Secundùm commune itaque decretum ciuitatis, & ipſis acquieſcentibus , paciſque cauſa nihil ſuſpectum habentibus,cùm in altum proceſſiſſent , ſubmerſerunt non minùs ducentos. 5. Quam crudelitatem Iudas in ſuæ gentis homines factam vt cognouit,præcepit viris,qui erant cum ipſo : & inuocato iuſto iudice Deo. 6. Venit
aduerſus interfectores fratrum, & portum quidem noctu ſuccendit , ſcaphas exuſſit,
eos autem,qui ab igne refugerant, gladio peremit. 7. Et cùm hæc ita egiſſet, diſceſſit,quaſi iterùm reuerſurus, & vniuerſos Ioppitas eradicaturus. 8. Sed cùm cognouiſſet & eos,qui erant Iamniæ, velle pari modo facere habitantibus ſecum Iudæis;
9. Iamnitis quoq; nocte ſuperuenit,& portum cum nauibus ſuccendit: ita vt lumen
ignis appareret Ieroſolymis à ſtadijs ducentis quadraginta. 10. Inde cùm iam abijſſent nouem ſtadijs, & iter facerent ad Timotheum, commiſerunt cum eo Arabes,
quinque millia viri,& equites quingenti. 11. Cumque pugna valida fieret,& auxilio Dei proſperè ceſſiſſet, reſidui Arabes victi,petebant à Iuda dextram ſibi dari,promittentes ſe paſcua daturos,& in ceteris profuturos. 12. Iudas autem, arbitratus
verè in multis eos vtiles,promiſit pacem: dextriſq; acceptis, diſceſſere ad tabernacula
ſua. 13. Aggreſſus eſt autem & ciuitatem quamdam firmam , pontibus muriſque
circumſeptam,quæ à turbis habitabatur Gentium promiſcuarum,cui nomen Caſphin.
14. Hi verò qui intus erant,confidentes in ſtabilitate murorum,& apparatu alimoniarum, remiſſiùs agebant,maledictis laceſſentes Iudam, & blaſphemantes , ac loquentes quæ fas non eſt, 15. Machabæus autem,inuocato magno mundi Principe,
qui ſine arietibus & machinis temporibus Ieſu præcipitauit Iericho , irruit ferociter

muris, 16. & captâ ciuitate per Domini voluntatem, innumerabiles cædes fecit,
ita vt adiacens ſtagnum ſtadiorum duorum latitudinis, ſanguine interfectorum flue-
re videretur. 17. Inde diſceſſerunt ſtadia ſeptingenta quinquaginta, & venerunt in
Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos: 18. & Timotheum quidem in il-
lis locis non comprehenderunt, nulloq; negotio perfecto regreſſus eſt, relicto in quo-
dam loco firmiſſimo præſidio. 19. Doſitheus autem & Soſipater, qui erant duces
cum Machabæo, peremerunt à Timotheo relictos in præſidio decem millia viros.
20. At Machabæus, ordinatis circum ſe ſex millibus, & conſtitutis per cohortes, ad-
uerſus Timotheum proceſſit, habentem ſecum centum viginti millia peditum, equi-
tumque duo millia quingentos. 21. Cognito autem Iudæ aduentu, Timotheus
præmiſit mulieres, & filios, & reliquum apparatum, in præſidium, quod Carnion dici-
tur: erat enim inexpugnabile, & acceſſu difficile propter locorum anguſtias. 22.
Cumque cohors Iudæ prima apparuiſſet, timor hoſtibus incuſſus eſt, ex præſentia
Dei, qui vniuerſa conſpicit, & in fugam verſi ſunt alius ab alio, ita vt magis à ſuis deij-
cerentur, & gladiorum ſuorum ictibus debilitarentur. 23. Iudas autem vehemen-
ter inſtabat puniens profanos, & proſtrauit ex eis triginta millia virorum. 24. Ipſe
verò Timotheus incidit in partes Doſithei & Soſipatris: & multis precibus poſtula-
bat vt viuus dimitteretur, eò quòd multorum ex Iudæis parentes haberet, ac fratres,
quos morte eius decipi eueniret. 25. Et cùm fidem dediſſet reſtituturum ſe eos ſe-
cundùm conſtitutum, illæſum eum dimiſerunt propter fratrum ſalutem. 26. Iu-
das autem egreſſus eſt ad Carnion, interfectis vigintiquinque millibus. 27. Poſt
horum fugam, & necem, mouit exercitum ad Ephrō ciuitatem munitam, in qua mul-
titudo diuerſarum gentium habitabat: & robuſti iuuenes pro muris conſiſtentes for-
titer repugnabant: in hac autem machinæ multæ, & telorum erat apparatus. 28.
Sed, cùm omnipotentem inuocaſſent, qui poteſtate ſua vires hoſtium confringit, ce-
perunt ciuitatem: & ex eis qui intus erant, vigintiquinque millia proſtrauerunt. 29.
Inde ad ciuitatem Scytharum abierunt, quæ ab Ieroſolymis ſexcentis ſtadijs aberat.
30. Conteſtantibus autem his, qui apud Scythopolitas erant, Iudæis, quòd benignè
ab eis haberentur, etiam temporibus infelicitatis quòd modeſte ſecum egerint, 31.
gratias agentes eis, & exhortati etiam de cetero erga genus ſuum benignos eſſe, vene-
runt Ieroſolymam die ſolemni ſeptimanarum inſtante. 32. Et poſt Pentecoſten
abierunt contra Gorgiam præpoſitum Idumææ. 33. Exiuit autem cum peditibus
tribus millibus, & equitibus quadringentis. 34. Quibus congreſſis, contigit paucos
ruere Iudæorum. 35. Doſitheus verò quidam de Bacenoris eques, vir fortis, Gor-
giam tenebat: &, cùm vellet illum capere viuum, eques quidam de Thracibus irruit in
eum, humerumque eius amputauit: atque ita Gorgias effugit in Mareſa. 36. At il-
lis, qui cum Eſdrin erant, diutiùs pugnantibus & fatigatis, inuocauit Iudas Dominum
adiutorem & ducem belli fieri: 37. incipiens voce patria, & cum hymnis clamo-
rem extollens, fugam Gorgiæ militibus incuſſit. 38. Iudas autem collecto exercitu
venit in ciuitatem Odollam: &, cùm ſeptima dies ſuperueniret, ſecundùm conſuetu-
dinem purificati, in eodem loco ſabbatum egerunt. 39. Et ſequenti die venit cum
ſuis Iudas, vt corpora proſtratorum tolleret, & cum parentibus poneret in ſepulchris
paternis. 40. Inuenerunt autem ſub tunicis interfectorum de donarijs idolorum,
quæ apud Iamniam fuerunt, à quibus lex prohibet Iudæos: omnibus ergo manifeſtum
factum eſt ob hanc cauſam eos corruiſſe. 41. Omnes itaque benedixerunt iuſtum
iudicium Domini, qui occulta fecerat manifeſta. 42. Atque ita ad preces conuer-
ſi, rogauerunt, vt id quod factum erat delictum obliuioni traderetur. At verò fortiſſi-
mus Iudas hortabatur populum conſeruare ſe ſine peccato, ſub oculis videntes quæ fa-
cta ſunt pro peccatis eorum qui proſtrati ſunt. 43. Et facta collatione, duodecim
millia drachmas argenti miſit Ieroſolymam offerri pro peccatis mortuorum ſacrifi-
cium, benè & religioſè de reſurrectione cogitans. (44. niſi enim eos, qui cecide-
rant, reſurrecturos ſperaret; ſuperfluum videretur & vanum orare pro mortuis) 45.
& quia conſiderabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam
haberent repoſitam gratiam. 46. Sancta ergo & ſalubris eſt cogitatio pro defun-
ctis exorare, vt à peccatis ſoluantur.

IVDÆI AVTEM AGRICVLTVRÆ OPERAM DABANT] Addit Gorionides lib. 3 c. 17. pacem, & quietem Iudæorum duraſſe per octo menſes: interea Iudam Machabeum in quoſdam perduelles A Iudæos animaduertiſſe: Iudæos, & Macedonas in pluribus Iudææ vrbibus, maximè ad littus maris, ſimul habitaſſe, & negotia exercuiſſe. Sed *Ioppitæ* & *Iamnienſes* ea occaſione perfidè vſos, in exitium,

tium, & excidium Iudæorum.

Vers.2. Sed hi qui reſederant (in Iudæa) Timotheus, et Apollonius, ſed et Hieronymus, et Demophon ſuper hos (ita legendum cum Romanis Græcis, non *ſuperbus*, vti legunt Dionyſius, & Em.Sa) et Nicanor Cypriarcnes non ſinebant eos in ſilentio agere, et quiete] Quinq; hi duces Antiochi occupabant multas Iudææ vrbes & Ioppen, & Iamniã, de quibus v.3. & ſeq. ac Iudęos nõ obſtante pace cũ Lyſiâ iam initâ infeſtare pergebant: tum quia huic rei aſſueuerãt, & ad hoc ab Antiocho collocati iam pridem erant in Iudæa, vt eam vel attererent, vel totam ſibi ſubijcerent, ideoque ſemper Iudæis fuêre inſenſi, & infeſti; tum quia ex prædis Iudæorum viuebant. Denique miles pacem non amat, vt pote qui in bello ſpolijs, & rapinis ſe ditet: quare cùm poſt bellum initur pax, Duces ſummè laborare debent, vt militem contineant, alioue bello, vel labòre occupent, ne in ſeditionem verſus, præſertim ſi ſtipendia ei plenè non ſint perſoluta, ipſas Ducis regiones expilet, & vaſtet, aut ad hoſtem transfugiat, aut nouũ ſibi principem creet, vt in hiſtoriis ſępè factum legimus, & hoc æuo reipſa vidimus. Quocirca Veget. lib.2. de re milit c.23. docet aſſiduo labore, vel dimicandi, vel ſagittas iaciendi, vel fodiendi, vel currendi, vel caſtra muniendi &c. occupandum & exercitandum eſſe militem, ne murmuret & rebellet, aut prædas agat, aut iners & imbellis fiat, *atque ab hac exercitatione*, inquit, *exercitus nomen accepit.* Additque *iuniores quidem & noui milites manè & poſt meridiem ad omne genus exercebantur armorum. Veteres autem & eruditi ſine intermiſſione ſemel in die exercebantur in armis. Neque enim longitudo ætatis, aut annorum numerus artem bellicam tradidit, ſed continua exercitationis meditatio: poſt quanta volueris ſtipendia inexercitatus miles, ſemper eſt tyro.* Cauſam ſubijcit: *Nam & velocitas vſu ipſo acquiritur corporis, & ſcientia feriẽdi hoſtem, ſeq; protegendi, præſertim ſi gladijs comminus dimicatur. Illud vero maius eſt, vt ſeruare ordines diſcãt.* ſubdit deinde alia militum exercitia. *Ad palum quoque, vel ſudes iuniores exerceri percommodum eſt, cùm latera, vel pedes, aut caput petere punctim, cæſimq; condiſcunt. Saltus quoque & ictus facere pariter aſſueſcant, inſurgere tripudiantes in clypeum, rurſuſq; ſubſidere, nunc geſtiẽdo pronolare cum ſaltu, nunc cedentes in terga reſilire. Miſſilibus etiam palos ipſos procul ferire meditentur, vt & ars dirigendi, & dextræ virtus poſſit accreſcere.* Et ſub finem hæc addit: *Cæteris autem diebus, ſi niues tantum pluuiæq; ceſſarent, exerceri cogebantur in campo: ne intermiſſa conſuetudine animi militum debilitarentur, & corpora. Syluam cædere, portare onera, tranſilire foſſas, natare in mari ſiue fluminibus, gradu pleno ambulare, vel currere etiam armatos cum ſarcinis ſuis frequentiſſimè conuenit, vt quotidiani laboris vſus in pace, difficilis non videatur in bello. Siue ergo legio, ſiue auxilia fuerint, exerceantur aſſiduè.*

Vers.3. Ascendere scaphas] quaſi in mari piſcaturi, vel luſuri, vel in inſulam aliquam vicinam recreationis ergò traiecturi.

Vers.4. Secundum commune itaque decretum civitatis] Tota ergo ciuitas decreuerat hac fraude mergere Iudæos, quare tota vt rea à Iuda Machab. v.7. exitio fuit addicta.

Vers.5. Præcepit viris] vt arma caperent, & fratrũ cædem vlciſcerentur.

Vers.7. Discessit quasi iterum reversurus et universos Ioppitas eradicaturus] Græca addunt Iudam hoc repentino impetu vrbem vtpote munitam occupare non potuiſſe: quare portum inuaſiſſe, ſcaphas exuſſiſſe, & quotquot aderant interfeciſſe; itaque abiſſe cum voluntate redeundi cum arietibus, & baliſtis ad vrbem expugnãdam, & exterminandam.

Vers.9. Iamnitis quoque nocte supervenit, et portum cum navibus succendit, ita ut lumen ignis appareret Ierosolymis a stadiis 240.] Iamnia enim diſtabat à Ieroſolymis ſtadiis 240. id eſt decem leucis Gallicis, ſiue triginta milliaribus Italicis: ſtadium enim eſt octaua pars milliaris Italici, ſiue mille paſſuum, nimirum continens 125. paſſus: hæc enim eſt octaua pars mille paſſuum.

Porrò milites Iudæ in vicinis Iamniæ locis delubra idolorum expilarunt, indeq; donaria ſuffurati ſunt, quod lege erat vetitũ, vt audiemus v.30.

Vers.10. Commiserunt (prælium) cum eo Arabes, qui Græcè vocantur *Nomades*, id eſt paſcendis gregibus occupati: eorum enim opes ſunt pecudes, & pecora, quibus omnes prouincias ſucceſſiuè depaſcuntur: *νέμειν* enim eſt paſcere.

Vers.13. Casphin] vrbs eſt quam Adrichom. collocat in tribu Dan iuxta Iamniam; ſed hic locus indicat eam longè vlteriùs ad meridiem verſus Arabiam ſitam fuiſſe. Ita Salianus.

Vers.14. Remissius aoebant] Græcè *ἀναγωγότεροι ἐρχῶντο*, quod Vatab. vertit *peruicaciores ſe exhibebant. Ἀνάγωγος* enim eſt contumax, peruicax, indomitus, intractabilis, indoctus, qui diſciplina caruit, ac remiſſe & laxè educatus eſt; ideoque petulãtior, diſſolutior, intemperantior, procacior euaſit. Remiſſa enim & mollis educatio facit cõtumaces, iuxta illud Eccleſ. 30.8. *Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadit præceps. Remiſſiùs* ergò *agebant*, id eſt voluptatibus ſuis dediti negligebant, & deſpiciebant Iudam, eique petulanter inſultabant, eò quòd muris ſuis præſiderent, putarentque ſe eſſe inexpugnabiles.

Vers.15. Irruit ferociter muris] eos quatiens, & ſternens per incuſſum arietem, vel baliſtam. Gorionides tamen aſſerit Iudâm portas obliniuiſſe pice, ac ſpinas è deſerto ad eaſdem aggeſſiſſe, itaque incenſâ portâ in vrbem penetraſſe, ac tandem in vrbe ſtragem edidiſſe santam, vt ſtagnum latum quaquà verſus per duo ſtadia fluxerit ſanguine, quaſi aqua.

Vers.17. Inde discesserunt stadia 750.] quæ faciunt 93. milliaria Italica cum ſex ſtadijs, hoc eſt leucas Gallicas ferè triginta.

Et venerunt in Characa ad eos, qui dicuntur Tubianæi, Iudæos] Salianus cenſet locum hunc Characa dictum, eò quòd naturali, aut arte facto inſigni vallo munitus eſſet: *χάραξ* enim eſt vallum.

Tubianæi dicti ſunt à loco *Tubin*, quem incolebant, de quo lib.1.c.5.13. Quare impertinens eſt quod ſcribit Rabanus, & ex eo D. Tho. (ſi tamen huius commentarij in Machab. eſt auctor) *Audiui*, inquit, *quemdã Hebræum diſſerentem Tubianæos Iudæos illos nuncupari, qui ex alienigenis conuocati in adiutorium Iudæ venerunt, & dictos Tubianæos, quaſi alienis tubis conductos.* Tubianæi enim erant Hebræi, non Latini: quare non à *tubis*, ſed à *Tubin* dicti, fortè ab Hebr. *tob* id eſt bonus, quaſi Timotheus Iodęos, qui ab egregia bonitate nomen acceperũt ſit perſecutus; ideoque à Iuda repreſſus. Ita Sanchez.

Vers.20. EQVITVMQVE 2500.] Græca habent 1500. ſed viginti milla peditum facilè requirebant 2500. equites. Ita Vatab. Salianus, & alij.

Vers.21. PRÆSIDIVM (arx ſiue locus munitus) QVOD CARNION DICITVR, ac proinde diuerſum ab vrbe quæ *Carnaim*, id eſt duorum cornuum, ſiue bicornis dicitur, de qua lib.1.c.5. Aliud ergo eſt prælium, quod hic; aliud, quod ibi narratur. Si quis tamen idem eſſe velit, contentioſum ſunem cum eo non traham, imò omnibus ritè conſideratis hæc ſententia mihi, æquè ac Saliano, videtur probabilior.

Vers.22. TIMOR HOSTIBVS INCVSSVS EST EX PRÆSENTIA DEI] Ex iis quæ dicta ſunt cap.10.29. & 30. & c.11.8. ſuſpicari licet S. Michaelem Synagogæ, hoc eſt Iudæ & Iudæorum protectorem vel per ſe, vel per Angelos ſibi ſubditos & Iudæ, ac Iudæorum cuſtodes Timotheanis hoſtibus Iudæorum viſibiliter terribili, & minaci vultu apparuiſſe; imò in eos horrifico impetu irruiſſe, itaq; eis terrorem, fugam, amentiam, & interitum attuliſſe. ita Salianus: vnde mox Iudas Angeli ope occidit 30. millia, vt dicitur v.23. ipſum verò Timotheum viuum cepit v. 24.

Vers.24. IPSE VERO TIMOTHEVS INCIDIT IN PARTES DOSITHEI, ET SOSIPATRIS (qui erant Duces Iudę Machabæi cum eo, & pro eo pugnantes) ET MVLTIS PRECIBVS POSTVLABAT VT VIVVS DIMITTERETVR, EO QVOD MVLTORVM EX IVDÆIS PARENTES HABERET AC FRATRES (captiuos, & in poteſtate ſua) QVOS MORTE EIVS DECIPI (fortè legendum *deſpici*, Græcè enim eſt ἀλογηθῆναι, id eſt negligi vertit Vatabl.) EVENIRET] q. d. ſi me deſpicitis, & occiditis, mei pariter Iudæos veſtros, quos captiuos detinent, deſpicient, & in mei ſanguinis vindictam eos occident.

Vers.25. ET CVM FIDEM DEDISSET RESTITVTVRVM SE EOS SECVNDVM CONSTITVTVM] id eſt iuxta promiſſum, & pactum.

Vers.26. IVDAS AVTEM EGRESSVS EST AD CARNION] Græca addunt: *& Atergatëion*, quod erat fanum Deæ Syrorum dictæ Atargate, ad quod proinde quaſi ad aſylum multi hoſtium profugerant; ideoque Iudas eò contendit, ac fanum profanauit, & profugos occidit ad 25. millia. Audi de hac Dea veteres. Plin.l.5.c.23. *Hieropolis*, inquit, *Syris vocatur Magog, ibi prodigioſa Atargatis, Græcis autem Derceto dicta, colitur*. Strabo libr.16. in fine, ait, Atargatam corrupto à barbaris vocabulo dici Atharam, quam Cteſias, inquit, Derceto vocauit. Athenagoras in Apologia ait, hanc Derceto matrem fuiſſe Semiramidis, laſciuam mulierem, & homicidam, quæ, vt ſcribit Diodorus in lib. 3. filiam ex laſciuo adoleſcente ſuſceperit, Venere matre ſua lenocinante, filiam columbis nutriendam dederit, ipſa ſe pudore flagitij in ſtagnum abiecerit, vbi in piſcem verſa fuerit, & filia in columbam. Quare, inquit, Syri piſcibus abſtinent, & templum in ſtagni littore conſtituerunt; Derceto facie quidem formoſæ mulieris, reliqua parte piſcis ſimulachrum coluerunt.

Vers.27. MOVIT EXERCITVM AD EPHRON] Græca addunt: *in qua habitabat* (habitare ſolebat, nam iam erat abſens) *Lyſias* tutor Ant. Eupatoris, ideoque ad eam magnus fuit variarum Gentium confluxus: qua de cauſa in eam ſæuiit Iudas. Hanc primò expugnauit Iudas anno Græc. 148. viuente adhuc Ant. Epiph. lib.1. c.5. deinde verò eandem refloreſcentem cepit anno Græc. 149. vel 150. ſub Ant. Eupatore; imò Salianus contendit eandem eſſe expugnationem hanc huius capitis cum illa, quæ recenſita eſt lib.1.c.5. Nam ibi quoq; contra Timotheum pugnatur contra Carnaim, à Carnaim pergitur ad Ephron, inde ad Bethſan, quæ à Græcis dicta eſt Scythopolis. Quare ea quæ libr.1.c.5. dicuntur vſque ad v.8 geſta eſſe ſub Ant. Epiphane; quæ verò à v.8. ad finem narrantur geſta eſſe ſub Ant. Eupatore, licet Script. breuitatis ſtudio hæc non diſtinguat, nec tempora duorum regum aſſignet, idque ſatis eſt veriſimile.

INDE AD CIVITATEM SCYTHARVM (quæ inde dicta eſt *Scythopolis*) QVÆ AB IEROSOLYMIS SEXCENTIS STADIIS ABERAT] quæ faciunt 75. milliaria Italica, quorum quodque continet mille paſſus, huius enim milliaris octaua pars eſt ſtadium, vtpote cōtinens 125. paſſus, vt dixi ſuperiùs. Porrò Scythæ hanc vrbem reſtaurarunt, & inhabitarunt. Sita eſt cis Iordanem in tribu Manaſſe, eratque Decapoleos maxima. vide Adrichom. Vers.29.

VENERVNT IEROSOLYMAM DIE SOLEMNI SEPTIMANARVM INSTANTE] Intelligit feſtum Pentecoſtes, quod dicitur *ſeptimanarum*, quia poſt ſeptē ſeptimanas, ſiue poſt 49. dies à Paſchate celebratur proximo die quinquageſimo Leu.23.18. Vers.31.

Vide hîc celeritatem Iudæ Machabæi, qui inſtar fulminis omnia peruaſit. Nam vnius circiter menſis ſpatio (ſcilicet à menſe Xantico, hoc eſt Aprili de quo c.11.v.vlt. vſque ad finem Maij, quo Pentecoſten illo anno celebrabant) varijs in locis cæcidit ſupra centum millia hoſtium, nimirum ex caſtris Timoth. v.23. cæcidit triginta millia, ex incolis Carnion v.26. millia 25. ex Ephron v.28. totidem. Adde innumeros Ioppitas, & Iamnienſes ab eo cæſos v.6. & 9. & Arabes v.10. & incolas Caſphin v.16. quos ita trucidauit, vt ſtagnum duorum ſtadiorum ſanguine fluere videretur.

EXIVIT AVTEM CVM PEDITIBVS TRIBVS MILLIBVS, ET EQVITIBVS 400.) *Exiuit* nimirum Iudas contra Gorgiam: huius enim longè numeroſior erat exercitus. Ita Vatab. Salianus, & alij. Vnde colligas ſubinde Iudam præter pedites, habuiſſe equites, ſed paucos. Vers.33.

DOSITHEVS VERÒ QVIDAM DE BACENORIS] ſcilicet caſtris, qui nimirum ad Bacenoris militiæ Ducis caſtra pertinebat, eumque vt miles ſequebatur. Patet ex Græco, licet Gorionides, & ex eo Serarius cenſeant hunc Doſitheum fuiſſe Ducem exercitus, de quo v.19. qui Bacenoris fuerit filius, vel nepos. Vers.35.

AT ILLIS QVI CVM ESDRIN ERANT DIVTIVS PVGNANTIBVS] *Eſdrin* fuit vnus è Iudæ ducibus, qui cùm diuturnâ pugnâ fatigarentur, Iudas ardēti animo, & voce inuocans Deum, hoſtes fudit, & pugnæ finem impoſuit. Malè ergo codex Baſil. pro *Eſdrin* ponit *Gorgiam* hoſtem Iudæ. Vers.36.

INCIPIENS VOCE PATRIA] non quaſi Iudas aliàs Græcè ſit locutus; hîc verò Hebraicè, quæ lingua ipſi erat patria, ſed patria id eſt animoſa, confidenti, forti, excelſa, generoſa, clamoſa, vt verum decebat Iudam, & Iudæum, inuocans Deum, robur ab eo impetrauit, quo hoſtes illico proſterneret, vnde explicans ſubdit: ET CVM HYMNIS CLAMOREM EXTOLLENS FVGAM GORGIÆ MILITIBVS INCVSSIT. Vide quæ de voce patria dixi c.7. verſ.8. & 27. Vers.37.

PVRI.

VERS. 38. PVRIFICATI] à ſanguinis hoſtium effuſione, & cadauerum contactu.

VERS. 39. SEQVENTI DIE (ſcilicet prima poſt ſabbathum, quæ nobis eſt Dominica) VENIT CVM SVIS IVDAS VT CORPORA PROSTRATORVM (inter quos erant nonnulli è fortiſſimis Haſſamonæis, ait Gorionides) TOLLERET, ET CVM PARENTIBVS PONERET IN SEPVLCHRIS PATERNIS.] Hic enim eſt honor, qui militibus cæſis debetur; hoc vltimum eſt pietatis officium, nimirùm vt corpora eorum religioſe ſepeliantur, adeo vt apud Romanos alioſque Gentiles ſepulturam negligere, vel negare etiam hoſti ingens fuerit ignominia, inhumanitas, & barbaries. Vnde Q. Curtius lib. 5. *Vix vllum*, inquit, *tam ſolenne munus in bello, quàm humandi ſuos.*

VERS. 40. INVENERVNT AVTEM SVB TVNICIS (Græca addunt: ἑκάστου, id eſt *vniuſcuiuſq;*) INTERFECTORVM DE DONARIIS IDOLORVM, QVÆ APVD IAMNIAM FVERVNT (vt dixi v. 9.) A QVIBVS LEX PROHIBET, iubens ea comburi ad abominationem idolorũ, & idololatriæ. Sic enim ſancit Deuter. 7. 25. *Sculptilia eorum igne combures, non concupiſces argẽtum, & aurum, de quibus facta ſunt: neque aſſumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quod abominatio eſt Domini Dei tui. Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fiat Anathema, ſicut & illud eſt; quaſi ſpurcitiam deteſtaberis, & velut inquinamentum, ac ſordes abominationis habebis, quia Anathema eſt.*

OMNIBVS ERGO MANIFESTVM FACTVM EST OB HANC CAVSAM EOS CORRVISSE] quia ſoli illi corruerant, qui hæc donaria abſtulerant, vt patet ex Græco; cæteri verò illæſi, & viui erant. Hinc collige admirandas, & cæleſtes fuiſſe Iudæ victorias, vtpote incruentas, in quibus nemo ſuorum cæderetur niſi ipſe per furtum, aſſiduè ſcelus culpam ſuæ cædis dediſſet, Deique offenſi cuſtodiam, & protectionem à ſe auertiſſet. Vnde hactenus non legimus Iudam poſt prælium cæſorum corpora ſepeliuiſſe, quia ſcilicet nemo eorum occubuerat. Diſcant hîc milites à rapinis, & criminibus abſtinere. Sic enim Deus eos conſeruabit, imò victores efficiet; victoriã enim ſubinde aufert vnius, vel paucorum ſcelus; vti abſtulit furtum Achan. Ioſue c. 7.

VERS. 42. ROGAVERVNT VT ID QVOD FACTVM ERAT DELICTVM OBLIVIONI TRADERETVR] Græcè *perfectè deleretur.* ſupponebant ergo cæſos ante mortem de furto pœnituiſſe, eiuſque partem præcipuam ſcilicet culpam per contritionem deleuiſſe; quare alteram partem ſcilicet reatum pœnę poſt hanc vitam in purgatorio luendæ tantum reſtare, qui per ſacrificia expiandus erat, vt peccatum perfectè deleretur, itaque ipſorũ animæ à pœnis purgatorij exemptæ ad limbum patrum ſiue ad ſinum Abrahæ transferrentur.

Adde nonnullorum peccatum hîc non fuiſſe mortale, ſed veniale, tum quia aliqui vtpote rudes, & milites ignorabant legem vetantem hæc idolorum furta, aut certè putabant eam tantùm obligaſſe ſub veniali; tum quia nonnulli erant in graui, vel extrema neceſſitate, in quibus ſibi putabant licitum furari ad vitam ſeruandam, tum quia aliqui parum admodùm rapuerant, quos materiæ leuitas à mortali excuſabat. Nam expreſsè v. 45. ait eos *cum pietate* obdormitionem (id eſt mortem) accepiſſe. Erant ergo in ſtatu gratiæ. Denique iuſtum & pium erat, vt Iudas cum ſuis æſtimaret, & ſperaret nonnullos ex iis, vel venialiter tantùm peccaſſe, vel ſi mortaliter, pœnituiſſe, antequàm expirarent; ideoque preces, & ſuffragia pro defunctis fieri ſolita eis adhibuiſſe, vti etiamnum peccatoribus ea adhibet Eccleſia. Omni enim ratione, & modo, quo poteſt, fidelium animas adiuuare, & pœnis eximere ſatagit. Hoc enim exigit pietas, & charitas, ipſaque communio Sanctorum.

AT VERÒ FORTISSIMVS (Græcè γενναῖος, id eſt generoſus) IVDAS HORTABATVR POPVLVM CONSERVARE SE SINE PECCATO] eò quòd fortitudo eorum cõſiſteret in innocentia, & iuſtitia; Deus enim innocentes, & iuſtos conſeruabat in præliis faciebatque victores, nocentes verò, & rapaces ſinebat vinci, & occidi, vti hîc factum eſſe ipſimet oculis ſuis videbant, vt ſequitur.

VERS. 43. DVODECIM MILLIA DRACHMAS ARGENTI (quæ faciunt *mille aureos* ſi drachmæ fuerunt Atticæ, ſin Hebraicæ, faciunt *bis mille aureos*, quibus multæ hoſtiæ pro peccato coëmi, & offerri poterant) MISIT (Iudas quaſi Pontifex) IEROSOLYMAM OFFERRI PRO PECCATIS MORTVORVM] Hinc ergo liquet Iudam Pontificem crediſſe Purgatorium, in quo animæ poſt hanc vitam à culpis expientur. Hæc enim fuit fides ſynagogæ, & priſcorum Iudæorum æquè ac modernorum, vt patet ex eorum Ritualibus, Commentariis, & ſcriptis, quæ citant Serarius hîc, Genebr. Bellar. & alij ſcribentes de Purgatorio. Idipſum clarè patet ex illo Tobiæ 4. 18. *Panem tuum, & vinum tuum ſuper ſepulturam iuſti conſtitue.* vide ibi dicta.

BENE ET RELIGIOSE (Græcè ἀστεῖος, id eſt vrbanè, eleganter, pulchrè, ſcitè, probè) DE RESVRRECTIONE COGITANS] Vrbanum enim, ciuile, honeſtum, & probum eſt ſuos ciues vitâ functos precibus iuuare, vt ad beatam reſurrectionem, quæ omnis elegantiæ, pulchritudinis, & gloriæ pleniſſima eſt, reſurgant.

VERS. 44. NISI ENIM EOS, QVI CECIDERANT, RESVRRECTVROS SPERARET, SVPERFLVVM VIDERETVR ET VANVM ORARE PRO MORTVIS] Dices: non foret vanum hoc, quia anima, quæ eſt immortalis à pœnis liberaretur per preces; eſto corpus non reſurgeret. Reſp. quia anima eſt immortalis hinc exigit corporis reſurrectionem. Anima enim naturaliter ad corpus propendet, ſicut forma ad materiam. Quare violentus foret ſtatus animæ, ſi in æternum duraret ſine corpore. Quocirca hæc duo, ſcilicet animæ immortalitas, & corporis reſurrectio ita connexa ſunt, vt qui ponit creditque vnum, ponat credatque & alterum, ac qui tollit, negatque vnũ, tollat negetque & alterum.

VERS. 45. QVI CVM PIETATE (id eſt in ſtatu gratię certantes, & dimicantes pro vera fide, pietate, & cultu Dei) DORMITIONEM ACCEPERANT] id eſt occubuerant. Mors enim in Script. vocatur ſomnus per analogiam, & ſimilitudinem; mors enim eſt quaſi longus ſomnus, ſomnus verò eſt quaſi breuis mors; ſed maximè mors vocatur ſomnus ob ſpem reſurrectionis, in qua quaſi è ſomno euigilabimus ad vitam æternam.

VERS. 46. SANCTA ERGO ET SALVBRIS (Græcè εὐσεβής, id eſt pia) EST COGITATIO PRO DEFVNCTIS EXORARE VT A PECCATIS (id eſt à pœnis peccatorum) SOLVANTVR] Hoc eſt Epiphonema Scriptoris Canonici, quod fidem Synagogæ priſcæ de purgatorio, & ſuffragiis pro animabus in ea detentis clarè aſtruit. Hæc ergo fuit fides Eccleſiæ

ab

ab omni æuo certa, & indubitata.

Sãctum ergo eſt ſacrificium pro defunctis, quia ſanctè Deo ſancto immolatur. Idem eſt piũ, tum in animas, quas horrendis Purgatorij cruciatibus, ignibuſque liberat; tum in cælites beatoſque, quorum numerum, indeq; lætitiam, & gloriam adauget, tum in Eccleſiam, cui nouos apud Deum patronos, & aduocatos conciliat; tum in ipſummet ſacrificantem, cui animæ ab ipſo liberatæ vicariam gratiam rependent, orantes Deum aſſiduè pro eius ſalute. Quare valde pium, & vtile eſt crebrò orare pro defunctis, idque oranti multa conciliat bona: vti doctè oſtendit noſter Mart. de Roa libello hac de re edito.

Audi S. Aug. lib. 1. *In Machabæorum*, inquit, *libris legimus, oblatum pro mortuis ſacrificium; ſed & ſi nuſ-*

A *quam in Scripturis veteribus legeretur, nõ parua eſt vniuerſæ Eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret auctoritas, vbi in precibus ſacerdotis, quæ Domino Deo ad eius altare funduntur, locum ſuũ habet, etiam commendatio mortuorum.* Et Damaſcenus Orat. pro defunctis, *Animaduertite*, inquit, *quid Scriptura ſacra de Iuda Machabæo memoriæ prodiderit, nimirùm eum, in Sion regis magni ciuitate, cum populum, cui præerat, ab exteris hoſtibus cæſum, & truncatum vidiſſet, ſinuſq; eorum excutiens condita in ipſis idola compeririſſet, ſtatim expiandi huiuſce ſceleris cauſa, Domino ad miſericordiam prompto, atque propenſo, pro vnoquoque eorum numera obtuliſſe, in eaq; re ſummæ pietatis, & charitatis munere perfunctum eſſe. Vnde etiam factum eſt, vt diuina Scriptura, quemadmodum omnibus alijs nominibus, ita hoc quoq; nomine ſummis eum laudibus euexerit, ac mirificè commendarit.*

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ANt. Eupator Duce Lyſia bellum contra Judam inſtaurat cum 110. millibus peditum, & quinque equitum, ac Menelaum Pſeudo-pontificem ex alto præcipitat. Eupatori v. 10. Iudas ſeſe opponit, ac inuocato Deo noctu caſtra eius ingreſſus multos cecidit. Jude v. 18. Eupator Bethſuram obſidet, & deditione occupat. Denique v. 22, confligens cum Iuda victus eſt: vnde audiens rebellare Philippum, pacem à Iuda popoſcit, & obtinuit.

1. ANno centeſimo quadrageſimo nono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem
venire cum multitudine aduerſus Iudæam, 2. & cum eo Lyſiam procura-
torem & præpoſitum negotiorum, ſecum habentem peditum centum decem millia,
& equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecen-
tos. 3. Commiſcuit autem ſe illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur
Antiochum, non pro patriæ ſalute, ſed ſperans ſe conſtitui in principatum. 4. Sed
Rex regum ſuſcitauit animos Antiochi in peccatorem: & ſuggerente Lyſia hunc eſſe
cauſam omnium malorum, iuſſit (vt eis eſt conſuetudo) apprehenſum in eodem loco
necari. 5. Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggeſtum vn-
dique habens cineris: hæc proſpectum habebat in præceps. 6. inde in cinerem deij-
ci iuſſit ſacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum. 7. Et tali lege præ-
uaricatorem legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum. 8. Et quidem ſatis iu-
ſtè: nam quia multa erga aram Dei delicta commiſit, cuius ignis & cinis erat ſanctus,
ipſe in cineris morte damnatus eſt. 9. Sed rex mente effrænatus veniebat, nequio-
rem ſe patre ſuo Iudæis oſtenſurus. 10. Quibus Iudas cognitis, præcepit populo vt
die ac nocte Dominum inuocarent, quò, ſicut ſemper, & nunc adiuuaret eos: 11.
quippe qui lege, & patria, ſanctoque templo priuari vererentur: ac populum, qui nuper
paululùm reſpiraſſet, ne ſineret blaſphemis rurſus nationibus ſubdi. 12. Omni-
bus itaque ſimul id facientibus, & petentibus à Domino miſericordiam, cum fletu &
ieiunijs, per triduum continuum proſtratis, hortatus eſt eos Iudas vt ſe præpararent.
13. Ipſe verò cum ſenioribus cogitauit, priùs quàm rex admoueret exercitum ad Iu-
dæam, & obtineret ciuitatem exire, & Domini iudicio committere exitum rei. 14.
Dans itaque poteſtatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus ſuos vt fortiter
dimicarent, & vſque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus ſta-
rent, circa Modin exercitum conſtituit. 15. Et dato ſigno ſuis Dei victoriæ, iuue-
nibus fortiſſimis electis, nocte aggreſſus aulam regiam, in caſtris interfecit viros qua-
tuor millia, & maximum elephantorum cum his qui ſuperpoſiti fuerant: 16. ſum-
moque metu a perturbatione hoſtium caſtra replentes, rebus proſperè geſtis, abie-
runt. 17. Hoc autem factum eſt die illuceſcente, adiuuante eum Domini prote-
ctione. 18. Sed rex, accepto guſtu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum
tentabat: 19. & Bethſuræ, quæ erat Iudæorum præſidium munitum, caſtra admo-
uebat: ſed fugabatur, impingebat, minorabatur. 20. His autem, qui intus erant,
Iudas neceſſaria mittebat. 21. Enuntiauit autem myſteria hoſtibus Rhodocus qui-
dam

dam de Iudaico exercitu, qui requiſitus comprehenſus eſt, & concluſus. 22. Ite-
rùm rex ſermonem habuit ad eos qui erant in Bethſuris: dextram dedit: accepit, ab-
ijt: 23. commiſit cum Iuda: ſuperatus eſt. Vt autem cognouit rebellaſſe Philippum
Antiochiæ, qui relictus erat ſuper negotia, mente conſternatus, Iudæos deprecans, ſub-
ditusque eis, iurat de omnibus quibus iuſtum viſum eſt; & reconciliatus obtulit ſacri-
ficium, honorauit templum, & munera poſuit, 24. Machabæum amplexatus eſt,
& fecit eum à Ptolemaide vſque ad Gerrenos ducem & principem. 25. Vt autem
venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenſes amicitiæ conuentionem, indignan-
tes ne fortè fœdus irrumperent. 26. Tunc aſcendit Lyſias tribunal, & expoſuit
rarionem, & populum ſedauit, regreſſuſque eſt Antiochiam: & hoc modo regis profe-
ctio & reditus proceſſit.

A Hoc caput collocandum eſt lib. 1. c. 6. v. 28. Ibi enim vſque ad finem capitis fusè narrantur eadem quę hic. Vnde colligas alium huius libri ſecundi, alium libri primi fuiſſe Auctorem, vt liquet ex diuerſitate narrandi.

Vers. 2. PEDITVM 110. MILLIA, EQVITVM 5. MILLIA. ET ELEPHANTOS 22.] Dices lib. 1. cap. 6. v. 30. numerantur centum millia peditum, & 20. equitum, ac 32. elephanti. Reſp. varijs diebus varius fuit copiarum numerus, nunc enim aliæ accedebant, nũc veteres miſſæ aliò abſcedebant.

Vers. 3. COMMISCVIT AVTEM SE ILLIS ET MENELAVS] qui ab Ant. Epiphane conſtitutus erat Iudæorum Pſeudo-pontifex, petens ab Eupatore Epiphanis filio, vt hunc Pontificatum, & conſequenter Principatum (tunc enim Pontifex ſimul erat princeps) ſibi confirmaret. vide dicta cap. 4. v. 23. & vlt.

Vers. 4. SED REX REGVM (Deus) SVSCITAVIT ANIMOS ANTIOCHI IN PECCATOREM (id eſt in apoſtatam, & patriæ proditorem Menelaum, vt indignans eũ pro meritis caſtigaret) SVGGERENTE LYSIA HVNC ESSE CAVSAM OMNIVM MALORVM; id eſt omnium ſeditionum & bellorũ, quæ Iudæi mouebant Antiocho, eò quòd Menelaum Pſeudo-pontificem inſolentem, & ſacrilegum pati non poſſent. ita Ioſephus.

IVSSIT (VT EIS EST CONSVETVDO) APPREHENSVM IN EODEM LOCO NECARI] puta ex alta turri præcipitari. Sic enim Syri ſolebant proditores, ſacrilegos, & ſceleſtos plectere. de quo plura v. ſeq.

Vers. 5. ERAT AVTEM IN EODEM LOCO TVRRIS 50. CVBITORVM AGGESTVM VNDIQVE HABENS CINERIS] Videtur Interpres Noſter aliud habuiſſe Græcum exemplar: nam modernum ſic habet: *Eſt autem eo in loco turris 50. cubitorum plena cinere, aggeſtam habens in fundo cineris copiam. Hæc autem inſtrumentum habebat rotundum vndique præceps in cinerem. hic ſacrilegij reum, & quorumdam aliorum malorum principem, ſiue exceſſum habentem, omnes protrudunt in interitum.* Tigurina ſic, *eo in loco plena puluere 50. cubitorum turris erat, quæ machinam habebat circumuerſatilem, in puluerem vndique decliuem. Ibi enim, qui damnatus eſſet ſacrilegij; aut qui aliud quodcumque malum inſigne patraſſet, omnes protrudebant ad interitum.*

Hoc ſupplicij genus adinuenit Darius Ochus rex Perſarum, vt plecteret coniurationis auctores, quos ſe ferro nõ occiſurum iurauerat. Nam vt ait Valer. Max. lib. 9. c. 2. *Septum altis parietibus locum cinere compleuit, ſuppoſitoq; ligno prominente benigno cibo, & potione exceptos in eo collocabat, ex quo ſomno ſopiti in illam inſidioſam congeriem decidebant.* Idem docet Ouidius in Ybin.

Vsq; necatorem Darij fraude ſecundi,
Sic ſua ſuccedens denoret oſſa cinis.

INDE IN CINEREM DEIICI IVSSIT SACRILEGVM] Vide hic iuſtam, congruamque talionis pœnam à Deo vindice Menelao inflictam. Fecit enim eum cineribus profanis obrui, & ſepeliri, eò quòd ipſe cineres altaris Dei diſperſiſſet, & ſuis ſacrilegijs cõtaminaſſet, vti expreſsè dicitur v. 8. Vers. 6.

SED REX (Ant. Eupator) MENTE EFFRÆNATVS (indignans & furens in Iudæos ſibi rebellantes) VENIEBAT NEQVIOREM (truculentiorem) SE PATRE SVO (Ant. Epiphane crudeliſſimo) IVDÆIS OSTENSVRVS. Vers. 9.

QVIBVS IVDAS COGNITIS PRÆCEPIT POPVLO, VT DIE AC NOCTE DOMINVM INVOCARENT] per triduum vt ſequitur. Ecce hic eſt præludium, & Vers. 10.
B quaſi origo litaniæ publicæ, ſiue orationis continuæ, tam noctu quàm diu per 40. imò 72. horas. Hæc fuêre arma ſpiritualia Iudæ, quibus ſemper de hoſtibus triumphauit.

DANS ITAQVE POTESTATEM OMNIVM DEO] q. d. Iudas ſe ſuoſque committens, & reſignans Dei quaſi omnium Domini beneplacito, noctu inuaſit caſtri Antiochi, vt vel vinceret, vel pro Deo & patria occumberet, prout Deus voluiſſet. Vers. 14.

ET DATO SIGNO SVIS DEI VICTORIÆ] q. d. Iudas ſuis hoc dedit militare ſignum, ſiue teſſeram, nimirùm *Deus victor*, vel *Dei victoria*, vel *Deus adiutor*. Hoc enim ſignũ quaſi omen victorię ſuis dare ſolebat, vt patet cap. 8. v. 23. Vnde Iudas Deo duce mox cecidit quatuor millia hoſtium, cæteroſque perculit, vt de obitu cogitarent. Vers. 15.

SED REX ACCEPTO GVSTV AVDACIÆ IVDÆORVM, cùm ſcilicet guſtaſſet, id eſt ſenſiſſet, & Vers. 18.
C reipſa expertus eſſet Iudę audaciam, quâ eum paucis in caſtra ſua irrumpere, & quatuor millia trucidare auſus fuerat, veritus, ne plura & maiora auderet, à vi conuerſus ad aſtum, ARTE DIFFICVLTATEM LOCORVM TENTABAT, id eſt per ſolertiam, dolum, & proditionem difficiliora ad expugnandum Iudææ loca occupare tentabat. Quocirca,

BETHSVRÆ &c. CASTRA ADMOVEBAT, SED FVGABATVR, IMPINGEBAT, MINORABATVR] Vatab. *atterebatur*, tum fame, tum morbis, tum ab armis obſeſſorum ęquè ac Iudæ in eum ex improuiſo irruentium. Bethſura erat arx munitiſſima in petra & rupe ſita (*Bethſur* enim Hebr. idem eſt, quod *domus petræ*) vnde Ioſeph. lib. 13. c. 9. Bethſuram ait fuiſſe locum totius Iudææ munitiſſimum. Erat ad meridiem Ieroſolymæ ab ea diſtans quinque ſtadijs, hoc eſt 624. paſſibus, vt eam contra Idumęorum, aliorumque hoſtium incurſiones defenderet. Quare Antiochus Bethſuram vi expugnare Vers. 19.

nare non potuit, præſertim cum Iudas adeſſet, & obſeſſis aſſiduè alimenta, & ſubſidia ſubmitteret, vt ſequitur.

Vers.21. Enunciavit autem mysteria (hoc eſt arcana, ſiue ſecreta) hostibus Rhonocus] probabiliter Salianus opinatur myſteria hæc fuiſſe ſecretas quaſdam vias, & modos quibus alimenta Bethſuræis ſuggerebantur, quæ perfidus Rhodocus hoſtibus patefecerit, transfugere ad eos deſtinans: ſed re patefactâ, inquiſitus, inuentuſque, in carcerem coniectus eſt. Id ita eſſe, colligitur ex ſequenti verſu.

Vers.22. Iterum rex sermonem habuit ao eos, qui erant in Bethsuris: dextram deoit, accepit, abiit] q.d. rex primò allocutus milites Bethſuræ, vt ſe dederent ab eis repulſus fuit, eò quòd Iudas per occultas vias obſeſſis alimenta ſubminiſtraret. At vbi bas vias per Rhodocũ proditorem Antiochus agnouit, & obſtruxit, iterum milites allocutus eos iam fame laborantes ad deditionem inflexit.

Vers.23. Commisit (prælium) cum Iuda: superatus est] q.d. Antiochus capta Bethſura perrexit ad vicinam Ieroſolymam; ſed ibi à Iuda repulſus, & ſuperatus eſt, vide dicta lib.1.c.6.v.51. ita Sanchez, licet Salianus hæc referat ad quatuor millia in caſtris Antiochi à Iuda v.15, cæſa, antequam caperetur Bethſura.

Vt autem coonovit rebellare Philippum] cui Ant. Epiphanes moriens annulum, & diadema tradiderat, filiumq; Eupatorem cum regno commiſerat. Hic audiens Lyſiam tutorem eſſe Eupatoris, & regnum adminiſtrare, vtrique rebellauit, & Antiochiam occupauit. Quare Lyſias vt eum Antiochię obſideret, caperetque & occideret, pacem cum Iuda, & Iudæis petijt, & impetrauit. vide dicta lib.1.c.6.v.14.& 55.

Iudæos deprecans subditusque eis] Vatab. liberaliùs rem exaggerens ſic vertit: *Perturbatus ſuppliciter ſe ſummiſit Iudæis, iurauit in quaſcumq; conditiones, pacem iniit, ſacrificium fecit, honorem detulit templo, locum benignitate proſecutus eſt, & Machabæum amplexatus eſt* &c.

Et fecit eum (Iudam) a Ptolemaide vsque ad Gerrenos (id eſt Gerraſenos) ducem et principem] Græcè, *Reliquit Iudam belli ducem à Ptolemaide vſque ad Gerrhenorũ principatum*, vt nomine Antiochi quaſi prorex illas regiones adminiſtraret. Vers.24.

Vt autem venit Ptolemaidam, graviter ferebant Ptolemenses amicitiæ coniunctionem, indignantes ne forte foedus irrumperent] Græcè *indignabantur pro eo quod irrita facere voluerant fœdera*, quod nonnulli ſic exponunt q. d. Ptolemenenſes indignè ferebant quædam ab Antiocho conceſſa Iudæis, ob quæ ipſi Ptolemenſes voluerant fœdera pacis irrita facere. Sed hic ſenſus non conſentit cum Latina vulgata, quæ planè metum rumpendi fœderis Iudæis attribuit. q.d. Ptolemenſes indignabantur hoc fœdus ab Antiocho cum Iudæis initum, ac præſertim Iudæ Machabæo, quaſi proregi ſe ab eo ſubiectos fuiſſe, eò quòd metuerent ne Iudas, & Iudæi iam potentiores facti inſoleſcerẽt, ac fœdus cum rege initum abrumperent, atque ſeſe quoque & vicinas regiones, vtpote iam Iudæ ſubditas, ſecum eidem rebellare compellerent. Erant enim Ptolemenſes Iudæorum hoſtes, vt patet ex eo quod ipſi Ionathan Iudæ fratrem per proditionem captum cum ſuis occiderint, vt dictum eſt lib.1. c.12.48. Vers.25.

Tunc ascendit Lysias tribunal (quaſi ſuggeſtum altum, & eleuatum, ex quo ab omnibus videri, & audiri poſſet) et exposuit rationem cur hoc fœdus initum eſſet, ſcilicet quòd expediret, tam regi, quàm ipſis, cum Iuda, & Iudæis, vtpote viris fortiſſimis, feliciſſimis, iuſtiſſimis, & fideliſſimis pacem colere, itaque populum tumultuantem sedavit. Vers.26.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demetrius occiſo Lyſia, & Ant. Eupatore ſuadente Alcimo proditore mittit Nicanorem cum magno exercitu contra Iudam, & Iudæos; ſed is fœdus cum Iuda init: ægrè id fert Demetrius, iubetq; vt Iudam vinctum ad ſe mittat, Iudas id præſentiens in locum tutum ſeſe recipit; mox Nicanor iram in Iudam conceptam in Raziam magni nominis virum euomit. Sed Razias trina ratione mortem violentam ſibi infert, ne in eius manus incidat.

1. Sed poſt triennij tempus, cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Se-
leuci, cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad
loca opportuna, 2. & tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum, & ducem eius Ly-
ſiam. 3. Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coin-
quinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, ne-
que acceſſum ad altare, 4. venit ad regem Demetrium, centeſimo quinquageſimo
anno, offerens ei coronam auream, & palmam, ſuper hæc & thallos, qui templi eſſe
videbantur. Et ipſa quidem die ſiluit. 5. Tempus autem opportunum dementiæ ſuæ
nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibus rebus & conſilijs
Iudæi niterentur. 6. reſpondit: Ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt
Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe
quietum: 7. nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem ſummo ſacer-
dotio) huc veni; 8. primò quidem vtilitatibus regis fidem ſeruans, ſecundò autem
etiam

etiam ciuibus conſulens: nam illorum prauitate vniuerſum genus noſtrum non mi-
nimè vexatur. 9. Sed oro his ſingulis, ô rex, cognitis, & regioni, & generi, ſecun-
dùm humanitatem tuam peruulgatam omnibus proſpice: 10. nam, quamdiu ſu-
pereſt Iudas, impoſſibile eſt pacem eſſe negotiis. 11. Talibus autem ab hoc dictis,
& ceteri amici, hoſtiliter ſe habentes aduerſus Iudam, inflammauerunt Demetrium.
12. Qui ſtatim Nicanorem præpoſitum elephantorum ducem miſit in Iudæam:
13. datis mandatis, vt ipſum quidem Iudam caperet, eos verò, qui cùm illo erant,
diſpergeret, & conſtitueret Alcimum maximi templi ſummum ſacerdotem. 14. Tunc
gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim ſe Nicanori miſcebant; miſerias &
clades Iudæorum, proſperitates rerum ſuarum exiſtimantes. 15. Audito itaque
Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conſperſi terra rogabant eum, qui
populum ſuum conſtituit, vt in æternum cuſtodiret, quique ſuam portionem ſignis e-
uidentibus protegit. 16. Imperante autem duce, ſtatim inde mouerunt, conuene-
runtque ad caſtellum Deſſau. 17. Simon verò frater Iudæ commiſerat cum Ni-
canore: ſed conterritus eſt repentino aduentu aduerſariorum. 18. Nicanor ta-
men audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ
certaminibus habebant, ſanguine iudicium facere metuebat. 19. Quamobrem
præmiſit Poſidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras atque accipe-
rent. 20. Et cùm diu de his conſilium ageretur, & ipſe dux ad multitudinem re-
tuliſſet, omnium vna fuit ſententia amicitijs annuere. 21. Itaque diem conſtitue-
runt, qua ſecretò inter ſe agerent: & ſingulis ſellæ prolatæ ſunt, & poſitæ. 22. Præ-
cepit autem Iudas armatos eſſe locis opportunis, ne forrè ab hoſtibus repentè mali a-
liquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt. 23. Morabatur autem Ni-
canor Ieroſolymis, nihilque iniquè agebat, gregeſque turbarum, quæ congregatæ fue-
rant, dimiſit. 24. Habebat autem Iudam ſemper charum ex animo, & erat viro
inclinatus. 25. Rogauitque eum ducere vxorem, filioſque procreare. Nuptias fe-
cit: quietè egit, communiterque viuebant. 26. Alcimus autem, videns charitatem
illorum ad inuicem, & conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat, Nicanorem
rebus alienis aſſentire, Iudamque regni inſidiatorem ſucceſſorem ſibi deſtinaſſe.
27. Itaque rex exaſperatus, & peſſimis huius criminationibus irritatus, ſcripſit Ni-
canori, dicens, grauiter quidem ſe ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Ma-
chabæum citiùs vinctum mittere Antiochiam. 28. Quibus cognitis, Nicanor con-
ſternabatur, & grauiter ferebat, ſi ea, quæ conuenerant, irrita faceret, nihil læſus à vi-
ro: 29. ſed, quia regi reſiſtere non poterat, opportunitatem obſeruabat, qua
præceptum perficeret. 30. At Machabæus, videns ſecum auſteriùs agere Nicano-
rem, & conſuetum occurſum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono eſſe auſte-
ritatem iſtam, paucis ſuorum congregatis, occultauit ſe à Nicanore. 31. Quòd cùm
ille cognouit fortiter ſe à viro præuentum, venit ad maximum & ſanctiſſimum tem-
plum: & ſacerdotibus ſolitas hoſtias offerentibus, iuſſit ſibi tradi virum, 32. qui-
bus cum iuramento dicentibus neſcire ſe vbi eſſet qui quærebatur, extendens manum
ad templum 33. iurauit, dicens: Niſi Iudam mihi vinctum tradideritis, iſtud Dei
fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, templum hoc Libero patri conſe-
crabo. 34. Et his dictis abijt; Sacerdotes autem protendentes manus in cælum,
inuocabant eum, qui ſemper propugnator eſſet gentis ipſorum, hæc dicentes: 35. Tu
Domine vniuerſorum, qui nullius indiges, voluiſti templum habitationis tuæ fieri
in nobis. 36. Et nunc ſancte ſanctorum omnium Domine, conſerua in æternum
impollutam domum iſtam, quæ nuper mundata eſt. 37. Razias autem quidam de
ſenioribus ab Ieroſolymis delatus eſt Nicanori, vir amator ciuitatis, & benè audiens:
qui pro affectu pater Iudæorum appellabatur. 38. Hic multis temporibus con-
tinentiæ propoſitum tenuit in Iudaiſmo, corpuſque & animam tradere contentus pro
perſeuerantia. 39. Volens autem Nicanor manifeſtare odium, quod habebat in
Iudæos, miſit milites quingentos, vt eum comprehenderent. 40. putabat enim, ſi
illum decepiſſet, ſe cladem Iudæis maximam illaturum. 41. Turbis autem irrue-
re in domum eius, & ianuam diſrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cum
iam comprehenderetur, gladio ſe petijt: 42. eligens nobiliter mori potius, quàm
ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniuriis agi. 43. Sed,
cùm per feſtinationem non certo ictu plagam dediſſet, & turbæ intra oſtia irrumpe-
rent, recurrens audacter ad murum, præcipitauit ſemetipſum viriliter in turbas:
44. quibus velociter locum dantibus caſui eius, venit per mediam ceruicem:
45. & cùm adhuc ſpiraret, accenſus animo, ſurrexit: & cùm ſanguis eius ma-

Digitized by Google

gno ſluxu deflueret, & grauiſſimis vulneribus eſſet ſaucius, curſu turbam pertranſiit: 46. & ſtans ſupra quamdam petram præruptam, & iam exſanguis effectus, complexus inteſtina ſua vtriſque manibus proiecit ſuper turbas, inuocans dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterùm redderet: atque ita vitâ defunctus eſt.

HOc caput & ſequens connexum eſt cum cap. A 7. lib. 1.

Vers. 1. Sed post triennii tempvs] id eſt tertio anno à morte Ant. Epiphanis, puta anno 156. Græcorum, vt dicitur v. 4. Supponit enim Auctor huius libri 2. Ant. Epiphanem defunctum eſſe anno 148. Græc. licet enim mortuus ſit anno 149. iuxta computum Iudaicum tamen annus hic 149. erat 148. iuxta computum Antiochenum, vt dixi ſuperiùs, ac conſequenter annus hic 150. Græc. iuxta computum Antiochenum erat 151. iuxta computum Iudaicum.

Demetrivm Selevci] Seleucus hic erat ſenior Antiochi magni filius: iunior verò filius eiuſdem erat Ant. Epiphanes. Quare Demetrio vtpote ſenioris fratris filio debebatur regnum Aſiæ, & Syriæ. Demetrius ergo Romæ obſes, audiens patruum ſuum Ant. Epiphanem vitâ functum, petiit à Romanis licentiam redeundi ad ſuos, regnumque iure ſibi debitum occupandi. Verùm Romani B illam ei negarunt, eò quòd eum magis metuerent, quàm Eupatorem Epiphanis filium, vtpote puerum. Quare Demetrius clam Româ aufugiens venit in Syriam, vbi à ſuis in regem coronatus, occiſis Eupatore & Lyſia, regnum occupauit, vti dixi l. 1. c. 7.

Vers. 3. Alcimvs avtem. De hoc Alcimo Pſeudopontifice, & proditore dixi l. 1. c. 7. v. 7. sed volvntarie coinqvinatvs est temporibvs commistionis, cùm ſcilicet Ant. Epiphanes iuberet Iudæos miſceri Gentilibus, & à Iudaiſmo ad Gentiliſmum apoſtatare; tunc apoſtatauit & Alcimus: quare consideranS nvllo modo sibi esse salvtem neqve accessvm ad altare], tum quia Iudæi eum vt apoſtatam à templo excluſiſſent, tum quia Iudas Machabæus iam fungens Pontificatu, & Principatu nullo modo Alcimum quaſi æmulum paſſus fuiſſet. Quocirca Alcimus rogauit Demetrium, vt Nicanorem contra Iudam mitteret, itaque ſibi Pontificatum con- C ferret.

Vers. 4. Offerens ei coronam avream (quâ nouo regi Demetrio nouum regnum gratulabatur) et palmam, qua eidem victoriam contra Iudam, cæteroſque hoſtes apprecabatur, et thallos, id eſt ramos ex olea arbore quibus pacem flagitabat: olea enim ſymbolum eſt pacis, ſed hæc ſacrilegus abſtulerat è templo: vnde ſequitur: qvæ templi esse videbantvr. porrò hi rami, & palmæ æquè ac corona erant ex auro fabrefactæ.

Vers. 6. Ipsi qvi dicvntvr Assidæi (Quinam hi fuerint dixi lib. 1. c. 7. v. 13.) qvibvs præest Ivdas Machabævs] Hinc patet Iudam religione, & pietate fuiſſe Aſſidæum, imò Aſſidæorum primatem, & principem.

Vers. 18. Nicanor tamen avdiens virtvtem comitvm Ivdæ &c. sangvine ivdicivm facere metvebat] id eſt prælio decertare, litemque armis definire metuebat: timebat enim à Iuda vinci, & cædi: quare legatos ad eum pacis causâ miſit, pacemque cum eo iniit.

A Habebat avtem semper charvm Ivdam ex animo] Græcè ἐν προσώπῳ, id eſt *in facie*. q. d. Nicanor ſemper habebat Iudam præ oculis quaſi ſibi amicum, & familiarem. Vers. 24.

Et erat viro inclinatvs] id eſt propenſus, & beneuolus in Iudam. Aliqui contrariè explicant τὸ *in facie*, q. d. Nicanor exteriùs ſimulabat ſe amicum Iudæ; ſed interiùs eum vt Ducem belli fortiſſimum, cui æquari non poſſet, oderat, ideoq; ſuadebat ei vxorem ducere, vt per eam effeminaretur, & ſpiritus bellicos deponeret; ſicut Samſon per ſuam Dalilam effeminatus eſt, & fortitudine ſpoliatus. Verùm hic ſenſus repugnat vulgatæ, quæ ait: *Habebat charum Iudam ex animo.*

Rogavitqve evm (Iudam) vxorem dvcere, filiosqve procreare] vt prolem ſibi ſimilem procrearet, in eamque ſuam fortitudinem, & virtutem bellicam transfunderet: nam vt ait Lyricus:

B *Fortes creantur fortibus & bonis.*
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

in Horat. l. 4. carm. ode 3. Gorionides addit Iudam ex vxore filium maſculum genuiſſe; ſed ille videtur mox interiiſſe æquè ac Iudas, qui ſequenti anno in prælio occubuit; nam nulla filii eius in Scripturâ fit mentio.

Commvniterqve vivebant] ſcilicet Iudas, & Nicanor ſibi mutuo erant familiares. Aliter Serarius Græcum ἐγάμησεν, εὐστάθησεν, ἐκοινώνησε βίου vertit, communem egit vitam, ſiue *communiter viuebat*, ſcilicet Iudas. q. d. Iudas nil habebat proprium; ſed quaſi Aſſidæus, ſiue Eſſenus cum ſociis viuebat in communi, vti nunc viuunt religioſi.

Alcimvs avtem &c. q. d. Alcimus Iudæ æmulus apud Demetrium regem accuſauit Nicanorem, quòd cum hoſte ſuo Iuda fœdus iniiſſet, eumque regni insidiatorem svccessorem Vers. 26.
C (Græcè διάδοχον, id eſt vicarium) sibi (qui ſcilicet loco ſuo caſtris præeſſet) destinasset] vnde iratus Demetrius iuſſit Nicanori, vt Iudam caperet, captumque ad ſe mitteret; Iudam enim regno ſuo inſidiari.

Fortiter (Græcè *generosè*) se a viro (Iuda) præventvm] Generoſi enim eſt prudenter præuidere inſidias futuras, & pericula, eaque præcauere, ac ſe, ſuaque in tuto collocare, vti fecit hîc Iudas.

Razias avtem qvidam de senioribvs (id eſt vnus è Senatoribus, & primoribus Ieroſolymitanis) qvi pro affectv (pro amore in ſuos ciues, & patriam) pater Ivdæorvm appellabatvr: Vers. 37.

Hic mvltis temporibvs continentiæ propositvm tenvit in Ivdaismo] *Continentiæ*, ſcilicet ab vxore, id eſt caſtitatis, aut cælibatus, ita aliqui. Aut potiùs continentiæ, ſcilicet in vera Dei fide, & cultu. q. d. Razias ſemper etiam in perſecutione continuit ſe in Iudaiſmo, & auita religione, nec ſe cum multis ab ea ad Gentiliſmum Vers. 38.

ſub

ſub Epiphane apoſtatantibus commiſcuit. Hoc enim ſignificat Græcum *ἀμιξίας*, id eſt incommiſtionis: & hoc notat *τὸ propoſitum continentiæ tenuit in Iudaiſmo*, nimirum perſeuerantiam conſtantem vſque ad mortem in Iudaiſmo: vnde idipſum mox explicans ſubdit: CORPVSQVE ET ANIMAM TRADERE CONTENTVS PRO PERSEVERANTIA in auita Iudæorum religione. Addit Gorionides Raziam profeſſione fuiſſe Aſſidæum.

VERS. 40. PVTABAT ENIM SI ILLVM DECEPISSET] Salianus cenſet legendum *cepiſſet*, Græcè enim eſt *συλλαβὼν*, id eſt *ſi illum comprehendiſſet*.

VERS. 42. ELIGENS NOBILITER (Græcè *γενναίως*, id eſt generosè) MORI POTIVS QVAM SVBDITVS FIERI PECCATORIBVS, ET CONTRA NATALES SVOS (natus ergo fuit Razias nobilibus parentibus) INDIGNIS INIVRIIS AGI] Græcè, *Et propria nobilitate indignè contumelijs affici*. Hic fuit ſenſus Raziæ, vti fuit aliorum nobilium huius ſæculi, qui generoſum putant mori potiùs, quàm ludibria indigna pati. Verùm alius eſt ſenſus fidelium, & Chriſtianorum, præſertim Apoſtolorũ, & martyrum, de quibus proinde dicitur Actor. 5. *Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu Concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati.*

VERS. 44. VENIT PER MEDIAM CERVICEM] Græcè per medium ventrem. q. d. cecidit in terram non prono capite, ſed in ventrem, ita vt mediam ceruicem ad humum allideret. Razias ergo trinâ morte ſe confecit; primò enim gladio ſe confodit; ſecundò ex muro ſe præcipitauit; tertiò ambabus manibus viſcera in turbam proiecit.

Quæres An Razias occidendo ſe peccarit? Suppono ex communi ſententia S. Auguſt. Lactantij, S. Thomæ, cæterorumque Eccleſiæ Doctorum non licere homini ſe occidere ad vitandam infamiam, violationem pudicitiæ, peccandi periculum, aliamúe ob cauſam. Ratio à priori eſt quòd Deus ſolus ſit vitæ noſtræ dominus, qui vt eam dedit, ſic & repetit, recipitque quando ei libuerit. Quare iniuriam Deo facit, qui ſe occidit, quia rem Deo propriam, puta vitam ſuam illi eripit. Vide S. Aug. l. 1. de ciuit. à c. 20. vſque ad 24.

Hoc quoad theſin; nunc ad hypotheſin deſcẽdamus, & diſquiramus an Razias hic & nunc ſe occidendo peccarit, an non?

Primò S. Aug. l. 2. contra epiſt. Gaudentij c. 23. magis propendet eò, vt cenſeat eum peccaſſe, præſertim ob Circumcelliones, qui Raziæ exemplum imitantes ſe ipſos necabant; quaſi hoc eſſet honeſtum, imò quoddam martyrium. Quare laudari quidem hic Raziam à probitate, continentia, auctoritate, & amore patriæ, non tamen à ſui occiſione. *Humilitatem*, inquit, *inter manus inimicorum non valens ferre non planè ſapientiæ, ſed inſipientiæ dedit exemplum, non Chriſti martyribus, ſed Donati Circumcellionibus imitandum.* Et inferiùs: *Vnde illi tanquam homini ſubrepſit humilitatis impatientia, vt priùs mori vellet, quàm hoſtibus ſubijci. Dictum eſt, quod elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter, ſic enim vtiliter. Illis autem verbis hiſtoria gentium laudare conſueuit, ſed viros fortes huius ſæculi, non martyres Chriſti. Dictum eſt, quod ſe viriliter de muro præcipitauit in turbas, nec nos dicimus eum hoc feciſſe muliebriter, quanquam vos, qui multum exemplo iſto profeciſtis, etiam feminas veſtras hoc facere docuiſtis. Sed fatentur etiam ipſi hoc non facere muliebriter, ſed viriliter, non tamen ſalubriter, quia non fideliter.* Secundò Franc. de Vict. Relect. de Ho-

A micidio, & S. Thomas reſpondet Raziam non peccaſſe, eò quòd ex Spiritus S. inſtinctu voluntariam ſibi mortem conſciuerit. Sed huius inſtinctus nulla hic apparet ſcintilla, præſertim, quia non ſolet Spiritus S. inſpirare, vt quis ſe occidat ad vitandam ludibrij infamiam, vti fecit hic Razias: hoc enim in ſe inhoneſtum, & illicitum eſt.

Tertiò ergò dico Raziam hic à peccato excuſari per ignorantiam inculpatam, quâ ignorabat ſui occiſionem tali caſu eſſe illicitam, imò ipſe eam licitam, honeſtam, nobilem, & generoſam eſſe arbitrabatur, vt dicitur v. 42. Sicut enim olim multi veterum tam philoſophorum, quàm Doctorum Eccleſię putarunt mendacium quandoq; eſſe licitum, ſic idem cenſuerunt de ſui occiſione. Hæc enim B fuit ſententia Stoicorum, quã ſæpiùs inculcat Sen. ep. 12. 17. 24. 58. 59. 71. 78. Eandem indicat Cicero l. 1. ep. 12. & 22. ac Plinius. Eadem fuit ſententia aliquorum Hebræorum apud Ioſeph. *l. 12. c. 5. Et l. 15. c. 3. Eadem fuit S. Hier. in c. 1. Ionæ verſus finem, vbi ſic ait: *Vnde in perſecutionibus non licet propria perire manu abſq; eo vbi caſtitas periclitatur.* vbi planè indicat quod in periculo caſtitatis liceat ſeipſum occidere. Sic S. Ambr. l. 3. de Virg. ante medium, & Euſeb. l. 8. hiſt. c. 12. & 17. & Palladius in Lauſiaca c. 150. laudant feminas, quæ ſe occiderũt ne violarentur. Neq; id tribuunt diuinę inſpirationi, ſed laudant factum tanquàm honeſtum ob talẽ finem. Simili modo D. Soto excuſat S. Apolloniã l. 5. de Iuſtitia quæſt. 1. art. 5. in fine; Nam ſe occidere ob patriæ ſalutem, aut pudicitiæ cuſtodiam nõ eſt ita euidens eſſe malum quin inculparè poſſit ignorari, & putari eſſe licitum, vti putarunt viri C doctiſſimi iam citati, quos ſecutus Cato Romanorum ſapientiſſimus ſeipſum occidit, ne Cæſari victori ſe dedens foret ludibrio. Sic ergo & Razias per ignorantiam excuſandus videtur à peccato præſertim, quia ipſe erat quaſi caput Senatus, & princeps Iſraelis: vnde ludibria illi ab Antiocho irroganda Senatui, & toti Iſraeli irrogata fuiſſent; maluit ergo mori, quàm ſe, totumque Iſraelem iniurijs, & ludibrio regis idololatræ exponere. Adde potuiſſe regem fingere Raziam à Iudaiſmo apoſtataſſe, & ad ſuam idololatriam apoſtataſſe, quæ res multos Iudæorum commouiſſet, vt eius exemplum ſequerentur, & apoſtatarent. Inſuper poterat metuere Razias, ne acerbitate tormentorum victus cederet Antiocho, & verè à fide apoſtataret, quod ingens fuiſſet toti Iſraeli ſcandalum. Quare prudenter videbatur ſibi facturus, ſi hæc omnia peri- D cula, & damna voluntariâ morte abſcinderet. Sic in Hiſtorijs Indicis apud Hier. Oſorium lib. 8. de geſtis Eman. poſt initium legimus Ioannem Machiadum Luſitanum virum fidelem duos filiolos ſuos ex pietate occidiſſe, vt eos periculo Mahometiſmi, indeq; damnationis æternæ eriperet. Iam enim capiendi erant à Mahometanis, & ab eis in perfidia ſua educãdi. ita Raziam per ignorantiam excuſat Leſſ. l. 2. de iuſtitia c. 9. dubio 6. num. 23. Idque confirmatur ex eo quòd Razias hic à virtute, & probitate eximia commendetur, qui vtique non ſe occidiſſet, niſi id putaſſet eſſe licitum, imò honeſtum, & generoſum. Vnde & exſpirans v. 46. actum fidei, & ſpei in Deum elicuit, *inuocans dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet* in beata reſurrectione.

Suppoſitâ hac Raziæ ignorantia heroicus fuit hic eius actus fortitudinis quo ſe pro honore pa-

triæ, & auita religione conſeruanda occidit, ideoque v.42. de eo dicitur, *eligens nobiliter mori.* Longè enim difficilius eſt ſeipſum occidere, quàm necem ab alio illatam ſuſtinere. quare poſitâ ignorantiâ quod eo caſu liceat ſeipſum occidere, Razias ſummum fortitudinis actum ſe non ſemel, ſed tertiò feriendo, & interimendo elicuit. Natura enim ſummè amat ſe ſuamque vitam: quare generoſiſſimæ fortitudinis eſt hunc naturæ affectum tranſcendere, ac ſponte pro Deo vitam ponere.

Hinc diſcant fideles quàm fortiter tormenta, & mortem pro fide, & pietate inflicta ſuſtiuere debeant. Si enim Razias Iudæus obſcuram habens reſurrectionis fidem & ſpem, ſeipſum pro ea occidit, cur non Chriſtianus poſt Chriſti aliorumque reſurgentium exempla necem pro illo irrogatam vltro amplectatur, cùm certus ſit ſe per illam ad beatam, & æternam vitam tranſmitti? Fixum enim eſt illud Chriſti oraculum, pariter & promiſſum: *Qui perdiderit animam* (vitam) *ſuam propter me, inueniet eam.* Matt. 10. 39. Rurſum cur non concupiſcentiam, & carnem ſuam mortificet, quam per mortificationem credit viuificandam, & liberandā in cœlis? mortificatio enim eſt quaſi viua quæ-

A dam mors, quà homo carnales appetitus in ſe viuos per ſerium voluntatis contrariæ propoſitum abdicat, & reſecat. Vnde hanc reſecationem ad viuum ſentit, doletque perinde ac ſi dens ſibi euelleretur. Audi S. Amb. lib. 3. de virgin. miris elogijs celebrantem S. Pelagiam virginem quindecim annorum, quæ ſe cum matre, & ſororibus in flumen iniecit, merſitque ne violaretur! *Conſertis manibus, tanquam choros ducerent, in medium progrediuntur alueum, vbi vnda torrentior, vbi profundum abruptius illò veſtigia dirigentes. Nulla pedem retulit, nulla ſuſpendit inceſſum, nulla tentauit vbi greſſum figeret: anxiæ cùm terra occurreret, offenſæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem ſtringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de caſu, ne ſibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hoſtias Chriſte immolo, præſides virginitatis, duces caſtitatis, comites paſſionis.* Porrò Eccleſia has feminas, quæ ſe pro caſtitate tuenda occiderunt, colit vt martyres, quia ipſę ad hoc quaſi compulſæ fuerant. Vnde cùm ipſæ in eo facto nō peccauerint, ſecundùm moralem æſtimationem cenſentur ab ipſis perſecutoribus occiſæ, & ſic ſunt martyres. Si quis idem dicere velit de Razia non repugnabo.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Nicanor ſuperbè contemnens Deum, inuadit Judam, & Iudæos: Iudas viſione Oniæ, & Jeremiæ dantis ſibi gladium animatus, animat milites; quare Nicanorem proſternit, eiuſq; caput & manum muro ex aduerſo templi ſuſpendit, ac linguam blaſphemam diſſectam auibus vorandam proiicit. Denique Iudæi Deo canunt Epicinion, & feſtum quotannis pro gratiarum actione die 13. Adar celebrandum inſtituunt.

1. NIcanor autem, vt comperit Iudam eſſe in locis Samariæ, cogitauit cum omni impetu die ſabbati committere bellum. 2. Iudæis verò, qui illum per
neceſſitatem ſequebantur, dicentibus: Ne ita ferociter & barbarè feceris, ſed honorem tribue diei ſanctificationis, & honora eum, qui vniuerſa conſpicit: 3. ille in-
felix interrogauit, ſi eſt potens in cælo, qui imperauit agi diem ſabbatorum? 4. Et
reſpondentibus illis, Eſt Dominus viuus ipſe in cælo potens, qui iuſſit agi ſeptimam
diem. 5. At ille ait: Et ego potens ſum ſuper terram, qui impero ſumi arma, &
negotia regis impleri. Tamen non obtinuit vt conſilium perficeret. 6. Et Nica-
nor quidem cum ſumma ſuperbia erectus, cogitauerat commune trophæum ſtatuere de Iuda. 7. Machabæus autem ſemper confidebat cum omni ſpe auxilium ſi-
bi à Deo affuturum. 8. & hortabatur ſuos ne formidarent ad aduentum nationum, ſed in mente haberent adiutoria ſibi facta de cælo, & nunc ſperarent ab Omnipotente ſibi affuturam victoriam. 9. Et allocutus eos de lege & prophetis, ad-
monens etiam certamina quæ fecerant priùs, promptiores conſtituit eos: 10. &
ita animis eorum erectis, ſimul oſtendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem. 11. Singulos autem illorum armauit, non clypei & haſtæ munitione ſed ſermonibus optimis, & exhortationibus, expoſito digno fide ſomnio, per quod
vniuerſos lætificauit. 12. Erat autem huiuſcemodi viſus: Oniam, qui fuerat
ſummus ſacerdos, virum bonum & benignum, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus ſit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum: 13. Poſt hoc apparuiſſe & alium vi-
rum, ætate & gloriâ mirabilem, & magni decoris habitudine circa illum: 14. Reſ-
pondentem verò Oniam dixiſſe: Hic eſt fratrum amator, & populi Iſrael: hic eſt, qui multùm orat pro populo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Ieremias propheta Dei.
15. Extendiſſe autem Ieremiam dextram, & dediſſe Iudæ gladium aureum, dicentem: 16. Accipe ſanctum gladium munus à Deo, in quo deijcies aduerſarios po-
puli

puli mei Iſrael. 17. Exhortati itaque Iudæ ſermonibus bonis valdè, de quibus ex-
tolli poſſet impetus, & animi iuuenum confortari, ſtatuerunt dimicare & confligere
fortiter, vt virtus de negotijs iudicaret; eò quòd ciuitas ſancta & templum periclita-
rentur. 18. Erat enim pro vxoribus, & filiis, itemque pro fratribus, & cognatis, mi-
nor ſollicitudo: maximus verò & primus pro ſanctitate timor erat templi, 19. ſed
& eos qui in ciuitate erant, non minima ſollicitudo habebat pro his qui congreſſuri
erant. 20. Et, cùm iam omnes ſperarent iudicium futurum, hoſteſque adeſſent,
atque exercitus eſſet ordinatus, beſtiæ equiteſque opportuno in loco compoſiti,
21. conſiderans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armo-
rum, & ferocitatem beſtiarum, extendens manus in cælum, prodigia facientem Do-
minum inuocauit, qui non ſecundùm armorum potentiam, ſed prout ipſi placet, dat
dignis victoriam. 22. Dixit autem inuocans hoc modo: Tu Domine, qui miſi-
ſti angelum tuum ſub Ezechia rege Iuda, & interfeciſti de caſtris Sennacherib cen-
tum octogintaquinque millia: 23. & nunc dominator cælorum mitte angelum
tuum bonum ante nos, in timore & tremore magnitudinis brachij tui, 24. vt me-
tuant qui cum blaſphemia veniunt aduerſus ſanctum populum tuum. Et hic qui-
dem ita perorauit. 25. Nicanor autem, & qui cum ipſo erant, cum tubis & can-
ticis admouebant. 26. Iudas verò, & qui cum eo erant, inuocato Deo, per ora-
tiones congreſſi ſunt: 27. manu quidem pugnantes, ſed Dominum cordibus o-
rantes, proſtrauerunt non minùs triginta quinque millia, præſentiâ Dei magnificè
delectati. 28. Cumque ceſſaſſent, & cum gaudio redirent, cognouerunt Nicano-
rem ruiſſe cum armis ſuis. 29. Facto itaque clamore; & perturbatione excitata,
patria voce omnipotentem Dominum benedicebant. 30. Præcepit autem Iudas,
qui per omnia corpore & animo mori pro ciuibus paratus erat, caput Nicanoris, &
manum cum humero abſciſſam, Ieroſolymam perferri. 31. Quò cùm perueniſ-
ſet, conuocatis contribulibus, & ſacerdotibus ad altare, accerſijt & eos qui in arce e-
rant. 32. Et oſtenſo capite Nicanoris, & manu nefaria, quam extendens contra
domum ſanctam omnipotentis Dei, magnificè gloriatus eſt. 33. Linguam etiam
impij Nicanoris præciſam iuſſit particulatim auibus dari: manum autem dementis
contra templum ſuſpendi. 34. Omnes igitur cæli benedixerunt Dominum, di-
centes: Benedictus, qui locum ſuum incontaminatum ſeruauit. 35. Suſpendit
autem Nicanoris caput in ſumma arce, vt euidens eſſet & manifeſtum ſignum auxi-
lij Dei. 36. Itaque omnes communi conſilio decreuerunt nullo modo diem iſtum
abſque celebritate præterire: 37. habere autem celebritatem tertiadecima die
menſis Adar, quod dicitur voce Syriaca, pridie Mardochæi diei. 38. Igitur his
erga Nicanorem geſtis, & ex illis temporibus ab Hebræis ciuitate poſſeſſa, ego quo-
que in his faciam finem ſermonis. 39. Et ſi quidem benè, & vt hiſtoriæ competit,
hoc & ipſe velim: ſin autem minùs dignè, concedendum eſt mihi. 40. Sicut e-
nim vinum ſemper bibere, aut ſemper aquam, contrarium eſt: alternis autem vti, de-
lectabile: ita legentibus, ſi ſemper exactus ſit ſermo, non erit gratus. Hîc ergo erit
conſummatus.

Vers. 1. NICANOR &c. COGITAVIT CVM OMNI IMPETV DIE SABBATI COMMITTERE BELLVM] quia præſumebat Iudæos ob quietem religioſam ſabbathi à Deo præceptam eo die non pugnaturos; ſed permiſſuros ſe occidi.

Vers. 5. AT ILLE AIT: ET EGO POTENS SVM SVPER TERRAM QVI IMPERO SVMI ARMA] in ſabbatho. Vide hîc Nicanoris blaſphemum factum, quo ſe Deo æquat, q.d. Deus in ſuo cælo imperet; ſed ego impero in terra, iubeoque vos ô Iudæi, quos ego coëgi mea caſtra ſequi, die ſabbathi pugnare contra Iudam, & Iudæos contribules veſtros: qua blaſphemia Iudæorum ſe ſequentium iram accendit, vt illi obedire nollent, ac Dei indignationem in ſe concitauit, vt à Iuda cæderetur, truncaretur, & ſuſpenderetur: videbatur enim Deum è cælo ad duellandum ſecum in terra prouocaſſe.

Athei Duces ſua arma faciunt numina. Exempla,

Simili faſtu Mezentius Atheus apud Virgil. 10. Æneid. detonat: A

Dextra mihi Deus, & telum, quod miſſile libro,
Nunc adſint.

Quod de Capaneo Statius lib. 2. Thebaidos:

Virtus mihi numen & enſis.

& iterum de Capaneo lib. 10.

Ades mihi dextera tantùm:
Tu præſes belli, & ineuitabile numen,
Te voco, te ſolum ſuperum contemptor adoro.

Cæneus haſtam ſuam inter Deos numerari iuſſit, & per illam iuramentum concipi; vnde prouerbium *Cænei haſta*: & apud Plutarchum in Pelopida Alexander tyrannus haſtam, quâ Poliphronē occidit, ſacram eſſe voluit, coronis ornauit, & quaſi Deum ſacrificiis, id eſt diuinis honoribus proſecutus eſt. Sic de Nabuchodonoſor ait Habacuc c. 1. 16. *Propterea immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo*, vbi ſagenam, & rete vocat eius vires, arma & exercitus. Hæc enim ipſe colebat vt ſua numina, quaſi quæ ipſi tot gentes ſubegerant.

TAMEN NON OBTINVIT] eò quòd Iudæi ipſi reſiſte-

reſiſterent, nollentque ſabbatho contra Iudam, A & Iudæos pugnare.

Vers.9. Et allocutus eos de lege et prophetis] q.d. proferens ſententias ex S. Script. quibus Deus Iudæis ritè ſe colentibus, & inuocantibus victoriam promittit Deuter. 28. & alibi.

Vers.11. Singulos autem illorum armavit non clypei et hastæ munitione (vtpote quibus iam erant armati & muniti) sed sermonibus optimis, et exhortationibus] Certum enim eſt eos non inermes, ſed armatos prodiiſſe in prælium.

Exposito digno fide somnio per quod vniversos lætificavit] Pro ὑπὲρ, id eſt *per quod*, Romana habent ὕπαρ, id eſt *vera viſio*, quæ non tam ſomnium quàm ipſa veritas erat. Sic Homerus Illiad ρ. ait: οὐκ ὄναρ ἀλλ' ὕπαρ, id eſt non ſomnium inane, & falſum, ſed ſolidum & verum. B Ex quo quis opinari poſſet verè Iudam oculis ſuis vidiſſe Oniam, & Ieremiam, ac ab eo realiter accepiſſe gladium aureum. Verius tamen eſt contrarium, ſcilicet hæc omnia per viſionem tantùm imaginariam obiecta fuiſſe menti Iudæ: hoc enim ſignificat vox ὄνειρον, id eſt ſomnium. Deinde quia ſi verè accepiſſet gladium, vtique eum commilitonibus ſuis ad eos animandos oſtendiſſet, quod tamen feciſſe non legitur. ita Sanchez.

Vers.12. Oniam qui fuerat summus sacerdos] Onias hic cognomento ſanctus notus fuerat Iudæ: vnde eum ex facie & viſu Iudas agnouit. Nam Onias ante vndecim annos Pontifex fuerat, ſed à fratre ſuo Iaſone emente Pontificatum ab Ant. Epiphane extruſus, ac deinde ab Andronico ſuaſu Menelai occiſus fuerat anno Græc. 40. vt dictum eſt c. 4. v. 34. Viſus eſt ergò Iudas in ſomnio ſibi videre Oniam ſanctum, & zeloſum Pontificem orantem pro ſe, totoque Iſraele.

Quæres, An ſicut animæ patrum in limbo, ſic & animæ in purgatorio orent pro nobis? Affirmãt Richar. in 4. diſt. 45. ar. 7. q. 3. ad 3. Gabriel in Canonem lectione 58. circa finem, Ioannes de Medina Cod. de Pœnit. tr. de Orat. in quæſt. ſpeciali. Negant S. Thomas in 4. diſt. 15. qu. 4. art. 5. q. 2. & in 2. 2. q. 83. à 4. ad 3. & art. 9. ad 2. & ar. 11. ad 3. Alenſis 4. p. q. 92. mem. 1. ar. 3. Abul. in Matthæum c. 6. q. 87. S. Antoninus 4. p. tit. 5. c. 8. §. 2. Syluest. verbo Oratio §. 3. Nauarr. ſuper c. quando. Ratio eſt, quòd animæ illæ non cognoſcant orationes noſtras, quodque ſint in carcere ad patiendum pro ſuis culpis, non ad orandum pro alijs. vnde otioſum & inordinatum videtur eas inuocare. Quare D Franc. Victoria Relect. de Magia n. 17. improbat morem quorundam, qui in anguſtijs inuocant animas purgatorij. Sed Alphonſus Mendoza quæſt. 6. ſcholaſt. pag. 846. cenſet ſanctum ac vtile eſſe eas inuocare. Nam, inquit, ſiue quamdiu ſunt in purgatorio orare pro nobis valeant, ſiue non valeant, certè cùm inde exeunt, & in cælum perueniunt, tunc preces fundunt, ac orant pro iis, qui ſe eis commendauerunt, ac eas ſuffragijs, & precibus iuuerunt. Adde Angelos, qui animas in purgatorio viſitant, & ſolantur, poſſe eis preces viuentium nunciare, nec paſſio pœnæ eas ab oratione impedit, quia pœnas has magna patientia, humilitate, & reſignatione ſufferunt, Deumque aſſiduè amant & laudant. Vtilius tamen, certiuſq; eſt inuocare ſanctos in cælo cum Deo regnantes; tum quia ipſi preces ad ſe fuſas Deo reuelãte certò cognoſcunt;

A hoc enim ad eorum ſtatum pertinet: tum quia Deum vident, illique ſunt in amore, & honore; vnde ab eo impetrant, quæ volunt: tum quia ſunt in ſtatu beatitudinis, ac regno, & gloria cæleſti triũphantes. vnde ad eorum decus pertinet, vt à nobis inuocentur, noſtriſque ærumnis opitulentur. Vide Franc. Suarez l. 1. de Orat. in communi c. 10. in fine, vbi ait probabile eſſe Angelos cuſtodes preces noſtras perferre ad animas Purgatorij. Quare ſi quis eas inuocat, inquit, piè credens ab illis audiri, nihil peccabit, quia operatur ex pia credulitate, & affectione, & nulli periculo ſe exponit, quia licet fortaſſe non ita ſit, neque animæ illæ huiuſmodi orationes percipiant, nihilominus oratio eius in ſinum conuertatur. Et fortaſſe etiam verum eſt, animas illas, ſaltem cùm beatæ fiunt, cognoſcere orationes omnes, toto illo tempore ad eas fuſas, & eis B moueri ad intercedendum in patria pro oratoribus ſuis. Quapropter, qui in hoc mundo orandi fructum, & deuotionem ſenſerit, non videtur ab illo reuocandus.

Post hoc apparvisse et alivm virum Vers.13. ætate, et gloria mirabilem, et magni decoris habitudine circa illum] lege etiam poteſt habitudinem, quia in Græco eſt μεγαλοπρεπεστάτην ὑπεροχὴν, excellenti magnificentia vndique adornatum, quæ gloria index meritorum erat ſanctiſſimi prophetæ, & gloriæ, quæ illi in cælo debebatur.

Respondentem verò Oniam. Hinc videtur Vers.14. quod Iudas non agnouerit Ieremiam, vtpote ante quadringentos annos vitâ functum: ideoque rogarit Oniam ſibi notum quiſnam eſſet ille vir adeo auguſtus, & venerabilis, ac Oniam reſpõdiſſe: Hic C est fratrum amator (Græcè φιλάδελφος) et populi Israel: hic est qui multum orat pro populo, et vniversa sancta civitate: Ieremias propheta Dei.] Præ Iſaia, Amos, Iona, cæteriſque prophetis apparuit Iudæ Ieremias, quia ipſe ingenti zelo per 45. annos prophetans laborauit pro ſalute Iſraelis ad impediendum gentis ſuæ excidium, quod tamen ob ſcelerum eius enormitatem, & eò quòd ſuis oraculis, ſaniſque cõſilijs auſcultare nollet, impedire non potuit, quin Ieruſalem cum templo à Chaldæis caperetur, & cremaretur. Quocirca dura, & acerba plurima à Iudæis paſſus fuit Ieremias, quæ in ipſa eius prophetia exprimuntur.

Accipe sanctum gladium (à ſancto Deo, Vers.16. & à me benedictum vt pro ſancta eius Eccleſia, fide, religione, ſancta fortitudine depugnes) munus D a Deo, in quo deiicies adversarios populi mei Israel] Non verè, & realiter Ieremias dedit Iudæ gladium, vt dixi. Fuit enim hoc ſomniũ, & ſymbolica viſio, in quâ videbatur Iudæ, quod à Ieremia acciperet gladium, vt per eam Iudas cum ſocijs ad pugnam animarentur, & cõciperent certam victoriæ ſpem, eò quòd Deus cum illis, & per illos pugnaret contra impium, infidelem & blaſphemum Nicanorem. Sic & gladius hic fuit non ferreus, quo in bello homines vtuntur; ſed aureus, vtpote cæleſtis, & diuinus. Quæ enim Dei ſunt, aurea ſunt: aurum enim pretioſiſſimum, & ſplendidiſſimum repreſentat nobis Deum, Deique dona auguſtiſſima.

Nota τὸ *gladium ſanctum*, id eſt benedictũ. Hic enim mos inualuit, vt Duces & milites curent ab Epiſcopis, & ſacerdotibus ſua vexilla, & arma benedici;

nedicitum vt per Eccleſiæ præces, & benedictionem efficaciora ſunt ad victoriam; tum ad abigendas magicas artes, quibus ſæpè hoſtes ope dæmonis ſe faciunt inuulnerabiles, vti nunc in bello Germanico experti ſumus. Sic S. Ludouicus caſtra ducturus in terram ſanctam vexillum ab Epiſcopo Pariſienſi benedictum accepit. Idem fecère cæteri Duces illius expeditionis aſſeclæ. Sic Italicus, equis curruque ſuo à S. Hilarione benedictis, in Circenſi certamine vicit aduerſarium ſuum magicis Marnæ Dei ſui artibus vtẽtem. Audi S. Hier. in eius vita: *Rogatus* (S. Hilarion) *à fratribus ſcyphũ fictilem quo bibere conſueuerat, aqua iuſſit impleri, eique tradi, quem cùm accepiſſet Italicus, & ſtabulũ, & equos, & aurigas ſuos, rhedam, carcerumq; repagula aſperſit. Mira vulgi exſpectatio: nam & aduerſarius hoc ipſum irridens diffamauerat, & fautores Italici ſibi certam victoriam pollicentes, exultabant. Igitur dato ſigno hi aduolant, iſti præpediuntur, ſub horum curru rotæ feruent, illi prætereuolantium terga vix cernunt; clamor fit vulgi nimius, ita vt ethnici quoque ipſi concreparent. Marnas victus à Chriſto eſt.*

In Romano cæremoniali extat benedictio enſis, & militis. Habebant etiam Angli olim ritum conſecrandi militem: cuius formam Ingulphus in ſua hiſtoria deſcribens, ait: *Anglorum erat conſuetudo, quòd qui militiæ legitimè conſecrandus eſſet, veſpera præcedente diem ſuæ conſecrationis ad Epiſcopum, vel Abbatem, vel Monachum, vel ſacerdotem aliquem contritus & compunctus de omnibus ſuis peccatis confeſſionem faceret, & abſolutus orationibus, & deuotionibus, & afflictionibus deditus, in Eccleſia pernoctaret. In craſtino quoque miſſam auditurus, gladium ſuper altare offerret, & poſt Euangelium Sacerdos benedictum gladium collo militis cùm benedictione imponeret, & communicatus ad eandem Miſſam ſacris Chriſti myſterijs denuo miles legitimus permaneret.*

Idem recenſet noſter Gretſerus lib. de benedictionibus c. 49. vbi & ex Baronio recenſet Alexandrum II. Pont. miſiſſe vexilla benedicta ad Hermibaldum & ad Wilhelmum comitem Aquitaniæ, quibus ipſi hæreticos, & Haraldum Angliæ inuaſorem profligarunt. Vide eundem Gretſerum l. 2. de Cruce c. 58. vbi oſtendit olim integros exercitus in terram ſanctam proficiſcentes ſolere à Pontificibus benedici, & cruce ſignari, indeque expeditiones illas nuncupatas fuiſſe Cruciatas ſiue cruce ſignatorum. Multæ, inquit, olim expeditiones ſuſceptæ ſunt in Palæſtinam pro aſſerenda terra ſancta ex Mahometanorum tyrannide, hortatu potiſſimùm & impulſu Summorum Pontificum, Vrbani II. Paſchalis II. Lucij II. Eugenij III. Clementis III. Cæleſtini III. Honorij III. Gregorij IX. Ducibus Godefrido Bullionio. Cõrado Cæſare, S. Ludouico Galliarum rege, Friderico Imperatore, Philippo Rege Franciæ, Richardo Rege Angliæ, Andrea Rege Hungariæ; alijſque fortiſſimis, lectiſſimiſq; Principibus & Heroibus, qui inſtructiſſimos exercitus ducebant.

Omnes iſti cruce inſigniebantur, vt eò fidentiùs aduerſus crucis hoſtes dimicarent, & ad omnia pericula crucis, & crucifixi amore promptiores eſſent. Extat in Romano Rituali precatio de benedictione crucis dari ſolitæ proficiſcentibus in Paleſtinam defendendæ fidei Chriſtianæ, & terræ ſanctæ recuperandæ gratiâ. Quin & Conſtantinus Magnus ſigno Crucis è cælis accepto cum hoc lemmate, *In hoc ſigno vinces*, in labaro crucẽ inſculpis eamque totis caſtris præferri iuſſit, vt ijs quaſi cælitus à Deo per crucem benedictis certam daret ſpem, omenque victoriæ, vti narrat Euſeb. & alij in vita Conſtantini.

Tropol. Nota hic Deũ dum aliquem ad quodpiam officium ſeligit, eidem dare ſymbola, & inſtrumenta ad officiũ illud neceſſaria, & opportuna. Sic S. Paulus per viſum apparuit S. Ioãni Chryſoſtomo, eique tradidit librum Euangelij vt hoc ſymbolo ipſum eiuſdem prædicatorem poſt ſe eximium conſtitueret. Sic S. Ioannes Apoſtolus volumen oraculorum accipiens ab Angelo, creatus eſt propheta, vt futura ſub Antichriſto prædiceret Apoc. 10. 9. Sic Moſes Exodi 4. 17. per virgam accepit à Deo poteſtatem faciendi miracula & decem plagas, quibus percuſſit Pharaonẽ, & Ægyptios. Simili ratione, & modo Deus hic Iudæ tradidit gladium, vt Nicanorem & impios mactaret. Hinc & regibus cùm inaugurantur, datur gladius, vt Eccleſiam, religionem, & iuſtitiam propugnent, & ſceleratos plectant. Hac de cauſa Ioſue inuadẽti Chananæam, Angelus vt eum animaret, apparuit euaginatum tenens gladium quaſi illo Chananæos occiſurus Ioſue 5. 13. Sic Ieremias, & Ezechiel ſæpe minantur Iudæis gladium à Deo dandum Nabuchodonoſori, vt eorum ſcelera plectat. Sic Chriſtus rex Regum dicitur habere gladium vtraque parte acutum Apoc. 1. 16. Quin & Traianus Imp. præfecto vrbis à ſe creato tradens gladium: *Hoc*, inquit, *vtere pro me ſi mea poteſtate ritè fungar: ſin autem, eodem vtere contra me.*

Alleg. Rabanus per Ieremiam accipit Chriſtum; per gladium aureum S. Script. qua Chriſtus Diabolũ cùm ab eo tentaretur in deſerto, proſtrauit, ac etiamnum Hæreticos eius aſſeclas per doctores Eccleſiæ ſternit, & profligat. Rurſum gladius ſanctus eſt mortificatio, quâ concupiſcentias, & vitia carnis, ac ſpiritus à nobis reſecamus iuxta illud Chriſti, *Non veni pacem mittere, ſed gladium* Matth. 10. 34. Quocirca Ieremias c. 48. v. 10. *Maledictus*, inquit, *qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.* Ieremias ergo, id eſt Chriſtus, cuique fideli porrigit hunc mortificationis gladium Dei amore aureum, vt eo trucidet omnes eius hoſtes, id eſt paſſiones & appetitus naturæ corruptæ, Deo, eiuſque legi repugnantes.

PROSTRAVERVNT NON MINVS 35. MILLIA] Errat ergo Ioſephus qui numerat tantùm nouem millia, ac Gorionides, qui 30. millia dumtaxat aſſignat. Vers. 27.

COGNOVERVNT NICANOREM FVISSE] Gorionides rem paulò aliter narrat l. 3. c. 22. *Vidit Iudas*, inquit, *in ipſa pugna Nicanorem habentem in manu ſua gladium euaginatum, clamauitq; ait, contra te ô Nicanor. Et cùm curreret contra illum in feruoris ſui virtute, auertit Nicanor humerum ſuum, & fugit à facie Iudæ, & Iudas apprehendit eum, percuſſitq; gladio ſuo, & diſſecuit in duas partes, deijciens ipſum in terram.* Vers. 28.

Porrò Iudas iuſſit caput Nicanoris æquè ac manum, quam contra templum minabundus extenderat quaſi trophæum non ex arce Sion (quia hanc tenebant hoſtes) ſed ex aduerſo templi ſuſpendi; linguam verò eius blaſphemam minutim conciſam auibus gluttiendam obijci.

FACTO ITAQVE CLAMORE ET PERTVRBATIONE (Græcè *ταραχῆς*, id eſt ſtrepitu, tumultu, plauſu) EXCITATA PATRIA VOCE, id eſt Hebræa lingua canentes Pſalmos Dauidicos Epinicio, Vers. 29.

nicio, & gratiarum actioni deputatos: aut *patria*, id eſt generoſa viris fortibus & victoribus congruente voce, ait Salianus, DOMINVM BENEDICEBANT.

VERS. 34. OMNES IGITVR CÆLI (id eſt cælites, puta, Angeli & homines ſancti cæleſtem vitam in terra agentes) BENEDIXERVNT DOMINVM] Potiùs τὸ *cæli* refer ad *Dominum*, q. d. omnes Iudæi benedixerunt Deum, qui cæli eſt Dominus: vnde Græca habent: *benedixerunt Dominum in cælum*, ſcilicet alta voce clamantes in cælum.

VERS. 37. HABERE AVTEM CELEBRITATEM 13. DIE MENSIS ADAR (id eſt Februarij, iſta ergo die quotannis celebratum eſt feſtum in gratiarum actionē ob cæſum Nicanorem) QVOD DICITVR VOCE SYRIACA PRIDIE MARDOCHÆI] id eſt pridie feſti Sortium quod Mardochæus cum Eſther inſtituit celebrandum die 14. & 15. Adar ob memoriam liberati Iſraelis à nece ei ad Aman per ſortes decreta. Eſther 9. 17. & 31. Quare Ieiunium, quod pridie feſti Sortium Iudęis indictum erat per hoc triumphale ob cæſum Nicanorem feſtum vel abolitum fuit, vel in aliam diem tranſlatum.

Porrò locus hic ait Ribera l. 5. de templo c. 18. deprauatus eſt in Latinis, ita enim legendum eſt, *Habere autē celebritatem tertia decima die menſis (Adar dicitur voce Syriaca) pridie Mardochæi diei.* Hoc verum eſſe conſtat ex Græcis codicibus emendatiſſimis, atque inter eos ex Pontificio, & ex varietate Latinorum, deinde ex ſenſu ipſo, nullam enim vocem Syriacam poſuit Auctor huius libri, niſi Adar, & propterea parentheſi vſus dixit, *Adar dicitur voce Syriaca*, quod imitatus Ioſephus ſimiliter addidit, *Menſis Adar, vt noſtri nominant.* Non ergo nomen feſti indicauit, cùm dixit, *Pridie Mardochæi diei*, ſed tempus. Sic & Salianus, Vatabl. & alij.

VERS. 38. EGO QVOQVE IN HIS FACIAM FINEM SERMONIS] quia Iudæ Eſſeno qui fuit Auctor huius libri propoſitum fuit ſcribere dumtaxat geſta heroica Iudæ Machabæi vſque ad glorioſam eius victoriam de Nicanore, & inſtitutum hac de re feſtum, vt Iudæi in Ægypto (ad quos hunc librum ſcripſit, vt patet ex eius initio) idem feſtum ibidem celebrent. Hac de cauſa in eo librum ſuum hic finit. ita S. Thom.

SIN AVTEM MINVS DIGNE, CONCEDENDVM EST MIHI] Tacitè petit Auctor libri veniam non alicuius lapſus, erroris, vel mendacij (quod abſit à Scriptore Hagiographo, qui fuit organum, & inſtrumentum Spiritus S.) Sed ſtyli, & phraſis, ſi ea cuipiam minùs videatur elegans, & concinna. Spiritus S. enim ita Scriptoribus Hagiographis aſſiſtebat, itaque eos dirigebat vt nuſquam à veritate aberrarent, vtque veram omnino ſententiam mente conciperent, ſed tamē ſinebat eos ſuis verbis, ſuaque phraſi, & ſtylo eam conſcribere. Quare elegantior, & pulchrior eſt ſtylus Iſaiæ, quàm ſit cæterorum prophetarum, quia ipſe vtpote vir

A nobilis, doctus, & elegans ſtudendo elegantiorem ſtylum imbiberat. Spiritus S. enim in phraſi Scriptori ſuo quaſi inſtrumento ſeſe accommodat. Auctor ergo hic licet ſit elegans, & facundus; ex modeſtia tamen petit ſibi ignoſci ſi *minùs dignè* (Græcè ſi *exiliter & tenuiter*) id eſt minùs digno, graui, & eleganti ſtylo, quàm hiſtoriæ diuinæ dignitas, aut eruditæ legentium aures deſiderabunt, ſcripſerit. (Sic S. Paulus vocat ſe *imperitum ſermone, ſed non ſcientia* 1. Cor. 2.) præſertim quia ipſe ſe ſtudio hoc ſtylo mediocri, & mixto vſum aſſerit ob cauſam, quam ſubdit dicens:

SICVT ENIM VINVM SEMPER BIBERE, AVT SEMPER AQVAM CONTRARIVM EST (appetitui, ſtomacho, & ſanitati) ALTERNIS AVTEM VTI DELECTABILE, ITA LEGENTIBVS SI SEMPER EXACTVS SIT SERMO, NON ERIT GRATVS] VERS. 40.

B Gaudet enim natura hominum varietate iuxta illud:

Amant alterna Camœnæ:

Quare gaudent lectores Scriptoris varietate in ſtylo, vt ſubinde eum attollat, grauemque & cultum efficiat, ſubinde eum deprimat leuemque & minùs cultum politumq; exhibeat. Græcè eſt: *ſicut enim vinum ſolum bibere, ſimiliter autem & aquam rurſum, contrarium eſt, vinum autem aquæ mixtum dulcem, & delectabilem gratiam perficit* (id eſt gratam affert guſtanti delectationem) *ita & præparatio ſermonis* (vt grata quadam temperie, & moderatione commiſtus ſit & concinnus) *delectat auditum legentium*, ſi ab alio legi audiatur, & oculos ſi ab ipſiſmet legatur. q. d. ſicut vinum meracum ſemper bibere, aut ſemper aquam puram, moleſtum eſt, & malè ſa-

C num: vinum enim nimis calefacit, & inflammat caput, & corpus; aqua verò nimis illud frigefacit, & phlegmata creat: miſcere autem aquam vino, miſtamque bibere, ſuaue eſt & delectabile æquè ac ſanum, & vtile; quia aqua vini calorem, & acrimoniam, & viciſſim vinum aquæ frigus, & cruditatem refrangit, & temperat, ac ad gratam quandam moderationem redigit: Sic pariter ſermo aut nimis grauis, aut nimis exilis lectoribus ingratus eſt, affertque tædium; ex vtroque verò moderatus, & ad temperiem congruam redactus, gratus eſt & iucundus. Sic ego ſimili de cauſa in hoc libro mediocri ſtylo, qui grauitatem lenitate temperet, vſus ſum: varietas enim æquè ac mediocritas in omni-

D bus rebus cunctis eſt grata, ſapida, & delectabilis: alioquin enim omnium in mundo rerum obrepit ſatietas, & faſtidium, vti ait Cicero, & experientia quotidiana docet.

HIC ERGO ERIT CONSVMMATVS] Græcè, *erit finis, ſiue conſummatio* tam huius libri, quàm totius veteris teſtamenti, vt lampada tradamus Chriſto breui ſucceſſuro, qui eſt finis, & ſcopus, ac perfectio, & conſummatio legis, & prophetarum totiuſque teſtamenti vtriuſque tam noui quàm veteris.

DE

DE LIBRO TERTIO MACHABÆORVM.

HIc liber non eſt Canonicus; ſuam tamen habet auctoritatem, & veritatem, parem, imò maiorē, quàm habeant Liuius, Curtius, Florus, Saluſtius, ſimileſque hiſtorici. Extat Græcè in Biblijs Complut. & Regijs. Per Catachreſin vocatur tertius Machabęorum, quia propriè non tractat geſta Machabæorum, puta Iudæ, Ionathæ, & Simonis fratrum; ſed ea, quæ triginta annis ante eos contigerunt: quare ordine chronologico temporis ante librum primum Machabæorum ponendus foret, adeoque ipſe non tertius; ſed primus vocandus eſſet.

Narrat enim geſta ab Antiocho Magno (qui fuit pater Ant. Epiphanis, cum quo Machabæi decertarunt) & Ptolemæo Philopatore, qui poſt Alexandrũ Magnum quartus fuit rex Ægypti, fuitque filius Ptolemæi Euergetis fratris Ptol. Philadelphi. Dictus eſt Philopator, id eſt amator patris per Antiphraſin, quia ipſe occidit patrem, matrem, fratrem, ſororem, & vxorem captus illecebris Agathocleæ meretricis, ideoque noctes in ſtupris, dies in conuiuijs abſumebat, ait Iuſtin. l. 29. & 30. Hic Philopator fuit pater Ptol. Epiphanis, & auus Ptol. Philometoris.

Argumentum ergo huius libri tertij eſt narrare geſta Ptol. Philopatoris cum Antiocho Magno, & cum Iudæis. Initio enim recenſet famoſum illud prælium Antiochi cum Philopatore apud Raphiam peractum anno tertio Olympiadis 140. nimirum eodem anno quo Hannibal Romanos apud Thraſymenum locum memorabili victoriâ ſuperauit. Cùm enim Philopator intellexiſſet ademptam ſibi eſſe ab Antiocho Syriam, coactis ſuis copijs tam equeſtribus, quàm pedeſtribus, aſſumpta ſecũ Arſinoë ſorore contendit ad vicinas vſque Raphiæ regiones, vbi erant copiæ Antiochi. Commiſſo acri prælio, cùm fortius pugnaretur ab Antiocho, Arſinoë copias obumbulans, capillis ſolutis, cum lachrymis obſecrabat milites, vt ſibi opem audacter ferrent, binas victoribus auri minas daturam ſe ſingulis promittens. Itaque hoſtes prælio vinci, A multoſque capi contigit. Poſt hæc narratur, quemadmodum rex venerit Hieroſolymam: cumque intrare Sācta-ſanctorum obſiſtentibus Iudæis conaretur, ingenti diuinæ potentiæ miraculo caſtigatus, ab eius loci ingreſſu deterritus ſit. Deus enim, inquit Auct. l. 3. Mach. *eum audacia elatum flagellauit hinc & inde vibrans eum, vt arundinem à vento, adeoq; in ſolo inutilem, adhuc & membris ſolutum, nec loqui potentem iuſto implicatum iudicio afflixit: vnde & amici timentes, ne & vitam deſereret, cito eum eduxerunt maximo perculſi timore: ille autem nequaquam reſipuit, cum minis autem acerbis receſſit. Perueniens verò in Ægyptū non ſolum in infinitis libidinibus perſeuerans, ſed & blaſphemias in templũ euomens* Iudæos miris modis exagitauit: Nam primùm ignominiâ notari Iudæos in Alexandria curauit. Deinde cunctos cenſeri, & in ſeruitutem redigi. Mox diro contra eos promulgato edicto, diligenter in tota Ægypto conquiri, miriſque modis vexatos in Alexandriam perduci, vnâ die ab elephantis, ipſomet rege populoque inB ſpectantibus, interficiendos. Verumtamen præſto eis affuit diuina protectio, & non ſolùm ab atrociſſimo illo interitu mirabiliter à Deo erepta gens Iudæorum eſt, ſed etiam verſo regis furore in beneuolentiam ab eodem deinceps iucundata, & nouo decreto ad fauorem ipſorum edito in ſtatum priſtinum reſtituta fuit.

Hæc eſt ſumma rerum quæ toto l. 3. Machab. fusè enarrantur, eæque conſentanea ſunt ijs, quæ de ijſdem narrat Ioſephus, Pauſanias, Iuſtinus, Appianus & alij; imo ijs quæ de ijſdem ante trecentos annos prædixit Daniel c. 11. v. 10. Quocirca huius libri meminit S. Athanaſ. in Synopſi, & Euſeb. in Chron. imò S. Clem. in l. Apoſtolic. Canonum canone 84. eum inter libros Canonicos numerat; ſed largè ſumit nomen *Canonicus*, vt complectatur omnes libros, qui in Biblijs continentur, quales ſunt tertius, & quartus Eſdræ, ac Oratio Manaſſis.

Porrò liber hic tertius ſic orditur: *At Philopator cognoſcens ex his, qui redierant, loca, quæ ipſe tenuerat, Antiochum abſtuliſſe.*

DE LIBRO QVARTO MACHABÆORVM.

QVartus Machabæorũ, inquit Sixtus Senenſis lib. 1. Biblioth. non longè à fine, quem Synopſis S. Athan. inter apocrypha ſcripta recenſet, hiſtoriã continet vnius ac triginta annorum, hoc eſt geſta Ioannis Machabæi, qui à deuicto Hyrcano cognomen Hyrcani accepit. Hic poſt Simonem, patrem fraude Ptolemæi obtruncatum gentis ſuæ Pontificatum vnà cum principatu obA tinuit; ſtatimque aduerſus patris percuſſorem eduxit exercitum. deinde cum Antiocho rege Syriæ fœdus iunxit: quo defuncto multas Syriæ vrbes vi cepit. Primus omnium Iudæorum ducum ſtipendijs ſuis militem externum conduxit: tria millia talenta ex Dauidis ſepulchro effodit: cum Romanis fœdus iam à patre initum, renouauit: Antiochum Cyzigenum, Syriæ regem, bello victum fugauit: Samariam Hieroſolymitanæ viris æmulam,

æmulam, poſt integrum oppugnationis annum captam, ſolo æquauit, inauctiſque in ea torrentibus, ipſas quoque deletæ vrbis ruinas, & veſtigia cuncta aquarum alluuione ſuſtulit, muros Hieroſolymitanos vetuſtate collapſos inſtaurauit. Quibus rebus feliciter exactis moritur imperij ſui anno trigeſimo primo, vir triplici nomine, hoc eſt ſacerdotio, principatu, & prophetiâ clariſſimus, anno ſcilicet ante Chriſti ortum centeſimo, in quo quartus, & vltimus Machabæorum deſinit liber. Huic libro ſuffragatur, & conſentit Ioſeph lib. 13. Antiq. vnde nonnulli ſuſpicari Ioſephum eius eſſe Auctorem. Sed repugnat ſtylus, qui in Ioſepho eſt Græcanicus; in hoc autem lib. 4. Mach.

A eſt Hebraicus, & Hebraiſmis abundat. Veriſimile eſt eum ab incerto Auctore ex libro dierum ſacerdotij Ioannis, de quo in calce primi Machabæorum ita ſcriptum eſt: *Cætera ſermonum Ioannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum, quibus fortiter geſſit, & ædificij murorum, quos extruxit, & rerum geſtarum eius, ecce hæc ſcripta ſunt in libro dierum ſacerdotij eius, ex quo factus eſt princeps ſacerdotum poſt patrem ſuum.* Extat Græcè, indeque in Latinum traductus eſt: eius initium eſt hoc: *Et poſtquam occiſus eſt Simeon, factus eſt Ioannes filius eius ſummus ſacerdos pro eo.* Hebræis hic liber quartus æquè ac tertius incognitus eſt.

INDEX

Digitized by Google

INDEX
LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ,
QVÆ HOC IN LIBROS
ESDRÆ, TOBIÆ, IVDITH, ESTHER ET MACHABÆORVM COMMENTARIO
EXPLICANTVR, AVT BREVITER ELVCIDANTVR.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam innuit, litteræ additæ reſpondent litteris intercolumnalibus: ſicubi littera M adiungatur, in libris Machabæorum quærendum eſſe, ſignum eſt.

EX EXODO.

Cap.3.v.14. EGo ſum qui ſum. 116. 1.a.

Cap.32.6. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. 71.1.d.

EX LIBRO NVMERORVM.

Cap.24.17. Orietur ſtella ex Iacob, & conſurget virga de Iſraël, & percutiet duces Moab. 150.1.b.

EX DEVTERONOMIO.

Cap.30.4. Si ad cardines cæli fueris diſſipatus, inde te retrahet. 30.2.a.

EX IOB.

Cap.4. v.11. Tigris periit eò quod non haberet prædam. 124.1.a.M.

19.9. Spoliauit me gloria mea. 169.1.a.

38.7. Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. 77.2.a.

EX PSALMIS.

Cap.13.6. Quoniam Dominus in generatione iuſta eſt. 24.2.d.

32.6. Verbo Domini cæli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorum. 132.1.c.

113.2. Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius, Iſrael poteſtas eius. 11.1.c.

118.109. Anima mea in manibus meis. 167.1.c.

125.1. In conuertendo Dominus captiuitatem Sion facti ſumus ſicut conſolati. 12.2.b.

EX ECCLESIASTE.

Cap.1.1. Ego Eccleſiaſtes fui rex. 70.1.c.

EX ECCLESIASTICO.

Cap.7.8. Calumnia conturbat ſapientem. 69.1.a.

30.8. Equus indomitus euadit durus, & filius remiſſus euadet præceps. 127.2.c.M.

EX ISAIA.

Cap.48.1. Audite hæc domus Iacob, qui vocamini nomine Iſrael, & de aquis Iuda exiſtis. 11.1.c.

66.8. Nunquid parturiet terra in vna die, quia parturiuit & peperit Sion. 24.2.c.

EX DANIELE.

Cap.11.v.33.& 35. Et de eruditis ruent vt conflentur & eligantur & dealbentur vſque ad tempus præfinitum. 12.2.a.M.

EX HABACVC.

Cap.1.16. Propterea immolauit ſagenæ ſuæ & immolauit reti ſuo. 137.2.a.M.

EX S. MATTHÆO.

Cap.6.34. Sufficit diei malitia ſua. 31.2.b.

EX S. LVCA.

Cap.2.1. Exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. 8.2.b.

22.25. Reges gentium dominantur eorum, & qui poteſtatem habent ſuper eos benefici vocantur. 119.1.c.

EX S. IOANNE.

Cap.4.17. Bene dixiſti quia non habeo virum. 24.2.c.

EX EPIST. AD ROMANOS.

Cap.12.19. Non vos defendentes. 101.2.c.

AD HEBRÆOS.

Cap.11.v.34. Alij autem diſtenti ſunt. 103.1.a.M.

INDEX RERVM.

ET

VERBORVM

MEMORABILIVM,

QVÆ HIS

COMMENTARIIS

CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, ſecundus columnam innuit, littera additæ reſpondent litteris intercolumnalibus; ſicubi vnicus tantùm eſt numerus, eum ad priorem referri ſignum eſt.

A*bbreviatoris hiſtoriæ officium.* 261. 2.*b.c.*

Aber *vocabatur ſecundus* 7. *fratrum Machabæorum.* 277.1.*a.* *vide in verbo* Fratrum Machabæorum.

Abimelech Sichimorum tyrannus à fœmina occiſus. 124. 1.*d.*

Abra eſt nomen commune ſignificans ancillam, non autem proprium ancillæ Iudith. 114.2.*a.* *eius etymon. ibid.*

Abraham eò quòd nollet adorare ignem multas afflictiones paſſus eſt à Chaldæis. 47.1.*c.* *vnde probatur fuiſſe maiorem Melchiſedecho.* 53.2.*d.*

Abrahæ actus obedientiæ & oblationis Iſaac æſtimatus eſt à Deo eſſe actus magnæ iuſtitiæ 189.1.*a.*

Abſtinentia à carnibus ſeruata. 275.1.*c.d.*2.*a.* & *ſeqq.*

Abſtinentia eſt funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat. 86.1.*b.* *vide* Ieiunium.

SS. *Abundij & Abundantij martyrum ſacra lipſana ſub Greg. XIII. Pont. ad domum profeſſam Soc. Ieſu Romæ tranſlata.* 186.1.*c.*

Accubitus veterum forma. 137.1.*c.*

Accuſatoribus, & accuſationibus non facilè credendum. 171.1.*a.*

Achas, *nomen quinti è fratribus Mach.* 277.1.*a.* *vide in v.* Fratrum Machab.

Achiacharus nepos Tobiæ ſenioris. 64.2.*b.* *ab Amano quodam in famæ & vitæ diſcrimen coniectus.* 99.1.*b.c.*

Achior quis. 64.2.*b.* *magnificans potentiam Dei Iſrael bilem mouet Holoferni, ab eoq; morti deſtinatur.* 107.1.*b.c.* & *ſeqq.* *cur eum Hebræi non adhibuerint ſuis conſilijs.* 109.2.*a.* *ob factum Iudith relicto gentiliſmo fit Iudæus.* 127. 2.*a.*

Acies inſtructa dum ad congreſſum venimus quid obſeruandum. 218.2.*d.* *acies in cælo viſæ imminentis belli prognoſtica.* 271.*a.b.c.*

Acquieſcentes Romanis ad magnos honores & opes euehebantur. 214.2.*b*

Actus externus in ſe non eſt liber ſed libertatem ſuam trahit ab interno actu bono vel malo. 298.2.*a*

Adam cur rebus indiderit nomina naturæ earum oppoſita. 9.2.*a*

Adar menſis duodecimus & vltimus Hebræorum reſpondet noſtro partim Februario, partim Martio. 19.2.*c,* 158.1.*a.*

Adar menſis Iudæorum reſpondet noſtro Februario. 312. 1.*a.*

Addus ciuitas vbi ſita. 239.1.*a.*

Adoleſcentium coniunctio licet improba ad filiorum procreationem, non tamen eſt differenda vſque ad ætatem virilem. 63.1.*d.b.* *adoleſcentes ſobrietati ſtudeant.* 113.2.*a.b.*

Ador Phœniciæ vrbs à Ptolomæo Dor vel Dora dicta. 239.2.*b.*

Adorari pro Dijs multi reges voluêre. 146.1.*a.b.c*

Adorationis Perſica ritus. 146.1.*d.*

Aduerſarij præcipui Iudæorum in reædificanda Ieruſalem. 33.1.*a.*

in Aduerſis Deo gratias agere eſt actus heroica patientiæ & perfectionis. 66.2.*a.* *aduerſa non mouent virum fortem.* 91.2.*c.*

Aduerſa oſtendunt in colluctatione virtutem. 189.1.*a.*

Adulatorum atque hirundinum comparatio. 66.1.*a.*

Ædificare aliquando idem quod ornare, augere, amplificare. 257.1.*a.b.*

Ægritudo mentis ægritudinem parit carnis. 69.1.*a.* *ægrorum præſes eſt S. Raphael Archangelus.* 72.2.*b.*

Ægyptus olim abundabat Iudæis, cur. 252.1.*a.*2.*a.*

Æmilius Paulus quando Macedoniam Epirumq; Romanis ſubiecerit. 214.1.*b.*

Æquanimitas Tobiæ ſenioris erga vxorem ſibi multa improperantem. 74.1.*a*

Aër pellucidus & luce ſplendidus apparet candidus. 137. 1.*a.*

in Aëre equites viſi & armorum ſonitus aliaq; ſigna belli prognoſtica. 271.1.*a.b.* & *ſeqq.*

Ætas virilis apta coniugio. 63.1.*a.* *ſed ob cer-*

tas

tas rationes ea non eſt expectanda. ibid.b.

Æternum quandoque non abſolutam perpetuitatem, ſed reſpectiuam & limitatam ſignificat. 189.1.d.

Ætoli primi è Græcis cum Romanis bellarunt. 214.2.a.

Affectio animi per ſympathiam in corpus ſeſe diffundit. 69.1.a.

Affectus excæcat rationem. 76.1.c.

Agapen inſtruendi ritus & ratio in ſepultura defunctorum. 75.2.d. *eius deſcriptio prout poſt Euchariſtiam fieri ſolebat.* 109.2.b.c.

Agathocles Syracuſas obſidens quomodo in vrbe cœnauerit, vti comminatus fuerat. 120.2.c.

Ageſilaus rex Spartha rogatus quæ dos ducem belli maximè exornaret, quid reſponderit. 203.1.b. *item interrogatus qua ratione Dux pararetur gloria.* 219.1.d.

per Agnos benedictos qua ratione fugetur dæmon. 85.1.b.

Agon quinquennalis, quis. 267.2.d. *celebrabatur in honorem Herculis.* 268.1.c.

Alberti Ducis Auſtriæ de duce exercitus dictũ. 203.1.d.

Albugo oculorum Tobiæ ſenioris quid myſticè ſignificet. 90.1.a. *quis eam in oculis ſuis habere dicatur.* ibid.

Alcimus pſeudopontifex fuit apoſtata & proditor Iſraelis. 211.1.b.c. *hic inuidens Iudæ pontificatum, eundem petiit & obtinuit à Demetrio.* ibid. *accuſat Nicanorem apud regem.* ibid.2.a.306.2.b.c. *Ieruſalem fruſtra obſidet.* 218.1.a. *murum interiacentem inter atrium ſacerdotum & laicorum cur deſtruxerit.* 221.2.d.222.1.a. *& alia Prophetarum opera.* 222.1.b. *ſed Deus eum puniuit paralyſi.* ibid.c. *cur mutauerit nomen ſuum, cùm priùs vocaretur Ioacim.* ibid.c.d. *quo anno mortuus.* 222.1.d,2,a.

Alexander II. Pontifex vexilla benedicta miſit ad Hernibaldum, & VVilhelmum comitem Aquitaniæ. 311.1.c.

Alexander Magnus anno ſexto regni ſui occiſa Dario, Monarchiam Perſarum tranſtulit ad Græcos. 180.2.a. *cur Darium regno priuauerit.* 181.1.a. *voluit haberi Iouis filius.* ibid.1.b. *an prouincias ſuis diſtribuerit.* ibid.c. *fuit ſpeculum vanitatis.* 2.b. *cur Apelles eum pinxerit quaſi fulmen manu tenentem.* ibid. *eius cadauer manſit inſepultum ad triginta dies.* 2.c. *quadraginta millibus veteranorum proſtrauit Darium multis centenis millibus militum inſtructum.* 192.2.d. *quantis beneficiis Perſas à ſe victos affecerit.* 233.1.d. *non inultè irriſus fuit ab Arimaze Petram abſciſſam inſidente.* 293.2.d.294.1.a. *variæ de eodem gnomæ Philoſophorum ad funus ipſius accurrentium.* 181.2.b.c.

Alexander Magnus muros nouæ Alexãdriæ ad Tanaim per longitudinem ſtadiorum ſexaginta erexit ſpatio ſeptemdecim dierum. 41.1.b. *cur noluerit videre vxorem Darij à ſe captã.* 139.1.d. *eius ſuperbia.* 146.1.b.c.

Alexander Seuerus ne quid remuneratum relinqueret, munera quæcunq; conſuliſſet ſcriptis diligenter mandabat. 151.2.b.

Alexander Veles fratris ſui Antiochi Eupatoris necem vlturus Ptolemaidam occupat. 225.1.a.2.a. *cuius filius fuerit.* ibid.2.c.226.1.a. *regiis inſignibus ornat Ionatham ob auxilium ipſi præſtitũ.* 228.1.b.

Alexandria vrbs ſic dicta ab Alexandro. 36.2.c.

Alexandria ad Tanaim ſpatio ſeptemdecim dierum muro ſexaginta ſtadiorum cincta. 41.1.b.

Alienigenis cùm in vrbem vel aulam aſciſcerentur ſolebant Hebræi, Chaldæi & Perſæ mutare nomina & patria ſua gentis indere. 9.2.c.d. 142.2.b.

Alleluia vox laudis, exultationis & iubili, idem eſt quod laudate Dominum. 94.2.b.

Altare incenſi non fuit repertum cum igne ſacro ſub Nehemia. 208.1.a.b.

Amantium duorum in continentia & caſtitate viuentium exemplum. 74.1.b.

Amalthea quænam fingatur à Poëtis. 121.2.d.

Aman quidam in Achiacarum & Manaſſem impius, de quo græca in libro Tobiæ, quis. 96.1.b.c.

Aman & Vaſthi dæmonem, carnem & mundum repræſentant. 134.1.a. *Aman erat ſtirpe Amalecita, patriâ Macedo.* 145.1.a. *eum quaſi minorem Deum in terra voluit Aſſuerus adorari.* ibid.1.b.2.a. *eius ſuperbia & crudelitas.* 147.1.a.2.c. *ſortem adhibuit ex ſuperſtitione gentilium quæ eum decepit.* ibid.1.c.d. *cur crucem potius quam aliud tormentum parari iuſſerit.* 151.1.a. *omnem eius vindictam in ipſummet retorſit Deus.* 152.1.c.& ſeqq. *dolores maximos habuit in exaltatione Mardochæi.* ibid.2.b.c. *cur operuerint faciem eius.* 154.1.b.c. *vbi ſuſpenſus ſit, & quomodo.* 154.2.a. *eius ſeptuplex cataſtrophe.* 156.2.c.d. *cur vocetur Bugæus.* 164.1.b.c. *erat gente Macedo.* 171.1.b.

Amathites regio pars eſt Syriæ & confinis Iudææ. 237.1.a.b.

Ambitione internâ poſt in externam erupcâ reſpub. Romanorum peſſumyt. 215.1.a. *ambitio regnandi quam inhumana.* 231.1.a. *ea punita in Timotheo & ſuis.* 293.2.b.c.d. *ambitionis vis.* 269.1.a.b.

Ambitio regnandi nihil non molitur. 144.2.b. *ambitio eſt ambientium crux.* 150.2.c.

Ambitioſorum cum pueris papilionem ſequentibus comparatio. 150.2.c.d.

S. Ambroſius citat & probat librum quartum Eſdræ. 56.2.c.57.2.c. *ſcripſit librum de Tobia contra fœneratores.* 60.1.c. *cur ſuſtulerit ritum veterem parentandi defunctis.* 76.1.a.

S. Ambroſius iuſſit Ticinenſi Eccleſiæ ſeruare depoſitum contra Imperatoris reſcriptum. 263.2.b.

Ambroſius Spinola Oſtendã obſidens, per ſeptem integros menſes, dormiens veſtes nunquam exuit. 37.2.a.

Ameſtris vxor Xerxis, adeoq́ue Perſica, non fuit Eſther. 134.1.c. *eius crudelitas.* ibid.2.a.

ab Amico cruciari & affligi durius eſt quàm ab inimico. 38.a.b. *ab amicis etiam intimis maleficia & maledicta toleranda.* 67.2.c. *amicis etiam ſecreta conſilia celanda.* 91.1.b.c.

Amicitia gratuitam opem amico egenti præſtandam poſtulat. 215.2.c.

Amoris ſedes eſt iecur. 186.2.c.

Ammonitæ & Moabitæ quomodo non poſſent introire in eccleſiam Dei. 55.1.a. *& in cœtum populi Iſrael niſi cum diſpenſatione.* 127.2.b.

Amor amore pellitur, vt clauus clauo. 151.1.a.

Amphoræ ne ad conuiuia importarentur apud veteres Perſas lege cautum fuit. 137.2.d.

Anacharſis quatuor hauſtus aſſignans quomodo eos diſtinguat. 138.1.b.

Anael frater Tobiæ ſenioris quos filios habuerit. 61.2.a.

Analogiæ fontis & ſolis. 161.1.d.2.a.b.

per Aniani, cuius filium ſe nominat Raphael angelus quid intelligatur: varia ſignificat. 78.2.b.c. *fuit verè vnus æuo Tobiæ vir fidelis & pius Iſraelita Tobiæ cognitus.* 79.2.b.

Anchiſes Veneris ſe maritum iactauit. 254.2.d.

Ancillarum conuitia Dominis obiecta quantum has exruerint. 70.2.d. 71.1.a. *ancillas honoratas vocant Itali Cameriere.* 114.2.a. *ancillæ quibus comitata Eſther Darium iratum acceſſit, myſticè quæ.* 169.2.c.

ἀνδραγαθέω idem eſt quod viriliter ago &c. vnde & ἀνδραγαθίαι virilitates. 21.1.d.2.a.

Andronicus prorex Antiochiæ circumductus per vrbem eodem in loco occiditur vbi occiſus fuerat Onias. 269.1.d.2.a.

Angari dicebantur Perſici curſores; vnde angariare. 147:2.d.

Ange montes, qui. 103.2.a.

Angelorum nomina an ſint plura quàm illa tria Michael, Gabriel, Raphael. 57.1.d.2.a. *Angeli ſunt celerrimi.* 72.1.b. *eorum variæ hierarchiæ & ordines ac munia.* ibid.1.d. 2.a.b. *angeli cuſtodes ſunt ex infimo ordine.* 72.1.c.2.c. *mira eorum dignatio qua dignantur hominum curam gerere.* ibid.2.d. 73.1.a. 2.a. *ſunt creaturæ & quaſi filij Dei.* 77.2.a. 78.2.a.c. *in ſe non habent nomina, ſed ea ſortiuntur ratione miniſterij quod inter homines obeunt.* 78.1.c.2.a. *angelos cuſtodes eſſe ſingulis hominibus deputatos etiam creditum fuit æuo Tobiæ.* 79.2.c. *angelorum proprium eſt extricare.* 81.2.b.c. *quo ſenſu nobis concines & contribules dici queant.* 83.2.b. *Angelus cuſtos cuilibet homini ea beneficia præſtat quæ Raphael Tobiæ.* 91.1.a. *Angeli aſtant Deo ſeptupliciter.* 92.1.c.d. *diſtinguuntur in aſſiſtentes & miniſtrantes.* ibid.1.d. *Angeli boni ſignum eſt ſi poſt ſe relinquat quietem; mali, ſi horrorem.* 2.b.c. *Angelorum cibus eſt Deus.* 2.d. *multis Sanctis apparuere & direxere præſertim virgines.* 125.2.b. *quiſnam angelus ille qui direxit Iudith ad tantum facinus perpetrandum.* ibid. 2.b.c. *præſunt & adſunt Angeli ſanctis & caſtis heroica deſtinantibus.* 125.2.d. *accinuerunt B.Virgini Romæ* Regina cæli lætare. 150.1.c.

Angeli pro populo Dei dimicare conſueuerunt. 193.1.a. *pro Theodoſio Iun. contra Saracenos.* ibid.6. *ædem B.V. ex Palæſtina tranſtulerunt Lauretū.* 259.1.a. *apparuerunt Iudæ Machabæo.* 260.2.d. *& ſub ſpecie equi & equitis, ac duorum iuuenum Heliodoro.* 264.1.d.2.a. *pro Iuda & populo fideli dimicarunt.* 293.1.c. *probabile eſt eos preces noſtras perferre ad animas in purgatorio exiſtentes.* 310.1.d. 2.a.

Angelus eſt inuincibilis. 295.1.c. *ei nil eſt impenetrabile, nil impoſſibile &c.* ibid.2.a.

Angli olim ritum habebant conſecrandi milesem. 311.1.b.

Anguli porta vrbis Ieruſalem, quæ. 34.2.c.

Animas ſanctorum detineri in inferno in promptuariis donec impleatur numerus electorum Dei eſt error Vigilantij & Caluini, falſoque impingitur lib. quarto Eſdræ. 56.2.b.c. *animæ quanta ſit dignitas.* 72.2.d. *animas defunctorum vocabant gentiles præſides.* 75.2.d. *quid de anima in morte ſenſerit Plato.* 95.1.c. *animæ exituræ de corpore aliquando futura cognoſcunt.* ibid.d.

Anima naturaliter ad corpus propendet. 301.2.c. *eſt immortalis; hinc exigit corporis reſurrectionem.* ibid.

Animæ in purgatorio an orent pro nobis. 310.1.c.d. *an ſint inuocandæ.* ibid.

Anna vxor Tobiæ ſenioris maritum irridet, cur. 67.2.a.b.

Annales ſuos exactè conſcripſere Iudæi. 53.1.b. *item Perſæ.* 152.1.a.

Anni Græcorum iuxta quos ſingula Machabæorū acta conſignantur, vnde initium ſumſut. 174.2.d.182.1.b. *dupliciter computantur; ac proinde vocantur nunc Iudaici, Macedonici &c. nunc Syriaci, Chaldaici &c.* 296.1.c.d.2.a.306.1.a.

Annona quæ. 38.2.c.

Annulo donari à rege apud Perſas ſignum amicitiæ erat. 156.1.a.

Annus primus Cyri regis Perſarum quis hîc intelligendus. 6.1.b. *anni ſeptuaginta captiuitatis Babylonicæ diuerſimodè computantur.* 56.1.c.

Antichriſti typus fuit Antiochus Epiphanes. 182.1.a. 191.1.a.

Antigonus rex Macedoniæ filio roganti quando caſtra mouerent quid reſponderit. 91.1.c.

Antiochi à factis & victoriis cognominati ſunt Soteres, Epiphanes, Ceraunij &c. 186.1.c.d. *eorum ſucceſſio & punitio.* 240.2.a.b.247.1.a.b.& ſeqq.

Antiochia metropolis Syriæ, à Iuſtinian. dicta Theopolis, ſic appellata ab Antiocho, à quo condita. 208.2.c. *in ea primum ſedit S. Petrus, ibique primum fideles appellati ſunt Chriſtiani.* ibid.

Antiochis meretrix Antiochi, cuius cauſa tumultus. 269.1.b.c.

Antiochiſtæ collocarunt idolum Iouis Olympij in altari holocauſtorum. 198.2.d.

Antiochus Epiphanes, id eſt illuſtris: veriùs Epimanes, id eſt inſanus, cur ita dictus. 181.2.d.260.2.d. *fuit expreſſus typus & præcurſor Antichriſti.* 182.1.a.291.1.a. *hic obſes datus Romanis, clam Româ elapſus quando regnare cœperit.* 182.1.a. *bis intrauit Ægyptum, cur & quando.* 182.2.a.b. *iuſſus eſt per Romanos ex Ægypto recedere.* ibid.c. *quare in Iudæos vicinos caſtra mouit.* ibid.d. *voluit coli vt Deus.* 183.1.d.2.d. *quibus de cauſis Iudæos ſibi ſuſpectos habuerit, & ex illis occiderit octoginta millia.* 272 1.a.b.c. *morbis corripitur.* 189.2.a.b. *ſerò pœnitet, ſed ſimulatè.* 190.1.b.c. *licet verè pœnituiſſet, non tamen fuiſſet exauditus.* ibid.d. *fit ſupplex Iudæis.* 174.b.c.& ſeqq. *vbi & quando mortuus.* 206.1.a.b.290.1.c. 291.1.a. *totam eius ſtirpem Deus ſuſtulit.* 240.2.b.c. *cur vocet Lyſiam tutorem ſuum, fratrem.* 296.2.b.c. *cur à Lyſia vocetur pater.* ibid.b.

Antiochus Eupator pacem cum Iudæis init, eamq; citò ruptam iterum renouat. 208.2.c. *vix biennium regnauit.* 211.1.a. *occiſus eſt à Demetrio.* 210.1.a.& ſeqq. 211.1.a. *Bethſuram deditione capit.* 304.1.a. *ſuperatus bello à Iuda cum eo pacem init & honoribus auget.* ibid.b.2.a.

Antiochus Gryphus Lunæ ſe maritū iactauit. 254.2.d.

Antiochi magni filij & nepotes per ducentos annos de Aſiæ imperio inter ſe certarunt. 174.1.c.d. *is victus à Scipione Aſiatico, obſidem dedit filium ſuum Antiochum Epiphanem.* 182.1.a. 210.1.a. *contra Romanos in aciem eduxit centum viginti elephantes.* 214.1.b.c. *factus eſt eis tributarius.* ibid.

Digitized by Google

ibid.c.d.

Antiochus Sedetes vnde ita cognominatus. 247.1.a. *propter inceſtum ſuis punitus.* ibid.b. *pacem cum Simone & Iudæis inire poſtulat, eiſque ampla priuilegia concedit.* ibid.c.d. *ſecundò obſidet Tryphonem in Doram.* 248.1.b. *multa Simoni Mach. conceſſa repetit.* ibid.d.2.a. *quomodo Deus fecerit eum ebullire de Perſide.* 254.1.c.d. & ſeqq. *de eius nece variæ ſententiæ.* ibid. 2.b. *ſuis occiſus in templo Naneæ.* 2.c.d. 255.1.a.b. *quo prætextu templum expilare cogitauerit.* 254.2.d.

Antipatrida olim vrbs in tribu Manaſſe, nunc illa eſt Aſſur dicta. 211.2.b.

Antiſtrophæ virtutes Tobiæ & Iob. 68.1.a.2.a. *item Beatæ Virginis Mariæ & Iudith.* 124.2.c.d. & ſeqq.

S. Antonius Patauinus à Pontifice vocatus fuit Arca teſtamenti, eò quod totam S. Scripturam calluerit. 4.1.d.

S. Antonius ſolus dæmonum conflictum non fugiebat, ſed omnes ad duellum prouocabat. 218.2.b.c.

Antropomorphitæ cenſuerunt Deum habere corpus. 17.2.a.

Apollo Delphicus quomodò illuſerit Pyrrho eum de victoria conſulenti. 119.1.b.

Apollinis fanum in Daphne. 269.1.b.

Apollonius dux Cæleſyriæ à Demetrio conſtitutus, cognominatus eſt Deus. 228.1.d. *eius nomines fuerunt varij.* ibid.d.2.a. *cæſus eſt à Ionatha & Simone.* 228.2.d. 229.1.a. *prodidit Seleuco theſauros templi.* 263.2.b.

Apollonius miſſus ab Ant. Epiph. ad affligendum Iudæos, quis. 272.2.a.b.

Apoſtolorum Principes cur permiſerit Deus indignè à Nerone occidi. 220.1.d.

Apotheoſis, ſiue inter Deos relatio, fiebat olim in funere regum & Imperatorum. 296.2.b.

Aqua ſalſuginoſa in areis lacubuſque collecta dureſcit. 233.1.a. *aqua craſſa tempore Nehemiæ in ignem verſa.* 256.2.a. & ſeqq. 257.1.a. *aquam vino miſtam bibere cur ſanum.* 312.2.b.c.

Aquarum porta vrbis Ieruſalem verſus Orientem à collectione aquarum ſic dicta. 34.2.b. *per aquam luſtralem quomodo fugetur dæmon.* 85.1.b. *aquam & terram præbere, eſt ſeruire.* 303.1.a. *per aquam ſignificatur tribulatio; vnde paradoxum illud ex aquis ſol.* 161.2.c.

S. Aquilinus pontifex Ebroicenſis petiuit ab æterna luce vt ſibi mortalia oculorum lumina clauderet. 66.2.d.

Arabes, licet feri & barbari etiam tuentur ſepulchra patrum & ducum ſuorum. 32.1.a.b. *apium hortenſe vocant Carſs, quod idem eſt cum hebr. carpas.* 137.1.a. *etiamnum reges ipſorum magnam turbam vxorum habent.* 144.1.c.

Arabes græcè vocantur Nomades, quare. 299.2.b.

Arbaces Mediæ præfectus cur rebellarit Sardanapalo regi ſuo. 98.2.c. *ab Arbace primo Mediæ rege ceteri nomen ſuum acceperunt & cognominati Arbacidæ.* 99.2.a.

Aræ & templa idolorum à Chriſtianis vſque ad tempora S. Gregorij diruebantur; poſt expiabantur. 498.2.c.d.

Arca teſtamenti an fuerit in ſecundo templo reædificato poſt reditum è Babylone. 198.1.b. 259.2.d. *hanc ex templo abſtulit & abſcondit Ieremias.* ibid. *eius depoſitio in monte Nebo.* 259.1.a.b.c. *an fuerit inuenta cum igne ſacro.* ibid.d.2.a.b.

apparebit in fine mundi. ibid.2.c.

Architecti cum hiſtorico comparatio. 261.2.b.

Arcturum per dæmonem incubum ferunt progenitum. 72.1.d.

Ardor in militibus à ducibus excitandus. 295.2.a.

Areth *dictus ſextus fratrum Mach.* 277.1.a. *vide in v.* Fratrum Machabæorum.

Argentum à bello victis per iter ſpargi ſolitum, cur. 197.2.b.

Argentifodinæ fuere olim in Hiſpania feraciſſimæ, & etiamnum eſſe teſtantur aliqui. 213.2.a.

Argumentum libri primi & ſecundi Machabæorū. 173.1.b. & ſeqq. *item tertij & quarti.* 313.1.b. & ſeqq.

Argumenta omnium horum librorum quaſi in ſynopſi collecta. 1. & 2. *argumentum libri Tobiæ.* 59.1.b. *libri Iudith.* 97.1.c.

Ariarathes rex Cappadociæ. 248.1.a.

Arimazes Sogdianus irridens Alexandrum M. quomodo ab eo tractatus. 293.2.d. & ſeqq.

Ariſtobulus Ioannis Hyrcani filius eiuſq. poſteri an fuerint veri Reges. 2.2.a.b. *hic nomen regis primus aſſumpſit.* 250.1.c. 253.2.a. *matrem & fratrem occidit.* 253.2.a.

Ariſtobulus magiſter Ptolemæi regis, quis. 253.2.c.d.

Arma ab ethnicis ducibus inter Deos relata. 309.2.a. *arma & vexilla benedicendi mos.* 310.2.d. 139.1.a. & ſeqq.

Arma iuſtitiæ quibus quemlibet fidelem communit Apoſtolus. 26.2.b.c. *arma Chriſtianorum quæ.* 106.1.a. *arma ſpiritualia Iudith quibus obtruncauit Holofernem.* 114.2.b.c.

Arphaxad rex Medorum qua occaſione excuſſerit iugum Xerxis & Perſarum. 98.1.c.2.b. *eius etymon.* 99.2.a. *an ipſe ædificauerit Ecbatanam, & quomodo.* ibid.1.a.2.a. *expugnatur & iaculis confoditur à Nabuchodonoſore.* 101.1.a.b.

Arſaces rex Parthorum Demetrium cecidit & cepit. 243.1.a.b.

Arſinoe ſororis Philopatoris in prælio inſigne factum. 313.1.b.

Artabanus monet Xerxem in tot copiis ſuis exultantem. 101.1.c. 116.2.a.

Artaxerxes, de quo primus Eſdræ cap. 6. v. 14. quis. 19.1.c. & ſeqq.

Artaxerxes erat nomen commune regum Perſarum. 163.1.a. *eius etyma.* 19.2.b. 136.1.a.

Ab Artaxerxe Longimano incipiunt ſeptuaginta hebdomades Danielis. 5.1.d. 21.1.a. 31.1.a. *cur tam beneuolus fuerit Iudæis.* ibid. *cur voluerit Nehemiam eſſe ſuum pincernam.* 31.1.b. *quas pœnas ducibus qui deliquiſſent ſtatuerit.* 134.2.b. *ſub eo non contigit hiſtoria Eſther.* 141.2.c.

Arx Sion quando à Iuda Machab. obſeſſa, quando capta. 198.1.b.c. 206.2.b.

per Aſaramel quid ſignificetur. 244.2.c.d.

Aſar erat nomen commune regum Aſſyriorum. 101.1.a.

Aſarhaddon, quis. 101.1.c.d.

Aſopera vox græca quid ſignificat & vnde deriuetur. 157.2.a.b.

Aſdrubalis præfecti Carthaginis à Scipione obſeſſæ factum. 287.1.c.

Aſmodæus quis. 70.1.b. *eſt dæmon exagitans homines ad libidinem ac ſuperatos malè mulctans.* ibid.c. *cur vocetur aſmodæus.* 2.a.b.c. *eſt rex*

dæmonum & præſes luxuriæ. 72.2.d. 79.1.b. quibus modis & quamdiu religatus fuerit in deſerto. 85.2.b.c.& ſeq.

Aſpectus mulierum quàm ſit periculoſus & pernicioſus. 118.1.b.2.a. aſpectus virorum mulieribus interdictus. 139.2.a.

Aſpicere tranquille eſt quieſcere. 261.1.a.

ab Aſſamonæo auo vel abauo Mathathiæ, Machabæi dicti ſunt Aſſamonæi. 174.1.d.2.a. Aſſamonæi idem eſt quod Optimates. ibid.2.a. quando & quo deſierit Aſſamonæorum ſtirps. 250.2.c.

Aſſeſſor iuris olim & etiamnum iudicibus & prætoribus adiungi ſolitus. 50.2.a.

Aſidæi qui. 187.2.d. an ita dicti ab aſſiduitate, quaſi aſſidui in Dei cultu. ibid. an ſint ijdem qui Eſſeni. 188.1.a. fuere addicti bello, non choro. ibid. fuerunt milites belli ſacri. 1.b. & præcipui ſub Iuda Machabæo. ibid.c. vnde vocentur Aſidæi. 188.1.c. eſt vox Hebræa. ibid.1.a. fuerunt viri honorati & primarij in Iſraël. 1.c. cæſi ſunt ab Alcimo pſeudopontifice. 211.1.c. de his vaticinatus eſt Dauid pſal. 18.v.2. ibid.d.

Aſſumptio B.Virginis in cælum myſticè repræſentata per aſſumptionem Eſtheris ad cubiculum Aſſueri. 143.2.d.144.1.a.

Aſtare Deo ſeptupliciter poteſt intelligi. 92.1.c.d. non ſolum ſignificat eſſe in cælis, ſed inſuper in miniſterio quandam principalitatem. ibid.2.a.

Aſtarte ſiue Venus, Dea Syrorum. 267.1.a.

Aſtra quando & vnde dicantur egredi. 36.2.c.

Aſſuerus nomen commune regum Perſarum & Babyloniorum. 15.1.b. 163.1.a. eius etymon. 15.1.b. 96.2.b. Hebraicè & Chald. idem eſt quod magnum caput. 138.2.a.

Aſſuerus qui cum Nabuchodonoſor Niniuen deſtruxit quis. 96.2.b.

Aſſuerus maritus Eſther myſticè deſignat Chriſtũ. 134.1.a. 138.2.a.b. quis ille fuerit. 134.1.c.2.a.b. probabiliter fuit Darius Hyſtaſpis. 2.c.135.1.a.b. & ſeqq. ſuſpicatur Amanum velle Eſtherem opprimere, cur. 154.1.b. erat in tributa propenſus. 160.1.b. ferox ac cholericus. 169.1.c.d. ſed manſuefactus ad aſpectum collabentis reginæ.ibid.2.a.b. vide Darius, Hyſtaſpis.

Aſſyria quomodo ſita reſpectu Iudææ. 131.1.b.

Aſſyriorũ corruptiſſimi & impuriſſimi mores. 122.1.b. eorum principes in quantum ſuam grauitatem ſeruarent. 127.2.c.

Atergate ſuit Dea Syrorum, alio nomine Decreto vocata. 300.1.c.d.

Athei Duces ſua arma faciunt numina. 309.1.a.2.a.

Athenienſes capite mulctarunt Themagoram, cur. 146.2.a.

Atherſata idem eſt quod pincerna regis, eius etymon.12.1.a. ita vocatus eſt Nehemias vnde. 44.2.a.b. non eſt nomen Hebræum, ſed Chaldæum. ibid.b.

Athletæ in Olympicis certaturi caſtos ſe ſeruabant, cur. 129.1.c.

Atoſſa vxor Darij Hyſtaſpis eadem videtur cum Hadaſa, quæ eſt Eſther. 135.1.a.141.2.b.

Atrium ſacerdotum & atrium laicorum quomodo diſtinguebantur. 222.1.a.

Attalus Pergami rex moriens populum Rom. ſcripſit heredem. 248.1.a.

Attila rex Hunnorum S.Lupo quærenti quis eſſet? reſpondit ſe eſſe flagellum Dei. 188.2.c.

Attila rex Hunnorum fuit flagellum Dei. 120.1.d. ſpe totius orbis obtinendi deuorabat imperium; ſed tandem à Deo per feminam occiſus eſt, 124.1.d.

Auaritia iudicum pecuniis ſe corrumpi ſinentium. 269.1.c.

Auctor libri 1.& 2.Machabæorum. 173.1.c.2.a.b. alius eſt primi, alius ſecundi. 245.2.a.261.1.b.c. 303.1.a.312.1.c.

Auctor Canonicus citans dicta alicuius auctoris prophani facit ea canonica. 261.1.b.c.

Auctor libri primi & ſecundi Eſdræ quis. 3.1.b. auctor libri Tobiæ eſt ipſe Tobias. 61.2.a. libri Eſther Mardochæus. 159.1.d.2.a.

Audacia aduerſus hoſtes dos maximè exornans belli ducem. 203.1.b.c.

S.Audomarus ægrè tulit ſibi viſum diu amiſſum per S. Vedaſtum eſſe reſtitutum. 66.2.c.

Aues fuerunt primum viuens animal creatum à Deo. 57.1.a. quælibet aues ſubinde à Latinis nominantur paſſeres. 65.2.b.

Auguſti Imp. frugalitas. 137.2.b.c.

S. Auguſtini aureum dogma de ſenectute & pueritia. 62.2.b.

ab Aula ſe tempeſtiuè ante caſum abducendum. 154.2.c.

Aulici reſpiciunt ſemper ad ſolem orientem vt vulgò dicitur. 128.1.d.

Aurum per iter ſpargi ſolitum à bello victis, cur. 197.2.b. aurum reges Perſarum voluerunt ſibi eſſe proprium. 233.2.d. auri libra valet centum aureos. 244.1.c. auro iudices corrupti. 269.2.c. aurum pretioſiſſimum repræſentat nobis Deum. 310.2.d.

Aurifodinæ olim in Hiſpania fuere feraciſſimæ: & etiamnum eſſe multi teſtantur. 213.2.a.

Axioma Ducis cuiuſdam de generoſo milite. 219.2.d.

Azarias quem ſe vocat S.Raphael angelus, quis. 78.1.c.2.a.b. variæ nominis verſiones. 2.b. Azarias fuit Ieſus Chriſtus & Apoſtoli. ibid.2.c. apud Hebræos fuit nomen magnum, ideoq; magnorum regum, principum, pontificum &c. 79.1.a.b. eſt nomen non tam proprium quàm appellatiuum. ibid.2.a. verè auo Tobiæ fuit Azarias filius Ananiæ. 2.b.

B Littera ſubinde commutatur cum g. 164.1.c.2.a.

Baaras radix à Salomone oſtenſa an habeat virtutẽ expellendi dæmonem, & quomodo. 85.1.b.c. olet magiam. 2.a. varia de eâ commenta. ibid.2.a.

S. Babylas martyr ſepultus in Daphne. 269.1.d.

Bacchanalia feſta quomodo celebrari ſolita. 274.1.d.

Bacchides à Demetrio cum copiis miſſus contra Iudam. 211.1.c. Ieruſalem fruſtra obſidet. 218.1.a. ipſi contra Iudam Mach. victoria ceſſit ſed cruenta & pudenda. 219.1.a.b. cautè ictum Ionathæ declinauit. 221.1.d.2.a.b. Bethbeſſen fruſtra obſedit cæſo Odare duce ſuo. 222.2.b.c.d. hinc iram vertit in apoſtatas Iudæos. 223.1.a. pacem cum Ionatha facit. ibid.2.a.

Bacchus cur dictus Liber. 224.1.d.2.a. hunc Græci fingebant è femore Iouis natum. ibid.2.a. cur dictus thyrſigerus. 292.2.b.

Bagao nomen commune Perſis ſignificans eunuchum. 122.1.a.

Bagoas eunuchus nequiſſimus Alexandri magni. 122.1.b.

Babes ſymbolum & omen eſt victoria. 240.2.d. *eius etymon.* 241.1.a.b.
Baliſta quod genus armorum. 208.2.a.
Baptiſmus eſt profeſſio chriſtianiſmi & legis euangelicæ. 127.2.a.
Barbarorum omnium vitium commune miſceri cum matre, filia, ſorore &c. 122.1.c.
ad Baſcaman occiditur Ionathas cum filijs à Tryphone. 249.1.b.c.
Baſilica græcè eſt domus regis. 150.1.a.
S. Baſilius laudatus quod corruptos academiæ Athenienſis mores deuitarit. 62.2.c.
Baſilij Imp. ad Leonem filium inſigne monitum. 87.1.b.
Bean eſt ciuitas Amorrhæorum. 202.1.a.
Beatitudo cæleſtis per eccleſiam triumphantem ex ſapphiro & ſmaragdo fabricandam ſignificata. 94.2.a.
Beelteem an ſit nomen officij ſignificans præfectum rationis. 15.2.b.
in Belgio nuper portenta in cælo oſtenſa quid præſignificarint. 271.2.a.
Bellatores aliquot eximij quia procero & valido corpore æquè ac animo. 192.1.c.
Bello victi ſpargunt aurum vt effugiant, hoſtemq́ue inſequentem morentur. 197.2.b *belli ſacri contra Turcas & hæreticos quanta vis.* 220.1.a. *belli ducum magnanimorum aliquot exempla.* 234.2.b.c.d. *belli prognoſtica.* 271.1.a.b.c. & ſeqq. *bellum irreconciliabile geſſerunt aliqui.* 287.1.b.c. *tale vnuſquiſq; gerat cum Lucifero, carne & mundo.* ibid.c.
Belli cauſa, ſuperbia & dominandi libido multis extitit. 100.1.b.
Belma vrbs ad radices montis in quo ſita Bethulia. 110.2.a.111.1.a.
S. Benedicti virga formidabilis dæmoni. 85.2.a.b. *in Regula ſua quid de hoſpitibus ſtatuat.* 89.1.b.
Benedictio portarum & murorum vrbium à priſcis fieri ſolita. 34.1.a.b.& ſeqq.
Benedictionis armorum & vexillorum mos & ritus. 310.2.d.311.1.a.& ſeqq. *item Crucis & exercituum.* 311.1.c.d. *& militum.* 1.b.
Beneficia ingentia duodecim promittit Demetrius Ionathæ ſi ſuas partes ſequi velit. 227.1.d.2.a.
Beneficiorum in reges collatorum memoria exactè ſeruata. 152.1.a.
Beneficia ſeptem à Raphaele Archangelo Tobiæ filio præſtita. 91.1.a.
Beniamin vocabatur vna è portis vrbis Ieruſalem Aquilonem verſus. 34.2.b.
S. Bernardus Claræuallenſis mulierem dæmone incubo liberat, 82.2.a.
Berzellai ſacerdos cur à ſacerdotio reiectus. 11.2.d. *prohibetur comedere de victimis oblatis.* 12.1.b.
Beth littera hebraica ſæpe commutatur cum mem, & contrà. 19.1.a.
Bethbeſſe ciuitas tribus Beniamin fruſtra obſidetur à Bacchide. 222.2.b.c.
Bethdagon cum omnibus idololatris concrematum. 229.1.a.
Bethſan poſtea dicta eſt Scythopolis. 237.1.d.
Bethſura fuit munitio extructa à Iuda Machab. contra Idumæos. 194.1.a.2.a. *hebraicè idem eſt quod domus rupis.* ibid.2.a.303.2.d. *capitur ab Antiocho.* 208.1.c. *quantum diſtet à Ieruſalem.* 303.2.d.
Bethulia vrbs Galilææ vbi ſita: hebraicè idem eſt quod virginitas Dei. 109.1.a. *licet eſſet propria tribus Zabulon, tamen tribus Iuda eam ſibi vendicauit.* ibid.b. *Bethulia hebraicè ſignificat virginitatem.* 133.1.b.
Bias circumſeſſus ab Iphicrate, rogatus quid eo articulo agendum foret quid reſponderit. 219.1.d.
ad Bibendum aliquem cogere eſt contra naturam. 137.2.d.138.1.a. *bibere ad ſanitatem & ad id cogere eſt tyrannicum.* 138.1.a.b.c.
Bibliothecæ variæ erectæ. 260.1.d.
Bidentalia quæ nominarent Romani. 257.2.b.
S. Blanca quid filio ſuo S. Ludouico crebrò inculcaret. 63.1.b.c.
Blaſphemia Nittekeri dicentis Angelum Raphaelē fuiſſe mentitum. 78.1.c.
Blaſphemia punita in Nicanore. 211.2.c.d.212.2.a.
Boleſlaus II. triplici tumens victoriâ à Friderico rege Boëmiæ victus. 197.2.a.
Bonum ſignificat tam bonitatem & honeſtatem virtutis quam iucunditatem & felicitatem. 31.2.b. *bonum eſſe inter malos immenſi eſt præconij.* 62.1.c. *bona matrimonij tria.* 83.1.a.
Boſor erat vrbs Moab vltra Iordanem ſita in tribu Ruben. 202.1.d.
Breuiloquentia à multis commendata. 261.1.d.2.a.
S. Bruno ſeceſſit in montes Carthuſiæ ibiq; Carthuſianorum ordinem inſtituit. 272.2.c.
Bugæus nomen poteſt ſumi vel vt proprium & patronymicum. 164.1.c. *vel vt appellatiuum.* 2.a.

CAnonicus auctor citans dicta alicus prophani facit ea canonica. 261.1.b.c.
Cadauer Alexandri magni manſit inſepultum ad triginta dies ob Principum diſſidia. 181.2.c.
S. Cæciliam cum S. Valeriano ſponſo ad caſtitatem direxit angelus. 125.2.b.
Cæcilius Poëta coæuus Iudæ, Ionathæ & Simoni Machabæis. 174.2.c.
Cæcitas à viris ſanctis expetita & amata. 66.2.b.c.d. *illa non turbauit Tobiam ſeniorem.* 69.1.a. *fuit curata naturaliter per fel in Tobia.* 89.2.b.
Cæcorum Deum laudantium exempla. 66.2.b.c.
Cælibatus commendatur exemplo Iudith. 132.2.c.
Cæneus haſtam ſuam inter Deos numerari iuſſit. 309.2.a.
Cæſar erat nomen commune regum Romanorū, 15.1.b.
Caius Caligula voluit coli vt Deus. 146.1.d.
Calabria dicta eſt magna Græcia. 164.2.c.
in Calamitate publica publicè orandum ac pœnitendum. 105.2.b.c. *ob calamitates olim totus populus peruigilabat in templo.* 109.2.d. *doloris ſigna varia in calamitate fieri ſolita.* 167.1.a.
Calendæ vnde dictæ. 183.2.b.
Callionymi piſcis deſcriptio. 80.1.c. *abundat felle quod valet ad albugines ex oculis extergendas alioq; nomine vocatur vranoſcopos.* ibid.2.a. *eſt vorax & ſtolidus.* 2.c. *an cor ipſius fuget dæmones & qua vi.* 81.1.a.b.& ſeqq.
Calumnia vxoris turbauit Tobiam ſeniorem. 69.1.a.& *ancillæ Saram filiam Raguelis, ac S. Monicam.* 70.2.d.71.1.a.b.
Cambyſes Cyri filius fabricam templi à patre permiſſam impediuit. 5.1.d.14.2.b.134.2.a.b. *patre apud Lydos & Maſſagetas occupato, domi rebus imperij præerat:* 5.1.a. *Chaldaicè vocabatur Aſſuerus: Perſicè verò Artaxerxes.* ibid.1.b.c. *fuit Iudæorum hoſtis & parricida: quomodo à Deo punitus.* ibid.2.a. *monitus à Prexaſpe vno*

ô chariſſimus vt parcius biberes, quàm ingratusq́; fuerit monitori. 154.1.a.
Campanæ ab Eccleſia benedictæ quâ vi fugent dæmonem, procellas & tempeſtates excitantem. 85.1.b.
Candaules rex Sardorum quo pacto occiſus à Gyge. 139.1.a.
Candelabri aurei effigies cernitur Romæ in arcu triumphali Titi. 259.2.c.
Candidas veſtes olim induebant in diebus feſtis & lætis. 156.1.d.2.a.
Candor cum quo Angeli apparent quid ſignificaret. 295.1.c.
Canis Tobiæ præcurrens Doctores exprimit Eccleſiæ. 89.1.b.2.a.
Cannenſis cladis Romanorum quæ cauſa. 214.2.d
Cantatrices adhibebantur templo ad laicas cantiones. 12.2.a.
Cantores templo adhibebantur ad canendos Pſalmos. 12.2.a.
Capaneus enſem ſuum numen fecit. 309.2.a.
Capillos alicui euellere magnæ eſt ignominiæ. 55.2.b. hos ſibi ipſis lacerabant veteres in calamitate conſtituti. 167.1.a.
Caporioni, qui ſunt præfecti regionum vrbis Romæ, quod munus & auctoritas. 35.2.a.
Capite duci exercitus amputato percelluntur milites, probatur exemplis. 127.1.c.d. caput nonnullæ hodie ita ornant & attollunt vt turrigeræ videantur. 167.2.d.
Captiuitas Hebræorum duplex. 3.1.a. de poſteriori agitur hîc in lib. Eſdræ. ibid. captiuitas Babylonica fuit celeberrima & vniuerſalis. 107.2.b.
Capuanæ deliciæ perdiderunt Hannibalem. 233.1.b.
Caput Nicanoris in prælio amputatum, vti & aliorum, contra Ieruſalem ſuſpenſum. 212.2.a
Carbaſinus color eſt candidus à carbaſo. 137.1.a.
Carbaſum eſt linum miræ tenuitatis & candicãs. 137.1.a.
Carſs Arabicè, eſt idem quod hebraicum carpas ſiue apium hortenſe, 137.1.a.
Carnion locus munitus ad quem egreſſus eſt Iudas, quis. 300.1.a.b. & ſeqq.
Carnem porcinam qui comedere recuſant excarnificantur. 275.1.b.c. & ſeqq.
Carolus Magnus quater Romam adijt, cur. 29.1.a.2.a. quando creatus & coronatus ſit Imperator. ibid.2.a.
Carolus Magnus vaſto validoq́; fuit corpore æquè ac animo. 192.1.a.
Carpaſinus color eſt viridis. 137.1.a.b.
Carthuſiani ex voto abſtinentes carnibus mori malunt quam ijs veſci. 187.2.c.275.2.b.
S. Caſimirus mori maluit quàm virginitatem perdere. 275.2.c.
Caſleu menſis Hebræorum reſpondebat noſtro Nouembri. 183.2.b.199.1.c.
Caſleu menſis Hebræorum reſpondet noſtro partim Nouembri partim Decembri. 29.1.b.
Caſphin vrbs vbi ſita. 299.2.b.
Caſtitas veræ religionis comes. 182.1.d. ea exactè ſeruata. 275.2.c.
Caſtitatis præſes eſt Raphael Archangelus. 72.2.d. caſtitatis coniugum reſeruatæ exemplum. 74.1.b. caſtitas etiam in coniugio ſeruanda. 84.1.b. caſtitas eſt funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat. 86.1.b. caſtitas morti prælata. 113.1.b.c. eſt cauſa fortitudinis. 129.1.b.c. caſtitas Iudith quàm fuerit eximia. 129.2.a.
Caſtor quo pacto è venatorum manibus elapſus. 197.2.c.
Caſtorum præſes eſt ſanctus Raphael Archangelus. 72.2.d.
Caſſidula eſt parua pera, vel parua caſſis. 85.1.a.
Caſtra ſine duce quaſi populus ſine rege. 127.2.d.
Catalogus populi redeuntis è Babylone deſcriptus ab Eſdra quomodo diuerſus ab eo quem deſcripſit Nehemias. 43.1.a. & catalogus donariorum ad fabricam oblatorum. ibid.2.a.
Cataſtrophe ſeptuplex in tragædia Amani. 156.2.c.d.
Catholici in Anglia, Scotia & Saxonia in quo imitentur Tobiam ſeniorem. 62.1.c.
Cato arenas Lybicas primus ingrediens milites ad ſe ſequendum animauit. 203.1.c.d.
Cato Romanorum ſapientiſſimus quo pacto ſeipſum occiderit. 307.2.c.
Catuli leonum latrante ſtomacho rugiunt. 192.1.d.
Cauda canis Tobiæ finem bonæ operationis inſinuat. 89.2.a.
Celeritas dos vna Ducis. 162.2.a.
Cendebæus dux maritimus. 248.2.d.250.1.a.2.a cæditur à Ioanno Simonis Mach. filio. 250.1.b.
Centeſima vſura quæ. 38.1.c.
per Cereos benedictos quomodo fugetur dæmon. 85.1.b.
Cethim eſt Cyprus & Macedonia. 280.1.a.
Chaldæi an omnes libros veteris teſtamenti cum templo exuſſerint. 4.1.a.d.2.a. ſolebant alienigenis ac præſertim Hebræis cùm in vrbem vel aulam aſciſcerentur mutare nomina. 142.2.b.
Chaldæa cur hic vocetur Perſia. 255.1.d.
Chaldæi milites vtebantur purpura ad tegendum vulnera. 197.2.d.198.1.a
Characa locus quidam in Iudæa munitus, ſic dictus à χάραξ. 299.2.d.
Charan ſiue Haran vrbs ſita in Meſopotamia. 89.1.a.
Charitas Iudæ Machabæi. 303.2.b.187.2.c.d.288.1.a.
Charitas per catachreſin ſubinde accipitur pro amore illicito. 115.2.b. charitas Nehemiæ aliorumq́; ducum & præſidum in ciues ſuos. 39.1.b. item Tobiæ ſenioris in ſuos. 63.1.b.c.d. & Eſtheris in populum ſuum. 149.1.a charitas Chriſti in nos repræſentata per carnem piſcis Tobiæ. 90.2.a.
Chaſpha pagus vel vicus in Babylone. 22.1.a.
Chelidonia herba quâ hirundines pullorum ſuorum oculis medentur. 65.2.b.c.
Bhelmon vrbs quæ, & vbi ſita. 111.1.a.
Cholerici quia celeris ingenij velociſq́; conſilij bello vtiles. 186.1.d.
Chorea quid ſit. 71.2.a.
Chriſtiana lex vetat ieiunium in Dominica ob feſti lætitiam. 44.2.c.
Chriſtiani ad Euangelium aſſurgunt reuerentiæ causâ. 44.1.b. quid eis imitandum in afflictione poſitis. 67.1.c.2.c. 105.2.b.c. primorum Chriſtianorum frugalitas in conuiuijs. 109.2.b.c. & puritas corporalis. 121.2.a. accepto aliquo inſigni beneficio in gratiarum actionem canunt Te Deum laudamus. 126.1.a. in triduo paſſionis Chriſti ſtrepitus edunt. 160.1.a.
Chriſtus. vide Ieſus Chriſtus.
Chriſtiani in anguſtijs & periculis conſtituti Dei opem implorent. 220.1.b.c. ſpolia terrena relinquant. 197.2.c. Chriſtiano homini quid diſcendum à ſeptem fratribus Mach. Iudæis. 280.2.c.d.

c d. quid faciendum in tentatione conſtituto. 188.2.a. mortem pro fide ſuſtinere diſcant. Chriſtiano exemplo Raziæ. 208.1.a.

Chronotaxis Seleucidarum poſt Alexandrum Magnum in Syria regnantium. 174.2.d.175.1.a. & ſeqq. Ptolemæorum in Ægypto. 176.1.b.c. & ſeqq. item Machabæorum qui populo præfuere vt Pontifices & ut Principes. 177.1.a.b.c. & ſeqq. item Pontificum ab Alexandro magno vſque ad Chriſtum. 177.1.d.2.d.178.1.a.2.a.

Chronotaxis Tobiæ ſenioris & iunioris. 60.1.c.2.a.b.

Cibus Angelorum eſt Deus. 92.2.d. cibus à ſitienti humectari nequit & comedi. 119.2.a.

Cidarem ſiue coronam quam geſtabat Eſther vocat ſignũ ſuperbiæ. 167.2.d.

Cilicium ſiue ſaccus tertium ſymbolum pœnitentis. 47.1.a. domat ſtimulos voluptatis turpis. 113.1.a.b.

Cinere caput aſpergere ſymbolum eſt pœnitentis. 47.1.a. cinis cum melle oculis inſperſus eorum caliginem diſpellit. 65.2.c. cinis eſt ſignum mortis. 116.1.a.2.a.

in Cinerec ex alta turri præcipitatio quod genus ſupplicij. 293.1.c.

Cinyra inſtrumentum muſicum quomodo diſtinguatur à cithara. 199.2.b.

Circumciſio erat profeſſio Iudaiſmi & legis Moſaicæ. 127.2.a.

Cithara ſola magnitudine diſtinguitur à cinyra. 199.2.b.

Cives vitâ functos precibus iuuare honeſtum & probum. 301.2.c. ciuium ſalutem prodit qui hoſtes captos vel capiendos dimittit. 293.1.d.

Ciuium commodis ſtudeant duces & præſides exemplo Nehemiæ & aliorum. 38.2.c.d.39.1.b.2.a.

Clamandi mos in magnis calamitatibus apud Perſas. 148.1.a. & apud Iudæos precum tempore. 160.1.a.

Clemens V. inſtigante Philippo Pulchro Franciæ Rege Templarios extinguit. 200.1.a.

Clementia Dei in Iudæos legis præuaricatores. 24.2.b.d. iuſtitia temperata. 25.2.a.

Cleopatra, deuicto M. Antonio ab Auguſto Cæſare, ne in manus victoris veniret, aſpidum morſu ſe necauit. 176.2.c.

Cleopatra græcè idem eſt quod decus & gloria patris & patriæ. 227.2.c.

Cleopatrarum ſeries & origo. ibid.2.c.d.228.1.a.

Cleopatra Demetrij ſenioris uxor marito capto Antiochum ad regnum & coniugium ſuum inuitat. 246.1.a.247.1.a. habuit itaque ſimul duos fratres viuentes maritos. 247.1.b. veneno quod filio propinaret necata eſt. ibid. trium Syriæ regum fuit uxor. ibid.c.

Cœli extrema quænam dicantur. 30.1.a.

Coæui quinam fuerint Eſdræ & Nehemiæ. 5.2.a.b. item Eſtheri & Mardochæo. 135.2.a.b.

Coæui tam e Philoſophis quàm Poëtis, alijſq; qui fuerint Iudæ, Ionathæ & Simoni Machabæis. 174.2.c.

Codrus rex ſua morte Athenienſibus victoriam ſancivit. 319.1.c.

Cogere ad bibendum eſt contra naturam. 137.2.d. & tyrannicum. 138.1.a.b.c. & ſeqq. eſt libertatem adimere, ſanitatem lædere &c. 1.a.

Collinghammenſe monaſterium à Danis concrematum. 117.1.c.

Coloniæ Agrippinæ extat Eccleſia ſeptem fratrũ Mach. 284.2.d. an etiam eorum reliquiæ. ibid.

Color ruber Elephantos ſummopere prouocat ad prælium. 306.2.c.

Color viridis mirè oculos recreat. 137.1.a.

Commiſeratio leuat miſero miſeriam. 74.1.d.

per Compunctionem & lachrymas à Deo exauditi. 69.1.b.c.

Communio hæreticorum fugienda exemplo Iudæorum. 14.1.b.

Compendia facere magni laboris eſt & induſtriæ. 261.1.c.d.

Compendiatoris hiſtoriæ cum pictore fabricam conſtructam pingente comparatio. 261.2.b.c.

Computus annorum Græcorum dupliciter fit. 296.1.d. & ſeqq.

Concionator ante concionem quid à Deo flagitare debeat. 167.2.b.

Concluſæ virgines ad Oniam ſanctum cõcurrentes quæ. 264.1.c.

Concubinarius in complexu concubinæ fulgure ſideratus. 84.2.a.

Concupiſcentia extinguitur paſſione Chriſti. 82.2.d. concupiſcentiam carnis dumſentis, inuoca B. Virginẽ 133.1.b.

Conditiones fœderis Iudæorum cum Romanis initi. 215.2.b.c. & ſeqq.

Confeſſores obtinent cælum conſilio. 114.1.a.

Coniugia cum Chananæis, Iudæis vetita, cur; quo pacto permiſſa. 23.1.a.24.2.a. coniugium requirit virilem ætatem, cur. 63.1.a.

Coniuges in eodem ſepulchro conditi. 74.1.a. duorum in continentia & caſtitate viuentium exemplum. 74.1.b. coniuges Chriſtiani ſequantur exemplum Tobiæ & Saræ. 82.2.d. quem finem intẽdere debeant in copula. 83.1.a.2.a. caſtè viuant. 84.1.b. à menſa ebrietatem, detractionem &c. arceant. 87.2.a. ſobrij ſint maximè dum generationi vacant. ibid.2.b. ſubinde ſe mutuo vocant fratres & ſorores, cur. 169.2.b.

Conopeum quid. 118.2.b.

Conſcientia vrgente pœnâ menti culpam in memoriam reuocat. 206.1.c. conſcientia militarium ſcelerum milites facit timidos. 218.1.b.

Conſiliarij plures audiendi. 171.1.a.

ſine Conſilio ſapientis nil faciendum. 76.1.c.2.a.

Conſilium & conſtantia omnia edomant. 114.1.a. conſilium malum conſultori peſſimum. 223.1.a.

Conſtantia Nehemiæ in amando, & populi in fabricando. 36.1.d.2.a. conſtantia à Deo petenda eſt. 116.1.a. conſtantia Mardochæi in reſiſtendo Amano ſceleſtiſſimo. 150.2.b.

Conſtantia ſuperandi hoſtes tam corporis quàm animæ. 214.1.a. conſtantia ducis quantum in bellis rebuſq; arduis valeat. 234.2.a.b. & ſeqq. conſtantiæ mirum exemplum in Eleazaro. 275.1.b.c. & ſeqq.

Conſtantinopolis vrbs ſic dicta à fundatore Conſtantino. 208.2.c.

Conſtantinus Imp. fuit vaſto validoq; corpore æquè ac animo. 192.1.a. Dei auxilio ſæpe vicit in bellis. 193.1.a. conuocauit omnes Epiſcopos ad dedicationem templi Ieroſolymitani. 199.2.c. ab ipſo nomen mutuauit Conſtantinopolis. 108.2.c. cur in laburo crucem inſculpi iuſſerit. 311.1.d.2.a. pro eo certarunt Angeli. 293.2.c.

Conſtantinus Magnus totas ſæpe noctes ſine ſomno traduxit,

Digitized by Google

duxit. 151.2.b.
Conſtantinopolis à triennali Saracenorum obſidione per D.Virginem liberata. 133.1.a
Conſtantinopolitani cuiuſdam viri clariſſimi filius pauper diuinitus vxorem diuitem nactus eſt. 69.2.c.
Contentio de principatu cauſa fuit ſubactionis Iudææ. 215.2.a.b.
Continentia & puritas Saræ Raguelis filiæ. 71.1.d. eiuſdem à duobus amantibus exactè ſeruatæ exemplum. 74.1.b. continentia per quid melior matrimoniali concubitu. 83.1.a.2.a.
Conti ſunt lanceæ oblongæ & haſtæ. 115.2.a.
Conuerſio omnium gentium ad Chriſtum prædicta à Tobia ſeniore. 94.1.b.
Conuitia etiam iuſtis obiecta eos excruciant. 70.2.d.71.1.a.
Conuiuia ſint frugalia more primorum Chriſtianorum. 109.2.b.c. & more primorum Perſarum aliarumq; gentium. 137.2.a.b.1.d. conuiuium Aſſueri ad litteram vanæ voluptatis aucupium myſticè fuit S.Euchariſtiæ ſimulachrum. 138.2.a. conuiuiorum poſtridianus dies doloris & pœnitentiæ. 140 2.a.
Conuiuæ arceant à menſis ebrietatem, iurgia, detractiones &c. 87.2.a. more veterum. 137.2.a.b. olim in menſa ſapientes miſcebant ſermones. ibid. 2.c. non ſunt cogendi ad bibendum. 137.2.d.138.1.a. & ſeqq.
Copulæ coniugalis finis quis. 83.1.a.
Cor eſt ſedes animoſitatis & audaciæ. 186.2.d.
Cor regis in manu Domini eſſe, impletum in Cyro. 18.2.a.b. item in Aſſuero. 169.2.a. cor piſcis an fuget dæmones, & quâ vi. 81.1.a.b. & ſeqq.
per Cornua altaris quid ſignificetur. 115.2.a.
Cornua ſuperbis æquè ac tauris cornupetis reſecanda. 188 2.c.
Corona eſt inſigne proprium regis. 104.1.d.152.1.d. qualis eſſet regum Perſarum. 152.1.d.
Corporis reſurrectio cum immortalitate animæ neceſſariò connexa. 201.2.c.d
Corpus labore fatigatum meliùs reficitur iacendo quàm ſedendo. 137.1.c.
Coſroæ regis Perſarum faſtus & ſuperbia. 169.2.d. 170.1.a.
Crapula quàm ſit improuida. 124.1.a. & inſana. 138.1.d.
M.Craſſus è templo trabem auream ſuſtulit. 264.1.a.
non Credendum temere neque facilè. 171.1.a.
Crines ſolebant veteres lacerare in magna calamitate conſtituti. 167.1.a.
Crocodilus ex Nilo egrediens homines in terra inſequitur & deuorat, eſtq; amphibius. 8.1.b.
Cruce cur inſignirentur proficiſcentes in Palæſtinam pro recuperanda terra ſancta. 311.c.d.
Crucis Chriſti hamo aduncatus eſt diabolus. 86.1.a. eius feria meditatio eſt funis quo dæmon ligetur. ibid. 1.b. crux apud Perſas erat vſitata & ignominioſiſſima. 151.1.a. crux parata Mardochæo data fuit paranti Amano. 154.2.b.
Crudelitas & ſuperbia Amani in Mardochæum & Iudæos. 147.1.a. item Darij Hyſtaſpis & Xerxis filij ipſius. 169.1.c.d.
Cryſtallus quid ſit. 161.2.a.
Cudere monetam eſt ſummæ poteſtatis. 247.1.d.
de Culpa ſuperata non ſuperbiendum. 208.1.b.
Cupidi pro puncto voluptatis ſe efficiunt mancipia diaboli. 111.2.a.
Cupiditatis in homine per peccatum corrupto quanta vis. 269.1.a.
Curatio tota Tobiæ cæci myſticè explicata. 90.1.a.2.a.
Currum Eliæ transformarunt gentiles in quadrigam ſolis. 194.1.b.
κυδιως, quid ſignificet, ignoratur. 62.1.a.
Cyprianus, primum magus, ſed poſtea fidelis & martyr ſuis incantationibus dæmonem exciuit, cur. 70.1.c.
Cyrus rex Perſarum à Tomyri cæſus, quo aſtu. 197.2.a. eius teſſera belli, quæ. 287.2.b.
Cyrus primus rex Perſarum Iudæos Babylone liberauit. 5.1.c. quo anno factus ſit Monarcha. ibid. 2.d.7.1.a. quo anno cœperit regnare, & Babylonem expugnarit. 7.1.a.b. an vt monarcha regnauerit ſeptem annis. 7.1.b.c. erat bellicoſiſſimus & quietis impatiens. ibid. 1.d. varia eius etyma. 1.d. & ſeqq. vnde emanauerit eum à cane eſſe educatum. 7.2.a.b. eum vt numen ſuum colebant Perſæ. ibid. c. exemplum fuit omnium regiarum virtutum. ibid. quid de ſole ſibi in ſomnis aſtante ſomniarit. ibid. ex ſe erat pauper, ſed à Deo factus diues. 7.2.d quid ſignificet hebraicè. ibid. quid græcè. 8.1.a. etymon eius genuinum eſt Perſicum. ibid. fuit typus Chriſti. ibid. 1.c. cur Deus excitauerit affectum eius & voluntatem. ibid. c.d. de eo Iſaiæ oraculum. 8.1.d. Deum verum agnouit. 2.a.9.1.a. laborem ſuadebat, nec cibum ſumebat niſi priùs corpus exercuiſſet. 2.c. eius ſomnium quo inuitabatur vt ad Deos aſcenderet 9.1.a. eius edictum ut Iudæi ſe inuicem iuuent in reædificando templo, ibid. b.c. & ſeqq. cur vetuerit ſecundum templum tam altè extrui, vt prius. 19.1.a. ſua manu agros & hortos excoluit. 136.2.b.c. eius frugalitas. 137.2.b.

DAcha Syriacè eſt mundare, purificare, iuſtificare. 141.1.c.
Dæmon. vide Diabolus
Dæmonis etyma. 96.2.d.70.1.a.b. dæmones, eorum quos deceperint ſunt carnifices. 70.1.c. dæmon obſidens puellam ab adoleſcente mago incantatam interrogatus à ſancto Hilarione quid reſponderit. 70.1.d. item ſe prouoluens ad genua S. Antonij. 1.d.2.a. alij ſunt Perſici, Medici, Africi; alij auſtrales, meridionales &c. 2.b. dæmon an fugetur per fumum iecoris callionymi. & qua vi. 81.1.a. agit per cauſas naturales & humores melancholicos. 1.d. quomodo per magos & ſagas noceat beſtijs & pueris. 81.2.b. fuit figuratus per piſcem à Tobia occiſum. ibid. dæmonis proprium eſt intricare corpus & animam varijs doloribus, ſcrupulis &c. 2.c. quomodo dæmon incubus prolem generet. 82.1.d. propriè non amat feminas, ſed amorem ſimulat, cur. 2.a.b. dæmones fugantur pulſu campanarum ab Eccleſia benedictarum 85.1.b. an etiam per radicem baaras à Salomone oſtenſam, ibid. 1.b.2.a. eis formidabilis eſt virga S.Benedicti. 2.b. quibus modis potuerit dæmon religari in deſerto. 2.b.c. quo pacto ligentur in inferno vt egredi nequeant. 2.c. per Chriſtum qualiter ligatus ſit. 86.1.a. quibus virtutibus tanquam funibus ligetur. ibid. 1.b.2.a dæmonis apparentis ſignum eſt ſi poſt ſe relinquat horrorem.

Digitized by Google

rorem. 62.2.c. timent vocabulum, patrocinium & exemplum Mariæ. 125.1.b.

Daphne locus à copia laurorum ita dictus, quis. 269.1.d. hic ſepultus fuit S. Babylas, S. Ignatius Antioch. & Onias ſanctus occiſus. ibid.

Damaſcus caput eſt Syriæ ſtrictè ſumptæ. 104.1.a.

Daniel cur librum ſuum conſcripſerit partim Hebraicè partim Chaldaicè. 5.1.b fuit familiaris Cyro regi Perſarum eiuſq; conuiua. 8.2.a.

Darius rex Perſarum prius dictus Codamus exercuit cauponam Suſis. 180.2.a. non fuit ex ſtirpe regia, ideoque ab Alexandro regno priuatus. 181.1.a.

Darius Ochus inuentor certi ſupplicij quo rei in cineres præcipitabantur. 303.1.d.

Darij etyma. ibid. 2.b. & ſeq. 136.1.a. Darij ſtirps durauit in imperio Perſico vſque ad Darium Ochum. ibid. d.

Darius Codomannus vltimus Perſarum rex victus ab Alexandro. 53.1.a. quot equitum & peditum millia in aciem eduxerit contra Alexandrum. 103.1 b.2.a.

Darius Hyſtaſpis dedit Iudæis facultatem perficiendi templi. 5.1.d.6.1.c. voluit fabricare templum. 16.2.a. ad eius annum ſecundum intermiſſa fuit fabrica templi. 15.2.d. 16.1.c. anno eius ſexto pars interior templi perfecta fuit; nono vero tam interiores quàm exteriores. 19.2.c. cur dicatur rex Aſſue. ibid. d. ſolebat aquam & terram petere ab iis quos ſibi ſubigere ſatagebat. 193.1.a.b. ipſe fuit Aſſuerus maritus Eſther. 134.2.c. erat rex Perſarum atque Medorum. 136.1.a. fuit viui bibax. 153 1.a. ferox & crudelis. 169.1.c.d. vocat ſe fratrem vxoris ſuæ Eſther. ibid. 2.b. voluit feſtum Phurim etiam à Perſis gentilibus celebrari. 171.2.d. vide Aſſuerus.

Dauidis regia ſtirps defecit in Iechonia in Babylonem abducto. 174.2.a.

Dauus dux Cæleſyriæ. vide Apollonius.

Decemuiri Romæ habebant ius imperandi alternis diebus. 214.2.d.

Decimæ laborum & operum ſoluendæ. 49.2.a.b. decimam decimarum dabant Leuitæ ſacerdotibus. ibid. cur à laicis dentur ſacerdotibus. 53.2.d.

Dedicatio ſolemnis muri Ieruſalem quando & quo ritu peracta. 53.1.b.c.

Dedicationis Eccleſiæ dignitas & ſolemnitas. 199.2.b.c.

Defendere ſumitur pro vindicare. 101.2.d.

pro Defunctis orare, pium & honeſtum eſt. 301.2.c.d. 302.1.a.2.a.

Deioces Medorum rex potentiſſimus. 97.2.b.c. ipſe ædificauit Ecbatanam. ibid. 2.c. 98.1.a.

Deliciarum poſtridianus dies doloris & pœnitentiæ 140.2.a.

Deliquium animi quod paſſa eſt Eſther an fuerit verum vel fictum. 169.1.d.

Demetrius Seleuci filius Romanis obſes datus quomodo Roma fugiens regnum Syriæ adierit. 110.1.a.b. & ſeqq. cognominatus fuit Soter. ibid. 2.b. cur noluerit videre Eupatorem & Lyſiam. 111.1.a. Iudæis quæ & qualia indulſerit. 226.2.a.b. & ſeqq. occiditur ab Alexandro Veles per auxilium Ionathæ. 227.2.a.b.

Demetrius iunior pacificè in Syria regnans ſe otio dedit, & regno expulſus fuit. 233.1.b.c. exoſum eum habebant milites patrij, cur. ibid. c.d. fidem Ionathæ datam feſellit. 233.2.b. vincitur à Tryphone capta Antiochia. ibid. c. quo anno captus ab Arſace Parthorum rege fuerit. 253.1.a.

Depoſitio Arcæ & Tabernaculi in monte Nebo per Ieremiam. 259.1.a.b.

Depoſitum non ſolum Iudæis & Chriſtianis, ſed etiam Ethnicis familiare. 263.2.b.

Decreto Dea Syrorum quæ & qualis, de eadem fabula. 309.1.d.

Deſcriptiones Ieremiæ prophetæ quænam ſint, & an fuerint canonicæ. 258.1.a.2.a.

cum Deſperatis pugnare periculoſiſſimum. 198.1.c. 237.2.a.

Deus tam facilè poteſt ſuam potentiam, opem & victoriam applicare paucis quàm multis militibus. 192.2.c. cur ſæpe paucos ſelegerit, vt multos proſternerent. ibid. c.d. non iuuat niſi conantes & collaborantes. 194.2.b. cur vetuerit Iudæis copiam equorum. 197.1.b. Dei vocatio eſt expectanda & ſequenda. 203.2.d. permittit cauſas ſecundas ſuo curſui. 219.2.d. & vnumquemque mori in ſuo opere & exercitio. ibid. eſt inuocandus in periculis. 220.1.b.c. quomodo ei fidendum. 174.a. cur permittat viros ſanctos in aliqua minora peccata labi. ibid. 1.c. & occidi. 1.d. eius prouidentia. 150.1.c. eius ſymbolum eſt ignis. 157.1.b. ſubinde caſtigat peccatores per angelos bonos. 164.2.b. ſuas iniurias lentè, ſed acriter punit. 167.2.d. propter Iudæos fideles & ſanctos elegit locum Iudeæ. 272.1.d. ſuperbos humiliat & ſternit. 220.2.c. eius inuocatio remedium ad victoriam obtinendam. 293.1.a. Iudæ Mach. in anguſtijs præſto adfuit. 293.2.a.b.c. 203.1.b.c. iuſtos conſeruabat in prælijs, nocentes ſinebat occidi. 201.2.a. Dei quæ ſunt, aurea ſunt. 210.2.d. Deus cum quempiam ad officium seligit, dat ei ſymbola ad illud neceſſaria. 311.2.a.

pro Deo coli voluit Alexander magnus. 181.1.b. & Antiochus Epiphanes. 183.1.d.2.d. Deo ſe æquat Nicanor. 309.1.a. inter Deos relatio fieri ſolita quando. 296.2.b

Deus non verè & propriè ſed metaphoricè habet oculos, aures &c. 17.2.a. cur præceperit Iudæis ne ducerent vxores Chananæas. 23.1.a. prohibet Iudæos quærere proſperitatem gentium vicinarum. 24.2.a. eius clementia in Iudæos præuaricatores. ibid. 1.d. eſt amandus ſuper omne amabile. 26.2.a.b. cùm parcit peccatoribus, dicitur tegere peccata; cùm punit, ea aperire & aſpicere. 36.1.c. gaudet & delectatur noſtra fortitudine in aduerſis. 44.2.c. 45.1.a. gaudet diebus feſtis, quòd illis à fidelibus magis colatur, pariterq; cupit vt fideles die feſto gaudeant. ibid. vult à nobis ſibi ſeruiri in lætitia. 2.a. aquas in ignem conuertit. 53.2.a. cur permittat iuſtos affligi. 66.1.b.c. 91.2.c.d. hominis audit linguam ſi mundam habeat conſcientiam. 69.1.b. Dei opera ſunt miſericordia, vera ac iuſta. ibid. 1.c.d. cupit in omnibus actionibus noſtris ineſſe miſericordiam, veritatem & iudicium. ibid. d.2.a. Deus cur vocetur rophe. 71.2.d. eſt decus & gloria omnium angelorum & hominum 72.1.b. eius erga homines dignatio mira. 2.d. 73.1.a.2.a. Deus ſemper in memoria, intellectu & voluntate habendus. 74.1.c. ſemper bene-

Digitized by Google

benedicendus. 76.2.a, eſt inuiſibilis & per gloriam incomprehenſibilis. 78.2.c. Dei gratiâ indiguus eſt qui ſolùm in proſperis ei ſeruit. 91.1.b. Deus eſt cibus angelorum. 92.2.d. Deo ſeruiendum in veritate. 96.1.a. eius prouidentia erga Tobiam patrem. ibid.1.d. Deus non adiuuat deſides, ſed laborantes & pugnantes. 106.2.a. ei ſeruiant vrbes & regna. 107.2.a. Deus dominatur tam cælo quàm terræ. 108.1.a.2.a. ipſe iratus certò irrogat quod comminatur. 113.2.d. in publica & graui cauſa eſt inuocandus. 114.2.b. Simeoni ad vindicandum Dinæ ſtuprum dedit fortitudinem, & obſtetricibus mentientibus domos, cur. 115.1.b.2.a. eſt per eſſentiam conſtans, fons omnis eſſentiæ. 116.1.a. mentiri nequit. 120.2.c. ſuperbos humiliat. 124.1.c.d. eſt ſpiritus puriſſimus, ideoq́; amator caſtitatis & caſtorum. 129.1.a. quam liberalis fuerit erga D. Virginem. 150.1.c.d. eſt iuſtus ſuperbiæ ac iniuſtitiæ index & vindex. 152.1.c. quos vult exaltare, priùs humiliat. 162.1.a. gentes infideles excluſit à gratia & gloria, ſic tamen vt communem prouidentiæ ſuæ curſum & gratiam non denegarit. ibid.2.d. in eo ſolo, quia verum eſt cordis gaudium, lætandum. 168.2.a.

Dexteram dare eſt ritus ineundi fœderis. 296.2.c.d.

Diabolus coram animoſis eſt pauidus vt formica; timidis verò terribilis eſt leo. 296.1.a. rectè myrmicolion dicitur. ibid. Diabolos omnes ad duellum prouocabat S. Antonius. 218.2.b.c. cum diabolo irreconciliabile bellum gerendum. 187.1.c.

Diabolus. vide Dæmon.

Diadema quid. 152.1.d.

Diaria ſua exactè conſcripſere Iudæi. 53.1.b. item Perſæ. 152.1.a.

Dictator Romæ quando crearetur. 214.2.c.

Dictatura non erat annua. 214.2.d.

Dicteriis hominum frangi puſilli eſt animi: fortis autem ea ſuſtinere. 293.1.a.b.

Didrachma argenti ſunt duo regales. 268.1.b. didrachma auri ſunt duo aurei. ibid.c.

Didymus S. Hieronymi præceptor fuit cæcus. 66.2.c.

Dies fortium ſiue phurim Perſis, fuere Iudæis dies phurim. 159.1.b. myſticè dies phurim fuere dies paſſionis Chriſti, eritq́; dies iudicij. ibid.1.d.

Digitum eleuandi mos vnde profluxerit. 241.1.c.

Dignatio mira Dei & Angelorum erga genus humanũ. 72.2.d. 73.1.a.2.a. & nominatim S. Raphaelis. 78.1.b.

Dignitatem quiſque ſibi optat potiùs quam fratri. 269.1.a.

Dilectio vxoris erga maritum quid præſtet. 88.2.a.

Diluuium Noë transformatum à gentilibus in diluuium Ogygis. 194.1.b.

S. Dionyſij eccleſiam Pariſiis dedicauit Chriſtus ipſe. 199.2.c.

Dioſcorus menſis quis. 296.2.a.

Diſci exercitia quæ. 182.1.c. diſcus ſolebat per palæſtram circumferri. 267.2.b.

Diuinitatis ſymbolum eſt ignis. 257.1.b.

Diuinant ſubinde morituri. 95.1.c.d.

Diuitiæ ſunt poſtponendæ virtuti. 76.2.b.c.

in Docendo quis ordo ſeruandus. 21.1.c,

Dolor animi creat dolorem corporis. 69.1.a. doloris varia ſigna externa. 167.1.a.

Dolus ex natura ſua eſt indifferens, & ex fine ad quem refertur malitiam accipit aut bonitatem. 118.1.a.

Dominandi libido multis extitit cauſa belli. 100.1.b.

in Dominicâ lex Chriſtiana vetat ieiunium, cur. 44.2.c.

Domus Hebræis ſignificat quemuis locum qui aliquod corpus ambit. 31.2.c. domus fortium in vrbe Ieroſolymitana, quæ. 35.1.a.

Dor vel Dora Phœniciæ vrbs. 239.2 b.

Dotes viduarum & pupillorum etiam apud Ethnicos deponi ſolitæ. 163.2.b.

Drachma argenti eſt iulius ſiue regalis hiſpanicus. 268.1.b. drachma auri eſt vnus aureus. ibid.c. drachmæ mille argenti ad quantam ſummam excreſcant. 201.2.b.

Drachmæ auri & argenti valor. 79.2.c.

Draconarij olim vocabantur qui nunc vocantur vexilliferi. 162.2.b.

Dracones, ſunt inſignia & ſtemmata militum & Ducum. 162.1.d. dicti ſunt à videndo. ibid.2.a. eorum dotes & ſymbola. Dracones etiamnum vocantur milites fortiſſimi, qui. 2.b.

Ducem numquam decet ceſſare aut prodeſſe ſibi aut nocere hoſtibus. 8.2.c. eius vigilantia quantum proſit. 37.1.a.2.a. duces multi ſubditos expilant vt ſe ditent. 39.2.b. duce fugiente fugiet totus populus. 40.1.c. ad duces dogma inſigne. 151.2 b. ducum dotes præcipuæ tres. 162 1.d.2.a.

Duces belli præſtantes, paucos, ſed veteranos milites ſeligunt ad res magnas. 192.2.d. milites à præda cohibent, & in acie armatos continent. 197.2.b. duces bello victi aurum & argentum ſpargunt vt hoſtem ipſos inſequentem morentur. ibid. cum fortitudine bellica Dei timorem, cultum & pietatem coniungant. 198.1.d. explorant hoſtium animos an ſint meticuloſi. 203.1.a. ducis audacia hoſtes percellit. ibid.1.c. quis ſit verus exercitus dux. ibid. ducum inobedientia punita. 203.2.c. duci generoſo turpe eſt fugere. 218.1.c. pulchrum pro patria fortiter pugnando occumbere. 219.1.d.2.d. talium aliquot exempla. ibid.1.b.c. & ſeqq. impoſſibile eſt vt ita ſemper pugnent & vincant vt numquam vincantur. 219.2.c. milites ſuos ad ardorem accendant, & eorum mentem explorent. 295.2.a.b. pace initâ ſummè laborare debent vt militem contineant. 299.1.a.b. duces Antiochi Iudæam infeſtant. ibid. duces Athei ſua arma fecere numina. 209.1.a.2.a. ducum conſtantia quantum in bellis rebuſque arduis valeat. 234.2.b.c. declaratur exemplis. 2.b.c.d. ducum inſignium ſtratagema ex improuiſo in hoſtes irruere. 286.2.a. obtentâ victoriâ duces belli ſpolia in egenos diſtribuant exemplo Iudæ Machabæi. 287.2.c.d.

EBba Abbatiſſa vt ſuam ſuarumque caſtitatem ſeruaret factum egregium. 117.1.c.

Ebrietas à menſis arcenda. 87.2.a. eſt mater malitiæ virtutiſq́; inimica, fortem virum reddit ignauũ &c. 122.2.c.

Ebrij prauos procreant filios. 87.2.a. à generatione abſtineant. ibid.2.b. ſunt quaſi, imò plus quam porci. 138.1.d.

Ebullire de Perſide quid ſit. 154.1.c.d. ebullire tria ſignificat. ibid.2.a.

Ecbatana nomen indeclinabile vrbis Medorum. 78.1.a.

quan-

quando vaſtata.96.1.d. à quo & quando ædificatu. 99.2.a.

Eccleſia cur præ ſanctis veteris teſtamenti celebret feſtū ſeptem fratrum Machabæorum. 280.2.b. quomodo peccatoribus defunctis adhibeat ſuffragia. 201.2.a omni ratione ſatagit adiuuare animas fidelium defunctorum. ibid.

Eccleſiam veterem reædificauit Nehemias: nouam ædificauit Chriſtus. 29.1.a. pro huius ſalute ac tutela nil reformidandum. ibid.1.a.2.a. per eccleſiam quid ſignificetur dum dicitur Ammonitas non poſſe introire eccleſiam. 55.1.a. Eccleſia Catholica an nulla agnoſcat nomina Angelorum præter tria.57.2.a. vtitur quarto libro Eſdræ in Introitu Miſſæ,& in officio de martyr. 58.1.a. Eccleſia Chriſtiana cœpit in Ieruſalem in Sion,de qua vaticinatus eſt Tobias.:93.2.b.94.1.a.b. repræſentatur per hortum in quo habitum fuit conuiuium ab Aſſuero. 138.2.d. Eccleſiæ Catholicæ typus fuit Eſther. 149.2.a.

Ecdiciam reprehendit S. Auguſtinus quod inſcio marito habitum monachæ aſſumeret. 167.2.c.

Edictum Cyri regis Perſarum vt Iudæi ſe inuicem iuuent in reædificando templo. 9.1.b.c.& ſeqq.

Ediſſa ſiue Hadaſa eadem eſt quæ Eſther. 142.1.b. vide Eſther.

Educatio mollis facit contumaces. 299.2.b.c.

Eleazar Abaron an fuerit frater Iudæ Machabæi. 207.2.a.b.& ſeqq. cur ſit vocatus filius Saura. ibid.b. quo fine pugnarit cum elephante. ibid.c.d. directè intendebat mortem regis, indirectè ſuam.207.2.d. eius elogium. 208.1.a.b. ſub elephante quem proſtrauerat occumbit. ibid.b.

Eleazarus & ſeptem fratres Mach. quòd carnem porcinam edere noluerint, excruciati. 183.2.d. magiſter erat horum ſeptem fratrum. 274.2.d. eius etymon. ibid. hic diſtentus in tympano typus fuit Chriſti in cruce diſtenti. 275.1.a. eius conſtantia pro obſeruanda Dei lege. ibid.c.d. & fortitudo in tolerandis tormentis. ibid.a.b. peccaſſet mortaliter ſi porcinam comediſſet ibid.2.c.d quomodo fuerit primitiæ martyrum veteris teſtamēti.276.1.a. eius elogia. ibid.2.a.

Eleemoſynæ ſex fructus.74.1.d.2.a.b.& ſeqq. liberat à morte æterna & ſæpe à præſenti, quâ ratione.ibid.2.a.b. eſt quaſi baptiſmus.2.b.c. claudit & oppilat quaſi os gehennæ.2.d. habitu reginæ in ſomnis apparuit S.Ioanni Eleemoſynario.75 1.a. eleemoſynæ quomodo olim fieri ſolerent in ſepultura defunctorum & qua ratione.2.d. & nunc.76.1.a. proſunt animabus in Purgatorio detentis.ibid.1.c. eleemoſyna quanti ſit meriti. 78.1.c. eſt funis quo ligatur dæmon. 86.1.b.2.a. ſoluit debitum proximo. 91.1.d. liberat à morte,& purgat peccata. 2.b.

Eleemoſynarius quæ in pauperes confert, in ſinum Dei cuſtodienda deponit. 74.1.a. eleemoſynarij licet impij rarò in hac vita caſtigantur. 2.b.

Elephantes Indici ſunt maximi & robuſtiſſimi longeq; Lybicos ſuperant.206.2.c.207.1.d. cur iis oſtendatur ſanguis,vel liquor rubeus inſtar ſanguinis. ibid. & 207.1.a. cur iis priſci vſi in prælio: ibid.d. ſunt fœtidi.207.1.a. præ cæteris animalibus ſunt dociles. ibid. cur detur eis vinum ad potandum.207.1.b. elephantes Aſiatani vix ſex vel ſeptem armatos portant. 207.1.d.

Eliachim & Ioachim idem ſignificant,ſcilicet Dei ſtatori. 105.2.a.

Eliaſib pontifex & filius Ioacim. 26.2.b.34.1.a.& ſeqq. Tobiam Ammonitem contra legem gazophilacio præfecit. 55.1.a.b.

Eliſæus Proph. quomodo reſponderit Benadad regem ægrotantem fore ſanandum & moriturum. 120.1.a.

Elogium Eleazari Aburon.208.1.a.b. & Oniæ ſancti. 269.2.a. & S.Pelagiæ ſe in flumen inijcientis cum matre & ſororibus.230.2.a.& Simonis Machabæi. 189.2.c.174.2.c.

Elul menſis Hebr. reſpondet noſtro Auguſto. 174.2.c.

Elul menſis ſextus Hebræorum noſtro partim Auguſto, partim Septembri reſpondet. 40.2.c.

Elymais alio nomine dicta eſt Perſepolis. 206.1.a

Emmaus vbi Chriſtus duobus diſcipulis apparuit,poſtmodum dicta Nicopolis,quantum diſtet à Ieruſalē.193.2.c. alia eſt Emmaus iuxta Tiberiadem. ibid.

Empedocles conuiuio præfectus poſtridie reus fuit in iudicio,cur. 138.1.a.

Encæniorum feſtum quando & quomodo celebrent Iudæi.199.2.c.d.& ſeqq.253.1.b.c.292.2.a. quid myſticè per id ſignificetur. 199.2.a. vocabatur Scenopegia Caſleu. 253.1.c.

Energumeni quomodo exorciſandi. 81.1.b.c. eis olim ab Anachoretis dabatur panis vel oleum à ſe benedictum. 85.1.b.

Ennius Poëta laudat Iuda, Ionatha & Simoni, Machabæis. 174.2.c.

Enſis. vide Gladius.

Epaminondæ in prælio haſtâ traiecti reſponſum. 219.1.d.2.a.

Ephebi ſunt proſtituti pueri, 267.1.a.

Ephebium eſt proſtibulum pulcherrimorum iuuenum, item ganea & popina ad comeſſandum. 267.1.a.b.

Ephraim, porta vna è duodecim vrbis Ieruſalem cur ſic nominata. 34.2.c.

Ephraim, Ephrem & Ephron quomodo diſtinguantur. 203.2.a.

Ephron fuit triplex. 203.1.a.

Ephron cur expugnata à Iuda Mach.& quando. 290.1.d.2.a.

Epimanes idem eſt quod inſanus. 181.2.d.

Epinicia vocantur publica feſta ob adeptam victoriam. 288.2.a.

Epiphanes cur vocetur radix peccatrix. 181.2.d. 182.1.a. græcè idem eſt quod illuſtris. 260.2.d. vide Antiochus Epiph.

Epiſcopus græcè idem eſt quod ſuperintendens. 50.2.a. circumeat,viſitet & inſtruat populum ſibi commiſſum. 106.2.a.

Epiſtatæ Athenis habebant ius imperandi alternis diebus. 214.2.d.

Epiſtola Mardochæi quando ſcripta. 163.1.a.

Epiſtola ſiue liber ſecundus Machabæorum à Iudæis in Iudeâ, ad alios in Ægypto degentes quando ſcripta.252 1.a. & cur. ibid.2.a. quis eius auctor.253.1.d.2.a. an fuerint vna vel duæ. ibid.2.b. an habeat auctoritatem S.Scripturæ. 254.1.a.

Epulandi mos ſepulchra & memorias martyrum. 75.2.c.d. item in ſepultura defunctorum quorum dubia erat ſalus vel gloria. 2.d. ſublatus per S. Ambroſium,& Auguſtinum. ibid.76.1.a.

Equites dracones hodie,qui. 162.2.b.

Equitis

Digitized by Google

Equitis & equi ſpeciem aſſumpſit angelus. 264.1.d. *equites diſcurrentes per aera cladem Iudææ imminentem portenderunt.* 271.1.a.b. *eques apparens Iudæ & Iudæis an fuerit S. Michael.* 295.1.b.c *cur apparuerit in veſte candida.* ibid.

Equites Ieroſolymitani, quando & quare inſtituti. 200.1.a.

Equiti olim pro ſtipendio dabatur drachma. 193.1.d. *equites habuiſſe non leguntur Iudæi niſi tempore Ioannis, Simonis filij.* 180.1.a.

Equorum porta vrbis Ieroſolymitanæ vnde ita dicta. 34.2.b.

Equus animal luxurioſum. 82.2.b.

Error Pauli Fagij, dicentis librum Tobiæ non eſſe veram hiſtoriam. 59.1.c. *& Lutheri docentis; quod ſi vxor ſe difficiliorem præbeat ad opus coniugale, vocanda ſit ancilla.* 139.2.d.

Eſdras totius Scripturæ ſacræ in vaſtitate Babylonica reſtaurator vel corrector cum omni turba populi redeuntis in patriam quid myſticè ſignificet. 1. *cuius filius fuerit.* 3.1.c. *non fuit Malachias Propheta: & quæ fuerit occaſio hoc aliquibus ſuſpicandi.* 3.2.b.c. *an fuerit Propheta.* ibid.2.c.4.1.a. *inſtinctu diuino ſcripſit librum primum Eſdræ & alia.* 3.2.c.4.1.a. *an ſacram Scripturam reſtaurarit.* 4.1.a.b. & ſeqq. *eam digeſſit & correxit, & quæ in ſingulis libris deerant ſuppleuit.* ibid. 2.b.c. 52.2.a. *inuentor eſt litterarum hebraicarum quibus etiamnum vtimur.* ibid.2.d. *quamdiu vixerit.* 5.1.b. *Eſdræ quinam Prophetæ coæui fuerint: & quinam ſub eodem floruerint tam ex Hiſtoricis, Poëtis, quàm Philoſophis.* ibid. 2.a.b. *legis Moſaicæ erat peritiſſimus, & inter ſcribas eminebat.* 20.1.a.2.a. *conſtitutus eſt viſitator Iudæorum.* 21.2.a. *& poteſtatem habuit necis in præuaricatores.* ibid.2.c. *admiratur immenſam Dei clementiam in Iudæos.* 24.2.d. *eius pro iiſdem ad Deum oratio.* 25.2.a. *confitetur & deflet peccatum populi, eiuſq; perſonam & peccatum in ſe ſuſcipit: in quo fuit typus Chriſti.* 26.1.a. *pro Iſraelis bono bis Babylonem adijt, bis in Ieruſalem redijt.* 29.1.a. *interpretatur legem populo.* 44.1.b.c.2.a. *an Eſdras auctor libri primi ſit idem cum eo de quo lib. ſecundo cap. duodecimo.* 52.1.a.

Eſdrin vnus è Iudæ Ducibus. 200.2.d.

Eſſeni. vide Aſſidæi.

Eſther quid myſticè ſignificet. 1. & 2. 134.1.a. *quo tempore eius hiſtoria contigerit.* 134.1.c.1.a.b. & ſeq. 141.2.b. *eſt oriunda ex tribu Beniamin & ſtirpe regia Saulis.* 141.2.a. 143.1.b. *dicta eſt Hadaſa, id eſt myrtea, cur.* 142.1.b *fuit typus B. Virginis.* ibid. & 2.d. *Eſtheris ethyma.* 2.c.d. *an ritè nupſerit regi infideli.* 143.2.c. *rara eius iam reginæ obedientia.* 144.2.a. *item fortitudo, pietas & caritas.* 149.1.a. *eſt typus Eccleſiæ.* ibid.2.a. *ex primo aſpectu regis deliquium animæ paſſa corruit.* 150.1.b. *prudenter regem ſecundò vocauit ad conuiuium.* 1.d.2.a *eius magnanimitas in accuſando Amanum præſentem.* 153.2.b. *quâ methodo vſa vt inflecteret regem ad irritandas litteras de Iudæis occidendis ſcriptas.* 156.1.b.c. *aptè comparatur fonti.* 161.1.d.163.2.a.b. *& ſoli.* 2.b. *magna eius animæ puritas, ſanctitas, ſinceritas &c.* 168.1.a.2.a. *an verè ſit deliquium animi paſſa.* 169.1.d. *ipſa audiens cum duabus ancillis iratum Aſſuerum repræſentat D. Virginem.* ibid.2.c.

Ethnici etiam ſua in templo quaſi in aſylo deponebant. 263.2.b.

in Euangelijs multa dicuntur de Chriſto quæ fuere falſiſſima. 213.1.b.

ad Euangelium aſſurgunt Chriſtiani reuerentiæ cauſâ. 44.1.b.

ἐυβρύειν ſignificat eijcere, ebullire &c. 254.1.d.

Euchariſtiâ tamquam fune ligatur diabolus ne nobis noceat. 86.2.a. *minuit acerbos iracundiæ, inuidiæ, luxuriæ &c. motus.* ibid. *Euchariſtia typus fuit conuiuium ab Aſſuero inſtitutum.* 138.2.a.b.c. & ſeq. *hæc ſuſcepta puritatem & caſtitatem valdè adauget.* 2.b. *in ea Chriſtus vt cibus apponitur.* 139.1.a.

ab Euphrate vſque ad Iudæam omnes ferè gentes erant æmulæ Iudæorum. 32.1.c. *hunc olim Deus dederat Iudæis limitem.* ibid.d.

Eunuchi olim erant primi in aula apud reges, imò eorum cubicularij & ſecretorum conſcij. 122.1.a. 141.1.a. *cur duo voluerint inſurgere in regem Aſſuerum.* 144.2.a,b.

Eupator dicitur bono & felici patre natus. 206.1.d. *vel idem eſt quod bonus pater.* ibid.1.d.2.a. *vide* Antiochus Eupator.

ἐυπατρία vocatur generoſa filia. 206.1.d.

ἐυπατρίδαι quinam dicti. 206.1.d.

Eumeni regi Pergami optimæ regiones Antiochi per Romanos datæ. 214.1.d.2.a.

S. Euphemia toto corpore frixa fuit in ſartagine. 198.1.d.

Exaltatio humilis Mardochæi. 152.2.a.b. & ſeq.

Excedere clementiam quando dicatur iuſtitia. 25.2.a.

Excidium vrbis Ieruſalem prædictum à Tobia ſeniore. 93.2.b. *& Niniues.* 95.2.a. *quando hoc poſterius acciderit.* 96.2.d.

Exempla Maiorum animant in rebus arduis. 189.2.b. *exempla aliquot fœminarum martyrum, filios ad martyrium incitantium.* 282.1.c.d. & ſeqq. *& multorum gentilium pro gloria dimicantium.* 219.1.b.c. & ſeqq. *& militum ex deſperatione pugnantium.* 237.2.a.b.

Exequi, pro abſoluere & perficere aliquid, adeoq; illud accuratè agere. 261.2.c.d.

Exercitatio militibus neceſſaria. 299.1.b.c.d.

Exercitus ab exercitatione nomen accepit. 299.1.b. *exercitus ceruorum duce leone eſt fortior exercitu leonum duce ceruo.* 234.2.b. *exercitus in terram S. miſſi olim à Pontifice benedici ſoliti.* 211.2.c.

Exercitus Theodoſij Imp. ab Angelo Raphaele Rauennam ductus Ioannem tyrannum profligauit. 77.1.a.2.a.

Exhortationes aliquot matrum filios ad martyrium incitantium. 281.2.c.d. & ſeqq. 282.1.a.b. & ſeqq.

Exorciſtæ cur energumenis colaphos impingant, ridiculaq; ſimulacra è collo ſuſpendant. 81.1.b.

Expeditiones pro terra ſancta recuperanda à Chriſtianis cur Cruciatæ dicerentur. 311.1.c.

Expiatio templi facta per Iudam Machabæum, 198.1.d, & ſeqq.

Expilatores templi puniti. 264.2.b.c.

Extrema cæli quæ dicantur. 30.1.a.2.a. *extrema gaudij quomodo luctus occupet oſtenditur in Holoferne.* 122.2.b.c. *item in conuiuio Aſſueri* 140.1.a.2.a.

Excitare proprium eſt Angelorum, uti intricare dæmonum

monum. 81.2.b.c.
Ezechias rex cur aquas fontis Siloë deriuarit in puteos urbis Ieruſalem. 32.2.c.

Fabrica templi per nouem annos intermiſſa, quando reſumpta. 16.1.c.& ſeqq. ea perfecta eſt ſub Dario, vrbis verò Ieruſalem ſub Artaxerxe. 19. 1.c. fabrica ſpiritualis meritorum in anima ex quibus conſtruatur. 36.2.b.c.
Facies illius cui olim rex offenſus erat cur velaretur. 154.1.b. item reorum ad mortem damnatorum; ac hodie capite mulctandorum. ibid.b.c.
Fama ſæpe maior eſt veritate. 213.1.a.
Fames eſt ſæuior ferro. 105.2.a.
Faſtus hominis quò aliquando aſſurgat. 104.2.a.b. vide Superbia.
Fabula Thalmudicorum de piſcibus mare & femina ac boue mactandis in aduentu Meſſiæ. 56.2.c. item Poëtarum de Titanibus. 131.1.c.d.& ſeqq. hæc facta & ficta eſt ex hiſtoria gigantum Geneſis ſexto. ibid.2.d. fabularum vocabula Hebræa cur ſubinde ab Interpretibus in linguam Græcam & Latinam transferantur in S. Scriptura. 131.2.c.d. fabula de ſolio Salomonis. 136.2.a. item Rabbinorum de regina Vaſthi. 139.1.d.
Fel valet ad diſpedendam caliginem oculorum. 65.2.c. & nominatim piſcis callionymi qui eo abundat. 80. 2.a. an illud illuminarit oculos Tobiæ. 81.2.c. 82.1.a. fel myſticè eſt amarities tribulationis quæ oculos mentis melle voluptatis excæcatos aperit. 82.1.c. curauit Tobiam à cæcitate naturaliter. 89.2.b.
Fel eſt ſedes iræ & furoris. 186.2.c.
S. Felicitas ſeptem filiorum martyrum mater ſimilis matri ſeptem fratrum Machabæorum. 283.2.d. eiuſdem præconia. 284.1.a.
Feminarum martyrum filios ad ſui imitationem incitantium exempla. 282.1.c.d.& ſeqq.
Feminarum aſpectus quàm ſit periculoſus & pernicioſus. 118.1.b.2.a. per feminas multi ſuperbi occiſi. 124.1.c.d. ipſis Parthoperſæ conuiuia & virorum aſpectum interdicebant. 139.2.a. femina formoſa illiciq; nihil illecebroſius. ibid.2.b. feminæ Iudææ & Perſicæ cur vngi ſolitæ. 143.1.d. feminæ ſunt philocoſmæ. ibid.2.a. vide Mulier.
Feſtis diebus gaudet Deus & fideles, cur. 45.1.a. feſtum dati ignis cur inſtituerint Iudæi. 53.2.a. feſtum Phurim quod, & vnde ſic appellatum. 159. 1.a. feſtum illud myſticè agunt Sancti, quando. ibid.d. feſta Perſarum. 171.2.d.
Feſtum Pridie Mardochæi quod? 212.2.a.312.1. a.b. feſtum Scenopegiæ & Enceniorum quomodo & quando celebrandum. 199.1.c.d.81.1.b.c. feſtum dati ignis. 255.2.d.
Fibula aurea fuit ornamentum militare. 229.2.a.
Fictilis porta vrbis Ieruſalem ab arte figulina quam circa eam exercebant ſic dicta. 34.2.b.
Fideles zeloſi pro ſalute animarum nullum laborem detrectent exemplo Chriſti. 29 2.a. fideli nil mali obuenit niſi ex certa Dei præſcientia & voluntate. 66.1.b.c. quid ei in anguſtiis poſito imitandum. 67.2.c. olim ſepulchris martyrum panes imponebant, cur. 75.2.c.d.
Fidendum eſt Deo, ſic tamen vt humana auxilia non negligantur. 220.2.a.
Filij promiſſionis quinam dicantur. 11.1.a. filij ſunt viua imago, ac alterum ſui parentum. 26.2.a. quo pacto illos abiecerint Iudæi quos ex vxoribus alienigenis ſuſceperant. ibid.1.b.2.a. filiorum decus ac dedecus redundat in parentes. 87.1.b. filij ſunt baculus ſenectutis parentum. 88.1.a. filij Titan qui. 131.1.c.2.b. quid Scriptura S. per eos intelligat. 132.1.a.b.
Flagellatio per angelos Heliodoro depoſita è templo auferre conanti facta, acrior fuit omni flagellatione hominum. 264.2.b.c.
Flagellum Dei fuit Attila Hunnorum rex, & alij. 188. 2.c.d.
Florentius pater S. Gregorij Turon. ſimili modo fuit curatus quo Tobias ſenior. 90.1.a.
Flumina ab exercitu Xerxis fuere ſiccata. 131.1.b.
Fœdus à Iuda Machabæo cum Romanis initum an cauſa ſubactionis Iudææ. 215.2.a.b. fuit prudenter initum. 220.2.a. fœdus iniit Ionathas cum Bacchide. 223.1.a. illud inire cum idololatris quando licitum, quando non. 215.1.d.2.a. vide Pax.
Fœtor in elephantis quàm grauis. 107.1.a.
cum Fortitudine bellicæ timor Dei, cultus & pietas coniungenda. 198.1.d. fortitudo Iudæ Machab. 218.1.b.c.d.2.a.b.c. 219.1.a. eam imitati ſunt primi gentilium duces. 219.1.b. & ſeqq. fortitudo paſſiua fratrum Machabæorum. 278.1.a.& ſeqq & Eleazari. 275.2. a. b.
Fons draconis in vrbe Ieruſalem cur ita dictus. 32.2 b. fontis porta eiuſdem quæ. 32.2.b.34.2.c. fons iuxta Bethuliam in quo ſe lauit Iudith, adhuc extat. 121.2.a. fontis & ſolis analogia. 161.1.d. 2.a.b. fons eſt quaſi oculus terræ. 2.a. fons ſolis myſticè repræſentat B. Virginem. 162.1.a.b.
Fornicatio cur nominatim vetita ab Apoſtolis, gentibus ad Chriſtum conuerſis. 75.1.b.
Forum Haruiſalet in media ciuitate, cur. 148.1.a.
Fortitudo eſt vna ex præcipuis dotibus Ducis. 162. 1.d.
Fortitudo militum conſiſtit in innocentia & iuſtitia. 201.2.a.
S. Franciſcus Xauerius moliens Sinarum conuerſionem mortem obiit. 220.1.d.2.a.
S. Franciſcus ſpe gloriæ futuræ omni pœnâ delectabatur. 67.2.a.
Frater fratrem odit & ſupplantat dum agitur de honore & ambitu. 269.1.a. fratres pro imperio certantes. 174.2.a.b.
Fratrum ſeptem Machabæorum hiſtoria quando contigerit: ſingulorum nomina & genus. 277.1.a. vnde dicti ſint Machabæi. ibid. quâ ætate paſſi. 2.a. excitant ſeſe mutuo ad conſtanter & fortiter patiendum. 278.2.d. habuerunt ſpem viuam reſurrectionis & gloriæ æternæ. 279. 2.d. acre & illuſtre fuit horum martyrium, ideoq; præ aliis ſanctis veteris teſtamenti eorum feſtum celebratur. 270.2.a.b. ad ſimilia toleranda quæ eos ſtimularint. ibid.2.c.d fuere typus Chriſti. 283.1.c. horum triumphum miris encomiis celebrant multi Patres. 284.1.b.c. & ſeqq. quomodo imitandi. 174.1.b. ſinguli fuere veri vates aſſcripti SS. catalogo. ibid.c.d. extat eorum Eccleſia Coloniæ Agrippinæ. ibid.
Primus Fratrum Machabæorum nomine Machabæus conſtanter Antiocho reſpondet eiuſque minas paruipendet. 278.1.a.b. & ſeqq. diriter cruciatus Antiocho maledicit. ibid.2.b.c.
Secundus nomine Aber martyr efficitur. 279.1.b.c.

Tertius *qui* Mzchir *dictus erat ad pœnam poſtulatus multa tyranno exprobrauit.* 279.1.d.2.a.b.

Quartus Iucias *appellatus; &*

Quintus Achas *nomine. cur plus paſſi quàm priores.* 279.2.a.& *ſeqq.*

Sextus Areth *dictus magnitudine animi par, ſed humilior ceteris.* 210.1.c.d.

Septimus Iacob *regem alloquitur eiq; inſultat.* 282.2.c.d 283.1.a. *prædixit ſalutem Iſreeli.* 283.1.b. *eius martyrium cur atrocius quam ceterorum.* *ibid.c.*

Fridericus Boëmiæ rex à Boleſlao II. triplici prælio victus quo pacto eundem vicerit. 197.2.a.

Fructus ſex eleemoſynæ. 74.1.d.2.a.b. & *ſeqq.*

Frugalitas primorum Chriſtianorum in conuiuiis. 109.2.b.c. *item primorum Perſarum, Cyri & Augusti.* 137.2.a.b.c.

Frumentum & pabula antequam inchoetur bellum congreganda. 105.1.c.2.a. *frumentariæ rei præfecti ſunt Romæ & alibi.* 112.2.b.

à Fratre affligi durius eſt quàm ab extero. 38.1.b. *frater ſubinde vſurpatur pro marito.* 169.2.b.

Fugere ſæpè idem eſt quod celeriter abire. 117.2.d.

Fugere turpe eſt generoſo Duci. 218.1.c. *fugere dum non poteſt miles, ater ei ſtimulus eſt ad pugnandum.* 221.1.c.d.

Fumus cordis piſcis callionymi quomodo expulerit dæmonem. 81.1.b.c.d. *aliquid phyſicè efficiebat quo fugabatur dæmon.* 85.1.a. *myſticè eſt oratio noſtra valori meritorum Chriſti ſubnixa.* 90.2.a.

Funes quibus ligandus eſt diabolus. 86.1.b.2.a.

Furtum idolorum olim Iudæis vetitum. 301.1.b. *illud committentes milites Iudæ an fuerit peccatum mortale an veniale.* *ibid.d.*

G *Abaa Hebraicè ſignificat terram cliuoſam & montoſam.* 204.2.b.

S. Gabriel Archangelus hominum prælis præfectus eſt. 72.2.b. *hebraicè idem eſt quod fortitudo Dei.* 78.2.a.125.2.c. *fuit Incarnationis Verbi nuncius & cuſtodiæ D. Virginis deputatus.* 125.2.c.

Gaddis, id eſt aceruus vel cumulus frugum. 186.1.c.

Galatia ſub quod tempus à Romanis ſubacta. 213.2.a.

Galilæa ſuperior quæ, & cur dicatur etiam Galilæa gentium. 62.1.a.b.

Galli olim ſapientes ſuos vocabant Druydas. 19.1.a.

Gallicum Attalo pugnantes per iter aurum & argentum ſparſerunt. 197.2.b.

Garizitanum templum Ioui hoſpitali dedicatum. 274.173.b.

Gaſabar dicitur agaza, idemque eſt quod theſaurarius. 9.2.a.

Gaudentibus de Deo, nouam gratiam, vires ac robur ſuggerit Deus. 45.1.b.

Gaudium Domini accipitur & actiuè & paſſiuè. 44.2.c.45.1.a.b. *gaudium ſpiritus vitales & animales multiplicat, exſitat & acuit. ibid* 1.b. *gaudiis ſæpè vicina ſunt triſtia.* 122.2.b.c.140.2.a. *gaudium beatorum in cœlo repræſentatum per feſtū Phurim.* 159.2.c.

Gaudium impiorum breue eſt. 222.2.a.

Gazara vrbs vbi ſita. 241.2.d. *per eam non intelligitur Gazer.* 248.2.b.

Gedor, quæ & Gador, ciuitas vbi ſita. 249.1.a. *poſtea vocata eſt Cedro.* 174.1.a.

Genealogia Tobiæ ſenioris. 61.1.a.2.a.

Generoſi eſt inſidias & pericula præcauere. 306.2.c.

Gentiles olim per Iudæos bello capti qu recte iuſſi ſint circumcidi. 188.2.a.b. *ſolebant libris ſacris Iudæorum abuti ad ſuperſtitiones ſuas & ritus gentilitios.* 194.1.b. *profanant ſacras hiſtorias traducendo eas ad deorum ſuorum fabulas.* *ibid.* *variæ eorum transformationes. ibid.* *multorum pro gloria dimicantium exempla.* 219.1.b.c. & *ſeqq.* *etiam pretioſa ſua in templa deponebant.* 263.2.b. *fingebant reges poſt mortem in Deorum numerum referri.* 296.2.b.

Gentilium regum pietas. 21.2.b. *in ædificatione vrbis ſacrificabant gentiles Libero patri, cur.* 34.1.c. *apud eoſdem portæ & muri ſacri erant.* *ibid.*2.a. *gentiles quomodo Manibus ſuis parentarent.* 75.2.d. *gentilium matronarum caſtitatis exempla.* 113.1.b.c. *gentiles thyrſos dicabant Baccho.* 129.2.b.c. *forte quaſi diuinatione vtebantur ad ſcrutanda occulta & periculoſa.* 147.1.c.

S.Germani miræ confidentiæ in Deum exemplum. 109.1.d.

Germani cùm multa Turcarum millia cæcidiſſent, præpropere ad ſpolia dilapſi ab iiſdem cæſi. 197.1.d.

Germania ſuperior & inferior vnde ita nominatæ. 62.1.a.

Gigas ſymbolum rari roboris & fortitudinis. 192.1.b. *gigantes olim fuere vaſtiſſimi & robuſtiſſimi. ibid.* *gigantes à gentilibus transformati in Titanes.* 194.1.b.

Gladuus quem Ieremias Propheta Iudæ Machab. præſentauit, qualis. 310.2.d. *datur regibus cum inaugurantur, cur.* 311.2.b. *per gladium aureum intelligitur S. Scriptura. ibid.*2.c. *gladium ſuum Capaneus numen fecit.* 309.2.a.

Gladius mortificationis adhibendus dum orationi alyſſ pys virtutum actibus inſiſtimus, cur. 36.2.b.

Gloria huius mundi exilis eſt & breuis, cæleſtis immenſa & æterna. 188.2.d. *gloriam Dei veram captauit Iudas Mach.* 218.2.a. *vanam & ſtolidam primi gentilium duces.* 219.1.b.c.& *ſeqq.*

Gloriatio ſuperba multis extitit cauſa belli. 100.1.b. *ob quam punitur Arphaxad.* 101.1.b.

Gnidus eſt Aſia extrema prope Halicarnaſſum. 228.1.c.

Gnomæ Philoſophorum ad funus Alexandri magni accurrentium. 181.2.b.c. *& Græciæ ſapientum de breuiloquentia.* 261.1.d.

Godefridus Bullonius fuit vaſto validoq; corpore æquè ac animo. 192.1.a.

Gorgias vnus ex tribus Ducibus Antiochi & Lyſiæ noctu inuadit caſtra Iudæ. 196.1.a. *ſed ipſemet à Iuda oppreſſus eſt.* *ibid.*1.b.

Græciæ ſapientum de breuiloquentia dicta. 161.1.d.

Græci ſuis pergræcationibus colebant Bacchum, quem è femore Iouis natum fingebant. 274.2.u

Græci olim vocabant ſuos ſapientes Philoſophos. 19.1.a.

Græcorum anni dupliciter computantur. 296.1.c.d. & *ſeqq.*

Grammatici olim nuncupabantur qui litteras verſabant & obſcuras poëtarum ſententias explicabant. 20.2.a.

Grauiſſimum in Script. aliquando ponitur pro plurimo. 182.2.a.
Gregis porta urbis Ieruſalem cur ita dicta. 34.1.a. *hæc erat verſus Orientem.* ibid.2.b.
S. Gregorius Turonenſis in ſomnis accepit quomodo patrem ſuum ægrum curaret. 90.1.a.
Gregorij II. Pontificis Max. ad S. Germanum Patriarcham Conſtantinop. epiſtola. 133.1.a.
S. Gregorius aras & templa idolorum à Chriſtianis dirui ſoluta, expianda decernit. 198.2.c.d. *ſuo tempore acies in cælo viſa belli Longobardici prognoſtica.* 271.1 b.
Gula quàm ſit improuida. 124.1.a. *& inſana.* 138.1.b.c. *ordinariè eſt libidini vncta.* 139.2.b.
Gyges per annulum magicum faciens ſe inuiſibilem occidit Caudaulem regem Sardorum. 139.1.c.d.
Gymnaſium quid: quale olim Iudæi à verâ religione apoſtatantes Ieroſolymis ædificarint. 182.1.b.c.d. 267.1.d.
Gyſum vocat Ioſephus murum interiacentem inter atrium ſacerdotum & laicorum. 222.1.a.

H*Adaſa, ſiue Eſther, idem eſt quod myrtus.* 135.1.a.142.1.b.c. *videtur eſſe Atoſſa mater Xerxis.* 142.1.d.
Hæreſis comes eſt impuritas & libido. 182.1.d.
cum Hæreticis communicatio fugienda. 14.1.b. *hæretici ſunt hirundines, cur.* 66.1.a.
Hamda magna vrbs primaria Medorum. 160.2.b.
Hanani cognatus Nehemiæ cuſtos vrbis Ieruſalem conſtitutus. 42.1.a.
Hananias præfectus palatij regij in monte Sion. 42.1.a.
Hannibal quo ſtratagemate ceciderit Romanos. 196.1.a. *hic in Aſia copioſos elephantes eduxit.* 206.2.d. *eum Capuanæ eneruarunt & perdiderunt deliciæ.* 233.1.b.
Harbona eunuchus Aſſueri. 154.1.c.
Hebræi in Babylone linguam hebraicam corruperunt. 5.1.a.14.2.b.44.2.a. *eorum reditus in Ieruſalem fuit Lætiſſimus.* 12.2.b. *vtebantur menſibus lunaribus.* 13.1.a.27.1.b. *nepotes quoſlibet vocant filios.* 17.1.a. *tecta domuum eorum erant plana.* 45.2.b. *cur inſtituerint feſtum dati ignis.* 53.2.a. *quot annis habitarint in Ægypto.* 107.1.c. 132.2.b. *accepto aliquo inſigni beneficio ſolebant canere pſalmum* Confitemini *&c.* 125.2.d. *ieiunium vocant humiliationem.* 167.1.a.
Haſdrubal cæſus à Romanis quo ſtratagemate. 196.1.a.
Hebe vxor Herculis vnde dicta. 267.2.a.
Hebraicas litteras quibus etiamnum vtimur inuenit Eſdras. 4.2.d. *an etiam puncta quæ Hebræis ſunt loco vocalium?* ibid.
Hebræi omnes regiones tranſmarinas vocant inſulas. 180.2.a. *vtebantur menſibus lunaribus.* 199.1.c. *erant polyonomi.* 207.2.c. *eorum error dicentium ignem ſacrum defeciſſe in ſecundo templo.* 256.1.d.

HEBRÆARVM VOCVM SYLLABVS.

Abbir *idem eſt quod potens, fortis.* 186.1.d.
Ain *tam oculum quàm fontem ſignificat.* 161.2.a.
Ananias *vox diuerſimodè ſcripta diuerſa ſignificat.* 78.2.b.c.
Aphti *Syriacè ſignificat dilatare.* 257.2.b.
Appbus *id eſt ira conſilij vel volans cõſilium.* 186.1.b.
Alcam *idem eſt quod peccatum.* 70.2.b.
Azarias *à varijs rad. varia ſignificat.* 78.2.b.
Carpas *ſonat idem quod viridis.* 137.1.a.
Chalas *multa ſignificat.* 128.1.b.
Chatida *eſt ciconia vel miluus.* 188.1.d.
Chaſidim *vocis interpretatio & ſignificatio varia.* 188.1.c.d.
Cherem *ſignificat anathema.* 202.1.a.
Cherem *ſonat anathema, donum nempe ab vſibus prophanis auulſum ac Deo conſecratum.* 132.2.a.
Cheſed *id eſt pietas, miſericordia.* 188.1.d.
Deror *eſt auis libera, puta hirundo.* 65.2.a.
Hora *idem eſt quod confiteri, laudare, celebrare.* 112.1.a.
Iatar *ſignificat ſupereſſe, excellere, eſſe maiorem.* 8.1.b.
Ichona *deductum à rad. haua idem eſt quod conterens.* 131.1.a.
Kadeſim *vocantur pueri ſpurij & ſcelerati.* 264.1.a.
Kinnor *ſignificat cinyram & citharam.* 199.2.b.
Kephirim *nomen loci ita dicti à copia villarum & viculorum.* 40.1.a.
Ki *particula apud Hebræos diuerſimodè ſumitur.* 24.2.b.c.d.
Maccabi *idem eſt quod percuſſor, occiſor.* 174.1.a.
Macha *ſignificat extinguere, occidere, delere.* 173.2.d.
Manoth *vocantur fercula quæ vnicuiq; apponuntur ſigillatim.* 143.1.c.
Naphat *eſt regio, prouincia.* 257.2.b.
Nuph *quàm multa ſignificet.* 257.2.b.
Pathar *Hebraicè, Chaldaicè &c. quid ſignificet.* 257.1.b.2.c.
Ra, *id eſt malum tam prauitatem & malitiam, quàm triſtitiam & afflictionem ſignificat.* 31.2.b.
Rophe, *id eſt medicus, curator & ſaluator tuus.* 71.2.d.
Ros *hebraicè & chaldaicè eſt caput.* 8.1.b.
Sachan *idem ſonat quod habitare.* 72.1.a.
Satar *eſt recipere, celare, abſcondere & protegere.* 142.2.c.d.
Seabbithon *ſonat idem quod, ſuis eſt fortitudo.* 207.2.c.
Sepher *idem eſt quod Liber.* 183.1.d.
Sopher *idem eſt quod Rabbi.* 20.2.a.
Sopherim *vocabant Iudæi ſuos Doctores à* ſepher, *id eſt littera vel ſcriptura.* 20.1.a.
Taam *idem eſt quod ſapor, guſtus, & metaphoricè ſapientia.* 15.2.b.
Tannium *dracones vel inania & terrifica monſtra ſignificat.* 131.2.d.
Thais *eſt hircus vel excïſor à rad. razaz.* 186.1.c.
Tſara *eſt tribulata ac miſera.* 70.2.d.
Hedera cur dicata Baccho. 274.1.d.
Helenus Priami filius Troiâ euerſâ nouam vrbem condens vocauit eam Troiam. 11.2.b.
Heliocallide perungebantur Magi & Perſarum reges, vnde confecta. 143.1.d.
Heliodoro à Seleuco ad expilándum templum miſſo apparuerunt Angeli. 264.1.d.2.a. *eumque flagellarunt.* ibid. *fit ſupplex Oniæ.* ibid.2.d. *regem ſe fecit.* 265.1.a.
Heliopolitanum templum à quo conſtructum. 252.1.a.
Heliopolis Ægypti vrbs ſic dicta à cultu ſolis. 47.1.c.
Heraclius Imperator victo Coſroa Perſarum rege Ignis ædem combuſſit. 169.2.d. 170.1.a.
Heraclius quia procero validoque corpore æquè ac animo eximius fuit bellator. 192.2.a.
Hercules Syrorum ac proprius Tyriorũ Deus, vnde dictus

Tyrius. 258.1.c. *in eius honorem celebrabatur agon quinquennalis.* ibid.

Heredes quatuor primarij inter duodecim Alexandri magni. 181.1.a.

Herodes Aſcalonita & nepos eius Agrippa morbo pediculari afflicti. 289.2.b.

Heroinæ aliquot quæ Iudithæ nomen, & cum nomine virtutis imitationem ambiuere. 133.1.b. 2.a.b.

per Hirundines denotantur garruli & ſuſurrones. 65. 2.a. *cur dicantur aues liberæ.* ibid. *earum ſtercus quia ſiccum, calidum & vrens naturaliter excæcat.* 2.b. *pulli earum excæcati oculantur chelidonia.* ibid. 2.b.c. *mira de iiſdem.* 2.c. *myſticè ſunt adulatores, hæretici ac dæmones.* 66. 1.a.b.

S. Hilaria mater S. Afræ martyris martyr efficitur. 143. 1.a.

S. Hilaria Claudij tribuni & martyris vxor capta à Paganis hilaris emiſit ſpiritum. 143.1.a.

Hiſpani in Peru & Mexico vrbibus ſuis induunt nomina vrbium Hiſpaniæ. 11.2.a.b. *olim cùm orarent, gladium ad manus habebant vt hoſtes propellerent; & nunc etiam ruſtici gladiati incedunt.* 36. 2.a.b. *apud Hiſpanos Mauri non admittuntur ad Magiſtratus.* 55.1.a.

in Hiſpania olim fuere auri & argenti fodinæ feraciſſimæ. 213.2.a. *& etiamnum ibi eſſe teſtantur multi.* ibid. *hanc quomodo ſubegerint Romani.* ibid. 2.b. *in ea præclara geſſere Scipio Africanus & alij.* ibid.

Hiſtoria Antiochi & Demetrij. 220.1.a. & ſeqq. *hiſtoria ſeptem fratrum Machabæorum quando contigerit.* 177.1.a.

Hiſtorici, cuius eſt hiſtoriæ fabricam conſtruere, cum architecto comparatio. 261.2.b. *quod ſit eius officium.* ibid. c.

Hiſtoria Eſdræ & Nehemiæ quando contigerit. 4.2.d. 5.1.a. *item hiſtoria Iudith.* 97.2.b. & ſeqq. *& Eſtheris.* 134.1.c. 141.2.b.c. *hiſtoria Eſther etiamnum legitur à Iudæis decima tertia die menſis Adar.* 158.1.a.

Holofernes, quis, qualis ac quantus. 102.1.a.b. *eius etymon.* 2.a. *captus eſt amore Iudith* 118.2.a.b. *amoribus ebrius ac vino immerſus obtruncatur.* 122.2.b.c. *fuit natione Perſa.* 124.1.c. *Holofernes noſter eſt gula, ſuperbia, auaritia &c.* ibid. 2. *eſt typus diaboli cuius caput B. Virgo contriuit.* ibid.

Hollandi vrbes vaſtas obſidentes quo pacto eas ita vallo cingant vt illis ſuccurri nequeat. 41.1.b.

Holocauſtum propriè ſacrificium quo tota victima cremabatur, latiùs ſumitur pro qualibet hoſtia. 22. 2.a.

Homeri Ilias ita minutis litteris ſcripta fuit vt tota cortici nucis includeretur. 261.1.c.

Homicidium ſuiipſius quando licitum. 307.135.1.c.

Homines Chriſtiani in anguſtijs & periculis conſtituti Dei opem implorent. 220.1.b.c. *vide* Chriſtiani.

Hominis proprium eſt mente cælum contemplari, quæ infra ſe poſita ſunt deſpicere. 80.2.b. *cum hominibus peruerſis non conuerſandum.* 76.1.b. *homini inter peccata vndique conſtricto ita vt nullus omnino ſine peccato euadēdi aditus pateat, quid agendum.* 81.2.c. *hominis faſtus quò aliquando aſſurgat.* 104.2.a.b. *homo ſibi ipſi apparens iuſtus & candidus per Tobiam cæcum adumbratus.* 90.1.a.2.a.

Honeſtas in Scriptura ſæpè ſignificat diuitias. 128.2.b.

Honor parentibus debitus commendatur. 74.1.d. *honor huius mundi papilioni comparatur.* 150. 2.c.d. *numquam certam tenet viam.* 2.d.

Honorius Imp. cur ſuſtulerit riſum Iudæorum, crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium. 160.2.a.

Hortus in quo Aſſuerus conuiuium ſuum inſtituit repræſentat Eccleſiam. 138.2.d.

Hoſpitalis Iuppiter vnde ſic dictus. 274.1.b. *eidem templum dedicatum in monte Garizim.* ibid.

Hoſtes meticuloſi facilè vincuntur. 203.1.a. *hoſti danda eſt fugæ poteſtas ne clauſus ex deſperatione pugnet, probatur exemplis.* 237.2.a.b. *hoſtium animos blaſphemando irritare quam ſtultum.* 293.2.d. 294.1.a. *hoſtes captos vel capiendos dimittens ciuium ſalutem prodit.* 193.1.d.

Humatio cæſorum militum. *vide* Sepelire, Sepultura.

Humiliatio ſuperborum ac exaltatio humilium eſt argumentum libri Eſther. 134.1.a. *exaltatur humilis Mardochæus, humiliatur ſuperbus Aman.* 152.2.a.b.c.

Humores melancholicos quæ minuunt, infringunt actionem & vexationem dæmonis. 81.1.d.

Henricus VVandalorum rex morbo pediculari fuit punitus. 290.1.a.

Hungari ab aratro proſiliunt ad arma. 36.2.b.

Hymnum Regina cæli lætare, *accinuerunt Angeli D. Virgini Romæ.* 150.1.c.

Hypericon infringit actionem & vexationem dæmonis. 81.1.d.

IAcob, *nomen ſeptimi Machab. fratrum.* 277.1.a. *vide in v.* Fratrum Machabæorum.

Iaddo pontificalibus indutus occurrit Alexandro Magno. 52.1.b. *fuit Pontifex ſub Dario Codomanno & Alexandro.* ibid. 2.a.

Iaſo eadem eſt quæ Ioppe. 244.1.a.

Iamnia à Iuda Mach. exuſta quantum diſtet à Ieruſalem. 199.2.a. *hîc milites Iudæ delubra idolorum expilarunt.* ibid.

S. Iannarius qua ratione coronam martyrij adeptus ſit. 63.2.d.

Iaſon filius Eleazari, quem Iudas Romam miſit, quis. 225.1.b.c.

Iaſon Cyrenenſis fusè ſcripſit hiſtoriam libri ſecundi Machabæorum. 173.2.a. *fuit Iudæus.* 101.1.a. *& verus Dei cultor.* ibid. b.

Iaſon pſeudopontifex frater Oniæ ſancti. *vide* Ieſus ſiue Iaſon.

Idolum Iouis Olympij collocarant Antiochiſtæ in altari holocauſtorum. 198.2.d. *idolorum furtum olim Iudæis vetitum.* 201.1.b.

cum Idololatris fœdus inire quando licitum, quando non. 215.1.d.2.a.

Idumæi perpetui Iudæorum hoſtes à Iuda Mach. cæduntur. 293.1.c.

Idumæi inuadere volentes fratres ſuos Iudæos, vocabant ſe Ammonitas, cur. 107.1.b. 111.1.a.

Iecur piſcis callionymi an verè fugarit dæmonem ex domo Raguelis. 81.1.a.b.c.2.a. *in iecore eſt ſedes amoris & concupiſcentiæ.* 82. 2.d.

Iecur eſt ſedes amoris. 186.2.e.

Ieddoa. *vide* Iaddo.

Iehoua transformarunt gentiles in Iouem. 194.1.b.

Ieiunio armata oratio quàm potēs apud Deum. 22.1.a. *ieiunium in Dominica vetat lex Chriſtiana, cur.* 44. 2.c pu-

2.c. publicum & ſolemne eſt ſymbolum pœnitentis. 47.1.a. eſt ſunis quo ligatur dæmon, ne nobis noceat. 86.1.b. ſoluit debitum ſibi. 91.1.d. meliùs quàm murus tuetur. 108.1.a. etiam à Iudæis & Turcis obſeruatum. 113.1.c. ieiunium vnius ſeminæ innumeros ſtrauit exercitus Aſſyriorum. 122.2.c. ieiunio Eſther ſibi decorem, populo liberationem, Amano crimen comparauit. 149.1.a 2.a. quantæ fuerit efficaciæ. 154.2.a. ieiunium vocant Hebræi humiliationem. 167.1.a.

Ieremiæ prophetæ deſcriptiones quænam dicantur. 158.1.a. multi eius libri periere. 2.a. an ipſe tulerit Arcam in montem Nebo. 259.1.a.b. eius vaticinium de arca non reuelanda quando impletum. 260.1.a. cur ipſe præ alijs Prophetis apparuerit Iudæ Machab. 310.2.c. non verè & realiter tradidit Iudæ gladium. ibid.d.

Ieremiel nomen Angeli interpretatur magnitudo Dei. 57.2.a.

Ieruſalem olim vocabatur & erat vrbs ſancta, cur. 34. 1.b.c. duodecim habebat portas, ad ſingulas mundi plagas quatuor, & quænam illæ. ibid.2.a.b.c.& ſeqq. erat in ſuos vicos diſtributa. 35. 2.a. ad eam incolendam decima pars plebis delecta. 50.1.a. de Ieruſalem terreſtri & cæleſti vaticinatus Tobias. 93.2.b.94.1.a.

Ieruſalem fruſtra obſidetur à Bacchide & Alcimo 218. 1.a. quomodo Demetrius velit eam eſſe ſanctam. 226.2.c.d. & Antiochus Sedetes. 247.1.d.2.a. quomodo ſancta. 263.1.a.

Ieſus Chriſtus dedicauit Eccleſiam S. Dionyſij Pariſijs. 199.2.a. Chriſtus moriens vicit ipſam mortem, diabolum &c. 219.1.b. eſt vera arca noui teſtamenti. 260.1.a. eſt conſummatio legis & prophetarum. 312.2.d.

Ieſus ſiue Iaſon, Onia ſancto fratre eius eiecto, pontificatum inuaſit. 182.1.b. fuit dux Iudæorum ad gentiliſmum apoſtatantium. ibid. ſimiliter pontificatu extruſus fuit à Menelao. 263.1.a. miſit trecentas didrachmas pro ſacrificio Herculis. 268.1.d. extruſus eſt pontificatu per Menelaum. ibid.2.b.c. ſed mortuo Epiphane rediens ex Ammonitide, Ieroſolymam inuadit, ſed expellitur. 271.2.c. apud Spartanos tandem miſerè in exilio vitam finijt, ſepultus ſepultura aſini. 272.1.a.

Ieſus Chriſtus à Patre miſſus in carnem vt eccleſiam veterem labantem reſtauraret, & in nouam transformaret, &c. 28.2.c. fuit ſanctus ſanctorum, & ſapiens ſapientium. ibid. nullum laborem aut periculum pro Eccleſia & animarum ſalute detrectauit. 29.1.a. ſpe futuræ reſurrectionis & aſcenſionis glorioſæ ſuſtinuit crucem. 67.2.a. poſt fel, fauos & mella guſtauit. 71.2.a. ipſe eſt Azarias, id eſt adiutor Dei. 78.2.c. ipſius figura fuit piſcis qui ad Tobiam de flumine aſcendit. 81. 2.b.2.a.82.1.c.90.2.c. item Tobias ipſe patrem illuminans. 82.1.c. qualiter Chriſtus ligauerit diabolum. 86.1.a. ei omnes gentes & reges ſeruierunt. 96.1.a. inſtituens Euchariſtiam repræſentatus fuit per Aſſuerum inſtituentem magnum illud conuiuium. 138.2.a.b. & ſeqq. nil negare poteſt D. Virgini quaſi matri ſuæ. 150.1.d. paſſionis eius dies fuere dies phurim. 159.1.c. cur montes conſcenderet. 164.1.c. Ieſus mel in ore, melos in aure, iubilus in corde. 168.2.a.

Ieſus filius Ioſedec populi è Babylone in Ieruſalem reductio

Cornel. index in lib. Eſdr. Nehem. &c.

dux in eccleſiaſticis. 13.1.b.

S. Ignatius Epiſcopus Antiochen. ſepultus ſertus Daphnem. 269.1.d.

S. Ignatius cum nouem ſocijs ſocadens Societatem Ieſu inſtituit. 272.2.c.

Ignes in caſtris excitantur ad fallendum hoſtes. 237.1.b. ignem Perſæ colebant vt Deum. 253.1.a. Ignis ſacer à ſacerdotibus in puteo abſconditus primitus à Deo fuit datus Aaroni. 255.1.d. quando miſſus Nehemiæ fuerit de cælo. ibid. 2.c.d. 256.1.a. & ſeqq. & cur Nehemiæ præ alijs ſuis coæuis. 256. a.b. non defuit in ſecundo templo. 1.d. myſticè repræſentat Spiritum Sanctum. 2.a. templum igni fecit rex Perſarum. 84.2.d.257.1.a.b. ignis eſt ſymbolum Dei & diuinitatis. 257.1.b.

Ignis per flammam ſeſe agitans videtur viuere. 85.1.a. præferri ſolebat regibus & principibus Aſſyriorum. 194.1.b.2.a. 118.2.a.

Ilias Homeri cortici vnius nucis incluſa. 261.1.c.

Illuminationes de cælo quænam hîc dicantur. 160.2.d.

Immortalitas animæ cum reſurrectione corporis neceſſariò connectitur. 301.2.c.d.

Immunitas à tributis aliiſq; oneribus publicis, à rege Perſarum Sacerdotibus, aliiſq; templi miniſtris conceſſa. 21.2.b.

Imperator ſedulus & non ceſſator quid efficiat. 8.2.c.

Imperatores Romani olim ſibi arrogabant & nominabant Romanum pontificem. 126.1.c.

Impiorum gaudium breue eſt. 172.2.a. impij miracula Dei aſcribunt magiæ. 166.1.a.

Impiorum conuerſatio fugienda. 76.1.c.

Impleri ab ore ad os quid ſignificet. 24.1.d.

Imperitas comes hæreſis & falſæ religionis. 182.1.d.

Incarnatio Verbi fuit opus maximum diuinæ potentiæ & fortitudinis. 125.2.c.

Inceſtus à Deo punitus. 147.1.b.c.

Incubi dæmones, qui, & an tales dentur. 82.1.d.2.a.

Indi Brachmanes olim vocabant ſuos ſapientes gymnoſophiſtas. 19.1.c. Indorum reges etiamnum multas vxores habent. 144.1.c.

Indi etiamnũ in prælijs vtuntur elephantis, cur. 106.2.d

India orientalis quando & quomodo aperta ſit Vaſio Gamæ. 77.1.a.

Indignatio indignantem non ſinit quieſcere. 152.1.c.

in Inferno probabile eſt eſſe vermes corporeos. 132.1.d.

cum Infidelibus peruerſiſque hominibus non conuerſandum. 76.1.b.

Infirmitas humana etiam ſtrenuiſſimos & peritiſſimos artis ſuæ aberrare facit. 219.2.c.

Iniuſtitiæ iuſtus iudex & vindex eſt Deus. 152.1.c.

Inſignia illius quẽ rex honorare voluiſſet, quæ. 152.2.a.b

Inſulæ ab Hebræis vocantur omnes tranſmarinæ regiones. 180.2.a.

Interpretes qui ſcripſerunt in Librum Eſther. 135.2.b.

Intricare proprium eſt dæmonum, vt extricare ſanctorum Angelorum. 81.2.b.c.

S. Ioannes Apoſtolus volumen oraculorum ab Angelo accipiens, creatus eſt Propheta. 311.2.a.

S. Ioanni Chryſoſtomo apparuit S. Paulus tradens ei librum Euangelij. 311.2.a.

Ioannes Caluinus quomodo à Deo punitus. 290.1.a.

Ioannes Hyrcanus auctor libri primi Machabæorum. 173.1.c.245.2.a. fuit Propheta. ibid. præfuit Iſraeli annis triginta & vno, pacemque cum vicinis coluit. 2.a.250.2.c. fuit filius Simonis Machabæi, quem proinde miris elogijs exornat. 245.2.a. Dux & pontifex Iſraelis conſtituitur: Cendebæum cædit. 240.1.a.b. quàm feliciter auſpicatus ſit ſuum

principatum. ibid.c. cur cognominatus ſit Hyrcanus. 2.b. eius geſta præclara. ibid.b.c. 313.1.c.2.c.314.1.a.

Ioannes Machiadus Luſitanus quo fine duos ſuos filiolos occiderit. 307.2.d.

S. Ioannes Eleemoſynarius quo plura erogabat, eo plura à Deo recipiebat. 75.1.a. ei in ſomnis apparet Eleemoſyna habitu virginis. ibid.

S.Ioannes Euangeliſta in Apocalypſi ſæpe alludit ad librum quartum Eſdræ. 57.2.d.58.1.a.2.a. *fuit cuſtos B. Virginis.* 125.2.c. *quomodo in vltima cœna Chriſti in eius pectore recubuerit.* 137.1.d.

Iob adhuc viuens cur vocetur beatus. 67.1.a. *amici eius Eliphaz, Baldad & Sophar fuere reges.* 66.2.d. *in quibus fuerit ſimilis Tobiæ.* 68.1.a.2.a. *erat rex, & corona regia coronabatur.* 169.1.a.

Ioel primus præfectus vrbis Ieruſalem rendificatæ. 50.1.a.

Ionathan pater Ieddoæ. 52.2.a.b.

Ionathas filius Mathathiæ cur dictus ſit Apphus, ſiue ira conſilij. 186.1.d. *mortuo Iuda Mach. principatum ſuſcepit.* 220.2.d. *cæſo hoſte Iordanem tranſnatat.* 221.2.a.b. *totâ Iudæa cum ſuis excluſus Bethbeſſem munit, obſidetur, & hoſte cæſo ab obſidione liberat.* 231.2.b.c.& *ſeqq. pacem cum Bacchide init.* 223.1.a. *cur ſedem ſibi elegerit in Machmas.* 223.2.a. *receptâ Ieruſalem pontificalia veſtimenta induit & munia pontificis exercet.* 226.1.d. *licitè adiuuit Alexandrum contra Demetrium.* 227.2.b. *magnis donis gratiam Demetrij iniit.* 232.1.c.d. *inſtructus copijs Syriacis varias vrbes expugnat.* 233.2.c. *ſolus autem inclinatam reſtituit & victoriam deperditam recuperauit.* 224.2.a. *occiditur cum filijs ad Baſcaman à Tryphone, cur.* 240.1.c. *quo anno.* ibid.c.

Ioppe hodie vocatur Iapha; Turcis, Zapha. 103.2.b.

Ioppen totius Iudææ portum commodiſſimum capit Simon Mach. 243.2.b. *nunc Iaſo dicitur.* 244.1.a. *pro ea ſoluit centum talenta.* 248.2.b.

Iordanus ord.S.Dominici II. *generalis cur à Deo in naui ſubmergi permiſſus.* 220.1.d.

Ioſedec fuit frater ſenior Eſdræ. 3.2.a.b. *huic pontifici in Babylone mortuo ſucceſſit filius Ieſus.* ibid.b.

Ioſephus à Conſtantino Magno comes creatus quod Scytopoli inter Arrianos ſolus orthodoxus eſſet. 62.2.b.

Ioſephus multa falſa ſuis hiſtorijs interſerit. 250.1.c. *eius error dicentis, voluiſſe tantùm ſacrilegium, non videri res digna ſupplicio.* 291.2.a.

Ira non ſinit iratum quieſcere, donec vindictam ſumat. 152.1.c.

Irriſio uxoris turbauit Tobiam ſeniorem. 69.2.a.

Irriſor Alexandri magni punitus. 293.2.a.& *ſeqq.*

Iſaias propheta quo anno viderit viſionem illam augustam SS.Trinitatis. 6.2.b.

Iſrael ponitur pro Iuda & Beniamin; aliàs pro decem tribubus quæ à Iuda & Beniamin ſchiſma fecerunt. 11.1.c. *his diſperſis Iſraelis nomen remanſit in Iuda. ibid.* *Iſrael Hebr. idem eſt quod* dominabitur Deus, *vel* dominans Deus. 77.2.a.

Itali multas voces accipiunt à Græcis. 164.2.c.

Italicus quo pacto in Circenſi certamine aduerſarium ſuum vicerit. 311.1.a.b.

Itaque *qualis particula, & quid ſignificat.* 99.1.a.

Itinerantium præſes & patronus S. Raphael Archangelus. 72.2.b.

Iudas, quartus ſeptem fratrum Machabæorum. vide in v. Fratrum Machabæorum.

Iudas Eſſenus auctor libri ſecundi Machabæorum. 173.2.a.b. *qualis vir fuerit.* 253.1.d.2.a. *eſt auctor canonicus, adeoq́; citans dicta à Iaſone facit ea canonica.* 261.1.b.c. *humiliter de ſe ſentit.* ibid.2.a.b.312.1.d. *quod fuerit eius propoſitum.* 312.1.c. *petit ſibi ignoſci, cur.* ibid.1.c.d.2.a.

Iudas Machabæus vnde ſit dictus. 174.1.b.191.2.a. 197.1.c. *fuit è tribu Leui, non Iuda.* ibid.d. *ipſe & poſteri eius à populo electi ſunt Duces & Principes, non reges.* 2.a. *quando ei inditum fuerit hoc cognomen Machabæus.* 186.1.c. & *cur.* 189.2.d. 192.1.a. *fuit primogenitus patri ſuo.* 189.2.c. *belli dux à patre moriture ſtatuitur.* 2.d. *an oleo vnctus in ducem, idque Ieroſolymæ.* 191.1.a. & *ſeqq. fuit procero & vaſto corpore, adeoq́; illo æuo fortiſſimus.* 192.1.a. *fuit leo, Iudaque Iacob patriarchæ filio victorijs, viribus ac robore ſuperior.* ibid.1.c. *eius manus directa ad ſalutem Iſraelis.* 192.1.d. *gladio, quem Apollonio Duci Antiochi extorſerat, cur eo vſus ſit.* ibid.2.b. *cum paucis ieiunio maceratis percuſſit & occidit Seron ſecundum Antiochi Ducem.* ibid.2.c. *aciem inſtruens, eam diuidit in quatuor ordines, ac cuilibet vnum è fratribus præficit.* 194.2.b. *eius fortitudo, ac reſignatio in Dei voluntatem.* ibid.d. *inuaſit caſtra Gorgiæ & oppreſſit.* 196.1.b.2.a. *cur pugnans nullos haberet equites,* 197.1.b. *quo pacto ſemper victoriam obtinuerit excepto vltimo prælio.* ibid.1.c. *eius prudentia militaris in cohibendo milite à ſpolijs.* ibid.1.d. *eius pietas æquè ac ſolertia.* 198.1.d. *quando ceperit arcem Sion.* ibid.2.b.c. *cur non conſuluerit Deum per oraculum Ephod.* 199.1.a. *purgat, ac dedicat templum ab idololatris pollutum.* ibid.c.d.2.a.b. *feſtum Encæniorum celebrat.* 199.1.c.d. *eius prouidentia & charitas.* 203.2.b. *inſtar fulminis circumibat, debellando Iudæorum hoſtes.* 204.1.a. *pugnat cum Nicanore & vincit.* 211.2.b.c.d. *an occiderit eum duellando.* ibid.2.d.210.1.a.& *ſeqq. in memoriam illius victoriæ anniuerſarium feſtum inſtituit.* 212.2.a. *non omnia quæ de Romanis audiebat erãt vera.* 213.1.a *prudenter cum Romanis fœdus iniit.* 215.1.c.d. & *licitè.* ibid.2.a. *fuit typus Chriſti.* 218.1.b. 219.1.b.2.b. *licet longè impar hoſti, non tamen fugit.* 218.1.c.d. *vel vincere vult, vel generosè mori.* ibid.d. *ſed pro Dei religione.* 2.a. *inſtar leonis cum paucis plurimos inuaſit.* ibid.2.c. *cauſæ cædis Iudæ & ſociarum fugæ.* 218.2.c.219.1.b.c. & *ſeqq. cecidit non tam ex vulnere quàm ex pugnandi cadendiq́; labore.* 219.1.a. *mors eius fuit ei glorioſa.* 120.1.a. *ſex dumtaxat annis præfuit dux Iſraeli.* ibid.2.a. *quo anno occubuerit.* ibid. *vocatur ab aliquibus ſanctus eiuſque catalogo adſcribitur menſe Octobri.* ibid.2.c. *quomodo decimus fuerit.* 272.2.b.c. *cur ſeceſſerit in deſertum.* ibid.d. *Iudæ & militum ſuorum in egenos charitas.* 287.2.c.d.288.1.a. *pro ipſo pugnarunt Angeli.* 273.2.c. *Iamniam incendit, cur.* 299.1.d.2.a. *Purgatorium credidit: hinc ſacrificari iubet pro peccatis mortuorum.* 301.2.a.b.& *ſeqq. Timotheum vincit & capit.* 300.1.a.b. & *multas ciuitates.* ibid.d.& *ſeqq. eius celeritas in peruadendo ciuitates.* 300.2.b.c.

ſubinde

ſubinde habuit etiam equites. ibid.2.c. armatus armis ſpiritualibus inuadit caſtra Ant. Eupat. & cædit. 303.2.a.b.c. contra Ant. Eup. pugnaturus ſeſeſque Dei beneplacito committit. 303.2 a.b.c. fuit religione & pietate Aſidæus. 306 1.d. an vxorem duxerit. 306.2.b. nil habebat proprium. ibid. verùm ei verè apparuerint Onias & Ieremias. 310.1.b.c.

Iudæa Aſiæ & Ægypti regibus fuit pomum diſcordiæ. 6. 2.d. Iudææ regiones transmarinas vocans Iudæi Cethim. 180.1.a. Iudæa eſt montoſa & prærupta adeoque equitibus imperuia. 197.1.b. quomodo fuerit à Rom. ſubacta. 215.2.a.b.

Iudæa eſt Syriæ pars vel appendix. 31.1.b. eius clima eſt calidum & ſiccum; ita vt incolæ noctu in tectis frigidum aerem capiant. 45.2.b.

Iudæi malunt ſe morti offerre quàm cultum & quietem ſabbathi violare. 187.2.c. multi apoſtatæ cur impietati Antiochi Epiphan. ſe reformarint. 182.1.b. à quo poteſtatem acceperunt idololatriam ſequendi, & in Iudæam inducendi. ibid.1.c. quot millia in excidio Ieruſalem per Titum occiſa, quot capta ſint. 193.2.d. quid per expanſionem librorum legis vellent. 194.1.a. contra præceptum Iudæ cum hoſte confligentes cæduntur. 202.1.b.203.2.c. eorum pacta cum Romanis inita. 215.2.b.c.& ſeqq. Iudæi apoſtatæ mortuo Iuda erexerunt cornua. 220. 2.c.d. quanta beneficia contulerit Iudæis Demetrius rex. 226.2.a.& ſeqq. 227.1.a.& ſeqq. Iudæorum origo falsò à Iuſtino deſcripta. 237.2.b.c.d. equites non leguntur habuiſſe niſi ſempore Ioannis filij Simonis. 250.1.a. præcauendo ſchiſmate monent ſe mutuo. 252.2.a. ſparſi ſunt per totum orbem. 261.1.a. quomodo in eos ſæuierit Antiochus Epiph. 272.1.c. quàm vilipendantur à Nicanore. 286.2.b. ijs prohibitum erat pugnare in ſabbatho. 287.2.c.

Iudæos remanentes in Babylone conſtituit Cyrus vectigales Iudæis redeuntibus in Ieruſalem. 9.1.b.c. quo anni tempore diſceſſerint è Babylone. 13.1.a. cur iactis templi fundamentis fleuerint. ibid.2.b. nolunt cum Samaritis fabricare, cur. 14.1.a.b. cur non accuſarint Samaritas apud Cyrum ſibi fauentem, quod fabricam templi impedirent. 15.1.a. licet è Babylone liberi, manſere tamen Cyro & Perſis vectigales. ibid.2.c.21.2.b. cur vocarent ſuos Doctores ſopherim. 20.1.a. vetantur cum gentilibus amicitiam inire & coniugia. 24. 1.d.2.a. iurant ſe abiecturas vxores alienigenas, & ex ijs natas proles, vt Deo & legi obſequantur. 26.1.b.2.a. eorum matrimonia cum alienigenis an ſint irrita. ibid.2.b. vna manu operantur; altera gladium tenent. 36.2.a. crebrò totum corpus abluebant, imò veſtes & lectos. 37. 2.a. apud eos frequens fuit vſura centeſima. 38.1.c. prohibentur lugere & flere in feſta Neomeniæ. 44.2.c. decimas ſoluerunt non ſolùm agrorum, ſed & laborum & operum ſuorum. 49.2.a. ſcribebant olim exactè ſuos annales & diaria. 53.1.b. quomodo recenter è captiuitate reuerſi auſi fuerint reſiſtere Holoferni. 105. 1.b.c. numerus redeuntium è captiuitate Babylonica. ibid.1.c. in ſingulis vrbibus maioribus loco templi habebant ſynagogam. 109.2.c.d. quomodo ſolerent ieiunare. 113.1.c. inquantum abhorrerent à conſortio gentilium. 117.2.b. quàm eſſent puritatis corporalis amantes. 121.1.a. vtebantur menſibus lunaribus, non ſolaribus. 158. 1.a. etiamnum decimatertia die menſis Adar legunt hiſtoriam Eſther. 158.1.a. pridie feſtorum ſuorum ſolebant ieiunare. 160.1.a. & clamores precibus miſcere. ibid. & ſolaria conſcendere. 164.1.b.c.

Iudices pecuniâ corrupti. 269.2.c.

Iudiciaria porta vrbis Ieruſalem, quæ, & quare ita vocaretur. 34.2.c. eadem vocabatur vetus, cur. ibid.

Iudicibus olim, vti etiamnum, adiungebatur Aſſeſſor iuris legumque peritus. 50.2.a.

Iudicium Deus cupit ineſſe omnibus actionibus noſtris. 69.2.a.

Iudicij extremi dies erit dies ſortium. 159.1.d.

Iudith quid ſignificet myſticè. 1. ipſa vincens Holofernem repræſentat diuam Virginem vincentem diabolum. 97.1.c. quando contigerit eius hiſtoria. ibid.2.b.c. 98.1.a.& ſeqq. qualis fuerit ſemina, quantiſq; elogiis celebrata à SS. Patribus. 98.2.c.d.99. 1.a.2.a.b. vocis Iudith etymon. 112. 1.a. eius genealogia. 1.b.2.a. ex qua tribu oriunda. 2.a. ſilentium amat & ſolitudinem. 2.b.113.1.a. carnem ieiunijs & cilicio domat. ibid.1.c.d. fuit typus B. Virginis. 2.c.d. prudenter ſuum ſecretum celat. 114.2.b. arma eius ſpiritualia quibus obtruncauit Holofernem. ibid. fuit è tribu Simeon. 115.1.b. laudat zelum Simeonis in vindicando Dinæ ſtupra, non modum. 2.a. an licitè potuerit Holofernem illicere ad ſuum amorem. 2.b. non eſt in facto ſuo libidinis accuſanda. ibid. & 116.1.a. nouo & inſolitò more caſtitatem ſuam & vitam ciuium ſuorum defendit ſeruanda. 117.1.c. cur ſecum annonam detulerit. ibid.2.b. an fuerit mentita imponendo Holoferni. 2.c.d. ambiguitate verborum illudit Holoferni. 119.1.b. quomodo excuſetur à mendacio. 120.1.a.b. 2.a. quàm potens fuerit eius peroratio coram Holoferne. 120. 2.d. quo fine petierit copiam egrediendi ad orationem quandocumque vellet. 121.1.a. Holofernem obtruncat. 124.1.c.d.2.a. eius elogia. ibid.2.a.b.c. fuit directa ab Angelo ad tantum facinus perpetrandum. 152.2.a.b. decus fortitudinis ſuæ & victoriæ adſcribit Deo. 2.d. fuit vmbra ac typus B.Virginis. 126.1.a.128. 1.a. eius prudentia & ſolertia bellica. 127. 1.a.b.2.d. eius caſtitas quàm eximia. 129. 2.a. fuit propheticа & ſcriptrix ſacræ Scripturæ. 131.1.a. quanta tempore in viduitate permanſerit. 132.2.b. à Patribus habetur ſancta, cuius feſtum Æthyopica eccleſia celebrat quarta die menſis Elul. 2.d. Iudithæ nomen & cum nomine virtutis imitationem ambiuere multæ heroinæ & reginæ. 133.1.b.2.a. quomodo adorarit Holofernem. 146.2.c.

Iudith Auguſta Ludouici Pij Imp. vxor monaſticum ipſa ſibi velum impoſuit. 133.2.a.

Iudith filia Caroli Calui Francorum regis nupſit Anglorum regi. 133.2.a.

Iudith regina Poloniæ; coniux Boleſlai regis. 133.2.a.

Iudith regina Hungariæ, Henrici Imp. filia iniquè regno pulſa. 133.2.a.

Iudith vxor Hermanni Comitis. 133.2.b.

Iuditha Saxoniæ Ducis filia. 133.2.b.

Iuditha famula S.Eliſabethæ miraculis clara. 133.2.b.

Inditha Parthena quando & quomodo diem extremum obierit. 133.2.b.

Iulius Cæſar fuit vaſto validoq́ue corpore æquè ac animo. 192.1.a. *multos validosq́; hoſtes ambiebat.* 218.1.c. *eius teſſera belli.* 287.2.b.

Iupiter Hoſpitalis unde ita dictus. 274.1.b. *Iouis Olympij idolum collocatum fuit in altari holocauſtorum.* 198.2.d. *eiq; dedicatum fuit templum.* 174.1.a. *& Ioui hoſpitali in Garizim.* ibid.b.

Iuramentum Iudæorum valdè arduum de abdicandis vxoribus & prolibus alienigenis. 26.1.b.2.a.b.

Ius alternis diebus imperandi habebant Strategi in Græcia, Epiſtatæ Athenis, Decemuiri Romæ. 214.2.d. *ius nominandi Romanum Pontificem Imperatoribus ademptum, in Epiſcopos & Cardinales tranſlatum.* 226.1.c.

Iuſtus quacumq; morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 210.1.d.

Iuſti in aduerſis Deo gratias agunt 1 neceſſitate probantur. 66.1.d.2.a.b.c. *eorum oratio clauis eſt cæli.* 69.1.b. *agunt dies plurimſiue ſortium quando.* 159.1.d. *iuſto nil mali obuenit niſi ex certa Dei præſcientia & voluntate ad eum vel à vitijs purgandum, vel in virtute perficiendum.* 66.1.c.

S. Iuſtina quomodo Aſmodæum ſe ad amorem allicientem ſuperarit. 70.1.d.

S. Iuſtinus ſepeliendo corpus S. Laurentij martyrium adeptus eſt. 65.1.c.

Iuſtitia locum cedendo clementiæ, eam in ſe commutat. 25.2.a.

Iutto. vide Inditha.

K*Adeſim vocantur pueri ſpurci & ſcelerati.* 264.1.a.

Kepherim nomen loci ita dicti à copia villarum. 40.1.a.

Ki particula apud Hebræos diuerſimodè ſumitur. 24.2.b.c.d.

Kinnor, & cinyram & citharam ſignificat. 199.2.b.

Ku Perſicè idem eſt quod princeps. 8.1.b.

L*Aber à Cyro rege Perſarum commendatus.* 8.2.c.

Lacedæmones licet iuſſi noluerunt adorare Xerxem, cur. 146.1.a.

Lacedæmonij quid iuuentutem docerent. 210.1.c. *etiamnum cum Turca certant, arcemq; ſuam à Turcis liberam ſeruant.* 236.1.c. *pro libertate omni æuo certarunt.* ibid.

Lacæna clypeum filio imponēdo quid intenderit. 219.1.d.

Lacones. vide Lacedæmonij.

Laconiſmus, ſiue breuiloquentia ſignum eſt animi ſilentis & meditabundi. 261.1.d.

Lætandum in ſolo Deo. 167.2.a.

Lætitia facit hilares, magnanimos & celeres. 45.1.b.

Lampades accenſæ ſiue ignes præferebantur regi. 104.1.b.2.a.

Laſthenes tutor Demetrij iunioris Syriæ præfectus. 232.1.a.2.a.b.

per Lapides ignitos quid intelligatur. 292.1.a.b.

Latina lingua à Gothis cum Gothico commiſta peperit Hiſpanicam, Italicam, Francicam. 14.2.b.15.1.a.

Lectio ſacræ Scripturæ eſt funis ad ligandum dæmonem ne nobis noceat. 86.2.a. *lectio fieri ſolebat poſt conuiuium.* 109.2.b.

Lector ſtyli varietate delectatur. 312.2.b.

Leges Dei vocantur iuſtitiæ & iuſtificationes. 183.2.b. *lex de obſeruando ſabbatho quo caſu non obligaret.* 187.2.d. *legum patriarum euerſio concitat populos ad ſeditionem.* 193.2.c.

Legio Thebæorum martyrum Duce S. Mauritio cur non reſtiterit Maximiano Imp. 187.2.c.

Leones quia impauidi, ſtantis oculis in venabula & enſes irruunt. 295.2.c. *leoni comparatur Iudas Machabæus, cur.* 192.1.d. *leonum catuli latrante ſtomacho rugiunt.* ibid.

per Leones thronum Salomonis ſtipantes quinam myſticè intelligantur. 125.2.c. *ad leones potius quam ad lenones damnari optauerunt virgines.* 133.1.b.

Leonidas cum trecentis innumeras Xerxis copias cecidit. 192.2.d. *vincendo occumbere maluit quàm fugiendo vitam ſeruare.* 219.1.b.c. *interrogatus à varijs quid reſponderit.* ibid.1.b.c.

Leuitæ celebrant magnificentiam & beneficentiam Dei recenſendo omnia quæ Deus pro Hebræis geſſit in Ægypto & Chanaan. 47.2.a.b.& ſeqq. *terram poſſidere non poterant, ſed tantùm ex ea fructuum decimas accipere.* 49.1.b. *dabant decimam decimarum ſacerdotibus.* ibid.2.a.b.

Lex Chriſtiana vetat ieiunare de Dominica, cur. 44.2.c. *lex dicitur à ligando, & quomodo liget hominem.* 85.2.b. *legis Perſarum ne quis non vocatus interius atrium regis ingrediatur, cauſa.* 148.2.a.

Liber primus Eſdræ & Nehemiæ ſunt protocanonici, cur. 2. *Tobiæ verò, Eſther, Iudith, & Machabæorum deuterocanonici.* ibid. *tertius & quartus Eſdræ ſunt apocryphi.* 3.1.b.56.1.c.& ſeqq. *liber Nehemiæ cur dicatur ſecundus Eſdræ.* ibid. *primi Eſdræ auctor eſt Eſdras, ſecundi Nehemias.* 3.1.b. *liber quartus Eſdræ à multis SS. Patribus ſubinde citatur quaſi canonicus.* 4.1.c.b.56.1.b. *nihilominus eſt apocryphus.* 2.a. *liber primus Eſdræ continet liberationem Iudæorum è Babylone per Cyrum; Nehemiæ reædificationem Ieruſalem.* 5.1.a. *liber tertius Eſdræ maioris eſt authoritatis quàm hiſtoria Liuij, Saluſtij &c.* 56.1.c. *cur aliqui eum aſſerant canonicum tertij ordinis.* 1.c.2.b. *de quarto plus eſt difficultatis, variaq; contra eius authoritatem obijciuntur.* 56.2.b.c.57.1.a.b.& ſeqq. *non eſt Thalmudicus.* 57.2.b. *cur ei etiam ſua videatur concedenda auctoritas.* 58.1.c. *fuit ſcriptus ante Apocalypſim S. Ioannis qui ad eum alludit.* ibid.1.a.2.c. *qui eius ſit auctor, incertum.* 2.a. *fuit ſcriptus in captiuitate babylonica.* 57.2.d.

Liber Tobiæ licet olim habitus ſit ob aliquibus Patribus pro non canonico, iam tamen eſt canonicus. 59.1.a. *eius argumentum.* ibid.b. *eſt hiſtoria, non comœdia, chaldaicè ſcripta.* ibid.c.2.a.b. *idq́ue in Aſſyria.* 2.b. *quis ſit eius auctor.* ibid.2.c.60.1.a.b.61.2.a. *quinam in hunc ſcripſerint.* 60.1.a.

Liber Iudith eſt canonicus, chaldaicè ſcriptus. 97.1.b. *eius argumentum & partes.* ibid.c.

Libri Eſther argumentum & auctor. 134.1.a.b. *vltima libri ſeptem capita ſunt Scripturæ canonica.* 161.1.c.

Liber primus & ſecundus Machabæorum apud Hebræos non ſunt Canonici, cur. 173.1.c.2.b. *neque tertius & quartus vt Canonicos admittit Eccleſia.* ibid. *libri primi quis ſit auctor.* ibid.1.c. *item ſecundi.* 2.a.b.245.2.a.261.1.b.c.303.1.c.312.1.c. *vtriuſque idem eſt argumentum.* ibid.1.a.b.260.2.b. *liber primus complectitur geſta annorum circiter*

ter ſexaginta. 173.1.c. vterque extitit Hebraicè. 173.2.b. Librorum Machabæorum ordo & connexio. 178.1.b.c.& ſeqq. per librorum legis expanſionem quid intenderent Iudæi. 194.1.a. Liber Deuteron. militibus ad bellum euntibus legi ſolitus. 287.2.a. liber tertius non eſt canonicus, habet tamen ſuam auctoritatem. 313.1.a. ordine chronologico ponendus foret ante primum. ibid. eius argumentum. ibid.b. quo ſenſu S.Clemens eum Canonicum nominet. 313.2.b. libri quarti argumentum. ibid.1.c.2.a.314.1.a. eſt incerti actoris. 314.2.a.

Liberalitas Nehemiæ in ciues ſuos. 39.1.b.2.a. & Tobiæ ſenioris. 63.1.b.c.

in Liberatione Iudæorum facta per Cyrum ſignificata ſuit liberatio humani generis per Chriſtum. 5.2.d. & liberatio Chriſtianorum ab Ethnicis oppreſſorum, item animæ fidelis. ibid.

Libidinoſi ſponſi Saræ puniti. 70.2.c. idque propter effrænem libidinem. 82.2.c. libidinoſum deſignabant veteres pingendo mulum vel mulam. ibid. libidinoſus miles fulgure ſideratus. 84.2.a.

Libido vbi ardet, abundant peccata. 70.2.b. quantum graſſaretur apud Perſas & Aſſyrios. 122.1.b.c. monſtrum haberetur ſine gula. 139.2.b. eſt inſatiabilis æquè ac faſtidioſa & curioſa. 144.1.c.2.a.

Libido comes falſæ religionis & hæreſis. 182.1.d.

Libra auri valet centum aureos. 244.1.c.

Librarij apud Perſas qui. 156.1.c.

Lignum olei variè à varijs interpretatum. 45.2.a.

Lilium puritatis & virginitatis ſymbolum. 138.2.b.

ex Lingua Hebræa cum Chaldæa commiſtione orta eſt lingua Syro-hebræa, vel Chaldæo-Hebræa. 142.b. lingua Latina cum Gothica commiſta peperit Hiſpanicam, Italicam, Francicam. ibid. & 15.1.a.

Lipſana SS. Abundij & Abundantij ad domum profeſſam Societatis Ieſu Romæ tranſlata. 186.1.c. SS. ſeptem fratrum Machabæorum requieſcunt in templo S.Petri ad Vincula Romæ. 280.2.b.284.2.d. & Coloniæ Agrippinæ. 284.2.d.

Litaniæ in libro Iudith adſtruuntur. 114.2.b.

Litteræ & decreta regum Perſarum erant olim irreuocabilia. 156.1.b.

Litteræ hebraicæ beth & mem ſunt labiales adeoq; ſæpè vna pro alia ſubſtituitur. 19.1.a.

Locus quarti Eſdræ cap.4.v.35. de animabus ſanctorum in promptuarijs detinendis donec impleatur numerus electorum, explicatur. 56.2.c. item capitis 6.v.49. vbi dicitur Deus die quinto geneſeos mūdi conſeruaſſe duas animas &c. ibid.2.c. & ſeq. item capitis ſeptimi, &c. 57.1.b. & ſeqq.

Longanimitas Romanorum in domanda Hiſpania. 213.2.b. eâ ſuperandi omnes hoſtes tam corporis quàm animæ. 214.1.a.

Loqui voce patriâ in his libb. quid ſit. 300.2.d.

Lucius conſul Romanus quis hîc intelligatur. 247.2.b.c.

Lucius piſcis quis. 80.1.b.

S.Ludouicus bis mouit in terram ſanctam, ibiq; moriens filijs ac poſteris quale dederit monitum. 29.2.a.

Ludouicus Pius Imp. Caroli Magni filius & ſucceſſor. 133.1.b.

S. Ludouicus caſtra ducturus in terram S. vexillum ab Epiſcopo Pariſienſi benedictum accepit. 311.1.a.

Ludus diaboli eſt ſaltatio & chorea. 71.2.a.

Lunatio vna, ſiue vnus per Zodiacum curſus, vnum conſtituebat menſem apud Hebræos. 27.1.b.

S.Lupo Trecenſi Epiſcopo roganti Attilam Hunnorum Regem Italiam & Galliam vaſtantem quis eſſet? reſponſum eſt eſſe flagellum Dei. 188.2.c.

S. Lupus quid reſponderit Attilæ dicenti ſe eſſe flagellum Dei. 120.1.d.

Lutheri dogma, quod ſi vxor difficilior ſit ad opus coniugale, vocetur ancilla. 139.2.d.

Lux lætitiæ ſymbolum eſt & cauſa. 24.1.b.

Luxui deditiregno priuati. 233.1.b.

Luxuria ſpiritus nobiliſſimos, ideòque robur & vires effundit & exhaurit. 129.1.c. vide Libido.

Luxurioſum veteres deſignabant pingendo mulum vel mulam. 82.2.c.

Lycurgus ſuis legibus ad miram politiam euexit Spartiatas. 236.1.a. docuit eos peritiam contractè ac preſſè loquendi. 261.2.d.

Lyſias tutor Antiochi Epiph. vocatur frater à rege, cur. 296.2.b. quantum exercitum paret contra Iudam. 295.1.a. Ptolemenſes indignantes fœdus cum Iudæis initum ſedat. 304.2.b.

Lyſias Eupatoris rector cur pacem cum Iudæis bellumque contra Philippum ſuadeat. 208.2.a.b.

Lyſimachus amoto fratre Menelao Pontifex creatus. 269.1.a. à populo occiditur. ibid.2.b.

Lyſimachus rex. Macedoniæ ob ſitim ſe hoſtibus tradidit, hauſtaq; aquâ quid exclamarit. 111.2.a.

S. MAcario Romano Raphael Angelus ſpecie viatoris ſe ducem obtulit. 77.2.a.

Macedonia quando & per quem à Romanis ſubacta, 214.1.b.

Machabæi vnde ſic dicti. 173.2.d. Machabæus idem eſt quod extinctor & occiſor hoſtium. ibid. & 191.2.a. varia vocis etyma. 174.1.a.b.c. alio nomine vocati ſunt Aſſamonæi & vnde. ibid.d. prognati ſunt ex tribu Leui & Phinees Pontificis. 189.1.c. pugnabant pedites, nec habebant equites, quare. 197.1.b. tempore Machabæorum nullus fuit Propheta in Iſrael. 199.1.a.

Machabæorum martyrum acta. vide in verbo Fratrum.

Machabæus vocabatur primus ex ſeptem fratribus Machabæis. vide in verbo Fratrum Machabæorum.

Machir, ſextus fratrum Machabæorum. 277.1.a. vide in verbo Fratrum Machabæorum.

Machmas oppidum in confinio tribuum Beniamin & Ephraim. 223.2.a.

Madaba vrbs vbi ſita, & quid ſignificet. 221.1.a.b. huius ciues occiderunt Ioannem Machab. ſed non inultè. ibid.

Magi qua ratione per certas herbas & ſigna maleficij noceant pueris & beſtijs. 81.2.a.b.

Magnanimitas Nehemiæ. 40.1.c.2.a. & Eſtheris in accuſando Amanum præſentem. 153.2.b.

Magnanimitas ducum in bellis rebuſque arduis quantum valeat. 234.2.a.b.& ſeq. magnanimitas Eleazari ſenis. 275.2.c.d. & ſeq.

Maharbal præfectus equitum quid Hannibali Romam pergere tardanti, improperaret. 127.1.b.c.

Maieſtas regia mirè percellit accedentes ad eum. 169.2.a.

Maiorum exempla animant in rebus arduis. 189.2.b.

μακέτης, id eſt Macedonia ſic dicta à Cethim. 180.1.a.2.a.

Mala huius vitæ contemnenda fiduciâ futurorum bonorum.

S.Ma-

Digitized by Google

S. Malachiæ Hiberniæ Epiſcopi memorabile exemplum. 62.2.a. in quo fuerit æmulator Tobiæ ſenioris. 63.2.d.64.1.a.

Maledicta & maleſitia etiam ab intimis amicis patienter ferenda. 67.2.c. multum cruciant dominas ab ancillis obiecta. 70.2.d.71.1.a.b.

Mallus & Tharſus Ciliciæ ciuitates cur tumultuentur. 269.1.b.c.

Malum diuerſimodè ſumitur. 31.2.a.b. malum in auctorem recidit, probatur exemplis. 152.1.c.154.2.b.c.

Manaſſes idem eſt quod obliuio. 132.2.a.

Manaſſes quidam, de quo in libro Tobiæ græca narrant quod ab impio Aman fuerit in diſcrimen vitæ coniectus, quis. 96.1.b.c.

ſub Manaſſe rege Iuda an contigerit hiſtoria Iudith. 97.2.b.c.

Manaſſes maritus Iudith, quis. 112.2.b.

Manducatio eſt actio vitalis qua cibus ex ore in ſtomachum traijcitur. 92.2.c.

Mandata Nabuchodonoſoris Holoferni data. 102.2.a.b

Manotreptm quis vocetur. 282.1.a.

Manus aliquando ſignificat fauorem & operationem. 21.1.a. manu iuncta manui ſolet dari fides mutua. 23.2.a. ſymbolum eſt opis & auxilij, item directionis & protectionis. 32.2.d. manus multæ iunctæ illico opus ingens perficiunt. 41.1.b. in manibus periculum eſſe, quid ſit. 167.1.c.

Mardochæi etymon. 141.1.c. ex qua tribu & ſtirpe oriundus. 141.2.a. eius ætas & annum. 142.1.a. quibus de cauſis noluerit adorare Aman. 146.2.a.b.& ſeqq. an potuiſſet hic diſſimulare. 146.2.a.b. magna eius conſtantia & fiducia in Deum. 150.2.b. priùs vilis & abiectus, pòſt factus eſt regi familiaris & palatinus. 152.2.b.155.2.a. cur Deus eum voluerit euehi ad tantam dignitatem. 150.2.a. eſt author libri Eſther. 159.1.d.2.a. fuit vicarius regis. 160.1.b. ſomnium quod ſomniauit fuit ipſi à Deo immiſſum. 161.1.b. eius explicationem ex rerum euentu ac Dei inſtinctu cognouit. 164.1.a.

S. Maria mater Dei monuit Muſam virginem vt à ludis & iocis abſtineret. 71.2.a. Maria vincens diabolum figuratu per Iudith vincentem Holofernem. 97.1.c.113.2.c.d. 124.2.c.d. innumeras dæmonum phalanges proſtrauit & indies proſternit: eſt virgo & Mater Dei, atque vna trino cognomine gaudet. ibid.2.d. eius forma intuentes excitauit ad caſtitatem. 125.1.a. Mariæ vocabulum, patrocinium & exemplum timent dæmones. ibid.b. clauſa in cubiculo ieiuniis obſecrans Deum pro mundi reconciliatione meruit Angelum pacis paranymphum excipere. ibid. figurata fuit per thronum Salomonis. 25.2.c. quale ſit nomen Mariæ 126.1.b. Maria eſt decus, gloria & exultatio non tantùm Ieruſalem, ſed totius orbis. 129.1.a.b. Conſtantinopolim à trienuali Saracenorum obſidione liberauit. 133.1.a. ſed maximè quaſi vera Iudith defendit Bethuliam. ibid. 2.b. & omnes virgines, cum ipſa ſit virgo virginum, quaſi clientes ſuos protegit. ibid. eſt vera Eſther quæ ſub alis ſuis protegit peccatores & afflictos ad ſe confugientes. 142.2.d. eſt hilaritas Sanctorum. ibid. & 143.1.a. fuit Eſther in Aſſumptione ſua & coronatione. ibid.2.d.144.1.a. item in pulchritudine, modeſtia, verecundia &c. 144.1.b. eſt virga aurea per quam Deus toti humano generi offenſus reconciliatus eſt. 150.1.b.c. illi quaſi matri ſuæ Chriſtus nil negare poteſt. ibid.1.d. eſt quaſi ſtella Iacob radiis ſuis vniuerſum mundum illuminans. 156.2.b. eſt ſicut ſolis. 162.1.a.b. eſt vera Eſther quæ Aſſuerum, id eſt Deum iratum tum duabus ancillis adijt. 169.2.c.

Martianus quomodo ad imperium & thorum S. Pulcheriæ ſororis Theodoſii peruenerit. 65.1.c.

S. Maria in templo præſentata inter virgines concluſas angelicè vixit. 164.1.c. eius ædes ab Angelis ex Paleſtina Lauretum tranſlata. 259.1.a.

S. Maria Magdalena quomodo Chriſti ad menſam accũbentis pedes retro ſtans lauare potuerit. 137.1.d.

S. Marius & Martha quo pacto martyrij coronam adepti ſint. 63.2.d.

C. Marius quomodo Syllæ remp. Rom. inuadenti ſe opponens copias collegerit. 187.1.d.

Marnas Deus gentilium. 311.1.a.b.

Martyres obtinent cælum patientia. 214.1.a.

Martyres quid excitarit ad tormenta omnia ſuſtinenda & contemnenda. 67.1.d.

Martyrium ſine ſanguine eſt triplex. 64.1.b.

Martyrium eſt actus nobiliſſimus, adeoque nobilior pugna & vita. 187.2.c. martyrium Eleazari ſenis. 275.2.d. & ſeptem fratrum Machabæorum. 277.1.a.& ſeqq. ad martyrium varij excitati. 282.2.b.

Maſpha vna in confinio tribus Beniamin & Iuda, alia in tribu Gad, alia in tribu Ruben. 193.2.d. 202.2.c.

Mater ſeptem fratrum Machabæorum à varijs diuerſimodè nominatur. 277.1.a.281.1.a.b. miris elogiis celebratur à SS. Patribus. 281.1.a.b.c.d. 111.2.b.c.d. exhortatur filium natu minimum. ibid.2.d.282.1.a.b. quo genere mortis conſumpta ſit. 283.1.d.& ſeqq.

Mathathias fuit ex tribu Leui ſacerdos primæ claſſis, ex ſtirpe Ioarib. 185.1.a.189.1.b. factus eſt Pontifex & Dux à Deo eum eligente. ibid.2.a. ad eum ſpectabat capeſſere Pontificatum & ducatum populi. 186.1.a. tam ex deſignatione Dei, electione populi, quàm iure ſucceſſionis & propinquitatis. 186.1.a.b. ſucceſſorem ſibi deſignauit filium ſuum Iudam Machabæum. ibid. 1.b. planctus eius de vaſtatione templi & Ieroſolymæ proceſſit ex zelo religionis. 1.d. quo iure virum qui immolare cogebat occiderit. 187.1.b. mira eius in hac re animoſitas & fortitudo. ibid.1.c. ipſe heros inclytus quinque filios ſuos heros effecit. ibid. interpretatus eſt legem Sabbathi certo caſu non obligare. 2.d. moriturus filios animat ad atria certamina, quæ eis cum Antiocho imminebant. 189.2.b.& ſeqq. quando mortuus ſit. 189.2.d.190.2.a. an ex vulnere in bello accepto. 190.1.a. eum fuiſſe ſacerdotem conſentiunt omnes: ſed pontificem fuiſſe negant aliqui, affirmant alij. ibid. ei in pontificatu æquè ac ducatu ſucceſſit Iudas, deinde Ionathas, inde Simon. 190.1.a.2.a. cur dictus ſit Abaram, id eſt fortis eorum. 207.2.b. deficientibus legitimis heredibus ad eum deuoluitur Pontificatus. 269.2.d.

Matrimonia Iudæorum cum alienigenis an ſint irrita. 26.2.b. ea diſſoluit Eſdras cur. ibid.b. cur non ſint differenda vſque ad ætatem virilem. 63.1.b. matrimonij bona ſunt tria, & quis ſinis. 83.1.a.

Digitized by Google

83.1.a.2.a. matrimonium Eſtheris cum Aſſuero au licitum. 143.2.c.

Matrum filios ad martyrium exitantium exempla. 281.2.c.d.282.1.a.b.& ſeqq. nonnullæ præ ingenti gaudio exanimatæ. 283.2.a.

Mauri apud Hiſpanos non admittuntur ad magiſtratus. 55.1.a.

Media, ſiue regnum Medorum hebraicè eſt madal. 19.1.a.

Meditatio crucis & paſſionis Chriſti eſt funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat. 86.1.b.

S. Meliſo quomodo à matre ad martyrium incitatus. 282.1.c.d.2.a.

Melothi hebraicè idem eſt quod plenitudo. 103.2.a.

Mem littera hebraica ſæpè ſubſtituitur pro beth, & contra. 19.1.a.

Memnon conditor vrbis Suſan. 136.1.c.

Menelaus callidè Iaſonem herum ſuum exclusit ſacerdotio. 268.2.b.c. emit pontificatum, licet ad eundem inhabilis. ibid.c. amotus eſt à ſacerdotio per fratrem ſuum Lyſimachum. 269.1.a. iuridicè contra eum proceditur: ſed iudices pecunia corrupit. 269.2.b.c. iuſſus eſt ex alta turri in cineres præcipitari. 203.1.b.c. idque iuſtâ talionis pœna. ibid.2.a.

in Menſa veteres ſerios & ſapientes miſcebant ſermones, ac ſobrietati ſtudebant. 137.2.b.c.

Menſæ panum propoſitionis effigies cernitur Romæ in arcu triumphali Titi. 259.2.c.

Menſium hebræorum ordo & nomina. 27.1.b.

Mentium bonarum eſt timere culpam vbi non eſt. 67.2.b. mens quæ inter peccata ita conſtringitur vt ſine peccato euadere nequeat, quid facere debeat. 81.2.c.

Merces operariis ſtatim danda. 75.2.a

Merlinum aiunt per dæmonem incubum eſſe progenitum. 82.1.d.

Meſopotamia ſic dicta quia in medio duorum fluminum ſita. 211.1.c.

Meſoromaſdes Perſis eſt ſol. 151.1.b.2.b.

Metamorphoſes variæ à gentibus factæ. 194.1.b.

Metellus Macedonicus quàm fuerit ſecreti ſui tenax. 91.1.c.

Metus iuſtus Tobiæ ſenioris de hœdo furtiuo: & S. Sanctuli de pane ſibi diuinitus oblato. 67.2.b.

Metus ſubitus parit in militibus inconſtantiam, infidelitatem &c. 218.1.a.b.

Mezentius atheus arma ſua numina fecit. 309.1.a.

S. Michael Archangelus dedicauit Eccleſiam ſuam in monte Gargano. 199.2.c. fuit Iſraelis protector. 295.1.c.308.1.a.b.

S. Michael precibus oblationibuſq́; fidelium præeſt. 72.2.b.c. nomen Michael ſonat idem quod quis vt Deus. 78.2.a olim erat protector ſynagogæ, vti nunc Eccleſiæ. 125.2.c.

Militare præceptum eſt cum hoſte confligendum eſſe in terra hoſtili. 237.1.b.

Milites pauci Dei robore inſtructi facilè proſternunt multos tanto robore deſtitutos. 192.2.c.d. milites Chaldæi & Perſæ vtebantur purpura ad tegendum vulnera. 197.2.d.198.1.a. reſolutio & deſperatio facit milites imperterritos. 198.1.c.d. eorum fiducia multum valet ad victoriam. 203.1.a.b. in acie primum locum ambiunt, cur. 207.2.d. multi de caſtris ſe ſubtrahunt & Iudam deſerunt, cur. 218.1.a. impoſſibile eſt vt ſemper vincant & nunquam vincantur. 219.2.c. miles generoſus optat mori in prælio. 220.1.a. militum Iudæ charitas. 287.2.c. milites partâ victoriâ arma ſua veſtiebant thyrſis. 292.2.b. militum animi ante certamen explorandi & ad ardorem excitandi. 295.2.a.b. à rapinis & criminibus abſtineant. 301.1.c. pacem non amant, cur. 299.1.a. quomodo exercitandi ſint. ibid.1.b.c.d. de milite generoſo axioma. 219.1.d. milites præpropere ad ſpolia dilapſi cæduntur. 197.1.b.

Militum templi origo. 199.2.d. videntur fuiſſe Leuitæ. ibid. ad horum ſimilitudinem inſtituti ſunt Ieroſolymitani equites, & quando. 200.1.a.

Minæ Dei certæ & efficaces ſunt; hominum ſuperbæ & vanæ. 113.2.d.

Miſericordiæ tam ſpiritualis quàm corporalis opera. 63.2.d. hanc cupit Deus ineſſe omnibus actionibus noſtris. 69.1.d. quàm ſit homini neceſſaria. 91.2.a.106.1.a.

Miſſio ignis ſacri de cælo facta Nehemiæ quando contigerit. 255.2.c.d.

Mithra vox Perſica ſolem ſignificat. 117.1.b. Mithram vt Deum colebant Perſæ. 171.2.d. eſt faſcia byſſina gemmis & bracteolis aureis tremulisque collucens. 117.1.b.

Mithri dicitur à Mither, id eſt maior. 8.1.b.

Mithridatis etymon & ſignificatio. 9.2.a.

Mithridates victus à Romanis aurum ſparſit, obiectaque gazâ regia inſequentes effugit. 197.2.b.

Mna eſt quaſi libra auri. 244.1.c.

Moabitæ ſicuti non poterant introire in Eccleſiam Dei 55.1.a. ita neque in cœtum populi Iſrael, niſi cum diſpenſatione. 127.2.b.

Modeſtia Iudith deuicto Holoferne. 125.2.b.

Modin vicus iuxta Dioſpolim vnde fuerunt Machabæi. 240.1.d.

Modus quo pauci multos vincere poſſint. 218.2.d.

Monachus quem ſæpè nigellus puer ab oratione abducebat virgâ S. Benedicti percuſſus, deinceps in oratione manſit immobilis. 85.2.b.

Monetam cudere ſummæ eſt poteſtatis. 247.1.d.

S. Monica ab ancilla vocata meribula valdè fuit afflicta. 71.1.a. monebat vxores vt ſe maritorum ancillas exiſtimarent. 88.2.a.

Monita duodecim Tobiæ patris ad filium. 73.1.b.2.b. & aliorum Sanctorum moriturorum ad filios & poſteros. ibid.2.b. item Baſilij Imp. ad Leonem filium. 87.1.b. & Raguelis ad Saram filiam. 88.1.d.2.a. monita D. Hieron. ad viduam. 113.1.a.

Monitis Ducis exercitus virtus creſcit & animus. 295.1.a.b.

in Montibus præruptis vnus valet decem hoſtibus reſiſtere. 105.1.c. montes cur Chriſtus aſcenderet. 217.1.c.

Morbo pediculari punitorum exempla. 289.2.b. 280.1.a.

Mori vel vincere militibus eſt acer ſtimulus ad pugnandum. 221.1.c.d.

Mori in ſenectute bona, proſpera ac pacifica extremum huius vitæ bonum. 96.2.a.

Morituri ſubinde diuinant. 95.1.c.

Mors omni loco expectanda. 84.1.b.

Mors glorioſa eſt, pugnando pro fide, lege & Deo occumbere. 194.2.c.220.1.a. mors ducit ad veram vitam. 220.1.a. mors eſt quaſi longus ſomnus. 301.2.d.

Digitized by Google

301.2.d. ita vocatur maximè ob ſpem reſurrectionis. ibid.
Mortificatio eſt quaſi viua quædam mors. 308.1.a.2.a. eſt gladius ſanctus. 311.2.c.
Mortificationis gladius adhibendus dum orationi, prædicationi alijsq́; pijs operibus inſiſtitur. 36.2.b.c.
Moſen transformarunt gentiles in Minoen. 194.1.b. per virgam accepit poteſtatem faciendi miracula. 311.2.a.
Muleaſſes rex Tunetanus coram Carolo V. humi ſedens prandebat. 122.2.b.
Mulieris cuiuſdam à petulante dæmone, incredibili libidine vexatæ, per S.Bernardum liberatæ exemplum. 82.2.a. mulierum aſpectus quàm ſit periculoſus & pernicioſus. 118.1.b.2.a. mulieres Perſicæ ſunt ceteris pulchriores. 139.1.d. vide Femina.
Multa paucis complecti magni viri eſt, & ingenij. 281.1.d.
Mulus, licet ſterilis, tamen ardet libidine. 82.2.c. mulorum aliud genus in Cappadocia & Syria quod parit & procreat. ibid.
in Mundo viuant Sancti vt in exilio. 95.1.a. mundana quàm ſint inſtabilia & vana. 154.2.b. mundi fallacia. ibid.2.c. in mundi nulla re lætandum. 168.2.a.
in Mundo plauſus ſæpe vertitur in planctum. 221.1.b.
Murus domus ſanctæ interioris quis. 221.2.d.222.1.a.
Muri ciuitatis olim gentilibus erant ſacri. 34.2.a. muri vrbis Ieruſalem quanto temporis ſpatio fuerint reædificati. 40.2.c.41.1.a.b. quando & quo ritu dedicati. 53.1.b.c.
Muſam virginem quid monuerit D. Virgo. 71.2.a.
Myrmicolion quale animal. 296.1.a.
Myrtus eſt myrtus, etiamſi ſit inter vrticas. 62.1.c. 142.1.c. eſt herbarum pulcherrima. ibid. 1.c. eſt ſymbolum lætitiæ & hilaritatis. ibid. 2.d.

NAbo erat nomen idoli Chaldæorum. 101.1.a.
Nabo vrbs nobilis in ſita tribu Ruben, vnde Nabuthai. 221.1.a.
Nabuchodonoſor nomen eſt Babylonium ſiue Chaldæum. 98.1.c. & commune fuit regibus Chaldæorum. 100.1.c. quid ſignificat hebraicè. ibid. 2.d.
Nabuchodonoſor qui miſit Holofernem, quis. 98.2.a.b. 100.1.c.d.& ſeqq. videtur gente & origine fuiſſe Babylonius. ibid.2.d. vocatur Aſſyrius vt diſtinguatur ab altero. 101.1.a. vincit Arphaxad & victoria tumet. ibid.1.b.c.2.a. non fuit Xerxes. 2.b. eius mandata Holoferni data. 102.2.a.b. quantus fuerit eius terror. 104.1.b. Deo ac diuinitati bellum indixit, ipſeq́; vult haberi & coli vt Deus. ibid.2.a.b. ſed falsò. 108.1.a. voluit ſolus vt Deus coli. 146.1.c.
Nabuchodonoſor magnus ille Chaldæorum quando ſe fecerit Monarcham. 96.2.d. non eſt hic qui miſit Holofernem cum exercitu. 98.1.c. quo ſenſu dicatur Babylonem condidiſſe. 100.1.a. voluit adorari in ſtatua vt Deus. 146.1.c.
Næuius Poëta coæuus Iudæ, Ionathæ & Simoni Machabæis. 174.2.c.
Nanea Dea Gentilium quæ. 84.2.c.d.
Naphta eſt genus bituminis liquidi. 257.1.a.
Nathinæi, templi ſerui, qui & quales fuerint. 11.2.c.
Natura hominum varietate gaudet. 312.2.b.
Nazaræi ſui æui religioſi comam alebant, at vino & ſicerâ abſtinebant. 194.1.d.
Nebo mons ex quo Moyſes moriturus vidit terram ſanctam. 259.1.a. in eodem fuit depoſita Arca teſtamenti. ibid.
Neceſſitas probat iuſtum. 66.2.a.b.
Nehemias ter miſſus fuit in Iudæam à rege Perſidis. 255.2.b.c. quando ei miſſus fuerit ignis de cælo. ibid. c.d.& ſeqq. cur ei præ aliis coæuis ſuis miſſio illa contigerit. 256.1.a.b. bibliothecam extruxit. 260.1.d.
Nehemiæ quinam ſynchroni & coæui fuerint tam ex Prophetis quàm Philoſophis &c. 5.2.a. cur multi putarint Nehemiam Eſdræ ſocium eſſe alium ab eo qui eſt auctor libri ſecundi Eſdræ. 12.1.a. 28.1.c. veriùs eſt fuiſſe eundem. 28.2.a.b. quis hic & qualis fuerit. ibid.1.b. fuit pincerna Artaxerxis. 1.a.2.c. typus Chriſti. 2.c.29.1.a. ter Babylonem vel Perſidem adiit: ter in Ieruſalem rediit, licet grandæuus & ſenex, eamq́; ingenti labore & zelo reædificauit. 29.1.a. eſt auctor libri ſecundi Eſdræ. ibid.1.b. fuit è tribu Leui. ibid. cur Artaxerxi fuerit tam charus. 31.1.a.b. Deum orat vt regem ſibi beneuolum & poſtulationi ſuæ annuentem reddat. 32.1.b. item ne pœnam impœnitentibus & in culpa perſiſtentibus condonet. 36.1.c. eius in patiendo lenitas, & in animando conſtantia. ibid. d. cur noluerit accipere annonam à ciuibus Ieroſolymitanis quibus præerat. 38.2.c.d. ab Artaxerxe fuit conſtitutus dux Ieruſalem per annos duodecim. ibid.d. eius continentia, charitas ac liberalitas in ciues ſuos. 39.1.b.2.a. non manſit duodecim annis in Ieruſalem. ibid.2.a. magnus & magnificus fuit dux. 2.a.b. criminantur eum quod ſe velit regem facere. 40.1.a. b.c. eius magnanimitas. ibid.c. qua pacto Deum oret vt inimicos ſuos caſtiget. 40.2. b.c. an potuerit videre Iaddo Pontificem. 52.1.b.c. vidit eum puerum ſed non Pontificem. 2.a.b. non vidit Darium Codomannum. 53.1.a.
Neomagenſes ciues catholici deprehendentes heterodoxorum metum, hæreticos vrbe expulerunt. 203.1.b.
Neomenia erat ſolemnitas primæ diei menſis apud Iudæos. 183.2.c.
Nephtar interpretatur purificatio, vnde. 257.1.b.
ex Nephtali vrbe prognati fuere plures Chriſti diſcipuli & Apoſtoli. 62.1.a. in Græco vocatur Thesbe, eſtque patria Tobiæ & Eliæ. ibid.b.
Nicanor contra Iudam cum copiis miſſus pacem cum eo iniit: ſed monitus à rege vt Iudam caperet, cæſus & capite truncatus eſt. 211.2.a.b.d. blaſphemat templum, legem & Deum, ibid.c. eius lingua blaſphema minutim conciſa. ibid.c. 311.2.d. ſui & ſuorum ſtrages per Iudam facta quanta. 212.1.a. 2.a.139.2.c. quam vilipendat Iudæos. 286.2.b. quo animo erga Iudam Machabæum eſſet. 306.2.a. cur ſuaſerit Iudæ vt vxorem duceret, ibid. ſe Deo æquat. 309.1.a.
S.Nicomedes ſepeliendo corpus S.Feliculæ Mart. coronam martyrij adeptus eſt. 65.1.b.c.
Nicopolis quænam ſit, & quantum diſtet à Ieruſalem. 193.1.c.
Niniue metropolis Aſſyriorum. 95.1.a. eius excidium prædicitur à Tobia. 2.a. ſæpius fuit vaſtata. ibid. quando contigerit excidium eius de quo Tobias. 96.2.d. erat vicina Babyloni.

Digitized by Google

byloni. 101.1.a.
Nimiuitæ licet pœnitentes, tamen excidium non euaſerũt, cur. 95.2.1.
Niſan menſis Hebr. reſpondet noſtro Martio. 296.2.a.
Nitekeri blaſphemia dicentis Angelum Raphaelem fuiſſe mentitum. 78.1.c.
Noadia pſeudopropheti[ſſ]a ſubornata à Sanaballat contra Nehemiam. 40.2.b.
Nocere olim regebat accuſatiuum. 131.1.1.
Nomades, qui & Arabes, vnde ſic dicti. 299.2.b.
Nomina ſeptem fratrum Machabæorum ex Ioſephi editione Græca. 277.1.a.
Nomina ſunt quaſi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem aliquam præſentem aut futuram ſignificantia. 9.2.c.d. nomina menſium Hebræorum. 27. 1.b.
Νόμος quid propriè ſignificet. 232.2.b.
Nouantibus, libros Machab. è canone expungentibus quid reſpondendum. 213.1.a.
Noxa caput ſequitur, quàm verum ſit, liquet in Amano. 152.1.c.
Nubes in Scripe. vocatur latibulum & quaſi veſtimentũ Dei. 78.2.c. per nubem Deus paſſim apparebat Moyſi: & Raphael Angelus Tobiæ. ibid.
Numa Egeriæ ſe maritum iactauit. 254.2.d.
Numantini in Hiſpania per quatuordecim annos obſeſſi noluerunt Romanis reconciliari. 287.1.c.
Numenius Legatus à Simone Machabæo ad Romanos. 247.2.b.
Numerus omnium filiorum Iſrael qui cum Ieſu & Zorobabel in Ieruſalem redierunt. 12.1.c.2.a.
Nuptiæ ſic peragantur vt Deus non offendatur. 87.2.a. nuptiarum die ac nocte coniuges ſobrietati ſtudeant. ibid. b.

OBedientia rara Eſtheris reginæ & imperatricis. 144.2.a.
Obedientia Abraham quanti à Deo æſtimata. 189.1.a.
Obiectiõ hæreticorum contra auctoritatem libri ſecundi Machabæorum. 251.1.a.b.
Obiectiones variæ contra auctoritatem libri quarti Eſdræ. 56.2.b.c. & ſeqq.
Obſeruantia regularis potior eſt ſanitate & vita. 87.2.d
Obſeſſis nil atrocius accidit quàm ſitis. 111.2.a.
Obſtetrices mentientes acceperunt à Deo domos, ſed non propter mendacium. 115.2.a.
Occidere ſeipſum quam ob cauſam liceat; ob quam non. 307.1.1. & ſeqq. longè hoc eſt difficilius quàm necem ab alio illatam ſuſtinere. 308.1.a.
Occiſores ſuiipſius aliquot laudãtur, excuſantur alij. 397. 2. b. c d.
Oculus benignus gratiæ & fauoris ſignum eſt & ſymbolum. 17.1a. oculos quomodo Deo Scriptura ſacra attribuat. ibid. 2.a. ad oculorum caliginem diſpellendam valet cinis cum melle, item fel & ſtercus frigidum. 65. 2.c.
Odares vnus è ducibus Bacchidis à Ionatha Mach. caſus. 222.2.c.d.
Oeconomia in aula regia prima dignitas. 63.2.a.
Ogygis diluuium pro diluuio Noë. 194.1.b.
Olea ſymbolum eſt pacis. 306.1.c.
per Oleum benedictum ſancti Anachoretæ olim expellebant dæmones. 85.1.b.
Olla in qua elixabantur corpora martyrum, qualis. 278. 1.d.2.a.
Olympiades quo tempore inceperint. 6.2.b.
Olympius Iupiter. vide in verbo Iupiter.
Onias tertius cognomento ſanctus interfectus eſt anno quinto Antiochi, 186.1.a. immediatè ante Mathathiam pontificatum geſſit. 263.1.a. reprehendit Menelaum de ſacrilegio. 269.1.1. ad Daphnem quaſi aſylum confugiens occiditur. ibid.d.2.a. eius elogium. 2.a. apparet Iudæ Mach. in ſomnis. 310.1.b.c.
Onias Iunior profugiens Heliopolim ibi factus eſt Pontifex noui templi. 186.1.a.263.1.a.269.2.d.
Onion templum vnde ſic dictum. 186.1.a.
Onogampus in tribu Beniamin vulgo Vallis-artificum dictus. 40 1.a.
Opera Dei ſunt miſericordia, vera & iuſta. 69.1.1.d. ea reuelare honorificum eſt, celare periculoſum. 91. 1.a.d. operum bonorum tria genera, ibid.d.
Opera prophetarum deſtructa ab Alcimo pſeudopont. quæ. 122. 1.b.
Operarijs merces ſtatim tribuenda. 75.2.a.
Orantes qua de cauſa ſolerent ſolaria conſcendere. 167. 1.b.c.
Orare pro defunctis pium eſt & vtile. 302.1.a.b.
Oratio armata ieiunio quàm potens apud Deum. 22. 1.a. orationi alijſq́; pijs operibus dum inſiſtimus alterâ manu gladius mortificationis tenendus. 36.2.b.c. oratio iuſti clauis eſt cæli. 69. 1.b. orationis fructus. 71.1.b.c. ab oratione dæmon abducit monachum. 85.2.b. oratio eſt funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat. 86. 1.b. oratio noſtra aliquid poteſt apud Patrem, cur. 90.2.a. ſoluit debitum Deo. 91. 1.d. debet armari duabus alis eleemoſyna & ieiunij. ibid.d.2. a. orationis & pœnitentiæ publicæ vis ac vſus. 105.2.b.c. longius vulnerat quàm ſagitta. 106.1.a. oratio Iudith Holofernem proſtrauit. 114.2. b.c. oratio vt conſtantiam obtineat, debet armari pœnitentia, labore & mortificatione carnis. 116 1.a. oratio Eſtheris & Mardochæi quanta efficacia. 154.2.a.
Ordo in docendo ſeruandus. 21.1.c.
Ordinum ductori olim pro ſtipendio dabantur quatuor oboli. 193.1.d.
Orontes fluuius interfluit Antiochiam. 208.2.c.
Orthoſias vrbs in quam fugit Tryphon quæ, & vbi ſita. 248.2.c.d. hanc Antiochus Sedetes deditione cepit ac in ea Tryphonem interfecit. ibid.d.
Os menſuram denotat, cur. 24.1. d. ab ore vſque ad os implere quid ſit. ibid.
Ornatus mulierum viris eſt periculoſus & pernicioſus. 118.1.b.2.a. ornatus mulieres ſunt ſtudioſæ. 143.2.a. ornatus illius quem rex honorare voluiſſet, qualis. 152.2.a.b.
Oron mons quantum diſtet ab Ecbatana. 99.2.a.
Otio dediti regno priuantur. 233.1.b.
Ottomanni, nunc ſunt flagellum Dei. 188.1.d.
Ouum ſignificat ſpem & fiduciam. 90.1.a.2.a.
Oxiares idem eſt quod acer Mars 25.c.b.
Ozias princeps Bethuliæ quomodo vocetur princeps Iudæ. 109.1.b.c.

PActa Iudæorum cum Romanis inita. 215.2.b. 1. & ſeqq.
in Palæſtinam pro recuperandâ Terra ſancta quinam expeditionem ſuſceperint. 211.2.d.
Palathæ ſunt maſſæ caricarum ſeu ficuum aridarum. 117.2.b.
Palma naturâ ſua ſurſum nititur contra deprimentis

nuin. 240.2.d.

Panatius Philoſophus coæuus Iudæ aliiſque Machabæis. 174.2.c.

Panes ſepulchris olim imponi ſolebant; cur. 75.2.c.d. & in Hiſpania etiamnum obſeruantur in ſepultura. 76.1.a. olim per panem benedictum Sancti dæmone liberabant energumenos. 85.1.b

Pannus Menſtruatæ quis & qualis. 167.2.d.

Parelius eſt quaſi alter ſol. 161.2.c. 163.2.b.

Parentandi ritus more veteri ferendo epulas ad ſepulchra martyrum ſublatus, cur. 75.2.d. 76.1.a.

Parentes qui filios Deum timere docuere 63.1.b. parentes ſunt honorandi. 74.1.a. quales filios educare debeant. 83.2.a. parentum laus & honor, eſt filiorum. 87.1.b. optant filios poſt ſe relinquere, quare. 88.1.a.

Paſius eſt marmor candidum ex inſula Paro. 137.1.a.

Parricidiorum aliquot exempla ob inceſtum Cleopatræ. 247.1.b.c.

Parthenum quale nomen. 136.2.b.

Paſſiones animi conſilio & patientia debellandæ. 214.1.a.

Paſtophoria erant cubicula ſacerdotum annexa templo. 198.2.a.

Patriâ voce loqui quomodo intelligendum. 281.1.d. 2.c. 311.2.d. 312.1.a quænam dicatur patria vox. 290.2.d.

Paucis multa complecti magni viri & profundi ingenij. 261.1.d.

Pacem cum Nicanore fecit Iudas Mach. 211.2.a.b.d. 206.2.a.b. pax Hebræis omne beneficium omneque bonum ſignificat. 198.1.b. & cum Romanis. 215.1.c.d. & Ionathas cum Bacchide. 223.2.a. Simon cum Spartiatis. 244.1.b. pacem plenam Iudææ contulit Simon Mach. 245.1.b. pacem fecit Lyſias cum Iudæis. 304.1.b. & ſeqq. & Nicanor cum Iuda. 306.4.b.

S. Paulus Apoſtolus fuit Azarias. 78.2.c.

Parthoperſæ ſeminis conuiuia & virorum aſpectum interdicunt. 139.2.d.

Paſſer ſubinde pro qualibet aue ponitur. 65.2.b.

Paſſionis Chriſti ſeria meditatio eſt funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat. 86.1.b.

Paſſio animi per ſympathiam redundat in corpus. 69.1.a.

Paſtores ſeduli curent ſalutem Eccleſiæ & animarum exemplo Chriſti & Nehemiæ. 29.1.a.

Patientiæ exempla duo ſunt Tobias & Iob. 66.1.b. patientiæ actus heroicus eſt in aduerſis Deo gratias agere. ibid. 2.a. eius præmium eſt & coronis vt nouam paſſionem prouocet. 67.2.c. patientiam probat tentatio & tribulatio. 91.2.b.

Pauli Fagij Lutherani error, dicentis librum Tobiæ non eſſe veram hiſtoriam. 59.1.c.

in Pauimento prandebant & cœnabant Perſæ. 137.1.d.

Pauperes quomodo iuuandi. 74.1.d. & ſeqq. in pauperes quæ conferuntur non pereunt danti. 2.a. in pauperes olim ad agapem conuocatos quid erogaretur. 75.2.c.d. pauperes in quo ſe ſolari queant. 76.2.b.c.

per Paxillum intelligitur medica firmitas, ſymbolicè principes & magiſtratus è gente Iudaica. 24.1.a.b.

Peccata noſtra Deus punit citra condignum. 69.1.c. peccata abundant vbi ardet libido. 70.2.b. nulla ſunt, nec fuerunt, nec eſſe poterunt ſine ſuperbia. 75.1.c.d. inter peccata ita conſtricto vt nullus omnino ſit e peccato euadendi aditus pateat, quid agendum. 81.2.c. ob peccata vrbes & regna pereunt. 107.2.a. peccatum non eſt peccato ſuperandum, ſed virtute. 140.1.a.

Peccatorum preces parum valent apud Deum. 76.1.b. cum ijs non conuerſandum. ibid. peccatoribus Dei vindicta timenda. 107.2.a.

Peccatores ſubinde caſtigat Deus per Angelos bonos. 264.2.b.

Pecuniâ aulici corrupti. 269.2.c.

Pedicularis morbus. vide Phtiriaſis.

Peditis pro ſtipendio olim dabantur duo oboli. 193.1.d.

S. Pelagiæ ſe cum matre & ſororibus in flumen inijcientis elogium.

Peleus iactauit ſe maritum Thetidis. 254.2.d.

Pelopydas iturus ad conflictum quid vxori vt vitæ ſuæ caueret obſecranti reſponderit. 219.1.d.

in Pentecoſten præcipuè vacandum eſt operibus charitatis, cur. 65.1.a.

S. Pelagiæ virginis ne caſtitatis ſuæ pateretur diſpendium factum, memorabile. 117.1.d.

Penuria ſæpius quā pugna conſumit exercitum. 105.2.a.

Peregrinis olim ab Hebræis alijſque gentibus mutabatur nomen proprium in aliud gentis cui inſerebantur. 9.2.c.d. 142.2.b. peregrinus ab hoſtibus inuaſus per S. Raphaelem liberatur. 72.2.b. peregrini antequam peregrinentur, & poſt, adeant templum Deumque inuocent exemplo Tobiæ & aliorum. 89.1.b.

Perfectus eſt qui in aduerſis Deo gratias agit. 66.2.a.

Perillus in bouem æneum quem Phalaridi ſuggeſſerat, primus iniectus fuit. 154.2.b.

Perſæ ſolem vt numen ſuum colebant. 7.2.c. terram & aquam à ſibi ſubiugandis petebant in ſignum ſeruitutis. 103.1.a. ſadum apud eos habebatur feminam aliquam intactam relinqui. 122.1.b.c. etiam matribus & filiabus permiſcentur. ibid. prolixam comam alunt. 124.1.c. Perſarum principes, quàm eſſent grauitatis & maieſtatis amantes. 127.2.c. prandebant & cœnabant in pauimento. 137.1.b. priſcorum Perſarum frugalitas. ibid. 2.a.b. apud eos lege cautum erat ne amphora ad conuiuia importarentur. 2.d. ipſorum leges permittebant regem ſemel in anno inebriari. 139.1.b. Perſicæ mulieres ſunt ceteris pulchriores. 138.1.d. perſæ ſorores ſuas ducebant in vxores. ibid. 1.b. ſunt in vxores feri. 2.d. ſolebant alienigenis cùm in vrbem vel aulam aſciſcerentur mutare nomina. 142.2.b. ipſis adſcribitur vnguenti & vngendi vſus. 143.2.a perſicæ mulieres plus æquo ſunt ornatus ſtudioſæ. ibid. nefas eſt apud Perſas regem in conuiuio quicquam abnuere. 150.2.b. egregium eorum inſtitutum de excitando rege ad negotia regni inuigilandum. 151.1.a. exactè in annalibus & diarijs conſignabant beneficia in reges ſuos collata. 152.1.d.

Perſarum regum ſeries 5.1.c.d. & ſeq. habebant ſeptem ſummos principes & conſiliarios. 21.1.c. eorum pietas. 2.a. bibebant vinum è Syria aduectum. 31.1.b.c. mira eorum ſuperſtitio de non bibendis alia aqua quàm ex Choaſpe fluuio. ibid. c. hyemem tranſigunt Babylone, ver Suſis, æſtatem Ecbatanis. 136.1.c. ante cibum de modeſtia, ante potum de temperantia diſputabant. 137.2.b. ſub ſpecie maieſtatis regis perſona occultur. 139.2.c. reges Perſarum

Digitized by Google

ſarum voluerunt adorari vt Dij. 145.1.*b*.146.1.*a*.152.1.*a*. *quidam ex ipſorum miniſtris appellabantur regis aures & oculi.* 152.1.*a.b.* *regis litteræ & decreta erant irreuocabilia.* 156.1.*b.* *magnam, imò diuinam maieſtatem præ ſe ferebant.* 169.1.*c.* *annulo donari à rege ſignum erat amicitiæ.* 156.1.*a.*

Perſarum reges aurum voluerunt ſibi eſſe proprium. 233.2.*d.* *quomodo ſingulis ſuis vxoribus ciuitates attribuerent.* 269.1.*b.*

Perſæ milites vtebantur purpura partim ad ornatum, partim ad tegendum vulnera. 197.2.*d*.198.1.*a.* *Perſæ ignem colebant vt Deum.* 257.1.*a.* *plura templa igni extruxerunt.* *ibid*.1.*b*.256.2.*d.*

Perſepolis eadem eſt ciuitas quæ Ælam ſiue Elymais. 289.1.*a.*

Perſeus Macedonum rex à Romanis in triumphum ductus. 214.1.*b*

Petaſus diuerſa ſignificat. 267.1.*a*. 2.*a.*

Petroſelinum vnde ſic dictum. 137.1.*b.* *melius naſcitur inter petras.* *ibid.*

S.Petrus ſibi eccleſiam dedicauit Londini in Anglia. 199.2.*e.*

Phathabias iuriſperitus conſtitutus ab Artaxerxe vt cum Nehemia cauſas liteſq́ populi decideret, 50.2.*a.*

Pharao fuit nomen commune Ægyptiorum. 15.1.*b.*

Philippi II. Hiſpaniarum regis regia grauitas percellebat accedentes ad eum. 169.2.*a.*

Philippus Pulcher rex Franciæ vnde ſic cognominatus. 142.1.*c.*

Philippo Pulchro Franciæ rege inſtigante extincti ſunt Templarij. 200.1.*a,*

Philippi, patris Alexandri magni de duce belli ſententia. 203.1.*d.*

Philoſophi coæui Iudæ & Simoni Machabæis. 174.2.*c* *plurium, qui audita Alexandri magni morte ad funus accurrerant, gnome.* 181.2.*b.e.*

Phtiriaſis, ſiue morbi pedicularis cauſa & effectus. 289.2.*b.* *quinam eâ puniti.* *ibid.* & 290.1.*a.*

Phur an ſit vox Hebræa, an Perſica. 147 1.*b.c.* *idem eſt quod ſors, à qua dictum eſt feſtum phurim.* *ibid.* 1.*b.*

Phurim dies Perſis, fuere Iudæis dies phrurim. 159.1.*a.b.* *myſticè ſunt dies paſſionis Chriſti, & dies iudicij.* *ibid.* 1.*c.d.*

Pietas Iudæ Machabæi. 198.1.*d.*

Pietas regum gentilium. 21.2.*b* *& primorum Chriſtianorum.* 109.2.*b.c.* *item Iudithæ.* 125.2.*d.* *& Eſtheris* 149.1.*a.*

Pij in aduerſis conſtituti excitantur & roborantur ſi cogitent Deum delectari noſtra fortitudine & gaudio in aduerſis 44.2.*c*.45.1.*a.*

S.Pigmenius in cæcitate Deo gratias agit. 66.2 *b.*

Piſcium porta Ieruſalem quare ſic appellaretur. 34.2.*b.* *piſcis Tobiæ quis.* 80.1.*a.b.* *piſces amant aquam dulcem, adeoq́ in fluuijs ſæpe reperiuntur marini.* *ibid*.2.*b.e.* *piſcis per Tobiam occiſus diabolum ſignificat.* 81.2.*b.* *& Chriſtum* *ibid.* & 82.1.*c*.90.2.*a.*

Plato quid cenſuerit de anima in morte corporis. 95.1.*a.*

Planſus ſæpe vertitur in planctum in hoc mundo. 221.1.*b.*

Plautus Poëta coæuus Iudæ, Ionathæ & Simoni Machabæis. 179.2.*e.*

Pœnitentes, quia ficti, non exauditi. 290.1.*c.d.*

Pœnitentiæ definitio. 26.1.*a.* *includit ſpem remiſſionis peccati.* *ibid.b.* *ſeria Deum laudat & glorificat.* 27.1.*c.* *pœnitentiæ publicæ vis & vſus.* 105.2.*b.c.* *pœnitentia Iudith qualis.* 113.1.*a.b.* & *ſeqq.*

Pœnitentium qualis debeat eſſe ſenſus & oratio, pudor & contritio. 25.2.*a.* *non pœnitet qui non habet ſpem veniæ.* 26.1.*a.* *pœnitentis tria ſymbola.* 47.1 *a.*

Poëtarum de Titanibus fabulæ. 131.1.*c.d.* & *ſeqq.* *item de ſole.* 161.2.*e.*

Poëtæ coæui Iudæ & Ionathæ Machabæis. 174.2.*c.*

Polenta eſt farina hordeacea. 117.2.*b.*

Pollex digitus ſic dictus quod ceteris virtute polleat. 241.1.*b.* *eo eleuato vel ſuppreſſo ſolebant priſci victoriam alicui annuere vel abnuere.* *ibid.* 1.*c.*

Polygamia olim apud reges vſitata, etiamnum Turcis, Arabibus, Indis familiaris eſt. 144.1.*c.*

Pompeius quomodo Iudæam Romanis ſubiecerit. 215.2.*a.b.* *capta Ieroſolymâ nil de bis mille talentis in templo repertis ſuſtulit.* 214.1.*a.* *eius teſſera belli, quæ.* 287.2.*b.*

Pontifices in lege veteri erant milites. 192.1.*b.*

Pontificatus Iudæorum deficientibus legitimis heredibus deuolutus eſt ad Mathathiam. 269.2.*d*

P. Popilius Legatus Romanus cur ad Antiochum Epiphanem miſſus. 182.2.*e*

Populos nil ita ad ſeditionem concitat ac legum patriarũ & religionis auitæ euerſio. 193.2.*a.* *populus fidelis & pius vilipenditur, vbi ſacerdotes vilipenduntur.* 194.2.*b.*

Porcinam carnem edere recuſantes excarnificantur. 275.1.*b.* & *ſeqq.* *eam edere in lege veteri fuiſſet peccatum mortale.* 275.2.*c.d.*

Portenta in aëre per Angelos effecta tempore Antiochi Epiph. 271.1.*a.b.* *item dum Titus obſideret Ieroſolymam; & Longobardi inuaderent Italiam.* *ibid.* *b.c.* *item in Belgio quid portenderint.* 2.*a.* *an fiant naturaliter.* 271.2.*a.b.*

Poſidonius Philoſophus coæuus Iudæ aliiſq́ Machabæis. 174.2.*c.*

Poteſtates angelicæ imperium ſuum in dæmones exercent. 72.1. *d.*

Porta vallis duplex fuit in Ieruſalem. 32.2.*b.* *erant in ea portæ duodecim.* 34.2.*a.b.* & *ſeqq.* *portæ gentibus erant ſacræ.* 34.2.*a.* *porta, quod per eam onera importentur & exportentur ſic dicta.* 55.2.*a.* *aliud etymon.* *ibid.*

Præceptum militare eſt confligere cum hoſte in terra hoſtili. 237.1.*b.*

Prædicationi dum inſiſtitur, altera manu gladius mortificationis tenendus, cur. 36.2.*b.e.*

Prælatis quid in Chriſto & Nehemia imitandum ſit. 29.1.*a.*

Prælium eſt res periculoſiſſima. 219.2.*e*

Præpitij reductio cuius rei ſymbolum. 182.1.*d.*

poſt Præſidia diuina, adhibenda quoque ſunt humana. 194.2.*b.*

Præſumptio ſui ipſius nociua. 109.2.*a.*

Præuaricari in Script. eſt rebellare & rebellionem tonitare. 234.1.*b.*

Presbyter vocatur ſenior, ſiue ſacerdos, ſiue laicus. 109.1.*a.*

Principes patrum ſunt principes familiarum. 49,1.*d.* *principes ſalutem Eccleſiæ ſedulo curent.* 29.1.*a.* *animum ſuum nemini, aut paucis aperiant.* 91.1.*b.* *populos ſibi commiſſos circumeant, & viſitent exemplo*

Eliachim. 106.2.a. principibus Aſſyriorum ſolebat præferri ignis. 104.1.b.2.a. 118.2.a.
Principes noctu vigilent exemplo Aſueri. 151.1.b. magnorum potentiam & inſolentiam non metuant, exemplo Eſtheris. 153.2.b. accuſatoribus non facilè credant. 171.1.a.
Priuilegia eria quæ Tobias ſenior accepit à Salmanaſar rege. 63.1.d.2.a.
Probi cur affligantur. 91.2.c.d.
Proci riuales ſæpe ſe mutuo occidunt. 82.2.b.
Proficiſcentes in terram S. cur cruce inſignirentur. 311.1.d.
Pridie Mardochæi feſtum apud Iudæos. 212.2.d. 312.1.a.b.
Primitiæ martyrum noui teſtamenti fuit S. Stephanus: veteris Eleazarus. 276.1.a.
Princeps bonus ſubditos amat quaſi filios. 206.2.a. eis fidat potiùs quàm externis; exemplo Alexãdri magni. 233.1.c.d.
Prophetarum vltimi fuerunt Zacharias & Malachias; nulli fuerunt tempore Machabæorum. 199.1.a
Prophetiæ donum maius eſt, cõſcribere ſacros libros ex Deo, quàm futura prædicere. 4.1.a.
προσευχὴ erat locus orationis & concionis apud Iudæos. 109.2.c.d. 111.2.c.
Prouidentia Dei quomodo Iſraeli conſuluerit. 250.1.b.c. prouidentia Iudæ Machabæi 209.2.b.
Prouinciæ filij quinam dicerentur. 11.1.a.
per Prouinciam olim intelligebatur Babilonia, ſicut nunc per Vrbem, Roma. 11.1.a.
Prouidentia eſt prima dos regis ad ritè gubernandum. 56.2.b. prouidentia diuina erga Iudæos in templi reſtauratione. 17.1.a. item erga Tobiam & Saram. 69.2.b. & erga Tobiam patrem fugientem excidium Niniues. 96.1.d. prouidentia Dei erga Eſtherem. 162.1.a.
Proſtratio ſignum eſt humilitatis, cur. 116.2.a
Proximo non faciendum quod tibi fieri nolles. 75.2.a.b.
Prudentiæ propriæ non innitendum. 76.1.c.2.a. prudentia bellica Iudithæ. 127.1.a.b.2.d. prudentia eſt prima dos regis ad ritè gubernandum. 16.2.b.
Prudentia militaris in cohibendo milite à ſpolijs. 197.1.d.
Ptolemæorum qui poſt Alexandrum magnum in Ægypto regnarunt ſeries. 176.1.b.c.d. & ſeqq.
Ptolemæus Abobi dux in campo Iericho, occiſor Simonis Mach. 250.1.c.
Ptolemæus Macer, quis: cur dignitate ſua & vita ſpoliatus. 292.1.d. 293.1.a.b.
Ptolemæus Philometor, rex Ægypti, Syriam Alexandro genero ſuo eripere ſatagit. 231.1.a.b. ſed iuſto Dei iudicio amiſit Ægyptum. ibid. 2.b. eius etymon. 232.1.b.
Ptolemæus Philadelphus è Iudæa ſeptuaginta Interpretes euocauit. 260.1.d.
Ptolemæus Philopator quis, & vnde ita cognominatus. 313.1.a.b.
Ptolemæus Phyſcon vel Euergetes crudelis & inceſtus. 247.2.c. dicebatur frater, & maritus, & gener Cleopatræ. ibid. d. corpus filij ſui in membra diuiſum matri inter epulas miſit. ibid. d. 248.1.a fratri illiberi defuncto in regno ſucceſſit. 253.2.d.
Ptolemenſes indignè ferentes Antiochum Eupat. cum Iuda pacem iniſſe ſedat Lyſias. 304.2.a.b. erant Iudæorum hoſtes. ibid. b.
à Ptolemæo Lagi rege Ægypti cæteri vocati ſunt Ptolemæi. 163.1.a.
Pudicitia à gentilibus matronis morti prælata. 113.1.b.c. & à virginibus chriſtianis. 117.1.c.d. pudicitia cum libidine duellans depicta. 129.1.d. 2.a.
Puellæ pro caſtitate ſeruanda quantum ſobrietati ſtudere debeant. 113.2.a.b.
Pueris papiliones inſequentibus comparantur appetentes honorem huius mundi. 150.2.c.d.
Pueritia ſit ſenilis, ſenectus puerilis. 62.2.b.
Pueri & puellæ quãdam tormentorum acerbitate & varietate ſuperarunt martyres viros. 283.1.c.d.
Pugna cum reſolutis & deſperatis periculoſiſſima. 198.1.c.
Pulchritudo Iudithæ Holofernem excitauit ad luxuriam: B. Virginis, eam intuentes ad caſtitatem. 125.1.a.
Pulli hirundinum verſantes inter parentum ſtercora oculantur chelidoniâ. 65.2.c.d.
Pulſus campanæ ab Eccleſia benedictæ quomodo fuget dæmonem procellas excitantem. 85.1.b.
Purgatio templi per Iudam Machabæum facta. 198.1.d. & ſeqq. 253.1.b.c. contigit ante mortem Ant. Epiphanis. 292.1.a.
Purgatorium credidit Iudas Mach. & Iudæi tam priſci quàm moderni. 301.2.b. idem aſtruitur. ibid. d. ab eius cruciatibus liberat ſacrificium. 302.1.a.2.a in Purgatorio exiſtentes animæ an inuocandæ. 310.1.d.2.a.
Purgatorium aſtruitur. 76.1.c.
Purificatio apud veteres fiebat per ſulphur & ignem. 257.2.a.
Puritas eſt comes veræ Religionis. 182.1.d.
Puritas Saræ Raguelis filiæ. 71.1.d. puritas corporis admonet puritatis animæ. 121.1.a.2.a.
Purpura marina fit ex ſucco conchiliorum marinorum. 197.2.d. ea quæ fit ex violis aliiſq; herbis pallet. ibid. purpura Tyria eſt ardens & quaſi ignea. ibid. purpura apud Rom. alia erat conſularis, alia regia. 214.2.b.
πυρεῖα verſis dicebantur templa Igni extructa. 257.1.b.
Pyrrhus rex, primus contra Romanos in Lucania elephãtes eduxit. 206.2.d.

QVadrati geometrici omnia latera ſunt æqualia. 100.1.b.
Quia, aliquando ſumitur vt ſit particula redundans; aliquando pro tamen. 24.2.b.c

RAbbinorum de Vaſthi obſcena commenta. 139.1.d. item de Aman. 145.1.a.b. 151.1.a.2.a. 152.2.c.
Rages ciuitas metropolis ac regia Medorum. 69.2.d. vbi ſita. 78.1.a. an fuerint duæ ciuitates appellatæ eodem nomine. 87.1.a. quid ſignificet græcè & hebraicè. ibid.
Raguel pater Saræ laudatus quod vitia filiæ ſuæ competenti non celarit. 84.2.b.
Raphael Angelus quis & qualis: eius etymon. 71.2.d. eſt Dei medentis vicarius & miniſter curationis. ibid. & 72.1.a. de eo eſt Miſſa pro ægrotantibus & peregrinantibus in Rom. miſſali. 72.1.a. myſtice eſt Ieſus Chriſtus. 1.c. ex qua hierarchia ſit. ibid. 1.c.d. eſt præſes ægrorum & itinerantium. 2.a.b. non fuit cuſtos Tobiæ. 2.c. eſt præſes caſtitatis & caſtorum tutelaris. 2.d. 125.2.d. item viatum & viatorum. 77.1.a. multis ſe viæ ducem obtulit.

Digitized by Google

tulit. ibid.2.a. *quo ſenſu ſit Iſraelita.* ibid. *mira eius dignatio ac demiſſio.* 78.1.b *an dicendo ſe eſſe Azariam Ananiæ magni filium verum dicat.* ibid.1.c.& ſeq. *fuit typus Chriſti & Apoſtolorum.* 2.c. *eſt rex angelorum, & propheta.* 79.1.b. *cur vocarit ſe Azariam, ac cum Tobia comederit & biberit.* 81.2.a. *ipſe fugauit dæmonem non ſolum ex domo Raguelis, ſed ex tota Media.* ibid. *an rectè potuiſſet ſe vocare* Nephtalitam. 83.2.b. *quomodo religarit Aſmodæum in deſerto.* 85.2.b *eius ſeptem beneficia quæ præſtitit Tobiæ.* 91.1.a. *eſt vnus è primis angelis qui proximè aſſiſtunt* Deo. 92.1.b.c. *quomodo dicat ſe adſtare* Deo. 2.a. *verè non comedit.* 2.c. *ipſi ab aliquibus aſſignatur decus victoriæ Iudith.* 125.2.d.

Raphaim ſunt gigantes vaſtiſſimi & robuſtiſſimi. 132.1.a.

Rapinis abſtineant milites. 291.1.c.

Razias qualis vir. 206.2.d. 307.1.a.b. *trina morte ſe confecit.* 1.b. *an occidendo ſe peccarit.* ibid.c. & ſeqq. *excuſatur à peccato per ignorantiam.* 2.a.b.c. *hac ſuppoſitâ heroicus fuit eius actus.* 308.136.1.a

Reditus Hebræorum è Babylone in Ieruſalem fuit lætiſſimus. 12.2.a.b

Reges qui multos habent æmulos omnia tuta timent. 31.2.b. *ſecretum ſuum & animum nullis aut paucis pandant.* 91.1.b.c. *eorum conſilia præſertim de ſubiugandis alijs regibus ſint ſecreta.* 102.1.a. *eis olim lampades accenſæ ſine ignes præferebantur.* 104.1.b.2.a. 118.2.a. *reges Perſarum aliarumque gentium per cortinas loquuntur & dant reſponſa.* 127.2.c.d. *neque ſe conſpici ſinunt.* 139.2.c.d. *reges multi vt Dij adorari voluere.* 146.1.a.b.c. *reges noctu vigilent, maximiſq; reipublicæ negotijs inuigilent.* 151.1.b. *acta ſua recognoſcant & relegant.* 2.b. *non metuant magnorum potentiam, ſed premant & calcent.* 153.2.b.154.1.a. *regum maieſtas percellit accedentes ad eam.* 169.2.a. *regum cor eſt in manu Domini.* 9.2.a.b. 169.2.a.

Reges priſci nonnulli volebant haberi quaſi Dij terreſtres ac proinde cum Deabus coniugia inire. 254.2.d. *regibus cùm inaugurantur, datur gladius, cur.* 311.2.b. *à gentilibus referebantur in numerum Deorum.* 296.2.b.

Reginæ aliquot quæ Iudithæ nomen & cum nomine virtutis imitationem ambiuere. 133.1.b.2.a.b.

Regiones Iudæorum hic vocantur prouinciæ vltra Taurũ montem ſitæ, quas Antiochus coactus fuit cedere Romanis. 214.1.d.

Regnandi libido nihil non molitur. 144.2.b.

Rei qui olim ad mortem ducebantur, velabantur oculi, cur. 154.1.b. *ac hodie capite mulctandis.* ibid.c.

Relatio inter Deos fiebat olim in funere regum & Imperatorum. 296.2.b.

Religionis veræ comes eſt puritas & caſtitas falſæ impuritas & libido. 182.1.d. *Religio ſi vera & orthodoxa, expedit vt ſit vna in regno aliquo: ſi falſa expedit eſſe plures.* 183.1.d. *Religio potior eſt ſanitate & vita.* 87.2.d. *religionis auitæ euerſio concitat populos ad ſeditionem.* 193.2.a.

Religio ſepulchri quanta. 31.2.c.

Religioſi pro ſalute animarum ſint ſolliciti exemplo Chriſti & Nehemiæ. 29.1.a. *antequam peregrinentur templum adeunt.* 89.1.b.

Reliquiæ. vide Lipſana.

Remedia efficaciſſima victoriam obtinendi. 293.1.a.b.

Remiſſius agere hic quid ſignificet. 299.2.b.c.

Renes ſunt ſedes concupiſcentiæ. 186.2.c.

Reſolutio facit milites imperterritos, animoſos &c. 198.1.c.d.

cum Reſolutis hoſtibus pugnare periculoſum. 198.1.c.

Reſurrectio corporis cum immortalitate animæ neceſſariò connexa. 291.2.c.d. *pleniſſima eſt omnis elegantiæ, pulchritudinis & gloriæ.* ibid.c.

Rex ille contra quem dimicarunt Iudæi quis intelligendus. 81.1.d. 254.1.a.b.

Rhodocus quidam hoſtibus arcana prodit. 204.1.a.b.

Ritus conſecrandi & benedicendi vexilla & arma Ducũ. 310.2.d.311.1.a.& ſeqq. *& conſecrandi militem.* 311.1.b.

Ritus parentalis ferendo epulas ad ſepulchra defunctorũ ſublatus, cur. 75.2.d.76.1.a. *ritus adorationis Perſicæ.* 146.1.d. *ritus Iudæorum crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium cur ſublatus.* 160.2.a.

Roma ab olim & nũc eſt in ſuos vicos diſtributa. 35.2.a.

Romani negarunt Iudæis poteſtatem necis in præuaricatores. 21.2.c. *eorum diſciplina vetus de annona ad vſum totius anni in pleriſq; oppidis condẽda.* 105.1.c.2.a. *Romanorum Iudicum in reum feralis ſententia.* 154.1.c

Romani quo ſtratagemate victi ab Hannibale. 196.1.a. *cur Galatas bello appetiuere.* 213.2.a. *quomodo ſubegerint Hiſpaniam.* ibid.2.b. *& Carthaginem.* 214.1.a.b *& Macedoniam cum rege Perſeo* ibid.b. *item Antiochum magnum.* 1.b.c. *& Græcos* 2.a.b. *in periculis creabant vnum Dictatorem, aliàs duos conſules, & quæ tunc eſſent illorum munia.* 214.2.c.d. *eorum cladis Cannenſis quæ cauſa.* ibid.d. *apud primos Romanos nulla erat inuidia, ſed in poſteris.* 215.1.a. *quibus medijs remp. magnam fecerint.* ibid.b. *cur gentium iura & numina non mutarent.* ibid.d. *leges ſuas & fœdera ſcribebant in tabulis æreis, cur.* 215.2.b. *eos perdidere græcanicæ deliciæ.* 233.1.c. *ſcribunt Ptolemæo Phyſconi ne crudelitatem ſuam in Iudæos exerat.* 247.2.c.248.1.a. *& alijs.* 248.1.a.b. *eorum nomen erat formidabile apud omnes.* ibid 1.b. *ſupplicibus facilè aderant: quæ fuit cauſa eorum potentiæ.* 297.2.a.

à Romulo fundatore dicta eſt Roma. 208.2.c. *hic primò ſtatuit centum Senatores.* 114.2.c.

Romulus quo ſenſu dicatur condidiſſe Romam. 100.1.a.

Ruſtici Hiſpani non arant niſi gladio accincti. 30.2.b.

S*Abbathi ſumma veneratio.* 55.2.a

Sabbathi ſumma apud Iudæos religio. 187.2.b.c. *eo die pugnare Iudæis illicitum.* 287.2.c.

Sacerdotes in lege veteri erant milites. 192.1.b. *cur eis additus fuerit & Pontificatus.* ibid. *erant quaſi laniones in mactandis ouibus & bobus Deo immolandis.* ibid.1.c.

Sacerdotes, auidi gloriæ & Iudæ æmuli cæduntur. 204.2.a. *cur exciſo per Chaldæos altari ignem ſacrum abſconderint.* 257.2.a.b. *ſacerdotum erant viginti quatuor claſſes.* 274.2.c.

Sacerdotes nouæ legis verſantur circa corpus Chriſti in Euchariſtia conſecrandum. 192.1.c. *decet eos eſſe manſuetos & pios.* ibid. *vbi ſacerdotes vilipendantur,*

duntur, ibi pariter vilipenduntur ſacrificia, lex, pietas &c. 194.2.b.

Sacerdos Vrim & Tummim indutus myſticè repræſentabat Chriſtum 12. 1.c. *Sacerdotes in cura Eccleſiæ & animarum imitentur Chriſtum & Nehemiam.* 29.1.a.

Sacerdotium in lege veteri erat rude & carnale. 192. 1.b. *ſacerdotium nouæ legis eſt longè ſublimius & ſanctius.* ibid.1.c.

Sacrificium pro defunctis ſanctum eſt ac pium quadrupliciter. 302. 1.a.

Sagæ quomodo per certas herbas & ſigna maleficij pueros & beſtias occidant. 81.2.a.b.

Sal notat conuiuium, cur. 15.2.c.d. *ſal olim ſeminabant cùm locum aliquem deſolare vellent.* ibid. 2.d.

Salarium dictum eſt à ſale. 15 2.c.

Salaria via Romæ à ſale nomen accepit. 233.1.a

Salarium & ſtipendium militare dictum à ſale. 232.1.a.

Salisburgi princeps opes ſuas ex ſale colligit. 226.2.a.

Salmanaſar quando decem tribus duxerit in Aſſyriam. 60.2.b. 62.1.b.

Salomon quando potuerit inſtituere ſpiam aliquam formulam eijciendi dæmones, quando non. 85.1.c. 2.a. *an ei verè adſcribantur exorciſmi dæmonum per radicem baraas.* ibid.2.a. *eius thronus duobus leonibus ſtipatus myſticè explicatur.* 125.2.c *de ſalo eius fabula.* 136.2.a.

Salomon ſapientiſſimè imitatus eſt Moyſen. 260.1.b.

Salus metonymicè capitur pro victoria. 192.2.a. *Hebræis ſignificat omne beneficium & bonum.* 198.1.b. *ſalus Iſraelis prædicta.* 283. 1.b.

Salutem ciuium prodit, qui hoſtes captos vel capiendos dimittit. 293.1.d.

Saluum conductum petit Nehemias ab Artaxerxe & impetrat, cur. 32,1.d.

Samaritas perpetuos Iudæorum hoſtes cur Iudæi noluerint habere ſocios in reædificatione templi. 14.1.a.b. *corruperunt conſiliarias Cambyſis vt templi fabricam impedirent.* 15.1.a.

Samſonem tranſformarunt gentiles in Herculem. 194. 1.b. *concuſſis columnis cur domum euerterit.* 207. 2.d.36.1.a. *per ſuam Dalilam effeminatus fuit & ſpoliatus fortitudine.* 306.2.a

Sanaballat Horonites alius à Sanaballat ſocero Manaſſis primi Pontificis Samaritanorum. 33.1.a: 55.2.c. & ſeq.

Sancti cur permittantur à Deo affligi. 66.1.b.91. 2.b.c. *hi in aduerſis Deo gratias agunt.* 2.a. *ſpes gloriæ futuræ eis eſt ſtimulus ad virtutem.* 67. 1.d.2.a. *pro beneficijs maleficia accipiunt ab amicis.* ibid.2.c. *olim per panem aut oleum à ſe benedictum ab energumenis expellebant dæmones.* 85.1.b. *in mundo tanquam in exilio viuant & moriantur.* 95.1.a. *Sanctis quibuſdam eximijs Deus lucem & fulgorem afflauit.* 117.1.c. *eorum gaudium in cælo eſt feſtum phurim.* 159. 2.c. *in die iudicij inimicos ſuos gladijs punient.* 159.2.c.

Sancti pro pijs pugnant. 193.1.b. *poſſident cælum conſilio, terram patientiâ.* 214.1.a *eos inuocare tutius eſt quàm animas in purgatorio.* 310.1.d.2.a

Sanctificare pro rem ſanctam offerre ſumitur; vel etiam pro rem ſanctam oſtendere. 53 2.c.d.

Sanctimonialis quædam oculos ſibi erutos miſit ad adoleſcentem ſpecie oculorum ſuorum captum. 66.2.d.

Sanctiones & leges Dei vocantur iuſtitiæ & iuſtificationes, cur. 183.2.b.

in Sancto & Sancto-Sanctorum quænam collocata fuerint. 199.1.b. *ſanctum-ſanctorum vocatur ædes.* ibid.c.

Sanguis cur oſtenderetur elephantis in prælio hominum. 206.2.c.

Sanguinis eſus & potus Iudæis ſub pœna mortis vetitus. 119. 2.b.

ad Sanitatem bibere & ad id cogere tyrannicum eſt. 138. 1.a.b. *& inſania.* ibid.c.

Sapiens qui cupit eſſe pareſ ſe vt videatur. 62.2.c. *ſapientes etiam in proprijs cæcutiunt.* 6.2.c. *ſapientia dant conſilia.* ibid.

Sara Hebr. idem eſt quod dominans & domina. 70. 1.b. *quàm ægrè tulerit conuitia ei ab ancilla obiecta.* ibid.2.d. 71.1.a. *oratione triduana quid impetrarit à Deo.* 71.1.b. *eius continentia & puritas.* 1.d. *an habuerit aſmodæum incubum.* 82.1.d. *cur eam tot ſponſi ambierint, nec poſteriores ſapuerint exemplo priorum.* 84.1.a.b.

Saraias pater Eſdræ, occiſus in excidio Ieruſalem. 3.1.c. 6.1.a.

Sardanapalus ab Arbace Mediæ præfecto obſeſſus, cur. 98. 2.c. *filios ſuos miſit in Paphlagoniam vt hoſtem effugerent.* 100.2.a.

Sartago in qua olim martyrum corpora frigebantur, qualis. 173.d.106.

Saſſabar idem eſt qui Zorobabel. 9.2.b.

S.Saturus procurator Hunnerici regis Arriani ab vxore ſollicitatus ad Arrianiſmum quid reſponderit. 67.2.d. 68. 1.a.

Scaligeri ſententia, fabricam templi intermiſſam fuiſſe vſque ad ſecundum annum Darij Nothi refutatur. 15. 2.d.16.1.a. & ſeqq.

Scenopegiæ feſtum quomodo dictum feſtum Enceniorum. 81.1.c. *propriè erat feſtum Tabernaculorum.* ibid. vide Feſtum.

per Sceptrum Aſſueri myſticè repræſentata B.Virgo 150. 1.b.

Scipio Rom. cur ita appellatus. 83.1.a.

Scipio Africanus eiuſq; pater & patruus præclara geſſere in Hiſpania. 213.2.b.

Scipionis Aſiatici contra Antiochum magnum victoria quanta. 214.1.b.c.

pro Schiſmate tollendo & cauendo ſcribunt Iudæi epiſtolam. 252.1.a.2.a

Scribæ quinam olim dicerentur, & quod eorum officium. 20.1.a. 156.1.c.

Scriptura ſacra quomodo Deo det oculos, aures, &c. 17. 1.a.2.a. *ſubinde ſe conformat ſenſui vulgi.* 30 2.a.36.2.c. *quid ei ſufficiat in recenſendo alicuius genealogiam.* 112. 1.b. *ſæpè lumen & flumen combinat.* 161.2.b.c. *eius lectio eſt funis quo dæmon ligetur ne nobis noceat.* 86. 2. a.

Scriptura S. per gladium aureum deuotata. 311.2.b.c. *cur in his libb. narret caſum Ptolemæi Macri.* 293. 1.b.

Scythopolis, quæ & Bethſan, vbi ſita. 290.2.a.b.

S.Sebaſtianus quo dilemmate S. Marcum & Marcellianum vacillantes in fide corroborauerit. 280. 2.d.

à Secreta pendet felix rei executio. 91.1.b.114. 2.b.

ad Seditionem nihil ita concitat populos at legum patriarum & religionis auitæ euerſio. 193.2.a.

Seleucidarum poſt Alexandrum magnum in Syria regnantium ſeries. 174.2.d. & ſeqq.

Seleucus

Seleucus anno duodecimo à morte Alexandri regem Aſiæ ſefecit. 174.2.d 9.2.d. 182.1.b.
Seleucus Nicanor *condidit Antiochiam.* 208.2.c.
Seleucus Philopator dolo Heliodori occiſus. 182.2.a.91.1.b. *fuit filius Antiochi magni & frater ſenior Epiphanis.*263.1.b. *beneficus in templum Ieroſol.* ibid.
Sella eſt quaſi ſedile ſedentis in equo. 152.1.d
Semaia ſacerdos de vico Dalaiæ. ·40. 1.b. *pretio ſubornatus à Sanaballat vt Nehemiam populo exoſum redderet.* 2.a.
Senatores Romani purpura toga ornabantur. 214.2.b. *ſenatorum numerus varius.* ibid. c.
Senatus olim erat concilium ſenum. 274.1.a.
Senectus portus, non naufragium vitæ ſuperioris eſſe debet. 275.2.b.
Senectus debet eſſe puerilis,& pueritia ſenilis. 62.2.b. *in ſenectute plena,pia ac honorata mori extremum eſt huius vitæ bonum.* 96.2.a.
Senum eſt ſapientia & prudentia. 274.1.a.
Sepeliri debent cæſorum corpora. 301.1.a.
Sepeliendo corpora mortuorum proteſtamur fidem & ſpem reſurrectionis,virtutiq́ ſanctorum & martyrum magnus defertur honos. 65.1.b
Septuaginta interpretes nequeunt eſſe auctores Græcæ editionis libb. Machabæorum. 173.2.c.
*Sepulchrum à Simone Mach.in Modin ædificatum quale.*240.1.c.d. *durauit vſque ad tempora S.Hier.* ibid.d.
Sepulchrorum religio & cura quanta. 31.2.c. *eorum violatio apud omnes gentes grauis iniuria & infamia habita fuit.* ibid.d. *ea etiam tuentur Arabes,licet feri & barbari.* 32.1.a.b. *ſepulchro in eodem ſepulti coniuges.* 74.1.a.b. *ſepulchra duorum coniugum ab inuicem ſeparata diuinitus coniuncta.* ibid. b. *ſepulchris veteres panes imponebant,cur,* 75.2.c.d.
*Sepultura eſt vltimum miſericordiæ officium naturæ debitum.*65.1.a.b. *per eam proteſtamur fidem & ſpem reſurrectionis ac virtuti ſanctorum & martyrũ magnus defertur honor.* ibid. 2.b. *et inſiſtendo aliqui martyres effecti.* ibid.c.
*Sepulturâ humanâ caruit Iaſon Oniæ ſancti frater.*272.1.a. *eam negligere vel negare etiam hoſti apud gentiles erat ignominia.* 301.1.a.
Seraphim proximè aſſiſtunt Deo. 72.2.a.
Series priſcorum regum Perſarum. 5.1.c. & ſeq. & *Pontificum Iudæorum à captiuitate Babylonica ad Alexandrum Magnum.* 6.1.a. & *aliquot regum Medorum.* 99.1.a.
*Series Seleucidarum in Syria,*174.2.d.& ſeqq. *Ptolemæorum in Ægypto.* 176.1.b.c. & ſeqq. *item Machabæorum qui populo præfuere vt Pontifices, & vt Principes.* 177.1.a.b.& ſeqq. *item Pontificum ad Alexandro magno vſque ad Chriſtum.* 177.1.d. 2.d. & *Cleopatrarum.* 227.2.c.d.& ſeqq.
Sermo ex graui & exili moderatus,lectoribus gratus eſt. 322.2.c.
Serui ſiue mancipia cur dicantur corpora. 88.1.a.
Seruientes Deo ſunt inexpugnabiles. 107.2.a.
in Seruitutis ſignum petebant Perſæ aquam & terram. 103.1.a.
Seueri Sulpitij error hiſtoriam Iudith ad tempora Artaxerxis Ochi referentis. 122.1.b.
Sicli quadraginta faciunt quadraginta Florenos Brabanticos ſiue Francos Gallicos. 39.1.a.
Siclus valet quatuor regales Hiſpanicos. 227.1.d.
Signa in aëre belli imminentis prognoſtica. 261.1.a.b.c. *vide* Portenta.
Signorum *tubæ cur ita dictæ.* 198.2.a.b.
Silentij vis & exempla. 91.1.b.c. *ſilentium à S.Hieron. viduis commendatum.* 113.1.a.
Simeonem quomodo laudet Iudith quod vindicarit ſtuprũ Dinæ ſororis. 115.1.b.2.a.
Similitudo inter adulatores & hirundines. 66.1.a. *item inter papilionem & honorem huius mundi.*150.2. c.d.
Similtarræ vocantur gladij breues & recurui Turcarum. 124. 1.b.
Simonis Mathathiæ filij elogium. 189.2.c.199.2.c. *fuit ei quarto genitus.* ibid. *eius nepotum Hyrcani & Ariſtobuli contentio de principatu cauſa fuit ſubactionis Iudææ.* 215.2.a.b. *dux creatur & pontifex,fuitq́ per ſeptem annos.* 239.1.a. *redimit Ionatham fratrem captum à Tryphone.* 239.2.a. *in Modin ædificauit ſepulchrum patri & fratribus.* 240.1.c.d. *arcem montis Sion cepit & communiuit.* 241.2.b.c. *Ioppen portum commodiſſimum conſtituit.*243.2.b. *ſub eo fuere aurea Iſraelis ſæcula.* 244.1.b.& ſeqq. *eius progenies præfuit Iſraeli vſque ad Herodem ſub quo natus eſt Chriſtus.*245.1.a. *ſumma eius poteſtas in Iſraelem.* ibid.1.a.b. *cur tam magnificè laudetur in his libb. præ Iuda & Ionatha.* ibid.b.2.a. *filios ſuos loco ſuo conſtituit.*250.1.a. *occiſus eſt à Ptolemæo Abobi.* ibid.1. d.2.a. *quo anno, & quot præfuerit Iſraeli.* ibid.2.c.
Sinarum reges etiamnum per cortinas loquuntur & reſponſa dant. 127.2.c.d. *neque ſe conſpici ſinunt.* 139. 2.c.
Sion arx quando à Iuda Machab.obſideri cœpta, quando capta. 198.2.b.c.
Sitis acrius cruciat quàm fames. 111.2.a. *ſiti vbi laboratur,laboratur & fame.* 119.2.a.
Sobrietas conuiuis ac coniugibus maximè nuptiarum die ac alias dum generationi vacant,commendatur. 87.2.a.b. *per hanc Iudith obtruncauit caput Holoferni.* 122.1.a.2.b.c.129.2.c.d
*Sol,ita dictus eò quòd ſolus luceat.*62.2.b. *ſolem vt numen colebant Perſæ.* 7. 2.c. *ſol radijs ſuis quaſi mitra coronatur.* 117.1.b. *cur vocetur cæli & terræ filius.* 131.2.a. *ſolis & fontis analogia.* 161.1.d. 2.a b. *eſt quaſi oculus cæli.* 2.a. *de eodem Poëtarum figmenta.* 2.a. *eſt ſignum gaudij & proſperitatis.* ibid.
ad Solem orientem reſpiciunt Aulici. 228.1.d.
Solaria conſcendere olim ſolebant orantes,cur. 167.1. b.c.
Solitudo viduarum dos,eiſq́ commendatur. 112.2.b. 113. 1.a.
de Solio Salomonis fabula. 136.2.a.
Sollicitudo Dei & Angelorum pro homine. 72.2.d 73 1.a.2.a.
Somnium Cyri regis Perſarũ de ſole ſibi in ſomnis aſtante. 7.2.c.d. *aliud quo innuebatur vt ad Deos aſcenderet.* 9.1.a. *aliud de Dario.* 16.2.b.c. *ſomnium Mardochæi fuit ei à Deo immiſſum,quale illud ſit.* 161. 1.b.c.d. *ſomnium Olympiadis matris Alexandi magni de dracone.* 182.2.a.b. *ſomnij Mardochæi explicatio.* 163.2.a.b.
Somnium Iudæ Mach. de Onia & Ieremia ſibi apparentibus. 310.1.b.c.
Somnus eſt quaſi breuis mors. 301.2.d.

Sors quid ſit. 147.1.c.d. *Sortium feſtum ſine phurim myſticè & ad litteram.* 159.1.b.c.& *ſeqq. per ſortes duas Mardochæi & Aman accipitur populus fidelis & infidelis.* 162.2.c.d.

Spaca Medis eſt canis. 7.2.a.

Spartani quomodo legatos Darij Hyſtaſpis terram & aquam petentes exceperint. 103.1.a.

Spartiatæ, qui & quales. 247.1.a. *an ſint prognati ex Abraham per Ceturam.* ibid.2.a.b. *vide* Lacedæmonij.

Spei Abbatis per quatuor annos cæci morientis anima ſpecie columbæ euolauit in cælum. 66.2.c.

Sperare ſubinde pro timere accipitur. 125.1.d

Spes gloriæ futuræ eſt ſtimulus ad virtutem. 67.1.d. *ſpes veniæ eſt neceſſaria in pœnitentibus.* 26.1.a.

Spiritus S. eſt ſecena,tur. 72.1.a.

Spiritus oris, hoc eſt, dictum & iuſſum. 132.1.c

Spiritus S. in die Pentecoſtes ſuper Apoſtolos ſedens, per ignem ſacrum Nehemiæ miſſum repræſentatus. 256.2.a. *quomodo aſſiſteret ſcriptoribus Hagographis.* 312.1.c.d.2.a.

Spolijs deuicti hoſtis inhiare multis damnoſum fuit. 197.1.d.2.a.c. *ſpolia terrena relinquere debent Chriſtiani.* ibid. 2.c.

Stadium continet centum viginti quinque paſſus. 200.1.a. *eſt octaua pars milliaris Italici.* 199 2.a. 200.2.a. *continet centum viginti quinque paſſus.* 300.2.b.

Stercus hirundinis an habeat vim excæcandi. 65.2.b. *ſtercus frigidum valet ad caliginem oculorum diſpellendum: ſecus calidum.* ibid.2.c. 66.1.a.

Sterquilinij porta vrbis Ieruſalem cur ſic nominata. 32.2.b.34.2.c.

Stipendium vnde dictum. 21.1.d. *pro ſtipendio olim dabantur pediti duo oboli, equiti drachma, ordinũ ductori quatuor oboli.* ibid.

Stirps Antiochi Epiph. funditus exciſa. 240.2.a.b.c

Stratagema naturâ ſuâ indifferens & ex fine ad quem refertur, malitiam accipit aut bonitatem. 118.1.a

Strategi in Græcia habebant ius imperandi alternis diebus. 214.2.d.

Stratodes adulator Athenis quid promulgarit. 268.1.a.

Strepitus ſolebant Iudæi precibus miſcere, & etiamnum Chriſtiani in triduo paſſionis Chriſti. 160.1.a.

Suffitus ab exorciſta adhibendi energumeno. 81.1.b. *ſuffitu iecoris callionymi fugauit Raphael dæmonem.* ibid.1.d.

Suillæ non comedendæ præceptum exactè ſeruatum. 63.1.c.

Suilla. vide Porcina caro.

Superbia punita. 289.2.a.b. 290.1.a.

Superbiens de culpa quam ſuperat, quaſi ſub hoſte quem proſternit, moritur. 208.1.b.

Supplicibus iniuſtè vexatis facilè aderant Romani. 297.2.a.

Suſa vrbs regia regum Perſarum dicta à liliorum copia cur vocetur caſtrum. 29.2.b. 136.1.b. *vbi ſita, & quis eam condiderit & auxerit.* 136.1.b.c.

Supplices olim tenebant genua eius cui ſupplicabant. 154.1.b.

Superbi humiliantur à Deo. 124.1.c.d. *ſternuntur & fulminantur.* 152.1.c. *declaratur exemplo Amani.* ibid.2.b.c.

Superbia eſt initium omnis peccati. 75.1.c.d. *hominem indecorum reddit & ignobilem.* ibid.2.a. *multis fuit cauſa belli.* 100.1.b. *punita fuit in Arphaxad.* 101.1.b. *eſt mera inſania quæ hominem facit quaſi titanem.* 104.2.b. *ſuperbum quieſcere non ſinit.* 152.1.c. *ſuperbia Coſroæ regis Perſarum.* 169.2.d.170.1.a.

Suſan hebraicè eſt lilium. 29.2.b. 136.1.b. 138.2.b.

S. Symphorianus audiens matrem clamantem martyr efficitur. 282.2.a.

S. Symphoroſa è capillis ſuſpenſa filios ad ſui imitationem & martyrij æmulationem incitat. 282.1.c. *fuit ſimilis matri Machab. fratrum.* 283.1.b

Synagogam habebant Iudæi loco templi in vrbibus maioribus. 109.2.c.d. *hæc habitantibus extra Ieruſalem erat inſtar templi* 132.2.b.

Syriæ pars vel appendix eſt Iudæa. 31.1.b. *Syriæ ſtrictè ſumptæ caput eſt Damaſcus; quas prouincias complectatur.* 104.1.a.

Syrorum Dea Aſtarte ſiue Venus. 267.1.a. *Deus eorum erat Hercules Tyrius.* 268.1.c. *illorum reges ſingulis vxoribus ſuis quomodo ciuitates attribuerent.* 269.1.b. *Syri piſcibus abſtinent, cur.* 300.1.d. *quomodo ſolerent proditores ſacrilegos & ſceleſtos plectere.* 303.1.b.c.

T Abernaculi depoſitio in monte Nebo per Ieremiam facta. 259.1.a.b.c. *an fuerit repertum cum igne ſacro ſub Nehemia.* ibid d.2.a.b.

Talenta centum auri, ſi Attica, faciunt ſexcenta millia aureorum; ſi Hebræa, duplo amplius. 259.1.b.

Talentorum decem millium valor. 147.2.a.

Talionis pœna punitus Iaſon Oniæ frater. 268.2.d. *& Menelaus pſeudopontifex.* 303.2.a. *item Tryphon rex Syriæ.* 248.2.d.

Tamerlanes fuit flagellum Dei. 288.2.d.

Tarquinius rex Rom. quo aſtu Gabinos ſibi ſubegerit. 128.1.a. 2 a.

Tecta apud Hebræos erant plana vt in ijs ſubdio ambulare poſſent. 45.2.b.

Temperantia coniuiis, atque coniugibus præſertim dum generationi vacant, commendatur. 87.2.a.b. *eſt virtus feminarum.* 121.2.a. *de ebrietate triumphauit in Iudith.* 129.1.d. *temperantia priſcorum Perſarum, item Cyri, & Auguſti.* 137.2.a b. *hodie apud nonnullos in pluſquam porcinam ingluuiem abijt.* 2.d.138.1.a.& ſeq.

Temperantia obſeruatæ exempla. 275.1.c.d.2.a.b.c.

Templa varia à Chriſto & Sanctis dedicata. 199.1.c *templa idolorum olim vſque ad tempora S.Gregor. diruebantur; poſt expiabantur.* 198.2.c.d. *templi nititum origo.* 199.2.d. *templum Heliopolitanum in Ægypto conſtructum.* 262.1.a.2.a. *templum ignis à Rege Perſiæ ædificatum.* 206.2.d. *templorum expilatores puniti.* 264.2.b.c. *templum Ieroſol. Ioui Olympio, Garizitanum Ioui Hoſpitali dicatum.* 274.1.a.b.

Templariorum inſtitutio, munus & extinctio. 200.1.a.

à Templi reædificatione Iudæi arcent Samaritas, cur. 14.1.b. *ab ea ſuperſedetur.* ibid.2.a. *prius templum erat hoc ſecundo duplo altius.* 19.1.a.

Tenebræ triſtitiæ ſunt cauſa & ſymbolum. 24.1.b.

Tentatio patientiam probat & virtutem. 91.2.b. *tentationem carnis dum ſentis, inuoca D. Virginem.* 133.1.b.

Tentatione ingruente quid agendum Chriſtiano. 284.2.b.288.2 a.

in

Digitized by Google

In Terram S. proficiſcentes olim cruce ſignabantur. 311. 1.d.
Terram & aquam præbere eſt ſeruire. 103.1.a.
certa varia habet nomina. 131.2.a
Teſſera belli variorum ducum. 287.2.b.
Thales præceptor Anaximandri floruit ſub Cyro rege Perſarum. 8.1.a
Thallus eſt ramus ex olea arbore. 306.1.c.
Thalmudicorum fabulæ de piſcibus mare & ſemino, & boue mactandis in aduentu Meſſiæ. 56.2.c
Tharſis nepos Iaphet: vnde quoduis mare vocatum eſt Tharſis. 103.2.b.
Tharſus & Mallus Ciliciæ ciuitates rebellant Antiocho. 269.1.b.c.
Thebæi martyres Duce S. Mauritio cur Maximian. Imp. non reſtiterint. 187.2.c.
Thebais regio ſuperioris Ægypti, quæ. 86.1.a.b.
Thecla nuper in Iapone heroina quomodo filios ad martyrium excitarit. 282.2.b.
Themagoras ab Athenienſibus capite mulctatus, cur. 146. 2.a.
Theodoſij Imp. exercitus ab Angelo Raphaele Rauennam ductus. 77.2.a. *cur ſuſtulerit ritum Iudæorum crucem ligneam in contumeliam Amani circumferentium.* 160.2.a.
cum Theodoſio Imper. palam contra hoſtes pugnarunt SS. Ioannes & Philippus Apoſtoli. 193.1.b.
pro Theodoſio Iun. pugnarunt Angeli contra Sarracenos. 21.1.b. *& contra Eugenium.* 293.2.c.
Theopolis metropolis Syriæ eadem eſt quæ Antiochia. 208. 2.c. *vide* Antiochia.
θεωροὶ quinam dicti fuerint. 268.1.d.
Thesbe ſiue Nephtali patria Tobiæ & Eliæ. 62.1.b
B. Thomas Morus cùm per plures annos Cancellarium Angliæ egiſſet, rem tamen ſuam & annuum cenſum non auxit ad aureos ducentos. 39.1.b.
Thraſones glorioſi multa mentiuntur. 164.2.c.
Thraſius ſuggerens Buſiridi vt hoſpites ſuos immolaret Ioui, primus immolatus fuit. 154 2.b.c.
Thronus Salomonis duobus leonibus ſtipatus myſticè explicatus. 125.2.c.
Thus vino immiſtum ſenſus hebebat. 207.1.b
Thyrſi veſtiebant milites arma ſua partâ victoriâ. 292. 2.b.
Thyrſus eſt ramus palmarum, vel haſta ex frondibus præſertim ex vite veſtita, quam gentiles in ſacris Bacchi quatiebant. 129.2.b.c.
Tiberius Cæſar rogatus cur ſua conſilia cum amicis non communicaret, quid reſponderit. 91.1.b.
Tigris fluuius è quo prodijt piſcis Tobiam inuadens. 80. 1.a. *& ſeqq.*
Timothæi & ſuorum 20. millium cædes. 293.2.b.c.d. *in poteſtatem Iudæ venit.* 300.1.b.
Timotheus dux Ammonitarum & Iudæorum hoſtis. 212. 1.a.
Tiſri menſis Hebræorum reſpondet noſtro Septembri. 296.1.d.
Tiſri menſis Hebræorum reſpondet noſtro partim Septembri, partim Octobri. 13.1.a.
Titanis & filiorum eius fabulæ. 131.1.c.d. *Titanes vnde dicti.* ibid.d. *Titan eſt epithetum ſolis, cur.* 2.a. *multi deriuant à Tit, id eſt lutum; vel à τιταίνω.* ibid. *titanes erant gigantes robuſtiſſimi.* 2.c.
Titia eſt terra ex qua prodijſſe ſolem & lunam fabulantur poetæ. 131.2.a.
Tob *id eſt bonus.* 299.2.d.
Tobias quid ſignificet myſticè. 1. *hebraicè ſignificat bonitatem Dei.* 41.2.b. *vel*, bonum meum Deus. 60.1.b.
Tobias ſenior quo anno ætatis captiuus ductus ſit in Aſſyriam, quando excæcatus, & quot annis vixerit. 60. 1.c.2.a. 89.2.b. 95.1.b. *natus eſt anno quinquageſimo Oziæ, mortuus quadrageſimo Manaſſis.* 2.b. *eius genealogia.* 61.1.a. 2.a. *eſt auctor libri Tobiæ, eumque bis ſcripſit.* ibid. 2.a. *eius patria.* 62.2.a.b. *quando captus.* ibid. 1.b. *eius conſtantia & virtus inter idololatras.* 1.c. *virtutes eius ſeptem ante coniugium, ac totidem poſt illud.* ibid. 1.d.2.d. *fuit quaſi ſol Iſraelis.* 62.2.b. *tria eius priuilegia à Salmanaſar rege accepta.* 63.1.d.2.a. *eius opulentia & liberalitas.* ibid. 2.b.c.d. *fuit confeſſor & voto martyr.* 64.1.b. *quinque eius honores.* 64.2.b. *an fuerit verè excæcatus.* 65.2.b. *eſt patientiæ exemplum* 66. 1.b. *in aduerſis non murmurat, ſed Deo gratias agit.* ibid. 2.a. *metus eius de hædo furtiuo iuſtus.* 67.1.a.b. *in quibus fuerit ſimilis Iobo.* 68.1.a.2.a *turbatur irriſione, non cæcitate.* 69.1.a. *monita duodecim ad filium.* 73. 1.b.2.b. *eius æquanimitas.* 74.1.a. *illius æuo credidêre fideles ſingulis hominibus eſſe angelos cuſtodes deputatos.* 79.2.c. *an fuerit excæcatus planeque cæcus.* 82.1.b. *Tobias cæcus quid myſticè ſignificet.* 89.2.a. *prophetat de excidio Ieruſalem per Nabuchodonoſor faciendo, & de Eccleſia Chriſtiana per Chriſtum erigenda.* 93.2.b. *item de conuerſione gentium ad Chriſtum.* 94.1.b. *an naturaliter futura prædixerit.* 95.1.d.2.a. *de qua Niniues perditione loquatur, incertum.* 97.2.a.
Tobias iunior quo anno natus, quo mortuus. 60.2.a.c. *quomodo vxorem ſuam vocet ſororem.* 86.2.b. *quantum temporis inſumpſerit eundo in Rages & redeundo.* 89.1.a. *fugit ex Niniue in Mediam.* 96.1.d. *quando mortuus vbique ſepultus.* 2.a. *an viderit excidium Niniues.* 2.c.d. 97.1.a.
Tobias gener Secheniæ hoſtis Nehemiæ. 40.2.b 41.2.a.b.
Tobias ſeruus Ammonites quis. 33.1.a. *fuit gazophilacio præfectus, ſed præfecturâ expulſus, cur.* 55.1.b.
Tomyris regina Scytharum quo ſtratagemate Cyrum ceciderit. 197.2.a.
Tormenta enumerantur ſummatim à ſeptem fratribus Machab. tolerata. 270.2.c.
Trabem auream è templo ſuſtulit Marcus Craſſus. 264. 1.a.
Tramontanos Itali vocant qui trans alpes habitant. 180. 1.a.
Tranquillè aſpicere eſt quieſcere. 261.1.a.
Transformationes variæ Gentilium. 194.1.b.
Transfugarum ſuſpecta eſt fides, adeoque non ſunt conſilijs adhibendi. 109.2.a.
Tranſyluani cùm priùs Turcas cecidiſſent ſpolijs onuſti ab iiſdem cæſi. 197.1.d.2.a.
Tribus Iuda fuit omnium nobiliſſima, imò regia. 11. 1.c. *quo iure ſibi vendicaret multas vrbes aliarum tribuum.* 109.1.b.
Tribulationis amarities per amaritiem fellis denotata quid præſtet. 82.1.c. *tribulatio patientiam & virtutem probat, conſeruat, auget & perficit.* 91.2.b.

Digitized by Google

Triclinium quid ſignificet. 137.1.d.
Tripudij & chorea definitio. 71.2.a.
Triſtitia facit homines mæſtos, puſillanimes & tardos. 45.1.b. *attenuat ſpiritus vitales, arctat & granat.* ibid. *ſæpè vicina eſt gaudiis.* 122.2.b.c.
Tryphon rex Syriæ victus ab Antiocho fugiens, aurum & argentum diſperſit. 197.2.b.248.2.a.b. *hic exiſtens tutor Antiochi filij Alexandri Velis, factus eſt eius tortor.* 233.1.d 2.a.b. *eius perfidia, dolus & inſidiæ.* 237.1.d.239.1.b. *cur & quo anno occiderit Ionathan cum filijs.* 240.1.b.c. *ſolus hic extitit qui intruſit ſe in ſeriem Seleucidarum Aſiæ regum.* 240.2.b. *occiditur ab Alexandro Sedete.* ibid. *in vrbe Orthoſiade.* 248.2.d.
Tuba ſignorum *quare ſic dictæ.* 198.2.a.b. *tuba & armorum ſonitus è cœlo auditus.* 271.1.c.
Tubianæi populi, qui & vnde dicti. 299.2.d.
Tummim hebraicè ſignificat perfectiones: quid myſticè. 12.1.c.
Turca, Conſtantinopoli captâ, ibi ſedem regni ſui fixit. 100.1.c. *Turcæ quomodo etiamnum ieiunent.* 113.1.c. *magnam habent turbam vxorum.* 144.1.c.
Turca obtentâ inſigni de hoſtibus victoriâ, in pauperes eſt liberalis. 287.2.d. *cum Chriſtianis facilè init pacem, & facilè rumpit.* 296.2.d.
Turris centum cubitorum ſiue Meah, quæ. 34.2.a.
Tympanum quod genus tormenti. 275.1.a.276.1.a.
Typus Chriſti fuit Iudas Machabæus. 218.1.b.219.1.b.2.b. *& Eleazarus in tympano diſtentus.* 275.1.a. *& ſeptem fratres Machabæi.* 183.1.c. *typus Antichriſti fuit Antiochus Epiphan.* 182.1.a. 291.1.a.
Typus Chriſti in quo fuerit Eſdras. 26.1.a. *& Nehemias.* 28.2.c. *& Tobias iunior illuminans patrem.* 82.1.c. *typus B. virginis fuit Iudith.* 97.1.c. 113.2.c.d. 124.2.c.d. & *ſeqq.* 129.1.a. *typus Chriſti fuit Aſſuerus inſtituēs magnum illud conuiuium in Suſan.* 138.2.a.b. *typus D.Virginis fuit Eſther.* 142.1.b.143.2.d.144.1.a.b.156.2.b. *item typus D. Virginis eſt virga ſeu ſceptrum Aſſueri.* 150.1.b.c.
Tyrus Hebraicè dicitur ſor. 197.2.d. *in Tyro fit purpura ex ſucco conchyliorum marinorum.* ibid. *in Tyro celebrabatur Hercules: vnde dictus Tyrius.* 268.1.c.

VAgao vel bagao non tam eſt nomen proprium quā commune, Perſis ſignificans eunuchum. 122.1.a. *eius etymon.* ibid.
Vanitatis ſpeculum Alexander magnus 281.2.b.
Varietas in ſcribendo delectat. 312.2.b.
Vaſa quæ Nabuchodonoſor abſtulerat è templo, quæq; reſtituit Cyrus, fuere quinque millia quadraginta. 9.1.d.
Vaſco Gama qua ratione aperta ſit India orientalis. 77.1.a.
Vaſthi regina, quæ; eius etymon. 139.1.a.b. *an teneretur obedire iuſſioni regis Aſſueri.* ibid.1.c 2.a. *honeſtè & pudicè detrectauit mariti temulenti inhoneſtam ſui coram principibus oſtentationem.* 2 a.b.
Vaticinium Tobiæ de Ieruſalem terreſtri & cæleſti. 93.2.b.
Vaticinium Ieremiæ de arca fœderis & alijs non reuelādis quando impletum. 260.1.a.
Veneno vitam finiuit Cleopatra Demetrij, Soteris vxor. 75.1.b. *& Ptolemæus Mater.* 293.1.a.
Veritas inſit omnibus noſtris actionibus. 69.2.d.2.a. *in veritate Domino ſeruire quid ſit.* 96.1.a.b.
Vermes corporeos qui carnes damnatorum rodant eſſe in inferno probabiliter aſtruitur. 132.1.d.
Verſiones variæ loci cuiuſdam obſcuri ex Nehemia cap.v. verſ. xviij. 39.2.b.
Veteres olim exiſtimabant numina aduerſus hoſtes arma tuliſſe. 193.1.a.
Vexilla & arma Ducum benedici ſolita, cur. 310.2.d. 311.1.a. & *ſeqq.*
Vexilliferi in bello olim vocabantur Draconarij. 162.2.b.
Viæ Dei ſunt Dei ordinationes, conſilia, decreta &c. 69.1.c. *viarum præſes eſt S. Raphael Archangelus.* 77.1.a.
Viatorum præſes & dux eſt S.Raphael. 77.1.a.2.a.
Victi ſpargunt aurum vt effugiant & hoſtem inſequentē morentur. 197.2.b.
Victoria non eſt niſi præceſſerit pugna. 189.1.a. *victoriam ſæpè obtinent pauci de multis.* 192.2.c.d. *eſt donum Dei.* 198.1.b. *eâ partâ Chriſtiani canunt* Te Deum laudamus. *ibid.* *ad victoriam multum valet militum fiducia & hoſtium diffidentia.* 31.1.a. *non à numero militum ſed à fauore Dei pendet.* 293.1.b.
Victoria Iudæ Mach. *admiranda & cæleſtis.* 301.1.c. *victoriam ſubinde auferre vnius vel paucorum ſcelus.* ibid.
Victoria Iudith de Holoferne allegoricè repræſentat victoriam B. Mariæ de diabolo. 97.1.c. *victoria à Deo poſtulanda.* 106.2.a.
Viduæ ſilentij & ſolitudinis ſint amantes. 113.1.a. *carnem cilicio obarment.* 1.b. *pudititiam ſuam quomodo ſeruare debeant.* 1.c.d.
Violentia in bello duce requiſita. 37.1.a. 162.1.d. *apud Perſas & alios in pretio habita.* 151.1.b.2.b.
Vigiliarum nocturnarum antiquitas. 109.2.c.
Vincere ſemper in bello vt numquam vincaris eſt impoſſibile. 219.2.c.
Vindicta Numinis celer in perfidos: exemplo Ptol. Philometoris. 231.2.b.232.1.a.b. *& impiiſſimæ ſtirpis Antiochi Epiphanis.* 240.2.b.c. *& in inceſtos.* 247.1.b.c. *item in Tryphonem homicidam.* 248.2.d. *& Iaſonem pſeudopontificem.* 268.2.d.
Vindicta in auctorem ſuum retorta. 152.1.c.
Vinum datur elephantis ad potandum, cur. 207.1.b. *epotum à tauris alijſq; animalibus facit eos feroces & furioſos.* ibid. 1.c. *vinum meracum ſemper bibere moleſtum eſt & malè ſanum.* 312.2.b.c. *miſcendum eſt aquâ.* ibid.
Violatio ſepulchrorum apud omnes gentes fuit grauis iniuria & infamia. 31.2.d.
Virga S. Benedicti formidabilis dæmoni. 85.2.b.
Virga aurea Aſſueri repræſentat B.Virginem. 150.1.b.c.
Vir & vxor ſunt vna caro. 74.1.a. *virum bonum & probum cur ſinat Deus affligi.* 91.2.c.d.
Virili ætati congruit coniugium, cur. 63.1.a.
Virgines vtriuſq; ſexus votam Deo caſtitatem ſeruantes non niſi in orthodoxa fide reperibiles. 182.1.d. *Virgines concluſæ ad Oniam ſanctum concurrentes, quales.* 264.1.c.
Virginitas exactè ſeruata ac præ morte electa. 275.2.c.

Viri

Digitized by Google

Viri fortes cur glorioſam mortem ingloria vita antepo-nant 219.1.a.
Virgines ſunt quaſi ſoles quidam mithrati. 117.1.b. *ſuam pudicitiam tueri ſolent ſeſe deturpando.* 117.1.1.d. *virgines quaſi clientes ſuos protegit B. Virgo.* 133.1.b.
Viridis color mirè recreat oculos. 137.1.a.
Virtutes ſeptem Tobiæ ſenioris ante coniugium, totidemq́; poſt illud. 62.1.d.2.d. *virtutes antiſtrophæ Iob & Tobiæ.* 68.1.a.2.a. *virtus pluris æſtimanda quàm diuitiæ.* 76.2.b.c. *virtutes ſeptem quibus tanquam funibus ligandus dæmon.* 86.1.b.2.a. *virtus ſine aduerſario marcet.* 91.2.d. *virtus omnis eſt à Deo petenda.* 116.1.a. *virtus extulit priſcos Iudæos, aliàs gentibus inuiſos.* 141.1.b.c.
Virtus in aduerſis reſplendet. 189.2.b. *per virtutem in libb. Machab. intelligitur validus exercitus.* 208.2.c.
Virtus propria efficaciſſimum remedium victoriam obtinendi. 293.1.a.
Vita longa in ærumnis potius mors eſt quàm vitæ. 186.2.b.
Vita in mœrore non eſt vita, ſed mori. 69.2.a.b.
Viuere in mœrore mors potius eſt quàm vita. 24.1.c. 69.2.a.b.
de Vitijs ſuperatis ſuperbientes, ſub hoſte proſtrate ſuccumbunt. 208.1.b.
Vngendi & vnguenti vſus Perſis adſcribitur. 143.1.d. 2.a.
Vngulæ priores equis ſunt loco manuum armatarum. 264.1.d.
Vocatio Dei exſpectanda & ſequenda. 203.2.d.
M. Volſo miſſus à Romanis Galatas vicit. 213.2.a
Voluptas omnis, etiam coniugij, quàm ſit anceps & inſtabilis. 84.1.b. *cupidos efficit mancipia diaboli.* 111.2.a. *voluptates huius mundi ſpernendæ, exemplo Eſtheris* 168.1.a.2.a
Vox patria quæ. 109.1.d.2.c.128.2.d.311.2.d.312.1.a.
Vr ſine Vra poteſt capi vt nomen proprium vrbis, vel vt appellatiuum. 47.1.b.c.
Vrbes, earumq́; portæ & muri à priſcis benedici ſolita. 34.1.b. & ſeqq. *vnde mos profluxerit eos dedicandi.* 53.1.b.c. *vrbibus propter peccata infertur excidium.* 107.2.a.
Vriel nomen Angeli idem ſonat quod ignis, aut lux Dei. 67.2.a.
Vrim Hebraicè ſignificat illuminationes, aliaq́; myſticè. 12.1.c.
Vſura centeſima, quæ. 38.1.c. *fuit illa frequens apud Iudæos.* ibid. *vſuræ ſemiſſes, trientariæ & vnciales.* ibid.d. *vſura eſt contra iuſtitiam commutatiuam, ideoq́; reſtituendæ eandem pro mutuo danti.* 2.a.
Vulgus cenſet aſtra per diem in ſuis latibulis abſcondi, è quibus per noctem prodeant. 36.2.c.d.
Vultus, vide Facies.
Vxores & proles abdicandæ vt Deo eiuſq́; legi obſequaris. 26.2.a.b. *vxor prudens datur à Deo.* 69.2.c. *cum viro ſuo eſt vna caro.* 74.1.a. *vxor quomodo ſit mariti ſui ſoror.* 86.2.b. *ad Vxorem monita.* 88.1.b.2.a. *quomodo in coniugio ſe gerere debeat.* ibid.
pro S. W*Enceſlao cum Radiſloo duellante pugnauit Angelus.* 293.2.c.

X*Anticus menſis Hebræorum reſpondet noſtro Aprili.* 297.1.a.
Xerxes contra Græcos duxit in aciem vndecies centena millia militum, à quibus victus penè ſolus fugere coactus eſt. 19.1.c. *optime fuit affectus in Iudæos.* ibid.d. *vt vitæ ſuæ conſulat aquam putridam bibit.* 31.1.c.d. *ſub eo probabilius videtur contigiſſe hiſtoria Iudith.* 97.2.c. 98.1.a.b. *cur eo tempore beneuolus fuerit Iudeis.* 98.1.d. *etiam ſuis contemptui fuit.* ibid.1.c.2.c. *quantum intumuerit copijs ſuis.* 100.2.b.c. *admonetur ſuperbia ab Artabano rege.* 101.1.c. *eius tempore Holofernes in Iudæam miſſus eſt.* 105.2.b.106.1.a. *tantas copias in Græciam induxit vt vix ad potum flumina ſatis fuiſſe dicantur.* 131.1.b. *eius etymon.* 136.1.a. *ipſe contemplans ſuas copias cur lachrymatus ſit.* 142.2.a. *eius crudelitas.* 169.1.d.

Z*Abdiel Arabs obtruncat Alexandrum Veles.* 231.2.a.
ex Zelotypia proci eandem ſponſam ambientes ſæpe ſe mutuo interimunt. 28.2.b. *zelotypia eſt ſuſpicax mali & riualium.* 154.1.b.
Zelus indiſcretus in Eldicia reprehenſus. 167.2.c.
Zelus quàm ſit efficax, vt inſtar ignis omnia ſuperet & conſumat. 186.2.d.187.1.a. *zelus purgat facinus, illudq́; ſanctificat & ſacrificat.* 187.1.c.
Zorobabel; cur ita vocatus, ac poſtea appellatus Saſſabaſſar: horum etyma. 9.2.b.c. *fuit dux populi in Ieruſalem reducti è Babylone in Politicis.* 13.1.b. *extitit Dario cauſa readificationis templi.* 16.1.d. *ad quæſtionem,* Quid eſſet omnium fortiſſimum? *reſpondit eſſe veritatem.* ibid.2.a.138.1.d.

INDEX

MATERIARVM MORALIVM AD EVANGELIA DOMINICARVM AC FESTORVM ALIQVOT, ET FERIARVM PER ANNVM ACCOMMODATARVM.

DOMINICA I. ADVENTVS.

ERVNT SIGNA IN SOLE ET LVNA. Signa tempore Iudæ Machabæi & Antiochi Epiphanis. 2.Mach.cap.5.verſu 1.& 4.

VIDEBVNT FILIVM HOMINIS VENIENTEM. Chriſtus in ſecuodo aduentu fortes impiorum in hac vita exultantium commutabit. Eſth.cap.9. v.26.

Iudicij extremi dies erit dies phurim,id eſt fortium. ibid.

CÆLVM ET TERRA TRANSIBVNT. Mundana quàm ſint inſtabilia, vana & fallacia. Eſth.c.7. v.10.1.Mach.c.1.v.8.c.9.v.15. itaque in nulla re mundi lætandum. Eſth.c.14.v.18.

DOMINICA II. ADVENTVS.

IOANNES IN VINCVLIS. In quæ coniectus erat, quòd Herodem inceſtus arguiſſet. Inceſtus Cleopatræ & Antiochi Sedetis multorum parricidiorum cauſa. 1.Mach.c.15.v.t.

Porrò potentia & inſolentia magnorum non eſt metuenda,ſed premenda & calcanda. Eſth. c.7.v 6.

PAVPERES EVANGELIZANTVR. Pauperes quomodo iuuandi; & in quo ſe ſolari queant. Tob.c. 4.v.7.& 23. paupertas præſtat diuitiis. ibid. v.23.

ECCE, QVI MOLLIBVS VESTIVNTVR IN DOMIBVS REGVM SVNT. Patet in aula Aſſueri Perſarum regis in cuius conſpectum antequàm mulieres admitterentur, integro anno ornari, excoli,oleo myrrbino vngi, varijſque pigmentis & aromatibus vti debeant. Eſth.cap.2.v.9. & 12.

Porrò Aulici tempeſtiuè ante caſum ſe ab aula abducant.ibid.c.7.v.10. Mollis educatio & remiſſa facit contumaces. 2.Mach.c.12.v.14.

IN NATIVITATE DOMINI.

ET ECCE ANGELVS DOMINI STETIT IVXTA ILLOS. Angelorum mira dignatio erga genus humanum. Tob.c.3.v.25. ſunt creaturæ & quaſi filij Dei.ibid.c.5.v.7.& 18. ſunt nobis conciues & contribules. ibid.c.7.v.3. aſtant Deo ſeptupliciter,& diſtinguuntur in aſſiſtētes & miniſtrantes, ibid.c.12.v.15.

NOLITE TIMERE; ECCE ENIM EVANGELIZO VOBIS GAVDIVM MAGNVM. Angeli boni apparentis ſignum eſt ſi primò horror incutiatur, deinde conſolatio & lætitia ingeratur; mali ſi contrarium eueniat. Tob.c.12.v.17. *vide v.* Angelus.

ERAT LVX VERA. Chriſtus per quem lux & veritas facta eſt,adumbratus per Pontificem pontificalibus, in quibus erant Vrim & Tummim, indutus. Eſdræ c.2. v.63.

VERBVM CARO FACTVM EST. Chriſtum à Patre fuit miſſus in carnem vt conſolaretur lugentes in Sion. Nehem. pag.28.col 2. lit.c. Incarnatio Verbi fuit opus maximum diuinæ potentiæ & fortitudinis. Iudith.c.13.v.20.

IN CIRCVMCISIONE DOMINI.

VOCATVM EST NOMEN EIVS. Nomina ſunt quaſi omina rei naturam, virtutem aut proprietatem al quam præſentem aut futuram ſignificantia. Eſdr. c 1.v.8. Deus dans alicui nomen,ſimul dat rem eodem nomine ſignificatā: vt in nominibus Angelorum patet. Tob.cap.5. v.18.

IESVS Ieſus eſt mel in ore,melos in aure, iubilus in corde. Eſth.c.14.v.18. *Vide notata in Indice v.*Ieſus Chriſtus.

IN FESTO S. STEPHANI.

ECCE RELINQVETVR VOBIS DOMVS VESTRA DESERTA. De excidio Ieruſalem per Nabuchodonoſor faciendo vaticinatus eſt Tobias ſenior. Tob.c.13.v.11.

IN FESTO S. IOANNIS APOSTOLI.

QVI ET RECVBVIT IN CÆNA SVPER PECTVS EIVS. Quomodo S. Ioannes in vltima cœna Chriſti in eius pectore quaſi in ſinu recubuerit, patet ex accubitus forma qua olim conuiuæ menſæ accumbebant. Eſth.c.1.v.6.

Porrò S. Ioannes fuit cuſtos B. Virginis Deiparæ. Iudith.c.13.v.20.

DOMIN. INFRA OCTAVAM NATIVIT.

ET HÆC VIDVA ERAT. Viduarum monita præclara & dotes. Iudith.c.8.v.3.

Porrò viduarum typus & exemplum fuit Iudith.Prœm.& c.8.v.3.

REVERSI SVNT IN GALILÆAM. Galilæa alia inferior, alia ſuperior; hæc quoque dicitur Galilæa gentium,& Samaria. Tob.c.1.v.t.

IN EPIPHANIA DOMINI.

ECCE MAGI AB ORIENTE VENERVNT. Chriſto ſeruierunt omnes Reges & gentes terræ. Tob. c.14. v.6. Magi quomodo per certas herbas & ſigna maleficij noceant beſtijs & infantibus.

Google

fantibus. Tob. c.6.v.8.

AVDIENS AVTEM HERODES REX TVRBATVS EST. Reges qui ſibi ſuoque apici formidant multoſque habent æmulos, omnia tuta timent. Nehem. c.2.v.2. ac præſertim peccatores vrgente malâ furtorum, libidinum aliorumque ſcelerum conſcientiâ. 1. Mach. c.6.v.4.& c.9.v.6.

Porrò Herodes hic & nepos eius Aſcalonita morbo pediculari afflicti fuere. 2.Mach.c.9. v.9.

SCISCITABATVR AB EIS. Sapiens conſilia à ſapiente perquirat, neque ſine conſilio aliquid temerè audendum. Tob.c.4.v.19.

CLAM VOCATIS. A ſecreto pendet felix rei executio. Tob.c.12.v.7. Iudith c.8.v.33 Porrò Principis animus nemini aut paucis cognitus eſſe debet. Tob.c.12.v.5. Iudith c.2. v.2.

DIDICIT AB EIS. Reges & principes non nimis vni conſiliario confidant, ſed plures audiant ſi veritatem ſcire velint, nec faciles ſint in credendo,quod multis damnoſum fuit. Eſth. c. 16. v.6.

VT ET EGO VENIENS. Fraudulentè mentitur Herodes. Amico ficto non credendum,exemplo Holofernis & Iudith, aliorumque. Iudith c.11.v.1.& ſeqq. Porrò doloſi ſæpe cadunt in laqueos quos alijs pararunt, malumque recidit in auctorem,vti contigit Amano & alijs. Eſth. c. 7.v.10.

AVRVM, THVS. Aurum reges Perſarum voluerunt ſibi eſſe proprium. 1.Mach.c.11.v.58. aurum pretioſiſſimum & ſplendidiſſimum repræſentat nobis Deum, eiuſque dona auguſtiſſima. 2.Mach. c.15.v.16. *vide notata in indice Rerum Mach. v.* Aurum.

Thus vino immiſtum cur olim daretur elephãtis ad bibendum. 1.Mach. c.6.v.34.

NE REDIRENT. Cor regum eſt in manu Dei.Eſd. c.1.v.2.& Eſth.c.15.v.11.

PER ALIAM VIAM. Viæ Dei ſunt Dei ordinationes,conſilia,decreta, actiones & opera. Tob. c.3.v.2. viarum præſes eſt S. Raphael Archangelus. ibid.c.5.v.5.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPH.

CVM FACTVS ESSET IESVS ANNORVM DVODECIM. Pueritia ſit ſenilis, & ſenectus puerilis. Tob. c.1. v.4. qualiter pueri à parentibus educandi,& ab infantia inſtituendi. ibid. & Tob.c.6.v.22. filiorum laus & honor,eſt honor & laus parentum. ibid.c. 9.v.10. Adoleſcentes ſobrietati ſtudeant. Iudith c.8.v.6.

IN MEDIO DOCTORVM. Doctores Eccleſiæ exprimit canis,Tobiæ iuniori ex Media domum redeunti præcurrens. Tob.c.1. v.9. Doctoris perfecti munia impleuit Eſdras. Eſdræ c.7. v.9.

PATER TVVS ET EGO DOLENTES. Parentes ſolliciti pro ſalute filiorum. Tob.c.1.v.10. & c.9.v.10.& c.4.v.1.& ſeqq. filij ſunt baculus ſenectutis parentum. Tob. c.10.v.4.

IN HIS QVÆ PATRIS MEI SVNT OPORTET ME ESSE. Dei vocatio expectanda ac deinde ſequẽda eſt. 1.Mach.c.5.v.62.

SVBDITVS. Obedientia quàm ſit Deo grata. 1.Machab.c.2.v.52.& Eſther.c.2.v.20.

Inobedientia à Deo punita. 1.Mach. c.5.v.56.

CONSERVABAT OMNIA IN CORDE SVO. Secretum,vtpote à quo pendet felix rei executio,celandum. Tob.c.12.v.7. Iudith c.8.v.33.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

NVPTIÆ FACTÆ SVNT. Nuptiæ Eſtheris, vtpote fidelis cum Aſſuero infideli, an fuerint licitæ. Eſth. c.2.v.16. nuptiæ ſic peragantur vt Deus non offendatur. Tob.c.9.v.12. nuptiæ conuerſæ in luctum. 1.Mach.c.9.v.4. Vxor prudens datur à Deo Tob.c.3.v.7. quomodo ſit mariti ſui ſoror. ibid.c. 8. v.4. & Eſther c.15. v.12.

Coniuges quem finem intendere debeant in copula. Tob.c.6.v.22. ſobrij ſint,maximè dum generationi vacant.ibid.c.9.v.22. *vide notata in Indice Rerum v.* Coniuges, Vxor.

VINVM NON HABENT. Vt hic Deipara è benignitate eſt ſponſorum miſerta; ſic & ipſa erga nos eſt mirè clemens & miſericors, protegitque & recipit peccatores ac iuſtos afflictos ad ſe confugientes. Eſth.c.2.v.7. eſt virga aurea per quam Deus toti generi humano offenſus recõciliatus eſt. ibid.c.5.v.2. illi quaſi matri ſuæ Chriſtus nil negare poteſt.ibid. *vide Indicem Rerum v.* S. Maria mater Dei.

AQVAM VINVM FACTAM. Ex aqua olim tempore Nehemiæ factus eſt ignis. 2.Mach.c.2.v. 22.& 34. Porrò aqua eſt tribulationis,aduerſitatis & mœroris ſignum. Eſther c. 10. v.6.

VINVM PONIT. Vinum meracum ſemper bibere, quia nimis calefacit & inflammat corpus, malè ſanum eſt, ideoque miſcendum aquâ. 2. Mach. c.15. v.40. olim illud ad potandum dabatur elephantis. 1.Mach.c.6.v.34.

ET CVM INEBRIATI. Ebrietas à menſis arcenda. Tob.c.9.v.12. eſt mater malitiæ, virtutiſque inimica,fortem vinum reddit ignauum. Iudith c.12.v.18. ebrij ſunt quaſi, imò plus quàm porci. Eſth.c.1.v.8.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

DOMINE PVER MEVS. Serui cur dicantur corpora. Tob.c.10.v.10. in ſeruitutis ſignum petebant Perſæ aquam & terram. Iudith c.2. v.5.

IN TENEBRAS EXTERIORES. Tenebræ ſunt triſtitiæ cauſa & ſymbolum. Eſdræ c. 9. v.8. in Inferno probabile eſt eſſe vermes corporeos qui carnes damnatorum rodant. Iudith c. 16. v. 21.

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

IPSE VERÒ DORMIEBAT. Quaſi de tempeſtate nihil ſciret. Sic iuſtus in tribulationibus & aduerſis manet immobilis & conſtans; imò Deo gratias agit & laudat. Tob.c.2.v.12. & ſeqq. nihil ei accidit mali, niſi diſponente Domino. ibid. Porrò aduerſa non mouent virum fortem. Tob.c.12.v.13. ſed oſtendunt in colluctatione virtutem. 1.Mach.c.2. v.53. Itaque in arctis & periculis conſtituti illico Dei gratiam & opem imploremus. 1.Mach. c.9. v.7.& 18.

DOMINE SALVA NOS PERIMVS. Deus cur immittat hominibus etiam iuſtis & ſanctis tribulationes & afflictiones. Tob.c.2.v.12. & c.12. v.13. 1.Mach.c.9.v.18.

QVID TIMIDI ESTIS. Bonarum mentium eſt timere culpam,vbi non eſt culpa. Tob.c.2.v. 20. at conſcientia mala ſceleſtos timidos facit,caſtigat & pulſat. 1.Macb. c.6.v.12.& c, 9.v.6.

FACTA EST TRANQVILLITAS. Nempe poſt tempeſtatem;poſt nubila phebus. Tob.c.3.v.22.

DOMINICA V. POST EPIPHANIAM.

VENIT INIMICVS EIVS. Satan quomodo per magos & ſagas mediantibus certis herbis & maleficij ſignis noceat beſtiis & infantibus, Tob. c 6.v.8. eius proprium eſt intricare corpus & animam variis ſcrupulis, concupiſcentiis & peccatis, vt fiat eius & gehennæ præda. ibid.

DOMINICA IN SEPTVAGESIMA.

QVID HIC STATIS OTIOSI. Otio dediti regno priuantur. 1.Macb.c.11.v.38. Deus non iuuat deſides,ſed conantes & collaborantes. Iudith c.4.v.13.& 1.Mach c.3.v.55.

VOCA OPERARIOS. Operariis ſtatim ſua merces danda. Tob.c.4.v.15.

AN OCVLVS TVVS. Oculi feminarum quàm ſint illecebroſi. Iudith c.10.v.14. oculus benignus,gratiæ & fauoris eſt ſymbolum. Eſd.c.5. v.5. ad oculorum caliginem diſpellendam valet einis cum felle. Tob.c.2.v.11.

MVLTI SVNT VOCATI. Vocatio Dei eſt expectanda & ſequenda. 1.Mach.c.5.v.62.

PAVCI VERO ELECTI. Iudæos quaſi fideles Deus elegit ad gratiam & gloriam, à quibus infideles excludit,ita tamen vt communem prouidentiæ ſuæ curſum & gratiam eis non denegarit. Eſth. c.10.v.12.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

ET A VOLVPTATIBVS VITÆ. Voluptas omnis huius mūdi quàm ſit anceps & inſtabilis. Tob. c.7.v.11. eius damna. Iudith c.7.v.12, ſunt ſpernendæ exemplo Eſtheris Eſth. c.14. v.18. Cupiditatis quanta vis. 2.Mach.c. 4.v.29. Deliciarum poſtridianus dies, eſt dies doloris. Eſth.c.1.v.19.& 1.Macb. c.9.v.41.

IN TEMPORE TENTATIONIS RECEOVNT. Tentatio patientiam & virtutem probat. Tob.c.12, v.13.

DOMINICA IN QVINQVAGESIMA.

CÆCVS QVIOAM SEOEBAT. Cæcorum cæcitatem amantium & expetentium, Deumque laudantium exempla. Tob.c.2.v.14. cæcitas curata. ibid. c.11.v.14. cæcitatem mentis ſuſtinent Iudæi ſub ſpe ſtultiſſima naſcituri Chriſti, quorum typus eſt Tobias excæcatus. ibid.

CLAMABAT. Clamandi mos in calamitatibus apud Perſas.Eſth.c.4.v.1. item apud Iudæos tempore precum. ibid.c.9.v.31.

FERIA IV. CINERVM.

Cinere caput aſpergere ſymbolum pœnitentis. Nehem.c.9.v.1. eſt ſignum mortis. Iudith, c.9.v.14. in cineres præcipitatio certum genus ſupplicij. 2.Mach.c.13.v.5.

CVM IEIVNATIS. Iejunio armata oratio quàm potens apud Deum. Eſd.c.8.v.21. illud vetat lex chriſtiana in Dominica. Nehem.c.8, v.10. eſt funis quo ligatur dæmon. Tob. c.8.v.3. melius quàm murus tuetur. Iudith c.4.v.11. *vide Indicem Rerum v.* Ieiunium.

THESAVRIZATE VOBIS THESAVROS IN CÆLO. Quæ diuitiæ nobis ſint conſectandæ. Tob.c.4. v.19.& 20.

FERIA V. POST CINERES.

Vide notata Dominica III. poſt Epiphaniam.

FERIA VI. POST CINERES.

BENEFACITE HIS QVI ODERVNT VOS. Exemplo Tobiæ patris. Tob.c.2.v.22.& c.4.v.3.

ESTOTE ERGO PERFECTI. Perfectus eſt qui in aduerſis Deo gratias agit. Tob.c.2.v.14.

CVM ERGO FACIS ELEEMOSYNAM. Eleemoſyna liberarat à morte æterna & ſæpè à præſenti: oppilat quaſi os gehennæ: eſt quaſi baptiſmus. Tob.c.4.v.7.& ſeqq. habitu reginæ apparuit S.Ioanni Eleemoſynario.ibid.v.12. eſt funis quo ligatur dæmon.ibid.c.8.v.3. ſoluit debitum proximo. c.12.v.8. Eleemoſynarius quæ in pauperes confert,in ſinum Dei cuſtodienda deponit. Tob.c.4.v.10. eleemoſynarij impij rarò à Deo in hac vita caſtigantur. ibid.v.11. *vide Indicem Rerum.v.* Eleemoſyna.

DOMINICA I. IN QVADRAGESIMA.

DVCTVS EST IESVS IN DESERTVM. Solitudinis laus & commendatio. Iudith c.8.v.3. Silentij vis & exempla. Tob.c.12.v.7.

VT TENTARETVR. Tentatio virtutem probat & patientiam. Tob.c.12.v.13. tentationes carnis cùm ſentis,inuoca B. Virginem. Iudith c.16.v.31. tentatione ingruente quid agendum Chriſtiano. 2.Macb.c.7.v.41.& c.8. v.36.

POSTEA ESVRIIT. Sobrietatis commendatio. Tob. c.9.v.12. per hanc Iudith obtruncauit Holofernem. Iudith c.12.v.9. ſobrietas priſcorum tam Perſarum quàm Romanorum, Eſther c.1.v.7. hodie in pluſquam porcinam ingluuiem abijt. ibid. eſt funis quo ligatur dæmon ne nobis noceat. Tob.c.8.v.3. Ebrietas quàm damnoſa & inſana. Tob.c.19. v.12. Iudith c.15.v.14. Eſth.c.1.v.8.

TENTATOR. Diabolus per piſcem à Tobia occiſum repræſentatur. Tob. c.6.v.8. eius proprium eſt intricare corpus & animam variis ſcrupulis. ibid. per Chriſtum quomodo ligatus ſit. Tob.c.8.v.3. coram animoſis eſt pauidus vt formica;timidis verò terribilis eſt leo. 2.Mach.c.11.v.11. *vide notata in Indicem Rerum v.* Dæmon.

ANGELI MINISTRABANT EI. Angeli diſtinguuntur in miniſtrantes & aſſiſtentes. Tob. c.12. v.15. ſunt celerrimi, & inſtar fulguris è cælo in terram dilabuntur. Tob.c.3.v.25. nil illis impenetrabile aut impoſſibile. 2.Mach.c.11. v.9. Poſt tentationē conſolatio. Tob.c.3.v.22.

FERIA II.

ESVRIVI ENIM &c. In operibus miſericordiæ tam corporalis quàm ſpiritualis vires & opes ſuas exhauſit Tobias ſenior,alijque. Tob.c.1. v.19.& 20. miſericordiam Deus vult ineſſe omnibus actionibus noſtris. ibid. c.3.v.2. quàm ſit homini neceſſaria. ibid.c.12.v.8.

VNI EX FRATRIBVS MEIS MINIMIS. *Vide notata feria IV. poſt Cineres, & Indicem Rerum v.* Eleemoſyna, Pauper In pauperes quæ conferuntur non pereunt danti. Tob.c.4.v.10. Pauperum curator eſt Deus. ibid.v.7.

FERIA

FERIA VI.

SABBATVM EST. Sabbati apod Iudæos ſumma veneratio. Nehem.c.13. v.19.1.Mach. c.2.v. 37.& 2.Mach.c.8.v.26.

DOMINICA II. IN QVADRAGESIMA.

ET ECCE VOX DE NVBE. Nubes eſt quaſi veſtimentum Dei, quòd in nube ſe abſconderet & loqueretur reſponſa dans ex propitiatorio. Tob.c.5.v.18.

FERIA III.

QVI SE EXALTAVERIT HVMILIABITVR, ET QVI SE HVMILIAVERIT EXALTABITVR. Exempla ſunt Mardochæus vilis & abiectus exaltatus, & Aman ſuperbus humiliatus. Eſth. c.6. & 7.

FERIA IV. POST DOMIN. II. QVADR.

DIC VT SEDEANT. Honores huius mundi appetentes compaiãtur pueris papiliones inſequentibus. Eſther.c.5.v.13.

IN REGNO TVO. Ambitio regnandi nihil non molitur. Eſth.c.1.v.2r. eſt ambientium crux. ibid.c.5.v.13. eius vis.2.Mach.c.4. v.29. *vide Indicem Rerum* v. Ambitio.

FERIA V.

INDVEBATVR PVRPVRA. Porpura apud Romanos alia erat coofularis,alia regia. 1.Mach.c.8. v.14.

EPVLABATVR QVOTIDIE SPLENDIDE. Conuiuæ arceant à menſa ebrietatem. Tob.c.9.v.12. ſint frugales more veterum. Eſth.c.1.v.7. non ſunt cogendi bibere ad ſanitatem, quod eſt tyrannicum. ibid.v.8. *vide Indicem Rerum* v. Conuiuæ.

Epulandi mos ad ſepulchra & memorias martyrum; item in ſepultura defunctorum, quorum dubia erat ſalus per SS. Ambroſium & Auguſtinum ſublatus. Tob.c.4.v.18.

ET NEMO ILLI DABAT. A paupere qui faciem ſuam auertit, ab eo etiam faciem ſuam aueiret Deus. Tob.c.4.v.7.

SABBATO.

VIVENDO LVXVRIOSE. Luxurioſus per mulum deſignatur. Tob.c.6.v.17. Libido vbi ardet, abundant peccata. Tob.c. 3.v.8. eſt inſatiabilis,faſtidioſa ac curioſa. Eſth.c.2.v.19. quantùm ſit vnita cum gula. ibid.c.1.v.11. comes eſt falſæ religionis. 1.Mach.c.1.v.15. *vide indicem Rerum* v. Libido,Luxuria.

DOMINICA III. IN QVADRAGESIMA.

ERAT IESVS EIICIENS DÆMONIVM. Dæmon quomodo fugandus ab energumenis. Tob.c. 6.v.8. dæmonis etyma. ibid.c.3.v.8. ligatur virtutibus ſeptem. ibid.c.8.v.3.

IN BEELZEBVC EIICIT DÆMONIA. Impij miracula Dei adſcribunt magiæ. 2.Mach.c.4.v.1.

REGNVM DIVISVM DESOLABITVR. Ad ſeditionem populus concitat legum patriarom & religionis auitæ euerſio. 1.Machab.c.3.v.29. regna & vrbes ob peccata pereunt. Iudith c.5. v.17. In regno expedit eſſe vnam religionem. 1.Mach. c.1.v.34.

FERIA IV.

HONORA PATREM TVVM ET MATREM TVAM. Honor parentibus debitus cõmendatur. Tob. c.4.v.3. Parentum laus & honor, eſt laus filiorum. ibid.c.9.v.10.

Cornel. Index in Eſdram, Tob. Iudith & Eſth.

FORNICATIONES. Fornicatiõ ab Apoſtolis nõminatim fuit vetita gentibus ad Chriſtum conuerſis. Tob.c.4.v.13. fornicarij in ipſo amplexu concubinæ à Deo fulgure ſiderati exemplum. ibid.c.7.v.11.

BLASPHEMIÆ. Blaſphemia punita in Nicanore. 1.Mach.c.7.v.34.& 46. Porrò conuicia & contumeliæ etiam turbant iuſtos & ſanctos Tob.c.3.v.1.& 9.

FERIA V.

QVIA ET ALIIS CIVITATIBVS OPORTET ME EVANGELIZARE. Chriſtus nullum laborem pro animarum ſalute detrectauit; vti olim Nehemias & Eſdras pro Iſraelis bono. Nehem. pag. 29.1.a. item Eliachim ſacerdos circuiuit omnem Iſrael. Quod imitentur Epiſcopi, Prælati,Principes & alij fideles zeloſi. Iudith c.4.v. 11.& Nehem. pag.29.1.a.

FERIA VI.

ERAT AVTEM IBI FONS. Fontis & ſolis analogiæ. Eſther c.10.v.6. fons eſt quaſi oculus terræ: ibid.

DA MIHI BIBERE. Ad bibendum aliquem cogere eſt contra naturam & tyrannicum. Eſth.c. 1.v.8.

ADORABVNT PATREM IN VERITATE. Deo ſeruiendum eſt in veritate. Tob.c.14. v.10. hanc Deus cupit ineſſe omnibus noſtris actionibus. ibid. c.3. v.2.

SPIRITVS EST DEVS. Deus eſt ſpirltus puriſſimus. Iudith c.15.v.11.

SABBATO.

MVLIEREM DEPREHENSAM IN ADVLTERIO. Mulierum aſpectus quàm ſit periculoſus & pernicioſus. Iudith c.10.v.14. muliere formoſa illicique nihil illecebroſius. Eſther c.1.v.11. feminæ ſunt philocoſmæ. ibid.c.2.v.12. *vide Indicem Rerum* v.Mulier,Femina.

DOMINICA IV. QVADRAGESIMÆ.

QVINQVE PANES HORDEACEOS. De frugalitate primorum Chriſtianorum. Iudith c.6.v.21. item primorum Perſarum, ac Cyri & Auguſti. Eſth.c.1.v.7.

FVGIT ITERVM IN MONTEM IPSE SOLVS. De ſolitudine. Iudith c.8.v.3. Chriſtus cur montes conſcenderet. Eſther c.14.v.3

FERIA II.

ZELVS DOMVS TVÆ. Zelus quàm ſit efficax, vt inſtar ignis omnia conſumat. 1.Mach.c.2.v.24.

FERIA III.

IVSTVM IVDICIVM IVDICATE. Iudicium cupit Deus ineſſe omnibus actionibus noſtris. Tob. c.3.v.2. Iudices pecuniâ corrupti. 2.Mach. c.4.v.50.

FERIA IV.

ET LINIVIT LVTVM SVPER OCVLOS EIVS. Chriſtus ſaliuâ ſuâ & luto liniens oculos cæci nati figuratus per Tobiam filium illuminantem Tobiam patrem per fel. Tob. c.6.v.9.

FERIA VI.

LAZARVS AMICVS NOSTER DORMIT. Mors in Scriptura vocatur ſomnus ob ſpem reſurrectionis. 2.Mach.c.12.v.44.

RESVRGET. De reſurrectione corporis. ibid.

DOMINICA PASSIONIS.

QVIS ARGVET ME DE PECCATO. Inter peccata ita conſtricto vt nullus omnino abſque pec-

cato euadendi aditus pateat quid agendum, Tob.c.6.v.8.in fine. *Vide Indicem Rerum v.* Peccatum.

Nonne bene dicimvs nos qvia Samaritanvs es tv? Contumeliæ patienter ferendæ exemplo Iob & Tobiæ. Tob.c.2.v.15. & ſeqq.

FERIA IV.

Facta svnt Encenia. Feſtum Encæniorum, quando & quomodo celebrarent Iudæi: illud myſticè agunt Sancti in cælo. 1.Mach.c.4.v.52.& 2.Mach.c.1.v.9.& c.10.v 6.

Vt manifestentvr opera Dei. Opera Dei reuelare honorificum eſt; celare periculoſum. Tob.c.12.v.7.

Peccatores Devs non avdit. Peccatorũ preces parum valent apud Deum. Tob.c.4.v.18.

FERIA III.

Festvs Ivdæorvm Scenopegia. Feſtum Scenopegiæ apud Iudæos quale. 2.Mach. c.1.v.9.

DOMINICA PALMARVM.

Paſſionis Chriſti dies fuerunt dies phurim, & phurim. Eſth.c.9.v.26.
Paſſionis Chriſti ſeria meditatio eſt funis quo ligetur dæmon. Tob.c.8.v.3.
Chriſtus patiens per piſcem Tobiæ adumbratur. ibid.c.6.v.8.& c.9.v.14. ſpe futuræ reſurrectionis & aſcenſionis glorioſæ ſuſtinuit crucem, ibid.c.2.v.18. Chriſtus moriens vicit ipſam mortem, cuius typus Iudas Machabæus. 1.Mach.c.9.v.18.

Et svper vestimenta mea miservnt sortem. Sors quid ſit. Eſth.c.3.v.7. per ſortes duas Mardochæi & Aman accipitur populus fidelis & infidelis. Eſth.c.10. *vide Indicem Rerum v.* Sors.

Crvcifixervnt evm. Chriſti in cruce diſtenti typus fuit Eleazarus. 2.Mach.c.6.v.18. & ſeptem fratres Machabæi. ibid.c.7.v.40.

Consvmmatvm est, Chriſtus eſt conſummatio legis & Prophetarum. 2.Mach.c.15.v.40.

Vinvm cvm felle mistvm. Per fel quid denotetur,& ad quid valeat. Tob.c.6.v.9. Chriſtus poſt fel guſtauit mella & fauos. ibid. c.3. v.22.

Et velavervnt evm. De velanda facie cui rex offenſus erat, reiſque ad mortem damnatis olim,ac etiamnũ capite mulctatis. Eſth.c.7.v.8.

DOMINICA RESVRRECTIONIS.

Resvrrexit. Reſurrectionem corporis exigit anima immortalis. 2.Mach.c.12.v.44

FERIA II.

Castellvm nomine Emmavs. Hoc poſtea à victoria Titi ob captam Ieruſalem dictum eſt Nicopolis. 1.Mach.c.3.v.40.
Tv solvs peregrinvs. Itinerantium præſes & patronus eſt S.Raphael Archangelus. Tob.c.3.v.25. antequam peregrinentur Deum inuocent vt iter ipſorum proſperet. ibid.c.11.v.7.

Nos avtem sperabamvs. Spes gloriæ futuræ eſt ſtimulus ad virtutem. Tob.c.2.v.18.

Aperiret nobis Scriptvras. Lectio S. Scripturæ eſt funis quo ligetur dæmon ne nobis noceat. Tob.c.8.v.3. olim etiam fiebat poſt conuiuium. Iudith c.6. v. 21.

DOMINICA II. POST PASCHA.

Ego svm pastor bonvs. Vigilantia in belli Duce requiſita exemplo Nehemiæ & aliorum. Nehem. c.4.v.22. huius ſymbolum ſunt dracones. Eſth.c.10.v.7.
Porrò princeps bonus ſubditos amat vt filios. 1.Mach.c.6.v.17. & noctu vigilat, ac publicis negotijs inuigilat. Eſth.c.5.v.1.

Ponit animam pro ovibvs. Chriſtus pro Eccleſiæ & animarum ſalute nullum laborem aut periculum, nec ipſam morté detrectauit, quod notent Epiſcopo, Prælati, Principes &c. Argumento in Nehem. pag.29.1.2. *vide Indicem Rerum v.* Dux,Princeps.
Pro caſtitate tuenda morti ſe oppoſuerunt etiam matronæ gentiles. Iudith c.8. v.6. & aliæ virgines Chriſtianæ. ibid.c.10.v.4. item Religiosi & voto licet poſtponere vitam. 2.Mach.c.6.v.23.

DOMINICA III. POST PASCHA.

Mvndvs avtem gavdebit. Mundi gaudia quã ſint inſtabilia & vana. Eſth.c.7. v.10. gaudium impiorum breue. 1.Mach.c.9. v.56. extrema gaudij luctus occupat. Iudith c.12.v.18.& Eſth.c.1.v.19.

Tristitia vestra vertetvr in gavdivm. Vti contigit Mardochæo, Eſther, totique populo Iudæorum. Eſth.c.8.
Porrò lætandum in ſolo Deo. Nehem. c.9. v.10. Eſther c.14.v.18. gaudium Domini duplex. Nehem.c.9.v.10. Triſtitia facit homines mœſtos,puſillanimes & tardos. ibid.

DOMINICA PENTECOSTES.

In Pentecoſte vacãdum operibus charitatis Tob. c.2.v.1. Spiritus S.in ſpecie ignis ſuper Apoſtolos ſedens repræſentatus per ignem ſacrum Nehemiæ miſſum. 2.Mach. c.1.v.22. quomodo aſtiterit ſcriptoribus hagiographis, ita vt nuſquam à veritate aberrarent. ibid.c.15.v.38.

DOMINICA SS. TRINITATIS.

Data est mihi omnis potestas. Deus dominatur tam cælo quàm terræ. Iudith c.5.v.25.

Ecce ego vobiscvm svm. Dei mira erga homines dignatio. Tob.c.3.v.25. Deo duce facile eſt concludi multos in manu paucorum. 1.Mach.c.3.v.18. Iudæ Machabæo præſtò adfuit.2.Mach.c.10.v.28.& c.13.v.10. & ſeqq.

DOMINICA I. POST PENTECOSTEN.

Estote misericordes. Miſericordiæ tam ſpiritualis quam corporalis opera. Tob.c.1.v.19. quàm ſit homini neceſſaria. ibid.c.12.v.8.*vide Indicem Rerum v.* Miſericordia,Eleemoſyna.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Euchariſtiæ typus fuit conuiuium ab Aſſuero inſtitutum. Eſth.c.1.v 8. in ea Chriſtus vt cibus apponitur. ibid. eſt funis quo ligatur diabolus, minuitque iracundiæ,luxuriæ &c. motus. Tob.c.8.v.3. *Conſule indicem Rerum v.* Euchariſtia.

DOMINICA II. POST PENTECOSTEN.

Vxorem dvxi. Vxores & filij ſunt abdicandi, vt Deo obſequamur. Eſdræ c.10.v.5.

DOMIN. III. POST PENTECOSTEN.

Gavdivm erit in cælo svper vno peccatore pænitentiam agente. Angeli & Sancti in cælo feſtum agunt Encæniorum de peccatore pœnitente. 1.Mach.c.4.v.52.

DO-

DOMINICA V. POST PENT.

NON OCCIOES. Occiſio ſuiipſius quando licita, quando non. 2. Mach. c. 14. v. 44. exempla aliquot eorum qui ſeipſos occiderunt; quorum aliqui laudantur, excuſantur alij. ibid.

OMNIS QVI IRASCITVR FRATRI SVO. Ira non ſinit iratum quieſcere donec vindictā ſumat. Eſther c. 6. v. 4. frater fratrem odit & ſupplantat dum agitur de honore & ambitu. 2. Mach. c. 4. v. 29.

DOMINICA VII. POST PENT.

ATTENOITE A FALSIS PROPHETIS. Hæreticorum communicatio fugienda. Eſdræ c. 4. v. 3. ſunt hirundines. Tob. c. 2. v. 11.

QVIO HOC AVOIO OE TE. Fama ſæpe maior eſt veritate, ac rem plus iuſto adauget vel detorquet. 1. Mach. c. 8. v. 1.

DOMINICA IX. POST PENT.

NON RELINQVENT LAPIOEM SVPER LAPIOEM. Similiter de exeidio Ieruſalē per Nabuchodonoſor vaticinatus eſt Tobias. Tob. c. 13. v. 11.

DOMINICA X. POST PENT.

QVI IN SE CONFIOEBANT. Qui ſibiipſi magnus, candidus, & iuſtus apparet, habet albuginem in oculis ſuis. Tob. c. 11. v. 24.

PROPITIVS ESTO MIHI PECCATORI. Confeſſio ac pœnitentia quæ ex amore ſeruili procedit nō exauditur à Deo. 2. Machab. c. 9. v. 13. oratio iuſti clauis eſt cæli. Tob. c. 3. v. 1. orationis fructus. ibid. c. 3. v. 10. & c. 12. v. 8.

QVI SE EXALTAT HVMILIABITVR. Idque exemplo Amani. Eſther c. 6. v. 7. & ſeqq. & Antiochi Epiphanis. 2. Mach c. 9. & Arphaxad. Iudith c. 1. v. 5.

QVI SE HVMILIAT, EXALTABITVR. Exaltatur humilis Mardochæus. Eſth. c. 6. v. 7. & 8. & c. 8. v. 15.

DOMINICA XIV. POST PENT.

NONNE ANIMA PLVS EST QVAM ESCA. Animæ quanta ſit dignitas. Tob. c. 3. v. 25. quid de ea cenſuerit Plato. ibid. c. 14. v. 5. eſt immortalis. 2. Machab. c. 12. v. 44. *vide Indicem Rerum* v. Animæ.

DOMINICA XVI. POST PENT.

PRIMOS ACCVBITVS. Accubitus veterum forma. Eſth. c. 1. v. 6.

OMNIS QVI SE EXALTAT HVMILIABITVR. *Vide notata Dominica X. poſt Pent.*

FERIA IV. QVATVOR TEMP. SEPT.

HOC OENVS NON EIICITVR NISI IN ORATIONE ET IEIVNIO. His medijs Tobias & Sara liberati ſunt ab Aſmodæo. Tob. c. 8. v. 3.

DOMINICA XVII. POST PENT.

DILIOES DOMINVM DEVM TVVM. Deus eſt amandus ſuper omne amabile. Eſdræ c. 10. v. 5. ſemper in memoria, intellectu & voluntate habendus. Tob. c. 4. v. 6. & benedicendus. ibid. v. 20.

DOMINICA XIX. POST PENT.

ECCE PRANOIVM MEVM PARAVI. Conuiuium Aſſueri myſticè fuit S. Euchariſtiæ ſimulachrum. Eſth. c. 1. v. 8.

DOMINICA XXI. POST PENT.

MISERTVS AVTEM DOMINVS. Clementia Dei in Iudæos legis præuaricatores. Eſdræ c. 9. v. 13. & 15.

OPORTVIT MISERERI CONSERVI TVI. Commiſeratio leuat miſero miſeriam. Tob. c. 4. v. 7.

DOMINICA XXIV. POST PENT.

VIOEBVNT FILIVM HOMINIS. Iudicij extremi dies, erit dies Sortium. Eſth. c. 9. v. 6.

IN FESTO CATHEDRÆ S. PETRI.

TV ES PETRVS. Deus dans alicui nomen, ſimul dat rem eodem nomine ſignificatam, vt patet in nominibus Angelorum. Tob. c. 5. v. 18.

ÆOIFICABO ECCLESIAM MEAM. Eccleſiam tam militantem quā triumphantem ædificauit Chriſtus. Arg. in Nehem. pag 29. 1. 2. Eccleſia Catholica an nulla agnoſcat nomina angelorum præter tria. 3. Eſdr. pag. 57. 2. a. cœpit in Ieruſalem in Sion, de qua vaticinium Tobiæ. Tob. c. 13. v. 11. eius typus fuit hortus in quo habitum fuit conuiuium Aſſueri Eſth. c. 1. v. 8. & ipſa Eſther. Eſth. c. 4. v. 16. cur præ Sanctis veteris teſtamenti celebret feſtum ſeptem fratrum Machabæorum, 2. Mach. c. 7. v. 18. *vide Indicem Rerum* v. Eccleſia.

IN FESTO S. MATHIÆ.

VENITE AO ME OMNES QVI LABORATIS. Chriſtus eſt Azarias, id eſt adiutor Dei, ad illuminādum & ſaluandum homines cæcos, cuius typus fuit Raphael Archangelus ad Tobiam cæcum illumioandam miſſus. Tob. c. 5. v. 18.

DISCITE A ME. Exempla animant in rebus arduis. 1. Mach. c. 2. v. 64. & 2. Mach. c. 7. v. 28.

SORS CECIOIT SVPER MATHIAM. De ſorte, eiuſq; ſignificatione & definitione. Eſth. c. 3. v. 7.

IN FESTO ANNVNTIATIONIS B. VIRG.

MISSVS EST ANOELVS GABRIEL. Fuit hic nuncius Incarnationis Verbi & cuſtodiæ B. Virginis deputatus, habetque nomen à fortitudine. Iudith c. 13. v. 20. hominum prælijs præfectus eſt. Tob. c. 3. v. 25.

ET NOMEN VIRGINIS MARIA. Quale ſit nomen Maria. Iudith c. 13. v. 25. illud timent dæmones. ibid. v. 10.

AVE ORATIA PLENA. Quanta fuerit gratia & pulchritudo B. Virginis. Iudith c. 13. v. 10. huius typus fuit Eſther ob pulchritudinem adamata ſuper omnes mulieres. Eſth. c. 2. v. 17. Porrò clauſa in cubiculo, orationibus, ieiunijs ac gemitibus pro reconciliatione mundi obſecrans Deum meruit Angelum pacis paranymphum excipere. Iudith c. 13. v. 10.

ECCE CONCIPIES. B. Virgo eſt virga aurea per quam Deus offenſus humano generi reconciliatus eſt. Eſther. c. 5. v. 2. eſt ſtella Iacob. ibid. c. 8. v. 15. & fons ſolis. ibid. c. 10. v. 6. *vide Indicem Rerum.* v. S. Maria.

IN FESTO S. MARIÆ MAGDALENÆ.

MVLIER IN CIVITATE PECCATRIX. Libido vbi ardet, abundant peccata. Tob. c. 3. v. 8. quantùm graſſaretur apud Aſſyrios & Perſas. Iudith c. 12. v. 10. eſt inſatiabilis. Eſth. c. 2. v. 19. muliere formoſâ illicique nihil illecebroſius. ibid. c. 1. v. 11.

OLEO CAPVT MEVM NON VNXISTI. Vngendi & vnguenti vſus Perſis adſcribitur. Eſth. c. 2. v. 12.

IN FESTO ASSVMPTIONIS B. VIRG.

Aſſumptio B. Virginis in cælum, eiuſdemque coronatio figurata per ductionem Eſtheris ad cubiculum regis Aſſueri. Eſth. c. 2. v. 16.

INDEX MATERIARVM· MORALIVM

IN EXALTATIONE S. CRVCIS.

Chriſti in cruce extenſi typus fuit Eleazarus in tympano diſtentus. 2.Mach. c.6.v.18. & ſeptem fratres Machabæi. ibid.c.7.v.40. Crucis Chriſti hamo aduncatus eſt diabolus. Tob.c.8.v.3. mos Cruce ſignandi proficiſcentes in terram ſanctam. 2.Mach.c.15.v.16.

IN FESTO S. MICHAELIS.

S.Michael precibus fidelium præeſt. Tob.c.3.v.25. pugnans pro fidelibus cum dracone aſſumit nomen humilitatis, nempe, *quis vt Deus*.ibid. c.5.v.18. dedicauit eccleſiam ſuam in monte Gargano. 1.Mach.c.4.v.59. fuit Iſraelis protector. 2.Mach.c.11.v.8.& c.12.v.22

ANGELI EORVM SEMPER VIDENT FACIEM PATRIS.*vide notata in Natiuitate Domini, & Indicem Rerum v.* Angelus.

IN FESTO OMNIVM SANCTORVM.

Sancti in cælo agunt feſtum Encæniorum de peccatore pœnitentiam agente. 1. Mach. c.4.v.52. pro pijs pugnant. ibid.c.3.v.19. eos inuocare tutius eſt & vtilius quàm animas in Purgatorio exiſtentes.2.Mach.c.15.v.12. quando agant feſtum Phurim Eſth.c.9.v.26. *vide Indicem Rerum v.* Sancti.

BEATI PAVPERES SPIRITV. Sancti poſſident cælum conſilio, terram patientiâ.1.Mach.c.3.v.5.

BEATI QVI PERSECVTIONEM PATIVNTVR.Sancti cur permittantur à Deo affligi. Tob.c.2. v.12.& c.12.v.13.& 1.Mach.c.9.v.18. in aduerſis Deo gratias agunt. ibid.c.2.v.14.

BEATI MISERICORDES. *vide Indicem Rerum v.* Miſericors, Eleemoſyna.

BEATI CVM MALEDIXERINT VOBIS. Sancti pro beneficijs maleficia recipiunt, etiam ab amicis. Tob.c.2.v.22. Maledicta patienter ferenda. ibid.& c.3.v.9. Patientiæ exempla duo Iob & Tobias. Tob.c.2.v.12. patientiâ paſſiones animi debellandæ.1.Mach. c.8.v.3. Iuſtus quacumque morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. ibid.c.9.v.18.

IN COMMVNI MARTYRVM.

Vide Indicem Rerum v. Martyrium, Martyres.

IN DEDICATIOME ECCLESIÆ.

De ſolemnitate & dignitate Dedicationis Eccleſiæ.1.Mach.c.4.v.59. Chriſtus ipſe, alijque Sancti varias Eccleſias dedicarunt. ibid. ritus dedicandi muros & portas vrbium. Nehem.c.12.v.27.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Digitized by Google